



Bodleian Libraries

UNIVERSITY OF OXFORD

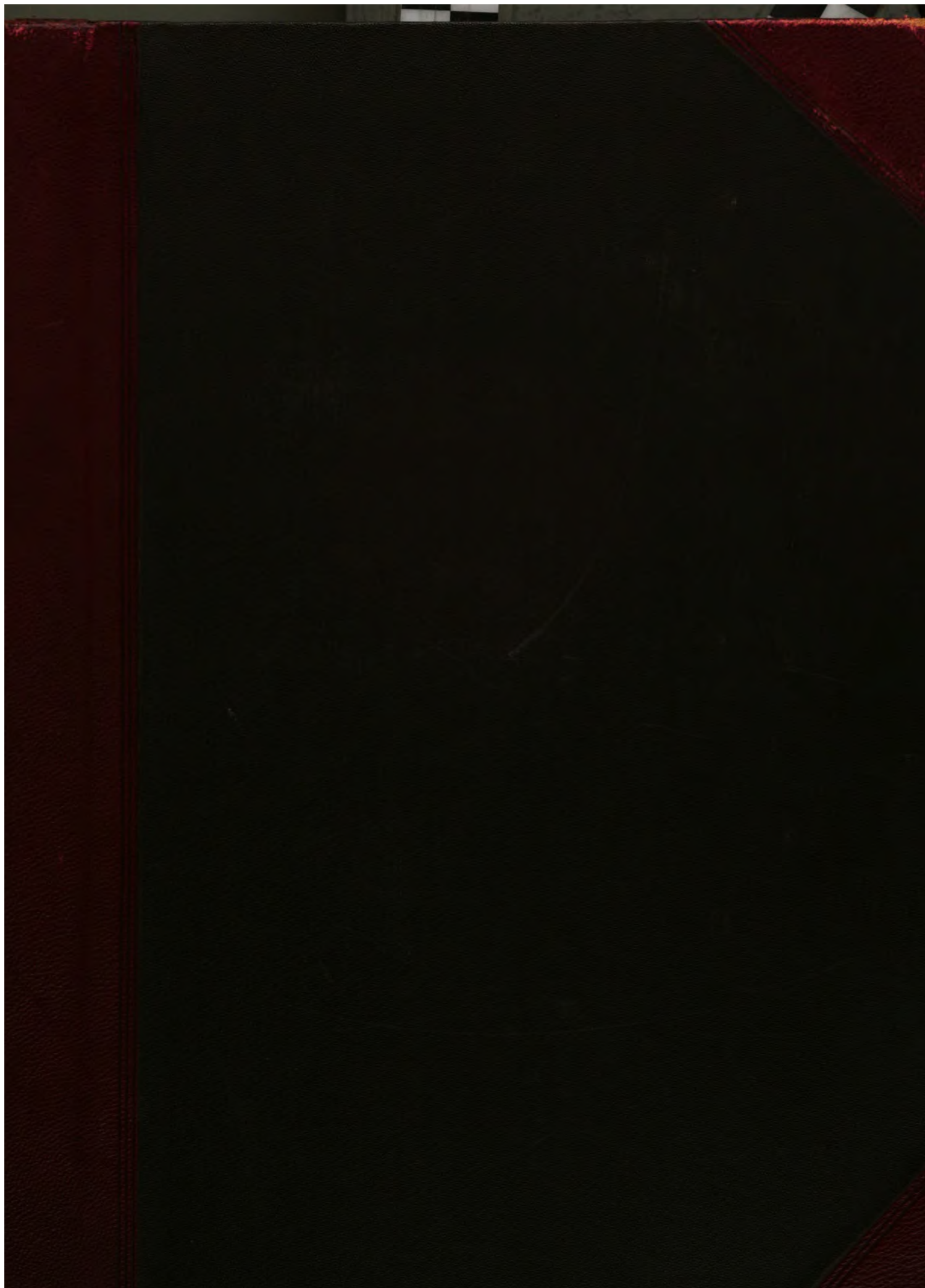
This book is part of the collection held by the Bodleian Libraries
and scanned by Google, Inc. for the Google Books Library Project.

For more information see:

<http://www.bodleian.ox.ac.uk/dbooks>



This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-
ShareAlike 2.0 UK: England & Wales (CC BY-NC-SA 2.0) licence.



$$= R. 1. \frac{30}{6}$$

$$= R. 10. 4^0 \frac{18}{4(1)}$$

$$2212 \quad c. \frac{10}{4(1)}$$

$$1082-5905 = C \text{ Rad. } 28 / 4(1)$$

for page proofs of this book, with autograph emendations by
Th. Mommsen, see MS. Lat. class. c. 13.

B.C.B.B. 21-xii-1978

$$= R. 1. \frac{30}{6}$$

$$= R. 10. 4^{\circ} \frac{18}{4(1)}$$

$$2212 \quad c. \frac{10}{4(1)}$$

$$1082-5955 = C \text{ Acad. } 22 \frac{1}{4(1)}$$

For page proofs of this book, with autograph emendations by
Th. Mommsen, see MS. Lat. class. c. 13.

BC.B:B. 21-xii-1978

12/-

B

MONVMENTA
GERMANIAE
HISTORICA

INDE AB ANNO CHRISTI QVINGENTESIMO
VSQVE AD ANNVM MILLESIMVM
ET QVINGENTESIMVM

EDIDIT

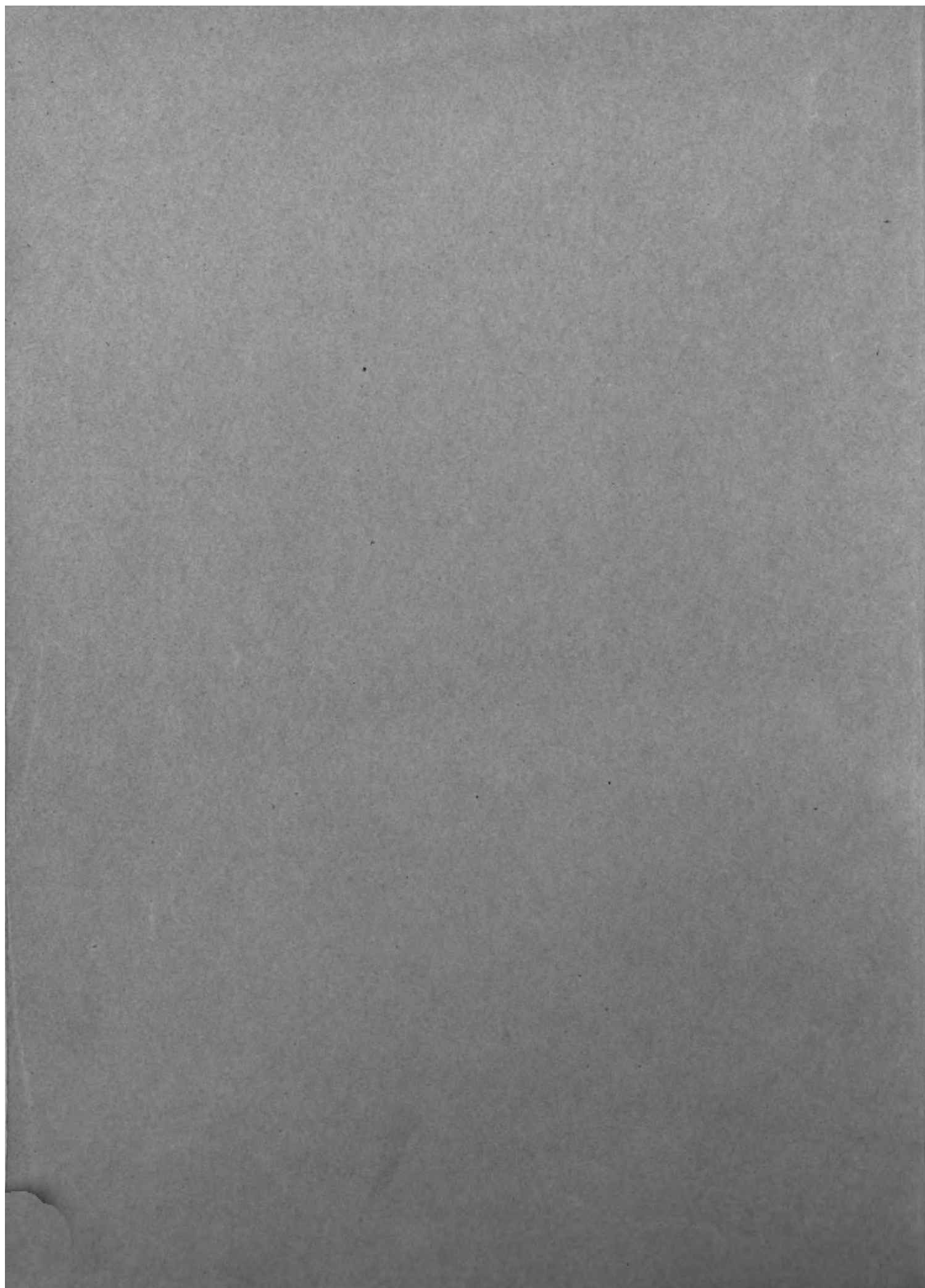
SOCIETAS APERIENDIS FONTIBVS
RERVVM GERMANICARVM MEDII AEVI

BODL: LIBR.
FOREIGN
PROGRESS.

AVCTORVM ANTIQVISSIMORVM TOMI IV PARS PRIOR

VENANTI FORTVNATI OPERA POETICA

BEROLINI
APVD WEIDMANNOS
MDCCCLXXXI



MONVMENTA
GERMANIAE
HISTORICA

INDE AB ANNO CHRISTI QVINGENTESIMO
VSQVE AD ANNVM MILLESIMVM
ET QVINGENTESIMVM

EDIDIT

SOCIETAS APERIENDIS FONTIBVS
RERVVM GERMANICARVM MEDII AEVI



AVCTORVM ANTIQVISSIMORVM TOMI IV PARS PRIOR

VENANTI FORTVNATI OPERA POETICA

BEROLINI

APVD WEIDMANNOS

MDCCCLXXXI

VENANTI HONORI CLEMENTIANI

FORTVNATI

PRESBYTERI ITALICI

OPERA POETICA

RECENSUIT ET EMENDAUIT

FRIDERICVS LEO



BEROLINI

APVD WEIDMANNOS

MDCCCLXXXI



I.

Venanti Fortunati tam opera poetica quam quae eidem adscribuntur vitae sanctorum pedestri sermone conscriptae cum inter monumenta Germaniae historica denuo edenda essent, illa, quorum recognoscendorum mihi cura demandata est, haec voluminis pars prior complectetur, carminum scilicet undecim libros cum appendice et vitam Martini.

Quo in opere administrando quam rationem secutus sim expositurus primum codices quibus uti licuit multos et vetustos (scilicet post saec. XI nemo tanti fecisse videtur boni presbyteri poemata, ut integra describeret) eo ordine recensebo, ut solidis exemplaribus adiungam eclogaria et decurtata. exemplaria dico undecim librorum corporis; de vita Martini separatim disputabimus.

- C* cod. Parisinus latinus 8312 olim Colbertinus membranaceus formae quadratae saeculo X scriptus, foliorum 180 quorum ultima duo vacua sunt, versuum in singulis paginis vicenorum senorum, continet carminum libros undecim. pentametri ab ora sinistra aliquantulum reducti. secunda manus in priore parte multa, pauca correxit in altera. contuli Parisiis.
- A* cod. Parisinus latinus 14,144 olim Sangermanensis membranaceus formae quadratae saeculo IX scriptus continet f. 1—60^r carminum libros undecim una manu scriptos, ab altera aequali paucis locis correctos. paginae sunt quadragenorum quaternorum versuum. quaternionibus constat quorum tertio avulsa sunt duo folia inter f. 15 et 16 (III, 13, 39 — 26, 18), unum inter f. 21 et 22 (V, 1, 11 — 5, 1 ext.). nec verba fere nec versus discernuntur, initiis tantum distichorum forma litterarum, non spatio, distinctis. codicem contuli Bonnam transmissum.

M cod. Ambrosianus C 74 sup. membranaceus formae oblongae saeculo X scriptus¹⁾ continet f. 1—63^r carminum libros undecim, vitam Martini et laudationis Mariae initium (spur. 1, 1—31). paginae 93—99 versuum binis columnis dispositorum. liber quaternionibus constat nisi quod inter tertium et quartum intercedit binio (f. 25—28). — f. 3^r primo carmini superscriptum legitur *iste liber est monachorum congregationis S. Iustinae ordinis S. Benedicti residentium in monasterio S. Columbani de Bobio. scriptus sub numero 66.* item f. 1^r et 3^r *liber S. Columbani de Bobio.* — Fortunatum excipiunt aliorum poetarum carmina quae ex ordine hic indicare visum est. f. 63^r incipit Aratoris epistula ad Florianum²⁾, sequitur ep. ad Vigilium, deinde manu recentiore inscriptum *incipit liber actuum apostolorum secundum aratorem versificatorem subdiaconum ecclesiae romanae. incipiunt capitula.* post capitula secuntur Aratoris libri II (alterum f. 69^v sine titulo), quorum versus novissimus (*et tenet aeternam socialis gratia palmam*) folium 76 incohat. subscriptum EXPLICIT LIBER ARATORI SVBDIACONI. folio 76 reliquo vacuo secuntur f. 77^r Paulini Nolani (Petricordianum manus recens non recte inscripsit) 'natales', quorum tres novissimos (XI—XIII) cum 'poemate ultimo' primus ex hoc ipso codice edidit Muratorius anecd. I p. 1 sq., repetiit Migne LXI p. 502 sq. (nunc cf. Bursianus in act. acad. Monac. 1880 p. 1 sq.); inc. *qui dominum Iesum, des. (f. 104^r) aeternique dei pietas aeterna manebit.* sequitur titulus INCIPIT OPVS PAVLINI PETRECORDIAE DE VITA SANCTI MARTINI EPISCOPI VERSIBVS. inc. I, 1 (Migne LXI p. 1007), des. f. 108^v ext. in fine quaternionis *iamque adeo plures confictis credere verbis* (cf. II, 174 *detrectat dubiis tam grandia credere verbis*). secuntur f. 109^r manu diversa (hucusque non una manus comparebat sed eadem quae in Venanti carminibus) sed aequali scripta S. Prosperi epigrammata ex sententiis S. Augustini (Prosp. opp. ed. Bassani 1782 I p. 331 sq. Migne LI p. 498 sq.) praemisso titulo INCIPIVNT EPIGRAMMATA PROSPERI VIRI ERVDITISSIMI AGVSTINI DEFLOATA (sic). sequitur praefatio (*dum sacris mentem placet exercere loquellis*), desinit in epigr. 106 ultimo (*crescere non cupiens perdit ad- epta tepens*). post subscriptionem EXPLICIT EPIGRAMMATA PROSPERI et epigramma quod v. i.³⁾ f. 117^v EXORTATIO EIVSDEM AD VXOREM (ed. Bass. I p. 418. Migne p. 611). deinde f. 118^r inser. HEC HIC SVNT EVANGELIA IN VERSIBVS GVETTI AQVILINI IVVENCIVC PRESPITERI, f. 133^r subscr. GVETTI AQVILINI SIVE IVVENCIV PRESBYTERI EVANGELIORVM LIBER IIII EXPLICIT FELICITER AMEN AMEN AMEN. INCIPIT LIBER CATONIS PRIMVS (inc. Cat. *si deus est animus nobis ut carmina dicunt*, des. l. IV f. 134^v col. 2 *hoc brevitatis fecit sensus coniungere binos.* sequitur spatio non intermisso sine titulo Theodulfi paraenesis ad iudices (Migne CV p. 283 sq.), inc. *iudicii callem censors*

1) sic Reifferscheidus, cf. Muratorius anecd. I praef. p. (III) 'characteres quadrati ac minutissimi miraeque venustate, rectis lineis inter se distincti, saeculo ut arbitror nono elaborati fuere'.

2) in spatio 6 versuum vacuo inter Fortunati et Aratoris carmina relicto haec interposuit manus recentior: *Temporibus vigiliis pape obsessa est urbs roma aggoctis (sic) vel longobardis in qua erat arator subdiaconus qui hoc opus composuit qui captus at (sic) ostibus ductus est at aulam regis qui praedictam urbem obsidebat ad serviendum. in isto autem discrimine (i. i. a. d. ex coniectura scripsi; enotavi inisa autem carinacine) tale votum fecit beatis apostolis ut si eum liberarent metrico carmine eorum actus componere (sic) quod votum liberatus complevit. edito autem libro fecit argumentum floriano abato ut eum sua virtute corboraret (sic).*

3) *Haec augustini ex sacris epigrammata dictis (d. praeter du evanidum) | dulcisono rhetor componens carmine prosper | versibus exametris depinxit pentametrisque | floribus ex variis ceu fulget nexa corona | unde ego te lector relegis qui haec sedulus oro | intentas adhibere, sonis caelestibus aures | istic nam invenies animum si cura subintret | maxime quid doceant sacrae moderamina legis et 2 versus quos non transcripsi.*

prendite iusti, des. f. 139^v *litore in hoc teneat anchora iacta ratem*⁴⁾. subscriptum est alia manu epigramma quod v. i. ⁵⁾ denique eadem: *dic illi in fletu cordis aspice ad infelicem pietas immensa respice crudelem misericordia puplica vulneratus ad medicum curro. conserva pietatem consuetudinis qui tam diu suspendisti gladium ultionis. dele numerositatem criminum multitudine miserationum.* YSYDORI SPALIENSIS EPISCOPI EXTANT VERSVS TITVLIS BIBLIOTHECAE *sunt hic plura sacra e. q. s.* desinit in f. 140^r novissimo.

D cod. Parisinus latinus 9347 olim Remensis (f. 2^v in ora summa LIBER SANCTI REMIGII REMENSIS VOLVMEN IIII) membranaceus formae maximae saeculo IX scriptus continet post Sedulii Inuenci Aratoris carmina f. 76—135 Fortunati libros undecim neglegenter scriptos manibus ut videtur diversis. avulsum f. 129 (X, 6, 103 — 9, 17). paginae columnarum binarum undequadragenorum versuum. pentametri partim reducti. secunda manus nonnulla correxit, multas praesertim in priore parte glossas inter lineas adiecit pretii nullius, raro varias scripturas. — in fine codicis hi versus leguntur: *Christe deus nostre benedic convivia mensae | quaeque tuis servis mitissime dona dedisti | per te sint benedicta quidem. tu largiter (vel largitor) almus.* — Parisiis contuli praeter orthographica.

G cod. S. Galli 196 membranaceus formae quadratae saeculo IX scriptus continet quaternionibus XXIII carminum libros undecim, deinde (f. 187^v) Symphosii et aliorum aenigmata. paginae vicenorum quaternorum versuum. pentametri reducti. secunda manus multa correxit, variam lectionem et glossas per totum librum adiecit. — folio novissimo verso hic manus vetustae lusus: *o frater calve nunc et per saecula salve. sit tibi prosperitas atque salus* —. cf. Scherrerii catal. p. 72. codice usus est Browerus. ipse contuli Bonnam transmissum.

B cod. Parisinus latinus 8090 membranaceus formae quadratae saeculo X scriptus continet carminum libros undecim, vitam Martini (f. 139^v), carmen in laudem Mariae (f. 179^r, etiam post VIII, 3) de S. Medardo (f. 185^r—187, etiam suo loco II, 16). paginae tricenorum versuum. pentametri non reducti. secunda manus, quam non semper facile est a priore distinguere, pauca correxit. — contuli Parisiis.

L cod. Laudunensis 469 membranaceus formae quadratae saeculo VIII vel IX scriptus continet carminum libros undecim et vitam Martini. post subscriptionem et alia quaedam ⁶⁾ manu s. XV scriptum legitur: *liber Fortunati episcopi Pictaviensis poete Italici pertinens ecclesie beate marie Laudunensis*; f. 182^r inter diversarum manuum lusus saeculo XII scriptum: *Fortunatus episcopus hunc librum edidit. infra alia manus s. XII: quaterniones viginti quatuor (sunt vero 182 folia, i. e. quaterniones XXII et folia VI). si quis unum solum abstulerit | offensione (sic) dei et sanctae Mariae et omnium sanctorum percipiad.* — contuli Lauduni.

4) cf. Duemmlerus Neues Archiv IV p. 242 sq.

5) *Carmina si fuerint te iudice digna favore | reddatur titulus purpureusque nitor | sin minus aestivas poteris convolvere sardas (inde sardus 1 m., debuit sardas) | aut piper au (sic) calvas hinc cooperire (sic pro operire) nuces.* cf. Vsenerus in commentis Lucani p. 6. Riesius A. L. II 675.

6) post subscriptionem eadem manu uncialibus exaratum: *carmina lector amans totis pro viribus opta | ut iugiter valeat mansura in saecula scriptor | Martini precibus capiat paradisi ovantem.* deinde manu s. XII: *Berthildis et filiae eius Raintrudis Idelindis Gerlindis Berniildis; De Berniildi Mainerus et Tetgerus. Berniildis; De Rantrudi. Eeruinus, et Balduinus. De Idelendi. Bernuinus. atque Hildiardis. De Gerlindi Harduidis. et Bernuidis et Odelherus; Item Floreburtus.*

R cod. Vaticanus Reginae 329 membranaceus formae oblongae minoris saeculo IX exeunte scriptus continet post 2 folia fragmentum sermonis exhibentia carminum libros undecim quaternionibus quindecim et dimidio exaratos adiecto f. 123^r Aldhelmi carmine *Metrica tirones* (praef. carm. de laud. virginit. Migne LXXXIX p. 239). deinde quattuor paginae et dimidia vacuae, abscissum in fine folium unum. — quaterniones alternis conscripserunt manus diversae tres: una quaterniones I III VI VII VIII XIV XV, altera II IV X XI, tertia V IX XIII XVI; nisi forte manus quae VI VII VIII exaravit diversa est a tribus istis. sane aequales sunt omnes, manus emendatrix nulla. paginae tricenorum quinorum versuum. — adglutinatus est codex aetate aequalis quo continentur *liber Aldhelmi episcopi de virginitatis laude ac miraculis sanctorum infra scriptorum heroico carmine aeditus*, f. 167^r *aenigmata Simphosii*, denique tractatus quidam grammatici (2 foll.). — codice usus est Luchius. ipse Romae contuli, omissis inde a libro VII orthographicis.

Inter codices qui e Fortunati carminibus eclogas aut certe undecim librorum corpus non solidum praebent primum locum tenet

Σ cod. Parisinus latinus 13,048 olim Corbeiensis (in membrana volumini praefixa legitur manu s. XIII scriptum *liber sancti Petri Corbeie*), tunc Sangermanensis membranaceus formae oblongae minoris constans diversis libris tribus a conglutinatore in unum volumen redactis. quorum primus saeculo IX scriptus (f. 1—30) continet Adamnani de locis sanctis libros III et (f. 29. 30) Fortunati VIII, 3, 93—178 ubi vide; tertius, item saec. IX, continet f. 59—76 Cassiodori, 77—82 Augustini scripta quaedam de quibus Guerardus (v. i.) accuratiora rettulit. intercedit f. 31—58 codex eclogas e Fortunati carminibus exhibens saeculo VIII—IX litteris langobardicis minoribus eleganter scriptus. praecedunt f. 31—38 Falconiae Probae centones; secuntur post inscriptionem INCIPIT OPVS FORTVNATI PRESBITERI haec carmina: app. 1; VII, 11. 13; VIII, 4. 1; app. 2. 3; II, 12; VII, 9. 18; app. 4; VII, 20; Lactanti Phoenix (v. i. de auctore nihil indicatum); app. 5. 6. 7; VIII, 5. 8. 9; IV, 11; II, 10; IV, 5. 6. 27, 21. 22; app. 8. 9; III, 30; XI, 20, 6—8. 21—25; I, 7; XI, 26; app. 10—31. — dixerunt de hoc codice Guerardus in *Notices et Extraits* XII, 1831, part. II p. 75 sq., qui carmina in duodecim librorum corpore non servata primus edidit; Baehrens in *musei Rhenani* vol. XXX p. 308; Riesius in *Ieepii Claudiano* II p. 190, qui carmini de Phoenice edendo codicem adhibuit. meum in usum accurate contulit et descripsit Rudolphus Peiper. ipse librum non vidi.

P cod. Petropolitanus F. XIV. 1 olim Corbeiensis (f. 1^r manu s. XIV inscriptum *liber sancti Petri Corbeie*) tunc Sangermanensis 598, a Petro Dubrowsky (ut indicatum est f. 1^r et 143^v) Petropolim translatus, membranaceus formae oblongae saeculo VIII⁷⁾ litteris langobardicis ab una eademque manu exaratus constat quaternionibus tribus (I II VII), quaternionibus duodecim (IV—VI; VIII—XVI), senione (XVII), post VI binione inserto, post XVII tribus foliis adiectis, avulsis ante scriptum librum singulis foliis inter 13 et 14, inter 29 et 30, inter 55 et 56. folia igitur 143. paginae tricenorum

7) cf. Nov. Tract. dipl. III (No. 783) Mabillon dipl. 353 W. Arndt Schriftt. t. VI. nuper codicem inspexit K. Gillert, cf. Neues Archiv V p. 255 sq.

ternorum versuum. manus secunda quaedam correxit atramento plerumque fuscior. quae contineat vel olim continuerit (nam Probae centones in fine demptos esse pridem intellectum est) indiculus f. 1^r manu s. IX compositus exponit: *codex in quo versus fortunati de diversis rebus | Et in eodem in laude sanctae Mariae liber I bis scriptus. Et de vita sancti martini libri IIII. | Et multa alia de diversis rebus. Et de virginitate laudanda in sanctis veteris et novi testamenti. | Et enigmata althelmi episcopi. et simphosii scolastici. Et versus probae* (p. i. ras.). respondet f. 143^v index metricus manu s. XII scriptus, non ex vetustiore illo, sed ex ipso libro concinnatus⁸⁾. — continet igitur f. 1^v carmen acrostichum cuius initium *Iohannis celsi rimans mysteria caeli*⁹⁾. secuntur S. Bonifati aenigmata de virtutibus et vitiis¹⁰⁾ quorum finis f. 6^v *tranando tamen iugiter christi per secla ministra.* f. 6—104^v Fortunati carmina selecta leguntur ordine paucis locis servato, plerumque miris modis inverso et variato, non librorum tantum sed et singulorum carminum frustulis ad arbitrium disiectis, positis modo titulis, modo initiis carminum dissimulatis, ita tamen ut plerumque ratio aliqua barbarum appareat sive in carminibus versibusve, quibus similis materia tractatur, iuxta conlocatis sive in rebus quae ad personas spectant praetermissis. ordinem ducit carmen spur. 1 (*Lingua prophetarum*). secuntur f. 12^v carm. II, 1; 3, 1—12; 2. 6 (i. e. quattuor carmina de cruce, omissis lusibus pictoriis); f. 14^r—19^r iterum idem librarius exaravit laudationem Mariae (spur. 1); post f. 19^v vacuum inde a f. 20^r legitur vita S. Martini, quam excipit f. 54^r in. carm. X, 6, 25 — 13, 1; 7, 3 — 54 (i. e. laudes S. Martini omisso exordio de poetae itinere X, 7); deinde (f. 56^v) uno tenore V, 2, 5. 6; I, 2, 7—14; V, 2, 7—28. 45—61; X, 7, 55—60. haec de sanctis diversis. deinde f. 57^r novo titulo (DE PETRO ET PAVLO ET DE CETERIS SANCTIS CVMVMNITER) III, 7, 1—12; VII, 12, 51—58. sequitur f. 57^v proprio titulo IX, 2, 1—70. 73—82. 87. 88. 99—104. 109. 110. 117—122 (de morte); deinde f. 59^v III, 30; VIII, 2 duo carmina serpentina; I, 3, 5—10. 3. 4; II, 12, 1—8. 15; III, 16, 1—4 (duo carmina de Hilariis duobus, cf. adn. ad II, 15 ext.); II, 8, 1—20; VII, 5—28. 31. 32. 37. 38. 53. 54. 1—4; II, 14; I, 11, 11—24; 10, 1—6; 8, 1—12; 9, 5. 6. reliqua p. 62^v vacua. haec omnia de sanctis agunt. sequitur f. 63^r DE CELESTIBVS AGMINIBVS etc. (v. suo loco) VIII, 3, 1—10. 129—134. 11—14. 135. 136. 15—18. 137—168. 19—42. 93—112¹¹⁾; 4, 1—28. 33. 34; 3, 319. 320. 261—264. 173—192. haec uno tenore. deinde f. 65^r novo titulo III, 9, 1—94. f. 66^v: III, 5. IX, 3 uno tenore. f. 67^r: IX, 14, 1—10. 19. 20. f. 67^v: II, 16, 1—24. 67—70. 93. 94. 97—100. 105—112. 115. 116. 119. 120. 123—128. 133—160. f. 68^v praemisso titulo DE S. MARTINO etc.: I, 4, 3. 4; 6, 1. 2; 5, 1—22; X, 10, 15—20 (omnia de Martino); 5, 1—8; XI, 10, 1—12;

8) *Iure sibi librum corbeia vendicat istum. | Qui vix prosaicum quid habens sed metricum factum. | Primo virtutum quarundam vel vitiorum | Continet officia. concursus. mutua bella. | Hic fortunatus de diversis metra rebus. | Edit et in sanctae bis habetur laude mariae | Bis binisque libris martini vita celebris. | Succedunt alia nec non epitaphia multa. | Passio sanctorum celeberrima machabeorum. | Quae fuit in sanctis sequitur laus virginitatis. | Pone viri subeunt enigmata qui sua cudunt. | Et prior aladelmus (eras. t). simphosius estque secundus. | Ultima virgilium cecinisse docet proba christum.* transcripsit etiam Gillertus l. s.

9) cf. Gillert N. A. V p. 251.

10) cf. Duemmler N. A. IV p. 98 sq. poet. lat. aev. Carol. I p. 3 sq.

11) v. 42 *si non martyrii, virginitatis ope* et 93 *virginitas felix, quae partu est digna tonantis.*

20, 3. 4; 12, 3. 4; 20, 1. 2; 9, 15. 16. 1. 2. 3. 6; X, 11, 31. 32; XI, 4, 9—12; 8, 7. 4. 3. 6; 22^a, 1; VII, 14, 27; XI, 22^a, 2; VII, 14, 28; XI, 22^a, 3—5; VII, 14, 36. 29; XI, 15, 1—4; 22; 18, 1. 2; 17, 5. 6. 1. 2; 18, 3. 4; III, 6, 41. 42; 13^a; 13^b; 15, 19. 20; 13^c; VIII, 1, 1—11, haec omnia inde ab X, 10 uno tenore; videbis autem post XI, 10 omnia quae congegit librarius ad epulas spectare; eodem scilicet traxit VIII, 1 *Aonias avido qui lambitis ore Camenas* e. q. s. — post VIII, 1, 11 (f. 70^v) unius versus spatium relictum est. sequitur sine titulo III, 3, 1—30; 6, 15—20. 13. 14. 21—24; 3, 31. 32 coniunctim, deinde f. 71^r: III, 4, 13 (2 dist.); 8, 43—46; 6, 43. 44. 51. 52; 8, 49. 50 ad Felicem. sequitur (f. 71^v) III, 11; 13, 17—44; 14; 15; 18; 21—29; V, 3, 1—10. 17—44 omnia sine titulis sed spatiis distincta. f. 77^r: V, 4; 5 carm. 1—12. 137—140. 41—62. 35—40 uno tenore. f. 77^v: V, 8 — 19, 8 exceptis 9, 7—10 et c. 14 sine titulis. f. 79^v post 1 versum vacuum IX, 6. 7, cum titulo IX, 12, 1—4, continuo 13, 5—7. 10; 12, 6. deinde (f. 81^r) novo titulo DE SANCTIS etc. X, 10, 1. 2. 11—14. 9. 10. 3—8, novo titulo X, 13, 1—10; 17, 11—18. 5—10. 33. 34, novo titulo IX, 1. f. 84^r sine titulis praeter 4, sed spatiis relictis VI, 1^a—4. f. 87^r suo titulo VIII, 5 deinde VII, 16 et (f. 88^r proprio titulo) VI, 1 mutatis carminis personis. deinde VI, 9; 10, 5—11. 16—18. 21. 22. 53—64. spatio relictio VII, 1. 2; VI, 10, 3. 4; VII, 1, 3—50. post 2 vv. spatium VII, 5—8. tandem f. 94^v—104^v solidus legitur liber IV. — Post Fortunati carmina et spatium duorum versuum f. 104^v sine titulo carmen de Maccaeis legitur (inc. *Rex fuit antiochus syriae ditissimus olim*, des. *sic ipsa et nati sanctorum in parte recepta est*. FINIT DE MACHABEIS) editum e. g. in Fabricii poet. vet. eccl. p. 443 sq. — f. 110^v INCIPIT EXPOSICIO METRICA DE VIRGINITATE LAVDANDA IN SANCTIS VETERIS ET NOVI TESTAMENTI. *Omnipotens genitor mundum dicione gubernans* i. e. Aldhelmi carmen de laudibus virginum (secundum Gilesii editionem expressum Migne LXXXIX p. 238 sq.). f. 114^r post *dona salutaris dum christus scecla* (sic) *beavit* (Migne p. 243 A) novo titulo sequens Eliae historia instructa est et eadem ratione sequentes non recto ordine carminis particulae quarum infra recensum dabo¹²⁾. —

12) f. 114^r (Migne p. 243 A) DE ELIA PROPHETA ET DE RIVS VIRGINITATE LAVDANDA ET ADMIRANDA DICENDVM *Helias valis quem tetra volumina regum | insignem memorant virtutum proemia fretum* (sic) — *seu pia festis seu certe fana profanis*. f. 114^v (p. 243 D) DE HELEISO PROPHETA DISCIPULO HELIAE *Sic quoque famosis decoravit secula signis — et merito plectit peccantes verbere saevo*. f. 115^r (p. 244 A) ITEM DE HIEREMIA PROPHETA ET DE RIVS VIRGINITATE *Hieremias bino pollebat munere clarus — protendit geminas per sacramenta vetusta*. f. 115^v in. (p. 244 C) DE DANIELE PROPHETA ET RIVS VIRGINITATE *Scriptorum veterum liquido monumenta testantur — tetrica contempnens millenis damna periculis*. f. 116^r (p. 245 B) DE TRIBVS PYERIS QVI DE CAMINO IGNIS LIBERATI SVNT *Sic quoque virgineis redolentes floribus olim — cum rudis antiquam precellat gratia legem* (p. 245 C ext.). f. 116^v (f. 246 D) DE IOHANNE APOSTOLO ET EVANGELISTA QVEM CHRISTVS AMAVIT PLYRIMVM *Prodere nunc nitar sacro sermone iohannem — quamvis letiferos sorberet faucibus austos*. ib. (p. 247 A) DE PAVLO APOSTOLO QVI FVIT FASA LECTIONIS (sic) *Sic legimus prisco vulgatum tempore paulum — barbara convertens doctrinis agmina sacris*. f. 117^r (p. 247 C) DE LVCA EVANGELISTA PAVLI DISCIPULO *Quadrupedis vituli lucas formatur ad instar — post mundi imperium sub caeli culmine regnat*. f. 117^v (p. 247 D) DE CLIENTE VETRI (2 m. clemente petri) APOSTOLI DISCIPULO *Roma sacerdotem clementem tempore prisco — atque superna dei crebro precepta serenem* (p. 248 A, 6). ib. (p. 251 A) DE S. GREGORIO NAZANSENSO *Temporibus priscis venerandos graecia patres — ut tecum maneant nostrae consortia vitae*. f. 118^r (p. 251 B) DE SANCTO BASILIO ET DE RIVS VIRGINITATE *Basilius quondam doctorum maximus actor — non tamen immunis vocitator nomine virgo*. f. 118^v (p. 250 C) DE SANCTO MARTINO ET DE RIVS DOCTRINA ET VIRTVTIBVS *Garrula Martini nunc prodat littera laudem — hic presul pariter permansit virgo perennis* (p. 251 A, 5). f. 119^r (p. 250 A) DE SANCTO AMBROSIO EPISCOPO MAGISTROQVE MEDIOLANENSI *Nam fuit hesperie famosis laude*

Sequitur series epigrammatum quam cum reliquis adhuc notis comparavit a Mommseno rogatus G. B. de Rossi¹³⁾. f. 122^r INCIPIVNT VERSICVLI IN BASILICA BEATI PETRI IN FORIBVS ARGENTEIS *Lux arcana dei verbum sapientia lucis | atque coruscantis splendida imago patris — fac tranquilla tui tempora cuncta greges.* f. 122^v ITEM IN ALTA REGIA ISTI VERSICVLI *Luminae sed magno vibrare ianua cerno — indubitante fide reddite cuncti vota,* EPITAFIVM S. GREGORII PAPAE *Suscipe terra tuum corpus de corpore sumptum — nam mercedem operis iam sine fine tenes.* f. 123^r EPITAFIVM CANCELI *Culmen opes sobolem pollentia regna triumphos — quem regnum christi promeruisse vides,* EPITAFIVM ELPIS FEMINE PEREGRINE SICVLENSIS *Da mecum gemitus singulti roma doloris — et socius vitae nectar uterque cinis post 1 v. vac. Credite victuras anima remeante favillas — qui te mundanos constituit solvere iussit (i. ex versu priore, nexus 2 m.)* f. 124^r ISTE (sic) VERSICVLI IN ATRIO SANCTI PAVLI SCRIPTI SVNT *Perdiderat laticum longaeva incuria cursus — ingressus supplex ablue fonte manus,* EPITAFIVM GATVLE FAEMINAE INTVS IN TEMPLO *Haec domus est fidei mentis ubi summa potestas — immo etiam renovant vulnus ubique meum.* post 1 v. vac. *Primus apostolicae tenuit qui scrinia fides (f. 1 m., sedis 2 m.) — composuit tumulo sanctorum limina adoras (sic).* f. 125^r IN SANCTO HIPPOLITO MARTYRAE *Praesbiter ornavit renovans vicencius ultro — haec audita refert damus (damasus corr. rec.) probat omnia christus,* DE SANCTO LAVRENTIO MARTYRE i. e. Damas. carm. 14 (Migne XIII p. 388)¹⁴⁾. post 1 v. vac. *Digne tenes premium marea pro nomine christi.* f. 125^v *Quam domino fuerant — aetheriam petiere domum regnaque piorum.* f. 126^v post 1 v. vac. Damasi carm. 21 et 28 (Migne p. 395 et 401) uno tenore¹⁵⁾: *Martyris hic — crevisti in his templis per tua damna decus.* post 1 v. vac.: *Sanctorum quicumque legis 5 vv., deinde: Orhde (sic) dulcis anima acervo mihi funere rapte — aetheream petiere domum regnaque piorum (v. s.).* f. 127^v repetuntur epigrammata folii 126^v sq. (*Martyris hic — damna decus; Sanctorum quicumque 5 versus quos secuntur alii, des. f. 128^r stimulum queris meritum de nomine signat*); post 1 v. vac. 16 vv. *Discite quid meriti — divitias meritis christo iuvante tulit; f. 128^v 4 vv. Hic quoque licinie — amica fides. deinde Spes generis clarum — subdere gentes f. 129^r Aurea precisis — contulit exitium, post 1 v. vac. Hic habitare prius — huius honores (in Petrum et Paulum); Tempore quo gladius —*

sacerdos — atque gubernaret regnorum sceptrum per orbem. INCIPIVNT VERSICVLI SANCTI AMBROSII DE TRINITATE *Omnia trina vigent sub maiestate divina — tres spem que palpant requies lux gloria vitae (15 vv.).* f. 119^v (p. 253 B) DE SANCTO BENEDICTO QVI REGVLAM MONACH. CONST. *Temporibus felix benedictus claruit isdem — atque magistrorum veneranda caterva cucurrit.* f. 120^r (p. 251 D) DE SANCTO PAVLO THEBAIDA HEREMITA *Edidit insignes tellus Memphitica patres — cui famulabantur sprete feritate leones (p. 252 C in.).* f. 120^v (cf. p. 251 D) DE SANCTO ANTONIO PAVLI DISCIPVLO *Temporae non alio florebat collega pauli — in quo scribuntur virtutes illius amplae (p. 252 A).* ib. (cf. p. 252 C) DE HEBLARIONE SANCTO FAMOSOQVE HEREMITA *Sic quoque discipulus caelebrandus laude perhenni — ut merito sancti numquam fama fatescat (p. 253 A).* f. 121^r (sq.) DE IOHANNE HEREMITA AEGYPTIACO *Sic quoque in aegypto fertur vixisse iohannes — quamlibet ante gemens gestaret corde loquela.* f. 121^v (p. 263 C) DE SANCTO AMONE HEREMITA *Antiquo fuerat famosus tempore quidam — angelicis turmur (sic) ad caeli sidera ventum.* ib. (p. 254 A) DE DVOBVS FRATRIBVS MARTYRIBVS GERVASIO ET PROTASIO *Quid memorem geminos germanos foedere fratres — imperium veterum sortita vocabula (gestar add. 2 m.)* f. 122^r.

13) ego nihil dabo praeter descriptionem syllogae e codice a me excerptam; commentarium a Rossio compositum, quo ipsa ista descriptio haud uno loco corrigitur et suppletur (multorum scilicet carminum initia in codice non distinguuntur), huic prooemio subiciam.

14) v. 1 *carnificis* 2 *vincere*] *vincere* eras. n 3 *cummulat* 4 *aegregii suscipiens* *merit*** 1 m.

15) 21, 1 *mauri*] *mauri* *piam* 4 *puerum* *delicti* 28, 1 *votibus* e. q. s.

mors properata tulit (in S. Tiburtium, cf. Damas. carm. 10. 20. app. 2). f. 130^v *Clauditur hoc tumulo — his rediit terris cuius iam ore pio*, deinde *Hic iacet egregium — non tulit interitus* (in Priscillianum); f. 131^r 10 vv. epit. S. Florentii; 3 vv. in Claudiam¹⁶); *Etsi digna tibi non sunt haec carmina frater — octoginta leo transcendit episcopus annos*; post 1 v. vac. (f. 131^v) EPITAFIVM DIONYSII LEVITAE *Hic levita iacet d. — divis erat*; f. 132^r epit. 14 vv.¹⁷); post 1 v. vac. EPITAPHIVM IVSTI ET THEODOSIAE VIRGINIS *Ipsa licet seni breves est qua clauditur aetas — sint tibi vitales sint tibi leta modo*; post 1 v. vac. (f. 133^v) EPIT. CAIDOCI SACERDOTIS *Mole sub hac — condidit et tumulum* (carmen Angilberti, cf. Duemmler N. A. IV p. 141 poet. lat. aev. Carol. I p. 365). — Secuntur Aldhelmi aenigmata praemisso prologo acrosticho (INCIPIVNT VERSVS QVI EISDEM LITTERIS TERMINANTVR QVIBVS INCIPIVNT) *Arbiter aethereo e. q. s.* (Migne LXXXIX p. 183), cui desunt v. 26—28, et alio carmine acrosticho¹⁸). deinde tit. INCIPIVNT ENEGMATA METRICA. secuntur (f. 134^r) 50 aenigmata hoc ordine: I, 2—7; II, 1; I, 11—14. 16—18; II, 2; I, 8; II, 3—5. 7—11; III, 1; IV, 2; V, 9; IV, 6; III, 4. 7; V, 10; II, 15; VI, 2. 4. 3; V, 1; II, 13; I, 9; V, 2; IV, 9; V, 3; VII, 1; III, 9; VI, 6; V, 6; IV, 15. 16; VII, 2; VIII, 3; VII, 3; VIII, 2. — Secuntur f. 138^v Symposii aenigmata hoc titulo INCIPIVNT IN ENIGMATE SIMPHOSI VELLVCANI. omittit v. 168—170 et 257—259 R. cum Vossiano etc.¹⁹). denique f. 143 in epigrammatis A. L. 160 et 256 R. intermisso tertio quodam²⁰) desinit. — contuli codicem Bonnam transmissum.

16) *Claudia nobilium prolis generosa parentum | hic iacet hinc anima in carne redeunte resurget | aeternis Christi munere digna bonis.*

17) *Hic iacet in tumulo genio celsus celeberrimus ore | quem titulis veterum iungere iure queas | conspicua cuius conspexit curia lingua (lege conspicuam — linguam) | omnia complevit scrinia grande locus (lege grandiloquus) | fortuna (fortunas rec.) hominum defendit pectore casto | martia quem rapuit protenus aula sibi | qua scilicetum frigus qua fervens zona timetur | ac patriae causas regibus asseruit | exulta tantis vir semper amande tropheis | munere nec vitae te caruisse putes | te fore (lege fora) te cuncti te magnum curia querit | privatum eloquio sedule te metuo (lege se dolet omne tuo) | nulla tuos poterit titulos delere vetustas | te terna (lege aeterna) in libris nam tibi vita viget.*

18)

Is (sic) rebus tantis trina coniunctio mundi
Eregit humanum sensum laudare venustE
Salus unde nobis et mundi summa maestaS
Venit peccatorum saevum dissolvere nodV
Summa salus nitescat in secula terriS
Iure pari regnat communis conditur (sic) aevI
Et cum patre pio regnat sublimis in arcE
Sidereo sanctis insidet numine regniS
Vnde maris terrisque videbit omnia nutV
Si urgeret (?) humanis et donat munera rebuS
Is locus orandi tribuit vota petentI
Quo iactatus iacet spiritus astra vidi*

19) contuli Symposii aenigmata. qua conlatione si quis uti volet per me licebit.

20) f. 143^r ext. HOS VERSVS HOMERVS DE EVANDRO FRATRE ALEXANDRI REGIS ERRANTE IN SILVA ET (f. 143^v) PVGNANTE CONTRA APRVM ET DRACONEM ET INVENI (2 m. INVENTI) SVNT POSTEA TRES MORTVI *Anguis aper iuvenis pereunt vi vulnere morsu | sus iacet extinctus serpens pede ille veneno | qui pede dum premittur subtrahit ille pedem || DE DIVERSO VSV HOMINVM TRES VERSVS Mille hominum species set mille discolor usus | velle suum cuique est nec voto vivitur uno | dissimilis cunctis vox vultus voluntas vita (l. vita vol.) || VIRGILIUS HOS DVOS VERSICVLOS TRANSMISIT AD CESAREM CVM STARET FORIS ET NON MITTERANT EVM INTVS MINISTRI IGNORANTES QVIS ESSET Nocte pluit tota, redeunt spectacula mane | divissum imperium tibi cum iove caesar augustus.*

V cod. Vaticanus latinus 552 membranaceus formae quadratae saeculo X scriptus continet post Eucherii Ambrosii (et fortasse aliorum) scripta quaedam f. 5^r Fortunati carmina I — VIII, 3, 230 ordine multifariam inverso partim conglutinatoris errore, qui quaterniones VIII—XVI primo et sequentibus excipi voluit, partim archetypi culpa. ordo hic est: II, 1—6; IV (INCIPIT LIBER III. HABET VERSVS DCCLXXXII i. e. versuum libri III computus) 1—26, omissis 27 et 28; V, 1 (sine epistula) — 5 (5, 147 altera manus incipit quae etiam I sq. exaravit); 7 ad finem; VI, 1—5, 275; VII, 5, 38 — VIII, 3, 85; VI, 5, 276 — VII, 5, 37; VIII, 3, 86—230 (in quo versu finit quat. XVI praeter paginam ultimam dimidiam quae vacua relicta est; sequitur quat. I); praefatio ad Gregorium; index capitulorum; I, 1 ad finem (subser. LIBER PRIMVS FELICITER VII. DE DOMNO SATVRNINO) II, 7 — III, 29, 13 in quo versu desinit. — contuli I; II, 1—6; V; VI, 1; VII, 11 et excerpti alia. ceterum mihi pro hoc codice fuisse editionem Venetam infra exponam.

F cod. Barberinus XIV. 94 (num. antiq. 1471) membranaceus formae oblongae saeculo X vel XI scriptus constat sex quaternionibus uno ternione. continet Fortunati l. I—IV, deinde (f. 21^r) vit. Mart. praef. et I, 1—206, denique (f. 23^r) VII, 1, 45 ad finem libri (cf. ad locos significatos). accedunt *enigmata Symposii poetae*. — in prima pagina legitur: *liber Petri et Pauli Paterbrunno, infra: liber Abdinghoff monasterii domnis Petro et Paulo sacri ad bibliothecam communem*. — contuli Romae.

Deinceps enumerabo codices qui singula Fortunati carmina praebuerunt.

cod. Vatic. Reginae 1709 s. X ²¹) f. 120	I, 14.
cod. Laurent. XLV, 26 s. XII f. 115 ^v	I, 21; XI, 25. 26.
cod. Venet. VI, 135 s. XV f. 200 ^v	IV, 27. 26; X, 11. 17. 7. 8.
cod. Matrit. Cas. 14 n. 22 s. IX/X f. 135 ^r	IX, 2 (contulit Paulus Ewald).
cod. Bern. 455 s. X f. 15 ^v	IX, 2 (edidit Hagenus, cf. adn.).
cod. Paris. lat. 8318 s. X/XI f. 69 ^r	IX, 2 (contulit Alfredus Schoene).
cod. Paris. lat. 4887 s. XI/XII f. 77 ^v	IX, 2 (item).
cod. Paris. lat. 8319 s. XI f. 35 ^v	II, 2. 1. 3. 7 ²²) (item).
cod. Paris. lat. 1153 s. IX f. 50	II, 2 (item).
cod. Paris. lat. 13,765 s. XI/XII f. 47 ^r	II, 9. 10; IX, 11 (item).
cod. Paris. lat. 4629 s. IX f. 56 ^r	VII, 6 (contulit Molinerius).

Verbo denique eorum librorum praecipuos perstringam quos cum ipse inspexerim aut ab aliis descriptos atque excerptos habuerim, recensionem non adhibendos esse iudicavi.

cod. Vatic. Palat. 1718 memb. fol. s. XI continet carm. II. XI.

cod. Paris. lat. 8311 olim Colbertinus memb. quadr. s. X continet carm. II. XI et vitam Martini.

cod. Paris. lat. 18,104 s. IX—X continet f. 126—135 Fort. IX, 16 — X ext., cf. ad IX, 16.

21) Ovidi fastorum codex Petavianus.

22) ad hymnos in crucem conferenda esse quae Monius et Danielis contulerunt consentaneum est. meum non erat interpolationem per hymnorum collectiones serpentem persequi.

cod. Autunensis bibl. magn. seminar. 38 form. quadr. minor. s. IX—X continet carminum ll. XI ordine inde ab VIII, 9 multifariam confuso.

cod. Musei Britannici Add. 24, 693 membr. fol. s. IX—X continet carm. ll. XI.

cod. Vindob. philol. 109 memb. fol. s. XI olim Tegernseensis continet f. 25 sq. carm. I — VII, 8, 69 omisso libro quarto.

codicem Treverensem, quo Broweri editio nititur, repperisse magis iuaret, ut qui app. 1—3 praeter Σ solus continuerit²³). quamquam novi nihil ex illo disci potuisse eadem Broweri editio testis est. atque Haubenius, humanissimus bibliothecae municipalis Treverensis praefectus, litteris a me rogatus affirmavit neque in publica neque in ecclesiae primariae bibliotheca codicem nunc extare.

Editionibus²⁴), quarum recentissima mox saecularia aget (Migniana nimirum in patrologiae vol. LXXXVIII merum est Luchianae exemplar), usus sum non multis, quoniam ut par est spreui ex Broweri editione expressas. atque una quidem instar codicis erat

Ven. Venantii Honorii Fortunati Clementiani presbyteri Italici. ac postea episcopi Pictavensis carminum libri octo nunc primum in lucem emissi, et per Iacob. Salvatorem Solanium Murgitanum quanta fieri potuit diligentia emendati. His accesserunt eiusdem Fortunati de vita S. Martini libri quatuor. Cum indice locupletissimo. Venetiis apud haeredes Iacobi Simbenii. 1578. Expensis Iosephi Semini (praefatio emissa est Romae pridie Nonas Martias 1569). — Haec Veneta editio expressa est ex codice V sive potius eius archetypo²⁵). satis erit quae continet ex ordine indicasse: I, 1—18; II, 1—4; 7 — III, 29, 13; IV, 1—26; V, 1 (sine epistula) — 5; 7 — VI, 5, 275; VII, 5, 38—42; VI, 6 — VII, 5, 37; VIII, 3, 86—230; VII, 6—24; VIII, 1 — 3, 85; VI, 5, 276—370; X, 15; VII, 25; I, 19—21; vit. Martini I—IV. ipse cum V conferes et videbis dubitationi locum nullum esse; neque opus est ut mirificum lectionis consensum exemplis comprobem. continet autem editio praeter vitam Martini unum carmen quod non est in codice (X, 15), omittit II, 5. 6 in V servata. illud vero et ordo hic illic a V diversus et quae de vetustate codicis sui Solanius adfirmat comprobant V ex eo codice descriptum esse quem editione sua Solanius repetiit. vides ubi V defecit Ven. eius vice iure fungi potuisse; nec sane difficile erat editoris emendationes, quae multae sunt, ab exemplaris lectione discernere. — uti licuit bibliothecae Gottingensis exemplari quod prompta liberalitate commodavit Augustus Wilmanns.

Venantii — carminum, epistolarum, expositionum libri XI. poematis et libris singularibus aucti e. q. s. omnia recens illustrata notis variis a R. P. Christophoro Browero societ. Iesu presbytero. Moguntiae, sumptibus Bernardi Gualtheri bibliop. Colonien. e. q. s. anno 1603; editio altera non sine curis secundis prodiit anno 1617. primus

23) monendum quod VI, 1, 53. 54 omisit ut DG. cf. Broweri not. p. 155. — VII, 9, 14 pro *renovavit* Browerus scripsit, quod etiam Σ praebet, *recreavit*: fortasse ex Trevirensi.

24) cf. E. Boecking *moselgedichte* etc. p. 106 sq.

25) Iacobus Salvator Solanius in praefatione ad Hieronymum Simoncellum card. sic de codice suo loquitur p. (IV): '*Erat vero liber antiquissimus characteribus, ut pote Longobardorum tempore, conscriptus, ita mendis plenus, ita lacerus, ita corruptus, ut quamplurimis in locis nec legi, nec intelligi posset*'. '*Qualis autem fuerit, quae a me posita est in eo emaculando diligentia, ac industria, exacte quidem videre nemo potest, nisi qui primum codicem vetustum viderit, illumque cum hoc nostro contulerit*'.

est Browerus qui solidum carminum corpus ediderit. codicum quibus usus est elenchum dedit p. (IX). lectio autem qualem arbitraria ratione sed bonis libris nisus constituit, regnavit apud posteros. adiectum est volumen *Notarum variarum*, quibus pauca tractavit ad emendationem utilia, multa de rebus quae ipsi cordi essent disputavit, praesertim de rebus sacris ac de locorum situ. quae correxit tacite plerumque correxit. — non pendet a Browero quamquam multa ex illo recepit

Par. *Magnae bibliothecae veterum patrum et antiq. script. eccl.* vol. VIII p. 752 sq. Paris. 1644, continet vitam Martini et carminum libros (desinit in XI, 26, 10) ex codice non multum ab *R* diverso expressos, lectione ab editoribus passim correctâ. — usus sum editione fere inde a libro quarto, primum *ed. Par.*, postea simpliciter *Par.* notavi.

Venantii — opera omnia quae extant vel quae eius nomine circumferuntur post *Browerianam* editionem nunc recens ad mss. codices Vaticanos, nec non ad veteres editiones collata, et novis additamentis, variisque lectionibus aucta, notis, et scholiis illustrata etc. opera et studio *D. Michaelis Angeli Luchi monachi Benedictini e congregatione Casinensi* pars I. complectens *Browerianam* editionem cum additamentis. Romae 1786. pars II. complectens vitas sanctorum et alia opuscula eidem a nonnullis adscripta. Romae 1787. *Broweri* editionem *Luchius* expressit et variam lectionem ex 'tribus mss. codicibus Vaticanis, olim bibliothecae Palatinae' (praef. p. X) infra adiecit nec plenam nec accurate enotatam, singulis libris nullo signo inter se discretis, ut pro certo effici nequeat quibus libris praeter *R*, quem potissimum adferre solet, usus sit. neque quicquam refert. praeterea editionem Venetam excerpserit. emendandi ne periculum quidem fecit nisi locis paucissimis. in commentario perpetuo sani iudicii virum se praebet et notitia litterarum ecclesiasticarum probe instructum, ut non pauca rectius quam *Browerus* exposuerit.

Eclogas e *Fortunati* carminibus continet vetustior principe editione *Georgi Fabricii collectio poetarum veterum ecclesiasticorum* (Basil. 1564) p. 685 sq., cuius suis locis facta est mentio. item *Eduardi Boeckingi* editio carminum quae ad Mosellam pertinent (III, 13; X, 9; III, 12) quam *Ausonii Mosellae* a. 1845 iterum editae subiecit p. 105 sq. de hymnorum collectionibus et de carminibus codicis Σ a *Guerardo* primum editis supra locutus sum.

II.

Fortunati codices quotquot extant praeter Σ ad unum exemplar redeunt mutilum et corruptum saeculo ut videtur octavo medio (nam nec prope afuisse videtur tam depravata lectio ab aetate scriptoris saeculo sexto exeunte florentis et codices extant octavo nonoque ineunte saeculo scripti plus uno gradu ab archetypo seiuncti) i. e. primis Carolingorum temporibus ab interitu servatum. quod qui primus transcripsit cum novissimum libri carmen fine carere sentiret compertumque haberet plura quam sibi praesto essent poetae carmina extare, subscriptionem subiecit in *AMDR* servatam, in *BL* consulto imputatam, in *CGF* sine consilio omissam: EXPLICIT IN QVANTVM HABVIT AVCTOR VSQVE FINEM. lacunas ille et corruptelas archetypi sedulo servavit, nonnullas haud facile eliminandas librarii qui secuti sunt omnes, ut etiam nunc codices conspirent cuncti

in omisso versu X, 19, 26, in dimidiato IX, 9, 4, in mutilatis IV, 26, 153; VI, 1, 77. 84; VIII, 3, 347; X, 17, 31; XI, 24, 3²⁶), in corruptelis apertis (ut omittam quarumcumque in locum uno alterove in libro interpolatio non minus aperta successit) I, 2, 24 *quos mentis omnes una corona manet* (*mentes A, meritis corr. F²*); IV, 12, 5 *haec tamen insignes animas spes non vacua pascit* (*spes optima Browerus, scribendum non vaga*); V, 7, 10 *et crepitans Boreas picta comata flagellat* (*tot picta Browerus; reposui pineta*); VI, 2, 78 *est tibi Daviticae mansuetudo vitae* (cf. adn.); VII, 6, 3 *ornat eundo polum, terris quoque lampade micat* (*Ven. correxit lampada mittit*); 12, 61 *cur igitur metu trahitur data vita susurro* (cf. adn.); IX, 16, 18 *mitis in alloquio, placidus gratus atque modestus* (*gradus B¹R, pius Browerus, reposui gravis*); X, 1, 43 *hoc libri praebent: quod autem de duabus viis, id est spatiosa et angusta, dicitur, ut quis per quam elegerit gradiatur quid est (quidem MDG)? per spatiosam laxatis frenis liber rediscum mus* (l. r. c. nos A, l. r. c. DB, l. r. con L) *famulando peccatis; in angusta vero e. q. s. statim elucet scripsisse Fortunatum libere discurremus, id quod verbis male diremptis obscuratum est. XI, 5, 4 ut mihi nec spletam distribuisses opem (nec expletam A, n. spleta BL, spetam G, spretam F, inexpletam Browerus, emendavi nec solitam).*

Casu mira omnium codicum praeter unum archetypum iactura nescio an magis mirifico servata est ecloga ex libro, quem nulla cum archetypo illo adfinitas coniungit, facta. continet Σ quinquaginta septem carmina, quorum viginti quinque in undecim librorum corpore, triginta unum nunc praeter Σ nusquam inveniuntur, unum (de ave Phoenice) iniuria inter Fortunati poemata delatum est. diversam esse hanc collectionem a reliquorum codicum archetypo et integriore quidem exemplari ortam satis comprobatur ultimo libri XI carmine, quod fine suo in omnibus carere memoravi: in Σ post v. 12 (cui vulgo subiectum est illud *explicit in quantum habuit auctor*) 6 versus secuntur iustus carminis exitus; ipsum autem excipitur viginti duobus carminibus item ad Radegundem et Agnen directis, quibus olim post XI, 26 suum locum fuisse apparet. atque omnino dubitari non potest quin carmina codici Σ propria olim ad corpus operum Fortunati pertinuerint. sic inter VII, 18 (ad Flavum) et 20 (ad Sigimundum) intercedit app. 4 (ad Sigimundum). sic cum IV, 5. 6 (epitaphia Ruriciorum et Exoci) cohaeret app. 8 (epit. Nectarii). app. 5—7 (ad Childebertum, Brunichildem, Agiulfum) ad libri X argumenta accedunt. ordinem traditum servant praeterea VII, 11. 13; VIII, 5. 8. 9; XI, 20—26, quibus tamen ante 26 intercedit I, 7 argumenti diversi. in aliis quoque ordo in codicibus traditus non observatur (VIII, 4. 1; IV, 11. II, 10. IV, 5. 6 similiter atque XI, 20—25; I, 7; XI, 26). sed, quamquam in tradito corpore sunt quae ordinem non ubique pristinum servatum esse indicare videantur²⁷), alium cum Σ conspirantem olim regnasse non recte suspiceris; obstat praecipue carmen de Phoenice temere Venantianis insertum²⁸).

26) mutila est in fine expositio orationis dominicae X, 1. frustula subscriptionis vel potius epistulae carmen IX, 7 olim secutae perire nec ipse archetypi auctor passus est neque AMD (cf. adn.).

27) cf. lib. V, ubi c. 6 post 2, c. 7 post III, 10 locum suum habere videtur, ut 3—5 et 8—19 carmina ad Gregorium missa sese excipiant.

28) cf. distichon inter IV, 5, 8 et 9 intercedens.

Quod si verum est solidum fuisse carminum exemplar cui eclogae codicis Σ debeantur, eius auctoritatem reliquis cunctis potiore esse sequitur et potiore ipso reliquorum archetypo, si aetatem tulisset, futuram fuisse. comprobatur hoc codicis lectione ut certius nequeat. primum de carminum titulis verbo agam. quos ab ipso auctore, non ab librario aliquo aut dispositore originem habere multis locis apparet. sic I, 5 Gregorii, X, 2 Salutaris, 12b—d Romuli Gallieni Florentini nomina tantum in titulis nuncupantur, IX, 10 qui Ragnemodus in titulo, in carmine nomine hypocoristico Rucco appellatur; sic I, 14 de calice, II, 10 de urbe Parisiaca, III, 25 de codice, 26 sq. et V, 19 de sacerdotum dignitate, X, 11 de munere legatorum regis tantum per titulos certiores finis; VII, 2 titulo vel prima persona restituenda erat: *cum me rogaret ad cenam*. iam paucorum carminum quae cum titulis Σ servavit haec plenioribus et pristinis instructa praebet: IV, 11 *epit. Victoriani abbatis de monasterio Asanae* ep. domni V. primi a. d. m. A. in spania Σ ; VII, 11 *ad Iovinum rectorem provinciae* ad I. inlustrem ac patricium et rectorem provinciae Σ ; 13 *ad Felicem socerum eius* ad Felicem socium quod coniectura iam Luchius adsecutus erat. cf. tit. II, 10; IV, 5.

Eadem codicis praestantia in communi reliquorum librorum corruptione emendanda. potiora perstringam. I, 7, 1 in illorum archetypo mutilus legebatur versus *discite mortales nihil esse quod obstat*, quem mutilum servarunt *ACMGV*, reliqui post *mortales* inseruerunt *terris* quod absonum est: dativum ad *obstat* qui flagitatur praebet Σ : *fidei nihil esse quod obstat*. IV, 5, 1 *rabido quamvis ministeris hiato* Σ (*rapido* rell.). VII, 11, 8 *vota [negata] gemam (geram* rell.). VIII, 1, 1 *Aonias avido qui lambitis ore Camenas | Castaliusque quibus sumitur aure liquor* (*arte liquor* rell.); 8 *quos paradisiaco germine Christus alit* (*adit* rell.); 41 *Eustochium (Eustochiam* rell.). VIII, 4, 32 *atque tibi caelis regna beata pares (a. t. felix* rell.). 5, 9 *animam ieiunia pascunt | solo quam dominus servat amore suus* (*pascis | salve* rell.); 9, 6 *nam sine te nimium nube premente gravor* (*nocte pr.* rell.). XI, 23, 4 *et manducabam somnia plura videns* (*omnia* rell.). 24, 3 codices, ut supra indicatum est, maneam versus praebent: *nec parva spernas: nam mea vota requiras, | munere (munus) in angusto cernitur amplus amor*. pro *nam* conieceram *tantum*; nunc Σ verum exhibet: *nam si mea vota requiras*. alia praefenda sunt intellecta libri praestantia (cf. VII, 9, 14; XI, 22, 3 al.), de aliis infra dicendum erit.

Si codicem, cuius Σ eclogas praebet, nancisci contingeret, non multum curaturi essemus reliquorum discrepantias. nunc diligenter inquirendum est quibus illorum maior debeatur fides. atque omnium primum constat²⁹⁾ codices quibus utimur ad quatuor exemplaria redire quorum primo α) orti sunt *AC* quibus proxime accedit *P* codex eclogarius, prope accedit *M*; altero β) *DG* quibus accedit *V*; tertio γ) *BL*; quarto δ) *RF*. idem quem in enumeratione tenuimus ordo est integritatis et fidei. multo minus reliquis corruptus et unus non interpolatus α fuit, non paucis locis interpolatus β , data opera pertractatus γ , mixtae lectionis omnique fide carentis δ . medium quandam inter α et β locum *M* tenet.

29) tantum de *RF* (nam de reliquis quaevis pagina documenta suppeditat) locos non ita frequentes sed ad persuadendum appositos promere iuvat: II, 3, 3 *quodque RF* (*quod* rell.) 9, 5 *stimulastis* (*stimulatis*) III, 26, 18 *sancto* (*nostro*) IV, 26, 86 *tenet* (*nitet*) VII, 7, 46 *animis* (*armis*) 48 *firmus* (*primus*) VIII, 3, 330 *voluptatis* (*volutatis*) IX, 6, 14 *quod* (*quo*) X, 1, 21 *ut* om. IX, 1, 143 v. i.

Paucis haec probanda videntur. locum inspicias qualis est IX, 1, 143. in *DGBL* legitur *edomites saevos, tuearis amore fideles*, in *RF* *edomites omnes, tuearis amore fideles*. alterum ineptum est, alterum non satis aptum, nam saevi non recte opponuntur fidelibus. utrumque omittunt *ACP* (deest hoc versu *M*), mancum igitur ut invenerunt locum servarunt, quem reliqui varie suppleverunt. atque scribere isti debuerant: *edomites hostes, tuearis amore fideles*. — III, 6, 15 tantum in *ACP* recte legitur *ne lupus intret oves neu morbus inulceret agnos*, in *M* idem sed *nec* pro *neu*, in *DGBL* interpolate *nec morbus vulneret*, in *F* item *ne moribus vulneret* et in *R* non intellecta exemplaris correctione *nec morbus inulneret*. — IV, 26, 22 *et rosea facie lactea colla tulit* sic legitur in *ACP*; corruptum *rocea M* et *F* praebent, quod corrector abire iussit in *crocea*: hoc receptum in *DGBLR*. — VII, 6, 5 sic, *Palatina, tuo diffundens lumina vultu* nomen, quod necessarium est, omittunt praeter *ACP* cuncti; Browerus suppleverat *formosa*. — IX, 1, 29 *non fuit in vacuum sic te vocitare parentes*; pro *vacuum* codices praeter *ACPM* ponunt *vanum*; in archetypo codicis *M* eandem correcturam adscriptam fuisse apparet. illud fulcitur versu V, 5, 145 *non fuit in vacuum quod te provexit alumnum*. — levibus in corruptelis conspirantes *ACPM* videas e. g. IX, 1, 110 *proeli (proelia) 3, 13 die (dies) 12, 1 memorale (memorabile)*.

De *ACM* deficiente *P* cf. e. g. X, 1, 39 ubi *bonam soli servarunt*, XI, 14, 3 (*quis teneros sic sculpere compulit unguis ACM², unguis M¹, utens rell.*) et in corruptelis consensum e. g. III, 6, 6; VII, 7, 21; IX, 9, 13; X, 8, 9; XI, 16, 14. sed multis locis, quorum e numero quosdam modo attulimus, apparet *M* descriptum esse ex codice ad deteriorum normam correcto et ab ea lectionis integritate, cuius *ACP* testes sunt, iam deflexo. atque ubicumque *M* cum reliquis facit, in *AC* pristina scriptura servata est. locos gravissimae rei probandae adferamus. VI, 10, 67 restituendum erat *sacris Theodoro primo lare sede, Sapaudo | Felici egregio*, id quod in libris omnibus obscuratum est; sed in *BL* legitur *lare sed esse plaudo*, in *D* *lares esse plaudo* (*lare sede plaudo D²*), in *MGR* *lare sedes aplaudo* (*lares aedes aplaudo G²*), in *AC* tantum verbis non recte diiunctis *lare sedes apaudo*. — V, 1, 10 sic apud Browerum legitur: *et quia vestrae fiduciae pignus accepi, pietati vestrae filias et famulas Agnem et Radegundem — commendo*. ineptam scripturam tuentur *BLR*; quam ab interpolatore profectam esse docent *MD* exhibentes *vestris*. scilicet iam in illorum exemplari iacturam fecerat sententia quae in *AC* integra comparet: *vestris litteris fiducia pignus accepi*. — item VIII, 3, 345 *mutilus* legitur in *MBLRF*: *nec mater meruit nec virgo vocari*. defectum nec *D* admisit nec *G*, quorum ille posuit *meruit modo haec nec, hic meruit iam nec modo*. vide quantum differat ab interpolationum debilitate vera scriptura in *AC* servata: *nec mater fructu meruit nec virgo vocari*. proxime accedit VIII, 11, 15 *redditus ergo isti, pater alme, saluto saluti*, ubi ergo praeter *AC* omnes omittunt, in uno *G* varia lectio adscripta est *redditus existens*. — III, 4, 7 *nihili est si nostri amici partes considerare velitis*. soli *AC* recte *animi*; ibid. 12 idem soli *collegistis* pro *colligatis*; 6, 47 *clericus ecce choris resonat, plebs inde choraulis* (*clerus rell.*); X, 7, 44 *vos legat huius amor pro opis*. — in epistula lectionis valde intricatae V, 6 integra quaedam *AC* praestant quae coniectura restituere sane difficile erat. in initio *negotii indulgenti nulla mordente cura reliqui, AC legunt indulti*. § 8 haec sensu cassa co-

dicum consensus tueri videbatur: hac protenus operis difficultate repulsus aut magis difficultate inclusus tam metri necessitate quam litterarum epitome quid facerem? quo proditorem nova calculatione angustus mihi numerus angustias dilatavit. omnia plana reddunt AC substituentes difficulter inclusus et quid facerem, quo prodirem? nova e. q. s. cf. § 16 singulive pro singuli vel. — VIII, 7, 4 Browerus edidit surgit perfectis laetior herba comis. hoc nullo in libro invenit, sed in G, cui accedunt BLRF: surgit perfecta. hoc coniectura natum est ex surgit perfecta suis ut legitur in MD. illud vero corruptum ex scriptura in AC servata surgit aperta suis laetior herba comis.

Sed discrimen statuendum est inter A et C. nimirum qui codicem A scripsit non plane abstinuit interpolandis versibus quos corruptos esse praesertim metri defectu sentiret. sic II, 16, 43 incepit servare magis quam ferre racemos cum incipit sollemni vocalis inmutatione scriptum inveniret, ipse posuit incipit hinc servare. IV, 1, 9 emicuit populis geminum memorabile donum ante oculos habuisse videtur memorale (atque in P legitur memoliale); scripsit autem memoraleque. VI, 1^a, 4 non trahit ingenium, sed tuus urguet amor rectissime Browerus correxuit; sed in codicibus legitur iterum. quod ut emendaret A eodem remedio usus est quo II, 16, 43: scripsit non trahit hinc iterum. X, 15, 7 illa velus numero maior, tu maxima caelo: | quod poterant plures, unicus hoc tuus est sic codices interpolati, quibus v. 7 accedit M; sed cum maxima loco C et v. 8 hoc tuus omisso est CM praebeat, A haec excogitavit: tu maxima illo | — hocque tuus. emendandum erat: tu maxima solo: | — unicus ecce tuus. XI, 8, 3 profecit mihi met potius cibus ille sororum libri praeter DGL dederunt proficit, A interpolavit proficiat. accidit etiam ut A cum reliquorum corruptela consentiat ubi C cum P solo verum servavit: sic IV, 25, 21 actibus his instans, aeterna in luce relata CP exhibent, reliqui terrena; 26, 54 crescere quo numerus debuit, ecce cadit CP, reliqui esse; VI, 1, 138 duo pectora servans CP, serviant A, servat et servet rel.³⁰). accidit denique ut deficiente P contra A cum reliquis unus C veram scripturam aut indicet aut integram prae se ferat. VII, 17, 3 sed quod ab ore loqui nequeo quod pectore non amplius comparet in AMV nec amplius praesto erat illi qui suo marte supplevit pectore gesto, id quod codices praeter modo indicatos occupavit omnes. tantum in C legitur: pectore laudo, quod nihil significare videbatur ei qui omisit. at emendandum fuerat quod pectore claudio. — V, 6, 11 necessaria emendatio erat quinquifida viscatura tendebat. codices aut vescata aut viscata (vescanti R), unus C retinuit viscatur. — IX, 2, 19 integrum versum C praebet sic quoque Sem et Iafeth, iustissima denique proles, cum reliqui denique omittant: id quod et sententiarum conexu flagitatur (namque proles non est appositio ad Sem et Iafeth, cf. adn.) et codicum Bernensis et Parisini γ, interpolatorum quidem sed optinae originis, consensu firmatur. — V, 1, 7 post Stoicam Peripateticamque censuram facile quidem erat elicere ex codicum corruptelis potesthoicam et potest hoc iam. sed certe non ex coniectura C posuit post sthoicam. — ibid. unde procul dubio caelestium clientela factus es Cleantharum codices legunt in fine clientarum, nisi quod M clentarum, R cleantarum; sed unus C cleantarum. cf. praeterea III, 2, 3 tam placidus es inventus V, 2, 72 ut tibi proficiat hae bona si qua gerant alia.

30) CP communem habent miram nominum mutationem in primo sexti libri carmine factam. cuius certe peculiaris est ratio si quidem ad regem interpolationis tempore regnantem pertinet.

Atqui ut *A* ita *P* quoque hic illic interpolandi libidini indulsit. VI, 10, 57 *legi etiam missos alieno nomine versus pro alieno scripsit verso iam*; VIII, 1, 8 *sanctus pro Christus*; XI, 12, 3 *cunctis iam pro cunctorum porrigis escas* (agnosceis quandam cum *A* in ratione interpolandi adfinitatem). eodem redire videtur quod IV, 27, 5 recte restitutum est *terrae terra redit*, cum in *BLR* haeret, in reliquis inutile legatur *edit*. contra in *C* ubi talia extare videntur, non consilio evenerunt sed socordia. cf. VIII, 3, 204. 244 (cf. 246). 340. 366. IX, 3, 11.

Ergo recensendorum carminum fundamentum est codicum *ACP* et *M* consensus. omnium vero quibus utimur optimus est *C*.

Haec recte disputata esse certa ratione confirmat Σ . paucis scilicet locis, quibus illum arbitrum advocare licet, codicum quos optimos esse intelleximus lectioni accedit. VIII, 1, 17 *perfundens cunctas vice solis nomine terras* cum *ACM* testatur Σ , in reliquis interpolata obtinet scriptura *lumine*. — ibid. 64 *iudicioque dei glorificanda manent AC, glorificata rell., glorificante Σ* , cf. 4, 28 *virginis integritas glorificanda manet*. — XI, 25, 20 *legebatur flatibus horrendis laxa fremebat hiems*; hoc in *MDGBL*, sed in *R* *horriferis*, in *F* *horrisonis*, in *A* *comparet horrificis*, id quod consensu suo extra dubitationem ponit Σ . — ibid. v. 13 *quo gravis incumbens Aquilo subverterat amnem A* cum Σ , reliqui corrupte legunt *aliquo* (hoc carmen usque ad v. 25 deest in *C*).

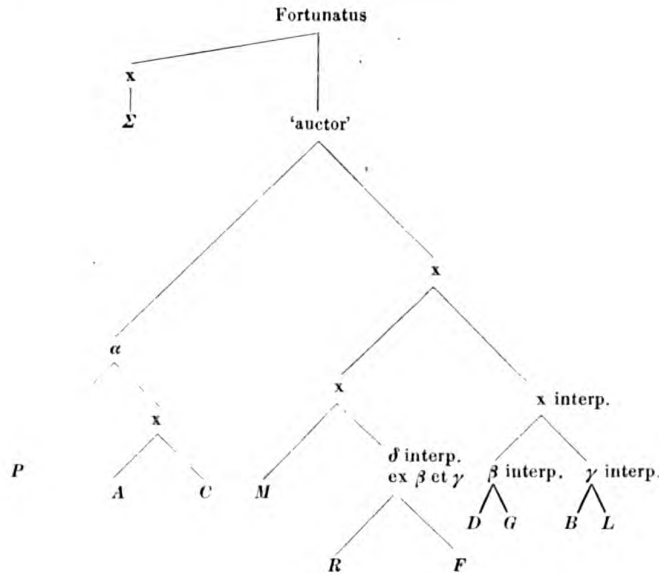
De ceteris libris pauca adnotabimus. atque codicem *M* intelleximus quidem non parvo intervallo ab optimorum integritate remotum esse, sed varia lectione e codicibus exemplari adscripta et corruptione gliscente, non interpolatoris opera. qualem in *DG* certe agnoscimus. eorum scilicet archetypo vir doctus variam lectionem adscripsit partim aliis libris partim ipsius ingenio natam et saepe laude dignam. quam subinde uterque recepit, ut e. g. IX, 16, 9 *te tutorem alii nutritoremque falentur DG* emendate praebent, sed certe ex *te tutoremque* coniectura restitutum (sic *AC*); nam *MBLRF* coniecturam et ipsi praebent eadem scriptura nixam sed perversam *tutoremque*. — X, 6, 9 *sanctus item domini alium dum benediceret altare* in *AM* legitur, sed *altare* in *CBLR*, quod cum metro obesse interpolator aegre ferret, substituit *aram* ut legitur in *DG*. saepe alter pristinam, alter novellam scripturam recepit, illius tenacior *D*, novarum rerum cupidior *G*, qui etiam propriis indulsisse videtur coniecturis. frequenter autem in *G* varia scriptura vulgari in margine adiecta est, aut prima manu aut secunda aequali. ex eodem archetypo originem ducit *V*, quo tantum ad discutiendam librorum *D* et *G* fidem ita uti sumus, ut aut ipsius aut, ubi notitia eius deficeret, editionis Venetae lectionem adferremus ubicumque *D* et *G* inter se discreparent. cf. V, 14, 7 ubi *adfuit* ex coniectura suppletum in *DG*² cum *BLR* comparet, lacunam cum *ACM* servant *GV*¹. — IV, 1, 15 cum optimis *D* versus mutilum exhibet *si ab externis properavit sedibus hospes*, suppletum *si quis ab G* cum *Ven.*: proba coniectura (nec mala est quam priore loco tetigimus) et admodum dissimilis audaciae in *BLRF* hunc versus commentae: *si externus propriis properavit sedibus exul*. cf. II, 11, 13; 14, 7. 17 etc.

Omnino *DG* in obscurioribus locis haud raro cum optimis contra interpolatos facit. cuius rei unum adhuc exemplum adponere iuvat VI, 8, 47. corrupte in *ACMDG* legitur: *addidit et comes o mihi pocula gratus amicus*, quod ita emendare sibi visi sunt *BLR*, ut omitterent *o*. verum facile intellegitur comitem non a poeta hoc versu nuncupatum,

sed a librario ex v. 39 (*comitem qui Papulus extat*) et 50 (*dulcis amice, comes*) invecum esse. scribendum autem: *addidit et cum esca mihi pocula gratus amicus*.

Multo latius in *BL* interpolatio grassata est. quorum archetypum qui correxit et orthographiam ad certam normam redegit (ut e. g. ubique *medela loquela* etc. pro *medella, urgere* pro *urguere* restituit) et verborum formis consulere studuit (ut II, 16, 135 *misera ab alvo*, VIII, 3, 87 *intactam alvum* masculino generi utrobique tradito substituit) et innumeris locis coniecturas adscripsit haud ita raro probas. (cf. II, 14, 17 *trabeata* restitutum ex *astra beata*, item V, 1, 9 *clementissime* etc.) quas aut recepit aut neglexit alteruter, frequenter in margine, ut invenerat in exemplari, adiunxit, sic ut scripturam alteram persaepe alterutrius aut utriusque margini prima manu adpictam reperiamus, cf. II, 9, 61; 14, 19; III, 6, 2; 9, 27 (*carmine clauso* cum var. lect. *lumine L, lumine carmine clauso B*). 107; 13, 5; IV, 1, 19 etc. sed *L* sine dubio multos locos ipse interpolavit, cf. I, 9, 24; 19, 16; II, 3, 16; 8, 39; III, 1, 3 (v. 16); 11, 21 etc. ceterum multa *G*² cum *BL* communia habet, sumpta videlicet ex libro cognato; nonnulla denique *BL* cum optimis quae coniciendo immutarunt *DG*. origine autem et adfinitate non propius *BL* ad *ACP* accedit quam *DG*.

De *RF* satis in transcursu dictum est. qui cum omnis generis interpolationem in se coniungant, nobiliorem originem *R* praesertim prae se fert frequenti cum *ACPM* contra reliquos consensu, cf. III, 9, 90; 24, 3. 4; IV, 26, 118; X, 1, 48 (v. 16). 54 (v. 7); 2, 10 (v. 3); 6, 51 et passim. omnino ad *M* propius accedunt quam *BL*, sed iam nec consensui eorum nec singulorum testimoniis fides ulla habenda est. quare scripturas alterutri proprias plerumque omisi; et codices istos forsitan totos omittere potuerim: sed in scriptore tot tam vetustis libris tradito utile videbatur universae lectionis per diversos rivulos diffusae imaginem proposuisse.



Itaque ut uno verbo repetamus quod copiose exposuimus, tantum *ACP* exemplari pristinae integritatis oriundos, deteriore sed non interpolato *M*, magis magisque de-

generatos tenemus *DG*, *BL*, *RF*. atqui cunctis inter se comparatis archetypus restituitur mutilus et corruptus: de integro carminum corpore unus ad aetatem nostram deductus est Σ . ergo ubicumque genuina traditae lectionis specie constituta non reddi ipsam poetae manum demonstrari potest, emendatoris officium suscipiendum est.

III.

Separatim ab undecim carminum libris circumferebantur quattuor libri de vita S. Martini ex Sulpicii opere expressi. quos cum poematis minoribus uno volumine coniunctos praebent *PMBL* et I, 1—206 *F*, praeterea editio Veneta, non praebent *ACDGR*. praeter carminum libros vita Martini propriis tradita est codicibus non multis.

N cod. Vaticanus Palatinus 845 membranaceus formae oblongae saeculo IX scriptus continet f. 143^v—193 (extr.) vitam Martini et laudationem Mariae (spur. 1) una manu exaratas, raro ab altera correctas. f. 148 (I, 144—197) desectum est, sed substitutum aliud manu non multum inferiore scriptos exhibens vv. 144—178. — praecedat f. 1—64 Sulpicii Severi opus de vita S. Martini cum epistulis tribus et dialogis duobus (subscr. *explicit dialogus secundus de vita S. Martini episcopi*); f. 64—66 poemata quaedam (*incipiunt versi in foribus primae cellae sancti Martini episcopi; item in cella alia etc.*); f. 67^r liber S. Martini de trinitate; f. 69^r vita S. Briccii; f. 70^v *epistula de obitu* (o. expunct.) *transitu S. Martini episcopi*; f. 71^v alii tres tractatus de transitu S. Martini; f. 74^r *incipit opus Paulini Petricordiae de vita S. Martini episcopi versibus* — 141^r *fnit in Christo Iesu liber VI habet versus CCCCLXXIV*; f. 141^v Paulinus de visitatione; f. 143^r idem de orantibus. denique f. 143^v subscriptio *FINIT OPVS PAVLINI FELICITER* quam excipit sine titulo Fortunati opus ab epistula ad Gregorium incipiens. atque nunc quidem hic liber unicus est qui epistolam istam servavit, quam Browerus primus edidit ex codice ut videtur Treverensi nunc deperdito. — codice usus est Luchius. ipse Romae contuli.

T cod. Parisinus lat. 2204 membranaceus formae oblongae saeculo IX scriptus continet post Gregorium Turonensem f. 200—206 vitae Martini prooemium ad Agnen et Radegundem et libri primi versus 1—413. — contulit Rudolfus Peiper.

S cod. S. Galli 573 membranaceus formae quadratae saeculo IX—X scriptus paginarum 476 versuum vicenorum binorum haec scripta continet una manu aut si pluribus certe aequalibus exarata: p. 2—166 Paulini Petricordiensis de vita S. Martini libri VI (*fnit liber VI. habet versus CCCLXXXIII*), p. 167 *incipiunt versus Paulini de visitatione nepotuli sui*, p. 171 *incipiunt alii de orantibus* quos excipit Fortunatus. idem igitur carminum ordo in hoc libro et *N*. p. 173 vita Martini sine titulo, incipiens a prooemio ad Agnen et Radegundem. p. 276 laudatio Mariae (spur. 1). secuntur aliorum scriptorum, praecipue Walahfridi, opuscula et poemata, quorum recensum dedit Duemmlerus in *N. A.* IV p. 277 sq. et 109 sq. cf. Scherrerii catal. p. 185 sq.

Octo codices, quorum duo (*TF*) primum librum neuter solidum continent, ita in duas partes discedunt, ut integram lectionem servatam videamus in *PNTF*, interpolatam deprehendamus in *BLMS*, nisi quod *L* correctus est secundum optimae notae librum. omnium optimus *P* est; medium inter utramque familiam locum *N* tenet, non

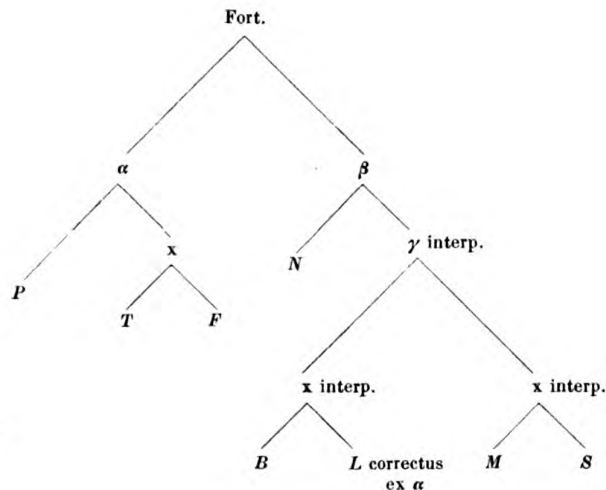
tamen ita ut ex altera correctiones susceperit, sed ut ex codice cum *N* cognato *BLMS* fluxerint.

Atque ut primum de *PN* breviter agamus, illi soli servarunt versus a reliquis omissos III, 172. 173 et IV, 62. 63. praeterea loci conferendi quales I, 480 *barbara tempestas tranquilla lege quiescit*, ubi codices praeter *PN* omittunt *lege*, in *L* 2 m. interpolatum est *pace*. cf. I, 434. 506 et alia multa. illis accedere vides *TF* praef. 14. 17. I, 6. 10 (quem omittunt *BLMS*) 17. 27. 35 etc. plerisque autem locis accedit codicis *L* corrector, cf. II, 1. 4. 25. 33. 143. 217. 326. 338. 391. 457. 466. 487 et quos praeterea quaevis pagina versus praebet a *PNL*² recte contra *BL*¹*MS* traditos.

N servata ad Gregorium epistula insignis haud raro a Petropolitani praestantia deficit. sic I, 341 *in ausum* cum *P* retinuit *T*, supplevit *L*², omisit cum reliquis *N*. item *P* aut solus aut uno *L*² accedente frequenter veram lectionem tuetur, cf. II, 149. 211. 217. 348. 362. 375. 402 etc. neque vero plane desunt versus ab *N* solo sive ab *NL*² recte traditi, cf. II, 171. 194 etc.

Inter deteriores modo *BL* modo *MS* propius ad *N* accedunt. duo paria duobus orta archetypis eisque gemellis communem originem prae se ferunt, cf. praef. 6 *mobile*] *mocule B*¹*MS*; I, 394 *decumbens*] *decumpensu BL*¹*M*¹ et quae eius generis sunt. qua ratione archetypus ille cum *N* cohaereat loci ostendent qualis extat IV, 67 ubi unus *P* servavit *nec sese urna capit*, tanta est *benedictio dextrae*, in *N* nescio quo errore an praemissum est: *an nec sese urna capit*. iam in *MS* legitur *an necesse se u. c.*, in *BL* ac *nec se u. c.* interpolationis alia ratione ortae exemplum sume I, 6 *sede fera populi longa caligine tecti PNTFL*², ubi in *S* adhuc apparet corruptela archetypi *sed effer*, in *BL*¹*M* correctio eiusdem *effer sed*. in universum autem *BL* integriorem quam *MS* lectionem servavit.

Ergo in *PNL*² adsumptis in primo libro *TF* potissimum nititur carminis recensio. *BL*¹*MS* magis ad traditae lectionis historiam quam ad integritatem eius cognoscendam valent.



IV.

Quoniam de recensendis Fortunati poematis satis disputatum est, restat ut paucis explicemus qualem in digerendis opusculis, in enotandis codicum scripturis, in constituendis denique verborum formis rationem secuti simus. atque primo quidem loco conlocandi erant undecim carminum libri quibus insertae sunt pedestri sermone compositae epistolae atque orationis dominicae symbolique expositiones. huic carminum corpori quod non solidum ut ex ipsius poetae manu prodierat, sed mutilum ut erat ab archetypi codicum praeter Σ auctore illo ad posteros traditum esse docuimus, editores qui antehac fuerunt carmina nonnulla Fortunato non iure adscripta ad arbitrium infulciebant. quae nos exulare iussa huic volumini appendicis loco subiecimus. iam cum capitulorum indice in codicibus praefationem Fortunati excipiente ipsa capitula plane concinunt, ita quidem ut subinde bina carmina personae eidem eidemve rei destinata sub uno lemmate comprehendantur. vides Broweri aut Luchii ordinem a librorum memoria recedentem servari intactum non potuisse.

Post undecim libros conlocari oportuit carmina in Σ servata, ut quae olim corporis partem fuisse certum sit. quibus quod addi posset unum erat de Magnerico episcopo carmen ex vita eius a Browero editum. secuntur quattuor libri de vita S. Martini seorsum traditi.

De spuriis verbo monendum videtur. atque hymni quidem (4—10) temere Venantio adscripti et ipsis genuinis (I, 16. II, 2. 6) refutati vindicem non magis excitabunt quam crucis signaculum (2) aut S. Martialis elogium (3). non magis de Mariae virginis laudatione ambiguum esse potest iudicium. scilicet illa sententiarum et locutionum ex libris sacris excerptarum incondita farrago et natura sua et sermone plane abhorret a Venantii facultate et consuetudine. quod curiosius per argumenta explicare eo minus necessarium videtur quo certius numerorum ac prosodiae degenerata licentia fraudem scriptoris Fortunati nomen mentiti evincunt; cuius rei in indice metrico passim documenta invenies (cf. de pentametri et hexametri exitu notata, nominum praesertim quadrisyllaborum mensuram *inilio* (114) *spēciōsus* (164) *mulieres* (65) *sacrāmenti* (241) alia). editoribus vero Browero et Luchio, sermonis reique metricae plerumque securis, veri Fortunati, cuius lectione satis imbutus erat, adfectata locis nonnullis imitatione fucum fecit personatus.

Discrepantem codicum lectionem enotavi integram praeter librorum non praecipuorum, praesertim *F* et *R*, corruptelas proprias. *V* et *Ven.*, nisi quid aut correxerunt aut memorabiliter coniecerunt, nusquam attuli nisi ad diiudicandam codicum *D* et *G* fidem (v. s.). etiam orthographiae codicum plenam dedi notitiam; omisi *e ae*, *ti ci* nisi quid ista quoque in varietate momenti inesse videretur; non omisi consonantes litteras in compositione sequentibus adsimilatas aut non adsimilatas, neglectis ut par erat *m* et *n* litteris per lineolas indicatis. haec adnotationis orthographicae moles eorum potissimum in usum proponenda videbatur quorum interest scribendi rationem in veteribus libris comparentem cognoscere. nempe ipsius scriptoris eandem fuisse consuetudinem ne consensu quidem librorum uno exemplari oriundorum efficitur. neque

vero Fortunato homini Italo et in rhetorum ludis instituto imputare decuit quidquid barbarismorum monachi sequioris aevi poematis eius inspersissent; hoc ut facerem ne eo quidem induci potui quod in initiis stropharum alphabetico ordine dispositarum sive in artificiosis carminum quadratorum ineptiis sine dubio admisit talia: *ortus ymnus paradyssus Cristus*, impeditus scilicet difficultatibus quibus superandis quantopere desudaverit ipse verbose exponit (V, 6) quibusque coactus plane insana sibi indulgit (cf. ad V, 6 carm. 17). ergo neque verborum formas nusquam nisi in codicibus aut in-eruditae plebis titulis extantes admisi et ne graeca quidem mutilata et deformata exhibui non a poeta ut puto deficiens sed a librariis. tamen in vocibus quibusdam, propriis praesertim nominibus, de quorum scriptura ambiguum iudicium erat, inaequalitas quaedam vitari non potuit, ut quas singulis locis ad optimorum codicum fidem exhiberi necesse esset. ceterum quidquid in re orthographica praeter normam admissum esse intellexi in indice grammatico emendavi. — codicis *D* orthographiam non excerpti.

In verborum flexione sententiarumque constructione permulta admisit Fortunatus a recepta veterum scriptorum latinitate ad vulgarem usum deflexa. quae maximam partem in hac editione demum e codicibus restituta leges. hic ne recensensus talium mihi dandus esset indice grammatico consului.

Quandoquidem ad recensenda poemata nihil valet nisi lectio antiquitus tradita, ad emendanda nihil nisi coniectura iudicio probata, omnino silentio pressi quidquid editores et praesertim Solanius ac Browerus temere interpolaverunt. quare vulgatam illam lectionem, quae Fortunati versus precario insidebat, iam ne in inferiore quidem paginarum regione quaeras. attuli et proba inventa et quorum ad emendationem aliquem usum esse intellexissem. ceterum videbunt oculati homines nihil me quod non ad iudicium severum rationemque exactum esset in verborum ordinem recepisse, reliquisse Fortunato aut reddidisse permulta quae, nisi quis penitus illius rationem loquendi et audendi modum edoctus sit, facile in corruptorum numero habeantur. si quae neque Mommsenus, cuius iudicio unus novi quantopere adiutus sim, neque ego emendare sciremus, coniecturam aut veterem aut novam proposui quae ad veritatem proxime accedere videretur.

Brevem interdum explicationem adieci locis qui ne non recte intellegerentur iure verendum esset. multa ad interpretationem utilia in indice, quem de rebus ad grammaticam et elocutionem pertinentibus composui, inveniri poterunt. a quo segregandum duxi rei metricae indicem, denique locorum a poeta adlatorum catalogum. index historicus et topographicus ad utramque huius voluminis partem pertinens posteriori parti subicietur.

Bonnae Id. Ian.

Fridericus Leo.

ad p. XI sq.

SYLLOGAE EPIGRAMMATVM IN COD. PETROP. TRADITAE CVM SIMILIBVS COMPARATIO
SCRIPSIT G. B. DE ROSSI

(Palat. I i. e. cod. Palat. Vat. 833. — Palat. II i. e. cod. Palat. Vat. 591. — initia uncis inclusa in descriptione codicis non commemorantur. — carmina adhuc ignota asteriscis notata sunt).

- 1 *Lux arcana* etc. Palat. I f. 28 (Grut. 1163, 5); Palat. II f. 138; Sangall. 271 f. 132 (Canis. Vet. Lect. ed. Basnage t. II p. 378).
- 2 *Lumine sed magno* etc. Ibidem omnes qui supra (Grut. 1163, 4).
- 3 *Suscipe terra tuum* etc. Palat. I f. 73, 74 (Grut. 1175, 1); Palat. II f. 137¹; Closterneub. f. 265 (item Goetwic. et alii eiusdem familiae codices); Paris. Lat. 2832 f. 115¹. Extra syllogas ut in Ioannis diac. vita Greg. magni IV, 13; in antiquis descriptionibus basilicae Vaticanae (cod. Vat. 6757. 3627), in codicibus qui ex his pendent.
- 4 *Culmen opes* etc. (epit. Caedual regis). Palat. I f. 73 (Grut. 1174, 11); Closterneub. f. 268¹ (cum aliis eiusdem familiae); Paris. Lat. 2832 f. 116. Extra syll. Beda de gestis Anglorum V, 7; Paulus, De gest. Langob. VI, 15.
- 5 *Da mecum gemitus* etc. (est epitaphium Bonifacii V papae (a. 625), non Elpidis). Palat. I f. 38¹ Grut. 1166, 2).
- 6 [*Helpes dicta fui* etc.] (ad hoc epit. pertinet versus ultimus *et socios vitae nectat uterque cinis*). Palat. I f. 40¹ (Grut. 1166, 6); Paris. Lat. 2832 f. 120; Petrus Sabinus, cod. Marc. Lat. X, 195 f. 292¹ e codicibus Boethii.
- 7 *Credite victuras* etc. Palat. I f. 27 (Grut. 1163, 2); Palat. II f. 139; Valent. 393 f. 88¹ (vide Bull. arch. napol. sett. 1857 p. 13; Riese A. L. II n. 659) = Montispezzul. (école de médecine) 280 f. 34 (inde vel e simili codice Sirmondus) Paris. Lat. 11478 f. 92.
- 8 [*Salve iubente Deo* etc.] (ad hoc epigramma pertinet ult. versus *qui te constituit mundanos solvere nexus*). Palat. I f. 76¹ (Grut. 1175, 10); Closterneub. f. 265 (cum aliis eiusdem familiae).
- 9 *Perdiderat laticum* etc. Signoriliana syll. n. 80 incipit a disticho *Vnda lavat* etc. (Sirmondus ad Ennod. II, 149; Muratori 1969, 1). Cur in diversis syllogis huius epigrammatis disticha sint diverso ordine descripta intellegimus collata cum codice Petropolitano sylloge I. Iucundi Veronensis. In qua distichon *Perdiderat laticum* etc. solum descriptum est *e marmore proiecto inter urticas et spineta* (cod. Magliab. f. 76¹). Haec nempe inscriptio *canthari aquarum* in atrio basilicae s. Pauli incisa erat epistyliis, cuius generis similes hodieum superstites sunt, ita ut singulis epistyliis bini versus essent adtributi. Hinc aliud his aliud aliis epigrammatis initium et versuum ordo: Iucundus unum tantum ex epistyliis *proiectum* vidit inter urticas: illud ipsum unde epigrammatis initium codex Petrop. capit.
- 10 *Haec domus est fidei* etc. Cod. Einsidl. f. 75 (n. 49); Closterneub. f. 268 (= Goetw.); cod. Wirceburg. (fragmentum). Titulus praefixus *Epitaphium Gatulae* etc. cum his prioribus versiculis
- *11 *absidae ad fontem* (basilicae s. Pauli) nil commune habet. Refertur certe ad carmen sequens mihi quantum memini ignotum; cuius ultimus versus est *immo etiam renovant vulnus ubique meum*.
- 12 *Primus apostolicae* etc. Closterneub. f. 268 (cum Goetwic. eiusdem familiae).
- 13 [*O semel atque iterum* etc.] ad hoc carmen pertinet v. ult. *Composuit tumulum sanctorum limina adorans*. — Cod. Einsidl. f. 78¹ (n. 74); Palat. I f. 61¹ (Grut. 1171, 8); Closterneub. f. 264¹ (cum Goetwic.). Vide Roma sott. I p. 120.
- 14 [*Haec quicumque vides* etc.] Ad hoc carmen, quod fuit elogium Gordiani m., pertinet v. ultimus *Presbyter ornavit renovans Vincentius ultro*, qui in cod. Petrop. est primus de *S. Hippolyto m.*, errore manifesto. Carmen de Gordiano dat sola syll. Closterneub. f. 266¹ (cum Goetw.) (Mai script. vet. V p. 382, 1).

- *15 Carmen de s. Hippolyto, cuius ultimus v. est *Haec audita refert Damasus probat omnia Christus*, hactenus ignotum ex hoc codice primum prodibit.
- 16 *Verbera carnifices* etc. Palat. I f. 81 (Grut. 1177, 1).
- 17 *Digne tenes praemium* etc. Palat. I f. 80¹, 81 (Grut. 1176, 13) vide Bull. crist. 1869 p. 17 et sqq.
- *18 *Quam domino fuerant* etc. Carmen mihi ignotum, nisi pars sit carminis longioris non ab hoc versu incipientis.
- 19 [*Tempore quo gladius* etc.] Ad hoc carmen (Palat. I f. 60 = Grut. 1171, 7 = Virdun. f. 212¹) pertinet ultimus versus *Aetheriam petiere domum* etc.
- 20 *Martyris hic Mauri* etc. Palat. I f. 58¹ (Grut. 1171, 1); Virdun. f. 212¹.
- 21 [*Hic votis paribus* etc.] Ad hoc carmen (Palat. I f. 60, 78¹ = Grut. 1171, 8, 14; 1176, 6; Virdun. f. 212) pertinet ultimus v. *Crevit in his templis per tua damna decus*.
- 22 *Sanctorum quicumque legis* etc. Palat. I f. 59 (Grut. 1171, 3).
- 23 *O Rhode dulcis anima* etc. Palat. I f. 79 (Grut. 1176, 7).
- 24 [*Tempore quo gladius* etc.] Ad hoc carmen (supra n. 19) pertinet v. ult. *aetheream* etc.
- 25 = 20.
- 26 = 21.
- 27 = 22.
- 28 [*Corporeis resoluta malis* etc.] Ad hoc carmen (Palat. I f. 79 = Grut. 1176, 8 = Virdun. f. 213) pertinet v. *si titulum quaeris meritum de nomine signat*. Vide Bull. crist. 1863 p. 43.
- 29 *Discite quid meriti* etc. Palat. I f. 60¹, 79¹ (Grut. 1171, 10); Virdun. l. c. Vide Bull. crist. l. c.
- *30 Carmen septem vv. cuius in descriptione codicis verbum nullum.
- 31 [*Cespitem Venanti* etc.] Ad hoc carmen (Palat. I f. 76¹ = Grut. 1176, 1) pertinet v. *Divitias meritis* etc.
- 32 *Hic quoque Liciniae* etc. Palat. I f. 76¹ = Grut. 1176, 1.
- 33 *Spes generis clari* etc. Palat. I f. 77 = Grut. 1176, 2.
- 33^a ? [*Sic tibi perpetuo* etc.] Palat. I f. 77¹ = Grut. 1176, 3. (Carminum series in Palat. et Petrop. indicare videtur hoc distichon in utroque codice legi).
- 34 [*Quam bene curvati* etc.] Einsidl. f. 67 (n. 2); Palat. I f. 77¹ (Grut. omisit, ut pote notissimum). Ad hoc carmen pertinet v. *Qui potuit rigidas Gothorum subdere gentes (mentes)*. Falsa lectio *gentes*, quae Signoriliana credebatur (Signoril. syll. n. 31 C. I. L. VI p. XXI), e codice Petropolitano longe antiquior apparet. Cave tamen credas hanc syllogen auctori syllogae Signoriliana notam et adhibitam esse.
- 35 *Aurea precisis* etc. Palat. I f. 63 (Grut. 1172, 5); Closterneub. f. 265 (cum Goetwic.); Virdun. f. 212.
- 36 [*Cernite consurgens* etc.] Palat. I f. 77¹ (Grut. 1176, 4). Ad hoc carmen pertinet v. ult. *Sed sibi prava gerens contulit exitium*.
- 37 *Hic habitare prius* etc. Einsidl. f. 78¹ (n. 75); Palat. I f. 65 (Grut. 1172, 12); Closterneub. f. 266¹ (cum Goetwic.).
- 38 [*Hic sanctum corpus lectoris Pauli quiescit*]. Ad hoc carmen (Closterneub. f. 266 cum Goetwic.) pertinet v. ult. *ducere qui nihilum voluit mundi huius honores*.
- 39 *Tempore quo gladius* etc. (desinit: *Care Deo ut foveas Damasum precor alme Tiburti*); Closterneub. f. 266 (cum Goetwic.) (inde Mai, Script. vet. V p. 35, 2).
- 40 [*Haec quicumque legis* etc.] Ad hoc carmen (Palat. I f. 80 = Grut. 1176, 12) pertinet v. ult. *quem mihi tam subito mors properata tulit*.
- 41 *Claudatur hoc tumulto* etc. Palat. I f. 78 (Grut. 1176, 5); Paulus diac. Hist. Lang. III, 19 (unde plurimi).
- *42 *Hic iacet egregium* etc. (carmen mihi quantum memini ignotum).
- *43 Epitaphium s. Florentii (item mihi prorsus ignotum, nisi absque s. Florentii nomine sit in codicibus descriptum).
- *44 *Claudia nobilium* etc. (Solutus codex Petrop. hoc epigr. servavit).
- *45 *Etsi digna tibi* etc. (mihi quantum memini ignotum).
- 46 [*Hunc mihi composuit* etc.] Palat. I f. 67 (Grut. 1173, 5): ad hoc carmen pertinet v. ult. *octoginta Leo* etc. Vide Bull. crist. 1864 p. 55.
- 47 *Hic levita iacet Dionysius* etc. Palat. I f. 66¹ (Grut. 1173, 3).
- 48 *Hic iacet ingenio celsus* etc. Closterneub. f. 266 (cum Goetwic.). (In codice Petrop. lectio plenior).
- *49 *Ipsa licet seni* etc. Epitaphium mihi ignotum.
- 50 Epit. Caidoci sacerdotis (Angilbertus auctor epitaphii fuit abbas Corbeiensis: idem fortasse syllogen descripsit; vel monachus qui Corbeiae codicem exaravit Angilberti carmen in calce syllogae posuit).

INDEX LIBRORVM

adhibitorum ad carminum libros XI:

- Σ* cod. Parisinus lat. 13,048 (prooem. p. VIII).
A cod. Parisinus lat. 14,144 (prooem. p. V).
C cod. Parisinus lat. 8312 (ibid.).
P cod. Petropolitanus F. XIV. 1 olim Sangermanensis 598 (prooem. p. VIII).
M cod. Ambrosianus C 74 sup. (prooem. p. VI).
D cod. Parisinus lat. 9347 (prooem. p. VII).
G cod. Sangallensis 196 (ibid.).
V cod. Vaticanus lat. 552 (prooem. p. XIII).
Ven. ed. Veneta Salvatoris Solanii (prooem. p. XIV).
B cod. Parisinus lat. 8090 (prooem. p. VII).
L cod. Laudunensis 469 (ibid.).
R cod. Vaticanus Reginae 329 (prooem. p. VIII).
F cod. Barberinus XIV. 94 (prooem. p. XIII).

adhibitorum ad vitam Martini:

- P* vide supra.
N cod. Vaticanus Palatinus 845 (prooem. p. XXII).
T cod. Parisinus lat. 2204 (ibid.) desinit I 413.
F vide supra (continet I 1—206).
B vide supra.
L vide supra.
M vide supra.
S cod. Sangallensis 573 (prooem. p. XXII).

codicum ordo supra indicatus in adnotatione constanter servatur.

scripturae nullo codice traditae ubi auctoris nomen non additum est, editoris emendatio est.

signum codicis uncinis inclusum significat e silentio testimonium.

** significat litteram quolibet modo oblitteratam.*

de carminibus seorsum traditis et de spuris referetur suis locis.

VENANTI HONORI CLEMENTIANI FORTVNATI

CARMINVM EPISTVLARVM EXPOSITIONVM

LIBRI VNDECIM

PRAEFATIO

DOMINO SANCTO ET DOTE MERITORVM SACRIS ALTARIBVS ADSCITO PARITER ET
EDVCTO GREGORIO PAPAE FORTVNATVS. Acuminum suorum luculenta veteris aetatis in-
genia qui natura fervidi, curatura fulgidi, usu triti, auso securi, ore freti, more fe-
stivi, praeclaris operibus celebrati posteris stupore laudanda reliquere vestigia, certe
5 illi inventione providi, partitione serii, distributione librati, epilogorum calce iucundi,
colae fonte proflui, commate succiso venusti, tropis paradigmis perihodis epichirema-
tibus coronati pariter et cothurnati tale sui canentes dederunt specimen, ut adhuc
nostro tempore quasi sibi postumi vivere credantur etsi non carne, vel carmine.
(2) Quos licet sors fine tulerit, tamen, cum dicta permanent vivaci memoriae, de mor-
10 tuis aliquid mors reliquit nec totum usquequaque sepelivit in tumulto cui restat libe-
rum, ut vel lingua vivat in mundo: hoc nesciens avara mors auferre cum funere, quod
per ora viventium defunctos videt currere si non pede, poemate. in hoc tamen melius
superata mors invida, si se sermone senserit et mercede bis victam. (3) Sed sicut
hos quos clarae linguae iactitat lux inlustres, quorum fuerat aperte damnum pati
15 dicta celari, qui pomposae facundiae florulenta germina nisi misissent in publicum,
fecerant peculatum, merito famae radii per quaque traxerunt, ut peragantes omnia,
quotquot magis carmina locis innotescerent, laus egerit, ita fit eis consultius si oc-
culantur taciti, qui fastidiri poterunt revelati; nec tantum sit exprobrabile nesciri
quod horreat, quam patesci quod urat; minorisque dispendii celata videatur inscitia
20 quam prolata, quia illic obstat pudor ne prodatur notitia, hic audacia proditur ut in-
gerat notam. (4) Vnde, vir apostolice praedicande papa Gregori, quia viritim fla-
gitas, ut quaedam ex opusculis inperitiae meae tibi transferenda proferrem, nugarum

PRAEFATIO DGR] INCIPIT PROLOGVS F *inser. om. rel.* 2 edocto A²G², electo, *sed elec i. ras. F*
Gregorius C¹ Fortunatis C¹ 3 fulgi C ausu sec. F o. f. m. f. om. F 4 celebrati] cele-
braturi C, celebrata B¹L, celebratura *rell.* celebrantur, posteris — uestigia. certe Mommsenus reliquere
BLG²F²] relinquere *rell.* 5 epilogorum BL iucundi: *post n eras. o ut vid. C, ioc. GBLR, iocunde D*
6 perihodis DG] perihodis ACBL, perihodis M, om. RF epichirematibus A] şepechrematibus *sic D, epe-*
cherem. G¹, epechirem. *rell.* 7 cothurnati] coturnati RFA², coturni *rell.* canente A¹ 8 post-
buni ABL, posttumi C, posteum D carne] car D 9 permaneant uiu. memoria *cod. Vindob.*
post memoriae ras. 6—7 litt. B 10 to*** M¹ *post quaque ras. 3 litt. C* liberi A 11 mun-
dum ACMR nestiens C 12 per om. D, per* G defunctos ABLEFG²] defunctus *rell., fort.*
defunctus uidetur si non] sine DG¹ melius *add. G²* 13 inuida: *post d eras. i C* si se
serm. sens. AC] se sens. F, si serm. sens. *rell.* uicta D 14 quodrum D fuerat om. G¹
15 fecundiae G¹ florul. BL] ex florol. C¹, florol. *rell.* 16 peculatum C (i *sup. vers.*) radia D,
radiat R, radiati F quaque] alterum qua *induct. G, qua D (quaque V)* 17 quotquot Mommsenus]
quicquid *codd.* innotescerent CM, innotesceret F, innotescere G¹ egerit CG¹] agerit MDVB¹L,
ageret RB²G², augeter ex augeter A¹, egena F *occulater M¹ 18 qui om. D fastideri C¹M²R²,
fastederi M¹R¹, fastidire A¹, fastidere A² poterant C, potuerunt DG² (poterunt V) sit om. G¹
exprobabile BRF 19 mg. G²: al' quod durat uideantur RC² inscia CF 20 audiatia C¹,
-antia C² 21 notam: m *expunct. G* apostholice C 22 (inper. ACR) proferrem C¹, pro-
ferentem C², proferre DG

mearum admiror te amore seduci, quae cum prolatae fuerint nec mirari poterunt nec amari: praesertim quod ego impos de Ravenna progrediens Padum Atesim Brintam Plavem Lipientiam Teliamentumque tranans, per Alpem Iuliam pendulus montanis anfractibus, Drauum Norico, Oenum Breonis, Liccam Baiuaria, Danuvium Alaman-
nia, Rhenum Germania transiens ac post Mosellam, Mosam, Axonam et Sequanam, 5 Ligerem et Garonnam, Aquitaniae maxima fluentia, transmittens, Pyrenaeis occurrens Iulio mense nivosis paene aut equitando aut dormitando conscripserim; ubi inter barbaros longo tractu gradiens aut via fessus aut crapula, brumali sub frigore, Musa hortante nescio gelida magis an ebria novus Orpheus lyricus silvae voces dabam, silva reddebat. (5) Quid inter haec extensa viatica consulte dici potuerit, censor 10 ipse mensura, ubi me non urgebat vel metus ex iudice vel probabat usus ex lege nec invitabat favor ex comite nec emendabat lector ex arte, ubi mihi tantundem valebat raucum gemere quod cantare apud quos nihil disparat aut stridor anseris aut canor oloris, sola saepe bombicans barbaros leudos arpa relidens; ut inter illos egomet non musicus poeta, sed muricus deroso flore carminis poema non canerem, sed garri- 15 rem, quo residentes auditores inter acerne pocula salute bibentes insana Baccho iudice debaccharent. quid ibi fabre dictum sit ubi quis sanus vix creditur, nisi secum pariter insanitur, quo gratulari magis est si vivere licet post bibere, de quo convivam thyrsicum non fatidicum licet exire, sed fatuum? cum quantum ad mei sensus intelligentiam pertinet, quia se pigra non explicat, brutae animae ipsa ieiuna sunt 20 ebria. (6) Hinc est quod latens opusculum, etsi minus videtur esse famosum, plus liberum, quia de examinatione non habet quod tam trepidet privatum quam publicum: unde necessarie angustiae sensus ingenium se mensuret censore, quod est mittendum sub iudice. sed quoniam [me] humilem impulsu alacriter, acrius renitentem, sub testificatione divini mysterii et splendore virtutum beatissimi Martini coniurans hortaris 25 sedulo, ut contra pudorem meum deducar in publicum, me meis frivolis arbitrem scabrosi operis ignorantiam confitente, quod aliis poscentibus patefacere distuli, oboediendo cedo virtuti, hanc saltem obtemperanti vicissitudinem repensus usi, ut quia haec favore magis delectantur quam iudice, aut tibi tantummodo innotescantia relegas aut intimorum auribus tecum amicaliter quaeso conlatura committas. 30

1 fuerint nec *** amari omissis quae intercedunt (m. p. n.) C potuerunt D 2 quos C, fort. quas
impios DG¹ (impus G² et in mg. al' impos) de] da G¹ **brintam G, brutiam F 3 liquetiam BL
teliamentumque M, talia mentumque R tranens C 4 nur. — danuu. om. D norico BLG²]
nutrico F, nurico rell. enum F, erasa o C baiuariam BL, bauuariam G² danubium G
alamanniam BFG² 5 renum BL, rchenum R germaniam G² mosellam A] musellam rell.
6 fluentia: a i. ras. et sup. scr. hec C² 7 aut dorm. om. C conscripserimus RF 8 crapura G,
capula V 9 in ebria VG¹ nouus — reddebat om., sed add. in mg. B¹ orphoeus ACM, orfeus G,
orfecus D lyricus GB dabant C² 10 quod RF extensia D censar DG 11 ur-
gebat L, u ante e exp. B, arguebat F 12 fauor: uo i. ras. C¹ tandem i. ras. ex tantundem C¹
13 quod] quam B² quos] nos C disparat] dispar BL, dispa R, om. F 14 oloris G¹VL¹
ol. sed sola R bomicans R 15 non muricus poeta deroso (om. mus. et sed) D gurrirum D
16 resedentes CMBL salutem F insan* G¹ bacicho D 17 frabre D 19 thyrsicum]
tyrsicum codd. fastidicum RC² ad om. DG 20 intelligentiam BL ieiuna CMDG¹] ante u
eras. e vel o A, ieiunia BLRF² 21 Hic D uiditur C. 22 habit C¹M¹ ut vid. R priuua-
tum C¹, priuatur ut vid. C² i. ras. 23 mensurae F censura G² 24 me] om. codd. imp. BL
renitente DG¹RF 25 mist. CR 26 friuolis C², fluulis D arbitrem] fort. aptiorem 27 con-
fitentem BLF pateface C¹ 28 repensus usi] repressus usi GV, repensus F, repensus sum usu C²,
fort. obtemperandi uic. repensusus 29 fauori magis delegantur quam iudici Mommsenus innotesc.
DGL] innotisc. rell. relegas BLG²] religas rell. 30 tecum om. GV consolatura RF, fort.
cognituris INCIPIUNT CAPITULA LIBRI PRIMI codd. sequitur capitulorum index ad libros undecim (X. 7 ad
finem om. C) praeter L in quo singulis libris indiculi praemittuntur

CAPITVLA

LIBRI I

- I ad Vitalem episcopum
- II de templo domni Andreae quod ipse aedificavit
- III de basilica s. Stephani
- IV de basilica s. Martini
- V de cellula s. Martini
- VI item de basilica s. Martini
- VII item de basilica s. Martini
- VIII de basilica s. Vincenti
- IX item de basilica s. Vincenti
- X de basilica s. Nazari
- XI de basilica s. Dionysi
- XII de basilica s. Bibiani
- XIII de basilica s. Eutropis
- XIV de calice Leonti episcopi
- XV de Leontio episcopo
- XVI hymnus de eodem
- XVII ad Placidinam matrem eius
- XVIII de Bissonno villa
- XIX de Vereginis villa
- XX de Primiaco villa
- XXI de Egircio flumine

LIBRI II

- I de cruce domini
- II in honore s. crucis
- III in honore s. crucis vel oratorii Toronensis domus

- IV de signaculo s. crucis
- V item de eodem
- VI hymnus s. crucis
- VII de s. Saturnino
- VIII de Launebode qui aedificavit basilicam eius
- IX ad clerum Parisiacum
- X de ecclesia Parisiaca
- XI de baptisterio Magantiae
- XII de basilica s. Georgi
- XIII de oratorio Trasarici
- XIV de s. Agaunensibus
- XV de s. Hilario
- XVI de s. Medardo

LIBRI III

- I ad Eufonium episcopum Toronensem
- II ad eundem
- III ad eundem
- IV ad Felicem episcopum Namneticum
- V ad eundem ex nomine suo
- VI ad eundem de dedicatione ecclesiae
- VII ad eundem in honore eorum quorum ibi reliquiae continentur
- VIII ad eundem in laude
- IX ad eundem de pascha
- X ad eundem de fluvio mutato
- XI ad Nicetium episcopum Treverensem

lectionem adieci plenam codicum AMG, potiore codicum BR

titulum vide post praefationem. lib. I ii domni om. G¹ quem M v cellola AR vi in B
usquam item viii. ix uincentii AGB x nazarii GB, zazarii: prior z i. ras. A xi dyonisi M,
dionisi AGB xiv leontii GB xvi hymnum AG¹, per compend. M xvii placitinam A ma-
trem eius om. G¹ xviii bissonno G¹R xix—xxi om. G¹ xxi egirtio M
lib. II iii s. om. AMG ***onis A, toroni B, toron. per compend. MGR v eodem] eadem G, eun-
dem ABR, eandem M vi hymnum A viii launebone G ix clerom M xi de baptisterio
magontiae G xii georgii AGB xiii oratorio M xiv agaunensibus AM, agonensibus G¹
lib. III i t.] turonus M, om. AB¹ vi basilicae A vii quor. — cont. om. G¹ continentur
AMBR xi nicetium BR] nicetum M, nicedium A, nicentium G treueris G, per comp. relt.

- XII ad eundem de castello eius
 XIII ad Vilicum episcopum Mettensem
 de diversis rebus
 XIV ad Carantinum episcop. Coloniae
 XV ad Igidium episcopum Remensem
 XVI ad Hilarium
 XVII ad Bertehramnum episcopum
 XVIII ad eundem de scriptis eius
 XIX ad Agricolam ep. Cavillonensem
 XX ad Felicem episcopum Biturigum
 XXI ad Avitum episcop. Arvernensem
 XXII ad eundem
 XXIII ad Agericum episcopum Veredunensem
 XXIV ad Anfionem presbyterum
 XXV ad Paternum abbatem
 XXVI ad Ruconem diaconum
 XXVII ad archidiaconum Meldensem
 XXVIII ad Iohannem diaconum
 XXIX ad Anthimum diaconum
 XXX ad Sindulfum diaconum

LIBRI IV

- I epitaphium Eumeri episcopi
 II epitaphium s. Gregori
 III epitaphium s. Tetrici episcopi
 IV epitaphium s. Galli episcopi
 V epitaphium Roriciorum episcoporum
 VI epitaphium Exoci episcopi
 VII epitaphium Chaletreci episcopi
 VIII epitaphium Cronopi episcopi
 IX epitaphium Leonti episcopi anterioris
 X epitaphium Leonti episcopi sequentis
 XI epitaphium Victoriani abbatis

- XII epitaphium Hilari presbyteri
 XIII epitaphium Servilionis presbyteri
 XIV epitaphium Praesidi
 XV epitaphium Bobolini diaconi
 XVI epitaphium Attici
 XVII epitaphium Arcadi iuvenis
 XVIII epitaphium Basili
 XIX epitaphium Arachari
 XX epitaphium Brumachi
 XXI epitaphium Avoli
 XXII epitaphium Innocentum
 XXIII epitaphium Iuliani
 XXIV epitaphium Orienti
 XXV epitaphium Theudechildae reginae
 XXVI epitaphium Vilithutae
 XXVII epitaphium Eufrasiae
 XXVIII epitaphium Eusebiae

LIBRI V

- I ad Martinum episcopum Galliciensem
 II ad eundem
 III ad cives Toronicos
 IV ad Gregorium episcopum
 V ad eundem de Iudaeis conversis per Avitum episcopum Arv.
 VI ad Syagrium episcopum Augustidunensem
 VII ad Felicem episcop. Namneticum
 VIII ad Gregorium episcopum pro libro praestito
 IX ad eundem pro invitatione
 X ad eundem pro commendatione mulieris
 XI ad eundem de itinere suo
 XII ad eundem salutatoria

xiii mettensem] mettensim *G*, metinsim *MB(R)*, *om. A* xv igium *R* remensem] remensim *A*,
 reminsim *MG(R)*, remorum *B* xvii bertehramnum *AG*] berthramnum *B*, berieramnum *R*, berihcheramnum *M*
 xix agricolam *A*] agroeculam *G*, agroecula *M* cauall. *A* xx bitorigum *B*, bitoric. *A*, bitorig. *M*
 xxi aru. *om. B* xxv *om. G*¹ xxvi ruconem *AR*] ruconem *M*, drucconem *G*, drucconem *B* dia-
 conem *A* xxvii meldensem] meldensim *AB*, meldinsim *M*, mildinsim *G*, meldinsi *R* xxviii diaconem *A*,
 dixit *G*¹ xxix antimum *B* xxx diaconem *A*

lib. IV i epitaphium *G*] epytaphium *A*, epythaphium *M*, epichapium *R et similia in sqq.* ii gregori *R*] gregorii *AMG* iii tetrici *A*¹*G*] tetreci *MRA*², tetricie *B* v e. sancti r. e. *M* vii chaletreci *MG*] chaletreci *A*, caletreci *B*, chaletritici *R* viii. ix episcopi *om. G* xii hilari *AB*] hillari *M*, hillarii *GR*
 xiv praesidii *G* xv bubolini *R*, boboni *B* xvii archadii *G*, archadiu *B* iuuenis *MR* xviii basili *GB*, basi *A* xix aracharii *G*, aracari *R* xx brummachi *G* xxv theudechilde *A*] theodegilde *MGR*
 xxvi uilithuthae *GB*

lib. V i galliciensem] galliciensem *MB*, -esim *G*, -ensi *R*, calliciensem *A* v aru. *om. AG*¹ vi syagrium *M*] suagr. *GBR*, siagr. *A* agust. *AM* vii. viii episcopum *om. G* x mulieris *A*] *om. R*, mulierum *MB*, per comp. *G* xii salutatoria *MR*

- | | |
|--|---------------------------------|
| XIII ad eundem pro pomis et graffiolis | XV de Berulfo comite |
| XIV ad eundem pro commendatione puellae | XVI de Condane domestico |
| XV ad eundem pro commendatione peregrini | XVII ad Gundovarium |
| XVI ad eundem salutatoria | XVIII ad Flavum |
| XVII ad eundem alia salutatoria | XIX item ad Flavum et Euodium |
| XVIII ad episcopos pro commendatione peregrini | XX ad Sigimundum |
| XIX ad Aredium abbatem | XXI ad Sigimundum et Alagisilum |
| | XXII ad Bosonem referendarium |
| | XXIII ad Paternum |
| | XXIV versus in gavatis |

LIBRI VI

- I de Sigibertho rege et Brunichilde
 II de Charibertho rege
 III de Theudechilde
 IV de Berthichilde
 V de Gelesuntha
 VI de horto Vltrogothae
 VII de Cantoblando villa
 VIII de coco qui iniuriam fecit
 IX ad Dynamium Massiliensem
 X ad eundem

LIBRI VII

- I ad Gogonem
 II ad eundem de cena
 III ad eundem
 IV ad eundem
 V de Bodegisilo duce
 VI de Palatina uxore eius
 VII de Lupo duce
 VIII ad eundem
 IX item ad eundem
 X ad Magnulfum
 XI ad Iovinum
 XII ad eundem
 XIII ad Felicem
 XIV de Mummoleno

LIBRI VIII

- I ad diversos ex nomine suo
 II de itinere suo
 III de virginitate
 IV ad virgines
 V ad domnam Radegundem
 VI ad eandem de violis
 VII ad eandem de floribus super altare
 VIII ad eandem pro floribus transmissis
 IX ad eandem cum se reclauderet
 X ad eandem cum rediret
 XI ad Gregorium episcopum pro infirmitate sua
 XII ad eundem pro causa abbatissae
 XIII ad eundem ex nomine Iustinae
 XIV ad eundem salutatoria
 XV ad eundem de eadem re
 XVI ad eundem de re qua supra
 XVII ad eundem de ipsa re
 XVIII ad eundem de eadem re
 XIX ad eundem pro villa praestita
 XX ad eundem precatoria pro ipsa re
 XXI ad eundem pro pellibus

LIBRI IX

- I ad Chilpericum regem in conventu episcoporum

- | | | | |
|--|--|--|--|
| xiii graffiolis <i>G</i> | xvi. xvii salutatoria <i>M</i> | xvii. xviii Ad <i>G</i> ¹ , cetera <i>i. ras.</i> <i>G</i> ² | xviii ep. |
| om. <i>R</i> commendatum <i>A</i> | xix ad daredium <i>B</i> | | |
| lib. VI i sigibertho] sygibertho <i>M</i> , sigibercto <i>R</i> , -berto <i>AGB</i> | | brunichilde <i>A</i>] brunnechilde <i>G</i> , | |
| brunehilde <i>B</i> , brunielde <i>MR</i> | ii charibertho <i>B</i>] chariberto <i>A</i> , cariberto <i>G</i> , chariberchho <i>R</i> , chamberchtho <i>M</i> | | |
| iii theudechilde] theodechilde <i>GB</i> , theodegildae <i>M</i> , theodigildae <i>A</i> | iv berthichilde] berthigildae <i>AMR</i> . | | |
| bertegilde <i>GB</i> | vii antoblando <i>M</i> | viii coquo <i>BR</i> | ix dynamium <i>MB</i>] dinamium <i>AGR</i> mas- |
| siliensim <i>MA</i> , masil. <i>B</i> | | | |
| lib. VII i gononem <i>R</i> | v bodegisilo <i>AG</i>] bodogisilo <i>B</i> , bodigysilo <i>M</i> , bosigysilo <i>R</i> | vi eius om. <i>A</i> | |
| xi iou.] eundem <i>M</i> (si recte enotavi) | xiv ad mummoleno <i>A</i> | xvi domū sic <i>A</i> | xix euodium <i>AG</i>] euodium <i>R</i> , euodium <i>B</i> , tenuodium <i>M</i> |
| xx sigem. <i>B</i> , sygm. <i>M</i> | xxi alagisilum <i>B</i> , alagysilum <i>M</i> | | |
| xxii referunt <i>M</i> | xxiv gautis <i>A</i> | | |
| lib. VIII i diuersus <i>MB</i> ¹ | v domnum, sed o <i>i. ras.</i> <i>M</i> | radegundam <i>G</i> | viii de fl. <i>G</i> |
| ix recluderet <i>A</i> | xii abbatissae <i>A</i> , abbatem <i>B</i> , per compend. <i>MG</i> | xiv salutatoria <i>AM</i> | xvi super <i>M</i> |
| xix de u. <i>B</i> | xx precaturia <i>AM</i> | de <i>B</i> | |
| lib. IX i hilpericum <i>A</i> | | | |

- II ad Chilpericum regem et Fredegundem reginam
 III item ad eosdem
 IV epitaphium Chlodoberethi
 V epitaphium Dagoberethi
 VI ad Gregorium ep. pro metris Sap hicis
 VII ad eundem in ipso metro
 VIII ad Baudoualdum episcopum
 IX ad Sidonium episcopum
 X ad Ragnimodum episcopum
 XI ad Droctoveum abbatem
 XII ad Faramodum referendarium
 XIII ad Lupum et Waldonem diaconum
 XIV de basilica s. Laurenti
 XV de domo lignea
 XVI ad Chrodinum ducem

LIBRI X

- I expositio orationis dominicae
 II ad Salutare virum inlustrem
 III item alia
 IV item alia
 V de oratorio Artannensi
 VI de ecclesia Toronica
 VII de Childeberetho rege et Brunichilde et natale s. Martini pontificis Toronici
 VIII ad eosdem in laude
 IX de navigio suo
 X de oratorio Artannensi
 XI versus in mensa in villa s. Martini ante discriptores
 XII pro puella a iudicibus capta ad Gregorium episcopum
 XIII ad episcopos in commendatione peregrini
 XIV de Platone episcopo

- XV ad Armentariam matrem domni Gregori episcopi
 XVI pro comitatu eius Sigoaldo
 XVII ad Sigoaldum comitem quod pauperes pro rege paveret
 XVIII de prandio defensoris
 XIX ad Galactorium comitem

LIBRI XI

- I de expositione symboli
 II item aliud ad domnam Radegundem
 III item aliud ad eandem de natalicio abbatissae
 IV item aliud ad eandem ut vinum bibat
 V item aliud ad abbatissam de natali suo
 VI item aliud ad eandem
 VII item aliud ad eandem
 VIII item aliud ad eandem
 IX item aliud ad eandem pro eulogiis transmissis
 X item aliud ad eandem
 XI item aliud de floribus
 XII item aliud pro eulogiis
 XIII item aliud pro castaneis
 XIV item aliud pro lacte
 XV item aliud pro lacte
 XVI item aliud pro prandio
 XVII item aliud pro munere suo
 XVIII item aliud pro prunellis
 XIX pro aliis deliciis et lacte
 XX pro ovis et prunis
 XXI de absentia sua
 XXII de convivio
 XXIII versus in convivio factus
 XXIV de munere suo
 XXV ad easdem de itinere suo
 XXVI de oratorio Piliacensi

ii hilp. A regem om. G iv chlodoberethi] chlodoberthi MR, chlodoberti AB, clodoberti G
 v dagoberethi] dagoberthi M, dagoberti AGBR vi saphicis AG viii balidoualdum M, baudou. B
 ix sydonium A x ragimodum G¹ xi racetheum G¹, roetheueum G² xiii lupem M¹ uuado-
 nem G¹, uualtonem G² xiv laurentii GB xv ligneam A
 lib. X i orationis AG] rationis MBR ii salutem B u. i. G² i. ras. v oraturio M arten-
 nensi B, artenensi G, arcanensi R vii childeberetho] childeberto BRG², childeperto G¹, childeberto M, hilde-
 berto A brunnichilde G, bronichilde R turonici G x uersus de A oraturio AM artanensi G,
 artanense R xi a. d. om. G discriptorum AM xiii in om. A xv armentaria MG, armentariae R
 matre (re i. ras.) domno -io -o G episcopo M xvi comitato AM¹ xvii sigoaldo comite M
 pauperem GB xix galactorium GB] galatorium A, galacterium R, galiatorium M
 lib. XI i symboli GB ii alius G iii n. suo ab. B v natale AM vii. viii. ix aliud
 om. G ix eologis G x ad om. MR xii alius M de e. R eologis G xv—xvii om. B,
 ut xviii notet numero xvi et sic deinceps; item xv om. G¹ xix delitiis MG, diliciis AR xx pronis
 MB, pr-nis G¹ xxii uersus d. c. factos A xxiii conuiui M facti G xxv de eandem B,
 ad eandem G¹ xxvi oraturio M piliacensi] apiliacinse A, piliacinse MBR, piliacinsi G subscr. xx-
 PLICIT M, EXPLICIUNT CAPITVLA A

VENANTI HONORI CLEMENTIANI FORTVNATI
PRESBYTERI ITALICI

LIBER PRIMVS

I

Ad Vitalem episcopum Ravennensem

Antistes domini, meritis in saecula vivens,
gaudia qui Christi de grege pastor habes:
cum te Vitalem voluit vocitare vetustas,
noverat aeternum te meruisse diem;
5 dignus apostolica praefulgens mente sacerdos,
qui sacer Andreae tam pia templa locas.
quam bene pro meritis domini consedit in aula,
per quem digna deo est aedificata domus!
sumpsisti a domino culmen cui culmina condis:
10 qui tibi digna dedit reddis honore vicem.
emicat aula potens, solido perfecta metallo,
quo sine nocte manet continuata dies.
invitat locus ipse deum sub luce perenni,
gressibus ut placidis intret amando lares.
15 qui loca das populis, dominum quo semper adorent,
ut capiant veniam te facis esse viam.
gratia mens animus bonitas dilectio plebis
et gradus et pietas te dedit esse patrem.
prosperitas se vestra probat, quae gaudia supplens
20 intulit egregios ad tua vota viros.

in titulo VENANTII *G* HONORII *GBL* PRAESBYTERI *G*, PRAESBITERI *B*, PRESBITERI *DL*, PRI *CM*
PRI *A* ITALICI INCIPIT LIBER PRIMVS FELICITER *A*, IT. L. P. I. F. *rell.*, sed IT. et F. *om.* F, F. *om.* L
1 *titulus coniunctus cum libri titulo ut solet in primo carmine* RAVENSEM *C*, RAVENATEM *F* 1 an-
testes *A*¹, antestis *CDM*¹, antistis *R* 2 $\overline{\chi\rho\iota}$ *codd.* ut in hoc nomine fere ubique 3 te *om.* *D*
6 tam pietatempli *C*¹ 7 cum domini * sedit *G*¹, cum domini sedit *V* 14 intret: e *ex a* *B*¹
amando lares: o l i. *ras.* (1 m. 2) *A* 16 te] tu *codd.* cf. I, 15, 62 et III, 15, 18 *sim.* 19 quae:
ae *ex a* (2 m. 2) *A*

dux nitet hinc armis. praefectus legibus illinc:
 venerunt per quos crescere festa solent.
 ne tibi desit honor, populum deus auxit opimum,
 qui vidit sensum hoc voluisse tuum.
 25 mysterium fidei conplevit vota petenti:
 felix cui dominus quae cupis ipsa vehit!
 plurima divino celebres sollemnia dono
 atque dei florens templa locando colas.

II

Versus de templo domni Andreae quod aedificavit Vitalis episcopus
 Ravennensis

Quisquis ad haec sancti concurris limina templi,
 si venias supplex, hic prece sumis opem.
 quam sacer antistes Vitalis condidit arcem,
 culmine quae celso est tempore ducta brevi:
 5 fundavit, struxit, dotavit, deinde dicavit
 et meruit templi solvere vota sui.
 quo veneranda pii requiescunt viscera Petri,
 qui meruit solus clave ligare polos:
 Paulus apostolica simul hac retinetur in aula,
 10 seductor quondam qui modo doctor ovat:
 hanc sacer Andreas propriam sibi vindicat arcem
 et cum fratre pio participata regit;
 haec sua tecta replet Laurentius igne sereno,
 cui pia flamma dedit luce perenne diem;
 15 Vitali domus ista placet, qui vivus harenis
 defossus meruit perdere mortis iter:
 sunt loca Martini qui textit veste tonantem:
 ne magis algeret, se spoliare dedit;
 ecce Vigili arx est quem rustica turba peremit:
 20 unde mori voluit, mors magis ipsa fugit;
 incolit haec pariter Marturius atque Sisennus,
 quos genus atque fides et tenet una salus:
 sanctus Alexander felixque Cicilia pollent,
 quos meritis omnes una corona manet.

21 armis: arm *i. ras.* 4 litt. *C*² perfectus *C* elegibus *RF* 23 nec *DG* opimum
i. ras. *C*¹ 25 mist. *AC* compl. *ACMDR*] compl. *GBL* 26 felix *priori versui adhaeret DV*
 (recte *G*) 27 sollemnia *B* 28 atque ut felix v. 26 *DV* (recte *G*), adque *M* *subscr.* VERS. XXVIII
ACMDGR versus nusquam computant BL
 II in titulo domni] domus *C* quod om. *R* CONSTRUXIT *F* RAVENNENS *BL*] RAVENNAE *G*,
 RAVENNA *rell.*, Ravennas *vulgo* 1 sancti *i. ras.* *G*¹ (eras. templi) conc. s. *L* 3 antestis *ACMDR*
 4 caelo *DG*¹ tempora *C*¹ ducte *D*¹ 5 dot. d. dotavit *L* 6 sua *DV* 7—14 *inter*
V, 2, 6 et 7 *intercedunt in P f. 56^r* 7 hic uen. *P* 8 polus *PD* 9 simulacra tinetur *P*
 10 seductor: et *i. ras.* (1 m.?) *D* 11 hic s. a. prop am siui uind. aedem *P* uendicat *M*
 13 hic *P* 14 perenni *A* 15 qui *i. ras.* *C*¹ (erat q**) harenis *i. ras.* *B*¹ 16 defessus *D*
 19 fort. arx est Vigili 20 fuget *DG*¹ 21 h. p. *i. ras.* *B*¹ martyrius *L*, maturius *DG*
 22 atque *C* 23 cecilia *GBLM*² 24 meritis *F*²] mentis *rell. praeter mentes A*

- 25 haec bonus antistes Vitale urgente Iohannes
condidit egregio viscera sancta loco.
o nimium felix, aeternum in lumen iture,
cuius vita suo proficit ista deo!

III

De basilica domni Stephani

- Gloria celsa pios domini circumdat amicos,
quorum diffuso vivit in orbe decus.
pertulit hic martyr pro Christo orientis in axe:
ecce sub occasu templa beatus habet.
5 fundatus virtute dei, de morte triumphans
excepit lapides cui petra Christus erat.
gens Iudaea ferox, Stephanum quem perdere credis,
etsi carne, tamen nescit honore mori.
ille tenet palmam meritis, tu crimine poenam;
10 possidet ille polos, tu magis ima petis.
haec sacra Palladius Levitae templa locavit,
unde sibi sciat non peritura domus.

IV

De basilica S. Martini

- Emicat aula decens venerando in culmine ducta,
nomine Martini sanctificata deo;
cui vitae merito fiducia tanta coruscat,
ut populis tribuat quod pia vota rogant.
5 extulit hanc Faustus devoto corde sacerdos,
reddidit et domino prospera dona suo.

V

In cellulam S. Martini ubi pauperem vestivit. rogante Gregorio episcopo

Qui celerare paras, iter huc deflecte, viator;
hic locus orantem cautius ire docet.

25 antestes *D*, antestis *A* urgente *B*, urgente *L* iohannis *C* 26 condit *C* loco sancta *D*
loca *G*¹ 27 omnium f. *A* inluminare *C*¹ *subscr.* v. xxiv *ACR*, xxiii *M*, xxviii *G*
III extat in *P* post VIII, 2 hoc ordine: v. 5—10. 3. 4 (om. 1. 2. 11. 12) tit. domni] sc̃i *L*
STEPANI *ACM*, DE STEPHANO LEVITA PROTOMARTYRE VERSVS VIII *P* 1 pius *AD*¹*G*¹ 2 diffuso] de-
fuso *BL*, defuso *rell.*, cf. VII, 10, 6 urbe *ACMG*(*vulg.* v. *L*.)*D*¹ 3 pertulit *P* 4 occasu *M*
6 excipit *CMDG*¹, excipit hinc *L*. *A* 7 feros *A* stefanum *CPM* perdere *C*¹*M*¹ 10 petas *G*¹
11 leuitae *i. ras.* *B*¹, leuuitae, sed prior u deleta *ACDG* 12 sciat] fiat *BLG*², fort. existat *subscr.*
v. xii *ACMG*, xxii *D*
IV 2 nomini *D*¹*G*¹*M*¹ m. est *BL* 3. 4 leguntur in *P* f. 68^e post II, 16 praemisso titulo DE
SC̃O MARTINO TYRONENSI EPO 3 Martini meritis f. t. c. *P* 4 populus *D*¹ tribuat; a *i. ras.*
2 litt. (1 m.?) *C* uota *ras.* ex uocata *C* 5 faustus *M*¹, fraustus *B* deuota mente sac. *L*
6 suo: o ex a *B*¹ *subscr.* v. vi *ACMGR*, vii *D*
V extat in *P* f. 68^e post I, 6, 2 cellulam *vulg.*] CELLVLA *codd.* ubi — episc. om. *F* 1 ce-
lare p. *M*¹*G*¹*V*, celare p. *DM*², celę reparas *R*
VENANTIUS FORTVNATVS

exul enim terris, caeli incola, saepe solebat
 clausus Martinus hinc aperire polos:
 5 aede sub hac habitans heremi secreta tenebat,
 per medios populos anachorita potens.
 hic se nudato tunica vestivit egenum:
 dum tegit algentem, plus calet ipse fide.
 tum vili tunica vestitur et ipse sacerdos
 10 processitque inopi tegmine summus honor:
 qui tamen altaris sacra dum mysteria tractat,
 signando calicem signa beata dedit:
 namque viri sacro de vertice flamma refulsit,
 ignis et innocui surgit ad astra globus,
 15 ac brevibus manicis, fieret ne iniuria dextrae,
 texerunt gemmae qua caro nuda fuit:
 brachia nobilium lapidum fulgore coruscant
 inque loco tunicae pulehra zmaragdus erat.
 quam bene mercatur cui, dum vestivit egenum,
 20 tegmine pro tunicae brachia gemma tegit!
 tu quoque qui caelis habitas, Martine precator,
 pro Fortunato fer pia verba deo.

Imperiis parere tuis, pie cate sacerdos,
 quantum posse valet, plus mihi velle placet.

VI

De basilica S. Martini

Qui cupit aeterna sociari in sede beatis,
 hos sibi participes per pia vota facit,
 nec patitur differre diu quod oportet agendo,
 cum bona quae dederit haec sua lucra putet.
 5 condidit ergo arvis delubra Leontius alma,
 talibus officiis intret ut ipse polos.
 Martini meritis et nomine fulta coruscant,
 quem certum est terris signa dedisse poli,
 qui leprae maculas medicata per oscula purgans
 10 pacis ab amplexu morbida bella tulit.
 haec tamen ingenio sunt aedificata perito,
 quo nihil egregius gloria laudis eget.

3 exsul PR incola om. D 6 populos i. mg. add. C¹ anachoreta G 7 tunica AR
 9 tunica R uestitur et: ur 1 m. et sq. t 2 m. i. ras. P 11 altare P¹, -ri P² mist. CG
 12 dedit: edit i. ras. P² 14 ingis P et bis, semel eras. C 15 flierent DG¹ iniuriarum G¹
 16 quae A 17 brachia M 18 tunica G¹V, tonicae G² pulchre B zmaragdus P, smar. BLRM²
 19 cui] qui codd. 20 tunica D, tonicae RG² brachia M 23. 24 om. P post v. 22:
 EXPLICIT. AD GREGORIUM ACDV, AD GR. MF, ISTI DVO VERSVS SVNT AD GR. R, titulus eras. G 23 pa-
 rere MG¹V post tuis ras. 11—12 litt. C 24 ualit M placit M¹ subscr. v. xxiv ACMDGR
 VI 1. 2 extant in P f. 68^e post 1, 4, 4 1 cupit: t ex s G¹ sociare AG¹, sociare se R
 beatus G¹V 3 quo G¹V agendum C¹ ut vid. 4 patet G¹V 5 ergo] haec L arma G¹V
 6 ipse polos: se po i. ras. C¹ polus M¹ 7 nomina D 8 post poli eras. s M 9 lyprae M
 purgas G¹V, porgans M 10 amplexum orbida C¹ 12 nil MRFG²V fort. egregiae

additur ad specimen locus ipse quod eminet arvis
 elatoque iugo colle tumente patet;
 15 altius educto sub se tenet omnia dorso
 et quacumque petit, deliciosa videt.
 a longe adueniens oculo vicinus habetur,
 iungitur aspectu dissociante loco.
 quo fessus rapitur visu invitante viator:
 20 si pede defecerit, lumine tractus adit.
 quae Placidina sacris ornavit culmina velis.
 certantesque simul hic facit, illa colit.

VII

In honorem basilicae S. Martini quam aedificaverunt Basilius et Baudegundis

Discite, mortales, fidei nihil esse quod obstat,
 cum sacra templa dei flumine fixa manent:
 pulchra per angustos ut surgeret aula meatus,
 etsi mons vetuit, praebuit unda locum:
 5 ut famularetur domui vaga lympa supernae,
 cursibus antiquas ars nova subdit aquas.
 cum Baudegunde quo mente Basilius una
 hoc renovans priscum reddit et auget opus.
 sic, Martine, tuus honor amplius ubique meretur,
 10 ut loca nulla negent, quo tibi festa sonent.
 talibus officiis pacatus, opime sacerdos,
 quorum vota vides, redde benigne vicem.

VIII

De basilica S. Vincenti ultra Garonnam

Tempore vita brevis meritis fit longior almis
 angustosque dies tendit honore fides.
 post finem sine fine manet mens dedita Christo.
 linquens turbam hominum stat sociata deo.
 5 hac ope suffultus Vincentius extat in aevum,
 gloria martyrii cuius opima viret,

13 eminit *M*¹ 16 uident *MRF*, uidit *D* 20 limine *C*² 22 certantesque: es i. *ras.* *G*
 (certantque *V*). certantisque *M*¹*D* haec *G*¹ *subscr.* v. xxii *ACMG*
 VII extat in *Σ fol. 53^r* ITEM ALIVD *Σ* HONOREM *CB*] HONORE *rell.* QVAM *CGBL*] QVEM
rell. 1 mortalis *C*¹*M*¹ fidei *Σ*] terris *DBLRFA*²*M*²*G*², om. *A*¹*CM*¹*G*¹*V* obstat *C*¹*M*, obstat *G*¹
 2 flumina *ALF* 1. 2 *distichon repetitur post carn.* viii ubi item legitur: disc. mortalis nihil e. q. obstat |
 cum s. t. d. flumine f. m. *C* 3 angustus *C*¹*M*¹*G*¹*V* ut si geret, sed post i hasta erasa ut vid. *Σ*
 5 lympa *CBL*] lyppha *Σ*, limpha *G*, lymfa *MR*, limfa *AD* 6 cursibus] co sibus, sed o fere evanida *Σ*
 7 baudigundae *Σ* 8 hac *A*¹ nouans *Σ* reddet *Σ*, redit *CM*¹*G*¹ ut vid. *V* augit *AC*
 9 martine: ine i. *ras.* *G*², martyr *AM*¹*V*, marti *F* amplos *A* meritur *C*¹ 10 sonent *Σ*] so-
 nant *rell.* 11 sacerdos *Σ* 12 om. *R* post uota *ras.* 1—2 litt. *B* *subscr.* v. xii *AMGR*, xxii *D*
 VIII extat in *P post I, 10, 6* titul. om. *C* VINCENTII *DGBL* GARONNAM *BL*] GARONNA *rell.*
 DE S^{CO} VINCENTIO MARTYRE *P* 2 angustusque *A* fides] dies *C* 3 edita *D* 4 linguens *P*¹,
 linques *D*, linquens *G*¹ turba *A*¹*G*¹*V* 5 haec *P*, haec *C* (eras. n?) 6 martyri *G*¹*V*

vertice succiso rapuit qui ex morte triumphum
 et nova de terris proles ad astra volat.
 credidit unde necem, sancto dedit hostis honorem,
 10 percussorque magis morte perenne iacet:
 vicerat ille miser, hunc si iugulare nequisset;
 nam abstulit unde caput, contulit inde polum.
 huius amore novo pia vota Leontius explens
 quo sacra membra iacent, stagnea tecta dedit.
 15 et licet eniteat meritis venerabile templum,
 attamen ornatum praebuit iste suum.
 praemia succedant operanti longa salutis,
 huius ut obsequiis culmina sancta micent.

IX

Item de basilica S. Vincenti Vernemetis

Cultoris domini toto sonus exiit orbe
 nec locus est, ubi se gloria celsa neget:
 sed cuius meritum scimus perecurrere mundum,
 huius ubique viri surgere templa decet.
 5 ecce beata nitent Vincenti culmina summi,
 munere martyrii qui colit astra poli,
 promptus amore pio quae papa Leontius olim
 condidit eximio consolidata loco.
 nomine Vernemetis voluit vocitare vetustas,
 10 quod quasi fanum ingens Gallica lingua refert:
 auspicii praemissa fides erat arce futura,
 ut modo celsa domus staret honore dei.
 hic etiam sanctus, domini suffultus amore,
 virtutis summae signa tremenda dedit.
 15 nam cum templa dei praesul de more dicavit,
 martyris adventu daemonis ira fugit;
 redditur incolomis quidam de peste maligna,
 cui vidisse pii templa medella fuit.
 emicat aula potens divino plena sereno,
 20 ut merito placeat hic habitare deo.

8 prolis *DG*¹ uolet *P* 9 hostes *AC*¹*M* 10 praecursorque *G* (*vulg. v. L.*) 12 abs-
 tullit *P* contullit *P* unde *M*¹ 13—18 *om. P* 14 staⁿgnea *C* 16 suo *G*¹ 17 suc-
 cedunt *BRF*, succedent *L* *subscr. v. XVIII ACMDGR* in *C* post hoc carmen reliqua pagina (*f. 11^r*)
i. e. 18 lineae vacuae; f. 12^r repetitur I, 7, 1. 2 quod distichon incoharet f. 11^r
 IX num.: VIII *C* Item *om. LF(A)* D. B. ITERVM *F* VINCENTII *DGBL* 1 sonos *C*¹,
*corr. C*¹ exiit orbe: it or *i. ras. B*¹ 2 est *om. G*¹*V* 3 meritum: r *ras. ex n B* 4 viri:
 altera i *i. ras. 2 litt. A* 5. 6 continuo sequitur in *P* post *I, 8, 12* 5 uincenti: en *i. ras. B*¹, uin-
 centii *CGR* 6 munera *P* martyrii: rii *i. ras. B*¹ post 6 reliqua pag. (21 vv.) vacua. se-
 quitur quinio nonus *f. 63^r (carm. VIII, 3) P* 7 promptus *C*¹*M*¹*R* olim *i. ras. B*¹ 8 loco:
 eo *i. ras. C* 10 gallica: c *i. ras. M, c sup. scr. A*¹ 11 aspicii *A*¹ erat] uexerat *C* arte *L*
 temptavi arce profana 12 starit *C*¹ 14 trementa *C*¹ 15 praesol *M*¹ 16 aduento *A*
 17 redditus *BL* incolomis *L* maligna: altera a *i. ras. C*² 18 uidesse *C*¹ (*prior s non certa*) *C*¹,
 uidet esse *C*² medilla *M*, medela *BLC*², *om. R*

nunc specie suadente loci ac virtutis honore
 evocat hic populos hinc decus, inde salus.
 qui plebem accendit venerandae conditor arcis,
 talibus officiis praemia iusta metet.

X

De domno Nazario

Culmina conspicui radiant veneranda Nazari,
 cuius membra solum, spiritus astra tenet,
 semine terrigeno terrenis usibus exsors,
 immortale bonum pulvere natus homo,
 5 nil carnale volens, sed Christi praemia poscens.
 sanguine de proprio victima digna deo.
 haec tibi templa sacer devota Leontius offert
 maioremque suam hinc cupit esse domum.
 hic prius angusto fabricata est machina gyro,
 10 quo neque tunc poterat plebs veneranda capi:
 deiectamque solo rursus fundavit ab imo,
 et dedit haec quae nunc amplificata placent.

XI

De basilica domni Dionysi

Qui cupis egregii structorem noscere templi,
 tam pia non patiar vota latere tibi.
 longius hinc olim sacra cum delubra fuissent
 et plebs ob spatium saepe timeret iter,
 5 exiguum dederat hic praesul Amelius arcem,
 Christicolam populum nec capiente loco:
 quo vitae claudente diem dehinc prole graduque
 venit ad heredem hoc opus atque locus,
 fundavitque piam hanc papa Leontius aulam,
 10 obtulit et domino splendida dona suo.
 quam venerandus habet propriam Dionysius aedem,
 nomine sub cuius sanctificata nitet;
 qui fervente fide, Christi solidatus amore,
 vertice subposito colla secunda dedit.

21 loc* C¹ ac] hac DG, *a*c: eras, h et fort. n A nirtutes A¹ 22 populus G¹VF 24 me-
 tet ABRF] metit CMDG, tenet L subscr. v. xxiv CMDGR
 X extat in P post I, 11 (f. 62^r) DOMINO M NAZARRO A DE S^{co} NAZARRO MARTYRE P
 1 radiant P 3 terregino PC¹M¹ exors P, ex*sors (eras, p) B 4 (inm. ACPGR) 5 na-
 lens B¹ 7 et t i. ras. M 6 d. d. i. ras. B¹ 7—12 om. P sequitur I, 8 8 hinc]
 hic CG¹V 9 hinc G¹V prius: ius i. ras. G¹ fabricata L giro GBR 10 fort. uc-
 nerando 11 *ab M subscr. v. xii ACMDGR
 XI DIONYSI] DIONISI C, DYONISI R, DYONISII M, DIONISII rell. 5 hinc RF praesul CM¹ (prae-
 sula melius F, praesulem melius R) 6 cristicolam CR, cristiculam A (hic et alias codd. fere 7^opicol.)
 locum C¹ 7 diem BL] die rell. prole graduque ACMLRF] pro lege graduque DG, pro lege gradu-
 que sic B¹ 8 locos C¹ fort. atque decus (cf. 12, 7. 9) 10 dono C¹ sua D¹G¹V
 11—24 extant in P post II, 14 (f. 62^r). inscriptum DE S^{co} DIONISIO MARTYRE 11 dionysius CP] dyoni-
 sius MGR, dionisius ABL 14 neretice P¹ supp. P(A)

- 15 membrorum contemptor erat cupiendo coronam.
vile putans quicquid ferret amore dei.
ut moritura caro donum immortale pararet,
vulnera dilexit, sed caritura nece;
hostili occurrens gladio se misit Olympo:
20 unde mori voluit, vota salutis habet.
nec angusta prius subtraxit fana sacerdos,
haec nisi perficeret quae modo culta placent,
adsidue in prisco peragens cerimonia templo.
donec rite sequens consolidasset opus.

XII

De basilica S. Bibiani

- Digna sacerdotis Bibiani templa coruscant.
quo si iusta petis, dat pia vota fides.
quae praesul fundavit ovans Eusebius olim,
ne tamen expleret raptus ab orbe fuit.
5 cui mox Emerius successit in arce sacerdos,
sed coeptum ut strueret, ferre recusat onus.
qui precibus commisit opus tibi, papa Leonti,
cuius ad hoc votum iugiter instat amor:
ultro tale decus tibi se servavit agendum,
10 nec nisi tu fueras qui loca sacra dares.
o meritum iusti mansurum in luce perenni,
per quem se cupiunt templa verenda coli!
sacra sepulchra tegunt Bibiani argentea tecta,
unanimis tecum quae Placidina dedit.
15 quo super effusum rutilans intermicat aurum
et spargunt radios pura metalla suos;
ingenio perfecta novo tabulata coruscant
artificemque putas hic animasse feras.
sed cui vos animo donaria tanta dedistis,
20 hic agat ut vobis stet diuturna salus.
nec dubitent qui digna ferunt, sibi magna rependi,
dum quoque pro parvis reddat opima deus.

15 coronam *B*¹, corr. *B*¹ 19 hostile *A* olymphi *D*, olimpo *ACM*, o7 *P*¹, limpho *P*² 20 more *GV*
21. 22 om. *P* 21 nec angusta *AG* (sed n. i. ras. *G*¹) *BLFC*²*M*²] ne congesta *C*¹, nec congesta *M*¹*RV*,
nec coniecta *D* fama *BL* (vulg. v. l.) 22 nisi i. ras. *M*¹ culpa *G*¹, culpa *V* placent
*BLG*²] placet *rell.* 23 ads. *ADBR*] ass. *CPMGL* cerim. *CG*¹*L*] cerem. *rell.* 24 considasset *B*¹
subscr. v. xxiv *ACMDGR*
XII 4 nec *DG*¹*F* expliceret *D* urbe *A* 5 emerius: ius i. ras. *A*¹, emeritus *C*¹, emeritus *C*²,
emetrius *DG*¹ 6 recussat *DM* 9 se] nunc *A* seruabit *C*¹ tibi reseruauit *D* 10 daras *C*¹
12 ueneranda *D* 14 unanimis *BLD*²] unianimes *ACMD*¹ (sed s. i. ras. fort. *D*¹) *VR*, unanimes *G* 15 quos
*G*¹*V* su eff. *D*, sed ē sic i. ras. *D*² 16 et s. i. ras. *M*² spargunt: unt i. ras. *C*² purā *C*,
sed lin. erasa metalla i. ras. *C*², praeter ult. a quam ex o effecit *C*² 17 ingenia *A* 19 fort. uos
ambo dedisti *G*¹*V* 20 nobis *G*¹, corr. *G*¹ 21 ne *G*¹*V* dubitent: ult. t. i. ras. (ex s?) *B*¹
fuerunt *G*¹ subscr. v. xxii *ACMDGR*

XIII

De basilica S. Eutropis

Quantus amor domini maneat tibi, papa Leonti,
 quem sibi iam sancti templa novare monent!
 Eutropitis enim venerandi antistitis aula
 conruerat senio dilacerata suo,
 5 nudatosque trabes paries vacuatus habebat,
 pondere non tecti, sed male pressus aquis:
 nocte sopore levi cuidam veniente ministro
 instauratorem te docet esse suum.
 pro mercede tui meruit magis ille moneri;
 10 o felix de quo fit pia cura deo!
 nunc meliore via viruit renovata vetustas,
 et lapsae fabricae flos redivivus adit.
 aetas accessit, sed haec iuvenescit honore;
 unde senes fieret, iunior inde redit.
 15 hic scalptae camerae decus interrassile pendit;
 quos pictura solet, ligna dedere iocos.
 sumpsit imagineas paries simulando figuras:
 quae neque tecta prius, haec modo picta nitent.
 urbis Santonicae primus fuit iste sacerdos,
 20 et tibi qui reparas iure priora dedit.
 cum sua templa tenet sanctus habitando quiete,
 instauratori reddet amore vicem.

XIV

De calice Leonti episcopi

Summus in arce dei pia dona Leontius offert,
 votis iuncta sacris et Placidina simul.
 felices quorum labor est altaribus aptus,
 tempore qui parvo non peritura ferunt.

XIII EUTROPITIS *F*, EUTROPII *C*², ETROPIS *R* 2 post v. 11, sed suo loco adsignatus *B*¹ 3 Eutro-
 petis *C*, Etropitis *R*, (E)utropistis *F*, Eutropi*** *M*¹ antistitis *GLB*²] antestitis *ACMDVR*, antistitis *B*¹
 4 conruerat *ACM*] corruerat *BLRF*², conruat *D*¹, corruat *G*¹*V*, corruit *D*² delacerata *C* 5 nuda-
 tasque *BL* 6 tecti* *M*, tectis *C* 7 ueniente: ie *i. ras. D*² 8 instauratorem *M*¹ 9 mer-
 ce*de *M* 11 uia uiruit] uiruit *D*, uia uiuit *G*¹, uit uir *V* (*i. e. uir om. et sup. scr. erat in communi*
horum codd. archetypo) renouata: ta *i. ras. A*² uetustas: prior t *i. ras. C*¹ 12 lapsae *C*¹] lae-
 sae *rell.* rediuius: s *i. ras. D*¹ adit *om. L* fort. adest 13 iuueniscit *MBL* 14 se-
 nex *BLC*²*D*²*G*² 15 interrassile. ult. e *i. ras. C*² (pendit *codd.*) 16 li*na, sed n *i. ras. A*¹
 iocus *A*, iocus ex iocos *C*¹ 20 qui *D*¹ ex que 21 quietem *D* 22 reddet] reddere *C*, reddit *rell.*
subscr. v. xxii ACMDR

XIV extat in cod. Reginae 1709 (*Ovid. fast.*) f. 120 LEONTII *GBLF* 4 ferunt fere evanuit *M*
subscr. v. iv ACDGR

XV

De Leontio episcopo

Inter quos genuit radians Aquitanicus axis,
 egregiis meritis culmina prima tenes,
 civibus ex Gallis supereminet alta potestas:
 tu potior reliquis et tibi nemo prior.
 5 praecedis multos nulli minor atque secundus,
 nec superest aliquid quod dare possit honor.
 qui, cum se primo vestivit flore iuventus,
 parvus eras annis et gravitate senes;
 versus ad Hispanas acies cum rege sereno,
 10 militiae crevit palma secunda tuae.
 cuius primitiae tanto placuere relatu,
 ut meritis esset debitus iste gradus;
 nec poterant subito tibi culmina celsa parari
 haec, nisi digna tuum promeruisset opus.
 15 nobilitate potens praecellis, papa Leonti,
 clarus ab antiquis, si numerentur avi:
 nam genus et proavi vel quicquid in ordine dicam,
 per procures celsos currit origo vetus.
 tempora diffugiunt et stat tamen aula parentum
 20 nec patitur lapsum te reparante domus.
 nobilitas longos non inclinavit in annos,
 cui magis ascensum proles opima dedit:
 inclita progenies ornavit luce priores,
 heredis radio splendet origo patrum;
 25 de radice sua vestita est flore vetustas,
 quam merito vestrae laudis obumbrat honor;
 quamvis non aliquis potior modo possit haberi,
 tu tibi praecedis amplificando patres.
 emicat altus apex generosa stemmata pandens,
 30 cuius apud reges unica palma patet.
 ecclesiae nunc iura regis, venerande sacerdos:
 altera nobilitas additur inde tibi.
 pontificalis apex quamvis sit celsus in orbe,
 postquam te meruit, crevit adeptus honor.
 35 aula dei et pastor vicibus sibi praemia reddunt:
 illi tu ornatum, spem dedit illa tibi.
 munere divino pariter floretis utrique:
 tu mercede places, illa decore nitet.

XV 2 egregiis: iis *ras.* ex ius *C* 4 ibi *G¹V* 7 quicumque se *G¹V* 8 e. in annis *D*
 senes *C¹* (ex senis) *M*] senex *BL*, senis *rell.* 9 spanias *A¹* cum* rege *G* 10 meliciae *C¹*
 13 celsa p. i. *ras.* *C²* 14 tu**m* *C¹* promeruisse *C¹* 15 nub. *C¹* 17 quidq. (*MA*) 18 celso
G¹V 20 reparente *DV* (-ante *G*) 22 cuius *C* 23 inclita *MLR* hornaut *C¹* 24 om.,
legitur post v. 44 R radios *G¹V* 27 potior] pador *L* habere *D¹*, corr. *D¹* 28 prae-
 cellis *D¹*, corr. *D¹* ampliendo *G* patrem *G¹* 29 stemmata *C* pendens *D* 31 reges *C¹*,
 corr. *C¹* 32 tibi** *D* 33 orbe *ACBL*] urbe *rell.* 36 tu om. *B¹L* 37 floretis] monitis *D*

tertius a decimo huic urbi antistes haberis,
 40 sed primus meritis enumerandus eris.
 templa vetusta dei revocasti in culmine prisco,
 postque suum lapsum nunc meliora placent;
 flore iuventutis senio fugiente coruscant
 et tibi laeta favent, quo renovante virent.
 45 ut tu plus ageres, incendia tecta cremarunt
 et nunc laude tua pulchrius illa micant,
 nullaque flammicremae senserunt damna ruinae,
 quae modo post ignes lumine plena nitent.
 credo quod ex sese voluissent ipsa cremari,
 50 ut labor ille tuus haec meliora daret:
 post cineres consumpta suos tennesque favillas
 sic solet et Phoenix se renovare senes.
 instaurata etiam sacri est baptismatis aula,
 quo maculas veteres fons lavat unus aquis.
 55 ecce beata sacrae fundasti templa Mariae,
 nox ubi victa fugit semper habendo diem.
 lumine plena micans imitata est aula Mariam:
 illa utero lucem clausit et ista diem;
 nec solum hic, sed ubique micant tua templa, sacerdos,
 60 inter quae plaudens Santonus illa docet.
 qui loca das populis, ubi Christum iugiter orent,
 unde salus veniat te facis esse viam;
 ecclesiaeque domus crescente cacumine pollet
 et probat esse tuum, quod modo culta placet.
 65 fecisti ut libeat cunctos huc currere cives
 et domus una vocet quicquid in urbe manet.
 ornasti patriam cui dona perennia praestas,
 tu quoque dicendus Burdegalense decus:
 quantum inter reliquas caput haec super extulit urbes,
 70 tantum pontifices vincis honore gradus;
 inferiora velut sunt flumina cuncta Garonnae,
 non aliter vobis subiacet omnis apex.
 (Rhenus ab Alpe means neque tantis spumat habenis,
 fortior Hadriacas nec Padus intrat aquas;
 75 Danuvius par est, quia longius egerit undas:
 haec ego transcendendi; iudico nota mihi.)

39 verbi *G¹V* antistes *GBL*] antestis *ACMDVR* 41 templa uet.: la ue *i. ras. C²* 44 quo]
 quae *G¹V* 45 plus: p et s *i. ras. l m. C* 46 ante laude *eras. a C* pulchrius *R* 47 fl.]
 lacrimae *D¹*, flacremae *D²* dampna *A* 48 post] per *G¹V* nitent] micent *BL* 49 quod]
 quia *BL* uoluissent *C¹M*, uoluisset *G¹V* 51 tenuisque *C¹* 52 senes *AC¹MDG¹VR*] senis *G²*,
 senex *BLC²(F)* 56 uicta ex ulta *C¹* 57 lumina *G¹V* micant semita est a. maria *C* (*sup. est*
scr. non C²) 60 sanctonus *GVBL* fort. illud adit 63 cacumina *DG¹* 64 quo *C* 65 huc c.]
 hocc., sed h *eras. C* 66 quidquid (*AMLR*) 67 cui: i *ras. ex m G* penennia *B¹* prestes *C¹*, ad
 praestas v. l. tractas *G²* 68 burdegalinse *M* 69 haec] ex *CV*, haec *i. ras. 2 lit. G* extullit, sed
 prior l *erasa C* 71 uelud *B¹*, corr. *B¹* garonnae *C¹* 72 nobis *D¹* subiacit *MRF*
 73 Renu *AC* habenis cf. *XI, 23, 13* 74 adriacas *L* 75 Danubius *GL* quia *AC* (*sup.*
 a *eras. s ut vid.*) *MGV*] qui *DBLRF* egerit *CMBLG²*] egeret *ADG¹*, egerat *F*, erat *R* 76 tras-
 cendi *D*, transcend*a (*eras. i, ult. lit. incertum o an a C* indic*o (*eras. i ?*) *G*

muneribusque piis dotasti altaria Christi,
 cum tua vasa ferunt viscera sancta dei.
 nam cruor et corpus, domini libamina summi,
 80 rite ministerio te tribuente venit.
 o felix cuius ditat pia templa facultas,
 cui res ista magis non peritura manet!
 non aerugo teret mordaci dente talentum
 nec contra haec fures arma dolosa movent;
 85 et data res vivit, facit et bene vivere dantem:
 cum moritur terris, ducitur inde polis.
 haec possessor habet quicquid transmisit ante:
 sola tenet secum quae prius ire facit.
 haec tibi templa dabunt et vasa sacrata, sacerdos,
 90 et quicquid reliquum nec numerare queo.
 ecclesiae columen per tempora longa gubernes
 et mercede pia fructus ubique mices. —
 Cogor amore etiam Placidinae pauca referre,
 quae tibi tunc coniunx, est modo cara soror.
 95 lumen ab Arcadio veniens genitore refulget,
 quo manet augustum germen, Avite, tuum;
 imperii fastus toto qui rexit in orbe,
 cuius adhuc pollens iura senatus habet.
 humani generis si culmina prima requiras,
 100 semine Caesareo nil superesse potest.
 sed genus ipsa suum sensus moderamine vicit,
 cuius ab eloquio dulcia mella fluunt,
 cara serena decens sollers pia mitis opima
 quae bona cuncta gerit, quicquid honore placet;
 105 moribus ingenio meritorum luce coruscans
 ornavit sexum mens pretiosa suum.
 plurima cur referam, quantis sit praedita rebus,
 quae potuit votis nupta placere tuis?
 augeat haec vobis vitam cui templa dedistis
 110 culminibusque suis culmina vestra tegat.

79 nam] nunc R 80 rete C¹ te] et C 81 cuius] cui A 87 quidq. (AM) tras-
 miserit M 87. 88 om. G¹, add. in ora infima G² 89 post tibi eras. bi C 90 quidq. (AM)
 91 colomen MD, colomem G, culmen A²C²D² gubernens DV, gubernans G, gubernas C 92 mices:
 c i. ras. C² v. l. fretus et metes in marg. L¹ 93 cogor amore pio etiam Plac. pauca referre L
 94 coniunx DGBL] coniux rell. kara MRC² 95 archadio GBL 96 germina uite C, german-
 uita G¹, german auite V 97 imperiis factus G¹V regit G¹V urbe A¹ 100 semene C¹
 caesare o, sed sa ex lu C¹ 101 sensus l m. ex sensum C] sensum G², sensu rell., cf. III, 24, 11.
 VI, 2, 3 103 docens C solers G(MR) mitis] mentis D 104 quidq. (AMR) subscr.
 v. cx CMDGRA²

XVI

Hymnus de Leontio episcopo

Agnoscat omne saeculum
antistitem Leontium.
Burdegalense praemium,
dono superno redditum.

5 Bilinguis ore callido
 crimen fovebat invidum,
 ferens acerbum nuntium
 hunc iam sepulchro conditum.

10 Celare se non pertulit
 qui triste funus edidit:
 etsi nocere desiit,
 insana vota prodidit.

15 Deceptus arte noxia
 cassata deflet crimina,
 dum, quae putabat tristia,
 conversa sunt in gaudia.

20 Exempla saeva protulit,
 calcanda cuncto tempore,
 ut iam sibi conscriberet
 decreta vivo antistite.

 Fucata res haec contigit,
 vitanda casto pectore,
 superstite ut praesumeret
 post fata quod vix debuit.

25 Gravat sacerdos ordinem
 qui episcopatum sic petit:
 praecepta qui complectitur,
 fugit honoris ambitum.

30 Hoc si cui sit debitum,
 coactus ascendat gradum:
 non se petente callide,
 sed dante Christi munere.

XVI H.] VERSVS VRL HYMNVS (YMNVS LR, cf. v. 85) codd. versus binorum colorum, strophae binorum versusum codd. (cola subinde dirempta vel verbis male divisio MD) 2 antestitem ACMV, antestite D, antistiten R 3. 4 inverso ordine (uno versu) BL 3 Burd.: d ex g G¹ 5 ore om. A cal- lido: o i. ras. ex um L (1 m. ut vid.), calido CD 6 fouerat C¹ 7 ferens: r i. ras. C 8 se- pulchrum DF 9 celare: a i ras. C 14 cassa GV cassa d. c. dum G¹, dum cassa d. cr. G² (i. mg. B) 15 q. p. t. G (v. ad v. 14) tristitia RD² 18 tem|pore (duob. vers.) M, tem***|pore D eraso pre (ceterum in verbis discerpendis non convenit inter M et D) 19 describeret BL 20 an- testite ACMDV 21 fugata AC, fucato R contingit D 22 casta A pecca|tore D 24 facta A 27 (conpl. AC) 28 fulget G¹, fulgit V 29 si cui sit] sic uix D 31 petenta C¹ 32 se dante AC¹D

- Ineptus est quis ipse se
 praefere vult ecclesiae,
 35 nam rem sacratum sumere
 electio divina sit.
- Karus sacerdos ordinem
 Hilarius non ambiit,
 Martinus illud effugit,
 40 Gregorius vix sustulit.
- Leges refutant ambitum,
 invasor omnis pellitur:
 quod respuunt praetoria,
 vitet nefas ecclesia.
- 45 Maligna erant certamina
 de sede non tamen sua.
 quae nec pati desiderat,
 non inferat mens inproba.
- Nec longiore tempore
 50 versantur in hoc murmure;
 dum cogitant succedere,
 Redit sacerdos qui fuit.
- Orante plebe protenus,
 dum nemo credit, redditur:
 55 quae confluunt post tristia,
 maiora sunt haec gaudia.
- Plausu favebat civitas
 cui redit felicitas,
 orbata quem defleuerat
 60 patrem recepit anxia;
- Quem vix putabat redditum,
 praeventa voto prospero;
 res mira quando cernitur,
 solet stupere visio.
- 65 Recolligit rector gregem
 errore captum semitae;
 pastoris arce cognita
 gavisus sunt ovilia.

33 quis: s *postea add.*, *sed fort. 1 m. C*, qui *F* se *om. C* 37 Karus *sic codd.* 38 Hilarius *i. ras. C* 40 Gregorius *i. ras. C* 41 lege *G¹V* refutent *B* 42 invasor: o *i. ras. G*
 (*ex s?*) 44 uitat *M* aeclesia *G* 45 erunt *RF* 48 mens ab inproba *GV* (*inpr. CGBR*)
 50 huc *A* 51 succ.] suo cedere *D* 53 protenus *AC¹M*] protinus *rell.* 54 redditur *DV*, cre-
 datur *G¹* (*G² ut vulg.*) 55 pro tristitia *G¹V* (*in G tristia, sed sup. ia eras. 2 litt.*) 56 maiore *G¹*
 57 plausa *D* fauebit *L* 58 ante redit *eras. c G* 59 defluerat *A* 60 patre *C* reci-
 pit *A¹* 66 errorem *G¹VR* (*corr. R¹*) captum semitae *i. ras. non totidem litterarum (7—9) G²*, cap-
 tum *om. V* 67 arte *L*

- Sumpsit gradum quo tempore,
 70 regressus est eo die:
 quis non superno munere
 hoc contigisse praedicet?
- Tantum nec ante praemium
 plebi fuit, cum factus est,
 75 laetata quantum tunc fuit,
 quando recepit praesulem.
- Venite cives, plaudite
 et vota votis addite:
 quo facta sunt miracula,
 80 servant eum caelestia.
- X^{ps} sereno lumine
 circumvolet quem reddidit,
 ut trina crescat gratia
 mercede vita gloria.
- 85 Ymnum canendo concrepet
 quisquis deo non invidet:
 laus eius est qui praesulem
 de mortis ore retrahit.
- Zelante fido pectore
 90 tam vera dici non pudet.
 haec parva nobilissimo
 papae damus Leontio.

XVII

Ad Placidinam

- Munera parva nimis, pia, suscipe quaeso libenter,
 quae magis ipsa decens munus in orbe micas.
 fluctibus e mediis ut haec daret insula vobis,
 Oceanus tumidas murmure pressit aquas.
 5 quae loca dum volui properans agnoscere ponti,
 a Borea veniens reppulit unda furens;
 prosperitas ut vestra tamen se plena probaret,
 obtulit in terris quod peteretur aquis.

69 que DG¹V 70 est om. G¹V 71 superato A 72 contigisse C praedicet DG¹
 74 plepi L factus: us i. ras. M² 75 laetata priore versu C tunc om. L 76 recipit
 DG¹ praesulem M¹ 78 et om. C 79 fort. cui mirac.: ira i. ras. M 82 circum-
 uolat A 83 ut rina crescit A 84 uitae A 85 hymnum C con+crepet: eras. p C, con-
 crepit A 86 inuidit A 87 praesulem AM¹ 89 zelanter A, zelantes D, zelan C 90 tam]
 iam DGBL pudet C¹, puduit C², putet AF 91 parua: rua i. ras. 6—7 litt. C² subscr. v. xcii AD,
 lxlh M, lxii C (patet pristinam formam in M servatam esse), xxiii GV (i. e. stropharum computus)
 XVII PLACIDINAM A 1 M. p. om. A¹ nimis] ninimis L, sed nim i. ras. 1 m. pie D
 suscipe i. mg. L 2 dicens A¹ urbe AD¹ [corr. D¹?] 3 fluctibus BLG²] fructibus rell.
 nobis A 4 praesit DV murm. ad tum. pertinet, pressit i. e. repressit 5 prosperans G¹V
 6 arborea u. L repulit C 7 probaret] pararet L, probet R subscr. v. viii CMDG

XVIII

De Bissonno villa Burdegalensi

Est locus, aestifero quamvis sit tempore fervor,
 quo viret assidue flore refectus ager,
 respirant croceis depicta coloribus arva,
 fragrat odoriferis blandior herba comis.
 5 incola Bissonnum vocat hunc de nomine prisco
 (milia septem urbs hinc Burdegalensis abest);
 qua possessor amans praetoria grata locavit,
 partibus atque tribus porticus aequa subit.
 straverat ipsa solo senio rapiente vetustas,
 10 perdiderat vultum forma decora suum:
 haec meliore via revocat labor ille Leonti,
 quo praesente domos nulla ruina premit;
 nunc quoque prosperius velut aula sepulta resurgit
 et favet auctori vivificata suo.
 15 reddidit interea prisco nova balnea cultu,
 quo recreant fessos blanda lavacra viros.
 hic referunt nutrisse lupos deserta tenentes:
 intulit hic homines, expulit unde feras.

XIX

De Vereginis villa Burdegalensi

Inter opima ferax qua volvitur unda Garonnae,
 Vereginis ripis vernat amoenus ager:
 hic brevis ascensus leni subit aggere clivum,
 carpit et obliqua molle viator iter;
 5 altior a planis arvis minor eminet altis:
 nec humilis nimium neeve superbit apex.
 colle sedet medio domus aedificata decenter,
 cuius utrumque latus hinc iacet, inde tumet.
 machina celsa casae triplici suspenditur arcu,
 10 quo pelagi pictas currere credis aquas.

XVIII BISSONNO C, BISSONO R, HISSONO F BVRDEGALENSI LG²] BVRDEGALENSE ADR, -SAE G¹, BVR-
 DEGALENSE B, BVRDEGALINSE CM, om. F 2 uiret] uerit A, uer*** C¹ 3 croceis] croceis quam-
 uis L 4 fragrat] flagrat codd. 5 bissonum AC¹ (sed b i. ras., fort. C²), bissonnum G¹VR, hisso-
 num F de] do D 6 melia B¹, corr. B¹ septem GBLC²(F)] septim AC¹MR *abest G,
 adest L 7 raetoria MR, retoria DV, rethoria G v. l., retorta (orta 2 m. i. ras.) G 8 atque
 subit C¹ 9 senio*rap. C, sed ra i. ras. 2 m. 11 leontii G² 12 domos CMBLE] domus DGF,
 domum A, sed omum i. ras. 2 m. premat ut vid. A (incertum membranae laesura) 13 aula:
 l i. ras. B sepultu se fugit C¹ 14 fauit CMG¹VR actori B 15 reddidit M¹ 17 hinc A
 lupus G¹V 18 hinc G² inde ras. ex unde G subscr. v. XVIII ACMDG

XIX VEREGENIS C¹, VERRREGINI F BVRDEGALENSI LG²] -ENSE DB, -ENSAE G¹V, -INSE ACMB, om. F
 3 a**census G¹ angere C cliuum: uum i. ras. B¹ 4 obliquum F mole ACG² 5 al-
 ti*or M a] e G² planis: a i. ras. C² post minor eras. et C 6 necue sic codd. 7 se-
 dit A 8 hic ARF iacit MR inde: in i. ras. C² 9 arco A 10 credis aquas praeter
 e i. ras. A² aquis D¹, corr. D¹

exilit unda latens vivo generata metallo,
 dulcis et inrigno fonte perennis aquae;
 quo super accumbens celebrat convivia pastor
 inclusoque lacu pisce natante bibit.
 15 nunc renovanda venit papae mercede Leonti,
 quem dominum longo tempore culta cupit.

XX

De Praemiaco villa Burdegalensi

Quamvis instet iter retraharque volumine curae,
 ad te pauca ferens carmine flecto viam.
 captus amore tui numquam memoranda tacebo.
 te neque praetereo praetereundo locum;
 5 cui quae digna loquar? si syllaba quarta recedat.
 Praemiacum pollens, praemia nomen habes.
 deliciis obsessus ager viridantibus arvis
 et naturalis gratia ruris inest.
 condita quo domus est, planus tumor exit in altum,
 10 nec satis elato vertice regnat apex:
 qua super incumbens locus est devexus in amnem,
 florea gemmato gramine prata virent:
 leniter adpulsus quotiens insibilat Euris,
 flexa supinatis fluctuat herba comis.
 15 hinc alia de parte seges flavescit aristis,
 pinguis et altricem palmes opacat humum.
 piscibus innumeris non deficit unda Garonnae,
 et si desit agris fruges, abundat aquis.
 sed te quaerebant haec munera tanta, Leonti:
 20 solus defueras qui bona plena dares.
 nam quod pulchra domus, quod grata lavacra nitescent,
 consolidatorem te cecinere suum.
 ut tamen adquirant adhuc fabricanda decorem,
 temporibus longis haec tua dona regas.

11 unde et v. 12 aqua Mommsenus 12 ponte C fort. ab inrigno 14 pisci A¹ 15 re-
 uocanda R leontii G² 16 quam A tempore praeter te i. ras. A² cupit] petit L
 subscr. v. XVI ACMDG

XX PRIMIACO L, REMIACO R BURDEGALENSI L] -ENSE ABDG, om. F, compendio utuntur CMR
 1 post iter ras. 2 litt. A retraharque] et i. ras. M¹, tertia r i. ras. C² 2 plecto D 5 loquor
 D¹ (corr. D¹) G (V cum rell.) sillaba G 9 qua F 11 inrumpens ut vid. C¹ post de-
 nexus ras. 1 lit. B 12 ante gemm. eras. a C nirent: re i. ras. C² 13 quotiens sinsib. D
 17 garoni F 18 frugis BL habundat GR ad frugem aquarum cf. X, 9, 68 21 nitescunt M
 22 cecinere L 23 datorem R, om. F 24 om. R subscr. v. XXIV CMDGA²

XXI

De Egircio flumine

Laus tibi forte minor fuerat, generose Garonna,
 si non exiguas alter haberet aquas:
 lubricat hic quoniam tenuato Egircius haustu,
 praefert divitias paupere fonte tuas.
 5 denique dissimilem si conparet ullus utrumque,
 hic ubi fit rivus, tu puto Nilus eris.
 te famulans intrat, sed hunc tua regna refrenant:
 Gallicus Eufrates tu fluvis, iste latet.
 nam quantum Oceanum tumidus tu cursibus auges,
 10 iste tuas tantum crescere praestat aquas.
 torrida praesertim cum terris incubat aestas
 ac sitiente solo tristis anhelat ager.
 cum Titan radiis ferventibus exarat arva
 et calor ignifero vomere findit humum,
 15 languidus arentes fugiens vix explicat undas
 et cum pisce suo palpitat ipse simul;
 flumine subducto vacuatas lambit harenas,
 sedibus in propriis exul oberrat aquis,
 in limo migrante lacu consumitur amnis
 20 terraque fit sterilis quo fuit unda rapax.
 deficiunt usto solacia cuncta rigoris,
 nomine cum proprio tristis et aeger eget.
 forte viator iter gradiens non invenit haustus:
 unde alios recreet qui sitit ipse sibi?
 25 se cupit infundi fluvius, si porrigis undas
 (si tamen est fluvius quem madefactat homo).
 gurgitis inpressas labens rota signat harenas
 atque resudantes orbita sistit aquas.
 si venias equitando viam sub tempore cancri,
 30 vix tamen insidiens ungula mergit equi.
 vidimus exiguum de limo surgere piscem,
 qui retinente luto naufragus errat humo.
 nec fluvius nec campus adest nec terra nec unda:
 piscibus inhabilem nullus arare potest;
 35 sola palude natans querulos dat rana susurros:
 piscibus exclusis advena regnat aquis.

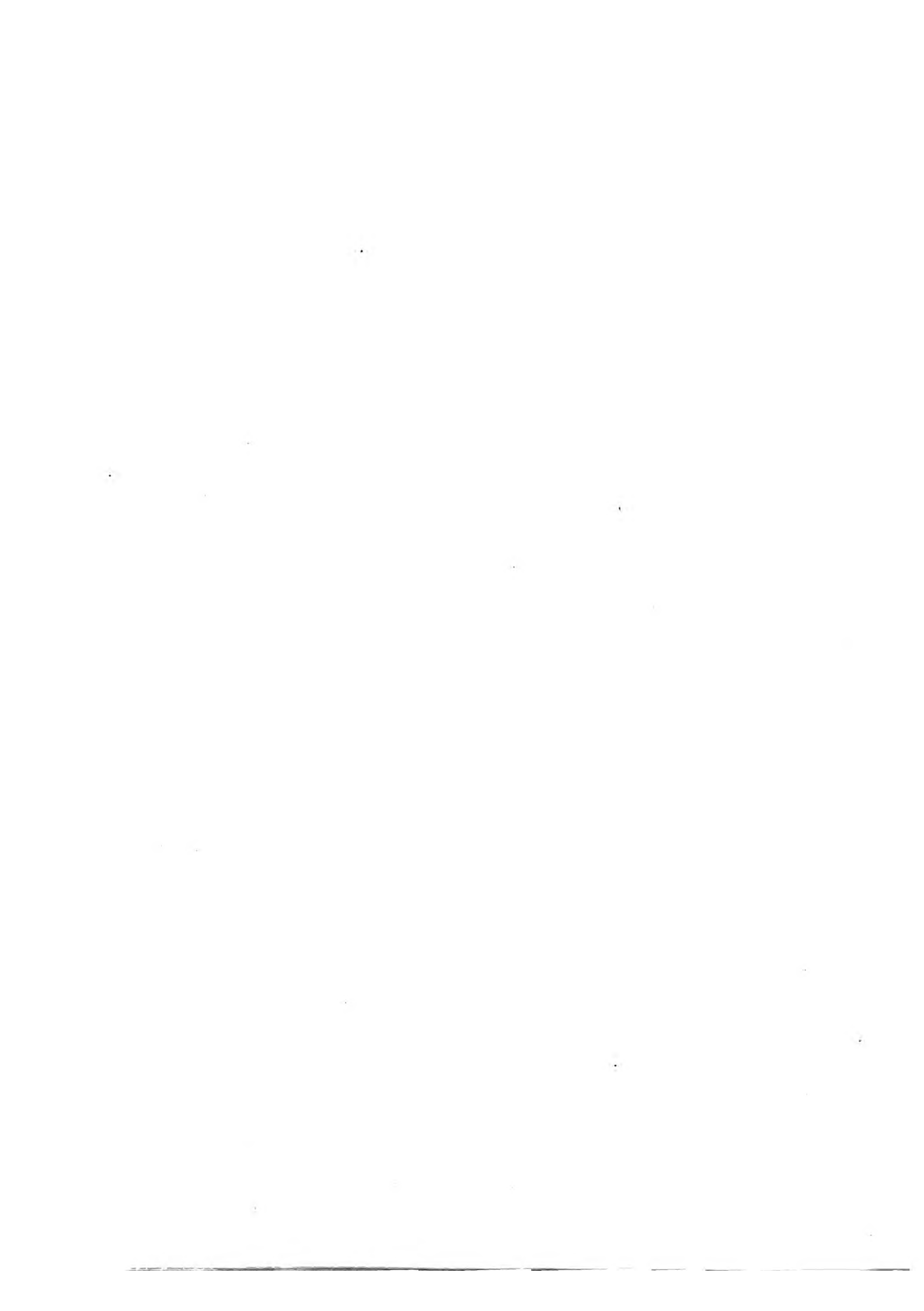
XXI extat in Sidonii Apollinaris cod. Laurentiano 45, 26 (m. 8^o. s. XII) fol. 115^v, cf. ad XI, 25, 26

EGIRCTIO DL, EGIRCIO F, GIRCIO G¹V 1 generosa CRFG¹ garonnae, sed e eras. C, garoma Laur.
 3 lubrica D hic: i ras. ex a G, huc Laur. egirtius CL, egercius F 5 dineque A¹
 comp. ACMRV] comp. GB 6 fit] sit DR, om. L 7 huc R serenant F 8 eufrates MG¹BL]
 eufratis vell. fluvis C¹, fluviis C² ille F 9 tu*midis (eras. u) C 11 torridam A
 14 nomere: m i. ras. G¹ ut vid. 15 arentis DG¹ 16 ipsa G¹ 17 arenas R(F) 18 ex-
 sul G 19 consummitur annis D 20 sterelis C¹MR 25 porrigis C¹ 27 inpr. ACMDR]
 impr. GBL arenas M, harenas: r ex b B¹ 28 sistat G¹ 29 se C¹ ante cancri eras. c G
 30 insidiens ACMFV Laur.] insidens R, insidians DG, insiliens Mommsenus 30 ingula ras. ex ungula G
 33 campus: pus i. ras. B 35 querulos] quaerutulos R, raucos F 36 ad piscibus i. mg. † piscis et BL

at si forte fluat tenuis de nubibus imber:
 vix pluit in terris, iam tumet iste minax:
 ingentes animos parva de nube resumit:
 40 fit subito pelagus qui fuit ante lacus.
 turbidus incedens undis eget ipse lavari,
 semper inaequalis qui nihil aut satis est.
 non ripis contentus agit compendia cursus,
 quod de monte bibit per sata plena vomit.
 45 vertice torrenti rapitur quasi more tyranni,
 indignatus iter munera vastat agri.
 discurrit seges in fluvium, stat piscis in arvo:
 ordine perverso messe natante iacet.
 quae fuerant ovibus, donantur pascua ranis,
 50 prata tenent pisces et trahit unda pecus.
 obtinet expulsus stabulum campestre silurus,
 plus capitur terris quam modo piscis aquis.
 sarcula quos foderent agros male retia miscent,
 figitur hic hamus quo stetit ante palus.
 55 sors una est piscis, siccant aut flumina crescant:
 nunc residet limo, nunc iacet exul agro.
 sed cur triste diu loquimur de gurgite parvo?
 uritur et verbis, nec recreatur aquis.
 sufficiat flagrare sibi, cur addo vapores
 60 atque bis aestivum crescere tempus ago?
 unica sed tandem damus haec solacia laudis,
 quod tribuit pisces evacuatus aquis.

38 iam] **m M post tumet eras. et C ille F 40 pelagis G¹ 41 undis] bis C (se-
 mel erasum), om. A lauari] lauacri AR 42 qui: q i. ras. M 43 (comp. AR) 44 quo C¹
 45 torrenti] en i. ras. M, torrente GV more] mor M¹ ty+ranni M 47 aruo] arua G²
 49 ranis] remis R 50 tenenent C¹ unda] uda MR 51 expulsu D, expulsis Laur. ca-
 pestre A siluros G¹V 53 foderent] fuderent, sed altera e i. ras. A, foederent R, foderant F¹
 54 hamus ABLEFV] ante h eras. c G, amus CMD, banus R 55 crescent A, crescut F 56 re-
 sidet GBLRF] resedet ACMDV exsul G 58 creatur D 59 flagare BR 60 cresceret
 MDG 62 quo DR piscis L subscr. v. LXII ACMDG

ISTE LIBER HABET VR. CLXXVI A, HABET VERSVS DLXXVI CMDGV, om. rel. deinde subscriptio EXPLICIT
 VENANTI (-TII GD²) HONORI (-RII GLD²) CLEMENTIANI FORTVNATI PRESBYTERI (PRESBY. A) ITALICI LIBER -I-
 FELICITER INCIPIT LIBER -II- continuo addito primi carminis titulo codd. praeter R (expl. l. I. incip. l. II)
 et F (incip. l. II); in L post Expl. l. I secuntur capitula libri II, deinde subscr. reliqua



LIBER SECVNDVS

I

De cruce domini

Crux benedicta nitet, dominus qua carne pependit
 atque cruore suo vulnera nostra lavat,
 mitis amore pio pro nobis victima factus
 traxit ab ore lupi qua sacer agnus oves,
 5 transfixis palmis ubi mundum a clade redemit
 atque suo clausit funere mortis iter:
 hic manus illa fuit clavis confixa cruentis,
 quae eripuit Paulum crimine, morte Petrum.
 fertilitate potens, o dulce et nobile lignum,
 10 quando tuis ramis tam nova poma geris!
 cuius odore novo defuncta cadavera surgunt
 et redeunt vitae qui caruere diem.
 nullum uret aestus sub frondibus arboris huius,
 luna nec in noctem sol neque meridie.
 15 tu plantata micas, secus est ubi cursus aquarum,
 spargis et ornatas flore recente comas.
 appensa est vitis inter tua brachia, de qua
 dulcia sanguineo vina rubore fluunt.

II

In honore sanctae crucis

Pange, lingua, gloriosi proelium certaminis
 et super crucis tropaeo dic triumphum nobilem,
 qualiter redemptor orbis immolatus vicerit.

carm. 2. 1. 3. 7 extant in miscellaneo cod. Paris. 8319 f. 35^v sq. (s. XI). cuius scripturas adferri non
 opus est. 1 extat in P fol. 12^r sine titulo DNI ACL] om. rell. 2 adque P lauit PBLFC²G²
 3 uictima D, uicina V, uictus F¹ 4 orbe sic B quas A, qui F 5 transfixit A a om. R
 9 nobile: no i. ras. 7 litt. A (2 m.?) dignum L 10 fort. bona 12 diem CPM¹DG¹VR¹] die
 ABLFM²G²R² 13 arboris huius om. L¹ 14, 15 om. L¹ 14 nocte LF meridiem C
 16 ante sp. eras. 1 C 17 brachia M 18 uino rubore G¹ subscr. v. XVIII ACM¹DGR in
 P sequitur II, 3

II legi solet in hymnorum et titaniarum libris, ut in cod. Paris. 1153 f. 50 (s. IX) sine memorabili lec-
 tionis discrepantia extat in P post II, 3, 12 sine titulo honore sic codd. carmen strophis non
 discriptum ACPD, strophis ternorum versuum rell. versus interstitiis dimidiati L 1 Pande D 2 tro-
 phoeo ABLC² crucis — qualiter (1 vers.) i. ras. 1 m. C nobilem] m eras. CM, nobile P 3 re-
 demtor MR

De parentis protoplasti fraude factor condolens,
 5 quando pomi noxialis morte morsu conruit,
 ipse lignum tunc notavit, damna ligni ut solveret.

Hoc opus nostrae salutis ordo depoposcerat.
 multiformis perditoris arte ut artem falleret
 et medellam ferret inde, hostis unde laeserat.

10 Quando venit ergo sacri plenitudo temporis,
 missus est ab arce patris natus orbis conditor
 atque ventre virginali carne factus prodiit.

Vagit infans inter arta conditus praesepia,
 membra pannis involuta virgo mater adligat
 15 et pedes manusque, crura stricta pingit fascia.

Lustra sex qui iam peracta tempus inplens corporis,
 se volente natus ad hoc, passioni deditus
 agnus in crucis levatur immolandus stipite.

Hic acetum fel harundo sputa clavi lancea,
 20 mite corpus perforatur, sanguis, unda profluit,
 terra pontus astra mundus quo lavantur flumine.

Crux fidelis, inter omnes arbor una nobilis
 (nulla talem silva profert flore fronde germine),
 dulce lignum, dulce clavo dulce pondus sustinens!

25 Flecte ramos, arbor alta, tensa laxa viscera,
 et rigor lentescat ille quem dedit nativitas.
 ut superni membra regis mite tendas stipite.

Sola digna tu fuisti ferre pretium saeculi
 atque portum praeparare nauta mundo naufrago,
 30 quem sacer cruor perunxit fusus agni corpore.

4 parentibus C¹, corr. C¹ protoplasti G(F)] protoplausti, sed u deleta ABLV; item sed u i. ras. M, protoplausti CPDR, cf. X, 2, 2 facto F 5 noxialis (s eras.) C morte morsu] mortem morsu A², morte morsa R, morsu in mortem F (conr. A) 6 (ligno R cod. 1153) natauit C¹ 8 proditoris A¹ arte] ars G (vulg. v. l.) 9 medellam GBLP² inde ferret L¹ (corr. L¹?) inde hostis: nde ho i. ras. G¹ hostes A¹ 10 saari M¹, sac** A¹ 12 cerne G (vulg. v. l.) V 13 uagat P 14 inuoluta* (s eras.) C alligat AGB 15 stricta] c i. ras. M, strincta D pingit sic D, pangit L, cingit C² fascia G 16 luxtra rex D qui] que A tempus (eras. l) D (inplens CPR) 17 uolente D passione R, passionem A 18 cruce D, cruci V leuatus DBL (immolamus R cod. 1153) 19 acetum LC²F²] iaceto D, aceto vell. fel A arundo C¹MBL sputo B, sputu ras. ex sputae (a non certa) C 20 mitte PD undans F 22 nobiles PM¹ 23 post silua eras. silu D nulla s. talem pr. fronde flore g. G (signis ordo restitutus) V 24 dulce clauo C¹PDGM²] dulce clauum A¹M¹RC², dulcem clauum BLFVA² sustinet FC² 25 ramus C¹ 26 ligor D lentescat PM 27 superna A mite tendas C¹MDBL¹] item G, sed e tendas i. ras. 2 m., mitte tendas P, mite tendat A, miti tendas L², mitendas R, mittenda sint G v. l. 28 digna tu fuisti i. ras. 1 m. G digna tu] dignata P precius A¹, corr. A¹ saeculi G²BL et mg. ferre praemium caeli B¹L¹ 29 praepare L naufrago (eras. n) B 30 quem i. ras. 1 m. M perunxit P agni: a et ni i. ras. 2 et 4 litt. M² (g 1 m.) subscr. v. xxx ACPMDG in P sequitur II, 6

III

Item versus in honore sanctae crucis vel oratorii domus ecclesiae apud Toronos

Virtus celsa crucis totum rechte occupat orbem,
 haec quoniam mundi perdita cuncta refert,
 quodque ferox serpens infecit felle veneni,
 Christi sanguis in hac dulci liquore lavat;
 5 quaeque lupi fuerant raptoris praeda ferocis,
 in cruce restituit virginis agnus oves.
 tensus in his ramis, cum plantis brachia pandens,
 ecclesiam stabilit pendulus ipse cruce,
 hoc pius in ligno reparans deperdita pridem,
 10 quod vetiti ligni poma tulere boni.
 addita quin etiam virtutum flamma coruscat,
 dona quod obsequiis erux parat ipsa suis.
 denique sancta cruci haec templa Gregorius offers
 dum pallas cuperet signa gerendo crucis,
 15 dona repente dedit divina potentia Christus,
 mox fuit et voti causa secuta pii.
 pallia nam meruit, sunt quae cruce textile pulchra
 obsequiisque suis crux habet alma cruces,
 serica quae niveis sunt agnava blattea telis,
 20 et textis crucibus magnificatur opus.
 sic cito pontifici dedit haec devota voluntas,
 atque dicata cruci conscia vela placent.
 unde salutifero signo tibi, clare sacerdos,
 hoc cui complacuit reddere magna valet.

III v. 1—12 extant in P f. 12^o post II, 1 sine titulo Item om. L in hon. om. R uel sqq.
 om. F ORATVRII ACM TORONOS BL] TORONVS AMV, TORONIS D, TORONES R, TORONS CG ec-
 clesiae delendum videtur cf. capitula 1 crucis ex rudis ut vid. C occubat C¹ 2 quon. h. m. C
 3 quodque] quod RF, quoque D¹ ueneni ex uenenum B¹ 4 haec L leuat R 6 oues
 vulg.] ouis codd. 7, pandens ACPMG²] pendens rel. 8 ante eccl. eras. h C stabiluit A
 9 pius] opus BL rep. ex dep. L¹ deperdita: t et fort. a i. ras. P¹ 10 ueteti C¹P, ueti R
 tuleri P 11 plamma P coruscat AM] corusca F², corusce P, coruscae rel. 13 sqq. om. P
 (sequitur II, 2) offers] offert BLG² i. mg., tradita scriptura formam innuit sensu postulatam offrens
 14 palas D cuperet] sic ex coperet i m. C, coperat D, coperit M, coperet rel. 16 causa] signa L
 secuti M¹DV 17 pulchra] ad sq. v. trahit C, om. D¹ 18 habet] et A crucis DG 19 sunt
 om. DG¹, sunt addita coniecit Luchius, s. cum n. splendent iam bl. Mommsenus, cf. Gregor. Tur. d. glori-
 mart. I, 6 p. 711 B Migne 20 et tectis C, ut tectis D opus om. C 23 signa BL clare BL]
 claro R, dare rel. (d an el ambiguum D) 24 (compl. ACMR) subscr. v. xxiv G et ante titulum
 carminis VI D, VERSVS VIGINTI ET NOVE M in CMDG reliquum paginae spatium vacuum sequentem oc-
 cupante crucis signaculo. in reliquis continuo sequitur c. VI, praeter R in quo inter III et VI folium intercedit
 vacuum

IV

Item de signaculo sanctae crucis

D I V S A P E X C A R N E E F F I G I A N S G E N E T A L I A L I M I
V I T A L I T E R R A E C O N P I N G I T S A N G V I N E G L V T E N
L V C I F E R A X A V R A S A N I M A N T E S A F F L V I T I L L I C
C O N D I T V R E N I X A N S A D A M F A C T O R I S A D I N S T A R
5 **E X I L V I T P R O T O P L A S M A S O L O R E S N O B I L I S V S V**
D I V E S I N A R B I T R I O R A D I A N T I L V M I N E D E H I N C
E X M E M B R I S A D A E V A S F I T T V M V I R G I N I S E V V A E
C A R N E C R E A T A V I R I D E H I N C C O P V L A T V R E I D E M
V T P A R A D Y S S I A C O B E N E L A E T A R E T V R I N H O R T O
10 **S E D D E S E D E P I A P E P V L I T T E M E R A B I L E G V T T V R**
S E R P E N T I S S V A S V P O M I S V C O A T R A P R O P I N A N S
I N S A T I A T R I C I M O R T I F A M E S A C C I D I T I L L I N C
G A V I S V R V S O B H O C C A E L I F L V I S A R C E L O C A T O R
N A S C I P R O N O B I S M I S E R A R I S E T V L C E R E C L A V I
15 **I N C R V C E C O N F I G I T A L I M A L A G M A T E I N V N C T I S**
V N A S A L V S N O B I S L I G N O A G N I S A N G V I N E V E N I T
I V C V N D A S P E C I E S I N T E P I A B R A C C H I A C R I S T I
A F F I X A S T E T E R V N T E T P A L M A B E A B I L I S I N H A C
C A R A C A R O P O E N A S I N M I T E S S V S T V L I T H A V S T V
20 **A R B O R S V A V I S A G R I T E C V M N O V A V I T A P A R A T V R**
E L E C T A V T V I S V S I C E C R V C I S O R D I N E P V L C H R A
L V M E N S P E S S C V T V M G E R E R I S L I V O R I S A B I C T V
I N M O R T A L E D E C V S N E C E I V S T I L A E T A P A R A S T I
V N A O M N E M V I T A M S I C C R V X T V A C A V S A R I G A V I T
25 **I M B R E C R V E N T A P I O V E L I S D A S N A V I T A P O R T V M**
T R I S T I A S V M M E R S O M V N D A S T I V V L N E R A C L A V O
A R B O R D V L C I S A G R I R O R A N S E C O R T I C E N E C T A R
R A M I S D E C V I V S V I T A L I A C R I S M A T A F R A G R A N T
E X C E L L E N S C V L T V D I V A O R T V F V L G I D A F R V C T V
30 **D E L I C I O S A C I B O E T P E R P O M A S V A V I S I N V M B R A**
E N R E G I S M A G N I G E M M A N T E M E T N O B I L E S I G N V M
M V R V S E T A R M A V I R I S V I R T V S L V X A R A P R E C A T V
P A N D E B E N I G N A V I A M V I V A X E T F E R T I L E L V M E N
T V M M E M O R A D F E R O P E M N O B I S E G E R M I N E D A V I D
35 **I N C R V C E R E X F I X V S I V D E X C V M P R A E E R I T O R B I**

crucis signaculum extat in CMDG litteris uncialibus στοιχῆδόν scriptum, 6 versibus peripheriam et crucem formantibus minio distinctis (in G omnia rubro praeter ipsam crucem viridi colore pictam)

IV titulum om. C s. CR. SIGN. M 2 CONTINGIT G 11 SVASI G 12 INSAT.] INSAC. codd.
ACCIDIT DG²] ACCREDIT CMG¹ 13 LOCATOR: C i. ras. C¹ 14 PRO: R i. ras. C¹ 15 INVUNCTIS]
INVNTIIS C 17 SPECIES] SPECTES G¹ IN TE] ETE antecedente 1 litterae spatio C CHIA CRISTI i. ras. C
18 ET] NT C BEABILIS M¹D] BIABILIS CM², PIABILIS G 19 INMITES] ITMITES C HAVSTV] MAVSTV D
20 RSV i. ras. D¹ 22 LIVORIS G] LIBORIS rel. 23 IVSTI] IVTTI C PARASTI: S E T D¹
24 RIGAVIT: RI i. ras. D¹ 26 TRISTIA SYMMERS i. ras. C¹ VVLNERA G] VVLNERE CMD 28 FRAG-
RANT vulg.] FRAGRANT codd. 33 PANDA C

5 Dius apex carne effigians genetalia limi
 vitali terrae conpingit sanguine gluten.
 luciferax auras animantes affluit illic:
 conditur enixans Adam factoris ad instar;
 10 exiluit protoplasma solo, res nobilis usu.
 dives in arbitrio radianti lumine: dehinc
 ex membris Adae vas fit tum virginis Evvae:
 carne creata viri dehinc copulatur eidem,
 ut paradyssiaco bene laetaretur in horto.
 15 sed de sede pia pepulit temerabile guttur,
 serpentis suasu pomi suco atra propinans.
 insatiatrici morti fames accidit illinc.
 gavisurus ob hoc caeli fluis arce locator,
 nasci pro nobis miseraris et ulcere clavi
 20 in cruce configi: tali malagmate inunctis
 una salus nobis ligno agni sanguine venit.
 iucunda species: in te pia bracchia Cristi
 affixa steterunt et palma beabilis, in hac
 cara caro poenas inmites sustulit haustu.
 25 arbor suavis agri, tecum novā vita paratur;
 electa ut visu, sic e crucis ordine pulchra
 lumen spes scutum gereris livoris ab ictu.
 inmortale decus nece iusti laeta parasti.
 una omnem vitam sic, crux, tua causa rigavit,
 30 imbre cruenta pio: velis das navita portum.
 tristia summerso mundasti vulnera clavo,
 arbor dulcis agri, rorans e cortice nectar,
 ramis de cuius vitalia crismata fragrant,
 excellens cultu, diva ortu, fulgida fructu,
 35 deliciosa cibo et per poma suavis in umbra.
 en regis magni gemmantem et nobile signum,
 murus et arma viris, virtus, lux, ara precatu,
 pande benigna viam, vivax et fertile lumen;
 tum memor adfer opem nobis, e germine David,
 in cruce rex fixus iudex cum praeerit orbi.

a lateribus:

Dulce decus signi, via caeli, vita redempti.

In cruce mors Cristi curavit mortua mundi.

crux ipsa:

Crux pia, devotas Agnen tege cum Radegunde.
 tu Fortunatum fragilem, crux sancta, tuere.
 vera spes nobis ligno, agni sanguine, clavo.
 arbor suavis agri, tecum nova vita paratur.

V

EXTORQVETHOCSORTEDEIVENIABILESIGNVM
 RVSTICVLASLAVDES VIVENTIREDDEREFLATV
 INMEQVIREGITIRELVTVMP LASMABILENVME N
 PORTIOVIVENTVM CVRATI O FAVSTAMEDELLA E
 5 EXCLVSORCVLPA ETRIN ITA SEFFVSACREATOR
 CVIVSHONORLV MENIVS GLORI AREGNACOA EV E
 R I T C R
 E H E O L I
 10 D I M L S I
 E L P L E S T
 N I L A D E I V
 T G N A D E I V
 15 S V N A D E I V
 F M I C R N R
 I P D I R V E
 DI EXFIDEIMERITOMAGNVMPIEREDDISABRAHAM
 20 IM X E T V E L A M E N A D O S E T N E V
 D A I V S O D O R E R S I T A R C
 25 E I V S O D O R E R S I T A R C
 C V S O D O R E R S I T A R C
 S A D O R E R S I T A R C
 30 A R M E N A D O R S E T N R O N R O
 L V T I A I I
 35 T I A I I
 SICPATERETGENITVSSICSCSSPIRITVSVNV S

V extat in CMDG in CMD litterae supra pinguiores minio, in G peripheria fusco, crux ipsa viridi,
 reliqua rubro colore picta sine titulo codd. 4 MEDELLAE DG] MEDILLAE CM 7 ultima c ex x D¹
 in G sequitur tertium aliquod crucis signaculum (crux mihi certa salus e. q. s.) quod quia nec Venantii et ab
 operum collectione qualis nobis tradita est utique alienum est (docet hoc capitulum indiculus) in appendicem reie-
 cimus

Extorquet hoc sorte dei veniabile signum
rusticulas laudes viventi reddere flatu,
in me qui regit ire lutum plasmabile numen,
portio viventum, curatio fausta medellae,
5 exclusor culpae, trinitas effusa, creator,
cuius honor lumen ius gloria regna coaeve.

infra :

Sic pater et genitus sic sc̄s spiritus unus.

a lateribus :

Eripe credentes, fidei decus, arma salutis.

Munere, Criste, tuo removetur causa reatus.

crux ipsa :

Dulce mihi lignum, pie, maius odore rosetis.

Dumosi colles lignum generastis honoris.

Ditans templa dei crux et velamen adornas.

Ex fidei merito magnum, pie, reddis Abraham.

VI

Hymnus in honore sanctae crucis

- Vexilla regis prodeunt,
fulget crucis mysterium,
quo carne carnis conditor
suspensus est patibulo.
- 5 Confixa clavis viscera
tendens manus, vestigia
redemptionis gratia
hic immolata est hostia.
- 10 Quo vulneratus insuper
mucrone diro lanceae,
ut nos lavaret crimine,
manavit unda et sanguine.
- 15 Inpleta sunt quae concinit
David fideli carmine,
dicendo nationibus:
regnabit a ligno deus.
- 20 Arbor decora et fulgida,
ornata regis purpura,
electa digno stipite
tam sancta membra tangere!
- Beata cuius brachiis
pretium pependit saeculi!
statera facta est corporis
praedam tulitque Tartari.
- 25 Fundis aroma cortice,
vincis sapore nectare,
iucunda fructu fertili
plaudis triumpho nobili.

VI (III C) extat in P f. 13ⁿ post II, 2 sine titulo versus binorum colorum praeter PM de quibus
non enotavi YMNVS BLR 1 Vixilla PM¹, Vix illa C 2 fulgit CPM¹DG¹ crucis: ru i. ras.,
cis sup. scr. M¹ misterium CPG¹ 3 qua F 8 hinc C (inmolata P) 9 quod R
10 dire R 11 ad finem extat in cod. Vat. Reginae 1709 f. 120, cf. ad I, 14 et Luchi not. f ad II, 7
12 et om. F sanguinem A 13 (inpleta CP) 14 fidelis RF 15 dicendo ACBLF Reg.
M²G²] dicende P, discendo DG¹ (ut vid.) M¹R 16 deus] dñs, sed s i. ras. 3 litt. L¹ 18 purpura A
19 electa G digno i. ras. I m. C 21 brachiis ras. ex brachius C 22 perpendit M¹, pen-
dit G¹ saeculi L 24 praedamque tulit BLF post v. 24 in F legitur: (O) crux aue spes unica
hoc passionis tempore | auge piis iusticiam reisque dona veniam, cf. Luchi not. m 26 nectara G²
27 iucunda L] iocunda. rell. fructus DG¹ 28 plaudi D triumpho G²] triumphom P, trium-
phum rell. nobile A, triumphum nobilem Mommsenus

Salve ara, salve victima
 30 de passionis gloria,
 qua vita mortem pertulit
 et morte vitam reddidit.

VII

De domno Saturnino

Ianua celsa poli terra pulsante patescit
 et recipit natos quos generavit humus:
 admiranda haec est occasio facta salutis,
 ut de morte sua praemia lucis emant.
 5 Saturninus enim cupiens se nectere Christo
 carnali in habitu noluit esse diu,
 vincula corporei dissolvere carceris optans,
 plenius ut domino se sociaret homo.
 tempore maturo cum iam spes esset adulta,
 10 sumpserunt pretium vota beata suum.
 dumque sacerdotio frueretur in urbe Tolosa
 et populis Christum panderet esse deum,
 ostendens verbis, addens miracula factis,
 ut quod sermo daret consequeretur opus,
 15 gentiles animas rapiens de fauce tyranni
 subdebat regi qui dedit arma sibi.
 sed vitiata malis et plebs infecta venenis,
 curari effugiens, aegra iacere volens,
 comprehendit male sana virum, ad capitolia duxit
 20 atque suo medico vulnera plura dedit;
 pro pietate dolum, pro melle venena rependens
 contra tutorem noxia bella movet.
 subligat indomiti sanctum ad vestigia tauri
 et stimulat, fieret ne fuga tarda feri.
 25 pessima mens hominum, diri nova bestia monstri!
 nec tauri indomiti sufficit ira tibi?
 naturae rabidae feritatem adiungere nosti:
 quod per se nescit te stimulante furit.
 turba cruenta nocens, huius te vulnere perdis:
 30 etsi non illi, parcere disce tibi.
 hinc ferus inpatiens mox curva per avia raptus
 passim membra pii fundit in urbe viri.

30 passiones *G*¹, corr. *G*¹ 31 quia *G*¹ *V* pertulit *P* 32 mortem *A* reddidit *M*¹
subscr. v. xxxii *ACPM* *DG* in *P* sequitur 'Lingua prophetarum' iterum
 VII (v *L*) extat in *P* f. 61^r post II, 8, 20 sine titulo vel spatio 1—4 post v. 54 *P* 1 celsa]
 celle *P* patescit sic *P* 3 admiranda* (e *eras*.) *G* 9 maturno *G*¹ 16 regi *ras*. ex rege *A*
 19 comprehendit *CPB*] comprehendit *GLM*, comprehendit *ADR* capitolia] pitolia *P* 21 pro pietate] pro-
 pietate *A*. propi*etate *M*, proprietate *G*¹ 22—25 om. *G*¹ *Ven.* (ed. *Veneta* ex *V* expressa), suppl. *G*²
 23 subligat: u i. *ras*. *P* uestigiata uiri *B*¹ [corr. *B*¹?] 25 bestea *P*, bistea *M*¹ 27 nosti]
 mosti *L* 28 te] e *C* furet *ACPD* 29. 30 om. *P* 31 inpatiens *ACPMGR*] imp. *BL*

tum mulier collegit ovans et condidit artus,
 una sed famula participante sibi.
 35 haec fuit insignis rapiendae causa coronae,
 gloria martyrii sic celebrata nitet.
 ante sepulchra pii dantur modo dona salutis
 et corpus lacerum corpora multa fovet.
 die ubi, mors inimica, iaces? ubi victa recumbis,
 40 quando vides sancti funere vota dari?
 quem male credebis obitu finire salutem,
 dat vitam multis et tenet ipse suam.
 huc captiva cubas quo te regnare putabas:
 invadendo peris teque furendo necas.
 45 te tua poena premit, tua te fera vincula torquent,
 quos dare vis gemitus ipsa ferendo gemis.
 martyr ovans caelos retinet, tu livida tristis,
 mors inimica tibi, Tartara nigra colis.
 florigera nunc sede manet sine fine beatus
 50 inter odoratos ture calente choros;
 non aliquas metuit placato iudice causas,
 praemia sed miles victor habenda petit.
 digna triumphantem quae restat palma sequetur:
 pro te, Christe, mori est gloria vita quies.

VIII

De Launebode qui aedificavit templum S. Saturnini

Laudibus humanis reliquorum corda resultent,
 at mihi de iustis commemorare vacet.
 nam pietatis opus, victores texere libris,
 admonet ingenium res ratione duplex:
 5 una quod est habilem de magnis magna fateri:
 nam bona qui reticet criminis auctor erit.
 altera causa monet, quoniam succensus amore
 et meliora cupit qui sua facta legit.
 Saturninus enim martyr venerabilis orbi,
 10 nec latet egregii palma beata viri.

33—36 *om. P* 33 *arcus B¹* 34 *famula: alt. a i. ras. 1 m. M* 37 *sepulchra C, sed ras.*
sup. c (h eras.?) dantur] dant *P* 39—52 *om. P* 39 *iaces: es i. ras. 1 m. B* 40 *sancti]*
i ex a R, sancto A 41 *reddebas R* obitu] *ex opto C, ex obire F, ubitu A* finire *ACMDG¹*
 43 *hic M, hinc G² (v. l. in mg.)* quo] *quae GBL Ven., qui rell.* putabas: *tab i. ras. 1 m. M*
 44 *furendo: e i. ras. 1 m. M* 46 *ferenda C¹* 47 *martir B* libida *ACM* 50 *odoratis D¹,*
corr. D¹ ture: *e i. ras. 1 m. M* chalente *B¹, calende F, calente i. ras. 1 m. C* ad choros
in mg. 1 orocos G² 51 *aliquos BL, sed in L s sup. scr. et eras.* 53 *triumphante D* quem *G¹*
 54 *mori om. A* est] *e** P¹* *subscr. v. LIV ACMD* in *P sequitur II, 14*
 VIII (VI *L*) v. 1—20 *extant in P fol. 60^v post III, 16, 4 sine titulo* Launebode] *D i. ras. A²,*
LAVNEBODE B¹ corr. B¹, LAVNEBONE R¹ corr. R¹ S. *om. G* 1 *hamanis C* 2 *at ex ad B¹*
iustis: u et t i. ras. M² (corr. ex miseris?) commemorare *CR, cum morare F, commemora P¹* 3 *uic-*
toris DBLG² 5 *est om. F* habilem *codd.* 6 *retinet P* 7 *succensus BLRF] succensus ACPMDG*
(in G succensus explicatur per inflammatus) 8 *et] e P* sua] *i. e. uictorum, fort. pia* 10 *latet]*
late A beati *P*

qui cum Romana properasset ab urbe Tolosam
 et pia Christicoli semina ferret agri,
 tunc vesana cohors domini comprehendit amicum
 instituitque pii membra terenda trahi.
 15 implicitus tauri pede posteriore pependit,
 tractus in oblicum dilaceratus obit.
 hac ope de terris animam transmisit Olympo;
 o felix cuius funere mors moritur!
 sed locus ille quidem, quo sanctus vincula sumpsit,
 20 nullius templi fultus honore fuit.
 Launebodis enim post saecula longa, ducatum
 dum gerit, instruxit culmina sancta loci.
 quod nullus veniens Romana gente fabrivit,
 hoc vir barbarica prole peregit opus
 25 coniuge cum propria Berethrude, clara decore
 pectore quae blando clarior ipsa nitet,
 cui genus egregium fulget de stirpe potentum:
 addidit ornatum vir venerando deum;
 quae manibus propriis alimonia digna ministrat:
 30 pauperibus tribuens se satiare cupit.
 indefessa spem Christi per templa requirit,
 iugiter excurrrens ad pietatis opus:
 nudos veste tegit, sitienti pocula profert:
 se magis aeterno femina fonte replet.
 35 proficit hoc etiam, quidquid gerit illa, marito,
 anxia pro cuius vota salute facit,
 dux meritis in gente sua qui pollet opimis,
 celsus ubique micans nobilitatis ope.
 sed quamvis altum teneat de stirpe cacumen,
 40 moribus ipse suos amplificavit avos.
 ergo pari voto mancant in saecula iuncti
 et micet ambobus consolidatus amor.

IX

Ad clerum Parisiacum

Coetus honorifici decus et gradus ordinis ampli,
 quos colo corde fide religione patres,
 iam dudum obliti desueto carmine plectri
 cogitis antiquam me renovare lyram.

11 tolosam *GFD² Ven.*] tolosa *rell.* 12 semina *bis, semel induct. G* 13 cohors *C* con-
 prehendit *ACDGR*] comprehendit *MBL*, comprehendit *P* 15 implicitus *ACPMR*] implicitus (*sed s. i. ras.*
 2 *litt. vel m*) *G*, inlicitus *B* 16 oblicum *ACPMR*] obliquum *DGBLF* 17 olympo *DG*] olimpo *rell.*
post 20 in P sequitur II, 7, 5 21 Launebodis] *n. i. ras. 1 m. (ex d?) B*, Launebodus *A* 24 -ica
 prole *i. ras. 1 m. M* 25 beretrude *BL*, beretthrude *M*, berehrude *F* ante clara *eras. 7 litt.* (clara
 de *ut vid.*) *C* 27 fulgit *MDRF* 28 addit *DR* 31 indefessam *F* 33 nudus *A¹, corr. A¹*
 34 femina (*eras. 1*) *C* 35 etiam *M* quicquid *CGBL* 37 sua *i. ras. 1 m. M* pollet *M*
 opinis *B¹* 38 ope] opus *C* 39 cacumen] potentum *L* 40 auos] aulos *A* *subscr. v. XLII*
ACMDG

IX (VII *L*) extat in *cod. Paris. 13765 f. 47^r s. XI/XII (Par.)* 1 ordinis *i. ras. 1 m. C* 2 quo
Par. religione *L*, releg. *C* 3 desuetiam *Par.*

5 en stupidis digitis stimulatīs tangere cordas,
 cum mihi non solito currat in arte manus.
 scabrida nunc resonat mea lingua rubigine verba
 exit et incompto raucus ab ore fragor.
 vix dabit in veteri ferrugine cotis acumen
 10 aut fumo infecto splendet in aere color.
 sed quia dulcedo pulsans quasi malleus instat,
 et velut incudo cura relisa terit
 pectoris atque mei succenditis igne caminum,
 unde ministratur cordis in arce vapor:
 15 obsequor hinc, quia me veluti fornace recocto
 artis ad officium vester adegit amor. —
 Celsa Parisiaci clerus reverentia pollens,
 ecclesiae genium gloria munus honor,
 carmine Davitico divina poemata pangens
 20 cursibus assiduis dulce revolvit opus.
 inde sacerdotes, Leviticus hinc micat ordo,
 illos canities, hos stola pulchra tegit;
 illis pallor inest, rubor his in vultibus errat,
 et candunt rutilis lilia mixta rosis.
 25 illi iam senio, sed et hi bene vestibus albeant,
 ut placeat summo picta corona deo.
 in medios Germanus adest antistes honore,
 qui regit hinc iuvenes, subrigit inde senes.
 Levitae praeceunt, sequitur gravis ordo ducatum:
 30 hos gradiendo movet, hos moderando trahit.
 ipse tamen sensim incedit, velut alter Aaron,
 non de veste nitens, sed pietate placens;
 non lapides coccus cidar aurum purpura byssus
 exornant humeros, sed micat alma fides.
 35 iste satis melior veteri quam lege sacerdos,
 hic quia vera colit quo prius umbra fuit.
 magna futura putans, praesentia cuncta refellens,
 antea carne carens quam caro fine ruens,
 sollicitus, quemquam ne devoret ira luporum,
 40 colligit ad caulas pastor opimus oves.
 assiduis monitis ad pascua salsa vocatus
 grex vocem agnoscens currit amore sequax;
 miles ad arma celer, signum mox tinnit in aures,
 erigit excusso membra sopore toro,

5 digitis *om. D* stimulatīs *RF*, stimulatās *G*¹ 6 mihi] *mi Par.* 8 exi* et (*eras. i*) *C*,
 excitet (*M*) *Par.*² 9 cutis *A* 10 aere] *arce G* 12 cura] *fort. corda* 13 pectores *C*
 15 hic *L* quia] *quas Par.* fornaci *G*¹ 17 alias *cleri* 18 ecclesiae *C* 19 pangens]
 pollens (*altera l i. ras.*) *A* 20 opus *B*¹, *corr. B*¹ 21 hinc micat] *emicat ras. ex et micat A*
 24 candunt *ACM¹DRF*] *candent GBL Par. M², fulgent G marg.* rutilis *B* 25 hii *A¹CM¹*
 27 medio *GF* antistes *GBL*] *antestis ACM¹DR*, antistis *Par.* 28 iuuenis *D* subrigit *DGBL*]
 subregit *ACMR¹ Par.* 29 grauis *i. ras. l m. L* 30 gradiendo *D* 31 uelud *B*¹ aaron]
 aron *C*, ab aron *Par.* 33 coccus *ex coccum l m. M* cidara *A*, cidarim *G* byssus *MGRF*]
 byssus *ACD et Par. ut vid., byssi BL* 34 exhornant *MR* humerus *C* 36 qui *A* post
 uera *eras. item uera ut vid. C* quo] *quod codd.* *umbra *G* 38 quem *D* 39 loporum *M*¹
 41 salua *G*¹ (*ut vid.*) *Ven.*, celsa *Par. (vulg. v. l.)* 43 tinnit] *innit A* 44 membra *CG* sopore *AG*]
 sopora** *M*, sopora *rell.* (*supora C*¹, *corr. C*¹) thoro *G Par.*

45 advolat ante alios, mysteria sacra requirens,
 undique quisque suo templa petendo loco:
 flagranti studio populum domus inrigat omnem
 certatimque monent, quis prior ire valet.
 pervigiles noctes ad prima crepuscula iungens
 50 construit angelicos turba verenda choros:
 gressibus exertis in opus venerabile constans
 vim factura polo cantibus arma movet;
 stamina psalterii lyrico modulamine texens
 versibus orditum carmen amore trahit.
 55 hinc puer exiguis attemperat organa cannis,
 inde senis largam ructat ab ore tubam;
 cymbalicae voces calamis miscentur acutis
 disparibusque tropis fistula dulces sonat;
 tympana rauca senum puerilis tibia mulcet
 60 atque hominum reparant verba canora lyram.
 leniter iste trahit modulus, rapit alacer ille:
 sexus et aetatis sic variatur opus.
 triticeas fruges fervens terit area Christi,
 horrea quando quidem constructura dei,
 65 voce creatoris reminiscens esse beatos
 quos dominus vigiles, dum redit ipse, videt.
 in quorum meritis, animo, virtute fideque
 tegmine corporeo lumina quanta latent!
 pontificis monitis clerus, plebs psallit et infans,
 70 unde labore brevi fruge replendus erit.
 sub duce Germano felix exercitus hic est,
 Moyses, tende manus et tua castra iuvas.

X

De ecclesia Parisiaca

Si Salomoniaci memoretur machina templi,
 arte licet par sit, pulchrior ista fide.
 nam quaecumque illic veteris velamine legis
 clausa fuere prius, hic reserata patent.

45 mysteria *R Par.*, mysteria *M*¹ 46 petendo *R*] petenda *rell. praeter* retenda *D* 47 post do-
 mus *ras. 4—5 litt.*, i. o. *om. C* irrigat (*M*)*G* omn** *M*¹, omnes *A* 50 ch*oros (*eras. o?*) *C*
 51 exertis in] exerti sint *C* 52 monet *A* 53 psalterii *C*, psaltirii *AM* modulamine *B¹L*
 54 carmina more tranit *C* 55 attemperat *AR Par.*, atemp. *C* 56 senis *codd. praeter* sinis *Par.*
 57 acutis] amicis *Par. (vulg. v. l.)* 58 fistula *ACM* 59 tymphana *A* raua *D* 60 ad-
 que *M* liram *Par.* 61 modulus *L* rapit] trahit *Par.* ad alacer *v. l.* alacris *B¹L*¹
 63 triticias *AMB*, triticies *C* furuges *C* tedit *C* 64 constructura] construit hura *C*, con-
 struit ara *Par.* 65 beatus *ACM* 68 quanta: ult. a *i. ras. ex s l m. G* 69 plebs] l *l m.*
i. ras. ex s G, ples *C* sallit *D* 72 tende manus] tendamus *A* iuua *vulgo*, ut *t. c.* iuues
Par. subscr. v. LXXII ACMDG

X (VIII *L*, num. *om. BF*) extat in *Σ f. 50^r* post *IV, 11* et in *Paris. 13765 (Par.)* post *c. IX*, adfertur
 in *vita S. Droctovei* quam *e cod. S. Germ. 464* ediderunt *Bollandistae Mart. II p. 38* ITEM VERSVS IN
 ECCLESIA NOVA PARISIVS *Σ* 1 salomoniaci (*MR*), salm. *C* 2 pulchrior *C*¹ iste *C* 3 (quae-
 cumque *ΣCGBL*) u*lamine *C*¹ 4 reserata *C*

- 5 floruit illa quidem vario intertexta metallo :
 clarius haec Christi sanguine tincta nitet;
 illam aurum, lapides ornarunt, cedrina ligna:
 huic venerabilior de cruce fulget honor.
 constitit illa vetus ruituro structa talento :
 10 haec pretio mundi stat solidata domus.
 splendida marmoreis attollitur aula columnis
 et quia pura manet, gratia maior inest.
 prima capit radios vitreis oculata fenestris
 artificisque manu clausit in arce diem;
 15 cursibus Aurorae vaga lux laquearia complet
 atque suis radiis et sine sole micat.
 haec pius egregio rex Childebercthus amore
 dona suo populo non moritura dedit.
 totus in affectu divini cultus adhaerens
 20 ecclesiae iuges amplificavit opes;
 Melchisedech noster merito rex atque sacerdos
 conplevit laicus religionis opus.
 publica iura regens ac celsa palatia servans
 unica pontificum gloria, norma fuit.
 25 hinc abiens illic meritorum vivit honore;
 hic quoque gestorum laude perennis erit.

XI

De baptisterio Magantiae

- Ardua sacrati baptismatis aula coruscat,
 quo delicta Adae Christus in amne lavat.
 hic pastore deo puris grex mergitur undis,
 ne maculata diu vellera gestet ovis.
 5 traxit origo necem de semine, sed pater orbis
 purgavit medicis crimina mortis aquis.
 hanc tamen antistes Sidonius extulit arcem,
 qui domini cultum templa novando fovet.
 struxit Berthoarae voto complente sacerdos,
 10 quae decus ecclesiae cordis amore placet.

5 intexta A 6 claruit vit. Dr. haec Σ LF² vit. Dr.] hic rell. nitens vit. Dr. 7 cedrina ligna] l. c. G¹ 8 hic Par. 9 ruitura L, ruituros Par. tacendo Par., metallo vit. Dr.
 10 haec Σ BLRF vit. Dr.] huc M¹ ut vid., hic ACDGM² praecio Σ , pretium C¹ mundo C¹ 11 attollitur R, altoll. C 12 inest] est A 13 capit: p i. ras. D ornata vit. Dr. 15 laquearia Σ (conplet CR) 16 adque Σ 17 Childebercthus R] childeberctus G, childeberctus M, hildebertus A, childibertus F, childebertus Σ CDBL [de nominibus in -bercthus cf. IX, 5] 18 populo: op i. ras. I m. C (ex ab?) moritura] peritura L 19 inhaerens vit. Dr. 20 iuges] uiles Par., miles vit. Dr. amplificaui C, complicaui F 21 Melchisedech] s i. ras. ex d I m. C sacerdos Σ 22 (conpleuit ACR) laicos Σ relegionis M, rellig. BL 23 ac Σ] at rell. praeter ad C, et G Ven. (at, sed t eras. A) cella Σ 25 habiens Σ illiñc I m. D 26 eris A subscr. v. xxvi ACMG, xxii D in Σ sequitur IV, 5

XI (ix L) BAPT. L MAGONTIAE G¹F, MAGANTIAE G² 1 baptismatis L 2 delecta CM¹ amne i. ras. A² lauat ex leuat C, lauit R 4 nec BL, et F uellera: lera i. ras. I m. C gestet DGM²] gestit AM¹F, gestat ex gestit ut vid. C, gestat BL, gestis R oues ACMD 7 antistes GBL] antestis ACMDR sydonius A 9 berthrae G², berthrae F, Berthoara e uoto complente Mommsenus notum G² (conplente ACR) 10 quae] quaeque ACMR

catholicae fidei splendor, pietate coruscans,
 templorum cultrix, prodiga pauperibus
 seminat unde metat fruges, spargendo recondens:
 terrenis opibus non moritura parat.
 15 filia digna patri te, Theudebercthe, reformans,
 rexisti patriam qui pietate patris
 et comitante fide revocasti ex hoste triumphos:
 sed capti pretio mox rediere tuo.
 ecclesiae fultor, laus regum, pastor egentum,
 20 cura sacerdotum, promptus ad omne bonum,
 cuius dulce iugum nullus gemuisse fatetur,
 vivis adhuc meritis rex in amore tuis.

XII

De basilica S. Georgi

Martyris egregii pollens micat aula Georgi,
 cuius in hunc mundum spargitur altus honor:
 carcere caede fame vinculis site frigore flammis
 confessus Christum duxit ad astra caput:
 5 qui virtute potens orientis in axe sepultus
 ecce sub occiduo cardine praebet opem.
 ergo memento preces et reddere vota, viator:
 obtinet hic meritis quod petit alma fides.
 condidit antistes Sidonius ista decenter,
 10 proficiant animae quae nova templa suae.

XIII

De oratorio Trasarici

Lucida perspicui nituerunt limina templi,
 quo capit haud dubiam spem veneranda fides.
 haec est aula Petri, caelos qui clave catenat,
 substitit et pelagus quo gradiente lapis.
 5 sedibus his Paulus habitat, tuba gentibus una,
 et qui praedo prius, hic modo praeco manet.
 Martini domus est, Christum qui vestit egentem,
 regem tiro tegens et homo iure deum.

12 cultrex *M*¹ 13 unde — recondens *om.* *A* *spatio non relicto* spargendo *G*¹ *Ven.*] si argendo *C*, se
 argendo *D*¹, se ar+cendo *M*¹, se arcendo *BLM*²*D*²*G*², se ascendo *R*, serendo *F* 15 Theudebercthe] theu-
 deberthe *A*, t+heudeberthe (*eras.* ē) *C*, theudeberte *BL*, theodeberthe *MGR*, theodeberte *D*, theodoberte *F*
 reformans *ex* reforme *I* *m.* *D* 17 triumphus *M*¹ 18 mox rediere] moxque redire *A* 19 reg-
 num *sic G* 20 promptus *CM*¹*R* *subscr.* v. xxii *ACMDGR*
 XII (x *L*) extat in *Σ* f. 45^v, in *P* f. 60^r (post *I*, 3, 4) ITEM INCIPIT VERSVS *Σ*, DE S^{CO} MARTYRE
 GEORGIO VERSVS VIII *P* GEORGII *MDGBL* 1 martyres *Σ*¹ migat *C* georgii *GR*
 3 uinculis *C* siti *G* frigoris *P*¹ 6 occidio *C* 7 ego *M*¹ et *ras.* *ex* set *M*
 8 hic] haec *Σ* 9. 10 *om.* *P* (*sequitur II*, 15) 9 antistes *GBLR*] antestis *ΣACMD* sydonius *A*
subscr. EXPLICIT *Σ*, v. x *ACMG*, xi *D*
 XIII (xi *L*, *om.* *R*) ORATORIO *AM*¹, ORATORIO *sic C* TRASARICI *L*, TRASSARICI *R*, TRASARCI *C*
 1 lucida *a* *A* templi *ex* templa *I* *m.* *D* 2 quo *R*[*F* *G*²] quod *rell.* et *Ven.* haut *CMG* du-
 bium *spe G*¹ *Ven.* 3 est *om.* *C* 4 pelagis *G*¹, pelagi *Ven.* lacus *G*¹ *Ven.* 8 tiro *A*] tyro *rell.*

ecce sacerdotis sacri micat aula Remedi
 10 qui tenebras mundi liquit et astra tenet.
 cultor opime dei templum, Trasarice, locasti:
 has cui persolvīs reddet amator opes.

XIV

De sanctis Agaunensibus

Turbine sub mundi cum persequabantur iniqui
 Christicolasque daret saeva procella neci,
 frigore depulso succendens corda peregit
 rupibus in gelidis fervida bella fides;
 5 quo, pie Maurici, ductor legionis opimae
 traxisti fortes subdere colla viros,
 quos positīs gladiis armasti dogmate Pauli
 nomine pro Christi dulcius esse mori.
 pectore belligero poterant qui vincere ferro
 10 invitant iugulis vulnera cara suis;
 hortantes se clade sua sic ire sub astra
 alter in alterius caede natavit heros.
 adiuvit rapidas Rhodani fons sanguinis undas,
 tinxit et Alpinas ira cruenta nives.
 15 tali fine polos felix exercitus intrans
 iunctus apostolicis plaudit honore choris;
 cingitur angelico virtus trabeata senatu:
 mors fuit unde prius, lux fovet inde viros.
 ecce, triumphantum ductor fortissime, tecum
 20 quattuor hic procerum pignora sancta iacent;
 sub luteo tumultu latitat caeleste talentum
 divitiasque dei vilis arena tegit,
 qui faciunt sacrum paradisi crescere censum
 heredes domini luce perenne dati.
 25 sidereo chorus iste throno cum carne locandus,
 cum veniet iudex arbiter orbis, erit.

9 remedii *DG*¹, remigi *BLG*² 11 trasirice *D*¹, corr. *D*¹ 12 reddet *LRF*] reddit *ACMDG*, red-
 dat *B* subscr. v. XII *CMDG*

XIV (XII *L*, om. *R*) extat in *P* f. 61^r post II, 7, 4 ACAVNENS. *M*, AGANENS. *R* DE SĀO MAV-
 RICIO ET SOCIIS EIVS MARTYRIIVS *P* 1 persequabantur] persequabatur *D*, persequerentur *L* 3 suc-
 cedens *A* 5 ductor *L*] doctor *rell.* 6 fortes *PG*¹] fortis *rell.* praeter foros *R*, forte *Ven.* sub-
 dire *CM*¹ 7 positis: ti ex d *I m. C* armasti *G*²] arma*** *G*¹, armasset *Ven.*, arma et *rell.*
 dogmate *ACMGRE Ven.*] do*mate *P*¹, docmate *P*², dogmata *DBL* 8 Christi] γῆ* (*eras. o?*) *A* 9 pec-
 tore] pectoreque *P* 10 iug*lis *M*¹, iugalis *AC* kara *F*, caro *P* 11 claude *P*¹ 12 alteri
 in *A*, in sup. scr. *I m. C* heros *APGBLF Ven.*] herus *D*, erus *CMR* 13 adiuuat *D*¹, audiuit *G*
 rhodanis *P* 14 yra *C* cruent* *P*¹ 15 polus *P*¹ 16 plaudet *G*¹ (*marg. G*² gaudet)
 17 angelo *A* uirtus trabeata *CPBL*] uirtus ira beata *A*, uirtus astra beata *DMRE*, super astra beata *G Ven.*
 [cf. *V. M. II*, 458] senatu ex senato *I m. C*, senata *R* 18 uiros] tuos *P* 19 triumphantum:
 i ras. ex u *P* doctor *F* tecum] ducum *PBL*, sed *B* et *L* in *mg. I m. v. l.* tecum 20 qua-
 tuor *G* hi+c (*n eras.*) *A* pignera *BL* 21 lat**at *A*¹, latetat *CP* calentum *B*¹
 22 harena *GBLR* 23 paradysi *BG*, paradyssi *PM* (cf. *II*, 4, 9) 25 chorus *P*

sic pia turba simul, festinans cernere Christum,
ut caelos peteret, de nece fecit iter.
Fortunatus enim per fulgida dona tonantis,
ne tenebris crucier, quaeso feratis opem.

XV

De S. Hilario

Si Hilarium quaeris qui sit cognoscere, lector,
Allobroges referunt Pictavios genitum.
cum populum regeret divina mente sacerdos,
servabat legis foedera sollicitus.
5 inprobis ut vidit plebes quod scinderet error,
Graccorum virus protulit in medium,
vipereo promunt semper qui ex corde venena,
filius ut dicant quia est creatura dei,
quis magis auxilium praestat sapientia mundi,
10 de ingenito genitum quae negat esse deum;
quam male complexus, cupiens calcare prophetas,
Arrius infelix cum retinet crepuit.
egregius doctor, veterum monumenta secutus,
quem Stephanus vidit conprobat esse deum.
15 victus amore dei contempto principe mundi
intemerata fides pertulit exilium.
in patre, qui potens deus est, cognoscere natum
divinis tantum vocibus insinuat.
perpetuum lumen Christum dominumque deumque
20 bis senis populos edocet esse libris.

27 cernere M¹ 30 ne om. C subscr. v. xxx AMDG in P sequitur I, 11, 11
XV (XIII L, om. BR) extat in P f. 60^r post II, 12 EPISCOPO add. PDBLF carmen non esse
a Venantio scriptum suspicamus quoniam 1) sex inter decem disticha trisyllabis vel quadrisyllabis vocibus ter-
minantur alias parcissime in pentametri exitu usurpatis 2) pro Pictaviis (v. 2) Venantius Pictavios, pro quis
(v. 9) ubique praeter V. M. III, 109 quibus ponit 3) quia (v. 8) nusquam monosyllabum extulit, creatura
brevis secunda vitavit; ut qui potens (v. 17) non ab huius carminis scriptore venisse concedamus 4) contra
Venanti morem nec causa componendi carminis apparet et aridus atque incomptus sermo est in enumerandis
rebus viri quem, ut par erat sanctum Pictaviensem et Martini magistrum, luxurianti laude celebravit VI, 5,
217 sq. VIII, 1, 13 sq. V. M. I, 123 sq. accessisse carmen conicimus comparando librorum praeter Σ archetypo
1 post hilarium ras. 4 litt. G cognoscere P¹ lector C (1 m. ex lector) M¹ 2 pictavios B, pictaveos
ex pictaviis ut vid. G¹, pictaviis Ven., pictavis F, fort. Pictavius ut Parisius gemitum P 5 (in-
probis ACR) u* P¹ plebis G¹R scinderet C, scinderat P 6 gregorum CP¹, grecorum-
que RF¹ virus BLA²P²] viros rell. 7 qui om. G¹ ex om. BL 8 quia om. BL
creatura C¹ 10 quae] qui A 11 (complexus APMR) prophetas P¹ 13 doctor om. G¹
monumenta ACPR] monim. MDGBL 14 stefanus P (conprobat ACPR) 15 contimpto M¹
16 intemerata CPM¹ fides BL] fide rell. 17 qui potens ACPMF] que (e ex i?) potens D, qui-
que potens BLR, qui omnipotens G Ven. (qua coniectura fort. pristina scriptura restituta est) cognoscere
PM 18 diunis C¹ tantum corr. ex tantus C 20 sensis (eras. n) M eddocet C, sedo-
cet R subscr. v. xx AC in BL cum hoc carmine sine spatio cohaeret III, 16, 1—4 qui versus etiam
suo loco extant; in P sequitur sine spatio et titulo item III, 16 (Hilario isto Fortunati amico ad episcopum
Pictaviensem translato)

XVI

De S. Medardo

Inter Christicolas quos actio vexit in astris
 pars tibi pro meritis magna, Medarde, patet,
 qui sic vixisti terrenis hospes in oris,
 ut caelos patriam redderes esse tuam;
 5 exilium tibi mundus erat caenosa caventi
 et modo te gaudet cive manente polus.
 exutus tenebris, vestitus tegmine lucis
 post obitum frueris liberiore die,
 de tellure satus factus possessor Olympi,
 10 et matrem linquens cum patre laeta tenes;
 humani victor vitii super astra triumphas
 atque cremans carnem das animae requiem.
 te inter mundanos vepres gradiente fatemur
 calcatis spinis promeruisse rosas:
 15 flore refectus ager suaves tibi fundit odores,
 balsama, tura replent quae paradisos habet:
 cauta per angustum figens vestigia callem,
 sic dedit arta tibi semita lucis iter:
 lata voluptatum via, quae submergit Averno,
 20 dulcia carnis alens mortis amara parat;
 hoc numquam sacros flexisti tramite gressus
 nec potuere tuos prava tenere pedes.
 durum iter ad laudes, gravior via ducit in altum:
 quo labor est potior, gloria maior erit.
 25 quae prius incipiam sacri miracula facti,
 cum, quidquid facias, omnia prima micent?
 dum fuit ad superos humano in corpore vita,
 ex oculis fugiens lux tibi cordis erat.
 si caecus venit, rapuit palpando salutem;
 30 in mediis tenebris fulsit aperta dies.

XVI (xiv L) extat in P f. 67^r post IX, 14 iterum legitur in B post carmen de laudibus Mariae
 f. 185^r (B^a) EPISCOPO add. G, CONFESSORE ET EIVS VIRTUTIBVS add. PB, ET EIVS VIRTUTIBVS add. L
 1. 2 adferuntur in Hageni anecdotis Helveticis p. 175, 24 (quaest. grammat. codicis Bernensis 83 s. X) 'hinc
 ait et Fortunatus:

Inter Christicolas quos actio uexit in astris

pax tibi pro meritis, magne Medarde, patet'.

1 cristicolas ACMR, cristiculas P astra BLG² 2 pars] pras R, pax cod. Bern. meritis: riti
 i. ras. 1 m. M magne F cod. Bern. 3 hospes oспes expuncto oспes D oris] horis C, aruis B^a
 4 redderes P¹BL¹RF] redderis ACMDGP², crederes B^aL² 5 caute C¹ 6 polus] ras. sup. u P,
 polos ACM¹ 7 uestutis C 8 *die* (eras. bis m²) P 9 olimpi ACMRB^a 10 linquens:
 alt. n i. ras. 1 m. P 11 triumphans A 12 om. P cremas L 13 mundanas L
 16 ture A replet B^a paradysus MGB^a 17 caute PBL fingens L calcem PBL¹
 cf. vit. Medardi Fortunato adser. c. 3 (Migne LXXXVIII p. 536 B) 20 carnes A 21 tremite D
 22 potuere: pot i. ras. 3—4 litt. M² tuos] tibi B^a 25—66 om. PB; in marg. desunt uersus XLII B¹
 25 quem A scribendum aut sacri miracula fari aut fari miracula sancti 26 cum] quod L 27 cum B^a
 28 fulgens Mommsenus erit A

qui voluit furti causa penetrare latenter,
 te religante sedet, te reserante fugit.
 fur sine perfectu voto deceptus inani
 omnia restituens crimina fraudis habet.
 35 nam semel ut molles carpserunt palmitis uvas,
 non valuere gradus inde referre foris,
 nec potuit raptor pedibus subducere praedam,
 raptori abduxit sed sua praeda pedes.
 ergo suis laqueis coepit miser esse ligatus:
 40 venerat ut caperet, captus at ipse fuit;
 nec tetigit mustum, sed iniqua mente rotatur:
 antea quam biberet, ebria turba iacet.
 incepit servare magis quam ferre racemos
 et datus est custos qui cupit esse rapax,
 45 donec, sanete, tuis verbis iussisses abire;
 ut furtum inpleret, doctus ab hoste redit.
 quae manet haec animi pietas, sanctissimè praesul,
 laedentem auxilio qui facis ire tuo? —
 Tintinnum rapit alter inops, magis improbus ille,
 50 qui iumentorum colla tenere solet,
 absconditque sinu, feno praecludit hiatum
 et tenet ipse manu, ne manifestet opus.
 te veniente, sacer, causas patefecit opertas
 tinnitu incipiens iam quasi furta loqui.
 55 nil valet abscondi, nil claudi nilve teneri:
 facundo strepitu prodidit omne malum.
 pandebat propriam veluti sub iudice causam,
 nil de fure timens liberiore sono.
 indicat accusat convincit damnat acerbat:
 60 te praesente tamen non licet esse reum;
 absolvis furem solitae pietatis amore,
 addens et monitus, cautus ut intret iter,
 praecipiens querulam secum portare rapinam,
 ne vacua tristis spe remearet inops. —
 65 Hinc tamen, ut potero, cum raptus ab orbe fuisses,
 quae dederis populis signa verenda loquar.

31 causas penetrare latenter *codd. correctum apud Bollandistas Iun. II p. 78* 32 relegante *L¹*, rel-
 ligante *C*, sed *erasa priore l* sedet *G¹LR Ven.*] sedit *ACMDFG²*, redit *B^a* 33 perfectu *AB^a*, profectu
Bolland. uoto] furto *B^a* 36 foris *ACM¹F*] foras *rell.* 37 potuerit *C* 38 abduxit:
bd i. ras. 1 m. C, adduxit *G¹LF Ven.* 40 captus: ca *i. ras. 4 litt. C* 41 tetegit *C¹* rotator *CM¹D*
 43 incepit *CMDGLR*] incipit *FB^a*, incipit hinc *A* racimos *B^a* 44 custos *M¹* cupit] uenit *B^a*
 45 iussisses *ACRF¹B^aM²*] iussissis *M¹D*, iussis *L*, est iussus *G² i. ras.*, iussisset *Ven.* 46 *t *G¹*, et *Ven.*
 furtum] f***um *G¹*, fructum *D¹G²* (furtum *Ven.*) 47 sanctis***sime (*eras. tis ut vid.*) *C* 48 laedente *A*
 quod *F* 49 titinnum *L*, tinnitum *F* (improbus *ACMR*) 50 solent *M* 51 abscon*dit-
 que *M* faenu *C*, faeno *ex foenu G* praeclausit (s *incerta*) *A¹* hyatum *B^a* 52 manum
 te *B^a* nec manifestat *F* 53 apertas *B^a* 54 tinniatu *A* 56 stepitu *G* 57 sub* *M*
 59 indicat] aedificat *B^a* accussat *M* damnat] dampnat *A*, damna *C*, om. *B^a* 61 absol-
 uisse *B^a* 62 monitos *ACM*, monitis *L* ut] ne *B^a* int*ret (a *eras.?*) *M* 63 percipiens *L*,
 incipiens *B^a* portaret *CMRG¹ ut vid.* 64 nec *M* uacuat *A* 65 orbe *G² Ven.*] urbe *rell.*
 fuisse*s *A*

cum pia composito veherentur membra feretro,
 substratus meruit caecus habere diem:
 anxius ille sacra lumen suscepit ab umbra,
 70 et tua mors illi lucis origo fuit;
 dumque sepulchra darent, oculi rediere sepulti
 et sopor ille tuus hunc vigilare facit:
 cum fugis a mundo, datur illi lumine mundus,
 te linquente die hunc fugiunt tenebrae.
 75 antiqui vultus lucem stupuere modernam
 et veteri fabricae prima fenestra venit. —
 Compeditibus validis alter manicisque ligatus
 mox tetigit templum, ferrea vincla cadunt.
 tam grave fragmentum (dolor est vel cernere poenam),
 80 pondera tot miseros sustinuisse pedes!
 si conexa forent, elephantum solvere possent
 nec poterat rigidos ipse movere gradus;
 non minus est illi quae subvertente procella
 litoribus Libycis anchora fracta iacet.
 85 poena quidem gravior cecidit crescente triumpho:
 vincere rem saevam gloria maior erat:
 non habuit tot vincla pati miser ille ligatus,
 sed tua quo virtus plus mereretur opus.
 cum solidarentur non sic strepuere catenae,
 90 ceu tinniverunt, cum crepuere ferae.
 quae fuit illa prius nimis male vineta catenis,
 iam tibi, qui solvis, libera dextra favet. —
 Lignea vincla gerens alter confugit ad aulam,
 quae simili merito scissa repente cadunt.
 95 nec mora, vix tetigit sacrati limina templi,
 fit tonitrus caelis, arma ferendo tibi.
 grandia divisi ceciderunt pondera ligni,
 et qui gessit onus conruit ipse simul:
 expavit subito de libertate recepta
 100 atque magis timuit quando solutus erat.
 quae ratio fuerit, cecidit cur pronus in arvis?
 gaudia magna quidem saepe timere solent.

67 *inscribitur* DE CAECO INLUMINATO PBL (addito in L numero xv) v. ad v. 25 composito] prelato
 B^a 68 subtractus R, G¹ ut vid., Ven. 70 mors: ors i. ras. 4—5 litt. I m. C, mor R 71. 72 om. PB
 om. hoc loco L, sed inserit post v. 76 et signo addito suo loco restituit 72 sopor] stupor B^a 73 illi]
 ex ille A, ille D 74 die ACPM¹DB^a] diem GBLRFM² Ven. 76 ueteris A 77 *inscribitur* DE IN-
 ERGVMINO (INERGVMINO L, INERGVMINO P) COMPEDITO SANATO ET SOLVTO PBL (in L addito numero xvi)
 compeditibus] cum pedibus G Ven. 78 templum] peplum L² cadunt] dunt L¹ 79—92 om. PB
 79 fragmentum C fragmentumue dolorem c. p. L cernire M 80 pondere (M) 81 con-
 nexa L¹ elephantum GB solvere] soluire M¹, sistere F fort. recte possint ACM, possunt B^a
 elephas nec solvere posset Bolland. 82 poterant R, poterit Bolland. regidos ACM¹ post ipse
 eras. s D, ipsa A 83 quem L 84 libicis ACB, lybicis GL ancora B 87 tot] ut B^a
 89 sic strepuere] substrepuere L, sic stupuere B^a strepuere catenae: e ca i. ras. I m. C 90 tin-
 nuerant B^a fores B^a 91 nimium B^a uicta M¹G¹ catenae L 92 iam i. ras. I m. M
 dextra] vincla L 93. 94 extant in PB 94 simili* (eras. s) C 95. 96 om. PB 95 sa-
 grati M¹ 96 tonitrus G, rogitrus R 97—100 extant in PB 97 diuisi] diu i. ras. I m. M,
 ras. ex diuisa G 98 (conruit CPR) 99 subito] subi P¹ 101—104 om. PB 101 fuerit]
 timuit L aruis ex a+us I m. C, arua F

dum stupet unde salus laceris est reddita plantis.
 admirante animo membra soluta fluunt. —
 105 Inde vetus mulier, pariter nascente periclo,
 vulnere naturae mortua membra tulit:
 inclusos digitos morbo numerante tenebat
 nec poterat ducto pollice fila dare;
 secum nata quidem, sed non sua, dextra pependit,
 110 corpore iuncta suo res aliena fuit.
 tempore sed tardo est, cum iam spes fracta iaceret,
 ante tuos tumulos vivificata manus.
 sic inopinatum commendat gratia votum:
 desperata salus dulcior esse solet.
 115 mobilis ergo venit digitis torpentibus umor
 et dispensatus fluxit in ungue vigor.
 arida nervorum sese iunctura tetendit
 agnovitque suum vena soluta locum.
 apta ministeriis incepit palma moveri,
 120 servitium discens libera dextra fuit.
 nec tantum profugos pietas tua reddidit artus,
 reddidit et victum pensa trahente manu. —
 Eripuisti aliam simili de peste puellam
 membraque restituens plus animae tribuis.
 125 desponsata viro mortali lege iacebat:
 nunc thalamis Christi virgo dicata micat;
 sponsa quidem radiat cum virginitate modesta,
 spe meliore fruens, nupta tenenda polis.
 nec fructus uteri steriles deperdit onusti:
 130 flore pudicitiae mater habenda placet;
 acquirit cunctos natum quae non habet unum
 progeniemque sibi gignit amore dei. —
 Inde pari morbo deflenda infantia parvae
 in lucem veniens membra necata trahit;
 135 mors et origo simul misero processit ab alvo,
 extinctam generans mater anhela manum.
 commendata tuo rediit medicata sepulchro:
 quod de matre perit, de tumulo recipit. —

103 cum *LF* 105 *inscribitur* DE MULIERE DEBILI SANATA *PBL* (*L* hic sine numero) 106 vul-
 nera *G* 107 munerante *C*¹, numerante *R*, fort. durante (digito morbos numerante *Bolland.*) 108 pol-
 lice] *practer* ce *i. ras.* 1 *m.* *C*, pollice *B^aR* 109 et ueterana quidem *B^a* 110 alina *L* 112 ti-
 mulos *A¹M¹* uiuificata *M* 113. 114 *om.* *PB* 113 si *L* 114 desperata *ADB^a*
 115 *inter* ergo et uenit *eras.* ne *C* umor] humor *BLA²*, usus *B^a* 117. 118 *om.* *PB* 117 ad
 arida *in mg.* ardua *G²* 119 *in*c*epit *A*, incipit *B^a* (*corr.* 2 *m.*) 120 dextera *G* fuit] facis *B^a*
 121. 122 *om.* *PB* 123 *inscribitur* DE PVELLA SIMILI INFIRMITATE SANATA *PBL* p*ste *A¹*, pe*te *C¹*,
 preste *D* 124 restituent *P* animo *B^a* tribuis ex tribues 1 *m.* *C* 125 *om.* *B* dis-
 ponsata *B^a* uiro] auro *D* 126 migat *C* 127 cum** *A* 128 nupta] uota *B^a* te-
 nendo *B^a*, tenendi *R* 129—132 *om.* *P* 129 fructus] frustra *R* uteri *om.* *B^a* sterelis *CM*
 deperdit: r *i. ras.* (*ex n?*) *G* onusti *Ven.*] honesti *codd.* *practer* honestum *B^a* 130 placit *M¹* 131 at-
 quirir *C*, acquirit *B¹* quae *G²* ex quoq. ut *vid.*, quoque *Ven.* 133 *inscribitur* ITEM PVELLA SANATA DE
 FIRMITATE (*sic*) SIMILI *P*, ITEM DE P. SIM. INF. SAN. *B*, DE SIMILI EGRITVDINE *L* 133. 134 *i. ras.*
 1 *m.* *B* 133 pa*ri *A*, patri *R* deflenda *D* 134 uenient* *G¹* necata] negata *B^a*, cata *P¹*
 135 misera *BL* 138 perit] tulit *B^a*

Dum iacet alter inops, visu caligine clauso,
 140 caecus, nec misero lumine lumen erat,
 longa nocte oculos quarto iam mense premebat,
 in lucem obscurus, vivus imago necis:
 vocibus hunc medicis monuisti tempore somni,
 tenderet ut velox ad tua templa gradum.
 145 mox veniente die, sed non sibi forfice pressa,
 enituit Christi vertice tonsus ovis.
 detrahit hic crines, nitidos ut haberet ocellos
 et mercante coma munera lucis emat.
 qui titubante gradu tractus pervenit ad aulam,
 150 per biduum recubans ante sepulchra fuit:
 tertia lux rediens nocturnas solverat umbras,
 et caeco occurrit sic revocata dies.
 undique limitae cecidere a fronte tenebrae,
 sanguinis unda rigat, luminis atra lavat.
 155 sicca lucerna novo flagrante refulsit olivo
 obtinuitque suum lux peregrina locum. —
 Quid referam mutis qui verbo verba dedisti?
 quod gravat eiciens quod iuvat omne locas.
 cuncta nec enumero, tua me praeconia vincunt:
 160 etsi non potui, velle fuisse vide.
 en tua templa colit nimio Sigibercthus amore,
 insistens operi promptus amore tui.
 culmina custodi qui templum in culmine duxit,
 protege pro meritis qui tibi tecta dedit.
 165 haec, pie, pauca ferens ego Fortunatus amore
 auxilium posco: da mihi vota, precor.

139 *inscribitur* DE ALTERO CORCO INLYMINATO *P*, *titulo versus spatium reliquit* *B*, *tit. sine spatio om. L*
 143 hunc] ut *B^a* 144 ut] t *P* sic 145 forcipe *F* 146 ouis *LFB^aG²*] oues, *sed oue i. ras. 1 m. C*,
om. B, oues *APMDG¹RF* 147 abstulit hinc criminis nitidus ut haberet ocellus *B^a* hi** (hinc?) *G¹*
 148 munera] maneta *P* sic amat *B^a* 150 sepulchra: r *i. ras. 1 m. B^a* 151 radians *G²*
 nocturna *B^a* solueret *RF*, soluerit *B^a* 152 reuocata] rediuiua *B^a* 153 undique] unde* *G¹*,
 tandem *B^a* limitae (*i. e. limatae*) *ACPM¹* (*ut vid.*) *D*] linitae *RFM²*, limatae *GB^a* *Ven. et fort. M¹*, lumi-
 neae *BL* 155 flagrante] fraglante *DF*, manante *B^a* 157 *inscribitur* DE MVTVS ETIAM AB EO SANATIS
P, B et L ut v. 139 qui uerbo] uerbo qui *B^a* 158 locus *B* 159 praeconia] pecunia *B^a*
 160 uide] fuit *B^aB²* *i. ras.* 161—166 *om. P, sequitur I, 5* 161 haec tua templa leuat nimium *B^a*
 sigibercthus *MB*] *item, sed hu i. ras. 1 m. C*, sigiberctus *L*, sigiberthus *AG*, sigiberthus *DB^a*, sigibrectus *R*,
 sigibertus (*F*) 162 prumptus *M¹R* tuo *A* 163 requiem prestare qui t. *B^a* 164 tibi]
 tua, *sed a 1 m. ex t B^a* 165 pia *G¹R Ven.* *subscr. v. CXLVI (sic) ACMDG* EXPLICIT LIBER
 SECVNDVS INCIPIT LIBER TERTIVS *sequente primi carminis titulo codd.*, FINIT *etc. R, B. L. s. deinde capitula*
 lib. III *deinde* FORTVNATI PRESBITERI LIBER III *L*, EXPLICIT DEO GRATIAS SEMPER AMEN *B^a* (*in fine codicis B*).
versuum computus in archetypo omissus

LIBER TERTIVS

I

Ad Eufonium episcopum Turonensem

DOMINO SANCTO ET MERITIS APOSTOLICO DOMNO ET DVLCI PATRI EVFRONIO PAPAE FORTVNATVS. Ante paucorum dierum volubilitatem transcursam, deferente praesentium portitore, venerabilis oris vestri salutare conloquium a me caelesti pro munere signi-
fico fuisse perceptum; quod ea aviditate, teste rerum creatore, complexus sum, qua
5 et vestrum piissimum animum circa meam humilitatem iugiter adprobavi profusum: et me supplicem multis repletum beneficiis agnosco devotum. qui quamvis in altera commorer civitate, novit deus quia [a] vobis absens sum tantummodo loco, non animo; et quocumque fuero, intra me vos clausos habebō. (2) Vere dico, non est illud cor carneum ubi vestrae animae non recipitur miranda dulcedo, sed est marmore
10 durior si tantae caritatis non amplectitur blandimentum. nam quis de te tam congrua praedicet quam mens vere sancta deponit? aut quis suo sic satisfaciat animo, ut vestrum sicut condecet digne prodat affectum? qui in terra sic humilis es, ut habites erectus in caelis et inclinando ad infima te sublevare facias ad excelsa, ut iam agnoscaris, qui Christi humilitatem libenter amplecteris, de eius regni munere quid
15 habebis. quoniam, sicut ipsius mandata sunt, qui se parvulum inter homines vult videri magnificum se elatus respiciet in supernis; unusquisque qualiter desiderat et expugnat. (3) Ego vero gratulor in corde domni Eufronii dilectionem domni mei sensisse Martini: quapropter multiplici me prece apostolatui et sanctae caritati vestrae commendans, rogo per ipsum domnum Martinum, cuius frueris participato consortio,

I titulum om. AR ep. Tur.] TVR. EP. BL, Tur. om. rell. AD EVFRONIO EPISCOPO M¹ 1 apostho-
lico M domno et dulci] dulceque F 2 volubilitatem transcursam BL] volubilitate transcursa rell.
deferentem F 3 portitorem ACDRF (conloquium ABLR) caeleste C 4 quod ea avidi-
tate BLFG²] quod eaviditate R, quo decauiditate A¹CMD, quod ***auidi G¹, quod haec aviditate A², quod
et aviditate Ven. complexus AMR] compl. CGBL 5 approbavi BL 6 repletum] repletum co-
piosum R deuoto M 7 commores A a] add. Browerus absens] absen C¹M¹ 8 an*mo
A habeo G¹R Ven. 9 dulcido C est om. DG¹ 10 durios R, durius F² blandi-
mentum Ven.] blandimento ACMDGRF, blandimenta BL congrue BL 11 prae**dicet A (eras. te?)
uera A suo* M, suos D sic] si D 12 humilis es FG²] humiles ACM¹D, humilis BLRM²,
humil** G¹, humilem Ven. habetis A¹C Ven., hab**** G¹, habitis M¹, habearis G² 13 erectos G¹
inflma te] infirma te R, infl***** G¹, infirmitate D, infirmitatem Ven. facies C¹ 14 agnoscares
M, agnosceres G¹ (ut vid.) Ven., agnoris R amplecteres DB¹ cuius BLRF regni om. G Ven.,
regni*** C 15 habebis: eb i. ras. C paruolum M¹D, paruolo* A¹ (eras. s?) 16 magnificum
se] magnifica cum sede D supernis] excelsis L desideret G² et om. G Ven. 17 ex-
pugnat C¹] exponat AMDGBLFC², exponatur R dilectione DG¹ (ut vid.), delectionem C¹, corr. C¹
domini C¹DGBL 18 apostolatui C sanctae caritati AGBLR Ven.] sanctae caritate F, sancti cari-
tati CM¹, sancti caritate D, cf. V, 1, 3; fort. sanctitati, cf. III, 2, 4; 5, 13 19 commendans C
dominum ACDG, om. BL frueris BLF] fueris ACMDGR

ut apud eum memorari praecipias me famulum et devotum, quatenus quid apud eum meritis praevaleret in meae humilitatis protectione iugiter ostendatis. ora pro me, domine sancte et apostolice, peculiaris domne et pater.

II

Ad eundem

DOMINO SANCTO MIHIQUE IN DEO PECULIARI PATRONE EVFRONIO PAPAE FORTVNATVS. Copiosam et superabundantem pectoris vestri dulcedinem, quam circa devotionem personae meae vestram beatitudinem, pater amantissime, fateor inpendisse, quis illam ut dignum est vel corde possit concipere vel sermone valeat explicare? quae tanto me sibi vinculo admirandae caritatis adstrinxit, ut nec unius horae spatio ab illo mihi videar separari conspectu, quem et si praesentem non video, attamen intra pectoris habitaculum retineo conditum et reclusum. (2) Quis enim tuae pietati peculiaris non redditur, in quo tantae bonitatis beneficia continentur? aut quem ad tuam dulcedinem non ducas invitum, cuius probavimus animum ineffabili caritate profusum? quae autem illud admiratione complectar, cum te sic video cunctos diligere, ac si unumquemque de proprio visus sis latere generasse? (3) Quis vero filiorum superbus esse desideret, ubi te patrem et doctorem tantae humilitatis agnoscit? aut, quamvis summo nobilitatis descendat de culmine, cum te sic respicit supplicem, non se tuis vestigiis in terra provolutus extendit? vere dico: si tumidum superbia deicit, vos multum est laudabilis humilitas quod erigit. quis denique illic esse possit iracundus aut turbidus, ubi sacerdos et pontifex tam placidus es inventus? scit enim totus sine rapacitate grex vivere ubi vivendi tranquillitas discitur a pastore. (4) Quid de rebus reliquis referam? in quibus te sic inpendis in singulis, ut lauderis in cunctis; quae tamen etsi imitari non possumus, vel vidisse quod imitari deceat congaudemus. (5) Quapropter dominationi et sanctitati vestrae peculiariter me commendans rogo et obtestor (sic ille dominus meus Martinus sua intercessione obtineat, ut cum ipso iuxta merita vestra in luce perpetua vos conlocet divina misericordia), ut pro me humili filio et servo vestro ad eius beatum sepulcrum orare digneris et pro peccatorum meorum remissione pius intercessor accedas. (6) Eos vero qui vestri sunt omnes domnos et dulces meos reverenter saluto: domnum meum per omnia dulcissimum, filium

1 memorare C me] me tuum F quatenus] quatinus L, quate quatenus C (quate sup. v. 1 m.)
M¹ 2 in] si G, om. Ven. 3 apostolicae C domne] domine MG¹F
II hanc epistolam om. F numerum et titulum om. AR, titulum om. CM 4 domno (AMR)D²
peculiare AMDG¹R papae om. A praescripta haec sunt in C: Domino sancto meritis beatissimo domno
(dono C¹) et patri Eufonio episcopo Fortunatus (Fortunatos C¹) 5 copiosam C superabundantem B,
perabundantem C dulcedinem C 6 inpendisse GBL 7 ut om. C¹ est om. R 8 astrinxit
CB nec] ne codd. horae] ore A¹R, om. D¹ 9 aspectu L praesentum C¹ adtamen A
10 reclusum A¹B(LD) tuae pietate G¹, tua pietate Ven. tuae — 11 tantae om. D peculiaris
BL 11 quo tantae: o et ae i. ras. 1 m. M dulcedinem C¹MR 12 qua] que C 13 amira-
tione L uideam BL cunctus D, cunctis A diligere (eras. e) M unumquemque A²,
unumquemque D 14 proprio B 16 supplicem i. ras. 1 m. L, supplicem R se] si A¹ tuis
vestigis i. ras. 1 m. L, **is vestigiis A¹ 17 dicit R 18 erigit Brouerus] erigit C, erexit vell.
19 placidus es C] placidus est BL, placidus DGRM², placidu A, placid* M¹ iuventus D 20 a] *a M
21 referam i. ras. 1 m. L inpendis GBL 22 imitare A congaudimus C 24 contestor L
illi A, illa C ut] et D 25 divina bis B humile ACM 26 sepulcrum C] sepulchrum vell.
peccatum M¹ 27 pius] **pius C nestre D domnos et] domnus et CM¹, domos nos et 1 m.
ex domos et nos D 28 reuerentes G, reuenter M filium om. G¹

vestrum Aventium pro me multipliciter supplico salutari. domno meo Felici episcopo, si per vos venit, me benigno animo commendari deosco. ora pro me.

III

Ad eundem

Quamvis pigra mihi iaceat sine fomite lingua
 nec valeam dignis reddere digna viris,
 attamen, alme pater, Christi venerande sacerdos
 Eufroni, cupio solvere parva tibi.
 5 debeo multa quidem, sed suscipe pauca libenter:
 sit veniale precor quod tuus edit amor.
 ecclesiae lampas sub te radiante coruscat,
 lumine pontificis fulget ubique fides;
 gratia praecellens sincero in pectore vernat,
 10 quo nullus dolus est, Israelita vires;
 immaculata tibi feliciter actio currit:
 ut penetres caelos, haec via pandit iter.
 dulcia conloqui sine fuco dicta refundis:
 non sic mella mihi quam tua verba placent:
 15 quidquid habet sensus, hoc lingua serena relaxat:
 pectore sub vestro fraus loca nulla tenet,
 qui sine felle manes in simplicitate columbae,
 nec serpens in te dira venena fovet.
 advena si veniat, patriam tu reddis amatam
 20 et per te proprias hic habet exul opes;
 si quis iniqua gemit, tristis hinc nemo recedit,
 sed lacrimas removens lactificare facis.
 Martinus meritis hac vos in sede locavit:
 dignus eras heres qui sua iussa colis.
 25 ille tenet caelum largo dans omnia voto:
 iunctus eris Christo hunc imitando virum.
 non perit hic vestrum qui grex ad ovile recurrit,
 candida nec spinis vellera perdit ovis,
 non lupo ore rapit praedam pastore vigente,
 30 sed fugit exclusus non lacerando greges.
 haec tibi lux maneat longos, venerande, per annos
 atque futura dies lucidiora ferat.

1 me om. D subplico C salutari om. C¹ domino G¹ 2 me om. C animo]
 amico BL ora pro me om. C

III (num. om. AGR) extat in P f. 70^r post VIII, 1, 11 tit. om. P ITEM AD EUNDEN BL
 3 attamen ACR 4 Eufroni* M, Eufronii D parua] arua C¹ 7 ecclesiae M radiante DR¹
 8 fulgit M¹DR 9 sinceru* C¹ in corpore G (vulg. v. l.) 10 quod BL ante israelita
 eras. 8—9 litt. C uiris i. ras. C; uirens Mommsenus 11 immaculata B 13 colloquiis B,
 conloquiis G¹L, colloquiis* M foco M¹ 15 quicquid CGBLR senera P relaxant L
 16 uestra C¹ ut vid. 19 ueniat] at i. ras. I m. B, uenia G¹ amata C 20 pro*prias M
 exsul GL 24 eris BL coles APR, colles M¹ 25 tenit M¹, tenens L 26 emitando P,
 imitante G¹, corr. G¹ 27 erit P ad] a* P¹, ab F 28 perdit] reddit P ouis GBLF] oues
 ACPMDR 29 ora C 31. 32 om. P (sequitur III, 6, 15), habet post III, 6, 24 31 longus
 M¹RF subscr. v. xxxii ACMDG

IV

Ad Felicem episcopum Namneticum

DOMINO SANCTO ET APOSTOLICA SEDE DIGNISSIMO DOMNO ET PATRI FELICI PAPAE FORTVNATVS. Oscitantem me prope finitima pelagi, blandimento naturalis torporis inlectum et litorali diutius in margine decubantem subito per undifragos vestri fluctus eloqui quasi scopulis incurrentibus elisa salis spargine me contigit inrorari; sed ad primos evigilandi stimulos infundi poteram, non tamen excitari: qui adhuc more solito graviter obdormitans tandem aliquando inter crepitantia verborum vestrorum tonitrua vix surrexi. (2) Igitur cum considerarem dicta singula de more tubarum clangente sermone prolata et sidereo quodammodo splendore perfusa, velut coruscantium radiorum perspicabili lumine mea visi estis lumina perstrinxisse et soporantes oculos, quos mihi aperuistis tonitruo, clausistis corusco: tantus enim exercitati claritate conloqui vestrae linguae iubar effulsit, tanta se renidentis eloquentiae lux vibravit, ut converso ordine mihi videretur verbis radiantibus ab occidentali parte te loquente sol nasci. (3) Credebam enim, quasi sofo Pindarico compactus tetrastrophos pedestri glutine suggillatus et ac si enthymematum parturiens catenatum vinculum fecunda fluxisset oratio spiris intertexta, sofismate peregrino. denique quantum ad profunditatem vestrae dictionis adtinet, feceratis ignorantem per sermonum compitos velut inter cautes Echinadas oberrare, nisi a vobis ipsis lampas praeiatrix itineris occurrisset. (4) Quod vero vestris inseruistis epistulis vocem meam nec adclamatione laudum superatam in ultimo orbis angulo personasse, haec ipsa dum relego, coepi me mirari vestro subito crevisse conloquio qui favorem proprio non mererer ornatu, gavisus usque adeo affectu fautoris erigi qui me recognoscerem ingenii qualitate substerni. (5) O quantum caritas praevallet, cum illud lingua laudantis adicit quod laudati vena subducit! optandum est siquidem, ut de me humillimo tali credatur testi potius quam auctori. non enim Polydeucen suae commendasset venae salientis ubertas, nisi Smyrnaei fontis fatidico latice fuisset adtactus. (6) Illud itaque quod dixistis, in ultimo orbis angulo quasi vestram habitare praesentiam, satis hoc fieri iustum est: ut de vobis mihi credatis qui de me

IV NAMNETICVM *om. F* 1 Felice *MD* 2 oscitantem *ACR*] oscitante *MDGBLF* me *fort.*
delendum inlectum] inlecto *GBLF¹M²*, inlecto *F²*, inlecto *ACM¹D*, inlecto prouocato *R* 3 decubantem *CM¹DRE*] decubante *AGBLM²* fluctus: 1 *et c. i. ras. C* 4 scopulis *A* elisa: *e. i. ras. C*
inrorari: *ult. i. i. ras. C* sed — poteram *om. R* 5 exercitari *D* m*ore (*eras. o*) *M*, memore *BL*
BL solet *C* 6 gratuite *C* obdormitans: *altera o. i. m. i. ras. 2 litt. C* 7 considerem *BL*
BL more] *mo** G¹*, mor* *F¹*, *corr. F¹* 8 radiorum *om. R* 9 lumina] lumina *CM¹*, lumine *RG²*
10 aperuis *R* t*onitruo *M*, tronitruo *G* clausisti *R* tantum *BL* (*cf. infra 7, 44*)
excitati *BL* conloqui *A*, colloqui *DR* 11 rinidentis *C*, renitentis *M²* eloquentia *D* 12 uideritur *CM¹*
sol* *C* (*eras. a?*) 13 sofo] saffo *G et v. l. sopho* compactus *GBL* tetrastrophos *ACDRM²*] te*rastrophos *M¹*, tetratrophos *BL*, tetros tropos *G*, tetrasto *F* glutino *G* suggillatus *AG*
14 enthymematum (*eras. e*) *C*, enthym**matum *A¹*, enthimematum *GL*, entimematum *R* uincolum *AM¹*
feconda *C* 15 spirus *G¹* sophismate *L*, sofesmate *ACM¹* profunditate *A* uestrae — ignorantem *om. D*
dictionis: *c. ex g. C* 16 adtinet *ACMR*] attinet *GBL* feratis *G Ven.* sermonem *RF*
compitos] compitos *C*, compitos *ADGR*, completos *BL*, compitos *M* (*o. i. ras. i. m.*), compita (*F*) uelut] uel *D* echinades *G*, echimas *R* 17 itineris *om. R* occurri*se* *C¹*
18 **stris *M¹* epistulis *CR*] epistolis *rell.* acclamatione *G²*, adclamationem *CBL*, addamationes *R*
superata *C* 19 angulo *C* relego *AMG*] religo *CDB* (*go. i. ras. 3 litt.*) *LR* credidisse *G Ven.*
20 (conloquio *L*) fauore *R* 21 eregi *AC* 22 laudati] laudanti *G Ven.*, lauti *R*
optantum *G*, obtandum *R* 23 umillimo *C* non* enim *M* Polydeucen] polydeocen *R*, polideochen *B*, polydeochen *ACMDGLF* 24 suae] seu *D* ubertas *om. D* 25 adtactus *ACR*] attactus *MBL*, ex ettactus *i. m. G*
26 satis usque ad 5, *i. om. F* de (*post qui*) *i. ras. M* me *om. C*

vobis credi blandius suadetis; quoniam loca, quamvis regione ultima, te cive sunt prima. nam si personae merito urbes sibi vindicant principatum, nulli per vos est ille locus inferior, ubi quidquid de laude requiritur Felix actibus pontifex est adsertor. denique non Cecaumene rabida nec ursae situs frigoribus intertextus respirat, sed per vos mutatis sedibus assiduo Favoni sibilo modulante vernatur. (7) Hoc etiam, quod sanctitas vestra conqueritur, me invento Turonis parva prolixitate potitam se fuisse conloquiis (cum me e contra pudeat in brevi spatio prodidisse inscitiam, sed latere tanti gratiam pontificis adquisitam): tamen, si nostri animi partes considerare velitis, quamvis protracto spatio aspectu vestro fruerer, incitari poteram, non expleri. (8) Quis enim semel odore suavium rosarum adflatus vel satiatum quandoque se iudicet vel patiat reddere fastidentem? cum, si diuturnius fuisset incomminus, tanto magis dilectione succederet quanto plus agnoscerem quem amarem. (9) Quod enim intulistis: 'si Ligerem vobiscum ascendissem, secundis fluctibus Namnetas occurrisset', novi quidem, te mihi Canobo, Cherucis adcersientibus myoparonem praepetem, catus arte armoniaca tutus inter Symplegadas se mordentes exissem, et si res exigeret plausu creperegio Oetam Tirythiacum Pindo respirante pulsassem. (10) Qua vero aviditate illud me creditis perlegisse (quod vos intexere mera caritas imperavit) quod dixistis: 'nec si vulsci venissent in solacio, me vobis abripere valuissent'? credite, quantum meus animus inspicit, ipsa vix Roma tantum mihi dare ad auxilia poterat quantum praestitistis in verba; nec apud me plus aliquid est factis inpendere, quam vota voluntatis offerre: nam alloqui refluente dulcedine nihil opus est plus egere. (11) Quod vero facetiis addidistis: 'nisi sollicitatus laudibus rusticus calamus non turnasset', licet talis cultor Christicola feracissima iugera saepius exaravit, attamen nuper illum, id est vos, confiteor ludos ithyfallicos Amphioneo barbito reboasse. (12) Hoc quoque quod delectabiliter adiecistis me domnae meae Radegundae muro caritatis inclusum, scio quidem quia non ex meis meritis, sed ex illius consuetudine, quam circa cunctos

1 loco C 2 uendicant L illi C 3 quidquid AM] quicquid CDGBLR est om. G¹
 (pontifex asserit Ven.) assertor B 4 Cecaumene] cecaumenae C, caecaumene D, caecaumenae AM,
 caecaumaena R, caecaumenae G, ceumenae BL, secum Ven. intertextus C, interiectus Mommsenus
 respira* (eras. s?) C 5 favoni ACMDR] faboni G, fabonii BL modulamine G (vulg. v. l.)
 uernatum BL hoc etiam i. ras. D 6 conqueritur G turonos A parua sup. v. G, om. Ven.
 potitam se G²] positas se R, potita se rel. (conloquiis LR) 7 in] cum R breue C, breui*
 (eras. o?) G prodidisse CMR inscitiam praeter in i. ras. B, scitiam D sed gratiam om. C
 fort. laeter 8 pontificis C adquaesitam BL animi AC] amici rel. patres D 9 per-
 tracto D uestro aspectu BL 10 semel om. DG¹ odere D (adflatus A) 11 reddere
 MDR fastidentem ACMDR] fastidentem GBL diurnius MR, deurnius D fuissimus M¹
 comminus (M), incommuniis C¹ (corr. per ras.) 12 succederet C agnoscerem: gnosc i. ras. C
 13 si legerem G¹M², si diligerem BL¹ fecundis L flatibus G namnetam R 14 quidem]
 quid BL, quid enim R chanobo C accersientibus GBL myoparonem] mioparonem BL, miopar-
 onem rel. praepetem A] precipitem L, praepitem rel. cautus A 15 arte] a te BLR
 armoniaca tutus M²G²] armonia catutus CD, armonia catutos BL, armonia catutus G¹, amoniaca tutus M¹,
 ermoniaca tutus R, armonia tutus ex armonia cautus I m. A inter symplegadas Browerus] inter sym-
 plegas C, inter sinphegas AM, inter sinphecias DG, sinphegas R, inphegas BL exissem] exisse codd.,
 exissem vulg. plausu ex paausus I m. C, clausu GR, clausus Ven. 16 creperegio] crepereco R,
 creperet BL, crepens ego Ven., fort. Curetico Tirythiacum] thirinthiacum G, thyrinthiacum R, thyrin-
 tiacum B, thirintiacum CDL, thirinthiacum M, thirinthiaco A quae A¹ auidetate C 17 per-
 egisse BL 18 uulsci ACMDRG²] uulso BL, ulscisci G¹ Ven. solacia R arripere R, abripere A
 uoluissent R 19 animus] amus D uix Roma] lex romana G (vulg. v. l.) Ven. 20 praeste-
 tistis AC uerba sic codd., uerbo Ven. inpendere ARM²] inpendire CM¹, inpendere GBL
 21 dulcedine C agere BL 22 facetius R, facetis A, facetis et D addedistis AMDR nisi]
 nihil R sollicitatus C tornasset BL, turnasset M¹R 23 iugera] iungeret G id est uos
 CBLR] idem (iñ) uos A, id est tuos MDG 24 lodos A, laudos BL ithyfallicos] itafallicos DG,
 itafallicos rel. amphioneo G] amphyoneo ACMDR, amphyroneo BL barbito CBL] barbyto AMDGR
 25 adiecisti A me om. L redegundae R 26 quidem] quid est R

novit inpendere, conlegistis et quantum in mea persona panegyricum poetice tangitis, tantum in eius laudis historiam retulistis. tamen in verbis vestris illud relegere merui quod in eius gratia iam percepi. sed qui de me parvo magna depingitis, quaeso de magnis maxima praedicetis. (13) Quapropter dominationi et sanctitati vestrae me humili supplicatione commendans deprecor per dominum redemptorem animarum nostrarum, qui vos praedestinos sua facturus est in luce consortes, ut me in sanctis orationibus pietatis intuitu dignemini memorare. magnum enim erit spei meae auxilium a vobis obtinere quod posco.

Si veniant linguae pariter Graeca atque Latina,
pro meritis nequeunt solvere cuncta tuis.
laudibus obsessus, votis venerandus haberis,
Felix, qui sensus luce perennis eris.

10

V

Item ad Felicem episcopum ex nomine suo

Fida salus patriae, Felix spe nomine corde,
Ordo sacerdotum quo radiante micat,
Restituis terris quod publica iura petebant,
Temporibus nostris gaudia prisca ferens.
5 Vox procerum, lumen generis, defensio plebis
Naufragium prohibes hic ubi portus ades.
Actor apostolicus qui iura Britannica vincens,
Tutus in adversis, spe crucis arma fugas.
Vive decus patriae, fidei lux, auctor honoris,
10 Splendor pontificum, noster et orbis amor.

1 (inpendere *ACR*) conlegistis] collegistis *AC*, collegatis *MDBLG*², colligatis *R*, conligatis *G*¹
panegyricum] panegyricum *AM*, panegyricum *C* (ri *ras. ex rum*), panegyricum *R*, panegyricum *DG*,
pono egypticum *BL* 2 laudes *C* hystoriam *G* uestrum *R* relegere *ACDG*] religere
*BLRM*², religere *M*¹ 3 gratia *om. G*, gratiam *M* percepis *M* que *R* 4 quapropter
(*eras. m?*) *M* sanctitati *C* 5 humilis *R* supplicatione] subplicatione *R*¹, subplicatione *C*
(*s i. ras. 1 m.*), deuotione *L* 6 praedestinos *C*²] perdistinos *D*, praedestinos *rell.* 7 digni-
mini *C* memorari *A* enim *om. BL* eritis spei *ex erit pei 1 m. C* 8 deprecor *BL*
9—12 extant in *P f. 71^r post III, 3* non *divisis versibus continuantur D* inscriptum *VERSUS G*,
sine titulo rell. 9 linguae: *i i. ras. P* 11 votis *ex votus CR* venerandus] *dus i. ras. 1 m. B*,
venerandis *C* haberes *C* 12 sensu *P*, sessus *BL* erit *BL* *subscr. v. IIII MG, LIII A*
in *P sequitur III, 8, 43*

V (*VR D*) extat in *P f. 66^v post III, 9, 94* item *om. PL* episc. e. n. s.] *E. FORTVNATVS E.*
N. S. P, EP. EX NAMNETIS G 1 rursus incipit *F (cf. 4, 6)* fida *per firma explicatur DG* salus:
sal *i. ras. 1 m. B* felix *C*¹ 3 restituis *C* publica *R* patebant *P* 4 serens *B*
5 defensio *M*¹, definitio *C* 6 prohibis *M*¹ 7 actor *CPM*¹] auctor *AGBLR(DF)M*² *Ven.* apostho-
licus *CPM* rara *P*; per regnum (regna) explicatur *G* britannica *MBL(DF)*] britannica *C* (praeter
tanni *i. ras. 1 m.*) *G*¹, britannica *AP*, britanica *G*² vincens: uinc *i. ras. 1 m. C* 8 totus *ACPMG*
fugas: *a i. ras. 2 litt. 1 m. C* 9 uiues (*eras. t*) *C* deus *C* 10 pontificum *C*¹ noster *C*¹,
nostrer *B*¹ *subscr. v. x ACMD* in *P sequitur IX, 3 sine spatio et titulo*

VI

Item ad Felicem episcopum de dedicatione ecclesiae suae

Cum Salomon coleret generosi encaenia templi,
 Israhel electos fecit adesse viros:
 Levitas procures pueros iuvenesque senesque
 undique certatim regia pompa trahit.
 5 mactantur vituli, tauri iugulantur ad aras
 et populi in votis gaudia caedis erant.
 nunc vero adsurgit ritu placitura beato
 tempore decurso iustior ara deo:
 prospera quae populis Felix modo festa ministrans
 10 exsuperat rebus gesta priora novis.
 convocat egregios sacra ad sollemnia patres,
 quo stat vera salus et fugit umbra vetus;
 docti clave Petri caelos aperire petenti
 ac monitis Pauli noscere clausa poli.
 15 ne lupus intret oves neu morbus inulceret agnos
 hinc sunt custodes, inde medella gregis;
 quorum vox refluens populo de fonte salutis,
 ut bibat aure fidem, porrigit ore salem.
 inter quos medios Martini sede sacerdos
 20 Eufronius fulget metropolita sacer;
 plaudens in sancta fratrum coeunte corona
 et sua membra videns fortior exstat apex:
 laetius inde caput, quia sunt sua viscera secum,
 ecclesiae iuncto corpore crescit honor.
 25 Domitianus, item Victorius, ambo columnae,
 spes in utrisque manens pro regionis ope.
 Domnulus hinc fulget meritis, Romacharius inde,
 iure sacerdotii cultor uterque dei.
 en spectata diu, data nunc memoranda per aevum,
 30 votis plena piis fulget in urbe dies,
 in qua promeruit sua gaudia cernere pastor
 officioque sacro reddere vota deo;

VI (v *G*, om. *B*) item om. *LF* Felicem] EYNDEN *F* episcopum om. *RF* 1 sala-
 mon *MC*¹, salemon *F* incenia *AM*¹*BLR* 2 israhel electos *ACD Ven.*, v. *I. in GBL*] israhel elec-
 tus *M*¹ ut vid., israheliticus *G*¹*BLRF*, israheliticus *M*² 3 senesque: n *i. ras. G* 6 populi* *M*, po-
 pulis *AC* erat *ACM*¹*G*¹ *Ven.* 7 placitura *A* 8 decursu *G*¹ 11 conuoca *C*¹ sacrat *C*¹*M*¹,
 sacrata *G*² sollemnia *G*, sollempnia *A* 12 uere *R* 13. 14 extant in *P* post v. 20 (v. *i.*)
 13 doct* *G*¹, doctus *P*, fort. doctos 14 ac *i. ras. 3 litt. G*, hac *CD* notescere *R* 15—20.
 13. 14. 21—24 intercedunt in *P* inter *III*, 3, 30 et 31 15 oues ex opus *I m. D* neu morbus in-
 ulceret *ACP*] nec morbus inulceret *M*, nec m. inulneret *R*, nec m. uulneret *DGBL*, ne moribus uulneret *F*
 agnus *DG*¹ 16 medela *G*²*BL*, medila *M*, medilla *CP* 17 uos *BL* refluans *C*² 18 por-
 regit *P* ora *F* 19 fort. medius sedes *P* sacerdos *M*¹, sacerdotes *P* 20 metropo*lita
 (eras. *I*) *P* 21—24 om. *G*¹, add. in ora infima *G*² 21 quoeunte *C* 22 fortior] for *P* ex-
 stat *CPM*] extat *rell.* 23 capud *PR*¹ (corr. *R*¹) 25 domicianus *A* columnae: nae *i. ras. I m. B*
 26 opus *M*² 27 domnulfus *G* (vulg. v. *I.*) hinc *BL*] hic *rell.* romacharius *R* 28 sacer-
 doti *BL* *nterq** *G*¹ 29 *n (in?) spectata *diu *G*¹, en spectata adiu *C*¹ dat* nunc memo-
 rata *G*¹ (en spectat adiuta nouum memoranda p. a. *Ven.*) 30 *uotis *M*¹ plena bis *C* (semel *i. ras.*)

tempore qui longo adventu pendebat in isto
 despiciens aliud (hoc erat omnis amor),
 35 omnia tuta timens suspecto in tramite vitae,
 ne prius iret iter quam daret ista deo;
 saepius occultans suspiria lassa trahebat,
 cederet ut dominus hoc properare decus;
 anxius incerto curarum fasce laborans
 40 dum votum spectat, pondera tempus erant.
 sed iam festus adest, solvatur sarcina curae,
 laetitiae cumulus triste repellat onus.
 prospera dans populis et gaudia larga per urbem
 Felix felici cum grege pastor age.
 45 hinc te pontifices circumdant, inde ministri:
 cingit te totum hinc honor, inde favor.
 clericus ecce choris resonat, plebs inde choraulis:
 quisque tuum votum qua valet arte canit.
 tarda fuere tibi, quia fit mora semper amanti;
 50 res sublimis enim tarda, sed ampla venit.
 nunc domini laudes inter tua classica canta
 et trinitatis opem machina trina sonet.
 adde medullata in templis holocausta sacerdos,
 quo diuturna mices hostia pura deo.

VII

In honore eorum quorum ibi reliquiae continentur

Siderei montes, speciosa cacumina Sion,
 a Libano gemini flore comante cedri,
 caelorum portae, lati duo lumina mundi:
 ore tonat Paulus, fulgorat arce Petrus.
 5 inter apostolicas radiantem lucem coronas
 doctior hic monitu, celsior ille gradu.
 per hunc corda hominum reserantur et astra per illum:
 quos docet iste stilo, suscipit ille polo.
 pandit iter caeli hic dogmate, clavibus alter:
 10 est via cui Paulus, ianua fida Petrus.

34 despiciens *L*] dispiciens *rell.* erit *L* 35 tota *AM*¹ suspecto *M*²*BL*] suspectat *R*,
 suspectu *ACMDGF* 39 incerte *R* 40 erat *F* 41. 42 extant in *P* f. 70^r post *XI*, 18, 4
 41 festa dies haec est soluator s. c. *P* 42 repellat *PMR*] repellit *ACDGBLF* 43. 44. 51. 52 ex-
 tant in *P* f. 70^r post *III*, 8, 46 43 pruspera *M*¹ 46 cingite totum *D*, cingit teotum *R* hinc]
 hin *G*¹, hinc* *M*¹ 47 clericus *AC*] clerus *rell.* choraulis *Ven.*] coraulis *ACMDRFG*², corallis *BL*,
 om. *G*¹ 49 fueri *M*¹ post 52 in *P* sequitur *III*, 8, 49 53 olocausta *CMD* subser. v. *LIV* *ACMDBG*²
 VII v. 1—12 extant in *P* f. 57^r post *X*, 7, 61 EXPLICIT DE (DE om. *MD*) DEDICATIONE (DEDE-
 CATIONE *C*) ECCLESIAE (ECCLESIAE *C*) NAMNETICAE (NAMN¹ *AMDR*, NAM NON *C*) INCIPIT IN HONORE
 EORVM QVORVM IBI RELIQUIAE (R. I. *G*) CONTINENTVR ID EST PETRI ET PAVLI NAMNITAS (NAMN¹ *A*) *ACMDGR*,
 AD BVNDEM IN H. E. Q. I. R. C. *BL*, VERSVS IN HONORE SANCTORVM QVORVM RELIQUIAE CONTINENTVR IN
 ECCLESIA NAMNETICA *F*, DE PETRO ET PAVLO ET DE CETERIS SANCTIS CVMVNITER *P* 2 gemeni *P*
 3 partae *D*¹ duo] **o *P*¹ 4 fulgurat *G* 5 apostolicas *CM* radiantem *BLG*²] radiante *rell.*
 6 monitu] u i. *ras.* (ex a?) *P*, monti *R* gradu i. *ras.* 1 m. *M* S stilo] istilo *R* suscepit *P*
 9 dogmate pandit iter caeli hic et clauibus ille *F* 10 fida] cui *F*

hic petra firma manens, ille architectus habetur:
 surgit in his templum, quo placet ara deo.
 uno fonte pares medicata fluenta rigantes
 restingunt avidam dulce liquore sitim.
 15 fortia bella gerens quisquis cupit astra tenere,
 rex dedit hos proceres militis esse duces.
 Gallia, plaude libens, mittit tibi Roma salutem:
 fulgor apostolicus visitat Allobrogas;
 a facie hostili duo propugnacula praesunt,
 20 quos fidei turres urbs caput orbis habet.
 hi radiant oculi pretioso in corpore Christi,
 lumine qui proprio cetera membra regunt.
 munere Felicis caeli cape, Gallia, fruges
 pontificisque tui vota beata cole,
 25 cuius castus amor dedit hanc in honore superno
 ecclesiae nuptae dote perenne domum.
 vertice sublimi patet aulae forma triformis,
 nomine apostolico sanctificata deo.
 quantum inter sanctos meritum supereminet illis,
 30 celsius haec tantum culmina culmen habent.
 in medium turritus apex super ardua tendit
 quadratumque levans crista rotundat opus.
 altius, ut stupeas, arce ascendente per arcus
 instar montis agens aedis acumen habet.
 35 illic expositas fucis animantibus artus
 vivere picturas arte reflante putas.
 sol vagus ut dederit per stagna tecta colorem,
 lactea lux resilit, cum rubor inde ferit.
 ire redire vides radio crispante figuras
 40 atque lacunar agit quod maris unda solet.
 fulgorem astrorum meditantur tecta metallo,
 et splendore suo culmina sidus habent.
 luna coronato quotiens radiaverit ortu,
 alter ab aede sacra surgit ad astra iubar.
 45 si nocte inspiciat hanc praetereundo viator,
 et terram stellas credit habere suas.
 tota rapit radios, patulis oculata fenestris,
 et quod mireris hic foris, intus habes.
 tempore quo redeunt tenebrae, mihi dicere fas sit,
 50 mundus habet noctem, detinet aula diem.

11 architectus *M* 12 quo] *ex q** (*eras. d?*) 1 *m. A*, quod *R* in *P* sequitur VII, 12, 51
 13 font* paras *M*¹, corr. *M*¹ rigantes: ntes *i. ras. A* 14 restinguunt *B* 16. 17 hic omissi
 inseruntur post v. 23 *R* 16 milites *A* ducis *D* 18 apostolicus *CM* uisitat: s *ex t C*
 allobroges *GF Ven.*, allebrogas *BL* 20 caput: ut *i. ras. 1 m. M* 22 tegunt *BL*, regant *F*¹, corr. *F*¹
 23 felices *DR* 26 ecclesiae *C* 27 sublime *G*¹ patit *M*¹ 28 apostolico *CM* 30 cel-
 sus *A*¹ 31 turridus *A* 32 crista: cri *i. ras. 1 m. M* 33 stupeas: up *i. ras. B* 35 ex-
 positas] expositos *CMGBLRF*, expositus *A*, expositis *D* artis *R* 37 tacta *R* 38 lancea *R* ro-
 bor *A*¹ 39 radios *F* 40 sonet *L* 42 habent: ent *i. ras. G* 43 radiauerit: t *i. ras. G*
 44 alterum *BL* 45 inspiciat: in *i. ras. 1 m. D* 46 stelas *CM* 47 radius *BL* oculata *L*,
 occulta *F*

dextera pars templi meritis praefulget Hilari,
 compare Martino consociante gradum.
 Gallia sic proprios dum fudit ubique patronos,
 quos hic terra tegit, lumina mundus habet.
 55 altera Ferreoli pars est, qui vulnere ferri
 munere martyrii gemma superba nitet.
 obtulit haec Felix, ut sit magis ipse sacerdos,
 Christe, tuum templum, qui tibi templa dedit.

VIII

Item ad eundem in laude

Inluxit festiva dies, me gaudia cogunt,
 ut quod plebs poterat, solus amore loquar.
 ultima quamvis sit regio Armoricus in orbe,
 Felicis merito cernitur esse prior.
 5 miserunt similes Oriens et Gallia sortes:
 illa micat radiis solis et ista tuis;
 nam splendore novo sua munera quisque ministrat:
 tu fers Oceano lumen et ille rubro;
 denique si sensus clara pro lampade fulget,
 10 ingenium vestrum luminis instar habet.
 maxima progenies, titulis ornata vetustis,
 cuius et a proavis gloria celsa tonat:
 nam quicumque potens Aquitanica rura subegit,
 extitit ille tuo sanguine luce parens.
 15 germinis antiqui venerabile culmen in orbe,
 laudibus in cuius militat omne decus,
 flos generis, tutor patriae, correctio plebis,
 eloquii flumen, fons salis, unda loquax,
 semita doctrinae, ius causae, terminus irae,
 20 cuius in ingenium hic nova Roma venit
 (illic quod poterat per plures illa docere,
 te contenta suo Gallia cive placet),
 ornamenta geris gemino fulgentia dono,
 et te concelebrant hinc opus, inde genus.
 25 sed qui terrena de nobilitate nitebas,
 ecclesiam nunc spe nobiliore regis.
 cuius ad ornatum bone cultor iugiter instans,
 ut iam multa deo splendida dona dares,

51 praefuget C¹ hilarii G¹ 52 compare *vulg.*] cum pare ACMDRF, cum patre GBL Ven.
 gradu AC 53 fundit (M) utique C 55 qui] de F 56 superba] om. B¹, superna A Ven.,
 explicatum per alta D (per nobilis G) 57 sit om. F subscr. v. LVIII ACMDG, XLVIII B
 VIII item om. L eundem] FELICEM EF¹ M LAVDIBVS A 3 armaricus A 4 cer-
 nitor M¹ 5 miserunt] fort. duxerunt 6 ille G¹, illae Ven. 7 munere L 8 ille] i+e A¹
 9 fulgit C 13 aquitania A 14 luce] longe Mommsenus 15 culmen] lumen F or+be
 (eras. 1?) M 17 ple+bis M 19 semita MRF] semina ACDGBL, cf. ad I, I, 16 causa G
 20 in om. R roma noua F uerunt R 21 plures: r i. ras. B 22 contenta* (eras. s) C
 26 ecclesia ACM¹D 27 instas ex instans M et F I m. 28 daris ACM¹R

nupsisti ecclesiae, felicia vota iugasti,
 30 hanc qui matronam dote potente reple;
 cuius in amplexu ducis sine crimine vitam,
 altera nec mulier corde recepta fuit.
 hanc oculis, animo retines et corde pudico:
 unde tibi nupsit, castior inde manet.
 35 illa tibi prolem peperit, sed corpore virgo,
 et populum gremio fudit amata tuo.
 ecce tuos natos divina ex coniuge sumptos,
 et modo te gaudent quos patris umbra tegit.
 proque salute gregis pastor per compita curris,
 40 exclusoque lupo tuta tenetur ovis.
 insidiatores removes vigil arte Britannos:
 nullius arma valent quod tua lingua facit.
 tu quoque ieiunis cibus es, tu panis egenti:
 quae sibi quisque cupit, hic sua vota videt.
 45 divitias proprias in pauperis ore recondis,
 largas mendici ventre reponis opes.
 tempore quo veniet Christus, tunc omnia vobis
 iudicis in facie sacculus iste refert.
 sit tibi fixa salus numerosos ampla per annos,
 50 perpetuo Felix nomine mente fide.

IX

Ad Felicem episcopum de pascha

Tempora florigero rutilant distincta sereno
 et maiore poli lumine porta patet,
 altius ignivomum solem caeli orbita ducit,
 qui vagus Oceanas exit et intrat aquas;
 5 armatis radiis elementa liquentia lustrans
 adhuc nocte brevi tendit in orbe diem.
 splendida sincerum producunt aethera vultum
 laetitiamque suam sidera clara probant.

30 hinc *C*¹ 31 duces *A* 32 corde *GBL Ven.*] conde *M*², condi (i non certa) *M*¹, corda *ACDRF*,
 fort. corpore nupta 33 retinens *R* 34 inde tibi *R* 36 amanda *BL*, amore *G*² v. *I*. 37 con-
 iuge: i i. ras. 1 m. *M* sumptus *C* 39 pastor] patr *D*¹ compita *M*] competa *CR*, competa
ADGBLF 40 lupo ex lup** 1 m. *D* tota (*M*) tenere *D* ouis *GBLRF*] oues *ACM*, om. *D*
 41 insidiator *F* uigel *A* brittannus *G*¹ 43—46 extant in *P f. 71^r* post *III*, 4 43 ieiun-
 niis *P*, ienis *A*¹ es *GBLRFA*² *Ven.*] om. *A*¹*CPMD* 45 pauperi** *A*¹ recundis *P* 46 re-
 pones *C* opes: e i. ras. 1 m. *M* in *P* sequitur *III*, 6, 43 47 quod *R* 48 iudici *R*
 sacculos *CD*, seculus *R* refert 1 m. ex repert *C* 49. 50 extant in *P f. 70^v* post *III*, 6, 52
 49 numerosus *M*¹*DRF* 50 perpetua *L* subscr. v. l. *ACMDG*²
 IX extat in *P f. 65^r* post *VII*, 3, 192 p. e.] EVNDEM *LF* EPISCOPO *CMR* PASCHAE *D*
 DE DIE PASCHAE INCIPIUNT VERSVS FORTVNATI *P* 1 tempore *A*¹ ut vid. 2 lumin* *M*¹, lumina *F*
 p**et *M*¹ 3 urbita *PA*¹ lucet *A* 4 uagas *L* oceanas *GBL*] ocianas *DM*², otianas *ACPF*,
 oteanas *R*, fotianas vel sotianas *M*¹ 5 armatus (*M*) elementa *AGBL*] elimenta *CPMDRF* liquent**
*A*¹, liquantia *B* 6 add. in marg. 1 m. *P* note *B* urbe *AM*¹ 7 hethera *C*, **thera *F*¹,
 aether *R*

- terra favens vario fundit munuscula fetu.
 10 cum bene vernaes reddidit annus opes:
 mollia purpureum pingunt violaria campum.
 prata virent herbis et micat herba comis.
 paulatim subeunt stellantia lumina florum
 arridentque oculis gramina tineta suis.
 15 semine deposito lactans seges exilit arvis,
 spondens agricolae vincere posse famem.
 caudice desecto lacrimat sua gaudia palmes:
 unde merum tribuat, dat modo vitis aquam.
 cortice de matris tenera lanugine surgens
 20 praeparat ad partum turgida gemma sinum.
 tempore sub hiemis foliorum crine revulso
 iam reparat viridans frondea tecta nemus:
 myrta salix abies corylus siler ulmus acernus
 plaudit quaeque suis arbor amoena comis.
 25 construitura favos apes hinc alvearia linquens
 floribus instrepitans poplite mella rapit.
 ad cantus revocatur aves, quae carmine clauso
 pigrior hiberno frigore muta fuit.
 hinc filomela suis adtemperat organa cannis
 30 fitque percusso dulcior aura melo.
 ecce renascentis testatur gratia mundi
 omnia cum domino dona redisse suo.
 namque triumphanti post tristia Tartara Christo
 undique fronde nemus, gramina flore favent.
 35 legibus inferni oppressis super astra meantem
 laudant rite deum lux polus arva fretum;
 qui crucifixus erat, deus ecce per omnia regnat,
 dantque creatori cuncta creata precem.
 salve, festa diēs, toto venerabilis aevo,
 40 qua deus infernum vicit et astra tenet,
 nobilitas anni, mensum decus, arma dierum,
 horarum splendor, scripula, puncta fovens.
 hinc tibi silva comis plaudit, hinc campus aristis,
 hinc grates tacito palmite vitis agit.
 45 si tibi nunc avium resonant virgulta susurro,
 has inter minimus passer amore cano.

10 reddidit] reddit G¹, reddit et G² 13 subeant BL stellantia Ven.] stillantia codd. 14 oculi D 15 lactas L, lactans R 17 defecto G¹ lacrimat: altera a i. ras. 1 m. M 20 sinum] snum F 21 iemīs C studiorum ut vid. G¹ crimine uulso R 22 iam* G nemus] manus C 23 mirta L salex ACPM¹ habies C co*plus P¹, corilus CMGL ulmus: mu i. ras. (ex es?) G 24 plaudit MBLF] plaudet APDGR, plaudent C 25 constructura R (apes codd.) hin D liquens ACM 26 instrepidans A 27 at L aus GBL carmine] sic, sed lumine v. l. 1 m. L, lumine carmine (inducto lumine) B 28 frigurae C¹, frigora C² 29 filomella BL adtemperat APGRM²] attemperat CM¹BL canis] can* superscripto nis 1 m. M, carinis D 31 renascentes testarum A 33 tricia P, tristitia R 34 f*nde P¹ cramina M¹ 36 dominum D¹ (dñm corr. ex dñm) po*plus P, populus R 38 precem] pacem L inter 38 et 39 in P intercedit X, 11, 7—10 40 quam R¹, qua* A (eras. e? non m) 41 mensium (MF) 42 scriptula RM² 44 ta*cito P 45 uirgulta: 1 i. ras. 1 m. P

Christe, salus rerum, bone conditor atque redemptor,
 unica progenies ex deitate patris,
 inrecitabiliter manans de corde parentis,
 50 verbum subsistens et penetrare potens,
 aequalis concors socius, cum patre coevus,
 quo sumpsit mundus principe principium:
 aethera suspendis, sola congeris, aequora fundis,
 quaeque locis habitant quo moderante vigent,
 55 qui genus humanum cernens mersisse profundo,
 ut hominem eriperes es quoque factus homo;
 nec voluisti etenim tantum te corpore nasci,
 sed caro quae nasci, pertulit atque mori:
 funeris exequias pateris vitae auctor et orbis,
 60 intras mortis iter dando salutis opem.
 tristia cesserunt infernae vincula legis
 expavitque chaos luminis ore premi;
 depereunt tenebrae Christi fulgore fugatae
 et tetrae noctis pallia crassa cadunt.
 65 pollicitam sed redde fidem, precor, alma potestas:
 tertia lux rediit, surge, sepulte meus.
 non decet, ut humili tumultu tua membra tegantur,
 neu pretium mundi vilia saxa premant.
 indignum est, cuius clauduntur cuncta pugillo,
 70 ut tegat inclusum rupe vetante lapis.
 lintea tolle, precor, sudaria linque sepulchro:
 tu satis es nobis et sine te nihil est.
 solve catenatas inferni carceris umbras
 et revoca sursum quidquid ad ima ruit.
 75 redde tuam faciem, videant ut saecula lumen,
 redde diem qui nos te moriente fugit.
 sed plane inplesti remeans, pie victor, ad orbem:
 Tartara pressa iacent nec sua iura tenent;
 inferus insaturabiliter cava guttura pandens,
 80 qui rapuit semper, fit tua praeda, deus:
 eripis innumerum populum de carcere mortis
 et sequitur liber quo suus auctor adit;
 evomit absorptam trepide fera belua plebem
 et de fauce lupi subtrahit agnus oves.
 85 hinc tumulum repetens, post Tartara carne resumpta,
 belliger ad caelos ampla tropaea refers:

47 rerum] hominum L 49 parentes M¹ 53 aetherea C¹F 54 (quaeque pro quaecumque)
 55 hamatum M 56 eriperis CPM¹, striperes R 57 nec — tantum i. ras. 1 m. B te om. D
 59 exsequias MB 60 inter C¹ 61 tristi*** P, tristicia R infernae] inferni F, inferna et C
 62 expavitque: x 1 m. ex t C 64 pallea L 68 neu i. ras. 1 m. M 73 catenas P carc*ris
 M¹, corr. M¹ 74 quidquid APMR(F)] quicquid CDGBL 76 fugent P 77 implisti C
 remeans: a i. ras. 1 m. P pia BL 79 caua: alt. a i. ras. 1 m. P, causa A gutta G¹, corr. G¹
 panden* P¹ 82 quos P suos M¹ 83 euomit MBLRF] euomet ACPDG absorptam DLB²]
 absorbtam (b sup. scr. 1 m.) C, absortam APMG¹B¹R, obsortam G² trepi**de M, trepida R 85 hinc]
 nunc F tumulum] tumul D 86 tropaea] tropaea G, trophea rel.

quos habuit poenale chaos, iam reddidit in te,
 et quos mors peteret, hos nova vita tenet.
 rex sacer, ecce tui radiat pars magna triumphi,
 90 cum puras animas sancta lavaera beant:
 candidus egreditur nitidis exercitus undis
 atque vetus vitium purgat in amne novo;
 fulgentes animas vestis quoque candida signat
 et grege de niveo gaudia pastor habet.
 95 additur hac Felix consors mercede sacerdos,
 qui dare vult domino dupla talenta suo.
 ad meliora trahens gentili errore vagantes,
 bestia ne raperet, munit ovile dei.
 quos prius Evva nocens infecerat, hos modo reddit
 100 ecclesiae pastos ubere, lacte, sinu,
 mitibus alloquiis agrestia corda colendo:
 munere Felicis de vepre nata seges.
 aspera gens, saxo vivens quasi more ferino:
 te medicante, sacer, belua reddit ovem.
 105 centeno reditu tecum mansura per aevum
 messis abundantis horrea fruge reples.
 immaculata tuis plebs haec vegetetur in ulnis,
 atque deo purum pignus ad astra feras.
 una corona tibi de te tribuatur ab alto,
 110 altera de populo vernet adepta tuo.

X

De domno Felice Namnetico, cum fluvium alibi detorqueret

Cedant antiqui quidquid meminere poetae:
 vincuntur rebus facta vetusta novis.
 includi fluvios si tunc spectasset Homerus,
 inde suum potius dulce repleret opus:
 5 cuncti Felicem legerent modo, nullus Achillem,
 nomine sub cuius cresceret artis honor;
 qui probus ingenio mutans meliore rotatu
 currere prisca facis flumina lege nova.
 aggere composito removens in gurgite lapsum
 10 quo natura negat cogis habere viam.
 erigis hic vallem, subdens ad concava montem,
 et vice conversa haec tumet, ille iacet.

87 poenale] laetale L reddit RF 90 puras] sacras L sancta ACPMRG²] sacra DG¹BLF
 93 signat] surgit L 94 græge M post 94 in P sequitur III, 5 95 haec A 98 bistera M¹
 munito uile C¹ 99 euua C²M²] aeua G², seuua C¹, eua M¹, eua ADBLRF, aeua G¹ 100 pastos
 BLRFM²] pastus ACM¹DG 105 reditu DF, redditum R 106 habundantis CRG² orrea G¹
 107 immacula M¹ (inmaculata AGBLR) uegetetur G(F) Ven.] uegitetur ACMDL, uegitetur R, uehitetur
 et v. l. uectetur B 109 de te] det et C 110 ante altera eras, una C subscr. v. cx ACMDG
 X AD EVNDEM DE FLVVIO MUTATO L domno Felice] EODEM F EPISCOPO addit B FLVVIO
 ACDR, FLVIO M alibi om. B DETORQVERIT C 1 quicquid CGBLR 3 humerus M
 4 inque A 6 sub cuius c. i. ras. I m. C artes M¹ 7 probos G¹, corr. G¹ 11 ad] a C
 conaua M¹ montem i. ras. I m. A 12 et ***uice (eras. con) C illa LR

altera in alterius migravit imagine forma:
 mons in valle sedet, vallis ad alta subit.
 15 quo fuit unda fugax, crevit pigro obice terra,
 et quo prora prius, huc modo plaustra meant.
 collibus adversis flexas super invehis undas
 et fluvium docilem monte vetante trahis.
 qua rapidus flueret, veniens celer amnis obhaesit
 20 et subito nato colle retorsit iter.
 quae prius in praeceps veluti sine fruge rigabant,
 ad victum plebis nunc famulantur aquae.
 altera de fluvio metitur seges orta virorum,
 cum per te populo parturit unda cibum.
 25 qualiter incertos hominum scis flectere motus
 qui rapidos fontes ad tua frena regis?
 stet sine labe tibi, Felix, pia vita per aevum,
 cuius ad imperium transtulit unda locum.

XI

De Nicetio episcopo Treverensi

Splendor, apex fidei, venerabile mente Niceti,
 totius orbis amor pontificumque caput,
 summus apostolico praececellens pastor ovili
 auxisti meritis quidquid honoris habes.
 5 divino insistens operi terrena relinquis:
 cui moritur mundus, non moriture manes.
 vita brevis cunctis, sed non brevis illa beatis:
 cum bona non pereant, iure perennis eris.
 dum tibi restrictus maneat et largus egenis,
 10 quod facis in minimis te dare crede deo.
 captivus quicumque redit sua limina cernens,
 ille lares patrios, tu capis inde polos.
 hic habet exul opem, ieiunans invenit escas,
 qui venit esuriens hinc satiatum abit.
 15 tristibus inponis curas purgando querellas,
 et sanat cunctos una medella viros.

13 alter *DGBL* 14 sedet] redit *D* 15 unda] illa *R* fugax *C* obice terra] obicet
 terra *M*, ubicetera *ex* ubicettra *1 m. C* 16 hoc *A*¹, hic *G*¹ *Ven.* 18 uetante *i. ras. 1 m. B*
 19 quo *G Ven.* amnis *om. L* abhaesit *D* 21 ueluti] cautes *Mommmsenus*, fort. uetac
 rigabant] igaba *i. ras. 1 m. C*, rigeabant *G*¹ *Ven.* 23 uirorum] fort. priore 25 motos *M*¹ *DR*
 26 at *D* 27 uota *AD*¹ (*corr. D*¹) *L* aevum *G* 28 imperium* *M* *subscr. v. xxviii CD, xx M*
 XI (*num. om. C*) extat in *P f. 71^v* post *III, 8* et spatium *1 v. vacuum sine titulo* AD NICETIVM
 EPISCOPVM TREVERENSI *L*, AD NICENTIVM EPISCOPVM TREVERIS *G* NICENO *DR* TREVERENSE *ACMDR*
 1 uenerabile *CG*¹ *BLRFM*²] uenerabili *APM*¹ *DG*² 2 capud *M*¹ 3 apostholico *CM* ouili *BLRM*² *G*²] ouile *ACPDG*¹ *F*, ouile* *M*¹ 4 quidquid *APM*] quodquid *R*, quicquid *CGBL* honores *PG*¹ habe* *M*¹
 5 insistendo opere *P* relinquens *B*¹ 6 cum *G* mundus *i. ras. 1 m. C* 7 cunctis sed non
 breuis*** *i. ras. 1 m. C* breuisint abeatis *P* 8 pereunt *R* erit (*M*) 11 **edit (*credit?*) *M*¹
 lumina *G* 12 lares: e *i. ras. 1 m. C* proprios *L* (*cf. 13, 30*) polus *C* 13 exsul *G*
 14 abit] habet *P*¹, habit *P*² 15 inponis *ACPMR*] imponis *GBL*, fort. inpendis (*tristes componis Mommmsenus*)
 querelas *G*¹ *BL* 16 medela *BLP*²

pauperis hinc lacrimas desiccaas gaudia praestans:
 qui prius ingemuit, vota salutis habet.
 te pascente greges numquam lupus abripit agnos:
 20 sunt bene securi quos tua caula tegit.
 templa vetusta dei revocasti in culmine prisco
 et floret senior te reparante domus.
 hic populis longos tribuas pia vota per annos
 et maneat pastôr, ne lacerentur oves.

XII

Item de castello eiusdem super Mosella

Mons in praecipiti suspensa mole tumescit
 et levat excelsum saxea ripa caput:
 rupibus expositis intonsa cacumina tollit,
 tutus et elato vertice regnat apex.
 5 proficiunt colli quae vallibus arva recedunt:
 undique terra minor vergit et iste subit;
 quem Mosella tumens, Rodanus quoque parvulus ambit,
 certanturque suo pascere pisce locum.
 diripiunt dulces alibi vaga flumina fruges:
 10 haec tibi parturiunt, Mediolane, dapes.
 quantum crescit aquis, pisces vicinius offert:
 exhibet hinc epulas, unde rapina venit.
 cernit frugiferos congaudens incola sulcos,
 vota ferens segeti fertilitate gravi.
 15 agricolae pascunt oculos de messe futura,
 ante metit visu quam ferat annus opem.
 ridet amoenus ager, tectus viridantibus herbis,
 oblectant animos mollia prata vagos.
 hoc vir apostolicus Nicetius ergo peragrans
 20 condidit optatum pastor ovile gregi;
 turribus incinxit ter denis undique collem,
 prae-buit hic fabricam, quo nemus ante fuit.
 vertice de summo demittunt brachia murum,
 dum Mosella suis terminus extet aquis.

17 desiccans *DF* praestas *L* 19 arripit *PG*¹, arripuit *Ven.* 20 quos] quo *i. ras. 1 m. P*
 21 culmine prisco] sanguine patres *L* 22 repante *L* domos *P* 23 hinc *A¹G Ven.*, his *RF*
 populus *M¹G¹R* l. t.] tribuas longos *L* longus *vel* longas *M¹*, longas *R* p. u. p. annos *prae-*
ter nos *i. ras. 1 m. P* subscr. v. xxiv *ACMD* in *P* sequitur *III, 13, 17*
 XII edidit et germanice vertit *Eduardus Boecking in Ausonii Mosellae edit. Bonn. 1845 p. 118* AD
 BVNDEM DE CASTELLO RIVS *L* item (*om. AR*) de] TE DE *R* super Mosella *om. F* MOSELLA *A*
 MOSELLAM *B*, MVSELLA *CMR*, MVSELLAM *DG* 1 praecipiti: praec *i. ras. 1 m. D* 2 capud *G*
 3 cacamina *C* tullit *A¹* 4 et eleuato *R* 5 quae] quoque *A* 7 mosella *ABL*] musella *R*,
 musella *CMDGF* tumens] quidem *L* (rodanus *codd.*) paruolus *A* 8 sua *G Ven.*
 9 dulces alibi] alibi dulces *L* 11 aqua *G¹ Ven.* uicinus *R*, uinius *C¹*, niciniinus *C² sic* 12 exibet
MR 13 frugeferos *C* 14 segiti *ACMB¹R* 15 agricolae *C*, agrigolae *M¹* 16 metit] prior *t*
i. ras. 1 m. C, met *R*, fort. metunt quem *G* annos *M¹* 17 erbis *G* 19 apostolicus *CM*
 20 p. o. g. *om. F* grege *C* 21 **incinxit *G* 23 dimittunt *GL* fort. muri 24 tum *F*
 mosella *AGBL*] musella *CMDRF* extat *A*

- 25 aula tamen nituit constructa cacumine rupis,
et monti inposito mons erit ipsa domus.
conplacuit latum muro concludere campum,
et prope castellum haec casa sola facit.
ardua marmoreis suspenditur aula columnis,
30 qua super aestivas cernit in amne rates.
ordinibus ternis extensaue machina crevit,
ut, postquam ascendas, iugera tecta putes.
turre ab adverso quae constitit obvia clivo,
sanctorum locus est, arma tenenda viris.
35 illic est etiam gemino ballista volatu,
quae post se mortem linquit et ipsa fugit.
ducitur inriguis sinuosa canalibus unda,
ex qua fert populo hic mola rapta cibum.
blandifluas stupidis induxit collibus uvas,
40 vinea culta viret quo fuit ante frutex.
insita pomorum passim plantaria surgunt
et pascunt vario floris odore locum.
haec tibi proficiunt quidquid laudamus in illis,
qui bona tot tribuis, pastor opime gregis.

XIII

Ad Vilicum episcopum Mettensem

- Gurgite caeruleo pelagus Mosella relaxat
et movet ingentes molliter amnis aquas;
lambit odoriferas vernanti gramine ripas
et lavat herbarum leniter unda comas.
5 hinc dextra de parte fluit qui Salia fertur,
flumine sed fluctus pauperiore trahit;
hic ubi perspicuis Mosellam cursibus intrat,
alterius vires implet et ipse perit.
hoc Mettis fundata loco speciosa coruscans
10 piscibus obsessum gaudet utrumque latus.
deliciosus ager ridet vernantibus arvis;
hinc sata culta vides, cernis at inde rosas.
prospicis umbroso vestitos palmite colles,
certatur varia fertilitate locus.

26 monte A (inposito ACR), imposita G, fort. inpositus erat G Ven., fort. sedet (sedit) cf. I, 19, 7
27 (conplacuit ACMR) 29 mormoreis B¹, corr. B¹ 30 a*stius (eras. e) C, om. M¹ cernis
Mommensen 31 ter*** M¹ 32 posquam C ascendes F, ascendens R 35 ballista BL,
baeista R 37 inriguis] irriguis F, in rigidis rel. sinuora A 38 hi D 39 tepidis Mommensen
40 cu*** A, cuncta G frutix M 41 pomorum: prior m i. ras. B passim add. G² ut vid.
42 flores A¹CM 43 quidquid AM] quicquid CGBLR 44 gregi Ven., vulg. (cf. 13^a, 1; 19, 2)
subscr. v. XLIV ACMDG post hoc carmen Browerus inseruit carmen de Magnerico Treverensi episcopo ex
eius vita ab ipso depromptum; dabitur in appendice

XIII v. 1—18 edidit Eduardus Boecking l. s. p. 108 VIGILICVM R, VICVLVM F Mettensem
vulg.] MENTENSEM F, METTINSEM ADGB², METTISSEM C¹ ut vid., METINSEM MR, METINSIM L DE DI-
VERSIS REBVS add. L (cf. capit. ind.) 1 pelegus M¹R mosella ADG¹BL] musella CMRFG²
3 odoriferos B 5 qui] v. l. nil L 1 m. 7 mosellam ADG¹BL] musellam CMRFG² et L in mg. 1 m.
9 locus R, locus MDG² 10 utrumque D 11 deliciosus C, dilitiosus B 12 culta i. ras. 2 m. C
at MDBLFG²] ad C, et AG¹ Ven., atque R

15 urbs munita nimis, quam cingit murus et amnis,
 pontificis merito stas valitura magis:
 Vilicus, aetheriis qui sic bene militat armis,
 stratus humi genibus te levat ille suis.
 unde humilis terris te proicis, alme sacerdos,
 20 orando hinc patriae ducis ad astra caput;
 fletibus adsiduis adquiris gaudia plebi:
 pastoris lacrimis laetificantur oves.
 ictibus invalidis quamvis minitetur iniquus,
 tu quibus es murus, vulnera nulla timent,
 25 et licet incluso lupo insidietur ovili,
 te custode gregis nil ibi praedo nocet.
 oblectas populos vultu sine nube sereno
 cunctorumque animos gratia blanda fovet;
 si poscat novus hospes opem, tu porrigis escas,
 30 invenit et proprios ad tua tecta lares.
 dum satias querulum, magis obliviscitur illas
 quas habet in patriis finibus exul opes.
 qui sua damna refert, gemitus subducis ab ore,
 gaudia restituens tristitia cuncta fugas.
 35 protegis hinc nudos, illinc tu pascis egentes;
 nil tibi reddit inops, reddit amore deus.
 horrea praemittis melius quam condita servans:
 quas sic diffundis dat paradisus opes.
 culmina templorum renovasti, Vilice cultor:
 40 cum veniet dominus, stat labor ecce tuus.
 commissum video non suffodisse talentum,
 sed magis aptatum multiplicatur opus.
 longius extensos peragas tam digna per annos
 et maneat semper nomen, opime, tuum.

a Item ad eundem

Pastor opime gregis, cunctis tua pabula prosunt:
 qui satias animas, quam bene membra foves!
 sic avidos reddis convivas nectare lactis,
 ut scutella levet quod cocleare solet.

15 urbos *M*¹ amnes *ACM*¹, omnes *G*¹ 17 ad finem extat in *P* f. 72^r post *III*, 11 ae-
 theriis *APMDGLB*² aetheriis *CB*¹*RF* 18 te] uos *P* leuat *ACPG*¹ *Ven.*, *F* corr. 1 m.] lauat *MDBLRF*¹*G*²
 21 fle*tibus (eras. c?) *C*¹ assiduis *GL* 23 iniquis *MGLF*, in aquis *R* 25 inclauso *G*¹, corr. *G*¹
 ouile *C* 27 oblectans *C* populus *P*¹ 29 n*us *G*¹ opes *R*, om. *F* 30 proprius *C*
 at *A* 31 obliuiscetur *P* 32 propriis *L* 34 tristitia *P*¹*M*¹ cuncta bis *G*¹ 36 inobs *C*
 37 quam *Mommensen*] tua *codd.* seruens *C* 38 defundis *A* paradisus *AL*] paradysus *CPGBR*,
 paradyssus *M* 39 culmina in *A* claudit paginam 15^r; sequens pagina (f. 16^r) incipit in *III*, 26, 18;
 interciderunt duo folia cultor] custos *BL* 42 aptatum *C*] optatum *rell.*, fort. oblatum 43 ex-
 tensus *MBL* subscr. v. XLIV *MD* in *P* sequitur *III*, 14
 XIII^a (xiv *DG*, sine num. *rell.*) extat in *P* f. 70^r post *III*, 6, 42 sine titulo item om. *DBLF*
 DE CONVIVIO add. *F* 1 prosunt *BG*²] praesunt *CPMDG*¹*RF*, christus *L* 3 auidus *C* subscr.
 v. iv *CMD* in *P* sequitur *III*, 13^b

b Item ad eundem

Currit ovis repetens a te sua pascua, pastor:
qui cibus esse soles, da mihi panis opem.

c De pictura vitis in mensa eius dictum

Vitibus intextis ales sub palmite vernat
et leviter pietas carpit ab ore dapes.
multiplices epulas meruit conviva tenere:
aspicit hinc uvas, inde Falerna bibit.

d De piscibus in mensa eius

Retia vestra, pater, oneroso pisce redundant:
apparet Petri vos meruisse vices.

XIV

De pontifice Carentino Coloniae

Carentine, decus fidei, deitatis amice,
nomine de proprio care, perennis amor,
pontificem pollens Agripina Colonia praefert,
frugiferis agris digne colone dei.
5 si videas aliquos quacumque ex gente creatos,
quamvis ignotos mox facis esse tuos.
quos semel adfectu adstringis pietate paterna
ulterius numquam dissociare potes;
nec subito veniens veluti fugitiva recedit,
10 sed concessa cito gratia fixa manet.
verba dei complens sicut te diligis ipsum,
a te ita diligitur proximus omnis homo.
vocis apostolicae sectator dignus haberis,
quae caros animos praeposuit fidei.
15 tranquillus placidus mitis, sine nube serenus,
cui rabies mundi nil dominare potest,

XIII^b (xv G, sine num. rel.) titulum om. P ITEM AD EVNDEM BL] ITEM EIVSDEM CMDR,
ITEM EIVSDEM AD EVNDEM G, PETICIO EIVSDEM PANIS IN MENSA F 1 oues MDF a te] a *e M¹,
ad te P subscr. v. II CMD in P sequitur III, 15, 19, 20, deinde 13^c
XIII^c (xvi G, sine num. rel.) eius dictum om. F, dictum om. L 1 sub] ub C¹ 4 hic C¹
subscr. v. IV MDG² in P sequitur VIII, 1
XIII^d (xvii G, sine num. rel.) eius om. F 1 honeroso C 2 apparet DBLG²F²] apparet
et CMRF¹ Ven., apparet** G¹ subscr. v. II CMDG²
XIV (xv D, xviii G²) extat in P f. 72^v post III, 13 sine titulo Coloniae om. R AD CAREN-
TINVM EPISCOPVM COLONIAE L AD CARENTINVM EPISCOPVM F 1 carentini C fidei] fi C¹ 2 per-
ennis bis D 3 agripinia C¹ (agripina rel.) 4 digne bis C¹ 6 ignotus M¹ 7 quo D
(adfectu M) astringis C¹B 8 nunquam G² desociare C 9 nec] non F 11 (con-
plens CPM) 13 apostolicae CM .sectatur PM¹C², sectetur C¹ dignis C 15 placidus]
placidusque L mitis G Ven.] mihi rel. 16 dominaere C

pectora cunctorum reficis dulcedine verbi,
 laetificas vultu tristia corda tuo.
 pauperibus cibus es, sed et esurientibus esca,
 20 rite pater populi dando salutis opem.
 aurea templa novas pretioso fulta decore;
 tu nites, unde dei fulget honore domus.
 maioris numeri quo templa capacia constant,
 alter in excelso pendulus ordo datur.
 25 sollicitat pia cura gregis te, pastor opime,
 nil lupo ab stabulis quo vigilante rapit.
 tempora longaevo teneas felicia tractu
 et per te domini multiplicentur oves.

XV

De Igidio episcopo Remorum

Actibus egregiis venerabile culmen, Igidi,
 ex cuius meritis crevit honore gradus,
 subtrahor ingenio, compellor amore parato
 laudibus in vestris prodere pauca favens.
 5 namque reus videor tantis existere causis,
 si solus taceam quidquid ubique sonat.
 sed quamvis nequeam digno sermone fateri,
 da veniam voto me voluisse loqui.
 exiit in mundo gestorum fama tuorum
 10 et meritis propriis sidus in orbe micat.
 clarior effulges quam Lucifer ore sereno:
 ille suis radiis, tu pietate nites.
 nil lupo insidiis cauto subducit ovili
 te pastore sacro pervigilante gregem.
 15 facundo eloquio caelestia dogmata fundis,
 ecclesiae crevit te monitore domus.
 pontificis studio correctio plebis habetis;
 ne tenebrae noceant, semita lucis ades.
 cunctorum recreas animos dulcedine verbi,
 20 qui satias epulis, pascis et ore greges.
 praecepta implentur: non solo pane cibamur;
 delicias capimus quas tua verba ferunt.
 ut gaudet corpus cui mitior esca paratur,
 sic animae gaudent si tua lingua sonet.

17 pectori *D* dulcedine *CPM* 18 tristitia *P*¹ 19 es] es* *F*, esse *R* sed om. *F*
 23. 24 om. *P* 23 numeri *M*¹ 27 tempore *F* subscr. v. xxviii *DM*², xxiii *M*¹ in *P* se-
 quitur *XV*, sine titulo sed spatio unius versus relicto
 XV (xvi *D*, xviii *G*²) AD IGIDIUM EPISCOPVM *LF* 1 egidi *P*¹*M*¹, corr. *P*¹*M*¹ 5 exsistere
MB 6 quidquid *PMR*] quicquid *CGBL* 10 proprius *C*¹ sydus *G* 11 effulges *CGBLM*²] *effulgis PM¹DRF* 13 ouile *C* 14 te* *C* (te ex et *I m.*) 16 ecclesiae *C* 17 haberes *C*¹
 19. 20 in *P* etiam f. 70^v post *III*, 13^b ubi vide 19 dulcedine *M* 20 quos *P* f. 70^v pascit *D*
 gregis *P*¹, *P* f. 70^v, gr*gis *C*¹ 21 (implentur *CPMR*) ciborum *D* 22 delicias *B*

- 25 haeresis ira cadit forti te milite Christi,
 adquisis regi qui dedit arma tibi,
 qui purgas spinis agros sermone colente,
 et mundata deo surgit ubique seges.
 qui venit huc exul tristis defessus egenus,
 30 hic recipit patriam te refovente suam.
 quae doluit tollis, gemitus in gaudia vertens,
 exilium removes, reddis amore lares.
 pauper habere cibum, meruit quoque nudus amictum,
 invenit hic semper, quae bona quisque cupit.
 35 consultum tribuis generaliter omnibus unum,
 qui populi pater es, tot pia rite regis.
 haec tibi vita diu domino tribuente supersit
 atque futura micet lucidiore die.

XVI

Ad Hilarium

- Lux sincera animi, semper mihi dulcis Hilari,
 quamvis absentem quem mea cura videt,
 cuius honestus amor tantum mea corda replevit,
 ut sine te numquam mente vacante loquar:
 5 versibus exiguis mandamus vota salutis;
 quae dedit affectus sint tibi cara, precor.

XVII

De Bertechramno episcopo, cum elevaretur in curram

- Curriculi genus est memorat quod Gallia raedam:
 molliter incedens orbita sulcat humum;
 exiliens duplici biugo volat axe citato
 atque movet rapidas iuncta quadriga rotas.
 5 huc ego dum famulans comitatu iungor eodem
 et mea membra cito dum veherentur equo,
 pontificisque sacri Bertechramni actus honore
 comprehendente manu raptus in axe levor.

26 adquisis C 29 exula C¹ 30 recepit P sua RF 31 tollens L, collis R, colles F
 32 latres D 35 consultum P 36 geris P 37 domino diu G¹ superisti P *subscr.*
 v. xxviii CDGM², xxiii M¹ in P sequitur III, 18
 XVI (xvii D, xx G²) 1—4 extant in P f. 60^v post II, 15; in BL et hic et post II, 15 (B^aL^a)
 2 me B cura] causa B^aL^a 4 uocante BL, uagante C loquor B 6 cara G¹F²] care
 CMDBLRF¹G² *subscr.* v. vi MDG
 XVII (xviii D², xxi G²) AD BEREHRAMNV (BERTRAMNV L, BERTHERAMNV F) EPISCOPVM GLF
 cum sq. om. LF ELEVARETVR CGB] ELEVARET M, ELAVARET R, EVM LEVARET D CVRRV GB
 1 raedam] reddam M¹R, redam rell. 3 exilient C uolat C¹ 5 ego] ergo D 7 pontificis F²
 bertechramni F, berehramni G, bertegramni C 8 comprehendente CML] comprehendente (B)G², comprehen-
 dente DR, comprehendente G¹, comprehendit me F

qualiter implumes fetus pia mater hirundo
 10 confovet et placide pinnula tensa tegit,
 sic bonitate potens, affectu dives opimo
 in proprium pastor molle sedile locat.
 nec solum amplexens pia mens, sed diligit omnes,
 unde magis populis unicus extat amor.

XVIII

Item ad eundem de opusculis suis

Ardua suscepi missis epigrammata chartis
 atque cothurnato verba rotata sofo.
 percurrrens tumido spumantia carmina versu
 credidi in undoso me dare vela freto:
 5 plana procellosos ructavit pagina fluctus
 et velut Oceanas fonte refudit aquas.
 vix modo tam nitido pomposa poemata cultu
 audit Traiano Roma verenda foro.
 quid si tale decus recitasses in aure senatus?
 10 stravissent plantis aurea fila tuis;
 per loca, per populos, per compita cuncta videres
 currere versiculos plebe favente tuos.
 sed tamen in vestro quaedam sermone notavi
 carmine de veteri furta novella loqui;
 15 ex quibus in paucis superaddita syllaba fregit
 et pede laesa suo musica cloda gemit.
 nunc, venerande pater, prece voto voce saluto,
 commendans animum supplice corde meum.
 sit tua vita diu, cuius modulante Camena
 20 cogimur optatis reddere verba iocis.

XIX

Ad Agricola[m] episcopum

Praesul, honoris apex, generis fideique cacumen,
 cultor agri pollens, pastor opime gregis,
 cum mea terra manu meruit genitoris arari,
 reddatur nati vomere culta sui.

9 implumis *MG*, implumis *C* 10 pinnula *CMD*] pennula *GBLF*, penna ila *R* 12 in *G¹ Ven.*
 hin *C¹*, hinc *MDBLRFC²G²* subscr. v. *XIV CMD*
 XVIII (*XIII M*, *XVII B*, *XIX D*, *XXII G²*, om. *RF*) extat in *P f. 73^r post III*, 15 OPVSCVLIS
DGBRF] OPOSCVLIS *CM*, SCRIPTIS *L* 1 cartis *CGBL* 2 adque *P* cothurnato *Ven.*] coturnato *codd.*
 sofo] sopho *codd. cf. 4*, 3 5 plana *D¹* 6 uelud *G* refundit *M¹* 8 troiano *D*
 9 recitassis *MPD*, recitasse *R* 11 competa *DG¹BL* 12 currere *PM¹* 15 sillaba *C* 16 doda
D¹R 17 prece] pre *D* 18 subpllice *R*, simplici *F* subscr. v. *XX CMDG* in *P sequitur III*, 21
 XIX (*XX D*, *XXIII G²*, om. *F*) AGRICOLAM *CBLF*] AGRECOLAM *MD*, BGRECVLAM *G*, GRECOLA *R*
 1 et 7 extant in *P post III*, 21, 14 praesol *CPM¹*

- 5 nam pater, affectu dulci memorabilis orbi,
me vobiscum uno fovit amore duos;
corde parens, pastu nutrix, bonus ore magister
dilexit coluit rexit, honesta dedit.
ille pio studio sulcata novalia sevit:
10 quod pater effudit hoc mihi semen ale.

XX

Ad Felicem episcopum Biturigum, scriptum in turrem eius

- Quam bene iuncta decent, sacrati ut corporis agni
margaritum ingens aurea dona ferant!
cedant chrysolitis Salomonias vasa metallis:
ista placere magis ars facit atque fides.
5 quae data, Christe, tibi Felicis munera sic sint,
qualia tunc tribuit de grege pastor Abel,
et cuius tu corda vides, pietate coaeques
siraptae merito quae dedit aera duo.

XXI

Domino sancto atque apostolicis actibus praeconando, domno pio et peculiariter
dulci in Christo, patri Avito papae Fortunatus humilis

- Officiis intente piis, pater urbis Avite,
gloria pontificum, noster et altus amor,
per quem plebs, regio, peregrinus et hospes aluntur,
in quo cuncta capit quae sibi quisque cupit:
5 ex opere inmeritis merui pia dona patroni,
ne minimam pascens inmemor esses ovem.
qui trahis ore greges aeterna ad pabula Christi,
qualiter hinc vivant est quoque cura tui.
semper et absentes praesens tua protegit ala:
10 quo pede non curris, munere totus ades.

5 dulci memorabilis *i. ras. C* 6 fouet *C* 10 effundit *BL* *subscr. v. x CMDG*
XX (xv *L*, xxii *D*, xxiv *G*², *om. F*) Biturigum — eius *om. F* BITVRIGVM *BL*] BITVRIVVM
CMD, BITVRIVM *GR* scriptum — eius *om. L* TVRRREM *CMD*] TVRRIM *R*, TVRRE *GB* 2 *cf.*
Prudent. psychom. 873 3 chrysolitis *CR*, crisolitis *L* salomonias *GBL*] salamonias *CMDRF* 5 data]
fort. rata 8 siraptae *M*, seraptae *BL*. de Eliae vidua Saraptana cogitabant (*reg. I*, 17, 9 sq. *Luc.* 4, 26),
confusa scilicet illa cum Hierosolymitana novi testamenti (*Marc.* 12, 42. *Luc.* 21, 1. *cf. Venant. VIII*, 3, 297).
scribendum potius aura pia *subscr. v. viii CMDG*
XXI (xxii *D*, xxv *G*²) carmina 21—29 extant in *P* f. 73^v sq. post *III*, 18, omnia sine titulis tituli
breviores in *BL* (AD AVITVM EPISCOPIVM *L*, AD A. E. ARVERNENSEM *B*, *cf. capit. ind.*) domino — patri
erasa in *R* (f. 33^v extr.) APOSTHOLICIS *CD*, APOSTHOLECIS *M* PRAECONENDO *D* DOMNO *CDF*]
DOMINO *MG* AVIRO *D* FVRTVNATVS *C* 1 urbis] orbis *codd.* 2 amor] honor *L* 3 ples
RF 4 quisque *BLRFM*²*G*²] quaeque *CPM*¹*DG*¹ 5 (inmeritis *CPMGLR*) patroni] parentis *F*
6 *om. P* pasens *C* (inmemor *GBLR*) essis *CM*¹*D* 7 gregis *M*¹ 8 quoque cura tui
*BLF*²] quoque cura tui *G*, cura quoque tui *CPMDRF*¹, quaeque cura tui *Ven.* 9 aula *D* 10 pede
i. ras. I m. M

muneribus vestris Agnes * aut Radegundis
 multiplici orantes fomite vocis agunt.
 ad caelos penetranda seras, pater alte, talenta,
 quae centena suo tempore culta metas.
 15 per dominum regemque bonum precor, aulice praesul,
 ut Fortunati sis memor, alme, tui.

XXII

Ad eundem

Paruimus iussis, sacer ac venerande sacerdos
 et pater, imperiis, dulcis Avite, tuis.
 garrulitate levi potius stridente cicuta
 quam placeat liquido nostra camena melo;
 5 sed tamen, ut veniam tribuas, pietatis amator
 intende obsequium nec trutinato sophum.
 munere pro magno modicus haec parvula solvo:
 pensetur votis, est cui lingua rudis.

a Item ad eundem

Virtutum quid celsa fides mereatur honoris,
 summe sacerdotum, dulcis Avite, probas,
 qui nectens animos cunctorum in amore beato
 post te, care pater, pectora capta trahis.
 5 sed tamen inter eos, tua quos dulcedo replevit,
 promptus in affectu portio maior agor.
 lumen dulce meum, patriae vigor, altor egentum,
 spes peregrinorum, ductor honorque patrum,
 si mea vox iugi resonaret acumine carmen,
 10 laude minor loquerer, maior amore, pater;
 maxima sed nostri datur haec occasio voti,
 vel memorare tuum nomen, opime, sacrum.
 commendantur item vestrae pietatis amori,
 Agnes voce humili cum Radegunde pari.
 15 larga salutiferos vigeat tibi vita per annos,
 nam tua quae fuerit fit mea, care, salus.

11. 12 *om.* P 11 *praeter* muneribus *i. ras. 1 m. M* uestris agnes aut *CMDR*] uestris aut
 agnes aut *G Ven.*, uestris laudem agnes aut *BL*, uestris agnes ualet aut *i. ras. F* radegundis *GLF*] rade-
 gundes *CMDRR* 12 multiplici *GBLF*] multiplicis *CMR*, multiplices *D* uoces *CG*¹ *verum*
hoc videtur: muneribus uestris Agnes etiam et Radegundis | multiplices grates fomite uocis agunt 13 alta
BL inter v. 14 et 15 in *P* intercedunt duo versus carminis III, 19 (v. 1. 7) 16 fortunati *C*
 alme] adme *P* *subscr.* v. xvi *CMDG*, x *R*
 XXII (xxiii *D*, xxvi *G*²) AD EUNDEM *GBL*] ITEM EIVSDEM *CMDR*, ITEM AD AVITVM EPISCOPVM *F*
 1 iussi *Mommsenus* 3 strudente *P* cicute *P*¹ *corr.* *P*¹, cicutam *R* 5 amator (*eras. r?*) *P*
 6 obsequio (*MF*) trutinato *CPM*¹, strutinato *D* *subscr.* v. viii *MDG*
 XXII^a (xxvii *G*², *sine num. rel.*) 4 post te] poste *R* 5 dulcido *PM*¹ 6 promptus *RC*²,
 promptus *M*, prumtus *P*, pro* *C*¹ portior *C*¹ 7 patria *G* 8 doctor *P* 9 iuge *LR*²
 13. 14 *om.* *P* 13 amore *R*¹*F*¹ (*corr. R*¹*F*¹?) 14 radecunde *M* 16 car* *M*¹ *corr. M*¹, cara *BL*
subscr. v. xvi *DGR*

XXIII

De domno Agerico episcopo de Vereduno

Vrbs Vereduna, brevi quamvis claudaris in orbe,
 pontificis meritis amplificata places:
 maior in angusto prae fulget gratia gyro,
 Agerice, tuus quam magis auxit honor.
 5 plurima magnarum fudisti semina laudum,
 quae matura operis fertilitate metes.
 tempore praesenti victum largiris egenis,
 unde futura dies centuplicabit opes.
 dogmatis arcani reseras penetralia pastor,
 10 nec solum dapibus, pascis et ore greges.
 templa vetusta novas pretiosius et nova condis,
 cultior est domini te famulante domus.
 egregios fontes sacri baptismatis exples:
 tam pia divino fonte repletus agis.
 15 candida sincero radiat haec aula sereno,
 et si sol fugiat, hic manet arte dies.
 ad nova templa avide concurrunt undique plebes
 et tribuis populis plus in amore deum.
 te solamen inops meruit, te nudus amictum,
 20 et solus cunctis potus et esca manes.
 felix qui meritis, aeternae lucis amator,
 tempore tam modico non moritura paras.

a Item de Agerico episcopo de Vereduno

Phoebus ut elatum suspendit in aethera currum
 purus et igniferum spargit ubique iubar,
 effusis radiis totum sibi vindicat orbem,
 montes, plana replens ima vel alta tenet.
 5 sic, praesul, splendore animi cum sole coruscas:
 ille suis radiis fulget et ipse tuis.
 Agerice sacer, cuius sermone colente
 ecclesiae segetes fertilitate placent,
 terrenis sterilis rebus, fecunde supernis,
 10 humana spernens, dives iture polis,

XXIII (XXIV D) AD AGERICVM EPISCOPVM L, AD A. E. VEREDENSEM G (cf. capit. ind.) domno
 om. F de Vereduno] VEREDVNENSE F 1 uereduna DGBLF] uereduna CPMR 6 metes
 BLRF] metis CPMDG 9 archani GBL pator P 10 pacis CM¹G¹ (corr. G¹) gregis R¹
 11 preciosios PB¹ (corr. B¹) 13—18 om. P 13 egregius M¹DG 15 sincere M¹ 16 arta
 BLE², alma F 17 auide] auidae vulg. concurrant B 19 inobs P 20 manus C¹
 21 qui meritis bis C¹ 22 tam] non L subscr. v. XXII CD, XX MGR
 XXIII^a (XXIV GL, sine num. rel.) ITEM AD AGERICVM EPISCOPVM L, ITEM AD RVNDEM G ACE-
 RICO C¹, AGERICO D, AGYRICO MR ep. de u.] RODEM B 1 aetera C cursum DBL 4 re-
 plet F ima] ma P 6 fulges Mommsenus 7 argerice P 8 segites CPMR 9 sterelis
 CPM 10 itur* M¹

inlecebris mundi mundus, lasciva repellens,
 nil cui subripuit carnis amarus amor.
 lubrica culpa perit, neque mors de crimine gaudet,
 cum tua delictis libera membra vides.
 15 in templis habitando piis sic purus haberis,
 ut tua corda, pater, sint pia templa dei.
 eligit in tali Christus se vase recondi:
 quam sibi purgavit possidet ipse domum.
 non dolus in labiis, nec sunt fera nubila mentis:
 20 sinceris animis vernat in ore dies.
 doctilocum flumen salienti fonte refundis
 et sensus steriles voce rigante foves.
 ardua caelorum pandis mysteria terris,
 per quem plebs dominum scit timet orat amat.
 25 dogmate divino, praesul facunde, triumphas,
 dans pastor monitis, ne premat error oves.
 deliciis reficis quas caelum arva unda ministrat,
 et satiat populos hinc cibus, inde fides.
 sumit pauper opem, tristis spem, nudus amictum,
 30 omnia quidquid habes omnibus esse facis.
 hic tibi longa salus maneat, licet inde futura,
 atque diu, pastor, pro grege vota feras.

XXIV

Ad virum venerabilem Anfionem presbyterum

Vir pietate calens, blanda dulcedine vernans,
 cuius in aspectu mens pretiosa micat,
 quem prius ut merui cognoscere lumine vultus,
 conspexi sensus lumen inesse tibi,
 5 Anfion, mihi care pater, venerande sacerdos
 atque meo semper corde tenendus amor;
 qui quemcumque novum videas facis esse propinquum,
 si genus ignores, fit tibi mente parens.
 provocat alloquio cunctos iucunda voluntas,
 10 cogis et unianimes iugiter esse tuos.
 ingenio vivax, sensus moderamine firmus,
 pondere consilii fixus ubique manes,

14 delectis *CP* fort. uidet 17 elegit *P* uase] ua *C*¹, ua+se (*eras. s?*) *M* 18 tibi *C*
 20 uernat in ore] uerna tenoris *P*¹ 21 doctiloquum *BL* post flumen *erasum* fonte *C* saliente
*CM*¹ refendis *M*¹ 22 steriles *M*, sterelis *PR*, sterillis *F*¹ 23 misteria *CGR* 24 quae *F*
 plebs] plus *codd.* 26 monitis *PDGLRF*] monitus *CMB* 27 dilitis *B* 30 quidquid *PMR*]
 quicquid *CGBLM*² 31 hinc *B*¹, his *G*¹ licet] lux *ed. patr. Par.*, liquet *Mommsenus*, fort. sit et
 32 feres *D* *subscr. v. xxxii CMDR*
 XXIV (xxv *DL*) uirum uenerabilem *om. LF* ANFIONEM *CG*] AMFIONEM *BLF*, ANFIONE *MDR*
 PRESBYTERO *MD* 1 dulcedine *CP*¹*M*¹ 2 aspectum *P* migat *C*¹ 3. 4 hoc loco *CPF*, post
v. 6 positi DGBL, *om. MR* 3 cognoscere *P* 5 anfion *L* 6 meo] in eo *P*¹ sorde *D*
 7 *om. F*¹ qui quemcumque *CMGBRF*² *Ven.*] qui quemque *P*, quicumque *DL* 8 ignoras *B* 9 allo-
 quio] sic 'in uno *cod. Vatic.*' teste *Luchio*, alloquium *codices quos vidi* iucunda] iocunda *codd.* 10 uni-
 animes *CPM*¹*DR*] unanimes *GBLM*² tuus *C* 11 sensus* *C* 12 manes *CP*] manens *MDGBLRF*

qui bene cauta regis maturae frena senectae,
 cui quem praestat honor scis moderare gradum.
 15 promptus ad omne decus larga bonitate redundas,
 cui se coniungit quisquis in urbe venit.
 profluus humane frugem venientibus offers
 et tua fit populis omnibus una domus;
 verbis quippe suis quem papa Leontius effert:
 20 iudicio tanti credimus ista viri.

XXV

Ad Paternum abbatem de codice emendato

Paruimus tandem iussis, venerande sacerdos,
 nominis officium iure, Paterne, regens,
 qui propriis meritis ornans altaria Christi
 tam prece quam voto das placitura deo.
 5 supplico, cede tamen, si quid me forte fefellit:
 nam solet iste meas error habere manus.
 obtineat supplex modo pagina missa salutis,
 haec quoque cum relegis me memorare velis.

XXVI

Ad Rucconem diaconum, modo presbyterum

Altaris domini pollens, bone Ruco, minister,
 hinc tibi festinus mando salutis opus.
 nos maris Oceani tumidum circumfluit aequor,
 te quoque Parisius, care sodalis, habet;
 5 Sequana te retinet, nos unda Britannica cingit:
 divisos terris alligat unus amor.
 non furor hic pelagi vultum mihi subtrahit illum
 nec boreas aufert nomen, amice, tuum.
 pectore sub nostro tam saepe recurris amator,
 10 tempore sub hiemis quam solet unda maris.
 ut quatitur pelagus quotiens proflaverit eurus,
 stat neque sic animus te sine, care, meus.
 blanda serenato tempestas pectore fervet
 atque ad te varia mobilitate trahit.

13 cauta] cuncta L 14 et 16 locos mutarunt in P 14 cui] cum R quem] que M
 praestet (M) 15 promptus PMR, prump D redundas CPDGR] redundans MBLF 16 urbe BL]
 orbe rell. 17 profluus (M) 19 que P effert PMGBLC² Ven.] offert DF, effer C¹, effere R
 20 ista] sta P subscr. v. xx CMGR
 XXV (xxvi L) titulum om. D de codice emendato om. LF 2 regens] reges CPM¹DB¹,
 regis GLRFM²B² Ven. 5 quit C 6 iste] e i. ras. C, om. L 7 obtinuit F pagina salutis ut
 IV, 10, 3 carmina salutis 8 relegis PGF] religis CMDBLR me om. DR, mis F subscr.
 v. VIII CMR
 XXVI (xxvii L) titulum om. D RUCONEM (R) DIACONEM LF m. pr. om. LF
 PRESBYTERVM BG²] PRESBYTERO MG¹R, PRĒOR C 1 ructo R 2 hic F 5 britannica B¹, brit-
 tanica PRB² 6 *alligat (eras. c) C 10 hicmis P 11 prolauerit C¹ 13 pectore] pectoret
 P, est (ē) pectore D feuet D 14 adque P ad] a CD

- 15 sed memor esto mei votumque repende petenti,
ut pariter paribus det sua dona deus,
humanam mentem Christi quo gratia ditet
ac domino nostro sensus et ora vacent.

XXVII

Ad archidiaconum de Meldis

- Si mihi vel vestros licuisset cernere vultus,
munere pro tanto plurima verba darem.
direxit nobis mustum tua cara voluntas,
et dulces animos dulcia dona probant.
5 quem non vidisti promptus satiare parasti:
quid facias illi qui tibi notus adest?
det tibi larga deus, qui curam mente fideli
de grege pontificis, magne minister, habes.

XXVIII

Ad Iohannem diaconum

- Pignus amicitiae semper memorabile nostrae
versibus exiguis, care Iohannis, habe,
ut, cum me rapiunt loca nunc incognita forsan,
non animo videar, dulcis, abesse tuo.
5 Anthemium patrem per te, venerande, saluto,
cuius in affectu consolidatus agor.
Hilarium pariter nobis in amore tenacem
insero carminibus, quem mea corda colunt.
perpetuo maneat meritis felicibus aevo:
10 haec quoque cum relegis me memorare velis.

XXIX

Ad Anthimum diaconum

- Suscipe versiculos, Anthimi, pignus amantis,
quos tibi sincero pectore fudit amor.

16 det] de C 18 *rursus incipit* A nostro *ACMDGBL*] non P, sancto *RF* *subscr.* v. XVIII
AMR, xxviii D
XXVII (xxviii DL) ARCHIDIACONVM (*CDL*) *Ven.*] ARCHIDIACONVM *AMR*, ARCHIDIACONEM *F*, ARCHIDIACONVM
G DE MELDIS *ABM*²] DE MELDVS *CM*¹, DE MELLIS *D*, DE MEL *R*, MELDENSEM *F Ven.*, MELDINSEM *L*, MIL-
DIHSIM *G*¹, MILDIHENSIM *G*² 2 munera *D* 3 derexit *A* multum *B i. ras.* caro *P*
4 dulcis *C* parant *L* 5 prumptus *PM*¹*R* 8 habes] ades *F* *subscr.* v. VIII *ACMDGR*
XXVIII (xxix D, om. *RF*) DIACONEM *F* 2 iohannes *BLG*² 3 usque ad 29, 2 om. *C* in
confiniis paginarum 50^r et 50^v rapuit *R* 4 uideas *BL* 5 anthemium *AL* per] par *D*
10 relegis *ADGL*] religis *PMBF*, regis *R* me *sup. vers. 1 m. DB*, om. *R*, mis *F* *subscr.* v. x
AMGR
XXIX (xxx DL) ANTIMVM *A*¹, ANTHEMIVM *G Ven.* DIACONVM *MDGB*] DIACONEM *ALRF* 1 an-
themi *G*¹ *Ven.* 2 fundit *R*

- cum tua blanditus retineret lumina somnus
 lassaque fecisset membra iacere toro,
 5 dum dubito, pecco nolens vexare quietum:
 sic mea culpa tui causa soporis erit.
 discedo tacitus, veluti fur, indice nullo,
 nec dixi amplectens: frater amate, vale.
 non licuit mandata animo committere caro
 10 nec tenuit verbis hora vel una tuis.
 testificor dominum mihi fortiter esse molestum,
 quod sic abscedo nec tua dicta fero.
 sed cui plura volens poteram tunc dicere praesens,
 nunc faciat paucis pagina missa loqui.
 15 haec tamen ante deum rogo te mihi munera praestes:
 omnibus ut semper, carus ubique mices;
 nemo mihi vestem, denaria nemo ministret:
 quod dulcedo monet, hoc mihi nemo neget.

XXX

Ad Sindulfum diaconum

- Frater amore dei, digno memorabilis actu,
 pectore fixe meo frater amore dei:
 carpe libenter iter quod ducit ad aetheris aulam:
 altius ut surgas, carpe libenter iter.
 5 fer patienter onus neque te pia sarcina lasset:
 unde manet requies, fer patienter onus.
 subdere colla decet, quia sunt iuga dulcia Christi:
 quo mereamur opem, subdere colla decet.
 qui sua rura colit solet horrea plena tenere,
 10 nec ieiunus erit qui sua rura colit.
 per mare nauta volat quo multa pecunia crescat:
 mercibus ut placeat per mare nauta volat;
 non timet ille necem rabie turbante procellae:
 ut lucretur opes non timet ille necem.
 15 miles ad arma venit quaerens per vulnera palmam:
 ut redeat victor, miles ad arma venit.
 proelia sume libens mihi tu quoque, care sodalis:
 unde triumphus erit, proelia sume libens.

3 *rursus incipit C* (cf. ad 28, 2) 4 fecisset *M*¹ thoro *G* 5 nolens] nolex *P* 6 su-
 poris *M*¹ erat *M*¹, corr. *M*¹ 7 tatitus *P* iudice *BL* 8 fratre *D* 13 tunc] tum *C*¹,
 corr. *C*¹, tun *M*¹, tam *B* in hoc versu finit cod. *V* (v. praef.); idem in ed. *Ven. finis libri III*, sub-
 scripto: desunt quaedam, quae non erant in codice Vaticano 15 munere *B* praestis *PM*¹ 17 do-
 naria *G* (vulg. v. l.) ministrat *G*² 18 dulcido *PM* subscr. v. xviii *ACMDG* in *P* se-
 quitur *V*, 3

XXX (xxx1 *DL*) extat in *P* f. 59^o post *IX*, 2, 122 sic inscriptum: DE RECIPROCIS VERSIBVS NVMBRO XXII
 SINDOLFVM *G*, INDVLFVM *F* DIACONVM *DGB*] DIACONVM *CMRF*, DIAÇ *A* 2 fixo *G*¹ 3 iter] ut
*D*¹ ut vid. etheris aulam praeter primam litteram add. *P*² 5 fert *C* honus *DG*¹ [v. 6 onus
 (*D*)*G*] 8 mereantur *DBL* 11 nauta] na *C*¹ 12 mare] mar*** *P*¹, manere *R* 13 rabiem
GBLF procella *F*

quisquis amore venit nescit se ferre laborem:
 20 nemo labore iacet quisquis amore venit.
 carmina parva ferens tibi debita reddo salutis;
 des meliora, precor, carmina parva ferens.

19 labore *P* 20 labore *AGRF*] ab ore *CPM¹D*, algore *L*, ab algore *B* 22 meliore *D* *subscr.*
 v. xxii *ACMDG* HABET VERSVS DCCLXXXII EXPLICIT LIBER III INCIPIT LIBER IV *ADG*, EXPLICIT LIBER
 III HABENS VERSVS DCCLXXXII INCIPIT LIBER IV *B*, EXPLICIT LIBER III INCIPIT LIBER IV *CMR*, INCIPIT LIBER
 IV *F*, EXPLICIT LIBER III INCIPIVNT CAPITVLA LIBRI IV *et post capitula* VENANTI HONORII CLEMENTIANI FOR-
 TVNATI PRESBYTERI ITALICI LIBER IV *L* in *P* sequitur *VIII, 2* (*alterum carmen serpentinum*)

LIBER QVARTVS

I

Epitaphium Eumeri episcopi civitatis Namneticae

- Quamvis cuncta avido rapiantur ab orbe volatu,
attamen extendit vita beata diem,
nec damnum de fine capit cui, gloria, vivis,
aeternumque locum missus ad astra tenet.
5 hoc igitur tumulto requiescit Eumerius almo,
per quem pontificum surgit opimus honor.
stemma deducit fulgens ab origine culmen,
et meritis priscos crescere fecit avos.
emicuit populis geminum memorabile donum:
10 inde gradu iudex, hinc pietate pater.
dulcis in eloquio, placidus moderamine sacro,
in cuius sensu perdidit ira locum,
alterius motus patienti pectore vicit:
ut levitas laesit, hoc gravitate tulit.
15 si * ab externis properavit sedibus hospes,
mox apud hunc proprios sensit habere lares;
hic habitare volens patriis rudis exul ab oris
oblitus veterem huius amore patrem.
gaudet arrisit, probat is se cernere flentem:
20 alterius lacrimas mox facit esse suas.

I carmina huius libri continuo leguntur in P f. 94^v—104^v cum titulis EPITAPHIVM B(F)] EPITAFIVM A, EPYTAPHIVM CL, EPHYTHAPHIVM MR, EPHITAPHIVM DG, EPITHAPHIVM P (similis in hoc vocabulo orthographiae fluctuatio per totum librum; F pro PH tantum in A occurrit, P pro PH in M) EVMERII G ciu. Namn. om. F 2 attamen DGBLF] adtamen ACPMR 3 uiuis ACPM¹DF] uiuit GRBLM² Ven. 4 mis- sus GBLRFA²M² Ven.] missos A¹CPM¹D tenet GBLM² Ven.] tenent ACPM¹DRF 5 requiescit AGBL Ven.] quiescit D, quiescet CPMRF 7 stemmate ACPM¹DG] stemmata BLRFM² deducit ACPM¹DRF] deduxit BL, deductum G Ven. fulgens Ven.] fulget codd. cf. 10, 7 origine] oriente D 8 crescere P, criscire M¹ 9 memoliale P, memoraleque A domum D 10 grado M¹ 11 dul- cis] dul D placidus PM¹ 12 per cuius sensum BL perdidit PM 15 si ab externis ACPMD] si quis ab externis G Ven., recte ut videtur, si externus propriis BLRF hospis CM¹D², ospis P, hopis D¹ 16 apud PM¹ proprius CPM¹D 17 hinc A habitasse G Ven. rudis DGBL] rudes ACPMRF exsul G ores P 18 uetere A 19 gaudet ACPMDBRF] gaudens G Ven., gaudentem B v. l., L, gaudet et Brouerus ed. II, gaudent? arrisit. Mommsenus, fort. gau- denti arrisit, plorans se c. f.

partitus cum ventre vices pietate magistra
unde tulit luctus, mox ibi vota dedit.
pauperibus dives censum transfudit egenis,
ante bonus tribuit quam peteretur opem.
25 semina iactavit centeno pingua fructu,
cui modo de reditu messis adulta placet.
unica cura fuit, cunctos ut viseret aegros,
ipse quibus medicus vixit et ipse cibus.
extulit ecclesiae culmen; quod restitit unum
30 venit ad heredem, qui cumlaret opus.
felix ille abiit, Felicem in sede reliquit,
heredis meritis vivit in orbe pater.

II

Epitaphium domni Gregori episcopi civitatis Lingonicae

Postquam sidereus dirupit Tartara princeps,
sub pedibus iusti, mors inimica, iaces.
hoc veneranda sacri testatur vita Gregori,
qui modo post tumulos intrat honore polos.
5 nobilis antiqua decurrens prole parentum,
nobilior gestis nunc super astra manet.
arbiter ante ferox, dehinc pius ipse sacerdos
quos domuit iudex fovit amore patris.
triginta et geminos pie rexit ovile per annos
10 et grege de Christi gaudia pastor habet.
si quaeras meritum, produnt miracula rerum,
per quem debilibus fertur amica salus.

III

Epitaphium domni Tetrici episcopi civitatis Lingonicae

Palma sacerdoti, venerando Tetricae cultu,
te patriae sedes, nos peregrina tenent.
te custode pio numquam lupus abstulit agnum,
nec de fure timens pascua carpsit ovis;

21 parti**s C¹, paretus P uetere A uicis M¹ 23 diuis ACP transfundit G¹
24 bonis D¹ 27 cunctus CP uiserit M¹ 29 ecclesiae C restetit P¹MD 30 qui]
quod G Ven. 31 habuit CD sede] se D reliquit PR 32 heredes CPM¹D urbe A
subscr. v. xxxii CDG
II DOMNI ACDMR] DOMNO P, om. GBLF GREGORII ARF episc. om. G, episc. ciu. om. A,
ciu. om. P, ciu. Ling. om. R CIVITAS CD LINGONICI A, LINGONIAS C, LONGONICA P¹, LONGONICAE P²
3 sacra D gregorii D 4 m. p.] post modo D tumulus A¹MD hone G¹ 7 forax D
8 fouit MBL] fouet ACPDGRF 11 si] sic A, qui P 12 amca G subscr. v. xii ACMD
III domni] SANCTI G¹, om. DBL TRETICI C, TETRICE R, THEODERICI F ciu. Ling. om. LF
CIVE MDR, CIN P¹ LINGONICA P¹ 1 sacerdoti B] sacerdotum L, sacerdotii rel. uenerande A,
ueneranda R quultu (quiltu) M, queultu P, nultu F 2 sedes CBLRFM²G²] sedis APM¹DG¹
4 fure] fur i. ras. C, ur i. ras. P carpit G¹, crapsit D, capsit, 1 m. sup. scripta r, P oues CPM

- 5 sex qui lustra gerens et per tres insuper annos
 rexisti placido pastor amore gregem.
 nam ut condirentur divino corda sapore,
 fudisti dulcem iugiter ore salem.
 summus amor regum, populi decus, arma parentum,
 10 ecclesiae cultor, nobilitatis honor,
 esca inopum, tutor viduarum, cura minorum:
 omnibus officiis omnia, pastor, eras.
 sed cui praebebat varie tua cura medellam,
 funere rectoris plebs modo triste gemit.
 15 hoc tamen, alme pater, speramus: dignus in astris
 qualis honore nites, hic pietate probes.

IV

Epitaphium domni Galli episcopi civitatis Arvernae

- Hostis inique Adam, paradiso fraude repellis:
 ecce deus famulos praestat adire polos.
 invide, sic tua mors homini meliora paravit:
 tu expellis terris, hic dat et astra suis.
 5 testis et antestis Gallus probat ista beatus,
 nobilis in terris, dives eundo polis.
 qui Christi auxilio fultus nec adultus in annis,
 se maiora petens, odit amore lares.
 effugit amplexus patrios matremque relinquit:
 10 qui monachum regeret, quaeritur abba parens.
 illic tiro rudis generoso coepit ab aevo
 militiae domini belliger arma pati.
 Quintiano demum sancto erudiente magistro
 pulchrius est auro corde probatus homo.
 15 inde palatina regis translatus in aula,
 Theuderice, tuo vixit amore pio.
 mox ubi destituens terras petit astra magister,
 cessit discipulo cura tuenda gregem.
 pontificatus enim moderans ita rexit habenas,
 20 pastor ut officiis esset, amore pater,

5 qui] quasi *DG* t*res (eras, e) *C* 6 placito *R* 7 nam*ut *C* diuino: o *i. ras. I m. P*
 8 fudisti: fu *i. ras. I m. P* ducem *i. rore D* 9 regnum *G¹, corr. G¹* 10 ecclesiae *C* 13 prae-
 b*** *M¹* medellam *BLR(F)P²* 14 trista *A* 15 dignos *A¹ ut vid.* 16 honores *D*
 hic] hi *G*, in *D* probes *PG Ven.*] probis *CM¹D*, probas *ABLRFM²* subscr. v. xvi *ACMD*
 IV (EPHYTAPHIVM *P*) domini] SANCTI *G*, om. *LF* Galli om. *C¹* ciu. *Aru. om. F*
 CIVITATE *M*, CIVM (*i. e. CIV*) *R ut solet* ARVERNAE *CMGL Ven.*] ARVERNAE *ADBR*, ARVERNNAE *P*
 1 paradyso *PGB*, paradisso *C*, paradyso *M* 2 adire] adiri *C*, audire *R*, arade *D* polos] 1 *i. ras. C*
 (ex p), los *i. ras. P* 3 inuidiae *D* 4 expelles *C¹P* 5 antestis *ACPM¹D*] antistes *GBLRF*
 (antestis hic scripsisse *Fortunatum verborum lusus docet*) gallis *P* 6 polis: li *i. ras. C* (ex p?)
 8 se *ACPMRF*] sed *DGBL*, cf. 9, 14 9 relinquit *ACPM¹D*] reliquit *GBLRF Ven.* 10 abba*
 (eras. s) *G* 11 tyro *CG* generoso: os *i. ras. P* 13 quintiano: a *i. ras. C* magistro: is
i. ras. P 14 est auro] tauro *C¹, corr. C¹* humo *G¹* 15 palatinam — aulam *G²* trans-
 latus] probatus *L* 16 Theuderice *ACPM¹G¹R*] Theoderice *D* (he *i. ras.*) *BG²*, teoderice *L*, theoderice *F Ven.*
 17 destituens *B* 18 tuendo *A*, tenenda (*M*) 19 rexit: x *i. ras. P*

mansuetus patiens bonus aequus amator amandus;
 non erat offensae, sed locus hic veniae.
 si qua supervenit, facta est iniuria virtus:
 unde furor poterat, inde triumphus erat.
 25 plebem voce fovens quasi natos ubere nutrix,
 dulcia condito cum sale mella rigans,
 hoc opus exercens praesciit dona futuri,
 se pastore nihil posse perire gregi.
 sic pater ecclesiam regit in quinquennia quinque,
 30 bis terdena tamen lustra superstes agens.
 hinc meliore via sanctum ad caelestia vectum
 non premit urna rogi, sed tenet ulna dei.

V

Epitaphium Ruriciorum episcoporum civitatis Limovecinae

Invida mors, rabido quamvis miniteris hiatu,
 non tamen in sanctis iura tenere vales.
 nam postquam remeans domuit fera Tartara Christus,
 iustorum meritis sub pede victa iaces.
 5 hic sacra pontificum toto radiantia mundo
 membra sepulchra tegunt, spiritus astra colit.
 Ruricii gemini flores, quibus Aniciorum
 iuncta parentali culmine Roma fuit,
 actu mente gradu spe nomine sanguine nexi
 10 exultant pariter hinc avus, inde nepus.
 tempore quisque suo fundans pia templa patroni
 iste Augustini, condidit ille Petri.
 hic probus, ille pius, hic serius, ille serenus,
 certantes pariter quis cui maior erit,
 15 plurima pauperibus tribuentes divite censu
 misere ad caelos quas sequerentur opes.

21 aequos *P* amatus *M*¹ 24 inde] unde *D* 25 natos *GBLRFA*²*M*²] natus *CPM*¹*D*, na-
 tus** *A*¹ nutrix *i. ras.* 2 *m. A*, nutrex *CM* 26 melle *L* 27 praesciit *ACPM*¹*DG*] prae-
 sciuit *BLRFM*² futura *G*¹ 28 se] sed *DG* 29 eclaesiam *C* rexit *A* in] per *G*¹
 30 terdana *P*¹, per sena *Mommseus*, fort. vix terdena cf. *Greg. Tur. vit. patr. 6, 7* superstes *BL(F)G*²] *superstis ACPMDG*¹*R* agens: ens *i. ras. C* 31 meliora *ADG*¹ sancto *P*¹(?) corr. *P*¹
 32 premit *ABLM*²] premet (praemet) *CPM*¹*DGRF* deus *D* subscr. v. xxxii *CMGA*², xxxiii *D*,
 xxii *A*¹

V extat in *Σ f. 50^v post II, 10* RVRICIORVM *DB*] RORICIORVM *ACPMGLRF* ciu. Lim. om. *LF*
 ciuitatis] con *C* (*i. e. C*) LIMOVECINAE *ACMDBR*] LIMOVICINAE *PG* in *Σ* titulus hic est: ITEM
 EPITAPHIVM SVPER SEPVLCHRA EPISCOPORVM DOMNORVM RVRICORVM LEMOVECAS 1 rabido *Σ*] rapido *rell.*
 ministeri* *C*¹ hatu *C*¹ (corr. *C*¹?) 3 christi *A*¹ 5 tota *G*¹ radiantia *D* 6 sepulchra *G*
 colunt *P* 7 ruritii *L*, rucii *D* anitiorum *B* 8 parentalia *SR* culmina *BR*, culminina *D*
 post 8 in *Σ* hoc distichon traditur: pectore uena loquax, mundano culta sapore | uenit ad aeternos lingua co-
 lenda libros. quod quia ad unius viri laudes pertinet iniuria huc delatum esse apparet 9 gradus spe *Σ*,
 gradus pe *G*¹ (accumulante gradu de nomine *Ven.*) 10 exultent *DBL* nepus *ΣACPM*] nepos *GBLRF*,
 polos *D* 12 isti *ΣA* 13 serius] seruus *RF*, strenuus *Σ* serenos *C*¹ 14 quas *Σ* 15 cen-
 sus *Σ* 16 ad] at *G*¹, **ad *P* caelus *M*¹ quae *C*¹ (corr. *C*¹?)

• quos spargente manu redimentes crimina mundi
inter apostolicos credimus esse choros.
felices qui sic de nobilitate fugaci
20 mercati in caelis iura senatus habent!

VI

Epitaphium Exoci episcopi civitatis Limovecinae

Quamvis pontificem premeret tremebunda senectus,
attamen haec voluit plebs superesse patrem;
aut si naturae mutari debita possent,
pro pastore suo grex properasset iter.
5 sed quia non licuit, populum spes consulat illa,
quod hunc pro meritis vexit ad astra fides.
inmaculata deo conservans membra pudore
Exocius meruit iam sine fine diem,
pectore sub cuius regnans patientia victrix
10 fluctibus in tantis anchora sensus erat.
felle carens animus, placida dulcedine pastus,
nesciit offensis ira referre vices.
templorum cultor, recreans modulamine cives
vulneribus patriae fida medella fuit.
15 qui tria lustra gerens in pontificatus honore
pergit ad antiquos plebe gemente patres.
non decet hunc igitur vacuis deflere querellis,
post tenebras mundi quem tenet aula poli.

VII

Epitaphium Chalacterici episcopi civitatis Carnotenae

Inlacrimant oculi, quatiuntur viscera fletu
nec tremuli digiti scribere dura valent,
dum modo, qui volui vivo, dabo verba sepulto,
carmine vel dulci cogor amara loqui.

17 quo L, quas R spargentem m. redimentis D 18 apostolicos CM chorus M¹DG¹
20 merati C¹ subscr. v. xx ACGMR, xxx D, EXPLICIT Σ in Σ sequitur c. 6
VI sine titulo P ITEM ALIUD Σ EXOCI ACMDGR] EXOCI F, EXOTII BL ciu. Lim.]
om. F, L. C. L LIMOVECINAE AMDGBRC²] LIMOV+CINAE C¹, LIMOVENETIAE L 1 tremibunda CPM
senectus] om. F, senatus G, sanatus D 2 adtamen C, actamen R 3 mutare AMDG¹ pos-
sent Browerus] possint codd. cum Σ 4 properassit CPM¹ 5 spem C¹ consolatur Σ 7 (in-
maculata ΣACPGLR) membra R 8 exotius BL, e socius Σ iam] hunc L 9 patientia Σ,
patientia P uictrex Σ, uitrex C 10 fletibus D anchora sic codd. cum Σ sensus
genetiv. 11 animus placida Σ] animo placidus rell. 12 nesciit] nescit F, nescit et A¹ ut vid.
uices] ***es A¹ 13 rereans Σ modulamine AMDGBRF] modulamine ΣL, mudulamine P, modu-
lamini C², mod+lamini C¹ (cf. 7, 15, 16, 7; recreans moderamine ciues 10, 21) ciues i. ras. 1 m. G.
+ine* C¹, uices P 14 medela GBLP² 17 decet] det M¹ hunc om. G¹ querelis GBL,
querillis M¹ 18 postenebras CM¹ tenet CPM¹, teneret R subscr. v. xviii ACD in Σ
hic versus sequitur: miliciam peragens capiens noua praemia regis et distichon IV, 27, 21, 22
VII titul. om. R (1 v. vac.) CHALACTERICI BL] CHALETRICI C (ci sup. vers.) APMG, CALETRICI F,
CALETRICI D cf. v. 5 et indic. capit. cum Luchii nota (a) p. 128 ciu. Carn. om. F, ciu. om. B
CARNOTAE L 2 tremulo C¹ 3 modum P¹

- 5 digne tuis meritis, Chalacterice sacerdos,
tarde note mihi, quam cito, care, fugis!
tu patriam repetis, nos triste sub orbe relinquis:
te tenet aula nitens, nos lacrimosa dies.
ecce sub hoc tumulo pietatis membra quiescunt
10 dulcior et melli lingua sepulta iacet:
forma venusta decens, animus sine fine benignus
vox suavis, legem promeditata dei,
spes cleri, tutor viduarum, panis egentum,
cura propinquorum, totus ad omne bonum;
15 organa psalterii cecinit modulamine dulci
et tetigit laudi plectra beata dei,
cautere eloquii bene purgans vulnera morbi,
quo pascente fuit fida medella gregi.
sex qui lustra gerens, octo bonus insuper annos,
20 ereptus terrae iustus ad astra redi.
ad paradisiacas epulas te cive reducto
unde gemit mundus gaudet honore polus.
et quia non dubito quanta est tibi gloria laudum,
nec debes fieri, talis amice dei.
25 haec qui, sancte pater, pro magnis parva susurro,
pro Fortunato, quaeso, precare tuo.

VIII

Epitaphium Cronopi episcopi civitatis Petrocoricae

- Si terrena, sacer, quondam tibi cura fuisset,
carmine plus lacrimas, quam modo verba darem.
sed quia tu mundus nec sunt tibi crimina mundi,
nos gaudere mones qui sine morte manes.
5 antistes pietate calens, venerande Cronopi,
membra sepulchra tegunt, spiritus astra tenet.
ordo sacerdotum cui fluxit utroque parente:
venit ad heredem pontificalis apex.
hunc tibi iure gradum successio sancta paravit,
10 ut quasi iam merito debitus esset honor.
nobilis antiquo veniens de germine patrum,
sed magis in Christo nobilior merito,

5 suis C¹ chalacterice A¹CGL] chalacterice PMBF, chalactrice DA², calacterice R sacerdos M¹
6 fug** C¹ 7 orbe CPM] urbe ADGBLRF fort. tristes orbe reliquis B 9 tumulo]
titulo G² var. l. 10 et melli APMRF²G²] et melle BL, *tmelli G¹ (fuisse videtur dulciore tmelli),
**melli C¹, atinelli D (dulcior e tumulo Ven.) 11 animus] bis A¹, animos P benignus praeter be
i. ras. 2 m. A 13 celeri A 15 cecidit M¹RF modulamine CPM 17 cauterio BL
bene om. G¹ Ven. purgans] purgando Ven. 18 quo* A medela GBLP², mella A 21 para-
dysiacas P, paradissiacas C, paradyssiacas M, paradisiaccas R ciue] uice P 24 flere A, om. D
ta*is M¹, talus C¹ 25 naec C¹ subscr. v. XXVI ACMDG
VIII Cr. e. om. D¹ CRONOPI ACPMLR] CRONOPII F, ACRONOPI GB, CHRONOPI D² cf. ind. capit.
ciu. Petr. om. F ciu. om. CPMB (habent ADGLR) PETROCOLICAE G 1 condam R¹, corr. R¹
fuisset APBLRFM²G²] fuisset CM¹, fuisti DG¹ 2 modo] mod D 3 carmina L 4 manens P¹
5 antestis A cronopi F] choronopi C¹, chronopi rell. 6 tenent G¹

sic vultu semper placidus ceu mente serenus,
 pectore sincero frons sine nube fuit;
 15 cuius ab eloquio nectar per verba fluebat,
 vinceret ut dulces ore rigante favos.
 nudorum tu vestis eras, algentis amictus:
 qui ad tua tecta fugit, tectus et ipse redit.
 divitias omnes inopum sub ventre locasti,
 20 unde tibi semper viva talenta manent:
 esuriens epulum, sitiens te sumere potum,
 cernere te meruit tristis et exul opem.
 implesti propriis viduatam civibus urbem
 videruntque suos te redimente lares.
 25 quam lupus ab stabulis tulerat frendente rapina,
 te pastore gregis reddita plaudit ovis.
 templa exusta celer revocasti in culmine prisco,
 hinc tua sed caelis stat sine labe domus.
 ipse bis octono vixisti in corpore lustro:
 30 nunc tibi pro meritis est sine fine dies.

IX

Epitaphium Leonti episcopi anterioris civitatis Burdegalensis

Vltima sors avido graviter properavit hiatu,
 pastorem rapiens qui fuit arma gregis.
 hoc recubant tumulo venerandi membra Leonti,
 quo stetit eximium pontificale caput.
 5 quem plebs cuncta gemens confusa voce requirit:
 hinc puer, hinc iuvenis deflet, et inde senes.
 defensoris opem hic omnis perdidit aetas,
 et quantum coluit nunc lacrimando docet.
 nemo valet siccis oculis memorare sepultum,
 10 qui tamen in populo vivit amore pio.
 egregius, nulli de nobilitate secundus,
 moribus excellens, culmine primus erat.
 hic pietate nova cunctis minor esse volebat:
 sed magis his meritis et sibi maior erat.
 15 quo praesente viro meruit discordia pacem,
 expulsa rabie corda ligabat amor.
 ecclesiae totum concessit in ordine censum
 et tribuit Christo quod fuit ante suum;

13 vultus *R* placidus semper *F* 14 fons *A* 15 ab equo *P*¹ (*corr. P*¹?) 16 fugit
ed. patr. Par.] fuit *codd.* 20 uiua* *M*, ui** *C*¹ mane**t P*¹ 21 epulam sitien te *P* sume *M*¹
 22 cernire *CM*¹ exsul *GB* 23 implisti *P* 26 gregi *ed. patr. Par.* plaudet *M* 27 in
*om. C*¹ 28 *om. P* 29 octeno *A*, octo *R* 30 merito *P* es *D* *subscr. v. xxx CMD*
 IX IX—XI *om. Ven.* LEONTII *GBF* ant. ciu. *Burd. om. F* ANTERIONIS *D*, ANTENORIS *R*
 con* *C* (*cf. c. 5*) *Burd. in initio tituli B* 2 arca *R* 3 recumbant *M* ueneran** *C*¹,
 ueneranda *P* leontii *G*¹ 4 capud *R* 5 requirit *CPMD* 6 iuuenes *D* senes
*CPMDG*¹*RF*¹*A*²] senex *BLF*², senis *A*¹*G*² (*cf. II, 9, 56*) 7 defensores *M*¹*D* hic *CPMDR*] hinc
AGBLF (*cf. 13, 9*) omnes *CPM*¹ 8 nunc *i. ras. C* 10 populum *P*¹ uiuit *CPBLRFM*²] hinc
 uiuet *AM*¹*DG* 11 nulla *R* nubilitate *P*¹ 12 c. p. e. *om. F*¹, c. celsus e. *add. F*² 15 qui *AF*
 17 ecclesiae *C* cessum *D* 18 et iribuit *P* su** *M*¹

- ad quem pauper opem, pretium captivus habebat,
 20 hoc proprium reputans quod capiebat egens;
 cuius de terris migravit ad astra facultas,
 et plus iste deo quam sibi vixit homo,
 cordis in amplexu retinens et pectore plebem,
 diceret ut populum se generasse patrem.
 25 namque suos cives placida sic voce monebat,
 confitereris ut hunc ad sua membra loqui.
 ingenio vigilans, dives quoque dogmate Christi,
 et meruit studio multiplicare gradum.
 largior in donis absens sibi iunxit amantes:
 30 et quo non fuerat, munere notus erat.
 principibus carus huiusque amor unicus urbis,
 festinans animis omnibus esse parens.
 lustra decem pollens, septem quoque vixit in annos;
 mox urgente die raptus ab orbe fuit.
 35 sed quis cuncta canat, cum tot bona solus habebat?
 nunc uno in tumulto plurima vota iacent.
 haec tibi parva nimis, cum tu merearis opima,
 carmina Theodosius praebet amore tuus.

X

Epitaphium Leonti episcopi sequentis civitatis Burdegalensis

- Omne bonum velox fugitivaque gaudia mundi;
 prosperitas hominum quam cito rapta volat!
 malueram potius cui carmina ferre salutis,
 perverso voto flere sepulchra vocor.
 5 hoc recubant tumulto venerandi membra Leonti,
 quem sua pontificem fama sub astra levat.
 nobilitas altum ducens ab origine nomen,
 quale genus Romae forte senatus habet;
 et quamvis celso flueret de sanguine patrum,
 10 hic propriis meritis crescere fecit avos:
 regum summus amor, patriae caput, arma parentum,
 tutor amicorum, plebis et urbis honor,
 templorum cultor, tacitus largitor egentum,
 susceptor peregrum distribuendo cibum.

19 at ADB 21 astra] a**** C¹ 22 plus iste] pluste A 24 ut] om. F, et G¹ 25 sic]
 si D 27 uililans G¹ docmate P 29 lagior M¹ iunxit APDG (fort. uinxit) BLFC²] iunc-
 xit R, iunxit M, unxit C¹ 31 huiusque CPBLRF] huius AMDG orbis L 32 nimis R
 33 decem ALF] decem CPMDGGBR polleas D septem ADGBL] septim CPMRF annis R
 34 urgente LB² (u expunxit B¹?) raptus M orbe RF, G² v. l.] urbe ACPMDG¹BL 37 tibi
 om. A 38 Theodosius ACMRP²G³] theodosius DG¹B, teodosius L, theusius F, theodosiosus P¹
 subscr. v. XXXVIII ACD (M? evanida quaedam in extremo f. 16^v)

X EPITAPHIUM ALTERIVS LEONTII *omissis reliquis* F ciuitatis om. L 1 uelox] om. F¹, uelux M¹
 5 u. m. l. om. F¹ leontii G 6 leuat] uolat L 7 altum A¹ nomen] mundi P (expunctum)
 8 senatos M¹ 9 et] cf. 13, 4; 26, 31 fuerat BL 10 crescere M¹ (enotavi eriscere, viz recte),
 cresc** C¹ (eras. i*?) 11 reg** P¹ 12 plebs C honor i. ras. A 13 tacitus: s i. ras. G
 14 peregrinorum A cibom M¹

- 15 longius extremo si quis properasset ab orbe,
advena mox vidit, hunc ait esse patrem;
ingenio vivax, animo probus, ore serenus,
et mihi qualis erat pectore flente loquor.
hunc habuit clarum, qualem modo Gallia nullum;
20 nunc humili tumulo culmina celsa iacent.
placabat reges, recreans moderamine cives:
gaudia tot populis, heu, tulit una dies.
lustra decem felix et quattuor insuper annos
vixit, et a nostro lumine raptus obit.
25 funeris officium, magni solamen amoris,
dulcis adhuc cineri dat Placidina tibi.

XI

Epitaphium Victoriani abbatis de monasterio Asanae

- Quisquis ab occasu properas huc, quisquis ab ortu,
munus in hoc tumulo quod venereris habes.
respice ditatum caelesti dote talentum,
cuius semper habet pectoris arca deum.
5 religionis apex, vitae decus, arma salutis
eximius meritis Victorianus adest,
dignum opus exercens qui fructificante labore
cunctis, non soli vixit in orbe sibi.
plurima per patriam monachorum examina fundens
10 floribus aeternis mellificavit apes.
lingua potens, pietas praesens, oratio iugis:
sic fuit, ut iam tum totus ad astra foret.
plura salutiferis tribuens oracula rebus
saepe dedit signis vita beata fidem.
15 bis senis rexit patrio moderamine lustris
rite deo placitas pastor opimus oves.
calle sequens recto sacra per vestigia Christum,
nunc fruitur vultum quem cupiebat amor.

15 orbe *GBLRF*] urbe *ACPM*D 16 ait esse] attesse *M*¹ (*corr.* *M*¹) *D* 18 loquar *A*, loquar *G*¹
(*vix eras*, *a*) 20 tumulum *P*¹ iacent] ****aent vel ***aent* *C*¹ 22 populus *P*¹ 23 decem *L*] *decim* *rell.* felix: 1 *i. ras.* *P* quattuor *G* 24 et] *fort.* ut a *om.* *R* 25 solamina *C*¹
26 placidana *A* *subscr.* v. xxvi *AM*, xxv *D*
XI extat in *Σ* f. 50^r post VIII, 9 de m. a. *om.* *LF* MONASTERIA *R* ASANAE] ASANE
ACMDB, AXANE *G*, ASENE *P*, ASANI *Σ*, GANE *R* titulus in *Σ* hic est: INCIPIUNT VERSVS EPITAPHIVM |
DOMNI VICTORIANI PRIMI ABBATIS DE | MONASTERIO ASANI IN SPANIA 1 occaso *P*¹, hoc casu *R*
2 veneraris *ΣG*¹, ueneris *M*¹ 5 relegionis *Σ*, relligionis *LR* salutis] luti *P* 6 uictorianus
(*Σ*)*ADGBLM*²] uictorianus *CPM*¹*RF* 8 non soli *om.* *R* orbe *ΣMDGBLRF*] urbe *ACP* 9 ex-
amine *P*, exanima *Σ* fundans *G* 10 apes *codd.* *practer* apex *F*, apis *A*¹ 11 lingua *P*
12 iam t. t.] *** totus* *G*¹, iam tum tutus *G*² (*corr.* *G*¹?) fouet *PM*¹ (*corr.* *M*¹) 14 fidem *i. ras.* *C*
16 deo] do *R*, bene *Σ* placidas *A*, platas *R* 18 nultum *ACPM*¹*DR*¹] nultu (*Σ*)*GBLFM*²*R*²
cupibat *MC*², cubibat *C*¹ amor* *M* (*eras. ē vel ū*) *subscr.* v. xviii *ACMD* in *Σ* sequitur
H, 10

XII

Epitaphium Hilari presbyteri

Omnes una manet sors inreparabilis horae,
 cum venit extremus lege trahente dies.
 sic furit ira necis neque nos fugit orbita mortis;
 pulvere facta caro est, non nisi pulvis erit.
 5 haec tamen insignes animas spes non vacua pascit,
 quod qui digna gerit de nece nulla timet.
 hoc iacet in tumulo venerandus Hilarius actu,
 corpore qui terras et tenet astra fide,
 vir bonus, egregia de nobilitate refulgens,
 10 inter honoratos germinis altus apex.
 conubio iunctus simili, sed coniuge rapta,
 stans in amore dei, non fuit alter amor.
 utilis in propriis, doctus moderamine legis,
 cuius iudicium pondere libra fuit,
 15 iustitiam tribuens populis examine recto:
 vendita res pretio non fuit ulla suo.
 funeris officio lacrimans Euantia caro
 contulit haec genero membra sepulchra suo.

XIII

Epitaphium Servilionis presbyteri

Quamvis longa dies, brevis hic et hospita lux est;
 sola tamen nescit vita beata mori.
 hoc igitur tumulo Servilio clausus habetur,
 nobilis et merito nobiliore potens.
 5 ipse palatinam rexit moderatius aulam
 commissaeque domus crescere fecit opes.
 presbyter inde sacer mansit venerabilis urbi,
 servitioque dei libera vita fuit.

XII HILARI CM(DGB)] HELARI P, HYLARI R, HILARII A(F), SANCTI HILARII L 1 inreparabilis
 M¹ horae PBLF] ore ACMDGR 2 ueni* C¹ 3. 4 om. P 3 in M (f. 17^r col. 2) nova
 manus incipit aetate aequalis; versus 3. 4. 5 videntur in rasura scripti esse furit BLR] furet ACMDG,
 fuit F necis MGBLF Ven.] nescis R, decus DC², dices C¹, decus A fligit F orbita GBLRF]
 urbita CD, urbida A, arbita M mors A 4 caro est A] est caro CM¹DR, caro GBLFM² 5 haec]
 spes F² spes om. F non u. p. om. F¹ uacua] fort. uaga in marg. H G (2 m. ?)
 6 digne G¹ 7 iacet i. ras. 6—7 litterarum C et M (ta- C¹) helarius P 8 tenit C 10 ho-
 noratas A¹ corr. A¹, honorat*s P¹ (non eras. a), honoratus D germinus F 11. 12 om. P 11 con-
 nubio: c i. ras. M sed] so. sic M coniun**er*pta C¹, coniungerapta C² (corr. C¹?) 13 utelis
 CM¹, u**lis P¹, corr. P¹ in propriis cf. 16, 12; 18, 18 ductus C 16 uindita CM¹ ulla
 suo APM¹G¹BLF] illa suo DG²M² Ven., alter amor R, om. C 17. 18 om. P 17 karo F, curro R
 18 membra] fort. maesta, cf. 18, 6 sepulchra G, sepulchra C, sepulta R suo om. R subscr.
 v. XVIII AMD, XXIII C sequentia duo carmina post c. 16 leguntur G, eadem om. Ven.
 XIII (xiv D, xv G) SERVIBONIS DF PRESBITERI P, per compend. rel. 1 et inhospita L
 2 solam P¹, scula ut vid. L¹, corr. L¹ 5 moderatus D 6 domus] sibi A 7 presbyter] pres-
 biter CPDGBL, per compend. AMR unde G¹ urbi GBL] orbi ACPMDF, orbe R 8 s. d.]
 serui F¹, seruioque dei F²

orphanus hic patrem, viduae solacia deflent,
 10 unde magis caelis gaudia vera tenet.
 pontificem genitum vidit dehinc munere Christi;
 raptus ab orbe quidem laetus ad astra redit.

XIV

Epitaphium domni Praesidi

Vita brevis hominum, sed non brevis illa piorum,
 dum migrante die prosperiora tenent.
 qui meruere magis de carcere carnis euntes
 post tenebras mundi luce perenne frui.
 5 ex quibus hic recubans meritis Praesidius almis
 carne tenet tumulum, spiritus igne polum.
 pectore de proprio Christi responsa rigando
 multorum extinxit fonte fluente sitim.
 invitans instanter oves ad pascua regis
 10 distribuit dulcem fratribus ore salem.
 nam quotiens monachus peccati est vulnere fixus
 missus ad artificem, certa medella fuit.
 ibat ad abbatem famulans sanctumque magistrum
 discipulus humilis, qui fuit ante tumens.
 15 talibus officiis intentus amore Tonantis
 inter et angelicos fulget honore choros.

XV

Epitaphium Boboleni diaconi

Innumeris hominum subiecta est vita periclis,
 casibus et variis sors inimica premit.
 nam recubando toro Bobolenus, honore diacon,
 dum fruitur somno, mors rapit atra virum.
 5 hostis in insidiis securo caede securis
 percutiens cerebrum fecit obire dolo.
 dic, tibi quid prodest scelus hoc peragendo, nefande?
 ille deo vivit. tu moriture peris.
 martyr is ille decus meruit, tu damna latronis;
 10 hinc sibi palma placet, sed tibi poena manet.

9 orphanus *L* hunc *P* 11. 12 *om. P* 11 gemitum *L* uidit *AGBLF*] uidet *CMDR*
 12 orbe *CRF*] urbe *AMDGBL* redit] te*et *B¹*, corr. *B¹* subscr. v. xii *ACMD*
 XIV (xvi *G*) domni *om. GF* PRAESIDI *ACMDR*] PRAESIDI *PGBLF* MONACHI *add. F*
 1 priorum *D* 5 praesidiu* almus *A¹* (corr. *A¹?*) 7 rigando: igan *i. ras. 1 m. A* 10 distri-
 buet *G¹* salim *C* 12 misus *D* artificem *M¹* medela *G(B)LP²* 15 intentos *A*
 16 *om. G¹* chorus *PM¹D* subscr. v. xvi *AMD*, xxii *C*
 XV (xiii *G*) BOBOLENI *GF*] BOBOLINI *CPMBLR*, BOBOLONI *D*, BO BILONI *A* 1 periclis *M*,
 sed pler *i. ras. 1 m.*, peredis *R* 2 uar*s *G¹* 3 thoro *G* bobolinus *L* diacon *CPMGBL*] *diacon*
 diacon *A*, diaconus *DR*, diaconum *F* 4 atra *ACPBLM²D²*] astra *M¹D¹GRF* 5 ostis *M¹L* c. s.]
 cedo periclis *F* 6 dolum *C* 8 moritur* *P¹* 9 martyris: m *i. ras. P* dampna *A*
 10 palpa *M¹* subscr. v. x *ACMDG*

XVI

Epitaphium Attici

Quamvis longa seni ducatur in ordine vita,
 cum venit extremum, nil valet esse diu.
 sed quia nemo fugit, nisi terram terra recondat,
 lege sub hac cunctos sors rapit una viros.
 5 celsus in hoc humili tumultu iacet Atticus ille,
 qui dabat eloquio dulcia mella suo,
 inpendens placidam suavi modulamine linguam,
 pacificusque suus sermo medella fuit.
 cuius abundantem venerata est Gallia sensum
 10 excoluitque senem semper honore patrem.
 clarus ab antiquis, spes nobilitatis opimae,
 sufficiens propriis nulla rapina fuit,
 dogmata corde tenens plenus velut arca libellos,
 quisquis quod voluit fonte fluente bibit,
 15 consilio sapiens, animo pius, ore serenus,
 omnibus ut populis esset amore parens.
 sic venerabilibus templis, sic fudit egenis,
 mitteret ut caelis quas sequeretur opes.

XVII

Epitaphium Arcadi iuuenis

Omne bonum velox fugitivo tempore transit;
 quae placitura videt, mors magis illa rapit.
 hic puer Arcadius, veniens de prole senatus,
 festinante die raptus ab orbe iacet.
 5 parvula cuius adhuc freno se vinxerat aetas,
 ut teneris annis surgeret ipse senes.
 eloquio torrens, specie radiante venustus,
 vincens artifices et puer arte rudis.
 quo me, forma, rapis laudes memorare sepulti?
 10 singula si memores, plus lacrimanda mones.
 sed quoniam nulla maculatus sorde recessit,
 nulli flendus erit quem paradisos habet.

XVI (XI B, XIV G) ACTICI CP 1 uitam D 3 nisi om. A terra] terrae G re-
 condit D¹ (corr. D¹?) F 5 acticus C 7 inpendens ACPMBR] inpendens GL modolamine
 AB¹L 8 medella AC] medilla P¹R, medela GBLP², me***la M¹, mella M² 9 cuius] c i. ras. M,
 cum A habundantem GR, abundante CP ueneranda C, munerata P gallea P¹, corr. P¹
 10 excoluitque C, excoluntque M¹ honorare R 11 opimae] antiquae F 12 propriis] populis D
 13 docmata D uelut] u et t i. ras. D, uelud B¹ libellos C] libellis rel. 14 quisquid G¹
 florente G 16 esse A¹ subscr. v. XVIII ACMDG c. 17. 18 om. Ven.
 XVII ARCADII CMDR] ARCADII AP, ARCHADII GBLF 1 tempore om. G¹ 2 uidet C¹, corr. C¹
 3 arcadius CPMDR] archadius AGBLF 5. 6 om. P 5 paruola A f*reno (eras. e vel t) C,
 frena G¹ iunxerat (MF) 6 senes ACMDGLR] senex BF 7 uenustas C¹ 8. 9 om. P
 10 memoras D¹, corr. D¹ lacrimando AR 12 nulli* (ras. sup. i) M, nullis R quam P¹
 paradisos] a isus i. ras. G, paradyssus P¹, paradyssus CMP² subscr. v. XII AD

XVIII

Epitaphium Basili

Inpedior lacrimis prorumpere nomen amantis
 vixque dolenda potest scribere verba manus.
 coniugis affectu cogor dare pauca sepulto:
 si loquor, affligor; si nego, durus ero. —
 5 qui cupis hoc tumulo cognoscere, lector, humatum:
 Basilium inlustrem maesta sepulchra tegunt,
 cuius blanda pio recreabat lingua relatu
 et dabat eloquio verba benigna suo.
 hinc doctrina rigans, illinc dulcedo redundans
 10 ornavit radio, lux geminata, virum.
 regis amor, carus populis, ita pectore dulcis,
 ut fieret cunctis in bonitate parens,
 tranquillussapiens iucundus. pacis amicus,
 nullaquo stabat semina litis erant.
 15 hunc consultantem legati sorte frequenter
 misit ad Hispanos Gallica cura viros.
 sufficienter habens numquam fuit arma rapinae:
 non propriis eguit, non aliena tulit.
 ecclesias ditans, loca sancta decenter honorans,
 20 pauperibus tribuens dives ad astra subit.
 annis bis denis cum Baudegunde iugali
 iunxit in orbe duos unus amore torus.
 qui tamen undecimo lustro cito raptus ab aevo
 post finem terrae regna superna petit.
 25 non iam flendus eris humana sorte recedens,
 dum patriam caeli, dulcis amice, tenes.

XIX

Epitaphium Arachari

Partu terra suo fraudem non sustinet ullam:
 quae dedit, haec recipit debita membra luto.
 hic vergente suo situs est Aracharius aevo,
 sex qui lustra gerens raptus ab orbe fuit.

XVIII (XII D) BASILI CMR] BASILII APDGBLF 1 inpedior ACPMGR] inpedior BL 2 po-
 tens P 3. 4 om. P 3 affectum M¹ 4 affligor ACMDGR]. affligor BL 5 cognoscere P¹
 ut vid. 6 bassilium D sepulchra R 7 *relatu (eras. c) C 9 illic F dulcedo CM¹
 10 or*navit G ge*minata P 12 fieret: fi i. ras. P 13 iucundus A] iocundus rel. p. a.]
 pascit amicos F 15—18 om. P 16 hispanus CM¹D, ispanus R 17 fuit] tulit F, om. G (cf.
 9, 2) rapinae] pinae L 19 ecclesiis L 20 tribeuns D 22 om. F¹ iu**xit G¹,
 iunxit F orbe C] urbe rel. toros A¹C, thoros G²L 26 tenens P¹ subscr. v. xxvi ACD,
 xxv M in G inter c. 18 et 19 intercedit c. 23
 XIX (xxiv D) tit. om. P ARACHARI ACMG] ARACHARII BF, ARACARI D², ARACARI D¹, ARACHARI L,
 ARACHARI R 1 ullat P 2 recepit PM¹R dedita BL 3 arachari*s M¹ corr. M¹, aracha-
 rius P, archarius A, arcarius L

- 5 ipse palatina refulsit clarus in aula
et placido meruit regis amore coli.
omnia restituit mundo quae sumpsit ab ipso:
sola tamen pro se quae bene gessit habet.

XX

Epitaphium Brumachi

- Quisquis in hoc tumulo cineres vis nosse sepulti:
Brumachius quondam fulsit in orbe potens.
quem sensu, eloquio legati nomine functum,
dum remeat patriae, sors inimica tulit.
5 finibus Italiae raptus, sed Frigia coniunx
detulit huc cari funus amando viri.
ceu vivum coluit cui grata est umbra mariti:
coniugibus castis ipsa favilla placet.
ipse quater denos permansit in orbe per annos;
10 mox obit et magnum parva sepulchra tegunt.

XXI

Epitaphium Avoli

- Inriguis Avolum lacrimis ne flete sepultum,
qui propriis meritis gaudia lucis habet.
nam si pensentur morum pia gesta suorum,
felix post tumulos possidet ille polos.
5 templa dei coluit, latitans satiavit egentem:
plenius illa metit quae sine teste dedit.
nobilitate potens, animo probus, ore serenus,
plebis amore placens, fundere promptus opes,
non usurae avidus, licet esset munere largus,
10 plus nihil expetiit quam numerando dedit.
nil mercedis egens, merces fuit una salutis:
quod minus est pretio, proficit hoc merito.
luce perenne fruens felix, cui mortua mors est,
quem non poena premit, vita superna manet.

5 clarus in aula] us in aul i. ras. C 6 placido Ven.] placito codd. meruit P¹ 8 gesset C
subscr. v. viii ACMDG
XX om. P BRVMACHI ACMDGBR] BRVMACHII BLF 1 uis] *uis M 2 fulsit i. ras. 1 m. D
4 sors] sor D 5 frigia ACMDGBR] phrigia L, fragia F coniunx DGBLRF¹] coniux ACMF²
6 hu+c A 7 uiu+m A¹ 9 denis A¹, corr. A¹ 10 sepulchra F subscr. v. x ACMDG
XXI (xxii D) 3 pensetur CF pia] sua F 4 f*elix M postumulos D, post tolos R
ipse L 6 plenus AR ille PR 8 promptus C, prumptus R, prumtus PM¹ 9 avidus
DBLRFM²G²] avidos ACPM¹G¹ esse AR lagus C¹ 10 expetit qua D 11 merces] mer-
ce**s C (mercedis C¹?) 13 felix om. L subscr. v. xiv ACMDG

XXII

Epitaphium Innocentum

Hoc iacet in tumulo non flenda infantia fratrum,
 quos tulit innocuos vita beata viros.
 uno utero geniti simili sunt sorte sepulti,
 et pariter natos lux tenet una duos.
 5 lotus fonte sacro prius ille recessit in albis,
 iste gerens lustrum ducitur ante deum.
 nomine sed primus vocitatus rite Iohannes,
 alter, Patricius, munere maior erat:
 de cuius merito se plurima signa dederunt;
 10 felices animae, quae pia vota colunt!
 hic etiam felix genetrix requiescit eorum,
 quae meruit partu lumina ferre suo.

XXIII

Epitaphium Iuliani

Condita sunt tumulo Iuliani membra sub isto,
 cuius in aeternum vivere novit honor,
 mercator quondam, conversus fine beato,
 raptus ab hoc mundo crimine liber homo.
 5 collegit nimium, sed sparsit egentibus aurum:
 praemisit cunctas quas sequeretur opes.
 sollicitus quemcumque novum prospexit in urbe;
 hunc meruit veniens exul habere patrem.
 pascere se credens Christum sub paupere forma,
 10 ante omnes apud hunc sumpsit egenus opem.
 nec solum refovens, sed dona latendo ministrans
 amplius inde placet quod sine teste dedit.
 felicem censum qui fratris migrat in alvo!
 et vivos lapides aedificare potest.
 15 extulit hunc tumulum genitoris honore Iohannes,
 qui modo divinis fungitur officiis.
 qualiter hic vivo serviret amore parenti,
 cum nati pietas ipsa sepulchra colit!

XXII (XXIII L) B. DVORVM I. F, epit. Orientiorum Ven. 2 viros] fort. pares 3 sorte:
 rte i. ras. G 5 lotus DBLRFM²G²] lot+s M¹, lotos ACPG¹ Ven. pius RF, prior (M) 6 di-
 citur P¹ (corr. P¹?) R 7 uocitatur G¹ rite: ri i. ras. A iohannes AGLFM²B²] iohannis
 CPM¹B¹R, iohannis Ven., per compend. D 11 genitrix L 12 lumine L subscr. v. XII ACMD
 XXIII (XXIV L, XIX G) om. Ven. 2 noscit B¹, corr. B¹ 3—5 om. P 3 conuers** M¹,
 conuersos G¹ post 5 in C vacua est reliqua pag. 60^r (restant 22 vv.), vacua item pag. 60^p, nisi quod in
 initio eius exaratus est v. 24, 1 (non hic nostra diu est fugiendi tempore u sic). p. 61^r sequitur v. 6 sq.
 6 post v. 9 P sequetur P¹ 7 sollicitus P, sollicitos G¹ orbe ACP 8 exsul B 10 om. P
 (v. ad v. 6) 13—18 om. P 13 sensum G alium F 15 iohannes GBLM²] iohannis ACM¹RF,
 per compend. D 17 viuos A parenti] parentum M¹ ut vid., tonanti L 18 sepulchra R
 subscr. v. XVIII CMDA²

XXIV

Epitaphium Orienti

Non hic nostra diu est fugienti tempore vita,
 quae sub fine brevi, vix venit, inde redit.
 ecce caduca volant praesentia saecula mundi,
 sola fides meriti nescit honore mori.
 5 clauditur hic pollens Orientius ille sepultus,
 cui palatina prius mansit aperta domus.
 consiliis habilis regalique intus aulae
 obtinuit celsum dignus in arce locum.
 vir sapiens iustus moderatus honestus amatus
 10 hoc rapuit mundo quod bene gessit homo,
 sexaginta annis vix implens tempora lucis,
 coniuge Nicasia, qua tumulante cubat.
 cuius castus amor colit ipsa sepulchra mariti,
 nec placitura homini se dedit esse dei.

XXV

Epitaphium Theudechildae reginae

Quamvis aetatis senio iam flecteret annos,
 multorumque tamen spes cito rapta fuit.
 si precibus possent naturae debita flecti,
 plebs ageret lacrimis hanc superesse sibi.
 5 gaudia quanta inopum tumulo sunt clausa sub isto
 votaue quot populis abstulit una dies!
 inclita nobilitas genitili luce coruscans.
 hic properante die Theodechilde iacet.
 cui frater, genitor, coniunx, avus atque priores
 10 culmine succiduo regius ordo fuit.
 orfanus exul egens, viduae nudaque iacentes
 matrem escam tegmen hic sepelisse dolent.
 unica res placuit cumulo mercedis opimae:
 antea cuncta dedit quam peteretur opem,
 15 occultans sua dona suis neu forte vetarent;
 sed quae clausa dedit, iudice teste docet:

XXIV (XXV L, XXIII G) ORIENTI ACPMD] ORIENTII GBLF, morienti R 1 diu **est P
 fugiendi C f. 60^r (cf. ad 23, 5) L, fugiente R 2 uenit P¹ ut vid. 3 ecce] ec A¹ 5 oren-
 tius F, orientis A¹ (corr. A¹?) 7 consiliisque L 10 mundo] ***lo A¹ 11 implens uix L
 12 coniugeni casta C 13 sepulcra MR 14 se G] sed rell. subscr. v. XIV ACMG, XIII D
 XXV (XXVI L, XXIV G) THEUDECHILDAE ACPMD¹R] TEVDECHILDAE L, THEODECHILDAE GBD², THE-
 DECHILDAE F 1 senio ACPM¹DG] senium BLRFM² 3 possent L] possint ACPMDBRF, possit G
 5 clauso M¹ 6 quod DR abst**** C¹, abstullis P 7 inclita PL 8 properande P¹
 theodechilde G] theudechilde ACPMDBF, teudechilde L, theuchilde R 9 coniunx GBL] coniux rell.
 10 succiduo i. e. succedaneo 11 orphanus L exsul MG 12 tecmen M¹ dolent i. ras.
 2 m. M 14 ante C 15 neu] ne G¹ Ven. 16 docet] fort. dedit

templorum domini cultrix, pia munera praebens,
 hoc proprium reputans quidquid habebat inops.
 una mori sors est et terrae reddere terram:
 20 felix cui meritis stat sine fine dies!
 actibus his instans, aeterna in luce relata,
 ter quino lustro vixit in orbe decus.

XXVI

Epitaphium Vilithutae

Omne bonum velox fugitivaque gaudia mundi:
 monstrantur terris et cito lapsa ruunt.
 ut dolor adquirat vires cum perdit amantem,
 ante placere facit, durius inde premit.
 5 heu lacrimae rerum, heu sors inimica virorum!
 cur placitura facis quae dolitura rapis?
 Vilithute decens, Dagaulfi cara iugalis,
 coniugis amplexu dissociata iacet.
 corpore iuncta toro, plus pectore nexa marito:
 10 lucis in occasu vincula rupit amor.
 tempora cui poterant adhuc in flore manere,
 principium vitae finis acerbus habet.
 sanguine nobilium generata Parisius urbe
 Romana studio, barbara prole fuit.
 15 ingenium mitem torva de gente trahebat:
 vincere naturam gloria maior erat.
 numquam maesta manens, vultu nova gaudia portans,
 nubila fronte fugans corde serena fuit.
 fudit ab ore iubar species redimita decore,
 20 protulit et radios forma venusta suos.
 stirpe sua reliquas superavit pulchra puellas
 et rosea facie lactea colla tulit.
 splendida conspectu meliori pectore fulsit,
 digna micans animo nec pietate minor.
 25 cui quamvis nullus hac in regione propinquus,
 obsequio facta est omnibus una parens,

17 cultrex CPM¹ 18 proprium] primum F quidquid AC] quicquid *rell.* habebat G¹ ut *vid.*,
 abebat R 19 sors] mors G terrae] *ire i. ras. 1 m. P, terram L¹, corr. L¹* 21 instans] stans P¹
 aeterna CP] terrena AMDGBLRF renata R 22 urbe AM *subscr. v. xxii MDA²*
 XXVI (xvi D, xxvii M) *extat in cod. Veneto VII, 135 chart. 4^o. a. 1465 (non 1466) fol. 201^r post c. 27.*
in quo quae emendata sunt signo H notabo VILITHUTE MRF, VVILITHVTAE A 2 lapso M¹ 3 aquirat P
 **ires B¹, corr. B¹ perdit ACPLM²] perdet M¹DG, perdat BRF 4 places* B¹, corr. B¹
 5 s. i.] sornimica P inimica** uirorum (*eras. tu?*) A 6 om. F¹ cur] c i. *ras. M, quur A*
 7. 8 om. G¹ Ven. 7 uilithute G², uilithuta L (-tae CPM) ducens P tagaulfi G², dagulfi B
 9 thoro G 12 principium G¹BLRF] principio ACPMDG² f. a. h. om. P 13 generata] generata fuit D
 14 romano RF 15 mitem A¹CPM¹DG] mite BLRFA²M² corua A¹ 18 corda M
 19 redemita A, redimita* (*ras. sup. a*) M 20 protullit P¹ radio M¹R suus G¹ 21 reliqua CPM¹F
 pulchra R 22 rosea ACP] rocea M¹F¹ (*corr. in rosea F¹*), crocea DGBLRM² faciem A, faue R
 collo vel colle M¹, collo* F¹, corr. F¹ fuit B 23 fulsit: lsi i. *ras. 1 m. P*
 25 in hac A propinquos M¹F

- divinis intenta bonis, alimenta ministrans,
qua mercede magis se satiasse videt.
haec data post obitum faciunt quoque vivere functam:
30 forma perit hominum, nam benefacta manent.
corpora pulvis erunt et mens pia floret in aevo:
omnia praetereunt praeter amare deum.
orfana tunc aviae studiis adolevit opimae
inque loco natae neptis adulta fuit.
35 tertius a decimo ut hanc primum acceperat annus,
traditur optato consociata viro,
nobilitas in gente sua cui celsa refulsit,
atque suis meritis additur alter honor.
dulcis, ovans, alacris, studiis ornata iuventus:
40 quod natura nequit, littera prompta dedit.
tres meruere tamen iuncti superesse per annos
coniugioque suo corde ligante frui.
ambo pares animo voto spe moribus actu
certantesque sibi mente decore fide.
45 tempore iam certo est enixa puerpera prolem,
damno feta suo, quae pariendo perit.
abripuit teneram subito mors invida formam,
annos quippe duos, lustra gerendo tria.
sic animam generans anima spoliatur et ipsa,
50 spem peperit luci luce negante sibi.
exemplum sed triste dedit fetura parenti:
unde redire solet, deficit inde genus.
tertius esse pater cupiens, heu, solus habetur:
crescere quo numerus debuit, ecce cadit.
55 nam partus cum matre perit, nascendo sepultus,
nil vitale trahens, natus in ore necis.
plus fuerant soli, si tunc sine prole fuissent:
addita posteritas abstulit id quod erat.
infaustis votis genitus de funere matris
60 et genetrix nato mortis origo fuit.
alter in alterius letali sorte pependit,
inque vicem sibi mox ambo dedere necem.
sed sensit graviora dolens pater atque maritus,
qui gemit uno obitu se sepelisse duos.
65 pro vixdum genito lacrimas iam soluit humato,
vidit quod fleret, non quod haberet amor.

27 diuinis: ui i. ras. 1 m. P 28 uide* A 29 functam] a i. ras. 1 m. P, functa F, funus H
31 aeuum FH 33 orphana L 34 aui a*studiis C, auia a* studiis vel auia at studiis G¹ 35 ter-
rius P hac R annos P 36 obtato P 37 celsa] certa H 38 additus altus honor H
39 alacris] lacris P iuuenta H 40 nequid R prompta GL(F)A²] prumpta CBRM², prumta
PM¹, p**ompta A¹ 41—98 om. H 41. 42 om. P 42 ligante DBLM²] legante ACM¹GF, le-
tante R 45. 46 om. P 45 iam] ia D enexa ACM 49 ipso, sed o i. ras. 1 m. P 50 spem:
p i. ras. 1 m. P perit P 51 futura P 52 defecit P¹M inde] unde G¹ 53 patre A
eu P 54 ecce CP] esse rell. 55 nescendo CPM¹ 56 ne*cis M¹, nescis P¹ 57 tunc]
tam BL fuissint C (sed altera i i. ras. 1 m.) P 58 abstulit P¹ (sed ultima litt. i. ras. 1 m.)
60 genetrix L 63—68 om. P

tristitiae cumulum tribuit cui rapta iugalis,
 dans longas lacrimas tempore nupta brevi.
 consultum tamen illud habet de coniuge coniux,
 70 huic quia mercedis non vacuatur opus.
 nam quod ad ornatum potuit muliebri videri,
 ecclesiis prompte pauperibusque dedit.
 hic nulla ex illis rebus peritura reliquit,
 ut modo praemissas dives haberet opes.
 75 quam bene distribuens sine se sua noluit esse!
 nam quae larga dedit, haec modo plena metit.
 condidit ergo sibi quidquid porrexit egenti,
 et quos sumpsit inops hos habet illa cibos.
 felices quos nulla gravant de morte secunda
 80 nec faciunt poenis subdita membra feris!
 dulcibus inlecebris qui non sibi condit amarum
 nec per carnem animam vult sepelire suam,
 sed casta pietate manens sine crimine vitae,
 illius in luce hac praemia lucis emit.
 85 tempore quam parvo lacrimas aut colligit amplas
 aut, cui vita nitet, gaudia longa capit!
 hac de morte levis dolor est; nam durius illud,
 hic quem viventem Tartara nigra tenent.
 infelix quisquis maculosis actibus usus
 90 ante redemptorem se laqueasse videt,
 nubibus invecus cum venerit arbiter orbis
 et tuba terribilis commovet arma polis!
 his venit Helias, illis in curribus Enoch,
 anteviendo suos hinc Petrus, hinc Stephanus:
 95 flore puellarum rosea stipante corona
 inter virgineos prima Maria choros:
 hinc mater, hinc sponsa Agnes, Tecla dulcis, Agathe
 et quaecumque deo virginitate placet.
 tunc ibi quis terror caeli adsistente senatu!
 100 quid dicturae animae iudicis in facie?
 mox aut poena manet miseros aut palma beatos:
 quisque suae vitae semina iacta metit.
 sunt dicturi alii: 'cade mons et conprime corpus',
 sed iussi colles ferre sepulchra negant.

68 das A langas G¹ 69 habet i. ras. G coniunx GBLR 70 hinc F 72 eccl-
 siis C, ecclesiae F prumptē CP (sed u i. ras. 1 m.) MR 75 om. F¹ sua om. G¹ 76 larga]
 lingua R p. m.] plenadmetit G, plena medit R, p. dedit B¹ corr. B¹ 77 quidquid A] quicquid
 CPMGBLR egeno G¹ 78 sumpsit P hos om. D illa] fort. ipsa cybos MG post
 78 ut post 106 et 134 spatium vacuum unius versus P 80 faciunt i. ras. 2 m. C, faci* (eras. t?) G¹,
 fort. cruciant membra feris: a feris i. ras. 2 m. G 81 am**rum M¹ 83 castra P¹ 84 hac]
 e i. ras. G, haec F Ven. lucis: s i. ras. 1 m. P 85 haut M² colligat C¹ 86 nitet]
 tenet RF 88 tartare P 90 redemptorem M laqueasset M¹R uidit P 91 ueneris C¹
 ut vid. 93 hic P 94 stefanus B 95 corona] caterua F 97 agne P agatha F Ven.,
 agathes G 99 sanatu M¹DR 100 quod A diciturae C¹ (corr. per ras.) 102 quisquis
 MG¹RF quisquis uitae s F¹ versu reliquo omisso semita R metet G² 103 (conprime
 ACPR) 104 iussit P sepulchra M, sepulcha P

- 105 cogentur minimi quadrantem solvere nummi:
 nemo pedem removet quo sua culpa trahit.
 spe vacui paleae similes mittentur in ignes,
 pascendis flammis fit caro nostra eibus.
 vivunt ad poenas aeterno ardente camino;
 110 ut cruciet gravius, mors mala non moritur.
 ne fessi recreent animas longo igne crematas.
 porrigit, heu, nullas flammiger amnis aquas.
 parte alia, meritis felicibus alta tenentes.
 fulgebunt iusti sol velut arce poli.
 115 digni lumen habent, damnati incendia deflent,
 illos splendor alit, hos vapor igne coquit.
 res est una quidem, duplici sed finditur actu:
 nam cremat indignos quo probat igne pios.
 aeterna radiant paradisi in luce beati
 120 cum facie Christi regna tenendo sui.
 gratia quanta manet, vultus qui aspexerit illos!
 quantus honor hominum, posse videre deum!
 si nimis erigitur fragilem qui cernit amicum,
 qualiter exultet qui videt ora dei!
 125 lilia narcissus violae rosa nardus amomus,
 quidquid odorifero germine mittit Arabs
 iudicis in vultu, florentia lumina, vernant:
 sed super haec domini suavior efflat odor.
 nam quantum obsceno melior lux aurea plumbo,
 130 tantum tura deo cedit et omnis odor:
 quantum nocte dies distat, sol lampade lunae,
 factori cedunt sic sua facta suo.
 cum vero iusti tanto splendore fruuntur,
 congaudent nimium se caruisse mori.
 135 de tenebris migrasse favent in luce perenni,
 et magis ad bona tot tardius isse dolent.
 tu quoque ne lacrimis uras pia fata iugalis,
 cui modo creduntur huc meliora dari.
 nam si deplores meritis quae vivit opimis.
 140 coniugis ipse bonis invidiosus eris,
 praesertim quam sensu animo tibi corpore iunctam
 cum Christo semper corde fuisse refers.

106 quos AD	107 spes M ¹ ut vid.	palleae A	108 i. ras. 1 m. L	pascen*** C ¹
109 niunt G	110 cruciat M	111 crema*** G ¹ , chrematus R, creattatas sic F	112 porriget (MF)	
113 al****eretis C ¹ , alia mentis R	116 alet H	coquit vulg.] quoquet D ¹ R, coquet rell.	117 fun-	
ditur P ¹ (corr. P ¹ ?)	118 cremat — pios om. F ¹	gremat P, cremati C, cremanti M ¹ R	119 aa-	
terna G	radiant P	paradisi ALR(DF)] paradysi PMGB, paradyssi C	120 christus ACP	
tenenda G ¹	suis A ¹	122 honor om. L	honos homini H	123 nemis C
flagilem G ¹ F	124 uidit R	125 narcissus BLR	amomum GB	126 quidquid AM]
CPGBLR	odorifero] om. R, odoriferos A, odorifero cum D	127 florentia R	128 suavi ior C,	
suauio R	129 lumbo L	130 odor] honor H	132 factore MG ¹	133 fruatur C
ipse B, ire H	137—146 om. P	137 ne* M ¹ , nec FH	136 isse]	
fata H] facta rell.	incahis M ¹	138 hunc D, hinc G ¹ , haec Ven.	(huc posuit pro illic)	141 quae
RH, qua D	iuncta D	142 refert C ¹		

post domini vultus ad te si iussa rediret,
 fleret in hunc mundum se revocare gradum.
 145 carius illa diem retinet quem perdere nescit,
 quam hunc quem timuit fine sequente sibi.
 nec grave funus agas cunctis natura quod offert,
 quod cum principibus participatur inops.
 nullum paupertas, non eripit ampla facultas,
 150 hoc commune simul dives, egenus habet.
 nam puer atque senes, niger albus, turpis honestus,
 debilis et fortis, mitis et asper obit.
 huc sapiens stolidus, probus improbus, * omnis
 plenior exiguus, parvus et altus adit.
 155 tardius aut citius currit sors ista per omnes,
 dissimili merito mors trahit una viros.
 non decet ergo graves pro coniuge fundere fletus,
 de cuius meritis te dubitare negas.
 felices nimium hic qui sine crimine praesunt,
 160 qui melius discunt vivere post obitum!

XXVII

Epitaphium Eufrasiae

Si pietatis opus numquam morietur in aevo,
 vivis pro merito, femina sancta, tuo,
 inclita sidereo radians, Eufrasia, regno:
 nec mihi flenda manes, cum tibi laeta places.
 5 terrae terra reddit, sed spiritus astra recepit:
 pars iacet haec tumulo, pars tenet illa polum.
 corpore deposito, leviori vecta volatu,
 stas melior caelo, quam prius esses humo.
 carnis iniqua domans, de te tibi, sancta, triumphans,
 10 ad patriae sedes civis opima redis.
 ardua nobilitas proavorum luce coruscans
 plus tamen es meritis glorificanda tuis.
 vir cui Namatius datus inde Vienna sacerdos,
 coniuge defuncto consociata deo.

143 si] se D 144 reparare H 146 quam] quem A 147 nec A] ne *rell.* f**nus G¹,
 foenus Ven. 148 inobs M¹ 149 eripit *praeter* er *i. ras.* 2 m. P 150 commune PM 151 senes
 ACPDRFG²] senex MG¹BL 152 furtis M¹ mittis D 153 hunc D¹ improbus ACPMDR]
 improbus GBL omnis] omnes L, atque superbus H huc et *ante* probus *inserit Brouerus, desideramus*
par epithetorum ut e. g. acer amoenus, cf. Dracont. 7, 12 sq. Duhn. stolidus, [quiuis] probus improbus omnis
 Mommsenus 154 obit (*vulg. v. l.*) B et L 155 ista] sta P omnis R 156 sors A¹ *ut vid.*,
 mors**** G 157 ergo] er P¹ flutus P 159 felicitis M¹ praesunt] *fort. perstant subscr.*
 v. CLX ACMDG c. 27. 28 om. GV Ven.; *in marg. G²*: quae hic desunt inuenire non potui, scilicet epi-
 taphia eufrasiae et eusebiae

XXVII extat in H ante XXVI 1 aeuum F 3 inclyta L siderio A radiens M¹ *ut vid.*
 eufrasie R 5 terram terra F reddit PH] edit ACMDF, heret R, haeret BL 7 leuiore C¹M¹,
 corr. C¹M¹ uecta] ****a D¹ fort. leuiore euecta S que R essis CM¹ 9 om. F¹
 te om. D sancta H] facta *rell.* fort. facta triumphus] 10 sedis P opime M redes PMDF
 11 nobilitas A loce CPM¹D 13. 14 om. P 13 namacius M fort. Namatius, tuus inde,
 Vienna, sacerdos

- 15 exilibus viduis captivis omnia fundens
 paupertate pia dives ad astra subis.
 aeternum mercata diem sub tempore parvo
 misisti ad caelos quas sequeris opes.
 sed rogo per regem paradisi gaudia dantem:
 20 pro Fortunato supplice funde precem.
 obtineas votis, haec qui tibi carmina misi
 ut merear claudi quandoque clave Petri.

XXVIII

Epitaphium Eusebiae

- Scribere per lacrimas si possent dura parentes,
 hic pro pictura littera fletus erat.
 sed quia lumen aquis non signat nomen amantis,
 tracta manus sequitur qua iubet ire dolor.
 5 nobilis Eusebiae furibundi sorte sepulchri
 hic, obscure lapis, fulgida membra tegis.
 cuius in ingenio seu formae corpore pulchro
 arte Minerva fuit, victa decore Venus.
 docta tenens calamos, apices quoque figere filo,
 10 quod tibi charta valet hoc sibi tela fuit.
 dulcis in Eusebii iam desponsata cubile,
 vivere sed tenerae vix duo lustra licet.
 ut stupeas iuvenem, sensum superabat anilem;
 se quoque vincebat non habitura diu.
 15 conteriturque socer cui nata generque recedit:
 haec letalis obit, ille superstes abit.
 sit tamen auxilium, quia non es mortua Christo:
 vives post tumulum virgo recepta deo.

15 exilibus *AL*] exsilibus *BM*², exilibus *P*, exsilibus *CM*¹*R* 18 sequeris *P* 19 paradysi
CPMB dante *C* 20 fortunatu *PR* subplice *R* prece *A* 21. 22 extant in Σ post
IV, 6 21 obtineas *C* 22 mereas clausi Σ que om. *P* clauem *C* subscr. v. xxii
ACM EXPLICIT VERSVS Σ (sequitur Triste sub hoc tumulo, cf. append.)
 XXVIII EPITAPHION *B* 1 possent] possint *codd.* 2 littura *D* 3 amantes *C*¹ (*corr.* *C*¹?)
 6 obscu**re *M* 7 ingenio *Browerus*] ingenium *codd.* pulcro *R* 8 forit *C*¹, *corr.* *C*¹ de-
 cora *M* 10 quod *ACP*] quo *MDBLRF* carta *LR*, charta *P* sibi] tibi *F* 11 eusebii *P*
 desponsata *AP* 16 hae *L* obus *D*¹, obis *D*² superstes *BL*] superstis *ACPMDF* habet *R*
 17 sit] si *CBLR* subscr. v. xviii *ACMD*

HABET VERSVS DCLXXIII. EXPLICIT LIBER III INCIPIT LIBER V *AM*, HABET VERSVS DCLXXIII (DCLXXIII *D*²).
 EXPLICIT LIBER III *D*, EXPLICIT LIBER III HABENS VERSVS DCLXXIII INCIPIT LIBER V *B*, EXPLICIT LIBER III
 INCIPIT LIBER V *CGR*, EXPLICIT LIBER III CAPITULA LIBRI V et post capitula: FORTVNATI PRESBYTERI LIBER V
 INCIPIT *L*, INCIPIT LIBER V *F* (sed in *F* erasum est epistulae V, 1 initium et in rasura scriptum vitae Martini
 initium). in *P* hic finis est eclogarum Venantianarum. sequitur post duo versus vacuos carmen de Mac-
 chabaeis.

LIBER QUINTVS

I

Ad Martinum episcopum Galliciae

DOMINO SANCTO ATQVE APOSTOLICO ET IN CHRISTI REGIS EXERCITV POST DVCEM
PAVLVM PRIMIPILQ MARTINO EPISCOPO FORTVNATVS. Felici propulsa flatu recreabilis
opinionis vestrae nostras aures aura demulsit et molli blandita lapsu, sibilo crepitante
paradisiaci horti odoramenta saburrans, suavium florum nuntia nares ipsas aromate
5 respirante suffivit, admodulanter indicans, sicut ad orientem Eden a principio, ita
decurso saeculo alterum ad occasum deus plantasset Elysium, in quo fortior Adam,
id est Martins Martinus, inexpugnabilis accola, Christi fide ditior viveret perpetuo
servante mandato; quem non tam ad auram dominus revisendum post meridiem per-
geret, quam ipse vir factus paradysus inter perspicui cordis zmaragdinās plateas et
10 vernantis operis inumbrantes corymbos (non quod ficus tegeret, sed fructus ornaret)
inambulantis in se beati redemptoris adhaesura vestigia coherceret fide figente: unde
nec ad momentum pii conditoris laberetur praesentia quia nec in atomo plasma nota-
retur in culpa, sed per illas beatitudines velut odori nemoris inlectus deliciis et ver-
nulam dominus et verna dominum possideret; utpote cum, alternante sibi concatenati
15 dulcedine, nec iste fugaretur admissu nec ille fraudaretur amplexu. (2) Hinc in-
hiantibus animis, medullis aëstuantibus, oculis suspectis, palmis extensis, fervens
magis quam sitiens praestolabar epistolae vestrae magna, si vel parva nubecula
madidanti vellere bibulus umectarer, desiderii conscius, vota voto praeveniens, si

I epistula adfectatissima, destinata nimirum viro doctrinae fama celebri (cf. *Greg. Tur. hist. Fr. V, 38*)
om. *GV praeter versiculos in fine epistolae* § 1—8 in *M* (f. 19^r ext. et 19^v) manu diversa, litteris paulo
maioribus scripta GALLIAE *G* ad p. 103, 29, GALLITIAE *M* 1 apostholico *C* 4 paradysiaci *B*,
paradisiaci *M* orti *M* s***rans *A*¹, saburrans *R* nares praeter s i. ras. 1 m. *A* aromata *R*
5 suffluit *M* atmodulanter *M*², atmodolanter *A* 6 decursu *R* plantavit *M*² elysium vulg.]
elisium *CMDBL*, heliseum *AR* 7 marcius *BR* 8 *Genes. 3, 8* meridiem *BLRM*²] meridiem
ACMD 9 paradysus *B*, paradyssus *C* perspicui *ALRM*²*B*² (*B*¹ corr.?)] praespiciui *CB*¹, prespicui
(pi sup. vers.) *D*, ***spiciui *M*¹ zmaragdinās *B*] zmaragdenas *AC*, smaragdinās *L*, smaragdenas *M*,
maragdinās *R* 10 uernantis *M* corymbos vulg.] chorymbos *C*, chorimbos *BLM*², chorumbos *R*, cho-
rimbus *AD*, chorimb** *M*¹ figus *C*¹ corr. *C*¹ fructus *M*¹ 11 inambulantes *C* adhes**ra
*C*¹, adesura *LR* coherceret *M*, choerceret *R* fide figiente *A*, figente fide *C* 12 momento *A*,
monumentum *L*¹ praesentiae *A* atomo vulg.] athomo *codd.* 14 possederet *CM* utpute *A*,
concatenate *B*¹ (corr. *B*¹) *R* 15 dulcedine *CM*¹ admissu vulg.] admissu *codd.* frudaretur *CD*,
frauderetur *R* hinc] hic *LR* inhiantibus *M*¹ 16 suspectis pro suspicientibus, fort. suspensis
17 praestolabar *BL*] praestulabar *ACMDR* epistolae *R* fort. uestrae, magnae (i. e. magnae futurae),
nisi intercederunt quaedam nubecula *BL*] nubecula *ACMDR* 18 uelre *A* humectarer *BL*
consocius *R*

quid de vobis certissime vel per undas mobiles fixa mihi littera nuntiaret, ita ut ariditatem meam conloqui vestri temperaturus imber sic inrigaret, paginam ne dederet. (3) Quo tamen providentiae divinae consulto per filium vestrum, venerandum mihi Domitium, sancta caritate refertam suscepi crescens epistolam quae, ut vos nostis arte compacta, ut ego sensi flore confecta, bibentem se potius quam legentem fere per singulos apices pigmentato affamine inebriatura dives pauperem propinavit et, ut ita dixerim, quasi Falerni nobilis ipso me prius odore pincernante supplevit, gemina dicendi fruge congesta, condita sale, melle perfusa, permixta blanditie cum vigore, meque peregrini poculi quantum desuetum plus avidum dum pars inlicit, pars deterret (in ancipiti posito conviva rusticulo nec sustinente magna bibente) consentio dulcedini qui cedo virtuti. (4) Hoc igitur fluente dono venit ad me, fateor, per cana ponti fons poculi, venit, pater optime, per salsum mare quod sitim restingueret, venit Oceanitide miscente e fluctu mera dulcedo, cuius liquor non fauce tenus saperet, sed arcana mulceret: quippe quod non carnem foveris tali potu, sed spiritum; unde, ut vere prosequar, huius uva palmitis nobis sitim prorogat, dum propinat. (5) Hac inopina fruge delapsa per gurgitem primus iste mihimet venit fructus e fluctibus: detulit puppis illa reliquis forsitan alumen, mihi vestri conloqui certe lumen, commercio tali discrepante mercatu, quod aliis illud ad pretium, hoc nobis inemptum: illinc restinguitur, hinc purgatur; illud inficit, hinc nivescit. (6) Quid loquar de perihodis epichirematibus enthymemis syllogismisque perplexis? quo laborat quadrus Maro, quo rotundus Cicero. quod apud illos est profundum, hic profluum, quod illic difficillimum, hic in promptu: comperi paucis punctis quoniam quo volueris colae pampinosae diffundis propagines, quod vero libuerit acuti commatis falce succidis, ut cauti vinitoris studio moderante nec in hoc luxurians germinet umbra fastidium et illuc tensa placeat propago cum fructu. (7) Nam quod refertis, in litteris post Stoicam Peripateticamque censuram me theologiae ac theoriae tirocinio mancipatum, agnosco quid amor faciat, cum et non merentes exornat. cur tamen, bone pater, in me reflectis quod tuum est ac de me publice profers quod tibi privatum est? cum prima sint vobis nota et secunda domestica: nam Plato Aristoteles Chrysippus vel Pittacus cum mihi vix opinione noti sint nec legenti Hilarius Gregorius Ambrosius Augustinusque

1 certissime] certis B (in fine versus) 2 ariditatem M (conloqui LR) ne] nec R 3 tamen] fort. tandem providentiae divinae] providentia divina codd. 4 domitium BLRM²] domitium AC, dominum D, erasae 5—6 litt. M¹ sancta caritate refertam] sanctam caritatem refectam codd. suscepit BLA²M²] suscipi A¹CM¹DR criscens M¹ 5 ego vulg.] eo CMBLR, eos AD confecta (M) fere C] ferre AMDBLR 6 pigmentato BM²] pimentato L, pimmentato R, pimentato ACM¹D 9 meque] me codd. (possis et me, inde me all.) dum om. L inlicit B 10 sustenente CM¹, sustinentem A 11 qui] que (q:) C ceto D, certo M¹, certo M² 13 e] om. codd. fluctum R mera] mare R dulcedo CM¹ licor C 14 arcana CM] archana ABLR 15 unam BL 16 iste om. D 17 r. f.] forsitan reliquis L alumen] lumen BLR mihi om. BL (conloqui L) commercio] commercium (DB), commercium C, commercium AL, commercium MR 18 [a] mercatu Mommsenus inemptum BLR] ineptum ACMD 19 restinguitur, purgatur scil. sanguis. contra Mommsenus confert Plin. hist. nat. 33, 3, 65 perihodis CMB] perihodis AD, perihodis LR 20 epichirematibus L enthymemis] enthymemis ACD, enthymemis MR, intimemem BL syllogismisque AB] sillogismisque L, fillogismisque CMDR quo laborat — Cicero] haec octonarium habere velatur non tam nominum propriorum mensura quam spondeo tertio quod laborat D 21 illic R] illine rell. 22 promptu ALM²] prumptu C, prumptu B, prumptu M¹R quoniam quo] quomodo R cola L, cf. praef. 1 23 propaginis DLR uero] ui R 24 luxurians LM² 25 fluctu L post stoicam vulg.] post stoicam C, potesthoicam AMRD², potest hoc iam D¹BL 26 peripateticamque L] peripatheticamque rell. me th.] me thologiae L, ineologiam R ac th.] hac theoriae M¹L, aetheriae R tyrocinio mancipatum AL, tirocinium ancipatum C 27 facit R exornet BL 28 flectis A 29 plato aristoteles vulg.] plateristothelis C, plato aristotiles BL, p. aristotelis M, p. aristothelis R, p. aristothelis AD chrysippus R] chrysippus CDB, chrysippus M, crisippus AL pitacus LR 30 opinione BL] opinioni ACMDR nec legenti vulg.] nec ligenti CM¹D, negligentibus ABLRM² augustinusque Mommsenus] augustinus (agustinus AL) quo codd.

vel, si visione noti fierent, dormitanti: et ego vere senserim (eo quod copiae artium apud vos velut in commune diversorium convenerunt) ipsa vobis tenacius quae sunt caelo propinquius, quia non oblectamini tam pompa dogmatum quam norma virtutum. unde procul dubio caelestium clientela factus es Cleantharum. (8) Sed quid ego haec autumo, dulcissime pater et vere Christi discipule, qui, ad instar Samaritani vinum miscens et oleum aegroto decubanti, blandum mihi malagma porrexisti, mercedem pii operis relaturus cum venerit qui se stabulario aera pensare debiti repromisit, custodiens in vobis, pontifex summe, quod contulit, sciens suis oculis hoc placere dignissime, quod ipsam apud te vincit dignatio dignitatem. (9) Quapropter sacratissimae, sincerissimae atque clementissimae apostolicae coronae vestrae plantas supra meum pectus stratus inponens et ultimus ego membra subdita vel pedum vestrorum recubatorium faciens ita vestrae pietati avido desiderio me commendans depono in domino, ut inter peccatorem et redemptorem mundi alter quodammodo mediator accedens levigato delicto, probe pater, reprobum reconcilies post reatum. (10) Et quia vestris litteris fiducia pignus accepi, pietati vestrae filias et famulas Agnem et Rade-gundem una mecum devote earum desiderio mandato commendo, communiter supplicantes, ut apud dominum Martinum pro nobis verba faciens tam fidus intercessor accedas qualis apud dominum ipse tunc promptus extitit, cum cadaver exanimum non prius dimitteret quam mors mortuum dimisisset (est enim ratio consequens, ut per vos illinc nobis redeat spes patrocinii, quia ad vos hinc prodiit pars patroni: coram domino supplicans, pie pater, ut in gratia vestra receptus vel apud eos, qui vestri sunt, commendatus sentiam tam oratione quam carmine te doctore regi, genitore diligere, duce progredi, tutore muniri. (11) Praesentium vero portitorem famulum vestrum vere mihi bonum Bonosum pietati vestrae supplex accedens nec prius relaxans pedes, quam dulcis pater promiseris, qua valeo prece supplex commendo: qui interventu sanctorum cum vobis sospes occurrerit absentis vota praesens exsolvens, illud prius obtineam, ut quis quam primum huc commeat, me celebris verbi vestri gaudia festiva respergant.

Martini meritis cum nomine nobilis heres,
pro Fortunato, quaeso, precare deum.

30

1 uisione CM²] uisione M¹, uisioni ADB (1 m. i. ras. 6 litt.) LR noti] ti i. ras. M, non BL uero BL sensirim C 2 uos] nos BR commune M ipsa] vel capi a scribendum vel verbum ut teneri sup- plendum coniecit Mommsenus 3 norma CM¹ 4 es] i. ras. 2 m. M, om. R cleantharum] cleantarum C, cleantarum R, clientarum ADBLM², clentarum M¹ (cf. VII, 12, 26) 5 autumo] autem o codd. (ad te o vulg.) ad om. B 6 perrexisti B¹ 7 aere D debiti repromisit M (sed iti i. ras. 1 m.) BLA²] debet ire promisit CDR, deb** repromisit A¹ 10 clementissimae ACBL] clamantissimae DR, amantissimae (M) apostolicae C 11 (inponens ACMR) 13 et redemptorem om. A a. q. m.] quodammodo mediator alter L 14 delicto] ****lecto A¹, delecto M² 15 uestris litteris AC] uestris MD, uestrae B(L)R accepi pietati uestrae AC] accepi pietati uestrae et R, accipi pietati uestrae D, accipiaettatiuestrae (alterum pi sup. vers. 1 m.) M, ac pietati uestrae L, ac pieti uestrae B 16 mecum] maequum M earum] carum D communiter C 17 dominum (AR) 18 prumptus C, prom- tus M, proptus R 19 per] par D 20 illinc nobis] hinc uobis R patrociniorum L 21 in C post receptus reliquum f. 68^v (cui certum verborum ambitum destinatum fuisse ex scribendi ratione apparet) vacuum. f. 69^r sequitur uel apud sq. 22 commendatus] commendati codd. regi] rei C, om. B 23 tutore] ductore L portatorem D 24 mihi] mi R in accedens finit f. 21 in A; inter f. 21 et 22 unum folium intercidit. f. 22^r incipit in media epistula carmini quinto praemissa, ubi vide 25 sup- plex delendum 26 sospes BL] sospis CMDR 28 respergant D disticho (quod extat in GV in- scriptum) ITEM L 29 fort. meriti nomine om. R nobilis] no* M¹ corr. M¹, nobis V subscr. v. II CM

II

Item ad eundem

Lumen apostolicum cum spargeret una triades
 exciperetque novum mundus honore diem,
 ut tenebras animae lux sementiva fugaret
 et claram hauriret mens oculata fidem,
 5 redditur avulsis spinis urbs Romula princeps,
 principis egregii vomere culta Petri;
 Paulus ad Illyricos Seythicas penetrando pruinas
 dogmate ferventi frigora solvit humi;
 Mattheus Aethiopus adtemperat ore vapores
 10 vivaque in exusto flumina fundit agro;
 bellica Persidis Thomae subiecta vigori
 fortior efficitur victa tiara deo;
 lurida perspicuo datur India Bartholomaeo;
 Andreae monitis extat Achaia seges.
 15 ne morer adcelerans, Martini Gallia prisci
 eccellente fide luminis arma capit.
 Martino servata novo, Gallicia, plaude:
 sortis apostolicae vir tuus iste fuit.
 qui virtute Petrum praebet tibi, dogmate Paulum,
 20 hinc Iacobi tribuens, inde Iohannis opem.
 Pannoniae, ut perhibent, veniens e parte Quiritis
 est magis effectus Gallisueba salus.
 in sulcum sterilem vitae plantaria sevit,
 quo matura seges fertilitate placet.
 25 Heliae meritis alter redit imber aristis,
 munera roris habens, ne premat arva sitis:
 neu iaceant stupidis arentia iugera sulcis,
 influit inriguae fonte perennis aquae.
 in ramis heresis fidei pia germina fixit,
 30 quodque oleaster erat pinguis oliva viret.
 quae stetit exilis viduatis frondibus arbor
 iam paritura cibum floret honore novo.

II inde a v. 5 extat in P f. 56^r, omissis v. 29—44 et 62 sq. item] om. B, ITEM EIVSDEM G
 EPISCOPVM add. B 2 ante exciperetque ras. 4 litt. (a**s ut vid.) M 4 auriret CDV 5. 6 extant
 in P (v. s.), deinde I, 2, 7—14, tum v. 7 sq. 7 illyricos CP] illyricos MGVBLR, dylliricos D scy-
 thicas CPLM²] scythica M¹, sthyticas R, schithicas GV, schiticas B 8 docmate M¹, dogmata D 9 mat-
 theus CPGR] matheus MDVBL aethiopus CPDBLM²] aethiopus M¹, aethiopes G¹VR adtemperat
 CPDGR] attemperat MBL 10 ui*a*que M¹ corr. M¹ exhusto C¹P, exhausto G¹ (corr. G²) et in mg.
 al. inexhausto 10 fundit] fudit codd. 11 tomæ CR subiect* M¹ 12 uicta tiara] uictara
 R, uictima et ara G (corr. v. L.), iuncta tiara Ven. 13 bertolomaeo M¹ 14 monitis: ti i. ras. I m. C
 exstat P 15 adcelerans CPMLR] accelerans GB 16 excelente M 17. 18 om. R (cf. 43. 44)
 17 sernato G¹ gallitia M laude M¹G¹V 19 dogmate paulum] docmatum P 20 hinc]
 hin L 21 panoniae P *eniens M¹, ueni*ns P¹ (corr. M¹P¹) quiritur P (quiritis *nominat.*,
 cf. Prisc. I p. 134, 2 H., Petron. p. 213 Buech.) 22 gallisueba MG¹] gallisueba D, galisueba P, galli-
 suerba C, gallisuera RG², gallicauera BL 25 reddit C¹P¹ 27 iacent P fulcis P 28 in-
 fuit D fort. inrigua e f. p. aqua (inriguo e *vix ferendum*) 29—44 om. P 31 exillis] ex illis L
 frōntibus G¹V 32 cybum M froret C

inponenda focis sine spe ficulnea tristis
 praeparat ad fructum stercore culta sinum.
 35 palmitis uva tumens, avium laceranda rapinis,
 hoc custode bono non perit una lacu.
 rebus apostolicis direxit vinitor antes,
 arva ligone movens, falce flagella premens.
 ex agro domini labruscam excidit inertem
 40 atque racemus adest quo fuit ante frutex.
 de satione dei zezania vulsit amara,
 surgit et aequalis laetificata seges.
 Martino servata novo, Gallicia, plaude:
 sortis apostolicae vir tuus iste fuit.
 45 pastoris studio circum sua saepta recurrens,
 ne lupus intret oves, servat amore greges:
 subportante manu trahit ipse ad pabula Christi,
 montibus instabilem ne voret error, ovem.
 cuius vox refluens plebi de fonte salubri
 50 ut bibat aure fidem, porrigit ore salem.
 hosti damna quidem, domino pia vota paravit
 et commissa sibi dupla talenta refert,
 vocem euangelicam expectans operarius almus,
 ut sibi dicatur: 'servule perge bone:
 55 quando fidelis enim mihi supra pauca fuisti,
 supra multa nimis constituendus eris.
 ecce tui domini modo gaudia laetior intra
 proque labore brevi magna parata tibi'.
 auditurus eris vocem, Martine, beatam,
 60 sed Fortunati sis memor ipse tui.
 quaeso precare, pater, videam tua gaudia tecum:
 sic placeas regi poste patente Petri.
 cum Radegunde humili supplex, pie, postulat Agnes,
 ut commendatae sint tibi, sancte pater:
 65 et crescente choro per carmina sancta sororum
 conplaceant domino, te duce mite, suo;
 atque adscita sibi servetur ab urbe Genesi
 regula Caesarii praesulis alma pii,
 qui fuit antistes Arelas de sorte Lerini,
 70 et mansit monachus pontificale decus.

33 inponenda *CMLR*] imponenda *G* sine spe ficulnea] sine fruge ficulnea *G* (*corr. v. l.*), sine pec-
 culnea *V* (sine ficulnea *Ven.*) 36 perit una *CMD*] perat una *R*, peritura *GVBL* (perit una *vulg.*)
 lacu *dativ.* 37 apostolicis *CR* direxit uinitor antes *om.* *G*¹, direxit *om.* *V* (reb. ap. iuuuit orantes . . .
Ven.) 39 labruscam *CBLM*²] lambruscam *M*¹*DRG*², lambrus *G*¹*V* (lambros excidit inertes *Ven.*)
 41 dei] domini (*dñi*) *C* zezania *CMDV*²] zezania *ut vid.* *V*¹, zizania *GBLR* 43. 44 *om.* *R*
distichon inter agricolae et pastoris descriptionem intercedens non videtur ab interpolatore repetitum esse (*cf.* 17. 18)
 43 gallitia *M* 44 apostolicae *C* 47 subportante *CPGR*] supportante *M* (*s. i. ras. 1 m.*) *L* 48 ne
 uoret] deuoret *D*¹ *corr.* *D*¹ 52 comissa *C* 53 euangelicam] na *i. ras. 1 m.* *P*, euangelicam *M*,
 euangelicam *R* expectans *CDGBL*] exspectans *PMR* 55 super *GV* 62 ad finem *om.* *P*, se-
 quitur *X*, 7, 55 sq. post* *M*¹ patente] pante *G*¹*V*, pantente *G*² (post praeparante Petro *Ven.*)
 63 agne* *M*¹ 64 ut] et *D* sunt *B*¹*R* 65 crescente *C*, erenscente *M*¹ (*corr.* *M*¹?) 66 con-
 placeant *CMR*] complacent *G* mitte *CM*¹ 69 antistes *GBL*] antistis *D*, antestis *CMRV*

sedulitate patris proprias tuearis alumnas,
 ut tibi proficiat hae bona si qua gerant:
 unde inlustre caput cingas diademate pulchro
 et grates dignas pro grege pastor agas.

III

Ad cives Turonicos de Gregorio episcopo

Plaudite, felices populi, nova vota tenentes,
 praesulis adventu reddite vota deo.
 hoc puer exertus celebret, hoc curva senectus,
 hoc commune bonum praedicet omnis homo.
 5 spes gregis ecce venit, plebis pater, urbis amator:
 munere pastoris laetificentur oves.
 sollicitis oculis quem prospera vota petebant
 venisse aspiciant, gaudia festa colant.
 iura sacerdoti merito reverenter adeptus
 10 nomine Gregorius, pastor in urbe gregis.
 Martino proprium mittit Iulianus alumnum
 et fratri praebet quod sibi dulce fuit.
 quem patris Aegidii domino manus alma sacravit,
 ut populum recreet, quem Radegundis amet.
 15 huic Sigiberethus ovans favet et Brunichildis honori:
 iudicio regis nobile culmen adest.
 quo pascente greges per pascua sancta regantur
 et Paradisiaco germine dona metant,
 immaculata pii qui servet ovilia Christi,
 20 ne pateant rabidis dilaceranda lupis.
 pervigili cura stabulum sine labe gubernet
 commissumque gregem nulla rapina gravet.
 muniat inclusos pretiosi velleris agnos
 atque soporantes protegat ipse vigil.
 25 florea divino pinguescat vinea cultu
 et matura suo sit speciosa botro,

71 p. t.] proprias tuaris *D*, propria studearis *C* 72 hae *C*] haec *rell.* gerent *R* *subscr.*
 v. LXXIV CMDV
 III extat in *P* f. 76^v post III, 29 sine titulo in *R* [f. 50^r, quat. VI in.] nova manus incipit.
 in Odonis abbatis vita Gregorii (Migne LXXI p. 121) adferuntur v. 1—4 et 11—15 passim interpolati ad]
 VERSVS AD B TVRONICVS *M*, TORONICVS *R* 1 felicitis *P* 2 nota om. *R* 3 exertus MDGR⁽²⁾
 exestus PBL¹ (corr. L¹), exercitus C¹ (corr. C¹?), cf. VII, 17, 11 5 plebis om. *G* 6 mune**
 P¹, munenere *M* 7 quem] i. ras. 1 m. V, quae *G* 8 adspiciant (*M*) 9 sacerdoti BL] sacer-
 dotii CPMGR, sacerdotii *D* 11—16 om. *P* 11 cf. Greg. Tur. vit. S. Iuliani mart. c. 2 p. 803^a
 Migne. in *G* hoc scholion: quia ipse Gregorius in monasterio sancti Iuliani (cf. l. s. cap. 34 p. 820^c M.)
 nuircius (debut nonicius) fuit et monachus 13 aegidii vulg.] egidii *codd.* 14 recreat M¹
 quam *D* radegundis M¹] radegundes *rell.* 15 sigiberethus V] sigiberetus *M* (c sup. vers.), sigi-
 berchus *R*, sigiberthus DGB, sigibertus CL brunichildis MGVR] brunchildis *B*, brunchildes *C*, brunehildis
 DL honori] ori i. ras. 1 m. V, honore D¹B¹, honorat Odon. vit. Greg. 16 nubile M¹ 17 gregis *R*
 18 paradisiaco M¹LR] paradysiaco CPGB, paradissiaciaco M² 20 rapidis GVR dilaceranda G¹BL] de-
 laceranda CPMVVRG² 21 guernet CPM¹ 23 muneat M¹ 24 soporantes] sopores G¹, saporos
 V (fauore suo Ven.) 25 om. D¹, suppl. in ora infima D¹ piguescat *G*, pinguiscat CPM¹ 26 bu-
 tro CPM¹

fructibus aeternis ut compleat horrea caeli,
unde animae vivo fonte fluente bibant,
ne sitis exerceat: digito quam Lazarus udo
30 ignem ut leniret, tunc petebatur opem.
sed magis in gremio Abrahae vernante locandas
pastor oves placido ducat ad astra sinu,
ut bene commisso sese duplicante talento
introeat domini gaudia vera sui.
35 laetus agat sub clave Petri, per dogmata Pauli
inter sidereos luce micante choros,
fortis Athanasius, qua clarus Hilarius adstant,
dives Martinus, suavis et Ambrosius,
Gregorius radiat, sacer Augustinus inundat,
40 Basilius rutilat Caesariusque micat.
quorum gesta sequens et dicta fideliter implens
perpetuae vitae participatus ovet,
atque coronatus digna mercede laborum
obtineat miles regis in arce locum.

IV

Item versus in natalicio Gregori episcopi, cum antiphona dicere rogaretur,
in mensa dictum

Martini meritis per tempora longa, Gregori,
Turonicum foveas pastor in urbe gregem.
conciliis sacris sis norma et vita piorum
exemploque tuo crescat adeptus honor.
5 lumen apostolicum populis tua lingua ministret
et caeli donum te radiante micet.

V

Item ad eundem de Iudaeis conversis per Avitum episcopum Arvernum

DOMINO SANCTO ET MERITIS APOSTOLICIS PRAECONANDO DOMNO ET IN CHRISTO
PATRI GREGORIO PAPAE FORTVNATVS. Instigas, pater optime, seria curiositate, sincera
tamen dulcedine, carmine elinguem proloqui et currere pigrum versu pedestri atque

27 fluctibus *D* 29 ne s'itis *G*, nescitis *DV* exerceat *GBLR*] exerceat *CPMDV* d. q.
l. u.] l. u. d. q. *L*¹ corr. *L*¹ quam] que *R* 30 leniret ex leniret *M*¹, leniret *P* 31 uernante *CP*
(nau i. ras. 1 m.) *BLR*] ueniente *MDV*, ueniente *G* 34 introeant *GV* 35 dogmata *M* 37 ana-
thasius *L* inlarius *P* adstant *CPML*] asstant *G*, astant *BR* 39 augustinus *MDGB*] agustinus
CPLR 41 fideliter] feliciter *G* subscr. v. XLIV *CMD*, LIV *GV* in *P* post 1 versum vacuum
sequitur c. IV

IV sine titulo *P* AD GREGORIUM EPISCOPVM *omissis reliquis L* item uersus *om. B* nata-
licio] natalicium *CM*, per compend. *rell.* GREGORI *CM*] GREGORII *DGBR* ANTIPHONA *D*] ANTIPHONA
NAM *G*, ANTIFONA *B*, ANTIFONA *V*, ANTE FANA *CMR* MENSA *CMDB*] MSA (i. e. mensa) *G*, MESSA *R*,
MISSA *V* (inde *vulg.*) 1 meritis] me meritis *C* 2 turonicum *L*] toronicum *CPMDBG*², tornicum
GV pator (p i. ras. 1 m.) *P* 3 piorum *Ven.*] priorum *codd.* 5 apostolicum *CP* 6 ra-
diente *D* subscr. v. VI *CMDG* in *P* sine spatio et titulo sequitur c. V

V epistolam *om. P* ad eundem *om. L* ARVERNVM *CMDR*] ARVERNIS *GV*, ARVERN (RN i. ras.
1 m.) *B*, *om. L* (cf. v. 17) 1 apostolicis *C*, apostoli *R* praeconando *D* domino *GV* 2 opti-
time *M*¹ 3 dulcedine *M*¹

de laude laudabilis et apostolici viri domni Aviti pontificis ex eventu occasionis inlatae
etsi non aliqua compte, saltem comiter praelibare; cum in me non inveneris quod
dictionis luculentia diligeres, sed deleres et, ut ipse mei sum conscius, habeas apud
nos non quod tam probes quam reprobes: praesertim cum instans portitor per verba
singillatim hianti fauce cadentia quasi gravis exactor non me tam fenora solvere
cogeret quam pensaret. (2) Sub quo, licet illum praeceptis iter inpingeret, mihi
interanhelanti vix licuerit respirare, tamen praeceptis vestris, licet impliciter expeditis,
paremus devoti potius quam placemus, vobis reputaturi nescio magis an tempori, quod
illi hoc iniungitur qui non habebat apud se nec modum nec spatium. sed obsequella
morigeri, servitute devoti, quod a vobis in laude praedicti pontificis amore praecipitur,
honore cantetur.

In venerabilibus famulis operator opime.

condecet ut semper laus tua, Christe, sonet:
inspirans animum, votum effectumque ministrans,
et sine quo nullum praevallet esse bonum,

lumine perspicuo fecundans pectora vatam,
ut populis generent viscera sancta fidem,
supra candelabrum positi, quorum ore corusco
dogmatis igne micans luceat alma domus,
et velut est oculus capitis qui dirigit artus,
sic pia pastoris cura gubernet oves;
pectora pontificum ditans virtute superna,
tu deus omnipotens, summe, perennis apex,
spiritus alme, sacri labiis infusus Aviti,
per famulum loqueris, crescat ut ordo gregis.
qui non contentus numero quem accepit ab illo
vilicus hic domini dupla talenta refert.
plebs Arverna etenim, bifido discissa tumultu,
urbe manens una non erat una fide.

Christicolis Iudaeus odor resiliat amarus

obstabatque piis impia turba sacris.
extollens cervix domini iuga ferre recusans,
sic tumidis animis turget inane cutis.

1 apostolici CR 2 saltem CBLR] psaltim M, saltem G², om. DG¹ cum] eum D 3 luculenta BL diligeres BLM²G²] diligeris CM¹DG¹R deleres BLRM²] deleris M¹DG, delegis (g ex r 1 m. ut vid.) C quod dictionem luculentam diligeres quam [luculentam] deleres proposuit Mommsenus ipsi D 4 nos: s i. ras. 1 m. C quod tam] tam quod L quam reprobes om. R 5 sigillatim M, sigillatim R, singillatim L exactor] in tor rursus incipit A (f. 22^r, cf. ad 1, 12) me ACMRG²] in me DG¹BL 6 pensaret ACMBLRG²] inpensaret DV, impensaret G¹, fort. pensa reddere fenore soluere cogeret quam pensare Mommsenus 7 interanhelanti DV impliciter A] impliciter CLG², simpliciter G¹ ut vid., idem v. l. in marg. 8 deuoti] deo uoti (dōuoti) A reputatur* M¹, reputeturi R, reputetur G² nestio C 9 obsequella Ven.] obsequella BLG², obsequella ACMDG¹R 10 laudem D 11 cantetur] fort. cantemus inscr. ITEM L

1 operatur CM¹G¹V 2 concedet C¹P post ut leniter interpungit Mommsenus laus] lux G¹ corr. G¹ 5 lumene P¹ 7 sup** G¹, super PV quorum ore] quore C 8 dogmatis M¹ 9 uelud C oculos CM¹ 10 gubernet CP post 12 in P sequitur v. 137 13—34 om. P 14 ordo i. ras. G, odor M¹V gregis AC] gregi rell. 15 numerum A accipit G¹V 16 hic] in R fort. domino 17 aruenna AR 19 resiliat DBLG²] resiliat A (s i. ras. 1 m.) CMG¹V, resillebat R 21 recusat A¹ corr. A¹

quos in amore dei monitabat saepe sacerdos,
 ut de conversis iret ad astra seges.
 25 sed caligosi recubans velaminis umbra
 pectora taetra premens cernere clara vetat.
 venerat ergo dies, dominus qua est redditus astris
 ac homo sidereum pendulus iit iter:
 plebs armante fide Iudaica templa revellit
 30 et campus patuit quo synagoga fuit.
 tempore quo Christi repedavit ad alta potestas,
 ille quod ascendit, res inimica ruit.
 hic tamen antistes Moysei lege rebelles
 adloquitur blande, quos dabat ira truces:
 35 'quid facis, o Iudaea cohors nec docta vetustas?
 ut vitam renoves, credere disce senes.
 lactea canities sapiat maiora iuventae:
 sensum pone gravem quo puerile fuit.
 non pudeat meliora sequi vel tarda veteranos:
 40 corpore deficiens crescat honore senes.
 est deus, alta fides, unus trinus et trinus unus:
 personis propriis stat tribus unus apex.
 nam pater et genitus, quoque sanctus spiritus idem:
 sic tribus est unum ius opus ordo thronus.
 45 legifer hoc reboat, patriarcha hoc credit Abraham:
 hinc pater est nobis, est quia nostra fides.
 tres videt aequales, unum veneratus adorat;
 unum voce rogat, tres quoque pelve lavat.
 sic patruo similis Loth suscepit hospes euntes;
 50 quos cibant in Sodomis, hi rapere Segor,
 cum a domino dominus pluit igni triste Gomorrae:
 filius et pater est, a domino dominus.
 qui tuus, ipse meus stat conditor atque creator:
 huius plasma sumus, qui est trinitate deus.
 55 unius estis oves, heu, cur non uniter itis?
 sit rogo grex unus, pastor ut unus adest.

25 caligasi *B¹L* cf. *Greg. Tur. H. F. V, 11* relicto velamine legis Mosaicae etc. *infra v. 91* (2. Cor. 3, 13 sq.) 28 ac] hac (h. i. ras. 1 m.) *M* siderium *A* iit *CMDVRG²*] iuit *AG¹BL* 29 iudica *CM¹* 30 quo] qua *G¹*, quod *C* synagoga *MB* cf. *Greg. l. s.* irrui super synagogam Iudaeorum multitudo tota sequentium destructamque a fundamentis campi planitie assilmit 33 hic: i. i. ras. *A* antistes *BLRG²*] antistis *D*, antestis *ACMG¹V* rebellis *G¹V* 34 adloquitur *AMB*] alloquitur *CGLR* dabit *C*, clamabat *R* 35—40 extant in *P* post v. 62 35 cohors *APDGL*] cohorts *B*, cohors *R*, chors *C*, chors *M¹*, chorus *M²* 36 senes *ACPMDLRG²*] senis *G¹*, sens *V*, senex *B* 37 iuventae *CMGVBL*] iuente *APD*, iuventa *vulg.* 38 sensuum *P* puer ille *M¹B* 39 ueternis] ueternus *CDGB* (i. ras., ex uetustas vel uetustus?) *LA²*, ueternus *P*, ueti-rnus *A¹*, ueternis *M²*, ueternis *M¹* 40 senex *BL*, senis *G¹* in *P* post 1 vers. vac. sequitur *V, 8* 41—62 extant in *P* post v. 140 43 sancti *L* 44 sic: i. i. ras. *P* tronus *M*, thranus *G¹V* 45 credit] reddit *DG¹* 46 fort. et nobis est 47 aequales *PGBLR*] aequalis *ACMDV* 49 patruo *ACPDBLM²G²*] patruus *M¹G¹VR* suscipit *GL*] suscepit *ACPMDVBR* 50 hii *A* 51 cf. *Gen. 19, 24* igne *D¹*, ignem *D²* (fort. *D¹*) gomorrae *R* 53 conditor *P¹ corr. P¹* 54 dei *A* 55 unius *M* quur *A* uniterites *CM¹*, unum iter itis *B²* 56 ut *ACPDG²*] et *MG¹VBL*, a. et sic *R* *Iohann. 10, 16* item adfert *Greg. l. s.*

rennuis? an recolis quod canna Davitica pangit
 quodque prophetali virgine fetus agit?
 in cruce transfixus palmis pedibusque pependit,
 60 sed corrupta caro non fuit ex tumulo;
 post triduum remeans sanat nos vulnere longo:
 quod rediit caelis, testis et ista dies.
 crede meis aut crede tuis, convicta senectus;
 si fugis ac trepidas, nec legis ista legens.
 65 protrahimus verbum brevitatis tempore longum:
 aut admitte preces aut, rogo, cede loco.
 vis hic nulla premit, quo vis te collige liber:
 aut meus esto sequax aut tuus ito fugax.
 redde, colone, locum, tua duc contagia tecum:
 70 aut ea sit sedes, si tenet una fides'.
 haec pia verba viris miti dedit ore sacerdos,
 ut sibi quo libeat semita cordis eat.
 ast Iudaea manus, stimulante furore rebellis,
 colligitur, rapitur, conditur inde domo.
 75 Christicolae ut cernunt tunc agmina Manzara iungi,
 protinus insiliunt qua latet ille dolus.
 si fremerent, gladiis sentirent iusta cadentes:
 vivere quo possint aut daret arma fides,
 legati occurrunt vati mandata ferentes:
 80 'nos Iudaea manus iam tua caula sumus.
 ne pereant, adquire deo qui vivere possunt;
 si mora fit, morimur et tua luera cadunt.
 tende celer gressum: properes nisi praepete cursu,
 funera natorum sunt tibi flenda, pater'.
 85 fletibus his victus rapitur miserando sacerdos,
 ut ferat adflictis rite salutis opem.
 perveniunt quo clausa loco fera turba latebat,
 quae occurrens lacrimis ingerit ore preces:
 mens est tarda boni Iudaica iura tenenti,
 90 lucem sero videt praetereunte die.
 sic oculis cordis velum est ab origine tensus,
 caecus ut ignoret quo via recta vocet.
 sed tandem sequimur, pastor, quo saepe monebas,
 qui sale tam dulci currere cogis oves.

57 kanna daucica M 58 quoque propheta C fort. ait 60 caro i. ras. I m. M ruit
 G¹V 61 remeat L 62 caeli G¹ post 62 in P sequitur v. 35 63 aut] ac R 64 tre-
 pidas GBL] trepides ACMDVR nec legis CM¹DR] negligis AGVBM², negligis L 65 protram***
 G¹, protramius V longo Mommsenus 67 colliger C¹ corr. C¹ liber] loco L 68 fogax C,
 fucax A cf. Greg. l. s. ideoque si vultis credere ut ego, estote unus grex, custode me posito; sin uero
 aliud, abscedite a loco 73 inter ast et iudaea spat. vac. 5 litt. M 75 acmina M¹ manza G¹V
 fort. scripsit manzera (cf. interpr. ad Sedul. carn. pasch. V, 256) 76 protenus ACM¹R 77 fremes**
 (fremens?) G¹, fremerens V(?) gladii M¹ 78 u. q. possent aut d. alma fides. Mommsenus 79 oc-
 curunt M 81 atquire R 82 fit] sit BL 83 praepite CRG² 85 hi* G¹, hic V uictas
 A, uictis B¹ corr. B¹ 86 adflictis AMGBR] afflictis CL 87 quod R loca G¹V 89 iudaea
 iura*tenendi C 90 lucem] ducem A 91 si M¹ origene CM 92 uocet] mouet G (vulg.
 v. L), nouet (prior u i. ras. I m.) V, ducet R

- 95 credentes iam crede tuos nec fallere falsis: .
 nos lavaeum petimus, sit tibi praesto lacus.
 sensimus effectu quod agebas rite precando,
 quod per te hominem nos deus ipse monet.
 hinc trahit ad lucem quos texerat umbra negantes
 100 militiaeque novae rex aperibat iter.
 agmina conveniunt quondam diversa sub unum,
 partibus et geminis fit deus unus amor.
 hinc oleare ovium perfunditur unguine vellus
 aspersuque sacro fit gregis alter odor.
 105 ecce dies aderat qua spiritus almus ab alto
 missus apostolicis fluxit in ora viris.
 res sacra ruricolae, urbanos excitat omnes
 certatimque aditus ad pia festa terunt.
 abluuntur Iudaeus odor baptisinate divo
 110 et nova progenies reddita surgit aquis.
 vincens ambrosios suavi spiramine rores
 vertice perfuso chrismatis efflat odor.
 ingenti numero celebratur pascha novellum
 ac de stirpe lupi progenerantur oves.
 115 excepit populus populum, plebs altera plebem:
 germine qui non est, fit sibi fonte parens.
 undique rapta manu lux cerea provocat astra,
 credas ut stellas ire trahendo comas.
 lacteus hinc vestis color est, hinc lampade fulgor
 120 ducitur et vario lumine picta dies,
 nec festiva minus quam tunc fuit illa coruscans,
 diversis linguis quae dedit una loqui.
 quis, rogo, pontificis fuit illic sensus Aviti?
 quam validus fervor, cum daret ista deo?
 125 inter candelabros radiabat et ipse sacerdos,
 diffuso interius spiritus igne micans.
 tum sibi qualis erat, tam vera holocausta ferendo,
 cum libeat vivo hostia viva deo?
 si patriarcha placet, quoniam natum obtulit unum,
 130 qui tantos offert quam placiturus erit?
 Moyses non valuit fidei quos subdere nostrae
 qui Christo acquirit, quod sibi munus erit?

95 nec] ne C 99 texerat: xera i. ras. l m. C 100 que om. DG aperiebat G¹ ut vid.
 103 oleare V] oleari rel. (facilius coalescit forma correpta) hinguine M¹ ut vid. 106 apostho-
 licis CR 107 ruriculas A omes G 108 que om. G¹ aditus ABL] aditos CMDGR
 ferunt A 109 iudaeos A 111 ambrosius AR snau] siuani D, suisani V¹, sniaui V² spa-
 ramine D¹ 112 erbismatis C 113 ingente D, ingenti R pasqua D, pasca G 114 ac]
 haec A 117 cf. Gregor. l. s. flagrabant cerei, lampades refulgebant, albicabat tota ciuitas de grege can-
 dido, nec minus fuit urbi gaudium, quam quondam spiritu sancto descendente super apostolos Ierusalem ui-
 dere promeruit 117 manu] *anu M¹ 118 cred*s M¹ stelas CM¹ iret M¹ cumas M¹
 120 uario: o i. ras. M 121 n. f. m.] nec fuit illa manus L tunc] tam BL 124 quae R
 ferunt om. B 126 diffusio L 127 dum G q. e.] quam liserat C olocausta C 128 uiuo
 BLR (ex uono l m.) M²] uiuum ACM¹DG² Ven., uinum G¹ deo CBLG¹] deum AMDRG² Ven. 130 qui:
 q i. ras. l m. C

fudit aromaticum domini libamen ad aram
 incensumque novum misit ad astra deo.
 135 obtinuit votum, quia iunxit ovile sub uno,
 et grege de niveo gaudia pastor habet. —
 Hae inculta tibi reputa, pater alme Gregori,
 qui Fortunato non valitura iubes;
 adde quod exiguum me portitor inpulit instans
 140 et datur in spatiis vix geminata dies.
 novimus, affectu potius quo diligis illum
 hinc quem corde vides semper et ore tenes.
 hoc tibi nec satis est, huius quod es ipse relator:
 compellis reliquos plaudere voce sibi.
 145 non fuit in vacuum, quod te provexit alumnum:
 sic cui mente fidem, reddis amore vicem.
 annuat omnipotens, longo memoraliter aevo
 ut tu laus illi, laus sit et ille tibi.
 me quoque vos humilem pariter memoretis utrique
 150 et pro spe veniae voce feratis opem.

VI

Ad Syagrium episcopum Augustidunensem

DOMINO SANCTO ET APOSTOLICA SEDE DIGNISSIMO DOMNO SYAGRIO PAPAE FORTVNATVS. Torpore vecordis otii, quo mens ebria desipit diutina tabe morbescente brutescens, et velut ignavi soporis hebetante marcere suffectus, negotii indulti nulla mordente cura dormitans, cum videretur scilicet tam lectio negligi quam usus abuti, neque nancisceretur quicquam occasionis ex themate quod digereretur in poesi, et, ut ita dictum sit, nihil velleretur ex vellere quod carminaretur in carmine, intra me quodammodo me ipsum silentio sarcophagante sepeliens, et, cum nulla canerem, obsoleto linguae plectro aeruginavissem, tandem nec opinato concaptivo meo, sed tamen ut arbitror vestrae felicitatis ad me sorte delato, quis, unde, quidve deferat dum percontor, de fili calamitate suae necessitatis, meae compassionis, vestrae mercedis causas, 10

135 ouile *accus.* 137—140 *extant in P post v. 12* 137 inculpa *G (vulg. v. l.)* tibi] ti-
 bili *P* reputat *L* alma *C* 139 inpulit *ACPMR*] impulit *GL* 141—150 *om. P* 141 quo
ACMLR] quod *DGB* 142 hunc *DG* uidis *C* et] it *A* 144 compellis *ACMR*] compellis
GL 146 sic] si *MR* fidem *ACM¹G Ven.*] fide *DBLRM²* 147 annuat (*eras. a*) *C* 149 me-
 moretes *CM¹* utrumque *D¹*, utrimque *D²* 150 et] ut *G Ven.* uoci *A* *subscr. v. cl. ACM¹D*
 VI *om. V* SVAGRIVM *DBL*, SIAGRIVM *A* AVGVSTIDVNENSEM *GB*] AVGVSTIDINENSEM *M*, AVGVSTI-
 DONENSEM *D*, AGVSTIDONENSEM *R*, AVGVSTIDVNENSEIVM *A*, AVTIDVNENSEM *C*, *om. L* 1 apostolica *CMR*
 domno *om. G* syagrio *CM*] syagro *R*, suagrio *DBL*, siagrio *AG* papa *D* 2 vecordios *C*
 dissipit *R* brutescens *G²* 3 soperis *A*, sopora *D* hebetante *LG²B²*] hebitante *CMG¹B¹*, habi-
 tante *DR*, habitantem *A* marcurae *D* suffectus] *fort. suffitus* indulti *AC*] indulgenti *MDGBLR*
 4 ueretur *A¹* negligi *ACGR*] nec legi *M*, negligi *BL* 5 occasiones *G¹*, occassionis *CM*
 temate *G*, timate *R*, tamate *C*, sthemate *B* quod *i. ras. 1 m. C* noesi *G* 6 nil *L*
 in] ** *A¹* 7 sarcophagante *M*, sarcophagante *G*, sarcophagant *R* sepiliens *C* et cum nulla] et
 eno inulla *D* canerem] *om. et in mg. add. 1 m. M*, caneram *R* obsoleto *CM*] obsoleto *R*, ob-
 solito *DBL*, obsuluto *G¹*, absoluto *AG²* 8 eruginauissim *CMD*, *etruginauissim *G¹* necopinat con-
 captiuo (*con i. ras.*) *M*, necopinato cumcaptiuo *R*, necopinatomn captiuo *sic D, fort. n. o. conciu* (*cf. § 4*)
 9 dilato *A* referat *D* percunctor *DBL*, perconcor *R* 10 filii *ACMD*] filii *GBLR* (*comp.*
ACMGR)

indice singultu vix laxante, prorupit: quo voce intercepta tam viscerum maerore quam
luminum flumine dum loqui non permittitur, ipso silentio patrem lacrimae fatebantur:
quia, dum anxius in verbo genitor pendet nec exprimit, tacente faucis organo pupilla
fletibus loquebatur. tantum est in caritate natura quod praeualet, ut parens ante se
5 prodat affectu quam labio. (2) Fluebant igitur lumina suggestionem suam blando
ploratu compunctam, ut etiam quamvis crudelem redderent lamenta elementem; inri-
gabant lacrimae tam semen miseriae quam frugem misericordiae: uno fonte manabant
res maeroris et muneris, uno luctus et merces, ut unus rigans oculis alter bibens
auribus quod iste torcular in fletu ille apothecaret in fructu. (3) Itaque signo
10 singulti fecit se intellegi mens captivi, et quasi speculariter traxit maeror in facie qui
videbatur angor in corde. unde inter tacentes causa rerum cognita, dum apud me
valuit hoc fari quod flere, videbatur affectus mire sine lingua sic loqui. (4) Igitur
cum me moveret lamentabilis concivis tam iactura quam patria, cum cernerentur vultus
patris pietatis imbre perfundi, ut paene totus et ipse in alieno affectu migrarem,
15 lacrimantes oculi querellas mihi fixerunt ad vicem incausti et admirabili modo aqua,
quae delere solet, per fletus scripsit. quis enim flenti non crederet quem lapis non
genuit? quem non humanitas flecteret quem partus tigridis non effudit? cum lentiscat
blanditiis cursus pardi, virtus apri, dens leonis et moles elephanti. (5) Qui tandem
sedato querellarum strepitu doloris sui prosperum te designat antidotum: scilicet dum
20 aeger mente sibi poscit medellam, si se dignanter inpendat vestra lingua sit malagma.
quo loquente media per verba me miscens, mihi de vobis credulus fidem feci homini,
ex hoc per me te consuli, se non flere. (6) Restabat tamen conici, utrumne pro
redemptione dirigerem: quod suboles valeret? an quod vobis proficeret? de compendio
cogitans, ne vilitate pretii depretiaretur tibi merces captivi; illud certe metuens, si
25 caperetur in nummo, res periret in talento: praesertim cum desiderem, thesauros ex
aequo te tuo frui cum martyre. (7) Quid vero pro munere modicitas proferret? cum
in electione cunctarer, venit in mentem letargico dictum Flacei Pindarici:

pictoribus atque poetis

quaelibet audendi semper fuit aequa potestas.

30 considerans versiculum, si quae vult artifex permiscet uterque, cur [non], etsi non ab
artifice, misceantur utraque, ut ordiretur una tela simul poesis et pictura? (8) Dehinc

1 singulti 1 m., singulto 2 m. D prorupit D quam] qua D, que R 2 patram G¹, pa-
triam G² 3 pendet vulg.] pendit codd. exprimit ABL] exprimit MDG, expraemit C, premit R
5 fluebant cf. X, 9, 30 saxaque uina fluunt al. fluat G in mg. suggestionem (sugestionem G¹) sua
bl. pl. erant compuncta G² 6 (comp. CGL) 8 memoris R uno] unde codd. 9 apothecaret C
10 singultu R, singultus BL intelligi L captiva G speculariter trahit R, peculiariter traxit B,
peculiariter (om. tr.) L speculariter eluxit maerori, in — uidebatur, angor i. c. Mommsenus, speculari
pertraxit maeror, in — uidebatur, angorem i. c. conieci 11 me] rerum C¹ corr. C¹ 12 flere] fieri
ACBLR, fieri MDG 13 quam] quam et G 14 profundi R ipse] in se G 15 lacri-
mantes] quod lacr. G querelas L, quaerelas B, querella D¹ incausti ACBLRM²] incauti DG²,
incautis G¹, inc***** M¹ et] *et C (eras. u vel a) a**mirabili C¹ corr. C¹ modo] pater
modo R 16 deleri A 17 laentiscat G¹, laentescat G² 18 blanditus A¹ moles M¹,
malis R elephant ACBL] eliphanti R, elephanti M, elefanti GB 19 querelarum (BL) 20 me-
delam (B)L impendat L malacma M¹ 21 credulis (M) fici MDG¹ 22 se] sed R
conici A utrumne] utrumne M² i. ras. 23 redemptione R suboles CM¹DBLR¹] soboles AGM²R²
[compendio G] 24 deprobaretur G certe in C finit quat. VIII f. 76^v spatio 18 vv. vacuo relicto;
f. 77^r incipit in metuens (cf. s. ad p. 103, 21) 25 res periret] respiraret R thesauros] quo the-
saurus G¹, quo thesauros G² 26 aequo te tuo] aequae tua R martire R cum] et cum (M)
27 cunctaret (M), cunctaber R mente D letargico vulg.] litargico codd. praeter litargicum C
28. 29 Hor. A. P. 9. 10 29 quaelibet] quidlibet Horatius audendi semper] audendus est R
fuit] fut M, profuit R 30 permiscet MB] permixcet L, permiscit ACDDR quur G [non]
om. codd. 31 permisceantur L simul om. L et] sed LR

cum pro captivo velim versu suggerere, adtendens quae fuerint tempora redemptoris, quoto nos suae aetatis anno Christus absoluerit, totidemque versiculis texerem carmen quot litteris, hac protenus operis difficultate repulsus aut magis difficulter inclusus tam metri necessitate quam litterarum epitome quid facerem, quo prodirem? nova calculatione angustus mihi numerus angustias dilatavit, quia praefixo termino non erat nec ubi se prolixitas excuteret aut breuitas angulareret, nec evagari propter descendentes versus frenante repagulo orditura permisit. in quo quippe exordio supercrescente apice non licuit vel solvere vel fila laxare, ne numerum transiliens erratica se tela turbaret. (9) Hinc cura commoveor, ut duo per capita, duo ex obliquo, unus vero per medium descendentes integri versiculi legerentur. altera pars restiterat, quam inter omnes litteram meditullio conlocarem, quae sic reciperet omnem ut offenderet neminem. (10) Igitur huius telae cum licia numero collegissem, ut texere coeperam, et se et me fila rumpebant; incipiens ego opere propter absoluturo ligari, atque mutata vice, dum captivi solvere lora cupio, me catena constringo. nam huius opusculi quae sit hinc conieitur difficultas: ubicumque volueris, si addis, crescit linea; subtrahis, perit gratia; mutas, non consonant capita: figis nec fugis litteram. (11) Itaque cum penderet haec tela versibus laqueata, ut si duo transirem, adhuc tria non fugerem, ego incautus passer quasi mentita per nubila incurri pantheram, quia quod cavere volebam huc pinna ligabar, aut magis, ut dictum sit, velut plumis inlitis quinquifida viscatura tendebat; inter haec illud me commovens, quod tale non solum feceram, sed nec exemplo simili trahente ducebar. (12) His incertus et trepidus, ipsa novitate suspensus utrumne temptarem quae numquam adgressus sim, an cautius respuerem quam incaute proferrem, tamen, licet invitus, loquor paene quae nescio; et tu me vincis amore, ne vincar ab opere. ecce exis a me et quod in me vix invenis; violentiam facis qui tuus, non rebellis est: extorques nec repelleris; amor blandus tyrannus est. (13) Vt hoc pararem commercii, per incertum pelagi rudis nauta vela suspendi: affectu raptus deferor per fluctus et scopulos. urges me praecipitem per ignota transire: quid est quod non obtineas? sicut amas, sic imperas. (14) Habes igitur opus sic uno textu quadratum, ut sit legendo quinquifidum; et cum sint triginta tres tam versus quam litterae, ad similitudinem Christi carnalis aetatis, qua nos absolvit unus resurgens, adhuc duo per capita, duo ex obliquo, unus quoque per medium legitur in

1 uelim: lim i. ras. G	uersus (AM)	(adtendens ACR)	2 absolueret A	3 quod
MDRG ¹ , corr. G ¹	hac] ac AM	protinus M ² G ²	difficulter AC]	difficultate MDGBLR
4 litterum G ¹ R	epithoma G ²	facerem] faceret+i M ¹ (corr. M ¹ ?)	quod G	prodirem AC]
proditorem MDGB, proditore LR	5 non erat] nouerat G ¹	6 euagri C, euacari A	discendentes	
A, discedentes BL	8 fila] frena L	erratica] eradicat AG ¹ , eradicans G ² , erraticas R	9 oblico	
AR	10 descendentes DLR]	discendentes ACMGB	11 litteras A ¹ corr. A ¹	meditullio C
collocarem AL	12 c. l.] cum licea A, licia cum L	collegissim CM ¹ R	13 opere vulg.] operi	
codd.	propter] fort. prope (ad ligari) vel prope alterum	absoluturo ACDG ¹ M ²]	absoluturo M ¹ BL,	
absoluturum G ² , absolutum R	raeligari R	14 captiuis M	nam] nam cum BL	15 hinc]
haec D ¹ corr. D ¹	ubicumque] ubi cum codd. praeter ubi con D	addes R	subtrahis] si sub-	
trahis L	16 figis] fingis BL, findis (sed ndis i. ras.) G	litteram D	17 tria AGBL] trea	
CMDR	fugirem A	18 passar D	mentita] menicia G	pantheram A] pantheram CMDGBL,
panthernam R	quod] fort. quo	19 penna BLG ²	ligabar ADG]	legabar CM, legebar BLR
plummis A	20 uiscatura tendebat] uiscatur tendebat C, uescant itendebat R, uescata tendebat D, uescata tendebat G, uescat.atendebat M, uiscata tendebat ABL	feceram] corr. ex felleram ut vid. I m. M,		
faceram R, fort. nondum feceram	22 quae] ne G	23 incautem D	24 uincis] uincens C ¹	
inuenisti G	26 ut hoc ACMDR] in hoc G, ut in hoc BL	commercii C] conuertii MR, commercii GL, commercii AB		
1 m. ex scopulus C, scopulus DBR, scopulos A, scopulus M	27 deferor] deferror A, uae feror G ¹ , feror G ²	scopulos GL]		
urguis ACMDDR	28 quid est] quidem CR	optineas L	30 uersas M	litterae G
31 adhoc G ²	oblico A			

descensu: unde fit ut se finito versu littera non finiret, quia etsi indirecto pervenit ad terminum, tamen cursus illi superest in descensu, quia adhuc coniungitur in finali versiculo. (15) In meditullio autem parvi huius opusculi illam fiximus litteram quae inter viginti tres numeratur permedia ac tantas ante se respicit quantas et post se transilit, quia concurrentibus versibus et dividitur tota et manet integra res divisa. littera vero quae tinguitur in descendenti versiculo, et tenetur in uno et currit in altero et, ut ita dicatur, et stat pro stamine et pro trama currit in tramite, ut esse potest in pagina: licia litterata. 16) Ne tamen causa nos oneret, quod velut aragnaea arte videmur picta fila miscere: quod vobis conpertum est in Moysi prophetae libris, polymitarius artifex vestes texuit sacerdotis. unde, cum desit hic coccinum, res est texta de minio. versus autem ex obliquo descendentes ab angulis ratione stant, etsi positione succlinant. qualiter autem conexi sint singulive quid continent satis est prudentiae sine indice rem probare. 17) In summa, commendato me pia beatitati et exuberanti vestrae dulcedini, tribuentes petita confidenti vicarietate servitii, si placet, hoc opere parieti conscripto pro me ostiario pictura servet vestibulum. ora pro me.

1 descensu *G*²] discensu *ACMDG*¹*BL*, discessu *R* se finito versu] definito versu *B*, se finito versu de *R* littera *G* etsi indirecto] et sinu directo *BLR* 2 descensu *vulg.*] discensu *codd.* adhuc] adhuc non *C* 3 opusculi *C* litteram *G* 4 intra (*M*) per media *codd.* 5 versibus *om. C* 6 quae tinguitur] quae et iungitur *BL* descendenti *BLR*] discendenti *ACMDG* 7 ut] *add. sup. vers. C, om. A* stramine *C* ut] ** ut *M (eras. et)* 8 potest] possit *G*² pagina per licia *Mommsenus* litterata *D* ne *MGBL*] nec *ACDR* h*neret *M*¹, honeret *M*² quot *G*¹ uelud *G* 9 aragnaea] aragnea *A*, aragne *CMGLR*, aragnae *B*, araneae *G v. l.* (con-
pertum *ACMGR*) in] ut in *R* 10 polymitarius *vulg.*] polimitarius *C*, polymetarius *AMDB*, poli-
metarius *GLR (Exod. 35, 35)* uestis *A* texuerit *G*² sacerdotes *MDR* coccinum] coctina *G* 11 obliquo *AD*² descendentes *CBLR*] discendentes *AMDG* 12 succlinant] sualinant
BLR qualiter] qua littera *G* connexi *AB* singulive *AC*] singuli uel *MDGBLR* con-
tinent *sic codd.* 13 summam *G*¹ commendato *R*, commandato *L* me *om. A* pia] prae
MG 14 dulcedine *ACR*, dulcidini *M* confidente *R*¹ 15 opere] capere *G* usteario *CMR*,
osteario *G* ora pro me *om. AR* carmen hic descriptum extat in *CMDG*, spatium relictum est in *R*,
adnotatum est in *B*: deest illud opus insigne (item *ed. patr. Paris.*), *om. sine nota AL*

AVGVSTIDVNENSISOPVSTIBISOLVOSYAGRI



DIVSAPEXADAMVTTECITDATSOMNIADONEC
 AVVLSACOSTAPLASMATAESTEVEANECINPAR
 FELICESPARITERDIPLOIDELVCISOPERTI
 5 ORECORVSCANTESINTERPIARVRAIVGALES
 RIPAEIVCVNDAENARIGRATAAVRAREDIBAT
 TVRISDELICIAESATVRABANTVBEREFLATV
 VNAFOVENSAMBOSFLOROSASEDEVOLVPTAS
 NOTABONISREGIOPASCEBATTEMPEBEATOS
 10 ATCVMTAMMAGNOPOLLERENTMAIVSHONORE
 TOTAHOMINVMIREPAREBATTERRADVORVM
 OCCVLTVSMENDAXMOXEXERITARMAVENENI
 SERPENSELATVSZELATORLARVEVSHOSTIS
 ATROXINNOCVOSEVINCENTSFELLENOCENTI
 15 CONLISITSVASVQVOSGRATIADIVABEARAT
 ETHOMODETERRATVMDENVODECIDITILLVC
 REPTANTISQ:DOLOEOOISEXCLVDITVRORTV
 HACNATIMORIMVRDAMNATILEGEPARENTVM
 ATDEVSEXCELLENSAIEETDELVMINELVMEN
 20 ECAELISOLIODVMVNERAPROVIDETVLTRO
 CASTAECARNERVDIVIVAXINTROIITAGNVS
 PRODIITINDESALVSMATVTINIVELVCERNA
 INTACTAEPARTVLVXERVITEXCITAMVNDVM
 APATREIVREDSHOMODEHINCCARNEVSALVO
 25 VTNOSERIPERETVILISEDETRAHITAVCTOR
 OREGISVENALECAPVTQVODDEC RVCEFIXIT
 TELOVOC EMANVMALFACTVSVERBEREFELLE
 ACTVHAC SOLVISCAPTIVOSSORTECREATOR
 SEROVEERADATAESTVITALISEMPTIOMORTE
 30 YMNOSVNDEDEOLOQVORABSOLVENTEREATV
 ATVOSAETERNAESVFFVLTLAVDECORONAE
 GALLORVMRADIIVOBISQVOFVLGEATETNOX
 RVMPITELORAIVGISETSVMITISARMADIEI
 IPSAVELIBERTASVOSLIBERATATQ:BEABIT

extat in CMDG, pictum ut II, 4; crux inter v. 1 et 2 rubra

1 OPVS GM²] OPOS CM¹D 2 FECIT: CI i. ras. M DON*EC M 3 INPAR CD] A i. ras. M,
 IMPAR G 4 DIPLOIDE] DYPLVIDE G, DYPLVIDE CMD 5 CORVSCA*TES M 6 IVCVNDAR] IOCVNDAR
 codd. 7 TYRIS C 8 AMROS] MMBOS D VOLVPTAS: PTA i. ras. M 9 BONISREGIO: SRE
 i. ras. 1 m. D TEMPE CMD] NEMPE G BEATOS: AT i. ras. M 12 EXERIT] EX ERT 1 m.,
 EXPERIT 2 m. D 15 GRATIA: IA i. ras. 1 m. D BEARAT: B i. ras. 1 m. D 17 q: MDG]
 QVE C OBTV C¹ corr. C¹ coactus insana scripsit et hic et v. 19 (debut reptantisque dolo Eoo ex-
 eluditur horto) 18 totus minio pictus G DAMNATI Browerus] DAMNATA codd. 19 AIB pro del?
 (Mommensenus) 20 SOLIO DVM MV i. ras. 1 m. D 21 CARNERVDI: NERV i. ras. M 24 dē MDG]
 DEVS C 25 DETRAHTT D 27 MALFACTVS CMD] SOLFACTVS G 28 SORTIE C CREATVR M¹D
 29 VEPA M¹ ut v. 26 ueniale, hic scribendum fuerat uitali exemptio 30 APSOLVENTE D subscr.
 v. XXXIII M

Augustidunensis opus tibi solvo, Syagri.

Dius apex Adam ut fecit, dat somnia. donec
 avulsa costa plasmata est Eva nec impar:
 felices pariter, diploide lucis operti,
 5 ore coruscantes inter pia rura iugales;
 ripae iucundae nari grata aura redibat,
 turis deliciae saturabant ubere flatu.
 una fovens ambos florosa sede voluptas,
 nota bonis regio pascebat Tempe beatos.
 10 at cum tam magno pollerent maius honore,
 tota hominum mire parebat terra duorum,
 occultus mendax mox exerit arma veneni:
 serpens elatus, zelator, larveus hostis,
 atrox innocuos evincens felle nocenti
 15 conlisit suasu quos gratia diva bearat.
 et homo de terra tum denuo decidit illuc
 reptantisque dolo Eoois excluditur ortu.
 hac nati morimur damnati lege parentum.
 at deus excellens aie et de lumine lumen
 20 e caeli solio dum munera providet ultro,
 castae carne rudi vivax introiit agnus.
 prodiit inde salus matutinine lucerna
 intactae partu lux eruit excita mundum:
 a patre iure deus, homo dehinc carneus alvo,
 25 ut nos eriperet, vili se detrahit auctor.
 o regis venale caput, quod de cruce fixit,
 telo voce manu malfactus verberare felle,
 ac tu hac solvis captivos sorte, creator:
 sero vera data est vitalis emptio morte;
 30 ymnos unde deo loquor absolvente reatu.
 at vos, aeternae suffulti laude coronae,
 Gallorum radii, vobis quo fulgeat et nox,
 rumpite lora iugis et sumitis arma diei:
 ipsave libertas vos liberat atque beabit.

Da Fortunato sacer haec pia vota Syagri.

Captivos laxans domini meditatio fies.

Cristus se misit cum nos a morte revexit.

Dulce dei munus quo merx te care coronet.

Cara deo pietas animam dat de nece solvi.

VII

Item ad Felicem episcopum Namneticum

Sentio, summe pater, lumen venerabile cunctis,
 urbis dulce caput, mihi nomen amabile, Felix.
 amplexens quem corde gero pietatis in ulnis,
 pondus suave meum (nec onus gravat istud amantem),
 5 cur humilem me, summe, vocas loca visere blanda
 quae te, care, tenent? tecum modularer in illis,
 qua tua rura lavat vitrea Liger algidus unda.
 Cariaci speciosus ager devexus in amnem,
 hinc ubi flumen aquis recreat, hinc pampinus umbris
 10 et crepitans Boreas pineta comata flagellat:
 uber nempe solum, piscoso litore pulchrum,
 sed Fortunato facies tua reddit amoenum.

VIII

Ad Gregorium episcopum post itiner

Culmen honoratum, decus alium, lumen opimum,
 pastor apostolicae sedis amore placens,
 amplectende mihi semper, sacer arce Gregori,
 nec divulsa animo, vir venerande, meo:
 5 gaudeo quod rediit Turonis antistes honore
 lactificorque mihi te remeasse patrem.
 plaudimus instant communia vota tenere,
 civibus et patriae te revocasse diem.
 praesentem famulum mecum commendo, sacerdos,
 10 optantes longe vos moderare gregem.

a Ad eundem

Officiis generose piis, pater alme Gregori,
 mente salutifera qui petis astra palam,
 et quicumque tuis monitis animatur inermis,
 militiae sacrae victor habebit opem:

VII item *om. GBL* NAMNON (*i. e. NAMN: sic ACM*) DG 1 sentio *vir sanum* summe* C
 (s *i. ras.*) lumen* (*eras. et?*) C 2 urbis] orbis *codd.* nomen amabile] nominabile A
 3 pietatis] peccatis D 4 amante C, amente A 5 cor A uisire AM¹DG¹ 6 te care
 tenent] teacerent A modularer BL] modularer ACMGR, modulareri D *cf. Claudian. 31, 47 Itep.* (tecum
 modularis in aestu) 7 quae D uitrea] *i. ras. G, uitre V, ustrea C* 9 umbris A¹BL] imbris
 CMDGRA² 10 pineta] picta *codd.* (tot picta *vulg. post ed. Par.*) 11 pisquoso M pulcrum C
 12 fortunato] fortunatum *codd.* *subscr. v. XII AMDG*
 VIII VIII—XIX *excepto c. XIV extant in P f. 77^v sq. post 5, 40 sine titulis* itiner] ITINERE
 ACMDG¹R, ITER BLG² (*fort. recte*) 3 arche P 4 deuulsae A 5 gaudio M¹GV reddit R
 turonis *ed. Par.*] toronis *codd.* antestis A 9. 10 *om. P, sequitur f. 78^v carm. seq.* 9 pre*sen-
 tem C 10 optantes ACDLG²] obtantes MBRV, o**antes G¹ *subscr. v. x MDV*
 VIII^a (*sine numero codd.*) titulum et v. 1—6 *om. A* 3 inermis G¹BL] inermes CPMDRVG²
 4 militia CR habibit M, bibit C

- 5 commendans humilem famulum me solvo salutem
semper amore pio, vir benedictae deo.
pagina si brevis est, non est brevis ardor amantis,
nam plus corda colunt quam mea verba canunt.

b Ad eundem pro libro praestito

- Carmina diva legens proprioque e pectore condens,
participans aliis fit tibi palma, parens.
haec quoque, quae pridem tribuisti pastor ovili,
grates persolvens debite laudo libens.
5 vos tamen hinc maneant donaria celsa tonantis,
qui sacras inopi distribuistis opes.
quae cum percontare queam, pro munere tanto
tunc magis ore meo gratia vestra sonet. —
praesentem famulum Prodomerem, summe sacerdos,
10 commendo supplex, dulcis amore pater.
cui sua concedens iustae moderamine librae
crescat honore dei palma futura tibi.

IX

Ad eundem pro invitatione

- Invitas pietate patris sacer ire Gregori
qua domini Turonis pascis amore greges.
quo sacer antistes meritis Martinus opimis
quas prius obtinuit, has tibi cessit oves.
5 nunc quoque per caulas et florea pascua Christi
rite gubernantes ducitis ambo greges.
sed mihi vim faciens vester modo frater honore,
ad vos ne properem nempe, retorsit iter,
saepe rogans voto, mandato et missile verbo;
10 et coniuratus sum sibi pollicitus.
vir bonitate placens et pastor pacis amator:
foederis ob studium sit veniale, precor.
vos quoque sed genitae propriae, venerande, salutant,
ast ego commender, quaeso, beate pater.

6 amare *G¹V* 8 quam] quem *D*, quae *R* *subscr.* v. VIII *MDV*
VIII^b (VIII *AL*, sine num. *rell.*) *PARSTITO* *C¹*, *PISTITO* *M¹* 1 legis *P¹* *corr.* *P¹* e] in
BL, in e *D* 2 parans *P* 3 quae] qui *G²*, *om.* *L* 4 debito *C* 6 distribuistis: dis *ex*
deus *ut vid.* 2 *m.* *P* 7 percontare *A¹CPMR*] percunctare *DBLA²G²*, percuncta** *G¹*, percuntase *V* (quae
per cunctas nequeam pro munere canto *Ven.*) 9 praentem *P* prodomorem *D¹* *corr.* *D¹*, prodome-
rem *R* 11 cui*sua (*eras.* u) *C* modoramine *B* 12 tibi] dei *LR* *subscr.* v. XII *MDG*
IX (*sic* *AMDG*, sine num. *CBLR*) ad] ITEM AD *B* 1 inuitas *Ven.*] inuitans *codd.* ire]
iroe *P*, ipse *R* 2 quam *D¹* (*corr.* *D¹*?) turonis *Ven.*] toronis *codd.* gregis *ACP* 3 an-
testis *A* 4 quas**prius (*eras.* ub) *C* 6 gubernantis *A*, gnuernantis *C*, guernanantes *P* gre-
gis *A* 7—10 *om.* *P* 7 sed**mihi *C* uest** *G¹*, uesteri *V* (uesteri *Ven.*) 8 retrorsit *A*
9 misile *CR* 10 sibi *Ven.*] siue *codd.* 11 pascis *D* 12 veniale] uenerale *DV*, uenerande *G*
(*vulg.* v. *L.*) 13. 14 *om.* *P* *subscr.* v. XIII *MD*

X

Ad eundem pro commendatione mulieris

Summe pater patriae, specimen pietatis opimae.
 dulce caput Turonis, religionis apex,
 ingiter alta sequens, clementi corde Gregori,
 unde animae decus est huc ratione petens:
 5 quam commendasti venientem, celse sacerdos,
 hanc redeuntem ad te suscipe more patris.
 sis quoque longaevus cunctorum, care, recursus,
 et mihi vel reliquis sit tua vita seges.

XI

Ad eundem de itinere suo

Iugiter opto libens, sacer amplectende Gregori,
 cernere vos oculis, quaerere litterulis.
 dulce videre mihi, at si desit copia cerni,
 spes erit oranti vel dare verba patri.
 5 nuper ab aspectu decedens concite vestro
 per glaciem vitreas me loquor isse vias.
 sed crucis auxilio, Martino operante patrono,
 perveni ad matres salvus, opime pater.
 quae vos multiplici veneranter honore salutant:
 10 ast ego pro reditu vota salutis ago.

XII

Ad eundem salutatoria

Summe sacerdotum, bonitatis opima facultas,
 culmen honore tuo, lumen amore meo.
 officii venerande sacris, pietatis alumne,
 pignore amicitiae corde tenende meae,
 5 florens in studiis et sacra in lege fidelis,
 semper agens animae dona futura tuae:
 te, pater, ergo precans terram freta sidera testor,
 ut velis ore sacro me memor esse tuum.

X (sic AMGL, sine num. CDBR) COMMENDATIONEM M MULIERVM L 1 opimae AGBR]
 opime CPMD 2 turonis M¹LG²] turonis rel. rellegionis LB² 3 clementi] t ex s 1 m. P,
 clementer C corde] mente G (vulg. v. l.) 4 hunc A 5—8 om. P 5 quem D¹ (corr. D¹?)
 ueniente CD 6 mori C 7 sis quoque] sisque D 8 sege* C¹ corr. C¹ subscr. v. VIII MD
 XI (sic ADGBL, eras. C, om. MR) 1 iugitor L amplectendo D, amplentende C, amplectens
 P¹ corr. P¹ 2 oculos D 3 at si ACP] at*si (eras. l) M, at sit R, ac si GVBL, ac se D cer-
 nit L 8. 9 om. P 8 perveni: er i. ras. 1 m. C saluus CBLG²] salus AMDG¹R 9 ue-
 nerantur G¹VB subscr. v. x MDG
 XII SALVTATVRIA MR, SALVTATORIO C 1 opime M 4 pignus A amicitiam P te-
 nente G¹V fort. meo 6 futura* G, future V 8 me memor esse AGV] me me***** M¹,
 memor esse C, me meminisse BLG v. l., me memenisce M², me memorare P, meminisse DR, cf. IX, 8, 8
 subscr. v. VIII MG, VIII D

XIII

Ad eundem pro pomis et grafiolis

Officiis generose piis, sacer arce Gregori,
 absens fis praesens munere, summe pater:
 qui mihi transmittis propria cum prole parentes,
 insita cum fructu: surcula. poma simul.
 5 det deus omnipotens, meritorum fruge repletus
 mala legas avide quae paradisus habet.

XIV

Ad eundem de commendatione puellae

Cum graderer festinus iter, pater alme Gregori,
 qua praecessoris sunt pia signa tui,
 quod fertur convulsa iacens radicitus arbor
 Martini ante preces exiluisse comis,
 5 quae fidei merito nunc stat spargendo medellas,
 corpora multa medens, cortice nuda manens:
 fletibus huc genitor genetrisque puella.
 voce implendo auras et lacrimando genas.
 figo pedem, suspendo aurem: mihi panditur ore
 10 vix per singultus vendita nata suos.
 quaero adhuc: questus perhibet nullo indice furto
 furti ex obiectu hanc pater ire iugo:
 se voluisse dare et iurantes ordine testes
 nomine quemque tenens, nec potuisset egens.
 15 non aderat iudex, erat accusator adurguens:
 hic ego quid facerem, posse vetante, sacer?
 'si pius hic', dixi, 'praesens Martinus adesset,
 nil permisisset perdere pastor ovem'.
 sed tamen invalui recolens te, summe sacerdos,
 20 spem praecessoris qui pietate refers.
 discute, dstringe ac, si sit secus, eripe dulcis
 et pater adde gregi: hanc quoque redde patri.
 me simul officio famulum tibi, care, subactum
 protege perfugio, pastor opime, pio.

XIII AD EUNDEM *in fine tituli* L GRAFFIOLIS AGV 1 generose] prior e et ro i. ras. C,
 generose L 3 parentis A 6 mala M¹ paradisus ALC²] paradysus C¹PMGBR subscr.
 v. vi MDG

XIV om. P (cf. ad c. VIII) titulos huius libri reliquos om. C ad eundem] ITEM AD EUNDEM B,
 ITEM L de] PRO L 3 quo G²B² 5 parcendo M¹ medelas BL 7 huc ACMG¹V] adfuit huc
 DBLR, affuit huc G² genetrisque L puella ACDGBL] puellae (MR) Browerus, recte si probabile
 codicum supplementum accipias. alia cogitari possunt, ut genitor [clamat] genetrisque puellam 8 implendo
 ACM] implendo GL 10 singultos G uindita AC 11 quaero] quae uero L 12 obiectu
 CBLG²] obiecto A, obiecti R, abiectum D, obitu G¹V, subiecto M¹ corr. M¹ iugo] iubet R 13 or-
 dine] in ordine D testis A 14 potuissit CM¹ 15 adurgues D, adurgens LB² (B¹ corr.?)
 16 fecerim M¹ 17 si pius] sepius D 18 permisissit M¹ 21 destringe C 22 patri: ri
 i. ras. G subscr. v. xxvi sic D

XV

Item ad eundem de commendatione peregrini

Vir bone, pro meritis adipiscens culmen honoris,
 nobile praesidium, pontificale caput,
 quem gradus et genium fructu pietatis opimo
 dignius adtollunt amplificante deo:
 5 ut tibi sit famulans memoratus amore benigno.
 Fortunati humilis te, pater, orat apex.
 hic peregrinus item laetetur, summe sacerdos,
 pastorem et patriam te meruisse suam.

XVI

Ad eundem salutatoria

Pastor honoris apex, venerabilis arce sacerdos
 et decus alme patrum, religionis amor,
 gloria pontificum, meriti pia palma, Gregori,
 adsurgente gradu nobile iure caput:
 5 Fortunatus, opem tribui qui poscit Olympi,
 per te, care pater, quo mereatur age.

XVII

Item ad eundem salutatoria

Visitat a vobis dignanter epistula currens
 me, sacer antistes, vir pietate pater.
 hanc avidus capiens oculis animoque recurro,
 sospite te gaudens, quod referebat apex.
 5 longius huc vestro sub nomine, papa Gregori,
 pagina me recreet missa salutis ope.

XVIII

Dominis sanctis atque apostolicis in Christo patribus ecclesiae pontificibus
 Fortunatus

Gloria pontificum, veneratio Christicolarum,
 norma sacerdotum, culmen et orbis honor,
 qui loca perspicitis propriae mercedis amore,
 succurrendo viris vester ut extet apex:

XV *titulum om. R* de] PRO AL 4 adtollunt ACPR] attollunt MGBL 5 ut] et P
subscr. v. VIII AMD
 XVI *titulum om. R* ad] ITEM AD G 2 religionis ACGRP²] relligionis B, relegionis P¹M,
 rellegionis L 5 tribuit C olympi A, olimpi GBL *subscr. v. VI AMDG*
 XVII ad eundem om. L 1 uisitat a] uisita** P¹ (uisitata ut vid.) dignantur G¹V
 epistula AP] epistola rell. 2 sacer: sa i. ras. 1 m. P antestis AD, antestes P 4 sospite:
 e i. ras. A 5 huic R, hu* G¹, hunc V gregori P 6 op** (opis?) A¹, corr. fort. A¹
subscr. v. VI D
 XVIII cf. X, 13 DOMNIS R APOSTOLICIS R PRO COMMENDATIONE PEREGRINI add. G
titulus hic in BL: AD EPISCOPOS PRO COMMENDATIONE PEREGRINI 1 christicolarum L] cristicolarum ACPMR,
 christicolarum GB 3 mercedes PM¹R amore] honore G (*vulg. v. l.*) V

- 5 ecce venit praesens Italus, peregrinus et hospes:
 cernens pastores ne, precor, erret ovis.
 qualiter ad patriam properet, solacia poscit:
 inueniat munus vos vagus exul inops.
 me Fortunatum proprium pietate parentum
 10 conciliate polo, quaeso, precando deum.

XIX

Ad Aredium abbatem

- Opto, benigne pater, verbo tibi ferre salutem,
 si minus hinc oculo cernere te valeo.
 est etenim vestri tantus mihi cultus honoris,
 ut pro me occurrat hinc tibi missus apex.
 5 quaeso, beate, tamen per dulcia pabula Christi:
 me quoque commemores, cum dabis ore preces.
 munera credo dei tribui mihi, pastor Aredi,
 si Fortunati sis memor, alme, tui.
 pro me etiam sanctam genetricem, care, salutans,
 10 cum redit iste puer, redde loquentis opem.
 vos itidem genitae propriae, pater ample, salutant,
 Agnes amore pio cum Radegunde simul.

5 ospis *P*¹, ospes *P*² 6 ouis *DGB*] oues *ACPM**LR* 8 exsul *MG* 9 parentum] patronum
L 10 conciliante *C*¹ (*corr. C*¹?), *ciliate *M*¹ po*o *M*¹ *subscr. v. x ADG*
 XIX *titulum om. R* *AREDEV**M B* 1 salutem] *ras. 3—4 litt. P, salute M*¹ 2 oculo**
 (*eras. te*) *C* 3 est enim *A* uestri] *mi L* 4 hinc tibi *omissum addit 1 m. post apex L*
 6 commemoris *CPM*¹ dapis *C*¹ (*corr. C*¹?) 8 tue *P* in *P post 1 v. vacuum sequitur IX, 6*
 9 me] *me* M, mea A* genitricem *L* 12 redegunde *B* *subscr. v. xii AMGV, xxii D*
subscr. om. CR EXPLICIT LIBER V INCIPIT LIBER VI *AMDGB*, EXPLICIT LIBER V *et intermissis libri*
VI capitulis VENANTI HONORI CLEMENTIANI FORTVNATI PRESB. ITAL. LIBER VI INCIPIT *L*

LIBER SEXTVS

I

De domno Sigiberctho rege et Brunichilde regina

Vere novo, tellus fuerit dum exuta pruinis,
 se picturato gramine vestit ager,
 longius extendunt frondosa cacumina montes
 et renovat virides arbor opaca comas:
 5 promittens gravidas ramis genitalibus uvas
 palmitum gemmato vitis amoena tumet.
 promittens flores gracili blandita susurro
 deliciosa favis mella recondit apes,
 progeniem reparans casto fecunda cubili
 10 artifices natos gignere flore cupit:
 nexibus apta suis pro posteritatis amore
 ad fetus properans garrula currit avis.
 semine quisque suo senio iuvenescit in ipso,
 omnia dum redeunt gaudia mundus habet.
 15 sic modo cuncta favent, dum prosperitate superna
 regia Caesareo proficit aula iugo.
 ordine multiplici felicem in saecula regem
 undique cinxerunt lumina tanta ducum.
 culmina tot procerum concurrunt culmen ad unum:
 20 Mars habet ecce duces, pax habet ecce decus.

I extat in P f. 88^r post VII, 16 hoc titulo: INCIP VERSVS DE CLOTHARIO REGE tit. om. CR de]
 INCIP VERSVS DE M domno om. L SIGIBERCTHO MV] SIGIBERTO DGB, SIGIBERTO AL ET
 BRVNICHILDE A in indice capitulorum p. 5] ET BRVNICHILDE L, om. rell. cum A regina] om. codd.,
 cf. I^a titul. 1 fuerit **l**s dum (eras. tellus?) L pruinis GBLR] proinis ACPM 2 gram-
 mine CR uest** M¹, uestet CM² ager i. ras. 2 m. M 3 montis A 4 ut D ui-
 rides PBLM²] uiridis GA², uiris A¹, uerides R, ueredes M¹V, ueredis CD 6 uites ACP¹M¹ 7 pro-
 mittens C¹] praemittens C¹ ex corr. et codd. rell., expectes praelibans vel permulcens, sed in voce ex v. 5 repetita
 nihil amplius quaerendum susurro] alterum su i. ras. l m. P, sururro G, surrurro V 8 deliciosa L]
 delitiosa G, diliciosa A, diliciora R, dilitiosa CPB, sic diliciosa M 10 artifices P] artificis rell. natos
 CBLRM²G²] natus APM¹DG¹ 11 posteritate P 12 ad fetus] ad fetus CM, adfectus D, adfectos A
 carrula P, garrola AM 13 semini A iuueniscit M 16 profecit CM¹R iugo i. e. coniugio
 17 ordini A, ordinem C 19 culmen] culmin CM¹, culmina DG¹ 20 pax] pars B¹ corr. B¹

cunctorum adventu festiva palatia fervent,
 coniugio regis gens sua vota videt.
 vos quorum inrigui fontis meat unda, favete:
 iudicio vestro crescere parva solent.

- 25 Felicem, sol, pande diem radiisque serenis
 sparge comas, thalamos sincero lumine complens:
 Sigibercthus ovans, ad gaudia nostra creatus,
 vota facit, qui nunc alieno liber amore
 vincula cara subit, cuius moderante iuventa
 30 conubium mens casta petit lasciva refundens;
 ad iuga confugit cui nil sua subripit aetas:
 corde pudicus agens, rector tot gentibus unus
 et sibi frena dedit: sed quod natura requirit
 lege maritali amplexu est contentus in uno.
 35 quo non peccat amor, sed casta cubilia servans
 instaurat de prole lares, ubi luserit heres.
 Torsit amoriferas arcu stridente sagittas
 forte Cupido volans: terris genus omne perurit,
 nec pelagus defendit aquis; mox vilia corda
 40 subdit, vulgus iners: tandem dehinc sensus opimi
 regis anhelantem placidis bibit ossibus ignem,
 molliter incumbens et inhaesit flamma medullis.
 regalis fervebat apex, nec nocte sopora
 cordis erat requies, oculis animoque recurrens
 45 ad vultus quos pinxit Amor mentemque fatigans
 saepe per amplexum falsa sub imagine ludit.
 mox ubi conspexit telo superante Cupido
 virginea mitem torreri lampade regem,
 laetus ait Veneri: 'mater, mea bella peregi:
 50 pectore flagranti mihi vincitur alter Achilles,

22 uidet *BLRM*²] uidit *ACPM*¹*DG* post v. 22 *intercidisse videtur distichon componendi epithalamii consilium enuntians* 23 inrigui] irrigui *Ven.*, inriguis *codd.* fontes *M*¹*BR*, *om.* *L* mead *C*
 unde *DG*¹ fauente *DL* 24 iudiei *C*¹ *subscr.* v. xxii *MG*, xxv *A* *sequitur epithalamium spatio non intermisso (praeter D) sine titulo (praeter ITEM G), sed littera initiali distinctum. carmen quasi elegiacum in C reductis alternatim versibus scriptum* 25 radisque *C* 26 sparge in prioris versus fine *M* sincere *P* (complens *P*) 27 sigibercthus] sigiberthus *R*, sigyberthus *M*, sigibertus *ADGBL*, chlothacharius *CP* (*interpolatio in codicum C et P archetypum invasisse non potest nisi Chlothario tertio quartove regnante. Bilichildem (v. 51. 101) hoc tempore tantum novimus Childerici Chlotharii III. fratris uxorem, cf. Fredeg. chron. cont. ad a. 660. 719. 673*) ouas *G*¹ 30 recondens *C* 32 cordis *G*¹, corda *V* 34 legem *M*¹ amplexu: am i. ras. i m. *P* contentum *A*¹ 35 amors *C* subilia *ACM*¹ 36 heres *om.* *C*¹ 37 amore feras *M*¹*G*¹ arcus *G*¹ stridentes *D*
 38 forte] ***te *M*¹ perurit *BL*] peruret *ACPM*¹*DGR* 39 ne *G*¹ pelegus *M*¹ defendit *scil.* genus aquas (*R*) *vulg.* 40 opimus *DGBL* 41 anelantem *PM* bibit *BLR*] bibet *ACPM*¹*DG* 42 medulis *G* 45 pinxit *AGBLM*²] pixit *DVR*, pi+xit *M*¹, picxit *C*, piexit *P*, finxit *coniecit Broverus, sed cf. Claudian. 10, 6 I. mens omnis aberrat in vultus quos pinxit Amor (sic Vatican. s. XI, finxit Laurentian. s. XIV, nulus quod fixit Vossianus s. XIII)* menteque *C* 46 lu+sit *B*, luxit *A*, iussit *D* 47 telo] caelo *R* cupido] cubilo *C* 48 torrere *PR* 49 mea *P*] *sup. vers. add. i m. L*, hec *G*², iam *ed. Paris.*, *om. ACM*¹*DG*¹*VBR* (*mea et P et L ex coniectura scripsisse potest ut scripsit ex coniectura editor Venetus. aptius omnino quae bella*) 50 flagrante *PR* uincit *BL*
 achilles *BL*] achillis *ACPM*¹*DGR*

- Sigiberethus amans Brunichildae carpitur igne,
 quae placet apta toro, maturis nubilis annis,
 virginitas in flore tumens, complexa marito
 primitiis placitura suis, nec damna pudoris
 55 sustinet, unde magis pollens regina vocatur.
 hoc quoque virgo cupit, quamvis verecundia sexus
 obstet: amata viri dextra leviori repellit
 ignoscitque sibi culpas quas intulit ignis.
 sed modo laeta veni, quoniam te vota requirunt'.
 60 Mox Venus ambrosio violas admiscet amomo,
 demetit ungue rosas gremioque recondit avaro.
 et pariter levibus fregerunt nubila pinnis.
 ut venere simul thalamos ornare superbos,
 hinc Venus egregiam praeponere coepit alumnam.
 65 inde Cupido virum, nubentibus ambo faventes,
 et litem fecere piam; sic deinde Cupido
 matri pauca refert: 'tibi quem promissimus hic est,
 Sigiberethus, amor populi, lux nata parentum,
 qui genus a proavis longo tenet ordine reges
 70 et reges geniturus erit, spes gentis opimae,
 quo crevit natale decus generosa propago,
 ac melior de stirpe redit famamque priorum
 posteritas excelsa fovet: hic nomen avorum
 extendit bellante manu, cui de patre virtus
 75 quam Nablis ecce probat, Toringia victa fatetur,
 proficiens unum gemina de gente triumphum)
 perditheuberto pietas veniale
 reddidit iste duos, pro ambobus sufficit unus.

51 sigibercthus] sygibercthus A¹, sygibercthus A², sigybercthus M, sygibertus R, sigibertus DGBL, chlothacharius CP
 brunichildae] brunichilde G, brunichildi A, brunechildae BL, brunechilde MDR, billchildi CP
 igni P 52 thoro MR nubilis RB²] nobilis ACPMDGBL (cf. Verg. Aen. VII, 35)
 53 complexa PR] complexa ACG maritum Ven. 54 platitura P dampna AM, dam C¹
 55 unde i. ras. 1 m. C (eras. magis) uocator P 56 haec B quamvis] quibus R, quam A
 57 uiri dextram Mommsenus, fort. uirum dextra 58 ignoscitque P, ignoscetque DG 59 ueni* G
 quoniam te] o. te G² i. ras. 60 admiscet BLRM²] admiscit CPM¹DG, admisit A 61 demetit CG²] demeti* G¹, demetet AMDVBLR, demet P ungue] inde G¹ auaro] auro P¹ corr. P¹ 62 pin-
 nis ACPMR] pennis DGBL 63 ut ACPD] *t M¹, et GVBLRM² uenere GBLR] uenire ACPMDV
 thalamos AGBLR] talamos M², thalamus CPDV, talamus M¹ superbus CDV 64 praeponire
 CPM¹DV alumna C 65 copido CPM¹ 67 promissimus CR hic est in sequentis versus
 initio MDV 68 sigibercthus] sigybercthus AMR, sigibertus GBL, chlothacharius CP 69 reges
 APRC²M²] regis C¹M¹DGBL 70 geniturus P¹ spem L opimae] ae i. ras. M 72 ac]
 hac AB styrpe CP 73 fouit M¹, fauet A hic] hi C¹ 74—88 om. P post 74 in
 C eras. 9—10 litterae (quam nablis?), in R inter 74 et 75 intercedit v. 82 (v. i.) 75 quem nablis R
 toringia G] torrengia M¹, torengia rell. faetetur V, faetetur CM², fetetur M¹D (verbum in M sequentem
 versum inchoat) 76 per*ficiens G, perficiens Ven. vulg. recte triumphum GBLRA²M²] triumph*
 C¹, trium*** A¹M¹, trium dūm DV, trium dominum C² 77. 78 om. DG, ille trium hic unius versus
 spatio relicto, sed in D perdit priori versui adhaeret (ut in MV) 77 perditheuberto] perdit heuberto C,
 perdit | heuberto MV, perdit theoberto A¹, perdit theodoberto A², dūm (dominum R) perdit heuberto (heu-
 bertho B) BLR ueniale | reddidit iste BL] ueniale reddidit iste A (qui versus nusquam distinguit) M,
 ueniale reddidit | iste C, ueniale | reddidit iste R et non distinctis versibus V supra communis archetypi
 imaginem reddidimus (per in versus 77 initio ad corrigendum proficiens adscriptum erat). versus ita restituendus:
 de Theudebertho pietas uenit patre]li. cf. VI, 2, 57 (Theudeberctum Theuderici filium propter pietatem praed-
 dicat Gregorius H. F. III, 25) 78 pro] p** (per?) C¹

cardinis occidui dominans in flore iuventae
 80 iam gravitate senes tenerosque supervenit annos:
 legem naturae meruit praecedere factis:
 quamvis parva tamen nulli minor imperat aetas.
 qui sensum mature regit generosius hic est
 quisquis in angusto fuerit moderatior *
 85 sic fovet hic populos ipsis intransibus annis,
 ut pater et rex sit, nullum gravet, erigat omnes.
 nulla dies sine fruge venit: nisi congrua praestet,
 perdere plura putat, si non concesserit ampla.
 gaudia diffundit radianti lumine vultus,
 90 nubila nulla gravant populum sub rege sereno;
 pectore maturo culpas indulget acerbis:
 unde alii peccant, ignoscendo iste triumphat:
 doctus enim quoniam prima est in principe virtus
 esse pium, quia semper habet qui parcere novit,
 95 corrigit ipse prius quod poscit ut alter emendet:
 qui sibi censura est, reliquos benè lege coercet.
 in quo digna manent quidquid de rege requiras,
 solus amat cunctos et amatur ab omnibus unus'.
 Incipit inde Venus laudes memorare puellae:
 100 'o virgo miranda mihi, placitura iugali,
 clarior aetheria, Brunichildis. lampade fulgens,
 lumina gemmarum superasti lumine vultus,
 altera nata Venus regno dotata decoris,
 nullaue Nereidum de gurgite talis Hiberno
 105 Oceani sub fonte natat, non ulla Napaea
 pulchrior, ipsa suas subdunt tibi flumina nymphas.

79 iuventae | iam *Brouerus*] iuventae | tam *G*, iuventaet | tam *V*, iuuenta | etiam *C*, iuuenta | et tam
AMR, iuuenta | tam *DBL* 80 gravitate *BL*] gravitati *ADR*, gravitatis *CM*, grauter *G* senes
ed. Par.] senos *ACDGBLR*, senus *M* tenerosque *CG*¹, tenerasque *M*, tenoresque *D* superuenit]
praeter nit i. ras. C, superuent *G*¹ annus *D* 81 natrae *C*¹ abhinc versus non distinguit *R*
82 maior *R* (v. ad v. 74) imperat] impedit *BL*, impedit *RM*²*D*², impendit *ACM*¹*D*¹, impetit *GV*
83 qui sensum mature regit *A*] quis insumatur regit *CMDGBLR* (insumatur *R*) generosior *Ven*.
84 augusto *DGB* in fine aeno suppl. *ed. Par.* conicimus: quis sensum mature regit generosus
[ut] hic est? quo quis in angusto fuerit moderatior [ede] cf. 2, 70 85 sic. Fouet *A* quasi in sic versus
desinat populus *CDG*, populus *A* ipsis] ipsi si *L* 86 ut] et *DGBL* grauet erigat
omnes] grauter egit omnes *ACMDG*, grauter regit omnes *BLR* 87 frugi *GVM*² praestet *BLR*] *praetedit ACM*, praesit *DG*, versus vix correctus (intercidisse post 87 versus huius sententiae: perdere putat
ea quae non soluit coniecit *Mommensen*) 88 perdere priori versui addit *M*, perderi *C* putat] at
i. ras. C, putet *R* 89—98 in *C* continentur scheda inter f. 83 et 85 ut f. 84 intermissa sed aliena a
quaternione. versus prima manu scripti 89 de *P* cf. ad v. 74 radianti *G*] radiante *D*, radiante
rell., fort. radiante [e] 90 serenum *C*¹ 91 acerbos *M*¹, acerpas *P* 92 ignoscendo *P*
94 quia] quam *C*¹ parare *P*¹ post 94 in ora infima erasum donatus enim quoniam prima est
(v. 93) *C* 95 corrigit *CPMD* ipse] ipsa *P*, in se *D* quos *C*¹ corr. *C*¹, qui *L* poscet
AC emendat *CM*¹, emendat *P* 96 reuos *C*¹ coerct *PD*] coerct *CM*, coerctet *AGBLR*
97 quidquid *AR*] quicquid rell. requies *PM*, quiras *A* hic versus et 7 sequentes propriis lineis *R*
98 cunctus *M*¹ ab om. *D* 100 o uirgo] qui ergo *D* 101 clarior ad priorem versum trahit *M*
brunichildis *G*] brunichildi *AMR*, brunechildi *DBL*, brunichil *V*, bilichildi *CP* post fulgens erasae
6 litterae *M* 102 lumina] l i. ras. l m. *M* 103 detata *M*¹, datata *M*² 104 de] di *PG*², du *G*¹
ibero *L*, hiberno *G* 105 ociani *C* sub] de *L* non nulla *MDG* napaea *Ven.*] naphea
ACPBLR, napea *M*, anaphea *DG* 106 pulchrior priore versu *M* ipse *L* suas] om. *C*,
suos *G*¹ nimphas *G*, nimfas *M*

- lactea cui facies incocta rubore coruscat,
 lilia mixta rosis: aurum si intermicet ostro,
 decertata tuis numquam se vultibus aequant.
 110 sapphirus, alba, adamans, crystalla, zmaragdus, iaspis
 cedant cuncta: novam genuit Hispania gemmam;
 digna fuit species, potuit quae flectere regem.
 per hiemes validasque nives Alpenque Pyrenen
 perque truces populos vecta est duce rege sereno
 115 externis regina toris. super ardua montis
 planum carpis iter: nil obstat amantibus umquam.
 quos iungi divina volunt. quis crederet autem
 Hispanam tibimet dominam, Germania, nasci,
 quae duo regna iugo pretiosa conexuit uno?
 120 non labor humanus potuit tam mira parare:
 nam res difficilis divinis utitur armis.
 longa retro series regi hoc vix contulit ulli:
 difficili nisu peraguntur maxima rerum.
 nobilitas excelsa nitet, genus Athanagildi,
 125 longius extremo regnum qui porrigit orbe,
 dives opum quas mundus habet populumque gubernat
 Hispanum sub iure suo pietate canenda.
 cur tamen egregii genitoris regna renarrem,
 quando tuis meritis video crevisse parentes?
 130 quantum virgo micans turbas superare videris
 femineas, tantum tu, Sigiberethe, maritos.
 ite diu iuncti membris et corde iugati,
 ambo pares genio, meritis et moribus ambo,
 sexum quisque suum pretiosis actibus ornans.
 135 cuius amplexu sint colla conexa sub uno,

107 robore CMG¹ 109 praeter d in initio et quans in fine i. ras. 1 m. P (numquam CGL)
 aequant] in spatio vacuo M² (t i. ras.), aequans ACP 110 in initio 6 litterae erasae M sapphirus
 CRM²] sapphyrus AP, sappherus M¹, sapphirus DL, sapphyrus GB albo GV crystalla A] cristalla
 rell. zmaragdus ADGBL] zamaradus CP, samaragdus M, smaradus R iaspis sequenti versu M
 111 g. h. g. proprio versu M 112—132 om. P 112 potuit quae ADBL] potuitque CMGR
 113 hiemas A ualidasque BL] ualedas CM¹, ualidas rell. nives ABL] nevis CM¹DG¹, niuis RM²G²,
 fort. ualidas, nubes cf. VI, 5, 209 pyrenen Ven.] phyrenen A, phirenen CMDBLRG², phirennen G¹
 114 p. t. p. priore versu M 115 externis] terrenis codd. thoris G 116 planum priore
 versu M carpi* A¹ (nil et umquam sic codd.) 117 crederet autem | hispanam] eodem versu M,
 c. a. | hispaniam L, crederet saxam autem C (quo comperimus Bilichildem istam Saxonam fuisse) 118 do-
 minam AGL] domnam rell. 119 q. d. r. priore versu, et sic usque ad v. 137 versus fere ad arbitrium
 dissecti M c. u. om. C (118 et 119 uno versu) connexuit LR 121 difficilis M 122 uix]
 om. DV, uis G 123 difficili M, difficilis A nisu peraguntur A] nisu peraguntur CDGBLM²,
 ni** ***peragantur M¹, nisi superagantur R, nisu superantur ed. Par. 125 regnum] regno codd.
 orbe] orbi codd. 126 diuis ACMG¹ guernat M 127 hispanum sic C canendam A
 128 r. r.] regna regna renarrem C, regna regnare. Narrem sic A 129 uide DV, uideam G¹ 130 tur-
 bas MGBLR] turbat C, turba ADV uideris BLG²] uiderit ACMDVR, uidere G¹ ut vid. 131 tan-
 tum] quantum codd. praeter quando R tu] to C¹, tum R sigiberethe] sigyberthe MR, sygeberthe
 A, sigiberte GBL, chlothachari* (eras. u) C maritos BL] maritus ACMDGR 132 diu iuncti]
 diu iuncti L, deuincti C iugali G¹ 135. 136 om. P 135 cuius] cuius in BL cuius
 trisyllabum cf. VII, 5, 22. intercidisse versus quibus proles nuntiata fuerit coniecit Mommsenus; fort. v. 135
 ponendus post v. 139 amplexus in D, amplexu si* G¹ unum L, una R

et totos placidis peragatis lusibus annos.
 hoc velit alterutrum quidquid dilexerit alter:
 aequa salus ambobus eat duo pectora servans.
 unus amor vivo solidamine iunctus alescat:
 140 auspiciis vestris cunctorum gaudia surgant,
 pacem mundus amet, victrix concordia regnet.
 sic iterum natis celebretis vota parentes
 et de natorum teneatis prole nepotes.

I^a

De Sigiberetho rege et Brunichilde regina

Victor, ab occasu quem laus extendit in ortum
 et facit egregium principis esse caput,
 quis tibi digna ferat? nam me vel dicere pauca
 non trahit ingenium, sed tuus urguet amor.
 5 si nunc Vergilius, si forsitan esset Homerus,
 nomine de vestro iam legeretur opus. —
 Sigiberethe potens, generosis clare triumphis.
 hinc nova te virtus praedicat, inde genus.
 cuius rapta semel sumpsit Victoria pinnas
 10 et tua vulgando prospera facta volat.
 Saxone Thoringo resonat, sua damna moventes,
 unius ad laudem tot cecidisse viros.
 quod tunc ante aciem pedibus prior omnibus isti,
 hinc modo te reges unde sequantur habes.
 15 prosperitate nova pacem tua bella dederunt
 et peperit gladius gaudia certa tuus.
 plus tamen ut placeas, cum sit victoria iactans,
 tu magis unde subis, mitior inde manes.

136 peragatis BLR] pergatis ACMDG 137 uellit CP quidquid A] quicquid *rell.* 138 eat] a et in marg. v. l. 1 m. et B, et a L, et D seruans CP] seruiant A, seruat MDGR, sernet BL
 139 alescat GBL] aliscat ACPMR 140 surgant BL] surgunt *rell.* 141 amet] ametet A reg-
 net i. ras. 1 m. C 142 sic PBLRG²] et sic ACMDG¹ parentis ACP¹ (corr. P¹) M 143 et]
 qui P teneatis] neatis D nepotum P subscr. explicit DR, reliquum fol. 85^v (7 vv.) vacuum C,
 post 1 v. vacuum sequitur VI, 9 P

I^a (1 A, sine numero *rell.*) extat in P f. 84^r post IX, 1 tit. om. PR de] VERSVS DE ACMD,
 ITEM VERSVS DE GBL sigiberetho] SYGIBERTHO M, SEGBERTHO A, SIGBERTO L, SIGBERTO CGB.
 SIGIBERTI D REGI CMD BRVNICHILDE DG] BRVNICHILDAE AC, BRVNECHILDE BL, BRVNECHILDAE M
 REGINAE ACM 1 ortum AMLRG²] ortu CPDGV^B 4 ingenium ed. Par.] iterum *codd.* praeter hinc
 iterum A, cf. III, 15, 3 tuos C urguet ACGMRB¹] urget PB² (B¹ corr.?) L 5 uergilius P]
 uirgilius *rell.* forsitan P, forsan DBL esset] esset et D (debut et esset) homeros R
 7 sigiberethe] segiberthe CP, sigiberthe ABR, sieberthe D, sigyberte M, sigiberte GL 9 uicta P¹,
 uictoria P² pinnas ACP¹M¹] pennas GBLRP²M² 10 uolant GM² 11 saxone thoringo ACGM]
 saxone torinho D, saxone thorigo R, saxon et thoringo BL, saxona thoringo P, legendum Saxo et Thoringus
 vel Saxo Thoringo resonet R, sonat BL dampna AP 12 cecinisce G 13 isti BLG²]
 iste G¹, iste ACPMDVR 14 reges PBLRM²G²] regis ACMDG¹ 15 prosperitati CP¹MG¹R
 nouae ACGM, noue P 16 tuos CDG¹ 17. 18 om. P 17 ut] et D tum A¹ (corr. A¹?)
 sit BL(G) Ven.] sic ACDR. **sic M actans G 18 subis BL] subes *rell.*

est tibi summus honor, sed mens praecessit honorem,
 20 moribus ut vestris debitor extet apex.
 iustitiae cultor pietatis amore coruscas:
 quod te plus habeat, certat utrumque bonum.
 lingua decus virtus bonitas mens gratia pollent:
 ornarent cunctos singula vestra viros.
 25 cunctorum causas intra tua pectora condis,
 pro populi requie te pia cura tenet.
 omnibus una salus datus es, quibus ordine sacro
 tempore praesenti gaudia prisca refers.
 catholico cultu decorata est optima coniux,
 30 ecclesiae crevit te faciente domus.
 reginam meritis Brunichildem Christus amore
 tunc sibi coniunxit, hanc tibi quando dedit,
 altera vota colens melius quia munere Christi,
 pectore iuncta prius, plus modo lege placet.
 35 rex pie, reginae tanto de lumine gaude:
 adquaesita bis est quae tibi nupta semel,
 pulchra modesta decens sollers * grata benigna.
 ingenio vultu nobilitate potens.
 sed quamvis tantum meruisset sola decorem,
 40 ante tamen homini, nunc placet ecce deo.
 saecula longa micans cara cum coniuge ducas,
 quam tibi divinus consociavit amor.

19 est] et D sumus M honor* (eras. e) D mens] men (m) D honore R
 20 ut] et BLR debitor extet PG¹ debitor ext**t M¹, debitor extitit CD, debito restat A, debitus
 extet RM²G², debitus extat BL 21 coruscat BL 22 h. e. utrum te magis habeat, cf. 2, 56
 certet L (utrumque CPGBL) 25 condes C¹PD 26 requie] seque D 27 una] uana P
 quibus] qualis codd. (quali Ven. vulg.) 28 presente P refers] feres C¹ ut vid. 29 coniunx
 GBL 30 ecclesi* G¹, ecclesia G², eclisia C domos G 31 regina MDGR brunichildem
 G²] brunechildem BL, brunichilde CG¹, brunichildae A, brunechild MD, brunchilde P, brunichildi R
 32 sibi] tibi G¹ (enotavi: tibi G¹, sibi G², quod fortasse ad tibi eiusdem versus pertinet) coniunxit C,
 coniunxit ex coniunxis I m. P hanc] hant P 33 colens] colis RM², coles rell. munera C
 34 pectora DBL 36 adquaesita] adq***sita G¹, adquesita PD, atquaesita CR, atquesita A, adquisita
 MBL tibi] *bi P nubta M¹ 37 pulera D docens R sollers BL post sollers
 in BLG² recte suppletum pia secundum 3, 9. cf. I, 15, 103 (sollers et grata benigna Ven., grata atque be-
 nigna Browerus) 39 tantum] **antum M¹ meruisse AC sola decorem] praeter rem i. ras.
 I m. C, solam decorem P 40 ante] a*te (eras. a) P 41 in M (f. 24^v col. 2 med.) eadem manus
 incipit quae f. 19^r ext. et 19^v conscripserat, cf. ad V, 1 init. ducas] du i. ras. I m. C, decas R¹
 corr. R¹ 42 diuinis consociavi* (t eras.) P subscr. v. XLII ACMDG (XL-III D coniuncto scilicet
 cum subscriptione sequentis carminis numero) in P post I versum vacuum sequitur c. II

II

De Chariberetho rege

- Inclita magnarum processit gloria rerum
 et de rege pio sparsit ubique decus.
 quem gravitate animo sensu, moderamine legum
 praedicat occiduus sol oriensque virum;
 5 qui quadripertitis mundi sub partibus amplis
 fructificante fide semina laudis habet;
 hinc cui barbaries, illinc Romania plaudit:
 diversis linguis laus sonat una viri.
 dilige regnantem celsa, Parisius, arce,
 10 et cole tutorem qui tibi praebet opem.
 hunc modo laeta favens avidis amplectere palmis,
 qui iure est dominus, sed pietate pater.
 de Childeberetho veteres conpesce dolores:
 rex placidus rediit, qui tua vota fovet.
 15 ille fuit mitis sapiens bonus, omnibus aequus:
 non cecidit patruus, dum stat in orbe nepos.
 dignus erat heres eius sibi sumere regnum,
 qui non est illo, laude loquente, minor.
 Chariberethus adest, qui publica iura gubernans
 20 tempore praesenti gaudia prisca refert.
 in tantum patruo se prodidit esse sequacem,
 ut modo sit tutor coniugis iste nepos,
 qui Childeberethi retinens dulcedine nomen
 eius natarum est frater et ipse pater.
 25 quae bene defensae placido moderamine regis
 in consobrino spem genitoris habent.
 maxima progenies, generosa luce coruscans,
 cuius ab excelsis gloria currit avis:
 nam quoscumque velim veterum memorare parentum,
 30 stirpis honorificae regius ordo fluit,

II (III BL) tit. om. PR DE GBL] VERSVS DE ACMD chariberetho] CHARIBERTO C,
 CHARIBERTHO M, CHARIBERTO AGBL, CH sic D REGI M, om. D 1 inclyta PLR, incluuta D¹
 (corr. D¹?) magnorum p. g. regum G 2 pio sparsit] pios pars sit C, pio spargit DG 3 sense
 C¹ legum] i. ras. 1 m. L, legam D 4 occiduus C¹ (corr. C¹?) 5 quadripertitis P, quadri-
 per**titis M, quadriperditis R ampli BLG² 6 fructificantes C habent G¹ 8 li*guis P¹
 sonat una uiri] sonau*** P¹, sonat uiri P² 9 regnante ACPG¹ 11 hunc* (eras. t) A, hinc DG
 audis] audis P 13 childeberetho] childebercto C, childebertho M, childeberto rel. conpesce
 ACPMR] conpesce GL 14 fauet G¹ 15—22 renovavit prior manus M (cf. ad I^a, 41) 16 orbe]
 urbe codd. 17 sibi sumere praeter primam litteram i. ras. 1 m. C 19 chariberethus] chariber*thus
 (t eras.) P, chariberctus CMBR, chariberthus A, charibertus DGL publica B guernans PM
 21—26 om. P 21 patruos C¹ (corr. C¹?) 22 i. ras. 1 m. C sic DG (in G c ex t)
 fort. ipse 23 childeberethi MR] childebercti C, childeberti ADGBL r. d. n.] retinens retinens
 dulce non nomen (ñ nom) D, r. dulcidine n. M 24 natarum] natura D 25 qui D¹ d. p.]
 def placido C spatio 8—9 litterarum relicto 26 consobrino G] consubrino ACMBLR 28 cur** P¹
 29 quoscumque CPGLR] quosquumque A, quascunque (vel quascūque) M memorarem P 30 ordo
 fuit D¹ (corr. D¹?), ordus luit P¹, ordo luit P²

cuius celsa fides eduxit ad astra cacumen,
 atque super gentes intulit illa pedes.
 calcavit hostes tumidos, erexit amicos,
 fovit subiectos conteruitque feros.
 35 cur tamen hic repetam praeconia celsa priorum.
 cum potius tua laus ornet honore genus?
 illi auxere armis patriam, sed sanguine fuso:
 tu plus adquiris qui sine clade regis.
 quos prius infestis lassarunt bella periclis.
 40 hos modo securos pacis amore foves.
 omnia laeta canunt felicia tempora regis,
 cuius in auspiciis floret opima quies,
 per quem tranquille terrarum frugis abundat:
 devotis populis est tua vita seges.
 45 cum te nascentem mernerunt saecula regem,
 lumine maiori fulsit in orbe dies:
 posteritate nova tandem sua gaudia cernens
 crescere se dixit prolis honore pater.
 qui quamvis esset sublimi vertice rector,
 50 altius erexit te veniente caput;
 laetus in heredis gremio sua vota reclinans
 floruit inde magis spe meliore senes.
 ante alios fratres regali germine natus,
 ordine qui senior, sic pietate prior.
 55 praedicat hinc bonitas, illinc sapientia plaudit:
 inter utrumque decus te sibi quisque rapit.
 de patruo pietas et de patre fulget acumen:
 unius in vultu vivit uterque parens.
 quas habuere ambo laudes tu colligis omnes
 60 et reparas solus lege favente duos.
 semita iustitiae, gravitatis norma refulges
 et speculum vitae dat pretiosa fides.
 tranquillis animis moderatio fixa tenetur,
 qui portum in proprio pectore semper habes.
 65 tempestas nullo penetrat tua corda tumultu:
 ne sensu titubes, anchora mentis adest.

32 peden *P*¹ 33 h. t.] ostes tuos midos *P*¹, ostes tumidos *P*² 34 fouit *BLRA*²*M*²*G*²] fouet
*A*¹*CPDG*¹, uit *M*¹ c. f.] conteruitque teruitque teruit sic *P*¹ 36 cum *priore versu M* 37 ar-
 mis: ar *i. ras. I m. A* patri *P* 38 tu] te *BL* atquiris *R* 39 infestus *P*¹ periclis]
 perica *M*¹ 40 *hos *M* securo *C* 41 canent *P*¹ reg** *M*¹ 42 **cuius *M* au-
 spicii *G* op*ima (*eras. t*) *M* 43 quam *C* tranquille *PDB*] tranquillae *ACMGL*, tranquilla (*R*)
 fruges *AG*¹ (*frugis nominatio.*) habundant *G*¹, abun *M*¹ 44 ***deuotis *M* 45 nascente *C*
 46 maiore *ACP* urbe *A* 47 posteritate *praeter* pos *i. ras. (2 m.?) C* cernens *in sequentis*
versus initio M 49 quamvis esset] quam ***** (*eras. esset*) *P* sublimis *BL* 50 te ueniente]
 euenite *P* 51 heredes *P* clinans *sequenti versu M* 52 florunt *A* senes *AD*
 senis *rell. (M proprio versu)* 53 germane *P* 55 illic *AR* plaudit *sequenti versu M*
 56 (utrumque *CPGB*) 57 fulget *ABLG*²*M*²] fulgit *CPM*¹*DG*¹*R* 59 lauda *P* 61 re-
 fulgens *GBLC*², refulgis *P* 63 tenatur *P*¹ 65 nulla *D* penetrat *C* 66 anchora
 sic *codd.*

constantes animos non ventilat aura susurrans
 nec leviter facili mobilitate trahit.
 hinc bene disposito comitatur gloria cursu.
 70 quod se mature mens moderata gerit.
 consilium vigilans alta radice retractas
 et res clausa aliis est manifesta tibi.
 publica cura movens procures si congreget omnes,
 spes est consilii te monitore sequi.
 75 hinc quotiens felix legatio denique pergit,
 ingreditur caute quam tua lingua regit.
 quod tam mirifico floret patientia cultu,
 est tibi Daviticae mansuetudo vitae.
 iustitiae rector, venerandi iuris amator,
 80 iudicium sapiens de Salomone trahis,
 tu melior fidei merito: nam principis ampli
 Traiani ingenium de pietate refers.
 quid repetam maturum animum, qui tempore nostro
 antiqui Fabii de gravitate places?
 85 si veniant aliquae variato murmure causae,
 pondera mox legum regis ab ore fluunt.
 quamvis confusas referant certamina voces,
 nodosae litis solvere fila potes.
 obtinet adveniens fructum cui iusta petuntur:
 90 quem sua causa fovet praemia victor habet.
 cuius clara fides valida radice tenetur,
 antea mons migrat quam tua verba cadant.
 spes promissa stat nullo mutabilis actu:
 pollicitata semel perpetuata manent.
 95 illa domus proprio de pondere tuta tenetur,
 quae fundamento stat bene fixa suo.
 cum sis progenitus clara de gente Sigamber,
 floret in eloquio lingua Latina tuo.
 qualis es in propria docto sermone loquella,
 100 qui nos Romanos vincis in eloquio?
 splendet in ore dies detera fronte serenus:
 sinceros animos nubila nulla premunt.

67. 68 om. P 67 uentulat A susurrans M (rans in seq. versu) R 70 quod *prior* versu M
 moderate P gerit RG²] geret *rell.* 71 concilium D retractas (n *eras.*) C 72 manifesta P
 73 proceras P¹ sic congregat P, sicuti greget R, congreget D 76 qua P, qui R reget C
 78 dauidicae (M) uitae sic *codd.*, uiae Ven., lyrae *Brouerus*, fort. fidae (cf. *Hesych.* σφίδες et σφιδῆ) p. a.] principesampu P,
 79 uenerande G¹R¹ [corr. R¹] 80 salomone CMDG¹ 81 merit* P¹ referet P¹, refert P² 83 maturam P¹
 principis am*** C¹ 82 ingenium] gelunium C¹ 84 fabii B²] fauii ACPDB¹LM², faui* M¹, faui R, fauii G, fortasse scripsit fauii, cf. *Martyrius in Keilii*
gramm. lat. VII p. 181, 4 88 nodosae] osae i. ras. G, nodose P² potis CPM¹ 89 cui]
 i sup. vers. B, cum M iussa L¹ corr. L¹ 90 quae D¹, quam G¹ 92 cadunt A 93 pro-
 misso *Mommsenus*, expectamus stat promissa fides stat] stabit G 94 manet P¹ 95 proprio de
 pondere] proprio pondere ACMDRP², propriare pondere P¹, proprio ponde G¹, proprio pondere BLG²,
 proprio se pondere Ven. 97 genta P sigamber] sicamber A, pronatus G (*vulg.* v. L.), spronatus
 sigamber M (*dittographia ad progenitus versui inserta*) 98 tuo] o i. ras. I m. M, suo C 99 loquella
 MG] loquella BL, loquilla ACPR 100 romanis P 101 detera A 102 animus C

blanda serenatum circumdat gratia vultum,
 laetitiam populus regis ab ore capit.
 105 muneribus largis replet tua gratia cunctos:
 ut mea dicta probes, plebs mihi testis adest.
 o bonitas immensa dei, quae divite censu
 quod famulis tribuit, hoc putat esse suum!
 erigis abiectos, erectos lege tueris.
 110 omnibus in totum factus es omne bonum.
 protegat omnipotens pietatis munere regem
 et dominum servet quem dedit esse patrem.
 cives te cupiant, tu gaudia civibus addas:
 plebs placeat famulans, rex pietate regat.

III

De Theudechilde regina

Inclita progenies, regali stirpe coruscans,
 cui celsum a proavis nomen origo dedit:
 currit in orbe volans generis nova gloria vestri
 et simul hinc frater personat, inde pater.
 5 sed quamvis niteat generosa propago parentum;
 moribus ex vestris multiplicatur honor.
 cernimus in vobis quidquid laudatur in illis:
 ornasti antiquum, Theodechilde, genus.
 mens veneranda decens sollers pia cara benigna;
 10 cum sis prole potens, gratia maior adest.
 evitans odii causas micat ampla potestas:
 quae terrore minus, plus in amore venis.
 mitis ab ore sonus suavissima dicta resultat
 verbaque conloqui sunt quasi mella favi.
 15 femineum sexum quantum praecedis honore.
 tantum alias superas et pietatis ope.
 si novus adveniat, recipis sic mente benigna,
 ac si servitiis iam placuisset avis.
 pauperibus fessis tua dextera seminat escas,
 20 ut segetes fructu fertiliori metas.

104 laetiam *P* caput *P*¹ 105 cunct** *P*¹, cunctus *M*¹ 106 fort. ades 107 in-
 mensa *ACPMGR*] immensa *BL* dei] fort. ducis (*viz poterit dei ad famulis trahi*) 108 famulus *P*
 109 eregis *P*, eriges *M*, ereges *C* erector *P* 111 munera *A* regem *sequenti versu M*
 112 domnum *R* 113 cupient *P* tu] tua *P*, te *BL* subscr. v. CXIV *MD* in *P* post
 1 versum vacuum sequitur c. III
 III tit. om. *PR* DE *CBL*] AD *AMDG* THEVDECHILDE *ACMD*] TEVDECHILDE *B*, TEVCHILDE
L, THEVDECHILDAM *G*¹, THEODECHILDAM *G*² REGINAM *G* 1 inclyta *PLR*, i***ta *D* 3 orbe
PMR] urbe *ACDGBL* nestri] *sequenti versu M*, nostri *G*¹ 7 c. ex nobis *L* (quidquid *AM*)
 8 ornati *DG*¹ antiquum] cum *D* theodechilde *MG*²] theudechilde *ACPG*¹*B*, teudechilde *D*,
 teuchilde *L* 9 sollers *PR*, soler *C*¹ kara *CPM* 10 grati *P* 11 evitans] et vitans *P*¹*DR*
 odi *P* causans *D* ampla] alma *G* (*vulg. v. L.*) 12 quae] quae *P*¹ terre *P* uenis]
fort. uales 13 sonos *M*² resultat *ACM*¹*DG*¹] resultant *PBLRM*²*G*² 14 conloqui *L*] colloquiis
M, colloqui *rell.* 15 praecedes *P*¹ honore* (*eras. m*) *C* 16 op** *A*¹ 20 ut] et *D*
 segetes *GBLR*] segites *ACPM**D* fertilare *P*

unde foves inopes, semper satiata manebis,
 et quem sumit egens, fit tuus ille cibus.
 pervenit ad Christum quidquid largiris egeno:
 etsi nemo videt, non peritura manent.
 25 cum venit extremus finis concludere mundum,
 omnia dum pereunt, tu meliora petis.
 ecclesiae sacrae te dispensante novantur:
 ipsa domum Christi condis, et ille tuam.
 tu fabricas illi terris, dabit ille supernis:
 30 conmutas melius sic habitura polos.
 stat sine fraude tuum quod mittis ad astra talentum:
 quas bene dispergis has tibi condis opes.
 quae domino vivis summos non perdis honores:
 regna tenes terris, regna tenenda polis.
 35 sit modo longa salus pro munere plebis in orbe.
 felix quae meritis, luce perennis eris.

IV

De Berthichilde

Mens devota deo, Berthilde corde coruscans,
 pectore sub cuius Christus amore manet,
 despiciens mortale malum, vitalia servans
 unde fugis terras, hinc petis astra magis.
 5 immaculata micans nescis contagia mundi,
 sordibus humanis libera membra geris.
 digna pudicitiae debentur praemia sacrae,
 virgo dicata deo, hinc rapienda polo.
 ille tenet caelos cui tu complexa videris:
 10 quo tuus est sponsus huc eris ipsa simul.
 non cupis auro humeros nec collum pingere gemmis,
 sed melius casto pectore pura micas.
 mutasti vestem, mutasti gentis honorem,
 cum thalamis domini sponsa iuganda venis.
 15 quam meliore via meruisti vota tenere,
 quando creatori forma creata places!
 pauperibus largas das esurientibus escas,
 nescit habere famem qui tua tecta petit.

21 foves *praeter f. i. ras.* 2 m. P 22 tuos D cybus M 23 (quidquid AMR) 24 ma-
 net P¹ 25 fines A 28 condis et] condisset P tuum G¹ 29 terras M¹ corr. M¹
 ile P 30 conmutas CPMR] commutas GL polus A 31 ta hoc, lentum *sequenti versu* M
 32 dispergis] disperg *i. ras. 1 m. C* condes CDM² 33 summus A perdes DG¹R 34 te-
 nis CM¹ tenendo Ven. 35 sit] it D plebem D orbe ACPR¹] urbe MDGBLR¹ corr.
subscr. v. xxxvi ACMD in P sequitur c. IV
 IV tit. om. R BERTHICHILDE ACPML] BERTHECHILDE G², BERTECHILDE DB, BERTHICHILDA G¹
 1 bertchilde LG²] berchilde P, berthechilde DG¹, bertchilde B, berthichilde ACMR coruscans] cans
sequenti versu, et similia saepe in sqq. M 3 dispiciens AB maum P¹ 4 fugi**s P¹ 5 (in-
 maculata ACPMDGR) 6 hominis P menbra G geres AC 7 sacra A, uitae L 8 hin A
 9 complexa MR] complexa PGL uideris] teneris L 10 huc] h ex e 1 m. P 11 humeros
sic codd. gemmis] membris DG (vulg. v. l.) 13 m. n. mutastis CD 15 meliore ACPMG²]
 meliora DG¹BLR 17 largus D

qui sine veste iacet, tegmen pietate ministras:
 20 unde calet nudus, frigora nulla times.
 te redimente pia captivi vincula laxant:
 quae solvis vinctos, libera semper eris.
 distribuis censum nulli sua vota negando
 divitiasque tuas omnibus esse facis.
 25 colligis in caelis quidquid dispergis in arvis:
 semina nunc fundens post meliora metes.
 quidquid habet mundus fugitivo tramite transit:
 tempore tu modico semper habenda facis.
 hic tibi longaevis sit vita superstes in annis,
 30 rursus in aeternum sit tibi vera salus.

V

De Gelesuintha

Casibus incertis rerum fortuna rotatur
 nec figit stabilem pendula vita pedem.
 semper in ambiguo saeculum rota lubrica volvit
 et fragili glacie lapsibus itur iter.
 5 nulli certa dies, nulli est sua certior hora:
 sic sumus in statu debiliore vitro.
 dum gressu ancipiti trahit ignorantia fallens,
 huc latet ars foveae quo putat esse viae.
 nescia mens hominum, quid sit, necis atque salutis:
 10 lucifer an vitae mors sibi vesper erit.
 his premimur tenebris ignari sorte futuri,
 et vaga tam fragile haec tempora tempus habent. —
 Toletus geminas misit tibi, Gallia, turres:
 prima stante quidem fracta secunda iacet.
 15 alta super colles, speciosa cacumine pulchro,
 flatibus infestis culmine lapsa ruit.
 sedibus in patriae sua fundamenta relinquens,
 cardine mota suo non stetit una diu;
 de proprio migrata solo (nova mersit harena
 20 exul et his terris, heu, peregrina iacet.

19 tecmen *M*¹ 20 times] timens *codd.* 22 uinetos *D* heris *D* 23 sui *P*
 25 quidquid] quicquid *codd.* aruis] astris aruis *D* 26 fundes *R* metes *BLRM*²] metis
*ACPM*¹*DG* 27 quidquid *AM*] quicquid *rell.* 29 longenus *D* superstes *GBL*] superstis
*CPRM*², ***perstis (*eras. um?*) *M*¹, suprestis *A*, superestis *D* 30 uer**a* (*eras. s*) *C* *subscr. v. xxx*
ACMD in *P* sequitur *VIII*, 5
 V *tit. om. R* GELESVINTHA *G*] GHELESVINTHA *AM*, GELESVINTA *CDB*, GELEVSINTA *L* 2 ne
*G*¹ pandula *D* 3 saeculum *AM*] seculum *B*, secum *G*¹, seculum *DRG*², saeculum *CL* 4 fra-
 gile *A* itur] i*** *M*¹ 5 c. h.] cercior* hora *M*, centior hora *D*, certiorund *sic L* 6 debelliore
*M*¹, debeliore *corr. M*¹ uite *D* 8 huc] hic (*M*) uia *D*, uiam *Brouerus* *cf. Greg. H. F. III*, 7
 9 necis *MGBLC*²] nescis *AC*¹*D Ven. R* 10 an uitae] an *uitae *M*, amite *D*, an uita est *ed. Par.*
 sibi] ibi *M* *fort. lucifer an uita est? mors sibi uesper erit?* 11 forte *R*, *cf. Verg. Aen. X*, 501
 nescia mens hominum fati sortisque futurae (*cf. v. 9*) 12 fragile haec *RC*²*G*²] *sic, sed prior e i. ras.*
1 m. M, fragilem haec *AC*¹*DG*¹, fragile *BL* 13 tolletus *M*¹*R* tures *D*¹ 14 iacet *C*
 15 alia *M*¹ specioso *DB* pulero *G* 18 una] **na *M*¹, in *G* glossa: scil. una ex illis
 20 exsul et *DG*, exultet *MR*

quis valet ordiri tanti praesagia luctus?
 stamine quo coepit texere flenda dolor? —
 Cum primum algentes iungi peteretur ad Arcetos
 regia regali Gelesuintha toro
 25 (fixa Cupidineis cuperet huc frigora flammis
 viveret et gelida sub regione calens),
 hoc ubi virgo metu audituque exterrita sensit,
 currit ad amplexus, Goisuintha, tuos;
 tum matris collecta sinu male sana reclinans,
 30 ne divellatur se tenet ungue, manu.
 brachia constringens nectit sine fune catenam
 et matrem amplexu per sua membra ligat,
 illis visceribus retineri filia poscens,
 ex quibus ante sibi lucis origo fuit;
 35 committens secura eius se fasce levare,
 cuius clausa uteri pignore tuta fuit.
 tum gemitu fit maesta domus, strepit aula tumultu,
 reginae fletu plorat et omnis honor.
 in populi facie lacrimarum flumina sordent,
 40 infans, qui affectum nescit, et ipse gemit.
 instant legati Germanica regna requiri
 narrantes longae tempora tarda viae.
 sed matris moti gemitu sua viscera solvunt,
 et qui compellunt dissimulare volunt.
 45 dum natae amplexu genetrix nodata tenetur,
 praetereunt duplices, tertia quarta dies.
 instant legati nota regione reverti;
 quos his alloquitur Goisuintha gemens:
 'si feritate trucidis premerer captiva Geloni,
 50 fors ad has lacrimas et pius hostis eras;
 si nec corde pius, cupidus mihi cederet hostis,
 ut natam ad pretium barbara praeda daret;
 si neque sic animum velit inclinare cruentum,
 matri praestaret quo simul iret iter.
 55 nunc mora nulla datur pretio neque flectimus ullo:
 qui nihil indulget, saevius hoste nocet.
 post uteri gemitus, post multa pericula partus
 postque laboris onus quod grave feta tuli,
 quae genui, natae matrem me non licet esse
 60 ipsaque naturae lex mihi tota perit?

23 algentes *BLR*] algentis *ACMDG* 24 gelesuintha] ghelesuintha *ACDGB*, ghelesuinta *MR*, geleu-
 sinta *L* thoro (*M*)*G* 26 cf. *VI*, 10, 40 28 goisuinta *DBL*, goissuintha *R* 31 brachia
A] brachia *CMGBLR* fune *ACBL*] fine *MDGR*, cf. *VII*, 12, 3 32 legat *G*¹ 33 reteneri *C*
 36 pignora *D* 38 plora *M*¹, ploret *A* omnes *CM*¹ 41 instat *A* 43 moto *A*¹ corr. *A*¹,
 motu *D Ven.* uiscere *D* 44 compellunt *ACMR*] compellunt *GL* dissimulate *D*¹ 45 ge-
 netrix *AGBRC*²] genetrix *C*¹*M*, genitrix *L* 48 quo *D* goisuintha *CR*] goysuintha *A*, ghoisuintha *DB*,
 goisuinta *MGL* 49 primerer *A*¹, premere *D* geloni] leoni *D* 50 erat *ed. Par.*, *vulg.*
 51 si nec] sine *D*, nec sine *A* 52 ut natam] unata *D* 53 sic *om. C* 54 iret iter] iretinet *D*
 55 flectimus *ACDLR*] flectimur (*M*)*GB* 56 indulget] in***get *M*¹ 57 post tuteri *R*, post humeri
D 58 quod] quae *L* graua *D* tulit *M*

affectu ieiuna meo lacrimosa repellor,
 nec pietas aditum nec dat origo locum?
 quid rapitis? differte dies, dum disco dolores,
 solamenque mali sit mora sola mei.
 65 quando iterum videam, quando haec mihi lumina ludant,
 quando iterum natae per pia colla cadam?
 unde, precor, tenerae gressum spectabo puellae
 oblectetque animos matris et ipse iocus?
 post causas, quas regna gerunt, ubi maesta reclinem?
 70 quis colat affectu, lambiat ore caput?
 extensis palmis quis currat ad oscula vel quae
 cervici insiliant pendula membra meae?
 quem teneam gremio, blando sub fasce laborans,
 aut leviori manu verberer ipsa ioco?
 75 nec te ferre sinu, quamquam sis adulta, gravarer,
 quae mihi dulce nimis et leve pondus eras.
 cur nova rura petas illic ubi non ero mater?
 an regio forsitan non capit una duas?
 quae genuere ergo, lacerentur viscera luctu:
 80 gaudia cui pereunt, tempora fletus erunt.
 plorans perdam oculos, duc et mea lumina tecum:
 si tota ire vetor, pars mea te sequitur'.
 tum procures famuli domus urbs, rex ipse remugit,
 quaque petisses iter, vox gravis una gemit.
 85 progrediare fores tandem, sed turba morosa,
 solvere dum properat, se properando ligat.
 hinc tenet affectus, rapit inde tumultus euntes:
 sic per utrasque vices flebile fervet opus.
 alter abire monet, rogat alter amore redire:
 90 sic variante fide hic trahit, ille tenet.
 dividitur populus per regna novella vetustus:
 stat pater, it genitus; stat socer itque gener.
 qui vidit strepitum, patriam migrare putaret
 et quasi captivum crederet ire solum.
 95 procedunt portis; serraco in ponte retento
 protulit hoc fletu Gelesuintha caput:
 'sic gremio, Tolete, tuo nutribas, ut aegra
 excludar portis tristis alumna tuis?
 quoque magis crucier, prodens mea vulnera luctu:
 100 stas felix regio, cur ego praeda trahor?

62 locim *D* 63 dum *CDGBL*] cum *AMR* 64 malo *D* sit mora] s+ t + ora *M*¹
 65 quando haec] qm̄ *D*, quoniam (*idem quod D*) *Ven.*, quomodo *G* laudant *DLR* 69 causas] *fort.*
 curas (*cf. IX, I, 123*) regina *ACD* recline *A* 71 extensis *R* 72 membrae *D*
 73 teneant *G* sub om. *DG*¹ (*te Ven.*) 74 non scripsit ut leuiore 75 sinu] man sic *L*
 quanquam *GL* 79 lacerantur *D*¹ *corr. D*¹ 80 tempus *G*¹ *corr. G*¹ 81 duc et] ducet *codd.*
 (*glossa in G: ille portitor*), ducent *Ven.*, *vulg.*, duces *Par.* (*cf. v. 148*) 84 quaeque (*M*), quámque *G*¹
 petissis *CM*¹ 85 foras (*M*) 86 se] sed *D* 88 sic super utrasque u. f. sernet o. *D*
 91 per regna novella scil. *Gelesuintha et ipsa regnare videtur* uetustas *DG*¹ 92 id — idque
*ACM*¹ *D* 93 putaret] poterat *D*¹ 95 serraquo *A*, serrago *MR* 96 gelesuintha *ACDGB*]
ghelesuintha R, *gelesuinta M*, *geleusinta L* caput] ca*** *M*¹ 97 tollete *M*¹ *R* ***tuo *M*
 98 alumna (*eras. i*) *C* 99 quoque *RM*²] quodque *ACM*¹ *DGBL* luctus *A*

antea clausa fui, modo te considero totam:
 nunc mihi nota prius, quando recedo, ferox.
 hinc te dinumero currens per culmina visu;
 en ego de numero non ero sola tuo.
 105 crudeles portae, quae me laxastis euntem
 clavibus oppositis nec vetuistis iter!
 antea vos geminas adamans petra una ligasset,
 quam daret huc ullam ianua pansa viam.
 urbs, pia plus fueras, si murus tota fuisses,
 110 me ire aut ne sineres, cingeret alta silex.
 pergo ignota locis, trepidans quidnam antea discam:
 gentem, animos, mores, oppida, rura, nemus?
 quem, precor, inveniam peregrinis advena terris,
 quo mihi nemo venis civis, amice, parens?
 115 dic, si blanda potest nutrix aliena placere,
 quae lavet ora manu vel caput ornet acu?
 nulla puella choro neque collactanea ludat:
 hic mea blandities, hic mea cura iaces.
 si me non aliter, vel nuda sepulchra tenerent:
 120 non licet hic vivi? hic mihi dulce mori.
 non fruor amplexu, neque visu plena recedo:
 quae me dimittis, dura Tolete, vale'.
 sic accensi animi lacrimarum flumina rumpunt,
 fixus et inriguas parturit ignis aquas.
 125 hinc iter arripiunt genetrix, nata, agmina flentum,
 nec piget obsequii mater anhela sequi.
 deducit dulcem per amara viatica natam,
 implentur valles fletibus, alta tremunt,
 frangitur et densus vacuis ululatibus aer,
 130 ipsa repercusso murmure silva gemit.
 dat causas spatii genetrix, ut longius iret,
 sed fuit optanti tempus iterque breve.
 pervenit quo mater ait sese inde reverti;
 sed quod velle prius, postea nolle fuit.
 135 rursus adire cupit, via qua fert invia matrem;
 quam procures retinent, ne teneretur iter.

101 ante clausa *R*, ante****ausa *G*¹ 102 prius] p***us *M*¹ prius *i. e.* primum, *cf. III, 24, 3*
 ferox *cf. 122 (glossa in G: ferox sc. quia me dimittis)* 104 de] di *M* 105 laxastis] st *i. ras. G*,
 laxatis *C* 107 ligassit *CM*¹ 108 ullam] unam *LG*², una *DG*¹ 109 fuissis *CM*¹ 110 me
 ire aut ne] meiretutne *M*, meirecatne *A*, meireca*ne (*eras. u vel n*) *C*, me ire at ne *BLR*, me ire ne *DG* (me ire
 ac ne *ed. Par.*, me ire ut ne *Brouerus*) a*ta *M*¹ silix *M* 111 dicam *L* 112 gentem animos
 mores *Brouerus*] gentem mores animos *ACMR*, gente mores *DG*, gentem an morem animos *BL* (mores gentem
 animos *Ven.*) 114 cuius *GBL*] ciues *ACMDR* amici *C* 115 dic si] di**i *M*, dic sibi *R*, dic *D*
 nutrex *C*¹ 116 ore *AG*¹ 117 coro *M* neque] quae vel est quae *Mommsenus* conlactanea *G*¹
 laudat *L* 119 me] mea *G*¹ sepulchra] pulchra *D* 120 uiuere *R* duce *M*¹ 122 de-
 mittis *A* tolete *ACMR* 124 fixus] fixit *BL* parturit *M*¹ 125 hic *D* genetrix *L*,
 genetrex *C*¹*M* 126 obsequi *A*, obsequio *G*² *v. l. fort. recte (pro nec recusat), fort. ob senium* 128 (in-
 plentur *MG*) uelles *G*¹ 129 ululantibus *M*² acer *D* 130 murmure *M* 131 spatiis
D, statilis *Ven.* genetrix *L*, genetrex *C*¹*M* 132 obtanti *GBL* 133 preuenit *D*, expectes per-
 ueniunt, *sed cf. 235* reuerti] ru *M*¹, ruenti *M*² 134 om. *D* 135 que *R* matre *C*
 136 ne] nec *A* teneretur] ne *i. ras. 3 litt. 1 m. G*, peteretur (*M*)

haerebant in se amplexae pariterque reflexae;
 incipit hic gemitu Goisuintha fero:
 civibus ampla tuis, angusta Hispania matri
 140 et regio soli tam cito clausa mihi!
 quae licet a Zephyro calidum percurris in Eurum,
 et de Tyrrheno tendis ad Oceanum,
 sufficiens populis quamvis regionibus amplis:
 quo est mea nata absens, terra mihi brevis es.
 145 nec minus hic sine te errans et peregrina videbor
 inque loco proprio civis et exul ero.
 quaeso quid inspiciant oculi, quem, nata, requirant?
 quae mea nunc tecum lumina ducis, amor,
 tu dolor unus eris; quisquis mihi luserit infans,
 150 amplexu alterius tu mihi pondus eris.
 currat, stet, sedeat, fleat, intret et exeat alter,
 sola meis oculis dulcis imago redis.
 te fugiente errans aliena per oscula curram
 et super ora gemens ubera sicca premam.
 155 de facie infantum plorantia lumina lambam
 et teneras lacrimas insatiata bibam.
 tali potu utinam vel parte refrigerer ulla,
 aut plorata avide mitiget unda sitim!
 quidquid erit, crucior; nulla hic medicamina prosunt,
 160 vulnere distillo, Gelesuintha, tuo.
 qua, rogo, nata manu cara haec coma pexa nitebit?
 quis sine me placidas lambiat ore genas?
 quis gremio foveat, genibus vehat, ambiat ulna?
 sed tibi praeter me non ibi mater erit.
 165 quod superest, timibundus amor hoc mandat eunti:
 sis precor o felix, sed cave — vade, vale.
 mitte avidae matri vel per vaga flabra salutem:
 si venit, ipsa mihi nuntiet aura boni'.
 filia tum validis genetricis onusta querellis,
 170 tristis, inops animi nec valitura loqui,
 clausa voce diu, vix fauce solubile fandi,
 pauca refert (cordis vulnere lingua gravis):

137 reflexae] re*lexae G¹, replexe D, replexae Ven. 138 goisuinta L, gosuintha D, goinsuintha C
 140 soli] sol* G¹, solis BLG² tam i. ras. G clausa* M, clausae C, **clausa G 141 ze-
 phyro L] zephyro G², zyphyro C, zyphiro AMDG¹BR eorum *M¹, euum D 142 tyrrheno tendis
 AR] tyrrheno tendis CMBLG², ty et erasae 10—12 litterae G¹, tyrpe notentendis D (et de stirpe Nothi tendis
 a. O. Ven.) 144 quod est CD 145 arrans D debuit errans sine te 146 inquem C
 cuius BL] ciues ACMDGR 149 lu*erit M¹, luseris BL 151 fleat] pleat M¹ 152 sola meis
 praeter sol i. ras. 2 m. M oculi C 153 te** fugiente C errans aliena i. ras. 13—14 litte-
 rarum 2 m. M curam C¹DR 154 p*remam (eras. a) C 156 insatiata C, insatiata D
 158 avidae mitiget MR, avida emitiget C 159 quidquid] quicquid codd. nula C¹ 160 distello
 AC gelesuintha ACMGR] gelesuinta DB, gelesuinta L gel. tuo bis D 162 bambiat ore gemes D
 163 foueant D 165 quo* G¹ timibundus ACM²] timebundus DGBLR, ***mibundus (eras. tre?)
 M¹ amor om. D 166 uade i. ras. 2 m. M 167 fabra M¹G¹, flaira R 168 glossa in G:
 boni] aliquid scil. de te. cf. in appendice Σ f. 46^v ad Sigismundum v. 6 sollicitis oculis uolitantia flabra re-
 curro, quando uel unde tui nuntiet aura boni 169 genitricis L querelis L 170 tristis GBL]
 tristes ACMR 171 solubili C 172 **refert (eras. re) C

'maiestas si celsa dei mihi tempora vellet
 nunc dare plus vitae, non daret ista viae.
 175 ultima sed quoniam sors inrevocabilis instat,
 si iam nemo vetat, qua trahit ira sequar.
 haec extrema tamen loquar et memoranda dolori:
 hinc tua non tua sunt. Goisuintha, vale'.
 oscula sic rumpunt et fixa ori ora repellunt;
 180 dum se non possunt, aera lambit amor.
 hinc pilente petens loca Gallica Gelesuintha
 stabat fixa oculis tristis eunte rota.
 e contra genetrix post natam lumina tendens,
 uno stante loco, pergit et ipsa simul.
 185 tota tremens, agiles raperet ne mula quadrigas,
 aut equus inpatiens verteret axe rotas,
 sollicitis oculis circumvolitabat amantem,
 illuc mente sequens qua via flectit iter.
 saepe loquebatur quasi secum nata sederet,
 190 absentemque manu visa tenere sinu.
 prendere se credens in ventos brachia iactat,
 nec natam recipit, sed vaga flabra ferit.
 inter tot comites unam spectabat euntem,
 sola videbat iter qua suus ibat amor.
 195 plus genetrix suspensa animo quam filia curru:
 haec titubans votis ibat et illa rotis.
 donec longe oculo spatioque evanuit amplo
 nec visum adtingit, dum tegit umbra diem,
 ipsa putat dubios natae se cernere vultus,
 200 et cum forma fugit, dulcis imago redit.
 o nomen pietate calens, o cura fidelis,
 quamvis absenti quid nisi mater eras?
 fletibus ora rigans, lamentis sidera pulsans,
 singula commemorans dulcia dura pia,
 205 mobilis inpatiens metuens flens anxia mater,
 quid sequeris lacrimis? augurat altus amor?
 illa tamen pergit qua trita viam orbita sulcat;
 quisque suis vacuos fletibus implet agros.

173 magestas *G* si *CLM*²*G*² sic *AM*¹*DG*¹*BR* celsa] calla *D*¹, calsa *D*² tempore *A*,
 tempore *R* uellet *BLG*² uellit *ACMDG*¹, uelit *R* 176 ira] ire *Ven.*, expectes illa, sed cf. *Ovid.*
her. 12, 209 quo feret ira sequar, *Sen. Med.* 953 ira qua ducis sequor 177 extrema haec tamen *DG*¹
 (e. h. tandem *Ven.*) 178 hic *D* ghoisuintha *GB*, goisuinta *L* 179 ora om. *D* 181 gal-
 lica *Ven.*] galliarum *codd.* ghelesuintha *GB*, gelesuinta (s ex u) *L* 183 e] *** *M*¹ corr. *M*¹,
 est *D* genetrix *L*, genetrex *C*¹*M* 184 uno stante] un*s tante *C*¹ loco om. *M*¹ et ipsa]
 e***sa *M*¹ mater et filia pergunt, tantum locus stat 185 tremeos *D* mala *A*¹ corr. *A*¹
 186 aut*equus *A*, aut aequus *M* inpatiens *AMR*] inpatiens *CG*, impaciens *L* 187 circum om. *M*¹
 189 nata] nata *A*¹ 190 absenteque *C*¹, absentenque *C*² 191 se] s** *M*¹ (se pro eam) uen*os
*M*¹ 192 recepit *M* fabra *A* 193 expectabat *C* 194 uidebat iter] uidebatur *codd.*
 195 genetrix *L*, genetrex *C*¹*M*, genetris *R* 197. 198 om. *C*¹, supplet in ora inferiore *C*¹ 198 nec
 visum adtingit *ACMR*] n. u. attingit *G Ven. BL*, nec tu sumat tangit *D* tetigit *D* 201 o cura]
 cura *D* 203 sydera *M* 205 inpatiens *AG*] inpatiens *CMR*, impatiens *L* 206—209 i. ras.
 1 m. *C* 206 lacrimas *L* 207 urbita *ACM*¹*D* 208 uacuas *C*

- inde Pyrenaeas per nubes transilit Alpes
 210 quaque pruinosis Iulius alget aquis,
 qua nive canentes fugiunt ad sidera montes
 atque super pluvias exit acutus apex.
 excipit hinc Narbo, qua litora plana remordens
 mitis Atax Rhodanas molliter intrat aquas.
 215 post aliquas urbes Pictavas attigit arces,
 regali pompa praetereundo viam,
 inclitus ille quibus vere amplius Hilarius oris
 et satus et situs est ore tonante loquax.
 Thrax Italus Scythia Persa Indus Geta Daga Britannus
 220 huius in eloquio spem bibit, arma capit.
 sol radio, hic verbo generalia lumina fundunt,
 montibus ille diem, mentibus iste fidem.
 hanc ego nempe novus conspexi praetereuntem
 molliter argenti turre rotante vehi.
 225 materno voluit pia quam Radegundis amore
 cernere ferventer, si daret ullus opem.
 saepe tamen missis dulci sibi dulcis adhaesit
 et placide coluit; quod modo triste dolet.
 Toronicas terras Martini ad sidera noti
 230 inde petit lento continuante gradu.
 Vingennae volucer transmittitur alveus alno:
 turba comes rapidis alacris exit aquis.
 excipit inde repens vitrea Liger algidus unda,
 quo neque vel piscem levis harena tegit.
 235 pervenit qua se piscoso Sequana fluctu
 in mare fert, iuncto Rotomagense sinu.
 iungitur ergo toro regali culmine virgo
 et magno meruit plebis amore coli,
 hos quoque muneribus permulcens, vocibus illos,
 240 et licet ignotos sic facit esse suos.
 utque fidelis ei sit gens armata, per arma
 iurat iure suo, se quoque lege ligat.

209. 210 om. *M*¹, supplet in ora inferiore manus quae incipit f. 29^r (cf. ad c. IX) 209 pyrenaeas]
 pyreneas *L*, pyrhenaeas *C*, pyrrhenaeas *M*, pyrrhineas *R*, phyrhenaeas *ADGB* transilit *MBLD*² Ven.] trans-
 silit, sed silit *i. ras.* *I m. G*, transibit *ACR*, transibit *D*¹ alpis *CMD* 210 quacumque *D*
 211 qua niue] quamue *D* candentes *A* fligunt *D* 212 fluuias *C* 213 plena *L*
 214 adax *C*¹, adarx *A* rhodanas *G*²] rhodanus *AMG*¹*BR*, hrodanus *L*, rodanus *CD* (sic Oceanas aquas
 dixit) intret *MR* 215 attingit *C* 217 inclitus *AGB*] inclitus *CMLR* uera amplius
 (eras. i?) *M* 218 et satus] ***atus *M*¹, it satus *M*² e situs *G*¹ o. t. l.] oro tonante loquax
 horis *D* 219 thrax italus] trax italus *ACMBL*, traxit alus *DG* scythia] scitha *BL*, schitha *G i. ras.*,
 sestha *ACM* (expunctum in *M*), restha *D*, om. *R* (traxit recta aliis Ven.) daga *ABLR*] deca *M*, daga *C*,
 taga *G* (glossae in *G*: traxit] dacia gens et taga] taci gens), ca *D* britannus *DGBL*] britanus *MR*, brit-
 tanus *AC* 223 nouos *A*¹ (corr. *A*¹) *R* 224 argento *C*¹ corr. *C*¹ 225 mater noluit *D* rada-
 gundis *C* 226 feruentem (*M*), *****enter *G*¹ daret ullus *A*¹ 227 dulci sibi om. *R*
 228 quo *MD* 229 turonicas (*M*) sydera (*M*) *BL* noti (eras. c) *G* 230 contineante *M*¹
 231 uingennae *ACMG*¹*R*] uincennae *BL*, uigennae *G*², uigenne *D* 232 comes] comis *codd.* 234 ha-
 rena *MGBLD*²] arena *ACD*¹*R* 236 i. m. f. i.] in mar* uncto *C*¹ corr. *C*¹ rotomagense *A*] roto-
 maginse *rell.* 237 thoro *G* uirgo] turgo *D* 239 permulcens *C* 241 arma] arma*
 (eras. t?) *C* 242 legat *A*¹

- regnat placido componens tramite vitam,
 pauperibus tribuens advena mater erat.
 245 quaque magis possit regno superesse perenni,
 catholicae fidei conciliata placet. —
 O dolor insignis, quid differs tempora fletus
 lugubresque vices plura loquendo taces?
 inproba sors hominum, quae inproviso abdita lapsu
 250 tot bona tam subito morte volante voras!
 nam breve tempus habens consortia nexa iugalibus
 principio vitae funere rapta fuit.
 praecipiti casu voluci praeventa sub ietu
 deficit, et verso lumine lumen obit. —
 255 Infelix nutrix audito funere alumnae
 exanimum ad corpus vix animata volat.
 ipsa inter famulas incumbens prima fideles
 haec tandem potuit clausa dolore loqui:
 'sic placidae matri promisi pessima nutrix,
 260 te longe incolumem, Gelesuintha, fore?
 sic extincta meum mea cernunt lumina lumen?
 pallida sic facies, qua rubor ante fuit?
 dic aliquid miserans, miserae mihi redde loquellas!
 quid referam ad matrem, si remeare licet?
 265 hoc sum per tantos peregrina secuta labores?
 pro vice tale mihi munus, alumna, refert?
 optabas pariter nobis vitam atque sepulchra:
 quae tecum vixi, me sine passa mori [es]?
 ordo utinam vitae iuvenique senique fuisset:
 270 te stante incolumi me prius ire neci!
 vix planetus profert, vocem rapit alter ab ore,
 nec valet una loqui quod videt aula gemit.
 interea vehitur tristi lacrimata feretro,
 soluit et exequias obsequialis amor.
 275 ducitur, ornatur, deponitur, undique fletur,
 conditur et tumulo sic peregrina suo.

243 componens *AMGB*] componens *CL* niam *A*¹ 245 regno possit *L* perenim *M*¹ *ut vid.*
 246 catolicae *C* 247 insignis *BLRG*²] insignes *ACMDG*¹ difers *D*, differt *R* insignes q. d.
 tempore fletus *Ven.* 248 lucubresque *AM¹DR* pura *D* tacet *R* 249 inproba *AMG*] im-
 proba *CL* inproviso *AMGB*] inproviso *CL* abdita] b i. *ras.* (*ex d?*) *M* similiter *Octaviae*
praetextatae codices v. 35 latentis fortunae impetu lapso *M*¹ 250 morte] sorte *codd.* 253 ca-
 suolucris *C*, casu noluerum *D* peruenta *BL* 254 defecit *MG*¹ uerso] euerso *A* glossa in
G: lumen] uitae illius, *cf. potius v. 261. 323* *Greg. H. F. IV, 28* ad extremum (*Chilpericus*) eam sug-
 gillari iussit a puero mortuamque repperit in strato 255 nutrex *C¹M* alumine *C*¹ 257 ipse *G*
 prima] prona *D* fideles] fidelis *codd. praeter* fedelis *C*¹ 259 promisi *CLR*] promissi (*AMGB*) *D*
 perima *D* nutrex *C¹M* 260 incolumem *Ven.*] incolomem *CMGBL*, incolomen *AR* gelesuintha
AME] gelesintha *C*, ghelesuintha *DGB*, geleusinta *L* 261 meum] mecum *D* 262 pallida *C*
 robor *M*¹ 263 miserae] miserere *DR* rodde *D* loquellas *DG*] loquelas *BL*, loquillas *ACMR*
 264 meare *L* 265 sum per] super *DG*¹ 266 minus *M*¹ refert *G*¹ *ut vid.* 267 i. *ras.*
1 m. C uita *D* sepulchra *C* 268 uixi] uix *C*¹ es *om. codd.* 269 iuuenique *G*¹
 fuisset *CM* 270 incolumi *L*] incolomi *ACMGBR*, incolome *D* me *om. D* 271 planetus] pau-
 ens *CMG*¹, paucos *ADBLRG*², paucis *Ven.* 273 intere* *M*¹, intera *C*¹ tristitia *C*¹ (*corr. C*¹?)

nascitur hic subito rerum mirabile signum:
 dum pendens lychnus lucet ad obsequium,
 decidit in lapidem nec vergit et integer arsit,
 280 nec vitrum saxis nec perit ignis aquis. —
 Fama recens residis germanae perculit aures,
 affectuque pio sic movet ora soror:
 'hanc, rogo, germanae mandasti, cara, salutem?
 scripta tuis digitis hoc mihi charta refert?
 285 sollicitis oculis expectabam unde venires:
 quale precata fui, non agis illud iter.
 optavi Gallis te ut huc Hispania ferret:
 non te hic cara soror, non ibi mater habet.
 extremo obsequio non huc Brunichildis adivi;
 290 si tibi nil vivae, mortis honora darem.
 cur peregrina tuos non clausi dulcis ocellos
 auribus aut avidis ultima verba bibi?
 officio tristi nihil impendi ipsa sorori,
 membra manus faciem nec manus ista tegit.
 295 non licuit fundi lacrimas nec ab ore resorbi,
 frigida nec tepido viscera fonte lavo.
 nutritas pariter, iunctas regionibus isdem,
 cur ad mortis iter dividis, alte dolor?
 sicque relictas soror casu laceratur ademptae;
 300 haec vocat, illa iacet nec repetita redit.
 germanae validos audit Germania fletus,
 quaque recurrit iter, questibus astra ferit.
 nomine saepe vocans te, Gelesuintha, sororem,
 hoc fontes silvae flumina rura sonant.
 305 Gelesuintha, taces? responde, ut muta sorori
 respondent: lapides mons nemus unda polus.
 anxia sollicitans ipsas interrogat auras:
 sed de germanae cuncta salute silent.

post 277 in V et item in Ven. continuo sequitur VII, 5, 38 (et repletus abit qui tua tecta petit) ad finem
 carminis illius; in V deinde VII, 6, in Ven. VI, 6 277 subidto C 278 lychnus] lichnus ACMBLG²,
 lichinus DGR ad om. D opsequium L 279 uergit] fort. fregit, cf. v. 366 et om. D
 scholion in G: hic intellegitur quia quidam emulus percussit eum et ideo cecidit. deinde missus in aquam
 ignis contra naturam arsit Greg. l. s. post cuius obitum deus uirtutem magnam ostendit. lychnus enim
 ille, qui fune suspensus coram sepulcro eius ardebat, nullo tangente fune disrupto in pauimentum corruit, et
 fugiente ante eum duritia pauimenti tamquam in aliquod molle elementum descendit atque medius est suffos-
 sus nec omnino contritus: quod non sine grandi miraculo uidentibus fuit 281 recens bis G¹ resi-
 dis] residues codd. (glossa in G: securas) perculit C 282 a. p.] affectu pioque D mouet BL]
 mouit ACMDGR 283 hac D germano C¹ corr. C¹ 284 scriptis C tuis] ti D charta
 ACM] carta DGBLR 285 expectabam L] sic expectabam vel sic expectabam AC (sic sup. vers. 1 m.)
 MBR, sic expecto G, spectabam D 286 fui* (eras. s?) C illud *** (eras. ire) C 287 f. 27^r
 incipit rursus eadem manus quae f. 24^v desiderat (v. ad I^a v. 41) M obtai GB hispania] pa-
 nia A ferret] ferret iter C² 288 non ibi] no*****bus C¹ 289 obsequium C hic D
 brunihildis G¹ 290 sit tibi C nihil G¹ C², n*** C¹ 292 aut audis] i. ras., deinde
 eras. duus ut vid. C, aut audis D 293 officio] officium codd. impendi ACMGR] impendi L
 295 licua D ab ore] a+bore (eras. r?) C sorbi D 296 nec tepido] nocte pio D 297 his-
 dem DGBR 298 diuidas G¹ 301 om. B¹, suppl. B¹ ualidis D 303 ghelesuinta B,
 ghelesuintha G, geleusinta L 304 syluae (AB) rora A¹ corr. A¹ 305 ghelesuinta B, geleu-
 sinta L 306 respondeant C lapides] siluae L polus] plus M¹ 307 solitans C in-
 tarrogat D aures A 308 sed de] redde ACD

- nuntius hic subito fluvios transcendit et Alpes
 310 maerorisque gravis tam cito pinna volat.
 optandum fuerat, postquam loca cuncta replet,
 tardius ad matrem hic dolor iret iter.
 sed quod fama refert, qui plus amat, et prius audit,
 ac dubium credit dante timore fidem.
 315 mox igitur matris iaculans dolor adtigit aures,
 anxia succiso poplite lapsa ruit.
 audita de morte una mors altera pulsat,
 et paene incolumi corpore funus erat.
 pallida suffuso tum Goisuintha rubore
 320 molliter haec anima vix redeunte refert:
 'siccine me tenero natae solabar amore,
 ut mea nunc gravius viscera vulnus aret?
 si nostrum iam lumen obit, si nata recessit,
 quid me ad has lacrimas, invida vita, tenes?
 325 errasti, mors dura, nimis: cum tollere matrem
 funere debueris, sors tibi nata fuit.
 o utinam mersis crevissent flumina ripis,
 naufraga ceu fuis terra natasset aquis,
 alta Pyrenaei tetigissent sidera montes
 330 aut vitrea glacie se solidasset iter,
 quando relaxavi te, Gelesuintha, sub Arctum,
 ut nec raeda rotis, non equus isset aquis!
 hoc ergo illud erat, quod mens praesaga timebat?
 non posse amplexu vellere, nata, meo.
 335 paruimus votis alienis, iussa sequentes;
 promissa existi non reditura mihi.
 hoc erat altus amor, placida dulcedine natae
 quod teneris labiis ubera pressa dedi?
 cur hinc lactis opem produxit vena mamillae?
 340 cur alimenta dedi nec habitura fui?
 saepe soporantem furtiva per oscula suxi,
 ut leve dormires viscera subposui.
 optasse extremum de te quid profuit illud,
 luderet ut gremiis parvula neptis avis?

309 fluvios *M*¹, fluvius *AC*¹, montes *L* transcendit *G*¹ 310 memoresque grau**tis (*eras. at*) *C*
 penna *BLM*^{2G} 311 repletit *ACM*^{1G} 315 dolor] mox *D* adtigit *AMR*] addigit *C*, attigit
GBL 316 anxi *C*¹ succiso *C* ruit *R*] fuit *rell.* 318 incolumi] incolomi *codd.*
 319 suffuso *M*¹ tunc *A* goisuintha *AMR*] ghoisuinta *DB*, ghoisuintha *G*, goisuinta *L*, goisuiinta *C*
 rubore *BLG*²] robore *ACMDG*^{1R} 321 siccine *codd.* (succine *B*¹ *corr. B*¹) nata *A* solabor *G*¹
 323 si — obit *i. ras. 1 m. C* si nata] sa naa *D* **recessit (*eras. *e*) *C* 324 inuida] in-
 uita *D* 325 e. m.] erras timor *G*¹ 326 debueras *BLR*, deuberis *C* 327 creuissint *CM*¹
 328 naufragia caevisisterra *D* natassit *CM*¹ 329 pyrenaei] pyrenei *L*, phyrenei *CM*, phyrinaei *D*,
 phyrinei *AGB*, phynerei *R* tetigissint *CM*¹ sydera *M* montis *D* 330 solidassit *C*^{1M}¹, soli-
 dasit *C*² 331 gelesuintha *ACMR*] ghelesuintha *DGB*, gelesuinta *L* arctum] arcto *codd.* 332 raeda]
 reda *BR*, rheda *rell.* non equus] *expectamus* nec ratis issit *CM*¹, is**sit *A*¹ 333 illut *C*
inter 333 et 334 pentameter cum hexametro intercidisse videtur (huius fere sententiae: cum tibi discedens ultima
nota dedi | cumque nidebatur fati te dira potestas) 337 *amor (*eras. h?*) *A* placidae *B* dulci-
 dine *M* 341 soporantem *BLM*^{2G}] suporantem *M*^{1G}¹, suborantem *C*, superantem *ADR*, fort. soporantem
 suxti *Mommsenus* 342 leues d. uisceras *C*¹ (*corr. C*¹?) subposui *ACR*] supposui *MGBL*

- 345 nec felix vota aut infelix funera vidi:
 perdidit heu nimius hoc labor, illud amor'.
 partitis lacrimis soror hinc, inde anxia mater,
 vocibus haec Rhenum pulsant et illa Tagum.
 condolet hinc Batavus, gemit illinc Baeticus axis,
 350 perstrepit hoc Vachalus, illud Hiberus aquis.
 tot lacrimas stillasse sat est, sed ab imbre vaporis
 non relevando sitim gutta ministrat opem.
 affectus si forte potest mitescere, dicam:
 non ea flenda iacet quae loca laeta tenet.
 355 dicite, si quid ei nocuit, quam tempore lapso
 mortis iter rapuit, vita perennis alit?
 quae modo cum Stephano caelesti consule pergit,
 fulget apostolico principe clara Petro?
 matre simul domini plaudens radiante Maria
 360 rege sub aeterno militat illa deo.
 conciliata placet, pretioso funere fulget,
 deposita veteri nunc stola pulchra tegit.
 atque utinam nobis illos accedere vultus
 cedat amore deus per mare, per gladios!
 365 vitae signa tenet, vitreo cum vase cadente
 non aqua restinxit nec petra fregit humi.
 tu quoque, mater, habes consultum dote tonantis
 de nata et genero, nepte nepote viro.
 credite, Christicolae, vivam, quia credidit illa:
 370 non hanc flere decet quam paradysus habet.

VI

De horto Vltrogothonis

Hic ver purpureum viridantia gramina gignit
 et paradisiacas spargit odore rosas;
 hic tener aestivas defendit pampinus umbras,
 praebet et uviferis frondea tecta comis,

- 345 nec *ACMRG*²] ne *DG*¹*BL* funere* *G*¹, funere *D* 346 perdidit *C* labor] *fort.* dolor
 348 renem *C*, rheneum *D* tangum *D* 349 hic *L* illie *BL* baeticus] betieus *codd.*
 350 *fort.* p. huc u., illuc uahalus *B* 351 stellasse *ACDG*¹ sat] sad *D* sed *om.* *BL*
 352 reuelando *M*, relauando *G*¹, releuanda *R* sitin *A*, siti *R* gutta* *G*¹, guttam *D* ministrat
*ACM*¹ *intellege*: sed imbris uaporosi gutta non praestat opem quae sitim releuet 353 mitescere
BL] mitescere *ACMR*, emitescere *G*, emitiscere *D* 355 quit *C* lapsu *DG* 357 modi *M*¹
 stefano *M* console *A* 358 apostholico *C* 359 radiante *D*¹ 361 fenere *M* 362 sthola
C, stela *R* pulcra *A* 363 accidere *C* 364 gladius *AC* 365 uitre *D* 366 aqua
*BLRG*²] ana *ACMG*¹, auo *D* restinexit *CM*, restrinxit *DG*¹ 368 *generum unum tantum nuncupat*
 nepte** *G* 369 cristicolae *CMR*, cristiculae *A* illam *ADR* 370 docet *G*¹ paradysus
AML] paradysus *GBR*, paradyssus *C* *subscr.* v. CCCLXX *ACMG*
 VI *tit. om.* *D* HORTO *L*] ORTO *rell.* VLTROGOTHONIS *MG*¹*LR*] VLTROGOTHONIS *B*¹, VLTRO-
 GOTHONIS *A*, VLTROGOTHAE *CG*²*B*² (*cf.* v. 23 et *Gregor. de mirac. S. Mart. 1, 12 cum not. Ruinart.*, ultrogothae
in indice capit. et Greg. H. F. V, 43 cf. IV, 20) REGINAE *add.* (*A*)*G* 1 purpureum *D*, purpureum *C*
 2 paradisiacas *AL*] paradisiacas *CGB*, paradisiacas *R*, paradyssiacas *M* 3 tenera aestiua *A* 4 uiu-
 feris] uiseris *D* fronde* *M*¹

- 5 pinxeruntque locum variato germine flores,
 pomaque vestivit candor et inde rubor.
 mitior hic aestas, ubi molli blanda susurro
 aura levis semper pendula mala quatit.
 haec magno inseruit rex Childebercthus amore;
 10 carius ista placent quae manus illa dedit:
 de cultore trahit mellitum planta saporem,
 forsā et hic tacitos miscuit ille favos.
 regis honore novis duplicata est gratia pomis,
 nare suavis odor, dulcis in ore sapor.
 15 qualiter ille hominum potuit prodesse saluti,
 cuius et in pomis tactus odore placet?
 felix perpetua generetur ab arbore fructus,
 ut de rege pio sit memor omnis homo.
 hinc iter eius erat, cum limina sancta petebat,
 20 quae modo pro meritis incolit ille magis.
 antea nam vicibus loca sacra terebat amatus,
 nunc tamen assidue templa beata tenet.
 possideas felix haec, Ultrogotho, per aevum,
 cum geminis natis tertia mater ovans.

VII

Ad Cantum blandum villam de pomis dictum

- Venimus ad Cantum felici tramite blandum,
 Aregium laetor quo reperisse patrem.
 quod petit instigans avido gula nostra barathro,
 excipiunt oculos aurea poma meos.
 5 undique concurrunt variato mala colore,
 credas ut pictas me meruisse dapes.
 vix digitis tetigi, fauce hausi, dente rotavi
 migravitque alvo praeda citata loco.
 nam sapor ante placet quam traxit naris odorem:
 10 sic vincente gula naris honore caret.

5 pi*xeruntque *M*, picxeruntque *ACR* 6 cander *C*¹ (*corr. C*¹?) 7 ubi *bis C* blando *G*¹
 8 leuis** (*eras. se*) *C* 9 hac mago *G*¹ childebercthus *A*] childeberctus *R*, childebercthus *C*, childe-
 bertus *MGBL* 11 trait *C* planta] blanda *B* sapore *C* 12 tacitas *R* ille *om. D*
 fauuos *C*¹ 13 honores *G*¹ 14 nares *D* in ore] more *R*, umore *ut vid. G*¹, in hore *C*
 sapor* (*eras. e*) *C* 15 patuit *A* 18 ut* de *C* rege] re** *A*¹ 19 lumina *C*¹ 21 ante
 tuam *D* terebat] petebat *DG*¹ 22 assidu* *G*¹ 23 ultrogotho *ACMDGR*] ultrogotha *BL*
subscr. v. xxiv ACMG
 VII *tit. om. D* AD CANTO BLANDVM *G*, DE CANTO BLANDO *L* uillam] VILICVM *G* POMIS
BL] POMA *ACMGR* PICTVM *C* 1 felici *BLG*²] felice *ACMDG*¹*R* 2 repperisse *CML* 3 ba-
 rathro *L*] baratro *ACMBRG*², barantro *DG*¹ 6 moruisse *G*¹ dapas *A* 7 hausi *BLRM*²*G*²] ausi
*ACM*¹*DG*¹ tente *C* 8 aluo *C*] alio *rell.* citate *G*¹, tite *D* *intellege*: migravit in aluum
 loco submota 9 taxit *G*¹ 10 sic] sin *D* gola *CM*¹*G*¹ honore] odore *LG*² *subscr.*
v. x AG

VIII

De Coco qui ipsi navem tulit

Cur mihi tam validas innectis, cura, querellas?
 heu mea vel tandem desere corda, dolor.
 quid revocas casus? iam me mea sarcina lassat.
 quod iactare puto, cur duplicatur onus?
 5 tristius erro nimis patriis vagus exul ab oris,
 quam sit Apollonius naufragus hospes aquis.
 venimus ut Mettis, cocus illic regius instans
 absenti nautas abstulit atque ratem.
 de flammis ardente manu qui diripit escas,
 10 ille rati nescit parcere tutus aquis?
 corde niger, fumo pastus, fuligine tinctus,
 et cuius facies caccabus alter adest,
 cui sua sordentem pinxerunt arma colorem,
 frixuriae cocumae scafa patella tripes,
 15 indignus versu potius carbone notetur,
 et piceum referat turpis imago virum.
 res indigna nimis, gravis est iniuria facti:
 plus iuscella coci quam mea iura valent;
 nec tantum codex quantum se caccabus effert,
 20 ut mea nec mihi sit participata rates.
 sed tamen auxilium solito porrexit amore
 qui domini pascens Vilicus auget oves.
 praestitit et gracili pavidus cum lintre cucurri,
 imbre, euro, fluvio sed madefactus ego.
 25 iactavi reliquos, sequerentur ut inde pedestres,
 nam si nemo foris, nemo nec intus erat.
 mergere mox habuit cunctos rapiente periclo:
 naufragii testis nemo superstes erat.
 sic vicinus eram, postquam iactavimus omnes,
 30 ictibus ut crebris lamberet unda pedes.
 'obsequium' dixi 'remove, modo nolo lavari';
 sed tamen instabat lympha rigare pedes.
 Nauriacum veniens refero mea tristia regi:
 risit, et ore pio iussit adesse ratem.

VIII	tit. om. D	i. n. t.] NAVEM IPSI TVLIT B, INIVRIAM FECIT L	1 mihi] mi G ¹
querelas LG ²	2 mea vel tandem] meadtendem D ¹	4 puto] fort. opto	5. 6 om. R ¹ , suppl.
R ¹	5 ero M ¹	nimus C ¹ (corr. C ¹ ?)	uagos D ¹
Tyrium	hospis AG ¹ R	7 mectis R	colus G ¹
cet C	tut** G ¹	11 fligine D	12 caccabus BL] caccabus G ² , caccabus ACM, caccabus DG ¹ R
13 pixerunt CM ¹ R	14 fixuriae DG ¹ L, frixoriae G ²	cucumae G ²	stafa M, scafo D
pes M ¹	16 turbis G ¹	18 quem m. i. uelent D	19 codix CDG ¹ R
caccabus BL] caccabus G ² , caccabus ACM, caccabus DG ¹ R	20 (rates codd.)	22 quid D	de Vilico
cf. III, 13	23 cucurri Mommsenus] cucurrit codd. (cu*currit (eras. r?) G, cumcurrit C)	24 fuuo	
s. m. egu D	25 reliquos] o i. ras. M, reuos C	sedquerentur D	pedestris ACD, pedestros R
27 rapienta D	28 sup**stes M ¹ , superestas D	29 posquam C	30 crebis M ¹
monue DG ¹	32 lympha AGB] limpha CMLR		31 dixere

- 35 quæerunt, nec poterant aliquam reperire carinam,
donec cuncta cohors regia fluxit aquis.
restitit hic solus præstans solacia Gogo:
quod tribuit cunctis non negat ille suis.
dulcius alloquitur comitem qui Papulus extat,
40 ut quaecumque mihi redderet ipse ratem;
omnia perlustrans vidit sub litore lintrem:
nec tamen hic poterat sarcina nostra capi.
Nauriaco interea fecit me stare parumper,
ordinat et sumptus quos locus ipse dedit.
45 quamvis parva ferat, satis est mihi sola voluntas:
est nec parva quidem quam dat amator opem.
addidit et cum esca mihi pocula gratus amicus,
in quantum poterat rure parare merum.
sic mihi iucundam direxti, Papule, proram;
50 felix vive vale, dulcis amice, comes.

IX

Ad Dynamium de Massilia

- Expecto te, noster amor, venerande Dynami,
quamvis absentem quem mea cura videt.
quæ loca te teneant venientia flabra requiro;
si fugias oculos, non fugis hinc animos.
5 Massiliae tibi regna placent, Germania nobis:
vulsus ab aspectu pectore iunctus ades.
quo sine te tua pars hucusque oblita remansit
nec revocas animo membra relicta tuo?
si sopor obrepsit, tibi me vel somnia narrent,
10 nam solet unanimes ipsa videre quies.
si vigilas, fateor, veniam tibi culpa negabit;
nil unde excuses desidiosus habes.
altera signiferi revolutis mensibus anni
solis anhelantes orbita lassat equos,

35 poterant aliquam] aliquam possunt L repperire CM¹L 36 cuncto D choors BR
37 goga G¹ corr. G¹, coro AM² in M adiectum godo manu primæ similiore quam secundæ 38 non]
et D 39 papulus ADR] pappulus CMGBL exstat G 40 ut] et D quacumque LR 41 lit-
tore C(MR) 42 fort. hoc 43 nauriaco] nauriacum codd. 47 cum esca] comes o ACM¹DG, comes
BLRM² 48 rura DG¹ 49 iocundam DBLR direxti B ex correctura, L] direxti M², direxisti
ACM¹DGB¹ (corr. B¹) R papule A] pappule rell. prora C 50 comis CDR subscr. v. l. ACM¹DG
IX extat in P f. 90^r post VI, 1 sine titulo in M nova manus incipit atramento fusciori ulens, lit-
teris gracilioribus sed duplo maioribus DYNAMIVM MDR] DINAMIVM ACGBL DE MASSILIA ACR] DE
MASSYLIA M, DE MASILIA D, DE MASILLA G, DE MASSILLA B, MASSILIENSIM L (cum ind. capit.) 1 expec-
tore D dynami MR] dinami AGBL, dina*mi C, dimani D, dinatui (prior i i. ras.) P 2 absen-
tem (s. eras.) C in M reliqua p. 28^r et p. 28^v orbium et gyrorum lusibus completa. pergit p. 29^r ma-
nus quæ modo incepit 3 te teneant] teneatur R, to teneant P, ** teneant G¹ 4 fugis] fugit C¹
corr. C¹, fugias P animos præter an i. ras. 2 m. G 5 massiliae AMBLG²] ma*siliae G¹, massy-
liae CP, masiliae DR 6 iunctus] us i. ras. 1 m. A, iunctos P ade i. ras. 1 m. A 7 quos
sine R, quos me L 9 obrepsit] oppressit R 10 unanimes R, uniammes G, uniammes D, unanimes
Ven. 11. 12 om. P 11 negavit A 13 reuolutis mensibus] is me i. ras. 1 m. P 14 an-
helantes RG²] anhelantis rell.

- 15 cum mea discedens rapuisti lumina tecum,
et modo nil sine te cerno patente die.
vel mihi verba dares de fonte refusa loquaci,
ut faceret tecum pagina missa loqui.
sed tamen ut tandem venias huc carius hortor,
20 et revocas oculis lumen, amice, meis.

X

Item ad Dynamium

- Tempora, praecipiti vos invidistis amori,
officium voti quae vetuistis agi
per lyricos modulos et fila loquacia plectris,
qua citharis Erato dulce relidit ebur.
5 ecce vaporiferum sitiens canis exerit astrum
et per hiuleatos fervor anhelat agros.
hinc metuens saniem, ne quo iacularer ab igne,
sanguine laxato brachia nexa gero.
labitur unde cruor, nodo manus inde tenetur
10 et dextram innocuam vena soluta ligat.
ut sine temperie validi sitis urat amoris,
causa meis votis obstitit ista gravis.
nescio quam prosit ratio perfuncta medellae:
me tamen inde nocet quod reticere facit.
15 scribere si digitis sinerer, satis illa fuisset:
nunc mihi prima tui cura, secunda mei.
ex studio studiis retrahor, silet unda Camenae:
carne fluit sanies, ne riget ore latex.
musicus ignis abest, algent in fonte sorores,
20 nam sanguis latices hinc gelat unde rigat.
si qua calens animo recitanda poemata pangam,
scis ipse hoc studium quam gravet arte labor.
nam cruor ablatus magis otia lenta requirit,
quo neque frigus hiat nec vapor ustus arat;

15 discendens P 16 sene t. c. patente D 17 refussa P, refussa R, fusa A 18 ut] et
DBLG², *t G¹ facere M¹ pagina P 19 uenies C 20 reuocas ACPM¹DG¹
reuoces BLM²G², cf. II, 9, 72; VIII, 9, 16 subscr. v. xx ACMD in P sequitur c. 10, 5
X carmen elegantiae studio conspicuum, cf. 57 sq. 71 tit. in L: AD RVNDEM DYNAMIVM MR]
DINAMIVM ACDGB 1 uos] quos codd. amori CG Ven.] amore AMDBLR 3. 4 extant in P
f. 90^v post VII, 1, 2 3 lriquos C modulos et M] modular et ACDGBLR, modular et P plect-
trix P 4 qua] quia P¹ citharis L] chitharis C, cytharis vell. erato] erat hoc P 5 de P
vide ad c. 9 ext. ecce] eae D exerit ABERM²] exegerit CPM¹DG, edidit L, egerit Ven. au-
strum superscripta priore u G¹ 6 hiulgatos P anelat P agros praeter a i. ras. 2 m. G
10 saluta C legat AM¹D 11 ut] et P ualidis PML 12—15 om. P 12 causam D
13 nestio C profuncta LR medille C 15 sine*er *atis G¹, sine se satis Ven. fuissit M¹
16 nunc] nam P 17 studio] tudio P unde A camine D, camemae M 19. 20 om. P
19 algens AD¹ corr. D¹ 20 hic R gelet D 21 calense D poemata: o i. ras. 1 m. P
plangam A¹ corr. A¹ 22 hoc] ho P studium Browerus] studio codd. arte] iste Ven.
23—52 om. P 23 otia lenta] otio lenta B, otiata talenta D 24 pauor A arat] urat ACMDL¹ v. l. R,
erat GBL

- 25 secretumque petit, neu flabilis aura flagellet,
 quo recreans animum stat viror, halat odor.
 ast ego posthabeo affectu mea seria vestro:
 cura tui faciem, nam mea terga tenet.
 post sudorem habui modo nam dare membra quieti:
 30 ordine postposito tempora rumpit amor.
 duco parum propriam, tibi dum volo ferre salutem,
 sed mea prospicio, cum tua vota colo.
 nunc cape parva, cate et pollens duilance Dynami,
 clare decore tuo, care favore meo,
 35 partibus Italiae advecto mihi Rhenus et Hister
 quem cecinere prius quam daret ipse locus,
 insignem specie, celsum lare, lege sagacem,
 omnibus aequalem spe sale pace fide.
 incidit unde mihi, fateor, te sorte videndi
 40 Arctoi gelida sub regione calor,
 3 plusque libens vultus efferveo totus in illos,
 ad patriae reditus quam peregrina cohors:
 visibus atque tuis issem velocius, ac si
 ad patris amplexus de Telamone satus.
 45 vix quoque tam cupidus vario sinuamine sulcat
 rusticus arte solum, navita aplustre fretum.
 ex illo, celebrande, cliens stat pars mea tecum,
 et venis huc animae pars mediata meae,
 antea corde mihi notus quam lumine visus,
 50 quem mente adstringo, si neque tango manu:
 brachia qui nec dum circum tua colla cateno,
 quod digiti nequeunt, alligat illud amor.
 longius inde absens ibi sed pertingo quod opto:
 quo pede non venio, pectore totus eo.
 55 nos licet obstet Arar Rhodanusque, natamus amore,
 nec vetat ire animum qui vetat ire gradum. —
 Legi etiam missos alieno nomine versus,
 quo quasi per speculum reddit imago virum.
 fonte Camenali quadrato spargeris orbi,
 60 ad loca quae nescis duceris oris aquis.

25 neu* D flagellat CG¹ 26 halat BLR] alat ACMDG 27 affectu MBL] affectui
 ACDGR uestre** A¹ 28 i. e. tui curam in facie gero, sed mei in tergo 31 duco] dico codd.
 parum pro parui propria G Ven. 32 colo cum rasura super c A 33 cate BLR] caute ACMDG,
 manu Ven. pollens duilance] pollens due lance DR, pollens duo lance BL, pollens clue lance ACMG,
 tu pollens lance Ven. (duilanz pro bilanx positum) 34 clara — cara B¹ corr. B¹ in marg. 36 cecenere
 M¹R quam derecipere locus D 39 sorde C 40 arctoi A] archthoi CGBR, archthoi ML, archthoi D
 41 bibens BL totus] uultus (iterum) C 42 peregrina C 43 usibus D issim CM
 44 ex heroibus belli Troiani exemplum inscite elegit 46 nauita aplustre BL] nauita plustre CMDG² Ven.,
 nauita pluster R, nauita palustre G¹, nauita perlustre (plustre) A 47 celebrando D cliens] fort. die
 par D 48 et uenis huc] fort. esque istuc (i. e. istic) medicata A 50 asstringo G si] ** si
 (eras. se) B, *** si (eras. s.) R 51 qui] fort. si caneto C 53 de P vide ad v. 23
 absens C set P obto P 54 quod A¹CR 57 alieno] uerso iam P uersos C¹
 58 uirum] uerrum D 59 cacumenali D quadrato spargeris] quadratus pargeris AC, quadrati par-
 geris R quadrato i. e. quadripertito, cf. VI, 2, 5 orbe (M) Ven., orbo G²

hinc quoque non aliquo nobis abolende recedis,
 quo fixus scriptis nosceris esse tuis.
 interiora mei penetrans possessor agelli,
 felix perpetue, dulcis amice, vale.
 65 spectans oris opem melioraque sideris optans,
 currat ut affatus, stet tibi longa salus.
 sacris Theodoro primo lare sede, Sapaudo
 Felici egregio, quem dedit orbis honor,
 Albino eximio, Heliae claroque Iovino
 70 pro Fortunato redde salutis opus.
 haec tibi nostra chelys modulatur simplice cantu:
 sed tonet archetypo barbitus inde sopho.

61 hin quoque *P*, hincque *D* abolendo *C* 62 scribitis *C*¹, scriptus *M*¹ noscerit *A*
 63 penitans *P* post 64 in *P* unius versus spatio relicto sine titulo sequitur *VII*, 1 65 horis *G*
 syderis (*M*) 66 currat ut] cura tot *A* affectus *R* 67 theodoro] theodori *codd.* (teodori *DB*)
 lare sede sapaudo] lare sedes apaudo *AC*, lare sedes aplaudo *MG*¹*R*, lare sede plaudo *D*², lares esse plaudo *D*
 lare sedis aplaudo *Ven.*, lare sed esse plaudo *BL* 69 heliae] haelieque *D* 71 nostra chelys modu-
 latur *Ven.*] nostra chelisi modulatur *AC*, nostrae helisi modulatur *M* (*ras. 1 lit. post* nostrae) *B* (modulatus) *L*
 (elisi) *DG*, aeli. symo dulator *R* simplice *BR*] simplici *ACMDGL* 72 tonet] tonat *codd.*
 archetypo *Ven.*] architipho *R*, arcitipho *L*, arcypipho *ACMDGB* barbitus *A*¹*DG*¹*BL*] barbitur *R*, barbytus
*MG*², barbythus *CA*² sopho] rupo *D* *subscr. v. LXXII MDG* EXPLICIT LIBER VI INCIPIT LIBER
VII MGB, EXPL. *L. VI FELICITER INC. L. VII ADR*, INCIPIT LIBER VII *C*, FORTVNATI LIBER VI EXPLICIT,
 deinde capitula *I. VII*, deinde VENANTI HONORII CLEMENTIANI FORTVNATI PRESB. ITAL. LIBER VII INCIPIT *L*

LIBER SEPTIMVS

I

Ad Gogonem

Orpheus orditas moveret dum pollice chordas
 verbaque percusso pectine fila darent,
 mox resonante lyra tetigit dulcedine silvas,
 ad citharae cantus traxit amore feras.
 5 undique miserunt vacuata cubilia dammas,
 deposita rabie tigris et ipsa venit.
 sollicitante melo nimio filomela volatu,
 pignora contemnens fessa eueurit avis:
 sed quamvis longo spatio lassaverat alas,
 10 ad votum veniens se recreavit avis.
 sic stimulante tua captus dulcedine, Gogo,
 longa peregrinus regna viator adit.
 undique festini veniant ut promptius omnes,
 sic tua lingua trahit sicut et ille lyra.
 15 ipse fatigatus huc postquam venerit exul,
 antea quo doluit te medicante caret.
 eruis adflictis gemitus et gaudia plantas;
 ne tamen arescant, oris ab imbre foves.
 aedificas sermone favos nova mella ministrans,
 20 dulcis et eloquii nectare vincis apes.
 ubere fonte rigat labiorum gratia pollens,
 cuius ab arcano vox epulanda fluit.
 pervigili sensu dives prudentia regnat,
 fomite condito cui salis unda natat;

I extat in P f. 90^e post VI, 10 sine titulo 1 moueret] ageret BL police G chordas] cordas
 codd. praeter tordas P inter 2 et 3 in P intercedit VI, 10, 3, 4 3 dulcedine sylvas M 4 at A
 citharae CPML] cytharae ABBR quantus P 5 misserunt C c. d.] cubila D¹, cubilia ferae D²
 6 rabie tigris GBLR] rabie tygris AM², rabie tegrus PM¹D, rapiet egris C ipsa ACPMG Ven.] ipse
 DBLR 7 filomela ACMG] filomella PBL, filiomela R 8 contemnens A¹PBL] contempnens CMGRA²
 auis DGBL] aues ACPMR 10 se om. C¹ recreuit M auis GBL] aues ACPMDR 11 dul-
 cidine PMR 12 regni D 13 prumptius CPM¹, prumstius R 14 illa G² 16 quod G²
 mediante R 17 adflictis ACPMB] afflictis GL 18 ariscant C, erescant D 19 sermonis D
 fauor A ministras L 22 arcano PM] argano C, archano AGBL epulenda P fuit CD¹

- 25 qui fulgore animi radios a pectore vibras,
et micat interior lux imitata diem.
sed vicibus mundum modo sol modo nubila complent:
at tua semper habent corda serena diem.
visceribus promptis templum pietatis habetis
30 muneribusque sacris es fabricata domus.
forma venusta tibi proprio splendore coruscat,
ut mentis habitum vultus et ipse probet.
omne genus laudum specie concludis in una,
nec plus est aliquid quam tua forma gerit.
35 principis arbitrio Sigibercthi magnus habetis:
iudicium regis fallere nemo potest.
elegit sapiens sapientem et amator amantem,
ac veluti flores docta sequestrat apes.
illius ex merito didicisti talis haberi,
40 et domini mores serve benigne refers.
nuper ab Hispanis per multa pericula terris
egregio regi gaudia summa vehis.
diligis hunc tantum quantum meliora parasti:
nemo armis potuit quod tua lingua dedit.
45 haec bona si taceam, te nostra silentia laudant,
nec voces spectes qui mea corda tenes.
vera favendo cano neque me fallacia damnat,
teste loquor populo: crimine liber ero.
haec tibi longinquos laus ardua surgat in annos,
50 haec te vita diu servet et illa colat.

II

Ad eundem cum me rogaret ad cenam

Nectar vina cibus vestis doctrina facultas —
muneribus largis tu mihi, Gogo, sat es;
tu refluus Cicero, tu noster Apicius extas:
hinc satias verbis, pascis et inde cibus.

25 radios a pectore] radiosa pectora C, radio se pectore A, radioso pectore G 26 imitantem D¹,
imitante D² 27 sol modo] om. A¹, sol mododo C 28 ad C 29 prumptis CPM¹ 30 es
fabricata] effabricata DBL, est fabricata Ven. 31 propri D 32 uultus] ***tus G¹, nirtus D
ipsa G¹ ut uirtus habitura (sic) mentis et ipsa probet Ven. 34 quam tua] quem tu P 35 si-
gibercthi] sygibercthi ACP, sygybercthi M, sigibercti B, sygibercti R, sigibercthi G, sigiberti L 38 glossa
in G: sequestrat scil. te a ceteris (apes codd.) 39 didicisti PMDR 40 domini om. D
41 pericula] curricula A 42 glossa in G: brunichildem, cf. Greg. hist. epit. 57 45 rursus incipit F
in f. 23^r te om. C¹ 46. 47 om. G¹ Ven., suppl. in imo marg. G¹ 46 quia A¹ (corr. A¹?)
tenens C¹ (corr. C¹?) 47 cano neque me] canemque me F, cano neque R 50 uitat P colat
cf. 7, 82 subscr. v. L ACM in P post 2 versus vacuos sequitur VII, 5

II AD EVNDEM CVM B] AD EVNDEM ind. capit. LF, ITEM AD EVNDEM CVM G, ITEM ALIUS CVM CMDR,
ITEM CVM ALIUS A ME ROGARET AD CENAM AM] ME ROGARETVR AD CENAM D, ROGARE AD CENAM C,
ROGARETVR A. C. GB, EROGARET R, DE CENA ind. capit. L, om. F 1 uestis] uestris DR 3 replius D
apicius] a*picus M, ** D¹ (corr. D¹?) glossa in G: apicius] alius doctor 4 pascit D, pacis CM¹

- 5 sed modo da veniam: bubla turgente quiesco,
 nam fit lis uteri, si caro mixta fremat.
 hic, ubi bos recubat, fugiet puto pullus et anser:
 cornibus et pinnis non furor aequus erit.
 et modo iam somno languentia lumina claudo:
 10 nam dormire meum carmina lenta probant.

III

Item ad eundem

- Quas mihi porrexit modo pagina missa querellas,
 immunem culpa me loquor esse tuae
 nam causam, remus, tua plus praesentia laesit:
 quo vos peccastis crimine culpor ego.
 5 non tamen ex tali titulo dulcedo peribit:
 fructus amicitiae corde colente manet.

IV

Item ad eundem

- Nubila quae rapido perflante Aquilone venitis,
 pendula sidereo quae movet axe rota,
 dicite qua vegitet carus mihi Gogo salute,
 quid placidis rebus mente serenus agit:
 5 si prope fluctivagi remoratur litora Rheni,
 ut salmonis adeps rete trahatur aquis;
 an super uviferi Mosellae obambulat amnem,
 quo levis ardentem temperet aura diem,
 pampinus et fluvius medios ubi mitigat aestus:
 10 vitibus umbra rigens, fluctibus unda recens;
 aut Mosa dulce sonans, quo grus ganta anser olorque est,
 triplice merce ferax (alite pisce rate)

5 da — quiesco *om. F spatio relicto* bubla *AGBLR*] bulaa *vel* bubla *C*¹, blubla *M*, subla *C*², in-
 ubla *D* 8 *om. F spatio relicto* pinnis *ACMR*] pennis *GB* aequos *C* 9 somne *D*
 10 lenta] laeta *codd.*, lecta *Mommsenus* probant *om. F* *subscr. v. x AM, LX C*
 III ITEM AD EVNDEM *GL*] ITEM AD IDEM *CM*, ITEM AD IDEM *D*, ITEM AD IPSVM *B*, ITEM AD IDEM
 ISTA SCRIBE *A*, AD IPSVM EIVSDEM *R*, *om. F* 1 querelas *GBLF* 2 (immunem *CGL*) esse]
 ess *D* 3 remus — laesit *om. F* remusi *D*, remur *Ven.*, *nomen proprium latere videtur* (Remos
Mommsenus) laedit *A*¹ 4 crimine] culmine *D* culpar *DG*¹ 5 dulcedo *CM* 6 fructus
 (f i. ras. 1 m.) *C* amittitiae *A* *subscr. v. vi AMD, LXX (2 m.?) C*
 IV ITEM AD EVNDEM *B*] ITEM AD IPSVM EIVSDEM *ACMD*, AD IPSVM EIVSDEM *R*, EIVSDEM AD EVNDEM
G, AD EVNDEM *L*, *om. F* 3 qua uegitet *AMDG*¹*R*] qua uegetet (*F*) *G*², qua uigetet *BL*, quo egitet *C*
 caros *C* salutem *DG*¹ 4 agat *F* 5 littora (*MR*) 6 ademps *A* recte *RF*
 7 an] aut *DG* sub *F* uuiferi *AMDC*²] uu**** *C*¹, uuiferae *GBL*, uuiferae *R*, uuifero *F*
 mosellae] musellae *codd.* amne *F* 8 quod *G* lenis *L* peret *D* 9 medios *MF Ven.*
 ex medius 1 m. *G*, ex amedius 1 m. *C*, meditos *R*, medius *ADBL* 11 dulce sonans *CMBLR Ven.*
 dulces onans (ans i. ras. 1 m.) *G*¹, dulce sanans *F*, dulcisonans *AG*², dulesce sonans *D* ganta — est
om. F

an tenet herbosis qua frangitur Axona ripis,
 cuius aluntur aquis pascua prata seges?
 15 Esera? Sara? Cares? Scaldis? Sate? Somena? Sura?
 seu qui Mettis adit de sale nomen habens?
 aut aestiva magis nemorum saltusque pererrans
 cuspide, rete feras hinc ligat, inde necat?
 Ardenna an Vosagus cervi caprae helices uri
 20 caede sagittifera silva fragore tonat?
 seu validi bufali ferit inter cornua campum,
 nec mortem differt ursus onager aper?
 an sua rura colens exusta novalia sulcat
 et rude cervici taurus aratra gemit?
 25 sive palatina residet modo laetus in aula,
 cui scola congregiens plaudit amore sequax?
 an cum dulce Lupo pietatis iura retractant
 consilioque pari mitia mella creant,
 quo pascatur inops, viduae solacia praestent,
 30 parvus tutorem sumat, egenus opem?
 quidquid agunt, pariter felicia vota secudent,
 et valeant Christi regis amore frui.
 vos precor, o venti, qui curritis atque reditis,
 pro Fortunato nuntia ferte suo.

V

De Bodegisilo duce

Pectore de sterili si flumina larga rigarem,
 non te sufficerem, dux Bodegisle, loqui.
 invasit nostram subito tua gratia mentem,
 ut modo plus vester quam meus esse velim.
 5 quo primum placidos merui cognoscere vultus,
 oris ab unguento membra refecta gero.
 conloquio dulci satiasti pectus amantis,
 nam mihi de voto dant tua verba cibum.
 distribuunt epulas alii quae corpora suppleant:
 10 unde animum saties, das magis ipse dapes.

15 *om. F* esara *DL* sarra *B¹* sates omena *G* Sate *nomen non certum* 16 metis
R, mittis *D* adit] ***** *A¹* 17 aut] a** *A¹* stiua *D* 18 cuspide *MDGR* negat *C*
 19 uosagi (*M*) caper *L* h. u. *om F* hilicis *DBLR* helix *i. e.* alces elch uri] ursi *codd.*
praeter urse *G*, *cf. v.* 22 20 sagittiferas *C¹* fragone conat *D* 21 bubali *BLFG²*, ****bali *G¹*
 (*vulg. v. L.*) 22 ursus] **sus *G¹* 23 rara *C¹* 25 resedet *CMG¹*, sem sedet *D* 26 scola]
sic codd. praeter sola *D* 27 an] ac *D* lupe *G* retractat *BLRF* 29 praestant *CR*
 30 paruus] expectes orbus 31 quidquid *AC*] quicquid *rell.* secudent *R*, fecudent *BF* 33 o]
 * *C¹* curretis *G¹* 34 furnato *M* subscr. v. xxxiv *ACMD*
 V extat in *P f. 91^r* post VII, 1 sine titulo de] ad *DF* BODEGISILO *DGB*] BODIGISILO *L*,
 BODEGYSILO *M*, BODEGISILO *A*, BODEGVSILO *R*, BODICYSILO *C*, BODEGISILVM *F* DVCRM *F* 1 pectore
 de sterili *BL*] pectore de stereli *P*, pectore sterili *ACG¹*, pectore stereli *RM²D²*, pector stereli *M¹*, pectore
 stere *D¹*, pectore nam sterili *G²*, pectore cum sterili *F* regalem *P* (p. si s. sua f. l. rigarent *Ven.*)
 2 bodegisle *BRFA²G²*] bodigisle *L*, bodegis*le *A¹*, bodegisile *MG¹*, bodigysile *C*, bodegtsile *D*, podigyle *P*
 4 ut] et *D* meos *P* 6 unguento *P* 7 (conloquio *L*) dulce *G¹* satiastis *C* 8 de
 uoto] deuoto *vulg.* 9 corpore *A* 10 magis] mihi *D*

non sic inficiunt placidissima mella Falernum,
 ceu tuus obdulcat pectora nostra sapor.
 qualiter oblectas quos semper amare videris,
 horae qui spatio me facis esse tuum?
 15 quae tibi sit virtus si possem, prodere vellem;
 sed parvo ingenio magna referre vetor.
 exiguus titubo tantarum pondere laudum,
 sed melius gradior quem tua facta regunt.
 Massiliae ductor felicia vota dedisti
 20 rectoremque suum laude perenne refert;
 hic tibi consimili merito Germania plaudit,
 cuius ad laudem certat uterque locus.
 de bonitate tua lis est regionis utraeque:
 te petit illa sibi, haec retinere cupit.
 25 iustitiam pauper numquam te iudice perdit,
 nec poterit pretio vertere vera potens.
 non ligat immunem, non soluit poena nocentem,
 nil persona capit si sua causa neget.
 lumina cordis habes, animi radiante lucerna,
 30 et tuus aeterna luce coruscat apex.
 ingenio torrente loquax de fonte salubri
 divitiasque pias ore fluente rigas.
 si videas aliquem defectum forte labore,
 Nilus ut Aegyptum, sic tua lingua fovet,
 35 qui patrias leges intra tua pectora condens
 implicitae causae solvere fila potes.
 assiduis epulis saturas, venerande, catervas,
 et repletus abit qui tua tecta petit.
 si venis in campos, ibi plebs pascenda recurrit
 40 consequiturque suas te comitando dapes.
 vota feras cunctis per saecula longa superstes
 et maneat populi semper in ore potens.

11 placidissimam C mella] membra L fallernum G¹, folernum M¹ corr. M¹ 13. 14 om. P
 13 quo CR 14 facit G 15 possem D]/possum F, possim *rell.* 17 tubo D 18—24 om. P
 19 masiliae DR, masylie C feracia R 20 fert D 22 laudem] auidem D uterique C
 25 (numquam CGL) iudici P perdit] cupit L 27 liger D immunem AGL] immune D
 non] nec G² poene L 28 capit: cap i. ras. 1 m. P sua* (eras. e) C 29 hab*s A¹
 radiante DG¹, radiante P in C finit f. 104, deinde folia 105 et 106 (c. 5, 30 — 7, 6) inter se com-
 mutata sunt 30 lucem C 31 loquas P 32 diuitiasque pias] fort. diuitias ueras 35 lege*s
 (eras. n) C condit L 36 (implicitae A) potes PBL Ven.] potis ACM, potens D, potest GR
 post 37 in V et item in Ven. sequitur VIII, 3, 86. huius carminis finis in V Ven. post VI, 5, 275 ubi vide
 39. 40 om. P 40 comitante F¹ 41 cunctis] multis P superstis CM, suprestis A, supertest R
 42 ore] orbe P subscr. v. XLII ACMD in P post 1 versum vacuum sequitur c. VI sine titulo

VI

De Palatina filia Galli Magni episcopi, uxore Bodegisili ducis

Lucifer ut nitidos producit in aethera vultus
 clarior et laeto nuntiat ore diem,
 ornat eundo polum, terris quoque lampada mittit,
 atque inter stellas lumine regna tenet:
 5 sic, Palatina, tuo diffundens lumina vultu
 femineos vincis pulchrior ore choros;
 aut tibi sic cedit muliebris turba decore,
 ut solis radiis lumine luna minor.
 clara serenatos permutat forma colores,
 10 lilia nunc reparans, nunc verecunda rosas.
 credite, nam si quis vultus conspexerit illos,
 hic relegit flores quos dare verna solent.
 pingere non possunt pretiosam verba figuram
 nec valet eloquium mira referre meum.
 15 gratior incessu, sensu reverenda pudico,
 talis in ingenio qualis in ore nitor;
 blandior alloquio, placidis suavissima verbis:
 despiciamque lyram, si tua lingua sonat.
 pectore perspicuo sapientia provida fulget,
 20 ornatur sexus te radiante tuus.
 coniuge pervigili nituit magis aula mariti,
 floret et egregia dispositrice domus.
 iure quidem magna est, quae est Galli filia Magni:
 sed merito natae crevit honore pater.
 25 non aliter poterat nisi munere clarior esse,
 quae meruit celso digna placere viro.
 eligit e multis quam carus amaret amantem,
 et iudex patriae iudicat ipse sibi.
 ambo pares iuncti longos maneatis in annos,
 30 et quaecumque volunt gaudia vestra ferant.

VI extat sine titulo in (p) codice Parisino lat. 4629 s. IX fol. 56^r, unde edidit Aemilius Baehrens in *Musei Rhenani volumine XXXI p. 89. praeterea praesto erat apographon a Molinerio confectum. enotabo graviora*
 VI DE] VIDE C, AD D GALLIMANI F u. b. d. om. F vxor AM bodegisili ducis] BODGIL
 DVCIS G, BODGIL DVCIS A, BODDVCE CM, OBDVCE R, om. D titulus hic in BL: DE PALATINA Vxor
 BIVS 1 aethere Dp 3 lampada mittit Ven.] lampade micat codd. (lampade fulget p), cf. 7, 62
 4 stelas APMp lumina D 5 palatina ACP] iHa p, om. MDGBLRF diffundis L uulau D
 6 pulchrior C 9 clara serenatos] i. ras. 18—20 litterarum G², clara serenatus RFp 10 nunc vere-
 cunda RG², nunc verecundia M, nuncue iucunda A 12 relegit ML] legit C, religit vell. 13 pos-
 sum L pretiosam BL] pretiosa vel preciosa vell. 14 ref***re C¹ 15 sensu P 18 de-
 spiciamque G²] dispiciamque vell. praeter dispiciamque G¹, dispicit iamque P liram PB 19 per-
 spicuo ABLRp] prespicuo CPMDG 20 sextus D 21 pervigil innituit P mariti M¹
 23 galli iHi P 24 honore C¹ 26 fort. quod celsa D 27 elegit G¹p 29 patres D
 meneatis D annis G¹ 30 (quaecumque ACPG) subscr. v. xxx AMD, VII C in P sine
 spatio et titulo sequitur c. VII

VII

De Lupo duce

Antiqui procures et nomina celsa priorum
cedant cuncta, Lupi munere victa ducis.
Scipio quod sapiens, Cato quod maturus agebat,
Pompeius felix, omnia solus habes.
5 illis consulibus Romana potentia fulsit,
te duce sed nobis hic modo Roma redit.
te tribuente aditum cunctis fiducia surgit,
libertatis opem libera lingua dedit.
maestitiam si quis confuso in pectore gessit,
10 postquam te vidit spe meliore manet.
fundatus gravitate animi, quoque corde profundus
tranquilli pelagi fundis ab ore salem;
sed facunda magis plebi tua munera prosunt:
tu condis sensus, nam salis unda cibos.
15 consilii radix, fecundi vena saporis,
ingenio vivax, ore rotante loquax,
qui geminis rebus fulges, in utroque paratus,
quidquid corde capis prodere lingua potest.
pectore sub cuius firmantur pondera regis,
20 pollet et auxilio publica cura tuo.
subdis amore novo tua membra laboribus amplis:
pro requie regis dulce putatur onus.
o felix animus patriae qui consulit actus
et vivit cunctis mens generosa viris!
25 legati adveniunt: te respondente ligantur
et iaculo verbi mox iacuere tui.
lancea sermo fuit, quoque vox armata loquentis,
auspiciu palmarum te Sigiberethus habet.
responsu gentis sensu profertur ab illo
30 et votu populi vox valet una loqui.
cuius ab ingenio sortita est causa triumphum,
adsertoris ope iustior illa fuit.
nullus enim poterit proprias ita pandere causas,
ceu tua pro cunctis inclita lingua tonat.

VII 1 proceris *i. ras. 1 m. P.* proceres *C* 5 consilibus *D* 7 surgis *A* 8 liberatis *G*¹
9 in *om. L* 10 postquam *G*¹ 11 profundos *A*, profundens *L* 12 fundis *LRF*] fundit *rell.*
salutem *D* 13 tuae *D* munere *A* 15 radex *CPM* fecunda *P*¹ 17 rebus] reb *com-*
pendio non indicato P 18 quidquid *A*] quicquid *rell.* promere *L* 19 firmatur *P* 20 cara
A 21 subdis**s *AM*, subditis *C* noua *D* laboris *D* 22 reges *ACMDG*¹ 23 con-
sulit actus *BLRG*²] consulet actus *ACPM*^D, consule tactus *G*¹ 24 uiuit *i. ras. 1 m. P.* cunctus *C*
25 adueniant *R* ligatur *D* 26 uerbis *C*¹ iacuere tui] iacul***u* *C*¹ 27 *i. ras. 1 m.*
atramento magis fusco P 28 palma *P* sigiberethus *P*] sigiberethus *AC*, sigiberethus *M*, sigi-
beretus *B*, sigiberthus *G*, sigibertus *LRF* 29 gentis *BLRG*² *Ven.*] gentes *ACPM*^D, ad gentes *G*¹
sensum *D* 34 inclita *ACGB*] inclita *PML*

- 35 Nilus ut Aegyptum recreat, dum plenus inundat,
 sic tu colloqui flumine cuncta foves.
 iustitia florente favent te iudice leges,
 causarumque aequo pondere libra manes.
 ad te confugiunt, te cingula celsa requirunt,
 40 nec petis ut habeas: te petit omnis honor;
 in cuius gremio nutritur adepta potestas,
 quo rectore datus crescere novit apex.
 quam merito retinet concessos semper honores
 per quem digna magis culmina culmen habent!
 45 antiquos animos Romanae stirpis adeptus
 bella moves armis, iura quiete regis.
 fultus utrisque bonis, hinc armis legibus illinc,
 quam bene fit primus cui favet omne decus!
 quae tibi sit virtus cum prosperitate superna,
 50 Saxonis et Dani gens cito victa probat.
 Bordaa quo fluvius sinuoso gurgite currit,
 hic adversa acies te duce caesa ruit.
 dimidium vestris iussis tunc paruit agmen;
 quam merito vincit qui tua iussa facit!
 55 ferratae tunicae sudasti pondere victor
 et sub pulvere nube coruscus eras,
 tamque diu pugnax acie fugiente secutus,
 Laugona dum vitreis terminus esset aquis.
 qui fugiebat iners, amnis dedit ille sepulchrum:
 60 pro duce felici flumina bella gerunt.
 inter concives meruit te Gallia lumen,
 lampade qui cordis splendor ubique micat.
 sunt quos forma potens, sunt quos sapientia praefert:
 singula sunt aliis, sed bona plura tibi.
 65 occurrens dominis veneranda palatia comples
 et tecum ingrediens multiplicatur honor.
 te veniente novo domus emicat alma sereno
 et reparant genium regia tecta suum.
 nempe oculos recipit cum te videt aula redire,
 70 quem commune ducum lumina lumen habent:
 principis auxilium, patriae decus, arma parentum,
 consultum reliquis, omnibus unus amor.
 admiranda etiam quid de dulcedine dicam,
 nectare qui plenus construis ore favos?

36 colloqui] colloqui CM¹, colloqui in B, colloqui in L 37 iustitiae PDF, iusticiae G fa-
 uent te] fauente CPG¹R 39 ad] an C glossa in G: cingula] ornat palatini cesa D
 40 omnes CM¹ 43 concessus PR 46 mouis CM¹ armis] animis RF iure R prae-
 staret iure quieta 47 bonus D illinc] i. ras. 1 m. P, inde F 48 stt DR primus] fir-
 mus RF faciet P decus G¹ 50 saxoni D 52 ruit] runt D 55 ferrata P
 57 pugn** G¹ acie] sic, sed a i. ras. C, acie*** M 58 logana F 59 animis DF
 60 felice CG 63 quo sap. D profert G Ven. 64 alii C 65 comples BL] complens rel.
 67 te ueniente] eueniente C 69 redire] uenire DG¹ 70 lumina C 73 dulcedine CM
 74 fort. plenos

75 cara serenatum comitatur gratia vultum ,
fulget et interius perpetuata dies.
qui satias escis , reficis sermone benignus ,
sepositis epulis sunt tua verba dapes.
quis tibi digna loqui valeat , quem voce potente
80 rex pius ornatum praedicat esse suum ?
sit tibi summus apex illo regnante per aevum ,
vitaque sit praesens atque futura colat.

VIII

Ad eundem

Aestifer ignitas cum Iulius urit harenas
siccaque pulvereo margine terra sitit ,
languidior placidas vix pampinus explicat umbras ,
mollior et glaucas contrahit herba comas ,
5 summissis foliis Phoebi regnante vapore
vix sua defendit frigida tecta nemus ,
pabula fastidens fugit aestu bucula saltus ,
ipse nec adflictis pascitur ervus equis ,
longius expositam linguam canis ore flagellat ,
10 ilia lassa trahens tristis anhelat ovis :
forte viator iter gradiens ferventibus horis
uritur accensis sole premente comis.
qui arescente solo , modico recreetur ut haustu ,
saepius inriguas anxius optat aquas ,
15 arboris aut tremulae viridante cacumine fuso
frondibus oppositis temperet umbra sitim.
prosperitate nova si iam prope lucus opacet
et vitrei fontis sibilat unda recens ,
huc properans placidis homo laetus sternitur arvis ,
20 volvit in herbosos et sua membra toros.
vota secuta tenens gemino refovetur amoeno :
hinc levat umbra diem , hinc fugat unda sitim.
carmina siqua tenet , cantu modulante recurrit ,
provocat et placidos blandior aura sonos ,

75 cura *D*, clara *L*, care *B*¹ corr. *B*¹ 76 et om. *CF* 79 potenter *A* subscr. v. LXXXII
ACMD², LXXX *D*¹ in *P* post 1 versum vacuum sequitur c. VIII sine titulo
VIII AD EUNDEM *BL*] ITEM EIVSDEM AD EUNDEM *G*, ITEM EIVSDEM *rell.* 1 aestifer *P*¹ urat
F, uerit *C* arenas *G* 2 margine] fort. spargine, cf. III, 4, 1 (p. 52, 4) sitet *C* 3 pla-
cita *G* 4 claucas *P* erba *G* 5 phoebe *C*¹, phoebe *C*² 7 fastidens *L*¹ corr. *L*¹, fasti-
dans *R* 8 afflicto *L* ervus equis *Mommsenus*] herbus equis *CPMDG*¹*LR*, ****bus equis *B*¹ corr. *B*¹,
herbis equis *AFG*² 9 exposita linguam *R*, expositam lingua *G*¹, exposita lingua *D* *Ven.* 10 ane-
lat *P*, anhelat *D* 12 accensis *PBLRFM*²] accessis *M*¹, accessis *ADG*, accessus *C* premi-te *P*¹
corr. *P*¹ 14 obtat *P* 15 viridande *G*¹ 16. 17 i. ras. 1 m. *M* 16 obpositis *G* tem-
perat *DG* 17 locus *PM*¹ opacat *F*¹ corr. *F*¹ 18 fontes *G*¹ sibilat *Ven.*] sibilat *codd.*
praeter si bibat *B* 19 placitis *R* 20 noluit in] noluitur *BL* herbosos *P*, hebrusos *C*¹, he-
brosos corr. *C*¹ membra *P*¹ thoros *G* 21 secunda *Ven.* 24 aura] atra *A* sonus
*C*¹ ut. vid.

25 si sibi forte fuit bene notus Homerus Athenis
 aut Maro Traiano lectus in urbe foro;
 vel si Davitico didicit sacra dogmata plectro,
 psallit honorificum fauce rotante melum.
 tangitur aut digito lyra tibia fistula canna:
 30 quisque suis Musis carmine mulcet aves.
 sic ego, curarum valido defessus ab aestu,
 noscens te saluum fonte reffectus agor.
 o nomen mihi dulce Lupi, replicabile semper
 quodque mei scriptum pagina cordis habet,
 35 quem semel inclusum tabulis dulcedinis intus
 non abolenda virum pectoris arca tenet;
 thesauros pietatis habens, pretiosa voluntas
 producens animo pura talenta suo!
 divitias quas mundus habet mens aurea vincit
 40 gemmarumque decus corde micante refert.
 sensus aromaticus suaves diffundit odores,
 hoc tribuens animae quod bene tura solent.
 melle saporatum refluens a pectore verbum
 et sale conditum reddis ab ore sophum.
 45 post tenebras noctis stellarum lumina subdens
 Lucifer ut radiis sic mihi mente nites.
 ut recreat mundum veniens lux solis ab ortu,
 inlustrant animum sic tua verba meum.
 cum peregrina meos tenuit Germania visus,
 50 tu pater et patriae consuliturus eras.
 quando merebar ovans placidos intendere vultus,
 mox geminata mihi fulsit in orbe dies.
 conserui quotiens vestro sermone loquellas
 credidi in ambrosiis me recubare rosis.
 55 omnibus una manens, sed plus tua gratia nobis,
 vinxit in affectu me properante suo.
 nunc quoque pro magnis quis digna rependat honoris?
 materia vincor et quia lingua minor.
 sic per ascensum culmen supereminet altum:
 60 hinc meus urguet amor, hinc tuus obstat honor.
 sed pro me reliqui laudes tibi reddere certent,
 et qua quisque valet te prece voce sonet,

25 tibi *F*, ibi *C*¹ bene *om.* *P* humeros *C* 26 traiano *ACPM¹RF*] troiano *DGBLM*²
 27 dedit *CPM*¹ 28 fauci *C*, uoce *L* 29 lira *CL*, lira *G*¹ cana *M*¹ 30 carmine* *G*¹,
 carminet *M*¹, camine *A* aus *C* 31 ergo *AR* defestus *G* 32 *om.* *F* ager *A*¹
 34 quotque *M*¹ meis *G*¹ 36 abolenda *B²G² Ven.*] obolenda *vell.* (obelenda *D*) arcta *BL*
 37 tesaurus *M* 41 aromaticos *BL* suavis *DG* honores *M*¹ *corr.* *M*¹ 43 mella *A*
 44 ab] **b *M*¹ 45 stellarum *AM*¹ 49 germinia *C* 50 consoliturus *P* 51 placido siter:
 dere *C*, placidus intendere *M*¹ 53 loquellas] loquillas *ACPM*, loquelas *GBL* 54 crededi *PM*¹
 55 manes *G*¹ 56 uinexit *P* affectum *A* 57 honores *M*¹ 58 matheria *A* 59 per
ACPMGV] per et *DBLF*, et per *R*, scribendum post vel super 60 urget *DLB*² (vel *corr.* *B*¹) amur
*M*¹ tuus] ***us *P*¹ *corr.* *P*¹ 61 cernent *A* 62 quisque] quis *G*¹ sonat *P*¹, sonent *C*¹,
 sonat *F*

Romanusque lyra, plaudat tibi barbarus harpa,
 Graecus Achilliaca, crotta Britannia canat.
 65 illi te fortem referant, hi iure potentem,
 ille armis agilem praedicet, iste libris.
 et quia rite regis quod pax et bella requirunt,
 iudicis ille decus concinat, iste ducis.
 nos tibi versiculos, dent barbara carmina leudos:
 70 sic variante tropo laus sonet una viro.
 hi celebrem memorent, illi te lege sagacem:
 ast ego te dulcem semper habebō, Lupe.

IX

Item ad Lupum ducem

Officiis intente piis, memorator amantis,
 prompte per affectum consuliture tuum,
 carius absentis nimium miseratus amici,
 quando latente loco signa requirit amor:
 5 unde meis meritis datur hoc, ut protinus esset
 spes Fortunati cura benigna Lupi?
 exul ab Italia nono, puto, volvor in anno
 litoris Oceani contiguante salo:
 tempora tot fugiunt et adhuc per scripta parentum
 10 nullus ab exclusis me recreavit apex.
 quod pater ac genetrix, frater, soror, ordo nepotum,
 quod poterat regio, solvis amore pio.
 pagina blanda tuo sub nomine missa benigne
 nectarei fontis me recreavit aquis.
 15 nec solum a vobis me dulcis epistula fovit,
 missus adhuc in rem portitor ecce venit.

63 lira *G¹L* tibi] ti *M¹*, * *G¹* barbaru *A¹* harpa *DLM²G²*] item sed r ex p l m. P,
 *harpa *M¹*, harpha *BF²*, pharpa *C*, pharpha *RF¹*, pharphas *A*, partha *G¹* 64 crotta *APMG¹LR*] crottam *C*,
 chrotta *DBG²*, rotta *F* britanna *AML*] britanna *CPDB¹* (corr. *B¹*) *FG²*, brittania *G¹R* britanna pro
 britannica (accusat. ut achilliaca) 65 hi] ** *G¹* iuripotentem *C* 66 ille] illi *L*, illis *C¹* ut vid.
 67 rite] urite *C* 68 con**t *M¹*, concinnat *C* 69 uersiculus *M¹* barbara] barba *ACPM*
 leudos] leodus *C*, laudes *F* (glossa in *G*: i. e. uuinileodos) 70 uareante *C* tropo****laus *M*
 69. 70 iustum locum post v. 64 habere videntur 71 hi celebrent *C*, hic celebrem *A*, hinc elebrem *P*
 ille *P* legis agacem *P¹*, leges agacem corr. *P¹* subscr. v. LXXII *ACM*, LXXI *D* in *P* sequitur
IV, 1.

IX extat in *Σ* f. 45^v post II, 12 ITEM AD LVPM DVCEM *ACMDGRF*] ITEM ALIVS AD LVPO DVCE
 (vel DVCEM) *Σ¹*, ITEM ALIVS AD LVPM DVCEM *Σ²*, ITEM AD BVNDEM *BL* 1 memorator *BLRFΣ²G²*] me-
 moratur *Σ¹ACMDG¹* 2 prumpte *ΣCM* consuliture] consul sture *Σ* 3 amicis *D* 4 quanto
Σ latante *G¹* requirer *Σ* 5 protenus *CM¹* 6 furtunati *C* benign*** *G¹* 7 ex-
 sul *Σ¹G* ab] ** *G¹* 8 contiguante *R*, contingante *F* 11 genetris *C¹* corr. *C¹*, generix *G¹*,
 genetrix *L* 12 amore pio] a pio spatio 7 litterarum relicto *Σ* 13 benigne *Σ²*] benignae *Σ¹*,
 benigno codd. *rell.* 14 recreavit *Brouerus*] reacraeavit *Σ*, renouavit codd. *rell.* 15 dulces *Σ¹*
 epistula *AR*] epistola *rell.* cum *Σ* 16 in rem] i. e. in commodum meum. quid officii portitori Lupus in-
 iunxerit ignoramus ecce *Σ*] inde codd. *rell.*

munera quis poterit, rogo, tot memor ore referre?
 affectum dulcem pandere lingua nequit.
 sed tibi restituat rex cuncta supernus ab alto,
 20 quae minimis fiunt qui docet esse suum.

X

Ad Magnulfum fratrem Lupi

Quam cito fama volat pernicibus excita pinnis
 et loca cuncta suis actibus aucta replet!
 nam tibi cum Rhenus, mihi sit Liger ecce propinquus,
 hic, Magnulfe, decens, magnus honore places.
 5 sic tuba praeconis Sigimundi missa cucurrit,
 ut tua diffuso sint bona nota loco.
 quod tamen in brevibus vix signat epistula verbis:
 non quia cuncta canit, nec reticere cupit.
 iuredico in primis pollens torrente relatu
 10 sic regis, ut revoces facta vetusta novis,
 cuius in officiis aequi cultoris aratro
 semine iustitiae plebs sua vota metit.
 nemo caret propriis, alienis nemo recumbit:
 sic facis ut populum non vacet esse reum.
 15 sollicitudo tua reliquis fert dona salutis,
 et labor unius fit populosa quies.
 aequalis concors ut ab omnibus, alme, voceris,
 legibus hinc iudex, hinc bonitate parens.
 da paucis veniam, quoniam mihi portitor instat:
 20 nam de fratre Lupi res monet ampla loqui.
 sic tribuat dominus, meritis reparetis ut illum,
 quem pariter tecum cordis amore colo.

17 memor — nequit (v. 18) i. ras. 1 m. C memor ore] memorere Σ¹, memorata Σ² ferre D
 18 nequid Σ¹ 20 quae minimis ΣADBLFG²] quae menimis C, quae m*minis M, quae nimis G¹V,
 quem minimis R subscr. v. xx AMD in Σ sequitur VII, 18
 X MAGNUM A¹, MAGN V C FRATREM LVPI ACDGL²] FRATRI LVPI MR, FRATRI LVPO F, om. BL¹
 1—4 i. ras. 1 m. C 1 pernicebus CM¹ pennis GBL 3 rehus ML propinquos A, pro-
 pinguis C 4 dicens G 5 sigimundi G¹L] sigimunda C, sygimundi RG², sigymundi AMB
 6 diffusio ACM¹, cf. I, 3, 2 7 epistula ACMR] epistola GBL 8 i. e. neque tamen, quoniam non
 cuncta canere potest, ideo reticebit 9 iuridico B torpente G¹ Ven. 10 reuocis AM¹
 nouis F] nouus rel. 11 aratro] aratrum codd. (glossa in G: scil. per) 14 facit C 16 popu-
 lusa C 17 aequales G¹ concurs C, consors R ambomnibus C¹ (corr. C¹?) subscr. v. xxii
 AMD

XI

Ad Iovinum inlustrem ac patricium et rectorem provinciae

Prosaico quotiens direxi scripta relatu!
 nullaque de vestro pocula fonte bibo:
 quem prius inrigua recrearas ditior unda,
 nec modo Castaliis redditur haustus aquis.
 5 si me cura minor vestri tenuisset amoris,
 iam fuerat licitum stringere colla manu.
 nunc magis inde minus capio, quia diligo maius,
 et cum plus cupiam, vota negata gemam.
 qui sibi transfudit mea pectora pectore toto,
 10 cur, rogo, non pariter lumina lumen habent?
 vel quod, amice, licet scriptis fero, care, salutem:
 sed mihi qua relever pagina reddat opem.

XII

Item ad eundem

Tempora lapsa volant, fugitivis fallimur horis,
 ducit et in senium lubrica vita viros.
 fine trahit celeri sine fune volubilis axis
 nec retinet rapidas ad sua frena rotas,
 5 cuncta movens secum momenta et pondera rerum,
 donec meta avidos sistere cogat equos.
 sic quoque dissimiles ad finem tendimus omnes,
 nemo pedem retrahit quo sibi limes erit.
 imperiale caput, regnum trahit, aequae senatum,
 10 nec spectante die, cum venit, hora rapit.
 quid sunt arma viris? cadit Hector et ultor Achilles,
 Ajax, in clipeo murus Achaeus, obit.

XI extat in Σ f. 41^v post XI, 26 sub hoc titulo: AD IOVINVM INLUSTREM (INLUSTE Σ^1) AC PATRICIVM
 (PACIO Σ^1) ET RECTOREM PROVINCIAR in Σ ac p. et om. codd. praeter Σ AD EVNDEM B, AD IOVINVM L
 carmen cum V contuli 2 nullaquae Σ^1 pocula Σ^1 , popula G^1 3 irrigua Σ^2 , inriguas ACM¹G¹V
 recreares Σ , recrearis ACM¹ ut vid. 4 modi M^1 castalius Σ , oastulus D austus C 5 sic
 D tenuissit CM¹, timuisset D¹V 6 licium CM¹G¹V, licitum* (eras. m vel in) D ignota de
 causa Iovinum convenire omisit 7 magis] maius DV 8 negata Ven.] nugata codd., sed om. Σ
 gemam Σ] geram ACGVBLRF, gero MD 9 qui tibi (Σ), quis tibi G¹V transfundit M, transfudit C
 pectora pectore] pectorae Σ^1 , pectora R Σ^2 toto] tuto codd. cum Σ (tuo C) 10 quur Σ 11 licet
 om. Σ 12 quare leuer Σ^1 reddat opem] reddat o CM¹D¹ (corr. D¹) V subscr. v. XII AMD
 in Σ sequitur VII, 13

XII ITEM AD EVNDEM L] ITEM EVNDEM AD EVNDEM ADG, I. E. AB EVNDEM CMF, AD IOVINVM B
 3 celere C, sceleri G¹ fune] fine M¹ 6 aequus G¹, aequos G² 7 dissimilis C fine D
 9 caput] sib caput C atque Ven. 10 intellege et die non expectante i. e. quo non expectatur
 dies M 11 achilles BL] achillis rell. 12 in clipeo DBLR] in clypeo F Ven., ino clipeo G², i****
 clipeo G¹, in oflypeo AM, inoflypeo C achaeus G. Fabricius poet. vet. eccl. p. 701] achaeus R, aceus L,
 acaeus rell. ob** G¹

- quid satis est cupido, gremio quod condit avaro?
 deliciis resolvis Attalus auctus abest.
 15 quis non versutus recubet dum fine supremo?
 de Palamede potens ars in Vluxe perit.
 forma venusta fluit, cecidit pulcherrimus Astur,
 occubat Hippolytus nec superextat Adon.
 non agiles fugiunt; quo terminus instat eundum:
 20 nam cum fratre celer sorte Quirinus obit.
 quid, rogo, cantus agit? modulis blanditus acutis
 Orpheus et citharae vox animata iacet.
 docta recessuris quid prodest lingua sophistis,
 qui valere loqui curva rotunda poli?
 25 Archyta Pythagoras Aratus Cato Plato Chrysippus,
 turba Cleantharum stulta favilla cubat.
 quidve poema potest? Maro Iysa Menander Homerus,
 quorum nuda tabo membra sepulchra tegunt?
 cum venit extremum, neque Musis carmina prosunt,
 30 nec iuvat eloquio detinuisse melos.
 sic, dum puncta cadunt, fugiunt praesentia rerum,
 et vitae tabulam tessera rapta levat.
 est tamen una salus, pia maxima dulcis et ampla:
 perpetuo trino posse placere deo.
 35 hoc valet atque viget, manet et neque fine peribit,
 hinc quoque post tumulum nascitur almus honor.
 quod superest obitu meritorum flore beato,
 suavis iustorum fragrat odor tumulo;
 gratius aura fluens quam spiret aroma Sabaeum,
 40 vincens quae pinguis balsama silva reflat.
 cinnama calta crocus violae rosa lilia cedunt,
 ut similis nullus nare bibatur odor.
 quid quod morte magis virtus generatur in illis,
 dumque sepulchra tenent languida membra foveant?

14 deliciis resolvis ACG²] deliciis luis (4 litteris evanidis) M, deliis resolvis G¹, deliciis soluis LR, diliciis soluis B, deliciis solitis F, delitiis refluens Ven., deliciis (praestat diuitiis) refluens G. Fabricius (cf. VII, 2, 3) attelus G¹ actus habet C¹, actus abest corr. C¹ 15 recubat in fine Ven., possis recubet cum, sed fort. scribendum cui non uersutost recubandum fine* M 16 palamede BL] palamide rell. (palmide G¹) ar* A¹ in ullixe C, in ulyxe DG², **nulix** G¹ 17 astur] atax F¹ corr. F¹, scribendum Aster. Asteris Platonici (cf. Bergk. poet. lyr. II³ p. 622 sq.) notitia ex Appulei apologia ad Fortunatum pervenisse potest 18 occupat A hippolytus] hippolitus L, hypopolitus AMDGB, hypolitus R, yppolitus CF 19 eundem G¹ 20 obit] abit codd. (habet R¹, habit R²) 21 acutis G 22 citharae CMGL] cytharae AB in C reliquum folium 110^e, quaternionis XIII extremum, vacuum (23 vv.) 23 sopistis G¹ 24 quid R ualuere] uoluere codd. 25 archyta] archita F, areyta R, arcita rell. pythagoras] phitagoras GBL, phytagoras rell. aratus BL] aracus rell. caro B¹ plato om. B chrysippus] crysippus AC, crysippus R, crisypus M, crisippus DGBLF 26 cleantorum G, cliantarum B, clientarum LR, om. F, cf. p. 103, 4 27 Iysa] lyxa D, lisa G¹R, naso G. Fabricius, error Fortunati subesse videtur homeros R, humerus CM 28 nuda tebo R, nuda taho C, nudata DG, nuda tapho C. Barthius advers. p. 233, n. in humo G. Fabricius sepulta A 29 musi sacramina D, musis carma G¹ 30 detinuisse BL] detenuisse rell. 31 figiunt G¹ 32 tesara G¹, tessara G² lauat D, uolat L tabulam latrunculariam intellegit 34 posse i. ras. 2 m. M 36 postumulum G¹ 37 quid R obitu] habitu DBLRF, idem G¹ corr., habito ACMG¹ Ven. 38 fragrat L] flagrat rell. 39 gratias G, gratior Ven. quae G¹ (corr. G¹) Ven. BL 40 refert F 41 cinama A¹ **dunt A¹ corr. A¹ 42 nullis MG¹V b*batur A¹ 43 qui quod C, quidquid D 44 fort. fouet

- 45 multorum dubiam solidant pia funera vitam
et redit ex tumulo vivificatus homo.
nobilis urna tegit pretiosa talenta tonantis
ac terris recubat quod super astra volet.
qui sub amore dei sacro moderamine vivens
50 fit peregrinus humi, civis eundo poli.
denique post illos qui fundamenta coruscant,
postque Petri ac Pauli lumina prima fide,
quis numerus radiat sanctorum sparsus in orbe,
quanta columnarum gratia fusa viget!
55 per loca, per populos mundo sua sidera praesunt,
quidquid ab Oceanis circulus ambit aquis.
arctos meridies oriens occasus honorat
lumina muneribus clarificata suis.
de reliquo nihil est quodecumque videtur in orbe,
60 nam tumor hic totus fumus et umbra sumus. —
Cur igitur metu trahitur data vita susurro,
nec Fortunato pauca, Iovine, refers?
tempora lapsa vides neque longa silentia rumpis,
me quoque ne necrees ad mea damna taces.
65 non ita rebar ovans, postquam Germania nostros
contulerat visus, ut resileret amor.
credideram potius, quantum se tenderet aetas,
ut vestri affectus se duplicaret opus.
heu magis, ut video, vota in contraria currunt:
70 tempora longantur, sed breviatur amor.
an quantum ex oculo, tantum tibi corde recedo,
et tam longe animo quam sumus ambo loco?
non ego sic refero, quoniam tibi pectore nector:
praedicat hoc aliter mens ubi dulce fovet.
75 nam cui cara fides animum sociavit amici,
quod minus est oculis flagrat amore magis,
et licet absentem paries locus aula retentet,
corde suo illic est, est ubi forma placens.
prospicit affectu quem vultu non videt ipso,
80 et vox longinqua de regione sonat.
quid gerat aut ubi sit, tacito dare verba videtur;
intra se loquitur pectore clausus amor.
si volat aura levis, putat inde venire salutes:
hoc fragor aure refert quod homo mente gerit.

45 expectes illorum 48 uolet] uolat codd. (tonat L) 49 quis ACG Ven. B amorem C
50 ciues A 51—58 extant in P f. 57^r post III, 7, 12 51 quid A 52 lumine A, luma M¹
53 radiat P] radiet vell. 56 quidquid AC] quicquid PMGBL 57 arctos PGB] arethos ACMR,
archtos L 58 limina P in P sequitur IX, 2 59 (quodecumque GBL) urbe M¹G¹
61 fort. quin igitur mutuo 66 resileret CDBL] resilliret AMGR, rescribat F 67 credederam M¹
70 breuiator M¹ (corr. M¹) G¹, breatur C 71 tibi tantum L 73 sic refero i. e. par pari rependo,
sed fort. scribendum sic rebar 74 liter D mens et fouet i. ras. 2 m. G (mens ubi dulcis inest
Ven.) 75 sociabat G¹ Ven. amici Mommsenus] amice codd. 76 culis D 78 debuit suo
est illic 81 gerat] gerit codd. 84 aura F

- 85 hinc tuus ergo cliens ego, care colende, requiro,
absentem faciunt quem loca, non animus,
qui semper nostro memorialis haberis in ore:
scribimus et haec dum, non sine te loquimur.
affectu studio voto tua brachia cingo
90 atque per amplexum pectora, colla ligo.
ingrederis mecum pariterque moveris amator,
et quasi blanda loquens oscula libo labris.
ante oculos habeo, sed cara refugit imago,
hic quoque quem habeo non retinere queo.
95 alternis vicibus modo vadis et inde recurris:
vix fugis ex oculis, ecce figura redis.
et cum terga dabis, facies mihi cernitur insons;
si pede conversus, fronte regressus ades.
saepe etiam videor dare te pia dicta relatu:
100 illic forte taces, hic mihi verba refers.
hoc de te minus est, quia prendi non potes absens;
nam velut illic es totus et hic meus es.
qualiter ambo simul paucis habitavimus horis
non fugit ex oculis, dum manet ista dies.
105 misimus o quotiens timidus epigrammata chartis!
et tua, ne recreer, pagina muta silet.
quis, rogo, reddat eas taciti quas perdimus horas?
tempora non revocat lux levis atque fugax.
dic homo note meus: quid agis? quid, amice, recurris?
si tua rura colis, cur mea vota neges?
110 scribe vacans animo, refer alta poemata versu
et quasi ruris agrum me cole voce, melo;
per thoraca meum ducas, precor, oris aratrum,
ut linguae sulcus sint sata nostra tuus,
115 pectoris unde seges gravidis animetur aristis,
pullulet et nostrum farra novale ferax.
nam mihi si loqueris, bone vir, pietatis opimae
exsuperas labiis dulcia mella favis,
plusque liquore placet quem fert oleagina suco,
120 suavius et recreat quam quod aroma reflat.
cum Aspasio pariter caris patre, fratre Leone
longa stante die, dulcis amice, vale.

85 care** *G* colende *om. L* 86 animus *DG¹BL*] animus *F*, animos *ACMRG² Ven.* 87 me-
moralis] memoraris *codd.* haberes *A¹* 96 fugit *A* redes *CM¹* 97 dabis] dapes *A*
98 fonte *D¹G¹F* regress *D¹*, regressu *D²* 99 uidear *G¹* 101 prendi] p*rendi *C*, endi *i. ras.*
6 litt. G, prudens *Ven.* potis *ACM¹G¹* 102 nam] *fort.* non uelut* *A¹*, uelud *R*, uelut *D*
est totus *M¹ (corr. M¹?)* 103 habitabimus *ACM¹* oris *ACM¹ ex corr. R* 105 epigrammata *A*,
epigrammata *B*, ephigrammata *R* cartis *BL* 106 creer *G¹* 107 reddet *G Ven. R* horis *L*
113 dacas *A* 114 ut] et *G¹ Ven.* tuus *ACM¹G¹ Ven.*] tuae *DBLRFM²G²* 115 ametur *G¹*
116 pollulet *M²*, pululet *G²* nostrum] nostro *codd.* farre *B v. l. LRFM²* noual* *G¹*, nouella
Ven. 117 opime *fere codd.* 118 labiis] aliis *L* 119 quem *G²*] quae *BL*, quam *rell.*
oleagina *B ex corr. L*] oleagina *rell.* suco *ADBL*] suceo *CMG*, suo *F*, *fort.* silua 120 flat *D*
subscr. v. CXXII ACMD EXPLICIT (HVCVSQVE *A*, *om. RF*) AD IOVINVM RECTOREM PROVINCIAR. INCIPIT
(ITEM *A*) AD etc. *ACDGRF*

XIII

Ad Felicem socium

Ardua Pierio cui constant culmina fastu,
 vix humili valeo tangere claustra manu.
 sed quoniam patriae fuit aula sodalibus una,
 adfectu fidens pulso, benigne, fores.

XIV

De Mummoleno

Dum mihi fessus iter gradior prope noctis in umbra,
 solis in occasu iam fugiente die,
 cum super undarum viridantes gramine ripas
 pascua conspexi, pastus et ipse fui.
 5 huc oculis captus voto ducente trahebar
 deflectensque viam prosperiora peto.
 Mummolenus enim, qui celsa palatia regis
 altis consiliis crescere rite facit,
 inter concives merito qui clarior extat
 10 quemque super procures unica palma levat,
 nobilitate potens, animo bonus, ore serenus,
 ingenio sollers et probitate sagax,
 cui genus a proavis radianti luce coruscat
 (moribus ipse tamen vicit honore patres):
 15 huc ergo adveniens epulis expletus opimis:
 quem vidisse mihi constitit esse cibum.
 fercula magna quidem dapibus cumulata benignis,
 ac si colle tumens discus onustus erat:
 undique montis opus, medium quasi vallis habebat,
 20 quo meliore via piscis agebat iter.
 ille natans oleum pro undis, pro caespite discum
 incoluit, cui pro gurgite mensa fuit.
 attamen ante aliud data sunt mihi mitia poma,
 Persica quae vulgi nomine dicta sonant.
 25 lassavit dando (sed non ego lassor edendo)
 vocibus hinc cogens, hinc tribuendo dapes.

XIII extat in Σ f. 41^o post VII, 11 SOCIVM Σ] SOCIVVM RIVS CMD, SOCERVVM RIVS AG¹RF, CIVEM
 RIVS G² v. l., om. BL verum viderat Luchius; cf. de Felice Tarvisensi V. M. IV, 665 sq. Gregor. de
 mir. S. Mart. I, 15. Paul. hist. Lang. II, 13 1 pierio cui] pieri* G¹ constrand Σ ¹ 2 hu-
 meli CM 4 adfectu Σ] affectu rell. (affectuque G¹) benigno C, benign* G¹ glossae in G:
 fastu] altitudine musarum; claustra] carmina missa a te; fores] illius claustrae subscr. v. IV ACMD
 in Σ sequitur VIII, 1

XIV DE MVMOLENO R, DE MVMVLENO B, AD MVMVOLINVM L 1 fes*us A 3 gramina G¹F
 5 hoc C 7 mummolenus R, mummolenus D enim] erat Mommsenus 9 quid D 11 sere-
 nenus D 12 solers G¹ 13 redianti D, radiante R 14 patris ACM 17 benignus M¹ ut vid.
 19 opibus L 20 quod D 23 adtamen A ante] te C proma C 24 persica G] per-
 seca rell. nomina G¹

mox quasi parturiens subito me ventre tetendi,
 admirans uterum sic tumuisse meum.
 intus enim tonitrus vario rumore fremebat;
 30 viscera conturbans Eurus et Auster erat.
 non sic Aeoliis turbatur harena procellis
 nec vaga per pelagus puppis adacta tremit,
 nec sic inflantur ventorum turbine folles,
 malleolis famulos quos faber ustus habet.
 35 alter in alterius ructabat mole susurros
 et sine me mecum pugna superba fuit. —
 Sit tibi longa salus celsa cum coniuge, rector,
 et de natorum prole voceris avus.
 laudis honore potens felicia tempora cernas
 40 et valeas dulces concelebrare iocos.

XV

De Berulfo comite

Delicias, Berulfe, tuas spectando libenter
 me fateor duplicem sustinuisse famem.
 sic ego credebam, quarta satiarer ut hora:
 me nec ad octavam mensa benigna vocat.
 5 per vestras epulas didici ieiunia gestans:
 litania fuit prandia vestra magis.
 det tibi vota deus, per quem (modo laeta notamus),
 haec quoque dum scribo, plus satiatus agor.

XVI

De Condane domestico

Temporibus longis regali dives in aula
 enituit meritis gloria, Conda, tuis.
 nam semel ut iuvenem vigili te pectore vidit,
 elegit secum semper habere senem.
 5 quis fuit ille animus vel quae moderatio sensus,
 cum fueris tantis regibus unus amor?
 mens generosa tibi pretioso lumine fulget,
 quae meritis propriis amplificavit avos.

28 tumuisse *M*¹ 29 uariorum more *BLF*¹ 32 poppis *CM* 34 maleolis *D* ustos *A*,
 aestus *B* ha*** *G*¹ 39 cernans *D*, cernes *G*¹ (*Ven. ut vulg.*) 40 iocus *A* *subscr. v. XL*
ACMD
 XV *BERVNFO F* 1 spectando *Par.*] expectando *codd.* (*expecto F*) 2 sustenuisse *A*
 3 sic] si *GB* reddebam *D*¹ *corr. D*¹ satiarer ut *M*²] sactiarer ut *CM*¹*DG*, satiare ut *A*, satiarer *R*,
 satiarer *BL*, sactiarer *F* 4 octavam *CM* 5 dedici *CM* gustans *R* 6 litania *CM*¹*G*¹] le-
 tania *DRM*², laetania *BLFG*², litaniaque *A* 7 uota] nota *L* deus] d**** *D*¹ *corr. D*¹ *subscr.*
v. VIII ACMD
 XVI extat in *P f. 87^v post VIII, 5* CONDA *BL*, CONDANA *P* DOMESTICO COMITE *P* 1 re-
 gale *R* 2 menituit *C* conda] cuncta *P* 3 fort. simul uidit scil. aula, cf. v. 26
 7 fulgit *CM*¹ 8 ampicauit *CM*

floret posteritas, per quam sua crescit origo,
 10 et facit antiquos surgere laude patres.
 nam si praefertur generis qui servat honorem,
 quanta magis laus est nobilitare genus?
 qui cupit ergo suum gestis adtollere nomen,
 ille tuum velox praemeditetur opus.
 15 a parvo incipiens existi semper in altum
 perque gradus omnes culmina celsa tenes.
 Theudericus ovans ornavit honore tribunal:
 surgendi auspiciam iam fuit inde tuum.
 Theudebercthus enim comitivae praemia cessit,
 20 auxit et obsequiis cingula digna tuis.
 vidit ut egregios animos meliora mereri,
 mox voluit meritos amplificare gradus.
 instituit cupiens ut deinde domesticus esses:
 crevisti subito, crevit et aula simul.
 25 florebant pariter veneranda palatia tecum,
 plaudebat vigili dispositore domus.
 Theudebaldi etiam cum parva infantia vixit,
 huius in auxilium maxima cura fuit.
 actibus eximiis sic publica iura fovebas,
 30 ut iuvenem regem redderes esse senem:
 ipse gubernabas, veluti si tutor adesses,
 commissumque tibi proficiebat opus.
 Chlotharii rursus magna dominatus in aula,
 quique domum simili iussit amore regi.
 35 mutati reges, vos non mutastis honores,
 successorque tuus tu tibi dignus eras.
 tantus amor populi, sollertia tanta regendi,
 ut hoc nemo volens subripiisset onus.
 nunc etiam placidi Sigibercthi regis amore
 40 sunt data servitiis libera dona tuis.
 iussit et egregios inter residere potentes,
 convivam reddens proficiente gradu.
 rex potior reliquis merito meliora paravit,
 et quod maius habet hoc tua causa docet.
 45 sic tuus ordo fuit semper maiora mereri,
 vitaeque quam senior tam tibi crevit honor.
 quae fuerit virtus, tristis Saxonia cantat:
 laus est arma truci non timuisse seni;

9 per] quem A 12 quanto DF 13 adtollere ACPMG¹] attollere BLG² 16 perque] perge D
 17 theudericus ACPMR] theudericus DG, teudericus B, theodericus LF 18 surgenda D 19 theu-
 debercthus] theudobercthus AG², theudoberctus M, theudeberctus P, theudeberctus C, teudeberctus DB,
 teuteberctus G¹, teodeberctus R, theodeberctus F, theodebertus L 21 egregios CPBLFG²] egregius
 AMDG¹, egregis R mer*** P¹ (corr. P¹?) 22 gradus M¹ 23 domesticos P essis CM¹,
 ***** A¹ 27 theudebaldi PLR] theudebaldi A, teudebaldi MDGB, theubaldi C, theodebaldi F
 28 auxiliom G¹ 29 iura F] cura rel. 30 iuuenem C redderes DGBLF] redderis ACPM,
 reddere R 31 adessis CM¹ 33 clotharii M, hlotharii BL 34 similis D¹ 35 regis PR
 uo* D¹ 37 sollertia G 38 subripiisset P, supripiisset R 39 placidis A, om. RF sigi-
 bercthi C] sygibercthi AP, sygibercthi M, sigibercthi R, sigibercti D, sigiberthi GB, sigiberti L, sygiberti F
 41 resedere CPM¹R 45 maiore D 47 cantant C

pro patriae votis et magno regis amore
 50 quo duo natorum funera cara iacent.
 nec graviter doleas cecidisse viriliter ambos,
 nam pro laude mori vivere semper erit.
 laetitiam vultus hilari diffundit ab ore
 et sine nube animi gaudia fida gerit.
 55 munificus cunctis largiris multa benignus
 et facis adstrictos per tua dona viros.
 sit tibi longa salus placidis felicius annis,
 atque suum reparet proles opima patrem.

XVII

Ad Gunduarium

Si prodi verbis affectus posset amantis,
 carmina plura tibi pagina nostra daret.
 sed quod ab ore loqui nequeo quod pectore claudio,
 sit satis ex multis vel modo pauca dari.
 5 nam si respicias votum per verba canentis,
 malueram maius qui tibi parva fero.
 aspicimus sensum totum in dulcedine fusum,
 quo sine nube doli corda serena micant.
 puro fonte rigans nectar de fauce redundat,
 10 cuius verba libens pectore corde bibo.
 providus exertus vigilans moderatus honestus,
 condimentum animae mens tua semper habet.
 reginae egregiae patrimonia celsa gubernas:
 quae tibi commisit sensit ubique fidem.
 15 nemo piaae poterat reginae carior esse,
 quam qui pro meritis talis et ipse foret.
 Gunduari, longo vigeas placiturus in aevo,
 coniuge cum propria luce perenne manens.

XVIII

Ad Flavum

Ad carum totiens mea pergit epistula Flavum:
 sic monet officii sedula cura loqui.
 nunc quoque prosaico, modo mittens carmina versu
 blandior affatu debita solvit amor.

50 cura *G*¹ 53 laetitia *A* 56 astrictos *BL* 57 felicibus *M*, felicitas *F* 58 proles *B*
 prolis *rell.* opim* *G*¹, opim *P*¹ *subscr.* v. LVIII *ACMD* in *P* sequitur *VI*, 1
 XVII GVNDOVARIVM *F*] GVNDOVARIO *ACMR*, GVNDOARIVM *DGBL*, GVNDOVARIVM *ind. capit.*, cf. v. 17
 1 posset (*F*) *Ven.*] possit *codd.* 2 carmine *L* 3 ab] at *C*¹ ut *vid.* pectore claudio] pectore
 laudo *C*, pectore *AM*¹ *V*, pectore gesto *DGBLRF* 7 dulcedine *M*¹ 8 nube *om. D* corde *G*
 10 ligens *D* 13 regiae *A* aegregia *C* 14 (commisit *C*) 17 gunduari *sic codd.*
 long* *G*¹, longe *D* 18 cum coniuge *C* *subscr.* v. XVIII *ACMD*
 XVIII extat in *Σ* f. 46^r post *VII*, 9 ad] VERSVS AD *Σ* FLAVIVM *B*¹ 1 toties (*Σ*)
 pergis *D*¹ epistula *AC*] epistola *rell.* 2 officii *ΣAC*] officiis *rell.* 3 mittens *G*¹ uersum *Σ*
 4 affatu *CMG²BF*] afflatu *L*, affectu *ADR*, effectu *ΣG*¹ *Ven.*

- 5 quin tibi pauca ferat, qui vult iter ire viator
 nemo mihi tacite praetereundus abit,
 fatus amicitiae te ut pagina saepe requirat;
 et si vir desit, portitor aura placet.
 attonitis animis ego per vaga nubila pendo
 10 nullaque suscipio signa relata manu.
 an tibi charta parum peregrina merce rotatur?
 non amor extorquet quod neque tempus habet.
 scribere quo possis, discingat fascia fagum:
 cortice dicta legi fit mihi dulce tui.
 15 an tua Romuleum fastidit lingua susurrum?
 quaeso vel Hebraicis reddito verba notis.
 doctus Achaemeniis quae vis perscribito signis,
 aut magis Argolico pange canora sopho.
 barbara fraxineis pingatur rhuna tabellis,
 20 quodque papyrus agit virgula plana valet.
 pagina vel redeat perscripta dolatile charta:
 quod relegi poterit, fructus amantis erit.

XIX

Item ad Flavum et Euodium

- Quam bene conveniunt genitor quos sustulit unus,
 si simul hos unum pectus utrosque tenet!
 visceribus hisdem genitos Flavum Euodiumque
 prorsus amore uno viscera nostra tegunt.
 5 alter in alterius mihi visu visus habetur,
 et fratris speciem fratris imago dedit.
 unius ex facie facies mihi nota secundi:
 sic speculo similem forma repressa refert.
 ergo pari voto paribus dans vota salutis
 10 ambos inter ego tertius alter ero:
 hoc cupiens, ut quos caris amplexibus idem
 tres amor unus habet, nos quoque charta liget.

5 fuerat C 6 habet D¹, habit D² 7 fatus] foetus Ven., ortis Σ¹, ortus Σ² (fotum gloriae novit
Prudentius contra Symm. II, 584) 9 adtonitis M cf. VIII, 3, 239 11 charta M] chartha A,
 carta ΣGBL, cartha C 12 habeat M 13 quod C possit L, poscis R distingat C,
 discingas Σ fort. ascia (hascia) sagum RD² 14 tui pro tua 15 tua] tibi C ro-
 moleum Σ¹A fastidit DG¹BLΣ²] fastidet Σ¹ACMRFG² 16 reddita AF 17 proscibito L
 19 tabula G¹ ut vid. 20 quoque Σ papyrus ΣL, pa.y*us A¹ ait D¹R ualit CM
 21 carta LΣ², *charta G 22 quod religi ACDR, fort. quidque legi (pro quidquid, cf. 20, 3; VIII,
 I, 65 al.) poterat Σ amant* M¹, amantes C erit om. Σ subscr. EXPLICIT VERSVS Σ,
 v. XXII AM, XXIII D in Σ sequitur VII, 20
 XIX item om. B FLAVIVM B¹ ET AEVODIVM R, ET EVVODIVM F, om. D¹ E. addit C
 (i. e. FR = FRATRES?) 1 genitor C 2 utrusque CM¹, utresque D tenit C 3 hisdem
 CMDGBRF] isdem AL aenodiumque R, euodiumque A 4 prossus G 5 uisu] uisus M¹
 6 imigo G¹, ***imago M 8 formam C 9 pari] patri ACM¹ 10 certius D 12 carta L,
 cartha C leget ACM¹G¹ subscr. v. XII AMD

XX

Ad Sigimundum

CARISSIMO ET OMNI GRATIA PRAEDICANDO SIGIMVNDI FORTVNATVS SALVTEM

Fixus amore tuo votis inhiantibus adstans
 quae tibi, care, salus, saepe requiro viros:
 quisque viator adest properans Aquilonis ab axe,
 quamvis festinum sollicitando moror;
 5 seu privata virum seu publica cura citabit,
 hinc, nisi perconter, nullus abibit iter.
 quam vegetus membris? quae te loca, care, coercent?
 ordine disposito cuncta requirit amor.
 si gravis arma tenens Italas terit hospes harenas
 10 aut quae Francus habet pagina pandat age.
 quid geris, oro, refer; tamen ut queo longius opto
 vivas pars animae dimidiata meae.

XXI

Ad Sigimundum et Alagisilum

Nomina amicorum mihi dulcis epistula pandit:
 hinc Sigimunde nitens, hinc Alagisle decens.
 prosperitas felix ventorum flamina fudit,
 quando mihi caros nuntiat aura viros.
 5 testor utrumque caput, tantum mea vota iuvantur
 quantum fit florens laeta sub imbre seges.
 ne sitiam rabidis aestivo tempore flammis,
 nectarei fontis me recreastis aquis.
 post Italas terras mittis mihi, Rhene, parentes;
 10 adventu fratrum non peregrinus ero.
 tempore belligero pacis nova gaudia surgunt,
 hi quia venerunt quos meus optat amor.
 qui mihi festivae diei duplicastis honorem,
 sic vester crescat munere regis honor.

XX extat in Σ post c. XVIII hoc titulo: ITEM VERSVS AD SIGIMVNDI (-DVM Σ^2) titulum cum praescriptione tantum F coniungit, titulum om. *rell.* KARISSIMO F, KMO L PRAECONANDO BL, cf. V, 5, 1 SIGIMVNDI sic *codd.* nomen non memoratur in carmine r. s. om. F 1 fixis Σ^1 astans B
 2 cara DBL 3 quisquis Σ^1 , quique F 4 festinum] fortunum G^1 , forte nimis Ven. miror Σ
 5 citavit Σ 6 hinc M^1] hunc *rell.* perconter] percuniter *codd.* cum Σ (percunctanter C) habebit Σ
 7 uegetus $B\Sigma^2$] uegitus L, uegitus *rell.* coercent $B\Sigma^2$] choercent M, cohercent ACGBL
 8 requirit Σ 9 teret Σ hospis CMG¹ arenas AG Langobardos dicit 11 quis
 ACM¹, qui* G^1 ore DF subscr. v. XII ACMD
 XXI AD BL] ITEM AD *rell.* SYGIMVNDVM M, SYMVNDI C ALAGISILVM AB] ALAGYSILVM
 CMG, ALAGISVLVM D, ALAGISLVM RF, ALESVM L 1 epistula AMR] epistola CGBL 2 sigimunde
 R, sygimunde CM, sigimundo G^1 alagisle BLFG²] alagisile ADR, alagisele C, alagyselo M, alageusile G^1
 3 flumina A 5 capud M 7 rabidis] rapidis *codd.* 8 recreatis D^1 , recreatus R, recreasti F
 12 hi D] hic *rell.* 13 die R duplicatis G^1 Ven. honore ACM¹D Ven. subscr. v. XIV
 CMD ad Sigimundum tertium carmen extat in Σ f. 46^v (cf. *append.*)

XXII

Ad Bosonem referendarium

Sic tegat omnipotens radiantia culmina regis
 atque eius causas arma superna regant,
 sic dominum ac servos divina potentia servet
 et patriae maneat hoc dominante salus,
 5 sic placido regi summus pius auctor ab alto,
 qui dedit ante Petro, porrigat ipse manum,
 sic te longaeui comitetur gratia regis
 et florente illo gaudia fixa metas:
 hoc rogo, quam citius veniat quicumque iubetur,
 10 ne gravet ultra animos hic mora tarda meos.
 nam festinato, statuit quod certa voluntas,
 si votum adceleret, dulcius esse solet.
 illud enim nimium per verba precantia posco,
 commender domino te memorante meo.
 15 actibus excellens maneat per saecula felix
 et memor ipse mei, dulcis amice, vale.

XXIII

Ad Paternum

Nominis auspicio fulgent tua facta, Paterne,
 munere qui proprio te facis esse patrem.
 servitii nostri non inmemor omnia praestas
 et tibi devotis das pia vota libens.
 5 ut bona distribuas modo qui tam promptus haberiis,
 unde magis praestes amplificentur opes.

XXIV

Versus in gavatis

a

Qui legis in pulchro circumdata verba metallo,
 si venias purus, hoc imitaris opus.
 nam velut argentum calida fornace probatur,
 sic se purgato pectore prodit homo.

XXII ad] DE B BOSONE AB RENDARIUM A¹ 1 tergat C 2 rigant D 5 su-
 mus D 7 longaeu* M¹, longevae ACG¹ 9 fort. huc (quicumque CGBL) 10 grauit
 CM¹ animo C, nimos G¹ 11 festinato] festinit CM¹A², festinet G¹, festini A¹, qui festinat DBLRF²,
 qui festinet M², si festinet Ven. 12 adceleret ACMG¹] acceleret BLG² 14 commender] comer A¹
 15 maneat C] maneat rell. subscr. v. XVI ACD, XXII M
 XXIII PATERNO CMR 3 (inmemor ACMGL) 4 uita G¹ 5 tam om. L prumptus
 CM¹ 6 praestas DBL subscr. v. VI ACMD
 XXIV a GRAVATIS G¹ 1 pulchra D¹ 2 uenies L opos G¹ huic epigrammati et
 sequentibus subscriptum v. IIII. ITEM codd.

b

Qui venis ad caros conviva fidelis amicos,
 quod minus est epulis plus in amore capis.
 non haec per pelagus peregrinus detulit hospes:
 sume libens patrii quod genuere lares.

c

Quamvis doctiloquax te seria cura fatiget,
 hac veniens festos misce poeta iocos.
 sic tamen, ut propriam rationem servet honestus,
 nam solet incautus sermo movere manus.

d

Vita brevis hominum, fugiunt praesentia rerum:
 tu cole quae potius non moritura manent.
 erige iustitiam, sere pacem, dilige Christum,
 expete delicias quas sine fine geras.

e

Pelle palatinas post multa negotia rixas:
 vivere iucunde mensa benigna monet.
 causae irae strepitus sileant, fora iurgia leges:
 hic placeat requies, quam dat amica dies.

f

Quem rogo, pacificos animos ad prandia defer:
 hostem quaere alibi, si tibi pugna placet.
 deliciis mediis lites agitare recuses:
 arma tibi campus, mensa ministret olus.

g

Si tibi magnanimus rigida virtute videris,
 secure ad calices fortia bella refers.
 qui venit huc nostrae dapes cognoscere mensae,
 commendet positos gratia sola cibos.

b 1 caros] car* M¹ 4 summe D patriae G¹
 c 1 seria] s*ria G¹, semper Ven. 2 hac] ac R iocus AC 3 si D¹ honestos A,
 honestis G¹, honest D, honesti Ven., honestas Browerus
 d 3 iustitiam sere] iustitia mycre AC, iustitiam ***e M¹, iustitiam cole BLRFM²G², iustitiam ****
 G¹, iustitiam colem D, i. tene Ven. 4 delicias LG²] dilicias ACMG¹B, dilicias DR
 e 1 palatina A negotia M rixas] glossa in G: curas 2 iucunde M] iucundae A,
 iugunde C, iocunde GBL 4 quem D amicas G¹
 f 1 refer G¹, reffer Ven., defers F 2 placit M¹ 3 diliciis G¹B 4 holus GBL
 g 1 sit tibi C¹, sit ibi C² rigida ACM¹DG¹ 3 dapes non sanum *gnoscere A¹ 4 ci-
 bus C subscr. v. IIII MDR in Ven. hic finit l. VII, sed c. 25 extat p. 220

XXV

Ad Galactorium comitem

Saepius optaram fieri me remige nauta,
 cursibus undifragis ut ratis iret aquis
 flatibus aut rapidis per dorsa Garonnica ferrer,
 Burdigalense petens ut celer actus iter,
 5 velaque fluctivagum traherent Aquilone secundo,
 me quoque litoreo redderet aura sinu
 qua pius antistes sacra Gundegisilus offert,
 culmine pro populi qui micat ara dei:
 tu quoque quo resides meritis, comes, ample serenis,
 10 care Galactori, sedula cura mihi,
 cui rite excellens rex Gunthechramnus honores
 maius adhuc debet, qui tibi magna dedit.
 cum tamen hoc vellem, timor obstitit aestibus ille
 qui cumulo rapidae mons fremit albus aquae.
 15 dulcedo invitat civilis et unda repugnat:
 sic vocat atque vetat hinc amor, inde pavor.
 plane hoc quod superest solvat vel epistula currens:
 littera, quod facerem, reddat amore vicem.
 maxime nunc igitur te, dulcis amice, saluto,
 20 sperans a domino te superesse diu.
 cumque domo sociis antistite coniuge natis
 vive comes, cui sint iura regenda ducis.
 pontifici summo commender, opime, precatu,
 sic tua pars meritis sit data dextra polis.
 25 si superest aliquid quod forte tributa redundant:
 qui modo mitto apices, te rogo mitte pices.

XXV (sic *AGBL*, xv *CMDR*) AD *MGB*] VERSVS AD *ACDLRF* GALACTORIVM *BL*] GALACTORIO
AC, GALACTORIO *M*, CALACTORIVM *G*, GALACTORIO *R*, GALETORIVM *D*, GALASIMIO *F* COMITE *CF*
 1 optabam *F* nauta] nautam *codd.* 2 ratis *Ven.*] rates *codd.* 3 garonnica *DGB*] garunnica
ACML, garunnica *F*, garumnia *R* 4 burdigalense *CMLF*] burdigalinse *A*, burdegalense *DGBR*
 celer] celerer *C* adceleratus *Mommsenus*, fort. hinc celer actus 5 traherent *M*¹, trahent *D*¹ *corr.* *D*¹
 aquilona *DG* 7 qua] qu** *M*¹, qu *D*¹ antestis *A*, antestites *C*, antistites *M*, antestitus *R*
 gundegisilus *L*] gundegisilus *MGB*, gundigisilus *A*, gundigyselus *C*, gundesiselus *R*, gundegisselus *D*, om. *F*
 9 quo] qu* *A*¹, q** *M*¹ resedes *M*¹ *G*¹ ample *LRFM*²] ampla *rell.* (ambla *A*) 10 galectori *G*,
 galatori *D*, gallacthori *R* 11 excelles *D*¹, fort. extollens gunthechramnus] gunthechramnus *AC*,
 guntheramnus *D*, gunteramnus *G*¹, guntehramnus *G*², gunthihramnus *M*¹, guntheramnus *BLM*², gundiramnus
F, cundiramnus *R* fort. honore 13 uellet *R* obstitit aestibus] obstitis ethimus *A*, obstitisset
 himus *C*, obstitit tethimus *D*, obstitit **ethimus *G* 15 dulcedo *CM* 17 soluat uel] solua**** *G*¹,
 soluat tua *Ven.* epistula *AM*] epistola *CGBL* 21. 22 om. *F* 21 socii *M*¹ *R* antestite *AC*
 22 cura *M*¹ duces *C* 23 pontificis *LR* 24 tua] fort. tibi prae *D*¹ 25 redundant
*G*¹ *Ven.* 26 apice *D*¹ subscr. v. xxvi *CDG*

EXPLICIT LIBER VII FELICITER (F. om. *AB*) INCIPIT LIBER (L. om. *M*) VIII *AMDGBRF*, EXPL. L. VII,
 deinde capitula libri VIII, deinde eiusdem titulus plane ut libri VII *L*, subscr. om. *C*

LIBER OCTAVVS

I

Ex nomine suo ad diversos

Aonias avido qui lambitis ore Camenas
 Castaliusque quibus sumitur aure liquor,
 quos bene fruge sua Demosthenis horrea ditant,
 largus et inriguis implet Homerus aquis;
 5 fercula sive quibus fert dives uterque minister:
 Tullius ore cibum, pocula fonte Maro;
 vos quoque qui numquam morituras carpitis escas,
 quos Paradisiaco germine Christus alit,
 facundo tonitru penetrati qui retinentur
 10 nunc monitis Pauli, postea clave Petri:
 Fortunatus ego hinc humili prece voce saluto
 (Italiae genitum Gallica rura tenent)
 Pictavis residens, qua sanctus Hilarius olim
 natus in urbe fuit, notus in orbe pater.
 15 (eloquii currente rota penetravit ad Indos
 ingeniumque potens ultima Thyie colit;
 perfundens cunctas vice solis nomine terras,
 cuius dona favens Persa, Britannus habet.
 Christicolo Scythicas laxavit amore pruinas,
 20 dogmate ferventi frigida corda calent).

I extat in Σ f. 42^r post VII, 13 v. 1—11 in P f. 70^v post III, 13^c tit. om. P tit. in Σ:
 VERSVS GENERALITER OMNIBVS in GL: AD DIVERSOS EX NOMINE SVO (cum ind. capit.) rell. ut supra
 (DE NOMINE DB AD DIVERSVS MR, ADVERSVS F) 1 orae Σ, ora D glossa in G: aonias] ultra-
 marinos montes ubi musae habitant 2 quibus] cibis P sumitu P¹ aure Σ] arte rell.
 licor PM, loquor Σ¹ corr. Σ¹ 3 quis Σ fruge sua demosthenis AMBRC²] f. s. demostenis GLF,
 f. s. demonsthenis D, fruges uade monsthenis Σ¹, fruges uade mosthenis Σ², frage s. d. P, f***ge s. d. C¹
 orrea D 4 larguus A¹ inriguus Σ¹, inriguis Σ² humerus Σ¹CPM¹ 5 fercula] farculus Σ
 6 ure Σ 7 (numquam ΣCPGBL) 8 paradisiaco ΣALC²] paradisiacos C¹, paradysiaco GB, paradys-
 siaco PM christus] sanctus P alit Σ] item G sup. scr., Ven., adit rell. 9 penetranti
 A¹ corr. A¹, penetrantes P post 11 in P sequitur III, 3 12 tenet Σ 13 resedens Σ¹CB¹
 hylarius G olyn Σ 14 orbe] urbe CM 15 eloqui curante D ad] ab Σ¹ 16 in-
 genitumque L ulthyma A tyle G, thile CF 17 om. F profundens L *cuntas G
 nomine ΣACM] lumine DGBLR 18 britannus AF 19 christicoles R, christicolas F scithicas
 L, schithicas G¹, schythicas G², scyticas C 20 docmate C feruente ΣAC

Martinum cupiens voto Radegundis adhaesi,
 quam genuit caelo terra Thoringa sacro:
 germine regali pia neptis Herminefredi,
 cui de fratre patris Hamalafredus adest.
 25 mens ornata bonis fugitivos spreuit honores,
 sciens in solo firma manere deo.
 regia lactineo conmutans pallia cultu,
 vilior ancillae vestis amata tegit.
 splendida serraco quondam subvecta superbo
 30 nunc terit obsequio planta modesta lutum.
 quae prius insertis onerata est dextra zmaragdis
 servit inops famulis sedulitate suis.
 aulae celsa regens quondam modo iussa ministrat:
 quae dominando prius, nunc famulando placet.
 35 paupertate potens et solo libera voto
 clarius abiecto stat radiata loco.
 aurea fulcra tenens, iam tum sibi vilis honore,
 effugit exstructum pulvere fusa torum.
 si contemnatur, tunc nobilis esse fatetur,
 40 et putat esse minor, si datur ullus honor.
 parca cibo Eustochium superans, abstemia Paulam,
 vulnera quo curet dux Faviola monet;
 Melaniam studio reparans, pietate Blesillam,
 Marcellam votis aequiperare valens
 45 obsequio Martham renovat lacrimisque Mariam,
 pervigil Eugeniam, vult patiendo Theclam.
 sensibus ista gerit quidquid laudatur in illis,
 signa recognosco quae prius acta lego.
 omnia despiciens et adhuc in corpore constans
 50 spiritus hic vivit, sed caro functa iacet.
 terram habitans caelos intrat bene libera sensu,
 atque homines inter iam super astra petit.
 cuius sunt epulae quidquid pia regula pangit,
 quidquid Gregorius Basilisque docent,
 55 acer Athanasius, quod lenis Hilarius edunt,
 quos causae socios lux tenet una duos,

22 toringa AG, thuringa Σ² 23 germina D herminefrede G¹, hermenefredi (rasura non certa)
 Σ, erminefredi R 24 hamalafridus F, amalafredus ΣL 26 sciens] sciens F (non scripsit in solo
 sitiens) 27 (conmutans C) 28 amata] amicta A fort. recte 29 serraco R, sarraco D
 30 nunc] nec D 31 honerata C zmaragdis AM] maragdis C, smaracdis Σ¹, smaragdis GBLΣ²
 32 inops Σ¹CG famulis] famulus M¹, mandatis Σ¹, manibus Σ² 33 condam Σ¹, quodam A, quon-
 dam G¹ 35 libera i. e. liberalis 36 abiectos Σ¹ 37 fulcra] ful*** G¹, fult*ra M¹, fultura
 A¹C ullis C¹, ulli G¹ 38 exstructum G puluere] puluer en Σ¹ thorum G 39 si]
 sic M¹DG¹ contemnatur AMG 41 eustochium] eustochium Σ, eustochiam AMGBLF, eustho-
 chiam CD, eius thochiam R (cf. A. S. Bolland, sept. VII p. 630) abstemia ΣCBL] absthemia AMDGR
 pauloī D 42 curit Σ¹, currit Σ², curret G¹R fabiola Σ² (cf. ad VI, 2, 84) m*net G¹,
 manet D¹ 43 melaniam A, meliniam D blisillam Σ¹, blesyllam D, blesilam C¹, bresillam G¹RF
 44 volens Σ (cf. 46) 45 obsequium A 46 pervigil A theclam ADBRF] teclam CMGL
 47 (quidquid Σ¹A, item v. 53. 54) 48 signa recognosco] a rec i. ras. et v. l.: signis cognosco G, s.
 recognosco Σ¹ 49 despiciens GΣ²] dispiciens rel. 52 atque] ad quae Σ¹ 55 hylarius G
 56 causse Σ socius CM¹G¹

quod tonat Ambrosius, Hieronymus atque coruscat,
 sive Augustinus fonte fluente rigat,
 Sedulius dulcis, quod Orosius edit acutus:
 60 regula Caesarii linea nata sibi est.
 his alitur ieiuna cibus, palpata nec umquam
 fit caro, sit nisi iam spiritus ante satur.
 cetera nunc taceam, melius quia teste Tonante
 iudicioque dei glorificanda manent.
 65 cui sua, quisque potest, sanctorum carmina vatum
 mittat, in exiguis munera larga libris:
 se putet inde dei dotare manentia templa
 quisquis ei votis scripta beata ferat.
 haec quoque qui legitis, rogo, reddite verba salutis,
 70 nam mihi charta levis pondus amoris erit.

II

De itinere suo, cum ad domnum Germanum ire deberet et a domna
 Radegunde teneretur

Emicat ecce dies, nobis iter instat agendum,
 debita persolvens emicat ecce dies.
 me vocat inde pater radians Germanus in orbe,
 hinc retinet mater: me vocat inde pater.
 5 dulcis uterque mihi voto amplectente cohaesit,
 plenus amore dei, dulcis uterque mihi.
 carior haec animo, quamquam sit et ille beato,
 clarior ille gradu, carior haec animo.
 mens tenet una duos aequali calce viantes,
 10 ad pia tendentes mens tenet una duos.
 proficit alterutro quidquid bene gesserit alter,
 unius omne bonum proficit alterutro.
 sunt quia corde pares, iussus non ire recuso:
 obsequar ambobus, sunt quia corde pares;
 15 nec tamen hinc abeo, quamvis nova tecta videbo:
 corpore discedo nec tamen hinc abeo.

57 hieronymus B] ieronimus D, hieronimus *rell.* cum Σ adque Σ^1 , atque M^1 58 agustinus
 CD fluente A 59 sedulius $\Sigma^1 C$ *edit M acutis G^1 60 linea Σ 61 aliter
 A¹B 62 sit] sa D, om. L sator G^1 64 glorificanda AC] glorificante Σ , glorificata *rell.*,
 cf. 4, 28 65 sanctorum A uotum Σ^1 66 munera C libris i. ras. 1 m. C 67 do-
 tare A 68 ei] et C, e M^1 69 qui om. A 70 cartha Σ^1 , carta GL Σ^2 erit] est Σ
subscr. v. LXX AMD

II extat in P f. 59^r post III, 30 hoc titulo: ITEM DE RECIPROCIS VERSIBVS NYMERO XX tit. om. C
 cum om. L GERMANO MR, GERIMANNVM F ire — teneretur] ET RETENTVS A RADEGYNDE L
 TENIRITVR M 1 instat] stat P 3 uocat G, cat P¹ glossa in G: inde] de parisiis
 5 uota C amplectende D, amplecte M^1 choesit C 7 quamquam L, quam*** C¹ 8 cla-
 rior] carior $G^1 F$ 11 alterutro Brouerus hic et v. 12] alterutrum *codd. utrobique* 12 omni G^1
 14 ambobus] bob sic P 15 hinc habeo CP², inhabeo P¹, habeo D glossa in G: noua tecta] parisiis
 16 habeo C¹PD

hic ego totus ero nec corde ac mente revellor;
 sic quoque dum redeo, hic ego totus ero.
 porrigat arma mihi caelestia mater eunti:
 20 ut sibi plus habeat, porrigat arma mihi.

III

IN NOMINE DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI ET DOMNAE MARIAE MATRIS EIVS

De virginitate

Culmina multa polos radianti lumine complent
 laetanturque piis agmina sancta choris.
 carmine Davitico plaudentia brachia texunt,
 creditur et sacros tripudiare gradu.
 5 coetibus angelicis hominum sociata propago
 reddit honorificum laudis amore sonum:
 alternis vicibus divina poemata psallunt
 atque creatori mystica verba canunt.
 lucida sidereo caeli strepit aula tumultu,
 10 laudibus et domini concutit astra fragor.
 hinc patriarcharum resonant modulamina vocum,
 inter quos Abrahae est maxima palma fide.
 a quo acceperunt, reddunt dehinc verba prophetae,
 Moyses ante alios, dux mare teste, viros.
 15 inde favent fratres et celsa caterva piorum,
 lumen apostolicum praemeditante Petro,
 qui valet ex meritis cineres animare sepultos
 et revocare diem voce iubente potest.
 hinc mercede pari sequitur pius ordo senatum,
 20 in quibus est Stephanus victor honore prior,
 quos saxis gladiisque, fame site frigore flammis
 ereptos terris iungit in astra fides.
 casibus heu variis quos sic tulit ira furenfis,
 etsi mors dispar, lux tamen una tenet.

17 reuelor *P*¹, *euellor *G*¹ 18 sedeo *G*¹ *Ven.* ego totus] egotus *D* 20 sibi] si *A*
subscr. v. xx *A*, lxx *D* in *P* sequitur *I*, 3
 III *magnam partem extat in P f. 63^r post I, 9, 6 ordine multifariam immutato hoc titulo:* DE CELESTI-
 BUS AGMINIBUS ID EST DE ANGELICIS | CHORIS ET DE SANCTIS HOMINIBUS IN LAVDE DOMINI CONSO|NANTIBUS HOC
 CARMEN FORTVNATVS ITALICVS COMPOSUIT *tit. om. C* DOMINI DEI NOSTRI *B* et — eius *om. BL*
 DOMNAE *A*] DOMNAE MEAE *MDGRF* uirginitate] VIRGINITATE INCIPIT (MARIAE *add. L²*) LAVS SYMMA
BL hoc unum carmen excerpit Beda in libro de arte metrica (*gramm. lat. ed. Keil VII p. 227 sq.*)
Fortunati nomine modo addito modo omisso 1 Beda p. 242, 23 polus *A*, polum *F* radianti *P*,
 radiante *G*¹, radaanti *C*¹ *corr. C*¹ limina *C*¹, lumina *C*² 2 Beda *ib.* 30 agmi *C* 3 to-
 gunt *A* 4 credunturque coniecit *G. Fabricius poet. vet. eccl. p. 706* sacros tripudiare] sacro trepu-
 diare *codd.* (tripudiare *M²G²*) 5 hominem satiata *C* 7 Beda p. 231, 20 alternis uocibus *R*,
 uocibus alternis *G* (*vulg. v. l.*) poemata praeter po i. ras. 2 m. *A* 8 creaturi *C* mystica *GB*] *mistica ACPML*
 9 sydereo *G* 11—14 post v. 134 *P* 11 modulamina *G*¹ 12 habrahe *C*
 palma fide] ***** fide *G*¹, namque fides *G v. l.*, . . . fides *Ven.* 15—18 post. v. 136 *P* 15 inda *D*
 priorum *P* 16 lumina postolicum *C* 18 r. d.] re diem i. ras. 2 m. *P* 19—43 post v. 168 *P*
 19 patri *R*, patris *F* prius *A* 20 stefanus *CG*, sthefanus *D* 21 quo *A* 22 iungit] **git
*C*¹ 23 eu *DR* 24 impar *F*

- 25 inde dei genetrix pia virgo Maria coruscat,
virgineoque agni de grege ducit oves.
ipsa puellari medio circumdata coetu
luce pudicitiae splendida castra trahit.
per paradisiacas epulas sua vota canentes
30 ista legit violas, carpit et illa rosas.
pratorum gemmas ac lilia pollice rumpunt
et quod odoratum est flore comante metunt.
Eufemia illic, pariter quoque plaudit Agathe,
et Iustina simul consociante Thecla.
35 hic Paulina Agnes Basilissa Eugenia regnant,
et quascumque sacer vexit ad astra pudor.
felices quarum Christi contingit amore
vivere perpetuo nomina fixa libro!
has inter comites coniuncta Casaria fulget,
40 temporibus nostris Arelatense decus,
Caesarii monitis luci sociata perenni
si non martyrii, virginitatis ope.
quos Liliola refert aequatis moribus ambos,
et claram heredem proxima palma manet.
45 et quaecumque suos vigilans meditabitur actus,
his erit egregio participanda gradu.
concupiente fide Christi Radegundis amore
Caesarii lambit regula quidquid habet;
cuius pontificis refluencia pectore mella
50 colligit et rivos insatiata bibit.
quantum fonte trahit, tantum sitis addita crescit,
et de rore dei plus madefacta calet.
nec sibi, sed cunctis generaliter unica vivens
felix angustam pandit ad astra viam.
55 sed tibi prae reliquis, mater pia, carior instat,
te legit excelso consociare choro.
res probat ipsa tamen, quoniam quae filia constas
te matrem votis optat habere suam,
quamque suis genibus caram nutrit alumnam
60 praeficit ecce, suo constituendo loco;
et quae te semper baculi moderamine rexit
prompta sub imperio vult magis esse tuo.
proficit illa sibi, cum tu praeponeris illi,
illa subit votum te potente gradu.

25 genetrix <i>CL</i>	26 grece <i>M</i> ¹	ducat <i>A</i>	28 splendida <i>C</i> ²	29 paradisiacas <i>G</i> , para-
dyssiacas <i>PM</i>	30 ille <i>G</i> ¹	31 pollice <i>G</i>	32 commate <i>G</i> ¹	33 eufemia <i>GBLF</i>] eufmia
<i>ACM</i> , eufymia <i>P</i> , efemia <i>D</i> , eusemya <i>R</i> ¹ , eusymya <i>R</i> ²			agate <i>C</i> , agathes <i>F</i>	34 thecla <i>P</i> ¹] tecla <i>rell.</i>
35 <i>Beda p. 252, 10</i>	basilissa <i>G</i> ¹ , basilisa <i>D</i> , basilica <i>Beda cod. Frisingensis 1 m.</i>			36 quoscum-
que <i>G</i> ¹	37 contingit amore <i>BG</i> ²] contigit amore <i>ADLR</i> , contingit amore niue*** <i>G</i> ¹ , contigit amore			uinentes <i>CPM</i>
39 cassaria <i>DG</i> ¹	fulgit <i>C</i>	43—93 <i>om. P</i>		43 uliola <i>C</i> , lilio** <i>A</i> ¹
aequalis <i>C</i>	47 radegundis <i>ACGF</i>] radegundes <i>MBLR</i>	48 (quidquid <i>A</i>)		52 ore <i>A</i>
uam <i>D</i>	55 instans <i>Par.</i>	56 te legit] elegit <i>M</i> ¹ , el*git <i>G</i> ¹ , eligit <i>rell.</i>		54 ui-
<i>i. ras. 2 m. G</i> , tua . . . constans <i>Ven.</i> , quae filia constans <i>D</i>		58 obtat <i>C</i>	59 sui <i>D</i>	60 praeficit
<i>ABLG</i> ²] praefecit <i>CMG</i> ¹ , <i>A in marg.</i> , perfecit <i>D</i> ¹ <i>Ven. R</i> , profecit <i>D</i> ²		constituenda <i>D Ven. R</i>		62 prupta
<i>M</i>	64 sibi <i>G</i> ¹	uotum <i>Brouerus</i>] uoto <i>codd.</i>		

65 ecce diem festum tandem pietate Tonantis,
 quam precibus genetrix saepe rogabat, habet.
 cuius respirant tacito praecordia pulsu
 angustosque animos gaudia larga replent.
 expectata nimis oculos ad tempora tendens
 70 semine laetitiae dona superna metit.
 optat adhuc supplex unum quod restat honoris,
 ut placeas Christo consocianda polo.
 qualiter haec capias labor esse videtur agentis:
 sed labor iste brevis fruge replendus erit.
 75 servitio domini subdenda est ad iuga cervix,
 nec grave sed leve fit quidquid amore feres.
 non aliunde petas, in matre exempla require:
 aspicias ante oculos quod mediteris opus;
 cum qua festinas simul esse in luce perenni,
 80 condecet hic simili currere lege viam.
 sit tibi dulce decus veneranda Casaria praesens,
 praesule Caesario non caritura suo.
 illos corde sequens mandataque corpore complens,
 ut teneas flores, has imiteris apes.
 85 respice qui voluit nasci se ventre puellae,
 et domini summi qua caro carne venit:
 spiritus intactum venerabilis adtigit alvum,
 virgineam cupiens inhabitare domum,
 hanc deus ingrediens, hominis quae nesciit usum,
 90 sola suo nato conscia virgo viro.
 concipiente fide nullo se semine lusit,
 et quo factus homo est non fuit alter homo.
 virginitas felix quae partu est digna Tonantis,
 quae meruit dominum progenerare suum!
 95 templa creatoris sunt membra pudica puellae
 et habitat proprius tale cubile deus.
 quantum sponsa potest de virginitate placere,
 ipsa cui genetrix non nisi virgo placet?
 Sarra Rebecca Rachel Hester Iudith Anna Noemi
 100 quamvis praecipue culmen ad astra levent,
 nulla tamen meruit mundi generare parentem:
 quae dominum peperit, clausa Maria manet.
 intemerata deum suspendit ad ubera natum
 et panem caeli munere lactis alit.

66 genitrix *L* saepe] semper *G*¹ 68 angustusque *M* 71 obtat *G* suplex *G*¹ hono-
 res *B*¹ 72 christi *G*¹ *Ven.* 73 uidet *A* 76 (quidquid *A*) 80 concedet *D* simile *A*
 eurrere *D* 82 suo] tuo *codd.* 83 (conplens *C*) 84 mitteris *C*¹ post 85 in *V Ven. sequitur*
VI, 5, 276 sq., huius carminis vv. 86—230 post VII, 5, 37 85 se] de *Fabricius* 87 intactam *BLF*²
 (adtigit *AC*) 90 uirga *A* 91 clusit *F* (*cf. v. 102*), laesit *Ven.* 93—178 extant in codice cum
Σ conglutinato (σ) f. 29. 30 cum hac subscriptione prima manu exarata: HAEC DE VERSIBVS CCCC FVRTVNATI
LIBRORVM XI AD GREGORIVM PARITER POSITIS AD SANCTORVM MENTIONEM SVMPSIMVS EXPLICIT 93—112 post
v. 42 P 93 uirgitas *P*¹ tonantis] nantis *M*¹ 94 dominum] natum *F* 96 proprius
D¹GBLRF] propius *ACPMσ* 98 genitrix *L* uiuirgo *P* 99. 100 *Beda p. 244, 29* 99 serra
P, sara G hester *σBLFP*²] ester *AG Beda, ster CPMDR* iudeth *C*¹ corr. *C*¹ anni *P*,
 annos *Beda cod. Fris.* no+mi *G*¹, noimi *C*¹*PM* 101 mundi meruit *G* 103 intemerat** *G*¹

- 105 hoc ergo in sponsae nunc viscera diligit ipse
 quod prius in matrem legit honore sacer.
 pectora liberius penetrat sibi cognita soli,
 et quo nemo fuit laetior intrat iter,
 haec sua membra putans quae nulla iniuria fuscet,
 110 quae neque sunt alio participata viro.
 mitis in affectu pectus complectitur illud,
 promptus amore colens quo alter amator abest.
 cum sua regna deus pariter velit omnibus esse,
 hoc commune tamen Christus habere fugit.
 115 per paradisiacas epulas cupit esse coheres:
 virgineam solus vult habitare domum.
 castra pudicitiae melius rex ipse tuetur;
 si sibi non violet turba dicata fidem,
 ipse voluntatem si viderit esse fidelem,
 120 proque suis famulis et deus arma tenet:
 lorica clipeo galea praemunit amantem
 et stabilis solidum montis in arce gradum.
 ballista iaculans pro te mox exit in hostem,
 perdat ut adversos qui tibi bella movent.
 125 currit ad amplexus post proelia gesta triumphans,
 infigans labiis oscula casta sacris.
 blanditur refovet veneratur honorat obumbrat,
 et locat in thalamo membra pudica suo.
 siderei procures, ad regia vota frequentes,
 130 certatim veniunt adglomerando chorum.
 quo praeter Cherubin, Seraphin reliquosque beatos
 aligeros comites, quos tegit umbra dei,
 bis duodena senum concursat gloria vatum,
 attonito sensu plaudere voce, manu.
 135 his venit Helias, illis in curribus Enoch,
 et nati dono virgo Maria prior.
 iuriconsulti Pauli comitante volatu
 princeps Romana currit ab arce Petrus:
 conveniunt ad festa simul sua dona ferentes
 140 hi quorum cineres urbs caput orbis habet.
 culmen apostolicum radianti luce coruscum
 nobilis Andream mittit Achaia suum.

106 matre *PG¹FM²* 109 membra *G* 110 participata *P¹* 111 affectu *C* (conplectitur *ACPMσ*) 112 promptus *CPMσB¹ corr. B¹* alter] alit *A* adest *P* 115 paradisiacas *MG*, paradisiacas *B*, paradisiacas *C* choeres *C*, choheres *σ* 117 castra *MF*] casta *rell.* 120 sui *D¹* 121 clipeo *CσL*] clypeo *rell.* premunt *D* 122 stabilet *ACM¹σ* mon*tis (e *eras.*) *M* 123 ballista *AM*] ballistam *LRG²*, balistam *B*, balista *CDG¹* 125 post] pro *L* 126 om. *G¹* infiget *M¹* 127. 128 *Beda p. 244, 32* 128 thalamo *C* 129—134 post v. 10 *P* 129 pro-*ci*es *M¹*, procedes *σ* 130 certim conveniunt *L* agglomerando *BL*, adglomeranda *D* 131 che-rubin *AC*, *P¹ corr.*, *σ*] cherobim *PM*, cherubim *DG¹BL*, cherubym *G²*, cerubim *R* seraphin *ACPM*] serabin *σ*, seraphim *DBLR*, seraphym *G* 133 conceurrat *A¹R¹* (*corr. A¹R¹*) *G² v. L.* 134 adtonito *A* 135. 136 post v. 14 *P* 137—168 post v. 18 *P* 138 roma *P* 140 hii *ACP* eorum ci-neris ubrs (*sic*) capud o. h. *C* 141 apostolicum *M* 142 andream* *M*, andreas *G¹ corr. G¹* **achaia (*eras. ad C*)

- praecipuum meritis Ephesus veneranda Iohannem
 dirigit et Iacobos terra beata sacros.
 145 laeta suis votis Hierapolis alma Philippum,
 producens Thomam munus Edessa pium.
 inde triumphantem fert India Bartholomaeum,
 Matthaëum eximium Naddaver alta virum.
 hinc Simonem ac Iudam lumen Persida gemellum
 150 laeta relaxato mittit ad astra sinu,
 et sine rore ferax Aegyptus torrida Marcum,
 Lucae euangelica participante tuba.
 Africa Cyprianum, dat Siscia clara Quirinum;
 Vincenti Hispana surgit ab arce decus.
 155 egregium Albanum fecunda Britannia profert,
 Massilia Victor martyr ab urbe venit.
 porrigit ipsa decens Arelas pia dona Genesi
 astris, Caesario concomitante suo.
 ipse Parisiaca properat Dionysius urbe,
 160 Augustiduno Symphoriane venis.
 Privatum Gabalus, Iulianum Arvernus abundans,
 Ferreolum pariter pulchra Vienna gerit.
 hinc simul Hilarium, Martinum Gallia mittit,
 te quoque, Laurenti, Roma, beate mihi.
 165 Felicem meritis Vicetia laeta refundit
 et Fortunatum fert Aquileia suum;
 Vitalem ac reliquos quos cara Ravenna sepultat,
 Gervasium, Ambrosium, Mediolane, meum:
 Iustinam Patavi, Eufemiam huc Calchedon offert,
 170 Eulalia Emerita tollit ab urbe caput.
 Caeciliam Sicula profert, Seleucia Theclam;
 et legio felix Agaunensis adest.
 Europae atque Asiae quis lumina tanta recurrit?
 vel tua quis possit pignora, Roma, loqui?
 175 undique collectos diversis partibus orbis
 agminibus iunctis regia pompa trahit.

143 praecipuum *P* iohanne *PD* 144 iacobus *AσD¹G¹*, ex iacobos *C¹* 145 philippum *AG*,
 philippum *B* 146 edissa *σGF*, edesse *P*, edesa *C²*, **dess* *A¹* 147 triumphan*** *P¹*, trium-
 phanter *F* fert *om.* *P¹* bertholomaeum *C* 148 matthaëum] mattheum *PσL*, matheum *rell.*
 naddaver *R* 149 symeonem *ADB* 151 ferox *L*, ferat *P* 152 lucae *Fabricius*] luce *σ*, lucam *F*,
 luca *rell.* euangelica *GR¹* 153 ciprianum *AMσL* siscia *CPσ Ven.*] sciscia *D²*, riscia *A*,
 **scia *M¹*, scitia *D¹B*, scithia *LFM²*, schithia *G*, schintia *R* clarum *A¹* 154 Beda *p. 251*, 17
 uincenti hispania *DGR Beda* (*qui versum propter synaloeapham in ia adfert*), uincentii spania *σ* 155 ab-
 banum *C* britinia *D*, britannia *RF*, britania *σ* 159 dionysius] dionisius *PσGBLA²M²*, dyonisius
DR, dionesius *CM¹*, dionis *A¹* 160 augustidono *C* symphoriane *PG*] synphoriane *ACMDBL*
 161 gabulus *P* aruernus *PσG*] aruennus *ABL*, auernus *C*, aruenus *R* 162 uigenna *B* 163 hy-
 larium *G* gallea *P* 164 beata *σ* 167 quos *om.* *G¹* reuenna *DF*, uienna *A* se-
 pultos *P* 168 geruasium *ABLG² Ven.*] gerbasium *CPMσR*, gerbuasium *D*, ger**ium *G¹* me-
 diolana *P* 169—172 *om.* *P* 169 p*taui *M¹*, patui *σ*, Patauum *Fabricius* eufemiam *σGLRM²*] *eu-
 fumi* *ACM¹DB* calchedon *ACF*] calcedon *σMDGBL*, chalchedon *F* 170 eulaliae merita *σMR*
 urbe] arce *σ* 171 theclam *ADR*] teheclam *C*, teclam *MGBL* 172 agaunensis *GBL*] acaunensis
AD, acauninsis *CMR*, acaununis *σ* 173—192 *post v. 264 P* 173 quis] tuis *G¹* 176 *unctis
A¹ poma *A*, pom** *P¹* *corr.* *P¹*

intrant sidereo vernantes lumine portas,
 excipit hos procures urbs patefacta poli.
 incedit sensim tum praetextata potestas
 180 ordine, patricio sic potitura loco.
 nobilitas caeli dives cruce, sanguine Christi
 festinat festos concelebrare toros.
 paupertas terrae censu caeleste redundans
 consulibus tantis regia vota colit.
 185 undique distincte numerosa sedilia complent
 attonitique silent rege loquente patres.
 maiestas arcana dei tum pondere fixo
 alloquitur procures quos sua dextra regit:
 'haec mihi pollicitum servavit virgo pudorem
 190 nec voluit placitam dilacerare fidem:
 sollicitis animis sponsi vestigia sectans
 et mea vota petens inviolata venit.
 per tribulos gradiens spinae cavefecit acumen.
 sentibus in mediis nescia ferre vepres.
 195 vipera serps iaculus basiliscus emorrois aspis
 faucibus horrificis sibila torsit iners.
 inde sagitta volans, hinc terruit arcus euntem:
 doctast insidiis cautius ire suis.
 inter tot hostes nulli se subdidit insons;
 200 vulnera suscepit, sed tolerando fugit.
 per tela et gladios tenuit mora nulla sequentem:
 sed tam dura nimis non nisi ferret amor.
 ad me aures oculos animos suspensa tetendit:
 cum terris iacuit, iam super astra fuit.
 205 singultus gemitus curas suspiria fletus
 saepius audiui non abolenda mihi.
 abscondens aliis, nulli confessa dolores
 intellecta mihi murmura clausa dedit.
 vidit forte meum quotiens in imagine vultum,
 210 oscula dans labiis lumine fudit aquas;
 pervigil incubuit, si forte alicunde venirem,
 marmore iam tepido frigida membra premens.
 haec gelifacta meum servavit in ossibus ignem:
 visceribus rigidis pectus amore calet.
 215 corpore despecto recubabat in aggere nudo,
 seque oblita iacens me memor ipsa fuit.

177 intran C sydereo G uenantes A in 178 desinit σ (subscr. v. s.) 180 loca D,
 loc* M¹ 182 festina A¹ turos M¹, thoros G² 185 distincto M¹ 186 adtonitique A, at-
 tonitique C 187 archana AGL 188 alliquitur G sua] saia C 190 placidam AR
 191 sollitis C in 192 desinit P, sequitur III, 9 193 pinae C patefecit G¹ 195 saerps
 M, saerbs C, seps D oemorrois R 197 hiecterruit a. entem C 198 doctast insidiis] doctas
 insidiis C, docta si insidiis D, docta sed insidiis MGBLRA², d. sed in i. A¹ 201 gladius ACM¹ 204 fuit]
 uenit C 205 cura DL 207 doloris G¹ Ven. 211 aliunde L 213 gelifacta sic codd.
 214 regudis A¹ 215 despecto Ven.] dispecto codd. recubebat G¹ 216 me memor] memor
 M¹DR, inmemor A

fletibus adsiduis exhausto humore genarum
 siccatis oculis terra natabat aquis.
 et quia me vivens carnali lumine quondam
 220 cernere non potuit, misit amata precem.
 nam mihi sollicito nocturnis saepius horis
 scripta suis lacrimis pagina lecta fuit,
 plena quidem variis tremulo sermone querellis,
 quod sine me solo maesta iaceret humo.
 225 cuius ab ore fluens nativo gutta liquore
 haec dedit in tremulis signa relata notis:
 "strata solo recubo lacrimans neque cerno quod opto,
 tristis in amplexu pectore saxa premo.
 sponso absente manens tam dura cubilia servo,
 230 nec mea quem cupiunt membra tenere queunt.
 dic ubi sis quem exspecto gemens, qua te urbe requiram
 quave sequar, nullis femina nota locis.
 ipsa venire velim, properans si possit in astris
 pendula sideream planta tenere viam.
 235 nunc sine te fuscis graviter nox occupat alis,
 ipsaque sole micans est mihi caeca dies.
 lilia narcissus violae rosa nardus amomum,
 oblectant animos germina nulla meos.
 ut te conspiciam, per singula nubila pendo
 240 et vaga per nebulas lumina ducit amor.
 ecce procellosos suspecta interrogo ventos,
 quid mihi de domino nuntiet aura meo.
 proque tuis pedibus cupio caementa lavare,
 et tua templa mihi tergere crine libet.
 245 quidquid erit tolerem, sunt omnia dulcia dura:
 donec te videam, haec mihi poena placet.
 tu tamen esto memor, quoniam tua vota requiro;
 est mihi cura tui, sit tibi cura mei".
 haec referens avidis iactabat brachia palmis,
 250 si posset plantas forte tenere meas;
 cum decepta sibi sine me sua dextra rediret,
 luminis instillans ora lavabat aquis.
 cum recubaret humo neque victa sopore quievit,
 consuliturus ei saepe simul iacui,

217 flexibus A adsiduis ACM] assiduis GBL exhausto M umore C 221 sollicite L,
 sollicitae Mommsenus 222 laeta A 223 plenam M querellis AC Ven.] querillis M, querelis
 G v. l. BL, loquelis G 224 maiesta C 225 gute D 227 recubans A¹ ut vid. apto D
 L in marg.: nota. epistula virginis matris ad deum filium suum 229 sponsa D seru*** (eras. ans)
 C in v. 230 finit codicis V quaternio XVI i. e. ultimus, sequitur I, I in quat. I; item in hoc versu de-
 sinit Ven., sequitur VII, 6 231—238 i. e. ultimos versus paginae 241 in G alia manus exaravit, quae
 subscripsit: plus scriberem si ante me haberem 231 exspecto CG tua te orbe C 232 quamue
 A¹ 233 uelim] uolens L 234 sydeream G, sideriam AC 235 sine te] sinite C fucis G
 237. 238 Beda p. 244, 26 238 gramina Bedae cod. Leidensis 240 nubilas G¹ 241 suspensa
 L, cf. v. 203; V, I, 2 243 cae*menta M, caemanta D 244 libet] placet C 245 (quidquid A)
 249 referen* A¹ 250 posset F] possit rell. 253 noque C 254 consiluturus G¹, conliliturus B¹
 saepe] saepe me C

- 255 condolui pariter, lacrimarum flumina tersi,
 oscula dans rutilis mellificata favis.
 nunc igitur regnet placitoque fruatur amore,
 quae mihi iam pridem pectore iuncta fuit'.
 adsensu fremit aula poli residente senatu.
 260 nomen perpetuo scribitur inde libro.
 traditur aeternum mansura in saecula census,
 virginis in thalamos fundit Olympus opes.
 inseritur capiti radians diadema beryllis,
 ordinibus variis alba zmaragdus inest.
 265 alligat et nitidos amethystina vitta capillos,
 margaritato flexilis arte sinu.
 sardonyche inpressum per colla monile coruscat,
 Sardia purpurea luce metalla micant.
 dextrae armilla datur carcedone, iaspide mixta,
 270 aut hyacintheo sudat honore manus.
 brattea gemmatam cycladem fila catenant,
 sidereis donis arte sigilla tument.
 pulchra topaziacis oneratur zona lapillis,
 chrysolitha aurata fibula claudit acu,
 275 veste superposita: bis cocto purpura bysso,
 qualem nupta deo ferre puella potest.
 his cumulata bonis thalamo regina sedebit,
 atque poli solem sub pede virgo premet. —
 Cui tamen hoc opus est, cum virginitatis honore
 280 ut placeat sponso mens moderata suo:
 inconcussa gravem teneat patientia vultum,
 viribus ira suis ne labefacta ruat,
 neu faciles animos ventosa procella fatiget,
 fluctibus in mediis anchora cordis agat.
 285 virtutum speciale decus patientia fulget:
 qua gradiaris iter Iob tibi signa dabit.
 quidve loquar humilem, quem gratia celsa decorat?
 et quantum ima petit, surgit ad alta magis.
 quo diversa nimis divisa est causa duobus:
 290 qui iacet ille subit, qui tumet ipse cadit.

255 flumine *D* 256 rutulis *DGB* mellifrigata *D* 259 fremit *Par.*] fremit *codd.*
 resedente *ACM* 261—264 *post v. 320 P* 261 tranditur *M* aeternus — census *Par.*
 262 uirginis *P¹ corr. P¹*, uirgines *ACM¹* olymplus *A*, olimpus *CM¹L* 263 diadima *M¹*, diameda
D beryllis] berillis *CF.* beryllis *G²*, birillis *G¹*, byrillis *APMDBLR* 264 *Beda p. 231, 12*
 smaragdus *DGB Beda* 265 amethystina] amethystena *AMDB*, amethystena *CGLR* capillis *M¹D*
 266 sinui *C* 267 sardonyche] sardonice *codd.* inpressum *ACMDB*] inpressum *GL* monile
CRA²G²] munile *rell.* 268 purpuria *A*, purea *C* lucem *M¹*, lucet *D* 269 calcedone *A v. l. F.*
cf. Plin. nat. hist. 37, 7, 104 iaspida *DR*, iaspidi *F* 270 hyacintheo *R*] yacintheo *G²*, yacinteo *D*,
 yacintheo *M*, yachinteo *A*, yachynteo *B*, iacintheo *G¹L*, iacincteo *C*, iacincttheo *F* 271 cycladem *CL*
 274 chrysolitha] crisolita *MGL*, chrysolita *rell.* auratam *GRF* acu] acum *codd.* 275 bit *G¹*
 oocco *F*, octo *D* bisso *G* 276 deo *A*, *C 1 m. corr., D²*] dei *rell.* 277 comitata *B*, cumula *D*
 278 solem] sobolem *RF* premet *GLFB²*] premit *rell.* 279. 280 *Beda p. 249, 32* 279 uirni-
 tatis *G* honore] eorum *C* 283 heu *B* 286 gradiris *C* 287 quae *D* gratia *om. C*
 289 quod *D¹RF*

haec exempla quidem Ioseph Faraoque dederunt:
 tollitur ille lacu, mergitur iste freto.
 est etiam laudis stipendia poscere, tantum
 ne premat ipsa suum pestis avara sinum.
 295 contentus minimis, si non maiora requirat,
 pauper in angusto regnat habendo deum.
 Sapphira vel mulier geminos largita minutos,
 illa tenendo perit, haec sua dando manet.
 o nimium felix quem non modo mollia frangunt,
 300 iudice qui sese membra labore terit!
 spernit opum laqueos, unguenta toreumata fluxus,
 ut custos animae sit rigor ipse suae,
 hoc etiam recolens, quid possit parcior usus:
 sobrietas Iudith vincere sola facit.
 305 quidve animum dulcem memorem, quem gratia pascit,
 cum intra se populos viscera cara ferant?
 pacificus, gaudens unus complectitur omnes,
 stringit in affectu pectora cuncta suo.
 o nimium felix, florens bonitate voluntas,
 310 qua sine nil populo nec placet ara deo!
 hoc opus, ut quotiens aliquo mens fertur amaro,
 firmet in adversis spes comitata fidem.
 aspera non frangant, tumidos neque prospera reddant:
 sic mediocre tenens cautius itur iter.
 315 haec bona sumit homo, tribuat si gratia Christi,
 inspirante illo vel moderante gradum. —
 His ornata bonis radiantia lumina fundis,
 has retinens gemmas tu quoque gemma micas.
 virginitas felix nullis aequanda loquellis,
 320 nec si centenus suppleat ora sonus!
 quod prius est: sine sorde nitet venerabilis orbi,
 naturae proprium non vitiando bonum,
 corporis inlaesum servans pretiosa talentum,
 perpetuas retinens nescia furis opes.
 325 non premit incluso torpentia viscera fetu
 aut gravefacta iacet pignore maesta suo.
 inter anhelantes animae seu corporis aestus
 in dubio pendens stamine fessa salus,

291 fraoque C, pharaoque L 292 isto M 294 nec B senum CM¹ 295 requira* A¹
 297 sapphira F] saphira GL, sapphyra *rell.* geminos mulier largita L 298 dendo A¹M¹
 299 o. n.] omnium D 301 toreumata G¹] toremata L, thoreumata *rell.* fluxus BL¹M²] fluxos
 ACM¹DGRF, luxus L² (fluxus i. e. syrmatæ) 302 ipsa G¹ 303 u¹ssus A, ussus R 304 su-
 brietas AM, subrietas C iudeth CM, iudit B 305 memorem] memor est B 306 populus M
 307 (conplectitur ACM) 309 o. n.] omnium R bonitatem C 311 amore F 313 neque]
 nec R prosperam D 314 sic medio hoc retenens C 315 si] se M¹ 316 morderante C
 gradum DGBL] gradu ACMRF 317 hornata C, nata B¹ 318 retenens CM 319. 320 post
 VIII, 4, 34 P 319 uirginitate A¹ loquellis M²] loquillis ACPM, loquellis GBL 320 cen-
 tenus F²] centnos P, centenos *rell.* ore DGB² sonus A] sonos *rell.* 321 senes orde C
 322 uitanda A 323 corporum C seruan M¹ 325 turpentia AC 326 aut] au C
 pignora M¹LR maiesta C 327 anelantes G¹M², anellantes CM¹

quando suis iaculis uteri laesura tumescit
 330 atque voluptatis morbida crescit hydrus.
 ultra hominis habitum tantum cutis effera turgit,
 ut pudeat matrem hoc quod amore gerit.
 se fugiens propriis verecunda parentibus aufert,
 donec depositum sarcina solvat onus.
 335 quis gemitum partus verbis aequare valebit
 aut cui tot lacrimas carmine flere vacet,
 cum sua secretum compago relaxat onustum
 atque dolore gravi viscera fascis agit?
 victa puerperio membrorum porta fatiscit,
 340 exit et ad lucem fors sine luce puer.
 si vivat genitus, genetrix se oblita requirit
 tristis et ad natum lumina lassa trahit.
 respicit expositum, nec iam sua mater, alumnum:
 quae vix dum peperit, haec modo funus habet.
 345 nec mater fructu meruit nec virgo vocari:
 haec duo damna dolens se male nupta gemit.
 non validus * * spes rapta dolores,
 nec fletu nati se foveat illa sui.
 non caras lacrimas infantis ab ore resorbet
 350 aut teneras voces lacte fluente rapit.
 tristis decrepito damnat sua viscera luctu:
 quo iacuit natus, heu, dolet ille sinus.
 quid si vita manet pueri nec semper habenda?
 incipiat teneros ut dare voce sonos,
 355 imperfecta rudis concludens murmura linguae,
 cum matrem dulci fauce susurrus alit:
 contingatque nefas, rapiatur pectore matris?
 aetas ad damnum crevit adulta suum.
 triste flagellatis genetrix orbata capillis
 360 defuncti in labiis ubera sicca premit;
 infundens lacrimas lamenta resuscitat ardens
 et gelidum corpus fonte tepente lavat.
 dilacerat faciem, crinem aufert, pectora tundit;
 heu dolor armatus sic sua membra ferit.
 365 si videt alterius natum, sua pignora deflet
 aequalemque suum tristis obisse gemit.

329 iaculasis D tumescit C 330 voluptatis RF] voluntatis *rell.* hydrus A] idrus C,
 ydrus *rell.* 331 homines A effera M¹, effusa CD, effusa A (*idem in mg. repetitum 1 m.*)
 turgit A 333 se fugiens] se fugis et ACMDG, se fugiet R, se fugit et BL, refugit et F uericunda
 CM 334 soluet L in G incipit quat. XV et alia manus litteris grandioribus utens 337 compago
 CR, compago M² onustum L] honestum *rell.* 339 fatiscit CM²] fatescit *rell.* 340 ad] in C
 341 si FM²] sin M¹DGBL, si non CR, si non hic A genetrix ML, genetrix C 343 iam om. G¹
 345 nec mater fructu meruit nec uirgo uocari AC] n. m. meruit modo haec nec u. u. D, n. m. meruit iam
 nec modo u. u. G, nec mater meruit nec (uel i. ras. 1 m. B) uirgo uocari (uacari F) MBLRF 347 sic
 codd. nisi quod spes r. d. om. F, ad spes in marg. 1 m. A adscribit de] (voluit deē = deest). *suppleas tale*
quid: non ualidos [lenit prolis] spes r. d. 349 resorbet BL] resorbet G, *sorbet M¹, persorbet ACDFM²
 350 fluente AD 352 quo GFD²] quando D¹, quod *rell.* 353 quod D 355 (imperfecta ACMGL)
 356 dulce G¹, dulcis R, duci A susurrus C 359 genetrix L, genetrix G¹, genetrix A 363 cri-
 men A¹ tondit B¹ corr. B¹, tendit C 366 t. o. g.] tris obisse suum C

alter si ploret, currat, stet, gaudeat infans,
 ante oculos nati ludit imago sui.
 quem semel effudit, per cuncta momenta requirit,
 370 nec miserae matris pendet ad ora puer.
 quid si aliud gravius, moriatur ut ipse iugalis?
 quae nova nupta fuit iam viduata iacet.
 de thalamo ad tumultum, modo candida, tam cito nigra
 ante quibus caluit frigida membra tenet,
 375 construit exequias perversaque vota celebrans
 exornat tumultum, heu, spoliando torum.
 saepe maritalem repetit miserando sepulchrum
 contemptaque domo funus amata colit.
 incumbit tumulo solacia cassa requirens;
 380 cuius membra prius, nunc super ossa premit.
 fletibus inriguis, perituro carmine, luget:
 funeris obsequio lumina perdit amor.
 quot mala plebeiae veniant quis pandere possit?
 vix bene reginae quae viduata manet.
 385 'non veto coniugium, sed praefero virginis alvum'
 quod dat apostolica Paulus ab ore tuba.
 inclita virginitas, caelos quae dote mereris,
 cum thalamis Christi consocianda places,
 funera nulla gemis, sine limite gaudia sumis,
 390 vivit amor semper nec tibi Christus obit.
 illic regna tenes, hic vincis et integra fulges
 omni tuta loco, sanctificata deo. —
 Haec tibi, cara deo, meritis venerabilis Agnes,
 offero: quo placeas, tu faciendo colas,
 395 iudicis ut iussu munus tribuatur utrisque:
 quando corona tibi, tunc mihi vel venia.
 opto per hos fluctus, animas tu, Christe, gubernes
 arbore et antemna velificante crucis,
 ut post emensos mundani gurgitis aestus
 400 in portum vitae nos tua dextra locet.

367 ploret *Brouerus*] plorat *codd.* curat *C*, curret *F* 369 requirit *CMD* 370 pendet
Par.] pendit *codd.* 371 ipsi *M*¹ 372 noua nupta *B*¹*L*] noue nupta *DGB*², nouinupta *ACMRF*
 (*glossa in G*: aduerbium) 373 thalamo *M* candida tam *CM*, candidata *R* nigrata *AM*¹
 374 aluit *A* fridida *G* tenit *CM*¹ 376 thorum *G* 377 maritale *LRF* 378 conten-
 taque *M* armata *D*, amara *Brouerus* 379 requirit *L* 383 quot *GBLFM*²] quod *ACM*¹*DR*
 male *D* pandere* *G*¹ 384 bone *D* 385 coniugium *G*¹ 386 apostolica *M* 1. *Cor.* 7
 387 incluta *ML* 390 amore *C* 391 illic *MGE*] illuc *ACDBL* tenit *CM*¹ hinc *DB*
 392. 393 *om. C* 394 quod *AB* placeat *A* tue *D* 395 iussum *A* 397 christi *M*¹*R*
 gubernes *C*, gubernas *A*¹, gubernas *R* 398 (antemna *codd.*) uilificante *A*¹*CM*¹*D* 399 aestos
*M*¹*R* *subscr. v. cccc ACMD* sequitur in *G* et in editionibus post *Brouerum* carmen in laudem sanctae
 Mariae quod dabimus in appendice

IV

Ad Virgines

Inter apostolicas acies sacrosque prophetas
 proxima martyribus praemia virgo tenet.
 splendida sidereo circumdata lumine pergens
 iungitur angelicis casta puella choris.
 5 fruge pudicitiae caeli dotanda talento
 aeterni regis ducitur in thalamis.
 pulchra corona caput triplici diademate cingit
 et gemmae exornant pectora colla comam.
 induitur teneris superaddita purpura membris
 10 et candore nivis fulgida palla tegit.
 floribus aeternis oculos rosa lilia pascunt,
 et paradisiacus naribus intrat odor.
 unde magis, dulcis, hortamur ut ista requiras
 quae dedit Eugeniae Christus et alma Theclae.
 15 virgo dei, fructus caeli, victoria mundi
 ut semper regnes, has pete regis opes.
 sunt ibi chrysolithis fabricata palatia gemmis
 atque zmaragdineo ianua poste viret.
 limina sardonichum variato lumine florent
 20 et hyacintheus circuit ordo domum.
 aurea tecta micant, plebs aurea fulget in aula
 et cum rege pio turba corusca nitet.
 ille puellarum locus est, quae lucis amore
 hic servant domino corpore mente fidem.
 25 despice quod terrae est, et clara sedebis in astris,
 Christi ut sponsa placens regna superna colas.
 praesens vita nimis fugitivo tempore transit:
 virginis integritas glorificanda manet.
 paupertas te parva rogat cum divite Christo,
 30 ut venias nostro dulcis alumna sinu,
 quo patris auxilium domino obtentura preceris
 atque tibi caelis regna beata pares,

IV (v G) extat in Σ f. 41^v post VII, 13 hoc titulo: INCIPIT VERSVS AD VIRGINEM, in P post VIII, 3, 112
 sine titulo 1 apostolicas CPM 2 martiribus CD, martyrii BL 5 donanda G¹ talen**
 P¹ corr. P¹, talendo Σ ¹ 6 thalamos RFM² 7 chorona B¹ diathemate G 8 gemma RF
 9 purpura Σ ¹ 11 fl****ribus Σ ¹ 12 paradisiacus ABL] paradysiacus Σ PMG, paradysiacos C
 13 ortamur MG¹ 14 theclae Σ] teclae *rell.* 17 chrysolithis] crysolitis PMDBF, crisolytis A, criso-
 litis CGL, crissolitis Σ R 18 zmaragdineo ACPM] smaragdineo Σ GBL 19 sardonichum] sardoni-
 cum Σ ACP, sardonicu M¹, sardonico DGBLR¹M², sardonica R¹ corr., F 20 hyacintheus] hracintheus F,
 hyacintheus G, hyacetheus PMD, hiacetheus A, hiacenteus C, hiacintheus B, iacinteus L, hyacincteneus Σ
 21 area C plebs aura M¹ fulgit Σ R 23 locus P¹ 24 fide A 25 despice Σ G²] *rell.*
 dispice *rell.* (dispiciae D) 26 superna] beata L 29—32 om. P 29 christus ($\chi\bar{\rho}\varsigma$) Σ
 31 auxilio L optentura Σ ¹G 32 caelis Σ] felix *rell.*

ut pariter sanctae merearis iuncta Mariae
 gaudia perpetuo concelebrare choro.
 35 has quaecumque piis manibus susceperis arras
 non nuptura homini, sed sis amata dei.

V

Ad domnam Radegundem

Regali de stirpe potens Radegundis in orbe,
 altera cui caelis regna tenenda manent,
 despiciens mundum meruisti adquirere Christum,
 et dum clausa lates, hinc super astra vides.
 5 gaudia terreni conculcas noxia regni,
 ut placeas regi lacta favente polo.
 nunc angusta tenes, quod caelos largior intres:
 diffundens lacrimas gaudia vera metes.
 et corpus crucias, animam ieiunia pascunt,
 10 solo quam dominus servat amore suos.

VI

Ad eandem de violis

Tempora si solito mihi candida lilia ferrent
 aut speciosa foret suave rubore rosa,
 haec ego rure legens aut caespite pauperis horti
 misissem magnis munera parva libens.
 5 sed quia prima mihi desunt, vel solvo secunda:
 profert qui vicias, ferret amore rosas.
 inter odoriferas tamen has quas misimus herbas
 purpureae violae nobile germen habent.
 respirant pariter regali murice tinctae
 10 et saturat foliis hinc odor, inde decor.
 hae quod utrumque gerunt pariter habeatis utraque,
 et sit mercis odor flore perenne decus.

34 perpetua ΣR , pertuo D concebrare Σ in P sequitur VIII, 3, 309 sq. *subscr.* v. xxxvi
 ACD, xxxiii M in Σ sequitur VIII, 1

V (vi GL) extat in Σ f. 49^r post carmen ad Agiulfum (v. append.) hoc titulo: ITEM ALIVD DE RADEGVNDE,
 in P f. 87^r post VI, 4 hoc titulo: DE SANCTA RADEGVNDE RADIGVNDEM M 1 styrpe CP rade-
 gundis Σ ABLR] radigundis CPM, radigundes DG, radecundes F urbe A 3 despiciens DFG²
 despiciens *rell.* cum Σ adquirire P 4 clausa Par.] causa Σ , claustra *rell.* 5 conculcas R
 6 laeta] le D populo P¹ 7 tene A¹ ut vid. 8 defundens P metas A 9 crucians Σ
 ieiuniam D pascunt Σ] pascis *rell.* 10 solo Σ] salue *rell.* (salua A) quam Σ MDGBLF] quem
 ACPR omore C suos DR *subscr.* v. x ACMD in Σ sequitur VIII, 8, in P VII, 16

VI (vii G et sic sqq.) 2 robore A¹ (corr. A¹) R 3 horti BL] orti *rell.* 4 misissem G¹L,
 mississe R 6 fort. offert uicias Mommsenus] uiolas *codd.* feret F, fert et A 7 missi-
 mus B 8 paupereae G nubile A 9 regali pariter respirant L murica A 10 decor]
 color BL 11 hae q. u. gerunt] haec q. u. gerit *codd.* habeatis DBLG²] abeatis G¹, habetis
 ACMRF 12 mercis] fort. mentis *subscr.* v. xii ACMD

VII

Ad eandem de floribus super altare

Frigoris hiberni glacie constringitur orbis
 totaque lux agri flore carente perit.
 tempore vernali, dominus quo Tartara vicit,
 surgit aperta suis laetior herba comis.
 5 inde viri postes et pulpita floribus ornant,
 hinc mulier roseo complet odore sinum.
 at vos non vobis, sed Christo fertis odores,
 has quoque primitias ad pia templa datis.
 textistis variis altaria festa coronis,
 10 pingitur ut filis floribus ara novis.
 aureus ordo crocis, violis hinc blatteus exit,
 coccinus hinc rubricat, lacteus inde nivet.
 stat prasino venetus: pugnant et flore colores,
 inque loco pacis herbida bella putas.
 15 haec candore placet, rutilo micat illa decore;
 suavius haec redolet, pulchrius illa rubet.
 sic specie varia florum sibi germina certant,
 ut color hic gemmas, tura revineat odor.
 vos quoque quae struitis haec, Agnes cum Radegunde,
 20 floribus aeternis vester anhelet odor.

VIII

Item ad eandem pro floribus transmissis

O regina potens, aurum cui et purpura vile est,
 floribus ex parvis te veneratur amans.
 et si non res est, color est tamen ipsa per herbas:
 purpura per violas, aurea forma crocus.
 5 dives amore dei vitasti praemia mundi:
 illas contemnens has retinebis opes.
 suscipe missa tibi variorum munera florum,
 ad quos te potius vita beata vocat.
 quae modo te crucias, recreanda in luce futura,
 10 aspicias hinc qualis te retinebit ager.

VII FLORIS A SVPER ALTAR A, om. LR 1 urbis ACM² 2 cadente Browerus
 4 aperta suis AC] perfecta suis D, *perfecta suis M, perfecta GBLRF, perfectis Par., vulg. 6 (con-
 plet CM) 10 pilis C 11 blateus GBR 12 rubricat C] rubicat vell. (cf. V. M. II, 462;
 III, 145) 13 stant prasine L uenitus RF, uenetus D, netus C 14 putas et 15 rutilo sic
 codd. 19 struetis ACM¹ 20 anelet G subscr. v. xx ACMD
 VIII extat in Σ f. 49^o post VIII, 5 hoc titulo: ITEM ALIVD AD RADĒ DEMISSIS FLORIBVS 1 rigina Σ
 aurum cui] cui aurum codd. purpura Σ 3 color est] sic sed est i. ras. G, color B et spatio 2—3
 litterarum relicto L ipsa ΣL] ipse vell. (ipsa scil. res i. e. aurum et purpura) erbas ΣC 4 pur-
 pora ΣC crocos Σ, cocus L 6 contemnens AMG² 8 at DR 10 hunc B

per ramos fragiles quos nunc praebemus olentes
 perpende hinc quantus te refovebit odor.
 haec cui debentur precor ut, cum veneris illuc,
 meque tuis meritis dextera blanda trahat.
 15 quamvis te expectet paradisi gratia florum,
 isti vos cupiunt iam revidere foris.
 et licet egregio videantur odore placere,
 plus ornant proprias te redeunte comas.

IX

Ad eandem cum se reclauderet

Mens fecunda deo, Radegundis, vita sororum,
 quae ut foveas animam membra domando cremas:
 annua vota colens hodie claudenda recurris:
 errabunt animi te repetendo mei.
 5 lumina quam citius nostris abscondis ocellis!
 nam sine te nimium nube premente gravor.
 omnibus exclusis uno retineberis antro:
 nos magis includis, quos facis esse foris.
 et licet huc lateas brevibus fugitiva diebus,
 10 longior hic mensis quam celer annus erit.
 tempora subducis, ceu non videaris amanti,
 cum vos dum cerno hoc mihi credo parum.
 sed tamen ex voto tecum veniemus in unum
 et sequor huc animo quo vetat ire locus.
 15 hoc precor, incolumem referant te gaudia paschae,
 et nobis pariter lux geminata redit.

X

Ad eandem cum rediit

Vnde mihi rediit radianti lumine vultus?
 quae nimis absentem te tenere morae?
 abstuleras tecum, revocas mea gaudia tecum,
 paschalemque facis bis celebrare diem.
 5 quamvis incipiant modo surgere semina sulcis,
 hic egomet hodie te revidendo meto.

11 praebemus M¹ 13 hae D 14 blanda] bla C 15 expectet Σ] spectet *rell.* para-
 disis AL] paradysi ΣCMGB 16 foris ΣB²] fores *rell.*, cf. v. 18; 9, 8 (*scil. flores ad reclusam missi*)
 subscr. v. XVIII AC, XXIII M, ITEM ALIVD Σ (*carmen sequens*)

IX RECLAVDERET ACMDG] RECLVADERET R, RECLVDERET L, RECLAVSISSET F, CLAVDERET B 1 ra-
 degundes DG, redegundis Σ 2 domanda A, domenda Σ creas F, creas A¹ 4 errabant M¹
 corr. M¹ 6 nube] nubē Σ, nocte *rell.* 9 licet Σ huc lateas ΣR] hic lateas GBLF, huc la-
 tear ACMD 10 menses Σ qui L celer***annus G, celerandus F 11 amantem L
 12 dum] tum G² 14 hunc C, hic F animum Σ 15 incolumem (Σ)BL] incolumem ACMDG
 te] e R, om. C subscr. v. XVI ACMD

X ITEM praemittunt DGR REDIRET F 1 radiante G¹ 2 te om. D morem C¹
 corr. C¹ 3 *ecum A¹

colligo iam fruges, placidos conpono maniplos:
 quod solet Augustus mensis, Aprilis agit;
 et licet in primis modo gemma et pampinus exit,
 10 iam meus autumnus venit et uva simul.
 malus et alta pirus gratos modo fundit odores,
 sed cum flore novo iam mihi poma ferunt.
 quamvis nudus ager nullis ornetur aristis,
 omnia plena tamen te redeunte nitent.

XI

Ad Gregorium episcopum pro infirmitate sua

Venit ad aegrotum medici vox alma Gregori
 urbe ex Toronica, dum cubo rure toro,
 concite presbytero recitante Leone sereno,
 irem ut Martini sunt ubi festa pii.
 5 tum, fateor, morbi grave debilitate laborans
 febre calens summa iam rigor imus eram.
 hinc fragili nimium forti languore redacto
 ilia lassa levans halitus aeger erat.
 ibat anhelanti vapor aridus ora perurens,
 10 ibat ab arcanis flatilis aura coquens.
 fervor eram totus, tristis rogus, igne caminus,
 febris et in fibris stabat operata patens,
 donec Christus opem sudore undante refudit,
 fervidus et gelidas ignis abegit aquas.
 15 redditus ergo isti, pater alme, saluto saluti:
 auxilium exili sis, rogo, pastor ovi.

XII

Ad eundem pro causa abbatissae

Repsit quale nefas intra pia saepta synaxi!
 inconsulte dolor, rumpere verba vetas:
 quale nec ante oculos patulas neque polluit aures
 nec facerent, vitio qui sua fana colunt.

7 colligo *GLA²M²B²*] collego *A¹CM¹DB¹* placidus *CM¹* (conpono *AC*) manipulus *M¹*
 9 pampinus *M*, pampanus *A¹* 11 pyrus *A* gratos *BL*] gratus *rell.* honores *R* 13 acer
AC *subscr. v. xiv ACMD*
 XI 1 gregorii *F* 2 turonica *F* thoro *G²* 3 presbytero *ACGB* 4 martyni *G*
 6 iam *om. G¹* rigoramus *D* erat *B²*, eras *ut vid. A¹*, era *F* 7 labore *A¹* 8 alitus *GL*
 era* *A¹* 10 archanis *AGL* 11 ferror *C* 12 febres *CM¹* fibris *Browerus*] febris *codd.*
 aperta *D* 13 cristos *M¹*, cristus *M²* undate *D* 15 redditus ergo isti *AC*] redditus isti *DG¹*,
 redditus isti *R*, redditus iste *MBL*, redditus existens *G² v. l.*, redditus *F* (*qui praeter hanc vocem totum*
distichon omittit) almae *GB* 16 exilis sis *D*, exilis *R* *subscr. v. xvi ACMD*
 XII *cf. Greg. H. F. IX, 39* 1 sinaxi *CL* 3 patuit aures *L*, aures polluit *D* 4 uitio]
 ***** *M¹* fama *G*, uana *F*

- 5 tu tamen, alme pater, pietatis amore labora
ut sacer antistes, culmina cuius habes,
unde repraesentes Martinum in tempore sacrum,
cursibus atque fide dando salutis opem.

a Epistula pro eadem re

Commendans humilitatem meam copiosissimae vestrae dulcedini et mitissimae dominationi suggero, ut (causa universalis ecclesiae talem vos habens basidem, ut nullus ventorum turbo succlinans, nulla procellarum propellens congeries possit illic invenire quod quatiat, aut quod labefactet reperiatur) in causa, qua conservus meus presbyter, praesentium portitor, ad vos pro singulari praesidio confidens occurrit (sicut ipse singula poterit explicare), memores commendationis beatae dominae meae, filiae vel iam matris vestrae, domnae Radegundis, pro loci sui vel personae totiusque regulae stabilitate quod petiit et verborum vel viscerum supplicatione commisit, ita praecipiat infatigabiliter laborare qualiter ipse vobis in retributione sempiterna restituat qui videt, pro auxilio indigentibus in causa iustitiae vester apostolatus pastoraliter quod desudat.

XIII

Ad eundem

- Antistes domini, bone pastor et auctor honoris,
rite decus generis quo est generosa fides:
Iustinam famulam pietate memento, beate;
per te et commender, stirpe vel arce pater,
5 hinc referens grates aviae, quia reddita tandem
ad vultus neptis, dulcis imago, venit.
ista diu nostris votis dans gaudia, rector,
inter avam et neptem tu mediator agas.

6 antestis A 7 repraesentis ACM martynum G tempora M subscr. v. VIII AMD
XIIa (XIII G, sine num. rel.) EPISTULA ACR] EPISTOLA rel. p. e. r.] BX NOMINE IVSTITIAE
F (cf. v. 10 et carm. sq.) 1 cupiosissimae A uestrae om. M dulcedini CM 2 basidem
DR 3 sualinans D 4 labefactet reperiatur G] labefacte reperiatur DB, labefacte repperiat ACR, labefactae repperiat M, labefacta repperiat L, labefactum reperiatur F qua om. C 6 memores GBL] memor es rel. commendationis M dominae F] domnae rel. meae om. L iam] etiam F
7 domnae om. F radegundis C¹R] radegundae ADGBLF, radigunde M, radegundiae C¹ corr. suae
C¹ corr. C¹ 9 laborare qualiter om. C sempiterna M 10 uidet pro auxilio] uidit pro auxilio
CFG², uidet pro auxilium A, uidit pro auxilium MDG¹L, uidit per auxilium BR uestrae F, uestra B
apostholatus B¹ 11 quo C
XIII ad] ITEM AD G SALVTATORIA addit F, EX NOMINE IVSTINAE add. ind. capit. 1 antestis A 2 quo est] quem BL 3 iustitiam L 4 styrpe CDB 5 referans G¹ auiae
grates L, gratesauiae A subscr. v. VIII ACMD

XIV

Ad eundem salutatoria

Alme, beate pater, lumen generale, Gregori,
iure sacerdotum culminis arce caput,
reddo deo grates de vobis prospera noscens,
vestris nunc scriptis laetificatus agens.
5 me quoque commendans humili prece voce saluto,
iugiter officio quem mea corda colunt.

XV

Ad eundem salutatoria

Summe pater patriae, celsum et generale cacumen,
forte decus generis, Toronicensis apex,
lumen ab Arvernus veniens feliciter arvis,
qui inlustrans populos spargeris ore pharus,
5 Alpibus ex illis properans mons altior ipsis,
vir per plana sedens qui pia castra tegis,
neu noceant hostes qui sunt in ovile fideles,
unicus in campis publica turris ades.
huic date dulce caput regioni, care Gregori,
10 Martini retinet quem sacra sella patrem,
me Fortunatum humilem commendo patrono;
sic tua vita diu hoc sit in orbe deo.

XVI

Ad eundem salutatoria

Si qua mihi, veniet quotiens, occasio dulcis,
opto, sacer, calamo solvere vota meo.
summe pater patriae, toto venerabilis orbe,
undique care mihi, fulgida cura dei:
5 commendans humilem tibi me, sacer arce Gregori,
pro famulo proprio, quaeso, precare deum.

XIV SALVTATVRIA M, SALVTVTVRIA C, om. F 1 gegeri G 5 uoce om. C *subscr.*
v. vi AD, viii C
XV AD EVNDEM SALVTATORIA ALR] A. E. SALVTATVRIA CM, A. E. SALVTARIA D, ALIA S. A. E. G,
ITEM S. A. E. B, AD EVNDEM F 2 turonicensis F 3 aruenis M¹ corr. M¹, aruennis R ar-
uis: rui i. ras. 1 m. A 4 farus F 5 pro*perans M¹, prosperans R 8 turres CM¹R
9 huic] uir *codd.* dulce G¹ 10 martini G 12 hac sit in urbe A *subscr.* v. xii ACMD
XVI AD EVNDEM SALVTATORIA A] A. E. SALVTATVRIA CM, A. E. SALVTARIA D, A. E. SALVTORIA R,
ITEM A. E. S. B, ALIA ITEM S. G, ITEM AD EVNDEM L, AD EVNDEM PRO VILLA PRAESTITA F 1 si qua
mihi i. ras. 1 m. C fort. ueniat 2 obto C 4 d*ei M¹, diel F 6 om. M¹ *subscr.*
v. vi M (*quamquam sextum omisit*) D, xvi C

XVII

Ad eundem salutatoria

Si cessent homines velociter ire, per austros
 ad te, care pater, carmina missa velim.
 nunc tamen est quoniam gerulus mihi, porrigo verbum,
 sed minus eloquio quam quod amore colo.
 5 dulcis, opime, decus nostrum, pie papa Gregori,
 versiculis brevibus solvo salutis opus.
 sed memor ipse mei commenda, quaeso, Tonanti:
 sic te consocium reddat honore throno.

XVIII

Ad eundem salutatoria

Gurgitis in morem si lingua fluentia rigaret,
 turbine torrentis vel raperetur aquis,
 ad tua praecipue praeconia summa, Gregori,
 dum non explerem flumine, gutta forem.
 5 munificumque patrem aequaret nec musa Maronis:
 fers, bone, quanta mihi quis valet ore loqui?
 hac brevitate, sacer, famulum commendo subactum
 me Fortunatum: sit veniale, precor.

XIX

Ad eundem pro villa praestita

Tramite munifico celebravit pagina cursum,
 carmine dulcifluo quam tuus edit amor,
 in qua forte loci facta est conlatio doni,
 qua Vigenna procax litore frangit aquas,
 5 lapsibus et tumidis dum fertur nauta carinis,
 iugera culta videt quando celeuma canit.
 grates, care, gero, pietatis fruge replete,
 qui facis unde decens multiplicetur apex.
 et sine his mea sunt a te quaecumque tenentur:
 10 grex habet omnis agris quod bone pastor habes.

XVII a. e. s.] ITEM AD EVNDEM DE EADEM RE B, I. A. E. DE EA RE R, I. A. E. DE CARE A, A. E. DE EADEM RE L, A. E. DE EA RE CD, A. E. DE IPSA RE G, A. E. DE AERE M 3 nunc Par.] tunc codd. 4 colo] gero L 6 saluo RF 8 trono B¹, thoro C subscr. v. VIII ACD, XIII M

XVIII a. e. s.] om. B, ITEM DE EADEM RE L, AD EVNDEM DE EADEM RE rel. 2 rapiritur C, aperitur F 3 at G praecunia M summe F 4 flumina DF¹ 5 moronis D 7 hac] ac codd. subscr. v. VIII ACMD

XIX p. u. p. om. F 3 conlationi doni D 6 iura D cadit C 7 gere D¹ fruge replete] fruge repleto G (let i. ras.) RFB², fruge repeto CMB¹, fugerepeto AD, fruge repletus L 8 multiplicetur C 9 his] ahis R quemcumque D 10 habit C, abit M¹R subscr. v. x CMD

XX

Ad eundem precatoria pro ipso agro

Munifici reparans Martini gesta, Gregori,
 textit ut ille habitu nos alis ipse cibo.
 discipulus placidum sapiens imitando magistrum
 ille ubi dux residet miles habebis opem.
 5 ut chlamydem ille prius, sic tu partiris agellum,
 ille tegendo potens tuque fovendo decens,
 ille inopem antiquum relevans, tu, care, novellum:
 fit dives merito paupere quisque suo.
 quando reposcetur, vestris redit usibus arum
 10 et domino proprio restituemus agrum.
 unde amplas refero grates, dulcissime rector,
 et repeto pangens haec, tua, pastor, ovis.
 nec tantum reddo quantum tibi debeo, praesul:
 pro Fortunato sed, rogo, flecte deum.

XXI

Ad eundem pro pellibus transmissis

Egregio compacta situ, falerata rotatu
 atque Sophocleo pagina fulta sopho
 me arentem vestro madefecit opima rigatu,
 fecit et eloquio quod loquor esse tuo.
 5 dulcis care decens facunde benigne Gregori
 atque pater patriae, hinc sacer, inde cate,
 muneribus, meritis, animis et moribus aequis,
 omnibus officiis unde colaris habens:
 me Fortunatum tibi celso sterno pusillum,
 10 commendo et voto supplice rite tuum;
 cui das unde sibi talaria missa ligentur
 pellibus et niveis sint sola tecta pedis.
 pro quibus a domino detur stola candida vobis:
 qui datis hoc minimis, inde feratis opes.

XX tit. om. C a. e. om. L PRECATORIA AMR 1 martini G 2 cybo G 3 sa-
 piens placidum L 4 residit D, resedit CM¹ habibes M¹ 5 chlamydem] clamitem D, clami-
 dem vell. partyris B, parturi* G¹, pargiris D, patiris C 7 inopem antiquum B] opem antiquum
 vell. (ope L²) 8 quisque] que AC (in M spatium 5 litterarum ante, unius post quis) 9 reposcitur
 ACD aruum] agrum L 11 referam R subscr. v. xiv ACD
 XXI tit. om. C 1 (compacta ACMG) felerata M¹, fallerata R 2 sopocleo D, sopho-
 clepeo ACM¹ 3 uestrum M¹ madefacit A 4 quot locor C 13 sthola ACMR
 14 inde] unde codd. subscr. v. xiv CMD

EXPLICIT LIBER VIII, INCIPIT LIBER IX MDGRR, INCIPIT L. IX C, EXPLICIT L. VIII, deinde hymnus Pru-
 dentii cathem. 12, 49—156, deinde INCIPIT L. IX A, LIBER VIII EXPLICIT, deinde capitula libri IX, deinde ti-
 tulus libri IX ut priorum L

LIBER NONVS

I

Ad Chilpericum regem quando synodus Brinnaco habita est

Ordo sacerdotum venerandaque culmina Christi,
 quos dedit alma fides religione patres,
 parvolus opto loqui regis praeconia celsi:
 subleuet exigui carmina vester amor.

5 Inclite rex armis et regibus edite celsis,
 primus ab antiquis culmina prima regens,
 rector habens nascendo decus, moderando sed augens,
 de radice patris flos generate potens,
 aequali serie vos nobilitando vicissim
 10 tu genus ornasti, te genus ornat avi.
 excepisti etenim fulgorem ab origine gentis,
 sed per te proavis splendor honore reddit.
 te nascente patri lux altera nascitur orbi,
 nominis et radios spargis ubique novos,
 15 quem praefert Oriens, Libyes, Occasus et Aretus:
 quo pede non graderis, notus honore venis.
 quidquid habet mundus peragrasti nomine, princeps,
 curris et illud iter quod rota solis agit,
 cognite iam ponto et rubro pelagoque sub Indo,
 20 transit et Oceanum fulgida fama sopho.
 nomen ut hoc resonet non impedit aura nec unda:
 sic tibi cuncta simul, terra vel astra, favent.
 rex bonitate placens, decus altum et nobile germen,
 in quo tot procerum culmina culmen habent,

I extat in P f. 81^o post X, 17, 34 CHILPERICVM CMDLR] HILPERICVM AB, CILPERICVM F, CHIL-
 PERICVM P, CHILBERICVM G q. — est] IN CONVENTV EPISCOPORVM F SINODVS ABL BRINNACHO P,
 BRINACO B 1 culmine ACM¹ 2 religione ACGM²] relegione PM¹B¹, relligione L, rellegione B²
 patris A 3 parvolus ACPM¹] parvulus GBL praecania D 4 subleuit P 5 inclyte A
 et regibus C *celsis (eras. x) C 6 culmi CM¹ 7 rectos A sed om. L augens]
 auges codd. 9 aequalis erige P nobilitate P¹ 11 excepisti etenim A] excepisti enim rell.
 (cepisti i. ras. 2 m. P) 12 proavis i. ras. 2 m. P, proavi A² 13 nascenti A nascitur] red-
 datur A 15 libyes] libies G, libias L, lybies rell. occasus P aretos F, arcus C 17 quid-
 quid A] quicquid CPMGBL 21 inpedit G 22 si P

- 25 auxilium patriae, spes et tutamen in armis,
fida tuis virtus, inclitus atque vigor,
Chilperice potens: si interpres barbarus extet,
'adiutor fortis' hoc quoque nomen habes.
non fuit in vacuum sic te vocitare parentes:
30 praesagum hoc totum laudis et omen erat.
iam tunc indicium praebebant tempora nato,
dicta priora tamen dona secuta probant.
in te, dulce caput, patris omnis cura pendit,
inter tot fratres sic amor unus eras.
35 agnoscebat enim te iam meliora mereri:
unde magis coluit, praetulit inde pater;
praeponit genitor cum plus dilexit alumnum:
iudicium regis frangere nemo potest.
auspiciis magnis crevisti, maxime princeps,
40 hinc in amore manens plebis et inde patris.
sed meritis tantis subito sors invida rerum,
perturbare parans regna quieti tibi,
concutiens animos populorum et foedera fratrum,
laedere dum voluit, prosperitate favet.
45 denique iam capiti valido pendente periculo,
quando ferire habuit, reppulit hora necem.
cum retinereris mortis circumdatus armis,
eripuit gladio sors operante deo.
ductus ad extremum remeas de funere vitae,
50 ultima quae fuerat fit tibi prima dies.
noxia dum cuperent hostes tibi bella parare,
pro te pugnavit fortis in arma fides.
prospera iudicium sine te tua causa peregit,
et rediit proprio celsa cathedra loco.
55 rex bone, ne doleas, nam te fortuna querellis
unde fatigavit, hinc meliora dedit.
aspera tot tolerando diu modo laeta secuntur
et per maerore gaudia nata metis.
multimodas perpesse minas tua regna resumis,
60 namque labore gravi crescere magna solent.

25 patriae *i. ras.* 2 *m.* *P* 26 tui *G*¹ clitus *C* 27 chilperice *G*², helperice *F* si
om. C inpraes *A* 29 vacuum *ACP*] u*****uum *M*, uanum *DGBLRF*, cf. *V*, 5, 145 30 hoc
totum] ac totum *A*, fort. actorum et nomen *A*, etlomen *P* 31 iudicium (*M*) praebebat *P*¹
natum *P* 33 caput *CP* 34 erat *P* 35 agnoscebat *P* 36 unde] utde *sic P* 37 cum]
fort. quem dilexit alumnum plus *A* 38 potes *CP*¹ cf. *VI*, 1, 36 39 auspiciis *P*
41 subito *PM*¹ sors] res *L* perum *L* 42 qui**** *P*¹ 44 laeder** *P* (*eras.* *um*)
45 capite *C* periculo *P* 46 reppolit *M*¹, repulit *G*, repolis *P*¹ ut vid. 47 retinere**is *G*¹,
retineris *RF* circumdatus armis *DGBLF*] circumdatur armis *R*, cumdatus armis *P*, circumdatus in armis
ACM 48 gladio *ACPMRF*] gladios *DGBL* 49 ad] et *P* 50 ultaema (*a exp. 1 m.*) *M*
sit *BLF* 51. 52 *om. C* 53 te *om. C* sine te *i. e. Sigeberto non tua opera interfecto*
54 cathetca *P*¹ corr. *P*¹ 55 doleat *P* querelis *BLP*², querillis *C*, querellus *P*¹ 57 tole-
rendo *M*¹ laetascuntur *P*, laeta sequuntur *BL* 58 memores *D* metis] meis *C* 59 per-
pesse minas *ACM*¹*DGB*] perperse minas *L*, perpesse mina *P*, per opes seminas *RFM*² resumamas *P*¹
60 labori *D*

aspera non nocuit, sed te sors dura probavit:
 unde gravabaris, celsior inde redis.
 altior adsiduis crescis, non frangeris armis,
 et belli artificem te labor ipse facit.
 65 fortior efficeris per multa pericula princeps
 ac per sudores dona quietis habes.
 nil dolet amissum te rege superstitute mundus,
 cui se servarunt debita regna gradu.
 consuluit domui, patriae populoque creator,
 70 quem gentes metuunt, te superesse virum.
 ne ruat armatus per Gallica rura rebellis,
 nomine victoris hic es et ampla tegis:
 quem Geta, Vasco tremunt, Danus, Euthio, Saxo, Britannus,
 cum patre quos acie te domitasse patet.
 75 terror [es] extremis Fresonibus atque Suebis,
 qui neque bella parant, sed tua frena rogant.
 omnibus his datus es timor illo iudice campo,
 et terrore novo factus es altus amor.
 in te, rector, habet regio circumdata murum
 80 ac levat excelsum ferrea porta caput.
 tu patriae radias adamantina turre ab austro
 et scuto stabili publica vota tegis.
 neu gravet haec aliquis, pia propugnacula tendis
 ac regionis opes limite forte foves.
 85 quid de iustitiae referam moderamine, princeps?
 quo male nemo redit, si bene iusta petit,
 cuius in ore probo mensurae libra tenetur
 rectaque causarum linea currit iter.
 nec mora fit vero, falsus nihil explicat error
 iudiciisque tuis fraus fugit, ordo redit.
 90 quid? quoscumque etiam regni dicione gubernas,
 doctior ingenio vincis et ore loquax,
 discernens varias sub nullo interprete voces,
 et generum linguas unica lingua refert.
 95 erigit exiguos tua munificentia cunctos,
 et quod das famulo credis id esse tuum.
 qualiter hinc itidem tua se praeconia tendunt
 laudis et hoc cumulo concutit astra fragor.

61 sors te *R* 63 adsiduis *ACM*] assiduis *PBL*, asiduis *G* crescit *P* 64 labor] laborante
P fecit *C* 67 mundo *ACM*, mundos *P* 69 populi] *P*¹ 70 genites *C* uirum]
 uolens *Mommsenus* 71 galluca r. repellis *P* 72 es et] esset *PDRF* 73 om. *F* ge*ta
 (eras. s) *M*, tegeta *A* uasco *GBLR* eutio *C*, cf. *Zeuss die Deutschen etc. p. 146. 501*
 britannus *B ex corr. LM*²*G*²] britanus *P*, brittanus *AR*, brittannus *CM*¹*G*¹*B*¹, om. *D* 74 quos] cos *C*
 patet] patre *C* 75 es] et *DGBLRF*, om. *ACPM* frisonibus *DBL* suebis *ACPMR*] sueuis
DGBLF 76 parant] ineunt *F* 77 est *MRF* 78 est *PB*¹ honor *L* 80 leuat] leuat
 et *C* ferrea] rea *P* 81 radies *P*, redeas *B*¹ 87 probum *D* mensura *MB*, mansura *D*
 88 recteque *P* 89 ne *A* uiro *A* explecat error *M*¹, explecat erro *P*², expecta terro *P*¹
 90 fugit] fu** *P*¹, fuit *P*² 91 (quoscumque *CPG*) guernas *C* 92 dictior *A* ingentio
*P*¹ ora *P* 93 interpre**te *P*², interpretes *P*¹, interpretate *C* 95 cunctas *C* 97 precuria
CM, preconio *P*

cui simul arma favent et littera constat amore:
 100 hinc virtute potens, doctus et inde places.
 inter utrumque sagax, armis et iure probatus
 belliger hinc radias, legifer inde micas.
 de virtute pater, reparatur avunculus ore,
 doctrinae studio vincis et omne genus.
 105 regibus aequalis de carmine maior haberis,
 dogmate vel qualis non fuit ante parens.
 te arma ferunt generi similem, sed littera praefert:
 sic veterum regum par simul atque prior.
 admirande mihi nimium rex, cuius opime
 110 proelia robor agit, carmina lima polit.
 legibus arma regis et leges dirigis armis:
 artis diversae sic simul itur iter.
 discere si posset, rector, tua singula quisquis,
 ornarent plures quae bona solus agis.
 115 sed tamen haec maneant et crescant prospera vobis
 et liceat solio multiplicante frui
 coniuge cum propria, quae regnum moribus ornat
 principis et culmen participata regit
 provida consiliis, sollers, cauta, utilis aulae,
 120 ingenio pollens, munere larga placens,
 omnibus excellens meritis Fredegundis opima,
 atque serena suo fulget ab ore dies,
 regia magna nimis curarum pondera portans,
 te bonitate colens, utilitate iuvans.
 125 qua pariter tecum moderante palatia crescunt,
 cuius et auxilio floret honore domus.
 quaerens unde viro duplicentur vota salutis
 et tibi mercedem de Radegunde facit.
 quae meritis propriis effulget gloria regis
 130 et regina suo facta corona viro.
 tempore sub longo haec te fructu prolis honoret,
 surgat et inde nepos, ut renoveris avus.
 ergo creatori referatur gratia digne,
 et cole, rex, regem qui tibi praebet opem,

99 littera G 100 hi** P¹ placens PR¹ corr. R¹ 101 sagax] sax I 102 migas C
 103. 104 om. P 103 auunculus CM, auunculos G¹ 104 studio CM 106 docmate CPF
 ante om. G¹ 107 similiter P¹ littera G 108 pars C 110 proeli ACP, proelii M¹
 robor ACPM¹DG] robur BLM² 111 legis PD 112 a'tis P¹ 113 posset] possit codd.
 114 plurens P agit P¹ 115 s. t. h. manen prosper crescant prosperi vobis P (manent 2 m. super
 n scripto ne) 116 multiplicanti P¹ (corr. P¹?) 117 proprie P 118 principes C partici-
 pante L 119 sollers DG¹B caute D utiles C 120 munera DGBL premens A
 121 fredegundes GBL 122 sereno G fulget ACPBLM²] fulgit M¹DGRF 124 iuvans] i. ras.
 1 m. A, iubans P 125 tegum P, cum C palatia C, placia P crescant C in M ver-
 suum 125—144 (f. 37^r col. 2 ext.) verba extrema abscissa, ita quidem ut cultro in obliquum introrsus acto sensim
 iactura crescat, primi versus (125) nihil nisi nt in fine, ultimus (144) totus interierit. respondent in f. 38^r
 col. 1^a arm. 2, 23—43. indicabo tantum quorum varia est lectio 126 ploret P 127. 128 om. P
 127 uota] dona A 128 i. e. et Radegundis precibus caeli gratiam tibi conciliare studet 129 effulgit
 PM¹DR 130 facto P 131 proles G¹ 132 surget P¹ anos RB², deest M 134 colet P¹

- 135 ut servet cunuletque bonum: nam rector ab alto
omnia solus habet qui tibi multa dedit.
da veniam, victor, tua me praeconia vincunt:
hoc quoque, quod superior, fit tibi maior honor.
parvulus opto tamen, sic prospera vota secudent,
140 ut veniant terris haec pia dona polis.
aera temperie faveant tibi, tempora pace,
frugibus arva micent, foedera regna ligent.
edomites [hostes], tuearis amore fideles,
sis quoque catholicis religionis apex,
145 summus honor regis, per quem donantur honores,
cui longaeua dies constet et alma fides.
regibus aurum alii aut gemmarum munera solvant:
de Fortunato paupere verba cape.

II

Item ad Chilpericum et Fredegundem reginam

- Aspera condicio et sors inrevocabilis horae!
quod generi humano tristis origo dedit,
cum suadens coluber proiecit ab ore venenum,
morsu et serpentis mors fuit Eva nocens:
5 sumpsit ab ipso ex tunc Adam patre terra dolorem,
et de matre gemens mundus amara capit.

135 quod sq. desunt M quod om. CD superior CR¹ 139 parvulus ACPM¹] parvulus M¹
ex corr., GBL opto sq. desunt M secudent P 140 praeter ut ne deest M ut] u* P¹
venient P 141 praeter aera deest M temperiem A fauent RF 142 praeter fr deest M
arma A 143 praeter e deest M edomites hostes tuearis] edomites tuacaris C, etomites tuearis P,
edomites estuacaris A, edomites saeuos tuearis DGB, et domites saeuos tuearis L, edomites omnes tuearis F,
et domites omnes tuearis R amare F 144 religionis CDG] religiones A, relegionis P, rellegionis
BL 146 constat A 147 aut] autem A solunt C subscr. v. CXLVIII AMD, CLVIII C
in P sequitur VI, 1^a

II extat in P f. 57^v post VII, 12, 58 separatim in libris circumfertur permultis, ex quibus conlatos
habui codicem Mutritensem Cas. 14 n. 22 s. IX—X f. 135^r (μ — contulit Paulus Ewald) Parisinum Lat. 8318
s. X—XI f. 69^r (π — contulit Alfredus Schoene) Paris. Lat. 4887 s. XI—XII f. 77^b (γ — contulit idem.
simillimus est Luchii codici Vaticano tertio i. e. ut videtur Vat. Lat. 1869). ex codice Bernensi 455 s. X f. 15^v
(β) v. 1—54 edidit Hermannus Hagen arm. med. aev. p. 82. graviolem horum librorum discrepantiam eno-
tabo. praeterea Duemmler tradidit v. 1—122 (cf. Py) legi in cod. Bruxellensi 8860—8867 s. X f. 61,
v. 1—121 in cod. Veronensi XC (85) s. IX f. 62^r, v. 1—26 in cod. Veronensi LXXXVIII (83) s. IX f. 57^r,
denique v. 1. 2; 11—44; 53—60; 69—71; 79. 80; 85. 86; 97—104 receptos esse in Waldrami monachi San-
gallensis consolatione ad Salomonem, quae edita est a Duemmlero in 'mittheilungen der antiquarischen gesell-
schaft in Zürich' XII p. 242 sq., scripta a. 906 (cf. Duemmler. p. 263 sq.). Waldramus (δ) non transcripsit
codicem G tit. in corpore carminum ut supra praeter: item om. GBL CHILPERICVM M, CHILBERICVM
G, HILPERICVM BL e. f. r. om. F et] REGEM ET M FREDEGVNDE AMR, FREGVNDE C
REGINA ACMR tit. in P: DE ASPERA CONDICIONE MORTIS IN INEVITABILI (sic) ETIAM SANCTIS in μ :
INCIPIIT EPISTVLA AD HILDERICVM REGEM FRANCORVM DIRECTA. FORTVNATI EPISCOPI (sic) in π : VERSVS
FORTVNATI AD HYLPERICVM REGEM FRANCORVM DE OBITU FILII in γ : INCIPIVNT VERSVS FORTVNATI EPI-
SCOPI IN CONSOLATIONE DEFVNCTORVM in β : ITEM (praecedat hymnus II, 2) VERSVS FORTVNATI AD CHIL-
PERICVM REGEM 1 (condicio PM μ) et] est A inrenocalis M¹ orae M² 2 quod]
quo F, quam G v. l., $\mu\pi\beta\gamma\delta$ 4 morsus G et om. RG² $\mu\pi\gamma\beta^2$ serpentes D enua AC,
**ua M¹ 5 supsit P p. t. d.] de patre dolore π

- praevaricando duo probro damnantur acerbo:
 ille labore dolet, haec generando gemit.
 mors venit inde vorax, transmissa nepotibus ipsis,
 10 heredesque suos tollit origo nocens.
 ecce hoc triste nefas nobis genuere parentes:
 coeperat unde prius, hinc ruit omne genus.
 primus Abel cecidit miserando vulnere caesus,
 ac fraterna sibi sarcula membra fodent.
 15 post quoque Seth obiit, sub Abel vice redditus isdem,
 et quamvis rediit, non sine fine fuit.
 quid Noe memorem, laudatum voce Tonantis?
 quem levis arca tulit, nunc gravis arva premit.
 sic quoque Sem et Iafeth, iustissima denique proles
 20 sancta et progenies tale cucurrit iter.
 quid patriarcha Abraham vel Isac, Iacob quoque dignus,
 cum de lege necis nemo solutus adest?
 Melchisedech etiam, domini sacer ore sacerdos,
 Iob quoque seu geniti sic abiere sui.
 25 legifer ipse iacet Moyses Aaronque sacerdos,
 alloquiisque dei dignus amicus obit.
 successorque suus, populi dux inclitus Iesus,
 quos legis libris occubuere patres.
 quid Gedeon, Samson vel quisquis in ordine iudex?
 30 morti sub domino iudice nemo fugit.
 Israhelita potens David rex atque propheta
 est situs in tumulo cum Salomone suo.
 Esaias Danihel Samuel Ionasque beatus,
 vivens sub pelago, stat modo pressus humo.
 35 princeps clave Petrus, primus quoque dogmate Paulus,
 quamvis celsae animae, corpora terra tegit.
 semine ab humano cui nullus maior habetur,
 vir baptista potens ipse Iohannes obit.
 Enoch Heliasque hoc adhuc spectat uterque:
 40 qui satus ex homine est et moriturus erit.

7 probro] pro C	aceruo Aμπ	9 nepotibus] parentibus μ	ipsis om. C	10 tollit P,
tulit μ	nocens] necis μπγβ ²	13 prius PG ¹ μ	habes G	caesus] cedis μπ
cululus π	fodunt FB ² , fobet μ, fodit πγ	15 quoque] que μ	sedh Cπβ, set P	14 sar-
om. μπ	redditus] nascimur μ	hisdem CPR	cf. Genes. 4, 25	16 rediet μ, redeat π
fine] morte μπ, om. B ¹	17—20 om. μπ	18 arua γβ ²] arua A ¹ , aura B ¹ , arca rel. cum δ et		
corr. A ¹ B ¹ ; cf. v. 34, Nonius p. 192	19 sem om. R	19 iafeth PF	iustissima denique βγ]	
iustima denique C, hi iustissima R, iustissima rel. cum δ	proles et 20 progenies scil. qui enumerantur Gen. 10			
20 currit C	21 patriarcham BL, patriarchae μπ	habraam G	isac ACM] isaac rel.	dignus
ACPMδπβγ] dignos GBLRFδ, digni μ	22 neces C	abest Dγ	23—43 de M cf. ad 1, 125	
23 melchisedech CP, melchisedec μ	sacer ore] sacero C	24. 25 om. A ¹ , inverso ordine suppl. A ²		
24 sic omnis (hic omnis π) genitis hinc habuere suis μπ	abieri C	25 Aaronque A	26 al-	
loquioque γ	dei] die CP	abit P	27 suos M ¹ corr. M ¹ , sui μ	28 pa-
tris A	29 quisque μπ	30 mortis s. d. C, mesti s. d. P, deest M, ob domini mortem μ, cum		
domini mortem π	iudicem nemo fuit π	31 bellipotens dauid r. magnus a. p. μπ	32 salemone	
DF	33 daniel D, deest M	samuel CPB] samuhel rel. (deest M)	35 docmate Pμ	37 cui]
cum R, quo γ, quo* π, quum μ, deest M	n. m. h. i. ras. 2 m. P	38 uir] cur π, quam μ		
iohannis AP, deest M	obet P ¹	39—43 desunt M	39 expectat βγ, expectatur μ, extat π	
40 natus ex h. μπβ ² , natus h. γ	est om. C			

ipse creator ovans surgens cito Christus ab umbris,
 hic quia natus homo est, carne sepultus humo.
 quis, rogo, non moritur, mortem gustante salute?
 dum pro me voluit hic mea vita mori?
 45 die mihi, quid poterunt Augusti aut culmina regum,
 membra creatoris cum iacuerunt petris?
 brachia non retrahunt fortes neque purpura reges,
 vir quicumque venit pulvere, pulvis erit.
 nascimur aequales morimurque aequaliter omnes:
 50 una ex Adam est mors, Christus et una salus.
 diversa est merces, funus tamen omnibus unum:
 infantes, iuvenes, sic moriere senes.
 ergo quid hinc facimus nunc te rogo, celsa potestas,
 cum nihil auxilii possumus esse rei?
 55 ploramus, gemimus, sed nec prodesse valemus:
 luctus adest oculis, est neque fructus opis.
 viscera torquentur, lacerantur corda tumultu;
 sunt cari extincti, flendo cadunt oculi.
 ecce vocatur amor neque iam revocatur amator,
 60 nos neque iam repetit quem petra mersa tegit.
 quamvis clamantem refugit mors surda nec audit,
 nec scit in affectum dura redire pium.
 sed, nolo atque volo, migrabo cum omnibus illuc;
 ibimus hinc omnes, nemo nec inde redit:
 65 donec [ad] adventum domini caro mortua vivat,
 surgat et ex proprio pulvere rursus homo,
 coeperit ut tegere arentes cutis uda favillas
 et vivi cineres de tumulis salient.
 ibimus ergo omnes alia regione locandi,
 70 ibimus ad patriam quos peregrina tenent.
 ne cruciari igitur, pie rex, fortissime princeps,
 quod geniti pergunt quo petit omnis homo.
 quale placet figulo vas fictile, tale paratur;
 quando placet figulo, vasa soluta ruunt.
 75 quod iubet omnipotens, non possumus esse rebelles,
 cuius ad intuitum sidera terra tremunt.
 ipse creat hominem: quid dicere possumus? idem
 qui dedit et recipit: crimina nulla gerit.
 illius ecce sumus figmentum et spiritus inde est:
 80 cum iubet, hinc imus qui sumus eius opus.

41. 42 om. $\mu\pi$ 41 cristus *PR* 43 gustando *A* salutem *C* 44 mea] met *A*
 45 augusti] imperatores augusti *G*¹, induxit glossam et inter versus reposuit *G*² 47 brachia *D* for-
 tis *A* purpura *PM* regis *APM* 49 nascimur *A*¹ moremurque *A*¹*CPM*¹ 52 periere
 π 53 faciemus *A* 54 possemus *A* 55 nec] nil *L* 56 est] sed *L* 58 cadent $\mu\pi$
 59 amator] amor *CP*¹, amote γ , non scripsit amore 60 repetet $\mu\pi$ 62 nec scit *CPGB*] nescit *rell.*
 (nec sic *R*) effectum $\mu\pi$ 63 nolo nolo migrabo illuc cum omnibus illis γ 65 ad aduentum]
 aduentum *A*, aduentu *rell.*, sed in aduentum $\mu\pi$, in aduentu *G\gamma* 67 ut tegere] obtegere $\mu\pi$ ia-
 rentes *A* cutis uda] cute $\mu\pi$ 68 salient $\mu\pi$ 70 ad patriam om. *C* tenet $\mu\pi$
 71. 72 om. *Py* 71 nec cruciari *BL*, nec curare $\mu\pi$ 72 quod] quo *DL* pergunt] petunt *L*
 petit] pergit $\mu\pi$ 73 fugulo *P* ua* *M*¹ 75 quid *A*¹ *corr.* *A*¹ 76 ad intuitum] et ad
 nutum γ 77 qui *A* idem] id est *AC* 78 recepit *P* 79 ecce] ergo $\mu\pi$

si libet, in hora montes freta sidera mutat
 cui sua facta favent: quid homo fumus agit?
 rex precor ergo potens, age quod tibi, maxime, prosit,
 quod prodest animae cum deitatis ope:
 85 esto virile decus, patienter vince dolores:
 quod non vitatur, vel toleretur onus.
 quod trahimus nascendo, sine hoc non transigit ullus:
 quod nemo inmutat, vel ratione ferat.
 consuleas dominae reginae et amantis amatae,
 90 quae bona cuncta capit te sociante sibi;
 maternum affectum placare iubeto dolentem,
 nec simul ipse fleas nec lacrimare sinas.
 te regnante viro tristem illam non decet esse,
 sed magis ex vestro gaudeat alta toro.
 95 deprecor hoc etiam, vitam amplam coniugis optans,
 consuleas genitae, consuleas patriae.
 talis erit populus qualem te viderit omnis,
 deque tua facie plebs sua vota metet.
 denique Iob natos septem uno triste sub ictu
 100 amittens laudes rettulit ore deo.
 David psalmographus genitum cum amisit amatum,
 mox tumulo posuit, prandia festa dedit.
 femina bis felix pia mater Machabeorum
 natos septem uno funere laeta tulit,
 105 prompta aiens domino: 'semper tibi gloria, rector,
 cum vis, summe pater, pignora mater habet'.
 unde deo potius referatur gratia nostro,
 germine de vestro qui facit ire polo,
 eligit et gemmas de mundi stercore pulchras
 110 de medioque luto ducit ad astra throno.
 messis vestra deo placuit, quam in horrea condit
 dum spicis teneris dulcia grana metat.

81 si libet *A*, si iubet μ , ut pupet π in hora] hora una γ montis *A* post 82 hoc distichon in
 $\mu\pi$: cum (quum μ) uult, accipimus, cum (quum μ) uult, quoque reddimus auras (aures μ): uult, cito uita uenit;
 uult, cito uita ruit 83—86 *om. Py* 83 maxima *G* 84 animo $\mu\pi$ cum *om. M*¹ die-
 tatis *C* 86 uitatur] uiget π , uegetur μ toleratur $\mu\pi$ opus *A*, honus *B*¹ 87 trahimus *G*
 transigit ullus *CPMDLR*] transegit ullus *A*, transiit ullus *GB* γ , transimus illuc π , traximus illuc μ 88 in-
 mutat *AGL*] iam mutat *P*, emutat $\mu\pi$ 89—94 *om. \mu\pi*, 89—98 *om. Py* 89 glossae in *G*: aman-
 tis] tui; amatae] a te 91 maternum affectum *Mommsenus*] materno affectu *codd.* placere *A*
 dolentem: entem *i. ras. I m. A* 93 uero *M*¹, uero *ACR* 94 toro] praeter *t i. ras. I m. A*,
 thoro *G*², trono *R*¹ *corr. R*¹ 95 conuges *C*, coniungens *A*¹ *corr. A*¹ 96 genitae] generi μ , teneri π
 97 qualem] quem *MR* 98 de qua $\mu\pi$ tuae *A* facit $\mu\pi$, f***** *A*¹ *corr. A*¹ sua *om. C*
 metet] meret $\mu\pi$, metit *rell.* 99 iob *om. G*¹ natus *ACM*, nati *P*, natis $\mu\pi$ septim *A*
 unum *t. s. i. C*, unu *t. s. i. M*¹, nutritis in ictu μ , nutritus in ictu π 100 amittens *G*, emittens *ACPM*
 rettulit *LG*²] retulit *rell.* (retulit *P*) 101 salmographus *L*, psalmigraphus *F* δ genitum cum] cum
 natum δ 103 machabeorum *PDL*, maccabeorum μ 104 natis $\mu\pi$ septim *A* funeri μ
 laetae tulit *P*¹, laetulit *C*, laeta dedit $\mu\pi$ 105. 106 *om. \gamma*, 105—108 *om. P* 105 prumpta *CM*
 aiens domino semper] adens *d. s. ACMDG*¹*BRE*, addens *d. s. LG*², agens deo grates π , deo grates agens μ
 107 referatur γ] refertur *rell.* 109 elegit *APR* et *om. A* pulchras — gemmas $\mu\pi$ pul-
 cras *C* 110 throno *L*, throni *G*, poli γ 111—116 *om. Py* 111 messes *ACDRG*² in] ad
 $\mu\pi$ horre *C* 112 metat] metit *codd.* (metet $\mu\pi$)

non paleas generas, frumenta sed integra gignis,
 nec recreanda focis, sed recreanda polis:
 115 praesertim qui sic sancto baptismate puri
 hinc meruere rapi, fonte lavante novi.
 stantes ante deum velut aurea vasa decoris
 aut quasi candelabris pulchra lucerna nitens,
 immaculatae animae, radiantes semper honore,
 120 vivorum retinent in regione locum
 inque domo domini plantati lumine vernant,
 candida ceu rubeis lilia mixta rosis.
 iusserit et dominus cum membra redire sepulta,
 vestibit genitos tunc stola pulchra tuos
 125 aut palmata chlamys rutilo contexta sub auro,
 et variis gemmis frons diadema geret;
 utentes niveam per candida pectora pallam,
 purpureamque togam fulgida zona ligat.
 tunc pater et genetrix mediis gaudebitis illis,
 130 cum inter sidereos cernitis esse viros.
 est tamen omnipotens, Abrahae qui semen adauxit,
 vobis atque dabit Iob quod amore dedit,
 restituens numerum natorum germine digno,
 progeniemque refert nobilitante fide.
 135 qui in solium David Salomonis contulit ortum,
 pro vice germani cum redit ipse patri,
 ille tibi poterit de coniuge reddere natum,
 cui pater adludat, ubere mater alat,
 qui medius vestri reptans per colla parentum
 140 regibus et patriae gaudia longa paret.

III

Item ad Chilpericum et Fredegundem

Post tempestates et turbida nubila caeli,
 quo solet infesto terra rigere gelu,
 post validas hiemes ac tristia frigora brumae,
 flamine seu rapidi rura gravante noti,

113 generat — gignit $\mu\pi$ 114 recreanda fecis decreanda polis C, non recreando focis s. recreando p. $\mu\pi$ 115 praesertimque suo sancti beatissime (-i π) puri $\mu\pi$ 116 nouo DG, nobo μ , nouis π 117 uelud G 118 quasi] ceu γ lucernitens C 119 immaculatae B radientes P, sed ien i. ras. 121 inque] quique $\mu\pi$ 122 ceu rubris F, c** rubeis A¹, ceruleis R π roris A in P paginae versus 23 reliqui vacui, deinde f. 59^v sequitur III, 30. desinit γ 124 genitos] et genitos $\mu\pi$ 125 chlamys] clamys AMD, clamis CGBL, clames μ , clamans π , om. R 126 et uariis] aureis et μ , aureis ut π 127 niuiam A, uineam C, niuea $\mu\pi$ per candida A, praecandida π , precandido μ palla $\mu\pi$ lucentes niuea — palla Mommsenus 128 purpureamque CMGB toga A 129 genetrix L 130 cernites CM¹ 131 abrahae] allis $\mu\pi$ auxit G¹ 133 natorum om. G 134 refert] dedit L 135 solio A $\mu\pi$ 138 cui p. alludat L, quem p. amplectat $\mu\pi$ 139 medio μ repetat haec colla π , repetat concordat μ 140 parat C subscr. v. cxliv ACMD
 III extat in P f. 67^r post III, 5 tit. om. CPR item om. GBL CHILPERICVM ET FREDEGVNDEM D] CHILBERICVM ET FREDEGVNDEM G², HILPERICVM ET FREDEGVNDAE A, CHILPERIM ET FREDEGVNDE M, CHILPERTVM ET FREDEGVNDEM G¹, ROSDEM BLEF 1 tempestatis A et om. M 2 qui D regere A 3 post] prae L ac tristia M, hac tristitia C, hac tristia R 4 flammis A, flamme P rapide P rure (M) L nothi BL

- 5 succedunt iterum vernalia tempora mundo
grataque post glaciem provocat aura diem.
rursus odoriferis renovantur floribus arva,
frondibus arboreis et viret omne nemus;
dulce saporatis curvantur robora pomis,
10 et redeunte sibi gramine ridet ager.
sic quoque iam, domini, post tristia damna dolentes
vos meliore animo lactificate, precor.
ecce dies placidi revocant paschalia Christi,
orbs quoque totus item per nova vota fremit.
15 gaudia plus faveant per celsa palatia regum
et per vos famuli festa beata colant.
omnipotens nobis vestram addat in orbe salutem
atque diu patriam culmina vestra regant.

IV

Epitaphium super sepulchrum domni Chlodobercthi

- Flere monent populum crudelia funera regum,
cum caput orbis humo maesta sepulchra tegunt.
hoc igitur tumulo recubans Chlodobercthus habetur,
qui tria lustra gerens raptus ab orbe fuit,
5 de proavo veniens Chlodovecho celsa propago,
Chlodacharique nepos Chilpericique genus;
quem de regina sumpsit Fredegunde iugali,
auxerat et nascens Francica vota puer.
quo patris et patriae dum spes adolesceret ampla,
10 accelerante die sors inimica tulit.
sed cui nulla nocent queruli contagia mundi,
non fleat ullus amor, quem modo cingit honor.
nam puer innocuus vivens sine crimine lapsus
perpetui regni se favet arce frui.

5 su***dunt *M*¹ *corr.* *M*¹, succedunt *A* tempore *M*¹*DG*¹*B*¹ 6 gracilem *C* 8 frondebus
*P*¹*M*¹, floribus *F* 9 dulci *A* 10 gramina riget *G* 11 domni *DBL* tristitia *M*, tristitia
CR colentes *P*, dolorem *C* 13 die *ACPM*¹ paschalia *M* 14 orbs] urbs *B*¹ 15 per
celsa] praecelsa *B* 17 uestra *B* orbem *C* 18 regnant *P* *subscr.* v. xviii *CMD*, xix *A*
in P sequitur IX, 14

IV *tit. om. R* EPITAPHIVM *CGB*] EPHYTAPHIVM *L*, EPITAFIVM *A*, EPHYTAPHIVM *M* s. s. d.
om. CBL SEPVLCHRO *M* chlodobercthi] CHLODOBERTI *AMD**L*, CHLODOBERTI *G*, CLODOBERTI *C*,
CLODOBERTI *B* 1 mouent *BL* 2 urbis *A* 3 chlodobercthus] chodobertus *G*, chodobertus *F*,
chlobertus *rell.* 5 chlodouecho *ACDG*¹*R*] chlodouecho *G*², chlodoue *BLF*, clodouecho *M* 6 chlo-
dacharique] chlodacharique *CMDG*¹, chlodacharique *B*, chlodharique *LG*², chlodarique *R*, chlotharique *A*,
chlohtharique *F* chilpericique *MG*¹*BLR*] chilbericique *G*², chilperique *CD*, hilpericique *A*, helpricique *F*
7 fredegunda *F* 8 francia *A*¹ (*corr.* *A*¹) *DBL* 9 adolesceret *CDGBL*] adulesceret *AMRF* 10 sors]
spes *L* *glossa in G*: tulit] scil. quem 11 cui] cum *LR* 14 perpetua *M* regni se] reg-
nis et *C* *subscr.* v. xiv *ACMD*

V

Epitaphium Dagobercthi

Dulce caput, populi, Dagoberethe, perennis amore,
 Auxilium patriae, spes puerilis obis,
 Germine regali nascens generosus, et infans
 Ostensus terris, mox quoque rapte polis,
 5 Belligeri veniens Chlodovechi gente potenti,
 Egregii proavi germen honore pari,
 Regibus antiquis respondens nobilis infans,
 Chilpericique patris vel Fredegunde genus.
 Te veneranda tamen mox abluit unda lavacri:
 10 Hinc licet abreptum lux tenet alma throno.
 Vivis honore ergo et, cum iudex venerit orbis,
 Surrecturus eris fulgidus ore nitens.

VI

Ad Gregorium episcopum pro metris Sapphicis

Pollente eloquio pervenit epistula cursu,
 sed voluit voto tarda venire meo.
 nec tamen offendit, quamvis remorata requirit,
 quem tenet adstrictum mente ligante virum.
 5 cum cupiam, talem qualis fuit ille Nazanzo
 Gregorium ut repares dogmate, sede parens.
 quaeque iniunxisti, pater, ecce poemata misi,
 et mihi proficient si tibi, care, placent.
 hoc mandas etiam quo Sapphica metra remittam:
 10 da veniam, modici dum seges urguet agri.
 dum meto, da spatium: tibi mox parere parabo;
 si saturer fructu, fors meliora cano.
 condere si valeo, cum metro mitto libellum;
 quae cape tu voto quo tibi dictat amor.

V tit. om. CR EPIPTAPHIVM M, EPITAFIVM A dagobercthi] DAGOBERCTHI M, DAGOBERCTI ABL, DADOBERTI D, TAGOBERCTI G carmen acrostichon. primae versuum litterae insignes tantum in CM 1 dagoberethe M] dagoberthe BR, dagobercthi C, tagoberthe G, dagoberte ADL perhennis G¹ 2 auxilio A 3 german* A¹, *ermane C, germane R 4 terr** M¹ rapt** G¹ 5 chlodovechi ACDG¹R] chlodovechi BG², chlodovei L, clodovechi M, clodovehi F 6 egregio BLR(F) 8 chilpericique CDLR] chilpericique G, chilpericique M, hilpericique AB, helpricique F 10 arreptum L throno L, trono M 11 cum om. G¹ subscr. v. XII ACMD
 VI extat in P f. 79^v post V, 19, 8 tit. om. C (eras.?) PR SAPPHICIS MD] SAPPHICIS AGBL 1 epistula CPM] epistola DGBL 4 que M tenit CM¹ astrictum G 5 nazanz*** M¹ 6 parem Browerus 7 misit C 8 mihi] mihi hinc G 9 mandans L sapphica GL 10 modice A urget B ex corr. L 11 metu A 12 cana P 13 libellum C, libello P 14 quo] quod RF subscr. v. XIV ACMD in P carmen sq. sine titulo

VII

Item ad Gregorium episcopum

Corde iucundo, calamo venusto
litteras mittis cupiente voto,
blanda conscribens serie salutis,
care Gregori:

- 5 exigens nuper nova me movere
metra quae Sappho cecinit decenter,
sic Dionaeos memorans amores,
docta puella.

- Pindarus Graius, meus inde Flaccus
10 Sapphico metro, modulante plectro
molliter pangens citharista, blando
carmine lusit.

- cur mihi iniungis lyricos melodes,
voce qui rauca modo vix susurro?
15 eloqui chordis mea dextra nescit
pollice dulci.

- qui vel haec olim mihi si fuissent
nota prudentum docili Camena,
per tot oblitus fueram benignam
20 tempora Musam:

cum labor doctis sit, ut ista pangant
dogma nec quisquam rapienter intret
et satis constant resonare paucis
metra poetis.

- 25 non leve est nautae rate transfretare
vincere aut vastum pelagus natatu;
vix procelloso repetunt sub austro
carbasa portum.

VII *tit. om. C (eras.?) PR tit. ut supra in AMDL (item om. D), in B: AD EVNDEM IN IP SO*
METRO, in G: ITEM AD EVNDEM, in F: AD EVNDEM 1 iucundo calamo MB] iocundo calamo CPGLR, iu-
cundoque camo A 2 mititis C 3 de dubiis nominibus (Keil gramm. lat. V) p. 589, 30 series ge-
neris feminini ut Fortunatus (furtunatus Monac.) 'blanda conscribens serie salutis'. *errat grammaticus*
5 nouem emoue**re P 6 sappho CL 7 dionaeos] dioneos MDGBLF, deoneos P, dioneus AC, do-
neos R amoris A 8 puella] p**** P (eras. ella ut vid.) 9 pyndarus C grauius A,
gaius GBL flaccu A 10 sapphico L modulante GB 11 moliter A, mollitur G¹ ci-
tharista CPML] cytharista DGB, cetharista A, catharista R plando C, blandio D 13 iniunges DG
lyricos L, luricos R, lyricus A 14 susurro] surre P 15 eloquii D chordis] cordis codd.
17 fuissint P 18 fort. prudentem docili camenam 21 sit iusta R, situista A 22 doema C
ne APG intret Browerus] intrat eodd. 23 constat R 24 metro P 26 natatum C

ardaum nobis iter et profundum,
 30 quo iubes pergi: tamen ibo votis;
 si minus possum pedibus viare,
 ducor amore.

praestitit, pastor, tua mi voluntas
 codicem farsum tumido cothurno
 35 quemque paupertas mea vix valebat
 tangere sensu.

regiis verbis humili repugnat,
 divites versus inopi recusans
 et mihi Mopso reserare nolens
 40 docta sophistis;

disputans multum variante milto
 quaeque sunt rhythmis vel amica metris,
 Sapphicum quantum trimetrumve adornet
 dulcis epodus.

45 multus auctorum numerus habetur
 plura dicentum modulo canoro,
 quae volens isto memorare metro
 nomina frango.

maxime qui nunc resolutus arte
 50 postque bis denos loquor istud annos,
 clara quod scripsit citharam terendo
 Lesbica virgo.

scire qui vult haec, Libycas harenas
 ante per litus numerare tendat,
 55 cuncta quam metris ratione cauta
 carmine cingat.

nam moras feci, remoratus ipse,
 pluribus causis modo hinc et inde,
 nec vacans legi placida quiete
 60 dulce sophistae.

30 qui A¹ iubes] *eras. P, iubis C pergi PBLRF] perge ACM¹DG uotis] umis A*
 31 si mus possum** A 32 emore P¹ 33 praestitis P tua mi] tuam M¹ corr. M¹ 34 far-
 zum B¹, fartum B¹ corr. cothurno] coturno *codd. (cortuno P)* 37 reigiis P humile A
 repugnant M¹F 39 mopso] inops R 40 docti P ophystis A 41 mutum RF milto]
 muto R, multho B¹, miltho *rell.* 42 rynthmis A¹, rithmis GL, sythimis R 43 sapphicum L
 trimetrumue] tomeanua ACPMRF, tumearua DGBL adoret C 44 epidus P libellus iste
 (*cf. 6, 13*) non tragoedias continuit (*v. 33 sq.*), sed institutionem metricam 46 dicen*um P¹ mo-
 dolo G¹B¹ corr. G¹B¹ canore R, canoru A nomina intellegit metrorum a poetis derivata qualia
Anacreonticum Aristophaneum etc. 50 istut P 51 citharam Browerus] cithara CMDL, cythara APGB
 53 libycas] libicas CPDGBL, lybicas AMRF arenas M 54 tardat R 55 quae L na-
 tione P, rationon A caute D 56 carmine] fort. carmina 57 fece P¹ 59 placita A
 60 dulci AP sophystae P, fort. sophisma

scito nam, pastor, nec adhuc cucurri
ordinem totum religens libelli;
sed satis, crede, est, satis est amanti
sola voluntas.

65 ergo laxatus celeri volatu
ad patrem sacrum comitante voto
et sibi nostrum renovans amorem
perge, libelle.

forte non possum piger ire gressu
70 quo vocat blandus meus ille vultus:
in vicem nostram, rogo te, libelle,
redde salutem.

sit memor fili pater, ore dulci
hunc precans qui nos, mare et astra fecit,
75 ac piis votis bene se colentem
pectore servet;

feminae carae, sibi mente nexae
quem colunt, Agnes, Radegundis: idem,
sicut exposcunt vice filiarum,
80 solve salutem.

adde Iustinam pariter precantem,
nempe commendans famulam propinquam,
et refer quantum sibi cara profert
neptis honorem.

85 haec tibi promptus prece voce mente
solvo, vix implens, ego pauper arte,
sed tamen largo refluens amore,
care Gregori.

Domine et dulcis ora pro me et tibi reputa qui me in Galliis posito post tot annos . . .

62 relegens *L* 63 amanti *GBLR*¹ *ex corr.*, *FM*²] a+manti *M*¹, animanti *ACP*, amantis *R*¹ 66 uoto]
u*** *P*¹, uot* *P*¹ *corr.* 68 libelle] *ull.* e *i. ras.* *A*, libello *P* 69 ire] ine *P*¹ gressum *R*
71 rogo] **go *P*¹ 73 dulce *P*¹ 74 mare *om.* *C* 75 colentes *P*¹ 78 agnis *A* rade-
gundis *A*] redegundes *D*, nadeundes *P*, radegundes *rell.* 81 iustinam] iu* nam (*eras.* s) *P* pre-
can* *P* 82 commendas *P*, commendens *M*¹ famula *D* 83 refert quantum *F*, refert quantum
quantum *G*¹ 85 promptus *ALM*²] promptos *G*, prumptus *CPM*¹, promptus *B* men* (*eras.* t) *P*
87 languore fluens *A* *subscr.* v. *LXXXVIII* *ACMD* *secuntur in AMD* *pristinac subscriptionis reliquiae*
uncialibus rubricatis exaratae in MD, *minusculis solitis in A* *adiuncto sequentis carminis titulo.* *in G* 3 *ver-*
sus vacui relict; *item in C*; *duo in RF* *qui omittunt titulum sequentem*; *nihil indicatum in PBLF* 89 do-
mne *A* galleis *A* posita *D* *de sententia supplenda vide v. 17 sq. 50* *in P* *sequitur IX, 12*

VIII

Ad Baudoaldum episcopum

Summe sacerdotum, bonitatis opima facultas,
 culmen honore tuo, lumen amore meo,
 officiis venerande sacris, pietatis alumne,
 pignore amicitiae corde tenende meae,
 5 florens in studiis et sacra in lege fidelis,
 semper agens animae dona futura tuae:
 te, pater, ergo precans terram freta sidera testor,
 ut velis ore sacro me memor esse tuum.

IX

Ad Sidonium episcopum

Reddita ne doleas, felix Magantia, casus:
 antistes rediit qui tibi ferret opem.
 ne maerore gravi lacrimans orbata iaceres,
 te meruisse fame
 5 porrigit ecce manum genitor Sidonius urbi,
 quo renovante locum prisca ruina perit;
 iura sacerdoti sacro moderamine servans,
 per cuius studium crevit et ipse gradus.
 parturis assidue gravidos, ecclesia, fructus,
 10 quam vir apostolico iunctus amore regit;
 suscipit heredes caelesti germine natos,
 tali nupta viro quando marita placet.
 te vigili custode lupus non diripit agnos,
 te pascente gregem non ovis ulla perit:
 15 cautius in tuto per mitia pascua ducis,
 toxica ne noceant, florea rura paras.
 sis cibus ut populi, placide ieiunia servas
 et satias alios subtrahis unde tibi.

VIII tit. om. CRF BAYDOALDVM DGL] BAYDOALDO AM, BLANDO VALLVM B 1 opime D
 3 officii A alumne] amore C 4 meo Par. 6 futurae G¹, future M¹F 7 festor C
 8 me memor esse tuum GBLM²] memor esse tuum CM¹DF, memore et tuum R, tu memor esse mei A
 subscr. EFL C v. VIII ACMD
 IX tit. om. CBR SIDONYM F 1 reddita G¹ magantiae A, magontia F 2 an-
 tistes BLG²] antistis D, antestis ACMB, antis G¹ ferret DGBLM²] ferrit CM¹, feret RF, ferat A
 3 memore G iaceris ACM¹ 4 post fame (famae AR) spatium vacuum in codd.; intercidit tale quid:
 [gaudia crede dapis] 5 porrigit AR] porriget MDGBLF, porrige C orbi DL 6 renouate C
 locum Par.] loco codd. 7 iure L sacerdoti BL] sacerdotii rell. 9 partures CM¹ eccle-
 sia] ecclesiae codd. (ecl. MG) 10 quam uir] quamuis codd. amore regit] amore regum codd. (amo-
 regum C, amore regnum B), a. regis Par. 11 suscepit ACM heredes M¹] heredis rell. cae-
 les C natos DG] natus rell. 12 tale A marito G¹ 13 custo ACM¹ lupus] lupus
 hic A agnus CG¹ 14 grege AC 15 tuto] toto codd. (tota G) 16 neu BL 17 ci-
 bos CM¹ placida L seruans MG] seruans rell. 18 subtrahis C

- nudos veste tegis captivo vincula solvens,
 20 deposito reddens libera colla iugo.
 exulibus domus es, [set] et esurientibus esca:
 felix cui Christus debitor inde manet!
 te doctrina probum, providentia sacra modestum
 facit eloquio vincere mella tuo.
 25 templa vetusta novans specioso fulta decore
 inseris hinc populis plus in amore deum.
 ut plebem foveas et Rheni congruis amnes:
 quid referat terris qui bona praebet aquis?
 hic quod fana micant, a te instaurata quod extant,
 30 vivis in aeterno laude fluente tibi.
 haec [habeas] longos meritorum fruge per annos
 et crescente diu de grege vota feras.

X

Ad Ragnemodum episcopum

- Summe pater patriae, dulci mihi nomine Ruco,
 interiora mei cordis amore tenens:
 quidquid amicitiae veteris collegimus ambo
 crescit in affectum semper, opime, meum.
 5 nam mihi nulla meos oblivio tollit amantes:
 ante sit extremum, quam mihi desit amor.
 unde, beate pater, properans dependo salutem,
 optans longinquo te superesse gradu.
 hinc etiam genitae reddunt tibi pectore grates
 10 munere pro niveo marmore de Pario:
 quae, quotiens epulae disco tribuuntur in illo,
 in doni specie te pietate vident.
 nam pro gemmarum serie tibi reddat honorem
 cui data proficiunt crux veneranda throno.

19 nudus *CM*¹, nudo *R* teges *CM*¹ captivo] captiuorum *ACMDG*¹*RF*, captivum *BL*, capti-
 rum *G*² 21 exulibus *AMG* domus es set et esurientibus] domus es et esurientibus *MD*, d. es et
 esumentibus *CGB*, d. es et esumentibus *L*, d. esset esumentibus *R*, d. es sumentibus *A*, d. es et te su-
 mentibus *F* 22 flex *CM*¹ 23 to *D* probrum *A*¹ corr. *A*¹ providentium *D* 24 fa-
 cit *C*] facit et *AMB*¹*LRF*, fecit et *DGB*², non et facit scribendum sed [ars] facit 26 plus] iam *A*
 27 reni *R* congruis amnes *Browerus*] congrues (congruus *B*², congruens *C*) amnis *codd.* 28 qui
C referate *CM* 29 hic *C*, hinc *F* quod fana micant *Browerus*] quos fama micat *codd.*
 a te] et *codd.* instaurat *AL* 31 om. *F* habeas om. *codd.*, possis etiam haec longos [metito]
 meritorum f. subscr. v. xxxii *ACMD*
 X tit. om. *R* tit. in *B*: AD SIDONIUM RAGNYMODVM *F* 1 dulce *AB* nomine]
 lumine *codd.* (lumene *B*², luminum *A*) ruco *D* nomine hypocoristico utitur, cf. *III*, 26 2 in-
 teriore *L* 3 quidquid *A*] quicquid *CMGBLLR* 5 nula *C* me's *M*¹, mens *ACD* amantis *A*
 8 obtans *M* 10 m. p. niuo *A*, munereode niueo *L* de phario *CMD*, daphario *A* 11 tri-
 buntur *CMG*¹ 14 trono *CL* praeter lancem gemmas miserat ad ornandam crucem subscr.
 v. xiv *AMD*

XI

Ad Droctoveum abbatem

Vir venerande, sacer meritis et honore colende,
 Droctovee, mihi semper amore pater,
 qui de discipulis Germani iure beati
 norma magisterii factus es ipse sui;
 5 cuius pontificis sacra per vestigia currens
 despicias hic mundum, [dum] cupis ire polo:
 perge libenter iter caeli mansurus in orbe,
 et pro me famulo, quaeso, precato deum.

XII

Ad Faramodum referendarium

Dulcis amice mihi, memorabile nomen amantis,
 promptus in officiis vir, Faramode, bonis,
 si non ipse adii, te pagina missa salutet
 solvat et obsequium quod minus ipse gero.
 5 commendisque libens domnis me regibus, oro,
 et referas grates pro pietatis ope.
 inpenso affectu me pagina vestra requirat,
 hoc remeante tamen redde benigne vicem.

XIII

Ad Lupum et Waldonem diaconos

Corde parentali, iugi pietate colendi,
 hinc Lupe blande mihi, Waldo vel inde sacer,
 ut bonitate pari simul estis honore ministri,
 sic mihi consimili semper amore rati.
 5 quod valeo facio: absens vel dependo salutem:
 si non possum oculis, vos peto litterulis.

XI extat in cod. Paris. 13765 (cf. ad II, 9. 10) tit. om. CR VERSVS FORTVNATI A. D. A.
 cod. Par. DRVCTOVEVM A, DROCTEVEVM G¹, ROCTOVEVM F 1 uenerande] uerande C, uenerande
 mihi L et om. MRF 2 doctrouee B, dructouee A, droctueee LRF 4 es D¹ corr., BLA²G²] ee D¹, est A¹CMRF, om. G¹ 6 dispicias A hunc (M) mundo A dum cupis DBLM²] cupis CG¹RF, et cupis cod. Par. G², cupis et A 7 orbe cod. Par. G²] orbem rell. 8 precate D, precare R subscr. v. VIII AD
 XII extat in P f. 81^r post IX, 7 titulo eodem tit. om. CR PHAROMODVM L 1 amici CM, amicis P memorale ACPM¹ 2 prumptus CPM¹ bonus A 3 ipsa G¹ adii] b super d non deleta posuit 1 m. A, a*** M¹ missa lutet M¹, mesalutet A post 4 in P continuo sequitur 13, 5 5 commendansque B¹, commendansque LB² dominis MD regius A 6 in P post 13, 10 e. r.] tu refuras P 7 inpenso ACGL] inpinso M 8 remaante G¹ tame M¹ subscr. v. VIII AD
 XIII tit. om. CR VVALDONVM B, VALDONEM M diaconos] DIACONVM MB, DIA² DGL, om. F, cf. v. 3 1 iuge p. colende A 2 hic D¹ lupi M blandi R uualdo ADGBL] ualdo CMF, blando R 3 patri A ministri] colendi L 4 sati A 5 de P vide ad 12, 4 dependo] independo C, fort. inde absens uel pendo s. salute A 6 possim G uos** (eras. u*) P litterulis BLM²] litterolis APM¹, literolis G¹, liteolis C, literulis G²

pontifici summo nos commendate, precamur.
 regibus et domnis ferte salutis opus.
 Droctoveo dulci, clero et concivibus, oro,
 10 quod praesens facerem, vos adhibete vicem.
 Mummolus egregius veneretur Caesariusque
 et Constantino me memorate meo.

XIV

De basilicae sancti Laurenti trabe

Laurenti, merito flammis vitalibus uste.
 qui fervente fide victor ab igne redis.
 vir dilecte deo terreno in corpore quondam
 (tunc quoque sidereus iam tibi sensus erat).
 5 qui potuisti oculos tactu revocare sepultos.
 rursus et in vacua fronte referre diem
 (luminis extinctas iterum accendisse lucernas
 credimus hic signo te faciente crucis :
 addita nunc etiam populis miracula praestas.
 10 ut fidei tribuas indubitanter opem.
 dum tua templa novant breviori robore plebes.
 creveruntque trabes crevit et alma fides :
 stipite contracto tua se mercede tetendit ;
 quantum parva prius, postea caesa fuit.
 15 crescere plus meruit succisa securibus arbor
 et didicit sicca longior esse coma.
 unde recisa fuit, populis fert inde salutem :
 si venit intrepidus, lumina caecus habet.
 tu levita sacer, poena purgate fideli,
 20 unde prius flammis, hinc modo lumen habes.
 visa [his] temporibus venerandi antistitis acta,
 sed tamen aeterno sunt memoranda die.

7 pontifice *G*¹ 8. 9 *om. P* 8 dominis *DG* opus *A*] opes *rell.* 9 drocthoueo *M.*
 dructoueo *AC* clero] oro *L* post 10 in *P* sequitur 12, 6, deinde *X*, 10 11 mummulus *DBL*
 egregius] e gregibus *DGB* 12 me memorate *CGM*²] me memorante *B*¹ *corr.*, *L*, * memorante *A*, me-
 morate *M*¹ *RF*, memorante *DB*¹ *subscr.* v. XII *CMD*
 XIV extat in *P* f. 67^r post IX, 3 hoc titulo: DE SANCTO LAVRENTIO MARTYRE v. 1. 2 et 11—18
 adfert Gregorius de glor. mart. 42 tit. *om. CR* BASILICAE *M*¹] BASILICA *rell.* (BASIBILICA *G*,
 LAVRENTI *M*] LAVRENTII *rell.* TRABE *MD*] MARTYRIS *L*, *om. rell.* 2 feruente] feri *P* ab
 igne] abenigne *P* re-dis (eras. d.) *A* 4 sessus *P* 7 ethinctas *C* S hic] haec *codd.*
 10 fidei *BL*] fide *rell.* 11—18 *om. P* 11 tua] tibi *Greg.* breuiore *A* plebes *GRM*² *Greg.*] plebis *ACM*¹ *BL*, pleb *D* 13 tua] fort. trabs mercede *C* 14 quantum] fort. quae tam
Greg. l. s. 'trabs crevit in tanto spatio longitudinis, ut necesse esset partem magnam incidi' 15 crescere *C*
 19 purgata *R*, purgante *F*, purgat *D* post 20 in *P* sequitur 11, 16 21 uisa his] uisa *ACMG*.
 uis *D*, uisita *BLRF* antistitis *GL*] antistis *D*, antestitis *AMBR*, antestis *C*, *om. F* *subscr.* v. XXI
ACMD

XV

De domo lignea

Cede Parum, paries lapidoso structe metallo:
 artificis merito praefero ligna tibi.
 aethera mole sua tabulata palatia pulsant,
 quo neque rima patet consolidante manu.
 5 quidquid saxa, sablo, calces, argila tuentur,
 singula silva favens aedificavit opus.
 altior inimitior quadrataque porticus ambit
 et sculpturata lusit in arte faber.

XVI

Ad Chrodinum ducem

Inclite dux, meritis totum vulgate per orbem,
 quem nimis egregium splendida fama refert,
 non ego praeteream praeconia celsa, Chrodine,
 ne videar solus magna silere bonis.
 5 Itala terra tibi, pariter Germania plaudunt,
 laus tua cunctorum semper in ore sonat.
 clarus ab antiquis, digno generosior ortu,
 regibus et patriae qui placiturus eras.
 te tutorem alii nutritoremque fatentur
 10 et fit certamen de pietate tua.
 ut habeant alii, nulli tua dona recusar:
 tu tibi plus auges quas bene fundis opes.
 cui possis praestare, libens exquiris, et optas,
 ut sis apud cunctos: hos facis esse tuos.
 15 es generale bonum, nulli gravis, omnibus aequus,
 iustitiae socium nulla rapina tenet.

XV tit. om. CR 1 Parum] parum *vulg.* lapidosu AC structa vel structo C¹ corr. C¹,
 obstructe L 2 artificis M¹ 3 aethera CD tabula D 4 rima *Luchius*] prima *codd.*
 5 (quidquid A) saplo CR, sopho F, sablum Par. calces *Browerus*] calcis *codd.* argilla F
 tuentus A¹, uentus A² 6 fauens] tuens L 7. 8 om. C (*in fine f. 148^r*) 7 inimitior AMDGLR]
 inimitior BF, fort. in medio, q. quadratoque A (*sed oq. i. ras.*), quadrata G¹ porticus M
 8 sculpturata M¹DG¹R luxit A subscr. v. VIII AMD

XVI tit. om. CR CHRODENVVM A, CHLODINVVM G¹, CRONIDVVM F 1 vulgata per urbem A
 3 sq. et liber X extant in cod. Paris. 18104 f. 126—135 (s. IX—X). dabo huius carminis discrepantiam (p)
 3 non nego p ch*rodine p, chronide F 4 silire C 5 tala A¹C, talia corr. A¹ gerui-
 nea A 9 te tutorem DG] te tutoremque AC, tutoremque LRFp, t*tutoremque MB 10 et] ut M
 11 recusat A¹ corr. A¹ 12 tu tibi] ** tibi M¹, et tibi A, tibi C, tu mihi p fudis M¹RFP
 habes C 13 exquires AC, exquiras M¹ obtas M 14 ut sis apud p, sisque caput A 15 es]
 est A equus M 16 iustitia ACB

mitis in alloquio, placidus, gravis atque modestus,
omnia cui data sunt, ut decus omne geras.
gentibus adstrictus, Romanis carus haberis,
20 felix qui populis semper in ore manes.

17 mittis *D* placitus *R*, placidus* *A*¹ corr. *A*¹ grauis] gratus *codd.* (gradus *B*¹ corr. *B*¹, *R*)
19 adstrictis *A*, asstrictus *Fp*² (*p*¹ corr. ?) romanus *C* haberes *CMF*¹ (*corr. p*¹ ?), habebis *R*
20 ore] urbe *A* subscr. v. xx *AM*, xxx *D*, HABET EPISTOLA VERSVS XX *C*
subscr. om. *R* (spatio relicto) *F* (in pag. extr.) EXPLICIT LIBER VIII FELICITER (f. om. *CMGBp*)
INCIPIT LIBER (l. om. *AMP*) x *ACMDGBp* VENANTI HONORII CLEMENTIANI | FORTVNATI PRBI ITALICI |
LIBER NONVS EXPLICIT | (f. 117') LIBER DECIMVS INCIPIT (sine capitulorum catalogo) *L*

LIBER DECIMVS

I

Expositio orationis dominicae

Tanta pietatis profunda misericordia, filii dilectissimi, circa genus humanum nostri patuit salvatoris, qua nos ereptos de concatenatis mundi naufragiis ad portum perpetuae detulit libertatis, ut nec verbis exsequi nec lingua patefieri neque ipsa valeat cogitatione pulsari; cui parum videbatur de limo quod condidit quod cruore redemit, quod baptismo renovavit, nisi ad salutis cumulum, mens nostra ne lapsum ignoranter incurreret, instrueret etiam qualiter exoraret: ne, si non docuisset quemadmodum deberemus iustas voti preces offerre, essemus aut certe temerarii aut erroris nube confusi et nesciendo quae petere magis admitteremus peccatum, potius cum purgare deberemus admissum, et unde expectabamus posse venire suffragium, videremur incurrere detrimentum, cum de oratione incondita fieret periculi plus causa quam voti.

(2) Inde retinentes eius mysteria et quam multa sint in brevitate conlata, propter aedificationem ecclesiae paucis docemus explicare, quia tunc nobis melius placebunt auditu, cum patuerint intellectu. itaque ad ipsum veniamus sanctae orationis sermonem.

(3) PATER NOSTER QVI ES IN CAELIS. Ecce vox domini praedicantis, de quo propheta dicit: *nubes pluunt iustum*, arcanæ scientiæ lumen effudit et, ut nostram ariditatem sermonis imbre reficeret, veluti fons aquae salientis erupit. (4) Quis enim tantum secretum mysterii caelestis hominibus revelaret aut hoc docere vel praesumeret vel sciret? numquid Abraham, Moyses, propheta vel angelus, nisi unigenitus, cui soli in maiestatis plenitudine pater est notus? nam reliqui tantum meruerunt de deo in terra cognoscere quantum ipse de caelo voluit ministrare: filius enim, in quo pater est totus unitate substantiae, non confusione personae, subiectum habebat hoc nosse,

I in C incipit alia manus, litteris grandioribus et atramento fuscioris utens tit. om. R exp.]
 INCIPIT E. M, DE EXPOSITIONE D d. o. G 1 tantae BLA² 2 qua] quia R 3 det. lib.]
 lib. det. L exsequi ADGBL] exsiqui C, exequi M neque M patifleri C ualeat]
 ualeant codd. 4 parum u. d. l.] parum uide limo B¹L, parum fuit de limo B² condedit M¹
 5 pabtismo G ne om. G¹ 6 instrueretur MD¹ ne si DM²] nisi rel. non om. L
 deberimus A¹ 7 te**rarii (eras. ra) D aut om. BLR errores M¹ nubem D 8 pe-
 teret magis G¹, petramagis D, fort. peteremus commate post potius posito admittemus L, admitemus B¹,
 admitteremus B² cum Mommsenus] quam codd. deberimus M¹GR 9 expectabamus AC] spec-
 tabamus rel. 11 sunt B¹ 12 docimus C, docemur A, fort. conemur nobis om. G¹, nos G²
 auditui BL 13 intellectui L, intellectum A¹CMR ueniam G 15 Ies. 45, 8 archanae
 AGL silentiae B¹L nostri ariditatem L, nostram areditatem M¹, in raco aereditatem R, in raucio
 ariditatem F 16 refeceret M¹R uelut A 17 misterii G, mysteri M doceret L
 21 unitate substantiae A²G²] unitatis substantiae rel.

non alterius munere, sed potestate naturae. (5) Ergo dicendo patrem nostrum esse in caelis peregrinationem nobis significat dum sumus in terris, iuxta illud: *incola sum ego in terra*. unde videtur instruere, ut ad excelsa iugiter animum elevantes ea deo tribuente festinemus peragere, quae nos in aeternae vitae beatitudinem placato patre Christo duce faciant introire et promissa praemia filii valeant obtinere: unde audito deo patre nullus tam crudelis sit filius, ut non festinet ad veri genitoris amplexus. (6) Item congrue *pater noster*, quia homo renascendo per baptismum effectus est dei filius, qui prius per praevaricationem factus fuerat inimicus et perditus: ergo cuius gratia fruitur iam patrem libere confitetur. sed licet non simus de eo patre sic filii quomodo persona domini nostri Iesu Christi, quia ille de ipsius est natus substantia, nos autem dignatus est creare de terra: attamen per gratiam unigeniti nos effici meruimus adoptivi, et ideo qui in ecclesia catholica ex aqua et spiritu sancto nascitur, inter dei filios computatur. (7) Item: *pater noster qui es in caelis*. in hac confessione et deum veneramur et mandata sequimur et fidem nostram exponimus et eos qui patrem in caelis denegant refutamus. (8) Item dicendo: *pater noster* habemus quod in ipso diligere: agnoscendo deum habemus pariter quod timere. timeamus ergo quod iustus est, amemus quod pius est, ne quod ille sollicitè contulit nos velimus perdere neglegenter et divina beneficia nostro sint excessu calcata. (9) Quisquis ergo patrem illum appellat, sicut decet filium sic vitam suam immaculate dispense, quia ipse est filius qui non contribulat genitorem, non exasperat coheredem, fratris caritatem non violat, testamentum conditoris non dissipat, sequitur monita, festinat implere mandata: quod si recalcitraverit, proiectus contumaciter de possessione discedit, nec aliqua iam fronte hereditatem repetit quem admissi culpa damnavit. unde qui ad deum patrem venimus Christi fratres dicimur, si in peccati crimine non versemur: nam amittit nomen filii qui fuerit servus peccati. (10) Quod autem non singulariter *pater meus*, sed *pater noster* dicimus ad hoc pertinere cognoscitur, ut nullus pro se tantum, sed generaliter pro omnibus misericordem dominum deprecetur, quatenus ab hoste perfido cuncti pariter liberentur. (11) Omnes enim qui in ecclesia conveniunt eodem se muro concludunt, quoniam, etsi multa membra sunt, tamen in uno Christi corpore continentur et ideo qui simul iunguntur in templo separari non debent nec in voto; nam sicut in membris nostris respicimus qualiter humerus humero, manus manui, pes pedi subveniunt, ita congruum creditur ut monitis orationibus lacrimis nobis ipsis a nobis invicem succurratur, propter illud: *invicem onera vestra portantes*. (12) Denique frequenter alter pro alterius crimine confidenter obtinet qui pro se suggerere non confunditur ex pudore, quia in suo facinore verecundia nil praesumit. ergo unusquisque supplicet pro omnibus in commune, quoniam sicut in se divisa domus non stabit, sic unita ruinae non subiacet; et bene dominus auctor pacis sic docuit, ut quidquid

2 psalm. 118, 19 5 filii M¹ 6 **crudelis (eras. cu?) C, credelis R, credulus D am-
plexos A¹ (corr. A¹) CMR 8 prius C] om. rel. ergo] ego G¹ 9 iam] et L sed licet]
si licet B¹, scilicet L sumus L de eo] deo F 10 est om. D naturae L 11 ad-
tamen M meruimus MR, mernit F 13 (computatur AC) 17 uellimus D 18 neglegenter
ACRFG²] neglegenter G¹BL, negligenter M beneficia A 19 dispensat A¹ 21 testamenta BL
22 descendit M¹ 23 quem] quam A² 24 si in] sim C¹ peccatis A 25 filii A¹M¹
seruus om. A non om. M¹ 26 dicimus om. M¹L cognoscitur M¹ 27 deprecemur D¹
corr. D¹ quatinus L oste G 28 ecclesia G 31 umerus umero D manui] manu
MBRF 32 pedi] pedibus BRF subueniat A² 33 succurratur M Gal. 6, 2 honora
u. portate G 34 confitenter M(DL)F optinet G pro] per (M)RF suggerere CM¹, sug-
gere RF non om. FA²G², recte nisi scribatur non confidit 35 nil sic codd. praesumit LFA²G²]
praesumaet M, praesumet A¹CDGBR 37 dominus auctor ACMDG] auctor dominus BLRF quid-
quid A¹] quicquid rel.

unus peteret omnibus videretur proficere. (13) Item bene *pater noster* additur, quia nisi quis recte credat in Christo non potest habere patrem in caelo: non est enim ipse pater Ariano Iudaeo Fotino Manichaeo Sabellio et reliquis pestibus veneno pravi cordis infectis et pessimae confessionis falce succisis, qui de filio quam iniuste a deo patre nostro recens sunt, ex patre suo diabolo fructore carnat. et ideo nobis pater in caelis est, qui recte filium confitemur in terris.

(14) SANCTIFICETVR NOMEN TVVM. Vigilanter considerandum est quid in hoc vocabulo admonitio divina significet, dicendo *sanctificetur nomen tuum*. numquid invenitur superior a quo deus pater sanctificari valeat, quasi ut nos videamur aliquid illi orando praestare, cum magis ipse cuncta sanctificet? sed *sanctificetur* id est benedicatur nomen tuum incessanter omnibus linguis universis in locis, cuius dona sunt hoc ipsum quod respiramus et vivimus. (15) *Sanctificetur nomen tuum*: deus cum sit omnium elementorum concentu laudandus et sanctus, ut in nobis nomen eius sanctificetur, id est firmiter teneatur, optamus et in ea qua nos abluit baptismi sanctitate vivamus. (16) Ergo in hoc tempore non novam sanctificationem requirimus, sed quam incontaminatam percepimus ut sine vitii macula conservemus. nam in homine fructus bonae conversationis sanctificatio dei est. (17) Hoc quoque ordine nomen eius recte sanctificari dicimus, ut, si quis dono divinitatis vitam videat nobis esse sinceram, gratias largitori referat et in nostris operibus sanctum nomen eius extollat, quoniam recte omnis laus illi redditur a quo vota complentur. (18) Item *sanctificetur nomen tuum*: quia ipsa oratione non continetur expressum in nobis *sanctificetur nomen tuum*, videmur non tantummodo pro nobis optare *sanctificetur nomen eius*, sed et pro illis, qui necdum ad baptismi meruerunt gratiam pervenire; nam in Christi plenissima caritate docemur etiam pro inimicis orare, quia et ipse non amicos et fideles, sed adversarios suos et culpabiles de mortis carcere liberavit.

(19) ADVENIAT REGNVM TVVM. Dubitare non licet dominum deum semper hic et ubique regnare nec aliquando de regni sorte sanctam trinitatem sumpsisse principium nec haberi fine claudendum, re vera cum apud deum stabilitate sua tempora non mutentur, cui nec sol occidit neque nox in vice succedit: sed dicimus *adveniat regnum tuum*, non ut illi aliunde obveniat, id est ut ei regnum praestetur a superiore persona, sed nobis scilicet ut illud adveniat, quod per mediatorem Christum poscimus promissum, ut cum illo regnemus liberi qui in mundo servivimus sub lege peccati. (20) Ipse enim postulavit a patre dicens: *pater, ubi ego sum, et isti sint mecum*, et alibi: *tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum*. (21) Denique ob hoc evacuavit Tartaros, ut repleat caelos. ergo hac ratione precamur ut regnum eius adveniat: non ut ipse, quod possidet, hoc adquirat, sed quod est nobis pollicitus ut persolvat. (22) Potest et sic intellegi: *adveniat regnum tuum* id est: veniat in corde

1 uidetur D 3 ariano] arriano codd. fotino DGBLA²] futino A¹CMR, fatino F maraheo
R 4 falce om. M¹ quem A iniusto M ut vid. 5 recensiti AL, rencensi D fructore
carnat sic codd., sed om. spatio relicto LF. scripsisse videtur tale quiddam (ut vidit Mommsenus): qui de filio,
quem iniuste a deo patre nostro secernunt, rescuerunt ex patre suo diabolo factum e carne 9 sanctifi-
care M¹RF 10 sed om. BL 12 respira D 13 sanctis RF 14 firmetur C¹ nobis C
abluet G¹ baptissimi M 15 requiremus ACMR sed om. BL 16 percepimus DGF] per-
cipimus ACMBLR 17 sanctificare BLR 20 a om. D (complentur C) 22 optare] optare
ut FG² eius] tuum D¹ corr. D¹ 23 in eras. C docemus B 25 liberauit CDGF] libe-
rabit AMBLR 26 dubitare A] dubitari rel. deum om. G¹ hic et] et hic et DBL, hic G¹
28 haberi scil. regnum finem F, sine M deum] dominum D 29 cui Browerus] cuius codd.
sol om. G¹ sed] sed cum codd. 30 obueniat] adueniat L prestat CM¹, praestitur R
a om. B superiori G, superiora R 31 ut illud om. G¹ 32 seruimus ACD 33 Ioh. 17, 24
34 Matth. 13, 43 euacuabit Mommsenus 35 tartara ut impleat L 36 ut om. RF hoc
om. L persolvatur B 37 intellegi CMGBF] intelligi AL

nostro regni tui sincerum desiderium, ut possimus diaboli vincere blandimentum; tunc enim in nobis serpentina falsitate subdolos hostis non praeualet, quando nos constanter respexerit divini regni desideria concepisse: id est, regnante Christo non possit in nostris corporibus regnare peccatum. (23) Item cum dicimus *adveniat regnum tuum*, admonemur ut nihil de terreni regni divitiis exspectemus qui omnem spem in futuri regni facultate plantamus. (24) Item: *adveniat regnum tuum*. agnoscimur his verbis eas increpare personas quae saeculi istam vitam diutius volunt protrahere, cum omnes iusti regnum illud ut festinanter veniat videntur optare. (25) Vel certe *adveniat regnum tuum* hoc est: Christus nobis adveniat quem cotidie sanctorum chorus veneranter expectat, in cuius promissione se confidunt iusti regnare, de cuius adventu apostolus ait: *tunc rapiemur simul in nubibus obviam Christo in aera et sic semper cum domino erimus*. (26) Sed videamus, qui rapiuntur cum beato Paulo in nubibus: numquid homicidae luxuriosi fallaces ebriosi adulteri rapaces maledici? tales enim nisi correpti fuerint, non solum quia non possunt in illo itinere participari cum sancto apostolo, cuius modo monita non secuntur, aut occurrere Christo vel paterna vel presumunt: immo magis, si se a facie dei in fissuris petrarum valerent abscondere, super se cadere tunc montes optarent. (27) Ergo advertamus quibus illud regnum promittitur: *beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum*. in principio beatitudinum humiles corde praeposuit ac per hoc exclusit superbos et tumidos, ubi dicit pauperes spiritu regnatos. (28) Deinde: *beati milites, beati qui lugent, beati qui esuriunt et sitiunt iustitiam, beati misericordes, beati pacifici, beati mundo corde* et reliqua. ecce illi invitantur ad aeternam requiem qui tali desudaverint temporaliter in labore. vere hoc est indeficienter regnare, coronam beatitudinis istis ornatam floribus possidere, deum sine confusione mereri conspiciere, quo praesente inveniet anima quod amavit. (29) Nam si in hoc saeculo dicit se ad praesens humana regnare fragilitas et paupertas, si quaedam illi blandiatur de falsa prosperitate fugitiva felicitas: quanto magis illud regnum quaerendum est, ubi semper liliorum rosarumque blandior lux adridet, ubi pictura floris odoriferi non marcescit, ubi loci fecunditas neque nube premitur neque sole siccatur, ubi non finitur cum possessore possessio, ubi quidquid desiderat animus dat aspectus, ubi iustus gemmas calcabit in plateis, quas modo reges non habent in coronis, ubi mortalitas translata in immortalitate cum angelis sorte simili gloriatur, ubi hominibus et deo fit una possessio: ibi desideretur consortium ubi tantae felicitatis gratia possidetur. (30) FIAT VOLUNTAS TVA SICUT IN CAELO ET IN TERRA. Quid est quod sic petitur, ut fiat voluntas dei? numquid aliquis potuit eius resistere voluntati, ut non faceret aliquando quod voluit omnipotens? ergo non quia illum potest aliquid impedire,

1 nostro] tuo L	5 admonemus G ¹ , agnoscitur R	nichil R	6 agnoscimur Mommsenus]
agnoscitur <i>codd.</i> (agnoscitur M)	his] in his D	7 istam uitam]	istius uitam AB ² , ista uitam B ¹ ,
uitam istius L	9 nobis om. G ¹	10 expectat ACBL]	exspectat MG
se om. CL	11 1. Thessal. 4, 17	12 rapiuntur M ¹ , rapiuntur C	13 luxuriosi L
om. A ¹	14 correcti LFG ² , cf. Eugipp. p. 14, 34 S	quia om. vulg., recte nisi quid latet	participare A
15 modo om. A	secuntur ACMGRF]	sequuntur BL	occurrere M
uel prosumunt] u. p. u. praesumunt A, u. p. u. propria sumunt B ² , non presumunt G ² , uel paterna relicto F; flagitatur talis quid: uel paterna frui praesentia	16 in flsuris L, suris G ¹	17 tunc cadere L	18 Matth. 5, 3
19 humilis M ¹ R, humilibus G	corde] spiritu L	et] ac (ML)	21 reliqua] cetera B
om. D	24 merere A	praesenti B ¹ R	25 ad] a C ¹ D ¹ (corr. C ¹ D ¹) M
est om. L	arridet A ² G ²	28 marcescit CM, marcescet G, maturescit A ²	29 quidquid A] quicquid rell.
31 immortalitate ACMRF]	immortalitatem DGBL	32 tanta AF	33 felicitate F
posseditur C	34 quid est] quidem B ¹ R	35 ut fiat] fiat A	36 non] ne F, om. G ¹
illi non CMDBLRF, illi AG ¹	impedire ACMDG]	impedire BL	illum G ²]

sed ut in nobis impleatur eius voluntas operetur, quoniam adversario resistente nos voluntatem eius implere non possumus, nisi ipsius patrocínio muniamur. (31) Si vero quaeritur quae sit dei voluntas, habes decem praecepta quae per Moysen dei sunt voluntate vulgata; habes dei filium, qui patris voluntatem sciens quae erant abscondita reseravit et quae obumbrabantur in luce transfudit. itaque voluntas dei est agnita, excusatio non erit succursura. (32) Nam qui de caelo descendit ad terras, quid aliud suae voluntatis esse vult credi, nisi salva redemptione nos debere caritatis et humilitatis ornamenta sectari? quoniam et ipse hoc dignatus est facere ex caritate nimia, humilitate sincera. deinde qui templum sibi elegit in virgine, quid docet nisi dona pudicitiae custodire? qui iustitiam coluit, dolum in ore non habuit, misericordiam praebuit, culpas indulgenti laxavit, mundo corde semper incessit, quid aliud nisi quod nos post sua vestigia verbis traheret et exemplis? (33) Ideoque orandum est, ut, si perire nolumus, ipsius voluntas operetur in nobis iuxta apostolum dicentem: *qui in vobis operatur et velle et operari pro bona voluntate*; sicut alibi dominus noster locutus est: *non vos me, sed ego elegi vos*. alioquin homo Christum inveni. (34) Beatus Paulus voluntatem habebat ad Christum re vera, cuius per ecclesias populum devastabat? sed quando redemptor dignatus est in persecutore suo magis pius esse quam iustus, ut ad meliora accederet, eum per caecitatis amaritudinem castigavit et corporale lumen obduxit, ut ei spirituales oculos aperiret; de quo dixit: *ego illi ostendam quanta eum pro me pati oporteat*. (35) Vnde et ipsam bonam voluntatem pietas Christi contulit, non fragilitas humana possedit. audiamus ipsum dominum Iesum Christum in infirmitate carnis positum quid dixerit: *pater, si possibile est, transeat a me calix iste. verum tamen non sicut ego volo, sed sicut tu*. filius dei dicit: *verum non quod ego volo, sed sicut tu*, pater: et homo quare tam superbus sit, ut voluntatem sibi ex se esse dicat ad bonum et non potius dei munus esse testetur? (36) Quod si bona voluntas ex homine est sine dei inspiratione, dicat ergo Christianus in oratione: fiat voluntas mea, quoniam bona est. sed absit ut hoc aliquis confiteri praesumat. immo magis deprecetur ut fiat voluntas dei in homine, non hominis voluntas, quae bonum velle non habet nisi dominus inspiret iuxta illud: *deus meus, misericordia eius praeveniet me*. ergo non hominis voluntas praevenit deum, sed dei misericordia praevenit hominem non voluntatem; quoniam sicut scriptum est *deus est qui iustificat impium*; item: *spiritus ubi vult spirat*. (37) Igitur quare non unusquisque recognoscit tenebras suas, ne inluminatus tamquam lampas, quae aliunde succenditur, per

1 in om. G¹ impleatur ACM] impleatur DGBL operetur] optetur A³ (i. e. manus recentior secunda quae carmina correxit. apparet tantum hic et raro in sqq.) 2 eius om. D implere CM] implere ADGL ipsius] eius L patrocínio B 3 decem praecepta ACGLR] decem p. DB, domini p. F, praecepta decem M 5 obumbrabantur] obumbrata erant L luce ACMLRF] lucem DGB itaque] itaque ubi A³ agnita excusatio D 6 **succursura (eras. ex) C d*scendit A¹, descendit C¹B¹R 7 vult] vult R, voluit F¹ corr. F¹ saluare (M) redemptionem A¹C, redemptione in F debere] dedere A¹C, dederet M¹R, dederit DGBLM², daret F, cedere vel cedere A³ 8 humilitatis] humanitatis BL sectari ACG] securi MDBLRF et om. D ex] ea codd. 11 nisi om. C quo GF 13 operitur M¹, operatur F, operatur A¹ Phil. 2, 13 quid CM¹R 14 operetur R loquutus M 15 Ioh. 15, 16 me ACR] me elegistis MDGBLF aliquin DR homo om. F inueni] om. M, inuenit AF *eatus A¹ in G ad v. 15 (alioquin — paulus) 2 m. in marg. hoc adscripsit: hic d[eest] m[ultum] e[st] r[equirendum]; delendum videtur alioquin h. Chr. inueni cf. sqq. 18 accenderet D et — aperiret om. C 19 act. 9, 16 20 eum pro] eū **e pro A¹ unde om. A et C] om. rell. 21 possedit AC¹DG] possidet M, possidet C¹ corr., BLRF dominum] dominum nostrum L 22 Matth. 26, 39 23 filius — tu sup. scr. 1 m. A 24 superbus sit] superbit L 28 dei om. G homine] hominem C voluntas om. C¹ 29 quae b. u. non i. ras. 1 m. A psalm. 58, 11 31 hominem non uolentem G²A³, hominum uoluntatem Mommsenus, fort. hominem bona uoluntate Rom. 4, 5 32 impium] ipsum BL Ioh. 3, 8 inspirat C¹ ex corr., M

ventositatem suae superbiae extinguatur et subducto splendore maneat in caecitatis caligine, dum, si quid bonum velle habet, sui esse putet arbitrii et non exinde gratias referat conlatori, ne audiat quod dicitur: *qui autem non habet, et quod habet auferetur ab eo?* hoc est: per gratiam praevenitur, nisi deo illud adscripserit, per superbiam hoc amittet; quoniam iuxta scripturam ipsa voluntas a domino praeparatur. 5 (38) Audiamus in hac parte doctorem ubi dixit: *qui loquitur mendacium de suo loquitur*. quare non addidit et: *qui loquitur veritatem de suo loquitur*, nisi ut hoc exemplo, quando veritatem aliquis loquitur, de dei gratia, non de suo habuisse hoc bonum specialiter agnoscatur? quoniam de nostro solum habemus mendacium. nam cum ipsa veritas deus sit qui loquitur de deo, unde in homine mendace causa veritatis sit, nisi 10 ipsa veritas se ministret, hoc est, nisi in hominem ipsam bonam voluntatem deus veritatis inspiret qui et velle tribuit et posse complevit? (39) Sed si quis obiciat quod apostolus ait: *velle adiacet mihi*, cum ipse dicit: *deus qui in vobis operatur et velle et operari pro bona voluntate*: ergo si quis dicat quia ipsam bonam voluntatem deus non inspirat: quantum ad hanc intelligentiam, beatus apostolus discrepat sentiendo diversa; sed absit ut ille vir pacificus, qui uno eodemque locatus est spiritu, in his dictis ecclesiae generasset scandalum. (40) Vnde doctor gentium velle sibi adiacere dicebat? quoniam non solum inspiratus, sed etiam vas electionis fulgebat qui docuit dicens: *deus est qui in vobis operatur et velle*, deinde: *quid habes quod non accepisti?* ac si diceret: quid boni est in te, nisi det ille qui fecit te? (41) Nam si 20 bonam voluntatem deus non confert, sed ex te est quod tu habes, iste mentitus est. quid est quod habes, quod non acceperis? unde tolle dei voluntatem: mox agnosco, si tu per te ad bonum habes aliquam voluntatem, cum nisi a Christo velut lucerna inlumineris, cotidie, nesciendo quid elegerit divina potestas, excedis. (42) Dicamus humiliter quia nihil boni velle habemus, nisi singulis diebus domino largiente sumamus, iuxta quod legitur: *omne datum bonum et omne donum perfectum desursum est*, ut domni Pauli teneant dicta concordiam et nos omne bonum ad dei referentes gratiam fidelem consequamur doctrinam. nam qui cum apostolo Paulo, id est oculo ecclesiae, et cum beato Augustino eius sequace consonat, in eo ignorantiae caligo non regnat. (43) Quod autem de duabus viis, id est spatiosa et angusta, dicitur, ut quis per quam 30 elegerit gradiatur quid est? per spatiosam laxatis frenis libere discurremus famulando peccatis; in angusta vero consideremus apostolum dicentem: *vocatione qua vocati estis per dominum Iesum Christum*. (44) Et ideo non elegit aliquis neque ad viam per-

1 meneat D	2 caliginem A ¹ CMR	quid] quidem R	uelle] uale D	habuit C ¹ MR
sui A ³ ex sicut ut vid.	putet esse L	arbitrii DGLA ²] et arbitrii A ¹ CMBRF		3 conlatori
ACGBL] conlateri D	dicit R	Marc. 4, 25	quod habetur A	auferetur CGF] auferatur
rell.	4 per] quod per F	ascripserit BR	5 amittet Browerus] amittit codd.	6 Ioh. 8, 44
7 veritatem om. G ¹	exemplum C	8 veritate D	10 deus] dei D	11 homine DBL
12 veritas D	compleuit CM] compleuit AG ¹ , complebit G ²	13 Rom. 7, 18	Phil. 2, 13	
nobis GR	14 quia ipsam B ex corr., LFG ²] qui ad ipsam ACMG ¹ B ¹ R, quidam D exemplaris compendio			
non intellecto	bonam ACM] om. rell.	15 intelligentiam CMDGB] intelligentiam AL, intelligentium R		
19 I. Cor. 4, 7	20 illi M	22 quid est quod ADGF] quid est quid CMBLR	16 locutus BLF	
23 habis M	24 cottidie G	elegerit ACBLF] elegeret MGR, eligeret D	accepisti F	
25 uelle Browerus] uel codd. nisi quod A 1 m. expunxit, L omisit		nisi om. RF	excedit A	
diebus nisi F	26 Iacob. 1, 17	bonum] optimum F	donum] bonum F	27 teneant FG ²] teneat rell.
28 consequamur] consequimur codd.		qui cum AC] quicumque rell.	29 et (om. M)	
agustino CD ¹	31 quid est CBLRF] quid** A ¹ , quidem MDG ¹ A ² , quidam G ²		per spatiosam] om. G ¹ , supplet post gradiatur G ² , per spatiosa CR	
		libere discurremus] liber redis cum mus CMG ¹ RF, liber redis cum nos A ² , liber redi* cum nos A ¹ , liber redis cum DB, liber redis con (c) L, liber redis G ² cruce in marg. adpicta	32 angustia A ¹	Ephes. 4, 1

venit nisi vocatus fuerit ab ipso qui via est et vita et veritas. sed in hac via cum apostoli verbis et praeceptis euangelicis excurramus dicentes ad eos qui iam ex Iudaeis in Christo erant fide conversi: *si vos filius liberaverit, tunc liberi eritis.* (45) Et quando sit istud attendite ipso domino praedicante: *si manseritis in verbo meo, vere discipuli mei estis et cognoscetis veritatem et veritas liberabit vos;* ac per hoc hortatur, ut sequendo illud quod dedit per gratiam nos ad veram liberationem perducatur. unde tunc homo in bonum perfecte liberum possidebit arbitrium, quando omnino non poterit servire peccato. (46) Item *fiat voluntas tua sicut in caelo et in terra*, id est: sicut in caelis angeli, ita te homines venerentur in terris; et quemadmodum illi concordia inculpabili, caritate devoti in laude dei videntur iugiter inhaerere, ita nos in suo timore et amore iubeat sine labe purgare. (47) Item *fiat voluntas tua*, id est: sicut spiritus, qui de caelis est, caelestia cogitat, ita caro, quae de terra est, terrena non cupiat, sed quae sunt spiritus, haec intendat et quasi facta concordia pariter ad caelos ascendat. (48) Ergo *sicut in caelo*, id est in spiritu, *ita in terra*, id est in carne, fiat dei voluntas, ut iam post adventum Christi non caro, quae mater est criminis, spiritum festinet, sicut et Eva, decipere, sed Adam, qui est in typo spiritus, carnem habeat famulantem; nec dominus ancillae, sed ancilla serviat dominanti. (49) *Sicut in caelo et in terra*: homo ante baptismum carnalis esse describitur, post baptismum spiritualis efficitur: ideoque pro illis qui adhuc sine lavacro loti sunt, a nobis oratur ut, sicut nos videmur facti esse caelestes per baptismum, et illi, qui adhuc ab ecclesia peregrini sunt, tanto beneficio non fraudentur, sed per munificentiam domini nobiscum dona similia consequantur; quia et cum illi consortes facti fuerint, nos facultatem non amittimus, sed augemus, quare sit autem invidia, ut homo non oret pro homine, cum Christus, ut nos acquireret, suo sanguini non pepercit? (50) Item *fiat voluntas tua*. voluntas patris erat quod filius praedicavit, quod operatus est, quod passus et mortuus est et resurrexit; sicut ait: *non veni voluntatem meam facere, sed voluntatem eius qui me misit, patris.* ergo orandum est, ut nos similiter mereamur dicere agere sustinere et in ipso resurgere, ut possimus cum ipso regnare. (51) Item *fiat voluntas tua*. deus incommutabiliter bonus quid aliud nisi semper vult bonum, quamvis nos moles inpediat peccatorum? ergo bene videmur optare, ut nobis ea contingant quae deus vult, cum sciamus illum bonae voluntatis haberis. (52) PANEM NOSTRVM COTIDIANVM DA NOBIS HODIE. Considerandum est quam mirabiliter orationis huius ornatus sit textus, ut nominatis aeternis temporalia peterentur. nam tria ista quod poscimus, id est: *sanctificetur nomen tuum, adveniat regnum tuum, fiat voluntas tua*, propter aeterna consequenda hic sunt necessaria et hic in-

1 qui] quia MR et veritas et vita L 2 et] ex G¹ euangelicis G 3 christi L
 Ioh. 8, 36 4 quando] quomodo L attendite ACMDG] attendite BL ibid. v. 31 5 estis]
 eritis CMR cognoscitis CRF liberauit CM¹ ortatur CMG 7 perfecte] perfectum per-
 fecte G possidebit AMDG¹ quando] quoniam L 9 ita te] om. D, ita CF uenerantur
 AC 10 fort. inculpabiles 11 purgari BL, fort. perdurare 12 qui] om. F, qui est G²
 caelis est] caelis et codd. non cupiat] concupiat G, non concupiat C 13 hae R, he F 15 pos-
 (eras. si) A 16 et eua D] et sua ACMRF, eua BL, aeva G decipere C¹ 17 dominanti] fa-
 mulanti L 18 esse] sup. vers. M, om. R describitur LF] describitur rel. 19 efficitur ideoque
 Browerus] efficitur deoque GBL, efficitur deo quae D, efficit deo quae AM, efficit deo quae CRF loti
 sunt ACMGRF] luti sunt DM²G², om. BL, illoti sunt Mommsenus, fort. lutei sunt 20 uidemus B¹R
 22 quia] qui G¹ 23 non — autem om. D amittimus G] amittimus rel. (amitemus R) 24 ho-
 ret C sanguini DBLG²] sanguine ACMG¹RF 26 Ioh. 6, 38 27 me misit ACMGR] misit me
 DBLF 28 dicere R] ducere rel. (G² in marg. al. duci) 29 tua om. D quid ACDGFB²] qui
 MB¹LR 30 inpediat ACM] impediatur GL 31 contingant C illud A uoluntis B
 haberis AMR] haberi GBLF, habere CD, fort. abundare 32 cottidianum A da n. h. om. L
 34 quod] quae BLFG² poscimus CR

ciunt, sed perfecta in futura vita possideri credenda sunt et perpetua permanebunt. (53) Ergo panem nostrum da nobis quantus animae et carni est necessarius, spiritaliter vel corporaliter, et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris et ne nos inducas in temptationem, sed libera nos a malo ad praesentis vitae opportunitates pertinere videntur. denique nominis eius sanctificatio et regnum eius in spiritu et corpore nostro post resurrectionem perfecte manebunt. (54) Item panem nostrum: quisquis ad veram salutem pervenire meruit, Christum esse panem vitae perpetuae non ignoret, quia dixit: ego sum panis vivus qui de caelo descendi. unde iste panis non est communis cum reliquo, quia ille corpora protegit, iste novit animas enutrire; et qui illum manducat esurit, qui autem isto fruitur nulla fame torquetur. et ideo tanto magis iste cibus quaerendus est quanto plus reficit epulatus. (55) Quod vero cotidianum panem petimus, hoc insinuare videtur ut communionem eius corporis, si est possibile, omnibus diebus reverenter sumamus: quia cum ipse, vita nostra, sit nutrimentum nostrum, peregrinos nos facimus, si ad eucharistiam tardi accedamus. (56) Item dum dicimus: panem nostrum da nobis hodie, cognoscimus non nobis sufficere quod praeterito die deum rogavimus, nisi et eo qui in praesenti est orationi vacemus: propter illud: sine intermissione orantes. (57) Sive sic advertendum est, quod, postquam ad Christum pervenimus et mundum cum pompis suis reieciimus, non nobis necesse sit ad escam amplius quam cotidianus usus exigit ut quaeramus re vera, cum adventum domini iugiter expectemus: nam impedimenta mundi faciunt homines miseros. et sciamus panem illi sufficere cui deus non deficit; quod Helia habitante in heremo ministravit.

(58) ET DIMITTE NOBIS DEBITA. Bene post escam quaesitam postulatur venia peccatorum, ut qui dei cibo pascitur deo vivat, si ei dimittantur peccata; et congrue, ne se humana extollat superbia, petendo veniam videtur confiteri delicta; cum tamen, si purgari desiderat, saepius ad orationem recurat. (59) Convenienter autem debita peccata dicuntur, quia et debentur et requirenda sunt. nam sicut debitum a creditore requiritur, ita peccatum a deo in die iudicii necesse est exigatur, nisi hic, dum vivimus, per pietatem eius indulgentiae ista nobis exactio condonetur. et merito hic remittat cuncta rogamus ubi delicta committimus, quoniam in futuro sicut peccare

1 futuri *M*¹, futura *G*¹ possederi *CM*¹*DR* 2 nobis] bis *A* 3 et dimitte — a malo] in *F* post § 57, in *rell.* hic maiusculis rubricatis exarata ut preces singulis capitibus praescriptae dimitte *A* 4 malo] malo. amen *F* ad littera initiali fere distinguunt *codd.* praesentis *G*² praesens vel presens *rell.* (praesentem *F*) opportunitates] oportunitates *D*, oportunitates *G*¹, oportunitates haec *G*², oportunitatis *ACMBLR*, opportunitatem *F* 5 regnum *BLFG*²] regno *ACMDG*¹*R* 6 perfecta *BL*, perfectit ut vid. *M* 7 ad ueram *DBLF*] ade eram *G*¹ corr. *G*¹, ad uestram *ACMR* 8 quia] qui *DF* *Ioh.* 6, 41 panes *A* uiuos *R* descendi *GBLF*] discendi *ACMDR* isti *R*, istis *D* 9 communes *AR* corpore *ACMG*¹ 10 torquitor *CM*¹ 11 reficit *C*, *icit *M*¹ 12 cottidianum *G* panem om. *L* insinuare *C* corporis om. *M*¹ 13 reuerentur s. qui *G*¹ ipse] ipse est *A* 14 nutrimentum nostrum *Mommsenus*] nutrimento nostro *codd.* (nostro *i. ras.* 1 m. *C*, ***nostro *D*) nos om. *DG*¹ 15 non uobis *M* 16 eo qui] cui *F* praesenti est orationi *G*²] praesente orationi *BL*, praesente oratione *ACMR*, praesenti oratione *DG*¹*F* 17 1. *Thess.* 5, 17 18 et *C*] in *AMB*¹*RF*, hinc *B*², om. *DGL* reieciimus *B* 19 cottidianus *G* exigit *MRFG*²] exegit *ACDG*¹*BL* 20 expectamus *DG*¹ impedimenta *ACMG*] impedimenta *BL* 21 miseros om. *L* et sciamus panem illi *ACMDG*] et sciamus panem *BLR*, et non sinunt panem *F* defecit *M*¹ quod] qui *F*, quem *G*² heliae *F* habitante *A*] habitanti *rell.* 22 hermo *DB*, herimo *L* ministravit] fort. monstravit 23 et d. n. d. non rubricata *codd.* dimitte *M* debita] debita nostra *G*² ueniam *A* 24 si ei] et sic *F* 25 uidet**r *C*¹ delecta *CM*¹, dilecta *D*, peccata *F* 26 si] se *F* purgare *ACM* 27 debitum *BL*¹*FM*²*G*²] debito *ACM*¹*DG*¹*R*, debita *G*¹ et *L*¹ correxerunt 28 requiritur] quaeruntur *L* exegatur *MR* 29 per pietatem] etatem *BL* 30 remittat] remittet *CMF*, remittit *B*¹, remitti *ADGB*¹ corr. *L*, remittetur *R* delecta *C* committimus *CM*¹, committimus *R* peccare] precari *BL*, peccari *rell.*

non licet ita non vacat paenitere. (60) Sed addendo SICVT ET NOS DIMITTIMVS DEBITORIBVS NOSTRIS qui pium se ostendit et legem inposuit, ut nisi quis peccanti culpas indulserit sibi indulgeri a domino non expectet, propter illud: *in qua mensura mensurati fueritis remetietur vobis*; item *miserecordiam et iudicium cantabo tibi*: quoniam qui in nobis pius est vult nos esse aliis miserentes. unde merito de culpa vapulat qui magistri verba declinat. summa est eleemosyna alteri remittere quod in te videatur peccasse. (61) Item *dimitte nobis debitum*: quid ergo? de baptismi fonte surgentes et corpore Christi communicantes mox nobis dimitti peccata? sed fragilitas nostra conservare puritatem lavaeri non valet, [ut] de fonte percipit, nisi dignetur dei gratia custodire. et bene: *sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*, ut ostenderetur quia deus pacis cum omnibus vult nos concordare.

(62) NE NOS INDVCAS IN TEMPTATIONEM. Numquid deus aliquem in laqueum temptationis inducit aut ab inimico cupiat subplantari, qui monet ne incidatur? . . .

II

Ad virum inlustrem Salutare

Inter humanae condicionis subripiencia vulnera, quae semper incerto tramite nutantium animorum ac labentium temporum reddunt vota suspecta, nihil est in aliquo aliquid magis quod cruciet, quam quemquam aut non videre quod cupiat aut videre quod perdat; cum trepidans animus in utroque non modico sub fasce succumbat, dum pendulus spectat diuturne quod habeat et, ut habere coeperit, mox amittat, scilicet adflictus donec inpetret, elisus si perdit; sed gravius hoc iaculo res illa percellit, quod inter spectare vel spectata amittere illic spes tenditur, hic damnatur, illic dubius maeror an habeat, hic certus dolor est si relinquit. (2) Habet hoc insitum natura praevaricatione protoplasti parentis ad nos decursa morte multata, ut saepe quod vix adquiritur mox linquatur; serpentis inveterati dens a radice sic perculit, ut nec arbor

1 paenitere *Brouerus*] paeniteri *A*, poeniteri *L*, peneteri *M*, peniteri *rell.* 1 et 12 non rubricata *codd.*
 2 se *om.* *BLRF* inposuit *AMG*] imposuit *BL* quis *AC*] qui *rell.* peccanti *M*²] peccantem *rell.*
 3 sibi] siue *C* domino] deo *BL* expectet] expectet *L*, expectat *A*, spectet *MDGBRF*, spectat *C*
Matth. 7, 2 mensurati *ACMGR*] mensurati *D*, mensi *BLF* 4 remetietur *AGLF*] remecietur *D*,
 remittetur *CM*², remittetur *M*¹*R*, remetitur *B* uobis] et uobis (*M*) *psalm.* 100, 1 5 miserrantes *RFG*² uabulat *CM* 6 declinant *A* eleemosyna] elemosina *GF*, aelemosina *A*, elimosina *DL*, aelemosina *MB*, elymosina *CR* uidetur *LG*² 7 dimittendo *BL*, demittendo *D* debito *AC* 8 demitti *A*, dimitti *D* peccata] peccata scimus *G*² 9 ut de fonte percipit *Mommsenus*] de fonte percipit *ACMRF*, quam de f. p. *DGBL* 10 et nos *C*] nos *rell.* (non *R*) dimittimus *M*, dimittamus *D* 11 pacem *R* concordis *A*¹*MF*, concordis esse *G*² 12 inducat *AMRF* temptatione *CRF* numquid — temptationis *om.* *D*¹, *suppl.* *D*¹ in ora infima aliqu** (*eras. os?*) *M*¹ laqueum *ADGM*²] laqueo *M*¹*RF*, laqueos *BL*, lacum *C* 13 extemptionis *A* aut] ut *BL* (subplantari *ACG*) incidatur] indi cidatur *D* finis intercidit in *A* *subscr.*: EXPLICIT

II AD VIRVM INLUSTREM SALVTAREM *AMDGR*] AD RVM INLUSTREM SALVTARE *C*, AD SALVTAREM *V* IN *BL* cum indice capit., EPISTVLA CONSOLATORIA AD SALVTAREM INLUSTREM PRO MORTE FILIAE SYAE *F* in epistula nomen non extat 1 conditionis *codd.* surripientia *F*, subrepentia *Brouerus*, sed cf. *vit. Hil. c.* 8 fraus haeretica — subripuit (subrepserit *edd.*), *carm. append.* 'Flumine nectareo' v. 19 si sopor obripiat 2 a* labentium *M*¹ suspecta *F*] suspectu *rell.* 4 trepitans *A* animos *D* subcumbat *GB* *corr.* *L* 5 expectat *A* coepit m. amittit *F* 6 adflictus *ACMGB*] aflictus *L* inpetret *AMGC*²] inpeteret *C*¹, inpetret *BL* perditur *L*, perditus *B* percellit] percellitur *codd.* 7 expectare *CG*² expectata *AG*² 8 an habeat] an h***at *A*¹, an habebat *R*, anbelat *D* 9 protoplasti parentis *CGBFM*²] protoplausti parentis *AL*, protoplasti parentes *M*¹*R*, protoparentis *D* multa *RF* 10 mox linquatur] morlinquatur *G*¹, mox relinquitur *G*², morte relinquitur *G*² v. l., morte linquatur *F* inueterati dens a radice] inueterati densa radice *AC*, inueterati densa radicem *MG*¹*BL*, inueteratis densa radice *R*, inueteratis densa radicem *D*, inueterati dens radicem *F*, inueterati liuor densam radicem *G*²

steterit quin stirpe mortis fixa vivat. (3) Misit hoc posteris hereditas parentalis, ut iacentes morti quaeramus vivere morituri: vulnificavit cunctos infelicis arboris adquaesita possessio, quae blandientibus pomis prolem prius nocuit quam nutrit; quo certe sub epuli specie mors intravit. ferali tactu laesit hoc parentes et posteros: illos gustus, nos suus: quoniam virulentae suasionis poculum, quod pater male sorbuit, in prolem transfudit et, ut ita dictum sit, quod a fonte manavit, in rivum defluxit. (4) Intulit hoc igitur illa mater de genere sed noverca de crimine, infelix cunctis Eva monades, quod certe sola sic extruit ut universa destrueret, cum veterata machinatione decipulae rudem virum perderet et periret. sed proles quid boni faciat, si se in calumniam vel mali parentis extendat, aut ut illum iterum detrahendo remordeat qui semel morsu perierat, cum ipse sibi suffecerit suus lapsus, noster occasus? (5) Itaque puto incongruum si vel illum remorsero per quem gratis venit ingratum, cuius occasione vitalis alimoniae mors coepit depasci, cui dum oculorum apertio promittitur, lux fugatur et divinitate promissa homo lapsus redit in terram: hinc est quod prolem genitam nocens esca traxit in praedam. (6) Fecit illa captivitas nos prosperis exules, adversis consortes, et tantum peregrinatio gravior, quam mors dura notior. nascitur ab Adam vetere usque ad novum hominem vita nostra cum morte. (7) Hinc se nec Abel exiit nec Enoch effugiet neque Noe se subtrahit, qui diluvio mortem distulit non mutavit; hoc patriarcha non renuit, hanc legem legifer non avertit, propheta sustinuit et plus quam propheta succubuit: Sarra quoque, Rebecca Rachel Anna Elisabeth, licet sexus inferior, tamen hoc simul bibit amarum. (8) Quid conqueratur de reliquis, cum ipse triumphator mortis pro parte qua caro factus est et morti subiectus est? nec fuerat plenus homo, si non sensisset et tumultum: nec deus crederetur, nisi surgeret de sepulchro. (9) Hinc est quod loquor, carissime et fidae dilectionis mihi voto conexe, eo quod tuos per apices natae sanctae transitum conqueraris, vix singultu repente indicans calamo tristi, decennalis aetatis inruente funere pubertatis tenerae floscula marcuissse, cum paene nuptiali retracta de limine non ad patris votum thalamo datur sed tumulo, et diverso cantico non toro traditur sed sepulchro, ad cuius forte vota iam festinans familia fervebat, sedule parentela excitabatur et patria, mater erat prece suspensa, ipsa adsurgebat cura nutricis: iuncea pubertate, rosea modestate, festiva arte sui sexus ornata. (10) Sed quo me rapit formae decor se prodere tam cito fugax, quo caro mendax, cum defunctae si praedicetur gloria, ad crescant lamenta? (11) Habuisti igitur istud pater, sed non tuum: reddidisti potius commendatum. plo-

1 quin] in <i>codd.</i>	<i>G</i> ² in <i>marg.</i> : al. in stipite. et tamen in stirpe	haec A	heredis BL
2 iacentis R, iacenter A, subiacentes <i>Browerus</i>	adquaesita <i>ACG</i> ¹] adquesita M, atquaesita R, atquesita D,		
adquisita <i>BLG</i> ²	3 quo] quod G	4 epuli specie F] epulis specie <i>ALR</i> , epulis speciem <i>CMDG</i> ¹ B,	
epularum specie <i>G</i> ²	mors] mo**** A ¹	6 prolem <i>DGF</i>] prole <i>rell.</i>	tranfudit M
riuo <i>codd.</i>	7 igitur hoc A ¹	euua <i>AMD</i>	8 monader A
extruxit <i>Browerus</i> , struit <i>Mommseus</i>		destrueret <i>GLF</i>] destrueret <i>rell.</i>	cum ueterata] quem uete-
rata <i>ACMDGRF</i> , quae inueterata BL		9 decipulae — et om. C	qui C
ut] in F, om. L	11 suffecerit] sufficerit <i>ACDGRF</i> , sufficerit M ² , sufficeret BL, aficerit M ¹		12 gra-
tes <i>DG</i> ¹ L	13 apertio mittitur D, optio promittitur L	15 captiuatas <i>G</i> ¹ <i>RF</i>	prosperis <i>ACM</i>]
prosperes G, properis <i>RF</i> , properes D, pro poenis BL, fort. pro prosperis		16 aduersus G, aduersos F	
quam] qua <i>G</i> ¹ , quantum <i>G</i> ²	18 exiuit DL	enoch <i>AGL</i>] enoch C, enoc <i>MDBR</i>	effugit A ¹ <i>corr.</i> A ¹ ,
efugiet R (cf. IX, 2, 39)	subtrahit AL] subtrahit <i>rell.</i>	19 renuit L, ****uit A ¹	auertit]
a****tit A ¹	20 prophetae C	subcubuit B, succumbit <i>ACM</i>	21 quid] qui C ¹ (<i>corr.</i> C ¹ ?)
22 qua] qui D	mortis C	23 sensissit CM	tumulum <i>GF</i>] cumulum <i>rell.</i> (cummulum D)
surgeret] surget et M	24 fidae <i>Mommseus</i>] fide <i>codd.</i>	25 conexe om. C	tuae BL
cem BL, apice R	sanctae <i>GF</i>] sancti <i>rell.</i> (sci sic C)	singulto C	26 aetates C
27 maruissse A	28 thoro <i>G</i> ²	29 sedole M	30 iuncea C ¹ (<i>corr.</i> C ¹ ?), iuncta <i>DG</i>
tati <i>DG</i>	31 festiua om. L	32 fucax A	quo] quam <i>codd.</i>
		33 habusisti C	conmen-

datum M, commodatum *Browerus*

ratur velut amissum: sed consideretur non perditum quod ad Christum redit intactum.

- 12) An certe conquereris quasi solus ista perpessus sis, cum casus hic vineat et reges? an felicior Augusto, fortior Alexandro, favorabilior Traiano, sanctior es Theodosio? cum hoc habeat obitu aequale tam miles quam princeps: patienter dolendum est quod
 5 habes commune cum mundo. (13) Quantas autem feminas ab ipso primo complexu retraxit ad tumultum, et pertulerunt dispendium agnito viro, non habito: quae bis lamentandae sunt: antea pudorem perdere, sic perisse! (14) Vnde quamvis conqueraris talem te tali casu amisisse subolem, nulli tamen novum est, ut non potuisset hoc vitare puella quod venit per feminam. illud potius inspicere, ut ista res funeris
 10 sit virtutis, et ad illorum exempla te coaequa qui dolore victo surgunt ad palmam. (15) Habes itaque inter ipsa patientiae culmina primum velut in specula Iob censuram et normam, qui pro filiis domino sic gratias retulit tamquam si tunc acceperit cum amisit. qui vir experientiae voluntati divinae tradidit totum, ne caderet. (16) Quid vero? David fortis, licet Goliath subdiderit, non se velut faenum nutui caelesti sub-
 15 stravit, cum filio amisso lavit, epulatus est? ne repugnet, intellegens uni cedere qui cuncta formavit, servus fidelis timuit offensam boni domini provocare vel murmure. * * quem ut iungeretur divinas ad nuptias, iugiter diffuebat pius pater per lacrimas. potestis autem conicere quia talem non tolleret, nisi suis thalamis placuisset. unde nosti abyssos divini consilii vel tuae natae qualis in corde concupiscentia latitavit?
 20 fortassis hoc antea elegit quod meruit et illud prodiit quod optavit. (17) Quae de re, vir optime, esto tibi vix iudex et pater es; hoc est si per caritatem te temperes et te iudices, non offendis: praesertim cum te mitiget promissio redemptoris et praeconis Pauli vox simulata tonitruum, quia in ictu oculi resurgere maturabunt sepulti et vivent sub umbra Christi, de virginitate securi.

III

Item alia

DOMINIS INLUSTRIBUS CUNCTAQVE MAGNIFICIS, OMNI DESIDERIO CONPLECTENDIS, SERVIENTIBUS DOMINORVM. Si humanae consuetudinis isto se generaliter per omnes unus usus

2 conquereris *M¹L*, conquaeris *A* hinc *DBL*, hi* *A¹* 3 agusto *D*, augustu *M*, agustu *C*,
 gustu *R* fauorabilior *DGBLF*] fauoradebilior *C*, fauora. debilior *AM*, fauor adebilior *R* troiano *L*
 es] est *R*, om. *BLF* theodosio *AMB*] teodosio *CD*, theutosio *G*, heudosio *R*, theodosio *LF* 4 ob-
 itu fort. delendum aequali *C*, om. *L* milis *CMR* 5 habis *M*, ab his *R*, habet *F* (con-
 plexu *AMG*) 6 traxit *BL* uiro *DGF*] uero *rell.* habito *AGFB²*] habeto *DB¹LR*, abeto *CM*
 7 sic perisse om. *F* 8 casu] causa *L* amisse *AC*, amississe *MG* subolem *B¹M²*] subolim
CM¹, sobolim *R*, sobolem *AGLB²* 10 quid *C* uecto *ACMR* 11 pacientia *DBLR* 12 nur-
 mam *CM¹* domino *F¹ corr.*, *G²*] dominum *rell.* rettulit *M* acceperit *GBLF*] acciperit *ACM*,
 acciperet *D*, acciperint *R* 14 goliath] gloriam *D*, om. *BL* nonne *F* 2. *Salom.* 12, 16 sq.
 15 intelligens *L* 16 timeat *G²* domni *D* 17 quem] quae *G*, *q̄* (*i. e.* quae) *C²* *i. ras.*
 iungetur *R* diffuebat *Brouerus*] defuebat *codd.* (deflebat *L*) videtur adiunctum fuisse patris ex-
 emplum qui vel optarit mortem filiae: quae ut iungeretur etc. 18 quia] qui *A* tollerit *C*, telleret *D*
 19 abyssos] abissos *L*, abyssus *ADGBMR*, abissus *C*, abyssum *F* 20 prodiit] fort. prodidit 21 esto
 uir optime *L* uix om. *F* pater es] pateris *F*, patere *Brouerus* temperis *ACM*, temperas *F*
 22 et t. i. n. o.] iram aeterni iudicis non offendis *F* qui sensit haec omnia corrupta esse miteget *M¹*
 promissio *DR* 23 similata *L* tonitrua *R*, tonitruo *F* subscr. EXPLICIT *CD*
 III om. *F* tit. om. *CR* item om. *L* titulus genuinus intercidit cum nominibus nobilium
 ad quos epistula directa est. nec in praescriptione nec infra nominantur, fortasse consulto 1 inlustribus
 cunctaque *D*] inlustris cunctaque *AM*, inlustris cunctaque *GR*, incunctaque *C*, cunctaque *BL* (conplectendis
ACMG) 2 dominorum *CMG* per omnis *C*, pomis *R* unus om. *C²* usus om. *C¹*

extendit et ab antiquis atavis ipso tradente genere et ad nos usque naturali quodammodo lege pervenit, eo quod post triticei panis oblectantem candorem vel suavitatem pascentem ad hordeaceae frugis aristosa cibaria fastidioso nimium dente nare fauce transitur (cum delectabilis escae dulcedine permutante ad convivium pergere, nisi fames urgeat, austeritas epuli non invitat), hinc est quod inlustris ac magnifica celsitudinis vestrae gratia, copiosa cotidiana disciplinae doctrina superinundante refecta et ferventis ingenii studio lucubante polita, post illum, ut dixerim, detersum eloquentiae vestrae nitorem et perspicue clarum exercitatione purgante ad linguae nostrae rubiginosam facundiam fastidiose vestri sensus fulgida lux inclinatur: cum tale sit quod sermonis nostri rumores vacillantes auditis, ac si post epulas coturnicis aut fassidis viris delicatissimis cibos ingeram pecuales. (2) Sed inter haec una spe praesumptionis videor animari eo quod aliquatenus post regales delicias esca desideretur ruralis et saepe rusticus offerat quod animum potentis oblectat. (3) Nam quamvis regum conviviis auro intermicante purpurata palla coruscet, saepe tamen iucunditate placere mensa plus adsolet vel adumbrata foliis ordinatis ex palmitibus vel superiecto hederarum corymbo crispante. igitur habet et de silva reductus pastor quod proferat; cui si desint reliqua, tamen dignantem convivam vel de lacte dives invitat. (4) Quapropter dominationi, celsitudini et, teste domino loquor, profusae dulcedini vestrae salutes venerabiliter ac desiderantissime persolventes aeterni regis clementiam deprecamur, ut domnis praecellentissimis feliciter regnantibus ac vestrae potestatis officiis crescentibus ita fugitivae huius vitae spatia producantur, ut illi piissimo tramite gubernando et vos sine macula fidelissime serviendo creatoris ac redemptoris nostri desiderato pariter intretis in regno, sperantes in Christo de vestrae caritatis affectu humilitatem nostram peculiariter omnibus sanctis et domini famulis, sed etiam domnis regnantibus vel eorum fidelibus proflua dulcedine commendatis: hoc fiducialiter deprecantes, ut veneratorem vestrum, portitorem praesentium, hominem dominae Radegundis matris vestrae, animae sanctae, vel ea quae pro utilitate necessitate praedictae dominae suggererit coram Christo et eius angelis, tam pro sui necessaria quam prece nostra proprium habere dignemini. indubitabiliter intimamus, ut quod pro causa illius apud praesentes domnos reges inpendetis apud aeternum regem centuplicato munere suis orationibus adquiratis.

1 genere et] generet *ACGBR*, genoret *M*, genere *L*, degeneret *D* 2 triticei *DGBL*] tritici *ACMR*
oblectantem candorem vel suavitatem pascentem] oblectante candore vel suavitate pascente *codd.* 3 hordeaceae] ordeaceae *GL*, ordiaceae *CMDBR*, hordeacia *A* fastidiosa *D* dente — delec *i. ras. 1 m.*
C fauce] faue e *C* 4 dulcidine *M* ni *A*¹ (*corr. A*¹?) 5 famis *C* urgeat *D*, *B* ex *corr.*, *L* inluster ac *A*, inlac *L* (*rell. fere per compend.*) 6 cottidiane *G* superundante *G*¹
7 lugubrantem *G* 8 exertatione *G* 9 rubiginosa *DR* 10 rumos *D* uacillantes *DL(R)M*²] uacellantes *ACM*¹*G**B* cuturnicis *A*, cumturnicis *R* fassidis *L* 11 cibos *G*²] cibis *rell.*, sed *om. G*¹ spe] sper (*sp*) *A* praesumptiones *A* 12 uidear *D* dilicias *A* 13 saepe] saepe post *D* regnum *D* 14 conuiis *DGR* auro *om. R* iocunditate *GBL* 15 aederae *G*, haederae *R* 16 corimbo *AL* habet *om. G*¹ pator *C* 17 dignitatem *BL*
19 salutis *ACD* reges *M*¹ depraecamus *C* 20 domnis *CBL*] dominis *rell.* 21 tramiti *B* 22 et *om. L* 23 regnum *G*² nostra *D* affecti *M* 24 domnis *ACMGBL*] dominis *DR*
25 dulcidine *M* 26 hominum *D* 27 uel**ea (*eras. ex*) *C* pro *om. C* utilitatis necessitate *G*², utilitate necessitatis *C*, utilitate necessitatem *R*, utilitate et necessitate *Par.*; sed necessitate ad corrigendum necessaria (28) adscriptum et falso loco insertum videtur 29 nostra] n̄a (*debuisset n̄a*) *D*, *om. C* dignimini *AM* intimamur *R* cause *G*¹ 30 apud] apost *BL* (*i. e. male solutum ap*) domnus *M*, domni *BL* regis *MBLR* inpendetis *ACD*] inpendetis *BLR*, inpenditis *MG*
apud] apost *B*, ac post *L* aeternum *C*] aeterno *rell.* regem *C*] rege *GBL*, regi *AMDR* centuplicato *ACMR*

IV

Item alia

Celsitudinis vestrae legatis transeuntibus omni caritate reffectas nos insaturabili voto suscepisse gratificamur epistulas: in quibus ut, quod erat nostrae relevationis, consultum de vestri culminis incolumitate relegimus, inserendo commemorationem dulcissimae filiae quod est de maerore partimur. (2) Denique quibus fuit in vi-
 5 vente participata laetitia, sint communes lacrimae necesse est in defuncta; nec ratio suadet, ut sola tibi privilegium defendas in fletu, quae habuisti in cuius nos conpari ligaremur affectu: quoniam licet formata vestris ex visceribus processisset, tamen non minus adulta nostris in pectoribus habitavit, quippe quae producens partum ex utero transmiseras quasi in nostro gremio recepturum; ut cum a vobis esset, etsi non corde,
 10 tamen corpore recessura, nobis vel in vestra vicarietate fieret amplectenda. (3) Hinc est quod, [quod] matri de illa genetalis causa contulerat, mihi totum velut adoptivus amor explebat, quia, cum vobis genita, nobis tamen erat renata. equidem optaveram pro meritis eius, illa superstitute vobiscum loqui de gaudio magis, quam tristis conlatio nasceretur ex fletu. sed invida rerum series, quae illud celerius subripit
 15 quod magis placere cognoverit, rem mihi desiderabilem paene uno momento et offerre voluit et auferre. vel quare nobis rem attulit quam subducere festinavit? cum nihil sit in humana condicione crudelius quam aut non videre quod habeat aut videre quod perdat. (4) Sed quousque suum maerorem dolor inportunus exacuit ac praeceps sine freno moderatae consolationis excurrit? cum intellegat hoc temperari debere
 20 quod emendare nequiverit et aequanimiter toleret quod infectum facere non valebit; praesertim cum in illa tot admiranda refulserint, ut nec apud homines in sermone defecerit et apud deum de opere praemia viventis expectet. (5) Nam praeter reliqua bona quae cum illa laudanda sunt (nec tamen clausa iacent in tumultu dum vol-
 vuntur per ora cunctorum) hoc unum breviter adsero: si fides et persecutio Christi
 25 martyrem facit, non habes in tali filia quod deflere, quia illi et recte credere contigit et perferre, et licet festinasset in iuventute sors debita, tamen est innocentia secunda de palma.

IV om. F	epistula Radegundis nomine composita	de titulo et nomine idem dicendum quod ad III
tit. om. C	item om. BL	1 celsitudinis M
Brouerus	insaturabile u. suscepisse C	2 gratificamus L
rell.	ut] et codd.	3 incolumitate B] incolomitate rell.
5 participante L	communis ACMR	6 suadit ACM
(pari G ²)	7 ligaremur BLG ²] ligaremus M ² , legaremus rell.	processissit M ¹
nostro in L	recepturum pro recipiendum	10 praecessura M
DGBLM ²] uecarietate A ¹ corr., CM ¹ , uecarietate A ¹ R		11 quod quod] quod
codd.	genetalis M	12 renata equidem CG] renataequidem AM, regnata equidem D, renate
quidem R, renata quidem BL	14 conlatio] consolatio	'unus cod. Vat.' Luchius
subreptit AMG ¹ C ² , subri C ¹	16 auferre] offerre D	attulit rem cum subducere L
condicione codd.	18 inportunus ACMG] importunus BL	19 intelligat AL
nequiuera BL	22 de opere om. L	expectet G] spectet rell.
item v. 22	25 martirem L, martyres A	habis M
uuntur C		credere] i. ras. 1 m. D (ex contigit?). gre-
dere R, egredi BL	subscr. EXPLICIT ACMDG	

V

IN NOMINE DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI INCIPIVNT VERSVS

De oratorio Artannensi

Quisquis ad haec properas venerandi limina templi
 dona precaturus quae dat amore deus:
 haec in honore sacri Gabrielis culta coruscant,
 qui pia iussa dei rite minister agit,
 5 Zachariae veniens qui nuntia detulit astris,
 Elisabeth datus est quando propheta potens,
 quique redemptorem e caelo regem omnipotentem
 post ait ut terris ventre Maria daret.
 quae sacer antistes nova tecta Gregorius effert,
 10 ut sibi caelestes restituantur opes.

VI

IN NOMINE DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI VERSVS

Ad ecclesiam Toronicam quae per Gregorium episcopum renovata est

Emicat altithroni cultu venerabile templum
 egregium meritis, nobilis arcis apex;
 quo propria tunica dum operit Martinus egentem,
 gestorum serie fulgida signa dedit.
 5 namque idem antistes, sacra dum mysteria tractat,
 lumina gemmarum est visus habere manu,
 ac de veste fuit quantum sua dextera nuda
 tantum membra sibi gemma corusca tegit.
 sanctus item domini alnum dum benediceret altar,
 10 de capite est visus flammeus ire globus.
 quae modo templa sacer renovata Gregorius effert
 et rediit priscus cultus honorque suus.

V extat in P f. 69^r post X, 10, 20 tit. om. CP in — uersus om. GLF in — inci-
 piunt om. B domini] DOMINI DEI M INCIPIT R uersus om. M artannensi] ARTANNENSE
 codd. (ARTANENSE DR) 1 ueneranda PF lumina BR 3 honore C¹ gabrielis DGL,
 g**brihelis A¹ culto D 6 elisabet C, elisabeht G, helysabeth R, elibeth P¹ 7 redemptorem
 e CPG²] redemptoremae G¹, redemptore e AM, redemptorem DBLRF omnino potentem D 8 agit
 R 9, 10 om. P, sequitur XI, 10 9 qua (M) antestis A templa M 10 caelestis
 A¹M, celestis C, caelestem B¹ subscr. v. x M, EXPLICIT v. XIII (i. e. x-III pro x-vi etc.) D
 VI epigrammatum de templo Martini congeries tit. om. C in — uersus om. GL in —
 christi om. B domini] DOMINI DEI RF DE AECLESIA D, IN ECCLESIA L TORONICA GL, TV-
 RONICAM F QVAM L P** (eras. ost?) A¹, om. L GREGORIUS EPISCOPVS RENOVAVIT L
 1 altithori D 3 martynus G et sic ubique 4 dedit i. ras. C 5 nam quidem BL antestis
 ACM misteria CG, mystiria A 7 in marg. ITEM MB 9 in marg. ITEM GL alnum —
 altar om. F almam DG benedicerit CD altar AM] altare CBLR, aram DG

Fulgida praecipui nituerunt culmina templi
 postque usus veteres praemicat aula rudis,
 15 in senium vergens, melius revirescere discens,
 diruta, post casum firmitus acta situ.
 Martini auxiliis operando Gregorius aedem
 reddidit iste novus quod fuit ille vetus.

Clara supercilio domini delubra nitescunt:
 20 alma licet merito, sunt quoque celsa iugo;
 invida subruerat quam funditus ipsa vetustas,
 ut paries liquidis forte solutus aquis,
 quam pastor studuit renovare Gregorius aedem,
 nec cecidisse dolet quae magis aucta favet.

Ambianis tremulum cernens Martinus egenum
 dimidia chlamydis mox ope membra tegit.
 sed coram angelicis turmis se hanc nocte silenti
 pauperis in specie Christus habere refert.
 o sacer antistes, meritis referende sub astris!
 30 unde tegis nudum, hinc tua palla deum.

Inter opima deus figulus quae vascula fecit
 Martinus meritis vas in honore nitet.
 leprosi maculas pretiosa per oscula purgans,
 cui quod ab ore dedit pax medicina fuit.
 35 ulcera morbos curans sic fauce beatus,
 quod Iordanis agit tacta saliva facit.

Quam generosa fides Martini in saecula civis!
 qui quocumque fuit, mors ibi perdit iter.
 denique cum extincto catechumenus ore iaceret,
 40 se superextendens effugat arma necis:
 sic viduae genito laqueato, deinde reducto:
 est vir ubi iste dei, non licet ire mori.

Fanaticam pinum sanctus succidere cogens,
 iustum ibi subposuit rustica turba premi.

13 ITEM MDGBL praecipue A 14 rudis M¹, rudes AC 15 senium uergens] senium
 uerens AC, seniumue ruens BL, seniumque ruens M², senium* ens M¹, senium ueniens DG, senium ruens
 R, senium rudis F reuiescere M¹ corr. M¹, reuiesscere C¹ 16 diruta G²B²] deruta rell. (desuta
 B¹, deruta D) firmus A¹M 17. 18 adferuntur ab Odone abbate vit. Greg. 12 p. 121 Migne
 17 operande A aedem Od.] idem codd. 18 quod C Od.] quo codd. (cf. VI, 1, 78) 19 ITEM
 MDGBL glossa in G: supercilio] altitudine montis nitescunt C 22 liquides M¹, liquidis C
 23 idem C¹ corr. C¹ 24 n. c. d.] i. ras. 1 m. C, haec c. d. B, nec cedisse d. D fouet D
 subscr. v. vi MD 25 incipit P, post vit. Mart., f. 54^r sine titulo ITEM MDGBL 26 chla-
 mydis] clamidis codd. teget M¹ 27 hac DL 29 antistes GBL] antestis ACPMD mere-
 tis M¹ referende D] referendo rell. 31 ITEM MDGBL obima P 33 macula B, maculam
 L speciosa BLR¹ corr. R¹ fugans D 34 pax] fort. mox 36 iordanis ACMG, cf. v. 100
 37 ITEM MDGBLF (in P spatium unius versus relictum. sic sqq.) ciues A 39 cum DGB²F sup. v.]
 om. rell. catechumenus] catechumenus codd. (catechumenus F, om. P) 40 se] de P post 40
 1 v. vac. P 42 ite P¹ 43 ITEM MDGLFB² sanctus] sanatus G¹ succedere CRF
 44 subposuit APMGB] supposuit CL rustia G

45 caesa secure arbor cum iam daret alta ruinam,
ad crucis imperium est ire coacta retro.
quis vigor hic fidei, validae dum pondera pini
quo natura negat crux facit ire viam!

Serpentis morsu tumido suprema regenti
50 hic digitum ut posuit, pestis iniqua fluit
collecto morbo huc et ab ulcere pollice tracto,
dumque venena cadunt erigit ille caput.
unguentumque novum, digitis traxisse venenum
et tactu artificis sic superasse neces!

55 Dum latro extinctus falso coleretur honore,
voce huc Martini cogitur umbra loqui,
publice se referens scelerum pro mole peremptum
se quoque nec iustum, sed magis esse reum.
o vox sancta, loqui defuncta cadavera cogens,
60 cui post fata iacens dat sua verba cinis!

Pergeret in fluvio dum vipera lapsa natatu
et prope litorei tangeret ora soli,
Martini imperio liquidas revocatur ad undas
transactumque viae lassa recurrit iter.
65 quantus amor domini tali sub corde calebat,
quando venena potens ipsa retorquet aquis!

Martini meritis aliis quoque febre crematis
sudores refluos pagina sicca dabat;
unde salutifero medicamine charta fovebat
70 atque graves ignes littera tinguunt aquis.
gratia quanta dei huius sermone rigabat,
febre ubi succensis fons suus ibat apex!

Alme, decus rerum, pie summe, Gregorius, arcis,
tu cui das sedem dat tibi templa sacer.
75 nam veteri fuerant haec funditus eruta lapsu
tectis, labore novo quae modo culta cluunt.
iure potestatis cui tu, bone conditor orbis,
haec danti in terris culmina redde polis.

45 *aret P¹ alta] fort. acta 47 cum L pine C, pinae A 49 ITEM ut s., sine
spat. vac. P serpentes C tumido s. regenti] tumidum s. regentem codd., cf. V. M. II, 157
51 collectu A tracto PDGLBF] retracto CMRA², retracto A¹ 52 capud C 53 ungentumque B
54 artificis Mommsenus] artificis codd. (cf. V. M. III, 104) superesse D necem L 55 ITEM ut s.
57. 58 commutati A¹ corr. A¹ 57 referens ADGB²] referent CMB¹R, referet F, referat P, refert L
58 sed] *e P¹ 60 cum P, qui MR fata Par.] facta codd. iacen* C¹ (corr. C¹?), tacens P
da C 61 om. P ITEM ut s. fluio] fluuium codd. (V. M. IV, 273) 62 ore GB¹L
65 latebat F 67 om. P ITEM MDGLB² aliis] fort. aegris 69 une P carta L
70 tinguunt DGLM²] tinguet ACPM¹BRF 72 succensus A¹ suos M¹ 73 om. P ITEM
MDGLB² decus] deus codd. 75 ueteris D lapsa G¹ 76 labore bis P

Victa vetustatis per tempora culminis arca
 80 diruit, ut melior surgeret aula solo,
 quo sacra Martinus domini mysteria tractans
 a capite igniferum misit in astra globum.
 ne tamen ipsa ruens miserando fine iaceret,
 pontificem meruit qui sibi ferret opem.
 85 quae rediviva micans instante labore Gregori,
 decidua in senio, floret honore novo.
 fundamenta igitur reparans haec prisca sacerdos
 extulit egregius quam nituere prius.
 nunc placet aula decens, patulis oculata fenestris,
 90 quo noctis tenebris clauditur arte dies.
 lucidius fabricam picturae pompa perornat,
 ductaque qua fucis vivere membra putes.

Leprosus purgavit

Pannoniae satio misit tibi, Gallia, fructum
 gignens caelestem terra maligna dapem,
 95 Martinum inlustrem meritis, qui munere divo
 culmen in aethera sede senator habet.
 qui leprae maculas medicata per oscula purgat,
 curat et infectum pura saliva virum.
 ad fluvium domini cui non fuit ire labore:
 100 quod Iordanis habet, sanctus ab ore dedit.
 qui sacer ipse mihi te, pastor, agente, Gregori,
 Fortunato adimat tot maculosa reo.

Chlamys divisa

Dum chlamydem Martinus inops divisit egeno,
 Christus ea memorat se bene veste tegi.
 105 dives paupertas, dominum quae textit amictu,
 cui deus occurrit qui dedit astra faber!

Tunicam dedit

Noscere qui mavis Martini gesta beati,
 hic poteris breviter discere mira viri.

79 om. P ITEM MDGL acta R¹, arta R¹ corr., archa F 80 diruit cf. v. 16 aura B¹LRF
 81 quos P misteria C 83 ne PDG] nec ACMBLRF 85 quae rediuiua APMDF] qua rediuiua BL,
 quae rediua C, quare diuina G, quare diuina R gregorii MDFG² 87. 88 adfert Odo l. s. p. 122
 88 extullit P¹ 89 ITEM MDGL occulta B (vulg. v. l.) L 90 qua F, quod A, quae D
 claditur D arte] arce codd. 91 fabrica C perornet L 92 quae Browerus harum
 picturarum (cf. Odo l. s.) descriptiones esse epigrammata quae secuntur Browerus vidit 93 titulos omnes
 om. CP LEPROSV PVRGAVIT MDGB] LIRROSV P. R, DE LEPROSO PVRGATO A, LERROSV MYNDAVIT F,
 ITEM L pannoniae satio D] pannoniae sacio G², pannoniaestio ACMG¹, panoniaestio R, panoni aestio B,
 pannonias titio F, pannonia genitum P (pannonia aestium Par., pannoniae regio Browerus) missit D
 95 mune CM¹ dibo P 96 in i. ras. P aetherea P 98 pura om. D 99 i. e. qui
 non debuit ire cum labore 100 sanatus G¹ 102 macula M¹ 103 chlamys] CLAMES codd.
 post hunc titulum, in quo finit f. 128, in D avulso f. 129 sequitur f. 130 in c. 9, 18 incipiens chla-
 mydem] clamydem C, clamidem rell. inobs C 104 cristus CG memoitat sic P¹ 107 tv-
 NICAM L] TONICAM rell. noscere quavis M¹

denique cum tunicam sacer ipse dedisset egenti
 110 ac sibi pars tunicae reddita parva foret,
 quod non texerunt manicae per brachia curtae
 visa tegi gemmis est manus illa viri.
 o nimium felix cui contigit in vice lanae
 nobilium lapidum lumine membra tegi,
 115 ut, cum adhuc cinere adpersus foret atque favillis,
 artifice angelico gemmeus iret homo!

Mortuos suscitavit

Quid deus in famulis operetur opimus amator,
 Martini gestis magna probare potes;
 ducere qui meruit de morte cadavera vitae
 120 rettulit atque diem reppulit unde necem.

Pinus excisa

Dum caderet Martinum arbor pressura beatum,
 mox facit ipse crucem, pinus abacta redit.
 quis non virtuti divinae commodet aurem,
 dum trabe conversa dant quoque ligna fugam?

Idola prostrata

125 Idola dum cuperet Martinus sternere fulta,
 conterit haec caelis magna columna ruens.
 auxilium ad iusti dignando militat aether:
 quanta fides cuius currit ad arma polus!

Falsus martyr

Forte colebatur dum quis pro martyre latro,
 130 Martini adventu se probat esse reum.
 virtutis merito fidei radiante corusco
 nec tacet extincti nec latet umbra rei.

109 tunicam *CGBLR*] tunicam *APM* egentem *C* 110 ac sibi parua foret reddita pars tunicae
L ac] hac *P* tunicae *AP¹GBLR*] tunicae *C*, tunicae *MP²* 111 quo *Mommsenus* 112 gem-
 mas *M¹* 115 adpersus *ACPMG*] aspersus *BL* 116 artifices *P* 117 MORTVOS SVSCITAVIT
GBFM²] MORTVOS VSCITAVIT *M¹*, MORTVO SVSCITATO *A*, MORTVVS SVSCITATVS *L*, MORTVVM SVSCITAVIT *R*
 118 potis *CB¹* 119 cadauere *P* 120 rettulit *LB²*] retulit *rell.* repulit *G* 121 tit. om. *CP*
 123 uirtute *PM¹* 125 tit. om. *CP* PROSTRAVIT *F* cum *B²* fultat *C* 126 conteret *A*
 129 FAL**SVS *M* martire *B* 132 om. *P*; sequitur post 2 vv. vacuos c. 7, 3 sq. *subscr.*
 v. CXXXII *AM*

VII

Ad Childebercthum regem et Brunichildem reginam, de natali sancti
Martini pontificis Toronici

Praecelsis dominis famulor dum corde pusillus
 fluminibusque vagis per vada pergo rate:
 ecce supervenit venerandi in saecula civis
 Martini meritis luce perenne dies.
 5 qui modo de Gallis totum mire occupat orbem,
 et virtus pergit quo pede nemo valet.
 qui velut alta pharus lumen pertendit ad Indos,
 quem Hispanus Maurus Persa Britannus amat.
 hunc Oriens, Occasus habet, hunc Africa et Arctos:
 10 Martini decus est quo loca mundus habet;
 quique per Oceani discurrit marginis undas:
 omnibus ut praestet, circuit orbis iter.
 per cinerem ascendens, per dura cilicia caelos
 stat modo gemmatus, pauper in orbe prius,
 15 quo patriarcharum decus est radiantque prophetae,
 quo est sacra turba senum bis duodena patrum,
 inter apostolicum numerum rutilante senatu
 quo sedet ipse throno, rex sibi Christus amor,
 quo excellit cum clave Petrus, cum dogmate Paulus,
 20 fulget et in reliquis palma corona fides,
 quo loca martyribus vernanti lumine florent
 atque libro vitae est scriptus honore cruor,
 quo confessores gemmata palatia complent
 aeternumque tenent aurea tecta diem,
 25 stat quoque post lacrimas ubi nunc Radegundis opima,
 forsitan et Eugeniam nunc tenet illa manu:
 hos inter Martinus habet diademata pulcher
 atque sacris lumbis fulgida zona viret,
 cantat et egregios Christi de morte triumphos
 30 atque resurgenti plaudit amore deo.

VII extat in H f. 205^v (cf. ad IV, 26. 27) v. 3 sq. in P post 6, 131 tit. om. CP childe-
 bercthum] CHILDEBERTVM R, CHILDEBERTVM rell. BRVNICHILDE AR, BRVNECHILĀ L REGINA AR
 natali] NATALE AMBR, per comp. G TORONICI AR] TOROÑ G, TYRONICI M, om. BLF 1 famulor]
 famulos ACM¹, famulus rell. pusillis ACM¹ 3 ciues A 5 occubat C 7 farus F
 8 marus C brittanus A, brittannus CP¹F 9 arctos] archthos PGBL, archthos MR, arctus A, racthos C
 10 martyni G ut solet, martinique L est] et B¹RF, om. L 11 oceane P, oceano M¹, oceanum M²,
 oceanas A 12 praestit ACM¹P 13 caelicia C, cilia G 14 urbe M¹ 15 patriarcharum A
 radiantque] que sup. vers. A, radiant F, radianque C 16 torba PM¹, turque C¹ parum ACM¹G¹
 17 apostolicum CM 18 trono CM 20 corona fides palma P¹ 21 quo locar ACM, de quo
 loqar P¹, de quo loqar P² martiribus P uernanti GLH] uernante ACPBF, uenerante MR
 22 adque P 24 aura P 25. 26 om. P 25 radegundis ACM] radegundes GBLR 26 eu-
 geniam] eugenia codd. nunc H] hunc ACMGB¹, hanc B¹ corr., LRF ille B¹ corr. B¹ manu H]
 manum rell. in C finit f. 160, continuatur f. 169^r 27 diademate A pulchra L 29. 30 om. P
 29 et egregios H] et gregorius ACMGRF, gregorius BL cristi C triumphos G, triumphus CR

hunc quoque Martinum colitis quem, regna, patronum,
 vos hunc in terris, vos memor ille polis:
 vos intra angelicas turmas canat ille sub astris,
 cui vos ante homines fertis honore diem.
 35 nomina vestra legat patriarchis atque prophetis
 cui hodie in templo diptychus edit ebur.
 reddat apostolicos procures reliquosque patronos
 quem vos hic colitis vel pia festa datis.
 pergat et ad Christum pro vobis ille precator
 40 cui vos in templis vota precando datis.
 ante poli referat sua haec sollemnia regem,
 dentur ut hinc vobis, regna, salutis opes.
 deputet et dominus vestrum hunc esse patronum,
 ut modo qui colitur vos colat huius amor.
 45 qui[que] dedit habitans miracula plurima terris,
 distribuatur vobis hic quoque mira potens.
 cuius gemmata est tunc dextera visa beati,
 vos simul et vestros protegat illa manus.
 qui tunc promeruit revocare cadavera vitae,
 50 hic quoque pro vestra vota salute ferat.
 qui percusso homini abstraxit de carne venenum,
 noxia de vobis ipse venena vetet.
 qui serpentis iter fecit revocare retrorsum,
 ipse graves casus hinc fuget ire retro.
 55 qui de peste domum salvam dedit esse Lyconti,
 haec domus incolumis floreat huius ope.
 cuius opima chlamys tremebundum texit egenum,
 eius apostolici vos tegat ala viri.
 qui viduae matri revocavit ad ubera natum,
 60 ipse tibi hic tribuat pignora, mater, ava,
 ut Childeberethus maneat cum prole novella,
 rex sua regna tenens et nova regna trahens,
 de genita ut videas genetrix, ut dulcius optas,
 deque nuru cara quod tua vota rogant;
 65 unde hic felices habeant sua festa fideles
 et domini famulis sitis honoris apex,

31 hinc A quae H regna pro reges, cf. 42; 9, 44 32 polos A, polus R 33 uos intra a. t.] uos
 inter a. t. codd. praeter uos inter angelicis turmis AM¹ (ut vid.) G, angelicis uos in turmis H 34 hominis PM¹
 36 om. P cuius R tem*** A¹ corr. A¹ diptychus] dypticus A, dipticus rel. ebit BL
 ebu C 37 apostolicos C, apostolicus PG¹ patronus C 39 et om. P cristum P
 40 uota GRFM²B²] uita ACPM¹B¹L 41 anti CPM¹ sua] uestra H sollemnia CPG
 43 depotet PM¹ uestrum dominus H hinc A 44 huius om. P amor C] amor* A,
 opis MGBLRFH, om. P 45 quique dedit habitans] qui dedit habitans CPMGB¹RF, qui dedit inhabi-
 tans L, qui dedit hic habitans AHB², q. d. his h. Browerus 46 hinc L 50 uota] dona codd.
 51 homine A, hom*ni P¹ corr. P¹ abtraxit AG¹ uenenam P¹ 52 ipse ACP, B¹ corr., LH]
 ipsa MGB¹RF nitet A¹ 53 serpentes C retrorsum i. ras. 2 m. P 54 i. ras. P² [f. 56^v
 init.) fugit ACM¹, fugiet R, fugat P² 55—60 hic om. P¹ sed extant post V, 2, 61; hic supplet P²
 55 lyconti BLF 56 incolumis] incolomis codd. 57 chlamys] clamys APM, clamis CG¹BL, clames
 G², claus F 58 apostolici CM post 60 in P sequitur V, 2, 5 61 childeberethus R] childe-
 berctus M, childeberthus C, childebertus AGBL, gildeburtus F 63 uide*** C¹ corr. C¹ genetrix
 L 65 fideles i. ras. 1 m. C 66 honore M

quo tibi plus libeat, Brunichildis, habere patronum,
 quando domum et dominos servat in orbe pius.
 sic quoque te erudiat, regat et sic tramite ducat,
 70 actibus ipsa piis ut sibi iuncta mices.

VIII

Ad eosdem in laude

Si praestaretur praeconia pandere regum,
 non mihi sufficeret nocte dieque loqui,
 qualiter hic populus dominorum pendet amore
 et vestris oculis lumina fixa tenet.
 5 vos, quibus et speculum et lux et dulcedo manetis,
 carum ornamentum his simul estis, honos.
 praecipuum donum placidum et placabile regnum,
 ac vestro in statu est culmen in orbe pium.
 hicque parentela et patria et tutela coruscat,
 10 hic decus atque gradus, hic pietatis opus,
 hic tranquilla quies, hic spes iucunda fideli,
 postque deum in vobis dona salutis habent.
 hic ego cum populo mea vota et gaudia iungo,
 quae pius amplificans crescere Christus agat.
 15 praestet cura dei vos longa in sede tueri,
 caelesti ac dono regna tenere diu.
 adquiratis adhuc nova vel possessa regatis
 ac pie participes has foveatis opes,
 ut tibi quae floret de nato et germine, messem
 20 maturam videas, mater honore micans;
 sic ut et ex genito genitisque nepotibus amplis
 altera progenies inclita detur avae.
 de Childeberetho dulcedine flore salute
 fructum habeas genetrix, plebs sua vota videns.
 25 de nata atque nuru cumulet tibi dona creator
 cumque pio merito stes placitura deo.
 hic ego promerear rediens dare verba salutis,
 congaudens dominis parvulus ipse piis:
 prospera sint regum, populorum gaudia crescant;
 30 exultet regio, stet honor iste diu.

67 bronichildis *CM*, pronichildis *G*, brunechildis *L* 68 et *om. G* dominos *Mommensen*] domi-
 nus *codd.* urbe *M¹G* prius *L* 69 te *om. C* 70 sibiuncta *C* *subscr. v. LXX ACM*
in H sequitur c. VIII

VIII *tit. om. C* in laude] LAVDANDO *FH* 3 qualiter] qualiter autem *G* pendet *H*
 pendit *rell.* 4 et] ut *M* tenet] tenent *codd.* 5 dulcido *CM* 7 praecipium *C* pla-
 citum *A* 8 stato *G¹*, stratu *F* 9 hicque] hisque *codd.* tula *CM¹*, aula *A* 10 opis *H*
 11 quies] dies *codd.* iucunda *ACMF*] iocunda *GBL* 14 cristus *G* 15 praest *A* **ede
C¹ 16 caeleste *AM¹*, caelestae *C* 21 genitusque *BL*, *fort. genitaque, cf. 25; append. 6, 10*
 22 inclita *CGR* 23 childeberetho] childebertho *C*, childeberto *AMBL*, childeberthi *R*, childeberthi *G*,
 childeberti *FH* dulcidine *M* salutis *GH* 24 genitrix *L* ples *C* 27 ego *ACMGH*
 quoque *BL, om. RF* 28 parvulus *A* 29 prospera sunt regum *R*, p. sint ***um *M¹*, prosperas
 integrum *B¹* (*corr. B¹*) *F* *subscr. v. xxx AM*

IX

De navigio suo

Regibus occurrens ubi Mettica moenia pollent,
 visus et a dominis ipse retentor equo.
 Mosellam hinc iubeor percurrere navita remo,
 accelerans tremulis pergere lapsus aquis.
 5 ascendensque ratem gracili trabe nauta cucurri,
 nec compulsa notis prora volabat aquis.
 interea locus est per saxa latentia ripis:
 litore constricto plus levat unda caput;
 huc proram implicitam rapuit celer impetus actam,
 10 nam prope iam tumidas ventre bibebat aquas.
 ereptum libuit patulos me cernere campos
 et fugiens pelagus ruris amoena peto.
 gurgite suscipior subter quoque fluminis Ornae,
 quo duplicata fluens unda secundat iter.
 15 inde per exclusas cauta rate pergitur undas,
 ne veluti piscem me quoque nassa levet.
 inter villarum fumantia culmina ripis
 pervenio qua se volvere Sura valet.
 inde per extantes colles et concava vallis
 20 ad Saram pronis labimur amnis aquis.
 perducor Treverum qua moenia celsa patescunt,
 urbs quoque nobilium nobilis aequae caput.
 ducimur hinc fluvio per culmina prisca senatus,
 quo patet indiciis ipsa ruina potens.
 25 undique prospicimus minitantes vertice montes,
 nubila quo penetrans surgit acuta silex,
 qua celsos scopulos praerupta cacumina tendunt
 hispidus et tumulis crescit ad astra lapis.
 nec vacat huc rigidis sine fructibus esse lapillis:
 30 denique parturiunt saxaque vina fluunt.
 palmite vestitos hic respicis undique colles
 et vaga pampineas ventilat aura comas;

IX edidit Boeckingius p. 110 (v. ad III, 12) 1 metica GF 2 equi A, equi CM 3 mo-
 sellam] musellam GBLRF, musella ACM percurrere M 5. 6 om. M¹, suppl. in ora infima manus
 diversa sed aequalis 5 traue AC cucurri Par.] cucurrit codd. 6 compulsa AM] compulsa
 CBL notis R] nothis rell. uolabat GL] uelabat ACMBRF 7 axa ex axt 1 m. A paten-
 tia Mommsenus 9 hunc A implicitam ACMG] implicitam BL rapuit om. A 10 aquas C¹,
 aquis R, equus F 12 petis C¹ 14 quod AGBL secundat R, secundet G¹ 15 excussas C¹
 17 cumina AC 18 rursus incipit D 19 extentes BL caua ualles A 20 saram Trossius
 teste Boeckingio] suram codd. (sura AC) labitur Par. 21 treuerum MGRF] triuerum ACD, treui-
 rum BL moena AM¹ 22 orbs A¹C¹M¹ corr. A¹C¹M¹ capit A 26 nubia co A¹, nubilia
 quo CA² penitans C surget M¹ 27 celsus A scopulos M, scopulus A 28 tumidis L
 29 uacat huc DGF] uagat huc ACR, uagat huic BL, uagat his M (his ex sil.) regidis C, rigitis A
 lapis D 31 uestitus A collis A

cautibus insertae densantur in ordine vites
 atque supercilium regula picta petit;
 35 culta nitent inter horrentia saxa colonis:
 in pallore petrae vitis amoena rubet,
 aspera mellitos pariunt ubi saxa racemos,
 et cote in sterili fertilis uva placet
 quo vineta iugo calvo sub monte comantur,
 40 et tegit umbrosus sicea metalla viror;
 inde coloratas decerpit vinitor uvas,
 rupibus adpensis pendet et ipse legens.
 delicias oculis habui dapibusque cibatus,
 haec iucunda tenens, navita regna sequens
 45 hinc quoque ducor aquis qua se rate Contrua complet,
 quo fuit antiquum nobilitate caput.
 tum venio qua se duo flumina conflua iungunt,
 hinc Rhenus spumans, inde Mosella ferax.
 omne per illud iter servibant piscibus undae
 50 regibus, et dominis copia fervet aquis.
 ne tamen ulla mihi dulcedo deesset eunti,
 pascebar Musis, aure bibente melos:
 vocibus excussis pulsabant organa montes
 reddebantque suos pendula saxa tropos.
 55 laxabat placidos mox aerea tela susurros,
 respondit cannis rursus ab alpe frutex.
 nunc tremulo fremitu, modo plano musica cantu
 talis rupe sonat qualis ab aere meat.
 carmina divisas iungunt dulcedine ripas.
 60 collibus et fluviis vox erat una tropis.
 quo recreet populum, hoc exquirat gratia regum,
 invenit et semper quo sua cura iuvet.
 Antonnacensis castelli promptus ad arces
 inde per accedens sarcina pergo ratis.
 65 sint licet hic spatiis vineta in collibus amplis,
 altera pars plani fertilis extat agri:
 plus tamen illa loci speciosi copia pollet,
 alter quod populis fructus habetur aquis.
 denique dum praesunt reges in sedibus aulae
 70 ac mensae officio prandia festa colunt,

33 insertae *Par.*] insertis *codd.* (infestis *M ex sil.*) 34 glossa in *G*: regula] restitudo uitum 36 ui-
 tes *A* 37 mellitus *A* rapiunt *BL* 38 quote *A* 39 uincta *L* 40 metella *C*
 41 uinitur *A* 42 appensis *BL*, adpensas *Mommsenus* pendet *F*] pendit *rell.* 44 iucunda
AMDG] iucuntia *C*, iocunda *BL* regna *cf. ad 7, 31* 45 **contrua (*eras. du*) *C*, *cf. Boecking.*
 (complet *M*) 46 antiquo *D¹ corr. D¹* 48 regus *C¹*, renus *corr. C¹* mosella] musella *codd.*
 49 seruiebant *A*, seruiebant *R*, seruabant *CL* probabile est scripsisse poetam feruebant *p. u.*, regibus
 et *d. c.* seruit 51 dulcido *M* 53 excussi *BL* 56 respondet *L* 57 plana *DBRF*
 musca *CM¹* canta *D*, canto *C¹ corr. C¹*, campum *F* 58 tales *A* rupe] *pe C¹* ab aere]
 habere *AR* 59 carmine *L* dulcidine *M* 60 fluvis *M*, fluus *C* trophis *R* (ut 54 trophos),
 ripis *L* 61 exquiret *A* 62 iura *BL* iuuet *L Boeckingius*] iubet *rell.* 63 antonnacensis
DBL, adtonnacensis *F* prumptus *M* ad aures *L* 64 per] prope *Brouerus* (accedens *po-*
tius corruptum videtur) 65 lucet *G¹* uenita *ACM¹* 67 spatiosi *C* collet *D*

retibus inspicitur quo salmo fasce levatur,
 et numerat pisces, cum sit in arce sedens;
 rex favet in mensa, resilit dum piscis ab unda,
 atque animos reficit quod sua praeda venit.
 75 illuc fausta videns, huc laeta palatia reddens
 pascens ante oculos post fovet ipse cibus.
 praesentatur item mensae Rheni advena civis,
 turbaque quo residens gratificatur edens.
 ista diu dominus dominis spectacula praestet,
 80 et populis dulces detis habere dies:
 vultibus ex placidis tribuatis gaudia cunctis,
 vester et ex vestris laetificetur apex.

X

Versus de oratorio Artannensi

Magna beatorum retinet haec terra talenta,
 divinis opibus dives habetur humus.
 pars dextra angelico Gabrielis honore coruscat,
 gaudia qui mundo detulit ore sacro,
 5 quando aeternalem concepit virgo salutem,
 dona redemptoris nuntius iste ferens.
 laeva est parte lapis tumuli, quem corpore Christus
 pressit morte brevi, victor eundo patri.
 hic quoque reliquiis micat ille Gregorius almis,
 10 qui probus igne redit nec pice mersus obit.
 sunt etiam Cosmas, Damianus et ipse, salubres
 non ferro artifices, sed medicante fide.
 est Iulianus item, gladio iugulatus amico,
 plebs quem Arverna colens arma salutis habet;
 15 Martinusque sacer, retinet quem Gallicus orbis,
 cuius Christum operit dimidiata chlamys,
 se tunica spolians nudum qui vestit egenum,
 unde datae sibi sunt alba topazus onyx,

71 psalmo C 73 in mensa B] inmensa ACGL, immensa vel imensa rell. resilet d. pisces A
 abundat A, habund F 74 animo C decent haec puerum regem 76 oculos ABLR] oculis
 CMDG, R¹ corr., F cibus M¹, cibos A 77 mensa erhini a. ciues A 78 resedens ACM
 80 pulis D dulcis CM¹D 82 et om. CMG subscr. v. LXXXII AMD
 X 1—14 extant in P f. 81^r post IX, 12, 6 hoc ordine: 1. 2. 11—14. 9. 10. 3—8 hoc titulo: DE
 SANCTIS QVOSMA ET DAMIANO IVLIANO GREGORIO ET DE GABRIHELE ARCHANGELO tit. om. C uersus
 om. GL ARTANNENSI G] ARTANNENSE rell. (ARTANENSE AD) 2 hab**** P¹ 3 pras D, pax
 (MR) gabrielis MB] gabrielis ACPGLF, gagrihrielis R 6 don** M fort. ipse fe-
 rans P 8 pressi* P¹ uictor] uii** P¹ in P sequitur X. 13 9 gregorius DGBL] item,
 sed prior r 1 m. corr. ex e C, georgius PMRF ex sil.; de P dubitare facit titulus almus AC¹ 10 mor-
 sus LB², morbus B¹ 11 cosma dumianus C¹ (corr. C¹?) 12 ferr* B¹ corr. B¹, ferre R arti-
 ficis M¹ medicanto P 13 iuculatus CP 14 pleps PG aruerna ACPMG] aruenna DBLR
 coles D habes BL, habent F 15—20 extant in P f. 69^r post I, 5, 22 16 cristum CR
 chlamys] clamys PMR, clamis ACDGBL 17 tunica DBR 18 data P, late R sibi ACPG]
 tibi rell. onyx MGBL] onix AR, onux CPD

quae meruere aliqui hoc in corpore cernere sancti,
 20 gemmarumque sonus quod patefecit opus.
 additur hic meritis cum nomine Victor opimis,
 munere martyrii qui tenet alta poli;
 hic veteris virtute viri nova palma Niceti,
 urbem Lugdunum qui fovet ore, sinu.
 25 horum pastor opem corde, ore Gregorius orat,
 vivat ut altithrono vir sine fine deo.

XI

IN NOMINE DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI

Versus facti in mensa in villa sancti Martini ante discriptores

Cum videam citharae cantare loquacia ligna
 dulcibus et chordis admodulare lyram
 (quo placido cantu resonare videntur et aera)
 mulceat atque aures fistula blanda tropis:
 5 quamvis hic stupidus habear conviva receptus,
 et mea vult aliquid fistula muta loqui.
 ecce dies, in quo Christus surrexit ab imo,
 infernae legis rumpere vincla potens,
 quando et victorum lacrimantia milia solvit
 10 et revomunt multos Tartara fracta viros.
 additur hic aliud, quod Martini aula beati
 emicat haec ubi nunc prandia festa fluunt,
 qui valuit gestis aures pulsare Tonantis,
 obtinet et meritis quod petit alta fides,
 15 qui pie restituit defuncta cadavera vitae
 atque dei prompte praebet amicus opem;
 cui successor ovans modo rite Gregorius extans,
 ille quod acquirit, hic regit ore, fide.
 qui rogat hic praesens, alibi licet insidet absens,
 20 exhibet atque cibos pastor in urbe bonus.
 nunc igitur celebrate diem sollemniter omnes
 quos deus omnipotens hic dedit esse pares,
 quos sibi Martinus collegit amore benignus
 et facit ecce escas hic epulare suas.

19 qua L post 20 in P sequitur X, 5 21 huic F 23 ueteres C¹M 24 ludunum
 C foet C¹ (corr. C¹?) subscr. v. xxvi MD, xxiv A
 XI extat in H f. 204 tit. om. C in — christi om. GBLH domini] DOMINI DEI AMR
 nostri om. A FACTI G] FACTVS AMR, FACTOS D, EDITI H, om. BLF ANTE DISCRIPTORES AMDR]
 ANTE DEI (DÍ) SCRIPTORES B, ANTE DESCRIPTORES GF, om. LH cf. Greg. H. F. IX, 30 1 cy-
 tharae AB, chitharae C lingua DFH, digne C 2 cordis CGBL biram C 3 canto AM
 r=sonare G¹ 4 blandotropis C 5 stupidos A² habeor R, habeas BL, om. D receptos
 A 7—10 extant in P f. 66^r inter III, 9, 38 et 39 7 ecce] ista P quo] co C, qua P,
 cf. III, 9, 40 12 emicat (eras. t) C fluunt] soluunt R 14 obstinet G¹ quo A
 15 pia H 16 prumpto CM, prote G¹ probet G 17 qui D egregius H 18 ad-
 quiret A 19 insidet CM¹BL, inde sed A 20 exibet DBR cibus AMDG urbe] orbe
 codd. 21 hunc H sollemniter M 22 pa=es (eras. t) C, paries R 23 colligit C
 benigno R

- 25 ergo sub incolumi Childeberetho ac Bruniehilde,
 quos tribuit celsos regna fovere deus,
 vos, quos miserunt, populum moderate fidelem
 et relevate inopes, si quis et extat egens;
 ac bona de dominis noscendo et agendo benigna
 30 sint quoque laetitiae pabula vestra fide.
 quos invitavit Martini mensa beati,
 sumite gaudentes quod dat amore dies.
 quae bonus antistes noscendo Gregorius expers
 plaudet et haec populus gaudia vestra canat.
 35 cuius et haec domus est a Christo exoret amator,
 reges, vos, populos ut tegat arce deus.

XII

Pro puella a iudicibus capta

a Ad Gregorium episcopum

- Exemplo domini mihi vel venerabilis orbi,
 qui minimas non vis perdere, pastor, oves,
 sollicitis animis curam per pascua tendens,
 ne desint caulis, circuis ore greges:
 5 hic igitur gerulus genitam flens impie demptam,
 captivam subolem tempore pacis habens;
 Martinique pii successor honore, Gregori,
 qui pater es populi, hanc, rogo, redde patri.
 iugiter ille sacris meritis inluminat orbes:
 10 orbato hanc patri redde videndo diem.

b Item pro eadem re ad Romulfum

- Si rapidis oculis te semper, amice, viderem,
 sic quoque vix avidum me satiaret amor;
 qui, si praesentis non possum cernere vultum,
 te mihi vel scriptis, care, saluto libens.
 5 hunc etiam famulum commendo, benigne, verenter,
 et si iusta petit, hunc tua lingua iuvet,

25 incolumi] incolumi *codd.* childeberetho] childebercto *R*, childebertho *CGBF*, childeberto *AMDLH*
 bruniehilde *M*, brunechilde *L*, brunchilde *D* 26 celsus *AFM*² 27 moderate] moderare *codd.*
 28 releuate] releuare *codd.* et] e* *C*¹, om. *M*¹*D*¹ (*suppl. D*¹) 29 domnis *BLRF* et agendo
initio versus C benignas *C* 30 sunt *BL* 31. 32 extant in *P f. 69^v post XI, 9, 6*
 32 summite *PR* gaudentis *M*¹ quos (*M*)*BL* in *P sequitur XI, 4, 9* 33 antestis *A*
 expers *G*, expres *R* 34 populus] populis *codd.* cana**t* (*eras. n?*) *D* 35 cristo *CR*
 36 rege suos *R*, rege suo *H*, reges ac (*M*) *subscr. v. xxxvi MD, xxvi A*
 XII^a *tit. om. C* ad *G. initio tituli G* ep. *om. G* 3 animis *om. B*¹ 4 nec *D*
 circuir *A* 5 gerulus *A* flet *F* 6 subolem *CM*] sobolem *rell.* 7 que *om. C* 9 or-
 bes *RG*²] orb*s *B*¹, orbos *rell.* 10 orbati *R* redde] re *CM* *subscr. v. x AD*
 XII^b *tit. om. C et praeter item G ut in sqq.* item *om. LF* ROMVLPIM *M* 1 uide***
 (*eras. uir*) *D* 5 hinc *M*¹ comendo *C* *erenter *C*¹ *corr. C*¹ 6 ut *A* hinc *BL*

qui tortus graviter genitam sibi luget abactam,
per vos ut redeat filia clausa, rogat,
paupere ut audito, dum estis medicina dolenti,
10 et vestris curis sit pia cura deus.

c Item pro eadem re ad Gallienum

Officiis exerte tuis, moderamine sollers,
sollicitus studiis, utilitate, comes:
more mihi solito, dulcis, tibi debita solvo;
qui colo devinctus, reddo salutis opus.
5 sit commendatus homo quem male torsit iniquus,
perdidit et genitam, heu, miser iste suam.
huic da iustitiam de vulnere corporis emptam
et pie captivam fac remeare suam.
inter utramque necem cui lex et filia defit,
10 unus in ambabus rebus adesto salus.

d Item pro eadem re ad Florentinum

Dum pergit hinc quisque viam, mea pagina currat,
prodat ut eloquio quod sibi debet amor.
nunc quoque care mihi, bone semper, amice fidelis,
pectore devotus reddo salutis opus.
5 commendo hunc etiam famulum, dure ante redactum,
tortus qui legem nec meruisse gemit,
illa dolens gravius quam vulnera corpore fixa,
quod sibi subducta est filia parva, rudis.
audiat hanc vocem pietas miserando benigne;
10 quae sibi cum tribuis, hinc tibi magna dabis.

XIII

Ad episcopos in commendatione peregrini

Pontifices summi, fidei via, semita vitae,
quos dedit omnipotens luminis esse duces
custodesque gregi caelestis contulit agnus,
vos bene pastores, ut foveantur oves:

8 clausa] causa *codd.* *subscr.* v. x M
XII^c item *om.* F p. e. r. *om.* L GALIENVM AL 1 exerte *ACDG*] exerce *BLRF*,
experte (M) *Brouerus*, cf. V, 3, 3 tuis] *fort.* piis moderamina *BL* sollers *AC*] solers
DGBL 3 mihi*** (*eras. rum*) C 4 reddo *ACMG*] redde *DBLRF* *subscr.* v. x D
XII^d item *om.* F p. e. r. *om.* L FLORENTIANVM A 1 currit F 4 redde *R*¹
(*corr. R*¹) F 6 gemit] legemit C, git D 7 ille (M) 8 rudes *ACM*¹R 9 hunc *ACMD*
recte sine dubio, fort. hunc inopem uoce R *subscr.* v. x AM, XII D
XIII extat in P f. 81^e post 10, 8 hoc titulo: AD PONTIFICIS ET AD DIVITES DE ELIMOSINE FACIENDA
tit. om. C a. e. i.] AD PONTIFICES PRO G COMMENDATIONEM D PEREGRINVM A 2 du-
ces] *luc*es *B*², *lucem* L 3 custodisque AC, custodes *BL* regi L 4 bene *om.* *P*¹

5 ecce viator adest peragens iter inscius illud
 finibus Italicis, heu peregrina gemens.
 exulis auxilium, errantis via, norma salutis,
 ad reditum patriae sitis honore patres.
 semina iactetis, mercedis ut ampla metatis
 10 et redeat vobis centuplicata seges.
 Fortunatus enim humilis commender opimis
 ac per vos domino, culmina sancta, precor.

XIV

De Platone episcopo

Provida disponunt reges solacia plebi
 pontificem dantes quem probat alma fides,
 ut colat Hilarium, quem dat Martinus alumnum,
 et confessoris protegat ala potens,
 5 dirigat hic populum successor honore beato,
 et clerum ecclesiae qui moderetur ope.
 floreat arce decens rex Childebercthus in orbe
 cum genitis populo matre sorore iugo.
 gaudia laeta paret praesentia sancta Gregori
 10 et geminas urbes adiuvet una fides.
 qui modo discipulo Platone antistite summo
 sollemnem ecclesiae hic dedit esse diem.

XV

Ad Armentariam matrem domni Gregorii episcopi

Felix bis meritis sibi Machabaea vel orbi
 (nobilitas generis nobilior genitis),
 quae septem palmas caelo transmisit ab alvo,
 martyriique decus protulit ille uterus.
 5 tu quoque prole potens, recte Armentaria felix,
 nec minor ex partu quam prior illa suo.

6 om. P fontibus C¹ 7 exulis L] exsulis GBM², exolis AP, exsolis CM¹, excilis D er-
 rantes AP¹ nurma C 8 om. P redditum M 9 semino C, simino A iactetis]
 iectatis P, iecantae ACM¹, iactantes DGRFM², om. BL mercedes A meatis M¹R, metetis A
 10 reddeat M centuplecata M¹, centiplicata A post 10 in P sequitur 17, 11 subscr. v. XII
 AM, XI D

XIV tit. om. C PLATONO R 1 regis ACDBL (solacia M) 4 alma B 5 beat*
 (o eras.) M, beatus F 6 c*lerum (e eras.) M 7 tenens R, dentens expuncta priore n D chil-
 debercthus] childeberthus CG, hildibertus F, childebertus rell. 8 iugo i. e. coniuge 9 gregorii FG²
 10 urbis A adiuvat D 11 quo D antestite ABR, an***tite (eras. tis) C 12 solemnem G¹
 subscr. v. XII AMD

XV extat in Ven. p. 219 tit. om. C AD GREGORIVM EPISCOPVM G AD ARMENTARIAM
 MATREM AFB²] AD ARMENTARIA MATREM D, AD ARMENTARIA MATRE MB¹R, DE ARMENTARIA MATRE GL
 DOMNI AD] DOMNO MR, om. GBLF GREGORIO MR, om. G EPISOPO MR, om. GL 1 macha-
 baea] machabaea AGBLF, maccabaea CMDR 4 ille uturus R, illa heu testis A 6 suo] sinn codd.
 (sinum R)

illa vetus numero maior, tu maxima solo:
 quod poterant plures, unicus ecce tuus.
 fetu clara tuo, geniti circumdata fructu,
 10 est tibi Gregorius palma corona decus.
 me Fortunatum humilem commendo verenter
 ac mihi caelestem quaeso preceris opem.

XVI

Pro comitatu eius Sigoaldo

Finibus Italiae cum primum ad regna venirem,
 te mihi constituit rex Sigiberthus opem,
 tutior ut graderer tecum comitando viator
 atque pararetur hinc equus, inde cibus.
 5 implesti officium custos, revocaris amico;
 et mihi vel tandem iam mea cura redit.
 dic, meus, [unde] venis post tempora plurima dulcis,
 magnus honore tuo, maior amore meo,
 promptus in affectu, Sigoalde benigne, clientum
 10 et Fortunato nomen, amice, pium?
 rex Childeberthus crescens te crescere cogat:
 qui modo dat comitis, det tibi dona ducis.
 de domino tali videant sua vota fideles,
 cursibus et fiat prospera vita via.

XVII

Ad Sigoaldum comitem, quod pauperes pro rege paverit

Actibus egregiis praeconia fulgida fulgent:
 laus tua, Christe, sonet, dum bona quisque gerit.
 unde genus hominum placeat tu, summe, ministra,
 nam nisi tu dederis, prospera nullus agit.

7 solo] loco C, illo A, caelo vel celo *rell.* (in *communi archetypo fuit colo*) 8 ecce tuus] hoc
 tuus CM, hocque tuus A, hoc tuus est DGBLRF, hicce tuus Ven. (non scripsit hoc) 9 genitu R,
 genito DBL 10 est] et BLRF decus] nouus *codd.* 12 precaris A *subscr.*
 v. XII AM

XVI *tit. om. C* *rius om. F* SIGALDO B, SIGALDI L 2 sigiberthus] sigiberchtus M,
 sigiberctus R, sigiberthus CG, sigiberthus A, sigibertus D, childeberctus B, childebertus L opem om. B¹
 4 indicibus C 5 custos C reuocares C¹ 6 dedit D, edit R 7 dic meus unde DBLRF]
 dic meus CMG, dicque meus A 9 promptus MR sigolet C¹ *corr.* C¹ 10 fortunato M
 amice] *praeter a i. ras. G*, amice D 11 childeberthus] childeberchtus M, childeberthus ACGB, chil-
 debertus LR, hildibertus F 12 comites A² duces AC *subscr. v. XIV AD, XI M*

XVII *extat in H f. 204^a* *tit. om. C* SIGALDO MR, SIGORALDVM H COMITE MR
 QVANDO BL PAVERIT AH] PAVERET MG, PAVIT BL, PAVERVNT R, PAVERINTVS sic D quod — pa-
 uerit] DE PAUPERIBVS F 1 fulgent G²] fulgens *rell.* 2 criste C 3 ministrat C

- 5 divitibus largus forte hinc et parvus egenis,
 se ut redimat dives quando fovetur egens.
 dulciter ista tui pia sunt commercia regni:
 dum escam sumit egens, divitis auget opes.
 pauper ventre satur satiat mercede potentem:
 10 parva capit terris, praeparat ampla polis.
 divitibus plus praestat egens quam dives egenti:
 dat moritura cibi, sumit opima dei,
 dans terrae nummum missurus ad astra talentum,
 e modicis granis surgat ut alta seges.
 15 dent, iacent, spargant, commendent semina Christo,
 hic dare nec dubitent quae reditura manent.
 da: sic Christus erit tibi thesaurarius inde;
 praesta inopi quidquid reddere Christus habet,
 hac animatus ope exposcens meliora Tonantis
 20 nec dubitante fide quod deus ista dabit.
 pro Childeberethi regis florente salute,
 surgat ut in solio qui fuit altus avo,
 fiat ut hinc iuvenis validis robustior annis,
 ceu vixit proavus, sic sit in orbe nepos,
 25 ergo suus famulus Sigoaldus amore fidelis
 pauperibus tribuit, regis ut extet apex.
 hinc ad Martini venerandi limina pergens
 auxilium domini dum rogat ipse sui
 et dum illuc moderans rex pro regione laborat,
 30 ut precibus sanctus hunc iuvet, illud agit.
 denique procedens * * sacra festa tenere
 pauperibus Christi praebebat ipse dapem.
 dispensata placent alimenta per agmina Christi,
 pascitur et populus quem fovet arce deus.
 35 plurima caecorum refovetur turba virorum,
 est quibus in tenebra lux deus atque via.
 hinc alitur clodus quem dirigit ordine Christus
 quique sui domini pendulus implet opus.
 quis referat tantos memorare sub ordine morbos,
 40 occurrens pariter quos sua cura fovet?

5—18 extant in *P* f. 81^o post 13, 10 hoc ordine: 11—18. 5—10 6 se ut *APMGRF*] seu *CBL*, set *D*
 redimet *G*, redima *P*¹ corr. *P*¹ 7 tui] *** *P* regni] re*** *P*¹ 8 diuites *PM*¹ 9 om. *F*
 uenter *CPR* satiatur *A* mercede *CM*¹ 10 paruo *A* in *P* sequitur v. 33 11 egens]
 aeges *P* 13 misurus *B*¹, missirus *M*¹, misserus *D*, missuris *P*¹ talentum *C*, lentum *M*¹ 14 e]
 et *codd.* 15 cristo *CPG*¹ 16 nec *C*] ne *rell.* 17 da sic christus] da si cristus *CG*, da sic
 acristus *P*, da si christus *rell.* thesaurarius *M* 18 praestat *PR*, dat *F* quidquid *AG*¹] quic-
 quid *CPMBLG*² reddere *C* cristus *P* abet *M* 20 ne *C* 21 childeberethi *M*] chil-
 deberedi *G*, childeberethi *R*, childeberthi *AD*, childeberti *CBL*, hildeberti ex hildeberto *F* 23 hunc *BLF*,
 huc *R*, hic *H* ualedis *M*, ualidus *R* 24 urbe *A* 25 famulus bis *A* amore] in orbe *L*
 28 suae *A* 29—32 om. *H* 29 illic *DG* 30 hinc *M* iuvet *GL*] iubet *rell.* 31 pro-
 cedens] procedens cupidus *Brouerus*, fort. procedens *Turonos* (v. 27) 33. 34 in *P* post v. 10 33 cristi
P 34 et] hinc *P* in *P* sequitur *IX*, 1 35 plurima **corum *M*¹, plurimae aequorum *C* re-
 nouetur *G*¹ 36 in tenebra] inta *C*, in tua *BLRF*, interna *DGH*, hinc uita *A* 37 clodus *FH*] chlodus
ACDGBR, claudus *LM*², chladus *M*¹ dirigitur dine *C* 38 quisque *BLG*², quinque *R* 39 tan-
 tus *CMD*

unde catervatim coeuntia milia pascens
 erogat ut habeat, rex quoque cuncta regat.
 te Fortunatus, comes, hinc, Sigoalde, salutans
 regis [ut] auxilio des meliora precor.

XVIII

De prandio defensoris

Paschale hic hodie donum memorabile floret;
 defensor pascit, quo comes ipse favet.
 delicias domini quas tempora vota ministrant
 undique conveniunt flumine fruge polo.
 5 Childeberethi etiam dominatio longa refulgens
 te, Sigoalde, diu sublevet arce, gradu.
 sit regio felix felicis regis amore
 atque boni comitis crescat honore fides.

XIX

Ad Galactorium comitem

Venisti tandem ad quod debebaris, amice,
 ante comes merito quam datus esset honor.
 Burdegalsis eras et, cum defensor, amator:
 dignus habebaris haec duo digna regens.
 5 iudicio regis valuisti crescere iudex,
 famaue quod mernit regia lingua dedit.
 debet et ipse potens, ut adhuc bene crescere possis,
 praestet ut arma ducis, qui tibi restat apex,
 ut patriae fines sapiens tuearis et urbes,
 10 adquiras ut ei qui dat opima tibi,
 Cantaber ut timeat, Vasco vagus arma pavescat
 atque Pyrenaeae deserat Alpibus opem.
 aut (quasi grande loquor) facit hoc sacer unicus auctor:
 a domino erigitur parvus et altus homo.
 15 de tirone ducis venit, et de milite princeps,
 ut reliquos taceam, Iustinianus erat.

41 pascens] passim *L*¹ corr. *L*¹ 42 regat *C*¹ glossae in *G*: erogat] diuitias; habeat] illas;
 regat] si fuerint seruati a fame 43 fortunatum *A* segoalde *CMR*, sigoalde *B* 44 regis ut
 auxilio] regis ut auxilium *DBLG*², regis auxilium *M*, *G*¹ corr., *RF*, regis auxilium *G*¹, reges auxilium *AC*
 subscr. v. XLIV *AMD*
 XVIII 1 odie *B*¹*R* 2 defenso *AC* qui *AR* ipsa *A* 3 dilicias *B*, deliciae *DG*,
 diliciae *R* domino *G* quas *DG*] quae *rell.* uota] fort. grata ministrat *DF* 4 con-
 nueniant (*MR*) 5 childeberethi *G*] childebercti *M*, childebercti *R*, childeberthi *CD*, childeberti *ABL*,
 hildiberti *F* 6 sigualde *C* gradu] g***du *C*¹ 8 comites *M*¹*R* subscr. v. VIII *D*, XVI *M*
 XIX GALLACTORIUM *F*, GALATORIUM *A*, SALACTORIUM *L* 1 ad *ACMG*] om. *DBLRF* quo *F*
 3 burdegalsis *A* 5 indicio *BL* 8 praestit *M*¹ duces *A* 9 urbes] ***fes *C*¹ corr. *C*¹
 10 atquiras *C*, acquiras *M*¹ 11 uasco *BL* pauiscat *C* 12 disserat *MRF* 13 aut] fort.
 at 15 tirone *ACMG*] tyrone *DBL* ducis *A*] duces *rell.* (ducis *nominat.*) glossa in *G*: duces]
 sc. ueniunt uenit et] ueniunt *Brœgerus*, uenient *Mommmsenus* limite *R*

hoc et in ecclesia Christo tribuente refertur:
 de exorcista aliquo pontificalis honor.
 egregius merito Martinus testis habetur,
 20 qui fuit ante sacer quam sacra iura daret.
 hoc agit omnipotens, totum qui condidit orbem,
 magnaue sola putes quae facit ipse potens.
 laetior ergo, precor, maneat in culmine rector,
 maiora sperans, vir ratione sagax,
 25 rege sub hoc florens aeternaue regna requirens
 * * * * *
 iustitia ac pietas tecum comitata coruscet:
 illa tuum pectus protegat, ista latus.
 alta fides etiam, dilectio fida nitescat,
 30 et Fortunato sis, comes, amplius amor.

17 referatur A¹, referetur CM¹ 18 exorzista F, exorcistas A¹M¹, exorcistis C aliquos R
 19 habetur M¹ 20 iure G, om. R 21 ait D condedit M¹ 22 ipsa potens R (ipse po-
 tens ad putes) in D (f. 132 in.) nova manus incipit 23 laetior D 24 maior asperans R,
 maior adsperans F (vix scripsit maiora aspirans) 25 regina M 26 om. codd., spatium 1 v. relin-
 quunt MDLRF, G² in marg.: hic deest uersus 27 comita DR, comitante A¹ coruscet] coruscent
 codd. 29 nitiscat CM¹ 30 fortunato M amplius DF subscr. v. xxx AMD
 EXPLICIT LIBER X INCIPIT (INC. EXPOSIT SYMB A) LIBER (L. om. GF) XI AMDGBRF, EXPLICIT LIBER X
 FORTVNATI INCIPIT LIBER EIVSDEM VNDECIMVS L, subscr. om. C

LIBER VNDECIMVS

I

Expositio symboli

Summam totius fidei catholicae recensentes, in qua et integritas credulitatis ostenditur et unius dei omnipotentis, id est sanctae trinitatis, aequalitas declaratur et mysterium incarnationis filii dei, qui pro salute humani generis a patre de caelo descendens de virgine nasci dignatus est, quo ordine vel quando pertulerit, quomodo
 5 sepultus surrexerit et in carne ipsa caelos ascendens ad dexteram patris consederit iudexque venturus sit, qualiter remissionem peccatorum sacro baptismo renatis contulerit et resurrectio humani generis in eadem carne in vitam aeternam futura sit, quia multa in symbolo paucis verbis complexa sunt, mediocriter nobis sermo temperandus est, ne aut breviter dicendo non aperiat intellectum aut prolixitate verbi generetur fastidium. (2) Itaque resurgente Christo et ascendente in caelum, misso
 10 sancto spiritu, conlata apostolis scientia linguarum, adhuc in uno positi hoc inter se symbolum, unusquisque quod sensit dicendo, condiderunt, ut discedentes ab invicem hanc regulam per omnes gentes aequaliter praedicarent. (3) Denique symbolum graece conlatio dicitur, quia hoc ipsi inter se per sanctum spiritum salubriter contulerunt.
 15 dicitur et indicium, quod per hoc qui recte crediderit indicetur. ergo cunctis credentibus quae continentur in symbolo salus animarum et vita perpetua bonis actibus praeparatur.

I *Rufini expositionem symboli* (p. 51—114 Vall., XXI p. 335—386 Mign.) in curtam epitomen redegit et pauca (ut § I) de suo adiecit extat in cod. Ottoboniano 122 memb. 8. s. XI f. 74 sq. (O) hoc titulo: INCIPIT EXPOSITIO SYMBOLI A FORTVNATO PRESBITERO CONSCRIPTA tit. om. C EXPOSITIO SYMBOLI R] E. SYMBVLII MDF, E. SYMBVLII A (v. s.), DE EXPOSITIONE SYMBVLII GB, DE E SYMBOLI L 1 recensentis CR qua et ACO] qua DGBLF², que R, q sic F¹ 2 dei om. DR 3 filii CM¹G¹ 4 descendens A quo] qui D 5 surrexerit D, surrexit L consederit ABLOM²] considerit M¹, consideret CDRF, consederet G 6 renatus C¹ 7 resurrectio OG²] resurrectione CM, resurrectionem ADG¹BLRF eandem L carne AGBFO] carnem CMDLR 8 simbolo GL] symbulo ACMDB complexa AMDG] complexa L sermone D 9 aperiat G²] aperiant rell. generatur CMRF 10 caelum DGLOM²] caelo ACM¹BRF 12 symbolum GL] symbulum ACMDBR quod sensit om. M (Rufin. p. 53 in unum conferendo quod sentiebant unusquisque) descendentes D 13 symbolum AGLR] symbulum MDB 14 graece] graece latine O colatio G¹B ipse A¹, om. BLRF spiritum sanctum A contulerunt] condiderunt codd. 15 recte] recte non O Rufin. l. s. symbolum enim graece et indicium dici potest et collatio, hoc est quod plures in unum conferunt. id enim fecerunt apostoli in his sermonibus, in unum conferendo unusquisque quod sensit. indicium autem e. q. s. 16 simbolo GL] symbulo ACMDBR 17 praeparatur MBLF¹

(4) Credo in deum patrem omnipotentem. Praeclarum in primordio ponitur fidelis testimonii fundamentum, quia salvus esse non poterit quin recte salutem crediderit, apostolo praedicante: *credere oportet accedentem ad deum*; item: *corde creditur ad iustitiam*; et: *credidi propter quod locutus sum*; vel illud: *iustus ex fide vivit et: nisi credideritis, non intellegitis*. (5) Ergo vel in rebus humanis nullum opus incipitur, nisi labor omnis ad effectum venire credatur. unde credendum est in deum, a quo tam praesens vita quam futura tribuitur. (6) Deus autem appellatio est substantiae sempiternae sive timoris divini. igitur deus est sine principio, sine fine, simplex incorporeus inconprehensibilis. (7) Patrem autem cum audis, agnosce quod habeat filium veraciter genitum, quomodo possessor dicitur qui aliquid possidet et dominus qui alicui dominetur. deus ergo pater secreti sacramenti vocabulum est, cuius vere filius est verbum et speculum et character et imago vivens patris viventis, in omnibus patri similis, eiusdem naturae et in divinitate genitus, genitori per omnia coequalis. (8) Nec quaeratur quomodo genuit filium: quod et angeli nesciunt, prophetis est incognitum. unde illud dictum est: *generationem eius quis enarrabit?* quam secretam originem cum proprio filio novit ipse solus qui genuit. (9) Nec a nobis deus discutiendus est, sed credendus: qui in nobis ipsis nescimus quod sapiamus, quomodo sapientia ingenium aut intellectus consilium aut mens nostra generat verbum. (10) Sed, ut breviter dicamus, sufficit nos scire quia lux genuit splendorem, propheta testante: *in splendoribus sanctorum ex utero ante luciferum genui te*; et illud: *hic deus noster, et non reputabitur alter ad eum*; et post: *in terris visus est et inter homines conversatus est*. (11) Omnipotens vero dicitur eo quod omnia possit et omnium obtinet potentatum; quia pater omnia creavit per filium. (12) Et in iesum christum. Iesus Hebraice salvator dicitur; hoc nomen digne convenit principi qui populo se sequenti possit salutem tribuere: cuius figuram Iesus Nauae gerens populum de deserto in terram repromissionis certum est induxisse, et iste de tenebris et terra ignorantiae se sequentes ad caelos educit. (13) Christus dicitur a chrismatis unctione, et hoc nomen pontificale est vel regale, quoniam reges ungebantur oleo corruptionis: hic autem ab spiritu sancto oleo exultationis divinitus unctus est, propheta dicente: *spiritus sanctus super me propter quod unxit me*. (14) Iesus ergo dicitur eo quod salvat populum; Christus, quod sit unctus pontifex

1 deo A 2 *fidelis A, fidei O q. s. e.] quia salus esse quia salus M¹ non C¹] om. *rell.*
quin] qui *codd.* recta G² salutem MO] salute ACDGRF, saluti BL 3 apostholo M¹
Hebr. 11, 6 (Ruf.) credere portet G, crede oportet D accedenti A, accedente B dominum
D Rom. 10, 10 cor A 4 psalm. 115, 1 crededi A loquutus M Rom. 1, 17
5 Ies. 7, 9 (Ruf.) crederitis M intellegitis DOB²] intelligitis L, intellege B¹, intellegitis
ACMGRF (item Rufinus, permanebitis Vulg.) 7 tribui*** A¹ est om. M 8 timores A¹
timoris diuini, quod ineptum est, non habet ex Rufino (p. 57) 9 inconprehensibiles M¹ agnosce
M quo M¹ 11 qui alicui ADG] quia cui CMRFO, quia est cui BL dominatur Browerus
12 peculum B, poculum O character] character *codd.* 14 quoequalis CR 15 Ies. 53, 8
generationes O enarravit ACMR 17 credendus] credendus est G 19 'lux splendorem' Rufin.
p. 60 in. 20 psalm. 109, 3 21 Baruch. 3, 36 (Rufin. p. 61 ext.) hic] hic est O ibid. v. 38
22 inter homines] cum hominibus L uero] ergo L 23 omnia O optinet B, obtineat Browerus
potenstatum D, potestatem O (Rufin. p. 60 omnipotens autem ab eo dicitur quod omnium teneat potentatum)
24 et — christum om. G in confiniis paginarum 351 et 352 in] sup. vers. i. ras. 1 m. D, om. C
christum] christum filium eius BL iesus] iesus enim L, iesus autem R hebraice A] hebraice L,
ebraice BFO, ebraicae MG, aebraicae CR 25 possit A] posset *rell.* figuram] fort. lucernam
26 nauae] naue *codd.* (Nawā Septuag., Nun Vulg., Nauae filius Rufin. p. 62) de om. CM 27 edu-
cit] ducit BLRF 28 chrismatis L] chrismatis B, crismatis *rell.* 29 ungebantur B ex corr.
30 profeta M Ies. 61, 1 31 eo] propter L saluit M¹, saluat LO christus] christus eo A

in aeternum. (15) VNICVM FILIVM ideo, ut nihil in hoc intellegas terrenum sive corporeum, ubi de uno est unus, de luce splendor, de corde verbum, de mente sensus, de forte virtus, de sapientia sapiens, de aeterno natus est coaeternus, per omnia idem, quod pater hoc filius. (16) Nam unicus ideo, quia nec conparationem recipit cum reliquis creaturis nec similitudinem, quia omnium rerum summus ipse creator est; homines autem filii dei vocantur per gratiam: ille solus filius genitus per naturam. hucusque de deitate patris atque filii textus ordo secutus est. (17) QVI NATVS EST DE SPIRITU SANCTO EX MARIA VIRGINE. Ille qui de patre ante saecula natus est, postea de spiritu sancto eius templum in virgine fabricatum intellegendum est. nam sicut in sanctificatione spiritus nulla fragilitas extitit, sic nec in partu eiusdem causa corruptionis apparuit; qui in caelis unus, in terris unicus, per portam virginis ingredi mundum dignatus est. (18) Hinc plurima prophetae de virginis conceptu et de partu locuti sunt. unum tamen exemplum pro brevitate proponemus, de quo Ezechiel dicit: *porta quae respicit ad orientem clausa erit et non aperietur et nemo transiet per eam, quoniam dominus deus Israhel ipse transibit per eam, et clausa erit.* (19) Hoc tamen notandum est, quia dum spiritus sanctus est dominicae carnis creator, spiritus sancti hinc maiestas ostenditur. quod vero deus maiestatis de Maria in carne natus est, non est sordidatus nascendo de virgine qui non fuit pollutus hominem condens de pulvere. (20) Denique sol aut ignis si lutum inspiciat, quod tetigerit purgat et se tamen non inquinat: nec fuit deo iniuriae causa misericordiae, neque sit incredibile quod est ipse natus de virgine qui Adam de pulvere et primam mulierem potuit de costa formare. (21) CRVCIFIXVS SVB PONTIO PILATO. Hinc multa prophetae qualiter confixus in cruce, foratis pedibus, aceto vel felle aut vino murrato potatus, spinis coronatus, lancea percussus, super veste eius sorte missa et in conspectu populi maligni manibus extensis in die pependerit praedixerunt [quae] diligens lector inveniet. (22) Tamen ut breviter dicatur: in cruce suspensus est, ut nos a damnatione ligni vetiti dissolveret; felle vero potatur, ut amaritudinem praevaricati pomi et nimis acidi amputaret; spinis coronatur, ut maledictae terrae vetustum crimen erueret; lancea percutitur, ut per plagam lateris aqua fluente vel sanguine baptismum vel mysterium martyrii promulgaret; et ut dicatur aliquid altius: in costa Christus percutitur, ut vulnus nobis infixum per Evam, quae de costa viri formata fuerat, amputaret. (23) Vt tamen ad hoc intellegendum aliquantulum extendamur

1 intelligas AL	2 ubi] ubi corporeum ubi A	4 idem] id est L, item A	comparationem
AM] conparationem G	recepit A	6 hominis autem A ¹ , hominesetitem sic M ¹ , homines aut R	
filii M ¹	7 patres D	filii CD	quia C ¹
sancto] sancto natus F	ex Browerus (Rufinus)] et codd.	9 intellegendum om. BL	10 extitit A
11 porta D	12 plurimi L	13 locuti sunt] locutus* G ¹	plura proponit Rufinus
p. 72 sq.	proponimus A	14 ezechiel AD] aezechiael R, ezechihel GL, hezechiel CMF, hezechiel B	Ezech. 44, 2
nemo] nomen C	15 transiet A] transit rell. (pertransit L), transibit Rufin. cum vulg.	israhel	
MBLF] per compend. ACG	16 § 19. 20 contraxit Rufini p. 75. 76	notum B ¹	17 sancti]
sanctus LRF	in carne natus] incarnatus R	18 est sordidatus] consordidatus BL	19 locutum M
20 nec] ne MDR	iniurii A, in uarie D	neque] neq*** G ¹	fit R
21 esto D	ipsi C	qui adam] quidam C	22 cr. s. p. p.] passus sub pontio pilato.
crucifixus. mortuus F	multae A, multi BL	23 myrrato G ² , murrato C, mirrato O	24 uestem BLF
25 quae O] om. rell.	26 inueniet] inueniens legat O	componit ista Rufinus	
p. 82—89	ut breu.] ubi breu. A	27 dampnatione MF	uetiti AL] uetusti rell., cf. II, 3, 10;
laud. Mar. 129	dissoluerit CMRF	potatus DB ²	28 coronatus BL
maledictum uetustae terrae crimen L	29 lancia AM	aquae A	sanguinem AMR
u. myst. mart.] baptismi mysterium O	30 Rufin. p. 87	aliquid om. M	31 aeuuam R
32 Rufin. p. 76 c. 14	ad hoc B ²] adhuc DGB ¹ LRF, adhuc ad ACMO	intellegendum L	

(sicut dicit scriptura: *cordis oculi aperti sint ad intellegendum quid sit altitudo, latitudo et profundum*: quod est crucis significatio): quare dominus in patibulo se pati elegerit quaeritur; ratio tamen haec redditur: crux species tropaei est quod devictis hostibus solet fieri triumphanti; et quia dominus tria regna sibi subiecit, suspensus in aera victoriam de caelestibus et spiritalibus nequitiis est adeptus; expandens autem manus ad populos, palmam de terrenis. quod vero sub terra crux fixa est, ostendit eum et de Tartaro triumphare. (24) Et quia de aliis brevitatis causa praeterimus plurima, non generemus fastidium, si pro honore sanctae crucis nobis hic sermo distenditur, ut vobis aedificatio et illi crescat praeconium. (25) Ergo quia nec ipsa sidera in conspectu dei pro humano crimine non erant pura et erat tota terra polluta, ideo suspensus est Christus in aera, ut simul terras et astra purgaret; aut quia ipse dixerat: *sicut Moyses exaltavit serpentem*, ideo cruci suspenditur, ut adimplerentur verba quae creator praedixerat; aut quia inter caelum et terram grandis erat discordia, ut tolleretur reconciliator se mediante scandalum, in aera suspenditur, ut se in medio posito inter caelum et terram inter hominem et deum pax rediret post odium. (26) Aut ideo quia ante gravis latro in cruce configebatur, ergo ad hoc elegit Christus principale supplicium, ut hominem absolveret originali peccato quod erat principale tormentum. aut ideo dominus in cruce suspenditur, ut pro captivitate nostra pretium sui corporis mercator in statera pensaret. (27) Aut ideo crucifigitur, quia mortui eramus per pomum et arborem, ut denuo crux et Christus, id est arbor et pomum, per ipsam similitudinem nos a morte liberaret. pomum dulce cum arbore! (28) SVB PONTIO PILATO. Bene hoc est additum, ut iudice cum tempore designato non esse videretur incertum: sub Herode rege, qui eo tempore tetrarcha erat, ad quem Pilatus misit dominum vinetum; et per hoc inter iudices pax provenit post odium, et ligatus dominus, magis legatarius, pax inter partes exitit et iudices a livore dissolvit. (29) DESCENDIT AD INFERNV. Hinc prophetae plura dixerunt, unde est illud dictum: *vita mea in inferno adpropinquavit et factus sum inter mortuos liber*; et illud: *tu es qui venturus es* quod lector requirens inveniet. sed descendens ad infernum iniuriam non pertulit, quod fecit causa clementiae, velut rex intrans carcerem, non ut ipse teneretur, sed ut noxii solverentur. (30) TERTIA DIE RESVRREXIT. De resurrectione eius idem

1 *Ephes. 1, 18 et 3, 18* sint AML] sunt *rell.* intelligendum L quid] qui B¹L, quae B² latitudo] longitudo F ('quae sit latitudo et longitudo et sublimitas et profundum' *vulg. Eph. 3*)
3 ratio tamen h. r.] ratio haec redditur BR, haec ratio redditur F, haec redditur ratio L tropaei] tro-
pei G, trophaei vel trophaei *rell.* 4 triumphanti G aere C, erea D, area F 5 et] in A
spiritalis M 6 palma A crux fixa] crucifixa (ei ex xi 1 m.) C, crucifixus L 7 tartarum
M¹RF triumphare G cf. *Rufin. p. 86 c. 22 ext.*; *sequentia fere de suo addidit* praeterie-
mur G, praeterimus BLFO 8 non] ne F generamus O 9 nobis G 10 humanu
germine (eras. i vel e) D non om. DGL 11 era C, era D, aere R¹ corr. R¹ 12 *Ioh. 3, 14*
serpentem] serpentem in desertis et cetera F cruce BL, crucifixus F, crucis in patibulo O 14 re-
conciliante se mediante C, sed mediante 1 m. corr. ex mediato (i. e. reconciliante se mediator) scan-
dalo A era D suspendatur C¹ se in] se i M medium A posito BL] positum
rell. inter BLF] et inter *rell.* 16 graues M¹R 17 supplicium i. ras. 1 m. C ab-
solueret AGFO] absoluerit CDR, absoluit M, absolueret ab BL originali BL] originale *rell.* pec-
cato BL] peccatum *rell.* tormentum] peccatum L 18 dominus] deus R 19 crucifigetur M
20 id est] idem id est D 21 dulcem A arborem M 22 *Rufin. p. 80 c. 18* iudicem
DL tempora M 23 tetrarcha ML, tetrarcha D, tetharcha A, dethrarcha G 24 dominus D
prouenit] uenit L ligatus MGB] ligatur L, legatus ACDRFO 25 dominus om. D ligatarius
B, legatarius D, fort. ligaturus extetit A et] in B, om. L 26 illud M 27 *psalm. 87, 4*
infernum A¹ corr., CRO, infernom A¹ adpropinquavit G cum *vulg. psalm. ibid. v. 5, 6* (cf. *Rufin.*
p. 91 ext.) *Matth. 11, 3* (adfert *Rufinus p. 89*) 28 inueniat G¹ cf. *Rufin. p. 80 c. 17*
discendens A 30 die om. M¹ res. a mortuis F eius idem] eius id est R, eius item A,
eiusdem C

prophetae plura locuti sunt; quod et Ionas ipse triduo in ventre ceti permanens designavit. (31) ASCENDIT IN CAELVM. Hoc psalmographus, prophetae et apostolus meminit, unde illud dictum est: *ascendens in altum captivam duxit captivitatem*. ergo post passionem dominus caelos ascendit, non ubi [non] erat deus verbum, qui semper in caelis est, sed ubi adhuc verbum caro factum non sederat: unde videntes angeli carnis naturam caelos intrare stupuerunt dicentes: *quis est iste rex gloriae?* (32) Nam et ipsum sedere mysterium est carnis adsumptae et propectum sedis non divina, sed humana natura requirit: inde et hoc dictum est: *parata sedes tua, domine et: dixit dominus domino meo, sede a dextris meis* et illud: *a modo videbitis filium hominis sedentem a dextris virtutis*. (33) IUDICATVRVS VIVOS ET MORTVOS. Aliqui dicunt vivos iustos, mortuos vero iniustos; aut certe vivos quos in corpore invenerit adventus dominicus et mortuos iam sepultos; nos tamen intellegamus vivos et mortuos, hoc est animas et corpora pariter iudicandas. (34) Nam de adventu domini et Malachias ait: *ecce venit dominus omnipotens* et Daniel: *ecce in nubibus caeli quasi filium hominis*; et illud: *sicut fulgor ab oriente, ita erit adventus filii hominis*.

(35) CREDO IN SANCTVM SPIRITVM. In huius commemoratione mysterium trinitatis impletur: unus pater, unus filius, unus spiritus sanctus; ut fiat distinctio personarum, vocabula discernuntur: pater ex quo omnia et qui non habet patrem; filius ex patre genitus; spiritus sanctus de dei ore procedens et cuncta sanctificans. (36) Ergo una divinitas in trinitate, quia dixit symbolum: *credo in deum patrem et in Iesum Christum et in spiritum sanctum*. ergo in ubi praepositio ponitur, ibi divinitas adprobatur, ut est: *credo in patrem, in filium, in spiritum sanctum*. nam non dicitur in sanctam ecclesiam nec dicitur in remissionem peccatorum, sed remissionem peccatorum credit. (37) SANCTAM ECCLESIAM. Sancta, quia una est ecclesia sine ruga, sicut

1 prophetae om. M¹ loquuti M cf. Rufin. p. 89 sq. (qui non memorat Ionam) ipse
om. BL permanes C 2 ascendens L i. c.] ad caelos sedet ad d F Rufin. p. 93
psalmigraphus O, psalmigraus F, salmographus C, salmographos R propheta AD apostolos G¹
3 Ephes. 4, 8 4 non erat DG] deerat O, erat rel. (Rufin. l. s. non ubi uerbum deus ante non fuerat)
5 c. f.] caro non factum C¹, caro factum est RO (Rufin. sed ubi uerbum caro factum ante non sederat)
6 psalm. 23, 8 Rufin. p. 94 7 ipse LF misterium B¹, mystirium M¹, ministerium D
est] et C adsumptae AMG] assumptae CBL prouectum] profectum Rufinus (neque enim incorporeae illi naturae convenienter ista absque adsumptione carnis adduntur, neque sedis caelestis profectum diuina natura, sed humana conquirat) 8 requiret A psalm. 92, 2 sedis CM psalm. 109, 1
9 a] ad A¹M meis om. M¹R et illud — dextris om. R Matth. 26, 64
ad modo C 10 a] ad om. A¹M iudicaturus u. e. m.] iudicatuos u. e. m. AD, iudicator u. e. m. B, inde uenturus est iudicare uiuos et mortuos F aliqui] et aliqui B, et aliquid L dicunt] inter L 11 quos] quae os D 12 nos tamen etc.: haec est explicatio Rufini p. 95 intelligamus AL 13 indicandas BL, iudicadas ex indicatas I m. D aduentum D 14 Malach. 3, 1 daniel AMR] daniel rel. Dan. 7, 13 15 Matth. 24, 27 fulgor ACG¹F] fulgur rel. filii C plura adfert Rufinus p. 95 sq. c. 34 16 sanctum spiritum BM²] sancto spiritum R, sancto spiritu ACM¹, spiritum sanctum GIO, spiritu sancto D, spiritum sanctum sanctam aeccliam F Rufin. p. 98 sq. commemorationem CL, memoracione A mystirium M trin.] sanctae trin. L 18 discernuntur ACDG Rufinus p. 99 init.] esse cernuntur MBLR, sese cernuntur O, cernuntur esse F 19 de dei ore] de utroque Rufinus sanctificans ACMGO Rufinus] significans DBLRF ergo] er C 20 una om. BL in om. C symbolum B deum om. BL ieso christo M¹ 21 sancto DR ergo — spiritum sanctum sententia ex Rufino expressa extat ACDGOM², om. M¹BLRF ibi] ubi A approbatur D 22 patrem G²] patre* M, patre ADG¹OC², deo patre C¹ (sic Rufinus, sed etiam in Christo filio; ablativum Rufini editores ubique praebent) in filium in CMG²] in filio in DG¹O, et filio et A spiiitum sanctum CMG²] spiritu sancto ADG¹O dicit M 23 sanctam ecclesiam LFM²G²] sanctam ecclesia CB, sancta ecclesia AM¹DG¹RO dicitur] om. L, dicit M remissionem CBLFOG²] remissione AMDG¹R sed remissione R 24 credit (credo O) delendum (codd. fere coniungunt cum sq. sancta ecclesia) sanctam ecclesiam MLO] sancta ecclesia ACBRF, in sancta ecclesia D, sancta ecclesiae est G Rufin. p. 101 sq. sancta] om. D, sanctam L cf. Ephes. 4, 5

una fides, unum baptisma, in qua unus deus, unus dominus, unus spiritus sanctus creditur; de qua in canticis legitur: *una est columba mea*: nam haeretici congregant ecclesiam ubi ruga et perfidiae macula conprobatur. (38) REMISSIONEM PECCATORVM. Nobis in hoc sermone sola credulitas sufficit, nec ratio requiritur ubi principalis indulgentia conprobatur. ipse rex terrenus a nullo discutitur, si quodcumque largitur. 5 nam ille, qui potuit de luto hominem facere, idem potens est etiam lutulentum purgare, et valet innocentiam perditam restituere qui sepultos et membra perditā revocat ad salutem. (39) RESVRRECTIONEM CARNIS. Summa perfectionis concluditur et caro ipsa quae cadit resurrectura erit, immortalis ut maneat, licet resurrectio a paganis et a quibusdam haeticis non credatur; tamen Esaias dicit: *surgent mortui et suscita-* 10 *buntur*; et Daniel ait: *resurgent tunc qui sunt in terrae pulvere*. (40) Christus dicit: *quod autem resurgent mortui non legistis?* et: *non est deus mortuorum, sed viventium*. item apostolus dicit: *tu quod seminas non vivificatur, nisi prius moriatur*. et dicit scriptura: *post resurrectionem erunt sicut angeli dei*. (41) Ergo nec hoc credentibus impossibile iudicetur, quia qui potuit hominem de terra componere, poterit 15 hunc ex homine in angelum transformare et post hanc vitam temporalem vitam aeternam tribuere. (42) Ergo moritur homo quasi granum in sulco, ut resurgat cum spico et multiplicetur in fructu, adsimiletur et angelo: quod ipse salutis auctor nobis tribuere dignetur, qui triumphato Tartaro cum patre et sancto spiritu gloriosum principatum intrans victor regnat in caelo. Amen. 20

II

Item aliud ad domnam Radegundem

Quo sine me mea lux oculis [se] errantibus abdit
nec patitur visu se reserare meo?
omnia conspicio simul: aethera flumina terram;
cum te non video, sunt mihi cuncta parum.
5 quamvis sit caelum nebula fugiente serenum,
te celante mihi stat sine sole dies.
sed precor horarum ducat rota concita cursus
et brevitāte velint se celerare dies.
consultum nobis sanctisque sororibus hoc sit,
10 ut vultu releves quos in amore tenes.

2 legitur *i. ras. 1 m. C* cantic. 6, 8 eretici *D* 3 (conprobatur *AMG, item v. 5*)
haeticorum opinationes fuscē persequitur Rufinus 4 requiretur *C* 5 *Rufinus l. s. cum terreni regis liberalitas discussioni non sit obnoxia, ab humana temeritate discutitur diuina largitio discutitur*
ACDGO] discitur MBLRF quodcumque *A* 6 lutulentum *C*, lotulentum *M* 7 sepultus *A*
8 *de resurrectione Rufinus p. 105—113; excerptis tantum c. 41 (p. 105) et 47 (p. 113)* et delet *Mommensenus*
9 (immortalis *codd.*) 10 *Esai. 26, 19* resurgent *BL* 11 *daniel AM] danieli rell.*
Dan. 12, 2 qui sunt *om. BL* terra *A* 12 *Matth. 22, 31. 32* 13 *1. Cor. 15, 36*
14 *Matth. 22, 30* 15 (impossibile *AMDGL*) qui *om. D* (componere *AMDG*) 16 hinc
G¹O hanc] hunc *AMRF* 18 spico *ACDGO]* spicio *R*, spica *MBLF* in *ACMGO]* *om.*
DBLRF 19 triumphato *G* gloriosum principatum] glorioso principatu *codd.* 20 amen *om. CF*
II *tit. carm. 2—16 om. C* item aliud *om. LF* aliud *om. G* DOMINAM *B* 1 quo**
sine *G* oculis se] oculis *codd. (glossa in G: scil. se)* 5 nubila *L* 6 te] teque *A* 7 ora-
rum *G* cur*us *C¹ corr. C¹, cursu A* 8 uelin *C* celare *RF* 10 ut] *t *G¹* uultum
A amora *M* *subscr. v. x A*

III

Item aliud ad eandem de natalicio abbatissae

Mater opima, decens, voto laetare beato,
gaude: natalem filia dulcis habet.
hanc tibi non uterus natam, sed gratia fecit;
non caro, sed Christus hanc in amore dedit.
5 quae sit in aeternum tecum, tibi contulit auctor,
perpetuam prolem dat sine fine pater.
felix posteritas quae nullo deficit aevo,
quae cum matre simul non moritura manet!
sit modo festa dies, sancto Radegundis honore:
10 Agnen hanc vobis agnus in orbe dedit.
gaudia distensos pariter celebretis in annos
et per vos populus vota superna colat,
virgineosque choros moderamina sancta docentes
perpetuae vitae distribuatis opes.
15 hinc longinqua salus teneat vos corpore iunctas,
rursus in aeterno lumine iungat amor.

IV

Item aliud ad eandem, ut vinum bibat

Si pietas et sanctus amor dat vota petenti,
exaudi famulos munere larga tuos.
Fortunatus agens, Agnes quoque versibus orant,
ut lassata nimis vina benigna bibas.
5 sic tibi det dominus quaecumque poposceris ipsum,
et tibi, sicut amas, vivat uterque rogans:
suppliciter petimus, si non offendimus, ambo,
ut releves natos, mater opima, duos.
non gula vos, sed causa trahat modo sumere vina,
10 talis enim potus viscera lassa iuvat.
sic quoque Timotheum Paulus, tuba gentibus una,
ne stomachum infirmet sumere vina iubet.

III item aliud a. e. om. L item aliud om. G aliud om. M NATALICIO AG] NATA-
LITIO *rell.* (N. svo B) 2 gaudio C 5 aeternum AR] aeterno *rell.* 9 sancto radegundes ho-
nore M, s. radegunde h. R, cum radegunde honore BL 10 agnem B, agmen *DRF¹ corr. F¹* hanc]
ac C 12 et] ut M populos AC 13 coros M, claros D modolamina L 14 opes
Par.] opus codd. subscr. v. xvi AMD
IV it. al. a. e. om. L it. al. om. G ut u. b. om. R 2 famulus M¹ munera
G¹ 3 agens *fere quod* instans, instanter; *ludit cum Agnetis nomine* 4 nimus C 5 posceris
C 6 animas D 7 offendimus G ambo] om*** (omnes?) A¹ 9—12 *extant in P f. 69^r*
post X, 11, 32 9 trahit P 10 iuvat i. ras. 1 m. C *post 12 in P sequitur XI, 8, 7*
subscr. v. xii AD

V

Item aliud ad abbatissam de natali suo

Dulce decus nostrum, Christi sanctissima virgo,
 Agnes quae meritis immaculata manes:
 sic tibi complacuit hodiernum ducere tempus,
 ut mihi nec solitam distribuisses opem?
 5 nec dare nunc dominae modulamina dulcia linguae,
 cui dum verba refers pascitur ore tuo?
 abstinuisse cibis etiam vos ipse probavi
 et quasi pro vobis est mihi facta fames.
 audio, somnus iners radiantes pressit ocellos;
 10 an nimias noctes anticipare volis?
 cui non sufficiant haec tempora longa quietis,
 cum prope nox teneat quod duplicata dies?
 nubila cuncta tegunt, nec luna nec astra videntur;
 si sis laeta animo, me nebulae fugiunt.
 15 gaudia vera colat quae nos haec scribere iussit
 et tecum faveat ducta sub arce poli.

VI

Item aliud ad eandem

Mater honore mihi, soror autem dulcis amore,
 quam pietate fide pectore corde colo,
 caelesti affectu, non crimine corporis ullo:
 non caro, sed hoc quod spiritus optat amo.
 5 testis adest Christus, Petro Pauloque ministris,
 cumque piis sociis sancta Maria videt,
 te mihi non aliis oculis animoque fuisse,
 quam soror ex utero tu Titiana fores,
 ac si uno partu mater Radegundis utrosque,
 10 visceribus castis progenisset, eram,
 et tamquam pariter nos ubera cara beatae
 pavissent uno lacte fluente duos.

V it. al. om. L al. om. GB NATALI DB²] NATALE *rell.* 2 (immaculata *codd.*)
 3 complacuit *AMDG*] complacuit L 4 nec solitam] nec spletam *CMDRG*², nec spleta *BL*, nec spetam
*G*¹, nec spretam *F*, *G*² v. l., nec expletam *A*, inexpletam *vulg. post Browerum* 5 dare *scil.* con-
 placuit modulamina *DBL*, modulamine *C* 9 audio] *fort.* at puto somnos *A* radianter *R*,
 randiantes *M*, radientes *G*¹*BL* 10 minimas *A* anticipare *D* uolis *ACMGR*] uoles *BL*,
 uelis *F*, uellis *D* 11 cui] cum *G* 13 nobilia *C* lunam *L* 15 scribe *C* 16 polo *A*
subscr. v. xvi AMD
 VI it. al. om. *LF* *carmen post mortem Radegundis scriptum (v. 11)* 2 peccatore *C*¹
 cole *R*, *o*o *M*¹, loco *A* 7 que om. *G*¹ 8 tu ti*iana *M*¹, tu ticiiana *F*, tutiniana *B* (*codd. fere*
tutitiana coniunctim) fures *A* 9 unu *M*¹, una *A* radegundes *MGR* utroque *C*¹
 10. 11 om. *C*¹, *suppl. C*¹ 10 progenisset *M* 11 tamquam *ABL*] tanquam *C* pariter *i. ras.*
l m. C 12 pauissent *M*¹

heu mea damna gemo, tenui ne forte susurro
 impediunt sensum noxia verba meum;
 15 sed tamen est animus simili me vivere voto,
 si vos me dulci vultis amore coli.

VII

Item aliud ad eandem

Quae carae matri, quae dulci verba sorori
 solus in absenti cordis amore loquar?
 quas locus excludit mens anxia voce requirit
 et simul ut videat per pia vota rogat.
 5 te peto, cara soror, matri pietate benigna
 quod minus inpendi tu famulare velis.
 illa decens tecum longo mihi vivat in aevo
 et tribus in Christo sit precor una salus.
 nos neque nunc praesens nec vita futura sequestret,
 10 sed tegat una salus et ferat una dies.
 hic tamen, ut cupio, vos tempora longa reservent,
 ut soror et mater sit mihi certa quies.

VIII

Item aliud ad eandem

Accessit votis sors iucundissima nostris,
 dum meruere meae sumere dona preces.
 profecit mihimet potius cibus ille sororum:
 has satias epulis, me pietate foves.
 5 qua probitate micans partes componis utrasque!
 me recreas animo has saturando cibo.
 pascunt membra dapes, animam dilectio nutrit:
 quae, cui plus opus es, dulcior esca venis.
 audiat omnipotens et te pia vota petentem,
 10 ut tibi perpetuos fundat in ore cibos.
 saecula longa simul cum matre superstite vernes
 et vestro freno stet chorus ille deo.

13 domna R, domina (dñā) F, clam M¹ corr. M¹ 14 nobia LR, om. F uerba] fort. nota
 15 uiuere] u****e A¹ toto G¹ subscr. v. xvi AM, xv D
 VII it. al. om. L al. om. GRF 1 dulcia G², duci C 3 mens anxia Browerus] me-
 nanxia ACMDF, menaxia R, me nanxia B, me nanxia G, menus (men') anxia L (qui si voluit mene anxia,
 non recte coniecit) requirit C¹] requirit rel. 5 matri Luchius] mater AG, matre rel. fort.
 benignae 6 inpendi ACD] impendi MG, impedi B¹LR, impedit B¹ corr., F 7 dicens A 9 ne-
 que nunc Par.] que nunc CMDGGBR, quae nunc ALF 10 sed protegat G 11 nos om. MR
 12 ut] et BL subscr. v. xii AMD
 VIII it. al. om. L al. om. GF 1 iucundissima CDBL 2 dum] du C in P
 f. 70^r post XI, 4, 12 hi versus hoc ordine leguntur: 7. 4. 3. 6 3 profecit DGL] profecit CPMBR, pro-
 ficiat A mimet G¹ cibus i. s.] quibus ille et amoris P 4 hos P 5 (componis AG)
 6 hos P in P sequitur c. 22^a 7 delectio P 8 esca] esse (ēē) D 9 te eras. C
 11 superstete A¹ 12 deo] fort. diu subscr. v. xii A

IX

Item ad eandem pro eulogiis transmissis

Sollicita pietate iubes cognoscere semper,
 qualiter hic epulis te tribuente fover.
 haec quoque prima fuit hodiernae copia cenae,
 quod mihi perfuso melle dedistis holus;
 5 nec semel aut iterum, sed terque quaterque cucurrit,
 cuius me poterat pascere solus odor.
 portitor ad tantos missus non sufficit unus;
 lassarunt totiens qui rediere pedes.
 praeterea venit missus cum collibus altis
 10 undique carnali monte superbus apex,
 deliciis cinctus quas terra vel unda ministrat:
 compositis epulis hortulus intus erat.
 haec ego nunc avidus superavi cuncta gulosus:
 et mons et hortus ventre tenetur iners.
 15 singula nec refero, quia me tua munera vincunt:
 ad caelos victrix et super astra voles.

X

Item aliud de eadem re

Multiplices epulae concurrunt undique fusae;
 quid prius excipiam, me bonus error habet.
 carnea dona tumens argentea gavata perfert,
 quo nimium pingui iure natabat holus.
 5 marmoreus defert discus quod gignitur hortis,
 quo mihi mellitus fluxit in ore sapor.
 intumuit pullis vitreo scutella rotatu,
 subductis pinnis quam grave pondus habens!
 plurima de pictis concurrunt poma canistris,
 10 quorum blandifluus me saturavit odor.

IX it. a. e. om. L it. om. G 1. 2. 3. 6 in P f. 69^o leguntur post v. 16 1 cog-
 nuscere P 2 hinc A ebulis P foues A 3 prima] p tanta expuncta p (i. e. scripturus
 erat vocabulum a p incipiens) P odierne D quanae P 4. 5 om. P 4 mella A 5 ter-
 que] uterque A, ter BF post 6 in P sequitur X, 11, 31 7 missus A¹BL] missos rel. 8 las-
 serunt D 9 collabus D 10 montes AD superibus A¹ 11 deliciis cinctus ACDG] deli-
 ciis cunctus MRF, delicias cunctas BL (deliciis cunctis Browerus) 12 (compositis AMDG) ortulus
 D inter M 13 gulosus* M¹, gulosus D, gulosus AG¹ 14 ortus DR 15. 16 extant in P
 f. 69^o post 20, 2 15 refero L] fero rel. (fer** M¹) numera P¹ 16 uictrex M¹, uictri* P¹
 subscr. v. XVI D, XXI M
 X extat in P post X, 5, 8; om. F it. al. om. GL DE EADEM RE AMDL] AD EADEM B,
 AD EADEM RE R, AD EADEM D. R. R. G 2 qui A pris M¹, piis R 3 cauata AM
 fort. praefert 4 olus RP², o*** P¹ 5 hortus AC, hortas R¹ corr. R¹ 7 uetreo R, uetereo
 C rotani D 8 pennis DBL habens om. BL 9 canestris A¹M¹G¹, canestres A¹ corr.

olla nigella nimis dat candida pocula lactis
 atque superba venit quae placitura fuit.
 haec dominae matri famulans, haec munera natae
 iunctus amore pio tertius ipse loquar.

XI

Item aliud de floribus

Respice delicias, felix conviva, beatas,
 quas prius ornat odor quam probet ipse sapor.
 molliter adridet rutilantum copia florum;
 vix tot campus habet quot modo mensa rosas,
 5 albent purpureis ubi lactea lilia blattis
 certatimque novo fragrat odore locus.
 insultant epulae stillanti germine fultae;
 quod mantile solet, cur rosa pulchra tegit?
 conplacuit melius sine textile tegmine mensa,
 10 munere quam vario suavis obumbrat odor;
 enituit paries viridi pendente corymbo:
 quae loca calcis habet, huc rosa pressa rubet.
 ubertas rerum tanta est, ut flore sereno
 mollia sub tectis prata virere putes.
 15 si fugitiva placent, quae tam cito lapsa recedunt,
 invitent epulae nos, paradise, tuae.
 Daedalicis manibus nituit textura sororis;
 tantum digna fuit mater habere decus.

XII

Item aliud pro eulogiis

Munera direxi, sed non mea, crede fatenti:
 ad te quae veniunt sunt tua dona magis.
 melle superfusas cunctorum porrigis escas,
 cuius ab ore pio dulcia mella fluunt.
 5 copia quanta mihi maneat de munere vestro
 credite, dum spargit iam gula victa cibos.

11 olla] oua D nimis om. G¹ post 12 in P sequitur 20, 3 14 iunctus MDGR] uinctus
 ACBL loquor M subscr. v. XIV AMD
 XI it. al. om. GL al. om. MF DE AMDL] E R, AD EANDEM DE GF, PRO B 1 dilicias
 A, dilitias B felix om. C 2 quam BL ordat A probat D 3 rutulantum A
 forum C 4 uox G quot MGRF] quod CDBL, quo* A 5 purpureus D blatis D, blat-
 this G 6 que] quo D nouos G fragrat Par.] flagrat codd. hodore D, odolore C
 8 quur A rosae C 9 conplacuit AMDG] complacuit L textile A 10 odor] ***or A¹
 11 corimbo L 12 calcis BL] calces rell. (cf. Prob. cath. p. 20 K.) hunc C 14 uirore BRF
 15 recidunt A 16 inuident A paradise BL] paradisi C, paradyse G, paradisise MDR, paradyse A
 17 detalicias G¹ (ded. rell.) subscr. v. XVIII MD, XIII A
 XII it. al. om. L, ITEM ALIUS M, AD EANDEM F 1 direxi sed] direxisset C 3. 4 extunt
 in P f. 69^o post 20, 4 3 su*fusas P¹ corr. P¹, super superfusas D cunctorum C, cunctis iam P
 4 pia P in P sequitur 20, 1

sed mihi da veniam, venerando corde benigna:
 quod praesumpsit amor sit veniale mihi.
 nunc Christum pro me chorus ille verendus adoret,
 10 ne peccatorem me mea culpa gravet.

XIII

Item aliud pro castaneis

Ista meis manibus fiscella est vimine texta:
 credite mi, carae, mater et alma soror;
 et quae rura ferunt, hic rustica dona ministro,
 castaneas molles, quas dedit arbor agris.

XIV

Item aliud pro lacte

Aspexi digitos per lactea munera fixos,
 et stat picta manus hic ubi crama rapis.
 dic, rogo, quis teneros sic sculpere compulit ungues?
 Daedalus an vobis doctor in arte fuit?
 5 o venerandus amor cuius faciente rapina
 subtracta specie venit imago mihi!
 spes fuit, haec quoniam tenui se tegmine rupit:
 nam neque sic habuit pars mihi parva dari.
 haec facias longos domino tribuente per annos,
 10 in hac luce simul matre manente diu.

XV

Item aliud pro lacte

Quid tam dulce darent mihimet materque sororque,
 quam modo quod tribuunt congrue lactis opem,
 sicut apostolico praecepit dogmate Paulus,
 cum infirmis animis lac iubet ipse dari?
 5 sollicitam mentem geritis de nomine nostro:
 de vobis semper sit pia cura deo.

7 benigno *F*, benignos *BL* 8 amor] *praeter a i. ras. M*, mor *C* 9 hunc *LRF* ueneran-
 dus *AF* (hunc pro me chorus ille mihi uenerandus adoret *F*) 10 ne *CDG*] nec *rell.* *subscr. v. x*
AMD

XIII it. *om. B* it. *al. om. L* alijs *M*, *om. G*, *ad eandem F* 1 fiscella *D* uimi
 texta *C*, uimine texa *M*¹ 2 mi *Brouerus*] me *codd.* (me care *bis C*¹) 4 castaneis *A* *subscr.*
v. iv AMD

XIV it. *al. om. L* *al. om. GR* 2 hinc *D* crama rapis (*sic codd.*) *om. F* 3 te+ne-
 neros *sic G* sculpere *G*¹ compulit *ACDGM*²] compulit *M*¹, compulit *BL* ungues *ACM*²] unguis
*M*¹, utens *DGBLR*, *om. F* 4 doctor *D* 7 spes fuit *scil. uana* tenui *AGLF*] tenuis
CMDBR rubit *M* 8 fort. abiit pars m. p. dati 9 facies *D* *subscr. v. x AMD*

XV *al. p. l. om. L* aliud] *ad eandem F* 1—4 extant in *P f. 70^r* post 22^a, 5 1 da-
 rent mihi uel quid gratius esset *P* 2 lacti *M*¹ 3 apostolico *PM* praecipit *CP* doc-
 mata *P* 4 dare *A* in *P* sequitur 22, 1 *subscr. v. vi AMD*

XVI

Item aliud pro prandio

- Nescivi, fateor, mihi prandia lassa parari:
 sic animo merear posse placere tuo;
 nec poterant aliqui vultu me avellere vestro,
 si non artificis fraus latuisset inops.
 5 quis mihi det reliquas epulas, ubi voce fideli
 delicias animae te loquor esse meae?
 a vobis absens colui ieiunia prandens,
 nec sine te poterat me saturare cibus.
 pro summis epulis avido tua lingua fuisset,
 10 replessent animum dulcia verba meum.
 ordine sed verso medicus fera vulnera gignit
 et fallax artem decipiendo probat.
 quem numquam saturat quidquid mare, terra ministrat,
 credebat solo me saturare meo.
 15 sed modo da veniam, quaeso, pietate parata,
 alterius facinus ne mihi constet onus.

XVII

Item aliud pro munere suo

- Conposui propriis manibus hoc munus amoris,
 sed tibi vel dominae sit rogo dulce meae,
 quamvis exiguo videantur inepta paratu:
 crescant affectu quae modo parva fero.
 5 si bene perpendas, apud omnes semper amantes
 muneribus parvis gratia maior inest.

XVIII

Item aliud pro prunellis

- Transmissas epulas, quae pruna nigella vocantur,
 ne rogo despicias, quae mihi silva dedit.
 si modo dignaris silvestria sumere poma,
 unde placere queam dat meliora deus.

XVI it. al. om. L al. pro om. F PRADIO D 1 lassa] fort. iussa (a medico) 3 ue-
 tro A 5 det] de A, om. G¹ uocem G¹ fideli i. ras. I m. C 8 cibos BLR 9 fa-
 uisset A 10 replessint M¹ 11 *uerso M, reuerso ACR 12 decipiendo D 13 quam A
 quidquid A] quicquid rell. 14 glossa in G: solo] cibo meo] me ACM 15 parat M¹
 subscr. v. XVI A, VI D

XVII (sic AMD, XVI B, XV G, XIV C, om. L: haec fere taceo, cf. ind. capit.) it. al. om. L
 al.] om. R, AD EANDEM G pro] DB (M) 1. 2 in P post v. 6 1 composui ACPMG] composui
 DBL manibus propriis (M) 2 uel] nunc P, om. G¹ domino P dulci A meo P
 in P sequitur 18, 3 4 crescat D effectum BL 5. 6 extant in P f. 70^r post 18, 2 5 aput
 P subscr. v. VI MD

XVIII it. al. om. L al. om. GF 1—4 extant in P f. 70^r post 22, 4 2 rogo D
 despicias L] despicias rell. in P inter 2 et 3 intercedit 17, 5. 6. 1. 2 3 dignares ACR, digneris
 P post 4 in P sequitur III, 6, 41

- 5 hoc quoque non metuas quod ramo umbrante pependit:
 non tellus fungos, sed dedit arbor opes.
 non ego crudelis, qui matri incongrua praestem:
 ne dubites puros sumere fauce cibos.

XIX

Pro aliis deliciis et lacte

- Inter multiplices epulas iciunia mittis
 atque meos animos plura videndo cremas.
 respiciunt oculi medicus quod non iubet uti,
 et manus illa vetat quod gula nostra rogat.
 5 attamen ante aliud cum lactis opima ministras,
 muneribus vincis regia dona tuis.
 nunc cum matre pia gaudens soror esto, precamur:
 nam nos laetitiae mensa benigna tenet.

XX

Pro ovis et prunis

- Hinc me deliciis, illinc me pascitis herbis,
 hinc ova occurrunt, hinc mihi pruna datur.
 candida dona simul praebentur et inde nigella:
 ventre utinam pax sit sic variante cibo!
 5 me geminis ovis iussistis sero cibari;
 vobis vera loquor: quattuor ipse bibi.
 atque utinam merear cunctis parere diebus
 sic animo, ceu nunc hoc gula iussa facit.

XXI

De absentia sua

- Si me non nimium pluviatilis aura vetaret,
 dum nesciretis, vos repetisset amans.
 nec volo nunc absens una detenter ut hora,
 cum mea tunc lux est quando videtur amans.

5 uerbrante *D* 6 fungus *A*, funguos *C* 7 credulis *D* *subscr.* v. VIII *AD*, *EXPL.* v. VIII *M*
 XIX pro] ITEM PRO *CGF* DILICII *AD*, DILITIIS *BR* 1 mittes *AC*, mites *RF* 2 dura *A*
cremas C *subscr.* v. VIII *AMD*
 XX pro] ITEM PRO *CF* PRVNELLIS *G* 1. 2 extant in *P* f. 69^v post 12, 4 1 diliciis
*APMG*¹, dilitiis *R* pascereis (*M*) 2 uua *M*, *ouu* *G*¹ in *P* sequitur 9, 15 3. 4 extant
in *P* f. 69^v post 10, 12 3 negella *D* 4 uentri *P* (*idem coniecit Browerus non recte*) ua-
riente *P* 6—8 et carmina quae secuntur usque ad finem libri extant in *Σ* f. 52 sq. 6 uero *D*
7 perere *Σ* *subscr.* v. VIII *MD*
XXI ITEM ALIUD *Σ*, atque idem carminibus sqq. inscribit de] ITEM DE *CF* 2 reppetisset *G*
3 detentur *Σ* 4 quantum uidetur *D*, quando uidebatur *C* fort. amor *subscr.* v. III sic *M*

XXII

De convivio

Per pietatis opus, per qui pius imperat astris,
 per quod mater amat, frater et ipse cupit,
 ut, dum nos escam capimus, quodeumque loquaris:
 quod si tu facias, bis satiabor ego.

a Item de eadem re

Deliciis variis tumido me ventre tetendi,
 omnia sumendo: lac holus ova butur.
 nunc instructa novis epulis mihi fercula dantur,
 et permixta simul dulcius esca placet.
 5 nam cum lacte mihi posuerunt inde buturum:
 unde prius fuerat, huc revocatur adeps.

XXIII

Item versus in convivio factus

Inter delicias varias mixtumque saporem
 dum dormitarem dumque cibarer ego
 (os aperiebam, claudebam rursus ocellos
 et manducabam somnia plura videns),
 5 confusos animos habui, mihi credite, carae,
 nec valui facile libera verba dare.
 non digitis poteram, calamo neque pingere versus,
 fecerat incertas ebria Musa manus.
 nam mihi vel reliquis sic vina bibentibus apta
 10 ipsa videbatur mensa natate mero.
 nunc tamen, ut potui, matri pariterque sorori
 alloquio dulci carmina parva dedi.
 etsi me somnus multis impugnat habenis,
 haec dubitante manu scribere traxit amor.

XXII extat in P f. 70^r post 15, 4 DE CGLR] ITEM DE AMDBF svo add. CG 1 pieta*-
 tis Σ, pieta P¹ opus i. ras. 1 m. C imperat] semper erat C 2 om. P quid Σ
 3 dum om. G¹ loquaris Σ] ciberis rel. (cibiris R, om. F) 4 sacibor P¹, saciabor ΣAMP²
 in P sequitur 18, 1

XXII^a tit. om. GL item om. C 1—5 extant in P post 8, 6 interpositis carminis VII, 14
 (ubi adnotare omisi) quattuor versibus postea inductis, hoc ordine: v. 1. VII, 14, 27. v. 2. VII, 14, 28.
 v. 3—5. VII, 14, 36. 29 (haec ita disposita, ut versus carminis VII, 14 ex margine inlato esse appareat);
 sequitur XI, 15, 1 1 deliciis D 2 olus CPMR butur ΣACP] buttur R, butyr MDG, B¹ corr.,
 LF, butyr B¹ in C finit f. 177, in f. 178, quod est codicis ultimum, sequitur 25, 25 omissis quae inter-
 cedunt 4 et] ut BLRF dultius M, dulcies D, dulcis hic A 5 buturum ΣAP] butirum F,
 butyrum MDGBLR 6 hoc A, hunc B, hinc L subscr. v. x AMD

XXIII tit. in L: DE EADEM RE FACTVS BR ind. cap.] FACTOS AD, FACTI MG, om. F 1 iter
 Σ delicias A, dilitias DR 2 cibares G¹ ergo D 3 aperiebam] meum aperiebam B,
 meum aperibam L, fort. adaperiebam ocellus M¹R 4 somnia plura Σ] omnia plura rel., sed om-
 nia iura A, omnia iura R, omnia F (om. plura uidens) 5 habuit A 6 facele G¹ 7 pinguer
 A 13 etsi me] et sine DR impugnat ΣAMDG] impugnat L

a Item de eadem re

Blanda magistra suum verbis recreavit et escis
et satiat vario deliciante ioco.

XXIV

Item de munere suo

Si non conplestis quod hic completa vocatur,
haec, rogo suppliciter; suscipe, sume libens.
nec parva spernas: nam si mea vota requiras,
munus in angustum cernitur amplus amor.

XXV

Ad easdem de itinere suo

Casibus innumeris hominum momenta rotantur
instabilique gradu pendula vita meat.
ipsa futurarum titubans mens anxia rerum
ventura ignorat quid sibi lux pariat.
5 nam me digressum a vobis Eomundus amator
illa suscepit qua bonitate solet.
hinc citus excurrrens Cariacae devehor aulae;
Tincillacensi perferor inde loco.
hinc sacer antistes rapuit me Domitianus,
10 ad sancti Albini gaudia festa trahens.
inde relaxatus, per plura pericula fessum
puppe sub exigua fluctus et imber agit,
quo gravis incumbens Aquilo subverterat amnem
et male curvatos extulit unda sinus;
15 nec sua commotos capiebant litora fluctus:
invadunt terras aequora fusa novas.

XXIII^a cohaeret in Σ cum priore sine titulo PRO R. R. B, om. L 1 blandia D subscr.
v. XVI AM, IIII D
XXIV item de] PRO L in D ipsum carmen hoc loco omittitur, ut c. 25 isti titulo subiciatur.
sed in fine codicis post subscriptionem cruce adpicta cum nota REQUIRE RETRO AD ISTVM SIGNVM carmen cum
titulo repetito (v. XVI. XXIV. ITEM DE MUNERE SVO) suppletur 1 conplestis Σ DG] conplestis BL, cople-
stis M completa DG] completa Σ ABL, copleta M 3 om. F nam si Σ] nam rell. 4 mu-
nus in angustum] munus in angusto Σ ARF, munere in angusto MDGBL (munus ad angustum 'in altero
cod. Vat.' Luchius viz recte) amplius DR subscr. v. IV A (D sub XXIII^a)
XXV hoc et sq. carmen extant in cod. Laurent. 45, 26 s. XII f. 116^v (E) tit. in E: DE ITINERE
SVO AD CIVITATEM ANDECAVAM qui videtur genuinus titulus esse, quandoquidem Andegava Domitiani sedes in
ipso carmine non nuncupatur tit. om. D ad easd.] AD EADEM B, ITEM F, om. L suo om. L
2 instabileque Σ 4 quod G¹ 5 amatur Σ F 7 caricae devehor F, caricae deveor D, caria
cede uehor E 8 tincillacensi Σ AEMDR] tunc illacensi GBLF (cf. Fortun. vit. Alb. 5) 9 antistes
GBLR] antistis MD, antestis Σ A domicianus Σ A 10 alenni F, allenni R 11 relaxatum E
fessum Σ E] fessa rell. 12 puppe D, quippe E ymber AG 13 quod MDBL incubens
E, om. D aquilo Σ AE] aliquo rell. subuerteret A 14 extulit Σ sonus A¹ corr. A¹
15 commotus ARF

pascua rura nemus segetes viburna salictum
 viribus iratis una rapina tenet.
 huc mihi commisso per confraga murmura ponti
 20 flatibus horrificis laxa fremebat hiems
 surgebatque cadens per aquosa cacumina puppis,
 ascendens liquidas monte vagante vias;
 quo rate suspensa modo nubila nauta tenebat,
 gurgite subducto rursus ad arva redit.
 25 fluctibus infestis pelagi spumante procella
 assidue rapidas prora bibebat aquas;
 aequora lambebant inimica pace carinam,
 tristius amplexu nos nocitura suo.
 sed mora nulla vetat varias memorare querellas:
 30 post referenda simul murmura corde tego.
 hoc mihi praecipue divina potentia praestet,
 ut cito felices vos revidere queam.

XXVI

Item aliud

Passim stricta riget glacies concreta pruina
 nec levat adflictas flexilis herba comas.
 terra iacet crustata gelu sub cortice duro,
 mollis et arboreas nix tegit alta comas.
 5 proflua crustatum struxerunt flumina murum
 et densata gravem vestiit unda cutem.
 mole sua frenantur aquae, se lymphæ ligavit,
 obice sub proprio vix sibi praebet iter.
 fluminibus mediis nata est crystallina ripa,
 10 nec cupimus subter, nec super itur iter.
 asperius tumuit glacies Aquilone fremente:
 cui dabit illa viam quae sibi pugnat aqua?
 sed si concipitur nunc spiritus ille caloris,
 qui tum in principio perferebatur aquis,

17 salutem Σ 19 hic A, huic E, he et i. mg. l m. v. l. tum B, tum L commissi DG
 murmura $\Sigma D^1 G^1$ 20 flantibus R horrificis ΣAE] horrifera R, horrissonis F, horrendis MDGBL
 hiemps ΣAM 21 spargebatque F, surgensque E cacamina A¹ corr. A¹ 22 uagante ΣE] ua-
 cante *rell.* 23 raete Σ naute D 24 subducto] suspensio L redit] tendit E 25 *rur-*
sus incipit C 26 rabidas EL 27 aquora B¹, aequoram D inimice G¹ 28 nocitura] ci-
 tura M¹ 29 mora nulla i. e. *tempus deficiens* uetat uarias] uetuaras C, uetat rabidas L
 querelas L 30 murmura Σ , murmure F corda AR 31 potentie prestaet Σ 32 ceto
 felices A¹ uos reuidere] peuidere C *subscr.* v. xxxii D, xxxiii M, xxxiiii A in Σ *inter*
hoc et sequens carmen intercedit I, 7

XXVI tit. om. CL ALIUS A, om. E, DE FRIGORE F titulus in indice capit. (de oratorio
 Piliacensi vel Apiliacensi) ex 26, 8 natus videtur 1 friget F¹ corr. F¹ concreata D¹ corr. D¹
 pruina Σ] pruinis *rell.* (proinis A) 2 adflictas $\Sigma AMD^1 G$] afflicta BLD² flexibus Σ erba E
 4 molles A 6 cutem] curam Σ 7 molle C franantur Σ , densantur L lymphæ DBL,
 lypa M 8 obuice Σ 9 crystallina] cristallina *codd.* cum Σ 10 capimus Browerus 11 ti-
 muit D 12 quae] qui D *subscr.* VER. XII MDG 13—18 tantum in Σ extant, in reliquis post
 v. 12 subscriptio sequitur

15 assiduis precibus si flectitis omnipotentem,
 et mihi, ceu cupitis, prosperiora datis.
 nam vobis parere animo quodecumque iubetur
 posse utinam sic sit quam mihi velle placet!

15 flectibus

EXPLICIT LIBER IN QVANTVM AVCTOR HABVIT *A* (*sequitur* prologus de priuilegio cui in eadem pagina terminato subscriptum est litteris quadratis maximis AS. AMEN | DEO GRATI | NATI. | FORTV | EXPL. LIB.) EXPLICIT IN QVANTVM HABVIT AVCTOR (ACTOR *R*) VSQVE FINEM (FINE *R*) *MR* EXPLICIT IN QVANTVM AVCTOR VSQVE FINEM. EXPLICIT LIBER XI FORTVNATI FELICITER *D* EXPLICIT LIBER XI PROLOGVS AD AGNEN ET RADEGVNDEM DE VITA SANCTI MARTINI *B* VENANTI HONORII CLEMENTIANI FORTVNATI | PRESBITERI ITALICI LIBER VNDECIMVS EXPLICIT | AC DVODECIMVS SVBSEQVITVR | PRAEFATIO AD AGNEN ET RADEGVNDEM DE VITA | SANCTI MARTINI SCRIBENDA *L* nulla subscriptio in *SCGF*

APPENDIX CARMINVM

I

De excidio Thoringiae

Condicio belli tristis, sors invida rerum!
 quam subito lapsu regna superba cadunt!
 quae steterant longo felicia culmina tractu
 victa sub ingenti clade cremata iacent.
 5 aula palatino quae floruit antea cultu,
 hanc modo pro cameris maesta favilla tegit.
 ardua quae rutilo nituere ornata metallo,
 pallidus oppressit fulgida tecta cinis.
 missa sub hostili domino captiva potestas,
 10 decedit in humili gloria celsa loco.
 stans aetate pari famulorum turba nitentum
 funereo sordet pulvere functa die.
 clara ministrorum stipata corona [potentum]
 nulla sepulchra tenens mortis honore caret.
 15 flammivomum vincens rutilans in crinibus aurum
 strata solo recubat lacticolor amati.
 heu male texerunt inhumata cadavera campum,
 totaque sic uno gens iacet in tumulo.
 non iam sola suas lamentet Troia ruinas:
 20 pertulit et caedes terra Thoringa pares.
 hinc rapitur laceris matrona revincta capillis,
 nec laribus potuit dicere triste vale.
 oscula non licuit captivo infigere posti
 nec sibi visuris ora referre locis.

I edidit cum II et III ex codice Trevirensi Browerus ed. I p. 343, ed. II p. 337 (Br.); carmen primum
 est codicis Σ (f. 39^r) tit. secundum cod. Trev. ITEM ALIUD INCIPIT OPVS EIVSDEM FORTVNATI DE EXCIDIO
 THVRINGIAE Br. (ed. II not. p. 257) tit. in Σ: INCIPIT OPVS FORTVNATI PRESBITERI Ioh. Trithemius
 catal. script. eccles. p. 243 ed. 1601: Excidium regni Thuringorum lib. I 1 conditio Br. 3. 4 post
 5. 6 Br. 3 tactu Σ¹ 4 glade Σ¹ 8 testa Σ 9 captivo Σ¹ 13 potentum Br.]
 om. Σ 15 fami uomum Σ rutilans in Br.] rutilantis Σ crinibus Σ et Br. v. l.] curribus Br.
 16 amati corruptum, mulier Mommsenus 20 pertullit Σ thoringa] toringa Σ Br. paras Σ¹
 21 lateris Σ 22 ne claribus Σ¹ 24 uisurus Σ¹ (uisuris fort. pro uidendis) ferrae Σ¹

- 25 nuda maritalem calcavit planta cruorem
 blandaque transibat fratre iacente soror.
 raptus ab amplexu matris puer ore pependit,
 funereas planctu nec dedit ullus aquas.
 sorte gravi minus est nati sic perdere vitam:
 30 perdidit et lacrimas mater anhela pias.
 non aequare queo vel barbara femina fletum
 cunctaque guttarum maesta natate lacu.
 quisque suos habuit fletus, ego sola sed omnes:
 est mihi privatus publicus ille dolor.
 35 consuluit fortuna viris quos perculit hostis;
 ut flerem cunctis una superstes ago.
 nec solum extinctos cogor lugere propinquos:
 hos quoque, quos retinet vita benigna, fleo,
 saepe sub umecto conlidens lumina vultu;
 40 murmura clausa latent nec mea cura tacet.
 specto libens, aliquam si nuntiet aura salutem,
 nullaque de cunctis umbra parentis adest.
 cuius in aspectu tenero solabar amore
 solvit ab amplexu sors inimica meo.
 45 an, quod in absenti te nec mea cura remordet,
 affectum dulcem cladis amara tulit?
 vel memor esto, tuis primaevae qualis ab annis,
 Hamalafrede, tibi tunc Radegundis eram,
 quantum me quondam dulcis dilexeris infans
 50 et de fratre patris nate, benigne parens.
 quod pater extinctus poterat, quod mater haberi,
 quod soror aut frater tu mihi solus eras.
 presa piis manibus heu blanda per oscula pendens
 mulcebar placido fame parva tuo.
 55 vix erat in spatium, quo te minus hora referret;
 saecula nunc fugiunt, nec tua verba fero.
 volvebam rabidas inliso in pectore curas,
 ceu revocareris, quando vel unde, parens.
 si pater aut genetrix aut regia cura tenebat,
 60 cum festinabas iam mihi tardus eras.
 sors erat indicium, quia te cito, care, carerem;
 inportunus amor nescit habere diu.
 anxia vexabar, si non domus una tegebat,
 egrediente foris rebar abisse procul.

28—30 *admonent Senecae Oedip. 56—59* 29 manus Σ 30 perdidit Σ^1 31 fletum] fletu
 Σ Br. 32 nutare Σ 33 quisquis Σ^1 suis Σ omnis Br. 34 priuatae Br.
 35 quas Br. percolit Σ^1 36 fort. cunctos agor Σ 37 quogor Σ 38 benigna Σ
 beata Br. 39 humecto collidens Σ^2 Br. 46 clades Σ 48 hamalefrede Br. radegundes
 Σ^1 Br. 49 quodam Σ^1 50 patre **tris Σ^1 , patre patris Σ^2 54 flamine Br. 55 uix
 erat] uixerat Σ Br. in] fort. id spatium Σ 57 rabidas Br.] lapides Σ^2 , lapidem Σ^1
 illiso Σ^2 58 reuocareris] reuocare res Σ^1 , reuocare reres Σ^2 , reuocarer eis Br. (ceu i. e. quomodo)
 59 genetrix Br. 61 sors] fort. fors (i. e. fortasse) 62 importunus Σ^2 Br. diu Σ] diem Br.
 64 fores Br. rebar abisse procul] reparabis senoras Σ^1 , reparauisse noras Σ^2 , te pauitasse uocas Br.
 (noras non emendavi)

- 65 vos quoque nunc Oriens et nos Occasus obumbrat,
 me maris Oceani, te tenet unda rubri,
 inter amatores totusque interiacet orbis:
 hos dirimit mundus quos loca nulla prius.
 quantum terra tenet tantum divisit amantem:
 70 si plus arva forent, longius isses iter.
 esto tamen, quo vota tenent meliora parentum,
 prosperior quam te terra Thoringa dedit.
 hinc potius crucior validis onerata querellis,
 cur mihi nulla tui mittere signa velis.
 75 quem volo nec video, pinxisset epistula vultum,
 aut loca quem retrahunt ferret imago virum:
 qua virtute atavos repares, qua laude propinquos,
 ceu patre de pulchro ludit in ore rubor.
 crede, parens, si verba dares, non totus abesses:
 80 pagina missa loquens pars mihi fratris erat.
 cuncti munus habent, ego nec solacia fletus.
 o facinus, quae dum plus amo, sumo minus!
 si famulos alii pietatis lege requirunt,
 cur, rogo, praeterear sanguine iuncta parens?
 85 ut redimat dominus vernam, saepe ipse per Alpes
 frigore concretas cum nive rumpit aquas;
 intrat in excisis umbrantia rupibus antra,
 ferventem affectum nulla pruina vetat,
 et duce cum nullo, pede nudo, currit amator
 90 atque suos praedae hoste vetante rapit.
 adversas acies et per sua vulnera transit,
 quod cupit ut capiat nec sibi parcat amor.
 ast ego pro vobis momenta per omnia pendens
 vix curae spatio mente quiete fruor.
 95 quae loca te teneant, si sibilat aura, requiro,
 nubila si volitant pendula, posco locum:
 bellica Persidis seu te Byzantion optat
 ductor Alexandrae seu regis urbis opes?
 an Hierosolymae resides vicinus ab arce,
 100 qua est genitus Christus virgine matre deus?
 hoc quoque nulla tuis patefecit littera chartis,
 ut magis hinc gravior sumeret arma dolor.
 quod si signa mihi nec terra nec aequora mittunt,
 prospera vel veniens nuntia ferret avis!
 105 sacra monasterii si me non claustra tenerent,
 improvisa aderam qua regione sedes.

69 tenet *pro tendit ut v.* 71 70 isses Σ^2] *issis* Σ^1 , *isset Br.* 72 prosperior] *prosperius* Σ *Br.* tho-
 ringa Σ^1] *thuringa* Σ^2 , *toringa Br.* 73 potior Σ^1 querellis] *querillis* Σ^1 , *querelis* Σ^2 *Br.* 75 pin-
 xisti Σ epistola Σ *Br.* 76 quae *Br.* 77 quia u. *adauos* Σ^1 78 *fort. ludat* 81 sola-
 tia Σ *Br.* 82 minus] *nimis* Σ^1 84 rogo] *ego Br.* *fort. praetereor* 86 frigora *Br.* con-
 crea tas Σ^1 87 umbratica *Br.* 88 priora *vetant Br.* 90 atque suos praede Σ^1 , atque suas prae-
 das *Br.* 94 spacio Σ 95 require Σ^2 *ut vid.* 96 nolitem *Br. ed. 1, uolites Br. ed. 2* 97 byzanthion Σ
 98 ductur Σ^1 99 hierosolimam Σ residis vicinis Σ^1 101 hoc quoque (*quoquae* Σ^1) nulla tuis Σ
 quoque haec nulla tenus *Br.* cartis Σ^2 104 nuncia Σ 105 monasteria Σ^1 106 *improvisa* Σ^2 *Br.*

prompta per undifragas transissem puppe procellas,
 flatibus hibernis laeta moverer aquis.
 fortior eductos pressissem pendula fluctus,
 110 et quod nauta timet non pavitasset amans.
 imbribus infestis si solveret unda carinam,
 te peterem tabula remige vecta mari.
 sorte sub infausta si prendere ligna vetarer.
 ad te venissem lassa natante manu.
 115 cum te respicerem, peregrina pericla negassem,
 naufragii dulcis mox relevasses onus;
 aut mihi si querulam raperet sors ultima vitam.
 vel tumultum manibus ferret harena tuis.
 ante pios oculos issem sine luce cadaver,
 120 ut vel ad exequias commoverere meas.
 qui spernis vitae fletus, lacrimatus humares
 atque dares planctus qui modo verba negas.
 Quid fugio memorare, parens, quid differo luctus?
 de nece germani cur, dolor alte, taces.
 125 qualiter insidiis insons cecidisset iniquis
 oppositaque fide raptus ab orbe fuit?
 ei mihi, quae renovo fletus referendo sepultos
 atque iterum patior, dum lacrimanda loquor!
 ille tuos cupiens properat dum cernere vultus,
 130 nec suus impletur dum meus obstat amor.
 dum dare dura mihi refugit, sibi vulnera fixit:
 laedere quod timuit, causa doloris adest.
 percutitur iuvenis tenera lanugine barbae,
 absens nec vidi funera dira soror.
 135 non solum amisi, sed nec pia lumina clausi
 nec superincumbens ultima verba dedi.
 frigida non calido tepefeci viscera fletu,
 oscula nec caro de moriente tuli,
 amplexu in misero neque collo flebilis haesi
 140 aut fovi infausto corpus anhela sinu.
 vita negabatur: quin iam de fratre sorori
 debuit egrediens halitus ore rapi?
 quae feci vivo, misissem listra feretro:
 non licet extinctum vel meus ornet amor?
 145 impia, crede, tuae rea sum, germane, saluti:
 mors cui sola fui, nulla sepulchra dedi.
 quae semel excessi patriam, bis capta remansi
 atque iterum hostes fratre iacente tuli.

107 prumta Σ^1 109 fort. fortiter eductos] eductus Σ , eluctans Br. presissem Σ^1
 111 inbribus Σ^1 116 r. o. Br. ed. 2] releuastis o. Br. ed. 1, releuassis manus Σ^1 , releuasse manus Σ^2
 119 essem Σ^2 122 at qua Σ^1 uerbis Σ^1 123 differe Σ^1 124 germanii Σ^1 126 fort.
 compositaque urbe Σ 127 et mihi quare nouo Br. 128 patiar d. lacrimando Br. 129 tuus
 c. properans Σ 132 quod] qui Σ Br. 133 percutitur Luchius] perculitur Σ Br. 135 clausa Σ^1
 141 quin] quia Σ Br. iam ad egr. 142 habitus Σ 143 q. f. uiuo m. l. f.] q. f. uico m. l.
 f. Σ^2 , q. f. uico mes sis sem l. f. Σ^1 , quid feci ut non comes irem lecta pheretro Br. (de listris cf. Guerard.
 not. et extr. XII, 2 p. 82) 144 orner Σ 148 hostis f. iacenta Σ^1

tunc, pater ac genetrix et avunculus atque parentes,
 150 quos flerem in tumultu reddidit iste dolor.
 non vacat ulla dies lacrimis post funera fratris,
 qui secum ad manes gaudia nostra tulit.
 sic miserae dulces consummavere parentes
 regius ac serie sanguis origo fuit?
 155 quae mala pertulerim neque praesens ore referrem,
 nec sic laesa tuo consolor alloquio.
 quaeso, serene parens, vel nunc tua pagina currat,
 mitiget ut validam lingua benigna luem.
 deque tui similis mihi cura sororibus haec est,
 160 quas consanguineo cordis amore colo.
 nec licet amplecti quae diligo membra parentum,
 osculer aut avide lumen utrumque soror.
 si, velut opto, manent superis, rogo redde salutes
 proque meis votis oscula cara feras.
 165 ut me commendes Francorum regibus oro,
 qui me materna sic pietate colunt.
 tempore longaevo vitalibus utere flabris
 et mea de vestro vernet honore salus.
 Christe, fave votis: haec pagina cernat amantes
 170 dulcibus et redeat littera picta notis,
 ut quam tarda spes cruciat per tempora longa,
 hanc celeri cursu vota secuta levent.

II

Ad Iustinum et Sophiam Augustos

Gloria summa patris natique ac spiritus almi,
 unus adorandus hac trinitate deus,
 maiestas, persona triplex, substantia simplex,
 aequalis consors atque coaeva sibi,
 5 virtus una manens idem, tribus una potestas
 (quae pater haec genitus, spiritus ipsa potest),
 personis distincta quidem, coniuncta vigore,
 naturae unius, par ope luce throno,
 secum semper erat trinitas, sine tempore regnans,
 10 nullius usus egens nec capiendo capax.
 gloria summa tibi, rerum sator atque redemptor,
 qui das Iustinum iustus in orbe caput.

149 fort. tu pater 153 duleis Σ¹ 154 ac] hac Σ Br. 155 pertulerim Σ¹ referrem
 Luchius] referre Σ Br. 156 tua Σ 157 currit Σ¹ 158 mitigat Σ¹ 162 osculer] osculor
 Σ Br. 163 superius Σ¹ salutis Σ 165 me] fort. te 167 uabris Σ¹ 171 quam]
 quem Σ Br. 172 curso Σ¹ sequuta Σ

II Σ f. 43^r hoc titulo: ITEM INCIPIUNT VERSVS tit. om. cod. Trevir. (Brow. not. p. 258)
 Trithemius l. s. adfert: Ad Iustinum iuniorem lib. I. Gloria summi patris natique | Ad Sophiam Augustam
 lib. I. Cui meritis compar nu (v. 51) 1 summi Σ¹ (cf. Trithemii catalog.) 5 eadem Br.
 6 ipse Σ²

rite super reges dominantem vindicat arcem
 caelesti regi qui famulando placet.
 15 quam merito Romae Romanoque imperat orbi
 qui sequitur quod ait dogma cathedra Petri,
 quod cecinit Paulus passim, tuba milibus una,
 gentibus et stupidis fudit ab ore salem,
 cuius quadratum linguae rota circuit axem
 20 eloquiique fide frigida corda calent.
 gloria summa tibi, rerum sator atque redemptor,
 qui das Iustinum iustus in orbe caput.
 ecclesiae turbata fides solidata refulget
 et redit ad priscum lex veneranda locum.
 25 reddite vota deo, quoniam nova purpura quidquid
 concilium statuit Calchedonense tenet.
 hoc meritis, Auguste, tuis et Gallia cantat,
 hoc Rhodanus, Rhenus, Hister et Albis agit.
 axe sub occiduo audivit Gallicia factum,
 30 Vascone vicino Cantaber ista refert.
 currit ad extremas fidei pia fabula gentes
 et trans Oceanum terra Britannia favet.
 quam bene cum domino curam partiris amator!
 ille tuas causas, tu facis ecce suas.
 35 dat tibi Christus opem, tu Christo solvis honorem:
 ille dedit culmen, reddis et ipse fidem.
 nil fuit in terris quod plus daret ille regendum,
 nec quod plus reddas quam valet alma fides.
 exilio positi patres pro nomine Christi
 40 tunc redire sibi, cum diadema tibi.
 carcere laxati, residentes sede priore
 esse ferunt unum te generale bonum.
 tot confessorum sanans, Auguste, dolores
 innumeris populis una medella venis.
 45 Thrax Italus Scythia Phryx Dacia Dalmata Thessalus Afer
 quod patriam meruit nunc tibi vota facit.
 haec tua laus, princeps, cum sole cucurrit in orbe:
 quo genus est hominum huc tuus intrat honor.
 gloria summa tibi, rerum sator atque redemptor,
 50 qui das Iustinum iustus in orbe caput. —
 Cui meritis compar nubens felicibus annis
 obtinet augustum celsa Sophia gradum.
 quae loca sancta pio fixo colit, ornat amore
 et facit hoc voto se propriare polo.

13 rege Σ 14 caeleste Σ^1 15 meroto Σ^1 17 milibus *Br.* 18 gentilis Σ 21 ad-
 que Σ^1 24 redet Σ^1 25 purpura Σ^1 quicquid Σ^2 *Br.* 26 cum filium Σ^1 , consilium Σ^2
 calch.] calcedonense Σ *Br.* 28 rodanus Σ 30 istare refert Σ 32 britana Σ
 fauit Σ^1 37 regendum] regendi Σ *Br.* 40 deadema Σ^1 41 resedentes Σ^1 priore] priori
 Σ *Br.* 44 medela Σ^2 *Br.* 45 trax Σ scythia] schyta *Br.*, scitha Σ phrix Σ daga Σ^1
 tessalus Σ 46 uota *Br.*] meruit Σ 47 orbem *Br.* 49 summi Σ^1 redemptor Σ
 51 littera initiali insignis Σ (*cf. Trithemii tit.*) 53 pia Σ , animo *Mommsenus*; *fort. in fixo substantivum latet*

- 55 cuius opima fides Orientis ab axe coruscans
misit ad Occasum fulgida dona deo :
regina poscente sibi Radegunde Thoringa
praebuit optatae munera sacra crucis,
qua Christus dignans adsumpta in carne pependit
60 atque cruore suo vulnera nostra lavit.
gloria summa tibi, rerum sator atque redemptor,
quod tenet augustum celsa Sophia gradum.
o pietas huc usque rigans de fonte benigno,
cuius amor Christi fundit ubique fidem!
65 ecce pari voto, Augusti, certatis utrimque :
ipsa tuum sexum subrigis, ille suum;
vir Constantinum, Helenam pia femina reddis :
sicut honor similis, sic amor ipse crucis.
illa invenit opem, tu spargis ubique salutem,
70 implet et Occasum quod prius Ortus erat.
gloria summa tibi, rerum sator atque redemptor,
quod tenet augustum celsa Sophia gradum.
per te crux domini totum sibi vindicat orbem :
quo nescita fuit, hoc modo visa tegit.
75 accessit genti maior fiducia Christi,
quando salutis opem spes oculata videt,
sensibus et duplicata fides, cum munere vestro
plus animae credant quod cruce teste probant.
hoc Augusta colens, quod apostolus, instat aratro :
80 tu ligno, hic verbo laetificatis agrum.
haec iam fama favet qua se septentrio tendit,
Ortus et Occasus militat ore tibi.
illinc Romanus, hinc laudes barbarus ipse,
Germanus Batavus Vasco Britannus agit.
85 pars tua cum cruce sit florens, Augusta, per aevum,
cui facis extremis crescere vota locis.
hanc prostrata solo supplex Radegundis adorat
et vestro imperio tempora longa rogat,
atque rigans lacrimis coniuncta sororibus optat,
90 ut hinc vestra fides gaudia larga metat.
felix Iustino maneat cum principe coniunx
ordine patricio cineta, Sophia, sacro.
Romula regna regens tribuas sua iura senatu
teque sibi dominam plebs trabeata colat.
95 vota superna deus votis felicibus addat
nec vobis pereat quod Radegundis amat,

55 opima Σ] prima Br. orientis ab axe Br.] oriens ab an ae Σ 57 thorenga Σ^1 , toringa Br.
58 obtatae Σ^1 59 assumpta Σ^2 Br. 61 adque Σ^1 65 utrum quae Σ^1 66 sub regis Σ
67 reddas Σ 70 prior Br. ortus *genetiv.* 71 summi Σ^1 74 teget Σ^1 Br. 76 oculata
 Σ^1 77 et Σ] o Br. uestro] uestrum Σ Br. 79 augus Σ^1 , auguste Σ^2 arare Br.
80 tu Σ] in Br. 84 britannus Σ^1 87 solo Σ] loco Br. 90 hic Br. 91 *uncialibus rubricatis*
xaratus Σ coniux Σ^1 Br. 93 tribuit Br. senatu] senatus Σ^2 Br., sanatus Σ^1 94 colit Σ

assiduo cantu quae pulvere fusa precatur,
 temporibus largis ut tibi constet apex.
 voto animo sensu studio bona semper agendo
 100 sit tibi cura sui, sit memor ille tui.

III

Ad Artachin

Post patriae cineres et culmina lapsa parentum,
 quod hostili acie terra Thoringa tulit,
 si loquar infausto certamine bella peraeta,
 quas prius ad lacrimas femina rapta trahar?
 5 quid mihi flere vacet? pressam hanc funere gentem
 an variis vicibus dulces ruisse genus?
 nam pater ante cadens et avunculus inde secutus
 triste mihi vulnus fixit uterque parens.
 restiterat germanus apex, sed sorte nefanda
 10 me pariter tumulo pressit harena suo.
 omnibus extinctis (heu viscera dura dolentis!)
 qui super unus eras, Hamalafrede, iaces.
 sic Radegundis enim post tempora longa requiror?
 pertulit haec tristi pagina vestra loqui?
 15 tale venire diu expectavi munus amantis
 militiaeque tuae hanc mihi mittis opem?
 dirigis ista meo nunc serica vellera penso,
 ut, dum fila traho, soler amore soror?
 siccine consuluit valido tua cura dolori?
 20 primus et extremus nuntius ista daret?
 nos aliter lacrimis per vota cucurrimus amplis?
 non erat optanti dulcia amara dari.
 anxia sollicito torquebar pectora sensu:
 tanta animi febris his recreatur aquis?
 25 cernere non merui vivum nec adesse sepulchro,
 perferor exequiis altera damna tuis.
 cur tamen haec memorem tibi, care Artachis alumne,
 fletibus atque meis addere flenda tuis?
 debueram potius solamina ferre parenti,
 30 sed dolor extincti cogit amara loqui.
 non fuit ex longa consanguinitate propinquus,
 sed de fratre patris proximus ille parens.

98 fort. longis 100 sit memor ille tui] s. m. illa t. Br., sit me merillie tua sic Σ

III Σ f. 45^r hoc titulo: ITEM VERSVS AD ΑΡΤΑΧΙΝ tit. cod. Trevir. (Brow. not. p. 260): ARTACHI
 RHADGVNDIS NEPOTI Trithemius l. s. In persona Radegundis lib. I 2 quod Σ] quae Br. thoringa]
 thorenga Σ¹, thuringa Σ², toringa Br. tullit Σ¹ 5 quod Σ 6 uiciis Σ 12 hamalafrede]
 hamalefrede Σ² Br., hamalefredae Σ¹ 13 post Σ] per Br. 14 tristi] triste Σ Br. nostra Br.
 15 praestat spectauit 16 haec Σ 17 uellere Σ¹ 19 sic cinas Σ¹ 20 nuncius Σ
 21 amplis Br.] ampli Σ¹, ampla corr. ex priore correctura amplis ut vid. Σ² 22 non erat Σ] uenerat Br.
 24 febres h. recreauit Σ (fort. tantum a. febrem h. recreauit) 26 efferor Mommsenus, fort. perfero in
 27 care artachis] carear ta chis Σ, care artarchis Br. 28 fort. addo reflenda

nam mihi Bertharius pater, illi Hermenefredus:
 germanis geniti nec sumus orbe pari.
 35 vel tu, care nepos, placidum mihi redde propinquum
 et sis amore meus quod fuit ille prius,
 meque monasterio missis rogo saepe requiras
 ac vestro auxilio stet locus iste deo,
 ut cum matre pia vobis haec cura perennis
 40 possit in astrigero reddere digna throno.
 nunc dominus tribuat vobis felicibus ut sit
 praesens larga salus, illa futura decus.

IV

Versus ad Sigimundum

Christicolas animas haec conscia cura fatigat.
 ut circa cunctos stet sine labe salus.
 ast ego prae reliquis circum tua lumina pendens
 qui venit atque redit prompta requiro frequens:
 5 sollicitis oculis volitantia flabra recurro,
 quando vel unde tui nuntiet aura boni.
 hoc [tibi] praecipue mea, dulcis, epistula signet,
 quod dolor atque metus sit tuus ille meus:
 et quia nos animo cognoscis currere tecum,
 10 det de te incolumi pagina missa fidem.

V

De Childeberctho rege

Rex regionis apex et supra regna regimen,
 qui caput es capitum, vir capitale bonum,
 ornamentorum ornatus, ornatius ornans,
 qui decus atque decens cuncta decenter agis,
 5 primus et a primis, prior et primoribus ipsis,
 qui potes ipse potens, quem iuvat omnipotens,
 dulcia delectans, dulcis dilecta potestas,
 spes bona vel bonitas, de bonitate bonus,
 digne nec indignans, dignos dignatio dignans,
 10 florum flos florens, florea flore fluens,

33 hermenefredus] hermenfredus Σ, ermenefredus Br. 34 patri Σ 35 nepos Σ¹ 36 meum
 Σ 41 dominus tribuat Σ] dum distribuatur Br. subscr. EXPL VR̄ Σ
 IV cf. VII, 20. 21 Σ f. 46^v SIGIMVND Σ¹ 4 prumta Σ 7 tibi om. Σ¹ epi-
 stola Σ 9 cognoscis Σ¹ 10 incolumi Σ¹ subscr. EXPLICIT
 V Σ f. 48^v hoc titulo: DE CHIL DE BERTO REGE edidit (M) Mabillonius (Analect. p. 387 ed.
 a. 1723) 'ex codice Virdunensis coenobii sancti Vitoni, ab annis fere 800 (analecta edidit a. 1675) manu scripto,
 in quo Theodulfi carmina continentur' hoc titulo: Venantii Fortunati uersus ad Childebertum regem Sigiberti
 r. filium. hinc Luchius X, 9 1 supra M] super Σ 4 decenter] decentes Σ 7 dilectans Mommsenus
 9 dignos] dignus ΣM 10 florum M] florem Σ

Childebercthe eluens: haec Fortunatus amore
 paupere de sensu pauper et ipse fero.
 Audulfum famulum commendo supplice voto,
 me quoque: sic nobis hic domineris apex.

VI

De Brunichilde regina

Regia progenies, praecelsi et mater honoris,
 undique regnantum cincta decore pio,
 Gallia cuius habet genus et Hispania fetum,
 masculus hinc moderans, inde puella regens:
 5 auspicium felix sit prosperioribus annis:
 hic tegat Allobrogas, dirigat illa Getas,
 gentibus et geminis pariter tua germina regnent
 et tibi det fructus iste vel ille locus,
 quo te circumdet, pia, blanda corona nepotum,
 10 de genito et genita bis genitilis ava.
 illos auditu, hos visu laeta recensens,
 praesens hinc gaudens, inde sed aure favens
 subque tuis cernens regiones mater utrasque
 cum populo et patria laetificeris ava.
 15 Audulfum famulum commendo, me quoque secum:
 sic maneat cunctis gloria vestra nitens.

VII

Ad Agiulfum

Nomen dulce mihi, mihi semper amabile nomen,
 omnibus unanimis, plus mihi mente nitens,
 qui corde amplectens cunctos tibi reddis amantes
 (dum colis et coleris, carus haberis apex),
 5 moribus excellens, Agiulfe, benigne sodalis,
 praecipuis dominis qui famulando places,
 vir bonitate decens, concordia vineta per omnes,
 laetitiae facies, pectore fida fides:
 stet tuus amplus honor longe his regnantibus * *
 10 illorumque salus sit tibi, care, decus.
 supplico commender per te dominantibus altis:
 sic valeas felix, dum tenet ista dies.

11 childebercthe] childeberte *M*, childebertę *Σ* furtunatus *Σ* 12 censu *M* 13 audulfo *Σ*
 famulum *Σ*] comitem *M*
 VI *Σ* *f.* 48^v BRVNCHILDE 3 fetus 4 masculus *Guerardus*] musculus 12 hinc] hic
 VII *Σ* *f.* 49^r ITEM ALIVD AD A. 1 mihi mihi] hi mi *eras*. 3 amantes *Guerardus*]
 amanter 8 laeticiae 9 *suppleas* ipsis

Audulfum proprium commenda, magne, relatu :
 sic tua vita decens hoc sit in orbe manens.
 15 regale ad votum felicia cuncta sequantur
 detque deus vobis tempora temporibus.

VIII

Epitaphium Nectarii

Triste sub hoc tumulo crudeli funere rapti
 Nectarii iuvenis membra sepulta iacent.
 ipse quater quinos valuit superesse per annos,
 quem fugiente die mors inimica tulit.
 5 hic Proculo genitore satus, sed sorte nefanda
 ante tenet lacrimas quam sua vota parens;
 gratus in aspectu, sensu moderatus opimo,
 qualem non puduit spem generasse patrem.
 sunt tamen ingenti solacia magna dolori,
 10 quod quod in orbe venit non sine morte manet:
 haec via pauperibus, haec est et regibus una,
 sed vivit semper quem bene facta fovent.

IX

Versus pro pomis directis

Cardinis occidui regio quae sumpsit ab ortu,
 mittit amicalis dulcia poma manus;
 haec quoque, quae nostro pendentia vidimus horto,
 admonet affectus munera ferre pius.
 5 non animi metuant, haec sunt quod ab arbore carpta:
 iam fraus nulla nocet quod paradysus habet;
 namque redemptrici postquam in cruce Christus adhaesit,
 per lignum rediit quod prius Eva tulit;
 iam meruit mulier purgari crimine sexus:
 10 mors fuit illa vetus, virgo novella salus.
 et quia silvestrem tribuunt elementa paratum,
 misimus exiguum, quod dedit unda, cibum.
 deprecor ergo, pares vel poma vel ostrea fratri:
 eligat alterutrum, quod sibi maius amat.
 15 sed Dagaulfum haec rumpat cervesia tristis,
 faece lagunari turbida, tendat hydrops:

13 commendo relatu *Guerardus*] relato 16 *fort.* uestris prospera temporibus *post v. 16*
proprio versu: tempora temporibus det vobis deus
 VIII Σ f. 51^v ITEM VERSVS E. N. 4 tullit 9 solatia *subscr.* EXPLICIT VERSVS
 IX Σ f. 51^v ITEM ALIVD INCIP. VER. VERSVS PRO POMIS DIRECTIS (directis *Guerardus* cf. XI, 12, 1)
carmen Radegundis et Agnetis nomine scriptum (v. 35) 3 horto *Guerardus*] ortu 4 pios 5 carpta]
r sup. scr. 1 m. 6 paradysus 8 tullit 11 silvestrem *Mommsenus*] sic uestrum 12 *fort.*
 quem 13 fratres 15 d. h. r. *Guerardus*] da ga ulfum hec um pat 16 lagunari *Mommsenus*] lacunari ydros

faucibus in stupidis talem bibat ille liquorem,
 tam male sinceram qui vitiavit aquas.
 at sicuti meritis exposcit opima voluntas,
 20 dulcia vineti Dracco Falerna bibat.
 hoc tamen in domino, qui te regat, oro benigne,
 rite salutetur mi Papiana soror:
 addo preces [pariter]: capias sic munera Christi:
 ne tibi post uxor, sed sit honesta soror.
 25 quid ventura dies portat nescimus in orbe;
 quis morti obsistat, si furibunda ruit?
 furem animae nemo ante videt quam tollere possit,
 nec placitum poterit dissimulare diem.
 causa cavenda prius, subito quam mergat ad umbras,
 30 est ubi nemo parens nec levat ulla manus.
 sed bene quod placuit constanti perfice voto,
 ne spatium rediens mors inimica neget;
 nunc meliora tene, iam, quod fuit, inde recede
 et cape caelestes huc redivivus opes.
 35 per dominum votis utraque rogamus utrumque,
 detur ut in nostro filia vestra sinu;
 officio vestro ad nos migret cura parentum,
 vos generando utero, nos refovendo sinu.

X

Item aliud

Dulcibus alloquiis quae fabula fertur in aure?
 si mihi iam placidas mensa benigna tenet,
 placatos animos tabula redeunte notate,
 prodat ut affectum littera picta manu.
 5 dulcis amore pio pariter materque sororque
 gaudia festivo concelebrate sono.

XI

Item aliud

Hodie festivum celebravi diem, in orbem
 domini natalem sacratum venisse diem.
 ubique inprimis venerunt caseum —
 dein veniunt lignea scutella rotata —

17 liquorum 20 bibat *Guerardus*] bibit 21 regat *Guerardus*] segat 23 pariter om. 27 pos-
 sit *scil.* fur 28 placito 34 opes *Guerardus*] opus 35 utrumque *scil.* ad quem epistula datur (cuius no-
 men non comparet) et *Papianam eius uxorem* 36 detur ut] ut detur 37 migrat *subscr.* EXPLICIT
 X Σ f. 54^r 1 aure] ore (aurem *Guerardus*, cf. 22, 6; 24, 14) 3 placitos
 XI Σ f. 54^r aut carminis epitomati frustula aut, quae *Guerardi opinio est, componendi carminis*
adumbratio 4 cf. XI, 10, 7

- 5 carnem, pullum simul discus ornatus undique —
 temporis quae spacio cunctis feras cibos in ore
 et a cunctis longum sem . . .
 domina super te et te simul semper cum ipsa
 quae die noctuque melliflua diffundis ab ore.

XII

Item aliud

- Dum volo carminibus notum percurrere plectrum,
 incipio solito pigrius ire pede,
 nec mihi doctiloqua consentit harundine Musa,
 quae desueta suum pandere nescit opus.
 5 sed quamvis dubio trepidet mea chorda relatu,
 audacter solo promptus amore loquor.
 cara benigna decens dulcis pia semper habenda,
 cuius in affectu stat mihi patris honor,
 per quam, quae genuit, recolunt mea viscera matrem.
 10 et mores aviae te renovante colo:
 suppliciter humilis verbo trepidante saluto,
 commendans animam sed famulando meam,
 et pariter natam, peperit quam gratia cordis:
 quas rex caelorum servet in orbe diu.

XIII

Item aliud

- Sic vos Caesarii monitis honor ornet in orbe
 atque ambas caro cum patre Christus amet;
 sic hic Caesaria et praecelsa Casaria surgat,
 ut per vos priscus hic reparetur honor;
 5 gratia sic talis niteat, qua crescat in aevo
 per vos Pictavis Arelatense decus;
 sic pie caelesti mereamur vivere regi
 et mea vobiscum membra sepulchra tegant:
 si quod in offenso retinetur pectore murmur,
 10 in vice laxatum sit veniale precor:
 pacem Christus amans, mira dulcedine plenus,
 pectora vestra sacer se mediante liget.
 obtineat pariter veneranda Casaria mecum,
 quae simul amplexu vos cupit esse pio.

5 *cf. ibid. v. 3 sq.* undequae 6 *cf. XI, 12, 3* 7 *sic fere: longum sem[per benedicaris]*
 in aeuum, *sed haec melius intacta manent* 8 *Radegundem et Agnen compellare videtur* 9 qui
 XII Σ f. 54^v 4 de suata 5 trepidet mea corda 6 prumtus 8 affecta
 XIII Σ f. 54^r *carmen ad componendas inter Radegundem et Agnen similitates scriptum* 1 ur-
 net 2 ambas *Guerardus*] amas 3 *cf. Guerard. p. 94* 5 talis *Guerardus*] tales 8 tegunt

XIV

Item aliud

Quam prius inseribam fixam pietate parentem,
 quo geminae matres, extat et una [soror] ?
 hanc praeponit honor, quae iunior extat in annis;
 his aetas gravior iure senile favet.
 5 sed mihi dulce tribus pariter mandare salutem,
 est quoniam vobis carus et unus amor.
 felix quae retinet pariter tria lumina mensa
 et paschale bonum multiplicare facit!
 angelico coetu sic participante fruuntur
 10 deliciae vobis in regione dei.

XV

Item aliud

Nocte salutifera maneant materque sororque:
 hoc nati et fratris prospera vota ferant;
 angelicus coetus praecordia vestra revisat
 et regat alloquiis pectora cara suis.
 5 tempora noctis agunt, ut hac brevitatem salutem:
 sex modo versiculis vel duo ferte, precor.

XVI

Item aliud

Quamvis quod cuperem fugit me vespere facto,
 te mihi non totam nox tulit ista tamen:
 etsi non oculis, animo cernuntur amantes;
 nam quo forma nequit, mens ibi nostra fuit.
 5 quam locus ille pius qui numquam abruptit amantes,
 quo capiunt oculis quos sua vota petunt
 in medio posito bonitatis principe Christo,
 cuius amore sacro corda ligata manent!
 hic quoque sed plures carmina iussa per annos:
 10 hinc rapias tecum, quo tibi digna loquar.

XIV	Σ f. 55 ^r	2 soror add. <i>Guerardus</i>	quam praeter Radegundem matrem appellet non li-
quet	4 fauit	9 fruuntur passive	10 dilicet
XV	Σ f. 55 ^r	1 salufera fort. ualeant	2 fratris <i>Guerardus</i>] fratres 3 angelicos
reuisit	4 et relegat alloquia pectoris cara sua	5 agunt i. e. cogunt	6 ferte i. e. referte
XVI	Σ f. 55 ^r	1 fugeit 2 tullit	4 nequid 5 quam ille locus pius num-
quam <i>Guerardus</i>] numquid	9 carmina iussa] scribendum videtur carmina iusta		

XVII

Item aliud

Plaudite voce deo, pia reddite vota, sorores,
 quod sic vobiscum gaudia tanta sedent.
 me foris excluso vos hanc retinetis amantes:
 quod commune placet, non simul esse licet.
 5 haec longaeva diu maneat per singula nobis
 floreat et cunctis participanda bonis.

XVIII

Item aliud

Cuncti hodie festiva colunt: ego solus in orbe
 absens natali conqueror esse tuo;
 qui si forte latens alia regione fuisset,
 ad vos debueram concitus ire magis.
 5 nunc alii tibi dant, ego munera nulla sorori,
 vel dare qui potui pomula, mora ioti.
 sed quamvis absens specie, sum pectore praesens
 et rogo quae misi dona libenter habe:
 sic deus omnipotens parcat matri atque sorori,
 10 quae non egerunt me retinere sibi.
 haec pia festa diu multos, senis ipsa, per annos
 lacta matre simul, me quoque fratre colas.

XIX

Item aliud

Haec mihi festa dies longos superinstet in annos,
 gaudia magna ferens haec mihi festa dies.
 praestet amore deus tam prospera vota per aevum,
 Martini meritis praestet amore deus.
 5 participata mihi vobiscum haec gaudia Christus
 servet in orbe diu participata mihi.
 mitis in aure sonus suavi dulcedine finnit,
 organa vocis habens mitis in aure sonus.
 blandior esca favis vestra de fauce rigavit
 10 et nova mella dedit blandior esca favis.
 huc variante choro vox inde rotata cucurrit,
 sensibus angelicis huc variante choro.
 carmina sancta diu vox illa ministret ab ore
 et recreent animos carmina sancta diu.

XVII	Σ f. 55 ^v				
XVIII	Σ f. 55 ^v	1 cuncti <i>Guerardus</i>]	cunctis	2 tuo] meo	4 debueram <i>Guerardus</i>]
dubieram	6 mora ioti]	more ioci <i>Guerardus</i> ,	<i>expecto</i> uerba dedi (<i>cf. v. 8</i>)	12 fratre <i>Guerardus</i>]	frater
XIX	Σ f. 55 ^v	6 seruet <i>Guerardus</i>]	seruer	11 ro ata	13 ministrat 14 animus

XX

Item aliud

Sollicitat famulum dominae sua cura benignae,
 qualiter a vobis laeta sit acta dies;
 nam dum plaudis ovans, mea sunt tua gaudia maius:
 tunc mihi vota favent, dum tibi membra vigent.
 5 ni vale iam fecit, spectet bona nostra parumper,
 nec sub nocte volet: stet veniente die.

XXI

Item aliud

Sic hesterna dies totas mihi transtulit horas,
 ut matris vocem non meruisse querar:
 qualiter agnus amans genetricis ab ubere pulsus
 tristis et herbosis anxius errat agris
 5 (nunc fugit ad campos feriens balatibus auras,
 nunc redit ad caulas, nec sine matre placent).
 sic me de vestris absentem suggero verbis;
 vix tenet incluso nunc domus una loco.
 sed refero hinc grates placidae caraequae [sorori],
 10 quod me consuluit de pietatis ope.
 tu retines medium, medium me possidet illa:
 cum geminas video, tunc ego totus ago.
 nunc tibi, cara, precor Martinus, Hilarius adstent,
 et te vel natos spes tegat una deus.

XXII

Item aliud

Si nequeo praesens, absens tibi solvo tributum,
 ut probet affectum, mater amata, meum.
 si non essem [absens], facerem quodcumque iuberis:
 obsequiis parvis forte placeret iners;
 5 pectore devoto set rustica lingua dedisset
 pastoris calamo matris in aure sonum;
 imperiis famulans tererem mea membra diurnis,
 servirent dominae subdita colla suae;

XX Σ f. 56^r 1 sua] fort. pia benigne 3 dum *Guerardus*] dudum maius cf. 9, 14
inter v. 4 et 5 interciderunt versus nomen eius continentes qui Radegundem convenerat 5 ni] si
XXI Σ f. 56^r 1 hesterna *Guerardus*] sterna transtullit 4 erbosis anxius 8 te-
nit 9 refero h. grates *Guerardus*] refer h. gratis sorori add. *Guerardus* 10 consuluit 11 me-
dium i. e. dimidium possedet 12 agor
XXII Σ f. 56^r 1 nequeo *Guerardus*] nequae 3 absens add. *Guerardus* 4 inhers
7 terrerem

- nulla recusarent digiti, puteoque profundo
 10 quae manus hoc scripsit prompta levaret aquas,
 protraheret vites et surcula figeret hortis,
 plantaret, coleret dulces libenter holus.
 splendor erat tecum mea membra ardere coquina
 et nigra de puro vasa lavare lacu.
 15 hinc tibi nunc absens Marcelli munera misi,
 cui dedit excelsum vita beata locum.
 et si displiceant indigno verba relatu,
 conplaceant animo signa superna tuo.
 sis longaeva mihi cum nata et messe sororum.
 20 virgineoque choro crescat ovile dei.
 si tua verba dares, essent plus dulcia quam si
 floribus electis mella dedisset apes.

XXIII

Item aliud

- Flumine nectareo meritis mihi dulcior Agnes,
 quam praesente deo pectore, mente colo,
 aspice quam celeri mutantur cuncta rotatu,
 dum veluti pinnis tempora nostra volant.
 5 casibus incertis scripulos nescimus et horas;
 cras sit homo an non sit quis dabit inde fidem?
 arboris oppressit hodie nix alta cacumen
 duraque ramorum brachia curvat hiems:
 erastina forte dies puro si fulserit ortu,
 10 si qua pruina iacet, sole calente liquet.
 sic quoque mens hominum dubio de fine salutis
 ignorat quantum vivere vita queat.
 sed quoniam vario transeunt omnia lapsu,
 quem numquam perdas dilige corde sagax:
 15 sit tibi Christus honor, Christus spes, Christus amator,
 in solo semper fige salutis opem;
 temporibus cunctis hunc per tua viscera volve:
 sic sponso servent membra pudica fidem.
 si sopor obripiat, retinendo in pectore Christum
 20 tempore sub noctis luminis arma geris:
 illum mente colens muro tutaris opimo
 et si latro furit, pax tua corda tegit.
 huius in amplexu te totam effunde licenter:
 illum quisquis habet crimina nulla timet.
 25 hoc age ut, ad thalamos cum venerit arbiter orbis,
 visceribus puris immaculata mices;

10 prumta 11 sarcula 13 ardere coquina] tradere cocinae, cf. VI, 8, 9 17 uerba
 Guerardus] uerbo 20 choro Guerardus] thoro crescat] restat, cf. V, 2, 65
 XXIII Σ f. 56^v 5 potuit nescimus scripula et horas, cf. III, 9, 42 6 fort. unde 8 hiepm
 10 liquet Guerardus] liquid 19 obripiat pro obrepat cf. X, 2, 1; V. M. IV, 5 25 ad thalamos
 Guerardus] ad** ala mos 26 immaculat amices

lampade fulgenti tunc te veniente sorores
 excipiant lacto Thecla, Susanna choro.
 haec modo dum redeo breviter mandata relinquo:
 30 tu quoque, dum religis, me memorare velis.

XXIV

Item aliud

Anxius, afflictus curarum pondere curvor,
 pectore confuso nec dare verba queo:
 murmure sub dubio laceror neque carmina laxo,
 nescio certa loqui mente vagante mihi.
 5 heu, tristem si vota velint audire fatentem,
 me subito ferrent nubila missa tibi;
 Daedalico lapsu si pinnas sumere nossem,
 ad vos quantocius iam revolasset amans:
 novit enim dominus, qui corda latentia pulsat,
 10 quae mea, sed tacite, viscera cura domet.
 reddite, cum nequeo, dominae promissa benignae;
 nec tamen hic culpam crede fuisse meam:
 excusa, si forte potes, per sidera testor,
 me neque velle moras matris in aure feras.
 15 oret pro famulo: citius remeare parabo,
 et cum praesentor, verbere, voce domet.

XXV

Item aliud

Supplicibus votis referat mandata salutis
 matribus ac dominis pagina missa loquens,
 dumque recusat iter nostrum tibi reddere vultus,
 affectum saltim sollicitudo probet:
 5 nec sumus absentes, si nos oratio dulcis
 praesentes semper cordis amore tenet.

XXVI

Item aliud

Matri natus ego, frater simul ipse sorori
 pectore devoto parvula dona fero.
 tertius unitus tria munera porto duabus:
 tam dulces animas dulcia poma decent.
 5 sed date nunc veniam mihi quod fano tali habetur:
 munera quae portet, charta canister erit.

30 me memorare *Guerardus*] memora se
 XXIV Σ f. 57^r 3 murmorae 4 certo uacante 7 dedaliquo 8 quantotius
 14 feres
 XXV Σ f. 57^r 3 fort. uultum
 XXVI Σ f. 57^v 1 ipsi 3 tercius porta 5 fano tali *quomodo emendem non habeo.*
excusare videtur quod calathum non habeat

XXVII

Item aliud

Hoc tibi pro summo direxi munere signum,
 ut pariter fratres crux tegat una duos;
 alternis vicibus haec pectora nostra gubernet
 et commune bonum participetur amor.
 5 ad te quando venit, mecum magis ista manebit;
 plus mihi proficiet, cum tua corda tenet.
 sit huius species intra tua viscera semper,
 tunc ibi perpetuam Christus habebit opem.
 in cruce sacrata qui tunc pietate pependit,
 10 haec tibi cum pendet, porrigit ille manum.
 communem matrem venerando voce saluto,
 quae maneat vobis consociata diu.

XXVIII

Item aliud

Dulcis opima decens, cui tanta est cura laboris,
 ut tibi sit modico semine magna seges,
 quae modo membra libens fugitivo tempore lassas,
 cum Christo dabitur perpetuanda quies.
 5 [dextra,] ubi nempe paras sudando sororibus escas,
 undis et flammis hinc riget, inde calet:
 assiduis votis inter tua brachia volvor
 atque meos animos sarcina vestra terit.
 nunc faciendo focos epulasque coquendo recurris,
 10 nec valeo matrem quippe iuvare piger.
 filia sed portet praesens onus omne vicissim
 et reddat pondus participando leve.
 det tibi auxilium mundi reparator utrisque
 atque diu pariter hanc foveatis opem.

XXIX

Item aliud

Pergimus inclusas a gurgite cernere terras,
 qua vagus Oceanus fertque refertque vices,
 fluctibus assiduis cum surgit ad aethera pontus,
 huc feritate sua mobilis unda latrat;

XXVII	Σ f. 57 ^v	2 fratres i. e. Agnen et Fortunatum	crux] cru*	10 pendit [pen-
det scil. in pariete)				
XXVIII	Σ f. 57 ^v	3 fugitiua	5 dextra om.	sudanda
prohibeam	11 onus	Guerardus] om	detersa tertia litterae in lineola	12 participanda
det pius	subscr.	EXPLICIT	13 fort.	
XXIX	Σ f. 58 ^r			
VENANTIVS FORTVNATIVS				

- 5 litus harenosum refugit, nunc suscipit aestus,
 nunc, mare dum turget, naufraga terra latet;
 quo gelidum abscessit, rediens [hoc] occupat ardor,
 atque loco huc uno sunt tria dona dei.
 quamvis sit sterilis, fructus fert illa beatos,
 10 dum caelo dignos pascit harena viros.
 ast ego vel si qua sine vobis urbe tenerer,
 inter multa tamen milia solus eram.
 cernere vos laetas merear, materque sororque.
 cum venit excelsi cena beata dei.
 15 si citius redeat frater Simplicius, oro,
 a me mandatae ferte salutis opus;
 et rogo per vestras me commendate sorores:
 sic faciat cunctas Christus amore suas.

XXX

Item aliud

- Audivi, fateor, ieiunia longa parari:
 ad me si veniant, non toleranda grauent:
 expavesco famem quae iam vicina susurrat:
 ne parietis iter, transeat illa celer.
 5 mox quoque diffugiens vacuis me abscondo cavernis,
 dum modo ieiuno non ego ventre domer.
 sed si nunc alios pietas et gratia pascit,
 de me nulla mihi causa timoris erit.

XXXI

Item aliud

- In brevibus tabulis mihi carmina magna dedisti,
 quae vacuis ceris reddere mella potes;
 multiplices epulas per gaudia festa ministras,
 sed mihi plus avido sunt tua verba cibus:
 5 versiculos mittis placido sermone refectos,
 in quorum dictis pectora nostra ligas.
 omnia sufficiunt aliis quae dulcia tractas,
 at mihi sinceros det tua lingua favos.

5 harenosum *Mommsenus*] arena suum refugi* (t *eras*.) suscepit aestu 7 quo
 gelidum abscessit] quo gelidas se esse (quo gelide cessit *praeivit Mommsenus*) rediens hoc *Mommsenus*]
 re**dicus (*eras*, nc) 8 una 9 sterilis 13 sic duobus versibus scriptus: c. u. l. | m. m. s.
 14 excelsi c. beata dei *Guerardus*] exelc caena dei beata 15 cicius 18 cunctis *subscr.* EXPLICIT
 XXX Σ f. 58^r 1 cf. XI, 16, 1 2 grauant 3 expauisco 4 fort. ne pereatis item
 5 difugiens *subscr.* EXPLICIT
 XXXI Σ f. 58^v 3 sic divisus: M. e. | P. g. f. m. 7 tractas *Mommsenus*] tractant
 8 sincerus de tua l. fauus

supplico me recolas inter pia verba sororum,
 10 verius ut matrem te mea vota probent:
 omnibus et reliquis te commendante reformer,
 ut per vos merear quod mea causa rogat.

XXXII

Pectore vena loquax, mundano culta sapore
 venit ad aeternos lingua colenda libros.

XXXIII

Militiam peragens, capiens nova praemia regis.

XXXIV

De Magnerico Treverensi episcopo

Culmen honorificum, patrum pater, archisacerdos,
 pontificale decus, proficiente gradu
 quem fidei titulus meritis erexit in altum,
 ecclesiaeque caput distribuyente deo,
 5 discipule egregii, bone Magnerice, Niceti,
 nominis auspicio magne canende tui,
 clare sacro merito tanto informante magistro,
 quem reparas operum fructificante loco,
 cuius, opime, sequax sancta et vestigia servans
 10 rite minister agens ecce magister ades
 auctorisque pii successor dignus haberis
 heredisque sui frugiparensque manes.
 crevit post obitum pater et te crescere fecit:
 dum capit ille polum, tu capis arce locum.
 15 grex alitur per te vice praecessoris, alumne,
 nec sua damna dolet, dum tua lucra tenet.

11 sic divisus: O. e. r. | T. c. r. commendanter eformer l m. reliquum paginae spatium (14 vv.)
 vacuum. a f. 59^r codex incipit diversus

XXXII v. ad IV, 5, 8

XXXIII v. ad IV, 6, 18

XXXIV carmen sine dubio genuinum ex vitae Magnerici ab Eberwino abbate conscriptae codice mona-
 sterii S. Martini apud Treveros edidit Browerus III, 11 ed. pr., III, 13 ed. sec. (Br.); ex eodem libro 'vetu-
 stissimo' accuratius expressum est in Act. Sanct. Iul. VI p. 190, cf. p. 183 (E) vit. Magn. § 50 nec
 nostro ista necesse est de eo approbare testimonio, cum ueridicus [ille] de tali sacerdote auctor Fortunatus
 metrice ita scribit: culmen e. q. s. 4 ecclesiae caput E 6 auspiciū magne canendo E 7 in-
 formate Br. 9 'forte opima' Bolland. sequax] sagax codex Mazimianus [cuius varia lectio in margine
 codicis S. Martini adscripta erat sancto E 12 heredis nominativus manes] manet E Br.
 15 per E] pro Br. alumni E

fratribus optandus, iucundus honore ministris
carius et populis pastor amore places.
te panem esuriens, tectum hospes, nudus amictum,
20 te fessus requiem, spem peregrinus habet.
haec faciens intende magis, venerande sacerdos,
ut commissa tibi dupla talenta feras.
pro Fortunato exorans quoque dulcis amator
spem mihi dans veniae, sit tibi palma, pater.

post 24 vit. Magn. § 52 de quo idem Fortunatus dicit:

templa antiqua dei in priscum renouauit honorem.

cf. III, 11, 21 (I, 15, 41; IV, 8, 27)

VITA S. MARTINI

Epistula ad Gregorium

DOMINO SANCTO ATQVE APOSTOLICO PISSIMO IN CHRISTO ET PECULIARI GREGORIO
 PAPAE FORTVNATVS. Apud pietatis animum quod opere minus inscribitur dilectionis
 intuitu dilatatur. nam ἐπιχειρήματα ἐλλείψεις διαιρέσεις παρενθέσεις et reliqua orationi-
 bus dialectici et apud quos ceterae artes perplexis florent artibus, satagentes suis
 5 affectare syrmatibus, soliti sunt adsuere vel proferre: date pietatis et caritatis
 animo veniam, postposita pro parte tetrica periti censura; quia quidquid in his vel
 strophis veterum vel praesentium sophisma plerumque disertat, totum novisti quod
 minus novimus; quamquam in opere messium, id est in ipsa messe, ut praesens ex-
 plicare portitor poterit, nec expedire licuit nec temptare singula. (2) Quapropter
 10 sanctae coronae atque dulcedini vestrae me peculiariter et instanter commendans et
 ut pro humili tuo iugiter orare digneris expectans suggero: cum iusseritis ut, opus
 illud Christo praestante intercessionibus domni Martini, quod de suis virtutibus ex-
 plicuistis versibus debeat digeri, id agite ut mihi ipsum relatum iubeatis transmitti.
 (3) Nam pietate domini concedente quod de vita eius vir disertus domnus Sulpicius
 15 sub uno libello prosa descripsit et reliquum quod dialogi more subnectit, primum qui-
 dem opus a me duobus libellis et dialogus subsequens aliis duobus libellis complexus
 est, ita ut brevissime iuxta modulum paupertatis nostrae in quattuor libellis totum
 illud opus versu in hoc ter bimestri spatio audax magis quam loquax, nec efficax, cursim
 inpolite inter frivulas occupationes sulcarem. (4) [Quos] domino meo et pio domno

haec epistula legitur in uno codice Vaticano Palatino 845 s. IX f. 143^r sq. (N) qui etiam Luchio praesto erat;
 fortasse ex codice Treverensi Browerus edidit (Br.), om. edd. Ven. et Par.

1 FINIT OPVS PAVLINI (de
 orantibus) FELICITER. domino etc. N adque N 2 inscribitur Br. viz recte] inferebitur N 3 in-
 titur N nam enxiPHOTAEALecic. ΔιεPecic ΠΑΡΕΝΘEcic (ἐπιχειρήματα λεξίς (voluit λεξίς)
 διαιρέσεις παρενθέσεις Br.) reliquam N o. d. e.] orat*oribus (eras. i) dialecticis et N, oratoribus et
 dialecticis permittantur Br. 4 quod N artibus, satagentes Mommsenus] artibus satagent N, artibus.
 ista satagent Br. 5 syrmatibus N soliti] quae soliti Br. adsuere Br.] adsurae N pro-
 ferre Vos date sic Br. cum v. l. data 6 ueniam Br.] uenia N (Br. v. l.) metrica Br.
 perici N 7 strofa N dissertat Br. nouisti] nobis tu N, nobis tu praestabis Br. (noris tu prae-
 iuit Mommsenus) 8 quamquam] quam quod N, quod Br. explicare (eras. a) N 9 portitur N
 temptare singula] tentare singula Br., tamtare singulat N 10 atque] ac Br. 11 iuss. ut] iuss. au-
 tem ut Br. 12 explicuisti Br. 13 m. i.] ipsum mihi Br. cf. Greg. Tur. de mirac. S. Mar-
 tini praef. p. 995 et I, 2 p. 1004 R. 14 sulpicius] sulpitius Br., sulpitius N 15 prosua discipisit
 N 17 iuxta] et iuxta N 18 uessu N i. h. t. bimestri spatio] in hoc ter bimestrae spa-
 tium N, inter hoc bimestre spacium Br. 19 inpolite] et inpolite Br. sulcarim Br. quos] quos
 libellos Br., om. N domino] domno Br.

Martino, si ipse com meatum obtineo, in quaternionibus quos direxistis, ipsi per vos oblaturus, confestim transcribendos curabo. illud certe postulans, ut eius a vobis pietas reparata pro nobis humilibus et suis peculiaribus intercedere non desistat. date, dulcis, veniam, quia lituram tantam in messe scribenti pluvia superlapsa suffudit. ora pro me, domine sancte et mihi dulcis pater.

Praefatio ad Agnen et Radegundem

Nauta rudis tumido cum vult dare vela profundo
 atque procellosas nescius intrat aquas,
 raucisono latrante salo cum perstrepat aequor
 et vaga terrifico murmurat unda freto,
 5 exiliens pelagus colles ubi volvit aquosos
 planaue dorsa maris mobile rupe tument.
 naufragii cumulos rapiens per confraga pontus,
 qua crepitat rapidus monte natante liquor:
 certatim implicitam quatunt vada caerulea cumbam,
 10 cum liquidi campi pensile transit iter.
 si fera crescat hiems, ut spumis verberet auras
 et mare caeruleum tollat ad astra caput,
 fluctibus excussus per nubila navita currit,
 intrat et aerias pendula prora vias.
 15 pars subit una ratis, pars altera vergit harenis,
 nutat et in dubio lubrica libra freto.
 nunc sursum inspicitur pelagi furibunda ruina,
 pontus et iratas desuper armat aquas,
 nunc quoque prosiliens Zephyri pelagique repulsu
 20 fluctibus ex imis evolat acta ratis.
 afficitur tremulis temerarius arbiter undis
 et stupet implicitas quas petat arte vias.
 attonitus trepidus hebetans vagus anxius anceps
 confuso ingenio mox ope nauta caret.
 25 iamque gubernaculum amittens ratione regendi
 pondere victus aquae nescius arte iacet.

1 obtineo *Mommensenus*] obtinet *N Br.* dirixistis *N* 2 confestim] coniunctim et confestim *Br.*
 3 dato *Luchius* 4 dulcis] pater dulcis *Br.* 5 domine] domne *N Br.*
 INCIPIT PRAEFATIO *N*, INCIPIT PROEPIUM *P*, PROEPIUM *T* (*i. e. cod. Paris. 2204 s. IX*), PROLOGVS (PRAEFATIO *L*) AD AGNEN ET RADEGVNDEM. DE VITA SANCTI MARTINI (M. SCRIBENDA *L*) *BL* (*cf. subscr. carm. l. XI*),
 INCIPIT LIBER QVINTVS *F* (*v. ad calcem carm. l. IV*), *tit. om. MS* (*i. e. cod. Sangall. 573 s. IX*) *proprios*
librariorum errores praeter PN fere omittam ubi inter se consentiunt reliqui 1 rudes *PS*² 2 **in-
 trat (*eras. in*) *P* 3 raucison* *P*¹ 4 murmorat *PN* 5 exsilens *P* aquosus *PMS*
 6 mobile] mocule *B*¹ (*corr. B*¹ v. *L.*) *MS* 8 ravidus *T* 9 implicitam *PTM*] implicita *N*, implicitam
*LSB*², plicitam *B*¹ caeru*la *P* cumbam *P*¹*N*] cumba *T*, cymbam *BMS*, cimbam *LP*² 11 rera *N*
 hiems *BL*] hiemps *PNMS* 12 ad] ad ad *N* 13 excusus *N* eurret *TF* 14 et aerias
NTF] eterias *P*, etherias *M*, et aetherias *BLS* 17 sursum *PTF*] *item, sed prior s i. ras. 1 m. N*,
 rursum *BL*¹ (*corr. L*¹) *MS* 18 iratus *S*² 19 zephiri *P*, zepheri *T* pelaique *N* 20 exi-
 miis *S*¹ 21 efficitur *MS* tremuli*s *N* undis *P*¹ *corr. P*¹ 22 implicitas *NT*] implicitas
BLS, fort. implicitus 23 hebetans *BLF*²] hebitans *rell.* (*hebitas M*, hebitan *P*¹) 25 gubernaculum
BL] gubernaculum *rell.*

sic ego de modicis minimus, venerabilis Agnes
 cum Radegunde sacra, quas colo sorte pia,
 tendere pollicitum quia cogor ad ardua gressum,
 30 imperiis tantis viribus impar agor.
 fluctuat ingenium cui non natat unda Camenae,
 sensus harenosus non rigat ore lacus.
 nam celsum meritis Martinum ad sidera notum,
 cum sint vota, mihi non valet arca loqui.
 35 poscendum est vobis, ne naufraga prora laboret,
 flatibus ille suis ut mea vela iuuet.
 credere tunc potero ad portum mea carbasa ferri,
 adspirante fide si sua flabra favent.
 ferte precanter opem et de verbo poscite verba:
 40 si fons ille rigat, rivulus iste meat.
 vos date quod vobis cum fenore reddat alumnus,
 addam ut thesauris parva talenta suis.

LIBER PRIMVS

Altithronus postquam repedavit ad aethera Christus
 carne triumphali victricia signa reportans,
 inclitus inferni spoliato carcere dives,
 Tartarei reprimens feralia iura tyranni,
 5 et Stygis omnipotens adamantina claustra revellit,
 sede fera populi longa caligine tecti
 captivum retrahens portis bipatentibus agmen:
 milibus ereptis ergo est ut redditus astris
 et patris in solio sedit sua dextera dexter,
 10 quae conversatus dederat miracula terris
 multa euangelici reserante volumine libri
 Hebraicus cecinit stilus, Atticus atque Latinus,
 prosaico digesta situ, commune rotatu.
 primus enim docili distinguens ordine carmen
 15 maiestatis opus metri canit arte Iuvenus.

27 uenerabilis N 30 ago M 32 ligat BS, 1*gat L¹ corr. L¹ 36 ut] sed (B) 37 carbasa P¹T 38 sua flabra] sullabra P¹ 39 forte TM precabor S 40 riuiolus M 42 ut]
 et TF thesauris M talanta N subscr. FINIT M

I INCIPIT OPVS FORTVNATI (FVRTVNATI N) PRÆ DE VITA SĀI MARTINI (RPI add. N) LIBER PRIMVS PNT,
 TEXTVS VITAE SANCTI (BEATI L) MARTINI (INCIPIT LIBER I add. B) BL, tit. om. FS 1 aetha N 2 carne]
 x̄s carne N 3 inclitus LMS] inclitus PNT 4 tyranni T 5 stigis PL 6 sede fera
 PNTFL²] efferat sed BL¹M, sed efferat S 7 rethrahens N, retrahens M 10 om. BLM¹S de-
 derat] dedit at M², dedit ad PNT, dedit in F (om. rell.) 11 euangelii** S¹ 13 degesta MS
 15 mereti canit are P¹

hinc quoque conspicui radiavit lingua Seduli
 paucaque perstrinxit florente Orientius ore,
 martyribusque piis sacra haec donaria mittens
 prudens prudenter Prudentius immolat actus.
 20 stemmate corde fide pollens Paulinus et arte
 versibus explicuit Martini dogma magistri.
 sortis apostolicae quae gesta vocantur et actus
 facundo eloquio sulcavit vates Arator.
 quod sacra explicuit serie genealogus olim,
 25 Alcimius egregio digessit acumine praesul.
 ast ego sensus inops, Italiae quota portio linguae,
 faece gravis, sermone levis, ratione pigrescens,
 mente hebes, arte carens, usu rudis, ore nec expers
 parvula grammaticae lambens refluamina guttae.
 30 rhetorici exiguum praelibans gurgitis haustum.
 cote ex iuridica cui vix rubigo recessit,
 quae prius addidici dediscens et cui tantum
 artibus ex illis odor est in naribus istis.
 non praetexta mihi rutilat toga, paenula nulla
 35 flammea, nuda fames superest de paupere lingua.
 scilicet inter tot sanctorum culmina vatum,
 fulmina doctorum et gemmantia prata loquentum
 nullo flore virens ego tendam texere sertam
 mellis et inrigui haec austera absinthia miscam?
 40 quod tamen ut facerem, fieri res illa coegit,
 quominus ipse reus pro crimine redderet amplo,
 convenienter enim ratio quia plena poposcit
 huius pontificis solvi praeconia verbis
 cuius causa fuit hac me regione venire.
 45 Ergone dignus ero Martini gesta beati,
 Pannoniae geniti qua clara Savaria vernat,
 attrectare manu trepida vel pangere lingua?
 non eget ille meis tenebris, quia luce coruscans
 Gallica celsa pharus fulgorem extendit ad Indos.

Sulpic. Sever. Vit. Mart. 2, 1 ed. Halm. Igitur Martinus Sabaria Pannoniarum oppido oriundus fuit, sed intra Italiam Ticini altus est *e. q. s.*

16 sedulii *F*, siduli *N* 17 prestrinxit *PT* orientius *PNTFM*²] orientius *BLM*¹, *S*¹ v. l., prudentius *S*¹ 19 prodenter *N* prudentia immolat *P*¹ 20 in marg. xx *P* stemmate *N*, stemmate *M* cordi *MS* 21 docma *N* 22 apostolicae quaemagesta *N* 23 uatis *PTMS*²
 26 sensu* inops *T*, sensu inopis *F* 27 leuis *P*² *F*¹ corr.] leues *NT*, legis *F*¹, grauis *BLMS*, graues *P*¹
 pigrescens *PNT* 28 habes *N* rudes *PNTM* 29 paruola *N* 30 rhetorici *NFM*] rethorici
PTL, raethorici *S*, retthorici *B* 31 iuridica *NT*] iuredica *BLMS*, iuradica *P* rubigo *TFBLLP*²
 rubigu *N*, rubi *P*¹ *M*², om. *M*¹ *S* 32 addidici *PNT*, addici *S*¹ tandem *L* 34 rutulat *P*¹ *M*
 penulla nulla *P*¹ 35 flammea] famae *NTFP*², iamea *P*¹ *MS*, iam mea *BL* famos *N*, famae *P*²,
 faues *B* 36 scilicet *N* 37 fulmina *BMSP*²] flumina *NTFL*, fulmine *P*¹ gemmentia *N*¹ corr. *N*¹,
 gemmantia *M*, gemmata *F*¹ corr. *F*¹ 38 uire*** *P*¹, uires *P*²serta *N*, sertum *L*² 39 irri-
 gui *S*, fort. mellique inriguo cf. *IV*, 546 40 facerent *TF* fieri om. *F* 43 cuius *P* prae-
 cunia *N* 45 in mg. I *NM*, litt. initial. *S* ut solet, *T* inscr. DE SANCTA CONVERSATIONE ADOLESCEN-
 TIAE *F*, PANNONIAE ORTVS *N* dignos *P* 46 panoniae *P* quas *P*¹ *MS* sabaria codd.
 47 adtrectare *PM*, adtractare *N* plangere *P*¹ 49 de dub. nomin. *V* p. 588, 14 *K*.: pharus generis
 feminini ut Fortunatus 'Gallica celsa pharus' galliga *P*, galli *L*¹

- 50 Qui puer in teneris vix pubescentibus annis
 frigore sub gelido terras crispante pruina,
 cum undas tristis hiems freno glaciale ligasset
 et vaga libertas fluviorum inclusa lateret
 asperiore gelu, de se sibi vincula neetens,
 55 plus aqua frigidior, tunica vestita rigoris:
 occurrenti igitur portae Ambianensis egeno,
 qui sibi restiterat, chlamydis partitur amictum
 et fervente fide membris algentibus offert.
 frigoris iste capit partem, capit ille teporis,
 60 inter utrosque inopes partitur fervor et algor
 et nova mercandi fit nundina frigus et aestus,
 unaque paupertas satis est divisa duobus.
 hac se veste tamen tectum obtulit ipse creator
 Martinique chlamys texit velamine Christum.
 65 nulla Augustorum meruit hunc vestis honorem:
 militis alba chlamys plus est quam purpura regis.
 prima haec virtutum fuit arra et pignus amoris.
 Post fera barbaries peteret cum Gallica claustra
 ac prope Vangionum premeret loca fervidus hostis,
 70 militiae sanctus cuncta emolumenta recusat.
 hinc sibi Caesareas fremuit Iulianus in iras:
 imperat ut clausum teneat custodia iustum
 ac veniente die primus properaret in agmen;
 quo tamen ante aciem sacer ire fatetur inermis.

3, 1 Quodam itaque tempore, cum iam nihil praeter arma et simplicem militiae vestem haberet, media hieme, quae solito asperior inhorruerat, adeo ut plerosque vis algoris extingueret, obvium habet in porta Ambianensium civitatis pauperem nudum: qui cum praetereuntes ut sui misererentur oraret omnesque miserum praeterirent, intellexit vir deo plenus sibi illum, aliis misericordiam non praestantibus, reservari. (2) quid tamen ageret? nihil praeter chlamydem, qua indutus erat, habebat: iam enim reliqua in opus simile consumpserat. arrepto itaque ferro, quo accinctus erat, mediam dividit partemque eius pauperi tribuit, reliqua rursus induitur. Interea de circumstantibus ridere nonnulli, quia deformis esse truncatus habitu videretur: multi tamen, quibus erat mens sanior, altius gemere, quod nihil simile fecissent, cum utique plus habentes vestire pauperem sine sua nuditate potuissent. nocte igitur insecuta, cum se sopori dedisset, vidit Christum chlamydis suae, qua pauperem texerat, parte vestitum. intueri diligentissime dominum vestemque, quam dederat, iubetur agnoscere *e. q. s.*

4, 1 Interea inruentibus intra Gallias barbaris Iulianus Caesar coacto in unum exercitu apud Vangionum civitatem donativum coepit erogare militibus, et, ut est consuetudinis, singuli citabantur, donec ad Martinum ventum est. (2) tum vero opportunum tempus existimans, quo peteret missionem — neque enim integrum sibi fore arbitrabatur, si donativum non militaturus acciperet —, (3) hactenus, inquit ad Caesarem, militavi tibi: patere ut nunc militem deo: donativum tuum pugnaturus accipiat, Christi ego miles sum: pugnare mihi non licet. (4) tum vero adversus hanc vocem tyrannus infremuit dicens, eum metu pugnae, quae postero die erat futura, non religionis gratia detractare militiam. (5) at Martinus intrepidus, immo inlato sibi ter-

50 II NM	inscr. CLAMIS DIVISA N	tenebris N	pubescentibus PNM	52 cun N
hiemps PNS	55 plus] fort. ipsa	tonica NP ²	56 occurrenti PM] occurrente rell.	ambianensis
PTFN ² L ²] ambienensis BL ¹ MS, ambinensis N ¹		57 sib restiterat N, sibi prestiterat BS, sibi praestiterat L ¹	chlamydis] clamydis NM, clamidis rell.	partietur ut vid. N ¹ , partis P ¹
lx P	61 nudina P ¹	63 obtullit P ¹	64 chlamys] clamys N, clamis rell.	65 honore
PTMS	66 chlamys] clamis codd.	67 arra sic codd.	68 III NM, II T, litt. init. L ut solet	
DE CLAMIDE DIVISA ET PAVPERE VESTITO F, INERMIS IN HOSTAE N	barbarees P ¹ , barbareis P ²	69 uuan-		
nionum F	71 hinc sibi] hunc sibi P, fort. hinc ubi	caesaries TF ¹ , caesarias F ¹ corr.	73 ag-	
men] hostem S ¹ corr. S ¹	74 inermes PNMT ²			

75 venerat ergo dies belli: pacem expetit hostis
atque orante uno cecidit furor omnibus armis
innumerasque acies solus sine sanguine vicit.

Hinc loca latronum incedens, ratus ire per Alpes,
vinctis post tergum manibus deductus ab uno.
80 tempore sub mortis hostis compendia tractans,
credit latro deum dum praedicat iste colendum,
et dare qui voluit mortem capit ore salutem.
ducitur ille ferox a religione ligatus
atque suus praedo Martini praeda fit ultro.
85 quam bonus ille isti, sed plus pius hic fuit illi.
servantur simul, ille fide, hic corpore vivens;
ambo valent, dum nemo cadit: sic vicit uterque.

Hinc loca praeteriens pulcherrima Mediolani,
floreâ rura terens per amoena virecta viator,
90 obuius occurrit vetus et temerarius hostis,
mentitus speciem humanae sub imagine formae.
falsiloquax pereunte fide, male doctus in arte
quod peteretur iter quaerit: cui comminus ille
huc properare refert qua se deus ire vocaret.
95 cui ferus hostis ait: 'quacumque accedere tendes
tecum pergo nocens, vota in contraria currens'.
voce prophetali sanctus cui protinus inquit:
'est meus adiutor dominus, mala nulla verebor.
ne timeam timidum, timor est deus arma timentum.
100 tutus in adversis gradior rectore superno.
insidiae via nulla patet sub tegmine divo'.

Sulp. Sev. V. M.

rore constantior, si hoc, inquit, ignaviae adscribitur, non fidei, crastina die ante aciem inermis adstabo et in nomine domini Iesu, signo crucis, non clipeo protectus aut galea, hostium cuneos penetrabo securus. (6) retrudi ergo in custodiam iubetur, facturus fidem dictis, ut inermis barbaris obiceretur. (7) postero die hostes legatos de pace miserunt, sua omnia seque dedentes. unde quis dubitet hanc vere beati viri fuisse victoriam, cui praestitum sit, ne inermis ad proelium mitteretur *e. q. s.*

5, 4 Ac primum inter Alpes devia secutus incidit in latrones. cumque unus securi elevata in caput eius librasset ictum, ferientis dexteram sustinuit alter: vinctis tamen post tergum manibus uni adservandus et spoliandus traditur. qui cum eum ad remotiora duxisset, percontari ab eo coepit, quisnam esset. respondit Christianum se esse *e. q. s.* (6) ingressusque euangelicam disputationem verbum dei latroni praedicabat. quid longius morer? latro credidit persecutusque Martinum viae reddidit, orans ut pro se dominum precaretur. idemque postea religiosam agens vitam visus est, adeo ut haec, quae supra rettulimus, ex ipso audita dicantur.

6, 1 Igitur Martinus inde progressus cum Mediolanum praeterisset, diabolus in itinere, humana specie adsumpta, se ei obvium tulit, quo tenderet quaerens. (2) cumque id a Martino responsi accepisset, se quo dominus vocaret intendere, ait ad eum: quocumque ieris vel quaecumque temptaveris, diabolus tibi adversa-

75 hostes <i>PTFM</i>	78 iv <i>NM</i> , iii <i>PT</i> , <i>spat. vac.</i> 1 v. <i>F</i>	A LATRONE VINCTVS N	alpens
P 79 uictis N, uin**** <i>P</i> ¹	pos tergum <i>MS</i> , pos tergo N	80 in <i>mg.</i> LXXX P	hostia <i>P</i> ¹
(compendia <i>PTS</i>)	trectans P	83 religione <i>PTS</i>] relegione N, relligione <i>BML</i> ² , rellegione <i>L</i> ¹	
84 suos N, suis <i>TF</i>	87 cadet <i>M</i>	88 v <i>NM</i> , iv <i>PT</i>	DIABVLVS SE OPTVLIT N, <i>inscr. eras. F</i>
90 xc P	hostes T	91 mentitur <i>M</i> , mentibus T	93 preteretur P
94 properante <i>BLMS</i>	fert N	95 quocumque <i>L</i> , quicumque P	tendis N, temptes <i>FL</i> ²
96 currens] uertens <i>F</i>	97 protenus T	99 timentium <i>P</i> ¹	101 insidiae <i>sic codd.</i>

haec ait, et validi transfixus cuspide verbi
daemon abest. sic umbra fugit quem Christus obumbrat.

Interea matrem gentili errore resolvens

105 illa istum mundo, hic illam generavit Olympo
decrepitamque senem sancto facit amne renasci
et meliore sinu generant sua viscera matrem.

Dogmaque sacrilego quod fuderat Arrius ore
tempestate gravi totum populaverat orbem:

110 per magis Illyricum male naufraga lingua natabat.
hinc quoque coeperunt nasci nova proelia iusto,
fortior ut fieret reparatis belliger armis,
ad virtutis opus per multa pericula crescens.

vir pius ergo sagax fideique fidelis athleta,
115 sparsa venena heresis reprimens dum dimicat hosti,
suppliciis lacerus, flagris datus urbe repulsus.
rem patris ac geniti aequalem vel spiritus almi,
vim, genus et specimen, virtutem lumen honorem,
unum velle trium sua per tormenta fatetur.

120 dulcia membra viri per amara flagella cavantur
et Christi iuvenem veterata piacula torquent.
sed gravior fit poena levis per nomen amantis.

Et quia summus apex fidei virtutis honoris
Hilarius famae radios iaculabat in orbem

125 rite sacerdoti penetralia iura gubernans,
bucina terribilis, tuba legis, praeco Tonantis,
pulchrior electro, ter cocto ardentior auro,
largior Eridano, Rhodano torrentior amplo,
uberius Nilo, generoso sparsior Histro,
130 cordis inundantis docilis ructare fluenta,
fontibus ingenii sitientia pectora rorans,
mens euangelici bis bini plena libelli,
quattuor ore suo manans nova flumina mundo,

bitur. tunc ei prophetica voce respondens, dominus mihi, inquit, adiutor est: non timebo, quid faciat mihi homo. statimque de conspectu eius inimicus evanuit.

6, 3 Itaque ut animo ac mente conceperat, matrem a gentilitatis absolvit errore, patre in malis perseverante: plures tamen suo salvavit exemplo.

6, 4 Dehinc cum haeresis Arriana per totum orbem et maxime intra Illyricum pullulasset, cum adversus perfidiam sacerdotum solus paene acerrime repugnaret multisque suppliciis esset adfectus — nam et publice virgis caesus est et ad extremum de civitate exire compulsus — Italiam repetens, cum intra Gallias quoque

102 *super* cuspide *scriptum* smeribirga N² cuspide T 103 adest P² 104 vi NM, v PT
105 olimpo TBL 106 amne] amen P¹ 108 vii N (*num. om. PTM, sed litt. init. in LS*) sa-
criligo B¹M¹ 110 cx P illyricum T] illiricum *rell.* 114 ergo] atque F athleta fidelis F
ex corr. 115 *super* spassa (*sic*) *erasum* *vocab. 9 litterar. 2 m. scriptum* N heresi P¹MS¹, heres B
reprimens dum BLMS²] repremens dum PS¹, repraemens dum N, depremendum T, deprimit dum F ho-
stis T, hostes F *et in marg.* R[*equirendum*] 116 sulphiciis T datur BS urbe repulsus PNBL]
uerbere pulsus TFMS repulsus *scil.* est 118 om. P¹ 120 cxx P 122 sit BS 123 viii
N, vii M, vi T, *spat. vac.* F 125 sacerdoti BL] sacerdotii *rell.* guuernans N 127 pulchrior S¹
128 om. L¹ *spatio relicto*, largior erit orrentior amplo S *cum spatio post erit (in marg. R) et item B, sed nullo*
spatio (in marg. man. rec. eridano reno uel rodano) eridiano P, eridanno N 131 scientia M¹S
132 bina NP² (*fort. P¹ corr.*)

- ornatum ecclesiae pollens, diadema coruscum,
 135 in membris Christi capitis velut infula fulgens,
 pectore belligerans, adamantinus arte topazos,
 ad virtutis opus mens inconcussa palaestris,
 gemmifer eloquiis, radiantior ore lapillis,
 doctor apostolicus vacuans ratione sophistas,
 140 dogmate luce fide informans virtute sequaces.
 hostibus hic quoniam gravis insuperabilis esset,
 ducitur exilio qua longa Seleucia tendit,
 regis et auxilio petit hinc sua praemia miles.
 cuius in abscessu errori vaga Gallia cedit
 145 et regio titubat tanta se turre movente.
 hoc ubi praepropere Martinus conperit inde,
 constituit cellam sub vertice Mediolani,
 expulit unde virum tum Auxentius auctor iniquus.
 Hinc pius exul adit qua Gallinaria turget
 150 insula, frugis inops, pascens radicibus herbae.
 ergo venenatum helleborum mox sumpsit ab ore,
 incipit inde mori qua vivere credidit escis.
 sed grave virus agens oratio sola fugavit
 et vivente viro intra se sua mortua mors est.
 155 Rursus ut Hilario redeundi est cessa facultas,
 excurrit properus sua post vestigia iustus.
 excipit hic cupidum cupiens et amator amantem
 fitque monasterium Pictava comminus urbe.
 iungitur inde sacro catechumenus ore docendus,
 160 atque absente viro rapuit grave funus amicum.

Sulp. Sev. V. M.

discessu sancti Hilari, quem ad exilium haereticorum vis coegerat, turbatam ecclesiam comperisset, Mediolani sibi monasterium statuit. ibi quoque eum Auxentius, auctor et princeps Arrianorum, gravissime insectatus est, multisque adfectum iniuriis de civitate exturbavit.

6, 5 Cedendum itaque temporis arbitratu ad insulam, cui Gallinaria nomen est, secessit comite quodam presbytero, magnarum virtutum viro. hic aliquamdiu radicibus vixit herbarum: quo tempore helleborum, venenatum, ut ferunt, gramen, in cibum sumpsit. (6) sed cum vim veneni in se grassantis vicina iam morte sensisset, imminens periculum oratione repulit statimque omnis dolor fugatus est.

6, 7 Nec multo post, cum sancto Hilario comperisset regis paenitentia potestatem indultam fuisse redeundi, Romae ei temptavit occurrere profectusque ad urbem est. (7, 1) cum iam Hilarius praeterisset, ita eum est vestigiis prosecutus: cumque ab eo gratissime fuisset susceptus, haut longe sibi ab oppido monasterium conlocavit. quo tempore se ei quidam catechumenus iunxit, cupiens sanctissimi viri institui disciplinis: paucisque interpositis diebus languore correptus vi febrium laborabat. (2) ac tum Martinus forte discesserat: et

135 uelud PN insula N 136 pectare N¹ adamantinos BL¹S topazus L² 137 at
 F, atq. expuncta d M 139 uacans F, uacuas B 140 infirmans N 142 om. F spatio relicto in
 quo erasus est v. 143 selucia S¹ 143 exilio P² in N finit f. 147 (quat. XIX), abscissum est
 f. 148 continens v. 144—197; inter f. 147 et 149 insertum est duplex folium continens vv. 144—178 manu non
 multum prima recentiore scriptos 145 torre P², corre N 146 praepropere P¹ corr. P¹, praepore L¹
 (conperit PT) 147 om. P 148 inde T¹ (corr. T¹) F, unde M auxentius M, audentius BL¹
 iniquos N, iniquis BMS 149 ix N, viii M, vii PT DE PRESBYTERO N exsul M turgit
 NTP² 151 helleborum BLM fort. ad ora 152 quia T 155 viii T (om. PNM), spat.
 vac. F DE CATECHUMINO N 158 sique monasterius N pictavi F² orbe N 159 cate-
 chumenus] caticuminus codd. (catuminus T) post 159 spat. vac. 1 vers. F 160 etque N

- en subito Martinus adest qui defuit absens.
 ecce redit pietas, redit et simul arra salutis.
 ergo ubi conspexit gelidum de febre cadaver,
 flet gemit accurrit dolet heulatur uritur angit,
 165 concipiensque fidem cella omnes iussit abire
 exclusitque foris foribus, sine teste relictus;
 tum super algentis corpus prosternitur ardens,
 iudicis exactor, revomant ut Tartara functum.
 interea geminis spatio remorante sub horis
 170 ecce redit facies, saliunt per membra vapores,
 stat rubor inde genis, oculos pupilla repingit,
 rursus et insertus renovat specularia visus,
 vena tumet rivis animato fonte cruoris.
 paulatim adsurgit fabrica titubante columna
 175 erigiturque iacens pariter domus et suus hospes,
 ipse iterum post se vivens, idem auctor et heres.
 qui redivivus ait se iudicis ante tribunal
 ductum damnandum, Martino orante reductum.
 Lupicini demum celerans dum praeterit agrum,
 180 conperit, heu, famulum crudeli funere raptum,
 elidendo suum fera per suspendia collum,
 accessitque ubi sic male pendula praeda iacebat,
 expulit hinc cunctos, solus solita arma requirens.
 incubuit super exanimis pallentia membra,
 185 et premit arca sacri hunc ne premat arca sepulchri.
 mox tamen ore precem ut viventis misit in aurem,

cum per triduum defuisset, regressus exanime corpus invenit: ita subita mors fuerat, ut absque baptismo humanis rebus excederet. corpus in medio positum tristi maerentium fratrum frequentabatur officio, cum Martinus flens et eiulans accurrit. (3) tum vero tota sanctum spiritum mente concipiens egredi cellulam, in qua corpus iacebat, ceteros iubet, ac foribus obseratis super exanimata defuncti fratris membra prosternitur. et cum aliquamdiu orationi incubisset sensissetque per spiritum domini adesse virtutem, erectus paululum et in defuncti ora deflexus, orationis suae ac misericordiae domini intrepidus expectabat eventum: vixque duarum fere horarum spatium intercesserat, videt defunctum paulatim membris omnibus commoveri et laxatis in usum videndi palpitare luminibus. (4) tum vero magna ad dominum voce conversus gratias agens cellulam clamore compleverat: quo audito qui pro foribus adstiterant statim inruunt. mirum spectaculum, quod videbant vivere, quem mortuum reliquissent. (5) ita redditus vitae, statim baptismum consecutus plures postea vixit annos, primusque apud nos Martini virtutum vel materia vel testimonium fuit. (6) idem tamen referre erat solitus, se corpore exutum ad tribunal iudicis ductum deputandumque obscuris locis et vulgaribus turbis tristem excepisse sententiam: tum per duos angelos iudici fuisse suggestum, hunc esse pro quo Martinus oraret: ita per eosdem angelos se iussum reduci et Martino redditum vitaeque pristinae restitutum.

8, 1 Nec multo post, dum agrum Lupicini cuiusdam honorati secundum saeculum viri praeteriret, clamore et lectu turbae plangentis excipitur. (2) ad quam cum sollicitus adstitisset et quis esset hic fletus in-

161 defuerat *P*², fuerat *N* 162 simul et redit *T*¹ *ex corr.*, *F* 163 conspexit *N* genitum
*BL*¹*MS* 164 heulet *M*¹*S*, ululat *N* (heulatur *rell.*) 165 conspiciensque *BL*¹*MS* cellam omnes
LM, cellula omnes *T*, omnes cellula *F* 166 exclusitque *N* 167 tunc (*T*) 168 remouant
*NT*¹ (*corr. T*¹) *P*² 170 saliunt *N* uaporis *P* 171 stat rubor] ***R* rubor *sic N* 172 in-
*ertus *P*¹ *corr. P*¹, infertus *M* 175 erigiturque *T* ospes *N* 176 uiens *M*¹, ueniens *BL*
177 redeuius *PN* 179—197 *om. N* (*v. ad v. 144*) 179 *x*¹ *M*, *ix T*, *spat. vac. F* 180 (con-
perit *M*) 181 conpendia *P*² 182 sic] tunc *F* male *PFB*¹ mala *TMS* 183 cunctos]
cantus *BL*¹ requaerens *T* 184 exanimi *F* 185 ne premat *TLB*²] ne primat *PFB*¹*M*, ne de-
primat *S* 186 uiuentes *P*¹

mors pede versa retro praedam fugitiva reliquit
 evomitque vorax avida de fauce rapinam.
 protinus exiit lento conamine functi
 190 iam levior se terra movens animata calore,
 languida colla levans oculosque ex morte soporos,
 vix reserans gravido vigilantia lumina visu,
 mortis odore adhuc remanente in naribus illis;
 sed prensante manu totos simul erigit artus
 195 et stetit intrepidus membrorum machina plantis.
 vivificatus enim gressum meditando rediscens
 reddidit obsequium vitae pro munere sancto,
 usque ad vestibulum domus illum ducere tendens,
 defunctum eripuit subito qui ex limine mortis:
 200 pro mercede manens haec compensatio iusto.
 gloria, Christe, tibi, facis haec qui mira per orbem!
 Accidit ut Toronum praesul peteretur ad urbem
 nec tamen educi posset de limine cellae;
 Rusticius quidam simulata febre iugalis
 205 obtinet egressum sancti ad vestigia supplex.
 urbibus ex reliquis nova conciliabula currunt,
 laetificata simul sanctam se ferre rapinam:
 ne tamen effugiat, iustum custodia vallat.
 interea paucis tunc obsistentibus insons
 210 eligitur, trahitur, sacratur et arce locatur.
 aemulus unus erat Defensor episcopus obstands,
 ne Martinus oves pastor curaret alendas.
 nec mora, iudicio domini lectore canente
 versiculo psalmi Defensor sponte notatur.

Sulp. Sev. V. M.

quireret, indicatur unum ex familia servulum laqueo sibi vitam extorsisse. quo cognito cellulam, in qua
 corpus iacebat, ingreditur, exclusisque omnibus turbis superstratus corpori aliquantisper oravit. (3) mox vi-
 vescente vultu, marcescentibus oculis in ora illius defunctus erigitur: lentoque conamine enisus adsurgere,
 adprehensa beati viri dextera in pedes constitit: atque ita cum eo usque ad vestibulum domus, turba omni
 inspectante, processit.

9, 1 Sub idem fere tempus ad episcopatum Turonicae ecclesiae petebatur: sed cum erui monasterio suo
 non facile posset, Rusticius (*sic V, rurtius A, ruricius F*) quidam, unus e civibus, uxoris languore simu-
 lato ad genua illius provolutus ut egrederetur obtinuit. (2) ita dispositis iam in itinere civium turbis, sub
 quadam custodia ad civitatem usque deducitur. mirum in modum incredibilis multitudo non solum ex illo
 oppido, sed etiam ex vicinis urbibus ad suffragia ferenda convenerat. una omnium voluntas eadem vota
e. q. s. (4) inter episcopos tamen qui adfuerant praecipue Defensor quidam dicitur restitisse: unde ani-
 madversum est graviter illum lectione prophetica tum notatum. (5) nam cum fortuito lector, cui legendi eo

187 reliquid *P* 189 protenus *TS* functus *F* 190 l. s.] se levior *P*¹ terra *i. e.*
 cadauer colore *S*¹ 191 sopores *MS*, soporis *P* 194 prensante *PFB*²] praesente *B*¹*LMS*, prae-
 sens ante *T* eregit *T* 196 meditado *M*¹, meditatur (*tur i. ras.*) *S* 197 reddit *P*¹ ob-
 sequium *P* 198 *N f. 149* 200 compensatio *PNTM*] compensatio *LS* 202 *xii NM*, *x PT*,
spat. vac. F AD EPISCOPATVM VOCATVR *N* accedit *NT* turonum *TFS* 203 posset *FBL*²] *P*¹
 possit *rell.* 204 rusticius *TL*] rustitius *rell.* 205 obtinet *T* subplex *N* 206 uerbibus
*P*¹ desinit *F* [*f. 22; sequens folium, quo vita Martini continuata erat, abscisum. f. 23 sequitur VII, 1, 45*]
 210 arte *P* 211 defensor] desor *N*¹

- 215 'ex ore infantum et lactantium perforce laudem
nunc defensorem qui sic bene destruis' inquit.
mox fragor astra petit, clamor vagus atria complet
et docet ille favor de Defensore reatum
addictusque vir est se iudice, teste propheta.
- 220 Inde monasterium sibi condit rupe sub alta,
vir monachus perstans in pontificatus honore,
plurima conveniunt ubi sancta examina fratrum.
ergo aderat propius locus et celeberrimus olim:
ampla vetustatis cum tempora transiluissent,
225 martyris esse pium spargebat opinio cultum.
quo sacer exorans tumulo, salit umbra sepulchro,
laeva ex parte loquens meritis res ipsa sinistra.
imperat ut nomen fateatur imago vel actum.
latronem se voce refert, pro crimine caesum,
230 nil cum martyribus sibi participare beatiss,
his quia palma manet, nam se male poena teneret.
omnibus auditur, Martino cernitur uni.
illa superstitio tali sub sorte vetatur,
sic altar pariter removetur, larva fugatur.
- 235 Post iter arripiens comitatu religioso
exequiis subito gentilibus obviis exit.
dum putat inde vehi cultu simulacra profano,

die officium erat, interclusus a populo defuisset, turbatis ministris, dum expectatur qui non aderat, unus e circumstantibus sumpto psalterio, quem primum versum invenit, arripuit. (6) psalmus autem hic erat: 'ex ore infantum et lactantium perfecisti laudem propter inimicos tuos, ut destruas inimicum et defensorem'. quo lecto clamor populi tollitur, pars diversa confunditur. (7) atque ita habitum est, divino nutu psalmum hunc lectum fuisse *e. q. s.*

10, 2 Atque ita, plenus auctoritatis et gratiae, inplebat episcopi dignitatem, ut non tamen propositum monachi virtutemque desereret. (3) aliquandiu ergo adhaerenti ad ecclesiam cellula usus est: dein cum inquietudinem se frequentantium ferre non posset, duobus fere extra civitatem milibus monasterium sibi statuit *e. q. s.* (5) discipuli fere octoginta erant, qui ad exemplum beati magistri instituebantur. (6) nemo ibi quicquam proprium *e. q. s.* (11, 1) sed ut reliquis virtutes eius, quas in episcopatu egit, adgrediar, erat haut longe ab oppido proximus monasterio locus, quem falsa hominum opinio, velut conspulis ibi martyribus, sacraverat: (2) nam et altare ibi a superioribus episcopis constitutum habebatur. sed Martinus non temere adhibens incertis fidem *e. q. s.* (3) — quodam die paucis secum adhibitis fratribus ad locum pergit. (4) dehinc super sepulchrum ipsum adstans oravit ad dominum, ut quis esset vel cuius meriti esset sepultus ostenderet. tum conversus ad laevam videt prope adsistere umbram sordidam, trucem: imperat nomen meritumque loqueretur. nomen edicit, de crimine confitetur: latronem se fuisse, ob scelera percussus, vulgi errore celebratum: sibi nihil cum martyribus esse commune, cum illos gloria, se poena retineret. (5) mirum in modum vocem loquentis qui aderant audiebant, personam tamen non videbant. tum Martinus quid vidisset exposuit iussitque ex eo loco altare, quod ibi fuerat, submoveri, atque ita populum superstitionis illius absolvit errore.

12, 1 Accidit autem insequenti tempore, dum iter ageret, ut gentilis cuiusdam corpus, quod ad sepulchrum cum superstitioso funere deferebatur, obvium haberet: conspicatusque eminens venientium turbam, quidnam id esset ignarus, paululum stetit: nam fere quingentorum passuum intervallum erat, ut difficile

215 psalm. 8, 3	infantium NM ¹	lactantium P ¹ NM ¹	perforce T	216 defensore <i>ex</i>
defensore 1 m. N	destruis L] destruis <i>rell.</i>	inquit P ¹	217 atria] tria P ¹	220 XIII NM,
XI PT	DE FALSO MARTIRE N	223 olym N	226 tumulos alit B, tumulos adit L ¹	se-
pulchro] sepulchrum <i>codd.</i> (sepulchrum S)		232 cernitur <i>om.</i> T	234 altare N ²	235 XIV NM,
XII PT	relegioso P ¹ , relligioso BL	236 gentibus M, pergentibus BL		

- pingit inadversus signum crucis. illa cucurrit
ante virum, sua bella gerens, pietatis amica.
240 obvia turba riget gressuque extorpuat aegro
atque inmota gradu vertigine rapta rotatur.
additur illud: onus deponunt colla, cadaver
nec iam ferre valent et mors in pondere crescit.
tunc sacer inspiciens opus hoc esse exequiarum,
245 iussit abire procul, digitis crucis arma repingens.
unde ligavit iter, miseratus et inde resolvit,
una eademque manu mandata per aera mittens,
hoc mirum faciens de suspitione sacerdos.
Protinus antiquum cupiens exurere fanum
250 iussit et adclinem propius succidere pinum.
obvia concreditur cui rustica contio pugnax,
ne succidatur res nata et debita flammis.
proinde paciscuntur hac lege excidere pinum,
si Martinus eam valeat retinere ruentem.
255 annuit hoc populus, hoc spondet sponte sacerdos.
mollia subduntur rigido sub stipite membra
et suspectatur pini peritura ruina.
interea rapidis sonat icta bipennibus arbor
atque subinerepitans casura cacumine nutat:
260 paulatim inclinans iam victa secure ruebat.
turbati monachi expectant extrema magistri,
credentes ramos transfigere viscera iusti.
vir tamen intrepidus perstat pinoque cadenti

Sulp. Sev. V. M.

fuerit dinoscere quid videret. (2) tamen quia rusticam manum cerneret et agente vento lintea corpori superiecta volitarent, profanos sacrificiorum ritus agi credidit: quia esset haec Gallorum rusticis consuetudo, simulacra daemonum candido tecta velamine misera per agros suos circumferre dementia. (3) levato ergo in adversos (adverso V, adversum A) signo crucis imperat turbae non moveri loco onusque deponere. hic vero mirum in modum videres miseros primum velut saxa riguisse. (4) dein, cum promovere se summo conamine niterentur, ultra accedere non valentes ridiculam in vertiginem rotabantur, donec victi corporis onus ponunt: attoniti et semet invicem aspicientes, quidnam sibi accidisset, taciti cogitabant. (5) sed cum beatus vir conperisset exequiarum esse illam frequentiam, non sacrorum, elevata rursum manu dat eis abeundi et tollendi corporis potestatem. ita eos et cum voluit, stare compulit, et cum libuit, abire permisit.

13, 1 Item, cum in vico quodam templum antiquissimum diruisset et arborem pinum, quae fano erat proxima, esset adgressus excidere, tum vero antistes loci illius ceteraque gentilium turba coepit obsistere *e. q. s.* (3) tum unus ex illis qui erat audacior ceteris: si habes, inquit, aliquam de deo tuo, quem dicis te colere, fiduciam, nosmet ipsi succidemus hanc arborem, tu ruentem excipe: et si tecum est tuus, ut dicis, dominus, evades. (4) tum ille intrepide confusus in domino facturum se pollicetur. hic vero ad istius modi conditionem omnis illa gentilium turba consensit, facilemque arboris suae habuere iacturam, si inimicum sacrorum suorum casu illius obruissent. (5) itaque cum unam in partem pinus illa esset adclinis, ut non esset dubium, quam in partem succisa corrueret, eo loci vinctus statuitur pro arbitrio rusticorum, quo arborem esse

238 in adversos <i>LS</i> ² , in adversis <i>PM</i> ² , cf. <i>II</i> , 171	240 extorpuat <i>N</i>	241 inmota <i>PTM</i>] im-
mota <i>LS</i>	rotantur <i>M</i>	243 mori <i>N</i>
247 aere <i>N</i>	249 xv <i>NM</i> , xiii <i>PT</i>	244 hoc esse <i>PNT</i> ¹] esse hoc <i>T</i> ² , esse <i>BLMS</i>
251 contia <i>MS</i> ¹	252 succidiatur <i>N</i> ¹	250 succedere <i>NB</i> ¹ <i>MS</i>
255 popullus <i>N</i>	hoc spondet <i>P</i> ¹ <i>TM</i>] hoc spondit <i>P</i> ² <i>NBS</i> , spondit hoc <i>L</i>	253 pasciscuntur <i>N</i> ¹
259 adque <i>P</i>	cassura <i>PM</i>	254 retinere <i>NT</i>
260 ruebat] ruina <i>S</i>	261 expectant <i>LS</i> ²] spec-	258 acta <i>M</i>
262 ramos] ramis <i>codd.</i>	263 prestat <i>TS</i>	259 expectant <i>BS</i> ¹ , expectant <i>NM</i>
		260 ruebat] ruina <i>S</i>
		261 expectant <i>LS</i> ²] spec-
		262 ramos] ramis <i>codd.</i>
		263 prestat <i>TS</i>
		pinoque <i>P</i>

- obtulit arma crucis, cumulans sua bella triumphis.
 265 extimuit fugitiva virum repedabilis arbor
 et ruitura procul suspendit in aere lapsum;
 excutiens retro versa comas sine more caducum
 continuit saltum sese per inania librans;
 contra naturam succisa et curva repugnans
 270 mox petit illud iter qua non sua pondera torquent.
 hinc ad ruricolae vertigo infesta rotatur
 in montem exiliens, vindex ut puniat hostes,
 resque parata neci fuit ultio facta saluti.
 fit fragor in partes, monachi per gaudia deflent,
 275 gentiles stupidi nova per miracula pallent.
 iudicio ligni hominum mollita voluntas
 expetit arma crucis conversa errore repulso
 et timor hic pini Martinum fecit amari,
 maiorem generans fructum cum decidit arbor.
 280 Hinc iubet alterius succendere culmina fani;
 vicinamque domum cum flammea lingua voraret,
 viribus ardor agens totis laxatus habenis,
 obuius ipse volat qua tum globus igneus ibat,
 scandens tecta domus; hinc verba precantia mittit.
 285 mox tota in ventos revoluta incendia fervent
 et contra Boream Vulcanius ardor anhelat.
 seditione movent elementa domestica rixas:
 adversis Zephyris videas pugnare favillas,
 hinc furor Australis premit, hinc velocibus alis
 290 flamma volans Borinas mordebat in aera pinnas.
 obluctata diu tandemque evicta per auras,
 quas armare solent, fugiebant flamina flammis

casuram nemo dubitabat. (6) succidere igitur ipsi suam pinum cum ingenti gaudio laetitiaque coeperunt. aderat eminens turba mirantium. iamque paulatim nutare pinus et ruinam suam casura minitari. (7) pallabant eminens monachi et periculo iam propiore conterriti spem omnem fidemque perdiderant, solam Martini mortem expectantes. (8) at ille confusus in domino intrepidus opperens, cum iam fragorem sui pinus concidens edidisset, iam cadenti, iam super se ruenti, elevata obviam manu, signum salutis opponit. tum vero — velut turbinis modo retro actam putares — diversam in partem ruit, adeo ut rusticos, qui tuto in loco steterant, paene prostraverit. (9) tum vero in caelum clamore sublato gentiles stupere miraculo, monachi flere prae gaudio, Christi nomen in commune ab omnibus praedicari: satisque constitit eo die salutem illi venisse regioni e. q. s.

14, 1 Nec minorem sub idem fere tempus eodem in opere virtutem edidit. nam cum in vico quodam fano antiquissimo et celeberrimo ignem inmisisset, in proximam, immo adhaerentem domum agente vento flammarum globi ferebantur. (2) quod ubi Martinus advertit, rapido cursu tectum domus scandit, obvium se advenientibus flammis inferens. tum vero mirum in modum cerneret contra vim venti ignem retorqueri, ut

264 crucis] lucis B¹L¹ bella] dona L 266 aere BL] aera *rell.*, cf. 290 labsum T 268 con-
 tenuit T 269 om. P succisam MS 270 quia P¹ 271 ruricolae TL] ruricolae *rell.*
 notatur P 272 puniat N, poniet P¹, puniet P² 273 salutis P¹T 275 gentili N 277 or-
 rore S¹, horrore S² 280 xvi NM, xiv PT culmine N 282 laxatis BLM habens P¹
 283 obuiis P qua tum PT] quantum *rell.* 284 hinc T] hic *rell.* pre***tantia (*eras.* can) T
 286 arbor N, ignis L 287 elementa BLS] elimenta PNTM 288 aduersas LMS zephyris PBLs
 290 pennas BL, pinnis T¹ corr. T¹, ***nnas P¹ corr. P¹ 291 cui***a P¹ 292 flammina NTB¹,
 fla**** P¹ corr. P¹

- condicione nova: satis haec res mira per orbem:
 flabra timent ignem, timet ignis ligna vorare
 295 atque avidae flammae sua nutrimenta pavescent
 paulatimque foci se languida lingua resorbet;
 urere qui solet, a se ipso consumitur ignis
 Martinique fides sine nubibus intulit imbres.
 Rursus ut hinc aliud cuperet subvertere templum,
 300 rustica turba vetat divelli fana profana.
 unde repulsus adit loca proxima, sed biduano
 contactus cinere et saetis ieiunia ducens
 numinis auxilium ad templa inminuenda precatur.
 militiae angelicae coram duo protinus adsunt
 305 siderei proceres, hastas et scuta tenentes.
 comminus his sanctum compellant vocibus ultro:
 'praesidiis, Martine, tuis delabimur astris.
 squalidus ipse sedes, sed fit tua cura Tonantis
 suffragiisque tuis caeli fremit arduus axis
 310 belliger et totis conspirat Olympus in armis.
 ut coepta efficias, per nos tibi militat aether.
 mittimur a domino gemini tua castra regentes,
 hac pro parte duces, melior qua causa laborat.
 nunc age rumpe moras, neu rustica turba rebellet
 315 arma ministra yides: nostrum est superare superbos.
 inrue, ne trepides, ope nostra ad templa ruenda,
 nec titubare decet favor est ubi numinis almi'.
 tum sacer adgrediens properus dissolvere templum,
 idola comminuit, fana eruit, obruit aras
 320 totaque sublimis iacuit sub pulvere moles.
 rusticitas inimica prius favet ipsa ruinae
 instat et excidio quae defendebat iniquum,

Sulp. Sev. V. M.

compugnantium inter se elementorum quidam conflictus videretur. ita virtute Martini ibi tantum ignis est operatus, ubi iussus est.

14, 3 In vico autem, cui Leprosum nomen est, cum itidem templum opulentissimum superstitione religionis voluisset evertere, restitit ei multitudo gentilium, adeo ut non absque iniuria sit repulsus. (4) itaque secessit ad proxima loca, ibique per triduum cilicio tectus et cinere, ieiunans semper atque orans, precabatur ad dominum, ut, quia templum illud evertere humana manus non potuisset, virtus illud divina dirueret. (5) tum subito ei duo angeli hastati atque scutati instar militiae caelestis se obtulerunt, dicentes missos se a domino, ut rusticam multitudinem fugarent praesidiumque Martino ferrent, ne quis, dum templum dirueretur, obsisteret: rediret ergo et opus coeptum devotus impleveret. (6) ita regressus ad vicum, inspectantibus gentilium turbis et quiescentibus, dum profanam aedem usque ad fundamenta dirueret, aras omnes atque simulacra redegit in pulverem. (7) quo viso rustici, cum se intellexerent divino nutu obstupefactos atque perterritos, ne episcopo repugnarent, omnes fere Iesum dominum crediderunt *e. q. s.*

293 condicione *codd.* 295 pavescent *N* 296 foci elanguida *TB* resobet *P¹* 297 ipso
TS] ipsum *P¹NL¹M*, ipsu *P²L²*, ipsam *B¹*, ipsa *B²* 299 xvii *N*, xv *PT* CELESTIBVS ADIVTVS AVXILI
 sic *N* aliut *N* 302 *N* in *margin.*: de seta non de siti 303 nominis *P¹* inminuenda *PMS*] *inminuenda NLB²*, *inminuenda B¹*, *iniminenda T* 304 protenus *PNTS* 305 syderei *S* pro-
 ceris *P* 306 cominus *PT* compellant *PS*] compellunt *T* 309 axes *ATM*, axaes *N*
 310 olimpus *LM*, olimphus *B* 311 officias *P¹* ubi *P¹* 314 repellat *P¹T* 316 irrue *S*
 317 est] *e** (em ?) *P¹* 320 moles] molis *codd.* 321 fauet *PT*] fauit *rell.* ipse *P*

idola proiciens, nomen confessa Tonantis:
uno eodemque ictu hoc respuit, eligit illud.

- 325 Post Aeduorum templum dum evellere vellet,
obstant inculti cultores ruricolares,
ne colerent melius sua si cultura periret.
ex quibus audaci nisu male fortior unus
dum cuperet gladio caput obtruncare sacratum,
330 cui nuda cervice pater sese obtulit ultro.
ast ubi mente ferox totas collegerat iras,
exacuens rabiem, sed cordis acumine tonsus,
acrius insiliens totos suspenderat artus,
bis furor armatus iuguli ruiturus in ictum,
335 tam gravius feriens, quantum alte educitur ensis,
adstrictis capulo digitis dum temperat ungues,
noxius, horrida meditata vulnera dextra,
mortis amicus amans, facinus crudeliter ausus:
iam ferro incumbens capiti, mucrone reducto
340 sternitur ipse solo qui sic pendebat in ictum
ac resupinat humo qui pronior ibat in ausum,
mittit et ore precem cum membra superba iacerent,
iusto stante cadens, quo credit stare cadente:
dum vice diversa stat inops, ruit ille superbus.
345 Rursus opus peragens dum verteret idola pernix,
vir quidam tractans Martini de nece cultrum
dum rapit, eripitur rapienda rapina rapaci
excussumque fugit sine more volatile ferrum
iam leviori via, neque post comparuit usquam.
350 sic cultro ablato manibus latro extitit insons,
redditur et mitis postquam fit nudus ab armis.
nec furor ante animi periens, nisi tela perissent.
invita haec pietas, quae perdidit unde noceret.
Saepe beatus item contradicentibus ipsis
355 agricolis praestante fide se orante iubebat

15, 1 Quid etiam in pago Aeduorum gestum sit, referam. ubi dum templum itidem everteret, furens gentilium rusticorum in eum inruit multitudo. cumque unus audacior ceteris stricto eum gladio peteret, relecto pallio nudam cervicem percussuro praeibit. (2) nec cunctatus ferire gentilis, sed cum dexteram altius extulisset, resupinus ruit, consternatusque divino metu veniam precabatur.

15, 3 Nec dissimile huic fuit illud. cum eum idola destruentem cultro quidam ferire voluisset, in ipso ictu ferrum ei de manibus excussum non comparuit.

15, 4 Plerumque autem contra dicentibus sibi rusticis, ne eorum fana destrueret, ita praedicatione sancta gentiles animos mitigabat, ut luce eis veritatis ostensa ipsi sua templa subverterent.

233 numen <i>P¹T</i>	tonantes <i>P¹</i>	324 elegit <i>T</i>	325 xviii <i>N</i> , xvi <i>T</i> , xx <i>P</i>	GLADIO
ADPETITVS <i>N</i>	aeduorum] eduorum <i>codd.</i>	euellere <i>P¹</i>] auellere <i>rell.</i>	326 ruricolares <i>T²</i>] ruri-	
culares <i>LS</i> , ruricolares <i>PNT¹MB²</i> , ruricolares <i>B¹</i>		328 audacii <i>P</i>	329 capud <i>P</i>	331 colligerat
<i>P</i> , collegeras <i>T</i>	335 alte <i>P¹T</i>] alto <i>rell.</i>	enses <i>PNT</i>	336 adstrictis <i>PNTM</i>] atstrictis <i>S</i> ,	
astrectis <i>BL</i>	337 moxius <i>BM</i>	340 ictum] i**um <i>P¹</i>	341 resupinat <i>PNT</i>] resupina <i>S</i> , resu-	
bina <i>M</i> , resopina <i>BL</i>	in ausum <i>PTL²</i>] <i>om. NBL¹MS</i>	342 mittet <i>P²</i>	et <i>NTLP²</i>] <i>om. P¹BMS</i>	
344 stat inops ruit <i>T¹ corr. T¹</i> , stat inruit <i>B</i> , statim ruit <i>L¹</i>		345 xvii <i>PT</i>	CULTRO ADPETITVS <i>N</i>	
pernix <i>TL²</i>] pernia <i>sic rell.</i>	348 fuit <i>N</i>	349 comparuit <i>PT</i>] comparuit <i>LS</i>	umquam <i>P¹</i>	
350 sic ultro <i>sic N</i>	exstitit <i>L</i> , extetit <i>T</i>	353 inuita] innuit <i>L¹</i>	perdidit <i>PN</i>	354 xviii
<i>PT</i>	IPSI SVA DISTREBANT TEMPLA <i>N</i>	355 fort. perstante		

- ut male culta suis caderent fera fana ministris.
 sic quoque pontificem soliti inpugnare rebelles,
 dum templa evertunt, ipsi sunt arma beato
 hostilique manu Martini bella geruntur,
 360 partibus atque suis alieno milite vincit.
 Quin etiam fuerit curatio quanta patrono,
 quanta medellifero manarit gratia tactu,
 laudibus in tantis muta est facundia mundi.
 quem cunctis vidisse fuit meruisse salutem.
 365 est satis ipse suus testis generosus et auctor.
 qui quondam ingrediens Treverorum moenia mitis,
 qua resoluta diu per viscera fluxa rigeat
 tabida paralysis gelido languore puella,
 flatibus extremis quasi iam de funere vivens;
 370 cuius erant oculi vigilis custodia mortis,
 funeris exequias reddentia lumina membris:
 solvere festinans animatae vincula carnis
 spiritus arcano vix mobilis ibat anhelu,
 fine trahens dubio perituram naribus auram:
 375 pes manus ora genae recubabat imago sepultae,
 nec tumulata quidem, sed portio tota sepulchri.
 cuius amore pio patris exanimata senectus
 dilacerata genis, niveis male compta capillis
 cum inpatiens ageret nec adesset cura medellae,
 380 conperit ut sanctum advectum dignanter ad urbem,
 advolat inde senex vetulis iuvenaliter annis
 inpiger exiliens, cursu sua tempora vincens.
 pontificum vallante choro populoque fremente
 inruit in medios clamoribus inverecundus;
 385 nam dolor insignis non respicit arma pudoris.
 conruit ergo senex sancta ad vestigia pronus,
 genua, manus plantasque per oscula mollia lambens.
 vix gemitu laxante loqui sic incipit aeger:

Sulp. Sev. V. M.

16, 1 Curatio vero tam potens in eo gratia erat, ut nullus fere ad eum aegrotus accesserit, qui non continuo receperit sanitatem: quod vel ex consequenti liquebit exemplo. (2) Treveris puella quaedam dira paralysis aegritudine tenebatur, ita ut iam per multum tempus nullo ad humanos usus corporis officio fungeretur: omni ex parte praemortua vix tenui spiritu palpitabat. (3) tristes ad solam funeris expectationem adstant propinqui, cum subito ad civitatem illam Martinum venisse nuntiatur. quod ubi puellae pa-

356 culpa P	fere P ¹	357 (inpugnare PNTMS)	361 xx N, XIX PT	PARALITICAM
SANAT N	patroni S ²	362 medellifero N] medillifero TMS, medillafero P, medelifero BL	manarit]	manarit] manaut codd.
366 condan P	367 resolutam P ¹	368 paralysis NT]	paralyssis P, paralisis BLMS	370 uigilis Ven.] uigiles codd.
371 funeres N	exsequias P	372 animatae TBL]	animate P ¹ , animata NMSP ²	373 archano LS
374 amare N	examinata PT	378 niuais P ¹	375 recubabat T	376 sepulchri deleta r N
379 (inpatiens codd.)	agaret N	medellae BL	380 (conperit MS)	381 senex N
382 (inpiger MS)	383 uallente M, ualente S	384 irrui S	medius P	inuericundus PT
385 conruit PN]	conruit vell.	sancti (T), s** P ¹	387 osculo N	388 luxante P ²

- 'vir Martine dei, populari nate saluti,
 390 vir cunctis bonitate parens, tibi suggero luctus,
 ne miseri pereant lacrimae, pietatis amice,
 quem mea causa trahit loca tam longinqua venire,
 ut labor iste viae tribuat compendia vitae.
 est mihi nata domi decumbens vulnere morbi,
 395 exequiis vicina suis sine sorte medellae.
 quae quondam incolumis stabat mea sola voluptas,
 obsequiis intenta piis, placabilis, in qua
 vita mihi haec dulcis erat solando senectam.
 ecce perit secumque trahit mea viscera leto
 400 canitiemque patris miserandi in Tartara ducit.
 ire sed ipse prior cuperem, si forte liceret.
 quaenam vita seni vel quo mihi vota parenti
 spe pereunte patris cum nomine prolis ademptae?
 qua nubente viro per dona futura nepotum
 405 aridus in ramis poteram revirescere prolis;
 cum magis haec reputem praesentis damna salutis,
 me spectante rapi natam, mea lumina, luci,
 ordine disposito melius cui causa placeret,
 ut senis illa patris oculorum clauderet orbis.
 410 unde, sacer, dignare avidam suspendere mortem
 atque minister opis rapiendae occurre puellae.
 si mora fit, mea causa perit: succurre duobus.
 nam me cura necat, si illi curatio cessat'.
 qua sacer erubuit confusus voce sacerdos,
 415 'indignum sese tali virtute ministrum'.
 sed pater instabat compellans vocibus isdem:
 'debitus insanis medicus venis, exere curas,
 sentiat adventum medici purgatio morbi'.
 his impulsus adit qua lassa puella iacebat,
 420 turba adstante foris, faceret quid pastor ovili.

ter conperit, cucurrit exanimis pro filia rogaturus. (4) et forte Martinus iam ecclesiam fuerat ingressus. ibi inspectante populo multisque aliis praesentibus episcopis, eiulans senex genua eius amplectitur dicens: filia mea moritur misero genere languoris, et quod ipsa est morte crudelius, solo spiritu vivit, iam carne praemortua. rogo ut eam adeas atque benedicas: confido enim quod per te reddenda sit sanitati. (5) qua ille voce confusus obstipuit et refugit dicens, hoc suae non esse virtutis: senem errare iudicio, non esse se dignum, per quem dominus signum virtutis ostenderet. perstare vehementius flens pater et orare ut exanimem visitaret: (6) postremo a circumstantibus episcopis ire compulsus descendit ad domum puellae. ingens turba pro foribus expectabat (expectans AFV), quidnam dei servus esset facturus. (7) ac primum quae erant illius

389 saluzati T	391 pereat BMS ¹	393 (compendia PTS)	394 nata PTS ²] data NBL ¹ M
decumbens] decumpensu sic BL ¹ M ¹	395 exequiis P	forte P	medellae TMS] medillae PN,
medellae BL	396 incolomis codd.	sola om. NS	399 leto TP ²] laeto NL, laeta B, loeta S,
letu P ¹ , lecta M	de dub. nomin. V p. 593, 4 K.	uiscus de uiscere generis neutri, quia uiscera dicuntur ut — Fortunatus 'uehit sua viscera secum'	403 adeptae T
L ¹ M	407 spectante PNT] expectante BLMS	411 opus N ¹	405 reuiuiscere S, reuiuiscere P ¹ B
412 fit PTL] sit NBMS	succurrere P ¹	in 413 desinit T (f. 206 ^v)	414 eruibuit N
confusa uoce L ² , confusa mente L ¹	415 sese PL ²] se rel.	tale P	416 (compellans PS)
isdem S ¹] istem N, hisdem PBL ² , iisdem (M)	418 atuentum N	curatio L	419 impulsus
PNMS] impulsus L			

hinc sua bella gerens orator ad arma recurrit
sternens membra solo sensu super astra reducto.
hinc ubi consurgens faciem conspexit alumnae,
ilico vox rediit peregrinis sedibus hospes
425 et rediviva suae cecinerunt organa linguae.
paulatimque artus liquor ut penetravit olivi,
vivificata pedum geminis stetit arca columnis
et fundata suo viguerunt culmina gressu.

Post quoque Tetradii famulus proconsulis expes
430 mancipium alterius sub hospite daemone factus,
dentibus ut rabiens alienis frenderet armis
nec sua sed hostis fieret se milite pugna.
quem dominus famulum supplex purgare precatur,
sed duci ad sanctum vetuit ferus hospes et hostis.
435 Tetradius rursus iusti vestigia lambens
supplicat ut pergant ubi saevus latro latebat.
sed sacer ipse domum gentilis adire recusat.
spondet Tetradius humilis cum fascibus altis,
si eripiat hosti famulum, se credere Christo.
440 inposita ergo manu puero fera larva recedit
et mala iucundum pastorem bestia fugit.
Tetradius pariter catechumenus esse meretur
atque salutiferi baptismatis amne novatur.
sic puer et dominus maculis purgantur adeptis:
445 iste hostis laqueis, erroribus ille solutus,
ille carens animae poenis, hic carnis erinis.
liber uterque manens gemino micuere triumpho.
condicio famuli libertas facta patroni:
excipit iste fidem, cum de illo perfidus exit.

Sulp. Sev. V. M.

familiaria in istius modi rebus arma, solo prostratus oravit. deinde aegram intuens dari sibi oleum postulat: quod cum benedixisset, in os puellae vim sancti liquoris infundit, statimque vox reddita est. (8) tunc paulatim singula contactu eius coeperunt membra vivere, donec firmatis gressibus populo teste surrexit.

17, 1 Eodem tempore Tetradii cuiusdam proconsularis viri servus daemonio correptus dolendo exitu cruciabatur. rogatus ergo Martinus, ut ei manum inponeret, deduci eum ad se iubet: sed nequam spiritus nullo proferri modo de cellula, in qua erat, potuit: ita in advenientes rabidis dentibus saeviebat. (2) tum Tetradius ad genua beati viri advolvitur, orans ut ad domum, in qua daemone habebatur, ipse descenderet. (3) tum vero Martinus negare se profani et gentilis domum adire posse: nam Tetradius eo tempore adhuc gentilitatis errore implicitus tenebatur. spondet ergo se, si de puero daemon fuisset exactus, Christianum fore. (4) ita Martinus inposita manu puero immundum ab eo spiritum eiecit. quo viso Tetradius dominum Iesum credidit: statimque catechumenus factus nec multo post baptizatus est, semperque Martinum salutis suae auctorem miro coluit affectu.

421 cucurrit <i>L</i>	422 reducta <i>BMS</i>	423 aluminae <i>P¹</i>	424 redit <i>L¹P²</i>	426 loquor
<i>N</i> oliui <i>PNL²</i> ouili <i>M, om. BL¹S</i>		428 gresu <i>N</i>	429 xxi <i>N, xx P</i>	TETRA DI SERVVS
<i>N</i> famulos <i>MS</i>	proconsules <i>P</i>	expes <i>BL</i>	431 rabiens <i>PNS</i> rapiens <i>M, rabians BL</i>	
432 hostes <i>NP²S²</i>	434 sed duci <i>PNL</i> reduci <i>BMS</i>	hospes et hostis]	hospes et hostes <i>PN,</i>	
hospis et hospes <i>M, hostis et hospes BLS</i>	436 pergat <i>L</i>	437 gentile <i>N</i>	438 spondet <i>BL</i>]	
spondit <i>rell.</i>	440 inposita <i>PNMS</i> imposita <i>L</i>	recessit <i>S</i>	441 iocundum <i>BLM</i>	442 catechumenus]
catechumenus] caticuminus <i>codd.</i>	443 saluteferi <i>N</i>	baptismatis <i>PS¹</i>	nouavit <i>BL¹</i>	445 solutus <i>P¹, salutis N¹, salutis N²</i>
	446 erinis <i>L¹</i> erumnis <i>L², erynis rell.</i>	448 condicio <i>BL</i>]	conditio <i>NMS, conditio P</i>	

450 Nec longo spatio sub eodem tempore sanctus
forte domum ingrediens in limine substitit ipso,
terribilem referens se cernere daemonis umbram.
arreptoque coco vexat fera belua praedam,
dentibus armatis lacerans se sive sodales.
455 terga dabant socii nec quisquam ire obuius audet,
vix loca tuta fugae capientes praepete saltu
hoc satis esse suum vel se subducere morsu.
Martius ergo chalybs, Martinus belliger armis
nec pede diffugit nec sivit abire fugacem,
460 pestem stare iubens, acuit qui fauce molares.
cui digitos vir sanctus in os dum mitteret, inquit:
'si potes, ecce vora oblatam, lupe noxie, praedam.
quam peteres alibi datur ultro dentibus esca'.
quo dicto fauces geminae revocantur utrimque:
465 ne violet digitos, suspendit belua rictus
et manibus tangi timuit qui dente voraret.
qui dum intra obsessum poenis ageretur acerbis
nec tamen ob digitos exire per ora liceret,
foeda ministerii foedus vestigia linquens
470 sordidus egreditur qua sordibus est via fluxu.
tale iter arreptum sic te decet ire viator.

Hinc cum barbariem sparsisset fama per urbem
proventumque trucem crudelia semina ferrent,
pastor adesse iubet quendam ex grege daemoniacum;
475 imperat ut prodat, si nuntia vera vagarent.
tortus ut ore reus, veluti sub iudice missus,
gressibus humanis advectus larva fatetur,

17, 5 Per idem tempus in eodem oppido ingressus patris familias cuiusdam domum, in limine ipso restitit dicens, horribile in atrio domus daemonium se videre. cui cum ut discederet imperaret et patrem familias (sic V, quendam e familia AF, cocum patris familias BM), qui in interiore parte aedium morabatur, arripisset, saevire dentibus miser coepit, et obuios quosque laniare. commota domus, familia turbata, populus in fugam versus: Martinus se furenti obiecit, ac primum stare ei imperat. (6) sed cum dentibus fremeret hiantique ore morsum minaretur, digitos ei Martinus in os intulit: si habes, inquit, aliquid potestatis, hos devora. (7) tum vero, ac si candens ferrum faucibus accepisset, longe reductis dentibus digitos beati viri vitabat attingere: et cum fugere de obsessio corpore poenis et cruciatibus cogeretur nec tamen exire ei per os liceret, foeda relinquens vestigia fluxu ventris egestus (egressus M) est.

18, 1 Interea cum de motu atque impetu barbarorum subita civitatem fama turbasset, daemoniacum ad se exhiberi iubet: imperat ut, an verus esset hic nuntius, fateretur. (2) tum confessus est decem daemones secum fuisse, qui rumorem hunc per populum dispersissent (disseminassent AF), ut hoc saltem metu ex illo

450 RABIDVM SANA sic N ne L¹MS 451 domus P¹ corr. P¹ subs*+tuit P¹ 452 de-
mones P¹ 453 praeda P 456 praepete PN 457 suum] fort. putant morti L¹
458 chalybs] calybs NBMS, calyps P, calibs L 459 siuit PNL²] sinit BMS, si+it L¹ 460 molares
scil. dentes 461 os] hos N 462 ollatum N 463 escam P 464 geminae L²] gemine P,
gemina et rell. 465 ditos P², om. P¹ belfa P 467 ageretur PNL²] argueretur M, argue-
tur S¹, urguetur BS², urgetur L¹ acervis PNM 469 linquens] lambens S 471 tale iter]
taliter P 472 XXIV N RVMOR BARBARICI (i. e. BARBARIE) N sparsisset PLS²] sparsissit N,
sparsisse BMS¹ orbem P 474 daemoniacum] demoniacum P, daemoniaco NB, demoniaco L,
demoniaca M, doemoniaca S 475 nuntiae N 476 tortus PNL²] tortur MS, tortor BL¹

hanc famam in populum bis quino daemone fusam,
 ut cogente metu Martinus abiret ab urbe.
 480 barbara tempestas tranquilla lege quiescit:
 formidanda tibi nulla est inruptio gentis
 nec causam armorum verearis pacis amator.
 Martino praesente aditum fallacia perdit,
 mendax vera refert et certum nuntiat error.
 485 insatiata malis quae sic fremit ore cruento
 bestia bella movens revocavit munera pacis.
 Inde Parisiacam sacer intrans concite portam
 obuiat in faciem leprosum versus euntem,
 qui sibi dispar erat nec iam a se cognitus ibat,
 490 vir maculis varius, cute nudus, vulnere tectus,
 tabe fluens, gressu aeger, inops visu, asper amictu,
 mente hebes, ore putris, lacerus pede, voce refractus,
 induerat miserum peregrino tegmine pallor.
 improvisus enim hunc sanctus ad oscula traxit
 495 astringensque virum fuso medicamine laxat.
 nam simul ut tetigit benedictas ore salivas,
 effugit unguiferum languoris sarcina tactum,
 mersa figura redit, faciem cutis advena vestit,
 ad speculum remeat peregrina fronte character
 500 et deleta diu rescribitur oris imago.
 virtutum quam celsa fides, ubi concite sancti
 pacis ab officio perierunt proelia morbi!
 complexu res dira fugit, languoris iniqui
 peste cadente novam gesserunt oscula pugnam.
 505 inclita religio Martini, cuius honore
 foedere fida fides formosatur foeda fidelis!
 o felix regio sancti pede lumine tactu,
 inlustris lustrante viro loca lustra ligustra

Sulp. Sev. V. M.

Martinus oppido fugaretur: barbaros nihil minus quam de irruptione cogitare. ita cum haec immundus spiritus in media ecclesia fateretur, metu et turbatione praesenti civitas liberata est.

18, 3 Apud Parisios vero, dum portam civitatis illius magnis secum turbis euntibus introiret, leprosum miserabili facie horrentibus cunctis osculatus est atque benedixit, statimque omni malo emundatus. (4) postero die ad ecclesiam veniens nitenti cute gratias pro sanitate, quam receperat, agebat.

478 populum] populo *codd.* (populos *P*, cf. *II*, 174) demon effusam *P*, daemone factam *L* 480 lege
PN] pace *L*², *om.* *BL*¹*MS* quiescet *N* 481 formida *P*¹ 487 *xxiii P*, *xx sic N* LEPROSVS
 MVNDATVS *N* parisiaca *N*, perisiaca *P* 489 sibi *PN*] sic *BL*, si *MS* 491 gressu — amictu
om. *NS* inops *P* asper amictu *L*²] asperametu *BL*¹*M*, aspera metu *P* 492 refractus]
 refrictus *codd.* (restrictus *S*) 494 introitus *P*¹ enim hunc *PN*] enim hinc *rell.* 495 ad-
 stringensque *M*, astrigensque *N* 496 benedictus *M*, benedictos *S*¹ 497 languoris *M*, languores *P*²,
 languores *N* 498 facie *NBMP*² uestit *NL*] uestis *P*, uestit *BS*, uerit *M* 499 character]
 caracter *codd.* 502 morbi] mundi *L*¹ 503 complexu *PMSN*²] complexu *L*, complexusu *N*¹
 uira *P* languores *N* 504 noua *P*² 505 inclita *PN* religio *NS*] relegio *P*, relligio
*BML*², rellegio *L*¹ 506 foedere *PN*] foedera *rell.* formosatur *PN*] firmosatur *BM*, firmos ad *L*, fir-
 mafat *S*¹, firmarat *S*² 507 religio *S*¹

510 urbes rura domus templa oppida moenia villas,
 quaeque viri insignis tam insignia signa mereris!
 cuius ab ore sacro, magnalia cetera vincens,
 leprosi ad curam Iordanis in oscula fluxit
 et fontem fluidae maculae lavat unda salivae.

510 insignia] insignia BN², signa N¹ 512 hoscule P 513 fluidae PNS¹ salutis L
 EXPLICIT LIBER PRIMVS HABET VERSVS DXIII (*sic*) INCIPIT LIBER II DE VITA SANCTI MARTINI N, OPVS FOR-
 TVNATI PRESBITERI DE VITA SANCTI MARTINI EXPLICIT LIBER I. INCIPIT EIVSDEM LIBER II P, EXPLICIT LIBER I
 INCIPIT LIBER II BL, *inscriptio nulla, sed spatium relictum trium versuum M, unius S*

LIBER SECVNDVS

Pendula iam dudum laxavi carbasa pinu,
dum pelagus conponit, iter dum nauta resumit,
et restricta semel leuius se sarcina ducit.
me quoque iam primi finita parte libelli
5 ad cursum levis aura vocat, paro lintea ventis:
spiritus altevolans, imple mea vela secundus,
ne trepidam classem contraria flabra flagellent.
Martinum mea prora vehat: sancta entheca nautae,
dulcis apex, spes fida ratis, leve pondus amantis,
10 mercis onus suave est, etsi veheretur in ulnis.

Qui tetigit quodcumque manu vel tactus ab ullo est,
a digitis salit alta salus, fluit unguen ab ungue.
fimbria quin etiam quod nobilis attigit umquam,
sparsit abundantem modica de veste salutem,
15 fontis et huius aquis restricta est unda cruoris
siccavitque suo refluamina fluxa fluento.
sumens aeger opem per furta salubria fili,
dum nescit medicus, finit discrimina morbus.

Arbiter Arborius, vir praefectorius idem,
20 quartano genitam graviter cruciante camino,
plurima dum faceret neque cura mederet alumnae,
missa beata viri restrinxit epistula febrem:
qua superinposita charta recubante puella,
mox sudoris aquas ubi littera sicca rigavit,

Sulp. Sev. V. M.

18, 4 Nec praetereundum est, quod fimbriae vestimento eius cilicioque detractae crebras super infirmantibus egere virtutes. nam digitis inligatae aut collo inditae saepe ab aegrotantibus morbos fugaverunt.

19, 1 Arborius autem, vir praefectorius, sancti admodum et fidelis ingenii, cum filia eius gravissimis quartanae febribus ureretur, epistulam Martini, quae casu ad eum delata fuerat, pectori puellae in ipso ac-

II	1 iam PNL ²] tam BL ¹ MS	binu MS	fort. laxavit c. pinus	2 (conponit PNS)	3 ducti P ¹
4 primi	PNL ²] prima BL ¹ MS	5 uentis	PNB ² L ²] uentus M, uentris S, uestis B ¹ L ¹	6 alten.	sic
codd.	imple mea] iam remea N	secundis L ² , secundans (B)	8 entheca] enteca L ² , emptica		
rell., cf. v. 375	10 etsi] si N	12 fluat N	ungen ab unge MS	13 adtigit M	15 fon-
tes P	restringa BL ¹	18 fine P ¹	19 i PN	QUARTANA (sic) SCRIPTIS REPVLSA N	21 alu-
minae P ¹ N	22 beati NM	restringit BL, restixit N	epistula N] epistola rell.	23 qua]	
quae codd.	superinposita PNMS]	superinposita L	24 u. l.] ubi terra P, tibi littera N		

- 25 febris ab internis extracta est arida membris:
 axe serenato madidans sine vellere nimbi
 rore atramenti restincta est flamma camini.
 Israhelitarum veluti Moysiticus alter,
 ne vapor exeruciet, protendit pagina nubem.
 30 quam mirum artificem dantem per scripta salutem!
 sic operabatur praesens ubi non erat ipse.
 quae patre ab Arborio Martino offertur opimo
 consecranda manu qua salvificata sit ipsa.
 quam bene bis sanam cum virginitate puellam
 35 reddidit iste patri proprio pater, ille superno!
 sic meruit geminam solo curante medellam,
 dum caram subolem morti subduxit utraeque.

Paulinique oculum tetra caligine mersum
 inpositis manibus radius penetravit acutus
 40 atque serena dies deteresa nube refulsit,
 lumen et emicuit facies non lusca gemellum
 Martini digitis oleo manante lucernae,
 cuncta salutifero superans collyria tactu.

- Ipsae etiam casu scalarum vertice lapsus
 45 dinumeransque cadendo gradus, capite, ore relisus,
 attritus membris, descendens saltibus amplis,
 multorum medicus tam plurima vulnera portans
 dum cellae recubat graviter sub nocte sopora,
 pervigilis domini venit angelus aere fusus.
 50 ulcera quaeque viri tractans dum singula palpat,
 tangens membra manu solidat vestigia gressu
 excutiturque lues fugitivo tabida saltu
 et sudibus laceris rediit cutis una per artus.
 crastinus incolomi processit corpore comptus
 55 angelicamque fidem testis praesentia fecit.

cessu ardoris inseruit, statimque fugata febris est. (2) quae res apud Arborium in tantum valuit, ut statim puellam deo voverit et perpetuae virginitati dicarit: profectusque ad Martinum puellam ei, praesens virtutum eius testimonium, quae per absentem licet curata esset, obtulit, neque ab alio eam quam a Martino habitu virginitatis inposito passus est consecrari.

19, 3 Paulinus magni vir postmodum futurus exempli, cum oculum graviter dolere coepisset et iam pupillam eius crassior nubes superducta texisset, oculum ei Martinus penicillo contigit pristinamque ei sanitatem sublato omni dolore restituit.

19, 4 Ipse autem cum casu quodam esset de cenaculo devolutus et per confragosos scalae gradus decedens multis vulneribus esset adfectus, cum exanimis iaceret in cellula et inmodicis doloribus cruciaretur, nocte ei

25 extracta PNL²] restincta BL¹MS menbris N 26 acse serenato (*expuncta altera* s) P, ac
 sese renato B, ac serenato L¹, atque serenato L² in marg. mandidans P 27 restricta S¹ 28 is-
 rahelitarum sic codd. 29 excutiat (M) 30 arteficem N scribta N, scruta P 31 presens
 ubi non i. ras. 1 m. P 33 quae S¹, que M saluificata PNL²] saluificta B¹L¹MS, salua facta
 B² 34 sanam — puellam Ven.] sana — puella codd. 36 medellam M] medillam PN, medelam
 BLS 37 sobolem N utraeque sic codd. 38 II PN OCVLVM PAVLINI N tethra P
 39 inpositis PNMS] impositis L radia**t P 43 fort. superas collyria PS] colliria rell.
 44 III P lapsum P 45 dinumerasque P lisus M¹S 46 adtritus NM descendens
 PM amplis PNL²] altis BL¹MS 48 cella recuba N soporem P¹ 50 tractrans N
 singula] in singula P, signacula MS 52 excutitur luces P 53 lacerus P¹M 54 incolumi]
 incolomi codd. cumptos P 55 uestis N

nec perferre pium longinqua flagella decebat,
quando flagellari graviter non pertulit ullum.

Praetereunda mihi neque sunt haec maxima rerum.
Maximus Augustus, nece regis maximus armis
60 imperium indeptus, civili clade superbus,
dum regit insolitas frenorum infrenus habenas,
pontificum cui tunc adulatio laxa favebat
principis et nutu cleri tum circulus ibat,
Martino veniente tamen rex ipse precatus,
65 ut sanctum ad mensam habeat: qui saepe repulsus
tandem promeruit fieri conviva beati.
imperio plaudente simul sedet, urbe favente,
convivam caeli quod terrena excipit aula.
conveniunt proceres, praefectus consul honores
70 certatim adsciti, regalia festa colentes,
principe postposito miraturi acta sacra.
Augusti obsequiis fremit undique concitus orbis,
divitias pariter produciens deliciasque
quas habet Indus Arabs Geta Thrax Persa Afer Hiberus,
75 quod fert meridies arctos occasus et ortus,
quod Boreas Aquilo Libs Circius Auster et Eurys,
quod Geon et Phison, Tigris Euphratesque redundant,
Rhenus Atax Rhodanus Tibris Padus Hister Orontes,
quod mare terra polus pisce alite fruge ministrat.
80 emblema gemma lapis toreumata tura, Falerna
Gazaque, Creta Samus Cyprus Colofona Seraptis,
lucida perspicuis certantia vina lapillis,
vix discernendis crystallina pocula potis.

Sulp. Sev. V. M.

angelus visus est eluere vulnera et salubri unguedine contusi corporis superlinire livores: atque ita postero die restitutus est sanitati, ut nihil umquam pertulisse incommodi putaretur.

20, 1 Atque ut minora tantis inseram — quamvis, ut est nostrorum aetas temporum, quibus iam depravata omnia atque corrupta sunt, paene praecipuum sit, adulationi regiae sacerdotalem non cessasse constantiam —, cum ad imperatorem Maximum, ferocis ingenii virum et bellorum civilium victoria elatum, plures ex diversis orbis partibus episcopi convenissent et foeda circa principem omnium adulatio notaretur seque degenerare inconstantia regiae clientelae sacerdotalis dignitas subdidisset, in solo Martino apostolica auctoritas permanebat. (2) nam et si pro aliquibus regi supplicandum fuit, imperavit potius quam rogavit, et a convivio eius frequenter rogatus abstinuit, dicens se mensae eius participem esse non posse, qui imperatores unum regno, alterum vita expulisset. (3) postremo — victus vel ratione vel precibus ad convivium venit, mi-

56 pium *BL*] piam *P*, reptum *NM*, remptum *S*¹ flagellat decedebat *P* 57 gra-
ulter pertulit ultum *P*¹ 58 iv *P*, iii *N* CONVIVM (*sic*) MAXIMI *N* mihi neque *PN*, *L i. ras.*] *mireque M*, mire quae *B*, mirae quae *S* haec] *fort. nec* 60 imperium indeptus *L*²] imperio in-
deptus *rell.* (*indemptus PS*¹) civile *P* 63 principes *P* cum *B* 65 habea* *P*
70 adsciti *sic codd.* 73 deliciasque *L*] deliciasque *NB*, diliciasque *PMS* 74 trax *PLS* 75 se-
ridies *N* arctos] archthos *PBMS*, archthos *L*, arathos *N* occasos *PN* 76 lib] lybs *codd.*
circius *L*²] circius *B*², cercius *PN*, certius *B*¹*L*¹*S*, certicus *M* 77 phison *PN*] fison *rell.* tygris *P*
euphratesque redundante *N* 78 rhenus *P*] renus *rell.* rhodanis *N*, hrodanus *L*, rodanus *S*
tibris *L*] tybris *rell.* iister orantes *N*, hystorontes *S*, istorontes *M* 80 gem*na (*eras. i*) *P*
toreumata *L*] toremmata *S*¹, thoremata *rell.* 81 *fort. post v. 78 ponendus* cipros *LS* colo-
fona *L*²] colafona *N*, colofana *BL*¹*MS*, colona *P* (*sup. on 2 m. posuit f*) seraptis *sic codd.* (*seraptus L*¹)
83 dicernendis *N* crystallina] christallina *P*, cristalli *N*¹, cristallina *rell.*

inde calix niveus variat per vina colores,
 85 hinc mentita bibunt patera fucante Falerna.
 hic abacum picto bombycina flore decorant
 arte laborata et vel qualia pensat Aragne;
 serica purpureis sternuntur vellera villis;
 inlita blatta toris aurumque intermicat ostro
 90 totaque permixtis radiant velamina gemmis.
 inde pari pariter rutilant aetate ministri:
 in cunctis varius habitus, nitor omnibus unus.
 quod valet ore loqui, potuit sub principe ferri.
 ordine Caesareo Martino haec pompa paratur,
 95 qui modicis contentus erat, satiandus in uno.
 accubat interea princeps, simul ordo senatus,
 presbyter inde toro veneranda adclinat in ulna.
 at iuxta regem sella sacer adsidet arta.
 porrigit hinc regi mox pocula prima minister.
 100 qui sancto iubet ante dari, quo possit ab ipso
 Augustus calicem excipere et potare secundus.
 Martinus patera oblata ut bibit ore parumper,
 divino sitiens potius se fonte rigari,
 principe postposito partem libaminis imam
 105 presbytero tribuit, sciens quod dignior esset.
 miratur princeps procures conviva ministri
 iudicioque suo se pensavere minores.
 ilico percurrit res gesta palatia complens,
 hoc quod apud sanctum fuit ordine presbyterali
 110 Augustus conviva minor: vox una per urbem
 Martinum fecisse canit sub principis ora
 iudicis in minimi mensa quod nemo valeret.
 erubuitque aliud hinc dicere turba satelles.
 si quid enim voluit pro supplice forte precari,

rum in modum gaudente rege, quod id impetrasset. (4) convivae autem aderant, velut ad diem festum evocati, summi atque illustres viri, praefectus idemque consul Euodius, vir quo nihil umquam iustius fuit, comites duo summa potestate praediti, frater regis et patruus: medius inter hos Martini presbyter accubuerat, ipse autem in sellula iuxta regem posita consederat. (5) ad medium fere convivium, ut moris est, pateram regi minister obtulit. ille sancto admodum episcopo potius dari iubet, expectans atque ambiens, ut ab illius dextera poculum sumeret. (6) sed Martinus ubi ebibit, pateram presbytero suo tradidit, nullum scilicet existimans digniorem, qui post se prior biberet, nec integrum sibi fore, si aut regem ipsum aut eos, qui a rege erant proximi, presbytero praetulisset. (7) quod factum imperator omnesque qui tunc aderant ita admirati sunt, ut hoc ipsum eis, in quo contempti fuerant, placeret. celeberrimumque per omne palatium fuit, fecisse Martinum in regis prandio, quod in infirmorum iudicum conviviis nemo episcoporum fecisset. (8) ei-

85 fucante *PL*²] fugante *rell.* 86 hinc *ML*² bombycina] bombicina *BL*, bombocina *PNMS*
 88 purpureis *P* uillis *P*¹*L*²] uelis *rell.* 91 rutilant *P* ministris *P*¹, ministris *N*¹ 92 uari-
 rius *PBL*] nariis *NMS* habitur *MS* intor *M*¹ 93 sup *S* ut v. 111 prinpe *N* fort.
 cerni (loqui *passive*) 94 pompa] pom *P*¹, poni *P*² 96 sanatus *N* 97 presbyter *NS*] presbiter
PBLM toro *PN*] thoro *SL*², coro *M*, choro *B*, *thoro *L*¹ ulla *P* 98 adsidet *L*¹] assidet *L*²,
 adsedit *NMS*, atsedet *B*, accedit *P* 99 haec *N*¹ 100 posset *L*² ad *P*¹ 101 accipere *S*¹
 102 patere *N* 105 presbytero *S*] presbitero *rell.* (*per comp. P*) 106 ministra *BMS* 107 iu-
 dicioque *P*¹*S*¹*L*²] iudicioque *NL*¹*P*²*S*², iudicioque *BM* 108 (complens *S*) 109 apud *N* pres-
 byterali *S*] presbiterali *rell.* 113 satelles *L*²] satellis *rell.*

115 induperatori Martinus et imperat ipsi.
 qui tamen Augusto praedixit sorte futura
 prospera quae meteret, quae mox contraria ferret.
 motibus Italiae pugnante Valentiniano
 Maximus ut cecidit post bella secunda tyrannus,
 120 qui grave succubuit Aquileia protinus urbe,
 Martini dictis et verbo libra pependit.

Coetibus angelicis visus saepe atque locutus
 miscuit humanas turmis caelestibus aures,
 voce salutatus vel nutibus ipse salutans
 125 aligeros proceres tenuata per aera lapsos,
 mitibus alloquiis ageret qui saepe monerent,
 qui caelo expeterent terrena sede parentem
 et consanguineum quasi longa in saecula civem,
 voce requirentes et amore perenne vocantes:
 130 quid faceret terris anima haec tam libera culpīs?
 ut subeat caelis peregrinus et hospes ab arvis.
 daemonicas etiam species falsasque figuras
 quaslibet in formas si verteret infitiator,
 perspicuas habuit penetralis acumine visus
 135 Martinique oculos neque falsa fefellit imago.
 nam quamvis varia tegetetur larva figura,
 sancto nuda fuit, cum non se absconderet umbra.
 et quia perfidiis inclusio nulla valebat,
 prensus in arte ferox iaculabat probra beato,
 140 et cum fraus cessat, hostis convicia iactat.

Tempore nam quodam cornu bovis ecce cruentum
 ipse cruentus habens infert ad tecta sacrati.
 inruit in cellam causamque exponit iniquam:

Sulp. Sev. V. M.

demque Maximo longe ante praedixit futurum ut, si ad Italiam pergeret, quo ire cupiebat, bellum Valentiniano imperatori inferens, sciret se primo quidem impetu futurum esse victorem, sed parvo post tempore esse peritum. (9) quod quidem ita vidimus. nam primo adventu eius Valentinianus in fugam versus est: deinde post annum fere resumptis viribus captum intra Aquileiae muros Maximum interfecit.

21, 1 Constat autem etiam angelos ab eo plerumque visos, ita ut conserto apud eum invicem sermone loquerentur: diabolus vero ita conspicabilem et subiectum oculis habebat, ut sive se in propria substantia contineret, sive in diversas figuras spiritalis nequitiae transtulisset, qualibet ab eo sub imagine videretur. (2) quod cum diabolus sciret se effugere non posse, conviciis eum frequenter urgebat, quia fallere non posset insidiis.

21, 2 Quodam autem tempore cornu bovis cruentum in manu tenens cum ingenti fremitu cellulam eius

115 induperaturi P ¹	117 quem mox N	118 montibus P ¹	pugnanti P	120 sub-
cubuit N, succubuit P	aquilegia N	orbe P	122 v P, iv NL	ANGELI CVM EO LOCVTI
N adque N	loquutus P	124 ipsa P	125 alligeros P	lapsus B ¹ L, ylapsos sic N
126 qui] quid <i>codd.</i> praeter quod S (ageret i. e. aliquid ageret, properaret); contra Mommsenus 126 post 127	127 parentem P ¹ LS] parentum NBMP ²	131 peregrinas LMS		
poni iubet (distinctione post 128 sublata)	132 fuguras N ¹ ut fugura v. 136	133 si] se <i>codd.</i>	infitiator B] inficiator P ¹ LS, inficiatur NMP ²	
134 perspicuas B ¹ S	135 oculus n. f. fellit N	138 illusio S	ualebit P, uolabat L ¹	139 proba
P, propria M	beato P ¹ L ²] beatum <i>rell.</i>	140 frus N	convicta NM	iactae N
v N	CVM CORNV BOVIS N	cornu NM	bobis N	cruentum L ²] cruento <i>rell.</i>
141 vi P,	142 cruen-			
dus N ¹ , cruentes M	at N	143 inruit S	in PNL ²] ad BL ¹ MS	

- 'quo virtus, Martine, tua est? hoc aspicias'? inquit.
 145 'unum namque tuum nuper hac caede peremi
 et mihi praeda iacet pecuali capta ministro
 iniunctumque nefas sceleris bos armiger implet.
 damno cresco tuo, congaudens ubere fletu'.
 protinus his dictis fratres simul advocat omnes
 150 et pater ore refert quidquid ferus indicat hostis,
 sollicitus ne quid lupus abripiisset ovili.
 perquirunt socios monachi numerumque recensent,
 sed grege de niveo modicus neque defuit agnus.
 conductus mercede tamen deest rusticus unus
 155 ligna trahendo focis nemorum vectore bubulco.
 quo propero iubet ire gradu causamque requiri.
 semianimem inveniunt missi, suprema gementem,
 indicat atque necem dum adhuc super halitus errat,
 quod sua laxato taurus foret inguina cornu;
 160 explicitaque fide vitam cum voce reliquit.
 nec sanctum hoc errare facit quod fecerat error.
 Additur hinc etiam rerum mirabilis ordo:
 mille nocendi artes dum perfidus exerit hostis,
 nunc Iovis in faciem, nunc se mentitus Anubem,
 165 saepe habitu Veneris, saepissime fronte Minervae
 sedulus insidiis sancto sua seria rumpens
 diversis formis [se], ut terror cresceret, offert
 et vacuus generet specie variante timorem,
 qui virtute nequit, superatus ut arte rebellet.
 170 sed tamen intrepidus persistit inania temnens,
 semper inadversus iaculans crucis arma beatus,
 belliger hoc clipeo hostilia tela relidens:

inrupit, cruentamque ostendens dexteram et admisso recens scelere gaudens 'ubi est' inquit, 'Martine, virtus tua? unum de tuis modo interfeci'. (3) tunc ille convocatis fratribus refert quid diabolus indicasset: sollicitos ire praecipit per cellulas singulorum, quisnam hoc casu adfectus fuisset. neminem quidem deesse de monachis, sed unum rusticum mercede conductum, ut vehiculo ligna deferret, isse ad silvam nuntiant. iubet igitur aliquos ire ei obviam. (4) ita haut longe a monasterio iam paene exanimis invenitur. extremum tamen spiritum trahens indicat fratribus causam mortis et vulneris: iunctis scilicet bubus dum dissoluta artius lora constringit, bovem sibi excusso capite inter inguina cornu adegisse. nec multo post vitam reddidit *e. q. s.*

22, 1 Frequenter autem diabolus, dum mille nocendi artibus sanctum virum conabatur inludere, visibilem se ei formis diversissimis ingerebat. nam interdum in Iovis personam, plerumque Mercuri, saepe etiam se Veneris ac Minervae transfiguratum vultibus offerebat: adversus quem semper interritus signo se crucis et

144 inquit PN	145 haec aede NS, haecede M	147 iniunctumque nefas N	implet] inquit
L ¹ ut vid.	148 congaudens PL] cumgaudens <i>rell.</i>	149 protenus P ¹	tictis N simul PL ²] sacer NMS, om. BL ¹
150 quidquid PN] quicquid <i>rell.</i>	151 ouili P ¹ BL] ouille NMSP ²	152 socius NP ²	recenserunt N
155 trahendo L ¹] trahenda <i>rell.</i>	nectore P ¹ ML ²] uictore NBL ¹ SP ²	bobulco N	156 requiri BLS] requirit P, requirit N, requirem M
157 semianimeñ P, simianimae N	suprema P	gentem P ¹ , cf. X, 6, 49	158 halitus] alitus NLS, alitus M, alitur B, litus P
errat] iret L ² , fort. esset	159 ferit L ² (foret coniunct. praes.)	160 reliquid P	161 habent PL ² , om. NBL ¹ MS
162 VII P, VI N	DEVERSE FORME DEMONVM N	hic L ¹ S ¹	167 se ut terror] aut error P ¹ , ut terror <i>rell.</i>
169 nequid N	superatis NBP ²	rebelleret P ¹	170 temp-nens M
171 inadversus N] in aduersos PL ² , in aduersis BL ¹ MS, cf. I, 238	172 clipeo LS] clypeo <i>rell.</i>	hostili BL ¹ M	

qua penetrante acie se machina falsa resolvit.
 saepe etiam in sanctum vacuos acuere tumultus
 175 infitiores falso minitante flagello.
 sed fremitus fragilis per inania cymbala tinnit
 oppositisque minis interritus ipse resistit,
 nec fundata decet contra evacuata moveri.

Hinc quoque letiferi suffusus felle veneni
 180 perfidus horribilis trux lubricus invidus anguis
 ore cruentatis Martinum provocat armis:
 cur habeat monachos oneroso crimine pressos?
 cur maculosa cohors habitet pia saepta magistri?
 ne rea turba malis violet consortia iusti
 185 morbida neu reliquos vitii contagia fucent,
 qui male polluerint lavacri venerabilis undam
 ac sua perdiderint baptismata crimine mersi,
 nec via sit veniae periit quibus orbita lapsis,
 cum semel in foveam vix sit revocare ruentem
 190 ac neque restitui vastato in corpore florem,
 nec redeat miseris ultra indulgentia Christi.
 tunc Martinus ait haec contra daemonis iram:
 'perfide desipiens, quia non tua commoda cernis,
 hostis inique tibi, tibi noxie te pereunte:
 195 si nunc paeniteas, si nunc resipiscere velles,
 praecipitare animas ut iam per crimina nolles
 nec tua servirent alienae tela ruinae
 erroresque tuos damnare ultime iudex,
 de pietate dei fidens promittere possem,
 200 ut tibi tam misero misereri Christus haberet
 et cito donaret scelerata piacula culpa.

Sulp. Sev. V. M.

orationis auxilio protegebat. (2) audiebantur plerumque convicia, quibus illum turba daemonum protervis
 vocibus increpabat: sed omnia falsa et vana cognoscens non movebatur obiectis.

22, 3 Testabantur etiam aliqui ex fratribus, audisse se daemonem protervis Martinum vocibus increpan-
 tem, cur intra monasterium aliquos ex fratribus, qui olim baptismum diversis erroribus perdidissent, conver-
 sos postea recepisset, exponentem crimina singulorum. (4) Martinum diabolo repugnantem respondisse con-
 stanter, antiqua delicta mellioris vitae conversatione purgari, et per misericordiam domini absolvendos esse
 peccatis, qui peccare desierint. contra dicente diabolo, non pertinere ad veniam criminosos, et semel lapsis
 nullam a domino praestari posse clementiam, tunc in hanc vocem fertur exclamasse Martinus: (5) 'si tu ipse,
 miserabilis, ab hominum insectatione desisteres et te factorum tuorum vel hoc tempore, cum dies iudicii in
 proximo est, paeniteret, ego tibi vere confisus in domino Iesu Christo misericordiam pollicerer'. o quam
 sancta de domini pietate praesumptio, in qua etsi auctoritatem praestare non potuit, ostendit affectum.

173 quae PL¹ 174 sanctum L] sancto NBMS, sanctos P 175 infitioris M, inficiatoris BS
 minidante NM, miniante P² 177 obpositisque N 178 mundata P¹ ecuata N 179 viii P,
 vii NM EXPROBRATIO DIABOLI N 182 monachus M, mo**nachus (eras. ch) N pressus NMP²
 184 mali Mommsenus 185 neo P¹, seu M fucent P²] fuscant L², fugant rell. 186 polluerint
 PL²] polluerent rell. 187 baptismata PNS 188 ne P 189 sit] est codd. 191 redeant P
 192 tum NMS 194 tibi tibi noxie te NL²] tibi tibi noxiae P, tibi noxie te BL¹S, tibi noxiae te M
 195 poeniteas N nelles BL] uellis PNM, uellis S 196 clamina nollem P 197 seruirent L²] saeuirent rell.
 198 damnatos P¹ ultime i. e. tandem 199 pietate praeter pi i. ras. I m. N possem L²] possum rell. 201 fort. scelerate

- ob hoc arce poli descendit ad arva redemptor,
perdita ut eriperet, peritura nec ipsa perirent.
inmaculatus enim maculas detergere venit
205 vulneribusque suis curaret ut ulcera mundi.
funeris ordo sui nostrae fuit arra salutis:
sputa flagella chlamys fel acetum lancea clavi,
crux, pia mors, tumulus lapis, inferus umbra tyrannus:
victa simul triduo premit, et redit auctor ad astra.
210 descensusque suus meus est ascensus in altum.
nec peccatoris mortem magis eligit ultor,
quando suis poenis nobis dedit arma salutis'.
sic pius indomitam pestem mansuescere temptat
promisitque lupo bona pastor ovilia reddi.
215 quanto magis homini reseravit praemia Christi,
propter quem ipse deus homo fit, iacet atque resurgit?
o pietas et celsa fides, praesumptio dulcis,
quae promittit opem deceptor et perituro!
explicuit votum, si non valet ire iuvandum:
220 cui minus in posse est, satis est ostendere velle,
nam totum inpendit qui non abscondit amorem.
Hinc Clarus, placidis adulescens moribus expers,
Martinum amplectens patrem et sua cuncta relinquens,
tempore quique brevi micuit virtute fideque,
225 cum prope pontificem habitacula constituisset
ac sua complures peterent consortia fratres,
huic se tunc monachus socians Anatolius addit.
in commune prius humilis censura sodalis.
qui rudis ingenii, versuto inclusus ab hoste
230 post ait ad sese quod caelitus angelus iret
ac reserare sibi mysteria clausa Tonantis,
et cito siderea volitent sua nuntia pinna
atque remissa viri responsio nubila tangat,
inter se et dominum memorans iter esse propinquum,
235 ac sibi contigui iactat confinia caeli,

23, 1 Clarus quidam, adulescens nobilissimus, mox presbyter, nunc felici beatus excessu, cum relictis omnibus se ad Martinum contulisset, brevi tempore ad summum fidei virtutumque omnium culmen enituit. (2) itaque cum haut longe sibi ab episcopi monasterio tabernaculum constituisset multique apud eum fratres commorarentur, iuvenis quidam ad eum Anatolius (anath. *AF*) nomine, sub professione monachi omnem humilitatem atque innocentiam mentitus, accessit habitavitque aliquamdiu in commune cum ceteris. (3) dein procedente tempore angelos apud se loqui solere dicebat. cum fidem nullus adhiberet, signis quibusdam plerosque ad

202 ix *P*, viii *NM* arte *P* descendit *PN* 206 aura *B* 207 chlamys] clamis *codd.*
208 umbra *appositio ad inf. tyr.* tyrannis *N* 209 ad] et *N* 210 descensusque *L*²] discensus-
que *rell.* 211 elegit *PN* ultor *PL*²] ultro *N*, auctor *BL*¹*MS* 214 reddit *N*¹ 215 reseravit]
reserari *BLP*², reserare *P*¹, reseraria *NMS* 216 fit *NBL*] sit *PMS* adque *P* resurget *P*, re-
surgat *N* 217 o *PL*²] et *rell.* et celsa *PNL*²] excelsa *rell.* 219 *fort.* ualet ipse iuvando
221 inpendit *PNMS*] impendit *L* amorem *PL*] amore *BMS*, amore**quens *N* 222 x *P*, ix *NM*
TEGMEN FANTASMATICVM *N* adulescens *NB*] aduliscens *P*, adolescens *LMS* expers *cf. s. I*, 28
224 breue *NMS* 226 complures *BL*] cum plures *rell.* 227 anatolius *P*¹] anatholius *rell.* 229 ru-
des *NMP*² uersutu *NM* 231 *fort.* reseraret ibi mysteria *PBL*] mysit tiria *P*², misit tyria
NMS 232 penna *PBL*

se secreta dei sciendo iam esse prophetam.
 sed Clarum, ut credat, nec opinio falsa movebat.
 tunc sine more furens Anatolius adserit audax,
 quod sibi de caelo dominus transmittat amictum,
 240 induat et vestem delatam nocte silenti,
 ut signa stupeant cuius modo verba cavillant.
 elevat hinc varium monachorum turba tumultum
 et suspensa tenet spectatio vana sodales.
 interea medias quasi nox transcurrerat horas
 245 et rota flexa aequo gyra bat cardine metam:
 fit subito strepitus, quatitur locus, arva moventur
 et confusa simul vario fremit aula susurro,
 murmure raucisono frangente lepore loquellas.
 credas pugnaces volitare per astra falanges
 250 et videas rapidas discurrere turbine turmas.
 hinc ubi concussis redierunt otia turbis
 motaque tempestas tranquilla silentia sumpsit,
 advocat ex monachis confestim Anatolius unum,
 comminus et tunicam ostentat iactantior albam,
 255 qua vacue tumidus falso umbrabatur honore,
 candidus exuviis, sed nigri daemonis arte.
 inde ciet reliquos, occurrit Clarus et ipse,
 palpat mollitiem vestis candore nivali,
 serica confingunt tenuato stamina filo,
 260 nec contacta manu discerni vellera possunt.
 ducitur interea monachis nox pervigil hymnis,
 et compacta choris Davitica canna resultat,
 ut coram altithronus velamina visa revelet.

Sulp. Sev. V. M.

credendum coartabat. postremo eo usque processit, ut inter se ac deum nuntios (angelos *AF*) discurrere praedicaret, iamque se unum ex prophetis haberi volebat. (4) Clarus tamen nequaquam ad credendum cogi poterat. ille ei iram domini et praesentes plagas, cur sancto non crederet, comminari. (5) postremum in hanc vocem erupisse fertur: ecce hac nocte vestem mihi candidam dominus de caelo dabit, qua indutus in medio vestrum diversabor: idque vobis signum erit, in me dei esse virtutem, qui dei veste donatus sim. (6) tum vero grandis omnium ad hanc professionem expectatio. itaque ad mediam fere noctem fremitu terram (t. *om. AF, s. v. 246*) insultantium commoveri omne monasterium loco visum est: cellulam autem, qua idem adulescens continebatur, crebris cerneret micare luminibus, fremitusque in ea discurrentium et murmur quoddam multarum vocum audiebatur. (7) dein facto silentio egressus unum de fratribus ad se vocat tunicamque ei, qua erat indutus, ostendit. (8) obstupefactus ille convocat ceteros, ipse etiam Clarus adcurrit, adhibitoque lumine vestem omnes diligenter inspiciunt. erat autem summa mollitie, candore eximio, micanti purpura, nec tamen, cuius esset generis aut velleris, poterat agnosci: curiosi tamen oculis aut digitis adtrectata non aliud quam vestis videbatur. interea Clarus fratres admonet orationi insistere, ut manifestius eis domi-

236 esset *P* 238 anatolius *P*] anatholius *rell.* asserit *L*² 239 amictum *P*¹*SL*²] amictum
*P*², amicum *NBL*¹*M* 240 delatam *PNL*²] dilatam *BL*¹*MS* 241 ut *P*¹*L*²] et *rell.* signum *PL*²
 242 *leuat *L*¹, et leuat *B* hic *B* 243 sodales *P*¹*L*²] sodalis *rell.* 244 quas *P* trans-
 currebat *L*²] transcurreret *P*¹, transcurrere *rell.* 245 gyra bat *N*] girabat *rell.* 246 arma *Ven.*
 247 surro *P*¹ 248 faucisono *P* loquellas *M*] loquellas *PN*, loquelas *BLS* 249 falangas *L*²,
 phalanges *S* 250 rabidas *N* 251 turmis *S* 253 anatolius *P*] anatholius *rell.* 254 toni-
 cam *MS* 255 qua *L*²] qui *rell.* falso umbrabatur *PN*] falso umbratur *M*, falso obumbratur *BLS*
 256 exuviis *NLP*²*B*²*S*²] exuviis *P*¹*S*¹, exuviis *M*, exuviis *B*¹ 259 confingunt *PML*²] confingunt *NBL*¹*S*
 tenuata *BL*¹, tenuatus *P*¹ 260 uellara *P* 261 ymnis *P* 262 compacta *PNMS*] compacta *L*

- iam spumabat equis Aurorae auriga rubores,
 265 Sol quoque lucifluas curru flectebat habenas
 atque renata dies revocabat in arva labores:
 mox Clarus monachum Martino ostendere tendit,
 noscens pontifici fantasmata nulla latere,
 cum sancti ante oculos vario fuit una figura
 270 decipulamque suam deceptor perdit in illum.
 coeperat his demens Anatolius ergo reniti,
 interdicta sibi ne Martini occurrat ovili.
 dum tamen invitus traheretur passibus haerens,
 tegmina falsiloqui vanescunt alba nigelli
 275 et male destituunt monachum vaga pallia nudum
 nec stat imagineis simulatilis umbra figuris.
 territa Martini sic nomine larva refugit.

- Hostis iners maiora suis dehinc viribus audens,
 perfidus et totiens elisus nec sibi credens,
 280 debilis arma movens et degener ardua temptans,
 ut sua laus fieret vel sollicitasse potentem,
 cresceret et titulis, fortem pulsasse sagittis:
 denique cum sanctus recubaret in aggere fusus,
 insinuando preces domino pro plebe sacerdos,
 285 constitit ante oculos deformis forma rebellis,
 sulphurea sub luce micans, radiatilis umbra,
 lumine mentito tenebrosus et atra vorago
 fulgidus exuviis, regali veste satelles,
 tectus bratteolis, vacuo diademate pulcher,
 290 ordine gemmarum numerosa luce coruscus,
 falsa veste potens, cui calceus inlitis auro,
 lactior et tumido iactans se pompa triumpho.

nus quidnam id esset ostenderet. (9) itaque reliquum noctis hymnis psalmisque consumitur. ubi inluxit dies, adprehensum dextera ad Martinum trahere volebat, bene conscius inludi illum diaboli arte non posse. (10) tum vero reniti ac reclamare miser coepit, interdictumque sibi esse dicebat, ne se Martino ostenderet. cumque invitum ire compellerent, inter trahentium manus vestis evanuit. (11) unde quis dubitet hanc etiam Martini fuisse virtutem, ut fantasiam suam diabolus, cum erat Martini oculis ingerenda, dissimulare diutius aut tegere non posset.

24, 4 Non praetereundum autem videtur, quanta Martinum sub isdem diebus diabolus arte temptaverit. quodam enim die praemissa prece et circumiectus ipse luce purpurea (s. v. 286), quo facilius claritate adsumpti fulgoris inluderet, veste etiam regia indutus, diademate ex gemmis auroque redimitus, calceis auro inlitis, sereno ore, laeta facie, ut nihil minus quam diabolus putaretur, oranti in cellula adstitit. (5) cumque Martinus primo

266 aque N dies] **** P¹ 267 martino PL] martinum *rell.* 268 pontifici N 269 fu-
 git una L¹, fit uana L² 271 anatolius P] anatholius *rell.* 272 ne om. L² occurarat N¹, oc-
 currere L² fort. ne interdicta s. M. occurrat ad ora; lacunam post ne statuit Mommsenus 273 tam
 P inuitus L] inuitis M, inuitis *rell.* 274 uanescunt BL] uaniscunt *rell.* 275 destituunt
 P¹BS¹L²] distituunt NL¹MS² uana NB¹M, uana B² 276 simulatilis NM, simulata illa S 278 xi P,
 x N CHRISTVM MENTIVS N hostes NM maiore N ardens S² 280 degener LMS²] *degener* P, *degenera* NBS¹
 281 temptans N 282 potenter om. BM 282 polsasse P 283 dum
 S¹ recubasset L¹ 284 preceps P 285 rebelles NM 286 sulphurea PNM 289 brac-
 teolis NM cacuo P 290 numerosas N coruscens P, coruscans S¹ 291 illitus S 292 tu-
 mido N

cuius ad aspectum sanctus hebet ore represso
 mutuaque ambo diu tenuere silentia fastu,
 295 mirans ille virum, dum despicit iste superbum.
 quem prior alloquitur reus et temerarius hostis:
 'quae dudum, Martine, cupis penetrante precatu.
 iam pia vota tenes: ego sum tua gloria Christus.
 exigis ut veniam validos recreare labores
 300 et sudata tuis ut soler bella tropaeis:
 debita militiae dare oportet munera regem.
 descensurus enim ad terras huc dirigo gressum,
 ut tua sollicitis requiescant pectora curis'.
 his sacer intrepidus nolens responsa referre
 305 despicit et reticet, tractat neque verba relaxat:
 mens solidata manens, rimans alta atque profunda
 cardine nec tremulo vento neque flante rotatur.
 lubricus hinc repetit mordacia sibila serpens:
 'credere quid dubitas proprio quod lumine cernis?
 310 en ego sum Christus, tecum qui consero voces,
 et loquor haec secreta palam dignando futura.
 neu de me trepides, testis mihi fulgida lux est'.
 spiritus ut verax Martini ignivit acumen
 ac patefecit iter, ne clausa venena laterent
 315 hostis et anguini posset discernere fraudem,
 libertate potens sanctis sermonibus inquit:
 'non ita se dominus venturum dixit in orbem,
 se neque purpureum nec sic diademate fultum
 pandit apostolicis voce insinuante columnis,
 320 cum sua carnalis raperetur ad astra figura
 atque piis plantis straverunt flamina pinnae.
 cum pede pressa sacro servirent aera regi,
 angelicis vectus manibus celer aethera calcans,
 ingrediens teneras neque frangens gressibus auras.
 325 pendula planta volans cum nubila finderet intrans,
 remige pinnigero qua non facit ala sigillum:
 cum Galilaeis tunc spectantibus angelus adstans

Sulp. Sev. V. M.

aspectu eius fuisset hebetatus, diu multum (BV, multumque AF, mutumque ε) silentium ambo tenuerunt. tum prior diabolus: 'agnosce' inquit, 'Martine, quem cernis: Christus ego sum: descensurus ad terram prius me manifestare tibi volui'. (6) ad haec cum Martinus taceret nec quidquam responsi referret, iterare ausus est diabolus professionis audaciam: 'Martine, quid dubitas credere (crede MV, cerne B), cum videas? Christus ego sum'. (7) tum ille, revelante sibi spiritu, ut intellegeret diabolus esse, non dominum, 'non

293 sanctum N habet (M) 295 despicit L] dicit P, despicit *rell.* 296 timerarius N 299 ex-
 ignis N varios BL 300 solers BL¹ tropaeis] trophaeis PNM, trophais BLS 301 oportit N
 302 descensurus L] discensurus *rell.* dirego N 305 despicit L] dispicit *rell.* reticet N tractat]
fort. restat 306 adque PN 307 n. f.] neflante P 308 repitit N 309 cernis L] cernas *rell.*
 310 confero L¹ 311 loquar N 312 trepidis P², trepedis N, trepidus S 315 posset L²] possit *rell.*
 316 sanctus L¹ inquit PN, *fort.* inquit 318 purpureum n. si P 319 p**** N¹ *corr.* N¹
 apostolicis u. insi**nuante N 320 fugura N 321 stauerunt B¹, statuerunt L¹ flamina N,
 flamma P pennas L² 322 pressas N, pressus M rigi NM 323 athera N 326 remice
 MP², remicere N pennigero L², pennigerae B ala PNL²] aula BL¹MS

sic ait altithronum rediturum qualiter iret.
unde probanda probo, reprobato reprobantia probra:
330 non sunt signa mei regis, sed castra tyranni.
ast ego transfixas clavis nisi videro palmas
atque beata crucis tum stigmata carne gerentem
ac latus et fossas traiecto missile costas,
unde cruentati pariunt baptismata rivi
335 et sacra purpureo maculas lavat unda fluente,
quae dedit in pretium generosa talenta redemptor
inque crucis trutina pretii nomismata pensans,
totum auctor redimens thesauro corporis orbem,
cum gemma una fuit quae cuncta in vasa valeret;
340 hac nisi veste tegi videam qua pertulit auctor,
indicio sine hoc Christum venisse negabo.
nam decet ut victor doceat per signa triumphum
plagaque fixa potest laudem accumulare tropaei'.
mox inimicus iners, vibratus verbere verbi,
345 pestifer acrius tenuata per aethera lapsus,
in propriam speciem rediens ad inane solutus
effugit ex oculis liquidas quasi fumus in auras
et levis umbriferae volitavit imago figurae,
visibus exclusus cellam paedore cruminans,
350 agnitus indicibus, sua per vestigia sordens
et foetore sibi comitante satellite fugit,
Martinique fidem neque fulgida forma fefellit
nec radium mentis delusit splendor inanis,
luce superfusa qua se nox taetra tegebat.
355 numquid non poterat humilis superare superbum
aut non deiceret tam mente benignus iniquum,
pacificis armis doctus domitare rebelles?
Cuius dulcis erat favor et honor altus amoris,
non solum abluere alterius, sed lambere plantas
360 hospitis atque novi vestigia tergere lingua,

se' inquit 'Iesus dominus purpuratum nec diademate renidentem venturum esse praedixit: ego Christum nisi in eo habitu formaque, qua passus est, nisi crucis stigmata praeferentem venisse non credam'. (8) ad hanc ille vocem statim ut fumus evanuit et cellulam tanto foetore complevit, ut indubia indicia relinqueret diabolus se fuisse. hoc itaque gestum, ut supra rettuli, ex ipsius Martini ore cognovi, ne quis forte existimet fabulosum.

25, 2 Quo quidem tempore credi non potest, qua me humilitate, qua benignitate suscepit, congratulatus

post 328, in cuius fine legebat qualiter ire, hunc versum inseruit Browerus: uidistis coetuque supra uestigia
ferre 329 reprobato PL²] om. rell. reprobrantia NS, probrantia Mommsenus in marg. 1 m. S: al.
reprobranda ac (ac sup. scr.) denique probo 330 tyranni L 331 uidero] dero N¹ 332 regentem P
333 et fossas L²] effossas rell. (fossas P) 334 baptismata PN, baptysmata S 335 purpureo P
336 pretium] pretio codd. (precio PS) redemptor P 337 numismata B², nummismata L 338 to-
tum PNL²] tantum BMS, tantum L¹ thesauro LM 339 uase uolaret L¹ 340 hac PL²] hanc
rell. uaste MS quam PL², quae L¹ 342 per om. P triumphum LS] triumpho rell.
343 accumolare N tropaei N] trophei rell. 345 p. a.] pestifere rius P tenuta N aera
L² 348 leues N umbriferae — figurae L²] umbrifere — figure P, umbriferam — figuram rell.
349 exclusis BL¹M 354 quae L¹, quae B, quae P¹ 356 deiceret PBL] deieceret NMS tam
mente PL] tamen te NBS, a mente M 357 rebellis P¹ 358 amoris] honoris L¹

semper aquam manibus tribuens venientibus ipse,
 caelestis cupiens homini servire minister,
 et manus alma pedes de peccatore luebat,
 cum sua porrigeret vel fimbria tacta salutem.
 365 qui inlecebras mundi fugiendas instituebat
 et saeculo sua lucra dari, nil quaerere terris,
 ut censum fugeret qui ascendere vellet Olympum,
 ut grave pondus agri vel nummi nullus haberet
 nec retineret opes qui caelo occurreret heres.
 370 namque onus ascensum vetat et descendere praestat,
 imum versa trahunt nec in altum pondera ducunt,
 in montem gradiens titubat sub fasce columna,
 deficit et fragilis valido sub pondere planta;
 mergit in undosum cumulatam sarcina proram:
 375 ut petat ad portum, rerum facit entheca iactum.
 Qui pater inlustris Paulini gesta beabat.
 floruit Italiae quo post antistite Nola
 qua regio Campana sedet rectore superno:
 dives agris, opulens famulis, locupletus acervis,
 380 vir censu vastus, lare celsus et ore rotundus,
 ditior ipse fide pro Christo fit sibi pauper
 et dedit innumeros redimentes crimina nummos.
 cuius sparsa solo migravit ad astra facultas
 fecit et in caelum pigras ascendere terras,
 385 uno stando loco et dant bruta ad sidera saltum.
 ergo euangelicum Paulino implente relatum
 Martinus monitat cunctis talem esse sequendum,
 tramite difficili potuit quia pergere dives

Sulp. Sev. V. M.

plurimum et gavisus in domino, quod tanti esset habitus a nobis, quem peregrinatione suscepta expeteremus. (3) miserum me — paene non audeo confiteri — cum me sancto convivio suo dignatus esset adhibere, aquam manibus nostris ipse obtulit, ad vesperum autem pedes ipse nobis abluit. nec reniti aut contra ire constantia fuit: ita auctoritate illius oppressus sum, ut nefas putarem, si non adquevissem. (4) sermo autem illius non alius apud nos fuit, quam mundi inlecebras et saeculi onera relinquenda *e. q. s.*

25, 4 Praestantissimumque nobis praesentium temporum inlustris viri Paulini, cuius supra fecimus mentionem, exemplum ingerebat, qui summis opibus abiectis Christum secutus solus paene his temporibus euangelica praecepta compleret: illum nobis sequendum, illum clamabat imitandum: (5) beatumque esse praesens saeculum tantae fidei virtutisque documento, cum secundum sententiam domini dives et possidens multa vendendo omnia et dando pauperibus, quod erat factu impossibile, possibile fecisset exemplo.

25, 6 Iam vero in verbis et confabulatione (*s. v. 391*) eius quanta gravitas, quanta dignitas erat! quam acer (*BMV*, alacer *AF*), quam efficax erat, quam in absolvendis scripturarum quaestionibus promptus et facilis! (7) et quia multos ad hanc partem incredulos scio, quippe quos viderim me ipso etiam referente non credere, Ie-

362 homini *PL*²] hominis *BL*¹, homines *NMS* 366 saeculo *N* 367 uellit *P* olimpum *L*
 368 agri *om. B* uel nummi *PL*] uelque nummi *NM*, uel quae nummi *BS* 369—426 in *B* et *M*
iterum scripti extant inter II, 284 et 285, in utroque prima manu ut videtur notati. B^b et M^b enotabo ubi ab
B^aM^a dissentiant 369 retinet *MB^b*, retinebat *S* 370 descendere *PN*] descendere *rell.* 372 ti-
 tubabat *N* suf *M* 373 defecit *N* sup *S*¹ 374 uergit *L*² cumulatam *L*] comulatam
P, cumulatam *rell.* 375 entheca *P*] enteca *L*², emptica *rell.* 376 PAVLINVM IMITANDVM *N* il-
 lustris *S* 377 quo *SL*²] qui *rell.* antestite *PM* 378 sedet *PL*²] sedit *rell.* (redit *B^b*)
 379 diuis *M^a* locupletus *P*¹ corr. *P*¹ 385 sydera *S* 386 euangelicum *P* implente *P*] implente *BLMS*
 388 tramiti *N*

- depositoque onere ascendit quia liber in arcem
 390 exemploque monens vocat altius ire sequaces.
 Iam quoque Martini quae fabula fluxerit ore,
 quae gravitas fuerit, quam acer, de lege disertus!
 quaestio nec latuit caelesti iure peritum:
 vir reserare valens quodcumque aenigma negaret,
 395 ingenii dulcis prudentia larga redundans,
 fonte perenne bibens quod rivulus ille rigaret,
 sermo pius promptus placidus catus aptus amandus
 intentis animis, caeli possessor in arvis,
 pervigil orator mandando negotia Christo,
 400 iudicis in vultus inopum querimonia pandens,
 doctus in arte sacra miserorum exponere causas,
 adsertor validus, superans fora iura togatos,
 nobilis adstructor, facundus contionator.
 qui prece profusa domini vadimonia placans
 405 quantum voce valens viduis atque orfanatrofis,
 cuius et ipsa polum taciturna silentia pulsant!
 mens fundata deo, sine fuco, proxima caelo,
 otia nulla terens et nulla negotia carnis,
 quidquid agendum esset totum velociter implens;
 410 sed mora Christus erat, famulans sibi nocte dieque,
 non cibus et somnus nisi quod natura necessat:
 tardus edax, velox vigilans sopor, esca sub ictu,
 nec faceret nisi quod sine his caro vivere nescit;
 tempus utrumque dicans causis repetendo duabus:
 415 lectio nunc resonans sibi, nunc oratio currens;
 cuius erat requies tantum mutare labores.

sum testor spemque communem me ex nullius umquam ore tantum scientiae, tantum ingenii boni et tam puri sermonis audisse. (8) quamquam in Martini virtutibus quantula est ista laudatio! nisi quod mirum est homini inlitterato ne hanc quidem gratiam defuisse. (26, 1) sed iam finem liber postulat, sermo claudendus est, non quod omnia, quae de Martino fuerint dicenda, defecerint, sed quia nos, ut inertes poetae, extremo in opere negligentes, victi materiae mole succumbimus. (2) nam etsi facta illius explicari verbis utcumque potuerunt, interiorem vitam illius et conversationem cotidianam et animum caelo semper intentum nulla umquam — vere profiteor — nulla explicabit oratio. illam scilicet perseverantiam et temperamentum in abstinentia et in ieiuniis, potentiam in vigiliis et orationibus, noctesque ab eo perinde ac dies actas nullumque vacuum ab opere dei tempus, quo vel otio indulserit vel negotio, sed ne cibo quidem aut somno, nisi quantum naturae necessitas cogebat, vere fatebor, non si ipse, ut aiunt, ab inferis Homerus emergeret, posset exponere: (3) adeo omnia maiora in Martino sunt, quam ut verbis concipi queant. numquam hora ulla momentumque praeteriit, quo non aut orationi incumberet aut insisteret lectioni, quamquam etiam inter legendum aut si quid aliud forte agebat, numquam animum ab oratione laxabat. (4) nimirum ut fabris ferrariis moris est, qui inter operandum pro quodam laboris levamine incudem suam feriunt, ita Martinus etiam, dum aliud

389 honore <i>M</i>	quia] qui <i>codd.</i>	391 DE CONLOQUIORVM AC PATIA RI. (<i>i. e.</i> de conloquio ac
prudencia eius) <i>N</i>	fluxerit <i>PNL</i> ²] fluxerat <i>rell.</i>	392 quam] qu** <i>L</i> ¹ , quem <i>B^aMS</i>
non <i>B^aLS</i> , <i>om.</i> <i>NMB</i> ^b	latuit * <i>M^a</i> , latuit d <i>sic M^b</i>	393 nec <i>P</i>] peritum <i>PBL</i>] perito <i>rell.</i>
dans <i>P</i>	397 promptus <i>LSB</i> ^b] prumptus <i>PNM</i> , promtus <i>B^a</i>	395 retu-
sesser <i>N</i> , posseruor <i>M^a</i>	399 pervigil <i>N</i>	398 pos-
mittens <i>L</i> ¹	402 fora iura togatos <i>L</i> ²] fura iura togatos <i>P</i> , oratura togatus <i>rell.</i>	403 adsertor <i>L</i> ¹
405 orphanotrofis <i>B^b</i> , orfanotrosis <i>M^b</i>	407 deo] domino <i>N</i>	409 quidquid <i>PN</i>] quicquid <i>rell.</i>
implens <i>PN</i>] implens <i>LMS</i>	410 famulas <i>B</i> <i>utrubique 1 m.</i>	411 non] nam <i>Mommsenus</i>
necesse est <i>L</i> ² , negasset <i>L</i> ¹	412 terdus <i>P</i> ¹	415 resonas <i>P</i>
iactu <i>S</i>	414 causa <i>P</i>	
	duas <i>P</i> ¹	

si foris isset, erat homo iugiter intimus orans,
 caelo non carnis, sed tendens lumina cordis.
 nec dolus inclusus latuit nec ab ore refluxit.
 420 vir sine mundanis, domini possessio munda,
 nullum iudicio damnans, mala nulla repensans;
 haec sua forte fuit, si facta iniuria fratri est.
 a minimis laeso non umquam erat ultio dulcis
 deque gradu proprio neque reppulit officialem.
 425 carus et adversis, pius aequis, blandus iniquis,
 ira tumor risus maeror stetit exul ab illo.
 non in fronte tenens nubem nec in ore cachinnum
 idem semper erat facie cute corde colore,
 nec variabat opus vir adhuc in corpore constans,
 430 immortale aliquid mortali ab imagine promens.
 ora deus, sensum pietas, pax corda tenebat,
 pro se parva gerens aliena misertus agebat,
 naturae ut seriem postponens angelus esset.
 alta supergrediens, mente ultra nubila tendens
 435 liber ab humanis intrabat sidera civis.
 inclita signa gerens et multa futura prophetans
 stabat adhuc terris caelestibus intimus haerens,
 noscens clausa dei quasi consiliator amici,
 cum sua participat caro secreta clienti;
 440 vir cui Christus amor, Christus honor, omnia Christus,
 flos odor esca sapor fons lux via gloria Christus:
 huius in affectu insertus solidatus adultus
 ac velut arbor agri, secus est ubi cursus aquarum,
 flore comis foliis et fructu perpete gaudens
 445 ornata aeternae fert poma perennia vitae
 inter apostolicas acies sacrosque prophetas
 martyriique choros atque agmina fulgida caeli,
 rege sub invicto qua exercitus ille coruscat
 per turmas, procures, legiones atque cohortes
 450 milite seu comite et gradibus duce consule crescens,

Sulp. Sev. V. M.

agere videretur, semper orabat. (5) o vere vir beatus, in quo dolus non fuit: neminem iudicans, neminem dam-
 nans, nulli malum pro malo reddens. tantam quippe adversum omnes iniurias patientiam adsumpserat, ut, cum
 esset summus sacerdos, inpune etiam ab infimis clericis laederetur, nec propter id eos aut loco umquam amoverit
 aut a sua, quantum in ipso fuit, caritate repulerit. (27, 1) nemo umquam illum vidit iratum, nemo commo-
 tum, nemo maerentem, nemo ridentem: unus idemque fuit semper, caelestem quodammodo laetitiam vultu
 praeferens extra naturam hominis videbatur. (2) numquam in illius ore nisi Christus, numquam in illius
 corde nisi pietas, nisi pax, nisi misericordia inerat. plerumque etiam pro eorum, qui illius obtrectatores vi-
 debantur, solebat flere peccatis, qui remotum et quietum venenatis linguis et vipereo ore carpebant *e. q. s.*

417 issit NM	418 carni L ¹	419 inclusus] in corde L ¹	420 domino L ¹	421 damp-
nans M	repinsans NP ² , repensas B ^b M ^b	422 sua] si P	si fac i. f. e. N, si fratri iniuria	
facta est L	423 nonnunquam (M)	424 deque PB ^a L] denique NMSB ^b	426 desinit B ^b M ^b	
429 uariebat N, uariat L ¹	430 immortale NLM]	immortale PS, mortale B	435 sydera S	ci-
ues P	436 inclyla P	437 haerens] herens P, haeres N, heres <i>rell.</i>	438 clusa P	con-
ciliator (B)	439 caro] coram L ²	441 extat P, om. <i>rell.</i>	uia] et Ven. <i>vulg.</i>	443 uelud
PB ¹	secu**s N	ub* N ¹ <i>corr.</i> N ¹	446 probhetas S ¹	447 chorus MS
quae NS, que BL ¹ M	449 ***iones P ¹ <i>corr.</i> P ¹	coortes N	450 consul N	448 qua PL ²

lacteus iste toga, rutilus micat ille corona,
 hunc praetexta nitens, illum diadema facetat,
 hos chlamys, ast illos armilla topaza decorat,
 balteus huic radiat, huic infula crine coruscat,
 455 alter palmatae, trabeae nitet alter honore,
 pingit et ornatum gemma aurum purpura byssus,
 nec videt hoc oculus quod habet super astra senatus:
 his frueris, Martine, bonis sub principe caeli,
 coetibus angelicis sociabilis et patriarchis,
 460 compar apostolicis meritis, aequande prophetis,
 addite martyribus, rubricat quibus unda cruoris,
 fulgide confessor, candentia lilia vincens,
 lumine purpureo redimite, decore corusce,
 liberior gradiens per celsa palatia regis,
 465 vir transcripse potens aeterna in saecula civis:
 signifer arma crucis fers nobilitata triumphis,
 dulcis, adorande et mihi pectore, voce colende.
 cuius prosaicus cecinit prius acta Severus,
 versibus intonuit Paulinus deinde beatus,
 470 aequiperare valens inlustris uterque relator:
 materie victi sed et ipsi carmine cedunt.
 luminibus tantis ego nubilus inseror audax
 e minimis minimus, de magno maxima temptans,
 qui pede subtitubo, balbutio faucis anhelio,
 475 et rudis eloquio carpo quod condere certor.
 da veniam, quia te cecinit rea lingua relatu.
 fer pietatis opem misero miserando misertor,
 rector ut altithronus cum venerit arbiter orbis,
 tu memor obtineas delicti obliviam nostri:
 480 inter me ac dominum mediator adesto benigne,
 quem sua culpa ligat tua ut interventio solvat.
 spes Fortunati sit fida salutis egeni
 suppliciter humilem tibi se straxisse, patrone,
 qui leprae maculas medicata per oscula purgas
 485 mortis et extremae revocas in origine finem
 carnis adhuc fragilis quondam sub imagine constans.
 nunc opus ut mites pietas tua commodet aures,
 nam prece posse vales apud illum cuius haberis:
 quod peto tu poteris, quia totum praestat amicis.
 490 sic tibi quaeque petis tribuat praesentia regis.

452 diadima *P* facetum *BL*¹ 453 chlamys] clamys *NM*, clamis *rell.* 454 balteus *M* huic
 radiat huic *Ven.*] hinc radiat hinc *codd.* (hinc radiat *N*) 456 ornatum *P* purpura *L*² 457 vidit *M*
 hoc oculus *PNL*²] oculus hoc *MS*, oculus *BL*¹ 458 fueris *N* 459 angel** (*eras. or*) *P* 460 compar *P.NMS*] *PNL*²
 compar *BL* probhetis *S*¹ 462 fulgide] hic fulgide *N*, hinc fulgide *M* 463 porpureo *L*² corusco *M*
 465 cives *PN* 466 nobilitata *PNL*²] nobilitate *rell.* 469 innotuit *L*¹*MS* 470 aequiperare *sic codd.*
 illustris *S* 471 materie *P.BLS*] materiae *NM* 473 e *L*²] et *rell.* minimus minimus *P* 474 bal-
 buttio *N* 475 rudis *PNL*²] rudio *BM*, rudi *L*¹*S* certo *B* 476 reatu *S*¹ 478 altitronus *B*
 uenirit *N* 479 tum (*M*), te *P* 481 ut *om. P* 487 mites *PNL*²] mitis *BL*¹*MS* 488 abheris *NM*
 490 sit *P*¹ *subscr. om. M* (2 vv. vacui) *S* (1 v. vac.) EXPLICIT OPVS FORTVNATI PRESBITERI DE VITA | SANCTI
 MARTINI EPISCOPI LIBER SECVNDVS | INCIPIT EIVSDEM LIBER III *P*, EXPLICIT LIBER II. HABET VERSVS CCCCXC |
 INCIPIT LIBER III DE VITA SANCTI MARTINI *N*, EXPLICIT LIBER II. INCIPIT LIBER (L. *om. L*) III *BL*

LIBER TERTIVS

Haecenus in bibulis fixa stetit anchora terris,
otia lenta trahens et inerti dente quiescens.
leniter adludens dum sibilat aura soporem
et nos umbra tegit viridante crepidine ripae:
5 ecce serena dies rutilata crepuscula profert
et pelagus rate nauta petit; iam solvo rudentes
litus harundineum linquens, levo carbasa ventis.
ante per Hadriacas spumas dare vela videbar
turbine raptus aquae per murmura rauca fragoris
10 cum duce Sulpicio, bene cuius ab ore venusto
Martini sacros dulcis stilus edidit actus:
quos ego sub geminis claudio pede curro libellis,
infimus egregii contexens gesta patroni;
rursus in Oceanos videor mihi tendere fluctus,
15 maius iter gradiens, ubi se vada glauca relidunt
et crescit terrore timor rate nube profundo.
dum tamen alta peto, resonet mihi Gallus in aure
gesta beata viri, quo mitiget unda tumorem
et sermone viam releuet sale fabula dulcis.
20 deferor ecce freto, fugiunt et litora visum.
remiget hic Gallus, Martinus vela gubernet,
flamina Christus agat, portum quibus unda reducat.
nunc quoque gesta sacri, dum navigo, nauta loquatur.
Mensibus hibernis, dum Bosphorus alligat undas
25 et liquidos campos vetat imber arare carinis
Oceanusque negat commercia ferre Britannis,

Sulpic. dial. I, 27, 7. Deinde cum paululum omnes conticuissemus, Gallus ita coepit: — — (II, 1)
quo primo igitur tempore relictis scholis beato me viro iunxi, paucos post dies euntem ad ecclesiam seque-

III 1—19 in *N* alia manu scripti 1 terris] regis *P*, fort. ripis 2 et — quiescens extat in *PBL*,
om. *NMS* 3 adludens *P*] alludens *NL*², adluens *BL*¹*MS* saporem *P* 7 harundineum *PNBL*] arundineum *MS*
8 hadriacas *NL*] adriacas *rell.* 10 cōmduce sic *N* 11 sacro *L*¹ 13 infirmus *N* contesens *N*¹ corr. *N*¹ 14 in oceanus *M*, innoceanos *P* uideor *PSL*²] uideo *NBL*¹*M*
15 gradior *L* 16 crescet *N* nube: ubi *i. ras.* *N* 17 alto *NM* 18 beati *LM* quo] qua *codd.* (quam *P*) mitigit *PN* timorem *L*² 19 stabula *M* 20 littora *S* 21 guuernet *N* 22 portum *i. q.* in portum 24 1 *P* PAVPER VESTITVR *N* bosphorus *PL*²*S*²] bosphoris *N*, phorus *L*¹*BMS*¹

cum sata sub rigido sua germina frigore celant
 ac penetrante gelu riget unda et herba liquescit,
 adstitit ante fores orans vestem aeger egenus:
 30 lingua ligata gelu nec solveret ore loquellas.
 ut tegeretur inops, sacer imperat ergo ministro.
 ipse remota petens populi caret arte tumultu.
 conperit ut sanctus nihil accepisse trementem,
 exuitur tunica algentemque obtexit amictu:
 35 quam sine teste dedit latitans et abire coegit.
 ecce minister adest rogatans procedere sanctum,
 sed sacer ante monet vestiri tegmine nudum.
 haec memorante pio stupidus hebet archidiacon:
 quid faceret, nudum dum non ibi cerneret ullum?
 40 noscere nec poterat residente antistite nudo
 qui tunicae interius non inspiciebat amictum,
 amphibalo exterius dum membra obtecta laterent.
 angit in ancipiti, quod hoc aenigma beati?
 quaestio tanta ligat neque problema solvit egeni.
 45 tunc ait ipse sacer: 'mihi tegmen defer abollae,
 nec pauper defit qui vestibus indiget illis'.
 succensus graviter tegimen fert vile minister,
 ante pedes iactans ait: 'en sine paupere vestem'.
 induitur sancto hirsuta bigerrica palla,
 50 vix cui digna foret stola lactea et aurea fulva:
 processit tum summus honor, sed pauper amictu,
 despectus tunica, caelesti in sede senator.
 interea populis ceremonia sancta retractans
 cum holocausta sacrae manibus benediceret arae,

bamur. interim ei seminudus hibernis mensibus pauper occurrit, orans sibi vestimentum dari. (2) tunc ille accessit archidiacono iussit algentem sine dilatione vestiri: dein secretarium ingressus, cum solus, ut erat consuetudo, resideret — hoc secretum beati viri pauper ille captatus, cum ei archidiaconus dare tunicam distulisset, inrupit, dissimulatum se a clerico querens, algere deplorans. (5) nec mora, sanctus paupere non vidente intra amphibalum sibi tunicam latenter eduxit pauperemque contactum discedere iubet. dein paulo post archidiaconus ingressus admonet pro consuetudine, expectare in ecclesia populum, illum ad agenda sollemnia debere procedere. (6) cui ille respondens ait, pauperem prius (de se autem dicebat) oportere vestiri: se ad ecclesiam non posse procedere, nisi vestem pauper acciperet. (7) diaconus vero nihil intelligens, quia extrinsecus indutum amphibalo, veste nudum interius non videbat, postremo pauperem non comparere causatur. mihi, inquit, vestis, quae parata est, deferatur: pauper non deerit vestiendus. (8) tum demum clericus necessitate compulsus, iam felle commoto, e proximis tabernis bigerricam vestem, brevem atque hispidam, quinque comparatam argenteis rapit atque ante Martini pedes iratus exponit. en, inquit, vestem, sed pauper hic non est. (9) ille nihil motus iubet eum paululum stare pro foribus, secretum utique

28 rigit P liquescit PN 29 adstitit N, astitit L², istitit B foris o. ueste P 30 ne
 (B) 32 arte i. e. consulto 33 conperit MS] comperit LN², comperat N¹ 34 tunica a. obtexit
 amicum N 35 latitan N et] **** N¹ 37 mouet B¹M nudum] *** L¹ 38 habet
 P archidiacon SB²L²] archidiacon P¹B¹L¹M, archidiaconus (-on) P², archidiacon* N 39 non ibi PNL²]
 ibi non S, ibi BL¹M 40 resedente PN antistite LS] antestiste *rell.* nudum Ven. (r. a. n.
nescio an accusativum valeat) 42 amphibalo] amphybalo S, amphybali PN¹ *corr.*, L², amphyboli N¹,
 ***amphybali L¹, hicaphyballi B, hic apyballi M menbra N 43 angit Ven.] anget *codd.* 44 pro-
 blima M egeni P¹L²] egenti *rell.* 45 L² in *marg.*: ab olla scil. toga, S² in *marg.*: al. ab urbe
 46 desit Ven., deerit Brouerus indigit NP² 48 uestis L 49 sanctus PL² hirsuta LS]
 hirsuta *rell.* 50 fulua] palla L¹ 52 despectus Ven.] dispectus *codd.* 53 ceremonia PNM]
 cerimonia BLS retractans N 54 IGNIS A CAPITIBUS N in *marg.* arae] arce N

- 55 protinus a capite emicuit globus ignis amici,
 lambens colla comasque, et flamma benigna volabat
 tactu mollis, honore potens, splendore coruscans,
 crine ornans, meritum prodens, pro tegmine fulgens,
 prae-buit obsequium minus inpendente ministro,
 60 gesta occulta index in lucem lumine mittens.
 o dives pauper, tunica contente nec una,
 qui nec habes aliam neque vis retinere vel ipsam,
 dum superesse putas vestitum simplicis usus,
 cui gravis est vel palla levis, dum clamat egenus:
 65 tegmine pro nudi cupiens procedere nudus
 nec partiris opem, sed totum cedis egenti,
 haec tua sola putans, petitus si nulla negasses,
 ut magis esses inops, inopi dum cuncta dedisses;
 nec puduit, verecunde pater, sine veste sedentem,
 70 sed nihil erubuit pietas inpena fidelis
 nec minimum retinens, fieret quo maior honore.
 est mihi velle loqui speciosa negotia nudi,
 sed rapiunt avidum reliquarum insignia rerum.
 Dum recubaret humo fluitans Euanthius aeger
 75 fessus et extremus cum iam super halitus iret,
 pontificem precibus celer evocat, ut properaret
 et via coepta sacri fieret sibi vita reducti.
 nec cunctatus iter Martinus adire viator
 vix medium spatium emensus gradiente senecta
 80 ante salutis opem misit, quam visus adesset,
 atque medella aegro data nuntiat ire beatum,
 significans etiam cursor medicina sequentem.
 dum pede tardat heros, praecessit cura volatu
 adventusque pii fert aura salubris odorem,
 85 ut cito succurrant, unguenta per aera tranant.

Sulpic. dial. II.

procurans, dum sibi vestem nudus inponeret, totis viribus elaborans ut posset occultum esse quod fecerat, sed quando in sanctis viris latent ista quaerentibus? velint nolint cuncta produntur. cum hac igitur oblaturus sacrificium deo veste procedit. (2, 1) quo quidem die — mira dicturus sum — cum iam altarium, sicut est sollemne, benediceret, globum ignis de capite illius vidimus emicare, ita ut in sublime contendens longum admodum crinem (l. a. c. V, longius collum crinemque AF) flamma produceret.

2, 3 Per idem fere tempus cum Euanthius (euanthius A) avunculus meus, vir licet saeculi negotiis occupatus admodum Christianus, gravissima aegritudine extremo mortis periculo coepisset urgere, Martinum

56 flama N	58 crinem PL	59 obsequi P	munus P ¹	inpendente NMS] im-
pendente LVB, intendente PL ²		62 retinere PN	67 negassis PN	68 dedissis N
70 (inpena PLMS)	71—73 om. N ¹	71 minimum S] minimam rell.		fleret PL ² S ²] flerit
NMS ¹ , fuerit BL ¹	72 est] ex N	spaciosa L ² , spatiosa P, fort. spatiosa encomia		73 insignia
P	74 II PNM	FEBRIS EVANTI REMOTA N	humo PBS] homo NLM ex sil. ('cod. Vat. humo'	
Luchius)	euanthius sic hic et infra codd.	75 alitus P	76 aduocat S, uocat N	77 uicta
P	79 medium spatium] medio spacio (spatio P) codd.	80 om. P		81 medella NMS]
medilla P, medela BL	82—85 om. BL (in marg. L ² : r[equire] u[ersus] IIII)			83 tar-
that M	heros Ven.] eros PN, erus MS	85 aera tranant P, S v. l.] aera trahant N, erat tra-		hant MS

sol veluti radiis dat longius ore calores,
 sic Martinus opem et quo non est exhibet arte.
 admiranda nimis res est, ubi peste fugata
 antea quam medicus pulsum tenet, exilit aeger
 90 obuius occurrens sancto obsequiumque rependit.
 duxit et ipse domum qui se sibi luce reduxit,
 nunc alacer saltu, recubans paulo ante grabatto.
 interea miris Euantius actibus expers
 supplicat incolumis, domui ut mora crastina tardet;
 95 hospitibus et tanti tenet una diecula vultum,
 sed mora tum fuit haec occasio danda salutis.
 Illico percussus puer atro dente chelydri
 membraque percussi distenderat ira veneni.
 cum spatium vitae mors inportuna negaret
 100 flebile et in toto regnaret corpore virus,
 exposuit puerum ante pedes Euantius almi,
 omnia confusus Martinum posse mereri.
 sanctus enim tactu mox singula membra pererrat
 atque manu medica morientia viscera palpat.
 105 inde super vulnus, qua bestia fixerat ictum,
 ut posuit digitum, fluit undique vena veneni
 et repedavit iter dederat qua vipera virus.
 hinc sacer inspiciens collecta tabe tumorem,
 pollice subducto quam fuderat ulcere serpens
 110 cuncta veneni vis per hiatum vulneris exit.
 sanguine concreto stillans, velut ubere caprae,
 turgida plaga necem vomuit de vulnere filans,
 concretam saniem vena saliente relaxans.
 effert virus iners refluyente canale liquorem
 115 et data letiferum revocat retro fistula rivum.
 expugnante fide morsus vim perdidit anguis
 et quia non perimunt perierunt arma veneni.

evocavit. nec cunctatus ille properavit: prius tamen quam medium viae spatium vir beatus evolveret, virtutem advenientis sentit aegrotus, receptaque continuo sanitate venientibus nobis obviam ipse processit.

2, 4 Altera die redire cupientem magna prece tenuit, cum interim unum e familia puerum letali ictu serpens percussit: quem iam exanimem vi veneni ipse Euanthius suis umeris inlatum ante pedes sancti viri, nihil illi impossibile confusus, exposuit. iamque se malum serpens per omnia membra diffuderat: (5) cer-neres omnibus venis inflatam cutem et ad utris instar tensa vitalia. Martinus porrecta manu, universa pueri membra pertractans, digitum prope ipsum vulnusculum, quo bestia virus infuderat, flxit. (6) tum vero — mira dicturus sum — vidimus venenum ex omni parte provocatum ad Martini digitum cucurrisse: dein per illud ulceris foramen exiguum ita virus stipasse (stillasse v. l. in cod. Veneto) cum sanguine, ut solet ex uberibus caprarum aut ovium pastorum manu pressis longa linea (s. v. 112) copiosi lactis effluere. (7) puer

86 ore] ire L 87 exibet P arce MS 90 occurrunt P, fort. occurrit 91 domum
 PL²] domo rell. 92 grabatto NBL²] grabato PM 94 incolumis BL] incolomis rell. mora PL²]
 om. rell. trastina N¹ 95 tantae N teret BL¹, terat L² cultum L² 96 occasio N
 damna BL¹ 97 III PNM PVER A SERPENTE PERCVLSVS N percussus L] percussus rell.
 (percussus N) chelydri] chelydri BL, celidri MS, cilydri P, cilidri N 99 (inportuna PS)
 104 morienti N, m****ntia L¹, medientia B vulnere L¹ 105 biste a NP², bestea P¹ 108 acer
 N 109 pollice PNL²] police BL¹MS qua f. ulcera L 111 ubera L 113 uene NM
 114 refluyente canale PNL²] refluyente carnele M, refluyente carne L¹, refluentem carne BS

stat puer incolumis, remanet neque pallor in ore.
 miratur famulum dominus, stupet et domus omnis
 120 currere servitio quem crederet ire sepulchro.
 Hinc pius antistes, loca singula more requirens.
 hispidus occurrit raedae fiscalis amictu.
 quo iumenta, sacri dum pallia pendula cernunt.
 fervida subductum rapuere per invia currum.
 125 dimissis auriga rotis et miles habenis
 Martinum flagris et fustibus arguet iniquis.
 sed de caede viri pecudi datur ultio tristis.
 ipse tamen patiens, iaculorum grandine pressus
 atque flagellatum dum debacchatur erinys,
 130 vulnera nulla refert manibus nec ab ore susurros.
 hinc gravius cruciat caedentem ignobilis ira,
 hic quia dum tolerat, se inridi computat alter.
 et magis ille furit, dum sustinet iste libenter.
 interea ad raedam redeunt grassante querella,
 135 dum satiat vindicta famem lymphatilis irae.
 mulas ire monent qua publicus advocat agger.
 voce premunt et fuste dolant lacerantque flagello,
 sed neque compulsae rapiunt iuga lora quadrigae:
 fixa manent nec fessa movent velut aerea signa,
 140 ceu liquefacta novo se glutine terra ligasset,

Sulpic. dial. II.

surrexit incolumis. nos obstupefacti tantae rei miraculo, id quod ipsa cogeat veritas, fatebamur non esse sub caelo, qui Martinum possit imitari.

3, 1 Consequenti itidem tempore iter cum eo, dum dioeceses visitat, agebamus. nobis nescio qua necessitate remorantibus aliquantulum ille processerat. (2) interim per aggerem publicum plena militantibus viris fiscalis raeda veniebat. sed ubi Martinum in veste hispida nigro et pendulo pallio circumtectum contigua de latere iumenta viderunt, paululum in partem alteram pavefacta cesserunt (haeserunt F). (3) dein funibus implicatis protentos illos, quibus, ut saepe vidistis, misera ipsa animalia conglobantur, ordines miscuerunt: dumque aegre expediuntur, moram fecere properantibus. qua permoti iniuria militantes praecipitatis in terram saltibus se dederunt. (4) dehinc Martinum flagris ac fustibus urgere coeperunt, cum quidem ille mutus et incredibili patientia praebens terga caedentibus maiorem insaniam infelicibus commoveret, magis ex hoc furentes, quod ille quasi non sentiens verbera inlata contemneret. (5) nos ilico consecuti foede cruentum atque universa corporis parte laniatum, cum exanimis in terram procubisset, invenimus: statimque eum asello suo inposuimus ac locum caedis illius execrantes raptim abire properavimus. interea illi regressi ad raedam suam furore satiati (fatigati V), agi quo ire coeperant iumenta praecipiant. (6) quae cum omnia solo fixa ac si aenea signa (V, s. om. AF) rignissent, adtollentibus altius vocem magistris, flagris hinc atque inde resonantibus, nihil penitus movebantur. consurgunt deinde omnes pariter in verbera: consumit Gallicas mularum poena mastigias. (7) tota rapitur silva de proximo, trabibus iumenta tunduntur,

118 incolumis BL] incolomis *rell.* 119 stupe P 121 iv NM antistis P, antestis M
 122 occurrens L¹ raedae] rhede PL², hede* L¹, hedem NBMS debuit fiscali 123 quo
 PNBL²] qui L¹MS², quae S¹, quod Mommsenus 124 subdictum r. p. inua P 125 demissis P
 abenis B 126 urget LS 127 sed] fort. sic 128 iac. gr. pr.] datur ultio tristis P
 129 flagellatus P dum deb. erinys] d. d. erinnys Ven., d. d. erunis N, d. d. erumnis BLMS, iaculo-
 rum grandine pressus P 130 susurros M, susorros P 132 irridi S computat PNMS] com-
 putat BL 133 iste] ille P 134 raedam] rhedam *codd.* (hredam L) redeunt N gras-
 sante BL] crassante *rell.* querella NM] querilla P, querela BLS 135 lymphatilis P] limphatilis
 BL, lymfatilis NMS 136 movent N quia BL¹ puplicus P 138 compulsae PNMS] com-
 pulsae L iaga N 139 fessa] fort. flexa uelud N signa] uelud N¹ corr. N¹ 140 glut-
 tine LS, guluttine M ligassit N

a putre ut credas animalia pulvere nexa.
 agnovere viri se numinis arte teneri.
 accurrunt celeres, inquirunt nomen euntis,
 Martinum inveniunt a se crudeliter actum.
 145 confusi, flentes, rubricante pudore reclin
 ante pedes sancti sternuntur et ore precantur,
 ut veniam errori tribuat, sinat ire ligatos.
 quos tamen ante sacer praedixerat esse retentos.
 rem probat, ulcus amat, veniam dat, abire perorat.
 150 quos virtus vinxit, pietas mollita resolvit.
 ore pependit iter: verba artant, verba relaxant,
 et iuga frena rotas mulas auriga recepit.

Carnutis hinc etiam dum praetereundo veniret.
 ethnica per campos passim obvia turba fluebat,
 155 excita amore sacri, licet et non crederet ipsi,
 ad speculare novum concurrens undique visu,
 cum necdum his Christi radiaret honore character
 nec sacra verbigeni flueret super unda Tonantis.
 at Martinus ovans, domino reserante profunda,
 160 sensit adesse locum quo fertile surgeret arvum.
 incipit alloquiis fera pectora cultor arare:
 ore sacer nitido dumosa novalia purgans,
 proscindens, iterans, bis terque quaterque resuleans
 paulatim ad fructus stupidos animaverat agros.
 165 hinc rudibus populis Christi nova semina iactat:
 sensibus humanis lactantia germina surgunt,
 leniter et rigidis coalescunt gramina sulcis.
 quid faceret sanctus turbis coeuntibus amplis,
 messe in tam multa veniens operarius unus?
 170 excolit includit serit inserit alligat ambit.

sed nihil penitus saevae manus agebant: uno atque eodem in loco stabant fixa simulacra. quid agerent infelices homines nesciebant, nec iam ultra dissimulare poterant, quin quamlibet brutis pectoribus agnoscerent, divino numine se teneri. (8) tandem ergo in se regressi coeperunt quaerere, quis ille esset, quem in eodem loco ante paululum cecidissent, cum percontantes cognoscunt ex vianibus, Martinum a se tam crudeliter verberatum. tum vero apparere omnibus causa manifesta, nec ignorare iam poterant, quin ob illius viri iniuriam tenerentur. (9) igitur omnes rapidis nos passibus consequuntur. conscii facti ac meriti, pudore confusi, flentes et pulvere, quo se ipsi foedaverant, caput atque ora conspersi, ante Martini se genua provolvunt, veniam precantes et ut eos abire sineret postulantes *e. q. s.* (10) senserat etiam, priusquam occurrerent, vir beatus illos teneri, nobisque id ante iam dixerat: veniam tamen clementer indulsit eosdemque abire permisit, animalibus restitutis.

4, 4 Fuerat causa nescio qua Carnotum oppidum petebamus. interea, dum vicum quendam habitantium multitudine frequentissimum praeterimus, obviam nobis inmanis turba processit, quae erat tota gentilium: nam nemo in illo vico noverat Christianum. verum ad famam tanti viri campos omnes late patentes confluentium multitudo contexerat. (5) sensit (s. V, s. hic AF) Martinus operandum et adnuntiante sibi spiritu totus infremuit, nec mortale sonans verbum dei gentilibus praedicabat, saepius ingemescens, cur tanta domi-

141 a putre PNL²] apud se BL¹MS 145 rubicante MS 153 v PNM TERTIVM MORTVVM
 VITAE REDDIT N carnutis PN] carnotis BLMS 154 ethnica per P] ethnica per L², et hic aper L¹,
 et hinc aper NB, et hinc per MS campus P 155 ipsa BL¹ 156 visu scil. novum 157 cha-
 racter B] character rell. 159 at] et P martinum P¹ 160 suggeret P 163 proscindens B¹,
 proscindens P 165 iactet P 166 lactentia L¹, lactantia P¹ 167 calescunt P¹ 169 messe
 in] messem P

interea mulier defuncto pendula nato
 brachia distendens offert ante ora cadaver,
 funeris increpitans misero fera cantica planctu;
 dum dolor ad lacrimas trahit, haec vix explicat ore:
 175 'fortis amice dei, toto venerabilis orbe,
 quem semper lamenta movent pietate propinqua,
 ardens quid cupiam corpus tibi nuntiet algens.
 ecce obiit miserae mihi filius ubere raptus,
 in quo mater eram: nec spes neque restitit heres:
 180 occubuit genitus, cecidit domus et mihi fructus,
 nulla remanserunt uteri solacia duri
 nec superest quod dulce vocem, quo fessa reclinem,
 ubere quod recreem: totus perit ordo parentis.
 qui restas, precor, adfer opem medicamine verbi,
 185 redde genus nec sit matris mihi nomen inane:
 ni suboles redeat, secum mea funera ducat'.
 adiuuat hanc populus clamans: 'sacer, adnue votis'
 in cunctis vox una tonat, 'miserere precanti'.
 tum pius antistes, genibus profusus in arvis,
 190 sternitur ante oculos domini, pro plebe satagens,
 ut mereretur ovem, per quam grex plurimus esset.
 adnuit omnipotens, famulo dans culmen honorum.
 mox bonus ore preces orator misit in aures,
 ordine disposito postquam se oratio complet,
 195 erigitur senior, simul infans vivificatur
 porrigiturque suae populo sub teste mamillae.
 fit fragor et populi nova pectore vota volutant,
 mirantes hominem leti mutasse vigorem,
 et qui in morte manet morti sua iura tulisse.
 200 inde catervatim Christum dominumque deumque
 confessi exorant fieri se lege beati.
 fit subito in campis populus catechumenus omnis:
 non templa expectant nec claustra dicata sacelli

Sulpic. dial. II.

num salvatorem turba nesciret. (6) interea, sicut nos incredibilis circumdederat multitudo, mulier quaedam, cuius filius paullo ante defecerat, corpus exanime beato viro protensis manibus coepit offerre dicens: scimus quia amicus dei es: restitue mihi filium meum, quia unicus mihi est. (7) iunxit se cetera multitudo et matris precibus adclamabat. tum Martinus videns pro expectantium salute, ut postea nobis ipse dicebat, consequi se posse virtutem, defuncti corpus propriis manibus accepit: et cum spectantibus cunctis genua flexisset, ubi consummata oratione surrexit, vivificatum parvulum matri reddidit. (8) tum vero multitudo omnis in caelum clamore sublato Christum deum fateri, postremo cuncti catervatim ad genua beati viri ruere coeperunt, fideliter postulantes ut eos faceret Christianos. (9) nec cunctatus, in medio ut erant campo,

172. 173 extant in PN, om. BLMS, in marg. L²: r̄q. v. ii 172 brachia PN] brachia *rell.* 175 or-
 ber N 177 nuntiat PL 182 quod dulce PNL²] quod luce S¹, quo luce BL¹MS² quo PL]
 quod *rell.* 183 regreem P¹ 184 affer L², adfert N 185 ne PB inane L, S v. L.] inante
rell. 186 suboles] subolis PNM, soboles BLS 187 populos N adnue PNB¹M] annue LS
 188 cunctis BLS] cunctos PNM 189 antestis M 192 annuit L honorem M 195 simul
 bis P uiuificatus M 197 uoluntant B¹, uoluntate M, uoluuant N² 200 deumque om. N
 201 beatos Ven. (intellege ut Martini fiant secundum legem) 202 campis SL²] campos PNB, campus M,
 campo L¹ catechumenus] catieuminus *codd.* 203 expectant] expectant S², spectant *rell.* ne-
 que S¹

- ecclesiaeque typum campus generosior explet,
 205 quodque solet tectis pratis adhibetur apertis.
 unica mors pueri sic vitae parturit agmen,
 dumque unus terrae rediit, plebs astra recepit:
 sub duce Martino felix exercitus hic est.
 Dum regeret princeps data iura Valentinianus,
 210 Romuleis opibus mundo famulante superbus.
 tum pia causa sacrum comitatum compulit ire.
 quem, quia praesensit se posci talia Caesar
 quae nolle praestare, virum iubet arce repelli
 et vetat a foribus penetrare palatia iustum.
 215 instat ad haec uxor, cui tunc erat Arrius auctor.
 sed sacer ut vidit tali se fraude repelli,
 hinc aula exclusus redit arma domestica sumens,
 contegitur saetis respergitur atque favillis.
 ordine miles agens removet potumque cibumque.
 220 nocte dieque vacans orandi iugiter usu.
 septimus ergo dies aderat, quo sanctus amore
 fortia castra movens his desudabat in armis:
 quo angelus adsistens iubet ire palatia iustum.
 fretus in auxilio Martinus pergit ad arcem.
 225 limine nullus obest. ad principis ora perintrat.
 qui sanctum inspiciens, quod adesset frenduit ore
 atque adstante pio solio neque surgit ab alto.
 regalem sellam mox ignibus ardor oberrat
 et vaga flamma natat qua molle sedile coruscat.
 230 undique fusa furens, sed culpae Caesaris ultrix,
 cervicis durae solvens ardore rigorem.
 inde flagella cocunt, hinc regem incendia caedunt,
 vapulat et rapidis flammis augusta potestas.
 hinc celer exiluit rapiens se Caesar et ardens,
 235 Martini genua amplectens pedibusque volutans.

cunctos inposita universis manu catechumenos (catechuminos *V ut i.*) fecit, cum quidem ad nos conversus diceret, non inrationabiliter in campo catechumenos fieri, ubi solerent martyres consecrari.

5, 5 Eo fere tempore, quo primum episcopus datus est, fuit ei necessitas adire comitatum. Valentinianus tum maior rerum potiebatur (r. p. *F*, r. summa p. *A*, r. omnium p. imperiue *sic V*). hic cum Martinum ea petere cognovisset, quae praestare nolebat, iussit eum palatii foribus arceri: etenim ad animum illius inमितem ac superbum uxor accesserat Arriana, quae totum illum a sancto viro, ne ei debitam reverentiam praestaret, averterat. (6) itaque Martinus, ubi semel atque iterum superbum principem adire temptavit, recurrit ad nota praesidia: cilicio obvolvitur, cinere conspergitur, cibo potuque abstinet, orationem noctibus diebusque perpetuat. (7) septimo die adsistit (adstitit *AF*) ei angelus: iubet eum ad palatium ire securum, regias fores quamlibet clausas sponte reserandas, imperatoris spiritum superbum molliendum. (8) igitur istiusmodi praesentis angeli confirmatus adloquio et fretus auxilio palatium petit. patent limina, nullus obstitit: postremo usque ad regem nemine prohibente pervenit. qui cum venientem e minus videret, frendens (infrendens *AF*) cur fuisset admissus, nequaquam adsurgere est dignatus adstanti, donec regiam sellam ignis operiret ipsumque regem ea parte corporis, qua sedebat, adflaret incendium. (9) ita e solio suo superbus

205 pratis] p***** <i>P</i> ¹	adhibetur <i>NM</i> , adhibetur <i>B</i> ¹	209 vi <i>PNM</i>	SEDES VALENTINIANI
svccensa <i>N</i>	211 com.] ad com. <i>Broverus</i> (cf. 223)	compulit <i>S</i>	212 posci <i>PB²L²</i>] poscit <i>rell.</i>
214—216 omissos in ora infima supplet 1 m. <i>S</i>	215 arrius <i>sic codd.</i>	autor <i>NM</i>	216 om. <i>M</i>
219 milis <i>MS</i> ¹	220 uisu <i>P</i> ¹	222 his] quo <i>P</i> ¹	223 quo om. <i>P</i>
lumine <i>PS</i>	226 adesset] adest et <i>MS</i>	227 astante <i>P</i> ¹	230 sed] fort. et
ultrex <i>PN</i>	232 cocunt <i>PNM</i>] coquunt <i>BL</i> , cogunt <i>S</i>	233 rapitus <i>P</i> ¹	234 exiliit <i>B</i>

sicque superbum hominem se agnoscere poena coegit,
 vilia regna probans et celsa cacumina curvans,
 imperiale caput sancti ad vestigia subdens.
 nec spectare preces patitur reverentia iusti:
 240 praestitit ante tumens, quam supplex danda rogasset.
 regia rite parans convivium saepe beato
 obtulit inde favens abeunti munera princeps;
 paupertate potens sed repulit omnia sanctus
 donaque despiciens meruit plus principe ab ipso,
 245 tanto maius habens quanto minus ambit avarus.
 omnia sunt soli qui nulla requirit habenda.
 Hinc quoque Romuleam regeret cum Maximus arcem,
 vir capiens apicem per publica gesta triumphis.
 saepius hic sanctum per celsa palatia ducit,
 250 hoc toto sermone loquens de luce futura,
 quis sit honor iustis, laus gloria palma corona.
 nec regina pedes cessat lacrimosa rigare,
 sternens membra solo, suspendens gaudia voto.
 inde precatur ovans, convivium ut ipsa pararet:
 255 obtinet hoc bonitas quod non valet alta potestas.
 ipsa manu sellam posuit mensamque paravit,
 dans manibus lymphas rursus regina ministrat
 lacta modesta suis palmis quas coxerat escas.
 quo residente sacro stetit illa immobile planta,
 260 fercula subducens et pocula porrigit ipsa,
 una ministra viro sufficit ad omnia soli.
 cenula finivit, sed adhuc regina satagit

Sulpic. dial. II.

excutitur et Martino invitatus adsurgit: multumque complexus quem spernere ante decreverat, virtutem sensisse divinam emendatior fatebatur: nec expectatis Martini precibus prius omnia praestitit quam rogaretur. (10) conloquio illum atque convivio frequenter adscivit: postremo abeunti multa munera obtulit, quae vir beatus, ut semper, paupertatis suae custos cuncta reiecit.

6, 2 Maximus imperator rempublicam gubernabat, vir omni vita merito praedicandus, si ei vel diadema non legitime tumultuante milite inpositum repudiare vel armis civilibus abstinere licuisset *e. q. s.* (3) hic Martinum saepius evocatum receptumque intra palatium venerabiliter honorabat: totus illi cum eo sermo de praesentibus, de futuris, de fidelium gloria, de aeternitate sanctorum, cum interim diebus ac noctibus de ore Martini regina pendebat: euangelico illo non inferior exemplo pedes sancti fletu rigabat, crine tergebat. (4) Martinus, quem nulla umquam femina contigisset, istius adsiduitatem, immo potius servitutem non poterat evadere. non illa opes regni, non imperii dignitatem, non diadema, non purpuram cogitabat: divelli a Martini pedibus solo strata non poterat. postremo a viro suo poscit (poposcit *AF*), dicens (dein *AF*) Martinum uterque compellant, ut ei remotis omnibus ministris praeberet sola convivium. nec potuit vir beatus obstinatius reluctari. conponitur castus reginae manibus apparatus: sellulam ipsa consternit, mensam ad-movet, aquam manibus subministrat, cibum, quem ipsa coxerat, adponit. ipsa illo edente (sedente *AF*) eminus secundum famulantium disciplinam solo fixa consistit immobilis, per omnia ministrantis modestiam et humilitatem exhibens servientis: miscuit ipsa bibituro et ipsa porrexit. (6) finita cenula fragmenta panis

240 subplex *P* dando *BL* rogassit *N* 242 abeunte *P*¹ 243 repulit *N* 244 de-
 spiciens *PN*] dispiciens *rell.* 245 tanto — quanto] tantum — quantum *codd.* 246 requi**** *P*¹
 habenda] habenti *P*², *om. P*¹, habendi *rell.* 247 vii *P* reget *lineola sup. g. erasa N* 248 sa-
 piens *S*¹ publica *N* 249 hinc *BL*¹ duxit (*B*) 251 quis *PL*²] quid *rell.* 254 pa-
 reret *N* 255 obitinet *N* 257 lymphas *LS* 259 resedente *PN* immobile *P*] immobile *LS*
 261 uiri *P*¹ sufficit *B*¹*M*

fragmina, reliquias, crustas et frusta recondens,
omnia praeponens haec imperialibus escis.
265 hoc Martinus agit quo clausos carcere laxet,
exilio ductos laribusque reducat avitis.
sed tibi, sancte pater, minus est Augusta quod explet:
hoc magis obsequio crevit regina peracto.

Est locus in Toronum fine et confine Biturgum,
270 incola quem vicum vocitavit Claudiomagum:
mansio forte fuit Martino praetereunti,
ecclesiae domini qua secretaria pollent.
virgineique chori sancto abscedente requirunt,
quo stetit aut sedit, iacuit genua atque reflexit:
275 lambunt cuncta simul vel ad oscula singula ducunt,
divisere sui veneranda stramina lecti
atque leves paleas virtutis pondere pensant.
quam tetigit stipulam sanctus, non ibat inanis:
denique post fragilis confregit fortia culmus.
280 nam graviter quendam ut rabiens invaserat hostis
et truculentus agens erroris spiritus iret,
dum rapiendo rotat vaesano cardine praedam,
hunc suspensa viri collo fistuca fugavit
inmanemque hostem palearis arista removet.
285 tibia fruge ferax larvam iaculata sagittat
et stipula exilis quasi dura falarica fixit.
nec sic ullius ferri expavisset acumen,
spicula nec tantum timuisset missa per arcum,
lubrica pinnigero venientia tela volatu:
290 Parthica ceu timidum si transfodisset harundo,
plaga ut vicino gravius lacerasset ab ictu,
stramina sic metuit trepidans adamantinus hostis.

absumpti micasque collegit, satis fideliter illas reliquias imperialibus epulis anteponebat. beata mulier *e. q. s.*
— — (7, 2) tum Gallus: — propone enim tibi ante oculos captum in palatio imperatoris precibus ambiri,
reginae fide cogi, temporis necessitate constringi, ut clausos carcere liberaret, exiliis datos (dampnatos *A*)
restitueret, bona adempta rehiberet: haec quanti putas constare episcopo debuisse, ut pro his omnibus non
aliquantulum de rigore propositi relaxaret? *e. q. s.* (5) sed in Martino ista regina utrumque complevit: et
ministravit ut Martha, et audivit ut Maria *e. q. s.*

8, 7 Claudiomagus (claudiomachus *AF*) vicus est in confinio Biturigum atque Turonorum (turonum *F*).
ecclesia ibi est celebris religione sanctorum nec minus gloriosa sacrarum virginum multitudine. praeteriens
ergo Martinus in secretario ecclesiae habuit mansionem. (8) post discessum illius cunctae in secretarium
illud virgines intruerunt: adlambunt singula loca, ubi aut sederat vir beatus aut steterat, stramentum etiam
in quo iacuerat (*z*, iacuerunt *V*, quieverat *AF*), partiuntur. (9) una earum post dies paucos partem stra-

263 reliquias *NBS*] reliquias *LMP*², reliquias *P*¹ frustra *NM* 264 proponens *N* impe-
rialibus *N* 265 ait *LM* quod *MS* clausus *PN*, ausus *M* 266 ductus *P¹NM* 267 sed]
fort. si 268 peracti *BL* 269 viii *NM*, iii sic *P* toronum *PNBL*] turonum *MS* 270 in-
colo *N* claudiomagnus *PM* 273 uirgineique chori *PSL*²] uirgineique choris *N*, uirgineisque choris
BL¹M 277 uirtute spondere *N*, uirtutes spondere *M* 278 sanctus *om. P¹* inanis *BL*] inanes
rell. 279 fragiliis *N* 280 rabiens *BL* 283 fistuca sic *codd.* (fistuga *P¹*) ligauit *L*
284 (inmanemque *LS*) de versibus in *BM* intercalatis *cf. ad II, 369* 285 frugiferax *B²L²* fa-
gittat *N* 286 phalarica *M* 287 expavisset *N* 288 specula *NB¹* 289 pennigero *BL*
290 parthica *PS*] parthica *rell.* transfodisset *N*, transfodisset *P¹* harando *N* 291 ut] et *BL*
lacerasset *N* 292 trepidans *PN*] trepidus *rell.*

ac velut ex stipulis coqueret se flamma camini,
 vir stetit incolumis fugiente volucriter umbra,
 295 deserit et praedam lupus ingens et leo frendens.
 Inde revertenti Treverorum ex urbe beato
 obvia forte datur medio fera bucua campo,
 quam daemon dorso incumbens agitabat anhelio,
 pendulus aërio quatiens auriga flagello,
 300 pestifer arte nova cursor, bove nempe veraedo,
 cornigeri pecudis propulsor, mulio tristis,
 exagitator iners, residens per terga bubulcus.
 hic ubi millimodas animalis adegerat iras,
 ibat ubique fero furibunda iuvenca ministro,
 305 sub tortore gravi per curva, per invia cursans.
 accessit propius sancto furiatile cornu,
 elataque manu pecudem consistere mandat.
 quae stetit adfixo minus improba bucua gressu.
 quem sacer instantem mox vidit comminus, inquit:
 310 'perge ferox, fuge saeve, redi male, cede cruento,
 innocuum pecudem desiste agitare, nocive'.
 tunc animalis enim linquit fera belua tergum
 et recipit proprium mitissima bucua sensum.
 sternitur ante pedes sancti, veneranter adorans,
 315 flexit et ipsa genu quae non habet intellectum,
 contra naturam discernens gesta beati,
 obsequiumque dedit, meriti quae nescit honorem,
 inde magis humilis, quia libera colla gerebat,
 ante ligata tumens, a peste soluta reclinis,
 320 quae stetit ore fremens, cecidit post vincula supplex
 et sine voce favet armo iactata priore.
 tum sacer antistes pecudem praecepit abire,
 moxque gregem repetit pastoris voce revincta.

Sulpic. dial. II.

minis, quam sibi pro benedictione collegerat, energumeno, quem spiritus erroris agitabat, de cervice suspendit. nec mora, dicto citius electo daemone persona curata est.

9, 1 Per idem fere tempus Martino a Treveris revertenti fuit obviam vacca, quam daemon agitabat: quae relicto grege suo in homines ferebatur et iam multos noxie petulca confoderat. verum ubi nobis coepit esse contigua, ii qui eam eminens sequebantur, praedicere magna voce coeperunt ut caveremus. (2) sed postquam ad nos torvis furibunda luminibus propius accessit, Martinus elevata [obviam: om. V] manu pecudem consistere iubet: quae mox ad verbum illius stare coepit immobilis, (3) cum interea vidit Martinus dorso illius daemone supersedentem: quem increpans, discede, inquit, funeste, de pecude et innoxium animal agitare desiste. (4) paruit nequam spiritus et recessit. nec defuit sensus in bucua, quin se intellegeret liberatam: ante pedes sancti recepta quiete prosternitur, dein iubente Martino gregem suum petiit seque agmini cete-

293 quoqueret P	294 incolumis] incolomis codd.	296 VIII NM, VIII P	DEMON FVGATVS
A PECVDE N	297 bucua N	299 aërio om. P ¹	quantiens aurigi N
cursor] cursu codd.	ueredo codd.	301 tristis P ¹ BL]	300 ante P
resedens PN	303 adegerat BL]	adigerat rel.	302 exagitatur NM
308 affixo BL	improba L	309 om. P	inquit N
cuam LS	312 enim om. P ¹	linquit BL ¹	linquet PNM, liquit SL ²
horem L] honore rel.	318 humiles PN	319 a] * P ¹	321 armo] fort. animo
PN] tunc rel.	antistis PN, antestis M	praecepit M, praecipit N	307 pecudem N

id gestum est illo sub tempore, quando beati
 325 per medias flammās nec fimbria senserat ignes.
 De minimis etiam referantur maxima rerum.
 tempore nam quodam, dum vicos circuit almus,
 obvia (venandi studio volat agmen equorum)
 nare sagace canum fit praeda reperta fructectis.
 330 transiliunt campos equites et voce secuntur,
 intendunt leporem fugitivum agitare molossi.
 saltibus excussi latratu et dente minaci
 diffusi excurrunt celeres in amore rapinae,
 alter in alterius miscent vestigia saltus,
 335 iste sequax tacitus, petit hic clamoribus auras,
 hic frutice in vacuo delusus odore rotatur,
 motibus arboreis saltu suspenditur alter,
 capturae unius cunctorum frendet hiatus
 saepe super leporem morsu deceptus inani;
 340 unguibus iniectis dum praeda volubilis exit
 ac se turba premit, sic lubrica bestula fugit.
 non erat interea quo calle lepusculus iret:
 mons vallis petra silva frutex defecerat omnis
 per patulos campos fugienti tegmine nudo,
 345 poplite defecto, pede lasso, nare reclina.
 totus ab ore canis per singula murmura pendens
 sensit adesse tamen Martini signa beati,
 flexit iter trepidus hirsutas fraude per herbas.
 auribus adclinis, vagus exagitatus anhelus
 350 conruit ante pedes titubans lepus advena supplex,
 si non voce potest, flatu pro luce precatur.
 sic fera parva iacet Martini tegmine tuta
 et recubat dulci defensa sub arboris umbra.
 tum sacer ex solito miseratus more salubri
 355 imperat ut catuli cessent abeunte fugace.
 at sacer ille canum mox sermo cucurrit in aures,
 torpescunt agiles verbo figente lyciscae,
 gressibus instabiles pendentes saltibus ipsis,
 et rediere canes quasi per vestigia cancri.

rarum ove placidior inmiscuit. (5) hoc illud fuit tempus, quo inter medias flammās positus non sensit incendium, quod mihi non arbitror esse referendum *e. q. s.*

9, 6 Quodam tempore, cum dioeceses circuiret, venantium agmen incurrimus. canes leporem sequebantur: iamque multo spatio victa bestiola, cum undique campis late patentibus nullum esset effugium, mortem imminuentem iam iamque capienda crebris flexibus differebat. cuius periculum vir beatus pia mente miseratus imperat canibus, desisterent sequi et sinerent abire fugientem. continuo ad primum sermonis im-

325 ignes <i>LS</i>] ignis <i>rell.</i>	326 x <i>PNM</i>	<i>LVPVSCVLVS</i> DISCESSIT INCOLOMIS <i>N</i>	328 coniunge:
obuia fit praeda nare canum reperta	329 fructectis <i>sic codd.</i>	330 transiluit <i>P¹</i>	secuntur <i>N</i>] se-
quantur <i>rell.</i>	331 molossi <i>PN</i>] molosi <i>rell.</i>	341 bestula <i>B²</i>] bistula <i>rell.</i> , bestola <i>Browerus</i>	
342 quo <i>BL²</i>] quod <i>rell.</i>	343 ualles <i>PNM</i>	omnes <i>PN</i>	344 post 345 <i>BL¹</i>
<i>M</i> , fugientem <i>P¹</i>	<i>fort.</i> nullo	348 hirsutas <i>PN</i>] hirsuta <i>rell.</i>	350 conruit <i>NBM</i>] corrui <i>PLS</i>
suplex <i>P</i>	351 fletu <i>BL¹</i>	1*ce <i>P¹</i> , uoce <i>L²</i>	354 dum <i>N</i>
liciscae <i>BLS</i>	358 gressibus <i>N</i>	pendentes <i>PN</i>] pendentes <i>S</i> , pendentes <i>B</i> , prudentibus <i>M</i> , pen-	
dent in <i>L</i>	359 redire <i>P¹B¹</i> , redere <i>M</i>		

360 effugit incolumis per aperta lepusculus arva
et cane seposito tutus terit alta viator.
hic fugit, ille redit, nullus perit: ecce salutem.
sic quoque bestiolis pacem sacer intulit ipsis
debilitasque canum facta est pietatis imago,
365 qui potius vetito didicerunt parcere morsu;
et quia defuerant homines ubi mira facessit,
nil de laude perit: miracula bestia sensit.

Quanta etiam sancti sermonis gratia fulsit!
qui cum nuper ovem vidisset vellere tonsam,
370 'haec euangelii' dicens 'mandata peregit:
namque duas tunicas gestans unam obtulit insons
et nudata suo de tegmine texit egentem'.

Inspiciens itidem sanctus per rura subulcum
nudum, pellicia tantum sub veste trementem:
375 'ecce Adam, quondam paradisi sede repulsus,
exul ab elysio pascit gregis ora suelli:
deposito veteris potius carnalis amictu
Adam nempe novi nos induere instar oportet'.

Hinc iterum cernens vernantia prata beatus
380 (pars pastus, pars fossus erat, pars florens agger:
sed sue confossus, bove pastus, flore comatus),
comparat ergo tribus sanctus tria nomina rebus:
'turpis adulterii species est fossa caretis,
herbaque coniugii retinet detonsa figuram,
385 est par virginibus violis quae vernat imago,
herbis luxurians, faeno apta et flore decora,
digna deo, gemmis rator, radiantior ostro'.

Sulpic. dial. II.

perium constiterunt: crederes victos, immo potius adfixos in suis haerere vestigiis. ita lepusculus per-
secutoribus alligatis incolumis evasit.

10, 1 Operae pretium autem est, etiam familiaria illius verba, spiritualiter salsa (B, s. sancta V, spiritali
sale condita et sim. AF), memorare. (2, ovem recens tonsam forte conspexerat. euangelicum, inquit, mandatum
ista complevit: duas habuit tunicas, unam earum largita est non habenti: ita ergo et vos facere debetis.

10, 3 Item cum subulcum argentem ac paene nudum in pellicia veste vidisset, en, inquit, Adam electus
de paradiso (e. d. p. om. V) in veste pellicea sues pascit: sed nos illo vetere deposito, qui adhuc in isto
manet, novum Adam potius induamus.

10, 4 Boves ex parte prata depaverant, porci etiam nonnulla suffoderant: pars cetera, quae manebat
inlaesa, diversis floribus quasi picta vernabat. speciem, inquit, gerit pars illa coniugii, quae a pecore de-
pasta etsi non penitus gratiam amisit herbarum, nullam tamen florum retinet dignitatem: illa vero, quam
porci pecora imunda foderunt, fornicationis imaginem foedam protendit: ceterum illa portio, quae nullam
sensit iniuriam, gloriam virginitatis ostendit: herbis secunda luxuriat, foeni in ea fructus exuberat et ultra
omnem speciem distincta floribus quasi gemmis micantibus ornata radiat e. q. s.

360 incolumis L²] incolumis *rell.* 361 totus P terit BL] teret *rell.* 362 ille] iste L
363 besteolis PM, bisteolis N 364 debeletasque N 365 potio P¹ dedicerunt PN 366 fa-
cesset PL² 367 bistea N 368 xi PM 369 tonsum P¹ 371 tunicas P² obtulit P
372 texit] uestit L 373 xii PBM 375 paradysi P, paradyssi N 376 exsul PM elysio
NBP²] elysio P¹, elysio L, helysio MS suelli sic *codd.* 379 xiii PBM 380 agger PNL¹] ager BMSL²
381 confossus PNL²] fossus BLMS pastos P¹ 382 comparat PLS] coparat NM
383 caretis L²] caretis *rell.*, *scribend.* caretis (*plur.*) aut caretis 385 imago] in agro L¹ 386 luxurians
L¹B¹M 387 geminis LMS rator NBMS] ratio P¹L, radio P², grata et Ven. (rator i. e. probator)

Miles item monachum professus cingula linquens
 coniuge cum propria cuperet quia degere vitam,
 390 mutavit meliore via transcurrere metam
 iure sacerdoti monitor hoc ordine dicens:
 'belligeratori valeat ne femina iungi:
 sola aciem melius componit mascula virtus.
 debilior teneat murorum claustra caterva
 395 et sexus fragilis sese intra saepta recondat.
 hoc satis, ut mulier timeat, res ipsa timori,
 miles ad arma potens pergat galeatus in agmen,
 loricae triplicis squama radiante coruscus,
 thoraca ex humeris indutus, nixus in hasta,
 400 adsuetus clipeo, transmittens vulnus ab arcu,
 hinc capulum vibrans, hinc torquens missile telum,
 ferratae tunicae rivos sub pondere sudans'.
 his dictis mulcens iuvenem resipiscere cogit,
 coniuge postposita et repetit heremita coronam.
 405 Iugiter interea quia salsa et sancta caneabat,
 nec serie recipi neque possunt scripta teneri.
 quatenam vita sacri fuerit, quis singula currat,
 quanta fides animi, quam celsa et pura voluntas?
 ad quem non solum homines longo orbe venirent,
 410 verum etiam caelestis honor visebat amanter
 angelicusque chorus properabat ad ora frequenter,
 colloquiis placidis ut fessum animaret amicum
 et quasi complexum recreet per verba parentem.
 res probat ista sequens, quae gesta priora renarrat.

11, 1 Miles quidam cingulum in ecclesia, monachum professus, abiecerat: cellulam sibi eminus in remoto quasi heremita victurus erexerat. interea astutus inimicus variis cogitationibus brutum pectus agitabat, ut coniugem suam, quam Martinus in monasterio puellarum esse praeceperat, voluntate mutata secum potius vellet habitare. (2) adit ergo Martinum fortis heremita et quid haberet animi confitetur *e. q. s.* (4) ad haec Martinus: dic mihi ergo: numquid in illa acie, quae armata in proelium parabatur aut iam adversus hostilem exercitum conlato comminus pede dstricto ense pugnabat, ullam feminam stare aut pugnare vidisti? (5) tum demum miles confusus erubuit *e. q. s.* (6) Martinus autem conversus ad nos —: mulier, inquit, virorum castra non adeat, acies militum separata consistat: procul femina in suo degens tabernaculo sit remota. contemptibilem enim reddit exercitum, si virorum cohortibus turba feminea misceatur. (7) miles in acie, miles pugnet in campo: mulier se intra murorum munimenta contineat *e. q. s.*

12, 11 — verum ego ita virtutem huius virginis praedicabo, ut tamen nihil illis, quae ad Martinum videndum ex longinquis regionibus saepe venerunt, arbitrer derogandum, siquidem hoc beatum virum frequenter affectu etiam angeli frequentarint.

388 XIII PBM, XVIII N	MILES HEREMITA N	milis P ¹	profusus angula linquens M, professus cingulari B ¹ , p. cingula L ¹
390 uie P	391 sacerdoti]	sacerdotii PNL ² , sacerdotum L ¹ B ²	
393 componit PNS]	componit L	394 debilior M	395 recondant M
396 ipsa] fort. apta	timor B ¹ , tumor B ²	397 peragat B ¹ L ¹	398 lorica et
P ¹ , loricae L ¹ , lorycae B	triplici L ¹	399 nixus PL ²] nixus <i>rell.</i>	asta S
400 assuetus			
L ² clipeo L] clypeo <i>rell.</i>	401 missi uel templum P ¹	402 sup S ¹	404 eremita M
405 xv NBM	LAVS SANCTI N	vers. om. P ¹	quia] fort. quae
407 fuerint N	410 caelestibus P ¹	413 om. S ¹ , suppl. S ¹	406 xv P
parentum P ¹	414 ipsa M	sequens] potens BL ¹	recepti P ¹
		renarrant N	complexum PNM] complexum LS

- 415 Concilium allectum fuerat synodale Nemausum,
quo sacer antistes mediator adesse recusat.
ergo ratem scandens celerem parat ire per amnem,
coetibus in mediis habitans heremita remotus
ipse in puppe sedens: cunctos sua prora sequestrat:
420 angelus ecce tamen domini venit aliger alno
(ipsa nempe die qua se conventus abegit)
quidquid pontifices celebrant ordine narrans.
pro vice Martini peragens synodalia praesens.
atque sui cura longinqua per aethera tranat.
425 quem pendente via nec in aera pinna fatigat.
sed natat ala celer, donec nova nuntia portet.
quae mandat dominus nihil absconsurus amico.
rettulit ut prius, haec sacer et post cuncta probavit,
nec frangunt praedicta fidem neque prodita fallunt.
430 Accidit hinc demum foribus sedente Severo
compare cum Gallo, doctis et amore ministris:
murmure multivago completur cella beati,
ostia clausa tenens, diei geminante sub hora:
audivere loqui, sed quid nescire fatentur:
435 senserunt strepitum neque verba loquacia norunt.
pars fuit haec meriti, vel sic sensisse superna:
agnita si non sunt, satis est audita mereri.
post sacer egrediens cellam maiore sereno,
Sulpicio poscente diu quae gesta fuissent,
440 vix motus precibus tandem rem ex ordine pandit:
indicat hic Agnen, Theclam Mariamque locutam,

Sulpic. dial. II.

13, 8 A Martino autem saepe angelos visos familiariter et sensimus et experti sumus. rem minimam dicturus sum, sed tamen dicam. apud Nemausum episcoporum synodus habebatur, ad quam quidem ire noluerat, sed quid gestum esset scire cupiebat. casu cum eo iste Sulpicius navigabat, sed procul, ut semper, a ceteris in remota navis parte residebat. ibi angelus, quid gestum esset in synodo, ei nuntiavit. nos postea tempus habiti concilii sollicite requirentes satis conpertum habuimus, ipsum diem fuisse conventus et eadem ibi fuisse decreta, quae Martino angelus nuntiavit.

13, 1 Quodam die ego et iste Sulpicius pro foribus illius excubantes iam per aliquot horas cum silentio sedebamus, ingenti horrore et tremore, ac si ante angeli tabernaculum mandatas excubias duceremus, cum quidem nos, clauso cellulae suae ostio, ibi esse nesciret. (2) interim conloquentium murmur audimus et mox horrore quodam circumfundimur ac stupore, nec ignorare potuimus nescio quid fuisse divinum. (3) post duas fere horas ad nos Martinus egreditur: ac tum eum iste Sulpicius — coepit orare, ut pie quaerentibus indicaret, quid illud divini fuisset horroris, quod fatebamur nos ambo sensisse, vel cum quibus fuisset in cellula conlocutus: tenuem enim nos scilicet et vix intellectum sermocinantium sonum pro foribus audisse. (4) tum ille diu multumque cunctatus —: (5) dicam, inquit, vobis, sed vos nulli quaeso dicatis: Agnes,

415 xvi PNM	ANGELVS A SYNODO N	allectum M	synodale] sinodale codd. (senodale N)
nemausum P ¹] nemauso codd.	416 antestis M	418 heremita N	420 almo S ¹
P ¹ 422 quidquid P] quicquid rell.	celebrant P ¹	423 synodalia P] synotalia N, sinodalia rell.	421 ipse
424 adque P	sua P ¹	aera Ven.	425 aera sic codd.
P ¹ , alace* L ¹	portat PB ¹	428 retulit NB ¹	penna BL
PNM, xvi B	MARIA AGNIS THECLA CVM EO N	probabit N	426 ala celer] alacer
431 compare S] compare PM, compare NBL	dotis MS ²	432 murmure P	429 fragunt N
433 hostia S	tenens om. P	die ingeminante P, dei geminante S	430 xvii
437 meriri MP ² , merieri N	438 ma*are P ¹	441 agmen P ¹	sequente BL ¹ , fort. residente
		teclam LS ²	(completur NS)
			435 neque om. P ¹
			loquutam P

sanctarum exponens vultus habitumque beatus,
 quae facies oculi gena pes manus arca figura
 (lumine tam puro vidit saepe ora sororum),
 445 quis color atque decus, quae forma et gratia quanta,
 et sermone pari placidam dixisse salutem.
 hic petit ad fratres, illae petiere sorores:
 sed redit iste gradu, illae nam rediere volatu.
 culmen apostolicum celsas et honore columnas
 450 saepe Petrum meruit Paulumque videre licenter.

Daemonicas etiam tolerans saepissime pugnas
 nomine quemque suo increpitans cogeabat abire.
 maxime Mercurium infestum referebat adesse,
 brutum namque Iovem et hebetem memorabat haberi.

455 O sinceri oculi, nulla caligine pressi,
 mens radiata sopho, retinens sine nube serenum!
 inspicias aeriam carnali lumine Theclam
 atque vides Agnen redimitam fronte corona,
 cernis et egregiam pretiosa luce Mariam.
 460 vidisti templum domini diademate fultum,
 vidisti thalamum sponsi super omnia pulchri,
 compositum gemmis auroque ostroque decorum.
 qualis iaspis erat pedibus laterique topazus?
 qui digitis anuli viridi fulgore venusti?
 465 quales armillae dextrae ardescente hyacintho?
 quanto zona die lapidum radiabat honore?
 cycladis aut qualis cataclyzis effora rasis?
 quae palla ex humeris mixto chrysopraxe beryllis?
 quodve monile decens collo rutilabat in illo?
 470 forsitan erat nitidis amethystina vitta capillis,
 sculptilis inpressis et in auribus alba sigillis,
 luminis ac varios spargens diadema virores?
 quae frons ora oculi facies gena pes manus ulna?
 unde percussis florebat gramina gemmis?
 475 dic, bone pastor, ovi: quae fabula vestra cucurrit?

Thecla et Maria mecum fuerunt. referebat autem nobis vultum atque habitum singularum. (6) nec vero illo tantum die, sed frequenter se ab eis confessus est visitari: Petrum etiam et Paulum apostolos videri a se saepius non negavit.

13, 6 Iam vero daemones, prout ad eum quisque venisset, suis nominibus increpabat. Mercurium maxime patiebatur infestum, Iovem brutum atque hebetem esse dicebat.

443 manus] man P¹ 444 post v. 448 ponendus videtur saepe PNL²] sae B, se L¹MS 445 tanta
 BL¹ 446 placitam P 448 debuit nam illae 451 XVIII PNM 455 XVIII M 457 inspicere seriem P¹,
 pugnant PN 452 increpitans P² 454 hebetem PNM 455 XVIII M 457 inspicere seriem P¹,
 inspicias aeriam P² teclam LS² 458 redimitam] redimita codd. coronam P 462 (con-
 positum MS) 463 iaspis] lapis P¹ 465 qualis P¹ dextrae P², dextra P¹L² 467 cycladis]
 LB²S²] ardescente rel. hyacintho] iacinto M, iacinto N, iacinto PBS, iacinto L 467 cycladis]
 cyclades P, cycladis BL, excladis NMS (cycladis nominat.) quales P cataclyzis] cataclisis M, cata-
 clycis PN, cataclisis BS, *cataclisis L, cataclisis Broverus, cf. IV, 325 (Du Cange II, 231 sq.) 468 chry-
 sopraxe] chrisopraxe N, chrisopraxe M, crisopraxe S, crisophara PLB², crisophara B¹ beryllis] berillis codd.
 (berillis N) 470 nitidis] niueis codd., cf. VIII, 3, 265 amethystina] amethystina P, amethystina LB²,
 amethystina NMB¹, amatistina S 471 inpressis M (inpressis rel.) inauribus vulg. albas N
 474 percussis P¹ 475 oui om. L¹ uestra om. P¹

quid, rogo, quando Petrum ac Paulum tam saepe videbas,
 prima ministerii radiantia vasa superni,
 aurea, pulchra nimis, gemmata venusta corusca?
 illa putas quanto rutilabant ora sereno,
 480 dogmata quae Christi totum sparsere per orbem,
 quae dixere prius: 'tu es Christus filius almi
 altithronique dei dominantis et omnipotentis'?
 ac super hac petra fundata ecclesia regnat,
 quam nec flabra movent neque vertit turbo procellae
 485 nec trahit undivagam pluviatilis imber harenam,
 haec quia viva tenet petra fundamenta salutis,
 contra quam portae inferni numquam arma valebunt.
 quid sacer ille simul Paulus, tuba gentibus ampla,
 per mare, per terras Christi praeconia fundens,
 490 Europam atque Asiam, Libyam sale, dogmate complens?
 et qua sol radiis tendit, stilus ille ecurrit:
 arctos, meridies hinc plenus, vesper et ortus,
 transit et Oceanum vel qua facit insula portum
 quasque Britannus habet terras atque ultima Thyle,
 495 bucina conerepuit regiones una per omnes.
 dogmate tantorum Christi data munera pangit
 Hebraeus Graecus Romanus barbarus Indus,
 Israelita canit, simul Atticus atque Quiritis,
 principibus geminis, fidei sub principe Roma,
 500 carnis apostolicae quo sunt duo celsa sepulchra:
 prima tenent terris et utrique priora supernis,
 dogmatis ore pares et sedis honore curules.
 ambo triumphantes spargunt nova dona per orbem,
 una nempe die quos passio sancta beavit,
 505 et sacra sic geminus signavit tempora consul.
 quis splendor paribus rutilabat ab ore coruscus?
 lucifer ut radiis premeretur vultibus illis
 (quippe nec ipsa micat tantum rota fulgida) solis.
 O dulces oculi facies cernendo beatas!
 510 vidistis Sion ternas quater ordine portas,
 quas amat omnipotens ultra omnia culmina Iacob,
 gemmarum vario redimitas lumine valvas,
 sculptas bratteolis, inscriptas arte zmaragdis,

477 ministerio *N*¹ 478 pulchra *S* gemmata *PNL*²] gemma *BL*¹*MS* 479 rutilabant *N*
 ore *L*¹*M* 482 dominantis] deo minantis *B*, minantis *MS* 483 hanc *SL*² petram *S*
 485 pluuiatilis *P* arenam *SL*² 487 mouebunt *B*² 490 adque *P* libyam] lybiam *codd.*
 (libiam *L*) 491 radios *L*² stilus *P*¹*LB*²] stelus *NP*², stellus *B*¹*MS* 492 archthos *S*, archtos *L*,
 arathos *N* hortus *M* 494 quasque *PNL*²] quas *S*, quae *BL*¹, que *M* britannus *LP*²] brit-
 tanus *BM*, brittannus *P*¹*NS* thyle *NMP*²] tyle *S*, thile *P*¹*BL* 496 tantorum *i. e. Petri et Pauli*
 pangit *LB*²] pangit *rell.* 498 israelita *sic codd.* canet *P*¹ adque *P* quirites *S*¹*L*²
 500 apostolicae *N* duo *om. N* sepulchra *S*¹, sepulcra *S*² 502 dogmatias *N* amore *S*¹
 curiles *P*¹ 505 geminus *PNL*²] geminos *BL*¹*MS* 506 qui *BL*¹, quis *Ven. vulg.* (*cf. ad II, 15 ubi*
hunc locum excipere non debui) 509 dulcis *P*¹ beatus *PN* post 509 in *codd. praeter P*¹ *hic*
versus legitur: uidistis Sion speciosas ordine portas *quae est dittographia ad v. 510* 510 uidisti *P*¹
 513 bratteolis *P* smaragdis *MS*²

515 chrysolithis rutilas, niveas stellantibus albis,
 quidquid amor potuit quo totum gratia fudit,
 omnicolora decens et in omnibus una topazos,
 per quas hinc populi genus illud nobile regni,
 intrant sideream meritorum gressibus urbem
 et sine fine manent transcripti in saecula cives.
 520 inter quos procures et culmina celsa potentum,
 patriciis mixtus generosis consulibusque
 proximus et regi resides, Martine, senator.
 cui dedit arma fides et cui fiducia rex est,
 miles amore cliens et factus honore coheres,
 525 qui potes, oro, mei veniam deposce reatus
 et vitata tibi quod lingua remurmurat audi,
 ut de fonte pio fluat indulgentia laeso
 ac te orante, sacer, redeat medicata cicatrix.

514 chrysolithis] crysolitis *PNMS*, crisolitis *BL* rutilans *P* stellantibus *S*¹] stillantibus *rell.*
 515 quidquid *PN*] quicquid *rell.* quod *PNL*² 516 *versus corruptus nisi quid intercidit* (omnicolor
 adamas *Mommsenus*) topazos *P*] topazyos *N*, topazus *rell.* 519 transcripti] conscripti *codd.*, *cf. II, 465*
 521 consilibusque *N* 522 proximis *P* resedes *N*, resedens *P* sanator *N* 524 coheres *N*
 525 potes *L*²] potis *P*¹, petis *rell.* oro *PL*²] ore *rell.* reatos *P*¹ 528 *fort. coeat* cicatrix *N*
subscr. om. LMS versibus in M tribus, in LS singulis vacuis relictis EXPLICIT LIBER III HABENS VER-
 SVS DXXVIII (computat ditlographiam versus 510) INCIPIT LIBER IIII. DE VITA SANCTI MARTINI *N*, EXPLICIT
 LIBER IIII. HABET VERSVS DXX** (DXXVI *P*²) INCIPIT LIBER IIII *P*, EXPLICIT LIBER IIII. INCIPIT LIBER IIII *B*

LIBER QVARTVS

Post mare fluctivagum repetens ad litora portum,
 floribus albicomis dum lilia pollice carpo,
 ungue recido rosas et per violaria curro,
 ruris amoeniferi varios situs inter odores,
 5 obripit inde sopor, fessus quoque colla reclino
 fultaque gramineo iacuerunt membra grabatto.
 sed redit ecce dies et iam lucescit: eundum est,
 dum matutino nos ore salutat hirundo
 ac se nocte brevi celerata crepuscula rumpunt;
 10 quo torpore natent quamvis mea lumina, surgam
 evigilansque oculis detergam pollice somnum
 et quod iter repeti Gallus vocat ibo, sodales.
 fluctibus in trifidis tribus ii nauta libellis
 ac velut ambiguas inter Symplegadis undas,
 15 Ionii Aegei Maleique sequace procella.
 me tamen in bibulis ne mergeret auster harenis,
 summa gubernavit Martini vita patroni,
 quam nitor scabridis indignus scalpere verbis
 rusticus, arte rudis temptans formare monile,
 20 quod nec lima polit neque malleus addit acumen,
 non incudo terit fornaxque examinat igne
 nec mordax gemino forceps trutinavit obunco,
 sed magis incomptum profert mea lingua metallum.
 res tamen illa iuvat, sine qualibet ullius arte
 25 quod per se pulchram praefert sua gratia gemmam.
 attamen officii quae restant debita solvam
 et cui magna nimis modo debeo, parva rependo.

Sulpic. dial. III, 1, 1. Lucescit hoc (V, o AF), Galle: surgendum est e. q. s.

IV	1 littora S	2 albicomis PNB ² L ²] allicomis L ¹ MS, al*comis B ¹	4 sitos P	6 grabato M
	7 luciscit PN, luc*scit B ¹	8 matutino nos PL ²] matutinos <i>rell.</i>		10 turpore P
12	gallus i. <i>ras.</i> I m. P, galus M	13 trifidis tribus ii] trifidis tribus ii PN, trifidis tribus L, trifidis		
	tribus duobus BS, trifidis duobus M, trifidis ignarus Ven. (<i>vulg.</i>)	14 uelud N		symplegadis Ven.]
	symflegadis N, sumflegadis BLMS, sim flegalis P	18 nitro P	sc*pridis P ¹	indignis L ¹
19	ante P	rudes PN, rude M	21 incude S	igni P
	25 pulcrum S	profert M	22 trotinavit PN	23 in-
				comtum PN

Carnutis interea genitam pater anxius aegram,
 ex utero mutam profert sacro ore medendam,
 30 sex geminos graviter hebetem sine voce per annos.
 nec differt Martinus opem pietatis amicam.
 sternitur ergo solo, tacitus prece sidera pulsans,
 corpore fusus humi, volitans super aethera sensu.
 sensit ut effectum fidei meruisse precatum,
 35 sanctificaturo ferri sibi poscit olivum
 infunditque ori benedictum fruge liquorem,
 atque tenens digito linguam miserando puellae
 ipse patris nomen geniale requirit alumnam.
 mox resoluta movet faucis lyra tinnile plectrum
 40 atque insueta canit camerati concha palati,
 dente relisa cavo producat verba fritillo,
 responditque patris nomen pia filia dulce.
 ventre prius genita hic visa est quasi voce renata,
 reddit adulta vetus lactantes ore susurros,
 45 incipiens tenero proscindere verba rotatu.
 motu pigra rudi decurrens lingua gradatim
 implicito sonitu rauca novitare cicuta,
 donec plena suo cecinit symphonia flatu.
 tum genitor genua amplectens veneranda beati,
 50 vociferans et voce data sua gaudia plorans
 laetitiae voto reboat praeconia Christo.
 Iudicis inde feri coniunx aegra Avitiani
 dirigit ad sanctum, morbi sperando medellam,
 vas olei vitreum lance aequa dimidiatum,
 55 unde salutifero depelleret unguine morbum.
 mox super ampullam fecit crucis ipse sigillum,
 surgit ad ora liquor spumansque exaestuat unguen
 ubertate nova vitrea sub cortice obortum,

2, 3 Res in Carnutena (V, carnotena AF) gesta est civitate. paterfamilias quidam duodecennem filiam
 ab utero mutam (V, pater filiam d. a. u. m. puellam AF) Martino coepit offerre, poscens ut linguam ligatam
 meritis suis sanctis (sanctus F) vir beatus (v. b. om. AF) solveret e. q. s. (5) nec cunctatus ultra (utrumque
 praeclarum, et ostendendo humilitatem nec differendo pietatem) iubet circumstantis populi multitudinem sub-
 moveri: episcopis tantum et puellae patre adsistentibus in orationem suo illo more prosternitur. (6) dein
 pusillum olei cum exorcismi praefatione benedicit, atque ita in os puellae sanctificatum liquorem, cum
 et linguam illius digitis teneret, infudit. (7) nec fefellit sanctum virtutis eventus. patris nomen interrogat:
 mox illa respondit. proclamat pater cum gaudio pariter et lacrimis Martini genua complexus, et hanc primam
 se filiae audisse vocem cunctis stupentibus fatebatur.

3, 2 Avitiani comitis uxorem misisse Martino oleum, quod ad diversas morborum causas necessarium,
 sicut est consuetudo, benediceret: ampullam vitream istiusmodi fuisse, ut rotunda in ventrem cresceret ore
 producto, sed oris extantis concavum non repletum, quia ita moris sit vascula complere, ut pars summa um-

28 carnutis L²] carnutus *rell.*, cf. III, 153 30 grauiter hebetem BS²] g. hebetem PN, g. habeam M,
 hebetem grauiter LS¹ 32 tacidus P 33 humi fusus uilitans P 34 precatum S¹] precatu *rell.*
 35 sanctificaturo Mommsenus] sanctificaturum *codd.* 36 infunditque Luchius] infuditque *codd.* 37 tenes
 N 38 requirit PNM alumnam] alumnae *codd.* 39 lira P tynnile S 40 concha Ven.]
 concha PNL², concha BL¹MS 43 pius PNB 44 reddidit N lactantos L, laetantis B, latrantes S
 46 gradatum P 47 implicitu NM, implicato B nouitare] nauitare L², fort. mouet ora 48 sim-
 phonia BL 49 amplectans P², cuplectans P¹ 52 II PN, III M AMPVLLA OLRI N con-
 iunx BMS] coniux PNL 53 medillam N, medelam S 54 uetream N lancea P 55 un-
 guene P 57 licor P spumasque P¹ unguem P 58 uitreo BL

et vase in sicco generosus nascitur humor.
 60 currit in ascensum qui vergere novit ad imum,
 fluxibus et liquidis olei petit alveus altum,
 sed quem non genuit radix oleagina sucum
 nec Syra baca dedit, merito virtutis adultum.
 crescit et ad summum, patulo qua clauditur ore;
 65 nec contentus agit liquor, ut vas expleat illud:
 nam cumulata olei mox defluit unda superne
 nec sese urna capit (tanta est benedictio dextrae)
 exundansque omnes pueri madefecit amictus
 et digiti de fonte rigans manavit olivum.
 70 ac postquam inrigue fluviali more cucurrit,
 vas plenum fidei merito matrona recepit.

Nec minus inde subit rerum admiratio facti.
 idem vas vitreum benedictum nobile reddens,
 cum puer incautus posuisset in ore fenestrae,
 75 utpote earbaseo venerans velamine tectum,
 lintea dum retrahit fluitantia nescius alter,
 lapsa pavimento ampulla stat marmore tenso,
 sed nec saxa vitrum perdunt nec vasa liquorem:
 integra servatur volitans quasi pensile pluma
 80 aut subvecta levis geminis descenderet alis,
 nullaque rima patet nec facta in vase cicatrix.
 sic liquor interior facit exteriora tueri
 et quem tutari decuit sua tegmina texit:
 ne vitra depereant, olei custodia servat
 85 inclususque humor proprium defendit amictum
 ac fragmen fragile statuit benedictio forte.

Sulpic. dial. III.

bonibus obstruendis libera relinquatur. (3) testabatur presbyter vidisse se oleum sub Martini benedictione crevisse, quoad exundante copia superne diffueret (V, deflueret AF): eademque, dum ad matremfamilias vasculum referretur, ferbuisse virtute: (4) nam inter manus pueri portantis ita semper exundasse oleum, ut omne illius vestimentum copia superfusi liquoris operiret: matronam ita usque ad summum labrum plenum vasculum recepisse, ut presbyter hodieque fateatur, obdendi pessuli, quo claudi diligentius servanda consuerunt, in vitro illo spatium non fuisse.

3, 5 Mirum et illud, quod huic — me autem intuebatur — memini contigisse. vas vitreum cum oleo, quod Martinus benedixerat, in fenestra paululum editiore (e. om. V) deposuit: puer familiaris incautior linteum superpositum, ampullam (ampullulam A) ibi esse ignorans, adtraxit (*Fortunatus non post deposuit, sed post incautior sententiam distinxit, adtraxit de altero puero intellexit*). vas super constratum marmore pavementum decedit. cunctis metu exterritis benedictionem dei perisse (b. d. p. V, ne benedictio deperisset AF), ampulla (ampullula AF) perinde incolumis est reperta, ac si super plumas mollissimas decidisset. (6) quae res non potius ad casum quam ad Martini est referenda virtutem, cuius benedictio perire non potuit.

60 om. P ¹	62. 63 extant PN, om. BLMS	64 quo L	elauditur P, cluditur N
66 cumulata PN	d*fluit P ¹ corr. P ¹	67 nec sese P ¹] an nec sese NP ² , ac nec se L, an necesse	
se BMS	70 irrigue S	71 recipit P	72 III PN, IV M
facti P] fasti L ² , facit NBS, facit L ¹ , fecit M, fort. sancti		74 fenestae N	75 utpute S
76 lentea P	fluuantia NMS	77 ampulla L] ampu*la P, ampullula NBMS	tensa B
79 pensele NP ²	80 descenderet NL] discenderet P, descenderat BMS	81 rima om. P	83 de-
buit P ¹	84 nec N	oleio N, oculi S ¹	

Cuius discipuli pariter dum comminus irent
 et canis horrificus latratu insisteret amplo,
 unus amore pio: 'Martini in nomine' dixit
 90 'praecipio, taceas neque nos clamore fatiges'.
 mox praecisa canis rabidi vox ore pependit
 clamoremque vagum media de fauce resorbet
 et fragor ille ferox avido sub gutture obhaesit,
 stans rictu stupido frenata voce molossus,
 95 cum furor urgueret, quia se nec hiare liceret.
 sic redit incluso tremula sine voce susurro,
 profuit et nomen sancti quo defuit ore.

Ergo iter inceptum lento pede pergere tendam,
 dum licet ire viam, dum me vocat aura salubris
 100 et trahit hora dies vestigia tarda moventem.
 moribus ut tumidus comes Avitianus agebat,
 terribili officio Toronos suffultus adivit:
 agmina conveniunt et longa catena reorum,
 adrescente coma quorum caro tota fluebat
 105 et consumpta artum laxabant brachia ferrum,
 confectam macie vix declarante figuram.
 poenarum genus omne iubet plus more parari
 (deflentem videas populum spatiare per urbem)
 indixitque, nefas, processum ad triste tribunal,
 110 unde truces oculi spectarent membra cremari.
 conperit ut sanctus feralia iussa satagi,
 tempore sub noctis saeva ad praetoria tendit
 et pietatis iter solus parat ire viator.
 pervenit ut senior gressu miseranter anhelato,
 115 sternitur ante fores per limina dira benignus,
 qua recubat iudex torpente sopore sepultus.
 angelus interea penetrat mox aliger aulam,
 intonat et comiti dormitanti ore minaci:

3, 7 Canis nobis inportunior oblatrabat. in nomine, inquit, Martini iubeo te obmutescere. canis — haesit latratus in gutture: linguam abscisam putares — obmutuit. (8) ita parum est ipsum Martinum fecisse virtutes: credite mihi, quia etiam alii in nomine eius multa fecerunt.

4, 1 Avitiani quondam comitis noveratis barbaram nimis et ultra omnia cruentam feritatem. hic rabido spiritu ingressus Turonum civitatem, sequentibus eum miserabili facie ordinibus catenatis, diversa perdendis parari iubet genera poenarum, disponit postero die adtonita civitate ad opus triste procedere. (2) quod ubi Martino conpertum est, solus paulo ante mediam noctem ad praetorium bestiae illius tendit. sed cum profundae noctis silentio quiescentibus cunctis nullus foribus obseratis pateret ingressus, ante limina cruenta prosternitur. interea Avitianus gravi somno sepultus angelo ingruente percellitur: servus, inquit, dei ad tua limina iacet et tu quiescis? (3) qua ille voce percepta lecto suo turbatus excutitur, convocatisque servis

87 IV PNB, v M	CANIS OBMTUIT N	88 orrificus L ¹ , orrificus B, horrificis P ¹	90 nos]
me S ¹	91 rapidi P	93 guttore P, gatture N	94 rictus lupido P
molossos P ¹ , molosus BLM	95 urgeret LS	imare P	97 quo* L, quod M
(dies genet.)	101 tumidis ML ²	anicianus S ut solet	102 toronos Browerus]
turonis Ven.	103 reorsum N	104 adrescente NMS]	adrescenti P, accrescente BL
brachia S ¹ , braccia P ²	106 confectam BL]	confecta rel.	109 processum Luchius]
110 trucidis P	111 conperit MS]	comperit L	feralia N
mox PNL ²] penetrat M, penetrauerat BL ¹ S	alier N	116 resubat N	117 penetrat

'te sopor hic retinet, Martinus stat foris' inquit,
 120 'tu requie frueris et sustinet ille labores.
 molliter ipse toro, iacet ille in marmore duro'.
 excutitur trepidus mox e somno Avitianus,
 Martinum exclamans foribus recubare sacratum,
 imperat et famulis, reserent ut claustra beato,
 125 ne servum Christi venerandum iniuria vexet.
 hinc famuli inludunt domino crepitante cachinno,
 dicentes stupidi se somnia vana videre:
 prae foribus nullum residere vel esse virorum.
 rursus praecipiti premittitur somno Avitianus.
 130 angelus inde virum violentior excitat arguens,
 concutit et graviter, ne cederet ipse sopori.
 territus hinc iudex, ultra neque credulus ulli,
 postpositis famulis celer ad sua limina pergit
 atque ibi Martinum reperit, ceu senserat olim.
 135 tum ferus alloquitur sanctum his vocibus ultro:
 'quid, Martine, mihi facis hoc, venerande sacerdos?
 non mecum aequali, fateor, certamine pugnas:
 absolvendo reos venis et me verberare torques.
 an me pro cunctis poenas exsolvere mavis,
 140 eligis aut facinus mea per tormenta pacisci?
 sub tortore novo mutantur tempora caedis:
 poena diurna reos cruciat, me nocte fatigas.
 serve dei, patuit quam sit tibi celsa potestas,
 quando flagellatur graviter te iudice iudex.
 145 hinc tamen ipse probas, mecum sit qualiter actum,
 cum per me venio nec amicum nec rogo servum:
 non patitur differre moras quem poena coerces.
 nil opus est verbis: tacito te nosco quod optas.
 cede, precor, discede loco, concede quod oro,
 150 ne tua me graviter cito puniat ultio vindex'.

Sulpic. dial. III.

trepidus exclamat, Martinum esse pro foribus: irent protinus, claustra reserarent, ne dei servus pateretur iniuriam. (4) sed illi, ut est omnium natura servorum, vix prima limina egressi, inidentes dominum suum quod somnio (*de Prato, somno codd.*) fuisset inclusus, negant quemquam esse pro foribus, ex suomet ingenio coniectantes neminem nocte posse vigilare, nedum illi crederent, in illo noctis horrore iacere ante aliena limina sacerdotem: idque Avitiano facile persuasum est. rursum solvit in soporem: sed mox vi maiore concussus exclamat Martinum stare pro foribus: sibi ideo nullam quietem animi corporisque permitti. (5) tardantibus servis ipse usque ad limina exteriora progreditur: ibi Martinum ut senserat deprehendit. percussus miser tantae virtutis manifestatione, quid, inquit, mihi hoc, domine, fecisti? (6) nihil te loqui necesse est: scio quid desideres, video quid requiras: discede quantocius, ne me ob iniuriam tuam caelestis ira consumat: satis solverim hucusque poenarum. crede quia non leviter apud me actum est, ut ipse pro-

119 inquit P	121 toro] teora N	122 e somno om. P ¹	124 famulus r. et N	125 uexit
N	126 inludunt P	cacinno PNB	127 discentes P ¹	128 pro Browerus
130 virorum P	fort. violentius	urgens LS	132 crudulus N	133 sua] sa P
reperit BLS ¹	repperit PNMS ²	135 tum PN] tunc rel.	138 reus P ¹	torquens N
solvere (B)	140 elegis N	ut P	141 torpure P	mutantur PL ²
142 reus P ¹	147 patur N	differri N, differi M	cohercet M, coerces P	multantur rel.

haec ait et propero pede discedente patrono
 Avitianus inops animi vocat officiales
 et reserare iubet tormenta ergastula claustra,
 cumque relaxasset, procul ipse recedit ab urbe
 155 et gravis ira fugit, sibi fit timor ipse timori,
 ordine perverso et pacem fuga iudicis auget
 ac sine caede lupum salvo grege pastor abegit.
 Quique monasterio quotiens properaret ad urbem
 sive pedem cellae foris adveniundo tulisset,
 160 agmina larvarum trepidabant ore, rotatu;
 et cum nescirent populi adventare patronum,
 designabatur gemitu quoque daemoniorum.
 adpropiante sacro pendentia membra videres
 in sublime procul sublata per aera duci,
 165 ast alios, pedibus superactis versus in altum
 et caput inferius, veluti de nube ruentes
 (nec tamen his vestes fluerent verecunda tegentes),
 crimina vel merita edentes sub iudice missos
 et sua praecipites examine facta fatentes:
 170 ille Iovem stolidum, hic se testatur Anubem,
 vasa ministerii se daemonis esse nefandi.
 sed tortore pio feritas cruciata fugatur.
 Quin etiam Senonum pago quid gesserit edam.
 cum compacta gelu premeret sata grandio quotannis
 175 cultoremque seges defrudaretur inanis
 nec messoris opus flavescens spica rogaret
 agricolaeque manum tritura vetaret adempta,
 incola maturis totiens deceptus aristis,
 cum ieiuna suo torperent iugera sulco
 180 ac lapidata cibum populis seges aegra negaret,

cederem. (7) post discessum autem sancti advocat officiales suos, iubet omnes custodias relaxari et mox ipse proficiscitur. ita fugato Avitiano laetata est civitas et liberata.

6, 2 Monasterium beati viri duobus a civitate erat milibus disparatum: sed si quotiens venturus ad ecclesiam pedem extra cellulae suae limen extulerat, videres per totam ecclesiam energumenos rugientes, et quasi adveniente iudice agmina damnanda trepidare, ut adventum episcopi clericis, qui venturum esse nescirent, daemoniorum gemitus indicaret. vidi quendam adpropiante Martino in aera raptum manibus extensis in sublime suspendi, ut nequaquam solum pedibus adtingeret. (3) si quando autem exorcizandorum daemonum Martinus operam recepisset, neminem manibus adtrecebat *e. q. s.* (4) tum vero cerneris miseros diverso exitu perurgueri: hos sublati in sublime pedibus quasi de nube pendere, nec tamen vestes defluere in faciem, ne faceret verecundiam nudata pars corporum: at in parte alia videres sine interrogatione vexatos et sua crimina confluentes. nomina etiam nullo interrogante prodebant: ille se Iovem, iste Mercurium fatebantur *e. q. s.*

7, 1 Pagum quendam in Senonico annis singulis grandio vexabat (V, vastabat AF). compulsi extremis

151 discedente P patronum N 152 officialis P 154 relaxasset N, relaxissit P re-
 cedit PNL²] resedit BL¹MS 157 salua P¹ grece N 158 vi PNM ADVENTU RIVS DEMO-
 NAS NVNZIANT N quinque N 159 tolisset P¹, tulisset N 160 rotatu] fort. rugitu (cf. Sulp.)
 164 aera om. P¹ 165 suberactis N 168 missos] missi *codd.* (misse N) 171 ministerii se SL²]
 ministerii sae P, ministeriis NBL¹M demones P 172 torpere P¹ fugator M, fugata P
 173 vii PN, vi B PAGVS SOLVATVR A GRANDINE N pagum P gresserit N 174 con-
 pacta LMSP²] conpa**a P¹ quodannis PM 175 defraudaretur LM inanes P¹ 176 flauis-
 cens PN spicam P¹ 178 maturis] mantris N 179 torperent iuiera P 180 seges] aeges N

- mittitur ad sanctum legatio fida precatu,
 ut removeret humo furibunda procella flagellum.
 celsa viri quae mox oratio sola peregit.
 nam statim atque preces fudit bonus ore sacerdos,
 185 tempestate graves siccarunt nubila nimbos
 et viduae segetes se fertilitate maritant.
 quaeque quater quinos, per quos super extitit annos,
 intemerata sacri viguerunt dona patroni.
 vir tamen ipse dei ut sublatu ad astra recessit,
 190 oblitae incubuit rediviva procella rapinae:
 praesule subducto vastat fera clades agellum
 ac male captivas imber populatur aristas:
 defensorque obit et mox praedam grando requirit:
 Martini abscessu repetunt elementa flagellum.
 195 Vir quoque iustus item cum occurreret Avitiano,
 aspicit instantem huic saevi daemonis umbram,
 horrificam facie, truculentam corpore pestem.
 quam procul intendens sanctus flatu oris abegit.
 iudex dum se ipsum putat exsufflasse beatum:
 200 'cur, bone pastor' ait 'tua nos iniuria vexat
 indignosque facit despectio flatilis aerae'
 quem pater egregius responso affatur amico:
 'haec tibi non facimus probrosi sorte reatus,
 sed, male quae incubuit cervici, flavimus umbrae;
 205 mox tamen illa fugit subsellia larva satelles
 et cervice sedens invasa sedilia liquit'.
 libertate nova surgunt colla Avitiani.
 exoneratus enim iudex revocatur honori,
 mitior atque fuit, gravis inplacabilis olim.
 210 Mirum aliud vico quod contigit Ambaciensi:

Sulpic. dial. III.

malis incolae a Martino auxilium poposcerunt: missa — satis fida legatio *e. q. s.* (2) sed facta ibi oratione Martinus ita universam penitus liberavit ab ingruenti peste regionem, ut per viginti annos, quibus postea mansit in corpore, grandinem in illis locis nemo pertulerit.

8, 1 Sed ut ad Avitianum recurram — (2) memini quodam die ad eum venisse Martinum: qui ubi secretarium eius ingressus est, vidit post tergum ipsius daemone mirae magnitudinis adsidentem. quem eminus, ut verbo, quia ita necesse est, parum Latino loquamur, exsufflans, Avitianus se exsufflari existimans, quid me, inquit, sancte, sic accipis (aspicis *AF*)? tum Martinus, non te, inquit, sed eum, qui cervici tuae taeter incumbit. cessit (*V*, incubuit ita recessit *AF*) diabolus et reliquit familiare subsellium: satisque constat post illum diem Avitianum mitiorem fuisse *e. q. s.*

8, 4 In vico Ambatiensi (ambaciensi *F*, ambaciensi *A*), id est castello veteri, quod nunc frequens

181 ligatio <i>PN</i>	182 homo <i>P¹</i>	184 adque <i>N</i>	185 nobila <i>P²</i>	nimbos <i>PN</i>	186 ui-
uae <i>BL¹</i>	mar*tant <i>P¹</i>	187 exstittit <i>N</i>	189 ut <i>om. N</i>	ad <i>om. P¹</i>	190 procelle <i>P</i>
191 subdu**o <i>P¹</i> (<i>cf. v. 174</i>)	caldes <i>B¹L¹</i>	193 que] qui <i>N</i> , quis <i>M</i>			194 elementa <i>L</i>
aelementa <i>S</i> , elimenta <i>PNB</i> , aelimenta <i>M</i>	195 viii <i>PNM</i> , vii <i>B</i>	AVITIANVS INCREPITV <i>N</i>			oc-
currerit autrano <i>P¹</i>	196 umbra <i>N</i>	197 faciem <i>L¹</i>	truculentem <i>P</i>		199 exsufflare <i>L¹</i>
200 *uor <i>P¹</i> , uor <i>P²</i>	bene <i>BL¹</i>	201 despectio <i>Ven.</i>] dispectio <i>codd.</i>			203 fasimus <i>P¹</i>
probosi <i>BM</i>	204 cernicti <i>N</i>	fla***** <i>P¹</i>	205 satelles <i>L</i>] satellis <i>rell.</i>		206 liquid <i>N</i>
207 nou* <i>P¹</i>	autiano <i>L²</i>	208 exoneratus <i>M</i> (<i>fort. sic scripsit propter verborum lusum</i>)			209 <i>om.</i>
<i>N</i>	inplacabilis <i>PMS</i>] implacabilis <i>L</i> , implicabilis <i>B</i>	210 viii <i>PNM</i> , viii <i>B</i>			EDIS AMBACIENSIS
<i>N</i>	ambaciensi <i>Ven.</i>] ambaciense <i>P¹</i> , ambaciense <i>S¹</i> , ambaciense <i>rell.</i>				

- idola turrto fuerant educta metallo,
 eximie saxis moles onerata politis,
 in sublime thronum procedens aede superba,
 falsa superstitio, deceptio vera precantum,
 215 grande opus ad facinus, faciens nihil esse colentes;
 quod cum sanctus ovans mandasset rite ruendum
 humanis opibus neque hoc avelleret ullus,
 tum sacer antistes adsueta per arma recurrens,
 pervigil insistens nocturnis excubat horis,
 220 alloquiis domini taciturna silentia rumpens.
 sed cum mane recens auroram spargeret orbi
 tenderet et croceum per nubila Phoebus amictum,
 ecce repens oritur variante fragore procella,
 stridula sidereo volitatu et multa tumultu,
 225 auxiliis fremebunda tuis, Martine, satagens
 et tua castra movens, armata ferocibus austris.
 quae fanum ut tetigit rapidae vertiginis ictu
 inpulit ac fabricam furibundo inpacta rotatu,
 idola comminuit molemque in pulvere solvit,
 230 altaque turrigero ceciderunt moenia fastu.
 o sacer antistes, dulce et memorabile nomen,
 quis se non subdat tibi, pro quo et nubila pugnant?
 Haec quoque mira loquar parili virtute peracta.
 stabat celsa, rigens informis forma columnae,
 235 inmanis habitu, tractu insuperabilis ampio,
 quae superinpositum simulacrum hostile gerebat.
 quam pius ut voluit, valuit neque solvere molem,
 rursus ad orandi victricia signa cucurrit,
 belliger eliciens ad se arma potentia caelis,
 240 stratus humo recubans, precibus super astra relatus.
 quo exorante diu multoque in pulvere fuso
 caelitus est oculis descendere visa columna,

habitatur a fratribus, idolum (*Barth.*, idolum *codd.*) noveratis grande opere constructum. politissimis saxis moles turrita surrexerat, quae in conum (*Brix.*, thronum *VAF*) sublime procedens superstitionem loci operis dignitate servabat. (5) huius destructionem Marcello, ibidem consistenti presbytero, vir beatus saepe mandaverat. post aliquantum tempus regressus increpat presbyterum, cur adhuc idoli (*sic codd.*) structura consisteret. (6) ille causatus vix militari manu et vi publicae multitudinis tantam molem posse subverti, nedum id facile putaret per inbecillos clericos aut infirmos monachos quivisse curari. (7) tum Martinus recurrens ad nota subsidia nocte tota in oratione pervigilat: mane orta tempestas aedem idoli usque ad fundamentum provolvit.

9, 1 Aliam eius non dissimilem in simili opere virtutem Refrigerio adstipulante perhibebo. columnam immensae molis, cui idolum superstabat, parabat evertere, sed nulla erat facultas, qua id daretur effectui: tum ad orationem suo more convertitur. (2) visam certum est parilem quodammodo columnam ruere de

212 eximie N	213 thronum S	superbum S ¹	215 collentes N	218 tunc B	an-
testis PM	219 peruigili NP ² , perinuice** P ¹	existens L	scubat choris P ¹	222 phoe-	
dibus P ¹	224 stidula N	sydereo S	225 fremebunt da P ¹	228 inpulit PMS]	impulit L
inpacta PNMS]	impacta L	229 comnuat N	231 o] q**** L ¹	antestis PM	232 quis]
qui S ² , que L ¹	233 x PM, ix B	miro PN	loquor S	234 informes PNM	235 in-
manis LSP ²] inmanes P ¹	236 superinpositum PNMS]	superimpositum L	238 recurrit L ²		
240 stratur BMS	241 fusus S ¹	242 est PSL ²] et NBM, ex L ¹	discendere PN		

molliter aerio dissulcans nubila lapsu,
 quae molem oppositam ut vibrato perculit ictu,
 245 fragmine dissiluit conpago soluta columnae
 laxaque disperso pereunt simulacra metallo
 et mentita novo feriuntur numina telo,
 falsa quidem veram sumentia numinis iram:
 quae subversa suis genuerunt lucra ruinis
 250 ac resoluta feris creverunt templa favillis.
 Pandere quin etiam decet illud honore beati:
 pallida cum mulier stillante rubore cruoris,
 cuius se inriguo siccarant viscera fluxu,
 naufraga membra trahens secum, vaga sanguinis unda,
 255 tempestate suae pluviae defessa laborans,
 ipsa sibi generans secreti turbinis imbres
 fluctibus et propriis iam submersura ruebat
 nec super ullus erat portus sibi, norma salutis:
 cui semel ut tacta est benedicti fimbria fili
 260 nobilis ac summi palpantur stamina panni,
 exilit inde salus, digitos prius unguine complens,
 transit in arcanum fiducia tanta medellae.
 protinus inrigui siccatur origo fluenti,
 prona etiam patulos damnavit fistula cursus
 265 et restricta fluens redit in fontem unda cruoris,
 assidui fluxus fugiens cava vena meatus,
 veste sacra medici solidantur glutine rivi
 et virtute viri senserunt frena liquores
 incolumisque redit de furto femina felix
 270 atque salutis opem medico ignorante resumpsit.
 o Martine sacer, nescis et munera donas.
 Inde procul gressum celerans antistes abibat:
 obuius ecce venit serpens adnando per amnem,
 pectoris impulsu sulcans vada remige cauda,
 275 squamea terga movens, spiris vaga caerulea findens.

Sulpic. dial. III.

caelo, quae incompacta idolo totam illam inexpugnabilem molem solvit in pulverem: parum scilicet, si invisibiliter caeli virtutibus uteretur, nisi ipsae virtutes visibiliter servire Martino humanis oculis cernerentur.

9, 3 Idem autem Refrigerius mihi testis est, mulierem profluvio sanguinis laborantem, cum Martini vestem exemplo mulieris illius euangelicae contigisset, sub momento temporis fuisse sanata.

9, 4 Serpens flumen secans in ripam, in qua constiteramus, adnabat: in nomine, inquit, domini iubeo

243 erio <i>P</i> ¹	dissulcans <i>sic codd.</i>	lapsa <i>N</i>	244 vibratum <i>P</i> ¹	pertulit <i>BM</i>
245 fragmina <i>L</i> ¹	dissiluit <i>Brouerus</i>] dissiluit <i>codd.</i>	(conpago <i>NS</i>)	solita <i>P</i> ¹	246 me-
tall* <i>P</i> ¹	247 noua <i>N</i>	nomina <i>NMS</i>	248 numinus <i>P</i>	249 ruina <i>P</i>
fauellis <i>P</i> ¹	251 xi <i>PNM</i>	FLVXVS SANGVINIS <i>N</i>	253 siccarent <i>BL</i> ¹ , siccarent <i>P</i> ¹	250 feres <i>P</i> ¹
254 nofraga <i>P</i> ¹	traens <i>P</i>	255 defenza <i>PM</i>	256 sibi] **bi <i>P</i> ¹	257 et] ex <i>BL</i>
258 portus] p**** <i>P</i> ¹	nurma <i>N</i>	259 tacta] tac <i>N</i>	benedicta <i>P</i> ¹	261 (complens <i>N</i>)
262 archanum <i>L</i> , arianum <i>S</i> ¹ , arrianum <i>S</i> ²	medellae <i>BL</i>	263 irrigui siccatur <i>S</i> , inrigi siccatur <i>N</i> ,	264 pronetiam expuncta t <i>P</i>	265 unda**
inriguis siccatur <i>L</i> ¹ , inriguis uocatur <i>B</i>	fluentis <i>L</i> ¹	267 glutine <i>P</i>] glutine <i>rell.</i>	269 incolu-	
<i>L</i> ¹ , undata <i>B</i>	266 assidui <i>PNL</i> ²] assiduis <i>BL</i> ¹ <i>MS</i>	270 resumsit <i>P</i>	272 xii <i>PNM</i>	SERPENS NATTANS <i>N</i>
misque] incolomisque <i>codd.</i>	274 impulsu <i>L</i> (impulsu <i>rell.</i>)	uaga (<i>B</i>)	275 uada <i>Ven.</i>	
stis <i>P</i> ¹ <i>M</i> , antistis <i>S</i> ² , martinus <i>S</i> ¹				

*L*² in marg.: colla

quem sacer inspiciens ait haec: 'in nomine Christi
impero, dira, tibi: pete cursum, bestia, retro'.
quae procul in fluvium sinuamina lenta reflexit
atque retorsit iter mox sarcina tanta veneni;
280 inde petit bibulas ripae ulterioris harenas
gurgite lapsa natans, totasque renavigat undas
obsequiis famulans et vipera perdidit iras.
imperiis iusti nec iniqua venena repugnant.

Forte dies aderant paschalia festa gerentes,
285 in quibus antistes partem quoque piscis edebat
addebatque bonus tum fercula reptile gustu.
sollicitat monachos, si copia piscis adesset;
respondit cui cura fuit commissa minister,
se toto piscante die captura negasse:
290 nil valuisse hamum saetis ab arundine iactum
nec potuisse aliquam vel retia ducere praedam.
cui constanter ait placido moderamine pastor:
'perge modo ad fluvium, tibi nec captura negatur'.
artificem spes certa movet, petit inpiger amnem,
295 implentur pariter monachorum examine ripae,
ut sacra Martini spectarent dicta prophetae,
quem scirent non cassa loqui neque verba refelli.
proicit ut fluvio cassem de puppe magister
molliter ac vitreo Ligeri trahit humida lina,
300 mox ingentem esocem modico sub rete coercet
et trahitur cognatus aquis ad litora piscis,
non rete artificis, sed Martini ore ligatus,
usibus et sancti se praeda natatilis offert,
tali morte magis vitae pro munere currens.
305 Nobile quin etiam ex praefecto Arborius effert
signum quod vidit se teste fidelis in urbe.

te redire. mox se mala bestia ad verbum sancti retorsit et in ulteriorem ripam nobis inspectantibus transmeavit. quod cum omnes non sine miraculo cerneremus, altius ingemescens ait: serpentes me audiunt, et homines non audiunt.

10, 1 Piscem Paschae diebus edere consuetus paulo ante horam refectionis interrogat, an haberetur in promptu. (2) tum Cato diaconus, ad quem monasterii administratio pertinebat, doctus ipse piscari, negat per totum diem sibi ullam cessisse capturam, sed neque alios piscatores, qui vendere solebant, quicquam agere quivisse. (3) vade, inquit, mitte linum tuum, captura proveniet. contiguum flumini — habebamus habitaculum. processimus cuncti, utpote feriatis diebus, videre piscantem, omnium spebus intentis, non incassa futura temptamina, quibus piscis Martino auctore Martini usibus quaereretur. (4) ad primum iactum in rete permodico immanem esocem diaconus extraxit et ad monasterium laetus accurrens *e. q. s.*

10, 5 Christum in se monstrabat operantem, qui sanctum suum usquequaque glorificans diversarum munerum gratiarum in unum hominem conferebat. (6) testatur Arborius ex praefecto, vidisse se Martini manum

277 tibi dira <i>P</i> ¹	bistea <i>N</i>	279 neneni] uenit** <i>P</i> ¹	280 ripae <i>PNL</i> ²] saepe <i>BL</i> ¹ <i>M</i> , sepe
<i>S</i> harenis <i>P</i> ¹	284 xiii <i>PNM</i> , x <i>B</i>	piscis captus <i>N</i>	pascalie <i>S</i> 285 antestis <i>P</i> ¹ <i>M</i>
partem] per partem <i>P</i>	286 addibatque <i>P</i> ¹	bonus] bonufruo <i>P</i> ¹	287 pisces <i>P</i> ¹ 288 fuit <i>L</i> ²] foret <i>rell.</i> ministr* <i>L</i> ¹
289 captura <i>cf. ad III, 40</i>	negasset <i>BL</i>	290 ualuisset h. seti sub <i>BL</i> ¹	arundine <i>PNS</i>] harundine <i>BLM</i>
294 spes certa] sep s cer sic <i>N</i>	inpiger <i>PNMS</i>] inpiger <i>L</i>	298 fluui	<i>N</i> 299 mollitur <i>P</i> ¹
300 erocem <i>B</i> ¹ , efocem <i>L</i> ¹	coercet <i>LS</i>] coerchet <i>M</i> , co*ercet <i>B</i> , coerchit	<i>PN</i> 301 littora <i>NS</i>	302 set <i>N</i>
303 uisibus <i>BL</i> ¹ <i>S</i> ²	sanctus (<i>scs</i>) <i>N</i>	se <i>om.</i> <i>P</i> ¹	304 tali] ta <i>N</i>
uitae <i>om.</i> <i>BL</i> ¹	305 xiv <i>PNM</i> , xi <i>B</i>	MANVS GEMMIS GLORIFICATA <i>N</i>	ar-
boriis <i>N</i> , arborus <i>M</i>			

immaculata deo cum dona inponeret arae
 et pater attonitus ceremonia diva sacraret
 munera vel Christi benediceret ore sacerdos
 310 inposita altari rata corporis atque cruoris,
 emicuit subito manus alma decore superbo,
 nobilium vario lapidum splendore coruscans,
 undique visa rotae spargens radiatile lumen,
 brachia purpureis vibrantia fulgura gemmis,
 315 lumen et ad solis radians lux fulva metallis,
 credula quo potius fierent miracula rerum:
 vir simul ipse potens se tunc Arborius inquit
 gemmarum gravium crepitantem audisse fragorem.
 sic geminante fide iusti pia dextera fulsit
 320 inque loco manicae micuit translata zmaragdus.
 o Martine decens, lapidum velamine compta,
 quam nova palla tibi, cuius textura coruscans,
 trama topazos erat rutilans et stamen iaspis
 et tunicae insignes currunt pro vellere gemmae!
 325 quae manus artificis cataclyzica fila rotavit?
 quis fuit hic opifex, ubi lana hyacinthina currit?
 quis potuit rigidas torquere ad licia gemmas?
 haec venerando magis poterunt quam fando referri.
 quid secreta petis nec in abdita luminis intrans?
 330 est, homo, quod stupeas, ubi nectit gratia telas.
 Historiae nobis oritur hic longior ordo,
 sed brevior via data per compendia curram.
 Maximus imperii moderans quasi rector habenas
 praecipit Ithacium tum armorum iure tueri,
 335 ne quis eum peteret damnandum lege forensi,
 accusatorem veterati Priscilliani.

Sulpic. dial. III.

sacrificium offerentis vestitam quodammodo nobilissimis gemmis, luce micare purpurea, et ad motum dexterae conlisarum inter se fragorem audisse gemmarum.

11, 2 Maximus imperator, alias sane bonus, depravatus consiliis sacerdotum post Priscilliani necem Ithacium episcopum Priscilliani accusatorem ceterosque illius socios — vi regia tuebatur, ne quis ei crimini daret, opera illius cuiuscumque modi hominem fuisse damnatum. (3) interea Martinus multis gravibusque laborantium causis ad comitatum ire compulsus procellam ipsam totius tempestatis incurrit. congregati apud

307 immaculata *LMS*] immaculata *P*, immacula *N* inponeret *PNMS*] imponeret *L* 308 aittonitus *N* ceremonia *P*] ceremonia *N*, cerimonia *rell.* 310 inposita *PNMS*] imposita *L* altari
 rata] alta *P*¹ 311 superbo *PN*] superno *rell.* 314 brachia *S*¹, brachiae *N* purpureis *P*,
 purpur *N* fulgura *S*] fulgora *rell.* 315 radians *L*²] radiens *M*, rediens *rell.* fulva] sulcia *MS*
 317 inquit *PN* 318 fragorem] fra***** *P*¹ 319 uia (*M*) 320 tunicae *L*¹ translata *PL*²] translata *rell.*
 323 topazus *LS* 324 insignes *B*] insignis *rell.* 325 cataclyzica *NP*²] cataclizica
BLMS, cataclytica *P*¹, cataclistica *Brouerus* 326 qui *BL*¹ hyacinthina] iacintina *L*, iacinetina *BS*,
 iacynctina *P*, iachintina *M*, iachynthina *N* 329 qui *BL*¹ intrans *P*¹] intras *rell.* 330 nectit *L*] nectet *rell.*
 331 xv *PNM*, xii *B* ANGELVS AD EVM *N* hinc *P*¹ (inc i. *ras.*) 332 breuiore] longiore *P* auia *N* (compendia *PNS*) 334 praecepit *P*¹*M* itatium *S* 335 dampnandum *M* 336 priscilliani *N*

mittit ad Hispanos armata sorte tribunos,
 reliquias heresis qui quaerant et bona tollant
 inventosque pares capitali crimine damnent,
 340 sic tamen, ut cunctos occasio saeva feriret.
 pluribus ergo malis bonitas impulsa beati,
 Leucadio pariter pro praeside prompta precatrix,
 occurrit Treveros, aliis quoque mota querellis.
 pontifices adeunt praedicti principis aures,
 345 ne Martinus eat, synodi nisi pace recepta.
 sed sacer adseruit Christi se in pace manere.
 quo prius abstinuit sanctus se coetibus illis.
 pontifices iterum occurrunt ad Caesaris aulam,
 cogat ut innocuum se participare nocivis.
 350 provocat alloquio quem molliter induperator,
 ut sociaretur reliquis communio iusti,
 Theognistum etenim solum discesse querellans,
 cui non conplacuit communio noxia fratrum.
 hinc quia non valuit flecti vehementia sancti,
 355 abripit ex oculis se principis alta potestas.
 mox percussores gladio minitante relaxat,
 qui semel offensos iaculo figente trucidant.
 conperit ut sanctus reseratae fraudis amictum,
 pollicitus regi, se participare sinistris,
 360 et pietate calens deponit amore rigorem:
 mens rea cuius abest, pars fit, communio culpa.
 hinc se proripiens propere Martinus abegit.
 aestuat interea gradiens gravis anxius angens,
 cur vel ad horale spatium consensit iniquis.

Treveros episcopi tenebantur, qui cotidie communicantes Ithacio communem sibi causam fecerant *e. q. s.* — (7) ineunt cum imperatore consilium, ut missis obviam magistri officialibus urbem illam propius vetaretur accedere, nisi se cum pace episcoporum ibi consistentium adfore fateretur. quos ille callide frustratus profitetur, se cum pace Christi esse venturum. (8) postremo ingressus nocturno tempore adiit ecclesiam tantum orationis gratia. postridie palatium petit. praeter multas, quas evolvere longum est, has principales petitiones habebat: pro Narsete comite et Leucadio praeside, quorum ambo Gratiani partium fuerant —: (9) illa praecipua, ne tribuni cum iure gladiatorum ad Hispanias mitterentur. pia enim erat sollicitudo Martino, ut non solum Christianos, qui sub illa erant occasione vexandi, sed ipsos etiam haereticos liberaret *e. q. s.* (12, 1) interea episcopi, quorum communionem Martinus non inibat, trepidi ad regem concurrunt, praedamnatos se conquerentes. actum esse de suo omnium statu, si Theogniti (sit deheognitis V, si theognisti AF) pertinaciam, qui eos solus palam lata sententia condemnauerat, Martini armaret auctoritas *e. q. s.* (3) ac primo secreto accessitum blande appellat *e. q. s.* Theognitum (theognistum AF) odio potius quam causa fecisse discidium, eundemque tamen solum esse, qui se a communione interim separavit *e. q. s.* (4) quibus cum Martinus parum moveretur, rex ira accenditur ac se de conspectu eius abripuit. mox percussores his, pro quibus Martinus rogaverat, diriguntur. (13, 1) quod ubi Martino compertum est, iam noctis tempore

337 mitti NM 338 reliquias BL quaerant] aerant P¹ 341 impulsa PMS] impulsa L
 342 leucadio Browerus] leucodio codd. praesede N prumpta PNM 343 querellis PM] que-
 rillis N, querelis BLS 345 synodi PN] synodi rel. 346 asseruit BL 350 mollite P¹
 351 ut] *t P¹ communio N 352 thognistum BL¹ querellans] querelans BL, querillans rel.
 353 conplacuit PNMS] complacuit L communio noxia N 355 potestas N 356 percussoris PB
 357 iaculo P¹ 358 conperit PNM] comperit LS frudis N 359 regis NM Ven., rei L¹
 paratipare P, partipare M ministris Ven. 360 calens PN] cal MS, om. BL 361 pars PNM]
 par BLS communio N 363 oradiens M, rediens L 364 cui BMS uel om. P¹ orale P

- 365 inde iter emensum per vasta silentia ducens
progressis sociis, ubi se Andethanna propinquit.
ecce viro insigni sacer obuius angelus adstat
praesenti alloquio, confessus publice vultus,
atque revelata facie sic comminus inquit:
370 'quam merito, Martine, loco compungeris isto!
nec poteris exire aliter, nisi iussa facessis,
inter utrumque nefas mercatus acerba doloris.
nunc age constanter repara virtutis honorem
et tibi te revoca trepidum, ne noxia frangant,
375 gloria ne pereat neu prospera lubrica perdant.
utere more tuo, te deinde redisce magister.
fortis athletae animos casus non obruit unus,
acrius insequitur hostem manus icta dolore
plagaque fixa solet mentes armare viriles
380 atque pudore recens crescit diro ulcere virtus
ac datur armigero victoria vulnere crebro'.
fraterno alloquio sic angelus explicat ore
et vice germani monitis animavit amantem.
tanta est cura dei Martinum avellere lapsu.
385 ulterius synodo neque se permiscuit insons
virtutisque suae damnis nova lucra paravit.
- Res probat ipsa tamen, sacro venerabilis actu.
namque ad pseudoforum cellae dum accederet aeger,
quem male vexabat nimium fera daemonis ira
390 ingenioque gravi torquebat iniquior umbra,
ante monasterii quam limina tangeret almi,
Martini faciem refugit ferus hospitis hostis

Sulpic. dial. III.

palatium inrupit. spondet, si parceretur, se communicaturum, modo uti et tribuni iam ad excidium ecclesiarum ad Hispanias missi retraherentur. nec mora, Maximus indulget omnia. (2) postridie Felicis episcopi ordinatio parabatur — huius diei communionem Martinus inquit, satius aestimans ad horam cedere quam his non consulere, quorum cervicibus gladius imminerebat *e. q. s.* (3) — postero die se inde proripiens cum reverteretur (revertens *AF*) in viam et (et *om. AF*) maestus ingemesceret, se vel ad horam noxiae communioni fuisse permixtum, haut longe a vico, cui nomen est Andethanna, qua vasta solitudine silvarum secreta patiuntur (patescunt *Halmius*), praegressis paululum comitibus ille subsedit, causam doloris et facti accusante ac defendente invicem cogitatione pervolvens. (4) adstitit ei repente angelus: merito, inquit, Martine compungeris, sed aliter exire nequisti. repara virtutem, resume constantiam, ne iam non periculum gloriae, sed salutis incurras. (5) itaque ab illo tempore satis cavit cum illa Ithacianae partis communione misceri *e. q. s.* (6) sedecim postea vixit annos: nullam synodum adiit, ab omnibus episcoporum conventibus se removet.

14, 1 Sed plane, ut experti sumus, inminutam ad tempus gratiam multiplicata mercede reparavit. vidi

366 *otilis <i>P</i> ¹ , sotiis <i>P</i> ²	ibi <i>BM</i>	andethanne <i>B</i> , andenthanne <i>L</i> ¹	367 uero <i>P</i> ¹	ob-
huius <i>P</i>	368 praesenti <i>PN</i>	praesente <i>LS</i> , presente <i>B</i> , presens <i>M</i>	369 reualata <i>N</i>	sic <i>om. P</i> ¹
fit <i>P</i> ¹	370 martini <i>P</i>	compungeris sic <i>codd.</i>	371 neu <i>B</i>	poteris <i>B</i> ¹ , properas (<i>M</i>)
facissis <i>P</i> ¹ , facesses <i>L</i> ¹ (<i>cf. Verg. Aen. IV, 295</i>)		372 acerua <i>MS</i>	374 frangunt <i>N</i>	377 athe-
letae <i>N</i> , athlete <i>M</i>	378 acrius <i>N</i>	379 mentis <i>P</i> ¹	381 tatur <i>N</i>	uictoria <i>P</i> ¹
382 splicat <i>P</i> ¹	383 germani munitis <i>P</i> ² , germani munites <i>P</i> ¹ , germanitis <i>B</i> , germanitas <i>L</i> ¹			ama-
nentem <i>N</i>	385 synodo <i>SL</i> ²]	synodi <i>rell.</i> (sinodi <i>B</i>)	se <i>om. P</i> ¹	386 uirtutesque <i>NP</i> ²
387 xvi <i>PNM</i> , xiii <i>B</i>	NERGVMINVS SANATVS <i>N</i>	388 pseudoforum <i>BL</i> ¹		391 qua <i>BM</i>
392 hostis] hospis <i>M</i>				

et benedicta viri terror fuit ora videri;
 non sufferre valens res obscurissima lumen
 395 nec vaga constantem fugit infida corde fidelem,
 saeva bonum, furiosa pium, truculenta benignum:
 sic quoque nigranti retimetur ianua lucis.
 en medicina sacri satis unica, cuius opimum
 hospitium vidisse fuit meruisse salutem:
 400 sanctus in aede latet, foris exit origo medellae
 et cura ante datur, medici quam forma videtur.

Nec satis est mirum dederit quid corpore praesens,
 nomine sub cuius sparguntur dona per orbem.
 denique cum quidam Tyrrenum curreret aequor,
 405 fert iter ad Romam quod velificante volatu,
 turbinis inpatiens oritur violentia venti,
 exiliunt fluctus, feriunt cava vela rudentes,
 nutat pinus iners, rapiuntur signa ceruchis,
 levis et antemnae cocuntia cornua freudent;
 410 artis inops stupidus resilit de puppe magister,
 stant undae, armatura cadit, fragor aequoris urguet,
 prora bibit dum nauta vomit, perit ars, iacet usus,
 spes fugit, ira premit, rapitur lux morsque minatur.
 casibus in dubiis certi vergente salute
 415 dum trepidant omnes, Aegyptius haec ait unus,
 qui nec dum Christi charismata senserat exsors:
 'Martini deus, eripe nos'. mox dira procella
 conruit et pelagi tumor altus ad ima resedit.
 sternitur unda rati, liquidi stetit area campi
 420 atque inmota loci iacuerunt murmura ponti.
 gurgitis optati trabe curritur aequor amicum,
 litoris ora legunt flabris data vela secundis
 atque petens portum vada complet nauta celeuma.
 sic bene pro meritis famulo dat Christus honores,
 425 cuius eunte fide terras mare sidera supplet.

Pangere gesta libet reliquo veneranda relatu.

postea ad pseudoforum monasterii ipsius adductum energumenum, et prius quam limen adtingeret, fuisse curatum.

ibid. Testantem quendam nuper audiui, cum in Tyrreno mari cursu illo, quo Romam tenditur, navigaret, subito turbinibus exortis extremum vitae omnium fuisse discrimen. (2) in quo cum quidam Aegyptius negotiator necdum Christianus magna voce clamaverit 'deus Martini eripe nos', mox tempestatem fuisse sedatam, seque optatum cursum cum summa placati (placidi *AF*) aequoris quiete tenuisse.

14, 3 Lycontius ex vicariis vir fidelis, cum familiam illius lues extrema vexaret et inaudita calamitatis

393 uire *N* 396 truculenta *PN* 397 retimetur *PN*] retinetur *rell.* 398 sacris *S*, sacra *M*
 400 medellae *NM*] medillae *P*¹, medellae *BLSP*² 402 xvii *PNM*, xiv *B* NAVTA *DVM* (*corr. ex*
 nomen) MARTINI VOCAT *N* 404 tyrrenum] tirrenum *SL*², terrenum *rell.* 405 quod] dum *S*¹
 uelescente *NM*, uelificanti *P* 406 inpatiens *PS*] inpatiens *NM*, impatiens *L*, impatiens *B* 408 ce-
 ruchis *Bröwerus*] chiruchis *P*¹*L*², chiruschis *rell.* 409 levis *Ven.*] lenis *codd.* antemnae *sic codd.*
 411 aequoris urget *L*, aequoris urgus et *N*, equor insurguet *P*¹ 412 uomit *BL*] uomet *rell.* 414 certi]
fort. citius 415 aegyptius *S*, aegyptus *P*¹ 416 exsors *sic codd.* 418 conruit *PNM*] corrui
BLS tumo* *P*¹ 420 inmota *LM*] immota *S* 421 gurgitis *PBL*] surgitis *NMS*, *fort. cursibus*
 optatis 422 litoris *S* ore *P* 423 celeuma *ablat.* 425 sydera *S* 426 xviii *NM*,
 xv *B* LICONIE EMPTA (*i. e.* Liconti exempta) LVBS *N* relati *N*

indoles a patribus generosa Lycontius olim,
 clarus honore, fide, locuples ab origine currens;
 cumque domum propriam lues exitialis adisset
 430 cunctaque tabifluus penetrasset acumine morbus,
 quo miserabilium famulorum sive clientum
 una strages erat divisa, per ulcera languens,
 dicere quo posses prostrata cadavera telis
 (res extrema etenim nil nobilitatis honorat),
 435 praesidii spes sola manet Martinus in orbe.
 mittitur ad sanctum veneranter epistula cursu
 auxilium rogicans, hoc corde, hoc flagitat ore:
 'ni cito subvenias, rapit omnia pestis acerba,
 per spatium ferale trahens in Tartara cunctos.
 440 et grassata diu quid agant contagia perdunt.
 qui potes adfer opem pendenti in morte catervis:
 desperata salus solacia fida requirit'.
 quae pius ut sensit divino inlata flagello,
 se nec posse timet facili exorare precatu.
 445 attamen excipiens votum miserantis amici
 septem nempe dies, totidem sub sidere noctes
 pervigil incubuit, ieiunia nulla relaxans,
 continuata trahens per tempora iuge precatu,
 nec prius absistit, nisi supplicis illa Lyconti
 450 vota recepta daret domuique medella rediret
 et rediviva salus fugitivum expelleret ulcus.
 qui tamen ut didicit sancti obtinuisse laborem,
 advolat et grates devoto corde rependit
 ereptaque domo sua gaudia munere pensat,
 455 pro merito fidei donum vice centurionis,
 Israheli dominus quem praetulit ore potenti,
 et prius hausit opem genitae quam intraret in aedem.
 denique sancto offert argenti pondera magna,

Sulpic. dial. III.

exemplo per totam domum corpora aegra procumberent, Martini per litteras inploravit auxilium. (4) quo
 tempore vir beatus rem esse promisit difficilem inpetrari (F, r. e. permensus d. impetrat A, remeare per-
 missus difficili inpetratione V, r. e. promisit difficilem inpetratu *Halmius*): nam spiritu sentiebat, domum
 illam divino numine verberari: tamen non prius destitit septem totos dies totidemque noctes orando et iei-

427 idoles <i>P¹S</i>	lycontius <i>LS</i>	429 prariam <i>P</i>	adisset <i>PN</i>	430 penetrasset <i>N</i>
432 stragis <i>PNM</i>	433 posses <i>Ven.</i>] possis <i>codd.</i>	434 nubilitatis <i>M</i> , humilitatis <i>S</i>	435 spe	
<i>P</i> orbe <i>L²</i>] orbem <i>rell.</i>	436 epistula <i>PN</i>] epistola <i>rell.</i> (<i>per comp. L</i>)	437 flagitat] rogitat		
<i>MS</i> 438 subuenias] subueniat <i>codd.</i>	pestes <i>PN</i>	acerba <i>BL</i>] acerua <i>rell.</i>	440 grassata	
<i>BL</i>] crassata <i>rell.</i>	<i>fort.</i> quod agant (<i>scil.</i> in tartara); quid agas (<i>i. e.</i> quod serues, <i>debut</i> quod agas)			
<i>Luchius</i> 441 cateruae <i>Ven.</i>	442 desperata <i>L²</i>] desperata <i>rell.</i>	solus s. fide <i>BL¹</i>	requirit <i>P¹</i>	
requirit <i>M</i>	443 diuino <i>PNL²</i>] cui non <i>BL¹MS</i>	flagella <i>P¹</i>	444 facile <i>P</i>	446 sydere <i>S</i>
447 perinuigel <i>P¹</i>	448 iuge] iuge <i>P¹</i> , uile <i>M</i> , multa (<i>B</i>), mille <i>Ven.</i>	plecatu <i>P¹</i> , precatu <i>Ven.</i>		
precatum (<i>neutr.</i>) <i>Mommsenus</i>	449 pius <i>P¹</i>	supplicis <i>P</i> , publicis <i>N</i>	lyonti <i>B</i> , lyonti <i>L</i>	
450 uocata <i>P¹</i>	medella <i>MP²</i>] medilla <i>N</i> , mede*la <i>P¹</i> , medela <i>BLS</i>	452 quia <i>P¹</i>	dedicit <i>N</i>	
obtenuisse <i>P</i>	453 grates <i>PNL²</i>] gratis <i>BL¹MS</i>	repndet <i>P¹</i>	454 etreptaue <i>N</i>	455 domum
<i>BMS</i> (donum <i>scil.</i> gaudia)	456 israheli <i>PN</i>] hisraheli <i>rell.</i>	que <i>MS</i>	457 ausit <i>M</i>	<i>fort.</i>

genito (*Matth.* 8, 5 παῖς puer, *Luc.* 7, 2 δοῦλος seruus: *error poetae*)

ter tricena, decem superaddita, merce patroni.
 460 addit et has voces recreato pectore supplex:
 'quid tibi, celse pater, vitae pro munere solvam,
 cum pretio non possit emi haec lux neque vendi.
 unius aut animae mercari vita valebit?
 cum vero illa meae domui lues una noceret
 465 nec superesset opis reliquum quod redderet ullum,
 praesidio ecce tuo mihi nempe tot agmina vivunt,
 sexus et aetatis numerosa caterva meorum,
 cum stupeam solidae revocata cadavera vitae
 et quibus obsequerer morientibus, ecce ministrant.
 470 nam statim ut tua vox penetralis ad astra volavit
 et visa est meritis curvare cacumina caeli,
 quo vicina tibi fierent oracula Christi
 expositaeque preces ante ora fuere Tonantis
 ac recitata fuit pia vox dominantis in aurem,
 475 mox bonitas indulisit opem praesente medella.
 corpora deseruit membratim tabes acerba,
 qui potuere mori subitae rediere saluti,
 et viguere spe pede viscere lumine voce,
 ac languor moritur viventi in carne sepultus.
 480 unde, pater, modicum pro vivis sume tributum,
 fenore vel minimo tolerans dum debita solvo'.
 sed neque suscepit neque reppulit ille quod offert,
 ante monasterii sed quam bene limen adiret,
 captivis tribui redimendis pondera iussit.
 485 sic uno ex casu fert dona gemella beatus:
 his libertatem dedit illis unde salutem
 [ut modo captivos duris laxantia poenis]
 ac concordi animo cecinerunt gaudia plausu.
 Hoc idem est mirum, niteant si verba relatu.
 490 occurrit cellae cum quidam e fratribus algens,
 carbone ingesto ardebat fornacula sancti.
 considet ergo celer, rapiens quasi lucra vaporis,
 inguine nudato, pede iacto, poplite panso.
 vir sacer inclusus de cella protinus inquit:

nando continuans, quam id quod exorandum receperat inpetraret. (5) mox ad eum Lycontius divina expertus beneficia pervolavit, nuntians simul et agens gratias, domum suam omni periculo liberatam. centum etiam argenti libras obtulit. (6) quas vir beatus nec respuit nec recepit, sed priusquam pondus illud monasterii limen adtingeret, redimendis id captivis continuo deputavit *e. q. s.*

14, 7 Succurrunt hoc loco illius viri magna miracula, quae facilius admirari possumus quam referre. agnoscitis profecto quod dico: multa sunt illius, quae non queant explicari. velut istud est, quod nescio an

459 tricena *L*²] trecena *rell.* decem *NL*] decim *rell.* 460 as *P* 462 nindi *PNM*
 463 mergari *ex* mergare *P* uata *N* 465 redderet *i. e.* servaret 468 solidece *P*¹ 469 mi-
 nistra *P* 471 cac. cael. curu. *MS*¹ 475 medella] medilla *P*¹*N*, medela *BLSP*², medelle *M*
 476 acerba *LB*²] acerua *rell.* 477 subtae redire *N* 478 niguere *sic codd.* 479 langor *PNM*
 483 ad****ret *L*¹, adheret *B* 484 pondere *N* 486 libertati *P*² 487 *versus orationis conerum*
interrumpens huc inlatus est ex Paulini Petricordiensis vit. Mart. V, 853 captivos *L*² *Paulinus*] captivus
*BL*¹, capt****s *P*¹, captivis *NMSP*² 488 plausum *BL* 489 *xix NM, xvi B* FRATER AD
 FORNACVLAM IGNIS INCREPYTVS *N* 492 considet *S*] consedet *PN*, considit *BLM* 494 inquit *PN*
 46*

- 495 'quis foris incestat nudus habitacula nostra
corpore detecto, puro genu et inguine nudo'?
quid fuit hoc? docti, vos dicite, quaeso, sophistae:
Martini ante oculos paries quasi linthea lucet
aut quas filo agilis contextit aranea telas,
500 retia vel nexis per rara foramina filis.
unde hic tam tenuis structura patescit hiulca?
an se saxa levant aut reddunt scissa fenestram?
seu duri lapides lento se glutine solvunt?
an casa maceriae vitreo se margine tendit
505 aut speculari dedit, quo sanctus lumine transit?
an levior paries revoluta cessit in arcu
et stetit incolumis rapido suspensus in ictu?
nobilis aut acies oculorum et marmora transit,
clarior ac visus per cuncta obstacula pergit?
510 pinniger an clausi volitavit ad ora minister
ac per opertum aperit et in invia nuntius intrat?
an quia lumen erat totum foris, intus habebat?
carne sedente loco velox an spiritus ibat?
pandite, doctiloqui, comprehendite clausa, disertis!
515 quid numeris, atomis, ratione potestis et ore?
hic fugit ars oculos: nisi Christum, nulla videtis.
quanta dei virtus, Martini est gratia quanta!
hac ope mirificus homo complet quod homo nescit,
explicat ac fidei merito quod et obstat origo.
520 Quod superest etiam, memoretur honore patroni,
consummanda suo properat quia pagina textu.
forte sacer residens per dura sedilia ligni
prospicit hinc larvas pendenti rupe gemellas,
tegmene pullatas, tristi terrore sonoras,
525 fraude laborantes, iaculantes spicula fellis,
nequitiae artifices, rebus gravia arma sinistris.
voce venenata verba haec anguina rotabant:

Sulpic. dial. III.

ita, ut gestum est, a nobis possit exponi. (8) quidam e fratribus — cum ad fornaculam illius carbonum copiam repperisset, et admota sibi sellula divaricatis pedibus super ignem illum nudato inguine resideret, continuo Martinus factam sacro tegmini sensit iniuriam. (9) magna voce proclamans, quis, inquit, nudato inguine nostrum incestat habitaculum? hoc ubi frater audivit et ex conscientia quod increpabatur agnovit, continuo ad nos cucurrit exanimis, pudorem suum non sine Martini virtute confessus.

* 15, I (caput in V omissum, in F sub finem dialogi reiectum, a Paulino non expressum, cf. Paulin. V. 856) Quodam itidem die, dum in area, quae parva admodum tabernaculum illius ambiebat, in illo suo, quod nostis omnes, sedili ligneo resedisset, vidit duos daemones in excelsa illa, quae monasterio supereminet, rupe con-

497 fuit] sit M	sophystae N	499 quas filo PN] quasi filo BL, quasilo MS	agilis] agiles
codd.	503 glutine PL] glutine rell.	504 casu N	maceriae L] macerie B, macheriae NMS.
macherie P	uidreo P	505 quos PNS ² , quod S ¹	506 ac MS seuoluto N arce M
507 incolumis] incolomis codd.	508 oculorum N	510 penniger BL, pigniter S	511 in
om. P ¹ MS ¹	512 totus M	514 pandete S ¹	comprendite P ²] comprehendite LB ² , comprehendite
rell.	515 atomis] athomis codd.	518 haec NM, hec P	520 xx NM BRIARTIVS CONVITIA
EVOMIT N	quod L ²] quid rell.	momoretur P ¹	522 resedens PN pur d. sedilla N
523 repe N, sepe M	524 pollatas M, pollutas S	525 laboratas L ¹	

'quid valet ira tumens? eia te, Briccio, monstres'!
 hoc iterum repetunt, donec male Briccio motus
 530 inruptis foribus sancto convicia vergit,
 iurgia multa vomens turbata mente satelles,
 se meriti melioris ovans quam sanctus haberet.
 sic gestu rabidus neque se agnoscebat amarus,
 vitae gesta suae temerarius arbiter inflans,
 535 intolerabiliter per inania bombica iactans,
 vento motus iners simulans foliatilis umbrae,
 excussa cervice rigens, levitate rebellis,
 exagitans animum pede iacto, pectore tenso,
 inrationalis tumido gliscente cothurno
 540 nec se mente capax, sensu spatiente vacillans
 inque sacerdotem truculenter acerba redundans.
 sed quid in abiectum Martinum haec turbida volvit?
 quid humili placido tam dira superba minatur?
 cur animae nimium dulci tot amara ministrat?
 545 non decet haec audire pium neque ferre benignum.
 dirus erat graviter qui melli absinthia miscet:
 ille tamen pietate calens nihil intulit hosti,
 excipit iratum placatus, amanter amarum,
 oblectans rabidum et per mollia famina mulcens,
 550 et nescit non esse pater sine felle vel hosti.
 qui tamen, exorante viro larvisque fugatis,
 dum redit ad mentem furiosus Briccio pridem,
 pontifici occurrit voto prece corpore supplex;
 sed bonitate pii celer indulgentia fluxit.
 555 non apud hunc opus ecce diu lacrimando rigari
 aut prece multiplici veniam sperare nocenti,

sistere, inde alacres ac laetos vocem istiusmodi adhortationis emittere: heia te Briccio (briccio *AF ut infra*),
 heia te Briccio. credo cernebant miserum eminus propinquantem, consci quantam illi rabiem spiritus susci-
 tassent. (2) nec mora, Briccio furibundus inrupit: ibi plenus insaniae evomit in Martinum mille convicia.
 obiurgatus enim pridie ab eo fuerat *e. q. s.* (3) quibus rebus infelicissimus insano felle commotus et, ut
 credo, praecipue daemonum illorum agitatus instinctu, Martinum ita adgressus est, ut vix manibus tempe-
 raret, cum quidem sanctus vultu placido, mente tranquilla infelicis amentiam per mitia verba cohiberet.
 (4) sed ita in eo nequam spiritus redundabat, ut ne sua quidem illi, quamvis vana admodum, mens sub-
 esset: trementibus labiis incertoque vultu decolor prae furore rotabat verba peccati, se asserens sanctiorem
e. q. s. (5) haec cum multa atque alia etiam, quae reticere melius est, acerbiora vomuisset, egressus
 tandem furore satiato, quasi qui se penitus vindicasset, rapidis ea parte qua venerat gressibus recurreret.
 cum (cum *delend.*) interea, credo per Martini orationes fugatis ab illius corde daemonibus, reductus in pae-
 nitentiam mox revertitur atque ad Martini se genua prosternit: veniam poscit, fatetur errorem nec sine dae-

528 eiac <i>MS</i>	briccio <i>L²</i> , britio <i>M</i>	529 britio <i>M</i>	530 conuicia] conuitia <i>codd.</i>	531 no-
mens] mouens <i>codd.</i>	satellis <i>PNM</i>	532 se merito meliore sonans <i>L²</i>	533 rapidus <i>PL</i>	
se <i>om.</i> <i>N</i>	agnoscebat <i>P¹</i> , agnoscebat <i>N</i>	534 sua <i>P</i>	tenarius a. **** inflans <i>N</i>	535 in-
tolerabiliter <i>BLP²</i>] intollerabiliter <i>P¹N</i> , indetolerabiliter <i>MS</i>		536 foliatibus <i>N</i>	537 rebellis] rebliis	
sic <i>N¹</i>	538 lacto <i>MS</i>	539 gliscente <i>N</i>	cothurno] coturno <i>PNBL</i> , uacillans <i>S</i> , uacellans <i>M</i> (<i>sic</i>)	
540 uacellans <i>NM</i> , uagellans <i>P</i>	541 acerba <i>BL</i>] acerua <i>NMS</i> , accerua <i>P</i>	543 superua <i>P</i>	546 du-	
rus <i>BL</i>	absintia <i>M</i>	547 caelens <i>N</i>	548 platus <i>P</i>	549 rabidum <i>PNS</i>] rapidum <i>BM</i> , animum <i>L</i>
550 falle <i>N</i>	551 <i>om.</i> <i>MS</i>	552 brittio <i>NS</i>	553 uoto <i>PL²</i>] toto <i>BL¹MS</i> , <i>om.</i> <i>N</i>	
subplex <i>N</i>		555 ecce] esse <i>codd.</i>	rigari <i>NS¹</i>] rogari <i>PBMS²</i> , rogare <i>L</i>	

qui magis expetiit culpas donare reatus
 credidit et damnum quidquid non praestitit ultro.
 haec sua luera putans, dimittere debita noxae,
 560 obuius occurrens quaerenti munera pacis,
 irasci nulli cupiens, ignoscere cunctis,
 foedera sola ligans celer et delicta relaxans,
 effugiens ne quando sibi daret ultio damnum,
 rem pietatis agens; satis est clementia vindex,
 565 quae pia dona metens fieri non indiget ultrix,
 omnibus aucta bonis, cui dos et gloria pax est.
 vir tamen ipse sacer, pietatis ab agmine miles,
 foedera semper amans et pacis in arma triumphans,
 supplicis ad vocem miserantia viscera laxat
 570 inque sinu veniae trepidum mulcendo reduxit
 atque reum solite patria pietate recepit.
 Haec tua, dulcis, erant holocausta sacraria templa,
 haec tibi divitiae thesauri regna talenta
 flos odor esca sapor mera cinnama balsama tura,
 575 haec, sacer, omnis erat, haec tota, haec unica cura:
 Christum corde pio, Christum meditarier actu,
 reddere nolle vicem, misereri et parcere culpa.
 criminis indultor, veniam memor, ara reorum,
 spes miserabilium, fuga larvarum, arma sequentum,
 580 praeda catenarum, errantum via, cura medentum,
 omnibus una salus, amor omnibus, unus amator,
 quis tibi digna loqui valeat quem mundus honorat?
 quid, pie vir, satis est cui laudis debitor orbs est?
 quaeque referre volens neque totus id explicat axis.
 585 iugiter amplexu Christum corde, ore retentans
 nec sine te patiens dominum discedere quoquam,
 tecum semper habens vinctum pietate Tonantem;
 adstrictus precibus neque se solvebat amator,
 cuius amica fides tantum tibi contulit arcis,

Sulpic. dial. III.

mone se fuisse tandem sanior confitetur. (6) non erat apud Martinum labor iste difficilis, ut ignosceret supplicanti. tunc et ipsi et nobis omnibus sanctus exposuit, qualiter illum a daemonibus vidisset agitari: se conviciis non moveri, quae magis illi, a quo essent effusa, nocuissent *e. q. s.* — (16, 2) dolenda hominis et miseranda condicio, etiamsi hac sola insanabilis mali peste premeretur. verum ista ei patientiae et tranquillitatis exempla referre saepius, Galle, debueras, ut nesciret irasci et sciret ignoscere.

557 et petiit culpa *M*, et petit culpa *S*, expetiit causas *L* readus *P* 558 dampnum *M*
 quidquid *PN*] quicquid *rell.* praestitit] prestitit *BL*, perstitit *PNMS* 559 demittere *NM*
 561 nulla piens *M*, nullas piens *S* ignoscere *P*¹ 562 celer et] celet *N* 564 vindex] supplex
*L*¹ 565 metens] mentes *MS* indigit *P* ultrex *PN* 566 autem *N* pax] et pax *B*¹*L*¹
 est] *e sic N* 569 subplicis *N* ac *BL*¹ laxans *L* 570 sinum u. t. miserando *L*
 571 *xxi et in dext. mg. LAVS SANCTI N in quo hic versus minio pictus est* solitae *BM* pietate
om. N 572 *xxi M, xvii B* holocausta *L* 573 hae *SL*², ac *L*¹ 576 christo *L*¹
 pium *BL*¹ 578 ueniae *L*² memor ara reorum *PL*²] meror ara reorum *N*, memorare reorum *BL*¹*MS*
 579 mirabilium *N* lacruarum *MS* 580 praeda] raeda *Mommsenus, fort. praedo* 583 laudes *P*,
 laus des *N* 584 q. r. u.] quare re uolens *S*¹, quere uolens *MS*² totus *om. S*¹ id *PL*²] *om. rell.*
 585 retentas *M* 586 discere *N* 587 habes *L*¹, hauens *P* 588 adstrictus *BL* neque se]
 ne *MS* 589 contullit *P*¹

- 590 ut solem radiis et lunam cursibus aequas,
 qui splendore nitens pulcher quasi Lucifer exis
 ac fulgore dei vir fulgidus ipse coruscas,
 tegmine vir niveus, miro diademate fulvus.
 Supplicis esto memor famuli exauditor, opime,
 595 Fortunati inopis, trepidi sibi sorte reatus,
 morbida quem rabide circum sua crimina latrant
 et fera delicti penetraliter ulcera mordent.
 intercede, precor, veniam, vir adpate coronam,
 eripe, pastor, ovem, ne clauda vel extera restet,
 600 porrige, celse, manum, rege gressum, dirige sensum
 excessusque graves leviori examine penses
 ac potius pietas opulens miserando precetur,
 mitis et exores placide fomenta medellae,
 inter et ipse deum atque reum mediator adesto.
 605 defixis genibus, tensis ad sidera palmis,
 vocibus inclusis, animis penetrantibus auras
 obtineas meritis, iudex cum venerit orbis
 (tu quoque iussus eris dextro residere sedili)
 arbiter in populos, tribuum pavor ante tribunal,
 610 qualiter effugiam flamma stridente caminum.
 tu precor ut fragilem sacro velamine celes
 et tua me trepidum defendat ab igne lacerna.
 scio posse reum quemvis tibi cedere Christum,
 quem sociat proprio mansura in saecula regno.
 615 sis precor in domino famuli memor, alme, per ipsum
 cuius erit tibimet lumen sine fine videndum.
 da veniam, dulcis pie blande benigne patrone,
 condere dum volui quia laesi carmine flores.
 sed tua laus nullo breviabitur ampla relatu,
 620 quem deus in terris pariterque tetendit et astris.

Pone, libelle, modum, trepido verecunde relatu;
 multiplices faciens dissuto stamine rugas
 nec bene fila ligans nodo subit aspera tela,
 hispida, cameli rigido quasi vellere texta,

17, 2 Ista interim de illo viro portabis Orienti, et dum recurris diversasque oras, loca, portus, insulas

590 aequas] impleas M 591 quasi LB²] quam si *rell.* exilis P, axis BL 592 ac] ac si
 P¹ corruscas N 593 tegimine N deademate P 594 xxii NM, xviii B PRO SE
 AVCTOR ORAT N esto BL] ergo *rell.* exaditor N 595 sorde P 596 quam P ra-
 pide PM 598 ueniam uir] ueniamur N 600 gressu PN 601 etcessusque P, excussusque L¹,
 excelsusque S¹ leviori] leviori *codd.* pensus N 602 opolens PN 603 medellae M]
 medillae P¹N, medellae BLSP² 605 sydera S 606 om. S, suppl. in ora infima 607 optineas
 BL c. u.] conuenerit N 608 iusus eris P, iuseus ris N dextra MS resedere PN
 sedili BL] sedile PNS, sedillae M 609 arbitrer N 611 tu PNB] tum L, te MS 612 lucerna
 BL¹ 613 scio PNMS] nam scio BL cedere BL] adere P, credere NS, credere M 614 pro-
 pria m. i. saeculo N 615 alma PM 618 concede S, concede M 620 quam B in terris
 om. S¹ que om. L et astris om. B¹ 621 xxiii NM, xix B AD LIBELLVM AVCTOR N
cf. Paul. Diac. hist. Langob. II, 13 trepido om. BL¹, tepido (M) uereconde S 624 camelli M,
 camilli PN

- 625 serica cum decuit Martini pallia duci
aut praetexta micans auro sub tortile neeti
vel toga permixtis hyacinthina curreret albis,
pingere seu variam rosa lilia gemma coronam.
marcida lingua iacet, veniam tibi posce, libelle.
630 contentus tantum Turonum pete moenia supplex,
qua Martinus habet veneranda sepulchra sacerdos,
cuius honor tumuli facit hic sua rura tueri;
qui pietatis opem tribuat, nam largus ubique
scit nihil esse meum, sua sed sibi dona recurrunt.
635 si tamen urgueris, ut adhuc temerarius intres.
inde Parisiacam placide properabis ad arcem,
quam modo Germanus regit et Dionysius olim.
si pede progredieris, venerato sepulchra Remedi
atque pii fratris complectere templa Medardi.
640 si tibi barbaricos conceditur ire per amnes,
ut placide Rhenum transcendere possis et Histrum,
pergis ad Augustam, qua Virgo et Licca fluentant.
illic ossa sacrae venerabere martyris Afrae.
si vacat ire viam neque te Baiovarius obstat,
645 qua vicina sedent Breonum loca, perge per Alpem,
ingrediens rapido qua gurgite volvitur Aenus.
inde Valentini benedicti templa require,
Norica rura petens, ubi Byrrus vertitur undis;
per Drauum itur iter: qua se castella supinant,
650 hic montana sedens in colle superbit Aguontus.
hinc pete raptas vias ubi Iulia tenditur Alpes,
altius adsurgens et mons in nubila pergit.
inde Foro Iuli de nomine principis exi
per rupes, Osope, tuas, qua lambitur undis
655 et super instat aquis Reunna Teliamenti.
hinc Venetum saltus campestria perge per arva,

Sulpic. dial. III.

urbesque praeterlegis, Martini nomen et gloriam sparge per populos: in primis memento non praeterire Campaniam: (3) etsi maxime cursus in devio sit, non tamen tibi tanti sint vel magnarum morarum ulla dispendia, quin illic adeas inlustrem virum ac toto laudatum orbe, Paulinum *e. q. s.* (4) illi omnia referes, illi cuncta recitabis, ut mox per illum sacras viri laudes Roma cognoscat, sicut primum illum nostrum libellum non per Italiam tantum, sed per totum etiam diffudit Illyricum *e. q. s.* (5) inde si forte ad Africam trans-

625 pallea BL 626 auc prexta N auri subi tortile MS nocti M, nati P 627 hyacinthina] iacintina L, iachintina BM, iachyntina PNS alpis P fort. hyacinthis currere et albis 629 licet MS, tacet Ven. 630 contentus i. e. cum contentione tanto N turonum sic codd. 631 sepulchra S post 632 versum intercidisse suspicatur Mommsenus, quo Martini successorem adire libellum poeta iusserit 635 s. t. urgeris L, stamen urgueris P, si tamen nurgueris N 636 arcem] urbem L 637 regit BL] reget *rell.* dionysius] dionysius codd. (dionysius M) 638 uenerata BL¹M sepulchra S remigi L 639 [conplectere NS] 640 barbaric** P¹, barbaricus N ceditur MS 641 renum MS 642 ad om. MS augustum N, agustum P et om. L¹ luca L¹ et B v. l., lica L² fluentans MS quam Vindo Lycusque fluentat Ven. 643 martiris B, uirginis Ven. 644 baiovarius sic codd. obtat S, optat M 646 aenus] enus codd. 648 pyrrus MS 649 quae N 650 aguontus] auuntus codd., aguntus Browerus, cf. C.I.L. III p. 590 652 pergens BL 654 osoper MS tua N 655 reunna N teliamenti] teliamentis PN, telia mentis *rell.*, cf. *carm. praef. 4* cf. C.I.L. V p. 169. 178

submontana quidem castella per ardua tendens;
aut Aquiliensem si forte accesseris urbem,
Cantianos domini nimium venereris amicos
660 ac Fortunati benedictam martyris urnam
pontificemque pium Paulum cupienter adora,
qui me primaevs converti optabat ab annis.
si petis illud iter qua se Concordia cingit,
Augustinus adest pretiosus Basiliusque.
665 qua mea Tarvisus residet, si molliter intras,
inlustrem socium Felicem quaeso require,
cui mecum lumen Martinus reddidit olim.
per Cenetam gradiens et amicos Duplavenenses,
qua natale solum est mihi sanguine, sede parentum,
670 prolis origo patrum, frater, soror, ordo nepotum,
quos colo corde fide, breviter peto redde salutem.
si Pataviâ tibi pateat via, pergis ad urbem:
huc sacra Iustinae, rogo, lambe sepulchra beatae,
cuius habet paries Martini gesta figuris;
675 quove salutis opus celso depende Iohanni
atque suis genitis, sociis per carmina nostris.
hinc tibi Brinta fluens iter est, Retenone secundo;
ingrediens Atesim, Padus excipit inde phaselo,
mobilis unde tibi rapitur ratis amne citato.
680 inde Ravennatem placitam pete dulcius urbem:
pulpita sanctorum per religiosa recurrens
martyris egregii tumulum Vitalis adora,
mitis et Vrsicini, parili sub sorte beati.
rursus Apollinaris pretiosi limina lambe
685 fusus humi supplex, et templa per omnia curre:
expete Martini loculum, quo iure sacelli
iam desperatum lumen mihi reddidit auctor:
munera qui tribuit, saltim, rogo, verba repende.
est ubi basilicae culmen Pauli atque Iohannis,
690 hic paries retinet sancti sub imagine formam:

fretabis, referes audita Carthagini *e. q. s.* (6) iam si ad laevam Achaiae sinum paululum devexus intraveris, sciat Corinthus, sciant Athenae, non sapientiore in academia Platonem nec Socraten in carcere fortiorem *e. q. s.* (7) cum vero ad Aegyptum usque perveneris, quamquam illa suorum sanctorum numero sit et virtutibus superba, tamen non dedignetur audire, quam illi vel universae Asiae in solo Martino Europa non cesserit *e. q. s.*

657 quidem] quidem qui N	658 aquiliensem sic codd.	659 cantianus P ¹	domine N
660 martiris B	661 cupienter] ueneranter L	662 optabat BLS ²] obtabat rel.	663 cordia
N	tingit P ¹	664 pretitissus P ¹	665 quam BS
		666 require***** P	668 cenetam] cenitam codd. (cinitam P ¹), cf. C.I.L. V p. 1067
666 require***** P	668 cenetam] cenitam codd. (cinitam P ¹), cf. C.I.L. V p. 1067		grediens NB
670 fratre N	nepotum] parentum MS	671 salute NS	672 patauina P ¹
hic Ven.	sacrae MS	sepulchra S	676 genitis PNL ²] gentis BL ¹ MS
PNMS ²	drinta P ¹ ut vid.	rete none S, nomen fort. corruptum; videtur Medoacum alterum significare	678 ingrediens cf. 646
faselo S	679 nobilis L ²	inde S	680 pede ducius P
relegiosa PN, rellegiosa L	682 martiris B ¹	tumulum P ¹	adhora M
apollonaris BL ¹	pretiosa L	686 et pete (B) Ven.	687 desperatum P
quae S	saltem L ² ut vid.	rependet MS	689 ibi B
			690 sancti om. N

amplexenda ipso dulci pictura colore.
 sub pedibus iusti paries habet arte fenestram;
 lychnus adest, cuius vitrea natat ignis in urna.
 huc ego dum propero, valido torquente dolore,
 695 diffugiente gemens oculorum luce fenestris,
 quo procul ut tetigi benedicto lumen olivo,
 igneus ille vapor marcenti fronte recessit
 et praesens medicus blando fugat unguine morbos.
 non oblita mihi mea lumina munere sancti,
 700 nam redit ante oculos oculorum cura fidelis,
 et memor illud ero dum luce et corpore consto.
 promptius affectu, precor, inde require sodales:
 si sociis loqueris, veniam pietate mereris,
 porrigo materiam quibus hanc ego, ut ore rotundo
 705 Martini gestis florentia carmina pangant
 et claro ingenio texant spargenda per ortum:
 vir radians meritis licet ille nec indiget istis,
 gratia cuius ovans ac fama iter occupat orbis,
 arva capax, pelagus intrans, super astra coruscans,
 710 distribuens miras populis pro stipe medellas,
 qui domino famulando suo capit omnia dona,
 et quo Christus habet nomen, Martinus honorem.

691 duci *P* 692 arte *PNB¹L²*] ante *L¹MS*, *B² v. l.* 693 lychnus *Ven.*] lichnus *BL*, licnus *S*,
 lignus *PNM* in] ab *L¹* 695 fenestris *PNL²*] fenestras *BL¹MS* 696 tegi *N* olivo]
 o****uo *P¹* 698 medicis *N* unguine *P* 699 lumi** *P¹* 702 promptius *S*] prumptius
PNM, promptis *BL¹*, promptus in *L²* 704 retundo *M*, rodundo *P*, rotando *N* 705 pangunt *N*,
 plangant *P* 707 meriti *S* 710 medellas *M*] medillas *N*, medelas *BLSP²*, medilas *P¹* 711 dona
LMS] donat *P*, dono *NB*

EXPLICIT OPVS FORTVNATI PRESBITERI DE VITA SANCTI MARTINI LIBER IIII *P*, EXPLICIT OPVS FORTVNATI
 PRBI DE VITA SANCTI MARTINI. EXPLICIT FELICITER *N*, OPVS FORTVNATI. DE VITA SANCTI MARTINI. EXPLICIT
 LIBER QVARTVS. FELICITER *B*, VENANTI HONORII CLEMENTIANI FORTVNATI PRESBITERI ITALICI DISSERTISSIMI
 VIRI OPVS DE VITA VEL VIRTVTIBVS SANCTI MARTINI. CHRISTI CLARISSIMI SACERDOTIS EXPLICIT *et post 2 ver-*
sus vacuos: carmina lector amans totis pro uiribus opta | ut ingiter ualeat mansura in saecula scriptor | mar-
 tini precibus capiat paradisi ouantem *L* subscriptionem omittunt *MS* *versuum quorundam spatio relicto*
in NBMS sequitur carmen in laudem Mariae (Lingua prophetarum)

CARMINVM SPVRIORVM APPENDIX

I

In laudem sanctae Mariae

- Lingua prophetarum cecinit de virgine partum:
 nuntia fert terris angelus ista poli.
 consona vox hominum memorat hoc ferre puellam,
 quod daret absque viro germine virgo virum.
 5 hoc euangelio concordans pandit Esaias:
 quae deus inspirat, haec canit ipse tuba
 eloquio torrens et rite profunda locutus,
 Emmanuhel nostrum virgine dante canens.
 praedicens olim ut de matre Tonantis honore
 10 radicis florem Iessea virga daret.
 virgo haec virga fuit, de qua est flos Christus obortus,
 cuius odor vivax membra sepulta levat,
 laxus morte iacens de cuius aromate tactus
 postque diem quartam Lazarus ore reflat.
 15 hanc Hieremias utero ipso sanctificatus
 monstrans voce pari sic quoque vatis ait:
 'ecce dies venient et David suscito germen
 et regnabit rex atque erit hic sapiens'.
 hoc germen iustum virgo est et rex suus infans
 20 iudicium faciens arbiter, orbis erus.
 psalmographi plectro cantata est ista virago,
 cum daret arte melos vox lyra chorda chorus:
 'mater Sion dicet: homo et homo factus in illa'.
 ipse hanc fundavit, factus in ipsa homo hic.

1 legitur in *P* f. 6^v ante Venantiana (*P*) et iterum f. 14^r post II, 6 (*Q*); post vitam Martini in *N* f. 186^v,
M f. 63^r (tantum v. 1—31), *S* p. 276, *B* f. 179^r (carminis in *B* ex *Q* transcripti lectionem omittemus); post
 VIII, 3 in *G* p. 248 sine glossis et fere sine correcturis, ut pateat carmen non extitisse in correctoris exemplari
 INCIPIT OPVS FORTVNATI IN LAVDEM (L. DEI *N*) SANCTAE MARIAE *PQN*, IIII. IN LAVDEM SANCTAE MARIAE
 VIRGINIS ET MATRIS DOMINI *G*, tit. om. *MS* 1 cecinit *P* patrum *P*, partu *S* 4 uiri *SG*²,
 cf. 94 5 euangelio *G* esaias *PQ* Es. 11, 1 6 ipsa *S* 8 emmanuhel *PN*] emma-
 nuel *QMS*², emanuel *S*¹, emmanuhel *G* 9 precidens *P* 10 radicis *MSG*²] radices *PQNG*¹ ie-
 sea *S* 11 obortus *PS*] obhortus *Q*, abortus *NMG* 13 tractus *S*² 14 quartum *M* 15 hie-
 remias sic codd. ut v. 70 Ier. 33, 14 16 uatis sic codd. 18 regnavit *PG*¹ (corr. *G*¹) 20 he-
 rus (*M*), eros *G*² 21 psalmigraphi *S* cantate Stista sic *P* psalm. 86, 5 22 dare *P*
 lira *PM* chorda] corda codd. 23 dicet] dicit codd. illa] illa est *S*¹ 24 fundauit *P*

25 sic quoque: 'qui fundavit eam est altissimus ipse'.
 haec Sion mater virgo Maria fuit.
 qua tanquam sponsus thalamo procedit ab alvo
 exultatque gigans Christus eundo viam.
 o uteri thalamus, nova iunctio facta salutis,
 30 qua deus atque caro nupsit honore novo!
 quod deus amplexus carnem est, caro iuncta cohaesit;
 stat deus et homo fit Christus, utrumque genus.
 non deus in carnem est versus: deus accipit artus,
 non se permutans, sed sibi membra levans,
 35 cuius non poterat deitas per aperta videri,
 velamen sumpsit carne videndus homo,
 unus in ambabus naturis, verus in ipsis,
 aequalis matri hinc, par deitate patri,
 non sua confundens, sibi nostra sed omnia nectens,
 40 quem sine peccato gignit origo virum,
 de patre natus habens divina humanaque matris,
 de patre sublimis, de genetrice humilis.
 quando incorporeus pie corporis induit artus,
 unde aequalis matri, fit minor inde patri.
 45 carnem animam ossa ceterum nervos venas femur ungues,
 formam servi adsumens est minor inde patris.
 sed redeo qua virgo trahit mihi laude canenda,
 qualis nulla fuit, nulla futura venit.
 'quemque pluunt nubes iustum de rore superno;
 50 haec salvatorem germine terra dedit'.
 'haec porta est clausa, in quam intrat vir nemo nec exit,
 ni dominus solus, cui quoque clausa patent'.
 cuius in adventu exiit de ventre Iohannes,
 infans nec natus munere praeco novus,
 55 trans uterum matris quasi per specularia cernens,
 materna et puero membra fenestra fuit.
 quando exultavit ventrem de ventre salutans,
 dum pede non potuit, motibus iit iter.
 credo et prostratus iacuit palmasque tetendit,
 60 ante redemptorem parvula membra movens.
 corrigiamque pedum est cuius non solve dignus,
 pronus adoravit, credo, tremente geno.
 nobilis Elisabeth, de qua canit alta prophetans,
 haec operante deo germine laeta refert:

25 *ibid.* (ps. 86, 5) 27 qui *G²S²*, cf. 135 thalamo *P* psalm. 18, 6 29 uterit *P*
 iunctio *MG¹* 31 in caro desinit *M* cohaesit *P* 33 uersus deus] uersus est *N* accepit *Q*
 34 non semper mutans s. s. m. lenasis *P* 38 hic *S¹* 42 getrice *P* 44 unde *del. G. Fabricius*
 (*poet. eccl. p. 687*), possis matri unde aequalis, sed homoeoteleuton servandum videtur 46 furmam *N*
 patri *G²* non magis hic versus quam v. 44 mutationem admittit 49 Ies. 45, 8 51 Ez. 44, 2
 52 ni] nisi *P¹NG* 53 iohannes *GS*] iohannis *PQN* 54 nec natus *PQ*] nec san**atus (n *rasura*
tactum) *N*; nec sonat *GS²*, *aec** *S¹* 57 salutens *G¹* 58 iit *PQNG*] iuit *S* 60 redemptorem
QN 61 est cuius *PQN*] cui non est *S*, est *G* soluerit *P* 62 geno *PQNG¹*] genu *SG²*
 64 germina *GS*

- 65 'o benedicta inter mulieres, unde mihi hoc,
me ut mater domini visitet alma mei'?
hanc Gabrihel vocitat benedictam laude puellam
et merito extollit quae nova dona gerit,
quae genitura foret benedictum germine fructum,
70 quem Hieremias voce tonante refert.
'hic deus est noster, non absque illo alter habetur;
post haec in terris visus homo est habitus'.
quem Danihel sanctum sanctorum praedicat unum,
de monte excisus qui angulus et lapis est.
75 de quo Moyses ait: 'deus excitat ecce prophetam
vobis ex vestris fratribus, orbis opem.
si qua anima hunc non audierit, qui exterminat illum
de populo vindex ipse propheta suo'.
David dixit: 'adorabunt hunc munere reges,
80 servibunt gentes et Saba dona dabit'.
accipiens Simeon manibus quem iustus utrisque
decrepitis senio haec pia verba dedit:
'nunc dimitte in pace tuum servum, auctor ab alto,
viderunt oculi iam quia vota mei,
85 quando salutare hoc merni, tua verba secundum,
ferre manu et visu cernere iure deum'.
o sacra virgo dei talem generando Maria,
per quem lumen habet plebs tenebrosa prius!
in regione umbrae mortis lux orta refulsit,
90 admirabilis est, consiliarius hic,
qui deus est, fortis, pater atque in saecula princeps
cuiusque imperii pax sine fine manet.
rorarunt caeli nubes iustumque pluerunt,
quem salvatorem germine virgo dedit,
95 Aegypti, labor Aethiopum Sabaimque sublimes
ad quem transibunt mente sequendo deum:
est in quo tantum deus et non est deus absque hoc,
hic deus absconsus, qui deus Israhel est;
cuius iustitia est lumborum cingulum et idem
100 eius renis adest cinctoriumque fides;
reguli et aspidis ausa manus penetrare foramen,
ablactatus agens nec nocet ullus ei;
adstans in signum populorum, eiusque sepulchrum
nobile adorandum gloria quanta tegit!

65 *Luc. 1, 42* 66 *matre N* 67 *gabrihel et v. 73 daniel sic codd.* uocitam *N* 71 *Baruch.*
3, 36. 38 72 *habitu PQ* 74 *cf. Dan. 2, 34* angulus *QN*] angelus *PGS* 75 *deuteron. 18, 18*
deus *PQ*] *om. NGs* 79 *psalm. 71, 10* regis *P* 80 *servibunt Q*] *serviunt PS, serviunt NG*
81 *simeon GS*] *symeon PQN* 83 *Luc. 2, 29* 88 *Ies. 9, 2* plebs *N* 89 *umbrea N*
90 *ib. v. 6* 'admirabilis, consiliarius, deus, fortis, pater futuri saeculi, princeps pacis' *e. q. s.* a. e.
c. h. *PG²*] a. (*i. ras. 1 m.*) c. *hic *G¹*, a. h. c. e. *S*, a. c. e. h. *N*, a. e. et c. h. *Q* 91 *adque N*
93 *cf. v. 49* 95 *cf. Ies. 60, 6* 97 *cf. v. 71* 98 *israhel sic codd. ut v. 113* 99 *Ies. 11, 5*
100 *cinctoriumque PG²*] *cincturiumque Q, cincturiorumque N, cinctorium G¹S* 101 *ib. v. 8* for-
mem *P* 103 *ib. v. 10* atstans *N* sepulchrum *S* 104 *nobile SG²*] *nubile PQNG¹*

- 105 quem dominatorem terrae misit Moabitis,
petra ex deserti qui pius agnus adest.
de quo Zacharias: 'exulta, filia Sion,
iustus, salvator, rex tuus ecce venit
ascendens asinam super aut asinae quoque pullum,
110 quadrigas perdens ex Efrain et equum',
unde et Micheas: 'et tu' inquit 'Bethleem Efrata,
parvulus in Iuda milibus ipse manes:
egredietur, qui dominator in Israhel, ex te,
egressusque potens eius ab initio'.
115 lumen sanctorum in splendoribus, ex utero quem
ante Luciferum progenitque pater.
livores nostros sanans livore beato
et veteres maculas sanguinis amne lavat.
o virgo insignis nobisque medella monades,
120 quam deus inplevit totius orbis ope,
quaeque creatorem meruisti ventre tenere
et generare diem concipiente fide,
mundatura novo partu de crimine mundum
atque sacro fetu progenitura deum!
125 humano generi genuit quos Eva dolores
curavit genitus, virgo Maria, tuus.
peccati iaculo defixa in stirpe cicatrix
ulcera nulla gerit nec sua signa patent.
sucus amarus enim vetiti de cortice ligni
130 stante redemptoris de cruce dulce sapit.
sub pomi specie mors tunc de fronde pependit;
nunc tuus est uterus hinc cibus atque salus.
fructu sancta pio renovasti tempora rerum
lucidiorque dies te generante nitet.
135 post tenebras solem revocat tuus alvus in orbem,
cum domini iubaris inradiavit apex.
in te habitans mundi lumen statione corusca
floruit interius per tua membra deus.
tam vivax fulgor penetrans et ad ima profundi
140 orbem alit, astra regit, Tartara luce replet.
cuius mundi uno est haec machina tecta pugillo
clauditur in fibris, casta puella, tuis,
subportans fabricata fabrum et humana Tonantem,
virgula radicem, facta creantis opem.

105 <i>Ies. 16, 1</i>	107 <i>Zach. 9, 9</i>	zacharias <i>PQ</i>	109 assinam — assinae <i>P</i>	110 qua-
drigans <i>G</i> ¹ , quadrigam <i>G</i> ² <i>Ies.</i>	efrain <i>QN</i>] efrain <i>PGS</i>		111 <i>Mich. 5, 2</i>	mihias <i>P</i> in-
quid <i>PN</i> bethlem <i>P</i> efrata <i>PG</i> ¹	112 manens <i>Q</i>	113 dominatur <i>G</i> ² (<i>Mich. 'qui sit do-</i>		minator in Israel')
115 <i>psalm. 109, 3</i>	116 antea <i>PQ</i>	117 <i>Ies. 53, 5</i>	119 medela <i>S</i>	
120 inplevit <i>QN</i>] implevit <i>PGS</i>	122 concipiente <i>P</i>	123 mandatura <i>N</i> , mmandatur** <i>G</i> ¹	125 eua	
<i>N</i>] aeua <i>GS</i> , euua <i>PQ</i>	126 uirgo <i>om. P</i>	127 difixa <i>P</i> styrye <i>Q</i>	cicatrix <i>QN</i>	
130 redemptoris <i>QN</i>	132 quibus <i>P</i>	133 fructu sancta] fructus cam <i>P</i> ¹	134 lucidiorque <i>Q</i>	
135 postenebras <i>G</i>	saluus <i>P</i>	137 statatione <i>Q</i>	138 membra <i>G</i>	139 tam <i>PQ</i>] tunc <i>NGS</i> ,
nunc <i>Fabricius</i>	et] sed <i>P</i>	140 l. r.] replet luce <i>Q</i>	141 machina <i>QG</i> ²] macina <i>PNG</i> ¹ <i>S</i>	
143 supportans <i>S</i>	human <i>P</i> , huma <i>G</i> ¹			

- 145 qualiter illa novum tenuerunt viscera lumen,
 quod decus intus erat, quis honor inde foras!
 gaudia quanta sinus hilaris tuus ille vehebat,
 cum tua membra premens plus relevabat onus!
 tum genetrix de fasce levis, de prole salubris
 150 rem splendoris habens (lux neque pondus erat),
 auxilium de flore gerens, de fruge levamen,
 spem et caeli panem spica novella ferens,
 cuius stella erat et sol matutinus in alvo,
 infra arcam abscondens fulgida luna iubar,
 155 anniculum portans agnum antiquumque gigantem
 deque tribu Iuda qui leo fortis erat,
 cornua producens vitulus ceu rhinocerotis,
 arduus, elatis naribus alta fremens,
 regulus atque aspis cedunt cui, cuncta venena,
 160 vipera seu dipsas, seps draco cenchris * *,
 parvulus ipse puer, persona vetusta dierum,
 egressus cuius stat sine principio,
 cuius diffusa in labiis est gratia florens,
 speciosus forma prae genitis hominum,
 165 cuiusque est oriens ex alto nomen honoris,
 qui nos lumen agens visitat in tenebris,
 qui venit de Edom, de Bosra veste cruenta,
 pulcher, sanguineus, candidus atque rubrus,
 calcaturus erat qui solus torcular altum,
 170 in cruce pensandus, membra cruore levans.
 unde sibi micuit stola candida, tinctorum rubore,
 quem ante et vel post quem non deus ullus erit.
 cuius transcendit sacra magnificentia caelos,
 cuncta tegens palma, sidera rura freta:
 175 quis te tunc sensus, domini pia mater, habebat,
 cum tibi talis erat fetus honore novus?
 praemia quanta uterum implebant et gaudia pectus,
 caelorum artificem cum tua ferret humus?
 o meritis radians dic, virgo, putasne videbas
 180 angelicos cursus ire, redire novos,
 militiam caeli cum te servare vicissim
 sentires animo, saepe levata manu?

146 quot N foras] erat P 148 reuabat S¹, reuelabat N onus] unus G¹, om. N
 149 genetrix S, genetrix Q fascies P 151 flore (non prole) N 153 stella erat G¹S] stilla
 erat PQN, erat stella G² 154 fulgida N, fugida P 155 agnum] annum P 157 ceu G] seu
 NS, se PQ rhinocerotis] rhinocerotis GS, rhinocerotis PQN 158 carduus GS 160 uipera
 seu] uiperau (a ex e I m.) N spes S cenchris P] cencris QGS, centris N hydra supplevit
 Browerus 161 paruulos QN 162 culu N 165 est exoriens P¹ (ori i. ras. 1—2 litt.)
 167 bosra SN²G²] busra PQN¹G¹ 168 adque Q rubrus sic codd. 169 turcular N¹ corr. N¹
 170 pensandum Q 171 micuit PQ] miscuit NGS tinctorum PQ] tinctorum N, incarta GS 172 post
 quam P 174 sydera S 175 tunc PQ] nunc NGS pia] quia P 176 fetus N²G²] fetus
 PQS, fetus N¹, festus (festus?) G¹ 177 pectus GS] pectus PQN 179 radians P 180 an-
 gelicos G²] angelicus rell. 181 miliam P¹ uissim N

quae circa te acies, vel quando iter ire parares,
 milia per gressus concomitando tuos?
 185 quid Michahel faceret ductor sub principe celso?
 quid gereret Gabrihel, nuntius ille sacer?
 qualiter aut Rafahel occursum inpenderet almae,
 te portante deum dum putat esse thronum?
 credo alter cuperet plantis substernere plumas,
 190 ille excussa ala subnitidare viam;
 duceret iste auras, ne te gravis ureret aestas,
 ille levans pinnas, vertat ut imber aquas,
 iste ad frena manum retinens, ne sarcina lapset
 neu pes offendat, pendula turba volat.
 195 quot vigiles turmae, cum te et sopor altus haberet
 solaque dormitans tot vigilare dares?
 sidereo obsequio meritis dignissima virgo,
 cum te divinis cingeret ala choris,
 cuius honore sacro sol ipse tremisceret ortum,
 200 lunaque sub pedibus quaereret esse tuis
 artificique suo se machina subderet orbis
 ac miraretur per tua membra deum.
 o virgo excellens, vincens super omnia matres,
 quam genus erexit, cui deus alta dedit,
 205 cuius fructus adest et flos non perdit honores,
 quae nato es genetrix et tibi virgo manes!
 felix quae generi humano sub Tartara lapso
 ad caelos facta es sors via porta rota,
 aula dei, ornatus paradisi, gloria regni,
 210 hospitium vitae, pons penetrando polos,
 arca nitens et theca potens gladii bis acuti,
 ara dei adsurgens, luminis alta pharos,
 celsa super cedros et vasta cacumina montis,
 subque tuis plantis et rota solis adest;
 215 virgineo coetu dux sexu prima secundo,
 praelata astrigeris sola puella choris,
 figmentum figuli, super omnia vasa decorum
 atque creaturae fulgida massa novae,
 candelabrum pulchrum, verbi capiendo lucernam,
 220 quam formam sculpsit tam super astra faber,
 ornans Hierusalem sanctam, speciosa venustas,
 a facie templi vas in honore dei,

184 per gressus PQ] praegressus NGS 185 michael S sup S pricipie P 186 ga-
 briel GS 187 rafahel NS] rafael Q, raphael PG inpenderet PQNS] impenderet G 188 dei
 Fabricius tronus P 189 susternere Q plumas PQN] palmas GS 191 aestus Fabricius
 192 pignas P, pennas G ymber S 193 renitens P lasset G², laps** G¹, lapsas P
 195 quot Q] quod PGS, quo N 197 siderio P, sydereo S 199 tremisceret QN] tremesceret PGS
 200 sup S 201 sui s. m. subdaret P 205 perdis QN honores Fabricius] honoris codd.
 206 genetrix PG] genitrix S, genetrex QN 207 genere P lapse P 208 portua N
 209 paradisi] paradysi PQG², paralyxi N, paralyssi G¹S 210 petrando N 211 theca] teca PQ,
 tega NGS 212 dei om. P pharus G² 213 chedros P 214 roti P 219 pulcrum S
 220 scalpsit QN 221 hierusalem sic codd.

exsuperans portas Sion splendore corusco,
 stans merito fidei gemma superba throni,
 225 ore diem iaculans, radios a fronte sagittans,
 luminibus rutilus lumen honore rotans,
 sidereum speculum, inlustris domus omnipotentis,
 vultibus ex illis fulgura clara ferens,
 nomen honoratum, benedicta Maria per aevum,
 230 ad laudem artificis nobilis artis opus,
 dulcis et angelico pretiosa puella relatu,
 omnes ultra homines dona decoris habens,
 inde rubore rosas, candore hinc lilia vincens,
 flos novus ex terra, quod polus arce colat,
 235 crystallum electrum aurum ostrum concha alba zmaragdus:
 quo tua forma nitet, cuncta metalla iacent.
 nix premitur candore tuo, sol crinis honore,
 pallescunt radii, virgo, decore tui,
 lychnites hebes est, cedit tibi Lucifer ardens,
 240 omnibus officiis lampade maior ades,
 occulti in terris sacramenti conscia summi,
 et secreta poli sunt patefacta tibi.
 dignus ager domini, generans sine semine frugem,
 et nec arata seges messe repleta places,
 245 sola sine exemplo fecunda et libera nexu,
 ignara amplexu mater opima sinu,
 virgo intacta manens, fidei ubertate marita,
 inscia coniugio feta negante viro.
 accipis et nescis: sic reddis, ut integra constes;
 250 nec violata paris nec pariendo doles.
 et tamen est genitus deus et homo, verus et unus,
 spiritus atque caro Christus, utrumque genus,
 in deitate patri aequalis vel corpore matri,
 sed sine peccato de genetrice caro,
 255 factor dans legem, factus sub lege minister,
 ipse pater mundi, filius ipse tibi:
 unde tuum, mater, generas natum atque parentem:
 hinc prolem, inde patrem; hoc deus, illud humus.
 cuius honore sacro genetrix transcendis Olympum
 260 et super astrigeros erigis ora polos.
 conderis in solio felix regina superno,
 cingeris et niveis lactea virgo choris,

223 exuperans PQ splendor P 226 lumen P 227 sidereum s. illustris S 228 ful-
 gura QG²] fulgora PNG¹S 229 benedictu Q 233 rubore GS] robore PQN 234 nouus GS]
 nouus PQN quem S¹ colit G¹ 235 crystallum] cristallum codd. (crisallum P] electa-
 rum N concha] conca codd. albas P¹ zmarædus G, smaragdus S² 238 pallescunt GS]
 pallescont PQN 239 lychnites] licnites codd. habes Q 242 ipoli N 243 frugam P
 244 nec arata] nec arata NGS, ne casta PQ 245 sole P secunda N 246 ignara PQ] ignora
 NGS amplexus Fabricius opina N 247 intactu G¹ maria G¹ 249 et] ut codd.
 250 patris P¹ 252 adque N 254 sed] sedis N genetrix S 257 adque N paren-
 tum NG 259 honore S] non ore *rell.* genetrix P] genetrix GS, genetrex QN olimpum P
 261 superbo GS

nobile nobilior circumstante senatu,
 consulibus celsis celsior ipsa sedens,
 265 sic iuxta genitum regem regina perennem,
 ornata ex partu, mater opima, tuo.
 occurrunt proceres et gloria magna Iohannis,
 noscens ante deum quam pareretur homo:
 fratribus adscitis Paulo reliquisque beatis
 270 ductor apostolicus, fulgida palma Petrus.
 diligit has portas Sion super omnia Iacob,
 pro patribus genitos quos in amore deus,
 qui omnes ore sui ornati super astra coruscant:
 si sic discipuli, quid pia mater erit?
 275 hinc patriarcharum numero sociante prophetae
 conveniunt celso munera ferre throno,
 martyrii hinc inde cohors redimita coronis,
 principe cum Stephano civica turba poli,
 primitiae florum, Bethlemitica passio lactans,
 280 quae meruit nascens vivere morte magis,
 Italiae mundique caput quos Roma retentat,
 urbs vel Alexandri aut Antiochenus ager,
 quos Hierosolymis aut quos Byzantion oris,
 quos Patras Ephesus Naddaver arce tenet,
 285 quos Oriens, Occasus habet, quos Africa et Arctos
 quosque sepultat humus, cingit et Oceanus.
 natio gens populus regiones agmina reges
 undique currentes ad nova dona patris,
 Aethiopes Thraces Arabes Dacca Indus Alanus,
 290 Aurora et Vesper, Persa, Britannus adest,
 intrantes in regna dei pietate redempti,
 gaudia visuri regis in arce poli,
 quos recipit sacra porta Petri, quos ianua Pauli;
 postis ad Andreae limen Achaia petit.
 295 Matheus Aethiopes, Ephesenos valva Iohannis,
 et quem quisquis amat hunc sua porta rogat.
 horum ante adventum te qualiter ornat amator,
 portavit quem uterus, virgo beata, tuus,
 dans tibi larga poli, cui tu domus arta fuisti,
 300 ventris pro hospitio restituendo thronum,

263 senato *P* 264 ipse *N* 265 iusta *PS*¹ perhennem *S*¹ 267 iohannis *sic codd.*
 268 nocens *PG*¹, nocens *G*² pararetur *N* 270 ductor *P*] doctor *rell.* apostolicus *Q* fun-
 gida palmat *P* 271 omnia] omnia tabernacula *G*, cf. *psalm. 86, 2* 272 quos *i. q.* hos 273 ore
 sui *PQ*] ori sui *NG*¹*S*, ore suo *G*², obryzo *Fabricius* ornata *Q* 274 qui *N* erit *GS*] eri *PQN* vir
recte 276 fere *NG*¹ throno *P* 277 martirii *N* cohortis *N*¹, chors *P* redimita
Fabricius] redimpta *N*, redempta *PQGS* 278 stefano *PQ* 279 betlemitica *NG*¹*S* 282 antio-
 chenus *N*] antiochenus *GS*, anthiocenus *Q*, anthiocensus *P* 283 hierosolymis] hierosolimis *PGS*, hieruse-
 limis *QN* bizantio *P* 284 efesus *S* 285 africa et arctos *S*] a. e. aratos *N*, affrica et arctos
*G*², affrica et aratos *G*¹, africe tractos *P*, africae tractos *Q* 286 hunus *P* oceanis *N* 287 pu-
 pulus *P* 289 thraces] traches *codd.* dacca *PQN*] duca *GS* alanus *N*] alancis *rell.* 290 bri-
 tannus *S*] brittanus *PNG*, brittannus *Q* 291 regina *N*¹ 293 recepit *Q* 294 portis *NG*
 ad *om. Q* 295 matheus *P*] matheus *rell.* aethiopes *S*] ethiopes *G*, aethiapes *N*, ethiapes *PQ*
 ephesenos *sic codd.* 299 fusti *N* 300 ospicio *G*

componendo caput niveum diademate fulvo,
 et gemmis rutilam comet honore comam,
 adnectens niveo pretiosa monilia collo,
 fulguribus variis pectora pura tegens.
 305 quam speciosum humeris inponit honoris amictum!
 splendore ardescens purpura tincta nitet.
 o quotiens coctum zonae micat aura per aurum,
 pallida nec pallae est fimbria luce nitens!
 quis tibi digna canat, quantum decus exeat ore
 310 aut de veste tui gemma virore micet?
 quando strata iacet pedibus pretiosa zmaragdus,
 quando pavimentis alba topazus inest,
 quodque oculus non vidit agens, non audiit auris.
 ornamenta tibi haec, pia virgo, nitent.
 315 cum regio ergo poli totusque exercitus astri
 te ornatam inspiciet, laudibus ora movet.
 incipiens Michahel praeconia ferre beatae,
 cumque suis turmis haec tibi, virgo, refert:
 'o decus excellens, o femina forma salutis,
 320 partus fruge potens, virginitate placens,
 per quam est se nasci dignata redemptio mundi
 et reparare genus quod tulit Eva ferox,
 hanc tibi, mater, opem legionum milia mille
 per classes resonant carmine voce lyra'.
 325 angelus inde tuos repetit paranympus honores,
 qui tibi de caelis nuntia sancta vehit,
 dicens: 'o felix, imitari nescia virgo,
 cuius et agnus ovis conterit ora lupi,
 Tartara dirumpens, patriae captiva reducens
 330 et libertati post iuga pressa refert'.
 excipit has iterum ingeminans pars altera laudes,
 perstrepat et cunctis vox revoluta choris.
 incipit inde alios producere terra favores,
 Zachariae genitus, vox tuba praeco sonus,
 335 cum Petro et Stephano ducibusque in milibus amplis
 agminibus mixtis plausibus alta canens:
 'o virgo insignis, benedicta, ad gaudia nata,
 auxilium terrae, fulgor honorque poli,
 ecce tuus florens uterus quae praestitit orbi!
 340 te generante fide nos paradisus habet.

301 componendo *sic codd.* 302 gemmini r. cumet *P* 303 precioso *G*¹ 304 fulguribus
QN] fulgoribus *GS*, fugoribus *P* 305 inponit *sic codd.* 306 ardescens *Q* 307 migat *P*
 308 est] et *Q* frimbria *N* 311 strata] stra *Q* zmaragdus *sic codd.* 312 alua *P* to-
 pazus *SG*²] tupazus *P*, tupatus *NG*¹, turbazus *Q* 313 quoque *P* audit *N* 317 auris *PG*²] aures
*QNG*¹*S* 315 astre *P* 316 te *om. P* spiciet *P* 317 michael *PQ* 318 refert *P*¹*Q*¹
*corr. P*¹*Q*¹ post refert in *P*: o tecus (v. 319 ut *rell.*) 319 forma] fort. norma 321 quam *Q*¹
*corr. Q*¹, quem *P* 322 eua *GSN*²] euua *PQN*¹ 323 mille *GS*] mile *PQN* 324 camine u.
 lira *P* 325 angelus *S*] angelos *rell.* paranymphus *P*¹ 326 sancta] sanc *P* 327 mittari *P*
 328 et] est *P* agnos *PN* 330 iugo *N* refert *Mommsenus*, cf. ad II, 3, 13 334 zaccha-
 riae *PQ* 335 stefano *Q* ducibusque in *PQ*] ducibus in *NGS*, fort. ducibus cum 336 *om. P*
spatio relicto 339 uterus *GS*] uteros *PQN* 340 paradisus *S*] paradysus *QG*, paradysus *PN*

quid sumus aut fuimus? quos merserat Eva profundo,
 de limo in caelum nos facis ire sinu'.
 laudibus his, domini genetrix, fragor intonat astris
 militiaeque poli haec tibi clangor agit.
 315 ast ego ferre volens videor subducere laudes,
 nam tibi quisque cupit voce favere sacrae.
 mens oret genitum, sic matri digna loquatur,
 cuius amore pio vivis honore novo.
 pulchra super gemmas, splendorem solis obumbrans,
 350 alta super soles et super astra nitens,
 vellere candidior niveo, rutilantior auro,
 fulgidior radio, dulcior ore favo,
 suavior et roseo nimium rubicundior ostro
 vincis aromaticas mentis odore comas.
 355 cara benigna micans pia sancta verenda venusta,
 flos decus ara nitor palma corona pudor,
 per quam omnes fines terrae meruere salutem
 gaudet et orbs totus, pontus harena polus:
 haec tibi qui indignus quamvis corde ore susurro,
 360 spes mihi sis veniae, quae vehis orbis opem.

341 fugimus *P* eua *GS*] euua *PQN* 342 facis ire *Fabricius*] ausire *codd.* 343 genetrix
NG] genitrix *PS*, genitrix *Q* 344 clango git *P* 346 nan *P* 347 plocatur *P* 350 soles]
 sedes *codd.* (coelos *Fabricius*) 351 niue *Q* rutilantior *P* 353 ostro *om. P* 354 comas
om. P 355 uerenda uenusta *om. P* 356 pudor *om. P* 357 quam *Q*] quem *rell.* homi-
 nes *P* meruere *om. P* salutem gaudet *versu sequenti P*, reliquo *paginae spatio vacuo, ut lacunas*
istas iam in archetypo codicis extitisse appareat 358 herena *QG* polos *N* DEO GRATIAS. AMEN.
 CHRISTE AUDI NOS. SANCTA MARIA ORA PRO NOBIS *GS*, DEO — NOS *ter repetitum*, deinde SANCTA — NOBIS.
 SIT INTERCESSOR VOBIS *et atramento pallidiore postea adiectum* DE REVELATIONI SANCTI STEPHANI RVODOLF *N*,
sine subscr. PQ

II

S V L A S A S A L V S
 L A S A T A S A L
 S A T R T A S
 T R E R T
 R E C E R
 E C I C E
 C I H I C
 M I H I H I M
 V I H I M I H C V
 I G V I M X M I M E C
 G V F E R I H I M X V X M D O M I N I M E
 V F E R I H I M X V R V X D O M I N I M
 F E R I H I M X V R C R V X D O M I N I
 V F E R I H I M X V R V X D O M I N I M
 G V F E R I H I E X V X E D O M I N I M E
 I G V S E X E S M E C
 V I T S E S T C V
 M Q T S T Q M
 V Q T Q V
 A V Q V A
 M A V A M
 S M A M S
 E S M S E
 M E S E M
 P M E M P
 E P M P E
 A R E P E R A
 O D A R E R A D O
 O-R O D A R A D O R O

Crux mihi certa salus, crux est quam semper adoro.
 crux domini mecum, crux mihi refugium.

II extat in *G* post II, 5. pigmentum fuscum et in meditullio viride. solutionem adiecit qui primus edidit Browerus

III

De S. Martiali

Christe principium finis lux est via Christus,
 nomine cuius in almifico semperque beato
 Martiali resonant hic veracissima gesta.
 quis hominum digne valeat doctissimus umquam
 5 quanti sit meriti praeclarus apostolus iste
 dicere vel prosa vel pulcri carmine metri?
 quo saltem modicis coretur pagina verbis.
 Tullius atque Maro veniant, sit lingua fa[cunda]
 versibus aut currens aut prosae vellera texens,
 10 non tua, sancte pater, poterunt depromere gesta,
 tellus te Romana, quibus te Gallica tellus
 post Petrum recolunt iuniorem parte secunda,
 cum Petro recolunt aequalem sorte priori.
 Beniamita tribus te gessit sanguine claro,
 15 urbs te nunc retinet Lemovica corpore sancto.
 hinc tibi sit, rex magne, deus, laus gloria, Christe,
 Christe caput finisque cluens, pax lux via, Christe.

IV

Tibi laus perennis, auctor baptismatis sacrator, qui sorte passionis das praemium salutis. 5 Nox clara plus et alma, quam luna, sol et astra, quae luminum corona reddis diem per umbram.	Dulcis sacrata blanda 10 electa pura pulera, sudans honore mella, rigans odore chrisma. In qua redemptor orbis de morte vivus exit, 15 et quos catena vinxit sepultus ille solvit.
---	--

III extat in cod. Laurent. XX, 3 (memb. fol. s. XII) f. 99^r, unde editum est in *Anecdosis litterariis ex mss. codd. erutis Romae 1783 vol. IV p. 433 et apud Luchium p. 71* inscriptum: INCIPIT VERSVS FORTVNATI. IN VITA (f. 99^v) SANCTISSIMI MARTIALIS APOSTOLI CHRISTI 3 ueracissima cod.] sanctissima Luchius 6 pulcri cod.] pulchri Anecd. Rom., Luchius 8 facunda Anecd. Rom.] fa cod. 9 uel- lera texens Luchius] nHa (i. e. nulla) retexens cod. 10 poterunt per compend. cod.] poterit Anecd. Rom., Luchius 13 priori sic cod. 15 nunc cod., non ric, ut tradit Luchius qui scripsit sic 16 fort. decus

IV 'hymnos singularum festivitatum' a Fortunato scriptos esse tradit Paulus Diaconus hist. Langob. II, 13. item 'hymnorum septuaginta septem lib. I' Trithemius in catalogo script. eccles. p. 243 ed. 1601. nos septem hymnorum praeter genuinos (I, 16. II, 2. 6) illi adscriptorum vulgatam lectionem exprimentes de codicum varietate lectores ad hymnorum collectiones relegamus hunc hymnum edidit Edmundus Martene de antiquis ecclesiae ritibus (1736) vol. I p. 189 'ex ms. pontificali ecclesiae Pictaviensis annorum 800' in quo praemittitur: interim canitur uersus Fortunati presbyteri ad baptizatos Luchi p. 47 (II, 8), Daniel IV p. 159 4 das Mart. Luch.] dat Dan. 10 pulera sic Mart.

Quam Christus aperuit
ad gentium salutem,
cuius salubri cura
20 redit novata plasma.

Accedite ergo digni
ad gratiam lavacri,
quo fonte recreati
refulgeatis agni.

25 Hic gurges est fideles
purgans liquore mentes.
dum rore corpus sudat,
peccata tergit unda.

30 Gaudete candidati,
electa vasa regni,
in morte consepulti,
Christi fide renati.

V

O redemptor sume carmen
temet concinentium.

Audi, iudex mortuorum,
una spes mortalium,
5 audi voces proferentum
donum pacis praeivium.

Arbor feta alma luce
hoc sacrandum protulit,
fert hoc prona praesens turba
10 salvatori saeculi.

Stans ad aram immo supplex
infulatus pontifex
debitum persolvit omne
consecrato chrismate.

15 Consecrare tu dignare,
rex perennis patriae,
hoc olivum, signum vivum
iura contra daemonum.

Vt novetur sexus omnis
20 unctione chrismatis,
medeatur sauciata
dignitatis gloria.

Lota mente sacro fonte
aufugantur crimina,
25 uncta fronte sacrosancta
influunt charismata.

Corde natus ex parentis,
alvum implens virginis,
praesta lucem, clande mortem
30 chrismatis consortibus.

Sit dies haec festa nobis
saeculorum saeculis:
sit sacrata digna laude
nec senescat tempore.

VI

Fortem fidelem militem,
caeli secutum principem,
Dionysium martyrem
plebs corde, voce personet.

5 Clemente Roma praesule
ab urbe missus adfuit,
verbi superni seminis
ut fructus esset Galliae.

25 fidelis *Dan.*

V *Luchi* p. 48 (II, 9), *Daniel* I p. 237, *Mone* I p. 102 *hymnum Fortunati esse* indicat codex ritualis ecclesiae Bisuntinae saeculo XI conscriptus et adseruatus in archiuo cathedralis ecclesiae Veliternae in quo legitur sub hoc titulo: *VERSVS FORTVNATI IN LAVDEM CHRISMATIS Luchius* 21 medeatur] ut sanetur *Luchius* 29 claudē] dampna *Mon.* 31 haec dies *Luchius*

VI *Luchi* p. 49 (II, 10), *Daniel* IV p. 107 *Hilduinus abbas epist. ad imp. Ludovicum vitae S. Dionysii* (9. octob.) praemissa (*Migne* 106 p. 20^c) ei (*Gregorio Turonensi*) contemporalis existens uir prudens et scholasticissimus Fortunatus, qui plura et frequenter ad eum scripserat, hymnum rhythmicæ compo-

Opus sacratum construit,
 10 fidem docet baptismatis,
 sed audientium caecitas
 munus repellit seminis.

Instante sacro antistite
 errore plebem solvere
 15 dum spem salutis ingerit,
 tormenta mortis incidit.

Tenetur a gentilibus
 Christi placens altaribus,
 amore tantae gloriae
 20 poenas libenter excipit.

Vnum quod illi defuit,
 pro rege colla tradidit:

dilectionem pectoris
 cervice caesa prodidit.

25 Magnus sacerdos qui dabat
 templi sacrata munera,
 fuso beato sanguine
 est factus ipse victima.

Felix pio de vulnere,
 30 quae poena palmam praebuit!
 qui morte mortem conteris,
 nunc regna caeli possides.

Gloria sit deo patri,
 gloria unigenito,
 35 una cum sancto spiritu
 in sempiterna saecula.

VII

Agnoscat omne saeculum
 venisse vitae praemium:
 post hostis asperi iugum
 apparuit redemptio.

5 Esaias quae cecinit
 completa sunt in virgine,
 annuntiavit angelus,
 sanctus replevit spiritus.

Maria ventre concipit
 10 verbi fidelis semine,
 quem totus orbis non capit,
 portant puellae viscera.

Radix Iesse floruit
 et virga fructum edidit.
 15 fecunda partum protulit
 et virgo mater permanet.

Praesepe poni pertulit
 qui lucis auctor extitit,
 cum patre caelos condidit,
 20 sub matre pannos induit.

Legem dedit qui saeculo,
 cuius decem praecepta sunt
 dignando factus est homo
 sub legis esse vinculo.

25 Adam vetus quod polluit,
 Adam novus hoc abluit,
 tumens quod ille deicit,
 humillimus hic erigit.

Iam nata lux est et salus,
 30 fugata nox et victa mors,
 venite gentes, credite:
 deum Maria protulit.

sitionis pulcherrimum de isto gloriosissimo martyre composuit. in quo commemorat eum a B. Clemente destinatum, sicut in Latinorum paginis didicit. de natione autem eius et ordinatione episcopatus mentionem non facit, quia linguae graecae penitus expers fuit 13—16 *om. Dan.* 30 quae] quod *Dan.*

VII *Fabricius poet. eccles. p. 964, Brower p. 185 et Luchi p. 263 (VIII, 3), Daniel I p. 159 cf. IV p. 176 Fabricius edidit inter carmina libri II, fortasse secundum codicem Murbaensem, cf. comment. p. 56 Brower. not. p. 194 Trithemius in catalogo (v. s. ad IV) huius hymni initium ut primi inter 76 adfert 1 cf. I, 16, 1 5 concinit Fabricius 14 fructus Fabricius*

VIII

- Quem terra pontus aethera
colunt adorant praedicant,
trinam regentem machinam
claustrum Mariae baiulat.
- 5 Cui luna, sol et omnia
deserviunt per tempora,
perfusa caeli gratia
gestant puellae viscera.
- Mirantur ergo saecula
10 quod angelus fert semina,
quod aure virgo concipit
et corde credens parturit.
- Beata mater munere,
cuius supernus artifex,
15 mundum pugillo continens,
ventris sub arca clausus est.
- Benedicta caeli nuntio,
fecunda sancto spiritu,
desideratus gentibus
20 cuius per alvum fusus est.
- O gloriosa domina
excelsa super sidera,
qui te creavit provide
lactasti sacro ubere.
- 25 Quod Eva tristis abstulit
tu reddis almo germine;
intrent ut astra flebiles,
caeli fenestra facta es.
- Tu regis alti ianua
30 et porta lucis fulgida.
vitam datam per virginem
gentes redemptae plaudite.

IX

- Ave maris stella,
dei mater alma
atque semper virgo,
felix caeli porta.
- 5 Sumens illud ave
Gabrielis ore,
funda nos in pace,
mutans Evae nomen.
- Solve vincla reis,
10 profer lumen caecis,
mala nostra pelle,
bona cuncta posce.
- Monstra te esse matrem,
sumat per te preces
- 15 qui pro nobis natus
tulit esse tuus.
- Virgo singularis,
inter omnes mitis,
nos culpae solutos
20 mites fac et castos.
- Vitam praesta puram,
iter para tutum,
ut videntes Iesum
semper collaetemur.
- 25 Sit laus deo patri,
summo Christo decus,
spiritui sancto,
tribus honor unus.

VIII. IX. X in *Thomasii hymnario Fortunato adscripti* VIII *Luchi* p. 264 (VIII, 4), *Daniel I* p. 172
cf. IV p. 135, *Mone II* p. 128. 129 9—12 om. codd. recc. 12 parturit] accipit *Thomasius*
17 benedicta] beata recc. 21 femina cod. *Thomasii* 22 supra *Dan.*
IX *Luchi* p. 265 (VIII, 5), *Daniel I* p. 204 cf. IV p. 136; cf. *Mone II* p. 216 sq. 8 nomen Evae
Dan. 28 honor trinus et unus *Dan.*, trinus honor unus, honor trinus unus *all.*

X

Qua Christus hora sitiit, crucem vel in qua subiit, quos praestat in hac psallere ditet siti iustitiae. 5 Quibus sit et esuries, quam ipse de se satiet,	crimen sit ut fastidium virtusque desiderium. Charisma sancti spiritus 10 sic influat psallentibus, ut carnis aestus frigeat et mentis aliorum ferbeat.
--	---

XI

* * fieri nos qui dedit esse sacratas,
 vivat et ipse sacer'. dicque sinistra soror.
 'lux tua, salvator, tali pro munere cingat
 non tibi qui statuit'. quinta quid inde taces?
 5 'lumen inextinctum sis, rex bone, semper ut opto;
 haec te parva licet vota movere queant.
 ordine lucifluo dignum cape, victor, honorem'.
 haec ego quae media: subde secunda sequens.
 'omnibus in populis nomen sibi vindicet alium
 10 largus et hic dator'. quid modo, quarta, siles?
 'perpetuo Christi dignus tueatur amorem
 iste dei cultor'. ultima dextra refer.
 'magnificum regem tua nam virtute corona,
 te rogo, celse deus'. septima sicque petis.

X *Daniel I p. 169 cf. IV p. 176*

XI *ex cod. Regim. 1709 (Ovid. fast.) f. 120^v edidit Luchius p. 384 (XI, 29). f. 120^r continet praeter I, 14 et II, 6, 11 sq. (ubi vide) 7 disticha et tetrastichon de evangelistis, f. 120^v praeter XI versus quosdam a Fortunato non minus alienos* 1 ante fieri dignoscitur it 6 mouere] monere 7 honorem Luchius] honore 8 quae] qui 11 dignum Luchius 12 refer Luchius] refertur 14 rogo] precor Luchius - subiectum est distichon item a Luchio editum da deus ut pulsus (atris expulsus Luchius non recte) nostro de corde tenebris | semper inextincto simul splendore corusci praeterea Luchius VIII, 8 edidit Aldhelmi de laude virginitatis praefationem Metrica tirones e. q. s. (Migne 89 p. 239), quam hoc loco nemo requirit

INDICES

IN OPERA POETICA

- I GRAMMATICAE ET ELOCUTIONIS
- II REI METRICAE
- III LOCORVM

I

INDEX GRAMMATICAE ET ELOCUTIONIS

(recensebo de verborum formatione orthographia constructione usu memorabilia, graeca omnia. — numeri nudi undecim carminum libros significant, app. appendicem VM vitam Martini spur. spuria)

- a ab *abundans* e. g. I 6, 10 pacis ab amplexu VM I 351 sit nudus ab armis III 291 plaga ut vicino gravius lacerasset ab ictu. — a *substantivo pendens* cf. II 4, 22 scutum gereris livoris ab ictu
 abbas abba IV 4, 10 quaeritur abba parens acc. IV 14, 13 ibat ad abbatem V 19 tit.
 abbatissa VIII 12 tit. pro causa abbatissae
 ablactatus spur. 1, 102
ablativus in -e metro firmatus I 2, 14 cui pia flamma dedit luce perenne (perenni A) diem 8, 10 morte perenne iacet II 14, 24 luce perenne dati III 7, 26 dote perenne domum IV 14, 4 luce perenne frui 21, 13 luce perenne fruens VII 5, 20 laude perenne refert 17, 18 luce perenne manens VIII 6, 12 flore perenne decus X 7, 4 luce perenne dies VM II 396 fonte perenne bibens (cf. I 12, 11; IV 26, 135 in luce perenni). — II 2, 24 dulce clavo 3, 4 dulce liquore (III 7, 14) VII 4, 27 cum dulce Lupo. — II 2, 27 mite tendas stipite. — II 3, 17 cruce textile XI 11, 9 textile tegmine. — V 9, 9 missile verbo VM II 333 traiecit missile. — III 11, 1 venerabile (-i APM) mente. — IV 7, 7 nos triste sub orbe relinquit V 5, 51 igni triste Gomorrae IX 2, 99 uno triste sub ictu app. 8, 1 triste sub hoc tumulo. — VI 5, 171 vix fauce solubile fandi. — 236 iuncto Rotomagense sinu. — 10, 46 navita aplustre fretum. — 71 simplice cantu VII 4, 12 triplice merce ferax VIII 21, 10 voto supplice. — VII 4, 24 et rude cervici. — 18, 21 dolatilis charta. — VIII 3, 183 censu caeleste redundans. — 6, 2 suave rubore. — 11, 5 morbi grave debilitate laborans. — IX 1, 84 milite forte foves. — app. 14, 4 iure senile favet. — VM praef. 6 mobile rupe tument III 259 immobile planta. — I 52 freno glaciale ligasset. — III 306 furiatilis cornu. — IV 79 pensile pluma 286 reptile gustu 626 auro sub tortile necti. — VIII 15, 7 in ovile fideles VM III 114 canale liquorem IV 300 rete coercet (cf. V 5, 103 oleare). — *consensu codicum firmatus* e. g. I 2, 25 Vitale urgente
 in -ori IV 26, 23 splendida conspectu meliori pectore fulsit 27, 7 leviori vecta volatu IX 14, 11 breviori robore plebes. — spur. 3, 13 priori codd. cf. VI 1, 57 dextra leviori repellit de BL cf. VI 2, 95
 a *substantivo pendens* e. g. II 8, 24 vir barbarica prole 9, 35 veteri — lege sacerdos III 11, 1 venerabile mente Niceti V 10, 3 clementi corde Gregori VM II 258 palpat mollitiem vestis candore nivali IV 286 fercula reptile gustu
ablativus directionis I 2, 4 culmine quae celso est tempore ducta brevi (cf. in c. abl. dir.) IV 24, 10 hoc rapuit mundo quod bene gessit homo V 5, 62 rediit caelis 14, 12 ire iugo VI 5, 47 nota regione reverti 7, 8 migravitque alvo VII 11, 9 qui sibi transfudit mea pectora pectore toto 12, 3 fine trahit celeri 12, 84 hoc fragor aure refert quod homo mente gerit VIII 4, 30 venias nostro — sinu IX 2, 108; 11, 6 ire polo X 13, 5 peragens iter inscius illud | finibus Italicis XI 5, 16 ducta sub arce poli app. 1, 9 missa sub hostili domino captiva potestas, | decedit in humili — loco VM I 41 hac me regione venire III 120 currere servitio quem crederet ire sepulchro
 — *localis: terrarum nomina et populorum* praef. 4 Norico — Breonis — Baiuaria — Alamannia — Germania. — *urbium* VI 8, 43 Nauriaco interea fecit me stare parumper IX 1 tit. quando synodus Brinnaco habita est 6, 5 qualis fuit ille Nazanzo (abl. orig.?). — cf. Nemausum. — VI 3, 29 tu fabricas illi teris, dabit ille supernis et sim.
 — *originis* II 8, 23 nullus veniens Romana gente IX 1, 86 quo (principe) male nemo redit 140 ut veniant terris haec pia dona polis 2, 48 vir quicumque venit pulvere, pulvis erit 5, 5 belligeri veniens Chlodovechi gente potenti X 16, 1 finibus Italiae cum primum ad regna venirem 18, 4 undique conveniunt flumine fruge polo
 — *personae* cf. I 16, 79 quo facta sunt miracula, servant eum caelestia
 — *absolutus subiecto non mutato* e. g. I 16, 30 ascendat gradum non se petente II 2, 17 se volente natus ad hoc [9, 15 me veluti fornace recocto — vester adegit amor lege recoctum] VII 25, 1 saepius optaram fieri me remige nauta (nautam codd.) XI 1, 26 ut tolleret reconciliator se mediante scandalum app. 13, 12 pectora vestra sacer se mediante liget VM I 355 se orante iubebat II 194 hostis inique tibi, tibi noxie te pereunte IV 306 quod vidit se teste cf. IV 8, 25 quam lupo ab stabulis tulerat frendente rapina, se pastore gregis reddita plaudat ovis. — *subiecto non indicato* app. 1, 64 egrediente foras rebar abis procul (te)
 abolla VM III 45 mihi tegmen defer abollae
 absinthium VM I 39 mellis et inrigui haec austera absinthia miscam (cf. adn.) IV 546 dirus erat graviter qui melli absinthia miscet
 abuti *passive* V 6, 1 tam lectio neglegi quam usus abuti
 abyssus X 2, 16 unde nosti abyssos divini consilii

ac *ante* c. cf. II 10, 23 ac celsa Σ (at *rell.*)
 ac *transpositum* X 8, 16 caelesti ac dono regna tenere
 diu VM III 472 luminis ac varios spargens — vi-
 rores IV 228 impulit ac 260 nobilis ac summi 299
 molliter ac vitreo 509 clarior ac visus 519 expli-
 cat ac fidei (*fere omnia in V. M.*) ac neque, ac si
 v. i.
 accersere accersire III 4, 9 adcersientibus *codd.* (acc.
GBL)
accusativus in en VI 1, 113 alpenque Pyrenen. — *cf.*
 Agnes
 — *plur. 3. decl. in -as* Allobrogas III 7, 18 (-es *GF*)
 Echinadas III 4, 3 Symplegadas III 4, 9
 — *plur. in is pro es passim*, *cf.* II 3, 6 ovis *codd.*
 VI 1, 10 artificis *praeter P* (*scil. natos*)
 — *directionis c. g.* VM I 392 loca tam longinqua ve-
 nire III 22 portum quibus unda reducat 211 sacrum
 comitatum compulit ire 223 iubet ire palatia iustum
 IV 656 Venetum saltus — perge. — *cf. in*
 — *graeus* *cf.* II 6, 5 confixa clavis viscera hic inmo-
 lata est hostia app. 3, 23 anxia sollicito torquebar
 pectora sensu
 — *temporis* *cf.* breve tempus
 acerbare *i. q.* increpare II 16, 59 convincit damnat
 acerbatur
 acerneus: praef. 5 inter acerne pocula
 Achaeus VII 12, 12 murus Achaeus (acaecus *codd.*)
 ac neque, que neque VM II 189 cum — vix sit revo-
 care ruentem | ac neque restitui — florem 424 de-
 que gradu proprio neque reppulit officialem
 ac si *i. q.* quasi *apud nomina (partic.)* III 4, 3 quasi
 sopho Pindarico compactus tetraastrophos — et ac si
 entymematum parturiens catenatum vinculum VII
 14, 18 ac si colle tumens discus onustus erat. —
i. q. quam VI 10, 43 issem velocius ac si | ad pa-
 tris amplexus *c. q. s.*
 actio actus *sensu colectivo* (*cf. opus*) II 16, 1 quos
 actio vexit in astris III 3, 11 immaculata tibi feli-
 citer actio currit. — IV 5, 9 actu mente gradu 12,
 7 venerandus Hilarius actu 26, 43 voto spe mori-
 bus actu 117 duplici sed finditur actu
 actor III 5, 7 actor apostolicus
 ad IV 9, 19 ad quem pauper opem, pretium captivus
 habebat 11, 12 sic fuit ut iam tum totus ad astra
 foret (*cf. sub totus*) app. 7, 15 regale ad votum feli-
 cia cuncta sequantur (*i. q. secundum*)
 Adam: *genet.* Adae II 4, 7
 adelinus *cf. reclinus*
 adeptus *passive* I 15, 34 crevit adeptus honor III 9,
 110 altera de populo vernet adepta tuo V 4, 4 cres-
 cat adeptus honor
 adesse *i. q. esse* VI 8, 12 cuius facies caccabus alter
 adest VII 16, 31 ipse gubernabas veluti si tutor
 adesses VIII 1, 24 cui de fratre patris Hamalafre-
 dus adest (*non praesens*) IX 2, 22 de lege necis
 nemo solutus adest app. 1, 132 laedere quod timuit
 causa doloris adest. — spur. 1, 100
 adimplere XI 1, 25 ideo cruci suspenditur ut adimple-
 rentur verba
 ad instar II 4, 4 Adam factoris ad instar V 1, 8 ad
 instar Samaritani
 adire *cum dat.* I 13, 12 lapsae fabricae flos redivivus
 adit (adest?). — *cf.* III 9, 82 et sequitur liber quo
 suus auctor adit
 admissum admissus V 1, 1 nec iste fugaretur admissu
 (admisso *codd.*)
 admodulare X 11, 2 dulcibus et chordis admodulare ly-
 ram. — V 1, 1 admodulanter indicans
 admonere *c. acc. dupl.* II 8, 3 pietatis opus — admo-
 net ingenium res ratione duplex
 adpensus II 1, 17 adpensa est vitis inter tua brachia
 X 9, 42 rupibus adpensis (adpensas?) pendet et ipse
 legens
 ad praesens X 1, 29 dicit se ad praesens humana reg-
 nare fragilitas

adpropiare VM IV 163 adpropiante sacro
 adquaesitus III 4, 7 adquaesitam *BL* VI 1a, 36 ad-
 quaesita (atq.) *codd. praeter MBL* X 2, 3 adqua-
 esita (atq.) *praeter BL* (*cf. § 2* acquiritur)
 adque *perraro* (I 1, 28 *M*)
 adsertorem esse *i. q.* adserere III 4, 6 quidquid de
 laude requiritur Felix actibus pontifex est adsertor.
 — *cf.* VII 7, 32 adsertoris ope iustior illa fuit (causa)
 VM II 402 adsertor validus, superans fora iura to-
 gatos
 adstructor VM II 403 nobilis a., facundus contionator
 adurguere V 14, 15 erat accusator adurguens
 adventus *i. q.* eventus III 6, 33 tempore qui longo ad-
 ventu pendebat in isto
adverbium ad verbum substantivum I 11, 3 longius hinc
 olim sacra cum delubra fuissent II 1, 15 secus est
 ubi cursus aquarum 5, 6 cuius honor lumen ius
 gloria regna coaeve (trinitatis) III 4, 8 si diutius
 fuisset incommunis 18, 19 sit tua vita diu IV
 24, 1 non hic nostra diu est fugienti tempore vita
 V 1, 7 ipsa vobis tenacius (esse) quae sunt caelo
 propinquius XI 2, 4 cum te non video, sunt mihi
 cuncta parum. — *cf.* VIII 3, 384 vix bene reginae
 aenigma VM II 394
 aequanimiter X 4, 4 a. toleret
 aeruginare V 6, 1 cum — obsoleto linguae plectro ae-
 ruginavisse
 aeternalis X 10, 5 quando aeternalem concepit virgo
 salutem
 aethera III 9, 7; 53; 23a, 1. — *plur. certe* VM III 424
 Aethiops *adjectiv.* V 2, 9 Aethiops — vapores (-pes
G¹R)
 affamen V 1, 3 pigmentato affamine. — *cf.* affatus VII
 18, 4
 affluere *transit.* II 4, 3 auras animantes affluit. — *cf.*
 fluere influere
 agere *c. acc. c. inf.* I 21, 60 atque bis aestivum cres-
 cere tempus ago IV 25, 4 plebs ageret lacrimis hanc
 superesse sibi X 8, 14 quae plus amplificans cres-
 cere Christus agat. — *c. inf.* app. 18, 10 quae non
 egerunt me retinere sibi. — *sq. ut* VIII 3, 283 neu
 — fatiget | — anchora cordis agat VM IV 65 nec
 contentus agit liquor ut vas expleat. — *i. q.* ducere
 IV 26, 147 nec grave funus agas cunctis natura quod
 offert. — *i. q.* agitare VIII 3, 338 dolore gravi vis-
 cera fascis agit VM I 467 qui dum — poenis age-
 retur acerbis III 281 truculentus agens erroris spi-
 ritus iret. — *i. q.* cogere app. 15, 5 tempora noc-
 tis agunt ut hac brevitate salutem. — *i. q.* tractare
 VM III 144 Martinum inveniunt a se crudeliter ac-
 tum. — *i. q.* vivere III 6, 44 Felix felici cum grege
 pastor age IV 4, 30 superstes agens V 3, 35 lae-
 tus agat sub clave Petri VI 1, 32 corde pudicus
 agens VIII 14, 4 laetificatus agens app. 34, 10 rite
 minister agens VM I 379 cum impatiens ageret III
 219 ordine miles agens IV 101 moribus ut tumidus
 comes Avitianus agebat. — spur. 1, 313 quodque
 oculus non vidit agens. — *praegnanti significatione*
 I 15, 45 ut tu plus ageres, incendia tecta cremarunt
 III 7, 34 instar montis agens VIII 3, 73 qualiter
 haec capias labor esse videtur agentis (*cf.* 394) XI
 4, 3 Fortunatus agens, Agnes quoque versibus orant
 VM I 153 grave virus agens 282 viribus ardor agens.
 — *cf.* 12, 6. IX 8, 6 semper agens animae dona fu-
 tura tuae IX 1, 114 ornarent plures quae bona so-
 lus agis X 6, 101 te, pastor, agente. — agi III
 29, 6 cuius in affectu coosolidatus agor VII 8, 32
 fonte refectus agor app. 1, 36 ut flerem, cunctis una
 superstes agor VM praef. 30 imperiis tantis viribus
 impar agor
 Agnes: *acc.* Agnen II 4, 38. XI 3, 10 VM praef. tit.
 III 441. 458. — Agnem V 1, 10 *codd.* (XI 3, 10 *B*)
 agnoscere *i. q.* cognoscere I 17, 5 loca — agnoscere
 Agustinus *sim. passim*, *cf. ind. nom.*
 aio aiens IX 2, 105 (adens agens *codd.*)

- aio quod VM II 230 post ait ad sese quod caelitus angelus iret | ac reserare sibi mysteria | et — volitent. — sq. ut X 5, 7 quique redemptorem — | post ait ut terris ventre Maria daret
- alba i. q. margarita *passim* cf. VM III 471 sculptilis — alba 514 niveas stellantibus albis etc.
- albicomus VM IV 2 floribus albicomis
- alescere VI 1, 139 unus amor vivo solidamine iunctus alescat
- Alexandrus i. q. Alexandrinus app. 1, 98 ductor Alexandrae seu regis urbis opes
- alibi i. q. aliorum III 10 *tit.* cum fluvium alibi detorqueret
- alicunde VIII 3, 211 si forte alicunde venirem
- alius i. q. reliquus III 6, 34 despiciens aliud hoc erat omnis amor
- almificus spur. 3, 2
- a longe I 6, 17 a longe adveniens
- alternans i. q. mutuus V 1, 1 alternante sibi concatenate dulcedine
- alterutrum *communi notione* VI 1, 137 hoc velit alterutrum quidquid dilexerit alter. — *decl.*: VIII 2, 11. 12 proficit alterutro (-um *codd.*)
- altithronus VM I 1 a. postquam repedavit ad aethera Christus II 263 ut coram altithronus velamina visa revelet 328 sic ait altithronum rediturum 478 rector — altithronus III 482 (*proprium vitae M.*)
- altivolans VM II 6 spiritus altevolans (*sic codd.*)
- alvus *gen. masc.* II 16, 135 misero (misera *BL*) processit ab alvo VIII 3, 87 spiritus intactum (intactam *BL*) venerabilis attingit alvum spur. 1, 135 tuus alvus
- ambrosius V 5, 111; VI 1, 60; VII 8, 54
- amethystus amethystinus VIII 3, 265 amethystena amethystena VM III 470 amethystina vitta (amethystina *P.* ametist. amitist. *rell.*)
- amicalis app. 9, 2 mittit amicalis dulcia poma manus amoenifer VM IV 3 ruris amoeniferi
- amoenum *subst.* VII 8, 21 gemino refovetur amoeno
- amomus amomum IV 26, 125 rosa nardus amomus (-um *GB*) VI 1, 60; VIII 3, 237 amomum *codd.*
- amorifer VI 1, 37 torsit amoriferas arcu stridente sagittas (Cupido)
- amphibalum VM III 42 (amphyb. *codd.*)
- anachorita (I 5, 6 anachoreta *G*)
- anacolutia cf. VII 14, 7 sq. Mummolenus enim qui — (15) huc ergo adveniens *c. q. s.* — *sed frequenter, praesertim in vita M., difficile est ratione structuram explicare. cf. s. variatio, particip. all.*
- anchora II 16, 84 (ancora *B*) IV 6, 10 cum Σ VI 2, 66 etc.
- Anflon III 24 *tit. et v.* 5 (amflon *BL*) III 4, 11 amphyneon optimi
- angere *neutr.* VM I 164 uritur angit IV 363 gravis anxius angens
- angulare V 6, 8 non erat nec ubi se prolixitas excuteret aut brevitatis angulararet
- anhelare anelare V 5 praef. 2 interanelantem *D* VI 1, 41 anelantem *PM* anelare *passim P* (cf. VI 10, 6 VII 8, 10) VIII 3, 327 *CMG* etc., *sed e. g.* VM III 349 anhelus *codd.*
- anhelum VM II 474 balbutio faucis anhelus III 298 quam daemon — agitabat anhelus
- animus est *c. acc. c. inf.* XI 6, 15 sed tamen est animus simili me vivere voto
- anteviare IV 26, 94 anteviendo suos hinc Petrus hinc Stephanus
- antidotum V 6, 5 doloris sui prosperum te designat antidotum
- antiphona V 4 *tit.* cum antiphona dicere rogaretur (antifona *B*, ante fana *CM*)
- antistes *vere antestis opt. in carminum libris (rarius antestes); et sic scripsisse Fortunatum docet lusus cum testis* IV 4, 5 (testis et antestis Gallus probat ista beatus: antistes *dett.*). — antistes IV 8, 5 praeter *A*
- VM III 121. 322. 416 praeter *M* IV 218. 272. 285 praeter *PM*
- anxius *c. gen.* XI 25, 3 futurarum titubans mens anxiosa rerum
- apex de dignitate regia *passim*; de episcopali I 15, 29 emicat altus apex 33 pontificalis apex (cf. IV 8, 8 VIII 19, 8) 72 vobis subiacet omnis apex etc. — VII 5, 30; 7, 42 de rectore prov. — cf. app. 3, 9 restiterat germanus apex. — i. q. littera *passim* (V 15, 6 Fortunati humilis te, pater, orat apex 17, 4 quod referebat apex VII 9, 10 etc.)
- apis apes III 9, 25 apes *codd.*, item IV 11, 10 (apis *A*) VI 1, 8 VII 1, 38
- $\alpha\pi\omicron\varsigma\ \kappa\omicron\iota\nu\omicron\varsigma$. — *verbum in membro secundo* I 2, 22 quos genus atque fides et tenet una salus II 12, 7 ergo memento preces et reddere vota, viator III 9, 58 sed caro quae nasci, pertulit atque mori 11, 12 ille lares patrios, tu capis inde polos 15, 33 pauper habere cibum, meruit quoque nudus amictum 17, 13 nec solum amplectens pia mens, sed diligit omnes 22, 3 garrulitate levi potius stridente cicuta, quam placeat liquido nostra camena melo 23, 10 nec solum dapibus, pascis et ore greges IV 8, 21 esuriens epulum, sitiens te sumere potum, cernere te meruit tristis et exul opem IV 12, 8 corpore qui terras et tenet astra fide 28, 28 arte Minerva fuit, victa decore Venus VI 5, 148 amor, tu dolor unus eris VII 4, 11 aut Mosa — | an tenet — Axona? VIII 3, 310 qua sine nil populo nec placet ara deo VM IV 121 molliter ipse thoro (*scil. iaces*), iacet iste in marmore duro *all.* — *nomen in membro secundo* I 21, 52 plus capitur terris quam modo piscis aquis 55 sors una est piscis, siccant aut flumina crescant II 7, 17 vitata malis et plebs infecta venenis 16, 83 (anchora) IV 4, 22 non erat offensae, sed locus hic veniae V 6, 8 non licuit vel solvere vel fila laxare VII 24^c, 3 sic tamen, ut propriam rationem servet honestus, | nam solet incautus sermo movere manus VIII 4, 14 quae dedit Eugeniae Christus et alma Theclae IX 1, 61 aspera non nocuit, sed te sors dura probavit 7, 42 quaeque sunt rhythmis vel amica metris app. 1, 97 bellica Persidis seu te Byzantion optat VM II 418 caelo non carnis, sed tendens lumina cordis. — *adverbium coniunctio relativum in membro secundo* V 3, 37 fortis Athanasius, qua clarus Hilarius adstant VIII 1, 55 acer Athanasius, quod lenis Hilarius edunt 59 Sedulius dulcis, quod Orosius edit acutus IX 2, 52 infantes iuvenes, sic moriere senes XI 6, 4 non caro, sed hoc quod spiritus optat, amo. — *praepositio in membro secundo* VIII 3, 135 his venit Elias, illis in curibus Enoch. — *verbum membri secundi in priore subaudiendum* I 8, 9 credidit unde necem (*scil. se daturum*), sancto dedit hostis honorem III 6, 23 laetius inde caput quia sunt sua viscera secum VI 1^a, 39 sed quamvis tantum meruisset sola decorem, ante tamen homini (placuit), nunc placet ecce deo
- apostolus apostolicus in *CM* *passim per th* (praef. 3 C III 1, 1 *M* 5, 5; VIII 4, 1 *CPM* etc.)
- apothecare V 6, 2 ut — quod iste torcular in fletu ille apothecaret in fructu
- appositio non congruens genere cf. V 5, 6 ut populis generent viscera sancta fidem, | supra candelabrum positi. — cf. *pron. rel.*
- apta XI 23, 9 vina — apta
- aragne aragnaeus V 6, 16 velut aragnaea arte (aragne praeter *A*) VM II 87 (bombycina) qualia pensat Aragne. — cf. aranea VM IV 499
- arare de aestu I 21, 13 cum Titan — exarat arva et calor ignifero vomere findit humum
- arbitrem traditum praef. 6, sed correctum
- arca IV 11, 4 cuius semper habet pectoris arca deum VII 8, 36 non abolenda virum pectoris arca tenet VM praef. 34 cum sint vota, mihi non valet arca loqui I 185 et premit arca sacri hunc ne premat

- arca sepulchri 427 vivificata pedum geminis stetit
 arca columnis (cf. 174) III 443 quae facies oculi
 gena pes manus arca figura. — cf. IV 16, 13 dog-
 mata corde tenens plenus velut arca libellos IX 2,
 18 quem levis arca tulit, nunc gravis arva premit
 X 6, 79 culminis arca | diruit
 arcanus archanus III 23, 9 archani *GBL* V 1, 4 ar-
 chana *praeter CM* VII 1, 22 archano *AGBL* VIII
 3, 187; 11, 10 X 1, 3 arch. *AGL*
 archetypus VI 10, 72 tonet archetypo barbitus inde so-
 pho (arceypho *opt.*)
 archidiacon VM III 38
 architectus III 7, 11
 Archyta VII 12, 25 arcita *codd.* (archita *F*)
 arcetos arcus arcuous VI 10, 40 archthoi *etc. codd. pra-*
ter A VII 12, 57 archthos *opt.* IX 1, 15 arcetus
 (arcetos *F*) X 7, 9 archthos archthos arcetus VM III
 492 arcetos *praeter* archthos *S*, archthos *L*
 argilla IX 15, 5 argilla *codd. praeter F* (argilla)
 aristosus X 3, 1 hordeaceae frugis aristosa cibaria
 arma *de personis* II 5, 8 fidei decus, arma salutis III
 9, 41 mensum decus, arma dierum IV 3, 9 populi
 decus, arma parentum 9, 2 qui fuit arma gregis
 10, 11 patriae caput, arma parentum 11, 5 vitae
 decus, arma salutis 18, 17 numquam fuit arma rap-
 pinae VII 7, 71 patriae decus, arma parentum VM
 IV 526 (larvae) rebus gravia arma sinistris 579 arma
 sequentum. — cf. III 12, 34 sanctorum locus est,
 arma tenenda viris
 aroma II 6, 25 V 1, 1 VII 12, 120. — aromaticus
 V 5, 133 VII 8, 41 spur. 1, 354
 arpa cf. harpa
 arra VIII 4, 35 has quaecumque piis manibus susce-
 peris arras VM I 67 prima haec virtutum fuit arra
 et pignus amoris 162 redit et simul arra salutis
 II 206 funeris ordo sui nostrae fuit arra salutis
 artifex *i. q.* medicus X 6, 54 tactu artificii XI 16, 4
 si non artificis fraus latuisset inops (11 medicus)
artis opera cf. I 12, 18 artificemque putas hic animasse
 feras 13, 15 hic scalptae camerae decus interrassile
 pendet *e. q. s.* 19, 10 quo pelagi pictas currere cre-
 dis aquas III 7, 36 vivere picturas arte reflante put-
 tas IX 15, 8 sculpturata luit in arte faber X 6,
 91 lucidius fabricam picturae pompa perornat, | ducta-
 que qua facis vivere membra putes (cf. *adm.*) VM
 IV 674 cuius (Iustinae) habet paries Martini gesta
 figuris 690
 arva (arvum) IX 2, 18 quem levis arca tulit nunc gra-
 vis arva premit (arca *codd.*, cf. *adm.*; *aliter epiced.*
Drus. 434 ossibus arva premit)
 arx *i. e.* sedes episcopalis I 12, 5; V 8, 3; 13, 1
 VIII 16, 5 sacer arce Gregori V 16, 1 venerabilis
 arce sacerdos VIII 13, 4 stirpe vel arce pater
 aspersus V 5, 104 aspersuque sacro fit gregis alter odor
aspiratio cf. amethystus barathrum caltha Cleantes
 cothurnus ithyfallicus panthera Thecla thyrsicus. —
 Rhenus Rodanus Tyrrenus. — emmoris ervum olus
 umor. — harena harmoniacus harpa harundo heulare
 heremus holocausta hortus hyacinthus hymnus. —
 Achaeus anchora Archyta Calchedon carchedon cha-
 lybs ceruchus character charta chelydrus chorda Chry-
 sippus chrysolithus diptychus sardonix schola. —
 clodus cocleare corymbus Cronopius (*ind. nom.*) crotta.
 — apostolicus arcanus archetypus arcetos atomus mil-
 tus peripateticus postumus toreuma. — anhelare
 coercere perihodus. — *praeterea fere* Danihel Emma-
 nuhel Gabrihelis Iohannes Israhelita Michahel Rafa-
 hel Samuhel. — cf. *sub p et ph*
 aspis VIII 3, 195 basiliscus emorrois aspis spur. 1, 159
 ast (*ubique in initio versus praeter* VM II 453) V 5,
 73 ast Iudaea manus. — ast ego V 9, 14; 11, 10;
 10, 27 VII 8, 72 app. 1, 93; 4, 3; 29, 11 VM
 I 26 II 331 spur. 1, 345. — ast ubi VM I 331.
 — ast ille VM II 453 hos chlamys, ast illos. —
 ast alius VM IV 165
 astriger app. 3, 40 in astrigero reddere digna throno
 spur. 1, 216 praelata astrigeris — choris 260 astri-
 geros — polos
 at *transpositum* II 16, 40 captus at ipse fuit III 13,
 12 cernis at inde rosas
 athleta VM I 114 fideique fidelis athleta IV 377 for-
 tis athletae animos
 atomus V 1, 1 nec in atomo plasma notaretur in culpa
 (athomo *codd.*) VM IV 515 quid numeris, atomis,
 ratione potestis et ore? (athomis *codd.*)
 atque *i. q.* etiam III 9, 55 sed caro quae nasci, per-
 tulit atque mori. — *i. q.* aut IX 2, 63 nolo atque
 volo, migrabo *e. q. s.*
 — *secundo loco* I 18, 8 partibus atque tribus porticus
 aequa subit II 9, 13 pectoris atque mei VIII 1,
 57 Hieronymus atque IX 1, 26 inclitus atque vigor
 2, 132 vobis atque dabit X 6, 120 rettulit atque
 diem 11, 4 mulceat atque aures 20 exhibet atque
 cibos app. 3, 28 fletibus atque meis VM II 158
 indicat atque necem 360 hospitibus atque novi III
 218 respergitur atque favillis 274 genna atque re-
 flexit IV 209 mitior atque fuit (*sic intellegend.*). —
novies in reliquis carm., quinque in V. M. — cf.
 adque
attractio ad relativum insequens I 2, 7 Stephanum quem
 perdere credis — nescit honore mori
 aulicus III 21, 15 per dominum regemque bonum pre-
 cor, aulice praesul (*de Avito: aula scil. dei*)
 ausum *subst.* praef. 1 auso securi (ausu *F*)
 aut magis *i. q.* sive potius VII 18, 18 aut magis Ar-
 gologico pange canora sopho
 autumare V 1, 8 sed quid ego haec autumo? (autem
 o *codd.*)
 ava VIII 13, 8 inter avam et neptem (cf. 5 referens
 grates aviae) X 7, 60 mater, ava 8, 22 avae
 avis aves III 9, 27 aves *praeter GBL* VII 1, 8. 10
 aves *opt.*
 avus *adject.* VI 5, 344 luderet ut gremiis parvula nep-
 tis avis
 b et v cf. Danuvius ervum Fabius gubernare Savaria
 (VM I 46)
 ballista III 12, 35 illic est etiam gemino ballista volatu
 balsama II 16, 16 VM IV 574
 baptismus baptismum *nom.* baptismus XI 1, 37. — *gen.*
 baptismatis I 15, 53 II 11, 1 VM I 443 baptismi
 X 1, 15. 18. 61. — *dat.* baptismo X 1, 1. — *acc.*
 baptismum X 1, 6. 49 XI 1, 22. — *plur.* baptis-
 mata VM II 187, 334. — *ergo in X 1 regnant for-*
mae secundae declinationis
 baptista IX 2, 38
 baptisterium II 11 *tit.*
 barathrum VI 7, 3 avido gula nostra barathro (baratro
praeter L)
 barbarus: praef. 5 sola saepe bombicans barbaros leu-
 dos arpa relidens. — *barbari et Romani* II 8, 23 quod
 nullus veniens Romana gente fabrivit | hoc vir bar-
 barica prole peregit opus IV 26, 14 Romana studio,
 barbara prole fuit VI 2, 7 hinc cui barbaries, illinc
 Romania plaudit *e. q. s.* 97 cum sis progenitus clara
 de gente Sigamber, | floret in eloquio lingua Latina
 tuo *e. q. s.* VII 8, 63 Romanusque lyra, plaudat tibi
 barbarus harpa 69 nos tibi versiculos, dent barbara
 carmina leudos IX 16, 19 gentibus adstrictus, Ro-
 manis carus habetis
 barbitus VI 10, 72 tonet archetypo barbitus inde sopho
 (barbythus *C*, barbythus *M*)
 basiliscus VIII 3, 195
 basis VIII 12, 2 causa universalis ecclesiae talem vos
 habens basidem
 beabilis II 4, 18 palma beabilis
 beare *i. q.* praedicare VM II 376 Paulini gesta beabat
 beatitas V 6, 17 pia beatitati et exuberanti vestrae
 dulcedini

- beatitudo X 1, 5, 27, 28
 belligerator VM III 392
 bene *e. g.* II 9, 25 bene vestibus albert III 9, 10
 cum bene vernaes reddidit annus opes VII 8, 42
 hoc tribuens animae quod bene tura solent VIII 3,
 383 quot mala plebeiae veniant quis pandere possit?
 vix bene reginae quae viduata manet
 -bercthus -bertus: *nomina ista in -bercthus exire docet*
acrostichon quod legitur IX 5. cf. ind. nom. sub
Charib. Childeb. Chlodob. Dagob. Sigib. etc.
 beryllus VIII 3, 263 byrillis *opt.* (berillis C) VM III
 468 berillis *codd.*
 bestula bestiola VM III 341 lubrica b. fugit (bistula
practer B²) 363 sic quoque bestiolis pacem sacer in-
 tulit
 biduanum *i. q.* biduum VM I 301 biduano | — iei-
 nia ducens
 bigerrica VM III 49 hirsuta b. palla
 bilanx *cf.* duilanx
 bipatens VM I 7 retrahens portis bipatentibus agmen
 blandifluus III 12, 39 blandifluas — uvas XI 10, 10
 quorum blandifluus me saturavit odor
 blanditus *i. q.* blandus V 6, 2 suggestionem — blan-
 dito ploratu conpunctam
 blattea *subst.* II 3, 19 *versu corrupto*
 bombica VM IV 535 intolerabiliter per inania bombica
 iactans
 bombicare: praef. 5 sola saepe bombicans barbaros leu-
 dos arpa reldens
 bombycina VM II 86 abacum picto b. flore decorant
 boni *i. q.* aliquid boni VI 5, 168 si venit, ipsa mihi
 nuntiet aura boni app. 4, 6 quando vel unde tui
 nuntiet aura boni. — *cf.* II 3, 10 quod vetiti ligni
 poma tulere boni
 boreas III 26, 8 *etc.* — borinus VM I 290
 botrus V 3, 26 et matura suo sit speciosa botro (bu-
 tro *opt.*)
 brachium *sic fere*, sed II 4, 17 *in carmine quadrato*
brachia litterarum numero firmatum (I 5, 17 et 20
 brachia M II 1, 17 *item* VI 5, 31 brachia A
 IX 2, 47 brachia D VM III 172 brachia PN IV
 105, 314 brachia S)
 bratteolus *sic fere* (VM II 289 III 513 bract. P)
 breve tempus *i. q.* per b. t. VI 5, 251 breve tempus
 habens consortia nexa iugalit
 breviare VII 12, 70 tempora longantur, sed breviatur
 amor VM IV 619 tua laus nullo breviabitur ampla
 relatu
 brevitatis tempus *i. q.* breve tempus V 5, 65 protra-
 himus verbum brevitatis tempore longum
 Brunichildis *gen.* VI 1, 51 Brunichildae carpitur igne
 (brunichildi A, bilichildi CP). — *acc.* VI 1^a, 31
 -childem BLG², -childe (-childi) *rell.* — *voc.* VI 1,
 101 -childi *praeter* -childis G
 brutesco V 6, 1 diutina tabe morbescente brutescens
 (brutiscens *codd.*)
 bubula bubla VII 2, 5 bubla turgente quiesco
 bufalus VII 4, 21 validi bufali ferit inter cornua cam-
 pum (bubali *det.*)
 butur butyr XI 22^a, 2 lac holus ova butur (butyr M
det.) 5 cum lacte simul posuerunt inde buturum
 (butyrum *it.*)
 byssus II 9, 33 byssus AC VIII 3, 275 bisso G VM
 II 456 byssus *codd.*
 caccabus VI 8, 12 cuius facies caccabus alter adest
 19 nec tantum codex quantum se caccabus effert
 (caccabus caccavus cacabus cacavus *codd.*)
 caelestia *pro numine divino* I 16, 80 servant eum cae-
 lestia
 caeli II 16, 4; III 3, 12 *et passim*
 calcare I 16, 18 (exempla) calcanda II 15, 11 cupiens
 calcare prophetas VI 2, 33 calcavit hostes tumidos
 X 1, 8 divina beneficia nostro sint excessu calcata
 29 iustus gemmas calcavit in plateis app. 1, 25
 calcavit planta cruorem
 Calchedon VIII 3, 169 ACF, calcedon *rell.* app. 2, 26
 calcedonense S
 calcis calx IX 15, 5 calces argila *plur.* (calcis *codd.*)
 XI 11, 12 quae loca calcis habet
 calculatio V 6, 8 nova calculatione angustus mihi nu-
 merus angustias dilatavit
 caltha (calthum) calta VII 12, 41 cinnama calta crocus
codd.
 camelus VM IV 624
 cameratus VM IV 40 camerati concha palati
 caminus *passim*
 camminare *verbum litteris latinis adhuc ignotum resti-
 tuendum videtur* app. 16, 9 hic quoque sed plures
 camina iusta per annos (carmina iussa p. a. *cod.*)
 candere II 9, 24 candunt candent GBL
 canister app. 26, 6 munera quae portet charta canister
 erit
 cantus populares (*cf.* leudus) VII 16, 47 quae fuerit
 virtus, tristis Saxonia cantat. — *cf.* VI 1^a, 11
 capax *c. acc.* VM IV 540 nec se mente capax 709
 arva capax. — *cf.* memor
 carbaceus VM IV 75 carbaceo — velamine tectum
 carchedon carcedon VIII 3, 269 carcedone (calcedone S)
 care placere app. 34, 18 carius et populis, pastor,
 amore places
 carminare V 6, 1 et — nihil velleretur ex vellere quod
 carminaretur in carmine
 carere aliquid II 1, 12 qui caruere diem (CPM, die
 A *det.*). — *i. q.* deficere VIII 7, 2 totaque lux
 agri flore carente perit
 carmen vestibulo *inscriptum* V 6, 17
 carnalis XI 9, 10 carnali monte superbus apex VM
 II 320 cum sua carnalis raperetur ad astra figura
 carneus XI 10, 3 carnea dona tumens argentea gavata
 perfert
 caseum app. 11, 3 (*sine fide*)
 cassatus I 16, 14 cassata deflet crimina
 cataclyzas cataclyzicus (cataclistus) VM III 467 cycladis
 aut qualis cataclyzis effora rasis IV 325 quae ma-
 nus artificis cataclyzica fila rotavit? — *cf.* *adn. ad*
 III 467
 catechumenus *codd. ubique* caticuminus (X 6, 39 VM
 I 159, 442 III 202)
 catenare (*cf.* concatenare) VIII 3, 271 brattea gemma-
 tam cycladem fila catenant
 cathedra IX 1, 54 et rediit proprio celsa cathedra loco
 (regia) app. 2, 16 quod ait dogma cathedra Petri
 catholicus *passim*
 causa est *c. acc. c. inf.* VM I 44 cuius causa fuit hac
 me regione venire
 cauter IV 7, 17 cautereloquii bene purgans vulnera
 morbi (cauterio BL)
 cavare VM I 120 dulcia membra viri per amara flagella
 cavantur
 cavefacere VIII 3, 193 per tribulos gradiens spiniae
 cavefecit acumen
 cavillare VM II 241 ut signa stupeant cuius modo
 verba cavillant
 Cecaumene rabida III 4, 6 (Κεχαυμένη Steph. Byz. s.
 Φιλαδέλφεια)
 cedere *i. q.* ignoscere III 25, 5 supplico, cede tamen,
 si quid me forte fefellit
 cedrus III 7, 2 spur. 1, 213. — cedrinus II 10, 7
 celeratus VM IV 9 ac se nocte brevi celerata crepus-
 cula rumpunt
 celeuma VIII 19, 6 celeuma canit (nauta) VM IV 423
 vada complet nauta celeuma (*abl.*)
 cenchris spur. 1, 160 (cencris)
 census census VIII 3, 261 traditur aeternum mansura
 in saecula census
 centuplicare III 23, 8 futura deis centuplicabit opes
 ceremonia *plur. neutr.* I 11, 23 peragens c. templo (cere-

- monia *codd. praeter CGL*) VM III 53 IV 308 cere-
monia *opt.*
cerni *c. inf.* III 8, 4 cernitur esse prior V 6, 4 cum
cernerentur vultus patris pietatis imbre perfundi
certari III 12, 8 certanturque suo pascere pisce locum
13, 14 certatur varia fertilitate locus VM II 475
carpo quod condere certor (certo *B*). — decertari VI
1, 109 decertata tuis numquam se vultibus aequant.
— *cf.* VI 1^a, 22 certat
certus *c. abl.* (?) VM IV 414 certi vergente salute (*cf.*
adn.) *cf.* nescius
ceruchus VM IV 408 rapiuntur signa ceruchis (chirucis
PL², chiruscis *rell.*)
cervesia app. 9, 15 *c. tristis*
cetus XI 1, 30 Ionas triduo in ventre ceti permanens
ceu VIII 9, 11 tempora subducis, ceu non videaris
amanti VM III 140 ceu liquefacta novo se glutine
terra ligasset. — ceu si VM III 290 Parthica ceu
timidum si transfodisset harundo. — *i. q.* quomodo
app. 1, 58 ceu revocareris, quando vel unde 78 ceu
patre de pulchro ludat in ore rubor
chalybs VM I 458 Martius ergo chalybs Martinus (*cal.*
codd.)
chaos III 9, 62. 87.
character XI 1, 7 verbum et speculum et character et
imago vivens patris viventis (*character codd.*) VM I
499 remeat peregrina fronte character (*character codd.*)
III 157 cum nequum his Christi radiaret honore cha-
racter (*car. praeter B*)
charismata VM IV 416
charta carta III 18, 1 cartis *CGBL* IV 28, 10 carta
LR VI 5, 284 charta *opt.* VII 18, 11 carta *A*,
cartha *C* (*ut* 19, 12) *etc.*
chelydrys VM III 97 atro dente chelydri (celidry cily-
dri *praeter BL*)
chelys VI 10, 71 nostra chelys (chelis *aut similiter*
codd.)
chlamys *ferre* clamis. — *nom.* clamys IX 2, 125 *AMD*
X 7, 57 *APM* 10, 16 *PMR* VM I 64 N II 453
NM clames X 6, 103 *tit.* clamis X 7, 57 *C dett.*
10, 16 *praeter PMR* VM I 64 *praeter N* 66 *codd.*
II 207 *codd.* 453 *praeter NM.* — *gen.* clamidis
VM I 57 NM clamidis X 6, 26 VM I 57 *praet-*
er NM. — *acc.* clamidem X 6, 103 *C* clamidem
VIII 20, 5 X 6, 103 *praeter C*
choraulus III 6, 47 clericus ecce choris resonat, plebs
inde choraulis (coraulis *codd.*)
chorda: corda *codd.* II 9, 5 VII 1, 1 IX 7, 15 app.
12, 5 spur. 1, 22. — X 11, 2 cordis *CGBL*
chorus *passim*
chrisma: crisma II 4, 28 *carm. quadr.* V 5, 112 chris-
matis *codd.* (chrism. *C*) XI 1, 13 crismatis *praet-*
er BL
Christus *ferre* $\chi\rho\varsigma$ et sic litterarum serie ($\chi = X$) *firmat-*
um I 16, 81; *subinde* Cristus *ut legitur in car-*
minum quadratorum II 5 et V 6 *lateribus dextris,*
item carm. quadr. II 4, 17; 37
Christicola *passim* (I 11, 6 cristicolam *C*, cristiculam
A; II 16, 1 cristicolas *optimi* (cristiculas *P*) V 18, 1
cristicolarum *opt.* VI 5, 369 *it.*
Chrysippus V 1, 7 chrysippus *C*, cris. *A*, chryss. *M*
VII 12, 25 chrysippus *AC*, crisippus chrysippus *rell.*
chrysolithus III 20, 3; VIII 3, 274 chrysolitha aurata
fibula claudit acu (chrys. cris. *codd.*) 4, 17 chrysolithis
fabricata palatia gemmis (*item*) VM III 514 chryso-
lithis rutilas (*item*)
chrysoprasus VM III 468 mixto chrysopraxe beryllis (*i*
et ph codd.)
cibare *e. g.* V 5, 50 quos cibant in Sodomis, hi rapuere
Segor
cidar II 9, 33
cingula VII 7, 39 te cingula celsa requirunt, | nec petis
ut habeas, te petit omnis honor 16, 20 auxit et
obsequiis cingula digna tuis
cinnamum VII 12, 41 cinnama caltha crocus VM IV
574 cinnama balsama tura
circa app. 4, 2 ut circa cunctos stet sine labe salus
3 circum tua lumina pendens
cithara VI 10, 4 cytharis *praeter CL* VII 1, 4 citharae
opt. praeter A 12, 22 X 11, 1 cytharae *AB* IX 7,
51 cythara *AP.* — citharista IX 7, 11 (cyth. *DGB*)
citius VIII 9, 5 lumina quam citius nostris abscondis
ocellis app. 24, 15 citius remeare parabo 29, 15
si citius redeat
civilis VII 25, 15 dulcedo invitat civilis
clangere III 4, 2 dicta — de more tubarum clangente
sermone prolata
clarificare VII 12, 58 lumina muneribus clarificata suis
Cleanthes V 1, 7 Cleantharum (cleantarum *C*, clienta-
rum *rell.*) VII 12, 25 Cleanth. *opt.*
clerus *secundum quartam declin.* II 9, 17 Parisiaci cle-
rus reverentia. — (*cf.* IV 7, 13 spes cleri)
clodus III 18, 16 Musica cloda gemit *sic codd.* X 17,
37 hinc alitur clodus (claudus *L*, chlodus *opt.*)
cluere X 6, 76 labore novo quae modo culta cluunt. —
app. 5, 11 Childeberethe cluens (*fort.* VI 10, 47 ce-
lebrande, cluens) spur. 3, 17 Christe caput finisque
cluens
coaequalis XI 1, 7 genitori per omnia coaequalis
coeternus XI 1, 15 de aeterno natus est coeternus
coaevus II 5, 6; III 9, 51 cum patre coaevus app. 2, 4
coccinum *i. q.* coccum V 6, 16 unde, cum desit hic
coccinum, res est texta de minio
coccus II 9, 33
cocleare (*non* cochleare) III 13^a, 4 ut scutella leveat
quod cocleare solet
coercere V 1, 1 coerceret *codd. praeter M* (choerceret
R) VI 1, 96 coeret *A dett.* VII 20, 7 coerent
opt. (choercent *M*) VM IV 147 coeret *M* 300
coeret *opt.*
cohaerere *i. q.* inhaerere VIII 2, 5 dulcis uterque mihi
voto amplectente cohaesit
cola: praef. 1 colae fonte proflui, commate succiso ve-
nusti V 1, 6 quo volueris colae pampinosae diffun-
dis propagines
collactaneus VI 5, 117 nulla puella choro neque col-
lactanea ludat
collyria VM II 43.
commate: praef. 1 commate succiso venusti V 1, 6 quod
libuerit acuti commatis falce succidis
commemorare *sine obiecto* II 8, 2 at mihi de iustis com-
memorare vacet
commendare X 2, 11 reddidisti potius commendatum
(commodatum *vulg.*)
comminus *c. abl.* VM I 158 Pictava *c. urbe*
committere *c. acc. c. inf.* VI 5, 35 committens secura
eius se fasce levare
communicare *c. abl.* X 1, 61 corpore Christi commu-
nicantes
comparativus absolutae significationis (valde) IV 9, 29
largior in donis absens sibi iunxit amantes 10, 15
longius extremo si quis properasset ab orbe 13, 5
ipse palatinam rexit moderatius aulam 26, 154
plenior exiguus VI 1, 125 longius extremo reg-
num qui porrigit orbi 8, 5 tristius erro nimis 39
dulcius alloquitur comitem 9, 19 carius hortor 10,
53 longius inde absens VII 1, 13 veniant ut promp-
tius omnes 6, 2; 6, 15 gratior incessu, sensu re-
verenda pudico *e. g. s.* blandior alloquio, placidis
suavissima verbis 8, 3. 4. 9. 14. 24; 9,
3; 14, 9; 16, 57; 18, 4 IX 9, 15 X 1, 29 blan-
dior lux 7, 63 ut dulcius optas (app. 1, 109 *cf.*
adn.) *et passim.* — *cf.* VM I 335 tam gravius feriens
quantum alte educitur ensis. — *cf.* malle
— cum dativo I 15, 4 tu potior reliquis et tibi nemo
prior. praecedis multos, nulli minor atque secundus
71 inferiora — Garonnae II 16, 83 non minus est illi
IV 5, 14 quis cui maior erit IV 9, 11 nulli de no-
bilitate secundus 13 cunctis minor 14 sibi maior

- V 5, 37 sapiat maiora iuventae VI 1, 82 nulli minor IX 2, 37 cui nullus maior habetur. — *cum genetivo* spur. 1, 46 est minor inde patris (patri *G*²) compassio V 6, 1 meae compassionis, vestrae mercedis causas
 compendium VM I 80 hostis compendia tractans 393 tribuat compendia vitae
 compingere alicui aliquid II 4, 2 vitali terrae conpingit sanguine gluten. — compactus III 4, 3 quasi sofo Pindarico compactus tetrastrophos V 1, 3 epistula — arte compacta VIII 21, 1 egregio compacta situ (pagina) VM II 262 compacta choris Davitica canna resultat IV 174 compacta gelu
 compitum compitus III 4, 3 per sermonum compitos (compitos *vel* compitos *opt.*) 8, 39 per compita curris (*M*, competa *vel* competa *rell.*) 18, 11 per compita cuncta (competa *DG*¹*BL*)
 completi *passive* VI 1, 53 complexa marito 4, 9 cui tu complexa videris XI 1, 1 multa in symbolo paucis verbis complexa sunt
 completa XI 24, 1 si non conplestis quod hic completa vocatur
 componere *neutr.* VM II 2 dum pelagus componit
 compositio: *vocalis verbi non inmutatus* cf. e et i; recludere adquaerere; *praepos. adsim.*
 comprehendere: *passim* comprehendere *scriptum* (II 7, 19 *ADR*; 8, 13 *P*; III 17, 8 *DR*)
 compungere V 6, 2 suggestionem — blandito ploratu conpunctam
 computare *i. q.* putare VM III 132 se inridi computat alter
 concaptivus V 6, 1 concaptivo meo
 concatenare V 1, 1 alternante sibi concatenati dulcedine X 1, 1 ereptos de concatenatis mundi naufragiis
 concha VM IV 40 concha *opt.*, concha *rell.* spur. 1, 235 concha *codd.*
 conciliabulum VM I 206 urbibus ex reliquis nova conciliabula currunt
 concivis V 6, 4 lamentabilis concivis tam iactura quam patria VII 7, 61 inter concives meruit te Gallia lumen 14, 9 inter concives merito qui clarior extat IX 13, 9 clero et concivibus
 concomitari VIII 3, 158 Caesario concomitante suo concupiscentia X 2, 16 tuae natae qualis in corde concupiscentia latitavit
 concurrere *de singulis dictum* I 2, 1 quisquis ad haec sancti concurris limina templi
 Conda Condanis VII 16, 2 Conda *tit.* de Condane (Conda *BL*)
 condecet V 5, 2 condecet ut semper laus tua, Christe, sonet VIII 3, 80 condecet hic simili currere lege viam
 condicio IX 2, 1 *PM* app. 1, 1 Σ conditio *codd.* X 2, 1; 4, 3
 condolere VI 5, 349 condolet hinc Batavus, gemit illine Baeticus axis VIII 3, 255 condolui pariter
 conecto connecto V 6, 16 connexi *AB* VI 1, 119 connexuit] connexuit *LR*
 confluere I 16, 55 confluunt — gaudia
 confluus X 9, 47 venio qua se duo flumina conflua iungunt
 confovere III 13, 9 fetus pia mater hirundo | confovet confragus XI 25, 19 per confraga murmura ponti
 congaudere III 12, 13 cernit frugiferos congaudens incola sulcos IV 26, 134 congaudent nimium se caruisse mori VM II 158 congaudens ubere fletu
 congruere aliquid IX 9, 27 Rheni congruis amnes (congrues amnis *codd.*)
 conicere quia X 2, 16 potestis autem conicere quia tale non tolleret, nisi *e. q. s.*
 coniugatio 1. et 4. cf. limire. — 2. et 3. cf. candere fovere inridere miscere pendere resorbere sedere urgere. — consulere fodere furere illicere. — 2. et 4. cf. insidere parere. — fastidire resilire. — 3. et 4. cf. accersere. — lambire
 coniunctivus *pro acc. c. inf.* III 4, 3 credebam — fluxisset oratio V 1, 1 admodulanter indicans — deus plantasset Elysium 14, 13 se voluisse dare et iurantes ordine testes | nomine quemque tenens nec potuisset egens X 3, 4 sperantes — commendetis cf. VM IV 289
 coniux *non* coniux *optimi fere* (I 15, 94 IV 20, 5; 25, 9; 26, 69; VI 1^a, 29 *etc.*)
 conlatio X 4, 3 tristis conlatio nasceretur ex fletu
 conqueri *pass.* X 2, 8 quid conqueratur de reliquis (cf. § 9 natae — transitum conqueraris; 12 an certe conquereris 14 quamvis conqueraris)
 consanguinitas app. 3, 31 non fuit ex longa consanguinitate propinquus
 consecutio *temporum*: *praes. et impf.* praef. 4 viritum flagitas, ut — proferrem II 7, 24 et stimulat, fieret ne fuga tarda feri III 9, 98 bestia ne raperet, munit ovile dei V 5, 78; 6, 7 cur non — misceantur utraque, ut ordiretur una tela simul poesis et pictura? 9 cura commoveor ut — legerentur 14 unde fit ut se finito versu littera non finiret X 1, 52 sit textus, ut — peterentur 2, 16 ne repugnet — timuit 6, 121 dum caderet — arbor, | mox facit ipse crucem, — redit app. 24, 5 si — velint, | me — ferrent VM I 72 imperat ut — teneat | ac — properaret 93 quod peteretur iter quaerit 299 rursus ut — cuperet, | — vetat 461 dum mitteret, inflit 475 imperat ut prodas si nuntia vera vagarent (*potuit* vagentur) II 10 mercis onus suave est, etsi veheretur in ulnis *et passim*. — V 5, 71 haec pia verba viris miti dedit ore sacerdos, | ut sibi quo libeat semita cordis eat X 1, 21 ob hoc evacuavit Tartaros ut repleat caelos 6, 65 quantus amor — calebat | quando venena potens ipsa retorquet aquis VM II 237 sed Clarum ut credat nec opinio falsa movebat. — *praes. et plusqpf.* VI 5, 84 quaque petisses iter, vox gravis una gemit X 4, 5 licet festinasset in iuventute sors debita, tamen est innocentia secunda de palma app. 1, 124 cur — taces | qualiter — cecidisset | oppositaque fide raptus ab orbe fuit? — *cf. temporum variatio*, dum *all.*
 consobrinus consubrinus VI 2, 26 consubrinus *codd. praeter G*
 consolidare I 11, 24 donec rite sequens consolidasset opus IX 15, 4 quo neque rima patet consolidante manu. — consolidatus II 8, 42 et micet ambobus consolidatus amor III 28, 6 cuius in affectu consolidatus agor
 consolidator I 20, 22 consolidatorem te cecinere suum
 conspicuus *i. q.* celebris I 10, 1 culmina conspicui radiant veneranda Nazari
 constare VII 14, 16 quem vidisse mihi constitit esse cibum VIII 3, 57 quae filia constas IX 1, 99 cui simul arma favent et littera constat amore 7, 23 et satis constant resonare paucis | metra poetis XI 16, 16 alterius facinus ne mihi constet onus app. 2, 98 ut tibi constet apex
 construiturus II 9, 64 horrea quandoquidem constructura dei III 9, 25 constructura favos apes
 consulere IX 2, 89 consuleas dominae 96 consuleas genitae, consuleas patriae
 consulere *i. q.* consolari IV 5, 5 populum spes consulat illa VIII 3, 254 consulturus ei saepe simul iacui app. 1, 156 nec sic laesa tuo consulor alloquio 21, 10 quod me consuluit. — consulere *aliquid* VII 7, 23 patriae qui consulit actus. — IX 1, 69 consuluit domui — | quem gentes metuunt te superes virum. — consulturus VII 8, 50 tu pater et patriae consulturus eras 9, 2 per affectum consulture tuum VIII 3, 254 *cf.* consultum consultus
 consultare IV 18, 15 hunc consultantem legati sorte frequenter misit ad Hispanos Gallica cura viros

- consultum *i. q.* consolatio III 15, 35 consultum tribuis generaliter omnibus unum 26, 69 consultum tamen illud habet de coniuge coniux VI 5, 367 habes consultum dote Tonantis | de nata et genere VII 7, 72 consultum reliquis X 4, 1 consultum de vestri culminis incolumitate relegimus XI 2, 9 consultum nobis sanctisque sororibus hoc sit
- consultus: praef. 3 fit eis consultus si oculantur taciti 5 quid inter haec extensa viatica consulte dici potuerit
- consummare app. 1, 153 sic miserae dulces consummare parentes?
- contiguare VII 9, 8 litoris Oceani contiguante salo
- continere: ind. cap. III 7 continentur *praeter G etc.*
- contionator VM II 403 nobilis adstructor, facundus *c.*
- contribulare X 1, 9 filius qui non contribulat genitorem
- conversari VM I 10 quae conversatus dederat miracula terris (Christus)
- copulatio.* — *binæ voces sine copula* II 2, 20 sanguis unda 6, 6 manus vestigia 10, 24 gloria norma 16, 16 balsama tura III 9, 42 scripula puncta 23a, 4 montes plana IV 26, 150 dives egenus *cf.* 151 *sq.* V 13, 4 surecula poma VII 8, 62 VIII 1, 11; 14, 5 prece voce 12, 24 curva rotunda 90 pectora colla 112 voce melo 17, 10 pectore corde VIII 3, 134 voce manu 163 Hilarium Martinum 181 cruce sanguine 264 alba zmaragdus 269 carcedone iaspide 4, 11 rosa lilia 24 corpore mente 11, 12 operta patens IX 6, 6 dogmate sede 7, 78 Agnes Radegundis X 10, 24 ore sinu 25 spur. 1, 359 corde ore 11, 18 ore fide 12c, 2 studiis utilitate 12d, 8 parva rudis 18, 6 arce gradu XI 16, 13 mare terra app. 2, 16 dogma cathedra 21, 13 Martinus Hilaris 23, 2 pectore mente 28 Thecla Susanna 24, 16 verbere voce VM II 45 capite ore III 490 sale dogmate. — *complurium membrorum priora tantum conexa* II 2, 15 pedes manusque crura VIII 3, 21 saxis gladiisque fame site frigore flammis *all.*
- coquina app. 22, 13 mea membra ardere coquina (tradere coquinae *cod.*)
- correlativa* haec — quidquid III 12, 43 inde — quia VII 11, 7 ita — ceu VII 7, 33 omnia — quidquid III 23a, 30 quale — illud VI 5, 286 sic — ceu IV 8, 13 VII 5, 11 X 17, 24 XI 20, 8 sic — qualia III 20, 5 sic — quam III 3, 14 XI 26, 18 tam — quantum VM I 335 tantum — quam X 2, 6 tantundem — quod praef. 5 tempore quo — tunc III 8, 47 tunc — dum app. 20, 4 tunc — quando I 16, 75 unde — hinc IX 1, 56; 2, 12. — *cf.* tantum quantum
- corripere X 1, 26 tales nisi correpti fuerint (correcti *g*) cortex *femin.* VM IV 58 vitrea sub cortice (vitreo *BL*)
- coruscare I 4, 3 fiducia tanta coruscat 15, 43 (templa) senio fugiente coruscant 15, 105 moribus ingenio meritorum luce coruseans *sic passim*
- coruscum *i. q.* fulmen III 4, 2 oculos, quos mihi aperuistis tonitruo, clausistis corusco *cf.* X 6, 131 fidei radiante corusco
- corylus II 9, 23
- corymbus V 1, 1 vernantis operis inumbrantes corymbos (chor. *codd.*, y *tantum C*) X 3, 3 superiecto hederæ corymbo crispante (corimbo *AL*) XI 11, 11 enituit paries viridi pendente corymbo (corimbo *L*)
- cothurnus IX 7, 34 codicem farsum tumido cothurno (coturno *codd.*) VM IV 539 tumido gliscente cothurno (coturno *codd.*)
- cothurnati: praef. 1 coturni *optimi*, coturnati *RF* III 18, 2 coturnato *codd.*
- cotis *nominat.* II 9, 9 vix dabit in veteri ferrugine cotis acumen
- cramum XI 14, 2 et stat picta manus hic ubi crama rapis
- credo *c. inf.* VM I 343 iusto stante cadens quo credit stare cadente. — credo quod I 15, 49 credo quod ex sese voluissent ipsa cremari. — credo ut VII 12, 67 credideram — | ut vestri affectus se duplicaret opus 15, 3 sic ego credebam, quarta satiaret ut hora. — credo *c. imperf. coni.* III 4, 3 credebam — fluxisset oratio
- credulitas *i. q.* fides XI 1, 1 in qua et integritas credulitatis ostenditur 38 nobis — sola credulitas sufficit
- cremum *cf.* cramum
- crispere *cf.* VM I 51 terras crispante pruina
- crista *in aedificio* III 7, 32 quadratumque levans crista rotundat opus
- crocus VII 12, 41 cinnama caltha crocus VIII 7, 11 aureus ordo crocis — exit 8, 4 aurea forma crocus crotta VII 8, 64 crotta Britanna canat (chrotta *dett.*)
- crucifigi XI 1, 27 aut ideo crucifigitur (*potius* crucifigitur)
- crystallum VI 1, 110 cristalla *praeter A* XI 26, 9 cristallina *codd.* VM II 83 crist. *codd.* spur. 1, 235 cristallum *codd.*
- cucuma cocuma VI 8, 14 frixuriae cocumae (cucumae *G*?)
- culpabilis X 1, 18 adversarios suos et culpabiles
- cum *cum indicat.* *cf.* praef. 2 cum dicta permanent (permaneant *ε*) I 7, 2 cum sacra templa dei flumine fixa manent 13, 21 cum sua templa tenet III 19, 3 cum mea terra manu meruit genitoris arari IX 2, 22 cum de lege necis nemo solutus adest 46 (quid poterunt —) membra creatoris cum iacere petris 54 (quid facimus —) cum nihil auxilii possumus esse rei X 1, 24 cum omnes iusti — videntur optare XI 21, 4 cum mea tunc lux est app. 24, 11 cum nequeo VM II 269 *sq.* 439 IV 625. — cum *pro* quod III 2, 2 qua autem illud admiratione complexar, cum te sic video cunctos diligere? VM IV 145 hinc tamen ipse probas — | cum per me venio cum *praepos.* X 4, 5 praeter reliqua bona quae cum illa laudanda sunt
- cumulatio nominum cognatorum* app. 5 VM I 19 prudens prudenter Prudentius 99 ne timeam timidum, timor est deus arma timentum 326. 327; 344 cultum | dum rapit, eripitur rapienda rapina rapaci 506 foedere fida fides formosae foeda fidelis 508 inlustris lustrante viro loca lustra ligustra 510 II 16. 329. 477 (*proprium vitae Martini*)
- cunctus *singular.* I 16, 18 cuncto tempore
- curatio II 5, 4 curatio fausta medellae VM I 413 si illi curatio cessat. — *i. q.* medendi facultas VM I 361 fuerit curatio quanta patrono (*cf. Sulp.*)
- curatura *i. q.* μελέτη praef. 1 ingenia — curatura fulgidi
- curiositas V 5 praef. 1 seria curiositate, sincera tamen dulcedine
- currere II 9, 6 cum mihi non solito currat in arte manus III 3, 11 tibi feliciter actio currit IX 7, 61 nec adhuc cucurri | ordinem totum religens libelli VM I 96 vota in contraria currens III 12 quos (actus) ego sub geminis claudio pede curro libellis 407 quatenam vita sacri fuerit, quis singula currat? 475 quae fabula vestra cucurrit? — *de veste* VM IV 324 et tunicae insignes currunt pro vellere gemmae 326 quis fuit hic opifex ubi lana hyacinthina currit? 627 vel toga permixtis hyacinthina curreret albis
- curulis VM 502 dogmatis ore pares et sedis honore curules (pares *ad curules*)
- cyclas cycladis (*nom.*) VIII 3, 271 brattea gemmatam cycladem fila catenant VM III 467 cycladis aut qualis cataclyzsis efflora rasis?
- cymbala VM II 176 cymbalicus II 9, 57 cymbalicae voces
- daemon *passim, ubique malignus.* — daemonicus VM II 132 III 451. — daemoniacus VM I 474 daemonium VM IV 162
- Danuvius: praef. 4 danubium *G* I 15, 75 danubius *GL*
- dare *cum acc. c. inf.* I 1, 18 te dedit esse patrem 2, 18 spoliare dedit IV 24, 14 se dedit esse dei

- V 6 carm. 39 cara deo pietas animam dat de nece solvi VI 2, 112 quem dedit esse patrem X 7, 55 qui de peste domum salvam dedit esse Lyconti 11, 22 quos deus omnipotens hic dedit esse pares 13, 2 quos dedit omnipotens luminis esse duces 14, 12 sollemnem ecclesiae hic dedit esse diem. — *c. inf.* X 9, 80 et populis dulces detis habere dies. — *i. q.* efficere III 23^a, 26 dans pastor meritis ne premat error oves *c. acc. c. inf.* spur. 1, 196 solaue dormitans tot vigilare dares. — *i. q.* facere X 6, 106 cui deus occurrit, qui dedit astra faber etc. — *i. q.* reddere V 5, 34 quos dabat ira truces IX 1, 2 quos dedit alma fides religione patres app. 1, 72 superior quam te terra Thoringa dedit. — *i. q.* edere VIII 3, 386 dat — ab ore app. 1, 28 funereas planctu nec dedit ullus aquas
- dativus pro in c. acc.* III 8, 36 et populum gremio fudit amata tuo V 5, 51 pluit igni triste Gomorrae VIII 4, 12 naribus intrat odor. — *cf.* devehi ducere educere mittere redire venire. — *cf. comparativus*
- de I 9, 17 incolmis — de peste maligna II 9, 32 non de veste nitens, sed pietate placens (*v. i.* VI 2, 82) 14, 28 ut caelos peteret, de nece fecit iter 16, 99 expavit subito de libertate recepta III 12, 15 pascant oculos de messe futura 23^a, 13 neque mors de crimine gaudet (*cf.* IV 2, 10 *et passim sim.* grege de Christi gaudia pastor habet) IV 9, 11 nulli de nobilitate secundus 26, 79 felices quos nulla gravant de morte secunda VI 2, 82 Tralani ingenium de pietate refert 84 Fabii de pietate places (VIII 3, 97) 95 illa domus proprio de pondere tuta tenetur (*proprio p., propriori p. codd.*) IX 1, 103 de virtute pater, reparatur avunculus ore 105 regibus aequalis de carmine maior haberis 2, 108 germinare vestro qui facit ire polo X 1, 60 merito de culpa vapulat 4, 1 quod est de maerore partimur
- debaechare: praef. 5 insana Baccho iudice debaecharent. — *cf.* VM III 129 flagellatum dum debaechatur erinyes
- deberi X 19, 1 venisti tandem ad quod debebaris
- decet ut III 9, 67 non decet ut humili tumultu tua membra tegantur VM II 342 nam decet ut victor doceat per signa triumphum. — *cf.* condecet
- decidui X 6, 85 decidua in senio floret honore novo (aula)
- decipula X 2, 4 veterata machinatione decipulae VM II 270 decipulamque suam deceptor perdit in illum
- declinatio in u: genetiv.* in i V 6, 3 signo singulti (*singultus BL, cf. 1 indice singultu*). — *dativus in u* II 4, 32 ara precatu (*carm. quadr.*) V 2, 36 non perit una lacu VI 10, 27 affectu app. 2, 93 tribuas sua iura senatu VM I 457 se subducere morsu III 220 vacans orandi iugiter usu 365 vetito didicerunt parcere morsu. — *in ui* I 7, 5 ut famularetur domui VM III 94 domui ut mora crastina tardet IV 450 domuique medella rediret 464 meae domui. — X 2, 17 tonitruum. — *ablativus in o* spur. 1, 62 tremente geno (*genu SG?*). — *acc. plur. in os*: domos I 18, 12 (*domus DGF*). — *cf.* tonitruum — *in e: genetiv.* es VM IV 100 et trahit hora dies (*diei cf. ind. metr.*). — *ceterum cf. singula*
- decursus *partie*. III 6, 8 tempore decurso V 1, 1 decurso saeculo X 2, 2 ad nos decursa morte
- defrudari *cf.* VM IV 175 defrudaretur *praeter LM*
- deitas III 9, 48 unica progenies ex deitate patris 14, 1 deitatis amice IX 2, 84 cum deitatis ope XI 1, 16 de deitate patris atque filii spur. 1, 35 cuius non poterat deitas per aperta videri 253
- deliciare XI 23^a, 2 et satiat vario deliciante ioco
- denarium III 29, 17 nemo mihi vestem, denaria nemo ministret
- denique *sententias conectens sine enumeratione passim, cf.* I 21, 5; II 3, 13; III 4, 3, 6; IX 2, 99; X 4, 2 *sententiae praemissa excipiens e. g.* VM II 283 *quasi*
- adversativum e. g.* VM III 279 *quasi confirmans (i. q. namque scilicet)* III 8, 9 X 6, 109; 9, 30, 69; 17, 31 *in enumeratione non novissimo loco* IX 2, 19 *enumerationem claudens* III 2, 3 VI 2, 75 etc.
- depasci *c. gen.* X 2, 5 cuius occasione vitalis alimoniae mors coepit depasci
- deponentia cf.* abuti complecti conqueri exequi loqui mercari mirari nancisci ordiri partiri tueri tutari. — certari migrari participari patesci percelli vernari. — admodulare cavillare debacchare dominare famulare iaculare inlacrimare lacrimare lamentare medere morere percontare pollicere pollicitare populare precare progredere rere spatiare vagare venerare. — *cf.* adeptus
- deposcere *c. acc. c. inf.* III 2, 5 Felici — me — commendari deponco. — *cf.* deponco ut V 1, 9
- depretiare V 6, 6 ne vilitate pretii depretiaretur tibi merces captivi
- derodere: praef. 5 deroso flore carminis
- descendere descendere V 6, 8 descendentes A 9 descendentes *opt. et sic in sqq.*
- desiccare III 11, 17 pauperis hinc lacrimas desiccas
- despicere *fere despicere codd. praeter GL (cf. III 6, 34 VIII 1, 49)*. — VIII 4, 25 despicere Σ (*cf.* 5, 3) IX 11, 6 despicias *praeter A*
- desponsare II 16, 125 desponsata viro
- detentare XI 21, 3 nec volo nunc absens una detenter ut hora
- devehi XI 25, 7 Cariacae devehor aulae *e. q. s.*
- deversorium diversorium V 1, 7 diversorium *codd.*
- diaconus diacon IV 15, 3 Bobolenus honore diacon. — diaconem *ind. cap.* III 28 A, tit. III 28 F 29 *ALRF* 30 *CMRF*. — *cf.* archidiacon
- diadema *passim*
- dialectici VM ep. ad Greg. 1
- dialogus VM ep. ad Greg. 3 reliquum quod dialogi more subnectit
- dico quia II 15, 8 filius ut dicant quia est creatura dei X 1, 39 si quis dicat quia — deus non inspirat 42 dicamus — quia nihil boni velle habemus
- diecula VM III 95 hospitis — tenet una diecula vultum
- dies *cf.* VM III 466 quanto zona die lapidum radiabat honore?
- diffugere *de uno aliquo* app. 30, 5 diffugiens vacuis me abscondo cavernis VM I 459 nec pede diffugit IV 695 diffugiens — luce
- diffusus I 3, 2 quorum diffuso (*defusio codd. praeter defuso BL*) vivit in orbe decus VII 10, 6 ut tua diffuso (*diffusio optimi*) sint bona nota loco V 5, 126 diffuso (*diffusio L*) interius spiritus igne micans
- dignus *c. dat.* II 11, 15 filia digna patri. — dignus qui *c. ind.* VI 1, 112 digna fuit species potuit quae flectere regem. — dignus *c. partie*. X 19, 4 dignus habebaris haec duo digna regens
- dihaeresis VM ep. ad Greg. 1 *διαιρέσις (cf. adn.)*
- dilectare *fort.* app. 5, 7 dulcia dilectans (*dilectans codd.*)
- diplois V 6 carm. 4 diploide lucis operi (*dyploide G, duploide rell.*)
- dipsas spur. 1, 160
- diptychus X 7, 36 cui hodie in templis diptychus (*dyp-ticus A, dipticus rell.*) edit ebur *scil.* nomen
- diruere *neutr.* X 6, 79 culminis arca | diruit, ut melior surgeret aula solo. — *cf.* v. 16 diruta
- disertare VM ep. ad Greg. 1 quidquid in his vel strophis veterum vel praesentium sophisma plerumque disertat
- disparare *neutr.* praef. 5 apud quos nihil disparat aut stridor anseris aut canor oloris
- dispendium X 2, 13 pertulerunt dispendium agnito viro non habito
- dispositor dispositrix VII 6, 22 egregia dispositrice 16, 26 vigili dispositore
- dissulcare VM IV 243 *codd.*
- distare *c. abl.* IV 26, 131 quantum nocte dies distat, sol lampade lunae

- distendere XI 3, 11 gaudia distensos pariter celebretis in annos (*alias* extensos)
- dus II 4, 1; V 6 *carmin.* 2 dus apex (*carmin. quadr.*) dividere *i. q.* separare, removere app. 1, 69 tantum divisit amantem
- docere quoniam VI 1, 93 doctus enim quoniam prima est in principe virtus | esse pium
- doctiloquax VII 24^c, 1 quamvis doctiloquax te seria cura fatiget
- doctiloquus III 23^a, 21 doctilicum flumen salienti fonte refundis app. 12, 3 nec mihi doctiloqua consentit arundine musa VM IV 514 pandite doctiloqui
- dogma *passim*
- dolatilii VII 18, 21 pagina vel redeat perscripta dolatilis charta
- dolere IV 25, 12 matrem escam tegmen hic sepelisse dolent 26, 6 cur placitura facis quae dolitura rapis? 136 et magis ad bona tot tardius isse dolent VI 5, 228 quod modo triste dolet VII 1, 16 antea quo doluit te medicante caret IX 1, 67 nil dolet amissum te rege superstitie mundus X 6, 24 nec cecidisse dolet 12^d, 7 illa dolens gravius. — *cf.* condolare
- dominare III 14, 16 cui rabies mundi nil dominare potest. — dominans *c. gen.* VI 1, 79 cardinis occidui dominans
- domnus domina *titulus nominibus praepositus, ceteroquin dominus*
- domus *cf. declinatio*
- donarium *i. q.* donum V 8^b, 5 donaria celsa Tonantis draco spur. 1, 160
- dubitare *cum negatione, sequente acc. c. inf.* I 12, 21 nec dubitent qui digna ferunt sibi magna rependi. — *sq.* quod X 17, 20 nec dubitante fide quod deus ista daret
- ducere *c. dat.* X 6, 119 ducere qui meruit de morte cadavera vitae *cf. ablativ. direct.* — *i. q.* educere I 2, 4 (arce) culmine quae celso est tempore ducta brevi II 16, 163 qui templum in culmine duxit ducis *nomin.* X 19, 15 de tirone ducis venit (duces *praeter A*)
- duilans *i. q.* bilanx VI 10, 33 pollens duilance Dynamis (due lance, duo lance, clue lance *codd.*)
- dulcedo *in CPM passim* dulcido
- dulciffuus VIII 19, 2 carmine dulceffuo quam tuus edit amor
- dum *cum coniunct. imperf.* II 3, 14 dum pallas cuperet 7, 11 dumque — frueretur *e. q. s.* 16, 71 dumque sepulchra darent, oculi rediere sepulti III 17, 5 huc ego dum famulans comitatu iungor eodem | et mea membra cito dum veherentur equo VII 1, 1 Orpheus orditas moveret dum pollice chordas *e. q. s.* VIII 18, 4 dum non explerem flumine, gutta forem IX 4, 9 quo patris et patriae dum spes adolesceret ampla X 6, 55 dum latro extinctus falso coleretur honore 61 pergeret in fluvio dum vipera lapsa natatu 121 dum caderet — arbor 125 idola dum cuperet Martinus sternere XI 23, 2 dum dormitarem dumque cibarer ego VM I 325 templum dum evelere vellet | obstant — cultores 329 dum cuperet 345 dum verteret idola 461 dum mitteret, infit 467 II 273 III 39 quid faceret, nudum dum non ibi cerneret ullum? *etc.* — *c. coni. perf.* VI 1, 1 vero novo, tellus fuerit dum exuta pruinis, | se picturato gramine vestit ager. — *c. coni. praesent.* I 12, 22 dum quoque pro parvis reddat opima deus III 11, 9 dum tibi restrictus maneat. — *c. indic. praeter.* I 5, 19 quam bene mercatur cui, dum vestivit egenum, — brachia gemma tegit II 16, 27 dum fuit — in corpore vita III 7, 53 Gallia sic proprios dum fudit ubique patronos, quos hic terra tegit, lumina mundus habet IX 1, 44 laedere dum voluit, prosperitate favet X 6, 129 forte colebatur dum quis pro martyre latro, | Martini adventu se probat esse reum XI 8, 1 accessit — sors incundissima — | dum merere meae sumere dona preces
- VM III 207 dumque unus terrae rediit, plebs astra recepit IV 518 condere dum volui quia laesi carmine flores. — *c. indic. pro* cum IX 2, 44 dum pro me voluit hic mea vita mori X 6, 124 dum trabe conversa dant quoque ligna fugam
- dum *transpositum cf.* VII 12, 88 scribimus et haec dum, non sine te loquimur
- duplices *i. q.* duo VI 5, 46 praetereunt duplices, tertia quarta dies
- e et i cf.* -es -is, -esco -isco, -et -it, -eus -ius, -ex -ix. — continere descendere despicere elementa encaustum intellegere iuredicus oleagina persica religio residere stellare tripudiare Treveri vindicare. — saltem septem. — dulcedo Eufemia Palamedes. — *passim optimi* recepit suscepit subregit *etc.*
- ecclesia *passim*
- Echinades cautes III 4, 3
- e contra III 4, 7 cum me e contra pudeat *e. q. s.* VI 5, 183 e contra genetrix *e. q. s.*
- educere *cum dat.* praef. 1 sacris altaribus adscito pariter et educto. — *i. q.* tollere app. 1, 109 eductos — fluctus
- effligiare II 4, 1 effligians
- effugere *c. infin.* II 7, 18 curari effugiens
- egere *c. infin.* I 21, 41 undis eget ipse lavari (lavari AR)
- e germine II 4, 34 adfer opem nobis, e germine David egregius comparat. X 6, 88 extulit egregius quam nutuere prius. — *cf.* I 6, 12 quo nihil egregius gloria laudis eget (*cf. adn.*)
- ei mihi app. 1, 127 ei mihi quae renovo fletus electrum VM I 127 pulchrior electro spur. 1, 235 eleemosyna X 1, 60 elem. elim. elym. *codd.*
- elementa *passim* (III 9, 5 elementa *opt.*)
- elephantus II 16, 81 (*f GB*)
- eligere *c. acc. c. inf.* III 23^a, 17 eligit in tali Christus se vase recondi. — *c. inf.* VM IV 140 eligis aut facinus mea per tormenta pacisci?
- ellipsis VM ep. ad Greg. 1 ἐλλείψεις (*cf. adn.*)
- eloquium *i. q.* sermo I 15, 102 cuius ab eloquio dulcia mella fluunt III 4, 1 vestri fluctus eloquii 15, 15 facundo eloquio IV 1, 11 dulcis in eloquio *et passim*
- elysium V 1, 1 (elisium heliseum *codd.*)
- emblemata VM II 80
- emorrois VIII 3, 195 basiliscus emorrois aspis (*sic codd.*)
- encaenia III 6, 1 cum Salomon coleret generosi encaenia templi
- encaustum *cf. incaustum*
- enim *simpliciter conectens* II 14, 29; VII 22, 13 X 13, 11 app. 3, 13 sic Radegundis enim post tempora longa requiror? VM I 494 III 312. — *i. q.* autem II 8, 21; X 1, 4 nam reliqui tantum meruerunt *e. q. s.*, filius enim *e. q. s.* VM III 103. — *exemplum inducens rei in universum dictae cf.* II 7, 5; 8, 9
- enixare II 4, 4 conditur enixans Adam
- entheca VM II 8 sancta entheca nautae (emptica *praeter L2*) 375 rerum facit entheca iactum (emptica *praeter PL2*)
- enthymema III 4, 3 enthymematum — catenatum vinculum. — *plur.* enthymema V 1, 6 enthymemis (inthym., inthim., intim. *codd.*)
- eo — eu: saepe contra metrum formae in eo *codd. praef. ferunt, cf. ind. nom. et infra sub Theo- Theu.* — Leucadius VM IV 342 leoc. *codd.* III 4, 5 Polydeucen] polydeochen *codd.* (polideochen B, polydeocen R)
- Eous V 6 *carmin.* 17 Eois excluditur ortu *sic litterarum serie firmatum, cf. adn.*
- epichiremata: praef. 1 *sic A*, epichiremata epichiremata *rell.* V 1, 6 epichirematibus *codd.* (epichirem. L) VM epist. ad Greg. 1 ἐπιχειρήματα (*cf. adn.*)

- epigrammata III 18, 1; VII 12, 105
 epilogium: praef. 1 epilogiorum (epilogorum *BL*) calce iucundi
 epistula epistola V 1, 2 epistulae *R* 3 epistolam *codd.* 17, 1 epistula *AP* VII 9, 15 epistula *AR* 10, 7 epistula *opt.* 18, 1 epistula *AC* 21, 1 epistula *AMR* 25, 17 epistula *AM etc.* — *cf.* IX 6, 1 epistula *CPM*
 epitaphium IV titt. (*de orthographia cf. ad IV 1*)
 epitome V 6, 8
 epodus IX 7, 43 Sapphicum quantum trimetrumve adornet | dulcis epodus
 ergastulum VM IV 153 et reserare iubet tormenta ergastula claustra
 ergo *cf.* I 6, 5; III 12, 19 hoc vir apostolicus Nice-
 tius ergo peragrans VM II 271 coeparat his demens
 Anatolius ergo reniti
 erinyes VM I 446 ille carens animae poenis, hic carnis
 erinis (erinyis *praeter L*) III 129 flagellatum dum
 debacchatur erinyes (erunis *N*, erumnis *rell.*)
 erogare X 17, 42 erogatur ut habeat (*cf. adn.; fort. inter-
 terpungend.* erogatur ut habeat rex, quoque cuncta
 regat)
 erraticus V 6, 8 ne numerum transiliens erratica se
 tela turbaret
 ervum ervus VII 8, 8 pascitur ervus equis (herbus
codd.)
 -es -is *cf.* apis avis ovis praepes proles ratis superstes.
 — *cf. ind. metr.*
 -es *pro -e in terminatione nominis graeci* IX 1, 15
 quem praefert Oriens, Libyes, Occasus et Arctus (ly-
 bies *codd.*)
 -esco -isco: praef. 3 innotescerent] innotescerent *CM*
 6 innotescencia *DGL*] innotescit. *rell.* I 13, 13 iu-
 veniscit *MBL* (*cf.* VI 1, 13) 20, 15 flavescit *codd.*
 21 nitiscit *M* II 2, 26 lentiscit *PM* 7, 1 patescit
 V 3, 25 pingiscit *opt.* 6, 1 morbescente brutiscens
codd. (brutescens *G²*) 4 lentiscit *praeter G²* VI 1,
 139 aliscit *opt.* VIII 3, 339 fatescit *praeter C* X
 9, 21 patescunt *codd.* VM I 27 pigrescit *opt.* VM
 I 50 pubiscitibus *opt.* II 274 vaniscunt *praeter BL*
 III 357 torpiscunt *N* IV 7 luciscit *PN* 176 fla-
 viscens *PN* spur. 1, 199 tremiscerit *QN*
 est *omissum apud nomina e. g.* I 19, 6 nec humilis
 nimium neeve superbit apex II 2, 19 hic acetum *etc.*
 8, 9 III 7, 6; 9, 103 aspera gens *etc.* V 5, 62;
 7, 8. 11 VII 14, 19 undique montis opus VM II
 487 nunc opus ut *et passim.* — *apud passiv.* III 6,
 13 docti — aperire IV 20, 5 finibus Italiae raptus
 22, 7 nomine sed primus vocitatus rite Iohannes IV
 28, 11 dulcis in Eusebii iam desponsata cubile VII
 16, 35 mutati reges, vos non mutastis honores app.
 1, 9 missa sub hostili domino captiva potestas VM
 I 116 urbe repulsus 448 libertas facta patroni. —
cf. depon. III 9, 102 de vepre nata seges IV 1, 18
 oblitus veterem huius amore patrem V 3, 9 adeptus
 VI 5, 190 visa VM II 64 precatus IV 359
 pollicitus. — *post coniunctiones: quamvis* IV 26, 25
 cui quamvis nullus hac in regione propinquus, | ob-
 sequiis facta est omnibus una parens IX 2, 36
 quamvis celsae animae. — *quia* VII 8, 58 quia lin-
 gua minor. — *quod:* praef. 6 hinc est quod latens
 opusculum, etsi minus videtur esse famosum, plus
 liberum. — *si* VIII 16, 1 si qua mihi — occasio
 dulcis. — erat fuit *omissum* IV 9, 27 ingenio vigi-
 lans, dives quoque dogmate Christi, | et meruit studio
 multiplicare gradum *cf.* 31; IV 12, 13 utilis in pro-
 priis, doctus moderamine legis, | cuius iudicium pon-
 dere libra fuit VI 2, 54; VII 16, 37. — *cf.* I 15,
 94 quae tibi tunc coniunx, est modo cara soror. —
sum *omissum* XI 18, 7 non ego crudelis *apud passiv.*
 VII 14, 15 huc ergo adveniens epulis expletus opi-
 mis. — *es* *omissum* I 15, 4 tu potior reliquis et tibi
 nemo prior II 1, 9 fertilitate potens (*sequitur* quando)
 VI 5, 268 quae tecum vixi, me sine passa mori?
 (*es addend.*) VII 5, 31 ingenio torrente loquax — |
 divitiasque pias — rigas (*cf. adn.*) 6, 15 gratior in-
 cessu *e. q. s.*, blandior alloquio, placidis suavissima
 verbis, | despiciamque lyram, si tua lingua sonat 7,
 57 tamque diu pugnax acie fugiente secutus 10, 18
 legibus hinc concors, hinc bonitate parens 16, 33
 Chlotarii rursus magna dominatus in aula 20, 7 quam
 vegetus membris? quae te loca, care, coercent? IX
 1, 108 sic veterum regum par simul atque prior X
 15, 5 tu quoque prole potens *e. q. s.* 17, 5 divi-
 tibus largus forte hinc et parcus egenis (*cf.* IX 1,
 75). — *sit* *omiss.* (*sed cf. interrog. indir.*) VII 20, 2
 quae tibi, care, salus, saepe requiro viros VIII 3,
 371 quid si aliud gravius, moriatur ut ipse iugalis
 (*cf.* 357 contingatque nefas) VM III 43 angit in an-
 cipiti, quod hoc aenigma beati. — *esse* *omissum* I
 16, 7 ferens acerbum nuntium, hunc iam sepulchro
 conditum 16 quae putabat tristitia *et sic passim, cf.*
 III 2, 3 ubi te patrem et doctorem tantae humilita-
 tis agnoscit 4, 12 adiecistis me — inclusum V 1,
 7 me theologiae — tirocinio mancipatum *ibid.* ipsa
 vobis tenacius quae sunt caelo propinquius X 1, 61
 deus pacis cum omnibus vult nos concordare (*cf.* IV
 4, 24 unde furor poterat, inde triumphus erat). —
participium subaudiendum III 4, 9 te mihi Canobo
 (*abl. abs.*)
 et *nec secundo loco positae sunt 164 locis, atque 143*
quidem in versus initio plerumque pentametri (in car-
minibus praeter V.M. et 71 ab initio pentametri, 13
hexametri, 12 non ab initio versus, nec 13 pent., 1
hex., 4 non initio v.; in V.M. 45 initio, 5 non init. v.;
similiter in spur. 1: sexies pent. initio, semel non
initio). — tertio loco et VI 1, 42 molliter incumbens
et inhaesit flamma medullis VIII 13, 4 per te et
commender IX 3, 8 frondibus arboreis et viret omne
nemus VM III 260 fercula subducens et pocula por-
rigit ipsa 404 coniuge postposita et repetit 471
sculptilis impressis et IV 156 ordine perverso et
652 altius adsurgens et ubique ab initio versus; cf.
X 11, 28 et relevat inopes si quis et extat egens.
— nec I 15, 74 fortior Hadriacas nec Padus intrat
aquas V 5, 143 hoc tibi nec satis est VI 5, 106
clavibus oppositis nec vetuistis iter X 17, 16 hic
dare nec dubitent app. 1, 28 funereas planctu nec
dedit ullus aquas app. 24, 2 pectore confuso nec
dare verba queo VM IV 217 humanis opibus neque
385 ulterius synodo neque ubique ab init. vers. — et
quarto loco I 14, 2 votis iuncta sacris et Placidina
simul VI 5, 294 membra manus faciem nec manus
ista tegit VII 8, 20 volvit in herbosos et sua mem-
bra toros IX 1, 104 doctrinae studio vincis et omne
genus app. 1, 139 amplexu in misero neque collo
flebilis haesi VM II 385 uno stando loco et dant
bruta ad sidera saltum. — cf. ac, atque
— quasi pro sed IV 10, 9; 13, 4 nobilis et merito no-
billiore potens 26, 31 corpora pulvis erunt et mens
pia floret in aevo
— et -it terminationes saepissime confusae, cf. coniug.
2 et 3; posset: VII 17, 1 VIII 3, 250 IX 1, 113
possit codd.; cf. possent: IV 25, 3 possint praeter L
28, 1 possint codd., cf. V 5, 78. — VII 5, 15 pos-
sem] possim codd. praeter D
 etenim *cf.* III 9, 57 nec voluisti etenim V 5, 17 plebs
 Arverna etenim 19, 3 est etenim IX 1, 11 exce-
 pisti etenim (enim *praeter A*) VM IV 434 res ex-
 tremata etenim
 ethnicus VM III 154 ethnica — turba
 euangelium euangelicus euangelista *passim*
 eucharistia X 1, 55 si ad e. tardi accedamus
 Eufemia VIII 3, 33. 169 Eufimia *opt.*
 Eufrasia *sic* IV 27
 Eufrates *sic* I 21, 8 *etc.*
 Eufronius non Euphronius (III 1—3)
 eulogia X 1, 9 *tit.* pro eulogiis transmissis 12 *tit.* pro
 eulogiis
 eurus *passim*

- eus -ius *cf.* II 9, 63 triticeas] -ias *AM* (C) X 3, 1 triticea *DGBL*, tritici *opt.* III 13, 17 aethereis *C dett.* VI 1, 101 aetheria *codd.*
 evacuare I 21, 62 evacuatus aquis X 1, 21 evacuavit Tartaros VM II 178 nec fundata decet contra evacuata moveri
 -ex *pro* -ix *passim meliores*: salex III 9, 23 *opt.* cultrex IV 25, 17 *CPM*¹ genetrex *passim*
 exagitator VM III 302
 exanimus V 1, 10 cadaver exanimus VI 5, 256 exanimus ad corpus
 exauditor VM IV 594 famuli exauditor
 exclusor II 5, 5 exclusor culpa
 excurrere II 8, 32 iugiter excurrere ad pietatis opus XI 25, 7 hinc citus excurrere
 exertus II 9, 51 gressibus exertis V 3, 3 hoc puer exertus celebret, hoc curva senectus VII 17, 11 providus exertus vigilans moderatus honestus X 12^c, 1 officiis exerte tuis
 exigere *c. acc. c. inf.* IX 7, 5 exigens nuper nova me movere metra
 exilio ponere *app.* 2, 39 *e. positi patres*
 exorare *c. acc. c. inf.* VM III 201 exorant fieri se lege beati
 exorcista X 19, 18 de exorcista aliquo pontificalis honor expavescere *c. inf.* III 9, 62 expavitque chaos luminis ore premi
 expers VM I 28 usu rudis, ore nec expers II 222 Clarus, placidis adulescens moribus expers III 93 miris Euanthus actibus expers. — *cf.* X 11, 33 quae bonus antistes noscendo Gregorius expers | plaudat
 exponere III 12, 3 rupibus expositis intonsa cacumina tollit
 exprobrabilis: praef. 3 nec tantum sit exprobrabile nesciri quod horreat *e. q. s.*
 expugnare *i. q.* strenue expetere III 1, 2 unusquisque qualiter desiderat et expugnat (C¹, exponat *rell.*)
 exsequi *passive* X 1, 1 ut nec verbis exequi — neque ipsa valeat cogitatione pulsari
 exsors *cum abl.* I 10, 3 terrenis usibus exsors
 exsufflare VM IV 199 iudex dum se ipsum putat exsufflasse beatum (*cf. Sulpic.*)
 extare VI 8, 39 comitem qui Papulus extat VII 14, 9 inter concives merito qui clarior extat X 11, 17 cui successor ovans modo rite Gregorius extans. — X 9, 19 per extantes colles 17, 26 regis ut extet apex
 extorquere *c. infim.* II 5, 1 extorquet — reddere
 extruo extrui X 2, 4 quod certe sola sic extruit ut universa destrueret. — *cf.* § 7 subtrahit *pro* subtraxit *codd. praeter AL*
 ex tunc IX 2, 5 sumpsit ab ipso ex tunc Adam patre terra dolorem

 Fabius Favus VI 2, 84 Favii *et sim. codd.* VIII 1, 42 Faviola *codd.*
 fabre: praef. 5 quid ibi fabre dictum sit
 fabrica *i. q.* aedificium I 13, 12 lapsae fabricae II 16, 76 et veteri fabricae prima fenestra venit III 12, 22 praebuit hic fabricam quo nemus ante fuit VM I 174 paulatim adsurgit fabrica titubante columna
 fabrire II 8, 23 quod nullus veniens Romana gente fabrivit. — *cf.* VI 3, 29 tu fabricas illi terris, dabit ille supernis
 facere *c. inf.* (*acc. c. inf.*) VI 9, 18 ut faceret tecum pagina missa loqui VIII 10, 4 paschalemque facis bis celebrare diem (*v. i. app.* 14, 8) X 7, 53 qui serpentis iter fecit revocare retrorsum (*scil.* serpentem) *app.* 2, 54 et facit hoc voto se propriare polo S6 cui facis extremis crescere vota locis 14, 8 paschale bonum multiplicare facit 34, 13 te crescere fecit *et passim*
 facessere VM III 366 defuerant homines ubi mira facessit IV 371 nisi iussa facessis
 facetare VM II 453 illum diadema facetat

 falanx VM II 249 credas pugnaces volitare per astra
 falanges (phal. S)
 falarica VM III 286 stipula exilis quasi dura falarica fluit
 faleratus VIII 21, 1 falerata rotatu *codd.*
 falsiloquax VM I 92 (diabolus)
 falsiloquus VM II 274 tegmina falsiloqui vanescunt
 famen *app.* 1, 54 mulcebar placido famine parva tuo VM IV 549 rabidum per mollia famina mulceus
 famulare XI 7, 6 quod minus inpendi tu famulare velis. — *cf.* X 7, 1 famulor
 fantasma VM II 268 noscens pontifici fantasmata nulla latere (*sic codd.*)
 farsus IX 7, 34 codicem farsum tumido cothurno (fartum S)
 fascis VI 5, 35 committens secura eius se fasce levare VIII 3, 338 viscera fascis agit X 2, 1 (animus) non modico sub fasce succumbat 9, 71 quo salmo fasce levatur. — fascis: VM I 438 (Tetradius proconsul) cum fascibus altis
 fasis X 3, 1 post epulas coturnicis aut fasis
 fastidire fastidire: praef. 3 fastideri *CMR* III 4, 8 fastidentem (fastidentem *GBL*) VII 8, 7 pabula fastidens (fastidens *G¹*)
 fastus I 15, 97 imperii fastus — rexit
 fateri *c. inf.* II 11, 21 cuius dulce iugum nullus gemuisse fatetur
 faux: *gen.* faucis *et dat.* fauci *passim*
 favere I 15, 44 (templa) tibi lacta favent 18, 14 et favet auctori vivificata suo III 15, 4 laudibus in vestris prodere pauca favens 18, 12 plebe favente IX 3, 15 gaudia plus faveant per celsa palatia regum X 18, 2 quo comes ipse favet *app.* 2, 81 haec iam fama favet qua se septentrio tendit. — *i. q.* gaudere III 9, 9 terra favens IV 26, 135 de tenebris migrasse favent in luce perenni IX 4, 14 perpetui regni se favet arce frui X 6, 24 nec cecidisse dolet quae magis aucta favet XI 5, 15 gaudia vera colat — | et tecum faveat ducta sub arce poli *app.* 6, 12 praesens hinc gaudens, inde sed aure favens VM II 67
 favorabilis X 2, 12 favorabilior Traiano
 fenestras *cf.* II 10, 13 III 7, 47 *all.*
 ferre *i. q.* auferre: praef. 2 quos licet sors sine tulerit I 6, 10 pacis ab amplexu morbida bella tulit IV 8, 25 quam lupus ab stabulis tulerat (ovis) 10, 22 gaudia tot populis, heu, tulit una dies 18, 18 non aliena tulit 20, 4 (quem) sors inimica tulit VI 8 *tit.* qui ipsi navem tulit (*cf. v. 8*) IX 4, 10 sors inimica tulit *app.* 1, 46 affectum dulcem cladis amara tulit 8, 4 quem — mors inimica tulit 9, 8 per lignum rediit quod prius Eva tulit 16, 2 VM III 199. — *i. q.* dicere nominare III 13, 5 hinc dextra de parte fluit qui Salia fertur
 festinato (*i. q.* festinanter)? VII 22, 11 festinato — si votum adceleret (festinit festinat *codd.*)
 fleulnea V 2, 33 inponenda focus sine spe fleulnea tristis fida (fides)? VI 2, 78 est tibi Daviticae mansuetudo fidae (vitae *codd.*)
 fiducialiter X 3, 4 hoc fiducialiter deprecantes
 filare (filari) VM III 112 necem vomuit de vulnere filans (*cf. Sulp.*)
 flomela VII 1, 7 (*f codd.*)
 fimbria VM II 13 fimbria quin etiam quod nobilis attingit umquam 364 cum sua porrigeret vel fimbria tacta salutem III 325 nec fimbria senserat ignes
 finire *neutr.* VM III 262 cenula finivit
 fistuca (calamus) VM III 283 *codd.*
 flabilis VI 10, 25 neu flabilis aura flagellet
 flammicremae I 15, 47 nullaue flammicremae senserunt damna ruinae
 flammivomus *app.* 1, 15 flammivomum vincens — aurum
 flatilis VIII 11, 10 ibat ab arcanis flatilis aura coquens VM IV 201 despectio flatilis aurae

- flores* cf. IV 26, 125 VIII 3, 237 lilia narcissus violae
rosa nardus amomus (amomum) VII 12, 41 cinnama
calta crocus violae rosa lilia cedunt
floriger III 9, 1 tempora florigero rutilant distincta se-
reno
florosus V 6 carm. 8 una fovens ambos florosa sede vo-
luptas
fluctivagus VM IV 1 mare fluctivagum
fluentare i. q. fluere VM IV 642 pergis ad Augustam,
qua Virgo et Licca fluentant
fluentum i. q. flumen: praef. 4 Ligerem et Garonnem,
Aquitaniae maxima fluata
fluere i. q. descendere II 4, 13 caeli fluis arce (Chri-
stus). — i. q. fundere V 6, 2 fluebant igitur lu-
mina suggestionem suam X 9, 30 saxaque vina flu-
unt app. 5, 10 florea flore fluens. — *de membris*
II 16, 104 membra soluta fluunt
fluxus VIII 3, 301 unguenta toreumata fluxus (cf. *adn.*)
fodere IX 2, 14 ac fraterna sibi sarcula membra fodent
(fodunt *FB*?)
foliatis VM IV 536 vento motus iners simulans folia-
tilis umbrae
fomes III 21, 12 fomite vocis VII 1, 24 fomite con-
dito cui salis unda natat
foras i. q. foris spur. 1, 146 quod decus intus erat,
quis honor inde foras
foris i. q. foras II 16, 36 foris *optimi* VM II 417 si
foris isset IV 400 foris exit origo medellae. — *fores*
item VI 5, 85 progrediendi fores. — *foribus* i. q. foris
VM IV 123 Martinum exclamans foribus recubare
(128 prae foribus). — cf. VM I 166 exclusitque for-
is foribus
fors i. q. forsitan VIII 3, 340 exit et ad lucem fors
sine luce puer IX 6, 12 fors meliora cano. — cf.
app. 1, 61
forsan forsitan c. *indic.* VI 5, 50 fors an ad has lacri-
mas et plus hostis eras 78 an regio fors an non ca-
pit una duas? 6, 12 fors an et hic placidos miscuit
ille favos X 7, 26 fors an et Eugeniam nunc tenet
illa manu
fotus VII 18, 7 fotus amicitiae — pagina
fovere XI 9, 2 qualiter hic epulis te tribuente fover
(foves A)
fragrare: *codd.* flagrare I 18, 4 VII 12, 37 XI 11, 6
codd. fragrant II 4, 28
fremere in iras VM I 71 hinc sibi Caesareae fremuit
Julianus in iras
fritillus VM IV 41 dente relisa cavo producens verba
fritillo
frivula i. q. nugae: praef. 6 meis frivulis. — cf. VM
ep. ad Greg. 3 inter frivulas occupationes
frixuria (frixura) VI 8, 14 frixuriae cacumae scafa pa-
tella tripes
fructificare IV 11, 7 fructificante labore VI 2, 6 fruc-
tificante fide app. 34, 8 quem reparas operum fruc-
tificante loco
fruges (frugis) *nom.* *singul.* I 20, 18 si desit aquis
fruges VI 2, 43 per quem tranquille terrarum fru-
gis abundat (fruges *AG*?)
frugiparens app. 34, 12 heredisque sui frugiparensque
frui c. *acc.* IV 11, 18 nunc fruitur vultum quem cu-
piebat amor (vultu *dett.*) V 6, 6 thesauros ex ae-
quo te tuo frui cum martyre
fucare I 16, 21 fucata res haec contigit
fugare c. *acc.* c. *inf.* X 7, 54 ipse graves casus hinc
fuget ire retro
fugere alicui IX 2, 30 morti sub domino iudice nemo
fugit
fulgurare cf. III 7, 4 fulgorat praeter G; fulgor *passim*
fultus II 8, 20 (locus) nullius templi fultus honore fuit
III 14, 21 templa — pretioso fulta decore VII 7,
47 fultus utrisque bonis VIII 21, 2 Sophocleo pa-
gina fulta sopho IX 9, 25 templa — specioso fulta
decore X 6, 125 idola dum cuperet Martinus ster-
nere fulta XI 11, 7 insultant epulae stellanti ger-
mine fultae VM II 318 nec sic diademate fultum
III 460 templum domini diademate fultum (cf. dia-
demate fulvus VM IV 593 cf. spur. 1, 301). —
cf. suffultus
furere IV 12, 3 furet *optimi*
furiatilis VM III 306 furiatile cornu
fuscare VIII 3, 109 haec sua membra putans quae nulla
iniuria fuscatur
futurum activi participio circumscriptum V 2, 59 audi-
turus eris vocem 5, 130 qui tantos offert, quam pla-
citurus erit VI 1, 70 et reges geniturus erit IX 2,
40 qui satus ex homine est et moriturus erit 5, 12
surrecturus eris X 1, 31 excusatio non erit succur-
sura. — cf. VI 5, 340 cur alimenta dedi nec habi-
tura fui? XI 10, 12 atque superba venit quae pla-
citura fuit
— *passivi gerundivo circumscriptum* II 9, 70 labore
brevis fruge replendus erit VIII 3, 74 sed labor
iste brevis fruge replendus erit 14, 25 locandus —
erit V 2, 56 constituendus eris
— *simplex pro fut. exacto* cf. VII 12, 97 et cum terga
dabis, facies mihi cernitur insons
— *exact. pro simplici* cf. III 1, 1 quocumque fuero,
intra me vos clausos habebis X 2, 5 puto incongruum
si vel illum remorso
ganta VII 4, 11 grus ganta anser olorque
gaudere aliquid III 13, 10 piscibus obsessum gaudet
utrumque latus
gavata VII 24 tit. versus in gavatis XI 10, 3 argentea
gavata (cavata *AM*)
gelificare VIII 3, 213 haec gelifaceta meum servavit in
ossibus ignem
gemmae VI 1, 110 sapphirus alba adamans crystallae
zmaragdus iaspis VIII 3, 263 sq. 4, 17 sq. X 10,
18 VM III 463 sq. IV 323 sq. spur. 1, 235 sq.
genealogus VM I 24 quod sacra explicuit serie genea-
logus olim
genetivus in -is -itis I 13, 3 Eutropitis enim (tit. Eu-
tropitis tantum *F*)
— *nominum propriorum in -i non -li in titulis plerum-
que praeter GBL.* — *metro certa e. g.* Genesi V 2, 67
VIII 3, 157 Georgi II 12, 1 Gregori IV 2, 3 Hi-
lari III 7, 51 Lyonti X 7, 55 Nazari I 10, 1 Ro-
medi II 13, 9 Vigili I 2, 19 Vincenti I 9, 5 VIII
3, 154. — *nomina appellativa ubique in -ii, sed cf.*
sacerdoti IV 3, 1 IX 9, 7 VM I 125 III 391 (-ii
opt.) filii V 6, 1 *opt.* IX 7, 73 sit memor filii pater
— *in -um pro -orum* IV 10, 14 susceptor peregrum (per-
egrinorum *A*) IX 9, 19 captivum *BL*
— *plur. partic. in um e. g.* XI 11, 3 rutilantum copia
florum app. 1, 11 turba nitentium VM I 215 in-
fantum et lactantium III 129 flagellantum
genetivus contra rationem V 6 carm. 11 tota hominum
mire parebat terra duorum VM I 49 mellis et in-
rigui haec austera absinthia miscam (cf. *adn.*) 56
occurrenti igitur portae Ambianensis egeno (cf. *Sulp.*)
III 122 hispidus occurrit raedae fiscalis amictu
*genetrix ubique optimi, subinde genetrix (genetrix pas-
sim GBL) cf. -ex -ix*
genitalis II 4, 1 genetalis X 4, 3 genitalis causa —
adoptivus amor app. 6, 10 de genito et genita bis
genitalis ava
genitus subst. VIII 1, 12 Italiae genitum 3, 341 si
vivat genitus IX 2, 101 genitum cum amisit ama-
tum X 6, 41 viduae genito 8, 21 ex genito geni-
taque (cf. *adn.*) 14, 8 cum genitis 15, 2 genitis.
— *genita* IX 10, 9 X 7, 63; 12^a, 5; 12^b, 7; 12^c,
6 etc.
genium II 9, 18 ecclesiae genium gloria munus honor
V 15, 3 quem gradus et genium — dignius attol-
lunt VII 7, 68 et reparant genium regia tecta suum
VI 1, 133 ambo pares genio
germinare aliquid V 1, 6 luxurians germinet umbra
fastidium

gerundii ablativus de tempore vel qualibet sententiae accessione I 1, 14 intret amando lares 5, 12 signando (*i. e.* dum signat) calicem signa beata dedit *sic passim* 13, 21 sua templa tenet sanctus habitando quiete 15, 56 nox ubi victa fugit semper habendo diem 21, 19 si venias equitando viam II 3, 14 dum pallas cuperet signa gerendo crucis (*i. e.* quae gererent) 7, 46 ipsa ferendo gemis (*v. 44 instrument.*) 9, 46 advolat — templa petendo (petenda *praeter R*) 16, 96 fit tonitrus caelis, arma ferendo tibi III 3, 30 sed fugit exclusus non lacerando greges IV 20, 6 detulit huc cari funus amando viri 26, 47 abripuit teneram subito mors improba prolem, | annos quippe duos, lustra gerendo tria 120; V 5, 118 credas ut stellas ire trahendo comas 14, 5 nunc stat spargendo medellas, *cf.* 8; VI 1^a, 10; 5, 216. 352 VII 1, 47; 12, 50; 14, 26 vocibus hinc cogens, hinc tribuendo dapes VIII 3, 130 *et passim*, *cf.* IX 1, 57 aspera tot tolerando diu modo laeta secuntur (*i. e.* cum toleraris) X 4, 1 inserendo *pendet* 12^a, 10 orbat hanc patri redde videndo diem XI 19, 2 meos animos plura videndo cremas

— *pro infinitivo* I 6, 3 nec patitur differe diu quod oportet agendo (agendum *C*) IV 15, 7 die, tibi quid prodest scelus hoc peragendo, nefande?

— *pro supino* V 1, 1 quem — revisendum post meridiem pergeret. — *cf.* II 9, 46 advolat — templa petendo (petenda *praeter R*) VM IV 138 absolvendo reos venis app. 28, 9 nunc faciendo focos epulasque coquendo recurris

gerundivum II 7, 52 praemia — habenda petit 8, 14 instituitque pii membra terenda trahi 16, 128 spe meliore fruens, nupta tenenda polis *cf.* 130 VIII 4, 28 virginis integritas glorificanda manet 5, 2 regna tenenda manent 9, 3 hodie claudenda recurris *et passim*, *cf.* VM III 240 quam supplex danda rogasset 246 qui nulla requirit habenda IV 216 quod cum sanctus ovans mandasset rite ruendum. — *pro participio praesentis verbi deponentis* I 10, 10 quo neque tunc poterat plebs veneranda capi. — *cf.* II 13, 2 quo capit haud dubiam spem veneranda fides IV 4, 18 cessit discipulo cura tuenda gregem (tuendo *A*) ubi expectes tuendi. — *cf.* I 19, 15 nunc renovanda venit papae mercede Leonti III 21, 13 ad caelos penetranda seras, pater alte, talenta

gigans Christus spur. 1, 28. 155.

grabatum VM III 92 recubans paulo ante grabatto (grabato *PM*) IV 6 iacuerunt membra grabatto (grabato *M*)

gradus *i. q.* dignitas (episcopalis) I 1, 18 et gradus et pietas 15, 70 pontifex vincis honore gradus 16, 69 sumpsit gradum III 15, 2 ex cuius meritis crevit honore gradus 24, 14 quem praestat honor seis moderare gradum (*presbyt.*) IV 1, 10 gradu iudex *et passim*. — *cf.* IX 10, 8 optans longinquo te superesse gradu

grammatica VM I 29 parvula grammaticae lambens refluamina guttae

grassari VM III 134 grassante querella IV 440 grassata diu — contagia

grafiolum V 13 *tit.* pro pomis et grafiolis (grafiolis *AG*) *cf.* v. 4 insita cum fructu: surcula, poma simul

grates referre *i. q.* gratulari VIII 13, 5 hinc referens grates aviae, quia reddita tandem *e. q. s.*

gratificari X 4, 1 nos — suscepisse gratificamur epistulas 9, 78 turbaque quo residens gratificatur edens gratulari *c. inf.* III 1, 3 gratulor — dilectionem — sensisse Martini

gravare I 16, 25 gravat sacerdos ordinem qui episcopatum sic petit IX 1, 62 unde gravabaris, celsior inde redis 3, 4 flamine seu rapidi rura gravante noti

gravefacere VIII 3, 326 aut gravefacta iacet pignore maesto suo

gubernare V 5, 10 guvernet *CP* 9, 6 guvernantes *CP* VI 1, 126 gubernat *M* 2, 19 guvernans *PM*

gyrare VM II 245 et rota flexa aeque gyraat cardine metam

gyrus I 10, 9 prius angusto fabricata est machina gyro (giro *GBR*) III 23, 3 maior in angusto praeifulget gratia gyro

habena I 15, 73 Rhenus ab Alpe means neque tantis spumat habenis VM I 282 totis laxatus habenis (ardor)

habere *c. inf.* II 16, 87 habuit tot vincla pati miser ille VI 8, 27 mergere mox habuit cunctos (*scil.* naufragium, *cf. sqq.*) 10, 29 post sudorem habui modo nam dare membra quieti IX 1, 46 quando ferire habuit, reppulit hora necem X 17, 18 quidquid reddere Christus habet XI 14, 8 nam neque sic habuit pars mihi parva dari (*cf. adn.*) VM II 200 ut tibi iam misero misereri Christus haberet. — *cf.* X 6, 99 ad fluvium domini cui non fuit ire labore (*cf. adn.*)

habilis II 8, 5 est habile (?) de magnis magna fateri hac *i. q.* huc VII 24^c, 2 hac veniens

haemorrhoids *cf.* emorrois

haeresis haereticus *passim*, *cf. ind. metr.*

harena *sic fere* (II 14, 22 arena *optimi* VI 5, 234 arena *ACD etc.*)

harmoniacus III 4, 9 arte armoniaca tutus

harpa: praef. 5 sola saepe bombicans barbaros leundos arpa relidens (*sic codd.*) VII 8, 63 plaudat tibi barbarus harpa (*v. l.* harpha pharpa pharpha, *non arpa*)

harundo *sic* II 2, 19 metro *certum* (arundo *CMBL*)

hebere *i. q.* obmutescere VM II 293 cuius ad aspectum sanctus hebet ore represso III 38 haec memorante sacro stupidus hebet archidiacon

hebes *i. q.* nutus *cf.* VM IV 30 graviter hebetem sine voce

heulare VM I 164 *codd.*

helix VII 4, 19 cervi caprae helices uri (*cf. adn.*)

helleborum VM I 151 venenatum h.

heredis *nominat.* app. 34, 12 heredisque sui frugiparensque

heremus *sic passim*. — heremita VM III 404 metro *fir-matum* (*er. M*) 418 her. *codd.*

heros II 14, 12 erus *CM* VM III 83 erus, erus *codd.*

heteroclitia *cf.* amomus (amomum) arva (arvum) baptismum (baptisma) canister (trum) caseum (us) census (census) chrysoprasia (us) clerus (2. 4) coccus (um) cola colae (*cf.* celeuma enthymema) comptus (um) diaconus diacon (*gr.*) genium (us) pruna (prunum) scripulum (us) spicum (a) surculum (us) thronum (us)

hidem *pro* idem VII 19, 3 visceribus hisdem (isdem *AL*) metro *firmitatem*. — *cf.* IX 2, 15 hisdem *CPR* VM I 416 hisdem *praeter NS*

hinc inde *passim* ut hic illic (II 9, 28. 55 *etc.* III 13, 12)

hinc est quod: praef. 6; X 2, 5 hinc est quod prolem genitam nocens esca traxit in praedam 9; 3, 1 hinc est quod — inclinat 4, 3

Hippolytus VII 12, 18 hypopolitus *opt.*

hiulcare VI 10, 6 per hiulcatos fervor anhelat agros

holocausta (III 6, 53 ol. *CMD* V 5, 127 ol. *C*) VM III 54 IV 572

holus olus VII 24^b, 4 holus *dett.* XI 9, 4 holus *codd.* 10, 4 holus *praeter PR* 22^a, 2 lac holus ova butur (olus *CPM*) app. 22, 12 holus *S*

honor *de persona* I 5, 10 processitque inopi tegmine summus honor

horalis VM IV 364 horale spatium

hortus V 6 carm. 17 ortu *pro* horto *positum?* *cf. adn.*

huc *i. q.* hic *e. q.* II 7, 43 huc (*hic M*) captiva cubas quo te regnare putabas IV 26, 138 cui modo creduntur huc meliora dari (*pro* illic) V 6, 11 qua cavere volebam huc pinna ligabar VI 4, 10 quo tuus est sponsus huc eris ipsa simul 5, 8 huc latet ars foveae quo putat esse viam *et passim*

- hyacinthus hyacintheus VIII 3, 270 hyacintheo] yac., yach., iac. *codd.*, sed 4, 20 hyac. et hiac. *praeter L* (iacinteus) VM III 465 IV 326. 627 (iac. *codd.*)
- hydrops app. 9, 16 (Dagaulfum) tendat hydrops (ydros *cod.*) *cf.* hydus
- hydus VIII 3, 330 voluptatis morbida crescit hydus (ydros *praeter A*, idrus *C*) *scribendum videtur hydrops ut app. 9, 16*
- hymnus I 16, 85 ymnus et V 6 carm. 30 (*carm. quadr.*) ymnus *litterarum serie firmatum*
- i et y *cf.* amphibalum cithara paradisis tiro (*cf. y et i*) iactare *i. q.* dimittere VI 8, 25 iactavi reliquos (*e navi*), sequerentur ut inde pedestres 29 postquam iactavimus omnes
- iactitare: praef. 3 quos clarae linguae iactitat lux inlustres
- iaculare VM I 124 famae radios iaculabat in orbem II 139 iaculabat probra beato. — *cf.* III 285 larvam iaculata sagittat
- iaspis VIII 3, 269 iaspide VM III 463 IV 323
- ibi *i. q.* eo VII 5, 39 si venis in campos, ibi plebs pascenda recurrit
- idolum *passim* (*cf. ind. metr.*)
- iebam -ibam V 5, 19 Christicolis Iudaeus odor resiliabat amarus (resilebat *opt.*) 100 rex aperibat iter X 9, 49 omne per illud iter servibant piscibus undae (*cf. adn.*) *cf.* spur. 1, 80 servibunt gentes
- ieiunare III 11, 13 ieiunans invenit escas
- ieiunum *subst.* praef. 5 brutae animae ipsa ieiuna (ieiunia *codd. interp.*) sunt ebria
- ignarus *c. abl.* VI 5, 11 ignari sorte futuri spur. 1, 246 ignara amplexu. — *cf.* nescius
- ignare VM II 313 spiritus ut verax Martini ignivit acumen
- ignivomus III 9, 3 altius ignivomum solem caeli orbita ducit
- ii *pro i longa* hii II 9, 25 VIII 3, 140 *opt.*
- iit -it *perfect.* II 16, 138 quod de matre perit de tumulo recipit IV 10, 24 vixit et a nostro lumine raptus obit 26, 45 tempore iam certo est enixa puerpera prolem, | damno feta suo, quae pariendo perit. — exiit obiit rediit *etc. passim*
- illie *i. q.* tunc V 5, 123 quis rogo pontificis fuit illie sensus Aviti?
- illuc *i. q.* illuc *e. g.* X 9, 75 illuc fausta videns, huc laeta palatia reddens 17, 29
- imagineus I 13, 17 sumpsit imagineas paries simulando fluras VM II 276 nec stat imagineis simulatilis umbra fluris
- immemor *c. acc.* (*cf. memor*) III 21, 6 ne minimam pascens immemor esses ovem
- immolare VM I 19 Prudentius immolat actus
- impedio *cum negatione sq.* ut IX 1, 21 nomen ut hoc resonet non impedit aura nec unda
- imperativus et indicativus coniuncti II 9, 72 Moyses, tende manus et tua castra iuvas V 6 carm. 33 rumpite lora iugis et sumitis arma diei. — *cf.* VI 9, 19 sed tamen ut tandem venias huc carius hortor | et revocas oculos lumen, amice, meis VIII 9, 15 hoc precor, incolumem referant te gaudia paschae | et nobis pariter lux geminata redit
- imperf. coniunct. I 13, 14 unde senes fleret, iunior inde redit I 17, 8; 21, 53 sarcula quos foderent agros male retia miscet III 9, 88 et quos mors peteret, hos nova vita tenet *et passim*
- imperialis VII 12, 9 VM III 238 imperiale caput 264 imperialibus escis
- impingere V 5 praef. 2 licet illum praeceps iter impingeret
- implere *scil.* pollicitum III 9, 77 sed plane inplesti remeans, pie victor, ad orbem
- implicitare V 5 praef. 2 tamen praeceptis vestris, licet implicititer expeditis, paremus devoti (*expectes expediendis*)
- impossibilis XI 1, 41 nec hoc credentibus impossibile iudicetur
- in *cum ablativo directionis* I 4, 1 emicat aula decens venerando in culmine ducta (*cf. abl. dir.*) 15, 41 templa vetusta dei revocasti in culmine prisco (*cf.* III 11, 21; IV 8, 27) II 2, 18 in crucis levatur immolandum stipite 16, 1 quos actio vexit in astris (*testatur grammat. Bern.*) 163 qui templum in culmine duxit III 4, 10 nec si vulsci (*corrupt.*) venissent in solacio 10, 13 altera in alterius migravit imagine forma 17, 8 raptus in axe levor 18, 9 recitasses in aure senatus 24, 16 quisquis in urbe venit IV 4, 15 palatina regis translatus in aula 23, 13 qui fratris migrat in alvo (alvum *P*) 25, 21 aeterna in luce relata 26, 135 de tenebris migrasse favent in luce perenni V 5, 140 et datur in spatiis vix geminata dies 6, 4 in alieno affectu migrarem VIII 4, 6 ducitur in thalamis X 1, 29 mortalitas translata in immortalitate 31 in luce transfudit 2, 3 in prole transfudit (prolem *DGF*) — in rivo defluxit *codd.* 3, 4 desiderato pariter intretis in regno XI 8, 10 fundat in ore cibos app. 8, 10 quod in orbe venit 9, 36; 10, 1 quae fabula fertur in aure (*cf.* 22, 6; 24, 14; VM III 17; *supra* III 18, 9) 23, 23 VM IV 229. — *tituli* in honore, laude (*cf.* V 5 praef. 2 laudibus in vestris prodere pauca), commendatione *sim.*
- in *cum accusativo locali* II 1, 14 luna nec in noctem (nocte *S*) 9, 27 in medios Germanus adest 51 in opus venerabile constans 16, 142 in lucem obscurus III 4, 10 quantum praestitistis in verba 7, 31 in medium turritus apex super ardua tendit (*fort. medio; item* 8, 20 *fort.* in ingenio) VIII 3, 105 hoc ergo in sponsae nunc viscera diligit ipse | quod prius in matrem legit honore sacer IX 11, 7 mansurus in orbem *codd. (corr. G²)* XI 24, 4 munus in angustum cernitur amplus amor (angusto *codd.*, munere *M dett.*) VM I 290 in aera (*cf.* 265. III 425) IV 568
- inadversus VM I 238 pingit inadversus signum crucis (*cf. adn.*) II 171 semper inadversus iaculans crucis arma beatus (*item*)
- incaustum V 6, 4 lacrimantes oculi querellas mihi fixerunt ad vicem incausti (incausti *DG*)
- incensum V 5, 134 incensumque novum misit ad astra deo inclinare *i. q.* deminui I 15, 21 nobilitas longos non inclinavit in annos
- incolumis: *codd. fere* incolomis (I 9, 17 VI 5, 270 incolumis *L* VIII 9, 15 incolumem *EBL* X 4, 1 incolumitate *B* app. 4, 10 incolumi *S²* VM III 94 incolumis *BL* 118 *item* 360 incolumis *L² etc.*)
- incomminus III 4, 8 si diutius fuisset incomminus incommutabiliter X 1, 51 deus *i. bonus*
- incongruus X 2, 5 puto incongruum si vel illum remorsero XI 19, 7 non ego crudelis, qui matri incongrua praestem
- incudo *i. q.* incus VM IV 21 (monile quod) non incudo terit fornaxque examinat igne. — incudum *i. q.* incus II 9, 11 et velut incudo — terit
- inculpabilis X 1, 46 concordia inculpabili
- inde — unde *causam et effectum indicant e. g.* I 8, 9 credidit unde necem, sancto dedit hostis honorem 12 abstulit unde caput, contulit inde polum 11, 20 unde mori voluit, vota salutis habet 13, 14 unde senes fleret, iunior inde redit II 2, 9 et medellam ferret inde hostis unde Maeserat 14, 18 mors fuit unde prius, lux fovet inde viros III 8, 34 unde tibi nupsit, castior inde manet 13, 19 *etc.* VI 1a, 14 hinc modo te reges unde sequantur habes 18 tu magis unde subis mitior inde manes 4, 4 unde fugis terras hinc petis astra magis 20 unde calet nudus frigora nulla times IX 1, 36 unde magis coluit, praetulit inde pater *et passim*
- indefeienter X 1, 28 *i. regnare*
- indicativus praeteriti post coniunctivum condicionalem I 8, 11 vicerat ille miser, hunc si iugulare nequis-

- set III 4, 7 quamvis protracto spatio aspectu vestro fruerer, incitari poteram non expleri IV 26, 57 plus fuerant soli, si tunc sine prole fuissent 28, 1 scribere per lacrimas si possent dura parentes, | hic pro pictura littera fletus erat VI 5, 109 pia plus fueras si murus tota fuisses VII 11, 5 si — tenuisset — | iam fuerat licitum IX 7, 17 sq. (si fuissent — fueram) X 2, 8 XI 16, 3 app. 1, 106; 18, 4; 29, 12 et passim. — cf. app. 1, 80
- indicat. 2. pers. pro coniunct.* I 12, 18 artificemque putas hic animasse feras 19, 10 quo pelagi pictas currere credis aquas III 7, 36 vivere picturas arte reflante putas VIII 7, 14 inque loco pacis herbida bella putas
- indignum est ut III 9, 69 indignum est — | ut tegat inclusum rupe vetante lapis
- indubitabiliter X 3, 4 indubitabiliter intimamus
- induperator VM II 115 induperatori Martinus et imperat ipsi IV 350
- ineffabilis II 2, 2 ineffabili caritate
- infatigabiliter VIII 12^a, 9 infatigabiliter laborare
- infinitivus subiecti vice vel obiecti* I 5, 24 quantum posse valet, plus mihi velle placet II 16, 160 velle fuisse vide VI 5, 134 sed quod velle prius, postea nolle fuit X 1, 36 bonum velle non habet cf. sqq. 38 qui et velle tribuit et posse complevit XI 26, 18 posse utinam sic sit quam mihi velle placet VM III 72 est mihi velle loqui. — *pro casu obliquo* IV 26, 134 congaudent nimium se caruisse mori V 14, 16 hic ego quid facerem, posse vetante, sacer. — *pro supino* X 6, 42 non licet ire mori. — *infinitivus cum praepositione* praef. 5 si vivere licet post bibere IV 26, 32 omnia praetereunt praeter amare deum X 2, 1 inter spectare vel spectata amittere VM II 220 cui minus in posse est. — *cum epitheto* VII 2, 10 dormire meum carmina lenta probant VM I 119 unum velle trium
- *apud relativum pro coniunctivo finali* X I, 1 nesciendo quae petere 8 habemus quod in ipso diligere — habemus pariter quod timere 4, 5 non habes in tali filia quod deslere
- *pro sententia finali* X 6, 44 iustum ibi suppositi rustica turba premi
- *praes. pro fut. e. g.* VM I 343 quo credit stare cadente III 212 quia praesensit se posci talia Caesar
- *subaudiendus* cf. app. 1, 75 quem volo nec video (scil. videre volo)
- *in ier* VM IV 576 Christum meditari actu infitator (diabolus) VM II 133 infitiores 175
- infundere aliquem I 21, 25 se cupit infundi fluvius, si porrigis undas
- inhabilis i. q. inhabitabilis I 21, 34 piscibus inhabilem (amnem)
- inlacrimare IV 7, 1 inlacrimant oculi
- inlicere V 1, 3 pars inlicet (inlicit B)
- inrecitabiliter III 9, 49 inrecitabiliter manans de corde parentis
- inridere inridi VM III 132 se inridi computat alter
- inrigare II 9, 47 flagranti studio populum domus inrigat
- insatiatrix II 4, 12 insatiatrici morti fames accidit illinc
- insaturabilis X 4, 1 nos insaturabili voto suscepisse gratificamur epistulas. — III 9, 79 inferus insaturabiliter cava guttura pandens
- inscius c. abl. spur. 1, 248 inscia coniugio. — cf. nescius
- insidere X 11, 19 rogat hic praesens, alibi licet insidet absens
- insidia VM I 101 insidiae via nulla patet
- insidire I 21, 30 vix tamen insidiens ungula mergit equi (insidens R, insidians DG)
- insinuare c. inf. II 15, 17 in patre — cognoscere natum — insinuat
- insitum V 13, 4 insita cum fructu: sureula, poma simul inspicere X 2, 14 illud potius inspicere, ut ista res fueris sit virtutis
- instare c. acc. c. inf. VI 5, 41 instant legati Germanica regna requiri cf. v. 47 instant legati nota regione reverti. — instare ad I 12, 8 cuius ad hoc votum iugiter instat amor III 8, 27 cuius ad ornatum bone cultor iugiter instans
- instituire c. acc. c. inf. II 8, 14 instituitque pii membra terenda trahi
- instrepitare III 9, 26 floribus instrepitans poplite mella rapit
- instruere II 8, 22 instruxit culmina sancta loci (scil. templo suo ornavit)
- in tantum VI 2, 21 in tantum patruo se prodidit esse sequacem, ut e. q. s.
- intelligere ubique sic praeter BL passim (praef. 5 intelligentiam BL V 6, 3 intelligi L etc.). — cf. relegere: praef. 6 relegas BL III 4, 4 relego AMG 12 relegere opt. 25, 8 relegis PGF 29, 10 relegis ADGL etc. — V 1, 7 nec legenti] nec ligenti et negligenti codd.
- c. inf. X 2, 16 intellegens uni cedere qui cuncta formavit
- intendere i. q. conspiciere VII 8, 51 quando merebar ovans placidos intendere vultus
- interanhelare V 5 praef. 2 mihi interanhelanti vix licuerit respirare
- interea de loco X 9, 7 interea locus est per saxa latentia ripis
- interrasilis I 13, 15 hic scalptae camerae decus interrassile pendet
- interrogatio indirecta. indicativus* II 9, 48 certatimque monent quis prior ire valet 16, 103 stupet unde salus laceris est reddita plantis 157 quid referam mutis qui verbo verba dedisti? III 1, 2 ut iam agnoscaris —, de eius regni munere quid habebis 3 quid apud eum meritis praevaleris, — ostendatis IV 3, 15 dignus in astris qualis honore nites, hic pietate probes 5, 14 certantes pariter quis cui maior erit 7, 23 quia non dubito quanta est tibi gloria laudum 9, 8 et quantum coluit nunc lacrimando docet V 5, 141 novimus affectu potius quo diligis illum 6, 16 qualiter autem conexi sint singulive quid continent VI 5, 355 dicite si quid ei nocuit VII 4, 3 dicite qua vegitet — Gogo salute, | quid — mente serenitas agit (agat F); | si — remoratur — | an — obambulat e. q. s. 12, 81 quid gerit aut ubi sit codd. 20, 9. 10. 11 VIII 8, 10 aspicias hinc qualis te retinebit ager (12) 18, 6 fers, bone, quanta mihi, quis valet ore loqui? IX 7, 83 et refer quantum sibi cara profert X 1, 11 respicimus qualiter — subveniunt 26 videamus qui rapiuntur 27. 41; 2, 16 XI 1, 8. 9 (app. 1, 78) app. 1, 125 qualiter — cecidisset | (et) raptus — fuit 9, 25 quid ventura dies portat nescimus IV 364 cur — consensit iniquis
- intimare X 3, 4 indubitabiliter intimamus, ut — acquiratis
- intrare i. q. incipere VI 1, 85 fovet hic populos ipsi intrantibus annis. — c. dat. VIII 4, 12 naribus intrat odor
- intuitus III 4, 13 ut me — pietatis intuitu dignemini memorare
- inulcerare III 6, 15 neu morbus inulceret agnos
- inundare V 3, 39 Gregorius radiat, sacer Augustinus inundat
- invalescere i. q. animo erigi V 14, 19 sed tamen invalui recolens te, summe sacerdos
- inveteratus (cf. veteratus) X 2, 2 serpentis inveterati dens a radice sic percult
- ipse i. q. idem I 1, 26 felix cui dominus quae cupis ipsa vehit V 5, 53 qui tuus ipse meus stat conditor atque creator app. 2, 6 quae pater haec genitus, spiritus ipsa potest
- ire perf. ii V 5, 28 pendulus iit iter (ivit AGBL) VM IV 13 ii certo traditum. — spur. 1, 58 motibus

- iit iter (ivit *S*). — isti VI 1a, 13. — *cf.* adivit VM IV 102 (*cf. ind. metr.*)
 ire *c. gerund.* (*pro supino*) VM II 219 explicuit votum, si non valet ire iuvandum. — *cf. infin.* (ire mori)
 iter gradi *sim.* (iter ire *passim*) I 21, 23 VII 8, 11 viator iter gradiens V 14, 1 cum graderer festinus iter VII 14, 1 dum mihi fessus iter gradior VIII 3, 286 qua gradiaris iter VM III 15 malus iter gradiens. — IV 6, 4 grex properasset iter. — VM III 107 repedavit iter. — IX 1, 18 curris et illud iter 88; 2, 20. — IX 11, 7 perge libenter iter caeli X 12d, 1 dum pergit hinc quisque viam
 ithyfallicus III 4, 11 ludos ithyfallicos (itifallicos *codd.*) Amphioneo barbito reboasse
 itinere V 8 tit. post itinere *codd.* (iter *BL*); *ablative fort. librorum*
 iubar *masc.* III 4, 2 tantus — iubar effulsit (tantum *BL*) 7, 44 alter — surgit ad astra iubar (alterum *BL*). — *neutr.* IV 26, 19 fudit ab ore iubar
 iubere *i. q.* imperare alicui aliquid V 5, 138 qui Fortunato non valitura iubes. — *c. inf.* XI 19, 3 medicus quod non iubet uti VM I 280 hinc iubet alterius succedere culmina fani II 156 quo propro iubet ire gradu causamque requiri
 iucundus: praef. 1 iucundi AC II 6, 27 iocunda *codd.* praeter L III 24, 9 iocunda *codd.* IV 18, 13 iocundus praeter A V 6 carm. 6 iocundae *codd.* VI 8, 49 iocundam *dett.* VII 24e, 2 iocunde *dett.* IX 7, 1 iocundo CP *dett.* X 3, 3 iocunditate *dett.* S, 11 iocunda *dett.* 9, 44 iocunda *BL* XI 8, 1 iocundissima C *dett.* app. 34, 17 iucundus Σ VM I 441 iocundum *dett.*
 iugalis *i. q.* coniunx IV 26, 7 Dagaulfi cara iugalis, coniugis amplexu dissociata 67 rapta iugalis 137 pia fata iugalis VI 1, 100 placitura iugali 5, 251 habens consortia nexa iugalis VIII 3, 371 ipse iugalis IX 4, 7 Fredegunde iugali VM I 204. — V 6 carm. 5 inter pia rura iugales (*Adam et Eva*)
 iugis II 10, 20 ecclesiae iuges amplificavit opes III 22a, 9 si mea vox iugi resonaret acumine carmen IV 11, 11 oratio iugis IX 13, 1 corde parentali, iugi pietate colendi VM IV 448 iuge precatu. — iugiter I 12, 8 iugiter instat amor (III 8, 27) 15, 61 ubi Christum iugiter orent (VM ep. ad Greg. 2; II 417 III 220) II 8, 32 iugiter excurrans ad pietatis opus III 1, 1 vestrum — animum circa meam humilitatem iugiter — profusum 3 iugiter ostendatis 24, 10 cogis et unanimes iugiter esse tuos IV 3, 8 fudisti dulcem iugiter ore salem V 10, 3 iugiter alta sequens 11, 1 iugiter opto VIII 14, 6 iugiter officio quem mea corda colunt X 1, 46 in laude dei iugiter inhaerere 57 adventum domini iugiter expectemus 2, 16 iugiter diffuebat — per lacrimas 12a, 9 iugiter — inluminat orbes VM III 405 IV 585
 iugum *i. q.* coniugium VI 1, 16 regia Caesareo proficit aula iugo. — *i. q.* coniunx X 14, 8 cum genitis populo matre sorore iugo. — *cf.* VI 4, 14 sponsa iuganda venis
 iunceus X 2, 9 iuncea pubertate
 iungere in, ad VIII 3, 22 (quos) iungit in astra fides X 2, 16 ut iungeretur divinas ad nuptias
 iuredicus VII 10, 9 iuredico in primis pollens torrente relatu (iuridico *B*) VM I 31 cote ex iuridico
 iuriconsultus VIII 3, 137 iuriconsulti Pauli
 iuscellum VI 8, 18 plus iuscella coei quam mea iura valent
 iuxta *i. q.* secundum III 2, 5 iuxta merita vestra VM ep. ad Greg. 3 iuxta modulum paupertatis nostrae
 karus I 16, 37 litterarum serie firmatum IV 12, 17 karo *F*
 labrusca lambrusca V 2, 39 labruscam excidit inertem (lambr. praeter *CBL*)
 lacerus VM I 116 supplicis lacerus 492 lacerus pede, voce refractus
 lacrimare VI 5, 273 vehitur tristi lacrimata feretro. — *c. acc.* III 9, 17 lacrimat sua gaudia palmes. — *cf.* app. 1, 121 lacrimatus humares
 laicus II 10, 22
 lactans VM IV 44 reddit adulta vetus lactantes ore surros spur. 1, 279 Bethlemitica passio lactans *etc.*
 lacticolor app. 1, 16 lacticolor (amati)
 lactineus VIII 1, 27 regia lactineo commutans pallia cultu
 laetari *c. inf.* V 15, 7 hic peregrinus item laetetur — | pastorem et patriam te meruisse suam VI 7, 2 Aregium laetor quo reperisse patrem
 laetificare *i. q.* laetari III 3, 22 sed lacrimas removens laetificare facis. — *cf.* III 14, 18 app. 2, 80; 6, 14. — laetificari *c. acc. c. inf.* V 8, 6 laetificoque mihi te remeasse patrem
 lagunaris *i. e.* lagoenae inhaerens: app. 9, 16 cervesia tristis, | faece lagunari turbida (lacunari *cod. quod de faece in profundo sita viz dici potest*)
 lambere lambire VI 5, 70 quis colat affectu, lambiat ore caput? 162 quis sine me placidas lambiat ore genas? — *cf.* VI 5, 155 plorantia lumina lambam 8, 30 lamberet unda pedes VIII 1, 1 lambitis ore Camenas 3, 48 Caesarii lambit regula quidquid habet XI 25, 27 aequora lambebant
 lamentare app. 1, 19 non iam sola suas lamentet Troia ruinas
 lampas *passim*
 lapidare VM IV 180 lapidata — seges aegra (grandine)
 lapsare spur. 1, 193 ne sarcina lapset (lasset *G*?)
 laqueare *i. q.* suspendere X 6, 41 viduae genito laqueato, deinde reducto
 lassare *neutr.* XI 9, 8 lassarunt totiens qui rediere pedes
 latere *c. dat.* VM II 268 pontifici fantasmata nulla latere lavare lavere app. 2, 60 vulnera nostra lavit (*non perfect.*). — lavare *neutr.* X 2, 16 filio amisso lavit, epulatus est
 laxare aliquem VI 5, 105 crudeles portae quae me laxastis euntem app. 2, 41 carcere laxati 26, 3 neque carmina laxo
 legatarius XI 1, 28 ligatus dominus magis legatarius (*cf. adn.*)
 lethargicus V 6, 7 venit in mentem lethargico dictum Flacci Pindarici (litarg. *codd.*)
 leudus: praef. 5 sola saepe bombicans barbaros leudos arpa relidens VII 8, 69 nos tibi versiculos, dent barbara carmina leudos
 levigare V 1, 9 levigato delicto
 libere *i. q.* placere V 5, 128 cum libeat vivo hostia viva deo (vivum-deum *opt.*, sed deo *C*) X 7, 67 quo tibi plus libeat, Brunichildis, habere patronum *c. acc. c. inf.* X 9, 11 libuit patulos me cernere campos
 libere *i. q.* libenter VIII 3, 107 pectora liberior penetrat sibi cognita soli
 Libye IX 1, 15 lybies *codd.* (libies *G* libias *L*) 7, 53 lybicas libicas *codd.*
 licet *c. indic.* VIII 10, 9 licet in primis modo gemma et pampinus exit X 11, 19 alibi licet insidet absens — *c. acc. c. inf.* VI 5, 120 non licet hic vivi 295 non licuit fundi lacrimas nec ab ore resorbi
 limire (limare) II 16, 153 undique limitae (*sic opt.*, limitae *G*, lumineae *BL*) cecidere a fronte tenebrae
 listra app. 1, 143 quae feci vivo misissem listra feretro
 litania VII 15, 6 litania fuit prandia vestra magis littera *sic ubique praeter DG*, *cf.* V 6, 10 litteram *D* 14 littera *G*
 — *i. q.* litterae app. 1, 170 dulcibus et redeat littera picta notis. — *cf.* 10, 4

litus *ubique, non* littus

locare II 16, 158 quod gravat eiciens quod iuvat omne
locas IV 8, 19 divitias omnes inopum sub ventre
locasti X 1, 39 qui uno eodemque locatus est spi-
ritu. — *sq. in c. acc.* VIII 3, 400 in portum vitae
nos tua dextra locet

locator II 4, 13 caeli fluis arce locator (Christus) *nescio
quo sensu* (C et R *versu descendenti certae*)

locupletus VM II 379 locupletus acervis

longare VII 12, 70 tempora longantur, sed brevitur
amor

longe *de tempore* III 13, 43 longius extensos peragas
tam digna per annos V 8, 10 optantes longe vos
moderare gregem 17, 5 longius — pagina me recreet
VI 5, 260 te longe incolumem — fore 10, 53 lon-
gius inde absens. — *cf.* X 8, 15 praestet cura dei
vos longa in sede tueri 18, 5 Childeberethi — do-
minatio longa refulgens

longinquus *de tempore* VII 1, 49 haec tibi longinquos
laus ardua surgat in annos IX 10, 8 optans longin-
quo te superesse gradu VM II 56 nec perferre vi-
rum longinqua flagella decebat

longus *i. e. remotus* VM I 112 longa Seleucia

loquella *i. q. lingua* VI 2, 99 qualis es in propria docto
sermone loquella

loqui *passive* VM II 93 quod valet ore loqui potuit sub
principe ferri

lubricare *i. q. serpere* I 21, 3 lubricat hic quoniam te-
nuato Egircius haustu

luciferax II 4, 3 (deus)

lucifluus VM II 265 Sol quoque lucifluas curru flecte-
bat habenas

lumen *i. q. oculus (singul.)* IV 10, 24 a nostro lumine
raptus obit VIII 3, 252 luminis instillans ora lava-
bat aquis *et passim*

lusus *in significatione cf.* I 1, 9 sumpsisti a domino
culmen cui culmina condis 15, 110 culmini-
busque suis culmina vestra tegat II 16, 163 cul-
mina custodi qui templum in culmine duxit III 7,
30 celsius haec tantum culmina culmen habent VI
1, 19 culmina tot procerum concurrunt culmen ad
unum VII 7, 44 per quem digna magis culmina
culmen habent IX 1, 24 in quo tot procerum cul-
mina culmen habent. — III 4, 2 radiorum — lu-
mine mea visi estis lumina perstrinxisse VI 1,
102 lumina gemmarum superasti lumine vultus 5,
254 verso lumine lumen obit 261 sic extincta meum
mea cernunt lumina lumen VII 7, 70 quem com-
mune ducum lumina lumen habent 11, 10 cur, rogo,
non pariter lumina lumen habent? *cf. cumlatio no-
minum*

lusus *in verbis cf.* praef. 1 *in membrorum parallelismo*
c. g. usu — auso; ore — more; carne — carmine
5 non musicus poeta sed muricus I 2, 10 seductor
quondam qui modo doctor ovat 20, 6 Praemiacum
pollens praemia nomen habes 21, 22 nomine cum
proprio tristis et aeger eget (Egircius) II 4, 19 cara
caro 13, 6 praedo — praeco III 23^a, 11 inlece-
bris mundi mundus (*cf.* IV 8, 3) IV 4, 5 testis
et antestis 32 urna — ulna 15, 5 securo caede
securis | percutiens cerebrum V 1, 5 alumen —
lumen 7 caelestium clientela — Cleantharum 6, 1
et — nihil velleretur ex vellere quod carminaretur
in carmine 10 figis nec fugis litteram VI 1, 20
Mars habet ecce duces, pax habet ecce decus
8, 18 plus iuscella coci quam mea iura valent VII
25, 26 qui modo mitto apices, te rogo mitte pices
VIII 1, 14 natus in urbe — notus in orbe 11, 12
febris et in fibris stabat (febris *codd.*) IX 2, 114
nec recreanda focus, sed recreanda polis VM II 12
a digitis salit alta salus, fluit unguen ab ungue *etc.*

lychnites spur. 1, 239 licnites *codd.*

lychnus VI 5, 278 lichnus *codd.* VM IV 693 lignus
opt., lichnus licnus *rell.*

lyciscia VM III 357 torpescunt agiles verbo figente ly-
cisciae (canes)

lymph *e. g.* VI 8, 32 limpha *praeter AGB*

lymphatilis VM III 135 l. irae

lyra *passim*

lyricus: praef. 4 lyricus *GB* VI 10, 3 liriquos C IX
7, 13 liricos L

*m accusativi evanuit frequenter in codicibus (cf. o pro
um); metro firmari videtur* VM III 40 residente anti-
stite nudo *pro* residentem antistitem nudum (*sed po-
test* residente antistite nudum *voluisse, cf. abl. abs.*)
IV 289 se toto piscante die captura negasse (negas-
set *BL.*) — *cf. sub o pro um, gerund. pro sup.*

maceria VM IV 504 casa maceriae

machina *de aedificiis* I 19, 9 machina celsa casae II
10, 1 machina templi III 6, 52 et trinitatis opem
machina trina sonet (*cf.* 7, 27 aulae forma triformis
12, 31 ordinibus ternis extensaue machina crevit
VM I 195 et stetit intrepidus membrorum machina
plantis

madefactare I 21, 26 quem madaefactat homo

madidare V 1, 2 parva nubecula madidanti vellere umec-
tarer VM II 26 axe serenato madidans sine vellere
nimbi (flamma)

magis *ad comparativum accedens* IV 8, 12 sed magis
in Christo nobilior merito app. 1, 102 ut magis hinc
gravior sumeret arma dolor. — *cf. plus*

— *i. q. potius e. g.* I 2, 20 unde mori voluit, mors
magis ipsa fugit 8, 10 percussorque magis morte
perenne iacet 15, 22. 82. 17, 2 VII 5, 10 unde
animum saties das magis ipse dapes 11, 7 nunc
magis inde minus capio 12, 69; 15, 6; 18, 18 *et
passim, cf.* X 1, 1 nesciendo quae petere magis ad-
mitteremus peccatum, potius cum purgare deberemus
admissum (*cf. adn.*) — *i. q. potissimum* VM I 110
per magis Illyricum male naufraga lingua natabat
(*cf. Sulp.*)

magnalia VM I 511 m. cetera vincens

maius *adverb.* V 6 *carm.* 10 cum tam magno pollerent
maius honore VII 11, 7 nunc magis inde minus
capio quia diligo maius app. 9, 14 eligat alterutrum
quod sibi maius amat 20, 3 mea sunt tua gaudia
maius. — *cf.* VII 25, 12

malagma II 4, 15 tali malagmate inunctis V 1, 8 blan-
dum mihi malagma porrexisti 6, 5 si se dignanter
impandat vestra lingua sit malagma

male *cf.* I 13, 6 male pressus aquis 21, 53 agros male
retia miscent II 7, 19 male sana 41 quem male
credebas — finire 15, 11 male complexus 16, 91
male vineta

malefactus malfactus V 6 *carm.* 27 malfactus verbere
felle (*carm. quadr.*)

malle *i. q. velle (cf. compar.)* X 6, 107 noscere qui
mavis Martini gesta beati

malleolus VII 14, 34 malleolis famulos quos (folles) fa-
ber ustus habet

manipare V 1, 7 me theologiae ac theoriae tirocinio
manipatum

mandare *c. acc. c. inf.* VM III 307 pecudem consistere
mandat. — *cf.* VM IV 216 quod cum sanctus —
mandasset rite ruendum

manere II 16, 47 quae manet haec animi pietas?
VII 7, 10 postquam te vidit, spe meliore manet

VIII 3, 229 sponso absente manens tam dura cubi-
lia servo 298 illa tenendo perit, haec sua dando
manet X 7, 61 ut Childeberethus maneat cum prole
novella. — *i. q. habitare* V 5, 18 urbe manens una
non erat una fide. — manere *alicui* IV 15, 10 hinc
sibi palma placet, sed tibi poena manet VM I 231
his quia palma manet. — manens *adiect.* app. 7, 14
sic tua vita decens hoc sit in orbe manens

manifestare II 16, 52 ne manifestet opus

mantile XI 11, 8 quod mantile solet, cur rosa pulchra
tegit? (*mensam*)

- manzer V 5, 75 Christicolae ut cernunt tunc agmina manzara iungi (*sic codd.*)
- margaritatus VIII 3, 266 margaritato flexilis arte sinu margaritum III 20, 2 margaritum ingens
- maritalis app. 1, 25 nuda maritalem calcavit planta cruorem
- martyr, martyrium *passim*
- mascul. pro neutro II 4, 31 en regis magni gemmantem et nobile signum (*carm. quadr.*) 8, 5 una (ratio) quod est habilem de magnis magna referre (*cf. ind. metr. sub 'brev. voc.'*) III 1, 2 est marmore durior (cor) IV 26, 15 ingenium mitem torva de gente trahebat (mite *dett.*) VIII 3, 377 saepe maritalem repetit miserando sepulchrum (maritale *dett.*). — *cf.* VI 2, 56 inter utrumque decus te sibi quisque rapit (*bonitas et sapientia*)
- medella ubique meliores (medilla *passim*), medela fere BL (*cf. Cassiodor. de orthogr. VII p. 159 K.*); II 5, 4 litterarum numero firmatum. — item querella obsequella loquella
- medellifer VM I 362 quanta medellifero manarit gratia tactu
- mederi c. acc. V 14, 6 corpora multa medens. — medere VM II 21 neque cura mederet alumnae
- mediare VI 10, 48 animae pars mediata meae XI 1, 26 ut tolleret reconciliator se mediante scandalum app. 13, 12 pectora vestra sacer se mediante liget mediator X 1, 19 per mediatorem Christum VM II 480 III 416 IV 604
- medicare I 6, 9 X 6, 97 VM II 484 medicata per oscula II 16, 137 rediit medicata III 7, 13 medicata fluente gigante VII 1, 16 te medicante X 10, 12 medicante fide VM III 528 redeat medicata catrix
- Mediolane *vocat.* VIII 3, 168
- meditari i. q. imitari III 7, 41 fulgorem astrorum meditantur tecta metallo VIII 3, 45 quaecumque suos vigilans meditabitur actus 78 aspicias ante oculos quod mediteris opus
- meditatio i. q. imitatio V 6 *carm.* 36 captivos laxans domini meditatio fies
- meditullium V 6, 9 quam inter omnes litteram meditullio collocarem 15
- medius i. q. dimidius app. 21, 11 tu retines medium, medium me possidet illa
- medullatus III 6, 53 adde medullata in templis holocausta
- meliore via I 13, 11 nunc meliore via viruit renovata vetustas 18, 11 haec meliore via revocat labor ille Leonti IV 4, 31 hinc meliore via sanctum ad caelestia vectum VI 4, 15 quam meliore via meruisti vota tenere VII 14, 20 quo meliore via piscis agebat iter VM III 390 mutavit meliore via transcurrere metam
- mellificare IV 11, 10 floribus aeternis mellificavit apes mellifluus app. 11, 9 melliflua diffundis ab ore
- melos III 9, 30 repercusso — melo 22, 4 liquido — melo VII 1, 7 sollicitante melo 8, 28 honorificum — melum 12, 30 eloquio detinuisse melos 112 me cole voce, melo X 9, 52 aure bibente melos spur. 1, 22 cum daret arte melos. — IX 7, 13 cur mihi iniungis lyricos melodes?
- meminisse aliquem VIII 13, 3 Iustinam famulam pietate memento
- memor c. acc. V 12, 8 IX 8, 8 ut velis ore sacro me memor esse tuum VIII 3, 216 seque oblita iacens me memor ipsa fuit VM IV 578 veniam memor 701 memor illud ero. — *cf.* VIII 17, 7 memor — mei. — *cf.* immemor
- memoralis VII 12, 87 qui semper nostro memoralis habetis in ore (memoraris *codd.*). — memorialiter V 5, 147 longo memorialiter aevo | ut tu laus illi, laus sit et ille tibi
- memorare i. q. appellare III 17, 1 curculi genus est, memorat quod Gallia raedam
- mensurare: praef. 5 censor ipse mensura 6 ingenium se mensuret censore
- mercari *passive* VM IV 463 mercari vita valebit. — *cf.* II 16, 148 mercante coma praemia lucis emat
- merces *gratia, imprimis divina* praef. 2 (mors) sermone et mercede bis vieta 15, 38 tu mercede places 92 et mercede pia fructus ubique mices 16, 84 mercede vita gloria 19, 15; IV 21, 11 nil mercedis egens merces fuit una salutis 26, 70 huic quia mercedis non vacuatur opus *et passim*. — *cf.* V 6, 1 meae compassionis, vestrae mercedis causas 18, 3 propriae mercedis amore IX 1, 128 et tibi mercedem de Radegunde facit (*cf. adn.*) 14, 13 trabs (tua *codd.*) se mercede tetendit
- mereor: merui *ubique, sed* merear mererer merebar, *cf.* II 16, 16 meruit caecus habere diem et 88 tua quo virtus plus mereretur opus. — III 30, 8 quo mereamur opem V 16, 6 quo mereatur age XI 16, 2 sic — merear. — VII 8, 51 merebar — intendere
- mergere *neutr.* I 21, 30 ungula mergit equi III 9, 55 genus humanum cernens mersisse profundo
- merx i. q. merces V 6 *carm.* 38 dulce dei munus quo merx te, care, coronet (*carm. quadr.*)
- metalla VIII 3, 268 *etc.*
- metropolita III 6, 20
- metrum IX 6, 13 condere si valeo, cum metro mitto libellum 7, 5 nova — metra 10 Sapphico metro 24, 42 quaeque sunt rythmis vel amica metris 47, 55 *etc.*
- metuere c. *coni. sine* ne V 6, 6 illud certe metuens, si caperetur in nummo, res periret in talento (*fort. ne si*)
- meus *vocativ.* III 9, 66 surge, sepulte meus VII 12, 109 dic homo note meus. — *mi dat.* IX 7, 33 praestitit, pastor. tua mi voluntas XI 13, 2 credite mi, carae app. 9, 22 rite salutetur mi Papiana soror micare II 8, 42 micet ambobus consolidatus amor 9, 19; 34 *et passim*
- migrari VI 5, 19 de proprio migrata solo
- millimodus VM III 303 hic ubi millimodas animalis adegerat iras
- miltos IX 7, 41 miltho *codd.*
- minus i. q. parum VII 12, 101 hoc de te minus est mirari *passive* praef. 4 nec mirari poterunt nec amari miscere VM I 39 absinthia miscam (miscit *passim codd.*)
- miserari c. *inf.* II 4, 14 nasci pro nobis miserari miserari alicui VM II 200 ut tibi iam misero misereri Christus haberet III 188 miserere precanti. — miserens X 1, 60 vult nos esse aliis miserentes. — misertus VM II 432 aliena misertus agebat
- misertor VM II 477 fer pietatis opem — misertor
- missilis V 9, 9 mandato et missile verbo VM III 401 missile telum
- missum i. q. epistula e. g. VI 5, 227 saepe tamen missis dulci sibi dulcis adhaesit app. 3, 37 meque monasterio missis rogo saepe requiras. — missus XI 9, 7 ad tantos missus non sufficit
- mittere, mittere se I 11, 19 se misit Olympo V 6 *carm.* 37 Cristus se misit cum nos a morte revexit. — II 8, 17 animam transmisit Olympo IV 16, 18 mitteret ut caelis quas sequeretur opes X 15, 3 septem palmas caelo transmisit ab alvo
- moderamen i. q. moderatio I 15, 101 genus ipsa suum sensus moderamine vicit VII 12, 49 sacro moderamine vivens IX 1, 85; 9, 7 *etc.* — *cf.* modulamen
- modernus II 16, 75 antiqui vultus lucem stupere modernam
- modicitas V 6, 7 quid vero pro munere modicitas proferret?
- modo i. q. nunc I 11, 22 quae modo culta placent 13, 18; 15, 27. 48. 64. 94 *et passim*
- modorum variatio e. g. II 16, 81 elephantum solvere possent nec poterat rigidos ipse movere gradus III 1, 3 quis — desideret — aut — non se tuis vestigiis — extendit? (*fort. extendat*) VM I 231

- his quia palma manet, nam se male poena teneret II 355 numquid non poterat humilis superare superbum | aut non deiceret tam mente benignus iniquum? III 280 quendam ut rabiens invaserat hostis | et — erroris spiritus iret 409. 410 *et frequenter praesertim in VM.* — *infinitivus et coniunctivus* app. 1, 161 nec licet amplecti — | osculer aut (osculor Σ) modulari modulamen — modulari modulamen II 9, 53 modulamine *BL* IV 6, 13 Σ 7, 15 *CPM* 16, 7 *ABL* etc. V 7, 6 modularer *prae* *BL.* — modulamen moderamen *cf.* IV 6, 13 et 10, 21 molares *scil.* dentes VM I 460 acuit qui fauce molares molossus VM III 331 intendunt leporem fugitivum agitare molossi (molosi *prae* *PN*) IV 94 frenata voce molossus (molosus *PNS*) monachus *passim* monas monades (*cf.* triades melos) X 2, 4 infelix cunctis Eva monades spur. 1, 119 o virgo insignis nobisque medella monades. — *cf. ind. metr.* monasterium *passim.* — *cf. ind. metr.* monere c. acc. c. inf. I 13, 2 quem sibi iam sancti templa novare movent VM III 37 monet vestiri tegmine nudum 136 mulas ire movent monitare V 5, 23 quos in amore dei monitabat saepe sacerdos VM II 387 Martinus monitat cunctis talem esse sequendum monumenta II 15, 13 monimenta *dett.* morbesco V 6, 1 diutina tabe morbescente brutescens morbidus I 6, 10 morbida bella morere IX 2, 52 infantes iuvenes, sic moriere senes morigerus V 5 praef. 2 obsequella morigeri, servitute devoti Mosella *ferre* Musella (praef. 4 mos. A III 12, 24 mos. *AGBL* 13, 1. 7 mos. *ADGBL* X 9, 3. 48 mus. *codd.*). — *masc.* VII 4, 7 uviferi Mosellae (*-rae dett.*) mox i. q. vix *coniunctio* II 9, 43; 16, 78; IV 10, 16 VI 5, 315 VII 1, 3 IX 2, 102 X 6, 122 mox facit ipse crucem, pinus abacta redit *et passim.* — i. q. statim e. g. VM I 217 Moyses *gen.* Moysei V 5, 33 Moysei lege rebelles. — Moysei V 6, 16 in Moysei prophetae libris multiplicare *neutr.* app. 14, 8 paschale bonum multiplicare facit multivagus VM III 432 murmure multivago completur cella multum est quod III 2, 3 vos multum est — humilitas quod erigit mundanus VM II 420 vir sine mundanis muricus: praef. 5 non musicus poeta sed muricus musa praef. 4 *et passim* musica III 18, 16 pede laesa suo Musica cloda gemit musicus praef. 5; VI 10, 19 myoparo III 4, 9 mioparonem *codd.* (mioparonem *BL*) myrta III 9, 23 mysterium *passim* mist. (praef. 6 C, I 1, 25 AC, I 5, 11 C, II 6, 2 CP) mystica verba VIII 3, 8 (mística *opt.*) nam *sensu adversativo* IV 26, 30 forma perit hominum, nam bene facta manent S9 VI 10, 28 cura tui faciem, nam mea terga tenet VII 7, 14 tu condis sensus, nam salis unda cibos XI 14, 8 *si recte traditum est* VM I 231 his palma manet, nam se male poena teneret *et passim* — *transpositum e. g.* II 3, 17 pallia nam meruit VI 6, 21 antea nam 10, 29 post sudorem habui modo nam dare membra quieti. — namque e. g. VM III 454 nancisci *passive* V 6, 1 neque nancisceretur quicquam occasionis Napaea VI 1, 105 non ulla Napaea (naphea *codd.*, nafea *M*) narcissus IV 26, 125 VIII 3, 237 nardus IV 26, 125 VIII 3, 237 natatus IX 7, 26 vincere aut vastum pelagus natatu X 6, 61 pergeret in fluvio dum vipera lapsa natatu nativitas i. q. origo II 2, 26 et rigor lentescat ille quem dedit nativitas nec neque *pro* ne — quidem I 10, 10 neque tunc 11, 6 nec capiente loco 13, 18 neque tecta 15, 73 Rhenus ab Alpe means neque tantis spumat habenis (*ad Rh.*) 90 et quidquid reliquum nec numerare queo 16, 47 quae nec pati desiderat III 2, 1 nec unius horae spatio (*ne codd.*) IV 4, 7 nec adultus in annis 7, 23 nec debes fieri V 1, 1 nec ad momentum — nec in atomo 5, 64 nec legis ista legens (*nec ad legens*) VI 5, 51 nec corde pius 53 neque sic 234 quo neque vel piscem levis harena tegit 8, 26 nemo nec intus erat VII 11, 4 nec — haustus 12, 29 neque Musis 35 manet et neque fine peribit 15, 4 VIII 18, 5 IX 7, 61 nec adhuc 15, 4 neque rima patet *et passim* *cf.* X 6, 58 se quoque nec iustum, sed magis esse reum app. 3, 34 germanis geniti nec sumus orbe pari. — *post* et: I 15, 90; VII 11, 35; VM III 227. — i. q. non etiam *cf.* IX 2, 55 ploramus gemimus, sed nec prodesse valeamus. — nec — aut V 6, 8 non erat nec ubi se prolixitas excuteret aut brevis angulat VI 5, 345 nec felix vota aut infelix funera vidi *all.* necessare VM II 411 nisi quod natura necessat nectar III 13a, 3 sic avidos reddis convivas nectare lactis IV 8, 15 cuius ab eloquio nectar per verba fluebat VII 2, 1 nectar vina cibus 7, 74 nectare — plenus 17, 9 nectar de fauce redundat. — *acc.* nectare II 6, 26 vincis sapore nectare. — nectareus VII 9, 14; 21, 8; app. 23, 1 negare I 7, 10 ut loca nulla negent quo tibi festa sonent 9, 2 nec locus est ubi se gloria celsa neget IV 26, 50 spem peperit luci luce negante sibi app. 1, 115 cum te respicerem, peregrina pericla negassem *negatio duplex* IX 2, 64 nemo nec inde redit XI 1, 25 quia nec ipsa sidera — non erant pura nemo i. q. nullus *cf.* V 6, 9 quam inter omnes litteram meditullio conlocarem, quae sic reciperet omnem ut offenderet neminem nepos nepus IV 5, 10 nepus *opt.* Nereis VI 1, 104 nullaque Nereidum nescitus app. 2, 74 quo nescita fuit, hoc modo visa tegit nescius c. inf. VIII 3, 191 sentibus in mediis nescia ferre vepres (*i. e. se ferre*). — nescius c. abl. VM praef. 26 nescius arte iacet *cf.* certus ignarus inscius neu i. q. ne IV 25, 15 occultans sua dona suis, neu forte vetarent (*ne G¹*) *neutrum adverbialiter* praef. 5 raucum gemere. — I 21, 57 triste — loquimur IV 3, 14 plebs modo triste gemit VI 5, 228 quod modo triste dolet. — II 9, 58 dulce sonat VII 4, 11 dulce sonans (dulcisonans A) 12, 74 dulce fovet IX 3, 9 dulce saporatis. — VM II 120 qui grave succubuit VI 5, 342 ut leve dormires. — V 5, 22 turget inane cutis. — *cf.* praef. 5 insana — debaccharent app. 4, 4 prompta requiro — *plur. substantivae e. g.* III 3, 32 futura dies lucidiora ferat 23, 14 tam pia — agis V 5, 38 sensum pone gravem quo puerile fuit (*i. e. gravitatem ibi reponere ubi puerilitas fuit*) X 6, 102 Fortunato adimat tot maculosa *sic passim.* *subicium a substantivis pendentia:* II 16, 20 dulcia carnis alens mortis amara parat 154 luminis atra lavat III 4, 1 prope finitima pelagi 15, 36 tot pia rite regis 30, 21 tibi debita reddito salutis IV 27, 9 carnis iniqua domans [V 1, 2 epistulae vestrae magna] V 1, 4 per cana ponti VI 1, 115 ardua montis 5, 290 mortis honora darem 10, 65 melioraque sideris optans VII 4, 17 aestiva — nemorum 8, 57 digna rependat honoris 12, 31 fugiunt praesentia rerum (24^d, 1) VIII 1, 33 aulae celsa X 6, 109 mira viri 8, 29 prospera sint regum 9, 12 ruris amoena 10, 22 alta poli 13, 9 mercedis ampla 17, 12 dat moritura cibi, sumit opima dei 19 meliora tonantis VM II 438 nescens clausa dei *all.*

- nigellus XI 10, 11 olla nigella nimis 18, 1 pruna nigella 20, 3 dona — nigella
- nimis nimium *i. q.* valde I 17, 1 munera parva nimis III 13, 15 urbs munita nimis IV 26, 123 nimis erigitur 134 congaudent nimium V 2, 56; VI 5, 76 *et passim* cf. VIII 3, 202 sed tam dura nimis non nisi ferret amor XI 10, 4 nimium pingui iure 11 olla nigella nimis
- nimius *i. q.* magnus, grandis II 16, 91, 161; IV 23, 5 collegit nimium, sed sparsit egentibus aurum VII 1, 7 *et passim*
- nisi *i. q.* quominus IV 16, 3 sed quia nemo fugit nisi terram terra recondat. — *i. q.* quam *cf.* prius — nisi. — *i. q.* praeter X 1, 4 numquid Abraham, Moyses, propheta vel angelus, nisi unigenitus (hoc docere praesumeret)?
- nivescere V 1, 5 illud infleat, hinc nivescit nocere aliquem VI 10, 14 me tamen inde nocet VIII 15, 7 neu noceant hostes qui sunt in ovile fideles IX 1, 61 aspera non nocuit, sed te sors dura probavit X 2, 3 prolem prius nocuit quam nutrit XI 25, 28 tristis amplexu nos nocitura suo app. 9, 6 iam fraus nulla nocet quod paradisi habet
- nomen proprium pro adiectivo** *cf.* Alexandrus Oceanus Rhodanus Romulus
- **verbale pro participio** V 14, 12 furti ex obiectu
- nomina graeca in a: gen. in ae, abl. in a** *cf.* celeuma cola, plur. in a non -ata *cf.* paradigma enthymema, decl. in o *cf.* baptisma, in -ata *cf.* enthymema epichirema (*cf. heterocl.*)
- in -adis -idis pro -as -is *v.* monades Persidis triades melos (melodes)
- nominativus pendens** (*cf. appositio*) I 15, 9 versus ad Hispanas acies — militiae crevit palma secunda tuae II 2, 16 lustra sex qui iam peracta tempus implens corporis 16, 17 cauta per angustum figens vestigia callem | sic dedit arta tibi semita lucis iter (*cf. s. particip.*) IV 25, 9 docta tenens calamos — | hoc sibi tela fuit X 15, 9 fetu clara tuo, geniti circumdata fructu, | est tibi Gregorius palma *e. q. s.* — *cf.* VIII 3, 275 purpura
- nomisma VM II 337 (nummism. *L.*)
- non *c. coniunct.* app. 9, 5 non animi metuant
- non aliquis I 15, 6 nec superest aliquid quod dare possit honor 27 quamvis non aliquis potior modo possit haberi II 7, 51 non aliquas metuit placato iudice causas III 4, 10 nec apud me plus aliquid est factis impendere quam *e. q. s.* (V 4 praef. 1 etsi non aliqua comite, saltim comiter praelibare ad comite, non ad aliqua *pertinet* non) VI 8, 35 nec poterant aliquam reperire carinam 10, 61 non aliquo — recedis VII 1, 34 nec plus est aliquid quam tua forma gerit IX 1, 83 neu gravet haec aliquis X 1, 9 nec aliqua iam fronte hereditatem repetit 43; X 2, 1 nihil est in aliquo aliquid magis quod cruciet, quam quemquam aut non videre *e. q. s.* XI 16, 3 nec poterant aliqui vultu me avellere vestro. — non aliquando X 1, 19 nec aliquando — sumpsisse principium 30 ut non faceret aliquando
- non nisi IV 12, 4 pulvere facta caro est, non nisi pulvis erit 16, 3 sed quia nemo fugit nisi terram terra recondat VIII 3, 98 ipsa cui genetrix non nisi virgo placet 202 sed tam dura nimis non nisi ferret amor non — sed *i. q.* non — nisi II 16, 87 non habuit tot vincla pati — | sed tua quo virtus plus mereretur opus III 4, 6 non Cecaumene — respirat, sed per vos — Favoni sibilo modulante vernatur
- non unus V 2, 36 hoc custode bono non perit una lacu VM III 61 tunica contente nec una IV 377 casus non subruit unus
- non — vel *i. q.* ne — quidem app. 1, 144 non licet extinctum vel meus ornet amor? VM III 62 neque vis retinere vel ipsam
- Noricum: praef. 4 nuricum *optimi*
- VENANTIUS FORTYVNATUS
- noscere *i. q.* novisse VM II 268 noscens pontifici fantasmata nulla latere 438 noscens clausa dei novi quia III 1, 1 novit deus quia a vobis absens sum novisse *i. q.* solitum esse III 4, 12 consuetudinem quam circa cunctos novit impendere
- novitare VM IV 47 *corrupt.*
- novum est ut X 2, 14 nulli tamen novum est, ut non potuisset hoc vitare puella
- novus **praegnanti sensu** II 1, 10 tam nova poma geris | cuius odore novo *e. q. s.* VII 7, 21 amore novo VM I 504 novam gesserunt oscula pugnam *et passim.* — novus *i. q.* advena VI 5, 223 hanc nempe novus conspexi praetereuntem *et passim.*
- noxialis II 2, 5 pomi noxialis
- nullus *i. q.* nemo I 21, 34 nullus arare potest II 1, 13 nullum uret aestus 8, 23 nullus — Romana gente 11, 21 cuius dulces iugum nullus gemuisse fatetur X 17, 4 nam nisi tu dederis, prospera nullus agit VM II 368 III 225. — nulla *i. q.* nihil IV 12, 6 qui digna gerit de nece nulla timet 26, 73 hic nulla ex illis rebus peritura reliquit 79 felices quos nulla gravant de morte secunda VM III 67 petitus si nulla negasses IV 516 nisi Christum nulla videtis. — *cf.* nemo
- nundina VM I 61 nova mercandi fit nundina frigus et aestus nutrire *neutr.* I 18, 17 hic referunt nutrisse lupos deserta tenentes
- nutrix *de viro* III 19, 7 corde parens, pastu nutrix, bonus ore magister
- o *et u* *cf.* os — us, consobrinus Mosella Noricum saluatoria Toroni. — orbis *passim* pro urbis *et invicem.* — tornare III 4, 11 turnasset praeter *BL.* *all.*
- o pro um II 9, 15 me veluti fornace recocto (*lege* recoctum) III 1, 2 blandimentum (blandimento *codd.*) VI 1, 125 regnum (regno *codd.*) VII 12, 116 nostrum (nostro *codd.*) IX 2, 91 maternum affectum (-o -u *codd.*) 9, 6 VM I 226 salit umbra sepulchrum *codd.* III 245 tantum — quantum *codd.* (*cf. sub t. — q.*) — *cf.* um pro o
- obdormitare III 4, 1 more solito graviter obdormitans obdulcare VII 5, 12 ceu tuus obdulcat pectora nostra sapor obhaerescere *i. q.* ambiguum haerere III 10, 19 qua rapidus flueret, veniens celer amnis obhaesit. — *cf.* VM IV 93 fragor — sub gutture obhaesit obliqua *adverb.* I 19, 4 carpit et obliqua molle viator iter obolere abolere VII 8, 36 non obolenda virum pectoris arca tenet *codd.* (abolenda *B²G²*) *cf.* VIII 3, 206 obrepere obripere (*cf. subripere*) app. 23, 19 si sopor obripiat VM IV 5 obripit inde sopor. — *cf.* VI 9, 9 si sopor obrepsit
- obsequella V 5 praef. 2 obsequella morigeri, servitute devoti
- obsequium *in funere* VI 5, 278 pendens lychnus lucet ad obsequium *cf.* 289. 382 funeris obsequio. — *cf.* VIII 3, 375 construit exequias
- obsidere I 20, 7 deliciis obsessus ager III 4, 13 laudibus obsessus 13, 10 piscibus obsessum — latus obstare *c. acc.* VI 10, 55 nos licet obstet Arar VM IV 519 explicat ac fidei merito quod et obstat origo 644 neque te Baiovarius obstat
- obumbrare *e. g.* app. 1, 65 vos quoque nunc oriens et nos occasus obumbrat VM I 103 sic umbra fugit quem Christus obumbrat
- obuncum VM IV 22 gemino forceps — obunco obviare VM I 488 obviat in faciem leprosum versus euntem
- occurrere *i. q.* accedere: praef. 4 Pyrenaeis occurrens Oceanus *adiect.* (*cf. nom. propr.*) III 9, 4 qui vagus Oceanas exit et intrat aquas 18, 6 et velut Oceanas fonte refudit aquas VII 12, 56 quidquid ab Oceanis circulus ambit aquis VM III 14 rursus in Oceanos videor mihi tendere fluctus
- Oceanitis V 1, 4 Oceanitide miscente odoramentum V 1, 1 paradisiaci horti odoramenta

- offrens *partic.* II 3, 13 *restituendum*
oleagina *i. q.* olea VII 12, 119 plusque liquore placet quem fert oleagina suco (oleagina *opt.*) *corrupt.* — *cf.* VM IV 62 radix oleagina
olearis V 5, 103 hinc oleari (oleare) ovium perfunditur unguine vellus
Olympus: olimp. *optimi* I 11, 19; II 8, 17; 16, 9 *etc.*
— Olympus *i. q.* caelum I 11, 19 II 8, 17 *et passim*
onager VII 4, 22 ursus onager aper
onustum *subst.* VIII 3, 337 cum sua secretum compago relaxat onustum (*L.* honestum *rell.*)
onyx X 10, 18 alba topazus onyx
operari aliquid X 6, 17 operando Gregorius aedem | reddidit *e. q. s.*
operator V 5, 1 in venerabilibus famulis operator opime — Christe
ops *cf.* II 8, 17 hac ope de terris animam transmisit Olympo 38 nobilitatis ope III 13^b, 2 da mihi panis opem V 16, 5 opem tribui: qui poscit Olympi 17, 6 pagina — missa salutis ope X 7, 42 salutis opes V 19, 10 redde loquentis opem VI 2, 16 pietatis ope (IX 12, 6 app. 21, 10) VI 10, 65 spectans oris opem VIII 20, 4 miles habebis opem X 19, 12 Pyrenaeae deserat alpis opem XI 5, 4 ut mihi nec solitam distribuisses opem 15, 2 tribuunt — lactis opem app. 28, 14 diu pariter hanc foveatis opem *etc.*
optare *e. acc. e. inf., e. inf.* V 8, 10 optantes longe vos molerare gregem IX 10, 8 optans longinquo te superesse gradu X 1, 26 super se cadere tunc montes optarent 4, 3 equidem optaveram — vobiscum loqui de gaudio magis quam tristis conlatio nascere-
tur ex fletu VM IV 662 qui me primaevs converti optabat ab annis
opus II 8, 32 pietatis opus (IV 27, 1 X 8, 10 XI 22, 1) II 16, 52 ne manifestet opus (furtum) X 10, 20 quod patefecit opus III 26, 2 salutis opus (VI 10, 70 VIII 17, 6 IX 13, 8 X 12^c, 4; 12^d, 4) IV 26, 70 mercedis — opus VII 12, 68 ut vestri affectus se duplicaret opus VI 5, 88 flebile fervet opus. — *sensu colectivo* (*cf.* actio) III 8, 24 te con-
celebrant hinc opus, inde genus 22, 6 quae matura operis fertilitate metes IV 11, 7 dignum opus exer-
cens V 1, 1 perspicui cordis — et vernantis operis X 17, 38 sui domini — implet opus
orare aliquem I 15, 61 ubi Christum iugiter orent *cf.* precari
orbis *pro* orbe terrarum *passim*, *ferre ut sit oppositus caelo*
orbs IX 3, 14 orbs quoque totus item per nova vota fremit VM IV 583 cui laudis debitor orbs est spur. 1, 358 gaudet et orbs totus
ordini *passive* II 9, 54 versibus orditum carmen V 6, 7 cur non — misceantur utraque, ut ordiretur una tela simul poesis et pictura? VII 1, 1 Orpheus ordi-
tas moveret dum pollice chordas
orditura V 6, 8 nec evagari — frenante repagulo ordi-
tura permisit
orfanotrofos VM II 405
orfanus IV 13, 9; 25, 11 orfana 26, 33 (*orph. ubi-
que L.*)
organum: faucis organum V 6, 1 organa II 9, 55 III 9, 29 IV 7, 15 X 9, 53 organa linguae VM I 425
originalis XI 1, 26 ut hominem absolveret originali pec-
cato
ornatum *i. q.* ornatus VM I 134 ornatum ecclesiae pol-
lens (Hilarius)
Orpheus: praef. 4 Orfeus *G (D)*
-os -us: us *pro* os *persaepe in acc. plur. 2. decl. cf.* V 5, 39 veterinos] -us *codd.* — *etiam invicem* (*cf.* VIII 3, 320 centenos sonos *pro* centenus sonus *codd.*) *cf.* nepos
ostendere quia X 1, 61 ut ostenderetur quia deus — vult nos concordare
ovile *i. q.* grex I 16, 67 pastoris arce cognita gavisa sunt ovilia
ovis *passim optimi* oves (II 11, 4 III 8, 40 V 18, 6). — ovis *codd.* IV 8, 26 VII 8, 10 VIII 20, 12 IX 9, 14
p et ph *cf.* chrysoprasia harpa Napaea Parus Pyrene Pythagoras Symplegas tropaeum
paenitere VM II 195 si nunc paeniteas, si nunc resi-
piscere velles
paenula VM I 34 paenula nulla | flammea (*cf. adn.*)
pagina *i. q.* folium, litterae *e. g.* app. 1, 80 pagina missa loquens pars mihi fratris erat 157 vel nunc tua pagina currat 169; 25, 2 pagina missa loquens *et passim*
Palamedes VII 12, 16 palamide *codd. praeter BL*
palearis arista VM III 284
palma *cf.* I 15, 10 militiae crevit palma secunda tuae (*cf.* V 8^b, 12 crescat honore dei palma futura tibi) I 5, 30 cuius apud reges unica palma patet 8, 10 nec latet egregii palma beata viri V 16, 3 gloria pontificum, meriti pia palma, Gregori VII 14, 10 quem-
que super procures unica palma levat X 15, 3 sep-
tem palmas caelo transmissit ab alvo *etc.*
palmata IX 2, 125 palmata chlamys rutilo contexta sub auro VM II 455 alter palmatae, trabeae nitet alter honore (*cf.* paenula)
pampinosus V 1, 6 colae pampinosae diffundis propa-
gines
pandere V 14, 9 mihi panditur ore | — vendita nata panegyricus III 4, 12 quantum in mea persona pane-
gyricum poetice tangitis (panegyricum *AMDG*, i C)
panthera V 6, 11 ego incautus passer quasi mentita per nubila incurri pantheram (pantheram *praeter A*)
papyrus VII 18, 20 quodque papyrus agit, virgula plana valet (rhuna)
par *e. genet.* IX 1, 108 sic veterum regum par simul atque prior
paradigma *plur.* praef. 1 tropis paradigmis peribodis *e. q. s.*
paradisus *passim* paradysus, *optimi fere per i* (II 14, 23 paradisi *AC* 16, 16 *ACP* III 13, 38 *AL etc.*). — *paradyssus*: II 4, 9 *paradyssiaco* — in horto *lit-
terarum serie firmatum* (*carm. quadr.*); *paradyssus* II 14, 23 VIII 1, 8; 3, 29 *PM et fere M* (III 13, 38 IV 4, 1; 7, 21 *etc.*) IV 17, 12 *Pⁱ* 26, 119; V 1, 1 VI 5, 370 *C* XI 11, 16 *A etc.*
paralysis VM I 368 tabida paralysis gelido languore
paranymphus angelus (Gabriel) spur. 1, 325
parens *i. q.* cognatus *passim*, *cf.* app. 1, 84 sanguine iuncta parens (*Radegundis Hamalafredi*) 3, 29 *etc.*
parentes *sic passim*
parentalis IV 5, 7 quibus Aniciorum | iuncta parentali culmine Roma fuit IX 13, 1 corde parentali, iugi pietate colendi X 2, 3 misit hoc posteris hereditas parentalis
parentela X 2, 9 sedule parentela excitabatur 8, 9 parentela et patria
parenthesis VM ep. ad Greg. 1 *παρενθέσεις* (*cf. adn.*)
parere: I 5, 23 parere *MG*. — *e. gen.* V 6 *carm.* 11 tota hominum mire parebat terra duorum
particeps X 8, 18 ac pie participes has foveatis opes
participare: participatus I 2, 12 et cum fratre pio partici-
pata regit III 1, 3 cuius frueris participato con-
sortio V 3, 42 perpetuae vitae participatus ovet VI 8, 20 ut mea nec mihi sit participata ratis IX 1, 118 principis et culmen participata regit X 4, 2 quibus fuit in vivente participata laetitia 19, 5 partici-
pata mihi. — *participandus* VIII 3, 46 his erit — *participanda* app. 17, 6 cunctis participanda bonis. — *participare alicui* II 7, 34 una sed famula participante sibi V 8^b, 2 participans aliis fit tibi palma, parens VM I 230 nil cum martyribus sibi participare beatiss. II 439 sua participat caro. — *se participare*: VM IV 349 cogat ut innocuum se partici-
pare nocivis 359. — *participari* IV 26, 148 quod cum principibus participatur inops X 1, 26 parti-

- cipari cum sancto apostolo app. 27, 4 et commune bonum participetur amor
- participium fut. act. pro gerundio* [praef. 1 celebratura — laudanda non recte ad sententiam] praef. 6 aut intinorur auribus tecum amicaliter conlatura committas *vix recte* V 6, 10 incipiens ego opere propter absoluturo ligari (*locus corruptus, et absol. potius ad captivum pertinet activa significatione, cf. adnot.*) X 4, 2 produens partem ex utero trans-miseras quasi in nostro gremio recepturum app. 1, 24 nec sibi visuris ora referre locis
- *praesentis neutrali significatione* V 1, 1 perpetuo servante mandato 2 parva nubecula madidanti vel-lere umectarer (VM II 26) V 5, 21 extollens cervix 6 carm. 30 hymnos unde deo loquor absolvente reatu VI 13, 17 cum sit victoria iactans VIII 3, 34 simul consociante Thecla (*cf. IX 2, 90 te sociante sibi spur. 1, 275*) IX 1, 116 et liceat solio multiplicante frui X 3, 3 hederae corymbo crispante XI 2, 6 te celante mihi stat sine sole dies app. 1, 87 umbran-tia — antra 2, 89 rigans lacrimis VM I 150 pas-cens radicibus herbae III 235 pedibusque volutans. — *cf. angere participare all.*
- *perfect. verborum neutral. formae activae cf. ad-pensur decursus suspectus transcursus*
- *absolutum: pro verbo finito vel ablativo absoluto* praef. 2 hoc nesciens avara mors auferre 5 sola saepe bombicans barbaros leudos arpa relidens III 6, 26 spes in utrisque manens pro religionis ope IV 10, 7 nobilitas altum ducens ab origine nomen 26, 83 sed casta pietate manens sine crimine vitae V 1, 10 supplicans *cf. supra* 5, 21 extollens cer-vix domini iuga ferre recusans, sic tumidis animis turget inane cutis 6, 10 incipiens ego — ligari at-que mutata vice — me catena constringo 11 inter haec illud me commovens VIII 3, 146 produens Thomam munus Edessa pium 328 pendens 12a, 2 causa — vos habens IX 2, 127 utentes niveam — pallam | purpureamque togam fulgida zona ligat X 6, 43 fanaticam pinum sanctus succidere cogens, | iustum ibi supposuit rustica turba premi 12, 5 hic igitur — flens *e. q. s.* VM praef. 5 sq. volvit — tument — rapiens — crepitat I 200 pro mercede manens haec compensatis 279. 334. 352 nec furor ante animi periens, nisi verba perissent III 370 IV 94. — *pro sententia temporalis* II 16, 135 mors et origo simul misero processit ab alvo, | extinctam generans mater anghela manum (*i. e. dum generat*) V 6, 7 considerans versiculum 17 tribuentes petita VM I 78 sq. 88 sq. 226 quo sacer exorans tumulo, salit umbra sepulchro II 17. — *quasi extra senten-tiae structuram positum* I 6, 17 a longe adveniens (*pro advenienti*) oculo vicinus habetur II 16, 17; III 6, 34 despiciens aliud hoc erat omnis amor (*non interpungendum*) IV 9, 19 ad quem pauper opem, pretium captivus habebat, hoc proprium reputans quod capiebat egens 12, 11 sed coniuge rapta, stans in amore dei, non fuit alter amor 16, 12 sufficiens propriis nulla rapina fuit *e. q. s.* 21, 11 nil mer-cedis egens merces fuit una salutis 23, 9 pascere se credens Christum sub paupere forma, | ante omnes apud hunc sumpsit egenus opem V 6, 6 de con-pendio cogitans — illud certe metuens VI 1, 76 VIII 1, 27 IX 9, 7 X 6, 33. 35 XI 1, 1 sum-mam totius fidei catholicae recensentes *e. q. s.* 12 cuius figuram Iesus gerens — certum est induxisse app. 34, 23 VM II 410 sed mora Christus erat, famulans sibi nocte dieque
- *pro infinitivo* IV 28, 9 docta tenens calamos, api-ces quoque figere filo VII 15, 5 per vestras epulas didici ieiunia gestans
- participiis interpositum verbum finitum* IX 1, 120 sq. pollens — placens | omnibus excellens meritis — | atque serena suo fulget ab ore dies, | regia magna nimis curarum pondera portans *e. q. s.* VM II 223
- (Clarus) Martinum amplectens — sua cuncta relin-quens, | tempore quique brevi micuit — | cum *e. q. s.*
- participium cum coniunctivo alternans* V 6, 8 attendens quae fuerint tempora redemptoris — totidemque ver-siculis texerem carmen quot litteris (*sed scribendum videtur attendens quae f. — totidem v. e. q. s.*). — *cum sententia relativa* V 5, 3 inspirans animum —, | et sine quo nullum praevaleret esse bonum, | lumine perspicuo fecundans *e. q. s.*
- *cum verbo auxiliari coniunctum pro verbo finito* VII 14, 30 viscera conturbans Euris et Auster erat VIII 1, 61 palpata nec umquam | fit caro II 16, 150 per biduum recubans ante sepulchra fuit. — *cf. manens all.*
- partiri VM I 60 inter utrosque inopes partitur fervor et algor
- parum VI 10, 31 duco (*dico codd.*) parum propriam, tibi dum volo ferre salutem
- Parus Parius IX 10, 10 phario *opt.* 15, 1 cede Pa-rum *codd.*
- pascere (cibum) VII 8, 8 nec adfectis pascitur ervus equis
- pascha V 5, 113 paschae VIII 9, 15. — paschalia IX 3, 13
- Patavi nominat, VIII 3, 169
- patesci: praef. 3 nec tantum sit exprobrabile nesciri quod horreat quam patesci quod urat
- patriarcha *passim*
- patricius VII 11 *tit.* ad Iovinum inl. ac patricium et rectorem provinciae VIII 3, 180 VM III 52 patri-cis mixtus generosis consulibusque
- pecualis X 3, 1 viris delicatissimis cibos ingeram pe-cualis VM II 146 pecuali capta ministro
- peculiaris peculiariter III 1, 3 domine sancte et apo-stolice, peculiaris domne et pater 2, 1 mihi in deo peculiari patrono 2 quis enim tuae pietati pec-uliaris non redditur 5 peculiariter me commendans 21 *tit.* domno pio et peculiariter dulci X 3, 4 pec-uliariter — commendetis VM epist. ad Greg. I do-mino — peculiari 2 peculiariter commendans 4 pro suis peculiaribus intercedere
- pecus *masc.* VM III 301 cornigeri pecudis 311 inno-cuum pecudem (*innocuum LS*)
- pelagus *de fluvio* III 13, 1 gurgite caeruleo pelagus Mosella relaxat X 9, 12 et fugiens pelagus ruris amoena peto
- pellicius VM III 374 pellicia tantum sub veste tre-mentem
- pendere: I 13, 15 et VIII 3, 370 pendit *codd.* X 8, 3 pendit *praeter H* 9, 42 pendit *praeter F* app. 27, 10 pendit *S.* — X 8, 3 qualiter hic populus dominorum pendet amore app. 1, 93 ego pro vobis momenta per omnia pendens
- pendulus: praef. 4 pendulus montanis anfractibus II 3, 8 pendulus ipse cruce III 14, 24 alter in ex-celso pendulus ordo datur V 5, 28 ac homo side-reum pendulus iit iter VI 5, 1 nec figit stabilem pendula vita pedem 72 pendula membra 6, 8 pen-dula mala VII 4, 2 pendula — rota VIII 3, 234 pendula — planta (VM II 325) X 2, 1 pendulus spectat diurne quod habeat 9, 54 pendula saxa 17, 38 (*clodus*) sui domini pendulus implet opus XI 25, 2 instabilique gradu pendula vita meat app. 1, 96 nubila si volitant pendula 109 eductos pres-sissem pendula fluctus III 123 sacri dum pallia pen-dula cernunt 171 mulier defuncto pendula nato *all.*
- penetralis VM II 134 (*falsas figuras*) perspicuas habuit penetralis acumine visus. — penetraliter VM IV 597 penetrare III 3, 12 ut penetres caelos 21, 13 ad cae-los penetranda seras, pater alte, talenta. — VIII 1, 9 facundo tonitru penetrati
- pensare *i. q.* nere VM II 87 (*bombycina*) qualia pen-sat Aragne
- pensilis VM praef. 10 liquidi campi pensile transit iter IV 79 pensile pluma

- per III 2, 5 si per vos venit VI 5, 66 quando iterum natae per pia colla cadam? VIII 15, 6 vir per plana sedens IX 3, 14 per nova vota fremit 11, 5 pontificis sacra per vestigia currens X 9, 7 interea locus est per saxa latentia ripis (64 inde per accedens *cf. adn.*) app. 1, 91 adversas acies et per sua vulnera transit (*i. q. cum*) VM III 302 residens per terga bubulcus IV 146 per me venio nec amicum nec rogo servum 218 adsueta per arma recurrens 522 residens per dura sedilia
- percelli X 2, 1 gravius — res illa percellitur *codd. (corrupt., cf. adn.; infra dens — perculit)*
- percontare percontari V 5b, 7 quae cum percontare culpam (percunctare *det.*) — VII 20, 6 nisi percontor (percuncter *codd. cum Σ*)
- perculo (percutio) app. 1, 133 perculitur iuvenis Σ VM III 97 perculitur puer atro dente chelydri (percutitur L)
- perditus II 3, 2 mundi perdita cuncta refert *cf.* 9 de perdita pridem
- peregrinus *i. q.* absens II 16, 156 obtinuitque suum lux peregrina locum
- peregrus IV 10, 14 susceptor peregrum (peregrinorum A)
- perfect. per fui *e. g.* II 3, 16 mox fuit et voti causa secuta pii IX 4, 4 raptus ab orbe fuit
- perihodi: praef. 1 *sic DG*, perihodi periodi *rell.* V 1, 6 perihodis *CMB*, perh. *AD*, period. *LR*
- perintrare VM III 225 ad principis ora perintrat
- peripateticus V 1, 7 post Stoicam Peripateticamque censuram (peripathet. *codd. praeter L*)
- permedius V 6, 15 in meditullio — eam fiximus litteram quae inter viginti tres numeratur permedia
- per quaque *i. e.* quoquoque: praef. 3 (hos) famae radii per quaque traxerunt
- perpetuare VI 2, 94 pollicitata semel perpetuata manent VII 7, 76 fulget et interius perpetuata dies app. 28, 4 cum Christo dabitur perpetuanda quies
- persica VII 14, 24 persica quae vulgi nomine dicta sonant (perseca *codd. praeter G*)
- Persidis Persida *pro* Persis V 2, 11 bellica Persidis Thomae subiecta vigori VIII 3, 149 lumen Persida gemellum — mittit app. 1, 97 bellica Persidis seu *e. q. s.* — *cf.* triades monades melodes (melos)
- perspicabilis III 4, 2 velut coruscantium radiorum perspicabili lumine mea visi estis lumina perstrinxisse
- perspicuus V 2, 13 lurida perspicuo datur India Bartholomaeo VII 6, 19 pectore perspicuo sapientia provida fulget
- pertingere VI 10, 53 ibi sed pertingo quod opto
- petere *i. q.* tendere I 6, 16 quacumque petit VIII 1, 52 iam super astra petit IX 2, 72 quo petit omnis homo VM III 447 hic petit ad fratres, illae petiere sorores. — peti *c. inf.* VI 5, 23 cum primum algentes iungi peteretur ad Arctos. — petitus VM III 67 haec tua sola putans, petitus si nulla negasses
- petra III 7, 11 IX 2, 60 X 9, 36 VM III 483, 486
- ph *et f. cf.* Anflon antiphona elephantus Eufemia Eufasia Eufates Eufonius falanges faleratus fantasma Fasis filomela graffolium ithyfallicus orfanus Orpheus pharus sarcophagare scafa sophisma sophum Stephanus tetrastrophos *all.* — triumphus *ubique*; sulphureus VM II 286; *cf. ind. nom.* Faraon Fotinus Ioseph Phison *all.*
- pharus VIII 15, 4 spargeris ore pharus (farus *F*) X 7, 7 qui velut alta pharus lumen pertendit ad Indos (farus *F*) VM I 49 gallica celsa pharus (Martinus). — spur. 1, 212 luminis alta pharos (pharus *G*²)
- picturatus VI 1, 2 se picturato gramine vestit ager
- pigere VI 5, 126 nec piget obsequii mater anghela sequi *corrupt.*
- pigmentatus V 1, 3 pigmentato affamine (pimentato *opt.*)
- pigrescere VM I 27 ratione pigrescens
- piissimus VM epist. ad Greg. 1 domino — piissimo
- pilens *i. q.* pilentum VI 5, 181 pilente petens loca Gallica
- pincernare V 1, 3 quasi Falerni nobilis ipso me prius odore pincernante supplevit
- pinna fere, non penna (*G fere penna*), *cf.* VI 1a, 9
- pinnae *det.* XI 10, 8 pennis *DBL* VM III 425 penna *BL etc.*
- pinnula III 17, 10 et placide pinnula tensa tegit
- plantare V 1, 1 plantasset Elysium VII 1, 17 gaudia plantas IX 2, 121 inque domo domini plantati lumine vernant X 1, 23 omnem spem in futuri regni facultate plantamus
- plasma V 1, 1 quia nec in atomo plasma notaretur in culpa 5, 54 huius plasma sumus. — *cf.* protoplasma protoplastus
- plasmabilis II 5, 3 plasmabile numen
- plasmare V 6 carm. 3 plasmata est Eva
- plaudere *c. inf.* V 8, 7 plaudimus instanter communia vota tenere
- plebeius VIII 3, 383 quot mala plebeiae veniant quis pandere possit?
- plebes II 15, 5 plebes quod scinderet error IX 14, 11 dum tua templo novant breviori robore plebes
- plectrum *passim*
- plenitudo II 2, 10 sacri plenitudo temporis X 1, 4 cui soli in maiestatis plenitudine pater est notus
- plurimus I 15, 107 plurima cur referam? VM II 47 tam plurima vulnera portans
- plus *singul. adiect.* I 21, 52 plus capitur terris quam modo piscis aquis (*pl. ad pisc.*) II 16, 88 tua quo virtus plus mereretur opus (*i. q. maius*) app. 2, 37 nil fuit in terris quod plus daret ille regendum nec quod plus reddas. — *ad plural.* VI 5, 173 mihi tempora vellet | nunc dare plus vitae app. 1, 70 si plus arva forent. — plus *i. q.* permultus II 7, 20 atque suo medico vulnera plura dedit VII 7, 64 singula sunt aliis, sed bona plura tibi IX 7, 46 plura dicentum modulo canoro XI 1, 29 hinc prophetae plura dixerunt 30; 19, 2 meos animos plura videndo cremas 23, 4 somnia plura videns. — *i. q.* magis I 5, 8 dum tegit algentem, plus calet ipse fide III 23, 18 et tribuis populis plus in amore deum IV 8, 2 carmine plus lacrimas quam modo verba darem 9, 22 et plus ille deo quam sibi vixit homo 17, 10 singula si memores, plus lacrimanda mones 26, 9 plus pectore nexa marito 27, 12 plus tamen es meritis glorificanda tuis V 8a, 8 nam plus corda colunt quam mea verba canunt VI 1a, 17 plus tamen ut placeas 22 quod te plus habeat 34 plus modo lege placet 5, 109 pia plus fueras 195. 313 VII 5, 4; 8, 55; 15, 8 VIII 3, 52 *et passim.* — *cf.* VM IV 107 plus more (*passim* VM sine more). — *ad comparativ.* accedens (*pro* magis) VM I 55 plus aqua frigidior (*cf. adn.*). — *cf.* magis
- pluviatilis XI 21, 1 si me non nimium pluviatilis aura vetaret VM III 485 p. imber
- poema VII-12, 27 poemata III 18, 7 VII 12, 111 VIII 3, 7 IX 6, 7
- poenalis III 9, 87 quos habuit poenale chaos
- pollere VM III 272 ecclesiae domini qua secretaria pollet
- polliceri *passim* VM praef. 29 tendere pollicitum quia cogor ad ardua gressum
- pollicitare VI 2, 94 pollicitata semel perpetuata manent
- polus poli *i. q.* caelum *passim*
- Polydeucen III 4, 5 *cf.* eo — eu
- polymitarius V 6, 16 polymitarius artifex *Exod.* 35, 35 (polimit. C, polymet. et polimet. *rell.*)
- pomulum app. 18, 6 vel dare qui potui pomula
- pondus VIII 3, 187 pondere fixo | alloquitur proceres
- populare VM I 109 totum populaverat orbem. — *cf.* VM IV 192 imber populatur aristas
- populosus VII 10, 16 et labor unius fit populosus quies

- portio II 5, 4 portio viventum (Christus) III 22a, 6
promptus in affectu portio maior agor VM I 26 ego
— Italae quota portio linguae 376 portio tota sepulchri
poscere c. acc. c. inf. V 18, 5 opem tribui qui poscit
Olympi VM I 42 poposcit | — solvi praeconia. — c.
inf. VI 5, 33 retineri filia poscens
possibilis X 1, 55 si est possibile (cf. 35)
postquam c. coni. III 12, 32 ut, postquam ascendas,
iugera tecta putes VII 1, 15 huc postquam venerit
exul. — c. ind. praes. VM I 351 redditur et mitis
postquam fuit nudus ab armis III 194 ordine dispo-
sito postquam se oratio complet
postumus: praef. I posthumi ABL
potatio barbarorum praef. 5
potiri se III 4, 7 me invento Turonis parva prolixitate
potitam se (sanctitatem vestram) fuisse conloquiis
praecedere alicui i. q. praecellere I 15, 28 tu tibi praecedis amplificando patres
praecipere c. acc. c. inf. VM III 322 pecudem praecepit abire IV 334 praecipit Ithacium tum armorum iure tueri
praeconari III 21 tit. domino sancto atque apostolicis actibus praeconando V 5 tit. domino sancto et meritis apostolicis praeconando
praedicatum vel appositio numero non congruens c. g. I 6, 22 certantesque simul hic facit illa colit (cf. V 1, 1 alternante sibi concatenati dulcedine nec iste fugaretur admissu nec ille c. g. s. 8, 9 praesentem famulum mecum commendo, sacerdos, | optantes pariter vos moderare gregem VI 1a, 11 Saxone Thoringo (?) resonat sua damna moventes) IV 26, 130 tantum tura deo, cedit et omnis odor (sic interpungendum) VII 15, 6 litania fuit prandia vestra magis I 15, 79 crur et corpus, domini libamina summi, rite ministerio te tribuente venit. — subiecto proximo congruens I 10, 2 cuius membra solum, spiritus astra tenet
praefectorius VM II 19 arbiter Arborius, vir p. idem
praefectus I 1, 21 dux nitet hinc armis, praefectus legibus illinc VM II 69 praefectus consul honores IV 305 ex praefecto Arborius
praeferre i. q. praedicare VII 16, 11 nam si praefertur generis qui servat honorem, quanta magis laus est nobilitate genus IX 1, 15 quem praefert Oriens etc.
praemicare X 6, 14 praemicat aula rudis
praemium I 16, 3 Burdegalense praemium (Leontius) cf. 63
praepes praepetis -itis III 4, 9 praepitem codd. praeter A V 5, 83 praepete praeter CR
praepositionum assimilatio: in universum in optimis codd. regnat ratio servandae in praepositione pristinae consonantis, non observata potissimum in GBL. — cf. c. g. inmites II 4, 19 versus descendenti firmatum; III 12, 37 inriguis in rigidis codd. praeter F etc.
praesens X 3, 4 portitorem praesentium
praesentare X 9, 77 praesentatur item mensae Rheni advena civis
praestare c. acc. c. inf. I 21, 10 iste tuas tantum crescere praestat aqulas IV 4, 2 ecce deus famulos praestat adire polos. — c. inf. X 8, 15 praestet cura dei vos longa in sede tueri VM II 370 namque onus ascensum vetat et descendere praestat
praestolari V 1, 2 praestolabar epistulae vestrae magna (m. corrupt.)
praeterierimus XI 1, 24
praetexta VM I 34 non praetexta mihi rutilat toga II 452 pr. nitens
praetextata potestas VIII 3, 179
praevalet i. q. valet V 5, 4 et sine quo nullum praevalet esse bonum
praevariicari IX 2, 7 praevariicando duo probro damnantur acerbo XI 1, 22 amaritudinem praevariicati pomi
praevariicatio X 1, 6; 2, 2
praeviatix III 4, 3 lampas praeviatix itineris
prasini et veneti VIII 7, 13 stat prasino venetus: pugnant et flore colores
precare IX 11, 8 pro me misero quaeso precato deum. — precari VIII 4, 31 quo patris auxilium domino obtentura preceris IX 7, 73 ore dulci | hunc precans X 5, 2 dona precaturus 13, 12 per vos domino — precor 15, 12 ac mihi caelestem quaeso preceris opem VM I 433 quem dominus famulum supplex purgare precatur. — precanter VM praef. 39 ferte precanter opem
precatorius VIII 20 tit. precatoria pro agro (non precatur sed grates agit)
premere i. q. reprimere I 17, 4 Oceanus — pressit aquas. — i. q. imprimere II 16, 145 non sibi forfice pressa
presbyter: presbiter, presbiteralis fere codd. (nisi compendii utuntur) cf. VM II 97. 105. 109
pretiosus i. q. egregius I 15, 106 mens pretiosa III 24, 2 item
primipilus V 1, 1 in Christi regis exercitu post ducem Paulum primipilo Martino
priora I 13, 20 et tibi qui reparas iure priora dedit VM III 501 prima tenent terris et utrique priora supernis. — prius i. q. primum VI 5, 102 nunc mihi nota prius VIII 3, 321 quod primus est VM III 481 quae dixere prius tu es Christus. — prius — nisi I 11, 21 nec angusta prius subtraxit fana sacerdos, haec nisi perficeret. — prius ut III 24, 3 quem prius ut merui cognoscere lumine vultus, | conspexi etc.
problema VM III 44 neque problema solvit egeni procellosus VM praef. 2 procellosas — aquas
proficere aliquid I 2, 28 cuius vita suo proficit ista deo progredere VI 5, 85 progredi fore tandem
proles prolis cf. ind. metr. s. -es term. corrept.
prolixitas III 4, 7 parva prolixitate (i. e. per breve tempus) cf. infra in brevi spatio, protracto spatio V 6, 8 prolixitas — brevis XI 1, 1 prolixitate verbi generetur fastidium
promeditari IV 7, 12 vox suavis legem promeditata dei pronomen demonstrativum: gen. vel dat. omis. I 1, 10 qui tibi digna dedit reddis amore vicem 7, 12 quorum vota vides redde benigne vicem 16, 23 superstite (eo) ut praesumeret post fata quod vix debuit II 5, 2 laudes — reddere — (ei) in me qui regit ire lutum III 7, 10 est via cui Paulus, ianua fida Petrus V 6, 12 violentiam facis qui tuus, non rebellis est VII 7, 59 qui fugiebat iners, amnis dedit ille sepulchrum IX 2, 75 quod iubet omnipotens, non possumus esse rebelles X 12c, 9 cui lex et filia defit | unus — adesto salus (ei) app. 17, 4 quod commune placet, non simul esse licet 34, 12 heres (heredis) sui
pronominis personalis genitivus pro pronome possessivo I 13, 9 pro mercede tui III 21, 8 est quoque cura tui VII 18, 14 dicta — tui X 3, 4 pro sui necessaria (cf. adn., fort. necessario) app. 1, 159 deque tui similis mihi cura sororibus haec est (tui ad sor.)
pronomem reflexivum pro personali II 3, 18 obsequiisque suis 8, 8 sua facta 16, 109 secum nata quidem, sed non sua, dextra pependit III 3, 24 sua iussa 18 tit. suis 19, 4 sui IV 15, 10 hinc sibi palma placet, sed tibi poena manet 16, 8 suis sermo 21, 3 morum — suorum 26, 38 suis meritis 132 sua facta 28, 10 quod tibi charta valet, hoc sibi tela fuit V 5, 132 quod sibi munus erit? 144 sibi 6, 5 se 9, 10 sibi 14, 10 suos VI 5, 191 se 227 sibi VII 4, 34 suo 8, 25 sibi VIII 1, 60 sibi 3, 45 suos 343 sua IX 1, 122 suo et passim cf. IX 7, 67 sibi VM I 454 lacerans se sive sodales III 293 velut ex stipulis coqueret se flamma caminis (ne putes si)
— relativum in sententiis principalibus conectendis liberrime usurpatum (cf. I 16, 61 X 10, 19). interdum pro ipso demonstrativo, cf. VM I 329 dum cuperet

- gladio caput obtruncare sacratum, | cui nuda cervice pater sese obtulit ultro IV 187 quaeque 675 quove. — spur. 1, 272 quos etc. — *cum constructione directa varians e. g.* III 3, 17, 18; 24, 3. 4 X 7, 7—11; app. 12, 8—10
- pronomen relativum (vel coniunctio) remota ab initio sententiae e. g.* II 13, 4 substitit et pelagus || quo gradiente lapis (15, 8 filius ut dicunt || quia est creatura dei) 10 de ingenito genitum || quae negat esse deum III 5, 2 ordo sacerdotum || quo radiante micat 9, 54 quaeque locis habitant || quo moderante vigent 16, 2 quamvis absentem || quem mea cura videt VII 16, 49, 50 et passim
- *genere vel genere numeroque non congruens cum substantivo praef.* 1 ingenia qui natura servidi e. g. s. II 5, 3 in me qui regit ire lutum plasmabile numen 16, 163 culmina (scil. Sigebertum) custodi qui templum in culmine duxit III 7, 19 duo propugnacula praesunt, quos fidei turres urbs caput orbis habet. — quod nomina coniuncta excipiens IX 2, 1 aspera condicio et sors — | quod generi humano tristis origo dedit app. 3, 1 post patriae cineres et culmina lapsa parentum, | quod hostili acie terra Thoringa tulit. — cf. app. 9, 12 missum exiguum, quod dedit unda, cibum. — quidquid plurali respondens I 15, 87 haec possessor habet quidquid transmisit ante III 12, 43 haec tibi proficiant quidquid laudamus in illis 23^a, 30 omnia quidquid habes VI 1, 97 in quo digna manent quidquid de rege requiras. — qui i. q. quod ego app. 1, 82 o facinus, quae dum plus amo, sumo minus. de quo i. q. unde: praef. 5 ibi — de quo convivam — licet exire. — cas. obl. subauditur IX 2, 138 cui pater adludat, ubere mater alat. — cf. qui quis propheta passim; prophetari VM II 436 prophetans spur. 1, 63
- propiare app. 2, 54 et facit hoc voto se propiare polo cf. adpropiare
- propinare aliquem V 1, 3 dives pauperem propinavit propinquare se VM IV 366 ubi se Andethanna propinquat
- propulsor VM III 301 cornigeri pecudis p.
- prosa VM ep. ad Greg. 3 quod — sub uno libello prosa descripsit (Sulpicius)
- prosaicus VII 11, 1 prosaico quotiens direxi scripta relatu 18, 3 nunc quoque prosaico, modo mittens carmina versu VM I 13 prosaico digesta situ II 468 cuius prosaicus cecinit — prius acta Severus
- protenus optimi I 16, 53 (protenus praeter ACM) V 5, 76 (item) 6, 8 (protenus praeter M²G²) passim
- protoplasma II 4, 5
- protoplastus II 2, 4 parentis protoplasti (protoplasti fere codd.) X 2, 2 praevicatione protoplasti parentis (protoplasti p. AL, protoparentis D)
- prunum pruna XI 18, 1 transmissas epulas quae pruna nigella vocantur 20, 2 hinc ova occurrunt, hinc mihi pruna datur
- psalmographus IX 2, 101 XI 1, 31 spur. 1, 21
- psalterium II 9, 53 IV 7, 15
- pseudoforum VM IV 388 ad pseudoforum cellae dum accederet aeger (seudof. BL)
- pulcher non pulcer (hoc II 10, 2 V 7, 11 VII 6, 6 C VI 1^a, 37 D VI 5, 362 A) pulchra II 4, 21 litterarum numero firmatum
- punctum V 1, 6 comperi paucis punctis (in legendo) quoniam quo volueris colae — diffusis propagines purgare neutr. X 1, 46 nos — iubeat sine labe purgare (cf. adn.) 58 si purgare desiderat opt.
- purgatio VM I 418 sentiat adventum medici purgatio morbi
- purpura imperatoris app. 2, 25 nova purpura quidquid | concilium statuit Calchedonense tenet
- Pyrene Pyrenaeus VI 1, 113 phrynen A phrynen rel. 5, 209 phyr. A dett. 329 codd. praeter L
- Pythagoras VII 12, 25 pythagoras (phit.) codd.
- quadratus i. q. quadripartitus VI 10, 59 quadrato spargeris orbi app. 2, 14 cuius quadratum linguae rota circuit axem
- quadripartitus VI 2, 5 quadripartitis mundi sub partibus amplis
- quadrus V 1, 6 quadrus Maro — rotundus Cicero
- quam i. q. quam si XI 6, 7 te mihi non aliis oculis animoque fuisse, | quam soror ex utero tu Titiana fores; | ac si — | et tamquam e. g. s. — quam sit VI 8, 5 tristius erro nimis — | quam sit Apollonius naufragus hospes aquis
- quamvis c. ind. VII 1, 9 quamvis longo spatio lassaverat alas VIII 2, 15 quamvis nova tecta videbo IX 2, 16 et quamvis rediit, non sine fine fuit 6, 3 quamvis remorata requirit
- quando causam inducens X 7, 67 quo tibi plus libeat — habere patronum, | quando domum et dominos servat VM II 57 quando flagellari — non pertulit ullum 212 IV 144
- quandoquidem ad participium II 9, 64 horrea quandoquidem constructura dei
- quantus i. q. quot X 2, 13 quantas autem feminas — retraxit ad tumulum. — quantum i. q. quam I 5, 24 quantum posse valet, plus mihi velle placet
- quatenus sensu finali III 1, 3 apud eum memorari praecipias me —, quatenus quid apud eum — praevaleatis, — ostendatis
- quaternio VM ep. ad Greg. 4 in quaternionibus quos direxistis — transcribendos curabo (libellos)
- que transpositum II 6, 24 praedam tulitque Tartari III 12, 31 ordinibus ternis extensaue machina crevit IX 2, 110 de medioque luto ducit app. 1, 67 inter amatores totusque interiacet orbis VM III 266 exilio ductos laribusque reducat avitis. — spur. 1, 100 eius renis adest cinctoriumque fides 115 ex utero quem | ante Luciferum progenitque pater
- apodosin inchoat (sine copulatione) III 17, 7; IV 25, 1 quamvis aetatis senio iam flecteret annos, multorumque tamen spes cito rapta fuit VIII 3, 119 ipse voluntatem si viderit esse fidelem, proque suis famulis et deus arma tenet X 6, 91 lucidius fabricam picturae pompa perornat, | ductaque qua fucis vivere membra putes. — relativo adiunctum VII 16, 33 Chlotharii rursus magna dominatus (es) in aula, | quique domum simili iussit amore regi. — plane abundans X 6, 53 unguentumque novum 12^a, 7. — cf. IX 14, 12 ubi que — et sibi respondent
- i. q. quoque VIII 8, 13 cum veneris illuc, | meque tuis meritis dextera blanda trahat spur. 1, 14 postque diem quartam (i. q. vel post)
- que — vel IX 7, 42 quaeque sunt rythmis vel amica metris
- querella cf. medella
- querellari VM IV 352 Theognistum — solum discesse querellans
- querulus IX 4, 11 cui nulla nocent queruli contagia mundi app. 1, 117 mihi si querulam raperet sors ultima vitam
- qui i. q. uter VI 1^a, 22 quod te plus habeat certat utrumque bonum. — cf. pron. rel.
- qui quis ante s. cf. II 15, 1 qui sit VM III 251 quis sit honor iustus (quid praeter PL²) 506 quis splendor (qui BL)
- quia i. q. quod IV 26, 69 consultum tamen illud habet de coniuge coniux, huic quia mercedis non vacuatur opus 28, 17 sit tamen auxilium quia non es mortua Christo app. 1, 61 erat indicium quia te cito, care, carerem VM III 318 inde magis humilis quia libera colla gerebat. — quia c. coni. e. g. VM III 389 coniuge cum propria cuperet quia degere vitam
- quia quod quoniam pro acc. c. inf. cf. conicio credo dico doceo indicium est novi ostendo scio
- quidquid quicquid: optimi praeter C fere quidquid, cf. II 16, 26 sic codd. II 8, 35 III 3, 15; 9, 74 APM

- I 15, 17. 66. 87. 90. 104 III 4, 6 AM; quicquid: praef. 3 I 11, 16 etc.
- quinquifidus V 6, 11 quinquifida viscatura tendebat 14 opus sic uno textu quadratum, ut sit legendo quinquifidum
- quippe qui c. ind. X 4, 2 quippe quae — transmissas Quiritis *nomin.* V 2, 21 Pannoniae, ut perhibent, veniens e parte Quiritis VM III 498 Atticus atque Quiritis quis *relative* I 16, 33 ineptus est quis ipse se praefere vult ecclesiae. — *indefinite* cf. praef. 5 ubi quis sanus vix creditur nisi e. q. s. V 1, 11 ut quis quam primum huc commeat
- quis *pro* quibus II 15, 9 quis magis auxilium praestat (cf. ad VIII 3, 192)
- quisquam *pro* aliquis X 2, 1 nihil est — magis quod cruciet, quam quemquam aut non videre quod cupiat e. q. s.
- quisque i. q. quicumque quisquis III 9, 54 quaeque locis habitant quo moderante vigent VII 20, 3 quisque viator adest e. q. s. VIII 1, 65 quisque potest VM II 490 sic tibi quaeque petis tribuat praesentia regis, cf. VII 18, 22. — *de duobus* VI 2, 56 inter utrumque decus te sibi quisque rapit VIII 20, 8. — *indefinit.* X 17, 2 laus tua, Christe, sonet, dum bona quisque gerit
- quisquis quicumque *sequente coniunctivo* I 15, 87 haec possessor habet quidquid transierit ante II 16, 26 cum, quidquid facias, omnia prima micent III 24, 7 qui quemcumque novum videas facis esse propinquum VI 2, 29 quoscumque velim veterum memorare parentum
- quo i. q. ubi: praef. 5 quo residentes auditores — debaccharent. *ibid.* ibi — ubi, *deinde* quo gratulari magis est si vivere licet I 1, 12. 15; 2, 7; 7, 8. 10; 8, 14; 12, 2. 15; 15, 54. 96; 18, 2. 16; 19, 10; 20, 9; 21, 20. 54 *et passim.* — quo — hic VII 7, 51. 52. — quo i. q. ut VI 5, 54 matri praestaret quo simul iret iter IX 6, 9 hoc mandas etiam quo Sapphica metra remittam X 1, 32 quid aliud nisi quo
- quod c. *coniunct.* X 2, 9 eo quod — natae sanctae transitum conqueraris XI 1, 7 agnosce quod habeat filium 11 omnipotens vero dicitur eo quod omnia possit et omnium obtinet potentatum. — cf. 14 quoniam *pro* quod II 8, 7 altera causa monet, quoniam — cupit VIII 3, 247 tu tamen esto memor, quoniam tua vota requiro
- quo primum i. q. ubi primum VII 5, 5 quo primum placidos merui cognoscere vultus
- quoque *praemissum* III 8, 43 tu quoque ieiunis cibos es, tu panis egent 9, 56 es quoque factus homo 15, 33 pauper habere cibum, meruit quoque nudus amictum V 5, 43 quoque sanctus spiritus idem 9, 13 vos quoque sed genitae VI 1, 56 quoque virgo VII 7, 11 quoque corde profundus 27 quoque vox armata loquentis 12, 36 quoque post tumulum 19, 12 quoque charta IX 2, 15 quoque Seth X 6, 20 quoque celsa 58 quoque nec iustum 124 quoque ligna 7, 25 *et passim*
- quu — cu guu — gu cf. II 8, 16 oblicum *optimi* III 23a, 21 doctilicum *praeter BL* III 7, 14 restingunt *praeter BL* X 1, 26 secuntur *praeter BL* VM III 330 secuntur N VM III 232 cocunt *opt.*
- rabiens e. g. VM I 431 III 280
- Radegundis *nom.* V 3, 14 quem Radegundis amet (-des *praeter M¹*) VIII 3, 47 Radegundis amore (-des *MBL*) 5, 1 (-des *DGF*) IX 7, 78 (-des *praeter A*) app. 1, 48 -des Σ. — *genet.* Radegundae III 4, 12; VIII 12a, 7 *praeter CR* Radegundis VIII 1, 21. — *acc.* Radegundem. — *abl.* Radegunde. — *similia nomina* cf. *ind. nom.*
- radiare I 15, 1 radians Aquitanicus axis II 16, 127 sponsa quidem radiat *et sic passim*, cf. micare coruscare. — radiatus VM III 456 mens radiata sopho radiatilis VM II 286 radiatilis umbra IV 313 spargens radiatite lumen
- raeda III 17, 1 curriculi genus est, memorat quod Gallia raedam (redam *codd.*) VI 5, 332 rheda *codd.* (reda *BR*) VM III 122 raedae fiscalis (rhede *PL²*, hedem *rell.*) 134 rhedam *codd.* — cf. veraedus
- rapere c. *inf.* X 2, 10 sed quo me rapit formae decor se prodere. — i. q. eripere e. g. app. 1, 90 atque suos praedae hoste vetante rapit cf. 117
- rapina XI 14, 5 o venerandus amor, cuius faciente rapina — venit imago mihi, cf. 2 hic ubi crama rapis rapte i. q. raptim VM IV 651 hinc pete rapte vias
- ratu rates cf. VI 8, 20 rates *codd.*
- ratus VM I 78 ratus ire per Alpes VM III 387 gemmis rator, radiantior ostro IV 310 (munera) rata corporis atque cruoris
- raucisonus VM praef. 3 raucisono latrante salo II 248 murmure raucisono
- reatus II 5, 9 removetur causa reatus V 6 *carm.* 30 absolvente reatu VM I 218 et docet ille favor de Defensore reatum III 525 mei veniam deposce reatus IV 203. 595 sorte reatus 557 culpas donare reatus recalcitrare X 1, 9 si recalcitraverit
- recitatio *carminum* III 18, 7 vix modo tam nitido pomposa poemata cultu | audit Traiana Roma verenda foro e. q. s.
- reclaudere: III 2, 1 reclausum (reclusum *A¹BL*) VIII 9 *tit.* reclauderet *praeter L* (ind. cap. *praeter A*)
- reclinus VM III 145 reclini | ante pedes sancti sternuntur (319 reclinis) 345 nare reclina. cf. 349 auribus adclinis, vagus exagitatus anhelus
- recreabilis V 1, 1 recreabilis opinionis vestrae — aura recte i. q. iure II 3, 1 totum recte occupat orbem
- recremare IX 2, 114 nec recremanda focis, sed recreanda polis
- recubatorium V 1, 9 membra subdita vel pedum vestrorum recubatorium faciens
- recurrere aliquid V 17, 3 hanc avidus capiens oculis animoque recurro (epistulam) VII 12, 109 quid agis? quid, amice, recurris? VIII 3, 173 quis lumina tanta recurrit? app. 4, 5 volitantia flabra recurro cf. app. 28, 9 nunc faciendo focos epulasque coquendo recurris
- reddere *cum acc.* c. *inf.* II 16, 4 ut caelos patriam redderes esse tuam VII 16, 30 ut iuvenem regem redderes esse senem. — i. q. in se repraesentare III 4, 8 quis — patiatu reddere fastidentem? VI 1, 78 reddidit iste duos, pro ambobus sufficit unus (*patre et patrueli*) X 6, 18 reddidit iste novus quod fuit ille vetus app. 2, 67 vir Constantinum, Hele-nam pia femina reddis cf. referre, reformare, renovare, reparare. — i. q. restituere servare I 7, 8 hoc renovans priscum reddit et augeat opus IV 8, 26 te pastore gregis reddita plaudis ovis IX 9, 1 reddita ne doleas, felix Magantia, casus VM IV 465 nec superesset opis reliquum quod redderet ullum
- redemptrix app. 9, 7 redemptrici — in cruce
- redire c. *dat.* II 1, 12 redeunt vitae V 5 *carm.* 6 nari grata aura redibat. — i. q. coire VM III 528 redeat medicata cicatrix (cf. *adn.*)
- refellere i. q. aversari II 9, 37 magna futura putans, praesentia cuncta refellens
- referre c. *inf.* VM I 93 cui comminus ille | huc prope-rare refert. — i. q. in se repraesentare (cf. reddere) VI 2, 82 Traiani ingenium de pietate refert VII 19, 8 VIII 3, 43 quos Liliola refert aequatis moribus ambos. — i. q. rependere VII 12, 73 non ego sic refero cf. VM III 130 vulnera nulla refert. — i. q. ferre, valere X 17, 39 quis referat tantos memorare sub ordine morbos (*fort.* quis poterit)
- reflare III 7, 36 vivere picturas arte reflante putas
- refluamen VM I 29 grammaticae lambens refluamina gut-tae II 16 siccativque suo refluamina fluxa fluento refluus i. q. abundans VII 2, 3 tu refluus Cicero 12, 14 deliciis refluus Attalus auctus abest (*resolviss codd.*,

- cf.* X 11, 12 fluunt] solvunt R) X 6, 68 sudores refluos pagina sicca dabat. — *cf.* proflua dulcedine X 3, 4
- reformare (*cf.* reddere) II 11, 15 filia digna patri te, Theudeberethe, reformans app. 31, 11 omnibus et reliquis te commendante reformer
- regere *c. acc. c. inf.* II 5, 3 in me qui regit ire lutum regna *de personis* X 7, 31 colitis quem, regna, patronum 42 dentur ut hinc vobis, regna, salutis opes 9, 44 navita regna sequens
- regnare *de monte sim.* I 20, 10 regnat apex *cf.* III 12, 4 regula X 9, 34 supercilium regula picta petit
- relator V 5, 143 hoc tibi nec satis est, huius quod es ipse relator: | compellis reliquos plaudere voce sibi relatus *i. q.* celebritas I 15, 11 cuius prinitiae tanto placuere relatu. — *i. q.* sermo IV 18, 7 cuius blanda pio recreabat lingua relatu VII 10, 9 iuredico in primis pollens torrente relatu 11, 1 prosaico — relatu 12, 99 dare te pia dicta relatu *et passim*
- relaxare *i. q.* dimittere XI 25, 11 inde relaxatus relevatio X 4, 1 quod erat nostrae relevationis religio *passim* relegio (II 9, 2 C IV 11, 5 Σ *cf.* V 16, 2; IX 1, 2 *etc.*). — *cf.* *ind. metr.*
- remurmurare VM III 526 et vitiata tibi quod lingua remurmurat audi
- rennuo V 5, 57 rennuis an recolis X 2, 7 rennuit renovare (*cf.* reddere) VIII 1, 45 obsequio Martham renovat IX 1, 132 ut renoveris avus
- repagulum V 6, 8 nec evagari — frenante repagulo orditura permisit
- reparare *i. q.* repraesentare (*cf.* reddere) I 13, 20 et tibi qui reparas (*scil.* ipsum) iure priora dedit II 9, 60 atque hominum reparant verba canora lyram VI 2, 60 et reparas solus lege favente duos VII 6, 10 lilia nunc reparans, nunc verecunda rosas 10, 21 meritis reparetis ut illum 16, 58 atque suum reparet proles opima patrem VIII 1, 43 Melaniam studio reparans 20, 1 reparans Martini gesta IX 1, 103 de virtute pater, reparatur avunculus ore 6, 5 qualis fuit ille Nazanzo | Gregorium ut repares app. 13, 4 per vos priscus hic reparetur honor 34, 8 quem reparas VM ep. ad Greg. 4 eius a vobis pietas reparata
- repedabilis VM I 265 extimuit — virum r. arbor
- repedare V 5, 31 tempore quo Christi repedavit ad astra potestas VM I 1 repedavit ad aethera Christus III 107 et repedavit iter
- repensare VM II 421 mala nulla repensans
- replexus VI 5, 137 in se amplexae pariterque replexae D(G) Ven. (reflexae *rell. recte*)
- replicabilis VII 8, 33 o nomen mihi dulce Lupi, replicabile semper
- repperi reppuli rettuli *cf. ind. metr. sub* reperi
- reprimere *i. q.* exprimere VII 19, 8 sic speculo similem forma repressa refert
- reprobare VM II 329 reprobo reprobantia (?) proba reprobis V 1, 9 reprobis reconcilies post reatum
- reputare alicui V 5 praef. 2 vobis reputaturi nescio magis an tempori, quod illi hoc iniungitur 5, 137 haec inculta tibi reputa
- requirere *i. q.* interrogare aliquem VII 20, 2 quae tibi, care, salus, saepe requiro viros
- rere VII 3, 3 nam causam, remus, tua plus praesentia laedit *corrupt.* (*cf. adn.*)
- res V 6, 2 uno fonte manabant res maeroris et muneris X 2, 14 ut ista res funeris sit virtutis. — res difficilis, mira, saeva, sublimis: VI 1, 121 nam res difficilis divinis utitur armis I 16, 63 res mira quando cernitur, solet stupere visio II 16, 86 vincere rem saevam gloria maior erat III 6, 50 res sublimis enim tarda, sed ampla venit. — *cf.* VII 5, 14 nec valet eloquium mira referre meum
- residere: praef. 5 resedentes CMBL *et sic passim*
- resilire resilere V 5, 19 Christicolis Iudaeus odor resiliat amarus (resilebat *opt.*). — *cf.* -iebam -ibam
- resorbere VI 5, 295 ab ore resorbi VIII 3, 349 resorbi (persorbi) *codd. praeter BL*
- restare *c. acc. c. inf.* V 6, 6 restabat tamen conici
- resudare I 21, 28 atque resudantes orbita sistit aquas
- resulcare VM III 163 bis terque quaterque resulcans
- resultare verba VI 3, 13 mitis ab ore sonus suavissima dicta resultat *cf.* VM II 262
- resupinare *neutr.* VM I 341 resupinat humo
- retimere VM IV 397 sic quoque nigranti retimetur ianua lucis
- retributio VIII 12a, 9 in retributione sempiterna
- reus *c. dat.* app. 1, 145 tuae rea sum, germane, saluti revocare II 11, 17 revocasti ex hoste triumphos
- Rhenus: praef. 4 renum BL, rhenum R I 15, 73 renus AC
- rheloriae termini *e. g.* praef. 1 VM ep. ad Greg. 1 *cf. singula*
- rhetoricus VM I 30 rhetorici exiguum praelibans gurgitis haustum
- rhinoceros spur. 1, 157
- Rhodanus *adiect.* (*cf.* Oceanus) VI 5, 214 mitis Atax
- Rhodanus molliter intrat aquas. — Rodanus *codd.* III 12, 7
- rhuna VII 18, 19 barbara fraxineis pingatur rhuna tabellis
- rigare *i. q.* effundere III 7, 13 uno fonte pares medicata fluenta gigantes (VIII 18, 1) IV 4, 26 dulcia condito cum sale mella rigans 14, 7 pectore de proprio Christi responsa rigando VII 5, 1 pectore de sterili si flumina larga rigarem 32 divitias VIII 1, 58 VM praef. 32 sensus harenosus non rigat ore lacus II 24 sudoris aquas ubi littera sicca rigavit 396 bibens quod rivulus ille rigaret. — *i. q.* fluere *e. g.* app. 19, 9 blandior esca favis vestra de fauce rigavit. — *cf.* VII 17, 9 puro fonte rigans nectar de fauce redundat
- rigatus VIII 21, 3 me arentem vestro madefecit opima rigatu (pagina)
- rogitare *c. acc. c. inf.* VM III 36 rogicans procedere sanctum
- Romulus *adiect.* app. 2, 93 Romula regna regens. — *cf.* VM III 210 Romuleis opibus 247
- rorare aliquid II 4, 27 arbor — rorans e cortice nectar aliquem VM I 131 sitientia pectora rorans
- rotare III 18, 2 cothurnato verba rotata sopho (VM IV 527) VI 5, 1 casibus incertis rerum fortuna rotatur VII 7, 16 ore rotante loquax 8, 28 fauce rotante (*i. e.* ore rotundo) 18, 11 an tibi charta parum peregrina merce rotatur? XI 25, 1 casibus innumeris hominum momenta rotantur app. 19, 11 vox inde rotata VM III 336 frutice in vacuo delusus odore rotatur. — *cf.* VIII 1, 15 eloquii corrente rota
- rotatus III 10, 7 meliore rotatu VIII 21, 1 falerata rotatu (pagina) XI 10, 7 vitreo scutella rotatu app. 23, 3 quam celeri mutantur cuncta rotatu VM I 13 commune rotatu (cecinit) IV 45 tenero proscindere verba rotatu 160 trepidabant ore rotatu 228 furiundo impacta rotatu (procella)
- rotundus V 1, 6 quadrus Maro — rotundus Cicero
- rubiginosus X 3, 1 ad linguae nostrae rubiginosam facundiam
- rubricare VIII 7, 12 coccinus (ordo) hinc rubricat (rubricat *praeter C*) VM II 461 rubricat quibus unda cruoris (*sic codd.*) III 145 rubricante pudore (rubicante MS)
- ructare II 9, 56 inde senis largam ructat ab ore tubam III 18, 5 plana procellosos ructavit pagina fluctus VII 14, 35 alter in alterius ructabat mole susurros VM I 130 cordis inundantis docilis ructare fluenta
- rudis *i. q.* recens X 6, 14 postque usus veteres praemicat aula rudis
- ruere *i. q.* diruere VM IV 216 quod cum sanctus ovans mandasset rite ruendum
- rumpe moras VM I 314
- ruicularis VM I 326 inculti cultores ruiculares

- rusticitas *i. q.* rustici VM I 321 rusticitas inimica prius favet ipsa ruinae
 rusticulus II 5, 2; V 1, 3 conviva rusticulo
 rutilatus VM III 5 serena dies rutilata crepuscula profert
 sabulo sablo IX 15, 5 quidquid saxa sablo calces argila tuentur
 saburrare V 1, 1 paradisiaci horti odorama saburrans
 sagittare VM III 285 larvam iaculata sagittat spur. 1, 225 radios a fronte sagittans
 sagittifer VII 4, 20 caede sagittifera
 saltim: *sic* praef. 6; V 5 praef. 1; app. 24, 4 VM IV 688
 salus *i. q.* salutatio III 25, 7 pagina missa salutis (IV 10, 3 carmina ferre salutis) 26, 2 mando salutis opus (IX 13, 8) 30, 21 tibi debita reddo salutis *et passim*, *cf.* VIII 1, 69 reddite verba salutis. — *plur.* VII 12, 83 si volat aura levis, putat inde venire salutes X 3, 4 salutes venerabiliter ac desiderantisime persolventes app. 1, 163 rogo redde salutes. — *i. q.* salvator IX 2, 43 mortem gustante salute. — salute bibere: praef. 5 auditores inter acernea pocula salute (salutem *F*) bibentes
 salutatoria: salutatoria *passim M al.* (tit. V 12. 16. 17 *etc.*)
 salvificare VM II 33 consecranda manu qua salvificata sit ipsa
 saporatus IX 3, 9 dulce saporatis curvantur robora pomis
 sapphirus VI 1, 110 sapphirus sapphyrus sappherus sapphirus sapphyrus *codd.*
 Sappho Sapphicus IX 6 tit. sapphicis *praeter MD* 6, 9 sapphica *GL* 7, 10. 43 sapphic. *L* 7, 6 sappho *CL*
 sarcophagare V 6, 1 me ipsum silentio sarcophagante (sarcoph. *M*) sepeliens
 sardonix VIII 3, 267 sardonice *codd.* 4, 19 sardonium *et sim. codd.*
 satio V 2, 41 de satione dei zezania vultis amara X 6, 93 Pannoniae satio misit tibi, Gallia, fructus
 satis *i. q.* valde, multum I 20, 10 nec satis elato vertice 21, 42 semper inaequalis qui nihil aut satis est II 9, 35 iste satis melior VM I 293 satis haec res mira per orbem *etc.*, *cf.* VM IV 398 en medicina sacri satis unica
 scabridus II 9, 7 scabrida nunc resonat mea lingua rubigine verba
 scabrosus: praef. 6 scabrosi operis ignorantia
 scafa VI 8, 14 scafa patella tripes
 scandalum XI 1, 25 ut tolleret — scandalum
 schola scola VII 4, 26 cui scola congregiens plaudit amore sequax (*sic codd.*)
 scio quia III 4, 12 scio quidem quia non ex meis meritis — conlegistis XI 1, 10 sufficit nos scire quia lux genuit splendorem
 scribendi ars VII 18, 11 *sq.* (papyro cortice rhuna ligno)
 scripulum scripulus III 9, 42 scripula, puncta fovens app. 23, 5 scripulos nescimus et horas (*cf. adm.*)
 sculpturatus IX 15, 8 sculpturata lusit in arte faber secretarium VM III 272 ecclesiae domini qua secretaria pollent
 secundus cum dat. *cf. comparativus c. d.*
 sed *amissa notione adversativa passim*. — sed *secundo loco* I 21, 61 unica sed II 7, 34 una sed famula 52 praemia sed III 9, 65 pollicitam sed redde fidem 13, 6; 22a, 11 IV 22, 7; 26, 51. 117; 28, 12 VI 10, 53 IX 1, 7; 2, 113 XI 16, 11 app. 6, 12 VM I 401. — *tertio loco* II 16, 38 raptori adduxit sed sua praeda pedes IV 8, 28 hinc tua sed caelis stat sine labe domus V 9, 13 vos quoque sed genitae VII 7, 6 te duce sed nobis hic modo Roma redit VIII 20, 14 pro Fortunato sed app. 1, 33 ego sola sed omnes app. 12, 12 commendans animam sed famulando meam 22, 5 VM II 471 III 243 IV 483 spur. 1, 39. — *quarto loco* VI 8, 24 imbre euro fluvio sed madefactus ego
 sedere II 16, 32 sedet] sedit *optimi*. — VM II 378 qua regio Campana sedet
 sedule X 2, 9 sedule parentela excitabatur
 sementivus V 2, 3 lux sementiva
 senex: *nomin.* senes *vel* senis I 13, 14 senes 15, 8 senis] senes *C*¹ 52 senes II 9, 56 senis *codd.* IV 9, 6 senes] senis *A*¹, senex *BL* 17, 6 senes] senex *BF* 26, 151 senes] senex *MGBL* V 5, 36. 40 senes] senex *BL*, senis *G*¹ VI 2, 52 senis *praeter* senes *AD* app. 18, 11 senis ipsa
 — *femin.* app. 18, 11 senis ipsa VM I 106 decrepitamque senem. — senior III 11, 22 et floret senior te reparante domus
 sentire *c. inf. pro acc. c. inf.* IV 1, 16 mox apud hunc proprios sensit habere lares V 1, 10 sentiam — te doctore regi, genitore diligi *etc.*
 septim *optimi* I 18, 6
 sepulchrum *sic fere* (sepulcrum *passim GR*, III 2, 5 IV 12, 18 VI 5, 267 *C*; IV 24, 13 *MR* 26, 104 *M etc.*)
 sepultare VIII 3, 167 quos cara Ravenna sepultat
 sequestrare VII 1, 38 veluti flores docta sequestrat apes XI 7, 9 nos neque nunc praesens nec vita futura sequestret VM III 419 cunctos sua prora sequestrat sequi *c. dat.* IV 26, 146 quam hunc quem timuit fine sequente sibi
 serenatus *i. q.* serenus VII 6, 9 clara serenatos permutat forma colores 7, 75 cara serenatum comitatur gratia vultum VM II 26 axe serenato madidans sine vellere nimbi
 serenum I 9, 19 divino plena sereno VM III 438 sacer egrediens cellam maiore sereno 456 mens — retiens sine nube serenum 479 quanto rutilabant ora sereno
 serie *i. e.* continuo app. 1, 154 regius ac serie sanguis origo fuit (*r. hac Σ*)
 serpentes VIII 3, 195 vipera serps iaculus basiliscus emorrois aspis spur. 1, 160
 serpentinus X 1, 22 serpentina falsitate subdolos hostis non praevalet
 serps *i. q.* seps VIII 3, 195 serps *praeter D* (saerbs *C*) *cf.* spur. 1, 160 seps
 seu *copulativum* IV 28, 7 cuius in ingenio seu formae corpore pulchro VIII 3, 327 animae seu corporis aestus IX 2, 24 Iob quoque seu geniti sic abiere sui. — *interrogativum* VII 4, 16. 21. 25 *inter an et* aut VM IV 503
 si aliquis VI 2, 85 si veniant aliquae variato murmure causae
 sicine non sicine VI 5, 321 app. 3, 19
 sicque VI 5, 299 VM III 236. — *cf.* hicque X 8, 9 (*hisque codd.*)
 sigillum VM II 326 qua non facit ala sigillum IV 56 fecit crucis ipse sigillum
 silurus *piscis* I 21, 51 obtinet expulsus stabulum campestre silurus
 simulatilis VM II 276 s. umbra
 singulus IX 15, 6 singula silva favens aedificavit opus sinuamen VI 10, 45 vario sinuamine sulcat — solum VM IV 278 sinuamina lenta reflexit
 si quisquis IX 1, 113 discere si posset, rector, tua singula quisquis, | ornarent plures quae bona solus agis situs VM I 13 prosaico digesta situ
 sociabilis VM II 459 coetibus angelicis sociabilis
 solacium *in optimis passim per t* (I 21, 21 *-cia MGR* 61 *AMBR etc.*)
 solidamen VI 1, 139 unus amor vivo solidamine iunctus alescat
 solidare I 11, 13 Christi solidatus amore II 16, 89 cum solidarentur — catenae VII 12, 45 multorum dubiam solidant pia funera vitam app. 2, 23 ecclesiae turbata fides solidata refulget VM II 306 mens solidata 442 IV 267
 sollemnis sollers *sic fere* (I 1, 27 solemnia *B* III 5, 11 *G* 15, 103 solers *G etc.*)

- solubilis VI 5, 171 vix fauce solubile fandi
 sophisma *sophisma* III 4, 3 oratio spiris intertexta *sophismate* (*soph. L.* *sophismate ACM*¹) peregrino, *cf.* IX 7, 60 *adm.* VM ep. ad Greg. 1 strophæ veterum vel praesentium *sophisma*
 sophista VII 12, 23 *sophistis* | qui valere loqui curva rotunda poli IX 7, 40 docta *sophistis* 60 dulce *sophistae* VM I 139 vacans ratione *sophistas* IV 497
 sophum *sophum* III 4, 3 quasi *sopho* Pindarico compactus *tetraphos* 18, 2 cothurnato verba rotata *sopho* (*sic codd.*) 22, 6 nec trutinato *sophum* VI 10, 72 tonet archetypo *barbitus* inde *sopho* VII 8, 44 red-
 dis ab ore *sophum* 18, 18 aut magis Argolico pange canora *sopho* VIII 21, 2 *Sophocleo* pagina fulta *sopho* IX 1, 20 transit et Oceanum fulgida fama *sopho* VM III 456 mens radiata *sopho*
 sordidare XI 1, 19 non est sordidatus nascendo de virgine
 spargo sparginis *gen. fem.* III 4, 1 elisa salis spargine *cf.* VII 8, 2 *adm.*
 spatiare VM IV 108 deflentem videas populum spatiare per urbem
 specialis VIII 3, 285 virtutum speciale decus patientia fulget
 specialiter X 1, 38
 specimen I 6, 13 additur ad specimen (*i. e.* pulchritudinem, locus ipse quod eminet arvis V 10, 1 summe pater patriae, specimen pietatis opimae VM I 118 vim, genus et specimen
 spectare *i. q.* expectare III 6, 29 en spectata diu — dies IV 10, 65 spectans oris opem melioraque sideris optans VII 12, 10 nec spectante die 15, 1 delicias — tuas spectando VIII 8, 15 quamvis te spectet *praeter* Σ' IX 2, 39 Enoch Heliasque hoc adhuc spectat uterque X 1, 1 spectabamus *praeter AC* (*pros.*) 60 spectet *praeter AL* 4, 4 spectet *praeter G* app. 1, 41 spectro libens, aliquam si nuntiet aura salutem. — *c. acc. c. inf.* VM IV 110 truces oculi spectarent membra cremari
 speculari VM I 172 rursus et insertus renovat specularia visus III 156 ad speculari novum concurrens undique visu, *cf. adm. ad V* 6, 3
 speculariter V 6, 3 et quasi speculariter traxit maeror in facie *e. q. s. (corrupt.)*
 sperare *c. inf. praes.* VII 25, 20 sperans a domino te superesse diu. — *cf.* X 1, 25 in cuius promissione se confidunt iusti regnare
 spicem XI 1, 42 ut resurgat cum spico (*spica MBLF*)
 spondere *c. inf.* III 9, 16 spondens agricolae vincere posse famem
 stagna tecta I 8, 14 III 7, 37
 stamen II 9, 53 stamina psalterii — texens
 stare quasi *i. q.* esse V 5, 153 qui tuus, ipse mens stat conditor atque creator IX 2, 34 stat modo presens humo X 8, 26 stes placitura deo XI 2, 6 te celante mihi stat sine sole dies. — *cf.* VII 12, 122 longa stante die. — *c. dativo i. q.* contra aliquem VIII 7, 13 stat prasino venetus
 statera II 6, 23 statera facta est corporis XI 1, 26 ut — pretium sui corporis mercator in statera pensaret statuere *i. q.* reddere VM IV 86 ac fragmen fragile statuit benedictio forte
 stellare (*codd. ubique stillare*) III 9, 13 stellantia lumina florum XI 10, 7 stellanti germine flores VM III 514 niveas stellantibus albis
 stemma I 15, 29 generosa stemmata IV 1, 7 VM I 20
 Stephanus: I 3 *tit. et v.* 7 *Stephanus optimi* II 15, 14
 Stefanus P IV 26, 94 *Stefanus B* VIII 3, 20 *stef. CG(D)* etc.
 stilus VM I 12 Hebraicus cecinit stilus, Atticus atque Latinus III 11 dulcis stilus edidit actus 491 qua sol radiis tendit, stilus ille cucurrit
 stigmata VM II 332
 stoicus V 1, 7
 strophæ VM ep. ad Greg. 1 strofa veterum vel praesentium *sophisma* (*sic cod.*)
 suboles soboles V 6, 6 sub. *praeter AG* X 2, 14 sob. A *dett.* 12^a, 6 sob. *praeter CM*
 stupidus *i. q.* sterilis III 12, 39 stupidis induxit colibus uvas
 sub IX 1, 19 cognite iam Ponto et rubro pelagoque sub Indo 131 tempore sub longo haec te fructu prolis honoret 2, 15 sub Abel vice X 17, 39 tantos memorare sub ordine morbos app. 1, 113 sorte sub infausta si prendere ligna veterar VM ep. ad Greg. 3 quod — sub uno libello prosa descripsit I 233 illa superstitio tali sub sorte vetatur III 12 quos ego sub geminis claudio pede curro libellis. — sub *c. acc. locali* VM II 111 Martinum fecisse canit sub principis ora
 subiectum *omissum in acc. c. inf.* II 16, 63 praeciens querulam secum portare rapinam III 3, 3 sed lacrimas removens lactificare facis 13, 41 commissum video non suffodisse talentum IV 26, 135 de tenebris migrasse favent et sic (*non mulato subiecto*) *passim. cf. verba singula, e. g.* dolere sentire
 subinceptare VM I 259 atque subinceptans casura cacumine nutat (*pinus*)
 submontanus VM IV 657 submontana quidem castella per ardua tendens
 subnitidare spur. 1, 190 (*cuperet*) excussa ala subnitidare viam
 subrigere app. 2, 66 ipsa tuum sexum subrigis, ille suum
 subripere *pro* subrepere (*cf. obripere*) X 2, 1 humanae condicionis subripientia vulnera (*cf. adm.*)
 substitubare VM II 474 qui pede substitubo
 succensus VM III 47 succensus graviter
 succiduus *i. q.* succedaneus IV 25, 9 coniux, avus atque priores | culmine succiduo regius ordo fuit
 succlinare (*i. q.* subvertere) VIII 12^a, 2 nullus ventorum turbo succlinans
 succus non succus (II 4, 11 *litterarum numero certum*)
 sudare VIII 3, 270 hyacintheo sudat honore manus VM II 300 et sudata tuis ut soler bella tropaeis III 402 rivos — sudans
 sufficere *i. q.* contentum esse IV 16, 12 sufficiens propriis nulla rapina fuit (*cf.* 18, 18 non propriis eguit, non aliena tulit)
 suffultus V 6 *carm.* 31 aeternae suffulti laude coronae VM IV 102 terribili officio — suffultus
 suggerere *cf.* app. 21, 7 sic me de vestris absentem suggero verbis
 suggestio V 6, 2 fluebant igitur lumina suggestionem suam
 suggillare III 4, 3 quasi *sopho* Pindarico compactus *tetraphos* pedestri glutine suggillatus
 suillus suellus VM III 376 gregis ora suelli (*sic codd.*)
 sulcare VM ep. ad Greg. 3 ut — illud opus — sulcarem I 22 gesta — et actus | — sulcavit vates Arator super *c. acc. locali* IV 2, 6 nunc super astra manet VIII 3, 204 iam super astra fuit
 superabundare III 2, 1 superabundantem pectoris — dulcedinem
 super accumbere, incumbere I 19, 13 quo super accumbens celebrat convivia pastor 20, 11 qua super incumbens locus est devexus in amnem (*cf.* III 12, 30) *cf.* VIII 3, 380 cuius membra prius, nunc super ossa premit (*adverb.*)
 superagere VM IV 165 pedibus superactis versus in altum
 superbire *de monte* I 19, 6 nec humilis nimium necve superbit apex
 supererescere V 6, 8 supererescente apice (*i. e.* littera)
 supereffero I 15, 69 inter reliquas caput haec super extulit urbes
 superesse *c. abl.* I 15, 100 semine Caesareo nil superesse potest

- superextendere X 6, 40 se superextendens effugit arma necis
 superi *i. q.* viventes app. 1, 163 si, velut opto, manent superis
 superincumbere app. 1, 136 nec superincumbens ultima verba dedi
 superinstare app. 19, 1 haec mihi festa dies longos superinstet in annos
 superinundare X 3, 1 copiosa cotidianae disciplinae doctrina superinundante refecta
 superlabi VM ep. ad Greg. 4 pluvia superlapsa
 superstes IV 4, 30 superstis opt. 28, 16 *praeter BL*
 VI 4, 29 *praeter GBL*
 supplantare X 1, 62 aut ab inimico cupiat supplantari
 supplicare III 2, 5 filium vestrum — pro me multipliciter supplico salutari
 surculum surculum V 13, 4 surcula, poma simul app. 22, 11 protraheret vites et surcula fingeret hortis (surcula *codd.*)
 susceptor IV 10, 14 susceptor peregrum
 suscipere *i. q.* accipere X 4, 1 nos — suscepisse gratificamur epistulas
 suspectare VM I 257 et suspectatur pini peritura ruina
 suspectus *active* V 1, 2 oculis suspectis, palmis extensis VIII 3, 241 ecce procellosos suspecta interrogatio ventos. — *cf.* X 2, 1 reddunt vota suspecta
 Syagrius V, 6 (*cf. ind. cap.*) variat cum Suagrius Syagrius; 6 *carm.* 35 (*versus a sinistra descendens*) Syagrius
 syllaba III 18, 15
 syllogismus V 1, 6 syllogismisque perplexis (sill. *L.*, *ill. rell. praeter AB*)
 symbolum XI 1 *passim* symbolum
 symphonia VM IV 48 plena suo cecinit symphonia flatu
 Symplegas III 4, 9 inter Symplegadas se mordentes (symphegas, sinphagus) VM IV 14 inter Symplegadas undas (symflegadis, sumflegadis)
 synagoga V 5, 30
 synaxis VIII 12, 1 pia saepta synaxis
 syncope in *perfecto*: 2. *pers.* VI 8, 49 sic mihi iucundam directi, Papule, proram. — *inf.* VM IV 352 solum discesse querellans
 synodus IX 1 *tit.* synodus *ABL* VM IV 345 synodi *PN* 385 *syn. praeter B.* — VM III 415 concilium — synodale (sin. *codd.*) 423 peragens synodalia (sin. *praeter PN*)
 syrma VM ep. ad Greg. 1 (schemata) suis affectare symmatibus
- tabifluus VM IV 430 cunctaque t. penetrasset — morbus talentum II 10, 9 ruituro structa talento 14, 21 caeleste talentum
 tanti *i. q.* tot V 5, 129 si patriarcha placet, quoniam natum obtulit unum, | qui tantos offert quam placiturus erit 6, 15 tantas ante se respicit quantas et post se transiit X 17, 39 tantos memorare sub ordine morbos XI 9, 7 portitor ad tantos missus non sufficit unus: | lassarunt totiens qui rediere pedes
 tantum ne *i. q.* dum ne VIII 3, 293 est etiam laudis stipendia poscere, tantum | ne premat *e. q. s.*
 tantum quantum, quam VII 1, 43 diligis hunc tantum quantum meliora parasti X 2, 6 tantum peregrinatio gravior quam mors dura notior (*expectes* quanto meliora, tanto gravior). — tantum *omiss.* III 12, 11 quantum crescit aquis, pisces vicinior offert V 1, 3 peregrini poculi quantum desuetum plus avidum
 taphos VII 12, 28 quorum nuda tapho membra sepulchra tegunt (tabo *codd.*)
 tardus *c. gen.* V 5, 89 mens est tarda boni
 Tartara *passim*, Tartaros (*plur.*) X 1, 21 Tartaro XI 1, 23, 42
 temerabilis II 4, 10 de sede pia pepulit temerabile guttur
 temporum variatio: *praesens et praeteritum* I 5, 9 tum — vestitur — processitque II 1, 1 dominus qua carne pendit | atque — vulnera nostra lavat 16, 123 eripuisti aliam — membraque restituens plus animae tribuis VI 8, 35 quaerunt nec poterant aliquam re-
- perire carinam VIII 3, 200 vulnera suscepit, sed tolerando fugit IX 2, 135 qui in solium David Salomonis contulit ortum, pro vice germani cum redit ipse patri X 6, 69 charta fovebat | atque — littera tinguit 11, 7 ecce dies in quo Christus surrexit — | — quando — solvit — | et revomunt app. 1, 124 *sq. cf. cons. temp.* VM I 159 *sq.*, 231 his quia palma manet, nam se male poena teneret II 167 se ut terror cresceret offert | et — generet 195 si nunc paeniteas, si nunc resipiscere velles 381. 382 III 34 exiit tunica algentemque obtexit amictu 412 ut — animaret | et — recreet 447. 448. — *cf.* I 2, 20 unde mori voluit, mors magis ipsa fugit. 12, 5 Emerius successit —, sed coeptum ut strueret, ferre recusat onus III 8, 2 ut quod plebs poterat, solus amore loquar. — *coni. praes. et imperf.* VI 5, 49 *sq.* si — premeret *e. q. s.*, *deinde v.* 53 si neque sic animum velit inclinare creuentum, matri praestaret quo simul iret iter. — *futur. et praes.* II 9, 9 vix dabit — aut — splendet III 8, 47 tempore quo veniet Christus, tunc omnia vobis — sacculus iste refert 13, 40 cum veniet dominus, stat labor ecce tuus IV 26, 91 nubibus invecus cum venerit arbiter orbis et tuba terribilis commovet arma polis VI 5, 67 spectabo — oblectetque VIII 20, 9 quando reposcet, vestris redit usibus arvom et domino proprio restituemus agrum IX 2, 129 tunc — gaudebitis — cum inter sideres cernitis esse viros 132 dabit — (134) refert X 1, 49 cum consortes facti fuerint, nos facultatem non amittimus, sed augemus VM IV 462 cum pretio non possit emi — aut animae mercari vita valebit. — *cf. consecutio temporum*
- tendere VM I 142 ducitur exilio qua longa Seleucia tendit. — *i. q.* extendere I 8, 2 angustosque dies tendit honore fides *cf.* II 2, 25 tensa laxa viscera 3, 7 tensus in his ramis III 9, 6 adhuc nocte brevi tendit in orbe diem 17, 10 pinnula tensa VII 12, 67 quantum se tenderet aetas (*cf.* extensos — annos III 13, 43 extendit — diem IV 1, 2 palmis extensis V 1, 2). — *i. q.* temptare IX 7, 53 Libycas harenas | ante per litus numerare tendat VM I 38 ego tendam texere sertam 198 usque ad vestibulum domus illum ducere tendens, *cf.* II 267 mox Clarus monachum Martino ostendere tendit (*ludens cum ostendere*) IV 98 lento pede pergere tendam
 tenebra X 17, 36 est quibus in tenebra lux deus atque via (inta, intua, interna, hinc vita *codd.*)
 tenere *i. q.* tendere app. 1, 69 quantum terra tenet tantum divisit amantem 71 quo vota tenent meliora parentum
 ternus trinus *cf.* III 6, 52 et trinitatis opem machina trina sonet 12, 31 ordinibus ternis extensaue machina crevit
 testificatio *i. q.* testatio: praef. 6 sub testificatione divini mysterii
 tetrarcha XI 1, 28
 tetrastrophos III 4, 3 quasi sofo Pindarico compactus tetrastrophos
 texere II 8, 3 victores texere libris VI 5, 22 texere flenda X 1, 52 quam mirabiliter orationis huius ornatus sit textus XI 1, 16 textus ordo, *cf.* VIII 3, 3 plaudentia brachia texunt
 textus V 6, 13 opus — uno textu quadratum (*a texendo translatus*)
 thalamus *passim*
 theca gladii spur. 1, 211
 Thecla Tecla IV 26, 97 Tecla *codd.* VIII 1, 46 teclam *CM* 3, 34 tecla *praeter P¹* 171 teclam *M dett.* 4, 14 teclae *praeter S¹ etc.*
 thema V 6, 1
 Theo — Theu: Theu- metro *flagitatum e. g.* IV 9, 38 carmina Theodosius (theod. *DGB*). — Theo- metro *flagitatum e. g.* IV 25, 8 hic properante die Theodechilde iacet (theud. *codd. praeter G*)

- theologia V 1, 7
 theoria V 1, 7
 thesaurarius X 17, 17
 thesaurus *passim*
 Theudechildis *nom.* Theodechilde IV 25, 8 (Th. iacet).
gen. Theudechildae IV 25 *tit.* — *voc.* Theodechilde VI 3, 8 (Theud. *opt.*) — *abl.* Theudechilde VI 3 *tit.* — *cf.* Brunichildis in *ind.* *nom.*
 thorax VII 12, 113 per thoraca meum ducas precor oris aratrum VM III 399 thoraca — indutus
 Thoringia Thoringus Thoringia *non* Thuringia VI 1, 75
 toringia G, toringia *rell.* 1^a, 11 Thoringo *codd.* VIII 1, 22 terra Thoringa (toringa AG) *cf.* app. 1
 thronus *passim*; thronum VM IV 213 in sublime thronum procedens
 thyrsicus: praef. 5 convivam thyrsicum (tyrsicum *codd.*)
 tinnilis VM IV 39 movet fauces lyra tinnile plectrum
 tintinnus i. q. tintinnabulum II 16, 49 tintinnum rapit alter inops — | qui — solet.
 tiro tirocinium II 13, 8 tyro *praeter* A IV 4, 11 tyro CG V 1, 7 tyrocinio AL X 19, 15 tyrone DBL
 togati VM II 402 superans fora iura togatos
 tonare III 8, 12 cuius et a proavis gloria celsa tonat
 tonitru *nom.* tonitrus VII 14, 29. — *dat.* tonitru X 2, 17 (tonitruo F). — *abl. sing.* tonitruo III 4, 2 tonitru VIII 1, 9. — *nom. plur.* tonitrua III 4, 1
 tonsus i. q. obtusus VM I 332 exacuens rabiem, sed cordis acumine tonsus
 topazus (topazos) topaziacus X 10, 18 alba topazus onyx VM I 136 topazos III 463 topazus 516 -os PN IV 323 -os *opt.* spur. 1, 312 topazus. — *adject.* VM II 453 ast illos armilla topaza decorat VIII 3, 273 pulchra topaziacis ornatur zona lapillis
 torcular V 6, 2 ut — quod iste torculari in fletu ille apothecaret in fructu
 toreuma VIII 3, 301 thoremata *praeter* GL VM II 80 thoremata *praeter* LS
 Toroni Toronensis *non* Tur. fere, *cf.* III 1 *tit.* Tur. BL (*om. rell.*) 4, 7 Turonis *codd.* V 3 *tit.* Turonicos *praeter* R 4, 2 Turonicum *praeter* L 8, 5; 9, 2 Turonis *codd.*; 10, 2 Turonis *praeter* M¹LG² VI 5, 229 Turonicas *praeter* (M) VIII 11, 2; 15, 2 Toron. *praeter* F X 6 *tit.* Turonicam F X 7 *tit.* Turonici M VM IV 630 Turonum *codd.* etc. (*cf. ind. nom.*)
 totus IV 7, 14 totus ad omne bonum 11, 12 sic fuit ut iam tum totus ad astra foret VM II 489 quia totum praestat amicis app. 21, 1 sic hesterni dies totas mihi transtulit horas. — in totum VI 2, 110 omnibus in totum factus es omne bonum
 toxica IX 9, 16
 trabea VM II 455 alter palmatae, trabeae nitet alter honore
 trabeatus II 14, 17 cingitur angelico virtus trabeata sonatu app. 2, 94 plebs trabeata
 tractare i. q. cogitare VM I 80 hostis compendia tractans 346 vir quidam tractans Martini de nece II 305 tractat neque verba relaxat
 tractus de tempore III 14, 27 tempora longaevae teneas felicia tractu
 trahere c. *inf.* II 14, 6 traxisti fortes subdere colla viros transcursus *partie.* III 1, 1 ante paucorum dierum volubilitatem transcursam
 transfretare IX 7, 25 non leve est nautae rate transfretare
 transigere IX 2, 87 quod trahimus noscendo, sine hoc non transigit ullus (transiit GB)
 Treveri Treverensis *non* Treviri *ubique*
 triades pro trias (trinitas) V 2, 1 lumen apostolicum cum spargeret una triades. — *cf.* monades etc.
 tribuere c. acc. c. *inf.* X 11, 26 quos tribuit celso regna fovere deus
 trimetrum IX 7, 43 Sapphicum quantum trimetrumve adornet | dulcis epodus (tomearva *codd.*)
 tripudiare VIII 3, 4 trepidare *codd.*
 triumphare c. acc. XI 1, 42 triumphato Tartaro — victor regnat in caelo
 tropaeum II 2, 2 tropaeo ABL III 9, 86 tropea G, trophea *rell.* XI 1, 23 trophaei trophei *praeter* G VM II 343 trophei *praeter* N
 tropus VII 8, 70 sic variante tropo laus sonet una viro praef. 1 tropis — coronati X 9, 54 reddebantque suos pendula saxa tropos 60 collibus et fluviis vox erat una tropis 11, 4 mulceat aures fistula blanda tropis
 trutinare III 23, 6 nec trutinato sophum VM IV 22 (monile quod) nec mordax gemino forceps trutinavit obunco
 tueri *passiv.* VM IV 82 liquor interior facit exteriora tueri 334 praecipit Ithacium tum armorum iure tueri 432 cuius honor tumuli facit hic sua rura tueri
 tumere tumescere tumor de colle *sim.* I 6, 14 colle tumente 19, 8 hinc iacet, inde tumet 20, 9 planus tumor exit in altum III 10, 12 haec tumet, ille iacet 12, 1 mons — tumescit
 tunica *passim* tunica (I 5, 7 A X 6, 109 ABM 110 M 10, 17 *det.* etc.) ferrata VM III 402
 turgere VM I 149 qua Gallinaria turget | insula tutamen IX 1, 25 spes et tutamen in armis
 tutari *passiv.* app. 23, 21 muro tutaris opimo VM IV 83 quem tutari decuit sua tegmina texit
 tympana II 9, 59
 typus X 1, 48 Adam qui est in typo spiritus VM III 204 ecclesiaeque typum campus generosior explet
 tyrannus *passim*
 Tyrrenus: VM IV 404 tirrenum terrenum *codd.*
 u et o *cf.* -ulus -ulentus. — fulgur fulgurare incolumis iucundus modulamen suboles tunica
 ultime i. q. tandem VM II 198 erroneque tuos damnares ultime index
 Vitrogotho *nom.* VI 6, 23 (ultrogotha BL). — *gen.* VI 6 *tit.* ultrogothonis (ultrogothae C, *cf. adm.*)
 -ulus -olus *cf. ind. cap.* I 5 cellula] cellola AR. — parvulus III 1, 2 AMD 12, 7 A IV 17, 5 A IX 1, 3. 139 *opt.* X 8, 28 A VM I 29 N. — rusticulas *codd.* II 5, 2 ruculas V 5, 107 A VM I 271 *opt.* — *cf.* epistula frivolus. — -ulentus -olentus: praef. 3 florolenta *optimi*
 um pro o e. g.: praef. 2 mundo] mundum ACM II 6, 28 triumpho nobili] triumphum nobili fere *codd.* III 7, 31 in medium fort. *scribend.* in medio 8, 20 fort. in ingenio 24, 9 alloquio] alloquium *codd.* 28, 7 cuius in ingenio seu formae corpore pulchro (ingenium *codd.*) V 5, 128; 7, 12 VII 10, 11 aratro (aratrum *codd.*) VIII 2, 11. 12 alterutro (alterutrum *codd.*) 3, 64; 12^a, 10 auxilio VM III 415 Nemauso *praeter* Pl, *cf.* o pro um
 umbrare app. 1, 87 in excisis umbrantia rupibus antra VM II 255 falso umbrabatur honore
 umor humor e. g. II 16, 115 humor BL V 1, 2 humectarer BL VIII 3, 216 humore *praeter* C VM IV 85 humor *codd.*
 unde i. q. ubi (*per attractionem*) XI 22^a, 6 unde prius fuerat huc revocatur adeps
 undifragus III 4, 1 per undifragos vestri fluctus eloqui VII 25, 2 cursibus undifragis ut ratis iret aquis app. 1, 107 per undifragas transissem puppe procellas
 undivagus VM III 485 undivagam — harenam
 unguifer (i. e. unguinifer) VM I 497 effugit unguiferum languoris sarcina tactum
 unianimis I 12, 14 (unanimes G) III 24, 10 (unanimes GBL) VI 9, 10 unianimes app. 7, 2 omnibus unanimes. — *cf.* exanimus. — semianimem VM II 157
 uniter V 5, 55 unius estis oves, heu, cur non uniter itis?
 unitus X 1, 12 unita (domus) ruinae non subiacet app. 26, 3 tertius unitus tria munera porto duabus

- urguere, non urgere: hoc fere restitutum in archetypo codicum BL. — IV 26, 137 tu quoque ne lacrimis urgas pia fata iugalibus (uras codd.)? V 6, 13 urgues] urguis opt. — c. inf. V 6, 13 urgues me praecipitem per ignota transire
- ursus VII 4, 22 ursus onager aper
- urus VII 4, 19 cervi caprae helices uri (ursi codd.)
- ut pro acc. c. inf. cf. credo, novum est, alo. — ut tempor. cum coni. e. g. VM I 299 rursus ut — cuperet — | rustica turba vetat III 250 ut — invaserat | et — iret. — ut c. comparat. pro quam c. superl. VII 20, 11 tamen ut quoque longius opto | vivas. — ut subauditur ex relativo V 5, 78 vivere quo possint aut daret arma fides, | legati occurrunt
- uti c. acc. IX 2, 127 utentes niveam per candida pectora pallam XI 19, 3 medicus quod non iubet uti
- uterge decl.: gen. VII 5, 23 lis est regionis utraeque dat. VM II 37 morti subduxit utraeque. — utrique de duobus I 15, 37 pariter floretis utrique (ecclesia et episcopus) III 6, 26 spes in utrisque (Domitiano et Victorio) manens, sequitur v. 28 utrique de Domnulo et Romachario V 5, 149 me quoque vos humilem pariter memoretis utrique (Avitus et Gregorius) VII 7, 47 fultus utrisque bonis 19, 2 si simul hos unum pectus utrosque tenet (de Flavio et Euodio) VIII 3, 395 munus tribuatur utrisque (Fort. et Agneti) XI 6, 9 mater Radegundis utrosque — | progenisset (item) app. 6, 13 regiones — utrasque 9, 35 utraeque (Agn. et Rad.) 28, 13 utrisque item VM I 60 inter utrosque inopes 501 utrique (Petr. et Paul.). — cf. VII 7, 17 qui geminis rebus fulges, in utroque paratus VIII 6, 11 fort. scribend. utraeque
- uu cf. ind. nom. Euodius Waldo. — in carmine quadrato II 4, 7 Euuae V 6 carm. 3 Eva litterarum serie firmatum (III 9, 99 Euua CM¹ IX 2, 4 Euua ACM¹ X 2, 3 Euua AMD etc.)
- vacat c. acc. c. inf. VII 10, 14 sic facis ut populum non vacet esse reum
- vacuare i. q. irritum reddere IV 26, 70 huic quia mercedis non vacuatur opus. — cf. VM I 139 vacans ratione sophistas
- vacuus V 5, 145 non fuit in vacuum quod te provexit alumnum IX 1 29 non fuit in vacuum sic te vocitare parentes VI 5, 129 frangitur et densus vacuis ululatibus aer
- vagare VM I 475 imperat ut prodit si nuntia vera vagarent (potuit vagentur)
- valere V 5, 138 qui Fortunato non valitura iubes. — c. inf. pass. II 16, 55 nil valet abscondi, nil claudii nile teneri X 1, 1 ut nec verbis exequi — neque ipsa valeat cogitatione pulsari 14 a quo deus pater sanctificari valeat VM III 392 belligratori valeat ne femina iungi IV 463 aut animae mercari vita valebit
- vaporifer VI 10, 5 vaporiferum — astrum
- variatio constructionis: infinit. et coniunctio e. g. VM II 204 maculas detergere venit | vulneribusque suis curaret ut ulcera mundi 230 ait ad sese quod caelitus angelus iret | et reserare sibi — | et volent III 442 exponens — | quis color atque habitus — | et sermone pari placidam dixisse salutem. — cf. VM IV 625 sq. — IX 3, 1 post tempestates — | post validas hiemes — | flamine seu rapidi rura gravante noti | succedunt iterum vernalia tempora mundo cf. anacoluthia, particip. etc.
- variatus i. q. varius VI 2, 85 si veniant aliquae variatio murmure causae VIII 4, 19 sardonichum variatio lumine
- ve i. q. que II 16, 55 nil valet abscondi, nil claudii nile teneri (cf. nece) V 6 carm. 22 (carm. quadr.) prodiit inde salus matutinae lucerna 34 ipsave libertas VM IV 675 quove. — in interrogatione VII 12, 27 quidve poema potest? VIII 3, 287 quidve loquar humilem? 305 quidve animum dulcem memorem
- vegetare vegetare III 9, 107 immaculata tuis plebs haec vegetetur in ulnis (scribendum vectetur) VII 4, 3 dicite qua vegetet carus mihi Gogo salute (-et et dett.). — cf. VII 20, 7 vegetus fere codd.
- vel i. q. et III 23^a, 4 ima vel alta tenet IV 7, 4 carmine vel dulci cogor amara loqui V 1, 10 vel apud eos e. q. s. 10, 8 mihi vel reliquis VIII 3, 297 Sapphira vel mulier e. q. s. 12^a, 7 loci sui vel personae totiusque regulae 13, 4 stirpe vel arce pater IX 1, 22 terra vel astra 106 (secundo loco) 5, 8; 13, 2 (sec. l.) X 2, 1; 3, 1. 4; 7, 38; 8, 17; 12^a, 1; 15, 1 XI 9, 11; 17, 2; 23, 9 app. 5, 8; 6, 7; 21, 14 VM I 228 III 275 IV 309. — spur. 1, 253
- velificare VM IV 405 velificante volatu
- velut i. q. ut app. 1, 163 velut opto VM III 293 velut ex stipulis coqueret se flamma camini
- venditus IV 12, 16 vendita res pretio non fuit ulla suo venerari pass. IX 13, 11 Mummolus egregius veneretur
- venerator X 3, 4 veneratorem vestrum, portitorem praesentium
- veniabilis II 5, 1 veniabile signum (crux)
- venialis III 3, 6 sit veniale precor quod tuus edit amor app. 13, 10 sit veniale precor
- venire c. dat. I 15, 80 rite ministerio te tribuente venit
- venti cf. VM II 76
- ventositas X 1, 37 per ventositatem snae superbiae extinguitur
- veraedus VM III 300 arte nova cursor, bove nempe veraedo (veredo codd.)
- verbigenus VM III 158 nec sacra verbigeni (sic codd., non verbigenae) fluere super unda Tonantis
- verbum simplex pro composito cf. ducere ferre premere rapere tendere
- verbum substant. omissum cf. est
- vergere alicui aliquid VM IV 530 sancto convicia vergit verna i. q. ver VII 6, 12 flores quos dare verna solent vernalis III 9, 10 cum bene vernaes reddidit annus opes
- vernari (vernare passim, cf. IX 2, 121 XI 8, 11 app. 1, 168) III 4, 6 per vos — Favoni sibilo modulante vernatur
- versus in VM IV 165 pedibus superactis versus in altum
- vestitus cf. VIII 3, 263 sq. IX 2, 123 sq. VM II 451 sq. III 34 sq. IV 322 sq., cf. singula
- vestri i. q. vestrum IX 2, 139 qui medius vestri reptans per colla parentum
- vetare III 9, 70 ut tegat inclusum rupe vetante lapis 10, 18 et fluvium docilem monte vetante trahis X 7, 52 noxia de vobis ipse venena vetet XI 21, 1 si me non nimium pluvialis aura vetaret app. 1, 88 ferventem affectum nulla pruina vetat VM IV 177 agricolaeque manum tritura vetaret adempta
- veteratus X 2, 4 veterata machinatione decipulae (invet. BL) VM I 121 Christi iuvenem veterata placula torquent
- veteri abl. VI 5, 362 deposita veteri nunc stola pulchra tegit X 6, 75 nam veteri fuerant haec funditus eruta lapsu
- veternus i. q. veteranus V 5, 39 non pudeat meliora sequi vel tarda veternos (veternus codd.)
- viare VIII 2, 9 aequali calce viantes IX 7, 31 si minus possum pedibus viare
- viaticum i. q. iter: praef. 5 inter haec extensa viatica VI 5, 127 deducit dulcem per amara viatica natam vibrare se III 4, 2 tanta se renidentis eloquentiae lux vibravit
- viburnum XI 25, 17 segetes viburna salietum
- vicarietas V 6, 17 confidenti vicarietate servitii X 4, 2 nobis velut in vestra vicarietate fieret amplectenda

vicibus I 15, 35 aula dei et pastor vicibus sibi praemia reddunt
 vicissitudinem *i. q. vicem*: praef. 6 hanc saltim obtemperandi vicissitudinem reprensurus
 videor *c. acc. c. inf.* VII 12, 99 saepe etiam videor dare te pia dicta relatu
 Vilithute *nom.* Vilithute decens IV 26, 7 (vilithuta *L.*)
gen. Vilithutae *ibid. tit.*
 vina *cf.* VM II 80 *sq.*
 vindicare I 2, 11 vendicat *M.* III 4, 6 vendicant *L.*
 virere I 8, 6 gloria martyrii cuius opima viret 13, 11 nunc — viruit renovata vetustas 15, 44 quo renovante virent III 3, 10
 vir illustis IV 18, 6 Basilium illustrem maesta sepulchra tegunt VII 11 *tit.* ad Iovinum *inl.* ac patricium et rectorem provinciae X 2 *tit.* ad virum *inl.* Salutare III 3 *tit.* dominis *inl.* cunctaque magnificis § 1 *inl.* ac magnifica celsitudinis vestrae gratia *cf.* 4
 viritim (*vis*) *i. q. vehementer*: praef. 4 viritim flagitas, ut — proferrem
 virulentus X 2, 3 virulentae suasionis poculum
 viscatura *i. q. virga viscata* V 6, 11 velut plumis *inlitis* quinquifida viscatura tendebat
 visio *i. q. oculi* I 16, 64 solet stupere visio
 vivificare VII 12, 46 et redit ex tumultu vivificatus homo VM I 196 vivificatus enim gressum meditando rediscens 427 vivificata pedum geminis stetit arca columnis III 195 simul infans vivificatur
 vocare *c. inf.* IV 10, 4 perverso voto flere sepulchra vocor
 vocativus *pro nominativo* III 8, 27 cuius ad ornatum bone cultor iugiter instans — nupsisti ecclesiae 11, 6 non moriture manes IV 15, 8 ille deo vivit, tu moriture peris VI 10, 61 non aliquo nobis abolende recedis VII 1, 40 et domini mores serve benigne refers IX 1, 59 multimodis perpesse minas tua regna resumis. — *vocativus cum nominativo alternans* III 24, 5 Anthon, mihi care pater, venerande

sacerdos | atque meo semper corde tenendus amor IX 5, 6 ostensus terris, mox quoque rapte polis
 volis 2. *pers. praes.* XI 5, 10 an nimias noctes anticipare volis? (voles *BL*)
 volumen I 20, 1 retrahorque volumine curae
 vos vester *pro tu tuus frequenter. variat inter pluralem et singul. e. g.* I 1, 19 prosperitas se vestra probat, quae gaudia supplens intulit egregios ad tua vota viros III 1, 3 ut — praecipias —, quatenus — ostendatis VI 3, 7 cernimus in vobis — | ornasti *e. q. s.* VII 10, 21 meritis reparetis ut illum | quem pariter tecum *e. q. s.* 16, 35 vos non mutastis honores | successorque tuus tu tibi dignus eras
 vulnificare X 2, 3 vulnificavit cunctos infelicis arboris adquaesita possessio
 -xs-: *in compositis cf.* exsequi X 1, 1 praeter *M.* exsolvens *codd.* V 1, 11 exsors (I 10, 3 exors *P.*) exsul I 5, 3 *P.* V 18, 8 *MG* VI 5, 20 *DG* exsuperat *codd.* III 6, 10. — *xs abundante s raro* (I 6, 10 amplexu *C.*)
 y et i *cf.* amethystus archetypus Archyta beryllus chelys chrysoprasus crystallum diptychus elysium Hippolytus Libye lychnus lymphia lyricus mysterium sardonius Syagrius syllogismus synodus
 zelare I 16, 89 zelante fido pectore
 zelator V 6 *carm.* 13 serpens elatus, zelator, larveus hostis
 zezania V 2, 41 de satione dei zezania vulsit amara (*ziz. GBLR*)
 zmaragdus *sic ubique praeter deteriores* (smar. I 5, 18 *BLR* V 1, 1 *ML* VI 1, 110 *MR* VIII 1, 31 *Σ dett.* 3, 264 *dett., etc.*)
 zmaragdineus VIII 4, 18 (sm. *Σ dett.*)
 zona VIII 3, 273 pulchra topaziacis oneratur zona lapillis IX 2, 128 purpureamque togam fulgida zona ligat VM III 466

II

INDEX REI METRICAE

Aāron II 9, 31 Aāron IX 2, 25.
 Abrahā Abraham II 5 *ext.* reddis Abraham V 5, 45 credit Abraham. — VIII 3, 12 inter quos Abrahā est IX 2, 21 quid patriarcha Abraham 131 Abrahā qui semen adauxit
 Adam ubique
 -ādes -idis *nomin.* *cf. infra* cycladis et in *ind. gramm.* monades Persidis triades
 adhuc spondeus in secunda acutus I 20, 23 ut tamen adquirent adhuc fabricanda decorem IV 26, 11 tempora cui poterant adhuc in flore manere V 14, 11 quaero adhuc X 6, 115 ut cum adhuc cinere adpersus (*iambus cf.* X 19, 7) *similia infra sub h*
 Aedui VM I 325 post Aeduorum templum dum evellere vellet
 Agripina III 14, 3 Agripina Colonia
 alacer II 9, 61 rapit alacer ille VI 5, 232 alacris exit aquis (*cf.* IV 26, 39 dulcis ovans alacris VM III 92 nunc alacer saltu)
 Alagisilus Alagisilus VII 21, 2 hinc Alagisile decens. — *cf. syncope*
 allitteratio *e. g.* I 1, 9 culmen cui culmina conditis 9, 9 Vernemetis voluit vocitare vetustas 13, 11

melior via viruit renovata vetustas 15, 65 cunctos huc currere cives II 13, 3 caelos qui clave catenat III 7, 33 altius, ut stupeas, arce ascendente per arcus | instar montis agens aedis acumen habet V 2, 62 sic placeas regi poste patente Petri 18, 9 proprium pietate parentum | conciliate polo quaeso precando deum VI 5, 63 differte dies dum disco dolores VII 12, 92 et quasi blanda loquens oscula libo labris VIII 3, 112 promptus amore colens quo alter amator abest 10, 5 surgere semina sulcis X 6, 91 fabricam picturae pompa perornat 8, 1 si praestaretur praeconia pandere regum 10, 23 hic veteris virtute viri 19, 11 Vasco vagus arma pavescat XI 24, 2 rogo suppliciter, suscipe sume libens VM I 292 fugiebant flamina flammis II 344 vibratus verbere verbi 352 neque fulgida forma fefellit 428 cute corde colore IV 342 Leucadio pariter pro praeside prompta precatrix. — *cf. ind. gramm. s. cumulatio antē spur.* 116 ante Luciferum (antea *PQ*)
 antea dactylus II 9, 38; 16, 42 IV 25, 14 VI 2, 92; 5, 101, 107, 111; 6, 21; 10, 49 VII 1, 16 VM III 89. — *cf. postea*
 Anthēmius III 28, 5 Anthēmi 29, 1 (anthemi *G*)
 aperiebam XI 23, 3 os aperiebam (*cf. adn.*)

Apollināris VM IV 684 rursus Apollinaris
 Apollōnius VI 8, 6 quam sit Apollonius
 Arātus VII 12, 25 Archyta Pythagoras Aratus
 archidiacon VM III 38 stupidus hebet archidiacon
 Archyta VII 12, 25 Archyta Pythagoras
 Arelas Arelatensis VIII 3, 40 Arelatense decus 157
 decens Arelas
 Armōricus III 8, 3 regio A. in orbe
 -as 2 imperf. corrept. VI 5, 97 nutribas ut aegra
 Athanāsius V 3, 37 fortis Athanasius VIII 1, 55 acer
 Athanasius
 Augustidunum V 6 carm. 1 Augustidunensis opus tibi
 solvo Syagri
 Basilius V 3, 40 Basilius rutilat VIII 1, 54 Grego-
 rius Basiliusque
 beryllus VIII 3, 263 radians diadema beryllis etc. (cf.
 ind. gramm.)
 Bodegisilus Bodegisilus VII 5, 2 dux Bodegisle loqui.
 — cf. syncope
 Borinus VM I 290 flamma volans Borinas c. q. s.
 brevis syllaba consonanti terminata in arsi pro longa
 (fere in caes. semiquin.) II 1, 13 nullum uret aestus
 (potuit aestus nullum uret) 17 appensa est vitis ||
 inter tua brachia 6, 25 (dim.) fundis aroma cortice
 III 134 2 retia vestra, pater || oneroso (honoroso C)
 V 2, 69 qui fuit antistes || Arelas (cf. VM IV 218)
 IX 1, 111 legibus arma regis || et VM I 409 ut
 senis illa patris || oculorum clauderet orbes II 75
 quod fert merides arctos occasus et ortus 120 qui
 grave succubuit || Aquileia protinus urbe III 321 et
 sine voce favet || armo iactata priore (armo corrupt.)
 IV 120 tu requie frueris || et sustinet ille labores
 511 ac per opertum aperit || et in invia 635 si
 tamen urgueris || ut adhuc 709 arva capax, pelagus ||
 intrans. — cf. hidem
 — in thesi pro longa IV 1, 19 gaudet arrisit corrupte
 V 6 carm. 29 sero vera data est vitalis emptio morte
 cf. adn. VII 8, 59 sic per ascensum corrupt. (cf.
 adn.) IX 9, 29 hic quod fana micant et instaurata
 quod extant (scribend. a te). — cf. cuius, nec
 — vocalis pro longa II 8, 5 fort. una quod est habile
 (habilem codd.) de magnis magna fateri (cf. masc.
 pro neutr.) VII 10, 15 sollicitudo tua reliquis fert
 dona salutis. — cf. pentametri med. syll.
 búfalus VII 4, 21 validi bufali
 Caecilia Cecilia I 2, 23 Cēcilia (Cicilia optimi). — cf.
 VIII 3, 171 Caeciliam
 caesura regnat semiquinaria; quae in voce monosyllaba
 fit III 8, 3 ultima quamvis sit V 11, 3 dulce vi-
 dere mihi, at si desit copia cerni 14, 13 se voluisse
 dare et iurantes ordine testes 21 discute distinge
 ac, si sit secus, eripe VI 1, 28 vota facit qui nunc
 86 ut pater et rex sit 5, 345 nec felix vota aut
 infelix funera vidi IX 1, 131 tempore sub longo
 haec 147 regibus aurum alii aut 5, 11 vivis honore
 ergo et X 6, 51 collecto morbo huc 8, 5 vos qui-
 bus et speculum et lux et dulcedo manetis 9 hic-
 que parentela et patria et tutela coruscet 9, 61 quo
 recreet populum, hoc exquirat 19, 1 venisti tandem
 ad quod debebaris app. 9, 37 officio vestro ad nos
 migret VM praef. 37 credere tunc potero ad por-
 tum 39 ferte precanter opem et de verbo I 105
 illa istum mundo, hic illam 186 mox tamen ore
 precem ut viventis 297 urere qui solet a se ipso
 302 et 303 ad II 87 et 102 ut 327 tunc III 110
 cuncta veneni vis 404 et IV 43 hic 193 et 244
 ut 305 ex 478 et viguere spe. — spur. 1, 9 ut
 23 et 51 in 85 hoc 113 qui 115 in 153 et
 163 in. — cf. 6, 53 adde medullata in templis
 holocausta, sacerdos XI 25, 5 nam me digressum a
 vobis (fere in voce gravi)

caesura semiseptenaria fere incisione post secundam arsin
 fulcitur; praeterea incidi solet post tertium trochaicum
 ut caesura in voce iambica fiat (I 1, 13 invitat locus
 ipse deum 19 prosperitas se vestra probat 2, 15
 Vitali domus ista placet 5, 23 imperiis parere tuis
 6, 3 nec patitur differre diu 9, 21 nunc specie
 suadente loci 11, 7 quo vitae claudente diem 15
 membrorum contemptor erat 12, 3. 7. 17. 21; 15,
 31. 51. 59; 17, 7; 18, 17; 20, 7. 15; 21, 19. 29.
 33. 43. 59 etc.). — non post tertium trochaicum, sed
 incisione post secundam arsin fulta II 4, 1 dius apex
 carne effigians 9, 31 ipse tamen sensim incedit
 III 6, 33 tempore qui longo adventu 23a 5 sic,
 praesul, splendore animi 29, 9 non licuit mandata
 animo committere caro IV 26, 97 hinc mater, hinc
 sponsa Agnes 141 praesertim quam sensu animo
 V 14, 9 figo pedem, suspendo aures VI 2, 83 quid
 repetam maturum animum 5, 137 haerebant in se
 amplexae cf. 145; 195 plus genetrix suspensa animo
 219 Thrax Italus Scythia Persa Indus 317 audita
 de morte una VII 7, 11 fundatus gravitate animi
 IX 2, 67 coeperit ut tegere arentes X 6, 115 ut
 cum adhuc cinere adpersus XI 26, 17 nam vobis
 parere animo app. 2, 65 VM II 254 III 55. 79.
 235. 298. 487 IV 49. 348. — spur. 1, 77. 95.
 143. 207. 227. 331. — non antecedente incisione
 III 9, 35 legibus inferni oppressis super astra mean-
 tem 79 inferus insaturabiliter cava guttura pandens
 14, 7 quos semel adfectu adstringis V 2, 53 vocem
 euangelicam expectans VI 1, 34 lege maritali am-
 plexu est 5, 27 hoc ubi virgo metu auditque ex-
 territa sensit 10, 27 ast ego posthabeo affectu 35
 partibus Italiae advecto 69 Albino eximio Heliae
 VIII 18, 5 munificumque patrem aequaret X 5, 7
 quique redemptorem e caelo 7, 51 qui percusso ho-
 mini abstraxit 13, 7 exulis auxilium, errantis via
 17, 19 hac animatus ope exposcens app. 2, 29 axe
 sub occiduo audivit VM I 91 mentitus speciem hu-
 manae 117. 140. 144. 151. 154 et vivente viro in-
 tra se 261. 462 II 389. 442 IV 77. 411. 491
 spur. 1, 53. 79. 101. 177. 235. — cf. III 6, 53
 XI 25, 5 VI 5, 145 IX 13, 5 (v. caes. semiquin.,
 negl.)
 — neglecta app. 3, 15 tale venire diu expectavi mu-
 nus amantis VM III 34 exiit tunicam argente-
 que obtexit amictu. — VI 5, 145 nec minus hic
 sine te errans et peregrina videbor (cf. adn.) IX
 13, 5 quod valco facio: absens vel dependo salutem
 Calchēdon VIII 3, 169 Calchedon offert
 cāmelus VM IV 624 hispida cameli
 candelābrum V 5, 7 supra candelabrum positi 125
 inter candelabros IX 2, 118 aut quasi candelabris
 spur. 1, 219 candelabrum pulchrum
 carmina acrosticha III 5 FORTUNATVS IX 5 DAGO-
 BERTHVS. — quadrata II 4. 5 V 6 spur. 2. —
 serpentina III 30 app. 19. — distichon V 5, 51
 cātholicus VI 1a, 29 catholico cultu IX 1, 144 sis
 quoque catholicis et passim
 cēremonia I 11, 23 peragens c. templo etc. (cf. ind.
 gramm.)
 charisma VM IV 416 Christi charismata
 -childe voc. cf. Theodechildē VI 3, 8 Bertchilde
 VI 4, 1
 Chlothārius VII 16, 33 Chlotharii rursus
 Chrysippus VII 12, 25 Cato Plato Chrysippus
 chrysoprāsia VM III 468 mixto chrysopraxe beryllis
 cilicium X 7, 13 per dura cilicia
 cinetōrium spur. 1, 100 cinetoriumque fides
 clausulae versiculorum in hymnis inter se consonantes:
 I 16 quattuor ab initio stropharum quaterni versus,
 sequentium terni binive vel alterni similiter cadunt
 exceptis tantum strophis 25—28 et 73—76. cf. II 6
 commoverere app. 1, 120 ut vel ad exequias commo-
 verere meas

conecto VI 1, 119 pretiosa conexuit uno 135 sint
colla conexa sub uno
confitereris IV 9, 26 confitereris ut hunc ad sua mem-
bra loqui
coniugatio in e cf. commovere confitereris mereretur
moveret teneretur
contionator VM II 403
conubium VI 1, 30 conubium mens casta petit IV
12, 11 conubio iunctus simili
crāmum XI 14, 2 hic ubi crama rapis
creatura II 15, 8 creatura dei cf. VI 4, 16 quando
creatori forma creata places spur. 1, 218 atque
creaturae
cui et cui I 16, 29 hoc si cui sit debitum 58 cui
redit felicitas VIII 3, 98 ipsa cui genetrix. — III
22, 8 ut cui lingua rudis IV 5, 14 quis cui maior
erit VM I 31 dediscens et cui tantum. — cf. VIII
8, 1
cuius trisyllabum VI 1, 135 cuius amplexu VII 5,
22 cuius ad laudem
cycladis cycladis (cf. sub -ades -idis) VIII 3, 271 cy-
cladem fila catenant. — VM III 467 cycladis aut
qualis
Cyprianus VIII 3, 153 Africa Cyprianum
daemoniacus VM I 474 quendam ex grege daemoniacum
daps dāpis VII 24⁵ 3 qui venit huc nostrae dapes
cognoscere mensae (corrupt.) dāpes e. g. XI 8, 7
defecerit I 6, 20 si pede defecerit, lumine tractus adit
dehinc monosyllabum I 11, 7 IV 13, 11 VI 1, 40
VIII 3, 13 VM II 278. — spondeus dehinc II 4, 6
V 6 carm. 24. — dehinc II 4, 8 IV 2, 7
diēi VII 21, 13 qui mihi festivae diei duplicastis
honorem VM III 433 diei geminante sub hora
dimetri iambici: accentus verborum fere in arsi quanti-
tate nusquam neglecta. accentus cum arsi pugnat in
bisyllabis initio versus positus, quibus subinde subi-
citur iambica vox (I 16, 44. 58. 69. 74. 80. 86. 92
II 6, 2. 6 cf. 24) praeterea iambica vox secundo
loco I 16, 29. 45. 47 bisyllabum tertio loco I 16,
65 tertio et quarto I 16, 46. 70 II 6, 16 v. i. —
in fine propter accentum fere cretici vel paeonici: I
16 paeonici sedecim (accedit 91 nobilissimo), cretici
sexaginta septem; praeterea 26 sic petit (cf. 52. 75.
90) 33 ipse se (36. 74) 46 tamen sua. — II 6
paeon. v. 2. 4. 6 (15 nanibus) et 16 ligno deus,
cretici viginti tres. — anapaestus II 6, 22 pretium
pependit saeculi, sed cf. sub pretium
diplōis V 6 carm. 4 diploide lucis operti
Droctōvēs Droctōvēs IX 11, 2 Droctovee mihi 13,
9 Droctoveo dulci
-e adverbiorum correpta VII 10, 9 X 9, 22 aequae I
7, 12 benigne V 11, 5 VIII 11, 3 VM I 487.
501 concite XI 15, 2 congrue VIII 12, 2 incon-
sulte (interpungend. post i.) V 8b, 4 debite X 12a,
5 imple VI 1, 83 mature IV 2, 9 X 8, 18; 11,
15; 12c, 8; app. 13, 7 spur. 1, 43 pie VII 9,
2 prompte X 6, 57 VM IV 368 publice VM IV
651 rapte VM II 198 ultime
ecclesia correpta secunda ubique praeter I 16, 34. 44
in dimetro
emblemā VM II 80 emblemā gemma lapis cf. problema
enthēca VM II 8. 375
-es terminatio correpta Agnes V 19, 12 clades app.
1, 46 VM IV 191 fames II 4, 12 fruges I 20, 18
indoles VM IV 432 lues VM IV 464 proles I 8,
8 (prolis DG); 15, 22 VII 16, 58 (prolis praeter B)
tabes VM IV 476 vates VM I 23 (vatis PTM) vat-
tis spur. 1, 16
— 2. pers. sing. imperf. et plusqpf. coni. correpta II
16, 4 VII 16, 30 redderes esse (redderis opt.) 45
iussisses abire (iussissis MD) III 18, 9 recitasses
in aure (recitassis MPD) 21, 6 esses ovem (essis
CM¹) 27, 8 quam prius esses humo (essis CM¹)

VM III 68 esses inops (sic codd.) VI 5, 84 qua-
que petisses iter (petissis CM¹) app. 1, 70 longius
isses iter (issis 2¹)
— 2. praes. correpta III 14, 22 tu nites, unde dei
Eufemia VIII 3, 33 Eufemia illic 169 Iustinam Pa-
tavi, Eufemiam huc Calchedon offert
Eumerius correpta prima IV 1, 5 hoc igitur tumulo
requiescit Eumerius almo
-eus -eūs VII 1, 1 Orpheus orditas 12, 22 Orpheus
et citharae
fanaticus X 6, 43 fanaticam pinum
Faviola VIII 1, 42 dux Faviola monet
foris (adverb.) pyrrhich. III 7, 48 et quod mireris hic
foris intus habes app. 17, 3 me foris excluso VM
II 417 si foris isset IV 119 stat foris inquit 159
400 foris exit 495 foris incestat 512 foris intus
frixuria VI 8, 14 fruxuriae cocumae
genetivus in ius ius alterius ubique illius IV 26, 84
VII 1, 39 IX 2, 79 nullius III 8, 72 app. 2, 10
totius III 11, 2 spur. 1, 120 unius V 5, 55 VI
1a, 12 VII 19, 7 VIII 2, 12 unius app. 2, 8
naturae unius (cf. 10) VM III 338 captae unius
genetivus in us brevis II 9, 1 coetus honorifici 62 sexus
et aetatis 10, 19 divini cultus adhaerens IV 4, 19
pontificatus enim moderans ita rexit habenas 5, 20
iura senatus habent 6, 15 VM I 221 in pontifica-
tus honore (VI 5, 80 fletus nominat.) app. 2, 1
spiritus almi (VM I 117) 70 quod prius ortus erat
VM I 26 sensus inops 198 vestibulum domus
genua bisyll. VM I 387 genua manus
Grēgōrius Grēgōrius V 3, 10 nomine Gregorius 39
Gregorius radiat VIII 1, 54 quidquid Gregorius
IX 6, 6 X 15, 10. — IV 2, 3 Gregori V 4, 1
per tempora longa Gregori et sic ubique X 5, 9
Gregorius offert (6, 11. 17. 23) 10, 9; 11, 17 etc.
h consonantis vice fungitur post arsim legitime. — post
thesim I 13, 13 aetas accessit, sed haec 21, 7 te
famulans intrat, sed hunc VI 5, 287 optavi Gallis
te ut huc Hispania ferret 324 quid me ad has la-
crimas VM III 43 angit in incipiti quod hoc VIII
1, 23 pia neptis Herminefredi app. 3, 33 illi Her-
minefredus V 6 carm. 28 ac tu hac solvis. — VIII
19, 9 et sine his IX 7, 58 pluribus causis modo
hinc et inde X 7, 41 ante poli referat sua haec
sollemnia regem VM II 341 indicio sine hoc IV
217 humanis opibus neque hoc. — spur. 1, 24 factus
in ipsa homo hic. — in caesura tetr. troch. II 2, 9
inde | hostis. — cf. adhuc
haemorrhōis: VIII 3, 195 basiliscus emorrois aspis codd.
haeresis hēresis III 15, 25 haeresis ira cadit. — V 2,
29 in ramis heresis VM I 115 sparsa venena heresis
hēros II 14, 12 alter in alterius caede natavit heros
VM III 83 dum pede tardat heros
hexametri exitus in vocem monosyllabam II 9, 71; 9,
87 III 20, 5 V 6 carm. 32 VI 1, 67; 5, 71;
10, 43 XI 2, 9 app. 1, 159; 3, 41; 22, 21
VM III 208. 523 IV 566 spur. 1, 113. 583 ubi-
que antecedente monosyllabo praeter spur. 1, 65 unde
mihi hoc 115 ex utero quem
— quadrisyllabus VI 1, 77 restitutus pietas venit patrueli
VM III 76 evocat ut properaret. — spondiacus VM
III 315 quae non habet intellectum
— pentasyllabus IV 5, 7 Ruricii gemini flores quibus
Aniclorum VI 5, 181 hinc pilente petens loca Gallica
Gelesuintha 223 hanc ego nempe novus conspexi
praetereuntem IX 2, 103 pia mater Machabeorum
VM I 224 tempora transiluissent 235 comitatu reli-
gioso 244 opus hoc esse exequiarum 384 clamo-
ribus inverecundus 474 ex grege daemoniacum II
63 producens deliciasque 109 ordine presbyterali
133 si verteret inftiator 365 fugiendas instituebat
403 facundus contionator 405 viduis atque orfano-

- trois 424 reppulit officialem III 38 hebet archidiacon 270 vocitavit Claudiomagum 271 Martino praetereunti 482 et omnipotentis 521 generosis consulibusque IV 54 lance aequa dimidiatum 122. 129. 195. 207 Avitianus 152 vocat officiales 162 quoque daemoniorum 210 Ambaciensi 336 Prisciliani 350 induperator 655 Tellamenti 664 Basilusque 668 Duplavenenses. — spur. 1, 15 sanctificatus 157 rhinocerotis 227 omnipotentis. — 4 in *carm.*, 30 in *VM*
hexametri exitus hexasyllabus VM III 209 iura Valentinianus
 — in *pyrrhichium cum spondeo (trochaeo)* II 16, 131 non habet unum III 9, 99 hos modo reddit VI 5, 77 non ero mater VIII 3, 75 subdenda est ad iuga cervix X 6, 113 cui contigit in vice lanae VM I 32 et cui tantum II 381 fit sibi pauper III 295 et leo frendens IV 338 et bona tollant 412 ars iacet usus 518 quod homo nescit. — spur. 1, 19 rex suus infans. — *ubique antecedente monosyllabo*
hiatus VIII 8, 1 o regina potens cui aurum et purpura vile est (*scribend.* aurum cui) IX 1, 11 excepisti enim (e. etenim *A recte*) app. 28, 13 det tibi auxilium (*corrupt.*). — in *caesura* V 3, 31 sed magis in gremio Abrahae vernante locandus. — in *vocabulo composito* II 5, 6 III 9, 51 etc. coaevus II 9, 29 Levitae praeunt V 3, 34 introeat domini gaudia vera sui (V 6 *carm.* 21 vivax introit agnus) Hierusalem *choriamb.* spur. 1, 221 ornans H. — cf. 283 Hērōsolymis
 Hilarius Hilarius III 7, 51 meritis praefulget Hilari 16, 1 semper mihi dulcis Hilari. — I 16, 38 Hilarius non ambiit IV 12, 7 venerandus Hilarius actu V 3, 37 clarus Hilarius VIII 1, 13 sanctus Hilarius 55. — II 15, 1 si Hilarium quaeris VIII 3, 163 hinc simul Hilarium X 14, 3 ut colat Hilarium VM I 124 Hilarius famae 155 etc.
hymni (cf. *clausulae*, *dimetri*, *tetrametri*): *synaloepe* I 16 *tantum* v. 19 vivo antistite 23 superstite ut 26 qui episcopatum 45 maligna erant II 2 *tantum* v. 6 damna ligni ut solveret 8 arte ut artem falleret II 6, 12 unda et sanguine 17 decora et fulgida 29 salve ara
iambica vox coalescit: cum monosyllaba gravi I 9, 21 loci ac 15, 35 dei et II 4, 30 cibo et VII 12, 52 Petri ac VM II 385 loco et IV 189 dei ut 496 genu et. — spur. 1, 86 manu et. — *cum trisyllaba etc. in secunda tertiave acuta* V 6 *carm.* 17 reptantisque dolo Eois excluditur ortu (cf. *adm.*) VI 5, 27 metu auditque app. 3, 15 tale venire diu expectavi VM I 462 ecce vora oblatam IV 367 viro insigni. — spur. 1, 209 dei ornatus 212 dei adsurgens 253 patri aequalis 273 sui ornati (*corrupt.*). — *cum bisyllaba* VII 12, 78 corde suo illic est (*potuit* suo est illic) VM I 154 et vivente viro intra se III 448 sed redit iste gradu, illae nam (*potuit* nam illae). — cf. *synal. in voce anap.*
idolum X 6, 125 idola dum cuperet VM I 319 idola comminuit 323 idola proiciens 345 dum verteret idola IV 211. 229
initium spur. 1, 114 eius ab initio
instabilis V 2, 48 montibus instabilem
Iob monosyll. VIII 3, 286 qua gradiaris iter Iob tibi signa dedit IX 2, 24. 99 denique Iob 132
ire. — II V 5, 28 pendulus iit iter (*ivit AGBL*) VM IV 13 fluctibus in trifidis tribus ii nauta libellis (cf. *adm.*) cf. *ind. gramm. et infra scio.* — 3. *sing. perf. in brevem exit* I 9, 1 exiit orbe V 6 *carm.* 21 introit agnus 22 prodit inde et *passim*
Isc iambus IX 2, 21
Iesus IX 2, 27 populi dux inclitus Iesus
-is 2. pers. coniugat. in i correpta IX 9, 9 parturis assidue. — venis VII 5, 39 si venis in campos VM IV 138 venis et. — *sis* app. 3, 36 et sis amore
 meus. — possis VM IV 641. — velis V 12, 8 IX 8, 8 ut velis ore sacro
 Iudith Iudith VIII 3, 99 Esther Iudith Anna Noemi 304 sobrietas Iudith vincere sola facit
 lavacrum V 5, 96 nos lavacrum petimus VM II 186 polluerint lavacri venerabilis undam
 Liliola VIII 3, 43 quos Liliola refert
 litania VII 15, 6 litania fuit
 Machabaei Machabaei IX 2, 103 pia mater Machabeorum X 15, 1 felix bis meritis sibi Machabaea vel orbi malagma II 4, 15 tali malagmate inunctis mansuetudo VI 2, 78 est tibi Daviticae mansuetudo (fidae)
 Matthaeus V 2, 9 spur. 1, 295 Mattheus Aethiopus VIII 3, 148 Matthaum eximium
 Melania VIII 1, 43 Melaniam studio reparans mereretur II 16, 88 plus mereretur opus VM III 191 ut mereretur ovem
 monasterium VM I 158. 220 etc. — cf. psalterium moveret (cf. commoverere) VII 1, 1 Orpheus orditas moveret dum pollice chordas (ageret *BL*) mulieres spur. 1, 65 o benedicta inter mulieres
 nec productum I 11, 21 nec angusta prius necve I 19, 6 nec humilis nimium necve superbit apex nihil correpta ultima metro firmatum I 21, 42 qui nihil aut satis est III 9, 72 et sine te nihil est nomisma VM II 337 pretii nomismata pensans
 o finalis in nominativis nominum, verbis et adverbis fere correpta; producta e. g. V 6 *carm.* 21 introit agnus 29 sero vera data est VI 1, 100 o virgo miranda mihi 122 longa retro series VIII 20, 12 et repeto X 9, 51 ne tamen ulla mihi dulcedo dasset eunti app. 26, 1 matri natus ego et frequenter in caesura principali. — cf. quanto onager VII 4, 22 ursus onager aper
 palatinus palatinus IV 4, 15 palatina regis translatus in aula et passim IV 24, 6 cui palatina prius mansit aperta domus
 paralytismus VM I 368 tabida paralysis
pentametri exitus monosyllabus I 21, 42 qui nihil aut satis est III 9, 72 et sine te nihil est VI 5, 144 terra mihi brevis es VII 2, 2 tu mihi, Gogo, sat es 12, 102 nam velut illic es, totus et hic meus es. — spur. 1, 24 factus in ipsa homo hic 74 angulus et lapis est 90 consiliarius hic 98 qui deus Israel est
 — *trisyllabus* II 15, 2. 6. 12 III 14, 14 V 5, 52 (*distichon serpentinum*) VI 5, 82. 364; 9, 4 VII 12, 86. 88 VIII 2, 8. 16 (*carm. serp.*) 3, 396 IX 2, 68. 96 X 15, 4 XI 5, 14 (app. 1, 16). — spur. 1, 72. 164. 166. — cf. IV 26, 58 addita posteritas abstulit id quod erat
 — *quadrissyllabus* II 15, 4. 16. 18 III 7, 18 V 11, 2 VI 2, 100; 5, 278 VIII 2, 12 (*carm. serp.*). — spur. 1, 114. 162. 286; 2, 2
 — *hemistichium prius voce monosyllaba terminatum* I 18, 6 milia septem urbs hinc Burdegalensis abest III 8, 26 ecclesiam nunc spe nobiliore regis 9, 76 redde diem qui nos te moriente fugit IV 26, 84 illius in luce hac praemia lucis emit 136 et magis ad bona tot tardius isse dolent V 5, 116 germine qui non est fit sibi fonte parens 10, 4 unde animae decus est 6 hanc redeuntem ad te VI 5, 12 et vaga tam fragile haec 164 sed tibi praeter me 9, 16 et modo nil sine te VII 12, 88 scribimus et haec dum 102 nam velut illic es, totus et hic meus es 25, 22 vive comes cui sint VIII 3, 76 nec grave sed leve fit IX 2, 50 una ex Adam est mors XI 6, 4 non caro, sed hoc quod 8, 8 quae cui plus opus es 20, 4 ventre utinam pax sit 8 sic animo

- ceum nunc 21, 4 cum mea tunc lux est 26, 18 posse utinam sic sit app. 1, 82 o facinus quae dum 23, 6 cras sit homo an non sit. — spur. 1, 18 et regnabit rex 32 stat dens et homo fit 38 aequalis matri hinc 90 admirabilis est, consiliarius hic 172 quem ante et vel post quem 282 urbs vel Alexandri aut
- pentametri hemistichia similiter cadere amant* cf. IV 2, 4 qui modo post tumulos intrat honore polos (*non* tumulum; cf. IV 14, 6 carne tenet tumulum, spiritus igne polum 27, 6; 28, 18) item IV 21, 4 felix post tumulos possidet ille polos
- *media syllaba anceps* I 15, 28 tu tibi praecedis amplificando patres III 20, 4 ista placere magis ars facit atque fides V 5, 82 si mora fit, morimur et tua lucra cadunt VII 7, 32 adsertoris ope iustior illa fuit 8, 64 Graecus Achilliaca, crotta Britannica canat 19, 10 ambos inter ego tertius alter ero XI 23, 6 nec valui facile libera verba dare. — cf. II 1, 14 noctem (nocte) III 18, 14 veteri
- perferēbatur XI 26, 14 qui tum in principio perferēbatur aquis
- persequēbantur II 14, 1 cum persequēbantur iniqui (persequerentur L)
- petēbatur V 3, 30 tunc petebatur opem
- Pictavios II 15, 2 *alias* Pictavi (VI 5, 215 Pictavas attigit arces VIII 1, 13 Pictavis residens etc.)
- Plato VII 12, 25 Archyta Pythagoras Aratus Cato Plato Chrysippus
- positio ante s cum tenui* II 4, 17 iucunda species 18 affixa species III 23a, 10 humana spernens IV 26, 14 Romana studio X 19, 24 maiora sperans XI 24, 3 nec parva spernas VM II 241 ut signa stupeant III 1 fixa stetit anchora 203 non templa spectant *praeter* 82 (expectant) IV 77 lapsa pavimento ampulla stat 86 ac fragmen fragile statuit 374 ad horale spatium. — *in thesi* I 15, 29 generosa stemmata pandens II 4, 40 vera spes nobis 8, 31 indefessa spem VI 2, 93 spes promissa stat (cf. *adn.*) app. 1, 171 ut quam tarda spes cruciat VM III 276 divisere sui veneranda stramina lecti (*sic codd.*) IV 478 et viguere spe (*sic codd.*). — *neglecta* III 7, 8 quos docet iste stilo, suscipit ille polo V 2, 33 sine spe II 9, 53 stamina psalterii IV 7, 15 organa psalterii VIII 3, 7 poemata psallunt
- positionem non efficit* z: I 5, 18 pulchra zmaragdus (*smar. dett., cf. ind. gramm.*) VI 1, 110 VIII 1, 31; 3, 264; 4, 18 VM III 513 IV 320 spur. 1, 235. 311. — IX 2, 128 X 7, 28 fulgida zona. — IX 6, 5 ille Nazanzo
- positio ante mutam c. liquida* VIII 3, 171 Caeciliam Sicula profert. — spur. 3, 1 Christe principium postea dactylus VIII 1, 10 postea clave Petri potens II 15, 17 *fort. corrupt.*
- praevaricor IX 2, 7 praevaricando duo
- pretium *bisyllabum*? II 2, 28 ferre pretium saeculi 6, 22 pretium pendit saeculi *et soluta arsis et anapaestus singulares*
- Priscilianus VM IV 336 (II *N contra numeros*)
- problēma VM III 44 neque problema solvit egeni, cf. emblema
- psaltērium IV 7, 15 organa psalterii cecinit
- quantō magis VII 16, 12 quanta magis laus est nobilitare genus (quanto *DF*) VM II 215 quanto magis homini reseravit praemia Christi
- quantocius app. 24, 8 ad vos quantocius iam revolasset amans
- quia *monosyllabum* II 15, 8 dicant quia est creatura dei Quintianus IV 4, 13 Quintiano demum sancto erudiente magistro
- refugium spur. 2, 2 crux mihi refugium
- refulsit IV 19, 5 ipse palatina refulsit clarus in aula. — cf. IV 26, 37 cui celsa refulsit
- regimen app. 5, 1 supra regna regimen
- religio *ubique producta prima, in melioribus simpliciter scripta* (II *ferē BL*)
- reliquiae X 10, 9 hic quoque reliquiis (*sic codd.*) micat ille Gregorius almis VM III 263 fragmina reliquias (rell. *PLM*) IV 338 (rell. *BL*)
- reperi *pro* repperi VI 7, 2 Aregium laetor quo reperissem patrem (repperisse *CML*). — cf. VIII 12a, 4 repperiat opt. — cf. reppulit IX 1, 46 X 6, 120 rettulit IX 2, 100 X 6, 120 (retulit *praeter LB*²) rettulit X 2, 15 *praeter M* (*serm. ped.*)
- sacerdotium *correpta* o II 7, 11 dumque sacerdotio frueretur III 6, 28 iure sacerdotii (sacerdoti *BL quam genetivi formam fere restitui, cf. ind. gramm. s. genet.*)
- sacramentum spur. 1, 241 sacramenti conscia summi *sapphici versus* IX 7 *plane ad normam Horatianam compositi, caesura et syllabarum quantitate nusquam neglectis*
- satāgo VM III 190 pro plebe satagens 262 adhuc regina satagit IV 111 feralia iussa satagi 225 Martine satagens
- scafa VI 8, 14 scafa patella tripes
- scio I 3, 12 unde sibi sciat non peritura domus *corrupt.* VIII 1, 26 sciens in solo firma manere deo VM II 105 presbytero tribuit, sciens quod dignior esset 236 se secreta dei sciendo iam esse prophetam IV 613 scio posse reum quemvis tibi cedere Christum. — scilicet IV 4, 27 praescit dona futuri (praescivit *dett.*), cf. nescit IV 6, 12 VIII 3, 89
- scripulum scripulus III 9, 42 scripula puncta app. 23, 5 scripulos nescimus (cf. *adn.*)
- scutella III 13a, 4 ut scutella levat XI 10, 7 vitreo scutella rotatu
- sēdere VM III 430 foribus sedente Severo (cf. *adn.*)
- Sedulius Sedulius VIII 1, 59 Sedulius dulcis VM I 16 lingua Seduli
- statim VM IV 184 nam statim atque 470 nam statim ut tua vox
- status VI 5, 6 sic sumus in statu debiliore vitro X 8, 8 ac vestro in statu est
- suavis *trisyllabum* II 4, 30 (*bisyll. ibid. v. 20. 41 suavis v. 11*) VI 6, 14 nare suavis odor. — cf. V 2, 22 Gallisueba salus
- suspicio VM I 248 hoc mirum faciens de suspicione sacerdos
- synalophe longae vocalis in brevi syllaba* III 9, 57 nec voluisti etenim 14, 12 a te ita diligitur 18, 4 credidi in undoso IV 21, 9 non usurae avidus 22, 3 uno utero geniti 26, 64 qui gemit uno obitu se sepelisse duos 100 quid dicturae animae 103 sunt dicturi alii 141 praesertim quam sensu animo V 5, 103 hinc oleari ovium (oleare V) 11, 7 Martino operante patrono 15, 6 Fortunati humilis 19, 9 pro me etiam VI 4, 11 non cupis auro humeros 5, 123 sic accensi animi 157 tali potu utinam 10, 57 legi etiam missos VII 7, 73 admiranda etiam quid de dulcedine dicam 8, 54 credidi in ambrosiis me recubare rosis 16, 27 Theudebaldi etiam 22, 10 ne gravet ultra animos (*fort. ultra, cf. VIII 3, 331*) VIII 3, 371 quid si aliud gravius IX 1, 11 excepisti etenim (enim *praeter A*) 2, 36 quamvis celsae animae 89 dominae reginae et amantis 119 immacolatae animae 14, 5 qui potuisti oculos X 6, 102 Fortunato adimat 7, 51 qui percusso homini abstraxit 17, 18 praesta inopi 19, 18 de exorcista aliquo app. 2, 99 voto animo 18, 1 cuncti hodie VM I 56 occurrenti igitur II 430 immortale aliquid mortali ab imagine (*i. q. mortale*) III 455 o sinceri oculi IV 377 fortis athletae animos 488 ac concordii animo 499 aut quas filo agilis 595 Fortunati inopis. — spur. 1, 23 factus in ipsa homo hic 101 reguli et aspidis. — *II in primo pede, 25 in secundo, 1 in tertio, 3 in quarto*

synaloephe vocis monosyllabae in arsi I 8, 12 nam abstulit unde caput II 1, 8 quae eripuit 15, 1 si Hilarium 16, 13 te inter IV 3, 7 nam ut condirentur 4, 4 tu expellis terris 8, 18 qui ad tua tecta fugit V 5, 51 cum a domino dominus 88 quae occurrens 19, 4 ut pro me occurrat VI 5, 40 infans qui affectum 110 me ire aut ne sineres 137 haerebant in se amplexae 145 nec minus hic sine te errans VII 8, 13 qui arescente solo 12, 121 cum Aspasio pariter VIII 3, 112 quo alter amator abest 9, 2 quae ut foveas animam 15, 4 qui inlustrans populos 21, 3 me arentem vestro IX 1, 107 te arma ferunt generi similem 2, 130 cum inter sideres 135 qui in solium David X 6, 8 quem Hispanus Maurus 19 quo excellit cum clave Petrus 7, 69 sic quoque te erudiat 17, 6 se ut redimat dives 8 dum escam sumit egens 19, 18 de exorcista aliquo XI 15, 4 cum infirmis animis app. 4, 10 det de te incolumi VM I 52 cum undas tristis hiems 439 si eripiat hosti II 365 qui inlecebras mundi III 223 quo angelus adstans IV 239 belliger eliciens ad se arma 241 quo exorante diu 533 sic gestu ravidus neque se agnoscebat. — spur. 1, 74 qui angulus et lapis est 172 quem ante et vel post quem 195 quot vigiles turmae cum te et 273 qui omnes 300 ventris pro hospitio 359 haec tibi quae indignus. — *praeter 8 locos (except. spur.) in versus initio*

— *in voce anapaestica* IV 26, 35 tertius a decimo ut hanc primum acceperat annus VI 5, 221 sol radio, hic verbo VIII 3, 169 Iustinam Patavi, Eufemiam huc C. o. 373 de thalamo ad tumulum 4, 31 domino obtentura IX 1, 147 regibus aurum alii aut 2, 2 quod generi humano X 7, 63 de genita ut videar 10, 19 meruere aliqui hoc 19, 14 a domino erigitur VM II 102 Martinus patera oblata ut IV

161 populi adventare 594 famuli exauditor. — spur. 207 generi humano 247 fidei ubertate. — *cf. iamb. syncope*: periculum saeculum tegmen *sim. passim* gubernaculum VM praef. 25 maniplos VIII 10, 7 Berthilde VI 4, 1 (*codd. fere berthich. et berthech. ut tit.*). — *cf. Alagisilus Bodegisilus sablo synizesis* *cf.* cui pretium quia suavis. — IX 14, 13 stipite contracto tua se mercede tetendit *codd., scribendum* trabs

Tempē V 6 carm. 9 nota bonis regio pascebat Tempe beatos

tenēretur VI 5, 136 ne teneretur iter

tetrametri trochaici incisiones post singulos trochaeos frequentissimae (cf. accent.), post sextum legitima, ergo creticum fere ultimae voces explent (quadrissyll. II 1, 1. 13. 26 cf. 7). — *accentus verborum cum metrico consonat praeter bisyllaba bina post primam arsin posita* (II 2, 2 et super crucis 7 hoc opus nostrae 30 quem sacer cruor) *vel singula post primam* (15 et pedes 26 et rigor) *secundumve* (18 agnus in crucis). — *soluta arsis* II 2, 28 ferre pretium saeculi, *sed cf. sub pretium*

Theōdōrus VI 10, 67 sacris Theodoro primo

Tōlētus VI 5, 13 Toletus geminas

tōreuma VM II 80 emblema gemma lapis toreumata tura (*cf. VIII 3, 301 tōreumata*)

trīnitas trīnus II 5, 5 III 6, 52 (et trinitatis opem machina trina sonet) V 5, 41 unus trinus et trinus unus 54 qui est trinitate deus app. 2, 2 hac trinitate deus 9 secum semper erat trinitas

tripudiare VIII 3, 4 tripudiare gradu

utrāque VIII 6, 11 pariter habeatis utrāque (*fort. scribendum* utraque)

Vigilius I 2, 19 ecce Vigili arx est

III

INDEX LOCORVM

Exod. 35, 35 V 6, 16

deuteron. 18, 18 spur. 1, 75

psalm. 18, 6 spur. 1, 27 23, 8 XI 1, 31 58, 11 X 1, 36 71, 10 spur. 1, 79 86, 5 spur. 1, 21. 25 87, 4. 5. 6 XI 1, 29 92, 2 XI 1, 32 100, 1 X 1, 60 109, 1 XI 1, 32 109, 3 XI 1, 10 spur. 1, 115 115, 1 XI 1, 4 118, 19 X 1, 5

cantic. 6, 8 XI 1, 37

Ies. 7, 9 XI 1, 4 9, 2 spur. 1, 88 11, 1 spur. 1, 5 11, 5. 8. 10 spur. 1, 99 16, 1 spur. 1, 105 26, 19 XI 1, 39 45, 8 X 1, 3 spur. 1, 49 53, 5 spur. 1, 117 53, 8 XI 1, 8 60, 6 spur. 1, 95 61, 1 XI 1, 13

Ierem. 33, 14 spur. 1, 15

Ezech. 44, 2 XI 1, 18 spur. 1, 51

Dan. 2, 34 spur. 1, 74 7, 13 XI 1, 34 12, 2 XI 1, 39

Mich. 5, 2 spur. 1, 111

Zach. 9, 9 spur. 1, 107

Malach. 3, 1 XI 1, 34

Baruch. 3, 36. 38 XI 1, 10 spur. 1, 71

Matth. 5, 3 X 1, 27. 28 7, 2 X 1, 60 11, 3 XI 1, 29 13, 43 X 1, 20 22, 31. 32. 30 XI 1, 40 24, 27 XI 1, 34 26, 39 X 1, 35 26, 64 XI 1, 32

Marc. 4, 25 X 1, 37

Ioh. 3, 14 XI 1, 25 6, 38 X 1, 50 6, 41 X 1, 54 8, 31 X 1, 45 8, 36 X 1, 44 8, 44 X 1, 38 15, 16 X 1, 33 17, 24 X 1, 20

Luc. 1, 42 spur. 1, 65 2, 29 spur. 1, 83

act. 9, 16 X 1, 34

Rom. 4, 5 X 1, 36 7, 18 X 1, 39 10, 10 XI 1, 4

1 Cor. 4, 7 X 1, 40 15, 36 XI 1, 40

Gal. 6, 2 X 1, 11

Ephes. 1, 18 XI 1, 23 3, 18 XI 1, 23 4, 1 X 1, 43 4, 8 XI 1, 31

Phil. 2, 13 X 1, 33. 39. 40

1 Thessal. 4, 17 X 1, 25 5, 17 X 1, 56

Hebr. 11, 6 XI 1, 4

Iacob. 1, 17 X 1, 42

Horat. A. P. 9. 10 V 6, 7

ADDENDA ET CORRIGENDA

- I 7, 5 supernae | cursibus, antiquas *sic interpungendum*
 10, 7 sacer *commatis includendum*
 15, 2 post tenes *finaliter interpungendum*
 16, 22 scribendum pectori (*codd. pectore*)
 35 sacratam *non* sacratum
 52 redit *non* Redit
- II 2, 19 stupa *Fabricius poet. eccl.*
 9, 15 scribendum recoctum
 16, 31 adn.: latentes *codd.*, *non* latenter
- III 9 adn. ante tit. VIII 3, 192, *non* VII 3, 192
 9, 107 scribendum erat vectetur ex *coniect. B*
 30 adnotare *neglexi codicis Σ lectionem, qui hoc carmen praebet f. 52^r (cf. praef.) 6 onus] opes*
 9 quo colet 10 quia *memorabile nihil*
- IV 4, 1 *interpungend.* hostis inique, Adam p. f. r.
 26 adn. *init.* VI 135, *non* VII 135
 26, 130 *interpungend.* tantum tura deo, cedit et o. o.
- V 1, 7 nam Plato — norma virtutum locus *nondum restitutus*
 2, 9 *cf. spur. 1, 295 Aethiopes*
 5, 13 *comma post Aviti delendum*
 6, 8 p. 114, 1 *pro* velim scribendum videtur vellem
 6 carm. 11 *finaliter interpungend. post duorum*
 22 *leniter interpungend. post lucerna*
 7, 10 adn. *pro* ed. Par. *lege Browerus. item* VI 1^a, 4 VIII 7, 4
- VI 1, 71 scribend. cum AB quo crevit natale decus: *generosa propago | hac melior de stirpe redit*
 2, 56 adn. *delenda*
 5, 168 adn.: *i. e.* app. 4, 5. 6
 8 tit. coco *non* Coco
- VII 3, 2 adde punctum post tuae
 6, 23 adn.: *pro P scribendum p*
 12, 64 recrees *non* necrees
 14, 27. 28. 29. 36 extant in P (*cf. prooem.*) *interpositi versibus carminis XI 22^a ubi vide adn.*
 17, 3 adn.: pectore gesto *DGBLRF adde M²*
 20, 7 adn.: *ACGBL adde Σ¹*
- VIII 3, 330 hydrus] scribend. hydrops, *cf. ind. gramm.*
 397 dele comma post fluctus
 4 adn. ext. adde: 35. 36 om. P; *deinde: VIII 3, 319, non* 309
 12, 2 *interpunge:* inconsulte, dolor, r. v. v.
- X 7, 60 adn. *pro* V 2, 5 *legendum* III 7, 1
 9, 32 *versum Ovidianum notare potui* am. I 7, 54 ut cum populeas ventilat aura comas, *item* VI 10,
 27 *Vergilianum ecl. 7, 17 posthabui tamen illorum mea seria ludo et alia non multa*
 14, 5 comma post beato *delendum* (*hic adverb.*)
- XI 10, 7 scribendum stellanti
 app. 1, 36 *retinendum* agor; *item* 46 clades

ad p. 428

VII 12, 17 *dele adnotationem* (pulcherrimus Astur Verg. Aen. X, 180)
ind. metr. p. 425 *dele instabilis etc.*

VERLAG DER WEIDMANNSCHE BUCHHANDLUNG IN BERLIN.

MONUMENTA
GERMANIAE
HISTORICA

INDE AB ANNO CHRISTI QVINGENTESIMO VSQVE AD ANNVM MILLESIMVM
ET QVINGENTESIMVM

EDIDIT

SOCIETAS APERIENDIS FONTIBVS RERVVM GERMANICARVM
MEDII AEVI

AVCTORVM ANTIQVISSIMORVM TOMI I
PARS PRIOR

SALVIANI
PRESBYTERI MASSILIENSIS

LIBRI QVI SVPERSVNT

RECENSUIT

CAROLVS HALM

(VII u. 176 S.) hoch 4. geh.

Ausgabe I. auf Schreibpapier 7 *M* 50 *S*.

Ausgabe II. auf Druckpapier 5 *M*.

AVCTORVM ANTIQVISSIMORVM TOMI I
PARS POSTERIOR

EVGIPII
VITA SANCTI SEVERINI

RECENSUIT ET ADNOTAVIT

HERMANNVS SAVPPE

(XVII u. 36 S.) hoch 4. geh.

Ausgabe I. auf Schreibpapier 2 *M* 40 *S*.

Ausgabe II. auf Druckpapier 1 *M* 60 *S*.

AVCTORVM ANTIQVISSIMORVM TOMVS II

EVTROPI
BREVIARIVM AB VRBE CONDITA

CVM

VERSIONIBVS GRAECIS

ET

PAVLI LANDOLFIQVE

ADDITAMENTIS

RECENSUIT ET ADNOTAVIT

H. DROYSSEN

(LXXII u. 430 S.) hoch 4. geh.

Ausgabe I. auf Schreibpapier 24 *M*.

Ausgabe II. auf Druckpapier 16 *M*.

AVCTORVM ANTIQVISSIMORVM TOMI III
PARS PRIOR

VICTORIS VITENSIS
HISTORIA
PERSECVTIONIS AFRICANAE PROVINCIAE
SVB GEISERICO ET HVNIRICO

REGIBVS WANDALORVM

RECENSUIT

CAROLVS HALM

(X u. 90 S.) hoch 4. geh.

Ausgabe I. auf Schreibpapier 4 *M* 60 *S*.

Ausgabe II. auf Druckpapier 3 *M*.

AVCTORVM ANTIQVISSIMORVM TOMI III PARS POSTERIOR

CORIPPI
AFRICANI GRAMMATICI

LIBRI QVI SVPERSVNT

RECENSUIT

IOSEPHVS PARTSCH

ADIECTA EST TABVLA

(LXII u. 195 S.) hoch 4. geh.

Ausgabe I. auf Schreibpapier 12 *M*. Ausgabe II. auf Druckpapier 8 *M*.

LIPSIAE, TYPIS BREITKOPFII ET HAERTELII.



